فقه الحديث

FIKHU'L HADİS

SÜNNET İLMİHÂLİ

1

teuhid
BASIM YAYIN

3. BASKI

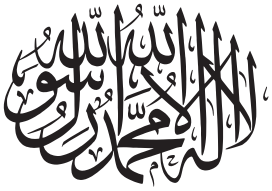

فقه الحديث

Fıkhu'l Hadis
SÜNNET İLMİHÂLİ

Halis BAYANCUK (Ebû Hanzala)

1. CİLT

teuhid
BASIM YAYIN

www.tevhidmeali.com
www.tevhiddersleri.org
www.tevhiddergisi.org
www.tevhidkitap.net
tevhiddergisi@gmail.com

فقه الحديث

Fıkhu'l Hadis
SÜNNET İLMİHÂLİ

Halis BAYANCUK (Ebû Hanzala)

Teknik Hazırlık: **Dizgi**
Tevhid Basım Yayın, 42546
Düzeltmeler
Tevhid Basım Yayın, 42546

Baskı: **Basım Yeri**
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No.12
Esenyurt/İstanbul - Sertifika No: 71320

ISBN: 978-605-06550-3-2 (Takım Numarası)
978-605-06550-4-9 (1. Cilt numarası)

3. Baskı, Mart / 2025

İletişim: **E-posta**
tevhiddergisi@gmail.com
Telefon
+90 545 762 15 15
Posta
P.K. 51 Güneşli Merkez PTT
Bağcılar/İstanbul
Merkez
Güneşli Mah. 1332. Sok. No. 1
Bağcılar/İstanbul

Satış Noktaları: Tevhid Kitabevi

İstanbul : Güneşli Mah. 1332. Sok. No. 1 34212 Bağcılar/İSTANBUL 0 545 762 15 15
Konya : Mengene Mah. Büyük Kumköprü Cad. No. 78/A 42020 Karatay/KONYA 0 543 225 50 49
Bursa : Bağlarbaşı Mah. 1. Hürriyet Cad. 1. Sedir Sok. No. 1 16160 Osmangazi/BURSA 0 543 225 50 46
İnegöl : Sinanbey Mah. Baykut Sok. No. 1 16400 İnegöl/BURSA 0 543 225 50 16
Ankara : Piyade Mah. İstasyon Cad. No. 190 06794 Etimesgut/ANKARA 0 543 225 50 48
Adana : Reşatbey Mah. 62008. Sok. No. 10 İşyeri-2 01120 Seyhan/ADANA 0 555 655 00 70
Kırıkkale : Yenişehir Mah. Özbek Saran Sok. No. 3/A 71450 Yahşihan/KIRIKKALE 0 536 391 76 60
Şanlıurfa : Paşabağı Mah. Zafer Cad. Aydınlar A Blok No. 42/C, 63040 Haliliye/ŞANLIURFA 0 544 978 00 63
Diyarbakır : Mezopotamya Mah. 327. Sok. Şeval Kent Sitesi A Blok No. 1/A 21070 Kayapınar/DİYARBAKIR 0 543 225 50 43
Van : Vali Mithat Bey Mah. Gündüz 2. Sok. No. 2/A 65100 İpekyolu/VAN 0 543 225 50 45
Erciş : Kışla Mah. Şehitler Cad. No. 10 65400 Erciş/VAN 0 543 225 50 30

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR, İTHAF VE TAKDİM 25

MUKADDİME/ÖN SÖZ 29

Çalışmaya Seçilen İsim 29

Çalışmamızda İzlenen Metod 30

Ehl-i Hadis Hakkında Yanlış Bilgiler 40

1. Hadisçiler Haşevi midir? 41

2. Hadisçiler Fıkha Karşı mıdır? 43

3. Hadisçiler Zâhirî midir? 47

Ehl-i Hadis'in Zâhirîliğe Nispet Edilme Nedenleri 76

Şer'i Hükümlerin Hikmetleri ve Gayeler 82

Hikmet ve Makasıd Fıkhının Önemi 84

İhtilaf Fıkhına Dair 91

A. Fukaha İhtilafının Mücmel Sebepleri 98

B. Fukaha İhtilafının Tafsilî Sebepleri 102

1. Usul Kaidelerinde Vuku Bulan İhtilaf 102

2. Konu Hakkındaki Delilin Âlime Ulaşmaması 105

Nesh edici delilin âlime ulaşmaması 108

3. Rivayetin Sübutuna İnanmamak 109

4. Ayet Kıraatlerinde Var Olan İhtilaf 111

5. Delilin Tefsirinde Anlaşmazlık 111

6. Delillerde (Zahiren) Görülen Zıtlık ve Tercih Yollarında Anlaşmazlık 112

7. Konu Hakkında Delil Olmaması 114

C. Fukahanın İhtilaf Sebeplerini Bilmenin Faydaları 115

1. Fukaha Hakkında Yanlış Düşüncelere Kapılmamak 115

2. İslam Toplumunun Belini Kıran Ayrılık ve Taassuptan Kurtulmak 115

3. Fıkhi Melekelerin Gelişmesi 116

4. "İhtilafın Olduğu Yerde İcma, İcmanın Olduğu Yerde İhtilaf" İddiasından Kurtulmak 116

D. Fıkhi İhtilaflara Dair Bazı Mülahazalar 118

1. İhtilaf Başlı Başına Hüccet Değildir 118

2. "İhtilaf Edilen Meselelerde İnkâr Yoktur." Sözünün Çarptırılması 119

3. "Bir Hâkim İçtihad Ettiğinde İsabet Ederse İki Ecir Alır. İsabet Etmezse Bir Ecir Alır." Hadisi ve "İfrat ve Tefrit" 121

4. Meşru İhtilaflar Ayrılık ve Düşmanlığa Sebep Olmamalıdır 124
5. Meşru Bir İhtilaf, Sebebi Zail Olduğunda Meşru Olmaktan Çıkar 124
6. Delillerin Ulaşması veya Anlayışın Değişmesi Neticesinde Fıkhi Görüşlerin Değişmesi Ayıplanacak Bir Durum Değildir 125
Ehl-i Hadisin Metodu 126
Çalışmaya Dair Genel Bilgiler 129

TAHARET KİTABI

TAHARET VE KISIMLARI BABI 135
Taharet Nedir? 135
İslam'ın Temizliğe Verdiği Önem 135
Taharetin Kısımları 137
A. Manevi Taharet 137
B. Maddi Taharet/Hakiki Taharet 138
C. Hükmi Taharet 138
Fıkıh Kitaplarına Öncelikle Taharet Babı ile Başlanmasının Hikmeti Nedir? 139
SULAR BABI 141
Mutlak Su 142
A. Gök Kaynaklı Sular 142
B. Yer Kaynaklı Sular 143
İçerisine Temiz Bir Madde Karışan Su 144
İçerisine Necis Madde Karışan Su 144
Suya Bir Canlının Düşmesi ve Ölmesi 147
Musta'mel (Kullanılmış) Su 147
Isıtılmış Su 148
A. Güneşte Isıtılmış Su 148
B. Ateşte Isıtılmış Su 149
Beklemesi Nedeniyle Değişime Uğramış Su 149
Sulara Bevletmek 150
A. Akar Su 150
B. Durgun Su 150

KAPLAR BABI 153
Kapların Hükmü 153
Altın ve Gümüş Kapların Kullanımı 153
Kâfirlerin Kaplarını Abdest İçin Kullanmak 155
Altın/Gümüş Kaplama Kaplarda Yemek İçmek 156
Su ve Yiyecek Konulan Kaplara Yönelik Nebevi Tavsiyeler 157
HELA ADAPLARI BABI 159
İnsanların Görmeyeceği Bir Yerde İhtiyaç Gidermek 160
İnsanlara Eziyet Veren Mekânlarda İhtiyaç Gidermemek 161
Canlılara Ait Yuvalara İhtiyaç Gidermemek 162
İhtiyaç Giderirken Ön ve Arkayla Kıbleye Dönmemek 162
Allah'ın İsminin veya Kur'ân Ayetlerinin Yazılı Olduğu Bir Şeyle Helaya Girmemek 164
Sol Ayakla Girip Sağ Ayakla Çıkmak 164
Helaya Girerken Sünnette Sabit Olan Zikirleri Yapmak 165
A. "Bismillah" Demek 165
B. Allah'a Sığınmak 165
Helada Konuşmamak 167
A. Helada Allah'ı Zikretmek 167
B. Helada Konuşmak 167
Ayakta Bevletmemek 168
Bevlin Elbiseye Sıçramasından Kaçınmak 169
Bevlin Sıçramasından Korunmak İçin Alınacak Tedbirler 169
1. Rüzgâra Doğru Bevletmemek 169
2. Yumuşak Bir Mekân Seçmek veya Bevl İçin Küçük Bir Çukur Kazmak 169
3. Elbiseyi Toplamak 170
4. Sıçratmayan Tuvalet Taşı Seçmek 170
İstinca ve İsticmar Adabı 170
A. İstinca ve İsticmar Yaparken Sağ Eli Kullanmamak 171
B. İsticmar Yapılacak Madde Hakkında Bilinmesi Gerekenler 171
1. Zatında Necis Olan Bir Madde Olmaması 171
2. Kemik ve Tezekle Temizliğin Yapılmaması 172
3. Şeriatın Kendisine Değer Verdiği Bir Nesne Olmaması 172

4. Necaseti İzale Edecek Bir Yapıya Sahip Olması 172
5. Gıda Maddeleriyle İsticmar Yapmamak 173
C. İsticmarda Kaç Taş Kullanılır? 173
D. Taşın Dışında Başka Maddeler İsticmar İçin Kullanılabilir mi? 174
E. Vücudun Ön veya Arka Tarafından Çıkan Her Şey için İstinca veya İsticmar Yapmak Gerekir mi? 174
Heladan Çıkarken Okunması Gereken Zikir 174
Heladan Çıktıktan Sonra Elleri Yıkamak 175
Banyoda Bevletmemek 175
Hastalık Nedeniyle Bevlini Tutamayan Kişinin Durumu 176
İstinca Konusunda Oluşan Vesveseler 177
FITRAT HASLETLERİ BABI 185
Fıtratın Şer'i Anlamı 185
A. Tevhid Anlamında 185
B. Biyolojik Yapı, Dış Görünüm ve Temizlik Anlamında 186
Şeytanın Projesi: Fıtratı Değiştirmek! 188
A. Şirk 188
B. Çıplaklık 189
C. Dış Görünüm, Estetik 191
Fıtrat Özellikleri Nelerdir? 196
Fıtrat Hasletleri Ne Anlama Gelir? 196
Fıtrat Hasletlerinin Temizlik/Taharet Babıyla İlgisi 196
A. Misvak/Diş Fırçası Kullanmak 197
1. Misvağın/Ağız Bakımının Fazileti 197
2. Ağız Temizliğinin Müekked Olduğu Yerler 198
a. Abdest Alırken/Abdestle Birlikte 199
b. Namaza Başlamadan Önce 199
c. Kur'ân Okumaya Başlamadan Önce 199
d. Eve Girerken 199
e. Gece Uyanınca 200
B. Etek Tıraşı 200
C. Koltuk Altı Tıraşı 200
1. Etek ve Koltuk Altı Tıraşında Gözetilmesi Gereken Süre 201
2. Etek ve Koltuk Altı Tıraşında Lazer Kullanılabilir mi? 201

3. Koltuk Altı ve Etek Tıraşı Dışında Kalan (Kol-Bacak-Göğüs) Bölgelerin Tıraş Edilmesi/Temizlenmesi Caiz midir? 201
D. Tırnak Kesmek 202
E. Sünnet Olmak 203
Sünnetin Tıbbi Faydaları 208
F. Sakalları Uzatmak 211
1. Sakal Bırakıp Bıyık Kısaltmanın Hükmü 211
2. Sünnette Sakal Boyu 212
3. Sakalları Kısaltmanın Sınırı 214
4. Sakalın Faydaları/Hikmetleri 214
a. Sakal Bırakmak; Allah'ın ve Resûl'ünün Emrine Uymak, Nebevi Çağrıya İcabet Etmektir 214
b. Sakal Bırakmak Fıtrata Uymaktır 215
c. Sakal Bırakmak Müşriklere Muhalefettir 215
d. Sakal, Kalkandır 216
e. Sakal, Müslim Erkeğin Süsüdür 216
f. Sakalın Sağlık Yönünden Faydası 216
g. Bıyıkları Kesmek/Kısaltmak 216

ABDEST BABI 225

Abdestin Tanımı 225

Abdestin Fazileti 225
A. Abdest Kişinin Günahlarını Döker 225
B. Abdest Kişinin Allah Katındaki Derecesini Arttıran Amellerdendir 226
C. Abdest Ahiret Günü'nde Diğer Ümmetlerden Ayrıcalıklı Kılan Bir Nur Verir 226
D. Abdest Müminin Süsüdür 227
E. Abdest İmanın Alametidir 227

Abdestin Şartları 227
A. Aklı Baliğ Olmak 228
B. Müslim Olmak 228
C. Niyet Etmek 229
1. Niyetin Dille Yapılması Doğru mudur? 230
2. Kişi Hem Abdest Almak Hem de Serinlemek Gibi Birden Fazla Niyetle Abdest Alabilir mi? 231
D. Suyun Temiz ve Temizleyici Olması 231
E. Suyun Deriye Ulaşmasını Engelleyecek Şeyleri İzale Etmek 231

Abdestin Farzları/Rükunları 233
A. Mazmaza ve İstinşak 233
B. Yüzü Yıkamak 235
C. Elleri Dirseklerle Beraber Yıkamak 236
D. Başı Mesh Etmek 237
Kulakları Mesh Etmek 237
E. Topuklarla Beraber Ayakları Yıkamak 238
F. Tertip 239
Abdestin Sünnetleri 239
A. "Bismillah" Demek 239
B. Misvak Kullanmak 240
C. Elleri Üç Defa Yıkamak 240
D. El ve Ayak Parmaklarının Hillallenmesi 241
E. Mazmaza ve İstinşakın Sünnetteki Sıfatı 241
1. Suyu Sağ Avuçla Almak 241
2. Ağza ve Burna Tek Seferde Aynı Avuçtan Su Vermek 242
3. Sol Elle Burna Çekilen Suyu Sümkürmek 242
4. Oruç Olma Durumu Hariç İstinşakı Mübalağa ile Yapmak 242
F. Yüzü Yıkamanın Sünnetteki Sıfatı 243
1. İki Avuçla Yüzü Yıkamak 243
2. Suyu Sağ Elle Alıp Sol Elle Bitiştirmek ve Sonra Yüzü Yıkamak 243
3. Tek Avuçla Yüzü Yıkamak 243
G. Sakalların Hilâllenmesi 243
H. Başı Mesh Etmenin Sünnetteki Sıfatı 244
1. Başı Mesh Etme Miktarı 244
2. Meshin Kaç Defa Yapılacağı 245
I. Kulakları Mesh Etmenin Sünnetteki Sıfatı 246
1. Baş Parmaklarla Kulağın Dışı, Şehadet Parmağıyla Kulağın İçi Mesh Edilir 246
2. Kulakları Mesh Ederken -Racih Olan Görüşe Göre- Yeni Bir Su Almaya Gerek Yoktur 246
J. Âzaları İkişer veya Üçer Defa Yıkamak 246
1. Âzaları Üç Defadan Fazla Yıkamak Doğru Değildir 247
2. Abdest İçerisinde Kişi Âzalarından Birini Üç, Birini İki, Birini Bir Defa Yıkayabilir mi? 247
K. Âzaları Yıkarken Sağdan Başlamak 248
L. Suyu Ölçülü Kullanmak 248
M. Abdest Uzuvlarını Peş Peşe Yıkamak (Muvâlât) 248
N. Abdestten Sonra Yapılması Sünnet Olan Zikirler 249

O. Abdest Aldıktan Sonra İki Rekât Namaz Kılmak 250
Abdestle İlgili Bazı Meseleler 252
A. Abdest Âzalarını Yıkarken Dua Yapılır mı? 252
B. Abdest Alırken Gözlerin İçi Yıkanır mı? 253
C. Boynu Mesh Etmek Sünnet midir? 253
D. Abdestten Sonra Havlu Kullanmak 254
E. Abdestte İsraf 254
F. Abdestte Vesvese 257
G. Her Abdestten Önce Kişinin Taharetlenmesi Gerekir mi? 258
H. Abdest Ânında Konuşulabilir mi? 258
I. Abdest Alırken Kıbleye Dönmek Gerekir mi? 258
J. Kolu veya Ayağı Kesik Olan Kişinin Abdesti 259
K. Abdesti En Güzel Şekilde Almanın Fazileti 259
Abdestin Hükmü 260
A. Abdestin Farz Olduğu Yerler 260
1. Her Namaz İçin Abdest Alınmalı mı? 261
2. Kur'ân'ı Okumak veya Kur'ân'a Dokunmak İçin Abdest Alınması Gerekir mi? 262
3. Tavâf İçin Abdest Alınmasının Hükmü Nedir? 264
4. Tilavet Secdesi ve Şükür Secdesi İçin Abdest Almanın Hükmü Nedir? 265
B. Abdestin Sünnet Olduğu Yerler 265
1. Uyumadan Önce 265
2. Allah'ı Zikretmek veya Dua Etmek İstendiğinde 266
3. Kustuktan Sonra 266
4. Tavâf Yapmadan Önce 266
5. Öfke Ânında 267
6. Abdest Bozulduktan Sonra Her Defasında Tekrar Abdest Almak ve Her Zaman Abdest Üzere Olmak 267
7. Her Namaz Vakti Öncesinde 267
8. Cünüp Kişi Yemek, İçmek veya Uyumak İstediğinde 268
9. İkinci Defa İlişkiye Girmek İstendiğinde 268
Abdesti Bozan Hâller 269
A. Bedenden İdrar veya Dışkının Çıkması 269
1. Sağlık Sorunları Nedeniyle Vücudun Başka Yerinden Atılan Bevl ve Dışkı Abdesti Bozar mı? 269
2. Vücudun Ön veya Arka Tarafından Çıkan Taş veya Kurtçuk Gibi Şeyler Abdesti Bozar mı? 270

B. Gusül Abdestini Bozan Hâller 270
C. Mezi 270
D. İstihaze Kanı 271
E. Yellenmek 271
F. Ağır Uyku ve Şuur Kaybı Yaşanan Hâller 272
G. Zekere veya Ferce Dokunmak 273
1. Başkasının Zekerine veya Fercine Dokunmak Abdesti Bozar mı? 275
2. Kazayla Zekerine veya Fercine Dokunan Kişinin Abdesti Bozulur mu? 275
3. Dubura Dokunmak Abdesti Bozar mı? 275
H. Deve Eti Yemek 275
Abdesti Bozmayan Unsurlar 276
A. Kan 276
B. Kusmak 279
C. Yabancı Bir Kadına Dokunmak 279
D. Namazda Gülmek 282
E. Hafif Uyku 283
F. Vedi 283
G. Fercin Genişlemesinden Dolayı Dışarıdan İçeriye Giren Havanın Tekrar Çıkması 284
H. Ölü Yıkamak veya Taşımak 284
I. Tırnak Kesmek ve Saç Kısaltmak 284
J. Gıybet, İftira Gibi Kötü/Günah Sözler 285
K. Ateşte Pişen Şeyleri Yemek 285
L. Abdestte Şüpheye Kapılmak 285
MESH BABI 291
Ayak Örtüsüne Mesh Etmek 293
A. Ayak Örtüsüne Meshin Şartı 294
B. Mesh Nasıl Alınır? 295
C. Meshin Müddeti 295
D. Meshi Bozan Hâller 297
1. Cünüp Olmak 297
2. Mesh Müddeti Bittiği Ânda Abdestsiz Olmak 297
3. Abdestsizken Mestleri/Çorapları Çıkarmak 297
Baş Örtüsüne Mesh Etmek 299
A. Sarıklar Üzere Mesh Etmek 299
B. Takke Üzerine Mesh Etmek 300
C. Kadınların Baş Örtüsüne Meshi 301

Sargılar Üzerine Mesh Etmek 301
GUSÜL BABI 307
Guslün Tanımı 307
Guslü Gerektiren Hâller 307
A. Guslün Vacip/Farz Olduğu Hâller 307
1. Meninin Şehvetle Çıkması 307
2. Meni Gelmese Dahi Cinsel Birleşme 309
3. Ölüm 310
4. Hayız ve Nifâstan Temizlenme 310
B. Guslün Sünnet/Müstehap Olduğu Hâller 311
1. Cuma ve Bayram Guslü 311
2. İslam'a Girdiğinde Kâfirin Gusletmesi 313
3. İhram'a Girerken ve Mekke'ye Girerken Gusül Almak 313
4. Ölü Yıkayanın Gusletmesi 313
5. Müşrik Defnedenin Gusletmesi 314
6. İstihazeli Kadının Namazları Cem Etmesi ve İki Namaz İçin Gusletmesi 314
7. Hastalık Sebebiyle Baygınlık Geçirenin Gusletmesi 314
8. Ehliyle Birlikte Olanın Gusletmesi 315
Gusül Alırken Yapılması Gerekenler 316
A. Niyet Etmek 316
B. Besmele Çekmek 316
C. Elleri Yıkamak/Sabunlamak 317
D. Tenasül Uzvunu Yıkamak 317
E. Abdest Almak 317
F. Saçları Güzelce Yıkamak 317
G. Sağ Taraftan Başlamak 318
H. Suyu İsraf Etmemek 319
Cünüp Olana Yasak Olan ve Yasak Olmadığı Hâlde Yasak Sayılan Fiiller 319
A. Cünüp Kimsenin Kur'ân'a Dokunması 319
B. Cünüp (ve Hayızlının) Kur'ân Okuması 320
C. Cünüp (ve Hayızlının) Mescide Girmesi 324
D. Cünüp Olanın Günlük İşlerini Yapması 326
E. Cünüp Kimsenin Bulunduğu Yere Melek Girmez Anlayışı! 329
F. Guslü Erteleyen Cünüp Kişinin Abdest Alması 330
Gusülle İlgili Meseleler 331
A. Suyun Tüm Vücuda Ulaşması İçin Vücudu Ovmak/Delk Gerekir mi? 331

B. Tırnak Dibi, Göbek Deliği, Kulak İçi, Küpe Delikleri Yıkanmalı mıdır? 331
C. Gusül Abdesti Alanın Namaz Abdesti Alması Gerekir mi? 331
D. Guslü Gerektiren Birkaç Sebep Bir Araya Toplandığında Tek Gusül Yeter mi? 332
E. Guslederken Örtünme Hâlleri 332
1. Kimsenin Görmediği Bir Yerde Yalnız Yıkanan Kimse 332
2. Yanında Eşi Varken Yıkanan Kimse 333
3. Yanında Yabancı Biri Varken veya Başkalarının Gördüğü Yerde Yıkanan Kimse 334
F. İhtilam Olan Kimse Rüya Değil Islaklığa Göre Gusletmelidir 334

TEYEMMÜM BABI 339

Teyemmümün Tanımı 339
Teyemmümün Meşru Kılınması 339
Teyemmüm Kolaylaştırmadır 341
Teyemmüm Küçük ve Büyük Abdestin Yerine Geçer 341
Teyemmüm Ne ile Alınır? 342
Teyemmümün Keyfiyeti 344
Ne Zaman Teyemmüm Alınır? 345
A. Hastalık Durumunda Teyemmüm 346
B. Sefer Durumunda Teyemmüm 347
C. Su Olmaması Durumunda Teyemmüm 348
Teyemmüm Abdestsizliği Kaldırır 350
Teyemmümü Bozan Hâller 351
A. Abdesti Bozan Hâllerden Biri Vuku Bulduğunda 351
B. Su Bulunca 351
C. Suyu Bulmanın Hâlleri 351
1. Teyemmüm Alıp Namaza Başlamadan Önce Su Bulan Kimse 351
2. Namaza Başladıktan Sonra, Yani Namazın İçindeyken Su Bulan Kimse 351
3. Namazı Bitirdikten Sonra Su Bulan Kimse 352
Teyemmümle İlgili Meseleler 352
A. Yanında Abdest İçin Yeterli Su Olmayan Ne Yapmalıdır? 352
B. Abdest Aldığı Takdirde Namaz Vaktini Kaçıracak Kimse Abdest mi, Yoksa Teyemmüm mü Almalıdır? 353
C. Teyemmüm Alamayacak Durumda Olan Kişi Ne Yapmalıdır? 354

D. Su Olmadığını Bilen Bir Müslim Gusül veya Abdest Gerektiren İşleri Yapabilir mi? ... 355
E. Bedeninde/Kıyafetinde Necaset Olan Abdestsiz/Gusülsüz Biri Yanında Az Miktarda Su Varsa Ne Yapmalıdır? ... 356
F. Su Bulamayan Kişi Parayla Su Satın Almalı mıdır? ... 356
G. Teyemmümlü Olan Kişi, Abdestli Olanlara İmamlık Yapabilir mi? ... 357

HAYIZ BABI (Hayız, Nifâs, İstihaze) ... 361

Hayız ... 362
A. Hayız Görme Yaşı ... 363
B. Hayız Görme Müddeti ... 364
Nifâs ... 365
A. Nifâs Görme Müddeti ... 367
B. Düşük Yapan Kadının Nifâsı ... 368
C. Hayızlı ve Nifâslı Kadına Dair Şer'i Hükümler ... 369
1. Hayızlı ve Nifâslı Kadın Namaz Kılmaz, Oruç Tutmaz ... 369
2. Hayız ve Nifâslı Kadın, Namazı Kaza Etmez, Orucu Kaza Eder ... 370
3. Hayızlı ve Nifâslı Kadınla Cinsel İlişki (Cima) Yasaktır ... 370
a. Vajinal/Genital bölgeden ilişki kurmak dışında beraberlik yasaklanmamıştır ... 373
b. Hayızlı Kadınla Cima Yapanın Kefareti ... 374
4. Hayızlı Kadını Boşamak ... 374
5. Hayızlı/Nifâslı Kadının Kur'ân'a Dokunması, Kur'ân Okuması ve Mescide Girmesi ... 375
6. Hayızlı/Nifâslı Kadının Kâbe'yi Tavâf Etmesi ... 375
7. Hayızın Bitişi ... 375
a. Temizlendikten sonra görülen leke ... 376
b. Güneş batmadan önce temizlenen kadın ... 376
8. Vakit Girdikten Sonra Namazını Kılmadan Hayız Olan Kadının Durumu 376
9. Gebe Kadının Hayız Görmesi ... 377
10. Hayızın İlaç Kullanarak Ertelenmesi veya Öne Alınması ... 378
11. Hayız Kanı Necistir, İzalesi Gerekir ... 379
İstihaze ... 380
A. İstihazeye Dair Şer'i Hükümler ... 380
1. İstihaze, Abdest Bozulması Gibidir ... 380
2. İstihazeli Kadının Namaz Kılması ... 380
3. İstihaze Kanı Necis Değildir! ... 382
4. İstihazeli Kadına Cinsel İlişki Yasaklanmamıştır ... 382

B. Hayız ve İstihazenin Ayırt Edilmesi 382
1. Temizlik Alametini Görmek 383
2. Kanların Birbirinden Ayrılması 383
3. Kendi Âdetini Esas Almak 383
4. Bulunduğu Toplumun Yaygın Örfünü Esas Almak 384
5. Tıbbi Yardım Almak 384

NECASETLER BABI 389

Necasetin Tanımı 389
Necasetin Şer'i Tanımı 389
Aslolan Temizliktir 389
Necasetin İzalesi/Temizlenmesi 390
A. Necaset Suyla Temizlenir 390
B. Necaset Taşla Temizlenir 391
C. Necaset Tükürük ve Çitilemeyle Temizlenir 391
D. Necaset Toprağa Sürülerek Temizlenir 391
E. Necis Olan Şey, Başkalaşır ve Vasıf Değiştirerek (İstihale) Temiz Bir Sıfata Bürünürse Temizlenmiş Olur 392
Necasetin Temizliğinde Ölçü 392
A. Şeriatın Muayyen Bir Temizlik Yöntemi Belirlediği Necasetler 392
B. Şeriatın Temizlenmesini Emredip Muayyen Bir Yöntem Belirlemediği Necasetler 393
Necaset Temizliğinde Yasaklanan Şeyler 394
A. Şeriatın Tazim Edilmesini İstediği Şeyler 394
B. Kemik ve Tezek 395
C. İnsan Yiyeceği 395
D. Necaset, Necasetle Temizlenmez 395
Necis/Pis Olan Şeyler 395
A. Mümin, Kâfir, Ölü veya Diri… İnsan Temizdir 396
Müşrik Necis midir? 397
B. Canlı Olan Hayvanlarda Aslolan Temiz Olmalarıdır 398
Köpek ve Domuz Necis midir? 399
1. Köpeğin Necis Olması 399
a. Eğitilmiş av köpeğinin, ağzıyla tuttuğu yiyeceği helal kılan naslar 399
b. İhtiyaç haricinde köpek edinmeyi yasaklayan naslar 400
c. Köpeğin Ağzıyla Dokunduğu Kabın Yedi Defa Yıkanması ve Toprakla Temizlenmesi 401

2. Domuzun Necis Olması 406
C. Hayvan Artıkları 410
1. Eti Yenen Hayvanlar Şer'i Yolla Kesilirse Her Şeyi Temizdir 410
2. Şer'i Yolla Kesilmeyen ve Kendi Kendine Ölen Meyte/Leş, Eti ve Tabaklanmamış Derisi Dışında Temizdir 410
a. Kanı Olmayan, Haşerat Cinsinden Hayvanlar 410
b. Deniz Ölüleri 410
c. Kara Hayvanları 411
D. İnsan İfrazatı 412
1. İnsan Dışkısı Necistir 412
2. İnsan İdrarı Necistir 412
3. Kadın ve Erkeğin Mezisi 414
E. Hayvan İfrazatı 415
F. Hayız Kanı Haricindeki Kanlar Temiz, Hayız Kanı Necistir 417
Hayız Dışındaki Kanlar 418
G. Alkol Haramdır, Ama Necis Değildir 420
İçinde Alkol Olan Koku/Parfüm/Kozmetik Ürünleri Kullanmanın Hükmü 422

NAMAZ KİTABI

NAMAZIN AHKÂMI, ÖNEMİ VE HÜKMÜ BABI 427
Namazın Anlamı 427
Namazın Önemi 428
A. Namaz ve Tevhid 428
B. Namaz Müminin Miracıdır 431
C. Namaz Arındırır 434
D. Namaz Kötülükten Uzak Tutar 438
E. Namaz Güç Kaynağıdır 441
Namazın Rükunlarının Namaza Etkisi 443
A. İftitah Tekbiri ve Namaza Etkisi 443
B. Kıyam ve Namaza Etkisi 444
C. Namazda Elleri Kaldırmak ve Namaza Etkisi 444
D. Namazda Elleri Bağlamak ve Kulluğa Etkisi 445
E. İftitah Duası ve Namaza Etkisi 446
F. İstiaze ve Namaza Etkisi 447
G. Fâtiha Suresi ve Namaza Etkisi 450
H. Kıraat ve Namaza Etkisi 451
I. Rükû ve Namaza Etkisi 452
J. İtidal ve Namaza Etkisi 453

K. Secde ve Namaza Etkisi 455
L. Son Oturuş ve Kulluğa Etkisi 457
Namazı Islah Eden Dört Kavram 460
A. Huşu 460
1. Huşuyu Korumak! 461
2. Huşu ve Gaflet! 463
B. Namazı Muhafaza Etmek 464
1. Mümin Namazını Korumalıdır! 464
2. Namazı Zayi Etmek! 465
C. Namazda Süreklilik/Devamlılık 466
Namazın Terki 468
A. İslam'da Namazsız Bir Hayat Yoktur! 468
B. Namaz Dinin Direğidir! 470
C. Namazın Terki Şirk/Küfür Kabul Edilmiştir! 470
D. Namazın Kazası 480
1. Namazı Özürle Terk Etmek 480
2. Namazı Amden/Bilinçli Terk Etmek 481
EZAN VE KAMET BABI 487
Ezan 487
A. Ezanın Meşru Kılınması 487
B. Ezanın Hükmü 490
C. Ezanın Faziletleri 491
1. Ezan İslam Akidesinin İlanıdır 491
2. Ezan, Şeytanları Kaçıran Manevi Bir Güçtür 492
3. Ezanı İşitenler, Ezan Okuyana (İmanla) Şahitlikte Bulunur 493
4. Ezan Günahların Affına Vesiledir 493
5. Ezan Okuyanlar Kıyamet Günü En Uzun Boyunlu Kişiler Olacaktır 494
6. Müezzin Emindir 494
D. Ezanın Mahiyeti/Lafızları 495
1. Abdullah ibni Zeyd'in Rüyasında Gördüğü ve Bilâl'in Medine'de Okuduğu Ezan 495
2. Allah Resûlü'nün Ebû Mahzûre'ye Öğrettiği Ezan 495
3. Ebû Mahzûre'den Nakledilen Farklı Bir Rivayet 497
E. Müezzinde Bulunması Gereken Şartlar 498
1. İslam 498
2. Erkek Olmak 499
F. Ezanda Bulunması Gereken Şartlar 499

1. Tertip 499
2. Muvâlât 500
3. Arapça Olması 500
G. Ezan ve Müezzinde Bulunması Müstehap Olan Özellikler 500
1. Müezzinin Güzel Sesli Olması 500
2. Müezzinin Tok ve Gür Sesli Olması 501
3. Ayakta Ezan Okumak 501
4. Yüksek Yerde Ezan Okumak 501
5. Kıbleye Yönelerek Ezan Okumak 501
6. Parmakları Kulağa Koymak 501
7. "Hayye ale's salâh" Derken Sağa, "Hayye ale'l felâh" Derken Sola Dönmek 502
8. Ezan İçin Ücret Almamak 502
9. Abdestli Olmak 503
10. Ezanda Terci' Yapmak 503
11. Ezanı Ağır, Kameti Hızlı Okumak 504
H. Ezanı Dinleyenin Yapması Gerekenler 504
1. Müezzinle Birlikte Ezanı Tekrar Etmek 504
2. Ezan Bitiminde Peygambere Salât Getirmek ve Onun İçin Vesile Duasında Bulunmak 505
3. Tevhidi İkrar Etmek 505
4. Ezandan Sonra Dua Etmek 506
5. İki Rekât Namaz Kılmak 506
Kamet 506
A. Kametin Tanımı 506
B. Kametin Hükmü 507
C. Kametin Lafızları 507
1. Abdullah ibni Zeyd Rivayetinde Kamet 507
2. Allah Resûlü'nün Ebû Mahzûre'ye Öğrettiği Kamet 507
Ezan ve Kamet ile İlgili Meseleler 508
A. Ezana Ek Yapılabilir mi? 508
B. Sabah Namazında İki Ezan Okunabilir mi? 510
C. Sabah Namazı İçin Okunan İki Ezanın Arası Ne Kadar Olmalıdır? 511
D. Ezan ile Kamet Arasında Ne Kadar Zaman Olmalıdır? 511
E. Özür Sebebiyle -Unutmak veya Uyumak- Kılınmayan Namazlar Kılınacağı Zaman Ezan ve Kamet Okunabilir 512
F. Sefer/Yolculuk Sebebiyle Cem Edilen Namazlar İçin Tek Ezan Okunur, Her Namaz İçin Ayrı Kamet Getirilir 512

G. Farz Namazlar Dışında Ezan Okunur mu? 512
H. Tek Başına Farz Namaz Kılan, Ezan Okuyup Kamet Getirebilir 512
I. Sünnet Olan, Ezanı ve Kameti Aynı Kişinin Okumasıdır 513
J. Görme Engelliler Müezzinlik Yapabilir mi? 513
K. Kâfirlerin/Müşriklerin Okuduğu Ezan Tekrar Edilir mi? 516
L. Ezanı Duyanların "Aziz Allah Şefaat Ya Resûlallah" Sözü Doğru mudur? 521
M. Ezan Okunurken Görülen Bazı Bidatler 522

NAMAZIN ŞARTLARI BABI 527

Vaktin Girmesi 527
A. İlk Vakte Riayet Etmenin Fazileti 529
B. Sabah Namazının Vakti 532
C. Öğle Namazının Vakti 533
D. İkindi Namazının Vakti 533
E. Akşam Namazının Vakti 535
F. Yatsı Namazının Vakti 535
G. Namaz Vakitleriyle İlgili Meseleler 536
1. Namazları Ertelemenin Sünnet Olduğu Yerler 536
a. Şiddetli Sıcaklarda Öğle Namazını Ertelemek 536
b. Yatsı Namazını Geciktirmek ve Gece Yarısına Yakın Kılmak 536
c. Sıkışıklık, Açlık Gibi Durumlarda Namazı Ertelemek 538
2. Sabah ve İkindi Vakitlerine Özen Göstermek 538
a. Kıyamet Günü Allah'ı Görmeye Vesiledir 538
b. Cennete Götüren, Ateşten Koruyan Amellerdendir 539
c. Meleklerin Hayırlı Şahitliğine Vesiledir 539
d. Kişiyi Allah'ın Korumasına Alır 539
e. Eksik Bırakılan Namazlara Kefaret Olur 540
3. Yatsıdan Önce Uyumak, Sonrasında Konuşmak Kerih Görülmüştür . 540
4. Vakit Ne ile İdrak Edilir 541
5. Namaz Kılmanın Yasaklandığı Vakitler 542
6. Bir Özür Nedeniyle Namazı/Namazları Kaçıran, Özür Sonlanınca Tertip Üzere Namazları Kılar 547
7. Kutuplar Gibi Gece ve Gündüz Süresinin Normalin Dışında Olduğu Yerlerde Vakitler Takdir Edilir, Yirmi Dört Saatlik Dilimde Beş Vakit Namaz Kılınır 547

Namaz Kılınan Yerin Temiz Olması 548
A. Namaz Kılmanın Yasaklandığı Yerler 549
1. Hamam, Banyo Gibi Yıkanılan Yerlerde Namaz Kılmamak 549

2. Makberde/Kabristanda Namaz Kılmamak 549
Kabirlere Yönelik Namaz Kılmakla İlgili Yasaklar 550
a. Kabirlerin Mescid Edinilmesi 550
b. Kabre Yönelerek Namaz Kılmak 552
c. Allah'ın Dışında İbadet Edilen Putlara Yönelik Namaz Kılmak 554
d. Resme/Surete Dönük Namaz Kılmak 555
e. Kilisede Namaz Kılmak 555
f. Deve Ağıllarında Namaz Kılmak 556
B. Mescidler 557
1. Mescidlerin Önemi/Fazileti 558
a. Allah Adına İlk İnşa Edilen Mabed Mesciddir 558
b. Mescidler Allah'ın En Sevdiği Yerlerdir 559
c. Mescid Müminlerin Arındığı ve İlahi Nurla Aydınlandığı Yerdir 559
d. Mescide Bağlılık En Faziletli Amellerdendir 560
e. Mescide Yürümek ve Mescidde Oturmak En Faziletli Amellerdendir 561
2. İslam Toplumunun Oluşumunda Mescidin Rolü 563
a. Tevhid Merkezi Olan Mescidleri Şirk Merkezine Çevirmek 564
b. İslam Mescidlerine Alternatif "Dırar Mescidleri" İnşa Etmek 566
3. Bazı Mescidlerin Özel Fazileti 569
4. Mescid Adabı 570
a. Mescide Sağ Ayakla Girip Sol Ayakla Çıkmak 570
b. Mescide Girerken ve Mescidden Çıkarken Allah Resûlü'nden Varid Olan Me'sûr Duaları Okumak 570
c. Tahiyyetu'l Mescid Namazı Kılmak 571
d. Mescidde İnsanlara Rahatsızlık Vermemek 572
(1) Mescidde Şahsi Meseleler Için Ses Yükseltmek 572
(2) Vücut Temizliğine Dikkat Etmeyerek Cemaate Eza Vermek 573
(3) Yürürken veya Otururken Çevresinde Bulunan Kardeşlerine Zarar Vermek, Eziyet Etmek 575
e. Mescidi Temiz Tutmak 576
f. Mescidleri Süsleyerek İşlevsizleştirmemek 577
g. Elleri Teşbîk (Parmakları Birbirine Kenetleme) Yapmamak 579
Necasetten Sakınmak 584
Temiz Bir Elbiseyle Namaz Kılmak 584
1. Ayakkabıyla Namaz Kılmak 585
2. Necis Elbiseyle Namaz Kıldığını Fark Eden Kimse 587

Setr-i Avret (Avreti Örtmek) 587
A. Namazda Avret Yerlerini Örtmek 587
1. Erkeğin Örtmesi Gereken Namaz Avreti 589
a. Örtülmesi Farz Olan Avret 589
b. Örtülmesi Müstehap Olan Avret 590
2. Kadının Örtmesi Gereken Namaz Avreti 591
a. Kadının Örtmesi Farz Olan Avret 592
b. Kadının Örtmesi Müstehap Olan Avret 592
B. Setr-i Avret ile İlgili Meseleler 593
1. Namazda Avretin Açılması 593
2. Avretini Örtecek Kıyafet Bulamayan Kişinin Durumu 593
3. Namaz Kıyafetleriyle İlgili Yasaklar 594
a. Belden Yukarısı Açık Şekilde Namaz Kılmak 594
b. Kolları İçeride Bırakan Kıyafet Giymek veya Avreti Açacak Kıyafet Giymek 596
Kıbleye Yönelmek 596
A. Kıble Nasıl Tespit Edilir? 605
B. Yanlış Kıbleye Namaz Kılmak 607
C. Kıbleye Yönelme Şartının Düştüğü Durumlar 609
1. Korku Hâli 609
2. Nafile Namaz 610
D. Kâbe'nin İçinde Namaz 611
E. Kıble'ye Gösterilmesi Gereken Saygı 612
F. Kıbleyle Arasına Sütre Edinmek 613
1. Sütre Edinmenin Gerekliliği 613
2. Sütrenin Mahiyeti 614
3. Sütreye Yakın Olmak 615
4. Namaz Kılanın Önünden Geçmenin Yasaklanması 616
5. İmamın Cemaate Sütre Olması 618
6. Üç Şeyin Namazı Kesmesi 618
Niyet Etmek 620
A. Niyetin Manası 620
B. Niyetin Zamanı 621
C. Namaz İçinde Niyet Değiştirmek 621
D. İmam ile Me'mûmun (İmama Uyanın) Niyetinin Farklı Olması 621
KAYNAKÇA 625

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ،
وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ
فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِىَ لَهُ،
وَاَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ،
وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ﴿۱۰۲﴾﴾ اٰلُ عِمْرٰنَ/۱۰۲
﴿يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ
مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى
تَسَآءَلُونَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴿۱﴾﴾ النِّسَاءُ/۱
﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۙ﴿۷۰﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ
اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۭ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا
عَظِيمًا﴿۷۱﴾﴾ الْاَحْزَابُ/۷۰-۷۱

اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللّٰهِ، وَخَيْرَ الْهَدْىِ هَدْىُ مُحَمَّدٍ،
وَشَرَّ الاُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلَّ
ضَلاَلَةٍ فِى النَّارِ

HUTBETU'L HÂCE

"Muhakkak hamd Allah'adır. O'na hamdeder, O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerrinden, amellerimizin kötülüğünden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse doğru yola iletemez. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O, bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resûlüdür.

'Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkup sakının! Yalnızca Müslimler/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen kullar olarak can verin.'[1]

'Ey insanlar! Sizleri tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve o ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip (yeryüzünde) yayan Rabbinizden korkup sakının. Kendisiyle istediğiniz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir.'[2]

'Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının ve doğru/sağlam/adil söz söyleyin. (Allah da buna karşılık) amellerinizi ıslah etsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, şüphesiz ki büyük bir kurtuluş ve kazanç elde etmiş olur.'[3]

Bundan sonra, şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın kelamı, yolların en hayırlısı Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan çıkarılanlardır. Sonradan çıkarılan her şey bidattir, her bidat sapıklıktır, her sapıklık da ateştedir."[4]

1. 3/Âl-i İmrân, 102
2. 4/Nisâ, 1
3. 33/Ahzâb, 70-71
4. Müslim, 867; Nesai, 1578

TEŞEKKÜR, İTHAF VE TAKDİM

Elinizdeki çalışma; Yüce Allah'ın bir imtihan esnasında bahşettiği sayısız nimetten yalnızca biridir. O'na (celle celaluhu) hamdeder, O'nu tüm noksanlıklardan tenzih eder ve O'na teşekkür ederim. Şayet O'nun yardımı ve müminleri yardımcı kılması olmasaydı imkân yönünden kurak bir çölü andıran diriler kabrinde böyle bir çalışmaya başlamak ve ilerlemek yalnızca tatlı bir hülya olarak "yapılacaklar listesi"nde yerini alırdı. O'nun varlığına ve birliğine, yerde ve gökte hiçbir şeyin O'nu aciz bırakamayacağına, mutlak güç ve iktidar sahibi olduğuna şahitlik ederim:

"Hiç şüphesiz Allah sana yeter. Seni, yardımıyla ve müminlerle destekleyen O'dur." [1]

Elinizdeki çalışma; bereketli bir tohumun (niyetin) toprağa atılması, Allah'ın (celle celaluhu) yardımıyla filiz vermesi ve sonrasında gövdesi her geçen gün kalınlaşan bir çınara dönüşmesidir. Şöyle ki; Enes kardeşimiz daha önce yaptığımız, yeni başlayanlar için "Umdetu'l Ahkâm" dersleri ve orta seviye fıkıh talebeleri için "Mulahhasu'l Fıkh" derslerini esas alarak bir ibadet ilmihâli hazırlamaya başladı. Ancak bir yandan kendi eğitimiyle ilgilenmesi, diğer yandan öğrenci yetiştirmesi, diğer bir yandan İslami mücadele için emek vermesi … çalışmayı yavaşlatıyordu. Taharet Babı'ndan birkaç bölüm yazıldıktan sonra yazma sorumluluğunu ben üstlendim. O da birçok konuda bana yardımcı oldu, olmaya da devam ediyor. Hayırlara vesile olmasını umduğum bir ameli başlattığından ve devamı için sağladı-

1. bk. 8/Enfâl, 62

ğı gayretlerden dolayı ona teşekkür ediyorum, Allah (celle celaluhu) razı olsun. Yine bu çalışmada istediğim araştırmaları yapan ve sonuçları benimle paylaşan Yasir kardeşimize ve onlara yardımcı olan çalışma arkadaşlarına teşekkür ediyorum, Allah (celle celaluhu) razı olsun.

Bu çalışmayı hazırlarken ana kaynak hadis ve fıkıh metinleriydi. Ancak çalışmanın en az üçte birine kaynaklık eden, yıllar içinde özetlediğim fıkıh kitapları ve hadis şerhleri notlarıydı. Burada devreye Ömer kardeşimiz girdi. Kendisine isim ve yer belirttiğim kitaplardan notların asli kaynağını buldu, yazdığım metinlere kaynakları ekledi. Ayrıca hadis metinlerinin Türkçelerini düzenleme ve uygun tercüme seçme işini de Ömer kardeşimiz üstlendi.[2] Kendisine tüm bu gayret ve yardımları için teşekkür ediyorum, Allah (celle celaluhu) razı olsun. Tüm bu süreci koordine eden, benimle beraber çalışmanın çilesine ortak olan Murat kardeşime hususi teşekkür ediyorum, Allah (celle celaluhu) razı olsun. Onun şahsında tüm Tevhid Medresesi öğrencilerine, dava arkadaşlarıma sesleniyorum: İyi ki varsınız!

Ve elbette tüm bu yazılanları bilgisayara aktaran, metinleri tashih eden, teknik düzenlemeleri yapan… Tevhid ve Sünnet davasının yiğit muvahhid ve muvahhideleri… Her birine teşekkür ediyorum, Allah (celle celaluhu) razı olsun.

Çalışmaya tıbbi ve psikolojik bilgilerle katkıda bulunan tabib/tabibe ve psikolog kardeşlerime teşekkürü borç biliyorum, Allah (celle celaluhu) razı olsun.

Bu kitabı, Kur'ân'ı -dolayısıyla Kur'ân ilimlerini- ve fıkıh ilmini sevmeme vesile olan babama ithaf ediyorum. Hiç unutmadım -muhtemelen de unutmayacağım- hayatının en zorlu döneminde, tüm Türkiye'de arandığı hâlde beni ziyaret etmişti. Medrese derslerine devam edecek bir ortam bulamadığım için üzülmüş, çözüm olarak yeni tercüme edilmiş bir fıkıh kitabı alıp bir hoca bulana kadar Şâfiî fıkhı metnini kendi çabamla bitirmemi tavsiye etmişti. Yine okuduğum son kitabı duyunca hoşnutsuzluğunu belli etmiş, "Fıkıh oku!" demişti. İnanıyorum ki bu çalışma, o teşviklerin meyvesidir…

2. Hadis metinlerinde hangi yayınevi tercümelerinin esas alındığı Kaynakçada belirtilmiştir.

Ve bu kitabı anneme ithaf ediyorum. Sorduğu fıkhi bir soru üzerine ilk fıkıh hocamdan tatlı bir azar işitmeme vesile olan ve o günden sonra fıkıh çalışırken daha dikkatli olmamı sağlayan anneme …

Annem ve babam… İslami mücadele nedeniyle onlarca yıl hicret, on sekiz yıl zindan hayatı yaşadılar. Biri içeride, diğeri dışarıda çile doldurdu; ahir ömürlerinde bir araya gelebildiler. Şimdi de benim imtihanımın çilesini dolduruyorlar. Rabbim hayırlı, sağlıklı ve uzun ömür ihsan etsin; ahir ömürlerinde gözlerini aydın kılsın.

MUKADDİME/ÖN SÖZ

Çalışmaya Seçilen İsim

Çalışmamızın üst başlığı Fıkhu'l Hadis, yani Hadis Fıkhı'dır. Alt başlık ise Sünnet İlmihâli'dir. Bunun nedeni; çalışmanın iki katmanlı bir yapıya sahip olmasıdır. Ana metin bir ilmihâldir. İncelenen konuya dair hüküm zikredilmiş, akabinde varsa konuya dair ayet, sonra hadis, sonra sahabe sözü aktarılmıştır. Kısa, öz ve fıkhi tartışmalardan uzak ana metin, bir ilmihâldir. Fıkhın temel kaynağını sünnet oluşturduğundan ve kitapta Ehl-i Hadis metodu takip edildiğinden "Sünnet İlmihâli" ismi uygun görülmüştür.

İkinci metin alt metinlerdir/dipnotlardır. Alt metinde rivayetlere dair teknik bilgiler, -bazı konularda- fıkhi ihtilaflar, ihtilafa dair deliller, delillerin tartışılması ve varsa güncel yansımaları ele alınmıştır. Bu sebeple de Fıkhu'l Hadis ismi uygun görülmüştür. Kitaba "Fıkhu'l Hadis" üst başlığını seçmemizin bir diğer nedeni; fıkhi konular bittikten sonra çalışmayı devam ettirme düşüncesidir. Şayet Rabbim muvaffak kılarsa akide, ahlak, siyaset…bablarına dair rivayetleri inceleyen bir çalışmayı, Fıkhu'l Hadis'in sonuna eklemeyi düşünüyorum. Ki; Buhârî'nin (rahimehullah) Kitâbu'l İmân, İlim ve Ahkâm bölümleri ders olarak yapılmıştı. Rabbim yazmayı müyesser kılsın. Kitabın temel metni fıkıh ilmine yeni başlayanlar için; alt metin ise hadis fıkhına ilgi duyan ilim talebeleri için uygundur.

Çalışmamızda İzlenen Metod

Çalışmamızda izlenen metod, Ehl-i Hadis'in metodudur. Şöyle ki; bilindiği gibi fıkıh; iki ayrı metod ve anlayış olarak neşv-u nema göstermiş, bu iki metoddan her biri de iki ayrı yoldan bizlere ulaşmıştır. Önce sahabeden başlamak üzere nasları anlamada var olan iki farklı metodu, sonra bu anlayışlardan her birinin de iki farklı yöntemle (ittiba ve taklid) günümüze ulaşmasına dair kısa bilgiler aktaracağız. Daha sonra bunlardan hangi metodun bu çalışmaya kaynaklık ettiğine değineceğiz.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hayattayken şer'i ilimlerin -fıkıh da dâhil- tek kaynağıydı. İnsanlar ona soru soruyor, aldıkları cevaba göre hayatlarını düzenliyordu. O (sallallahu aleyhi ve sellem) varsa hiçbir konuda tartışma yaşanmıyor, onun hükmü son söz kabul ediliyordu. Ancak onun bulunmadığı ortamlarda "emir ve yasaklarından" maksadın ne olduğuna dair tartışmalar yaşanabiliyordu. Örnek olması açısından Asr-ı Saadet'ten bir tablo aktaralım:

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Hendek Savaşı bitince bize şu talimatı verdi: 'Hiç kimse Ben-i Kureyza'ya varmadan ikindi namazını kılmasın!'

Ordu yoldayken ikindi namazının vakti girdi. Bunun üzerine bazıları, 'Biz Ben-i Kurayza'ya varmadan namazı kılmayacağız.' diyerek namazı kılmadı.

Kimisi de 'Olur mu öyle şey? Biz namazı kılacağız. Bizden namazı kılmamamız istenmedi ki!' dediler. Bu durum Allah Resûlü'ne anlatılınca hiçbirine kızıp serzenişte bulunmadı."[1]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), "İkindiyi Kurayza yurduna ulaşmadan kılmayı" nehyetmesi, fakih sahabiler arasında tartışmaya neden olmuştur. Bir grup genel naslara bakıp "Namaz vakitli bir ibadettir. Allah Resûlü namaz vaktini geçirmeyi emretmez. Onun kastı aceleyle hareket etmemizdir." şeklinde yorum yapmışlardır. Bir diğer grup, "Allah Resûlü'ne itaat farzdır. O, 'Şu noktaya ulaşmadan namaz kılmayın.' diyorsa, kılmayacağız." şeklinde yorumlamışlardır. Burada dikkatimizi çeken, Allah Resûlü'nün iki anlayışa da ses çıkarmamasıdır. **Zira iki yorum da şer'i ölçüler içinde yapılmıştır. Bir grup, nassı mutlak olarak kabul etmiş ve hususi/özel**

1. Buhari, 946; Müslim, 1770

nasla amel etmiştir. Bir diğer grup tüm nasları bir araya toplamış ve hususi/özel nassı tüm naslarla beraber anlamaya çalışmıştır. Ki bu anlayış farkı, daha sonra ortaya çıkacak rey ve Ehl-i Hadis arasında veya kıyası kabul eden fukahayla reddeden Zahirîler arasındaki farkın da temelini oluşturur.[2]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanındaki bir diğer dikkat çekici nokta şudur: O, bir yeri fethettiğinde oraya ashabından birini görevli olarak gönderir, oranın dinî, siyasi, askerî ve mali işlerinden o sahabi sorumlu olurdu. **İnsanlar dinî sorularını sorumlu sahabiye sorar ve onun verdiği cevaba göre amel ederdi. Bir nevi o bölgenin sorumlusu olan sahabinin/âlimin görüşüyle amel eder, onu taklit ederlerdi.**

Bu uygulama Allah Resûlü'nden sonra da devam etti. Raşid Halifeler Dönemi'nde ilimle uğraşanlar, öğrendikleri naslardan hüküm çıkarır, çıkardığı hükümle amel ederdi. İlimle uğraşmayanlar, ilimle uğraşan sahabilere sorar, onların verdiği fetvayla amel ederdi. Yani tabiin, ilim sahibi ashabı taklit ederdi.

Ashab arasında ilimle uğraşanlara baktığımızda iki anlayışın, iki ayrı medresenin olduğunu görürüz:

- Ebû Hureyre, Abdullah ibni Ömer ve Ebû Zerr (radiyallahu anhum) gibi; her konuda hususi/özel nas arayan ve onunla amel eden sahabiler.

- Âişe Annemiz, Abdullah ibni Abbâs ve Abdullah ibni Mes'ûd (radiyallahu anhum) gibi; bir nassı genel naslarla birlikte ele alan ve genel naslar ışığında anlamaya çalışan sahabiler…

Bu anlayış farkını kavramak için birkaç örnek verelim. İlki Âişe Annemiz ve Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anhuma) arasında yaşanıyor:

"Mekke'de Osmân'ın (radiyallahu anh) kızlarından biri vefat etti. Biz de onun cenazesine katıldık. Cenazeye İbni Ömer ve İbni Abbâs da (radiyallahu anh) katıldı. Ben ikisinin arasında oturuyordum.

2. Ne yazık ki rey ehli ve hadis ehli, ashab gibi birbirlerini anlayışla karşılamamış; Allah'ın rahmet ettikleri müstesna birbirlerini en ağır sözlerle töhmet altında bırakmışlardır. Her konuda olduğu gibi mezhep konusunda da bu ümmeti ıslah edecek şey, ilk neslin kendisiyle ıslah olduğu anlayıştır.

Abdullah ibni Ömer, Osmân'ın oğlu Amr'a şöyle dedi: 'Sen ağlamayı yasaklamıyor musun?'

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Ölen kişi, ailesinin kendisi için ağlaması sebebiyle azap görür.'

İbni Abbâs devam etti: 'Ömer de (ölenin ailesinin) bir kısım ağlaması nedeniyle azap göreceğini söylerdi. Ömer ile birlikte Mekke'den yola çıktık. Beydâ' denilen yere varınca Semure ağacının altında bir kervan gördük. Ömer bana, 'Git de şu kervanın durumuna bir bak.' dedi. Ben de gittim, bir de baktım ki Suheyb orada. Ömer'e Suheyb'in orada olduğunu söyledim. Ömer, 'Onu bana çağır.' dedi. Suheyb'in yanına gittim ve ona, 'Devene bin de Müminlerin Emirinin yanına gel.' dedim.

Ömer (ölümüne sebep olacak) yarayı alınca Suheyb onun yanında, 'Vah kardeşim, vah arkadaşım!' diyerek ağladı.

Bunun üzerine Ömer ona, 'Ey Suheyb! Allah Resûlü, 'Ölü, ailesinin kendisine bir tür ağlaması nedeniyle azap görür.' buyurduğu hâlde benim için ağlıyor musun?' dedi.

Ömer vefat edince bunu Âişe'ye anlattım.

O şöyle dedi:

'Allah Ömer'e rahmet etsin. Allah'a yemin ederim ki Allah Resûlü, ailesinin ağlaması nedeniyle Allah'ın mümin kişiye azap edeceğini söylemedi. O şöyle söyledi: 'Allah, ailesinin ağlaması nedeniyle kâfir kişinin azabını artırır.' Size Kur'ân'ın, 'Hiçbir günahkâr, bir başkasının günahını yüklenmez.'[3] ayeti yeter.

İbni Abbâs şu ayeti okudu: 'Şüphesiz ki güldüren de ağlatan da O'dur.'[4]

İbni Ebi Müleyke şöyle demiştir: 'Vallahi İbni Ömer bir şey söylemedi.' "[5]

Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh)**, duyduğu rivayeti hususi/özel bir nas kabul etmiş ve diğer naslara bakmaksızın onunla amel etmiştir. Âişe Anne-**

3. 35/Fâtır, 18
4. 53/Necm, 43
5. Buhari, 1286-1288

miz ise duyduğu nassı diğer naslarla birlikte almış, Kur'ân ve Sünnet bütünlüğünde nassı anlamaya çalışmıştır. Nassa yaklaşım farkları nedeniyle ortaya farklı iki sonuç çıkmıştır.

Bir diğer örnek Ebû Hureyre ve İbni Abbâs (radiyallahu anhuma) arasında yaşanıyor.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Ateşin dokunduğu şeylerden dolayı abdest almak gerekir. Hatta bu bir peynir parçası olsa bile.'

Bunun üzerine İbni Abbâs, Ebû Hureyre'ye, 'Ey Ebâ Hureyre, yağ yesek, sıcak su içsek de mi abdest alacağız?' diye sordu.

Ebû Hureyre, 'Ey kardeşimin oğlu, Allah Resûlü'nden bir hadis işittiğinde ona karşı değişik misaller vermeye kalkışma.' dedi.' "[6]

Muttalib ibni Abdullah ibni Hantab'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs dedi ki: 'Allah'ın Kitabı'nda helal olduğunu görüp bildiğim bir şey ateşte pişti diye abdest mi alacağım?'

Bunun üzerine Ebû Hureyre yerden çakıl taşları topladı ve 'Bu çakıl taşları sayısınca yemin ederim ki Allah Resûlü, '**Ateşte pişen bir şey yedikten sonra abdest alınız**.' buyurdu.' dedi."[7]

Gördüğümüz gibi Ebû Hureyre ve İbni Abbâs (radiyallahu anhuma) arasında bir usul/metod farkı vardır. Biri Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) duyduğuyla amel etmekte; diğeri Allah Resûlü'nden nakledileni, bütün içinde anlamaya çalışmaktadır.

Bu iki farklı metoda sahip iki ayrı medresenin öğrencileri, tabiin âlimlerini oluşturmaktadır. Hocalarından aldıkları usul/metod farklılıklarının Tabiin Dönemi'nde devam ettiği görülmektedir. Yazıyı uzatmamak için örnekleri çoğaltmıyorum. Ancak Raşid Halifeler Dönemi'nde yaşanan bu duruma dair dikkat çekici bazı çıkarımlara işaret etmek istiyorum:

• Raşid Halifeler Dönemi'nde neredeyse bu sahabilerin tümü görevlendirilmiş, farklı İslam beldelerine emîr olarak tayin edilmişlerdir. Görev

6. Tirmizi, 79
7. Nesai, 174

almayanlar da Mekke ve Medine'de ilim talebelerine ders vermiş, İslam topraklarından Hicaz'a gelen Müslimlerin sorularına cevap vermişlerdir. **Yani Raşid Halifeler Dönemi'nde ilimle uğraşan sahabiler usul/anlayış farklılıklarına rağmen özgürce fetva vermiş/öğrenci yetiştirmiş; onlara soru soran insanlar da usul/anlayış farklılıkları bilinmesine rağmen aldıkları fetvalarla amel etmiş, yani taklit etmişlerdir.**

• **Raşid Halifeler, istedikleri takdirde insanları belli mezhepler etrafında toplayabilir; dahası, tek bir mezheple insanları ilzam edebilirlerdi. Bunu yapabilecek dinî karizma, siyasi bütünlük ve askerî güce sahiplerdi. Ancak böyle bir şeye yeltenmemiş; insanları, dilediklerine soru sorup onunla amel etme özgürlüğüyle başbaşa bırakmışlardır.**

Sahabe ve Tabiin Dönemi'nden sonra da benzer bir ortam İslam toplumuna hâkim olmuştur. **Birçok insana ilginç gelecek belki; dört mezhep imamı da bugünkü anlamda bir mezhep taklidi anlayışına karşı çıkmış; daha ziyade soru sorup deliliyle beraber bir hükmü öğrenmeyi ve onunla amel etmeyi uygun görmüşlerdir.**

Örneğin, zamanın yöneticisi Harun Reşid, insanları tek bir mezhep etrafında toplamayı düşünmüş ve bu iş için de İmam Mâlik'in (rahimehullah) Muvatta kitabını gözüne kestirmiştir. Düşüncesini İmam Mâlik'e açınca, şu cevabı almıştır:

"Allah Resûlü'nün ashabı fer'i meselelerde ihtilaf etmiş ve uzak diyarlara yayılmışlardır. Her biri kendi yanında (hakka) isabet etmiştir."[8]

Bir başka rivayette şöyle der:

"Bunu yapma! Çünkü insanlara birçok görüş ulaşmıştır. Hadisler işitmiş, hadisler rivayet etmişlerdir. Her toplum, kendine ulaşan görüşleri almış, onu bilmiş ve onu din edinmiş (ve amel etmiş)tir. Şüphe yok ki; inandıkları şeyden onları alıkoymak zordur. Onları bulundukları hâl üzere terk et."[9]

Görüldüğü gibi İmam Mâlik (rahimehullah) iki gerekçeyle yöneticinin talebini reddetmiştir:

8. Hilyetu'l Evliyâ, 6/332; Ayrıca bk. Şerhu Musnedi'ş Şâfiî, 1/75-76
9. Et-Tabakâtu'l Kubrâ, 5/468

• Ashab kendi arasında ihtilaf etmiş ve bu ihtilafı farklı beldelere taşımıştır. Ne Resûl ne de sonrasında Raşid Halifeler bu duruma müdahale etmiştir.

• İslam toplumu bu uygulamaya alışmış ve yaklaşık iki asır boyunca bu uygulamaya göre amel etmiştir. Bu durumu değiştirmeye kalkmak dini zorlaştırmak olacaktır. Ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zorlaştırmayı yasaklamış, kolaylaştırmayı emretmiştir.

Şayet İmam Mâlik (rahimehullah), bugün var olan ve uygulaması mahza/yalnız taklide dayanan Mâlikî Mezhebi gibi bir mezhep kurmak istese, yukarıda mezkur teklifi düşünmeden kabul ederdi. Ancak tam tersi yönde bir tavır takındığını görüyoruz. Demek ki bugün var olan Mâlikî Mezhebi uygulaması İmam Mâlik'ten bağımsız olarak veya İmam Mâlik'e rağmen oluşmuştur.

Ondan (rahimehullah) meşhur olan bir diğer söz şudur:

"Allah Resûlü'nden sonra her insanın sözü alınır ve terk edilir."[10]

Bir başka mezhebin imamı olan Ebû Hanîfe (rahimehullah) şöyle der:

"Bizim bir sözümüzü nereden aldığımızı bilmeden almak, kimseye helal değildir."[11]

"Benim sözümün delilini bilmeden onunla fetva vermek haramdır."[12]

Allah'ın rahmet ettiği müstesna, mezheplere ittiba eden çoğu kimse, delil anlayışından uzaktır. Mahza taklit üzere mezhebe tabi olmaktadır.

İmam Şâfiî (rahimehullah) şöyle der:

"Hadis sahih olursa benim mezhebimdir. (Hadise muhalif) sözümü duvara çalın."[13]

İmam Ahmed (rahimehullah) şöyle der:

10. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 2/91
11. El-İntikâ fî Fadâili's Selâseti'l Eimmeti'l Fukahâ, s. 145
12. Sıfatu Salâti'n Nebî, s. 47
13. Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 10/35. Şâfiî Mezhebi muhaddislerinden Beyhakî, Nevevî ve İbni Hacer (rahimehullah) gibi âlimler bu hassasiyeti yaşatsa da Şâfiî Mezhebi âlimleri genel olarak imamın koyduğu mezkûr ilkeye muhalefet etmiş; mahza/yalnız taklide dayalı bir mezhep kültürü oluşturmuşlardır.

"Ne beni ne Mâlik'i ne Şâfiî'yi ne Evzâî'yi ne de Sevrî'yi taklit et! Onların aldığı yerden (naslardan dinini) al!" [14]

Başka bir yerde şöyle der:

"(Gerçekten) bazı topluluklara şaşıyorum. (Bir hadisin) isnadını ve sahih olduğunu biliyorlar; (buna rağmen) Sufyân'ın görüşünü alıyor (onunla amel ediyorlar)." [15]

Dört mezhep imamı olarak bilinen müçtehit âlimlerin vefatından sonra, görüşleri tedvin edilmiş ve mezhep fıkhı kitapları ortaya çıkmıştır. Bu görüşlere ittiba eden topluluklar meydana gelmiş ve hicri 4-5. asır itibarıyla Mâlikî, Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî (rahimehullah) olarak anılmaya başlamışlardır. Artık delile dayalı fıkıh anlayışı, yerini âlimin görüşüne dayalı fıkıh anlayışına; yani ittiba, yerini taklide bırakmıştır. Bu dönemde delile dayalı fıkıh anlayışını sürdüren âlimler olsa da büyük çoğunluk görüşe dayalı fıkıh (mezhepçilik) anlayışını korumuştur. Mezhepçiliğin başladığı dönemi öncesinden ayıran bariz özellikler vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

• Bir mezhebe intisap eden, başka bir müctehidin görüşüyle amel edememekte, tüm hayatını bir âlimin görüşlerine göre düzenlemektedir. Oysa önceki dönemde her insan yaşadığı bölgenin âlimine soru sormakta ve onun verdiği fetvayla amel etmektedir. Örneğin, Medineli bir tüccar, Medine'de bulunduğu sırada sorularını İmam Mâlik'e (rahimehullah) sormaktadır. Ticaret yolculuğuna çıkıp Kûfe'ye uğradığında ticaretle ilgili bir soruyu İmam Ebû Hanîfe'ye (rahimehullah) sormakta; yolculuğa devam ettiği takdirde Mısır'da sorusunu Leys ibni Sa'd'a (rahimehullah) veya Şâfiî'ye (rahimehullah) sormaktadır. Şüphe yok ki bu imamların usulü birbirinden farklı, vardıkları fer'i sonuçlar da buna bağlı olarak farklıdır. Bu durum ne müctehid imamlar, ne siyasi yönetim, ne de İslam toplumu tarafından sorun edilmektedir.

14. İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/631

15. El-Câmiu li Ulûmi'l İmâm Ahmed, 5/159. Taklide karşı olan Ehl-i Hadis anlayışı ve Selefilik, Hanbelî Mezhebi içinde bugüne geldiğinden "Hadis Fıkhı/Ehâdisu'l Ahkâm" geleneğini yaşatmış ve mahza taklide dayalı mezhepçilik yerine delile dayalı ittiba (kısmi taklit) şuurunu sürdürmüştür. Günümüz Hanbelî âlimlerinin büyük çoğunluğu, İmam Ahmed'in görüşlerinden ziyade usulüne bağlıdır. Bu sebeple şer'i ilimleri tahsil etmiş ve fıkıh melekesi kazanmış bir ilim adamı, delillere bakıp tercih yapabilmekte ve görüşlerini deliliyle birlikte topluma açıklamaktadır.

• Mezhep müntesipleri arasındaki içtihadi farklılıklar (ihtilaflar) içtihadi karşıtlığa (tefrikaya) dönüşmüştür. Sözlü sataşmalar yer yer fiilî çatışmaya dönüşmüş ve mezhepler arasında birçok Müslim'in öldüğü kavgalar yaşanmıştır. Örneğin, İmam Ahmed'i (rahimehullah) fukaha arasında saymadığı için meşhur müfessir Taberî'nin (rahimehullah) evi Hanbelîlerce kuşatılmış ve Taberî'yi (rahimehullah) linç etmeye kalkmışlardır. [16]

Önceki dönemde tüm içtihadi farklılıklara rağmen, farklı görüş sahipleri bir arada huzur içinde yaşamıştır. Tartışmalar, reddiyeler ve yer yer sözlü atışmalar olmamış mıdır? Elbette olmuştur! Ashab arasında dahi sözlü tartışmalar yaşanmış, her biri kendi düşüncesinde ısrarcı olmuştur. Ancak bu, hiçbir zaman kavgaya, çatışmaya, İslam toplumunun huzurunu kaçıracak taşkınlığa dönüşmemiştir.

• Kelime anlamı anlayış/derin kavrayış olan fıkıh, anlama ve düşünmeden uzaklaşmış salt metin ezberi yapılan donuk bir ilme dönüşmüştür. Zira fıkıh, ona temel olan nassı metinlerden silmiş, nastan anlaşılan sonucu topluma aktarmıştır. Kasıtlı yapılmasa da âlimin içtihadı nassın yerine ikame edilmiştir. Önceki dönemde durum tamamen farklıdır.

Fıkıh, onu var eden delille beraber topluma aktarılmaktadır. Bu da Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) haber verdiği, "Nice fıkıh taşıyıcısı vardır, ama fakih değildir. Nice fıkıh taşıyıcısı, kendinden daha fakih olana (fıkıh bilgisi) taşımaktadır." [17] hadisinin bereketini canlı tutmaktadır. Nas canlıdır, dilden dile aktarılmakta, kitap sayfalarında okunmaktadır. Umulur ki onu nakleden kendinden daha fakih birine nakleder de daha fakih olan, o nastan daha isabetli bir sonuç çıkarır. Ne yazık ki mezhepçilik, Allah'ın (celle celaluhu) açtığı içtihad kapısını kapadığından ve içtihad yetkisini birkaç âlimle sınırlı tuttuğundan, bu söylenenleri gündemine dahi almamıştır. Mezhepçi anlayışa göre nassın varlığıyla yokluğu birdir. Zira nas olsa da onu hakkıyla anlayacak, içtihad edecek ve çözüm üretecek kimse yoktur. Kapının kapanma tarihinde tam bir ittifak olmasa da Allah'ın açtığı içtihad kapısını, isteyen istediği tarihten sonra kimden aldığı belli olmayan yetkisiyle kapatmıştır. Bu nedenle insanlık tarihinin gördüğü en muazzam usul ve

16. El-Bidâye ve'n Nihâye, 11/146
17. Ebu Davud, 3660; Tirmizi, 2656

fıkıh sistemimiz, modern dünyanın sorunlarına çözüm üretememiş, modern meydan okuma karşısında hakkıyla duramamıştır.

Şunu unutmamalıyız: Bizim fıkhımız kıyamete kadar insanlığın sorunlarına çözüm kaynağıdır. Bugün çözüm üretemiyor oluşu fıkhımızdan değil, içtihadla canlı kılınmış bir sistemin taklitle durgunlaştırılması ve bugünün sorunlarından ziyade geçmişin sorunlarını okuyup okutmasından kaynaklanmaktadır.

• (Delilini bilmeksizin bir âlime uymak anlamındaki) Taklid, ilk nesilden bu yana mevcut bir uygulamadır. Bilmeyenler zikir ehline sormuş ve aldıkları cevapla amel etmişlerdir.

• Âlime soru sorup onun delilini zikrettiği fetvayla amel etmek anlamındaki ittiba, müctehid mezhep imamlarının vefatından sonra mezhepçiliğe dönüşmüş ve insanlar tek bir mezhebe uymakla ilzam edilmişlerdir.

• Mezhep imamları müctehid âlimler olduğundan, bir Müslim'in bir mezhebe uymasında bir beis/sorun yoktur. Ancak şuurlu dava adamlarının "delilini bilerek mezhebe uyma" kültürünü ihya etmeleri, ilk neslin kendisiyle ıslah olduğu anlayışı canlandırmaları gerekmektedir.

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sahabe (radıyallahu anhum) ve Selef-i Salihin dönemine en uygun uygulama mezhepçilik değildir. Her bölgede bulunan ilim adamlarına soru sormak ve mümkünse delilini bilerek o konuyla amel etmektir.

Hiç şüphesiz bu da bir taklit çeşididir. Soru sorulan âlimin nastan anladığını taklittir. Ancak bu, ilk nesillerin uygulamasına en yakın olan usuldür.

• Soru sorulacak bir ilim adamının bulunmadığı ortamlarda yaygın bir mezhebe ittiba etmek en evla olanıdır. Zira mezhep imamlarının görüşleri derlenmiş, tedvin ve tasnif edilmiş (kitaplaştırılmış), her insanın anlayacağı kolaylıkta topluma sunulmuştur (ilmihâl).

• Mezhep olgusunu reddetmek de hadis fıkhı diyebileceğimiz delile dayalı tercih olgusunu reddetmek de anlamsızdır. Her iki uygulama da bize aittir, bizim tarihimizin bir parçasıdır. Delile dayalı tercihi reddeden

bağnaz mezhepçilik ile mezhep olgusunu reddeden Selefi görünümlü Zâhirîlik, İslam tarihinin içinden değil, dışından konuşmaktadır.

• Her iki uygulamanın da tarih içinde ürettiği arızalar olmuş, istenmeyen sorunlara sebebiyet vermişlerdir. Mezhep anlayışı bağnazlık/taassup üretmiş, ümmet arasında tefrika oluşturmuş ve ümmetle nas arasındaki bağı koparmıştır. Mezhebi reddeden anlayış, fıkhı ayağa düşürmüş; dört mezhep yerine sayısız mezhep ikame etmiş ve en ilginç son elli yıl içinde üç veya dört âlim etrafında benzeri görülmemiş bir taassup/bağnazlık üretmiştir. Bize düşen, tarihimize ait uygulamayı reddetmek değil, ürettiği arızaları reddetmek ve ıslah çabası içinde olmaktır. Bu da ümmetin sorunlarını dert edinen, dava adamı, şuurlu ilim ehlinin vazifesidir.

• Bir âlime soru sorup onun deliliyle birlikte zikrettiği fetvayla amel etmekle, kitap karıştırıp her meselede en uç görüşü bulup amel etmek (telfik/şaz fetva arayışı) birbirinden farklıdır. Birincisi sonucu bilmeden bir âlime soru sormak ve çıkan sonuç nefse hoş gelse de gelmese de onunla amel etmektir. İkincisi ise çıkan sonuçları kontrol edip nefse/hevaya hoş geleni tercih etmektir. Bu, dine uymak değil, dini hevaya uydurmaktır. Zındıklık kapısını açacak tehlikeli bir yaklaşımdır.

Bundan olsa gerek selef imamları, âlimlerin şaz/münferit fetvalarını araştıran ve dinlerini bu fetvalar üzerine kuranların zındıklaşmasından korktuklarını söylemişlerdir.

Suleymân Et-Teymî (rahimehullah) der ki: "Her âlimden ruhsat verdiği konuları alırsan bütün şerri kendinde toplamış olursun."

Bu sözü aktardıktan sonra İbnu Abdilberr (rahimehullah) der ki: "Bu konuda icma vardır ve ben buna dair -Allah'a hamdolsun- bir ihtilaf bilmiyorum."[18]

İmam Ahmed (rahimehullah) şöyle der: "Şayet bir kimse nebîz konusunda Kûfe ehlinin görüşüyle; semâ' konusunda Medine ehlinin görüşüyle; mut'a nikâhı hakkında Mekke ehlinin görüşüyle amel ederse o kimse fasık olur."[19]

Evzâî (rahimehullah) şöyle der: "Her kim âlimlerin (daha önce görülmemiş) nadir görüşlerini alırsa İslam'dan çıkar."[20]

18. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 1767
19. İrşâdu'l Fuhûl, 2/253
20. Es-Sunenu'l Kubrâ, 20918

• Biz cemaat olarak; fıkhın canlı/dinamik olmasını sağlayan, ilim adamlarına içtihad hakkı tanıyan, ümmetle delil arasındaki bağı canlı tutan, geçmişin değil bugünün ihtiyaçları üzerine kafa yoran delile dayalı tercih fıkhını benimsiyor ve uyguluyoruz. Her Müslim'in bulunduğu bölgenin âlimine soru sormasını ve mümkünse delilini bilerek amel yapmasını Asr-ı Saadet ruhuna uygun buluyoruz. Bununla birlikte bağnazlık/taassup üretmediği müddetçe bir mezhebe uyulabileceğini kabul ediyoruz. Allah (c.c.) en doğrusunu bilir.

Biz "Fıkhu'l Hadis/Sünnet İlmihâli" çalışmamızı, nasları anlama hususunda "bir nassı diğer tüm naslarla birlikte ele alan" anlayışla kaleme aldık. Fıkhi nasları anlama metodlarını bize ulaştıran ekollerden "bir mezhebe bağlı olmaksızın delile ittiba" ekolünü, yani Ehl-i Hadis'in metodunu esas aldık.

Ehl-i Hadis Hakkında Yanlış Bilgiler

Üzülerek belirtmeliyim ki; birçok insan bu metoda yabancıdır. Zira bunun Ehl-i Hadis'in metodu olmadığını/olmayacağını düşünürler. Onlar hadis imamlarını; salt isnadla meşgul olan, hadislerin fıkhıyla ilgilenmeyen, hadis metninin zahiri ne diyorsa onu hüküm olarak aktaran insanlar zannederler.

Bu yanlış düşüncenin (çoğunlukla hadis metodunu Zâhirîlik ve Haşevilikle karıştırmanın), tespit ettiğimiz bazı nedenleri vardır. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

• **Mezhepçi damarın hadis metoduna galebe çalması:** Zaman içinde Ehl-i Hadis ekolü neredeyse kaybolmuş, mutedil mezhep anlayışı yerine mutaassıp/bağnaz mezhepçi damar güçlenmiştir. Mutaassıp mezhepçiler Ehl-i Hadis hakkında başta "mezhepsizlik" olmak üzere birçok ithamda bulunmuştur. Mezhebi din, mezhepsizliği de "dinsizliğin kantarı" zanneden anlayış; Ehl-i Hadis hakkında söylenenleri hiçbir ilmî kritere tabi tutmadan kabul etmiştir. Taassup ehli mezhepçilere göre, "Değil mi ki Ehl-i Hadis bir mezhebe tabi değildir; öyleyse her türlü zemmi haketmektedir."

• **İslam düşmanı oryantalist iddialar:** İslam düşmanı şarkiyatçıların sünnete karşı özel bir nefretleri vardır. Zira o sünnetin sahibi Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı özel bir kinleri vardır. Onu (sallallahu aleyhi ve sellem), Îsâ'dan (aleyhisselam) sonra gelen bir yalancı peygamber -haşa- olarak görürler. Ne yazık ki İslam dünyasında "Batı tercüme bürosu" gibi çalışan akademisyenler, bu İslam düşmanlarının iddialarını "tartışılması caiz olmayan İlahi birer nas" gibi yaymaktadır.

1. Hadisçiler Haşevi midir?

Gerek bağnaz mezhepçilerin gerekse mütercim akademisyenlerin temel argümanlarından biri şudur: Hadisçiler Haşevi'dir! Yani; yalnızca rivayetin senediyle ilgilenen, metnin fıkhıyla uğraşmayan ve metnin zahirini nihai hüküm kabul eden insanlardır. Şüphesiz ki hadis ilmiyle ilgilenen insanlar arasından böyle tipler çıkmıştır. Ancak onlara ilk tepki yine hadis imamlarından gelmiştir. Ayrıca bu tiplerin hiçbiri "hadis imamı" olarak tarihe geçmemiştir; ki, bugün bir çoğunun isimlerini dahi bilmiyoruz. Hadis âlimlerinin bu tiplere gösterdiği tepkiye dair şu örnekleri verebiliriz:

Yahyâ ibni Saîd El-Kattân (rahimehullah) şöyle demiştir: "Şiir ravileri, hadis ravilerinden daha uyanık ve daha akıllıdır. Zira hadis ravileri, pek çok uydurulmuş hadisi de rivayet etmektedir. Şiir ravileri ise uydurulmuş bir şiir aktardıkları zaman hemen onu incelemeye tabi tutarlar ve 'Bu, uydurulmuş bir şiirdir.' derler."[21]

Sufyân ibni Uyeyne (rahimehullah), hadis ashabına bakarak şöyle demiştir: "Sizden hiç mi hiç hoşnut değilim. Eğer Ömer ibni'l Hattâb, bize ve sizlere yetişmiş olsaydı, bizleri öyle bir döverdi ki canımızı acıtırdı."[22]

Şu'be ibni Haccâc (rahimehullah) şöyle demiştir: "Daha önceleri Ehl-i Hadis'ten birinin geldiğini gördüğüm zaman, ferahlayıp mutlu olurdum; şimdi ise onlardan birini görmek kadar nefret edip tiksindiğim başka bir şey yoktur."[23]

Yahyâ ibni Saîd El-Kattân (rahimehullah) yine şöyle demiştir: "Şu'be'nin şöyle dediğini işittim: 'Muhakkak ki şu hadis talebi, sizleri Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymaktadır; artık bundan vazgeçmeyecek misiniz?' "[24]

21. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 1974
22. age. 1966
23. age. 1968
24. age. 1969

Yahyâ ibni Yemân (rahimehullah) şöyle demiştir: "Onlardan biri, anlamadan ve üzerinde düşünmeden hadis yazar; kendisine bir mesele sorulunca da sanki mükateb/sözleşmeli bir köleymiş gibi (dertli ve suskun bir şekilde) oturur durur."[25]

Abdân (rahimehullah) şöyle demiştir: "Abdullah ibni Mubârek şöyle demiştir: 'Kendisine dayanıp itimat ettiğin şey, hadis olsun. Re'yden/Görüşten de sana hadis tefsir edecek kadarını al.' "[26]

Vekî' ibni Cerrâh (rahimehullah) şöyle demiştir: "Biz, hadisi ezberlemek hususunda onunla amel etmekten yardım ve kuvvet alırdık. Hadis talebi hususunda da oruçtan yardım ve destek alırdık."[27]

Hamza ibni Muhammed ibni Alî El-Kinânî (rahimehullah) şöyle demiştir: "Tek bir hadisi, Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) tam iki yüz -ya da iki yüze yakın- tarikten/senedden tahriç/rivayet ettim. Bundan dolayı içim sevinçle doldu ve bu, benim çok hoşuma gitti. Bir gece rüyamda Yahyâ ibni Maîn'i gördüm ve ona, 'Ebâ Zekeriyyâ! Tek bir hadisi Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) tam iki yüz tarikten tahriç ettim!' diyerek sevincimi ifade ettim. Yahyâ ibni Maîn bir müddet suskun kaldıktan sonra bana şöyle dedi: 'Korkarım ki bu, şu ayetin altına girer: 'Çokluk ile böbürlenmeniz, sizi öylesine oyaladı ki.'[28] "[29]

Ammâr ibni Ruzayk, hadis talep ettiğini gördüğü oğluna şu nasihati yapmıştır: "Oğulcuğum! Hadisin azıyla amel et, böylece çok rivayet etmeye gerek duymazsın."[30]

İbnu Abdilberr (rahimehullah) bu sözleri aktarır ve şöyle yorumlar: "Bazı âlimlerden bana ulaştığına göre, onlar Şu'be'nin bu sözünü aktardıkları zaman şöyle derlerdi: 'Eğer hadis olmasaydı, Şu'be'nin ne kıymeti olurdu ki?' "[31]

Ebû Ömer (rahimehullah) şöyle demiştir: "Âlimlerin hadis rivayetini çoğaltmayı mekruh görmelerinin sebebi sadece, üzerinde düşünüp anlamaya engel olacağından endişe edip korkmalarıydı."[32]

25. age. 1976
26. age. 1978
27. age. 1979
28. 102/Tekasûr, 1
29. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 1988
30. age. 1989
31. age. 1969. rivayetin devamında
32. age. 1969. rivayetin devamında

İmam yerinde bir tespit yapmıştır. Çünkü bu uyarıları yapanların her biri, yaşadığı dönemin tanınmış hadis imamlarındandır. Onların karşı çıktığı husus, hadis öğrenmek değil; hadis rivayetiyle yetinip fıkhını ihmal etmektir.[33]

2. Hadisçiler Fıkha Karşı mıdır?

Bir diğer iddiaları şudur: Hadisçiler fıkha o kadar düşmandır ki; sadece hadis rivayetiyle yetinmiş, hadislere dair görüş belirtmeye dahi karşı çıkmışlardır. Öyle ki; hadisleri belli bablar altında vermeyi dahi, hadisin anlamına dair fikir verir düşüncesiyle inkâr etmişlerdir. Hâl böyle olunca hadisçilerin bir fıkhı, usulü ve ekolü olması imkânsız gibidir.

Yaygın bu iddia bir çok açıdan yanlıştır. Şöyle ki;

Hadis imamlarından bir grup, hadislerin bir bab/başlık altında rivayet edilmesini hoş karşılamamışlardır. Ancak bunun nedeni hadis fıkhına karşı olmaları değildir. Zira bu imamlardan biri de Ahmed ibni Hanbel'dir (rahimehullah). Yani hadislerle ilgili istinbatları daha sonra derlenen ve bir mezhep oluşturacak kadar hadis fıkhına dair görüş beyan eden bir imam! O hâlde İmam Ahmed'in (rahimehullah) bu tutumu, hadis fıkhına karşı olmasından değildir. Öyleyse nedendir? Hadise yapılan yorumların, sonradan gelenleri hadisi fıkhetmekten alıkoyması, hadislerden ziyade yorumlara uyup ilmin afeti olan taklidin yaygınlaşması, nas ile ümmet arasındaki bağın kopmasıdır. O (rahimehullah), bu ve benzeri endişelerle hadislerin belli bablar altında tasnif edilmesine ve hadisle beraber görüş aktarılmasına karşı çıkmıştır.

İmam Ahmed (rahimehullah) şöyle der:

"Ne beni ne Mâlik'i ne Şâfiî'yi ne Evzâî'yi ne de Sevrî'yi taklit et! Onların aldığı yerden (naslardan dinini) al!"[34]

Başka bir yerde şöyle der:

"(Gerçekten) bazı topluluklara şaşıyorum. (Bir hadisin) isnadını ve sahih olduğunu biliyorlar; (buna rağmen) Sufyân'ın görüşünü alıyor (onunla amel ediyorlar)."[35]

33. Hadis talebelerine hadiste fakihleşmeleri yönünde tavsiyeler için ayrıca bk. El-Fakîh ve'l Mutefakkih, 1/72

34. İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/631

35. El-Câmiu li Ulûmi'l İmâm Ahmed, 5/159

Ayrıca bu düşünce tüm muhaddislerin değil, hadisçiler arasında **azınlık bir grubun** düşüncesidir. Örneğin bugün kitapları elimizde olan ve hadis imamı kabul edilen muhaddislere bakıldığında bu iddianın tüm muhaddislere teşmil edilmesinin imkânsız olduğu görülecektir.

- **Mâlik** (rahimehullah) **Muvatta'sında Allah Resûlü'nün** (sallallahu aleyhi ve sellem) **hadislerini, sahabe ve tabiinin görüşlerini, Medine ehlinin uygulamalarını naklet-miştir. Örneğin;**

Ebû Katâde'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz mescide girdiği zaman oturmadan önce iki rekât namaz kılsın."[36]

Ömer ibni Ubeydullah'ın azatlısı Ebû'n Nadr'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Seleme ona şöyle dedi: 'Bakıyorum da sahibin mescide girdiği zaman iki rekât kılmadan önce oturuyor.'

Ebû'n Nadr, 'Bundan Ömer ibni Ubeydullah'ı kastetmiştir. Mescide girdiği zaman iki rekât namaz kılmadan oturmasını ayıplıyor.' dedi.

Yahyâ dedi ki: 'Mâlik, 'Bu güzeldir, vacip değildir.' dedi.' "[37]

- **Buhârî** (rahimehullah) **hem başlıklarıyla hadislerden istinbat ettiği fıkhı ortaya koymuş hem de hangi usulü gözeterek hadislerden istinbat ettiğini "Kitâbu'l İ'tisâm" başlığı altında Sahih'ine almıştır. Örneğin;**

"Uyluk Hakkında Söylenenler Babı

İbni Abbâs, Cerhed ve Muhammed ibni Cahş'a (radiyallahu anhum) nispet edilen bir hadiste Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Uyluk avrettir.' buyurmuştur.

Enes ibni Mâlik (radiyallahu anh) şöyle demiştir: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) uyluğunu açtı.'

Enes'ten gelen hadis, sened bakımından daha sağlamdır. Cerhed'den gelen hadis ise daha ihtiyatlıdır. Ancak bu şekilde, bu konuda ihtilaftan kurtulunur.

Ebû Mûsâ şöyle demiştir: 'Osmân içeri girince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dizlerini örttü.'

36. Muvatta, 447
37. Muvatta, 448

Zeyd ibni Sâbit de şöyle demiştir: 'Allah (celle celâluhu) Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) vahiy indirdiği zaman, uyluğu benim uyluğumun üstünde idi. Uyluğu o kadar ağırlaştı ki, o ân baldırımın kırılacağından endişe ettim.'

(371) Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber'e sefer düzenledi. Orada gece karanlığının sonlarına doğru sabah namazını kıldık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir bineğe bindi. Peşi sıra Ebû Talha bindi. Onun terkisine de ben bindim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bineğini Hayber sokaklarında gezdiriyordu. Bu esnada dizim onun uyluğuna değiyordu. Sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) uyluğundan izarını kaldırdı. Uyluğunun beyazlığını görebiliyordum. Hayber'e girdiği zaman üç defa, 'Allahu Ekber! Bir toplumun yurduna girdiğimiz zaman, işte o ân uyarılanların sabahı ne kötüdür!' dedi."[38]

- **Tirmizî (rahimehullah) hadisleri aktardıktan sonra hem hadislere dair teknik bilgiler vermiş hem de ulemanın tercihlerini aktarmıştır. Örneğin;**

"Gece ve Gündüz Namazları İkişer İkişerdir Babı

(597) İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Gece ve gündüz nafile namazları ikişer ikişer rekâttır.'

Tirmizî şöyle der: Şu'be'nin arkadaşları, İbni Ömer'in hadisinin rivayetinde kimi merfu kimi de mevkuf rivayet ederek ayrılmış oldular. Yine Abdullah El-Ömerî'den Nâfi' yoluyla bu hadisin bir benzeri rivayet edilmiştir. Sahih olan, İbni Ömer'in rivayet ettiği, 'Gece namazları ikişer ikişer rekâttır.' hadisidir. Güvenilen raviler Abdullah ibni Ömer'den bu hadisi bize aktarmış ve 'gündüz namazları' dememişlerdir. Yine İbni Ömer'den şöyle bir rivayet de vardır: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin ikişer ikişer, gündüz ise dört rekât olarak kılardı.'

Bu konuda ilim adamlarından bir kısmı, 'Gece ve gündüz namazları ikişer ikişerdir.' demektedir. Şâfiî ve Ahmed bunlardandır.

38. Buhari, Kitâbu's Salât, 12. Bab

Diğerleri ise 'Gece namazları ikişer ikişerdir. Gündüz namazları ise öğle ve ikindinin ilk sünnetleri gibi dörder dörderdir.' demektedir. Sufyân Es-Sevrî, İbni Mubârek ve İshâk bunlardandır."[39]

- **Ebû Dâvud (rahimehullah) bab başlıklarıyla fıkhi tercihini ortaya koymuş, hadislerin sonunda da hadislere dair teknik bilgiler vermiştir. Örneğin;**

"Cuma Günü Guslü Terk Etmenin Ruhsatı Babı

(352) Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

'İnsanlar kendi işlerini kendileri yapıyorlardı. O elbiseleri ve terleriyle beraber cumaya geliyorlardı. Onlara, 'Keşke yıkanarak gelseydiniz.' denildi.'

(353) İkrime'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Iraklılardan bir grup kimse İbni Abbâs'a gelerek, 'Ey İbni Abbâs! Cuma günü gusletmeyi vacip görür müsün?' dediler.

İbni Abbâs, 'Hayır vacip değil, ama yıkanmak daha iyi olup, yıkanan da daha hayırlı bir iş yapmış olur. Gusletmeyene de gusletmesi vacip değildir. Cuma günü gusletmenin nasıl başladığını size haber vereyim: İnsanlar çok çalışıyorlar ve yün elbiseler giyiniyorlardı. Yüklerini sırtlarında taşıyorlardı. Mescidler dar, tavanı basıktı ve tavan bir gölgelikten ibaretti. Sıcak bir günde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide geldi. Yün elbiseler içinde insanlar terlemiş ve etrafa kötü kokular yayılmıştı. Bu kokularla insanlar birbirlerini rahatsız ediyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kokuyu hissedince şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Cuma günü olunca guslediniz ve en güzel koku ve yağdan ne varsa sürününüz.' buyurdu.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: 'Aradan zaman geçti. Allah onlara mal, hizmetçi ve bolluk verdi. Müslimler yünden başka elbiseler giydiler, köle ve hizmetçileri olduğu için sırtlarında iş yapmaktan kurtuldular. Mescidleri genişletildi, böylece birbirlerini rahatsız eden terden kurtulmuş oldular.' '

39. Tirmizi, Ebvâbu's Sefer, 28. Bab

(354) 'Semure'den (radiyallahu anh) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Kim cuma günü abdest alırsa gerekeni yapmıştır ve güzeldir. Ama kim de gusledersе o daha faziletlidir.' " "[40]

Hadisleri belli bablar altında vermek, hadislere dair teknik açıklamalar yapmak Nesâî, İbni Mâce, İbnu Huzeyme, İbnu Hibbân, Hâkim, İbnu Ebî Şeybe, Abdurrezzâk, Beyhakî ve daha birçok muhaddisin yöntemidir. Kitapları elimizde olan hadis imamlarından yalnızca İmam Ahmed ve Müslim (rahimehullah), hadisleri hiçbir başlık koymadan, yorumsuz aktarmışlardır. Farklı yorumlanabilecek ve yalnızca iki imama ait bir tasarrufu, Ehl-i Hadis'in özelliği gibi yansıtmak hata; hata olmaktan öte hiçbir ilmî değeri olmayan bir tezdir.[41]

3. Hadisçiler Zâhirî midir?

Bir diğer iddia şudur: "Hadisçiler Zâhirî'dir!" Bununla kastettikleri; hadis imamlarının mutlak anlamda rey, içtihad ve kıyas karşıtı olduğu, hakkında rivayet olmayan konularda hüküm vermekten kaçındığı yönündedir.

Bu iddia ilmî olmaktan uzak ve bir ezberin hasmane duygularla tekrarından ibarettir. Gerek usul, gerek füru açısından bir karşılaştırma yapıldığında Zâhirîler ile Ehl-i Hadis'in usul ve füruda birbirinden farklı olduğu görülecektir.

40. Ebu Davud, Kitâbu't Tahâre, 128. Bab

41. Her daim ilmî olmaktan, hür düşünceden bahseden ve geçmişin prangalarından kurtulmayı öneren akademisyenler; nedense söz konusu hadisçiler olduğunda oryantalist nakaratları tekrarlamaktan öteye geçememektedir. Elimizde kitabı olan iki imamın davranışını, Ehl-i Hadis'in metodu gibi takdim etmek, nasıl bir ilmîliktir? Bunun yanında geçmişte ve günümüzde âlimler, iki hadis imamının tutumuna şu farklı yorumları getirmişlerdir:

• İbnu's Salâh (rahimehullah) der ki: "Kitabın hacmi artmasın diye veya başka bir sebeple bunu yaptı." (El-İmâm Muslim ve Menhecuhu fî Sahîhih, Muhammed Abdurrahman Tevâlibe s. 107)

• İbnu Asâkir (rahimehullah) der ki: "Kitabı tamamlamadan vefat etti." (age.)

• Muhammed Abdurrahman Tevâlibe der ki: "İmam Muslim, okuyanın zihnini harekete geçirmek, dikkatini çekmek ve kitabını şerh edeceklerin hadislere başlık koymada yarışması için böyle yaptı." (age.) Allah (celle celâluhu) doğrusunu bilir.

Usulde Farklılık

Zâhirîler; fıkhın delili olarak Kur'ân, Sünnet, icma ve "delil"i asıl kabul eder.[42]

42. "Delil" Zâhirî Mezhebi'ne has bir ıstılahtır. İbni Hazm'ın (rahimehullah) açıklamalarına bakıldığında "nastan elde edilen" ve "icmadan elde edilen delil" şeklinde iki kısma ayırdığı görülür. Tafsilatlı açıklamalarının hemen hepsinde, mantık ilmi kabullerinin naslara uygulanmasından ibaret bir yöntemden söz eder. (El-İhkâm fî Usûli'l Ahkâm, 5/105)

Bilindiği gibi İbni Hazm felsefeyle özellikle de mantıkla ilgilenmiş, eser vermiş, tercihlerde bulunmuş bir ilim adamıdır. Onun mantıkçılığı usulüne de yansımış; mantık kaziyyelerini, derleyip fıkha uyguladığı bir delil kılmıştır. Şimdi onun (rahimehullah) delili nasıl açıkladığına dair özet bir çalışma okuyacağız:

"Delil terimi, İbni Hazm'ın terminolojisinde, yaygın bilinen kullanımından farklı bir anlama sahiptir. İslam bilginlerinin çoğunluğu 'delil' derken hükmün temel kaynağını kastederler. Bu kullanımda 'delil' denilince Kur'ân, Sünnet ve icma anlaşılır. İbni Hazm'ın kullanımında ise delil, hükmün temel kaynağı olan nas değil, nassın ifade ettiği fakat lafızda açıkça yer almayan bir anlamın anlaşılmasında -bazen- başvurulmak zorunda kalınan, dil ve mantık kurallarını dikkate almaktan ibaret olan bir yöntem anlamındadır.

Delil kavramını genel olarak El-İhkâm'ın yedinci bölümünde 'mansus alâ ma'nâhu' (anlamı belirtilmiş olan) tabiriyle açıklayan İbni Hazm, burada bilgiye ulaşmanın iki yolu bulunduğunu belirterek bunlardan birincisinin aklın apaçık yargılarıyla (bedîhetü'l-akl) duyuların açık seçik verilerinin (evâilû'l-his) gerektirdikleri, diğerinin ise bedîhetü'l-akl ve evâilû'l-hisse râci olan mukaddimeler olduğunu söylemiştir. 'Mansûs alâ ma'nâhu' olarak açıklanan 'delil', Kitap, Sünnet ve icma dışında dördüncü bir vecih gibi görünmekle birlikte bu üç aslın dışında değildir; aksine bunlarda geçen hükümlerle doğrudan ilgili başka hükümlerin çıkarılmasını sağlayan, bir bakıma dil ve mantık kurallarıdır.

İbni Hazm der ki:

Peygamberin, 'Her sarhoş edici şaraptır ve her şarap haramdır.' (küllü müskir hamr ve küllü hamr harâm) sözünden zorunlu olarak 'Her sarhoş edici haramdır.' sonucu çıkar ki işte bizim 'mansûs alâ ma'nâhü' dediğimiz şey budur. Başka bir örnek şudur: Ayette, 'Kişiye annesi ve babası vâris oluyorsa annesinin payı üçte birdir.' denilmektedir. Buna göre ölen kişiye sadece anne ve baba vâris olduğu ve annenin payı da üçte bir olduğu ayette açıkça söylenmekte, babanın payının miktarı ise ayette açıkça yer almamaktadır. Fakat mirasçıların sadece anne ve babadan ibaret olduğu ve ananın payının üçte bir olduğu açıkça söylenince, geri kalan üçte ikinin babanın payı olacağı zorunlu olarak anlaşılmaktadır. Aklın zaruri olarak ulaştığı bu bilgiye, yani bu durumda babanın payının üçte iki olacağı, her ne kadar lafızda açıkça zikredilmiş değilse de anlam olarak zikredilmiş durumdadır."

İbni Hazm'a göre özel anlamındaki delil ya nastan ya da icmadan alınmıştır. Aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere delilin nastan alınması, akıl delilinin nas üzerinde işletilmesi, icmadan alınması icma üzerinde işletilmesi anlamındadır. Nastan alınan delil yedi kısım, icmadan alınan delil ise dört kısımdır.

Nastan alınan deliller şunlardır:

1. İkisi birlikte düşünüldüğünde, herhangi birinde açıkça zikredilmemiş bir sonuca götüren iki öncül. Mesela 'Her sarhoş edici şaraptır.' (birinci öncül), 'Her şarap haramdır.' (ikinci öncül) şeklindeki ikinci öncülün zorunlu sonucu, 'Her sarhoş edici haramdır.' şeklindedir. Bu iki öncül her sarhoş edicinin haram olduğuna burhani delildir.

2. Hükmün bir şarta ta'lik edilmesi durumunda şart gerçekleştiğinde ona ta'lik edilmiş hüküm de

Zâhirî Mezhebi bu usulde olmayan meseleleri istishâb esasına göre çözer. Bu ise şu anlama gelir: "Eşyada aslolan ibahadır. Hakkında Kitap ve Sünnette nas olmayan ve üzerinde icma olmamış şeyin hükmü yoktur. Onda serbestlik esastır." Bu usul gereği kıyasa, reye, sahabe kavlinin hüccet ka-

vacip olur. Mesela 'Eğer vazgeçerlerse önceki yaptıkları bağışlanır.' ayetindeki hükmün vazgeçen herkes için söz konusu olduğu açıktır.

3. Kendisinden -metinde açıkça zikredilmeyen ve kendisine ait ayrı bir lafızlı olan- bir anlam anlaşılan ve bu anlamın başka lafızla ifade edildiği lafız. Mantıkçılar bunu 'mütelâimât' diye adlandırırlar. Mesela İbrâhîm'in 'yumuşak huylu' ve 'sabırlı' olduğunu bildiren ayetten onun 'sefih olmadığı' zorunlu olarak anlaşılmaktadır.

4. Birçok kısmı bulunup biri hariç diğerlerinin bâtıl olduğu durum. Bu durumda o tek şey sahih olur. Literatürde 'akli taksim' olarak adlandırılan hususu İbni Hazm bazan 'zarûretü'l-akl' olarak da isimlendirir. Mesela haram, farz ve mübah şeklinde üçlü ayırım sonrasında, 'Bu şey ne farz ne de haramdır.' denildiğinde o şeyin mübah olduğu zorunlu olarak anlaşılır.

5. Yukarıdan aşağıya dereceli olarak birtakım yargılar varid oluyorsa bu durumda -konu hakkında nas olmasa bile- en üst dereceye ait hükmün altta bulunanların tamamını kapsaması gerekir. Mesela 'Ebû Bekir, Ömer'den efdaldir. Ömer de Osmân'dan efdaldir.' denildiğinde, Ebû Bekir'in Osmân'dan da efdal olduğu anlaşılır.

6. Mantıkçıların 'aksû'l-kazâyâ' dedikleri türden hükümler. Mesela, 'Her müskir haramdır.' sözünden haram olan şeylerin bir kısmının müskir olduğu sonucu çıkar. Bu işlemde tümel her zaman tikele döndürülür.

7. Birkaç anlamı (dolaylı olarak) içinde barındıran lafız. Mesela 'Zeyd yazıyor.' denildiğinde bundan Zeyd'in hayatta olduğu, yazmaya yarayan organlarının sağlam olduğu ve yazma gereçlerini kullandığı gibi anlamlar anlaşılır.

İcmadan alınan delil ise şu dört şekilde gerçekleşir:

a. İstishâbu'l hâl

b. Ekallü mâ kile

c. Herhangi bir görüşün terki üzerinde icma

d. Her birinde farklı görüşlere sahip olsalar bile Müslimlerin hükmünün eşitliği. İbni Hazm, icmadan alınan delilin açıklamaya ihtiyaç gösteren ilk iki şekli üzerinde durmuş, açıklığına binaen son ikisine değinmemiştir.

İstishâbu'l hâl

Istishâb, genel olarak, aksi ispat edilmedikçe, sabit bir hükmün veya sabit bir durumun devam ediyor olmasıdır.

İbni Hazm istishâb konusunu anlattığı bölüme 'istishâb' başlığını koymakla yetinmemiş, maksadına ışık tutacak şekilde başlığı 'İstishâbu'l-hâl; Kur'an ve Sünnetin Vâcip Kıldıklarının Dışındaki Bütün Akit, Ahit ve Şartların Butlanı' şeklinde uzatmıştır.

Ekallü mâ kîle

İbni Hazm'ın icmadan alınan delil olarak kabul ettiği bir diğer konu 'Ekallü mâ kîle ile hüküm verme' konusudur.

'Ekallü mâ kîle' tabiri, kısaca 'söylenmiş olanın en azı' demektir. Bu tabir, özellikle nafaka, zekât ve diyet gibi bir miktarın söz konusu olduğu mali veya cezai hususlarda dikkate alınması gereken en az rakamı ifade eder. Mesela bir mali mükellefiyete ilişkin olarak biri on, biri sekiz, bir diğeri beş diyen üç farklı görüş varsa, bu durumda söylenmiş olanın en azı beştir ve beş, daha yüksek oran söyleyenlerin rakamlarının içinde mevcuttur." (İbn Hazm, Zâhirîlik Düşüncesinin Teorisyeni, H. Yunus Apaydın, s. 80-86 özetle)

bul edilmesine, sedd-i zerâi'ya, maslahat-ı mürseleye ve istihsana şiddetle karşı çıkarlar. Tüm bunları Allah (celle celaluhu) hakkında bilgisizce söz söyleme, hevaya uyma, Allah'a iftira … sayar ve sahiplerini suçlarlar.[43]

Ehl-i Hadis'in usulüne baktığımızda onların usulünde kıyas, sahabe sözü, sedd-i zerâi ve yerine göre maslahat olduğunu da görürüz. Şöyle ki; bilindiği gibi Ehl-i Hadis metodunu usulleştiren ilk âlim İmam Şâfiî'dir (rahimehullah). O, Er-Risâle kitabını, rey ehli karşısında sünnet ehlinin usulü olarak kaleme almıştır. Ayrıca fıkhi görüşlerini derleyen El-Umm kitabının son kısmında usule taalluk eden meseleleri derlemiş, birbirinden faydalı bölümler yazmıştır. Şâfiî (rahimehullah) fıkha kaynaklık eden delilleri "İlmin farklı mertebeleri vardır." diyerek şöyle açıklar:

"**• Kitap ve Sünnetle sabit olanlar**[44]

43. Zâhirî Mezhebi'nin usulünü ele alan "El-İhkâm fî Usûli'l Ahkâm" kitabı, mezhebin kurucusu olmasa da teorisyeni olan İbni Hazm (rahimehullah) tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, bir yandan Zâhirî usulünün temellerini atarken diğer yandan güçlü bir eleştiri kitabı olma özelliği taşır. Mütekellimin ve fukahanın usulüne dair hemen her konuda tenkitler yöneltmiştir.

44. İmam Şâfiî'ye (rahimehullah) göre sahih sünnet de vahiydir ve sahih sünnetle sabit olan hüküm, vahiyle de sabittir. Bu konuda İmam'a katılıyoruz. Ancak Kitab'ın ve sünnetin birlikte aynı rütbede olmasına katılmıyoruz. Zira bu Resûl'ün (sallallahu aleyhi ve sellem) terbiyesinde yetişen sahabe usulüne aykırıdır. Onların usulünde önce Kur'ân, sonra sünnet gelir.

Ömer (radiyallahu anh) Kâdî Şureyh'e (rahimehullah) bir mektup gönderdi. Mektupta şöyle yazıyordu: "Sana bir olay geldiğinde Allah'ın Kitabı'yla hükmet. Şayet Allah'ın Kitabı'nda olmayan bir mesele gelirse o zaman Resûl'ünün sünnetiyle hükmet. O iki kaynakta olmayan bir mesele gelirse, insanların üzerinde toplandığı görüşle hükmet. Bu da olmazsa dilediğin şekilde yaparsın." (Nesai, 5399)

Abdullah ibni Mes'ûd şöyle der: "Bir zamanlar oldu ki biz hiçbir hüküm vermezdik. Hüküm verecek durumda değildik. Allah takdir etti de bu gördüğünüz derecelere ulaştık. Bugünden sonra bir kimseye hüküm vermesi için bir mesele arz olduğunda o konuda Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan bir sorunla karşılaşırsa Peygamber'in verdiği hükme uysun. Ona göre sorunu çözüme kavuştursun. Ne Allah'ın Kitabı'nda ne de Resûl'ünün sünnetinde bulunmayan bir meseleyle karşılaşırsa salih insanların hüküm verdikleri gibi hüküm versin. Sizden biriniz, 'Ben korkarım. Ben korkarım, hüküm verememe.' demesin. Çünkü helal bellidir, haram bellidir, ikisinin arasında karışık ve benzeşen işler vardır. Şüpheliyi bırak, şüpheli olmayana bak." (Nesai, 5397)

Meymûn ibni Mihrân'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Ebû Bekir, kendisine davacılar geldiği zaman meseleyi halletmek için Allah'ın Kitab'ına bakardı. Eğer onda hükmedeceği şeyi bulursa onunla hüküm verirdi. Meselenin hükmünü Kitap'ta bulamadığında bu konuda Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) bir sünnet biliyorsa onunla hüküm verirdi. Eğer o mesele kendisini çaresiz bırakırsa Müslimlere sorar ve derdi ki: 'Bana şöyle bir mesele geldi, bunun fetvasını biliyor musunuz? Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda bir fetva vermiş mi?' Çoğu zaman pek çok insan yanına toplanır ve Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) o işin hükmünü ortaya koyarlardı. Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle derdi: 'Aramızda, Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) gelen bilgileri muhafaza eden kimseleri bırakan Allah'a hamdolsun.'

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinden bir hüküm bulmak onu zor durumda bırakırsa bu sefer insanların ileri gelen ve seçkinlerini toplar, onlarla istişare ederdi. Bu insanların görüşleri bir konuda birleşince de onunla hüküm verirdi." (Darimi, 163)

- **İcma (Sahabenin, muhalifi bilinmeksizin söylediği sözler)**
- **Sahabi sözü (Sahabenin ihtilaf ettiği konulardaki sözleri)**
- **Kıyas"** [45]

Görüldüğü gibi Ehl-i Hadis'in ilk usulcüsü olan İmam Şâfiî (rahimehullah) sahabi sözü ve kıyası hüccet saymıştır. Oysa bu iki delil -özellikle kıyas- Zâhirî Mezhebi'nin karşı çıktığı asıllardandır.

Kendisi de muhaddis olan Ahmed ibni Hanbel'in (rahimehullah) fıkhi fetvaları derlenmiş ve fıkhi hüküm verirken dayandığı esaslar tespit edilmiştir. Ehl-i Hadis'ten bir müctehid olan ve çoğunlukla Ahmed ibni Hanbel usulüne bağlı kalan İbnu'l Kayyim El-Cevziyye (rahimehullah) bu esasları şöyle sıralar: [46]

"Ahmed'in (rahimehullah) fetvaları beş esas üzere kuruludur:

- **Naslar: Bir konuda nas (Kitap ve Sünnet) varsa fetvayı ona göre verir, kimsenin görüşüne önem vermez.**
- **Sahabe fetvası: Ahmed (rahimehullah), sahabede muhalifi bilinmeyen görüşü delil olarak alır, ancak bunu 'icma' diye isimlendirmez. Daha ziyade sahabe ittifakına 'Bunun aksi/muhalifi bir görüş bilmiyorum.' der.**
- **Sahabe sözü: Sahabenin ihtilaf ettiği konularda Kitab'a ve Sünnete en yakın sahabi kavlini tercih eder, onların görüşleri dışına çıkmaz.**
- **Zayıf ve mürsel hadis: Hakkında sahih nas bulunmayan konularda zayıf ve mürsel hadisle amel eder; bu iki delili kıyasa tercih ederdi.**
- **Kıyas: Nas, sahabe ittifakı veya fetvası, zayıf ya da mürsel hadis bulunmayan konularda kıyasa başvururdu. Onun kıyasa başvurması zaruret babındandır."** [47]

Abdullah ibni Ebî Yezîd'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"İbni Abbâs'a bir mesele sorulur da onun hükmü Kur'ân'da varsa onu haber verirdi. Eğer Kur'ân'da olmayan bir konu ise Allah Resûlü'nden bu konuda rivayet varsa onu haber verirdi. Eğer sünnette olmayan bir konu ise Ebû Bekir ve Ömer'den nakledilen hükmü bildirirdi. Onlardan gelen bir hüküm de yoksa o zaman o konuda kendi görüşüyle hüküm verirdi." (Darimi, 168; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 20346)

45. Delillerin tafsilatına dair bk. Mezhepler Tarihi, s. 550-562
46. bk. İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/63-70, özetle
47. İbni Teymiye (rahimehullah) onun kıyasa başvurmasını teyemmüme benzetmiştir. Su olmadığı zaman zo-

Görüldüğü gibi bir muhaddis olan Ahmed'in (rahimehullah) usulü; sahabi kavlini hüccet sayması, zayıf hadisle amel etmesi ve kıyasa başvurması cihetiyle Zâhirî usulünden farklıdır.

Hadis imamlarının piri kabul edilen ve fıkhını Sahih'ine yansıtan İmam Buhârî'nin bu eserine baktığımızda da usul ve füru açısından bu farklılığı görürüz. O (rahimehullah) önce naslardan istinbat ettiği hükmü bab ismi olarak verir. Sonra varsa ayet, sahabe ve tabiin sözleri, akabinde de konuya dair diğer hadisleri verir. Bir örnek zikredelim:

"Allah Resûlü'nün Gece İbadeti, Geceleri Uyuması ve Gece İbadetinden Neshedilen Kısım

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: '(İçinde dinleneceğin) az bir kısmı hariç geceleyin kalk! Yarısı kadar ya da biraz eksilt, veya ona biraz ekle. Kur'ân'ı (iyice bellemek ve derin düşünebilmek için) tertil üzere (tane tane, ağır ağır) oku. Şüphesiz ki sana (yükümlülüğü) ağır olan bir söz vahyedeceğiz. Hiç kuşkusuz gece ibadeti (duygu dünyanda) daha etkili, söz olarak da daha kuvvetlidir. Şüphesiz ki gündüz (dinlenip uyuyabileceğin) geniş zamanın vardır. (Geceni ibadetle geçir.)'[48]

'Ey Peygamber! Rabbin, senin ve beraberindekilerin gecenin üçte ikisini, yahut yarısını, yahut üçte birini (namaz için) uyanık geçirdiğini bilir. Gecenin ve gündüzün ölçüsünü koyan Allah, sizin gece ibadetini küçümsemeyeceğinizi ve bu ibadete tam anlamıyla güç yetiremeyeceğinizi bilir ve bu sebeple O, rahmetiyle size yaklaşıp sizi bağışlar. O hâlde Kur'ân'dan kolayca okuyabileceğiniz kadarını okuyun. Allah, zaman zaman içinizde hastalar, Allah'ın lütfunu aramak için yola koyulanlar ve Allah yolunda savaşa çıkanlar olacağını bilir. Öyleyse ondan kolayca okuyabileceğiniz kadarını okuyun, namazınızda devamlı ve dikkatli olun (ikâme) ve zekâtı verin. Allah'a güzel bir borç verin. Çünkü kendi adınıza güzel ne iş yaparsanız, karşılığını aynen Allah katında görürsünüz; hem de daha üstün ve

runluluktan teyemmüm alındığı gibi; nas olmayan yerde de zarureten kıyasa gidilir. (El-Musvedde fi'l Usûli'l Fıkh, 370)

İmam Şâfiî'nin (rahimehullah) kıyası teyemmüm gibi görmesine dair bk. Er-Risâle, 600

48. 73/Müzzemmil, 2-7; Müzzemmil Suresi 7. ayete şöyle de anlam verilebilir: "Gündüz, yapacağın birçok iş vardır."

mükâfatça daha büyük olmak üzere. Allah'tan mağfiret dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.'

Abdullah ibni Abbâs ayette إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ terkibinde geçen نَشَأً kelimesinin Habeş dilinde 'gece vakti kalkmak' anlamına geldiğini söylemiştir.

Ayetteki وِطَاءً kelimesi ise 'Kur'ân'a uyum' demektir. Buna göre, anlam şöyle olur: Gece vakti kalkmak işitme, görme duyuları ile kalbin tam bir uyum içinde Kur'ân'a yönelmesi için çok uygun bir zaman dilimidir.

(1141) Enes ibni Mâlik şöyle demiştir: 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ayda o kadar çok oruçsuz olurdu ki, hiç oruç tutmayacak sanırdık. Bazen de o kadar çok oruç tutardı ki bu ayı hep oruçla geçireceğini düşünürdük. Sen onu geceleri ibadet ederken görmek istesen görürdün, uyurken görmek istesen de görürdün.' "[49]

Onun bir hükme dair aranacak deliller arasında sahabe ve tabiin sözlerini zikretmesi; usul açısından Zâhirîlikten ayrı olduğunu gösterir.[50]

Bir başka örnek onun (rahimehullah) kıyas ve reye dair düşüncesidir:

"Reyin (Bir Kısmının) Kötülenmesi ve Kıyasta Zorlamaya Gitme

Yüce Allah, 'Bilgin olmayan şeyin peşine düşme!'[51] yani onu söyleme buyurmuştur.

(7307) Urve (rahimehullah) şöyle demiştir: 'Abdullah ibni Amr hacca giderken bizim yanımıza uğradı ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözlerini nakletti: 'Allah, ilmi size verdikten sonra bir anda söküp almaz. Fakat âlimleri alarak ilmi alır. Geride sadece cahil insanlar kalır. Onlara sorular sorulur ve bilgisizce fetva verirler. Böylece hem saparlar hem de saptırırlar.' '

(7308) Ebû Vâil'in (rahimehullah) nakline göre Sehl ibni Huneyf (radiyallahu anh) şöyle demiştir: 'Ey İnsanlar! Dininiz hakkında görüşlerinizi itham ediniz! Yemin olsun ki ben (Hudeybiye'deki) Ebû Cendel Günü'nde kendi nefsimi şöyle

49. Buhari, Kitâbu't Teheccud, 11. Bab

50. İbni Hazm da (rahimehullah) bir konuya dair sahabe sözlerini nakleder, ancak bunu asli bir delil olarak kabul etmez. Ya sahabenin icma ettiğini düşündüğü yerde ya da asli delilleri (Kitap ve Sünnet) takviye sadedinde verir.

51. bk. 17/İsrâ, 36

gördüm: Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) (Ebû Cendel'i sulh maddesine göre müşriklere) geri vermesi emrini reddetmeye gücüm yetseydi, muhakkak onu reddedecektim. Biz Allah yolunda kılıçlarımızı henüz omuzlarımızdan indirmemiştik. (Ebû Cendel'i geri vermeme teşebbüsümüz) bizleri korkunç bir duruma düşürecekti. Şu kadar var ki, kılıçlarımız bizi (şu harp) işinden başka hayırlı bilmekte olduğumuz kolay bir işe götürmüştür.'

A'meş dedi ki: 'Ebû Vâil şöyle dedi: 'Ben Sıffîn'da hazır bulundum. O ne kadar çirkin Sıffîn idi.' "[52]

O (rahimehullah) mutlak anlamda rey ve kıyasa değil, "مِنْ /min" harf-i cerini kullanarak bir kısmına/bazısına karşı çıkmıştır. İbni Hacer (rahimehullah) onun bu tutumunu şöyle açıklar:

" 'Re'yin kötülenmesi' yani düşünceye dayanan fetvanın kötülüğü: Nassa uygun olan görüşe rey denildiği gibi, muhalif olana da denir. Kınanmış olanı, nassın aksini gösterdiği görüştür. İmam Buhârî yukarıdaki başlıkta 'مِنْ/min' kelimesi ile reye dayanan bazı fetvaların kınanmayacağına işaret etmektedir. Bu, hakkında Kitap veya Sünnet ya da icmadan bir nas bulunmayan durumlardır. Buhârî'nin 'kıyasta zorlamaya gitmek' sözünden kasıt şudur:

'Herhangi bir mesele hakkında Kitap, Sünnet ve icma hükmü bulunmayıp, kıyasa ihtiyaç duyulduğunda kişi kendini buna zorlamaz. Aksine kıyası kendi kalıpları içinde kullanır ve kıyasın rükunlarından olan ortak illeti bulmada kendini zorlamaz. Aksine ortak illet açık ve net olmadığında berâet-i asliyye delilini esas alır. Bir kimsenin nas varken kendi formuna uygun olarak kıyası kullanması ve nas bulunduğu hâlde ona muhalefet edip, bunu da uzak bir şeyle tevil etmesi kıyasta zorlamaya girer. Bu konuda (nassın varlığına rağmen) taklit ettiği kimsenin tarafını tutan kişiye yönelik olan kınama, kıyasa başvurandan daha şiddetlidir. Zira taklit edilen kişinin nastan haberdar olmama ihtimali vardır.' "[53]

Tüm hadisçiler nassın olduğu yerde reye ve kıyasa başvurmaya karşı çıkmışlardır. Ayrıca meseleleri çoğaltmak, henüz yaşanmamış farazi mese-

52. Buhari, Kitâbu'l İ'tisâm bi'l Kitâbi ve's Sunne, 7. Bab
53. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l İ'tisâm bi'l Kitâbi ve's Sunne, 7. Bab başlığı şerhi

lelere dair hüküm vermek, kıyasa uymayan meselelerde zorlama illet tespitiyle kıyasa başvurmayı kerih görmüşlerdir. Ancak onlar Zâhirîler gibi mutlak olarak rey ve kıyasa karşı çıkmamışlardır. Nasıl karşı çıksınlar ki? Nas olmayan yerde rey ile hüküm verileceğine dair rivayetleri, muhaddisler bize nakletmiştir:

Şu'be (rahimehullah) Hımıs halkından ve Muâz ibni Cebel'in (radiyallahu anh) bazı arkadaşlarından şöyle rivayet etmiştir:

" 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Muâz'ı Yemen'e vali olarak göndermek istediği zaman ona şöyle sordu:

'Sana bir dava gelirse o zaman nasıl hükmedeceksin?'

Muâz da şöyle cevap verdi: 'Allah'ın Kitabı'yla hükmedeceğim.'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah'ın Kitabı'nda bir hüküm bulamazsan?' buyurdu.

Muâz, 'Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetiyle.' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinde ve Allah'ın Kitabı'nda bir hüküm bulamazsan?' buyurdu.

Muâz da 'Kendi görüşümle içtihadda bulunurum ve hüküm vermekten vazgeçmem.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Muâz'ın göğsüne vurarak, 'Resûl'ünün elçisini, Allah Resûlü'nün arzusuna uygun hareket etmeye muvaffak kıldığı için Allah'a hamdolsun.' buyurdu."[54] [55]

54. Ebu Davud, 3592; Tirmizi, 1327

55. **Muâz Hadisine Dair**

• **Hadisin isnadı**

Muâz hadisi; Allah Resûlü >> Muâz >> Muâz'ın ashabı/arkadaşları >> Hâris ibni Amr >> Ebû Avn Es-Sekafî >> Şu'be… Şu'be'den (rahimehullah) sonra hadisin yolları çeşitlenir. Yaklaşık on ayrı kanaldan bize ulaşır. Şu'be'ye kadar -okuduğumuz metin- bize tek yoldan gelir. Rivayetin sıhhat ve zayıflığında merkez/medar; Şu'be, Ebû Avn Es-Sekafî, Hâris ibni Amr ve Muâz'ın ashabıdır.

a. Şu'be (rahimehullah), hadiste emiru'l müminun, sika, hafız ve hüccettir.

b. Ebû Avn Es-Sekafî, sikadır. Yahyâ ibni Maîn, Ebû Zur'a ve Nesâî onu sika bulmuştur.

c. Hâris ibni Amr, senedin merkezi/medarıdır. Muhaddisler Hâris ibni Amr hakkında ihtilaf etmiştir: Buhari: "(Hadis) sahih değildir, bu (rivayet) dışında da bilinmez."

Buhari'den sonra gelen -ve hadisi zayıf kabul eden- muhaddisler, onun kelamını naklederek Haris'in meçhul olduğunu, meçhul ravinin zabt ve adaleti tahkik edilemeyeceği için rivayeti zayıf

kabul etmişlerdir. Bu konuda Buhari'yi (rahimehullah); Tirmizi, İbni Adiyy, Ukaylî, El-Mizzî, İbni Hazm ve İbni Cevzi gibi âlimler izlemiştir.

• Bir grup âlim ise Hâris'i sika kabul etmiştir. Bunlardan biri de İbnu Hibbân'dır. Ancak onlar meçhul bir ravinin nasıl sika/güvenilir kabul edileceğini -hadis ilmi açısından- sadra şifa bir gerekçeyle izah edememişlerdir. Derleyebildiğimiz kadarıyla şu gerekçeleri zikretmişlerdir:

· Ebû Avn Es-Sekafî güvenilirdir. Zira imamlar, Şu'be'nin (rahimehullah) çok titiz olduğunu ve sika olan raviler dışında rivayette bulunmadığını söylemişlerdir. "İsnadda Şu'be varsa, dört elle yapış." sözü meşhurdur. Şayet Hâris ibni Amr meçhul olsaydı Şu'be, Hâris'ten nakleden Ebû Avn Es-Sekafî'den gelen rivayeti kabul etmezdi…

· Hâris ibni Amr'ın Muğîre ibni Şu'be'nin (radiyallahu anh) yeğeni olduğu söylenmiştir. Bazı ilim adamları bu gerekçeyle onun meçhul olmadığını söylemişlerdir.

· Hanefîler raviyi üçe ayırır: Adaleti bilineni kabul, cerhi bilineni reddederler. Hakkında cerh ve tadil yoksa, hadisini kabul ederler. Buna göre Hâris ibni Amr, meçhuldür. Hakkında ne cerh ne de tadil vardır. Hadisi kabul edilebilir.

• Bir grup âlim de Hâris konusunda farklı beyanlarda bulunmuştur. Bunlardan biri Zehebi'dir. O (rahimehullah), Mîzânu'l İ'tidâl'de Hâris'e meçhul demiş, Muhtasaru'l İlel'inde ise onun meçhul olmadığını söylemiştir.

d. Muâz'ın ashabı, topluluk olarak nakledilmiş, kim oldukları hakkında izahta bulunulmamıştır. Bu da onların meçhul olması anlamına gelir, adalet ve zabt sıfatlarının tespiti mümkün değildir.

Bir grup âlim de Muâz'ın ashabının tabiinden meşhur insanlar olduğunu, isimlerinin bilinmemesinin onlara zarar vermeyeceğini söylemiştir. Bazı araştırmacılar Muâz'ın ashabının (onun meclisinde oturup ondan ilim alanların) isim listesi dökümünü vermişlerdir. Muâz'dan (radiyallahu anh) ilim nakledenler arasında -genel anlamda- zayıf biri yoktur.

Bir grup âlim de bu durumu rivayetin lehine yorumlamış, "Hadis o kadar meşhurdur ki neredeyse Muâz'la oturan herkes onu nakletmiştir." mealinde bir açıklamada bulunmuşlardır.

Değerlendirme

Görüldüğü gibi isnadda yer alan Hâris ibni Amr meçhuldür. İsminin bilinmesi ondaki cehaleti ortadan kaldırmaz. Hadisin sıhhatinde ısrarcı olan Hatîb El-Bağdâdî ve İbnu'l Kayyim gibi âlimler genelde "Muâz'ın ashabı" rivayeti konusunu açıklamış, ancak Hâris ibni Amr'ın cehaleti hakkında doyurucu bir izahta bulunamamışlardır. Muhaddislerin örfünde cehalet, Hatîb El-Bağdâdî'nin Kifâye isimli eserinde açıkladığı gibi; "muhaddislerin tanımadığı ve hadisinin yalnızca bir vecihten bilindiği" kimsedir. Bu tanıma göre Hâris ibni Amr meçhul bir ravidir. İsminin veya kimin yeğeni olduğunun bilinmesi ondaki cehaleti kaldırmaz. Hadisi Hâris'in cehaleti nedeniyle eleştirenler usul açısından haklıdır. Allah (azze ve celle) en doğrusunu bilir.

Muâz'ın ashabına gelince; onların isim isim tayin edilmiş olmaması rivayete zarar vermez. Zira Muâz'ın ashabı rical kitaplarından istikra yoluyla derlendiğinde aralarında yalancılıkla itham edilmiş kimse yoktur. Hâliyle bu, hakiki anlamda bir illet değildir. Allah (azze ve celle) en doğrusunu bilir.

İttisal ve irsal açısından isnad

Dârekutnî (rahimehullah) şöyle der: "Şu'be, ibni Avn'dan (mevsul) nakleder. İbni Mehdî ve bir topluluk ise ondan mürsel aktarır. Mürsel daha sahihtir."

Ebû Dâvud (Et-Tayâlisî) de şöyle der: "Şu'be çoğunlukla bu hadisi Muâz'ın ashabından (direkt) Allah Resûlü'nden nakleder, (yani mürseldir); bazen de Muâz'dan naklederdi, (yani mevsuldür)."

Hadiste zikredilen bu problem şu anlama gelir: Raviler bazen isnadda kopukluk olmaksızın rivayeti Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) isnad ederler. Bazen de isnaddan Muâz'ı (radiyallahu anh) düşürürler. Böyle olunca hadiste iki illet söz konusu olur:

· İrsal

· İdtirab

Böylece hadisi zayıf kabul edenlerin de dört ayrı illeti olur:

- Hâris ibni Amr'ın cehaleti
- Muâz'ın ashabının cehaleti
- İrsal
- İdtirab

Değerlendirme

Hadisin isnadı ister mevsul ister mürsel kabul edilsin, her iki durumda da isnadda zayıflığı gerektiren illetler bâkidir.

- **Hadisin Metni**

Hadisin isnadı tartışma konusu olduğu gibi, metni de tartışmaya konu olmuştur. Hadisin metniyle ilgili tartışmaları şöyle özetleyebiliriz:

a. Rivayet, birbirine zıt iki ayrı metinle gelmiştir.

Muâz ibni Cebel'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü beni Yemen'e gönderdiği zaman şöyle dedi: 'Delilini bilmediğin bir şeyle hüküm verme ve meseleleri çözmeye çalışma. Bir konu hakkında kapalılık olursa o konu sana açılana kadar bekle. Ya da bana o konu hakkında (mektup) yaz.' " (İbni Mace, 55)

Bu metne göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kitap ve Sünnette hükmü olmayan konularda içtihad etmemesini, kendisine yazmasını istemiştir.

Değerlendirme

İki rivayet arasında tearuz olması için her ikisinin sıhhat yönünden eşit olması gerekir. Mezkûr rivayet şiddetle zayıf veya uydurma olmakla nitelendirilmiştir. İsnadda yer alan Muhammed ibni Sâib El-Meslûb zındıklık ve hadis uydurmacılığıyla itham edilmiş ve Abbasiler Dönemi'nde katledilmiştir. Hâliyle burada bir tearuzdan söz edilemez.

b. Metinde yer alan "reyle içtihad"dan kasıt nedir?

Bu rivayeti muhaddis, fukaha, tarihçi ve usulcü olmak üzere birçok âlim, eserlerinde zikretmiş; metinde yer alan "içtihadla rey" meselesini farklı yorumlamışlardır.

Örneğin hadisi ilk defa İmam Şâfiî, El-Umm eserinde kaydetmiştir (Ö. 204). O, bu hadisi istihsanın iptali (ona mukabil kıyasın ispatı) sadedinde vermiştir. Şâfiî'nin (rahimehullah) yanında hadis kıyasa delildir.

Hanefî usulcüler rivayette yer alan "içtihadla rey"i çok daha geniş yorumlamış; kıyasın dışında istihsan gibi delilleri de bu kapsama dahil etmişlerdir.

İbni Hazm ve Zâhirîler ise -hadisi zayıf görmekle birlikte- şöyle anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir: Kur'ân'da ve sünnette yer alan nasları anlamak için gösterilen çabadır/cehddir. (İçtihad, cehd/çaba kökünden türemiştir). Hâliyle bu ve benzeri kıyasa/reye cevaz verdiği sanılan her nas, yanlış anlaşılmıştır. Bu naslar kıyası/reyi/içtihadı Kur'ân ve Sünnete irca eder. Kur'ân ve Sünnette var olan hükmü anlamayı ve izhar etmeyi ifade eder.

Değerlendirme

Bir metnin farklı yorumlanması, rivayetin sıhhatine zarar vermez. Nice Kur'ân ayeti müfessirler tarafından uzlaştırılması mümkün olmayan farklılıklarla yorumlanmıştır. Özellikle ilk nesillerin ardından "bir düşünceyi kabul ettikten sonra o görüşe Kur'ân'dan delil arayan" fırkalar çoğaldı. Bunların her biri kendi sapkın inancını Kur'ân ayetleriyle tevil (hakikatte tahrif) adı altında delillendirdi. Bir metnin farklı yorumlanması, metnin sıhhatine zarar vermez.

c. Hadisin metni Kur'ân ayetlerine aykırıdır.

Bu iddia Muâz rivayetini -ve kıyası- şiddetle reddeden İbni Hazm (rahimehullah) ve Zâhirîlere aittir. Bu rivayeti şu ayetlere muhalif bulmuşlardır:

"…Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim…" (5/Mâide, 3)

"Yeryüzünde kımıldayan her canlı ve iki kanadıyla uçan her bir kuş ancak sizin gibi bir ümmetler-

dir. Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır. Sonra (diriltilip) Rablerinin huzurunda toplanacaklardır." (6/En'âm, 38)

"O gün, her ümmet içinde kendilerinden olan bir şahit diriltiriz. Seni de bunlara (kendi ümmetine) şahit (olasın diye) getiririz. Sana her şeyin açıklayıcısı, hidayet, rahmet ve teslim olanlar için müjde olacak bir Kitap indirdik." (16/Nahl, 89)

Yüce Allah dini tamamladığını, Kitab'ında her şeyi açıkladığını haber vermiştir. Nasıl olur da din hususunda Kitap'ta olmayan bir şey bulunabilir? Zira rivayete göre Muâz, Kitab'a bakacak "onda bulamazsa" sünnete, sonra reye gidecektir. Ayetler, her şeyin Kitap'ta yazılı olduğunu haber vermiştir:

"(Peygamberleri) apaçık deliller ve Kitaplarla (yolladık). Sana da bu zikri/Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın. Umulur ki düşünürler." (16/Nahl, 44)

Ayete göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Kitab'ı açıklamıştır. Rivayete göre Muâz (radıyallahu anh), bazı şeylerin açıklamasını bulamayacak ve reye başvuracaktır.

Değerlendirme

İbni Hazm'ın değerlendirmesi kendi kendini nakzeden bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın sahibi şu soruya cevap vermelidir: Her şey Kitap'ta açıklanmışsa, insanlar neden Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) açıklamasına ihtiyaç duyacaktır? Unutmamak gerekir: Din bir bütündür; Yüce Allah Kur'ân'a, Resûl'e, müminlerin yoluna, bizden olan emir sahiplerine (âlim ve yönetici) itaat etmemizi; bilmeyenlerin zikir ehline sormasını; dinde tefakkuh edenlerin, arkadaşlarını uyarmalarını emretmiştir. Şayet her şey Kitap'ta ve apaçık olsaydı, insanların Mushaf'a dönmesi yeterli olurdu. Oysa bizzat Kur'ân, bize dinî kaynak olarak farklı adresler sunmuştur.

Ayrıca İbni Hazm'ın delil olarak sunduğu ayetler farklı anlaşılmaya müsaittir. Daha önce En'âm Suresi üzerine yaptığımız çalışmada şöyle demiştik:

"Eksiksiz Kitap

'Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır…' (6/En'âm, 38)

Kitaptan kasıt nedir? Bu konuda selef arasında ihtilaf vuku bulmuştur:

- Abdullah ibni Abbas ve İbni Zeyd, Kitaptan maksadın 'Levh-i Mahfuz' olduğunu söylerler. (bk. Tefsîru't Taberî, 11/345, En'âm Suresi, 38. ayetin tefsiri) Allah (celle celâluhu), olacak her şeyi Levh-i Mahfuz'da yazmış, kayıt altına almıştır. O Kitap'ta hiçbir eksik yoktur.
- Ata ibni Ebi Rebah, ayette zikredilen Kitabın, 'Kur'ân' olduğunu söylemiştir. (bk. Zâdu'l Mesîr, 2/26, En'âm Suresi, 38. ayetin tefsiri)
- Maverdi, 'Kitap'tan kasıt eceldir.' (bk. Tefsîru'l Mâverdî, 2/112, En'âm Suresi, 38. ayetin tefsiri) demiştir. Yüce Allah her şeye bir ecel/vade belirlemiştir ve o ecel mutlaka yerine gelir.

Bu tefsirlerden ilk ikisi Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiridir. Zira 'Kitap' lafzı Kur'ân'da hem Levh-i Mahfuz (bk. 6/En'âm, 59; 22/Hac, 70; 57/Hadîd, 22-23) hem de Kur'ân (bk. 15/Hicr, 1; 16/Nahl, 89) için kullanılmıştır.

Okuduğumuz pasajda racih olan, kastedilenin Levh-i Mahfuz olmasıdır. Çünkü ayetlerin akışı, şer'i hükümlerden değil; yaratılıştan ve canlıların ümmet oluşundan söz etmektedir. Canlıların ihtiyaçları Kur'ân'da yer almaz. Tüm kâinat işlerinin tafsilatıyla yazıldığı kitap Levh-i Mahfuz'dur. Allah en doğrusunu bilir.

'Bilmez misin ki Allah, gökte ve yerde olanların tamamını bilir. Şüphesiz ki bunlar, bir Kitap'tadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a kolaydır.' (22/Hac, 70)" (Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, Halis Bayancuk, s. 124-125)

- Muâz'ın (radıyallahu anh) diğer hadislerine aykırıdır.

Zâhirî âlimlerinden İbnu'l Kayserânî (rahimehullah), Muâz ve Ebû Mûsâ'nın Yemen'e yollanma rivayetlerine dayanarak, üzerine konuştuğumuz rivayeti metin tenkidine tabi tutmuştur. Şöyle ki;

"İbni Hazm gibi Zâhirî Mezhebi'ne mensup bir hadis hafızı olan İbnu'l Kayserânî (öl. 507/1113)

Muâz hadisini Muâz ibni Cebel'den nakledilen diğer hadisleri esas alarak tenkit etmiştir. Muâz hadisiyle çelişen hadisleri şöyle anlatmaktadır: 'Peygamber (ﷺ) Muâz ve Ebû Mûsâ'yı Yemen'e gönderirken, 'Kolaylaştırın, zorlaştırmayın.' buyurdu. Ebû Mûsâ (ra) Peygamber'e, orada baldan ve arpadan yapılan içeceklerin olduğunu söyleyerek bunların hükmünü sordu. Peygamber de (ﷺ) sarhoş eden her şeyin haram olduğunu buyurdu.' (Ahmed b. Hanbel, XXXII, 518) Bu rivayette Ebû Mûsâ, hükmünü bilmediği bir konuyu sormuş ve Peygamber (ﷺ) de içtihad gibi bir şeyden bahsetmemiştir. Ayrıca hakkında nas olmayan bir şey sorulduğunda Muâz'ın reyiyle içtihad etmeden tevakkuf etmesi, Muâz hadisinin batıl olduğuna delalet eder." (İçtihatta Meşruiyet Arayışları: Muâz Hadisi, s. 134)

Değerlendirme

Ertuğrul Tülekoğlu yukarıda naklettiği İbnu'l Kayserânî yaklaşımını şu sözlerle tenkit eder:

"İbnu'l Kayserânî'nin bu değerlendirmesi Muâz'ın hadislerinden hareket ederek içtihad konusundaki tavrıyla bu hadisi tenkit etmesi rivayet bütünlüğü açısından önem arz etmektedir. Ancak tenkit için kullandığı hadislerden biri İbni Mace'nin naklettiği zayıf rivayettir. İkincisi ise zekât mallarından alınan zekât hakkındadır. Ancak bu rivayette Muâz, bu mallardaki zekât şartının Peygamber (ﷺ) tarafından belirlendiğini ve bu şartı taşımayan bir maldan zekât alamayacağını zikretmiştir. Bu ifadeden anlaşıldığı kadarıyla meselede sünnet tarafından belirlenmiş bir hüküm vardır ki Muâz'ın bu meselede içtihad etmemesi, Muâz hadisinde nakledilen usulle çelişmemektedir. Üçüncü hadis ise Peygamber'in içki hakkında Ebû Mûsâ'ya verdiği cevaptır ki Peygamber (ﷺ) bu ifadesinde bir ilke ortaya koymuştur. Hatta fıkıh âlimleri bu ilkeyi esas alarak kıyas yapmış, diğer içkilerin haram olduğu hükmüne ulaşmıştır." (age, s. 134-135)

e. Rivayet "meratibu'l edille/naslar arasında hiyerarşi" usulüne aykırıdır.

Muasır muhaddislerden Elbânî, bu nassın merâtibu'l edille anlayışına aykırı olduğunu iddia etmiştir. Rivayete göre önce Kur'ân'a, sonra sünnete, sonra reye başvurulur. Oysa Kur'ân ile sünnet; araları ayrılmaksızın, bir arada ele alınmalıdır. Allah Resûlü, "Bana Kur'ân ve onun yanında bir benzeri verildi." buyurmuştur. Muâz hadisi üzerine tahriç çalışması yapan, Elbânî'nin tanınmış öğrencilerinden Meşhûr Hasen Âlu Selmân da hocasının iddiasını nakletmiş ve desteklemiştir.

Değerlendirme

Bir "öze dönüş" metodu olan Selefiliğin, özden uzaklaştığı noktalardan biri, merâtibu'l edille konusudur. Zira sahabeden başlamak üzere önce Kur'ân, sonra sünnet, sonra salihlerin ittifakı, sonra içtihad bilinen bir usuldür.

"Ömer (ra) Kâdî Şureyh'e (rh) bir mektup gönderdi. Mektupta şöyle yazıyordu: 'Sana bir olay geldiğinde Allah'ın Kitabı'yla hükmet. Şayet Allah'ın Kitabı'nda olmayan bir mesele gelirse o zaman Resûl'ünün sünnetiyle hükmet. O iki kaynakta olmayan bir mesele gelirse, insanların üzerinde toplandığı görüşle hükmet. Bu da olmazsa dilediğin şekilde yaparsın." (Nesai, 5399)

Abdullah ibni Mes'ûd şöyle der: "Bir zamanlar oldu ki biz hiçbir hüküm vermezdik. Hüküm verecek durumda değildik. Allah takdir etti de bu gördüğünüz derecelere ulaştık. Bugünden sonra bir kimseye hüküm vermesi için bir mesele arz olduğunda o konuda Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan bir sorunla karşılaşırsa Peygamber'in verdiği hükme uysun. Ona göre sorunu çözüme kavuştursun. Ne Allah'ın Kitabı'nda ne de Resûl'ünün sünnetinde bulunmayan bir meseleyle karşılaşırsa salih insanların hüküm verdikleri gibi hüküm versin. Sizden biriniz, 'Ben korkarım. Ben korkarım, hüküm veremem.' demesin. Çünkü helal bellidir, haram bellidir, ikisinin arasında karışık ve benzeşen işler vardır. Şüpheliyi bırak, şüpheli olmayana bak." (Nesai, 5397)

Meymûn ibni Mihrân'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir: "Ebû Bekir, kendisine davacılar geldiği zaman meseleyi halletmek için Allah'ın Kitab'ına bakardı. Eğer onda hükmedeceği şeyi bulursa onunla hüküm verirdi. Meselenin hükmünü Kitap'ta bulamadığında bu konuda Allah Resûlü'nden (ﷺ) bir sünnet biliyorsa onunla hüküm verirdi.

Eğer o mesele kendisini çaresiz bırakırsa Müslimlere sorar ve derdi ki: 'Bana şöyle bir mesele geldi, bunun fetvasını biliyor musunuz? Allah Resûlü (ﷺ) bu konuda bir fetva vermiş mi?'

Çoğu zaman pek çok insan yanına toplanır ve Allah Resûlü'nden (ﷺ) o işin hükmünü ortaya koyarlardı.

Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle derdi: 'Aramızda, Peygamber'den (ﷺ) gelen bilgileri muhafaza eden kimseleri bırakan Allah'a hamdolsun.'

Allah Resûlü'nün (ﷺ) sünnetinden bir hüküm bulmak onu zor durumda bırakırsa bu sefer insanların ileri gelen ve seçkinlerini toplar, onlarla istişare ederdi. Bu insanların görüşleri bir konuda birleşince de onunla hüküm verirdi." (Darimi, 163)

Abdullah ibni Ebî Yezîd'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a bir mesele sorulur da onun hükmü Kur'ân'da varsa onu haber verirdi. Eğer Kur'ân'da olmayan bir konu ise Allah Resûlü'nden bu konuda rivayet varsa onu haber verirdi. Eğer sünnette olmayan bir konu ise Ebû Bekir ve Ömer'den nakledilen hükmü bildirirdi. Onlardan gelen bir hüküm de yoksa o zaman o konuda kendi görüşüyle hüküm verirdi." (Darimi, 168; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 20346)

Sahabeden sonra meratibu'l edille anlayışında bozulmalar oldu. Bunlardan biri de onların açıkça "önce Kur'ân, sonra sünnet" anlayışının "önce Kur'ân ve Sünnet" şeklinde değiştirilmesidir. Bu da bizi çok daha önemli bir gerçeğe ulaştırır: "Kur'ân'ı ve sünneti Selefin anladığı gibi anlama" iddiasındaki toplumların "seleften" kastının "kimler" olduğu noktasında bir kapalılık söz konusudur.

- **Rivayete sahih diyen âlimler**

" 'Ebû Dâvud (öl. 275/889), rivayet hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmamış, sükût etmiştir. Mekkelilere yazdığı risalesinde, kitabında şiddetli zayıflığı bulunan hadisleri açıkladığını, senedi sahih olmayan bazı rivayetlerin bu kapsama girdiğini belirtmiştir. Hakkında herhangi bir açıklama yapmadığı hadislerin sâlih olduğunu, bir kısmının bir kısmından daha sahih olduğu bilgisini vermiştir. (bk. Ebu Davud, Risâletü Ebî Dâvud ilâ ehl-i Mekke, thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1405/1985, 27-28) İbnu's-Salâh, müellifin bu tabiri 'hasen' anlamında kullandığını belirtmiştir. (İbn Salâh, Mukaddime, 24) Ebû Davud'un açıklamalarından, salih dediği rivayetlerin senedi sahih ve şiddetli zayıflığı bulunmayan hadisler olduğu anlaşılmaktadır. Senedi sahih olan ve şiddetli zayıflığı bulunmayan hadisler dinî bir meselede delil olarak kullanılabilecek niteliktedirler ve makbul sayılırlar.' (Mücteba Uğur, 'Sâlih', Hadis Terimleri Sözlüğü, 352)

'Hatîb (öl. 463/1071), rivayetin Hıms'lı bilinmeyen (meçhul) kimselerden rivayet edilmesi sebebiyle sahih olmadığını söyleyerek itiraz eden muhaliflere 'El-Hâris b. Amr'ın 'Muâz'ın ashabından olan Hıms'lı bazı insanlardan' şeklindeki sözü, hadisin şöhretine ve ravilerinin çokluğuna delalet eder. Muâz'ın fazileti ve zühdü bilinmektedir. Onun ashabının da dindarlık, güvenilirlik, zühd ve salah özellikleri zahirdir.' cevabını vererek rivayetin sahih olduğunu ifade etmiştir. Yine isnadda yer alan Muâz'ın ashabının kim olduklarına delalet etmek üzere Ubâde b. Nüsey, Abdurrahman b. Ğunm, Muâz (رضي الله عنه) isnadını zikretmiş ve bu isnadın muttasıl olduğunu, ricalinin güvenilirlikleri ile bilinen kimseler olduğunu, ilim ehlinin onların rivayetlerini kabul ettiklerini ve delil olarak kullandıklarını belirtmiştir.' (Hatîb, el-Fakîh ve'l-Mütefakkih, 1/472)

'İbnu Abdilberr (öl. 463/1071), rivayetin sahih ve meşhur olduğunu, adaletli imamlar tarafından rivayet edildiğini, usul olarak içtihad ve kıyasın temelini oluşturduğunu belirtmiştir.' (İbnu Abdilberr, Câmiu Beyâni'l-İlmi ve Fadlih, 2/893)

'İbnu'l Arabî (öl. 543/1148), Muâz (رضي الله عنه) hadisinin sahih ve muttasıl isnadlı olmadığı görüşüne katılmamış ve kendi görüşünün 'Sened ve mana olarak sahih' şeklinde olduğunu belirtmiştir. Sahih olduğuna delalet etmek üzere hadisin meşhur olduğunu, hadisi Şu'be ibni El-Haccâc'ın, ondan da güvenilir olan çok sayıda kişinin naklettiği bilgisini vermiştir.' (Muhammed b. Abdillah b. Muham-

med İbn Arabî el-Meâfirî, el-Mesâlik fî şerhi Muvattai Mâlik, Haz. Yûsuf el-Karadâvî, (Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, 1428/2007), 6/243)

'İbni Kudâme el-Makdisî (öl. 620/1223), kıyasın nakli delilleri içerisinde zikrettiği rivayetin sahih olmadığını dile getirenlere karşı çıkar ve 'Bu hadisi El-Hâris ibni Amr Hıms'lı insanlardan rivayet ediyor. El-Hâris ve adamlar meçhuldür, diyorlar. Tirmizi öyle diyor. Sonra bu hadis kıyas konusunda açık (bir delil) değildir, (tahkiki menat tür bir içtihada girer) diyorlar. Biz de diyoruz ki, hadisi Ubâde ibni Nüsey, Abdurrahmân ibni Ğunm, Muâz'dan (radıyallahu anh) rivayet etmiştir. Ayrıca hadisi ümmet kabul ile karşılamıştır. Mürsel olması ona zarar vermez.'' (Muvaffakuddîn Abdullah ibni Ahmed ibni Muhammed ibni Kudâme el-Makdisî, Ravdatu'n-Nâzır, Haz. Şa'bân Muhammed İsmâîl, (el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 1419/1998), 2/170)

'İbni Teymiyye (öl. 728/1328), Kur'ân'ın en güzel tefsirinin Kur'ân ile yapılan tefsir olduğunu söyledikten sonra, bu konuda Kur'ân'dan bir şey bulunmadığında sünnetle tefsir edilmesi gerektiğini ifade etmiş, delil olarak da Muâz (radıyallahu anh) hadisini göstermiştir. Hadisin sahih olduğunu ifade etmek üzere de 'Hadisin müsned ve sunenlerde ceyyid bir isnad ile yer aldığı' bilgisini vermiştir.' (Takıyyüddîn Ahmed ibni Abdilhalîm ibni Mecdiddîn Abdisselâm ibni Teymiyye el-Harrânî, Mecmû'u'l-Fetâvâ, Tertib Abdurrahmân ibni Muhammed ibni Kâsım, (Mucemmau'l-Melik Fehd, 1425/2004), 13/364)

'İbnu'l Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350), isnadda ismi zikredilmeyen Muâz'ın arkadaşlarının olmasının hadisin sıhhatine zarar vermediğini söylemiştir. Bu durumun hadisin şöhretine delalet ettiğini, Muâz'ın (radıyallahu anh) ashabının din, ilim, fazilet ve doğruluk yönleriyle meşhur olduklarını, içlerinde itham edilmiş, yalancı veya cerh edilmiş kimse bulunmadığını, bilakis hayırlı ve fazilet sahibi Müslümanlardan olduklarını vurgulamış ve isnadda yer alan Şu'be'nin hadisine hadis imamlarının itimat ettiklerini söylemiştir.' (Şemsüddîn Muhammed ibni Ebî Bekr ibni Eyyûb ez-Züraî İbn Kayyim el-Cevziyye, İ'lâmü'l-Muvakkîn, thk. Ebû Ubeyde Meşhur ibni Hasen, (Dâru İbnü'l-Cevzî, 1423), 2/351)

'İbni Kesir (öl. 774/1373), Kur'ân'ın sünnetle tefsiri kapsamında, Kur'ân'da bir ayet bulunmadığı zaman sünnete başvurulması gerektiğini söylemiş ve Muâz hadisini örnek olarak vermiştir. Rivayetin sonunda 'Bu hadis, müsned ve sünenlerde ceyyid bir isnad ile yer almaktadır.' değerlendirmesini yapmıştır.' (İmâdüddîn İsmâîl ibni Şihâbiddîn Ömer ibni Kesîr, Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm, thk. Sâmî ibni Muhammed es-Selâme, (Dâru't-Tîbe, 1418/1997), 1/7. Buradaki ifade İbni Teymiyye'ye aittir. İbn Kesir isim zikretmeden nakletmiştir. (bk. İbni Teymiyye, Mecmû'u'l-Fetâvâ, Tertib Abdurrahmân ibni Muhammed ibni Kâsım, (Mucemmau'l-Melik Fehd, 1425/2004), 13/364)

'Şevkânî (öl. 1250/1834) rivayet hakkında tartışmalar olsa da Hafız İbni Kesir tarafından tarikleri ve şahidlerinin bir cüzde bir araya getirildiğini ve 'İmamların itimat ettiği hasen meşhur hadis' dediğini aktarmıştır. Hadis hakkında hadis imamlarının uzun uzadıya şeyler söylediğini, bazılarının 'Batıl olup aslı bulunmadığını', bazılarının 'Hasen olup kendisiyle amel edilebileceğini', bazılarının 'Zayıf' dediklerini aktardıktan sonra, hak olanın 'Hasen liğayrihi ve kendisiyle amel edilen bir hadis' olduğunu belirtmiştir.' (Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, el-Fethu'r-Rabbânî, thk. Muhammed Subhî ibni Hasen, (Mektebetü'l-Cîli'l-Cedîd, ts.), 9/4485)" (Hadis ve Fıkıh Usûlü Alimlerinin Hadislerin Değerlendirilmesine Farklı Yaklaşımları Üzerine Bir İnceleme: Muâz'ın (radıyallahu anh) İctihad Hadisi Örneği, Doç. Dr. Halis Demir, Necdet Aydoğdu, s. 57-60)

- **Rivayete zayıf diyen âlimler**

'' 'Buhari (öl. 256/870), Şu'be, Ebû Avn, Muğîre ibni Şu'be'nin Yeğeni el-Hâris b. Amr, Muâz'ın ashabı isnadı re'y ile içtihad konusunda merfu olarak nakledildiğini, Ebû Avn'ın el-Hâris'ten rivayetinin sahih olmadığını belirtmiş ve sadece bu isnad ile bilindiğini belirtmiştir. (Buhari, et-Târihu's-Sağîr, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1406/1986), 1/304.) Başka bir yerde de, yukarıdaki isnad ile yapılan rivayetin mürsel olduğunu, sahih olmadığını söylemiştir.' (Buhari, et-Târîhu'l-Kebîr, 2/277)

'Tirmizi (öl. 279/892), rivayeti zikrettikten sonra 'Bu sadece bu tarikten bildiğimiz bir hadistir. Bana

göre isnadı muttasıl değildir, Ebû Avn es-Sakafî'nin ismi Muhammed b. Ubeydillâh'tır.' açıklamasını yapmıştır.' (Tirmizi, Ahkâm, 3)

'Ukaylî (öl. 322/934), Buhari'nin yukarıdaki sened ile rivayet edilen hadis hakkında 'Sahih değildir, sadece mürsel olarak biliniyor' dediğini nakletmiştir.' (Muhammed ibni Amr ibni Mûsâ ibni Hammâd el-Ukaylî, Kitâbu'd-Duafâi'l-Kebîr, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404/1984), 1/215)

'Dârekutnî (öl. 385/995), Şu'be, Ebû Avn, el-Hâris b. Amr, Muâz'ın ashabı, Muâz isnadıyla rivayet edildiğini, Şu'be'den de Yezîd ibni Harun, Yahyâ el-Kattân, Âsım ibni Alî ve Gunder'in naklettiği bilgisini vermiştir. Rivayetin muttasıl senedleri olduğunu söyleyen Dârekutnî, mürsel olanının (Muâz'ın ashabı, Peygamber (ﷺ)) daha sahih olduğunu ifade etmiştir.' (Alî ibni Ömer ibni Ahmed ed-Dârekutnî, el-'İlelü'l-vâride fi'l-ehâdîsi'n-Nebeviyye, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh es-Selefî, (Riyâd: Dâru Tîbe, 1405/1985), 6/88.)

'İbni Hazm (öl. 456/1064), rivayet hakkında 'Sâkıt' (Adaletten düşmüş manasına cerh ifadelerindendir. Beşinci derece lafızları içerisinde yer alır ve ağır cerhe delalet eder. Cerhin dördüncü mertebesinden itibaren herhangi bir derecesine delalet eden lafızlarla cerh edilmiş raviler adalet vasfını kaybetmiş olurlar. Bu itibarla hadisleri yazılmaz, itibar için dikkate alınmaz, şahid olarak kullanılmaz. Mücteba Uğur, 'Sâkıt', Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDV Yayınları, 2018), 352) hükmünü vermiştir. Bu rivayetin bu tarik dışında başka bir tarikten rivayet edilmediğini, adı bilinmeyen ve meçhul bir topluluktan rivayet edildiğini, kim olduğu bilinmeyenin hüccet olmayacağını belirten İbni Hazm, isnadda el-Hâris b. Amr'ın bulunduğunu, meçhul olup kim olduğunun bilinmediğini ve bu hadisin onun dışında başka bir tarikten gelmediğini söylemiştir. Buhari'nin yukarıda verdiğimiz değerlendirmesini de zikreden İbn Hazm, dinin kemâle erdiğini, Kur'ân'da hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını ifade eden ayetlerden örnekler vererek bu rivayetin açıkça yalan ve uydurma olduğunu vurgulamıştır.' (Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, El-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1403/1983), 7/112.)

'İbnu'l Cevzî (öl. 597/1201), fakihlerin tamamı bu hadisi kitaplarında zikretmiş ve bu rivayete itimad etmiş olsalar da sahih olmadığını söylemiş, anlamı doğru olarak kabul edilse de sübutunun bilinmediğini, zira el-Hâris b. Amr'ın meçhul, Muâz'ın Hıms'lı ashabının bilinmediğini, bu sebeplerle sübutunun bilinir bir tarafının bulunmadığını belirtmiştir.' (Cemâlüddîn Abdur-rahmân b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, el-'İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdîsi (ahbâri)'l-vâhiye, thk. Halîl el-Meyyis, (Beyrut: Dâru"-Kütübi"-İlmiyye, 1403/1983), 1/758 (1264).)

'İbnu'l Kattân (öl. 628/1231), rivayetin müsned olmadığını ve sahih bir tarikinin bulunmadığını belirtmiş, isnaddaki el-Hâris'in, Muğîre ibni Şu'be'nin yeğeni olduğunu, durumunun bilinmediğini, ondan Ebû Avn Muhammed ibni Ubeydillâh es-Sekafî dışında rivayette bulunan kimsenin bilinmediğini söylemiştir.' (Alî ibni Muhammed ibni Abdilmelik İbnu'l Kattân, Beyânü'l-Vehm ve'l-İhâm, thk. el-Hüseyn Âyet Saîd, (Riyâd: Dâru Tîbe, 1417/1997), 3/68 (736).

'İbni Mülakkîn (öl. 804/1401), usul kitapları ile fakihler ile muhaddislerin kitaplarında çokça tekrar edilmiş olması ve ona itibar etmiş olmalarıyla birlikte bu rivayetin tanıdığı nakil ehli âlimlerin icmaı ile zayıf bir hadis olduğunu söylemiştir.' (Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed İbn Mülakkîn el-Ensârî, el-Bedru'l-Münir, thk. Mustafa Ebü'l-Gayt Abdülhayy v. dğr., (Riyâd: Dâru'l-Hicre, 1425/2004), 9/534.)

'Elbânî (öl. 1420/1999), isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir. (Tirmizi, 'Ahkâm', 3. Elbânî'nin notu.) Başka bir yerde de münker olduğunu söylemiştir.' (Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe, (Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1412/1992), 2/273 (881).)

'Şuayb el-Arnaûd (öl. 1438/2016) da rivayeti isnadı açısından sıhhatli bulmamıştır. Muâz b. Cebel'in rivayette geçen arkadaşlarının müphem, el-Hâris b. Amr'ın meçhul olduğunu belirterek, isnadının zayıf olduğunu söylemiştir. Bu değerlendirmelerden sonra Fahr el-Pezdevî, Cüveynî, Ebûbekr İbn el-Arabî, Hatîb el- Bağdâdî, İbn Teymiyye, İbn Kesîrîn, İbnü'l-Kayyim ve Şevkânî gibi muhakkik

âlimlerin eserlerinde bu rivayetin sahih olduğuna meylettikleri bilgisini vermiştir.' (bk. Arnaûd, Sünenü Ebî Dâvud, 5/444.)"

(Hadis ve Fıkıh Usûlü Alimlerinin Hadislerin Değerlendirilmesine Farklı Yaklaşımları Üzerine Bir İnceleme: Muâz'ın (radıyallahu anh) İctihad Hadisi Örneği, Doç. Dr. Halis Demir, Necdet Aydoğdu, s. 60-62)

- **Muâz Hadisine Dair Genel Değerlendirme**

· Muâz hadisini eleştiren ilk âlim -elimizdeki verilere göre- Buhârî'dir (rahimehullah). Dikkatimi çeken nokta şudur: Buhârî'den (öl. 256) önce bu hadisi rivayet eden İmam Şâfiî (öl. 204) Ebû Dâvud Et-Tayâlisî (öl. 204), İbni Sa'd (öl. 230) Ahmed ibni Hanbel (öl. 241) hadisle ihticac etmişlerdir. İlk olarak Buhârî (rahimehullah) hadisi eleştirmiş, ondan sonra gelenler de onun sözünü aktararak rivayeti tenkit etmişlerdir. Acaba Buhârî'den önce yaşayan muhaddisler neden Hâris ibni Amr olayını sorun etmemişlerdi? Acaba onlar Şu'be'nin (rahimehullah), ondan rivayette bir beis görmemesine mi itimat etmişlerdi? Veya bu durum ilk dönem hadisçileriyle sonradan gelenler arasında usul farklılıkları olduğuna mı işaret eder?

· Usulu'l Hadis ilminde istikrar bulan kaidelere göre Muâz hadisinin **isnadı**; irsal ve ravideki cehalet nedeniyle zayıftır.

· Muâz hadisine yöneltilen metin tenkitleri, güçlü tenkitler değildir.

· Muâz hadisi için "Şöhreti isnada ihtiyaç bırakmaz." anlayışı yaygın kabuldür. Hadisi tashih eden âlimler farklı gerekçeler sunsa da -gerekçelerinin zayıf olduğunun farkında olduklarından- sözlerini "Ümmet telakkiyle kabul etti." veya "Şöhreti isnada ihtiyaç bırakmaz." şeklinde bağlarlar. Kitaplarımızda sıkça karşılaştığımız mezkûr yaklaşım, tatmin edici değildir. Özellikle günümüzde birçok uydurma hadis, genelin ortak kabulüdür. Rivayet ilimlerinde zayıflama ve hurafelerin yayılmasıyla birlikte bu yaklaşım; din anlayışımıza zarar vermeye müsaittir.

· Bu rivayetin isnadı zayıf olsa da metinde yer alan hüküm, sahabenin ortak usulüyle aynıdır. Yukarıda Ebubekir, Ömer, İbni Mes'ûd ve İbni Abbâs'tan (radıyallahu anhum) nakillerde bulunduk. Ayrıca sahabe hem kıyas yapmış hem de içtihadda bulunmuştur. İbnu'l Kayyim (rahimehullah) şöyle der:

"Sahabe-i Kiram Olaylar Hakkında İçtihad Edip Kıyas Yaparlardı

Resûl-i Ekrem'in sahabileri, meydana gelen yeni olaylar karşısında benzeri benzere kıyas ederek içtihadda bulunuyorlardı.

Esed ibni Mûsâ >> Şu'be >> Zübeyd El-Yami >> Talha ibni Mûsârrif >> Mürra Et-Tabib senediyle rivayet edildiğine göre Alî ibni Ebû Talib şöyle demiştir:

"Her millet, başkalarında bulunmayan ve kendi durumlarına uygun bir delil ve kendilerine gerekli bir maslahata göre davranır. Hak, akıl sahipleri nezdinde mukayeseyle bilinir." (El-Fakîh ve'l Mutefakkih, 1/476) Hatib ve başkaları bunu merfu olarak rivayet etmişlerdir, ancak merfu olması sahih değildir.

Ashab-ı Kiram, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında içtihad etmiş, ancak Peygamber onları azarlamamıştır. Nitekim O, Ahzab Günü ikindi namazının Kurayzaoğulları'nın arazisinde kılınmasını emretmiş, (Buhari, 946; Muslim, 1770) buna rağmen sahabeden kimileri Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu emrini, "Allah Resûlü bizden namazı tehir etmemizi değil, cihada hemen çıkmamızı istemiştir." diyerek yorumlamış ve namazı yolda kılmış; diğer bir zümre de namazı Kurayzaoğulları'nın arazisine varıncaya kadar geciktirmiş ve gece vakti namazı kılmışlardır. Bunlar da Peygamberimizin bu emrini yorumlamamış ve zahirî lafzına bakarak hareket etmişlerdir. Bunlar, bu hâlleriyle Zahir ehlinin, öncekiler de kıyas ve yorum ehlinin ilk örneklerini teşkil etmiş olmaktalardır.

Alî, Yemen'deyken kendisine, bir çocuk hakkında tartışan üç kişi gelmiş ve her biri, "O, benim oğlumdur." demiştir. Bunun üzerine Alî aralarında kura çekmiş, kura sonucunda çocuk, kurayı atan kişiye düşmüş. Ayrıca o, bu kişinin diğer iki kişiye diyetin üçte ikisini ödemesini emretmiştir. Olay Resûl-i Ekrem'e ulaşınca Alî'nin bu içtihadına, azı dişleri görünecek şekilde gülümsemiştir. (Ebu Davud, 2270; Nesai, 3488; İbni Mace, 2348)

Sa'd ibni Muâz, Kurayzaoğulları hakkında içtihad etmiş ve onların arasında hüküm vermiştir. Pey-

gamberimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu içtihadını tasvip etmiş ve "Allah'ın hükmüyle hükmettin." (Buhari, 3043; Müslim, 1768; Ebu Davud, 5215; Ahmed, 11168) buyurmuştur.

İki sahabi yola çıkmış, namaz vakti gelmiş, yanlarında su olmadığından teyemmüm ederek namazlarını kılmışlardı. Namaz vakti çıkmadan su bulunca birisi namazını iade etmiş, diğeri etmemişti. Peygamber her ikisini de onaylamış, iade etmeyene, "Sünnete uygun davrandın, namazın sana yeter."; iade edene de, "Sana iki ecir vardır." buyurmuştur. (Ebu Davud, 338; Nesai, 433; Hadis Ebû Saîd El-Hudri'den rivayet edilmiştir ve sahihtir. (bk. Zeylaî, Nasbu'r Râye, 1/160))

Mücezzez El-Müdlici, kıyafe ilmine (Kıyafe: İki kişinin organlarındaki benzerlikten, aralarında kan bağı bulunduğunu ve karakterlerinin nasıl olduğunu tespite yarayan tahminî bilgi (Mehmet Serhan Tayşi, "Kıyafe", DIA, 508)) başvurduğu zaman kıyas yapmış olmaktadır. Nitekim o bu ilme dayanarak, Zeyd ile oğlu Usâme'nin ayaklarının birbirleriyle aynı olduğunu söyleyince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kıyasın sıhhatine ve hakka uygunluğuna duyduğu memnuniyetten yüzü parlayacak şekilde gülümsemiştir. (Buhari, 23; 31; Müslim, 38; Ebu Davud, 30-31; Tirmizi, 5; Nesai, 51. Âişe Annemizden (radıyallahu anhâ) şöyle rivayet edilmiştir: "Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eve mutlu bir şekilde gelmiş, öyle ki sevincinden yüzü aydınlanmış. Sebep olarak da şöyle buyurmuş: 'Görmedin mi? Mücezziz demin Zeyd ibni Harise ile Usâme ibni Zeyd'in ayaklarına baktı ve 'Bu ayaklar birbirlerinin aynısıdır.' dedi.'") Zeyd beyaz, oğlu Usâme ise siyahtı. Bu nesep bilimcisi, fer'i, aslına mukayese ederek hüküm vermiş; siyahlık ve beyazlık gibi özellikleri devre dışı bırakarak hükmü etkilemeyeceğini göstermiştir.

Ebû Bekir Es-Sıddık'ın kelale hakkında söylediği sözler daha önce geçmişti: "Bu konuda kendi görüşümü söylüyorum. Doğruysa Allah'tan, yanlışsa benden ve şeytandandır. Bana göre o; baba ve çocuk dışında olanlardır." (Darimi, 3015; Es-Sunenu's Sağîr, Beyhakî, 2387; Şa'bî, Ebû Bekir'den bir şey işitmemiştir. Dolayısıyla hadis zayıftır.) Ömer halife olunca, "Ebû Bekir'in yaptığı bir içtihadı reddetmekten Allah'tan hayâ ederim." demiştir.

Şa'bî'nin (rahimehullah) naklettiğine göre Ömer, Şurayh'a şöyle demişti: "Allah'ın Kitabı'nda açıkça gördüğün şeylerle hükmet. Ondan hiçbir şey bilmiyorsan o zaman Resûl-i Ekrem'in verdiği hükümlerden bildiklerinle; o konuda da bir bilgin yoksa hidayete ermiş imamların görüşlerinden bildiklerinle (hükmet). O konuda da bir şey bilmezsen o zaman kendi yorumunu yap. İlim ve salah ehli ile istişare et."

İbni Mes'ûd, mufevvize hakkında içtihad etmiş ve "Bu konuda kendi görüşümü söylüyorum." demişti. Allah Teâlâ da onu doğruya muvaffak kılmıştı.

Sufyân, Abdurrahman El-İsfehani'den naklederek İkrime'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İbni Abbâs, beni Zeyd ibni Sâbit'e göndererek, (mirasta) koca ve ana baba hakkında soru sormamı istemişti. Zeyd, 'Kocaya yarım, anneye kalanın üçte biri, geriye kalan da babaya.' demiş, İkrime, 'Bunu Allah'ın Kitabı'nda bulduğun bir şeyden mi söylüyorsun, yoksa senin yorumun mu?' diye sorunca da, 'Ben kendi yorumumu söyledim. Ben (miras payında) anneyi babadan üstün görmem.' cevabını vermiştir.

Alî ibni Ebû Talib ile Zeyd ibni Sâbit mükâtebi, dede ve kardeşlere mukayese etmiş; İbn Abbâs da azı dişleri parmaklara mukayese ederek diyette eşitlemiştir.' " (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/242-244)

Hâliyle Muâz (radıyallahu anh) hadisi zayıf olsa da metnin içerdiği hüküm, başka rivayetlerle sabit olmuştur. Allah (azze ve celle) en doğrusunu bilir.

Konu bir bütün olarak şu kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır:

- İ'lâmu'l Muvakkiîn, 2/344-354, Tahkîku Meşhûr Hasen Âlu Selmân
- Et-Tahkîkât ve't Tenkîyât Es-Selefiyyât alâ Metni'l Varakât, Meşhûr Hasen Âlu Selmân, s. 481-493
- Silsiletu'l Ehâdîsi'd Daîfeti ve'l Mevdûa, El-Elbânî
- İthâfu'l Fudalâ bi Tahrîci Hadîsi Muâz ibni Cebel fi'l Kadâ, Şeyh Neşet Kemâl
- Hadîsu Muâz fi'l İctihâd beyne'l Kabûli ve'r Red, Prof. Dr. Muhammed Seyyid Ahmed Şahâta
- Fıkıh Usulüne Kaynaklığı Açısından Muâz Hadisinin Tahlili Ve Tenkidi, Doç. Dr. Yusuf Akgül
- Hadis ve Fıkıh Usûlü Alimlerinin Hadislerin Değerlendirilmesine Farklı Yaklaşımları Üzerine Bir

Ömer (radiyallahu anh) Kâdî Şureyh'e (rahimehullah) bir mektup gönderdi. Mektupta şöyle yazıyordu:

"Sana bir olay geldiğinde Allah'ın Kitabı'yla hükmet. Şayet Allah'ın Kitabı'nda olmayan bir mesele gelirse o zaman Resûl'ünün sünnetiyle hükmet. O iki kaynakta olmayan bir mesele gelirse insanların üzerinde toplandığı görüşle hükmet. Bu da olmazsa dilediğin şekilde yaparsın." [56]

Abdullah ibni Mes'ûd (radiyallahu anh) şöyle der:

"Bir zamanlar oldu ki biz hiçbir hüküm vermezdik. Hüküm verecek durumda değildik. Allah takdir etti de bu gördüğünüz derecelere ulaştık. Bugünden sonra bir kimseye hüküm vermesi için bir mesele arz olduğunda o konuda Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan bir sorunla karşılaşırsa Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) verdiği hükme uysun. Ona göre sorunu çözüme kavuştursun. Ne Allah'ın Kitabı'nda ne de Resûl'ünün sünnetinde bulunmayan bir meseleyle karşılaşırsa salih insanların hüküm verdikleri gibi hüküm versin. Sizden biriniz, 'Ben korkarım. Ben korkarım, hüküm veremem.' demesin. Çünkü helal bellidir, haram bellidir, ikisinin arasında karışık ve benzeşen işler vardır. Şüpheliyi bırak, şüpheli olmayana bak." [57]

Abdullah ibni Ebî Yezîd'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a bir mesele sorulur da onun hükmü Kur'ân'da varsa onu haber verirdi. Eğer Kur'ân'da olmayan bir konu ise Allah Resûlü'nden bu konuda rivayet varsa onu haber verirdi. Eğer sünnette olmayan bir konu ise Ebû Bekir ve Ömer'den nakledilen hükmü bildirirdi. Onlardan gelen bir hüküm de yoksa o zaman o konuda kendi görüşüyle hüküm verirdi." [58]

Yine muhaddislerin kitaplarına baktığımızda şunu görürüz. Onlar bir hadiste varid olan hükmü, hakkında nas olmayan benzerlerine uygular, benzer sonuca ulaşırlar. Oysa Zâhirî fıkhı bu duruma şiddetle karşı çıkar.

İnceleme: Muâz'ın (radiyallahu anh) İctihad Hadisi Örneği, Halis Demir, Necdet Aydoğdu (Hadisin tashih ve tazifine dair nakiller bu çalışmadan alınmıştır.)

· İçtihatta Meşruiyet Arayışları: Muâz Hadisi, Ertuğrul Tülekoğlu (Yüksek Lisans Tezi)

56. Nesai, 5399
57. Nesai, 5397
58. Darimi, 168; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 20346

İmam Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Her Durumda, Cinsel İlişki Sırasında Bile Besmele Çekmek

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Sizden biri eşiyle cinsel ilişkide bulunacağı zaman,

بِاسْمِ اللّٰهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا

'Bismillah, Allah'ım bizi şeytandan uzak tut, şeytanı da bize rızık olarak vereceğin (çocuktan) uzak tut.' derse ve o ilişki sebebiyle bir çocuklarının olması takdir edilirse şeytan ona zarar veremez.' "[59]

Buhârî (rahimehullah) aile ilişkisiyle ilgili bu hadisi, helaya girişte "Bismillah" demeye delil olarak sunmuştur.

Zâhirîlerin karşı olduğu şeylerden biri ahkâmın "ta'lil" edilmesi, yani bir hükme "niçin" sorusu sorarak onun illetinin tespit edilmesidir. Zira, Zâhirîlere göre din taabbudidir. Allah (celle celaluhu) hüküm koymuş, bize de teslim olup inanmak düşmüştür. Nasıl, niçin gibi sorular Yüce Allah'ı sorgulamaya kalkmaktır. Oysa, O (celle celaluhu) şöyle buyurmaktadır:

"O, yaptıklarından sorulmaz; onlarsa sorulurlar."[60]

Bu anlayışı gereği Zâhirîlik şuna şiddetle karşı çıkar: "Bu nassın illeti şudur. Bu illetin gerçekleşmediği yerde nasla amel edilmez." veya "Nastaki emir/nehiy şu illetten dolayıdır. İllet varsa emir/nehiy geçerli; illet yoksa emir/nehiy zahirinden sarf edilir (vacip sünnet; haram mekruh olur) veya hüküm düşer."

59. Buhari, 141

60. 21/Enbiyâ, 23; Şayet Allah ve Resûl'ü bir nassın illetini açıklamışsa -İbni Hazm bunun varlığını kabul eder- o illet yalnızca o hükmü bağlar. Kimse o illeti alıp başka meselelere hüküm veremez. Şayet ihtiyaç olsaydı Allah (celle celaluhu) o illetle yeni hükümler inşa ederdi.

İbni Hazm'ın bu anlayışı Yüce Allah'ın El-Hakîm; **hüküm ve hikmet sahibi** oluşuna aykırıdır. Ayrıca O (celle celaluhu), şer'i ve kevnî ayetler üzerinde tefekkür etmeyi (2/Bakara, 219), tefekkürü aşıp lafızların ardındaki ince manaları tedebbür etmeyi (4/Nisâ, 82), olaylardan/hükümlerden ibret almayı (59/Haşr, 2)… emretmiştir. Şayet lafızların zahiriyle yetinecek olsaydık ve lafızdan ilk akla gelen mana dışında bir sorumluluğumuz olmasaydı; bu emirlerin anlamı olmazdı.

Hadis imamlarının böyle bir usulü yoktur. Onlar naslarda varid olan illetlere itibar etmiş; bu illetlerle yeni hükümler tespit etmiş, illetin gerçekleşmediği yerlerde nassın zahiriyle ameli terk etmişlerdir.

Örneğin; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günleri gusletmeyi emretmiştir:

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh), rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İçinizden kim cuma namazına gelirse boy abdesti alsın/gusletsin!"[61]

Ebû Saîd El-Hudri'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü boy abdesti (gusül) almak, ergenlik çağına giren herkese (muhtelim) gereklidir."[62]

Sahabiler cuma guslünün niçin emredildiğini şöyle aktarmışlardır:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında insanlar gerek evlerinden gerekse Medine'ye dört mil mesafedeki veya daha uzak bölgelerdeki yerleşim birimlerinden (avâli) nöbet usulüyle cuma namazına gelirlerdi. Bunlar namaza üstleri başları toz içinde gelirlerdi. Terledikleri için toz toprak vücutlarına iyice yapışırdı ve bedenlerinden ter kokusu yayılırdı. Bir defasında bunlardan birisi Resûl'ün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Ben de orada bulunuyordum. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o şahsa şöyle buyurdu: 'Bari bugün için temizlenseniz, ne kadar iyi olur!' "[63]

İkrime'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Iraklılardan bir grup kimse İbni Abbâs'a gelerek, 'Ey İbni Abbâs! Cuma günü gusletmeyi vacip görür müsün?' dediler.

İbni Abbâs, 'Hayır vacip değil, ama yıkanmak daha iyi olup, yıkanan da daha hayırlı bir iş yapmış olur. Gusletmeyene de gusletmesi vacip değildir. Cuma günü gusletmenin nasıl başladığını size haber vereyim: İnsanlar çok çalışıyorlar ve yün elbiseler giyiniyorlardı. Yüklerini sırtlarında

61. Buhari, 877; Müslim, 844
62. Buhari, 858; Müslim, 846
63. Buhari, 902; Müslim, 847

taşıyorlardı. Mescidleri dar, tavanı basıktı ve tavan bir gölgelikten ibaretti. Sıcak bir günde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide geldi. Yün elbiseler içinde insanlar terlemiş ve etrafa kötü kokular yayılmıştı. Bu kokularla insanlar birbirlerini rahatsız ediyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kokuyu hissedince şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Cuma günü olunca guslediniz ve en güzel koku ve yağdan ne varsa sürününüz.'

Aradan zaman geçti. Allah onlara mal, hizmetçi ve bolluk verdi. Müslimler yünden başka elbiseler giydiler, köle ve hizmetçileri olduğu için sırtlarında iş yapmaktan kurtuldular. Mescidleri genişletildi, böylece birbirlerini rahatsız eden terden kurtulmuş oldular."[64]

Zâhirî Mezhebi bu naslardan şu sonuca ulaşır:

- Cuma guslü, cuma günüyle ilgili bir ibadettir. Çünkü hadisin zahirinde gusül cuma gününe izafe edilmiştir. Namaz kılsın veya (şer'i bir özür nedeniyle) kılmasın, cuma günü gusletmek her mükellefe vacip/farzdır.
- Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bir sebebe binaen cuma guslünü emretmesi, hükme etki etmez. O sebep bulunsun veya bulunmasın, cuma guslü vacip/farzdır.[65]

Ehl-i Hadis'in usulü Zâhirî usulünden farklı olduğundan olaya yaklaşımları da farklı olmuştur.

Onlar guslün cuma günüyle değil, cuma namazıyla ilgili olduğunu savunmuştur. Zira lafzın zahiri, guslü cuma gününe izafe etse de, hükmün vürud sebebi guslün cuma namazıyla ilgili olduğunu göstermiştir. Ayrıca onlar hadislerin zahirinde cuma guslü emredilse de, gusül emrinin vürududuna sebep olan olayın, onu zahirinden sarf ettiğine inanmışlardır. Yani Zâhirîlerin ulaştığı her iki sonuca da hükmün sebebini/illetini gözettikleri için karşı çıkmışlardır.

Buhârî (rahimehullah) **"Cuma Guslünün Fazileti"** başlığı altında cuma guslünü emreden hadisleri verir.[66] Hadislerin hepsi emir sigası taşımasına rağmen "Cuma Guslünün Vacipliği" demez, fazileti demeyi uygun görür.

64. Ebu Davud, 353
65. El-Muhallâ, 1/255, 178. Mesele
66. Buhari, Kitâbu'l Cum'a, 2. Bab

Ebû Dâvud (rahimehullah) önce, "Cuma Guslü Babı"[67] diyerek; cuma guslünü emreden hadisleri verir. Sonra "Cuma Guslünü Terk Etmeye Ruhsat Babı"nda[68] yukarıda mezkûr İbni Abbâs (radiyallahu anh) hadisiyle birlikte iki hadis rivayet eder.[69]

Tirmizî (rahimehullah) guslün farz olmayıp bir fazilet olduğu sonucuna ulaşır. Onun gerekçeleri ise şöyledir:

Semure ibni Cundeb'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Cuma günü kim abdest alırsa güzel bir iş yapmış demektir. Kim de gusledrse, bu yaptığı daha değerli ve kıymetlidir.'

Tirmizî: 'Bu konuda Ebû Hureyre, Âişe Annemiz ve Enes'ten de (radiyallahu anhum) hadis rivayet edilmiştir.'

'Semure hadisi hasendir. Katâde'nin arkadaşlarından bir kısmı bu hadisi Katâde, Hasan ve Semure ibni Cundeb yoluyla da rivayet etmişlerdir. Bir kısmı ise Katâde'den Hasan yoluyla 'mürsel' olarak, yani rivayette sahabe atlanıp tabiinin direkt Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayeti şeklinde nakletmiştir.'

Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı ve daha sonraki dönem ilim adamları bu hadisle amel etmiş olup, 'cuma günü gusletmenin hoş olduğunu, fakat guslün yerine normal abdestin de kâfi gelebileceğini' söylemişlerdir.

Şâfiî (rahimehullah) diyor ki: 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günü gusletmeyi emretmesi vacip olmayıp abdest veya gusül kişinin istediğini seçmekte serbest olduğunu bildirmektedir. Ömer hadisinde olduğu şekli de abdest de geçerlidir.'

Eğer Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Cuma günü boy abdesti alın.' demesi vâcib olup, abdestle gusül arasında serbestlik olmasaydı Ömer ve Osmân da bu gerçeği böylece bilselerdi; Ömer, Osmân'ı çevirir ve 'Dön, gusül yap, gel.' derdi. Bunca bilgisine rağmen Osmân'a bu mesele gizli kalmazdı. Ne var ki bu hadis, 'Cuma günü gusletmek kişi için değerli bir iştir, ama mutlaka yapılması gereken vacip bir iş değildir.' anlamını içermektedir."[70]

67. Ebu Davud, Kitâbu't Tahâre, 127. Bab
68. Ebu Davud, Kitâbu't Tahâre, 128. Bab
69. bk. Ebu Davud, 352-354
70. Tirmizi, 497 ve açıklaması

İbni Huzeyme (rahimehullah) guslü emreden hadisleri verir ve şu gerekçelerle vacip olmadığını savunur:

• "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Cuma guslü vaciptir.' dediği hadislerde 'misvak kullanmak ve koku sürünmeyi' de ekler. Hiçbir Müslim'in bunlara vacip dediğini duymadık. Öyleyse gusül de vacip değildir."[71]

• Cuma guslünün emredilmesine sebep (illet) olan olayın zikrinde bu başlık altında yukarıda zikrettiğimiz Âişe Annemiz'in (radiyallahu anha) hadisini verir.[72]

• Cuma guslünün bir fazilet olup farz olmadığının delilinin zikrinde bu başlık altında şu iki hadisi verir:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim güzelce abdest alıp cumaya gelir ve sessizce hutbeyi dinlerse iki cuma arasındaki günahları ve üç gün fazlası bağışlanır. Her kim de hutbe esnasında mesciddeki bazı şeylerle ve çakıl taşlarıyla oynarsa konuşmuş sayılır."[73]

Semure ibni Cundeb'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü kim abdest alırsa güzel bir iş yapmıştır. Kim de guslederse bu daha faziletlidir."[74]

Görüldüğü gibi hadis imamlarıyla İbni Hazm'ın ulaştığı netice tamamen farklıdır. Bu farklılığın nedeni usullerinin farklı olmasıdır.

Bir diğer mesele; Allah Resûlü'nün meyveler/ekinler olgunlaşmadan satılmasını yasaklamasıdır:

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

71. Sahîhu İbni Huzeyme, 1747. İbni Huzeyme'den (rahimehullah) sonra gelen İbni Hazm (rahimehullah) cuma günü misvak ve koku sürmeye vacip demiştir. (bk. El-Muhallâ, 1/255, 178. Mesele)
72. bk. Sahîhu İbni Huzeyme, 1753
73. Sahîhu İbni Huzeyme, 1756
74. Sahîhu İbni Huzeyme, 1757

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kızarıp tatlanmaya başlamadan önce meyvelerin satışını yasaklamıştır. Kızarmadan ya da sararmadan önce hurmaların satımını yasaklamıştır."[75]

Ancak bu mutlak bir nehiy değildir; yaşanan bir olay üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabını bu alışverişten menetmiştir.

Zeyd ibni Sâbit (radiyallahu anh) şöyle anlatır:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde halk meyve alışverişinde bulunurdu. (Meyvelerin) teslim alınma zamanı gelince alıcı, 'Meyvelere duman değmiş, hastalık isabet etmiş, afete maruz kalmış.' diyerek tartışma çıkarırdı. Bu konudaki davalar iyice artınca onlara doğru yöntemi göstermek için Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır, artık meyveleri, kızarıp tatlanmaya başlamadan önce satmayın.' buyurdu. Bunun üzerine Zeyd ibni Sâbit, meyvelerini, Süreyya yıldızı doğup da meyvelerin sarısı kırmızısından açığa çıkana kadar satmadı."[76]

Zâhirîler buradaki nehyi, mutlak fesada delil alırlar. Onlara göre meyveyi dalındayken, henüz olgunlaşmadan satmak alışverişi batıl kılar, böyle bir alışveriş yok hükmündendir, alışverişi yapanlar da günahkârdır. Bu nehiy özel bir sebepten de olsa, nehiy kıyamete kadar geçerlidir. Allah Resûlü'nün nehyi mutlaktır.[77]

Hadisçiler bu nehyin bir sebebi/illeti olduğunu asıl almış, bu sebeple de bu alışverişi fasid/geçersiz saymamışlardır. Konuya dair hadisleri zikrederken nehyin vürud sebebini de vermişlerdir.

Buhârî (rahimehullah), "Olgunlaşmadan Meyve Satılması Hakkında Bab"[78] altında önce nehyin sebebine dair Zeyd ibni Sâbit (rahimehullah) rivayetini, sonra da yasaklayıcı hadisleri vermiştir.[79] Daha sonra şöyle bir bab açmıştır: "Meyveleri olgunlaşmadan satar ve sonra bir afet oluşursa (meyveler zarar görürse)

75. Buhari, 2197; Müslim, 1555
76. Buhari, 2193
77. bk. El-Muhallâ, 7/386, 1471. Mesele
78. Buhari, Kitâbu'l Buyû', 85. Bab başlığı
79. bk. Buhari, 2193-2196

zararı karşılamak satıcıya aittir."[80] Görüldüğü gibi Buhârî (rahimehullah), olgunlaşmadan satılan meyve alışverişini **sahih/geçerli saymış**, bu alışverişten oluşan zararı satıcının karşılaması sonucuna ulaşmıştır.[81]

Örneğin, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şehirlinin köylüye ait malı şehre gelmeden almasını veya ona komisyonculuk/simsarlık yaparak satmasını yasaklamıştır:

"Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh) şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şehirlinin köylü adına satış yapmasını yasakladı.'

Abdullah ibni Abbâs da bunu (şehirlinin köylü adına ücretle satış yapamayacağını) kabul etmiştir."[82]

Abdullah ibni Abbâs (radiyallahu anh) bu nehyin bir illeti olduğunu düşünmüştür. Gaye piyasayı bilmeyen köylünün malını ucuza kaptırmasına, zarar etmesine engel olmaktır. Öyleyse şehirli hiçbir kazanç elde etmeden, yardım gayesiyle köylünün malını alır ve onun adına satarsa; bu, yasak değildir. Yasak olan simsarlık, komisyonculuktur.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Şehre mal getiren kervanları şehir dışında karşılamayın.'

'Şehirli, köylü adına satış yapmasın.'

(Hadisi rivayet eden Tâvûs dedi ki:) 'İbni Abbâs'a 'Şehirlinin köylü adına satış yapmaması ne demektir?' diye sordum.'

İbni Abbâs, 'Şehirli, köylü için komisyonculuk yapamaz.' dedi."[83]

Zâhirîler der ki: "Allah Resûlü şehirlinin, köylünün malını alıp satmasını yasaklamıştır. Nehiy bu alışverişin fasid/geçersiz, sahibinin günahkâr olduğunu gösterir. İster yardım amaçlı ister komisyonculuk amaçlı olsun, şehirlinin (piyasayı görmeden), köylünün malını alması yasaktır."[84]

80. Buhari, Kitâbu'l Buyû', 87. Bab başlığı
81. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Buyû', 87. Bab başlığı şerhi
82. Buhari, 2159
83. Buhari, 2158; Müslim, 1521
84. El-Muhallâ, 7/374, 1469. Mesele

Hadisçiler, Allah Resûlü'nün nehyini mutlak olarak almamış; İbni Abbâs'ın (radıyallahu anh) zikrettiği maksadı/gayeyi gözetmişlerdir. Yardımcı olmak niyetiyle yapılan aracılığı geçerli saymış, hatta sahibinin ecir alacağına inanmışlardır. Para kazanmak gayesiyle komisyonculuk yapanların alışverişini fasid/geçersiz görmüşlerdir.

Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Şehirli, Bir Ücret (Komisyon) Almaksızın Köylü Adına Satış Yapabilir mi? Ona Yardım Edebilir mi? Öğütte Bulunabilir mi?

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

'Biriniz kardeşinden nasihat istediğinde kardeşi ona nasihatte bulunsun.'

Atâ', kişinin bunu (başlıkta yazan fiilleri) yapabileceğini söylemiştir.

(6107) Cerîr ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem); Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun resûlü olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, işitip itaat etmek ve her Müslim'e karşı hayırhah olmak (nasihatte bulunmak) üzerine biat ettim.'

(6108) İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Şehre mal getiren kervanları şehir dışında karşılamayın.'

'Şehirli, köylü adına satış yapmasın.'

(Hadisi rivayet eden Tâvûs dedi ki:) 'İbni Abbâs'a, 'Şehirlinin köylü adına satış yapmaması ne demektir?' diye sordum. İbni Abbâs, 'Şehirli, köylü için komisyonculuk yapamaz.' dedi.' "[85]

Görüldüğü gibi şehirlinin köylüye ücretsiz yardımını, kardeşin kardeşe nasihati/yardımlaşması babından kabul etmiştir. Fakat ücret alarak yaparsa Nebevi nehye gireceğini anlamıştır. Devamında şöyle der:

85. Buhari, Kitâbu'l Buyû', 68. Bab

"Şehirli, Köylü Adına Komisyon Ücreti Alarak Mal Satın Alamaz

Muhammed ibni Sîrîn ve İbrâhîm (En-Nehaî) bunu hem satıcı hem alıcı için mekruh görmüştür. İbrâhîm, Arapların 'bey' sözcüğünü satın alma anlamında da kullandıklarını belirtmiştir."[86]

"Şehre Mal Getiren Kervanların Şehir Dışında Karşılanmasının Yasaklanması, Bu Şekilde Yapılan Satımın Geçersiz Olması, Çünkü Sahibinin Yasaklandığını Biliyorsa Günahkâr Bir Asi Olması ve Bunun Aynı Zamanda Ticarette Aldatma Olduğu, Ticarette Aldatmanın da Caiz Olmadığı Hakkında Bab"[87]

Sedd-i Zerâi'

Bilindiği gibi Zâhirîler sedd-i zerâi'/kötülüğe giden yolları kapatma ilkesine karşı çıkmıştır. Ehl-i Hadis ise bir usul olarak sedd-i zerâi'yi kabul etmiştir. Usuldeki bu yaklaşım farklılığı fıkhi meselelere de yansımıştır.

Örneğin; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınların mescide gelmesine engel olunmasını yasaklamıştır.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer'in eşi sabah ve yatsı namazlarını cemaatle kılmak üzere mescide gelirdi.

Birisi kendisine, 'Ömer'in hoşuna gitmediği ve kıskanç bir erkek olduğunu bildiğin hâlde niçin mescide gelmek üzere dışarı çıkıyorsun?' diye sorduğunda ona şöyle mukabelede bulundu: '(O hâlde) Ömer niçin benim mescide gelmeme engel olmuyor?'

Cevap bekleyen bu soruya bizzat o adamın kendisi şu cevabı verdi: 'Onu engelleyen Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözüdür: 'Allah'ın kadın kullarının mescidlere gelmelerine engel olmayın.' ' "[88]

Âişe Annemiz, kadınların davranışlarının bozulduğu zamanda mescide gitmekten alıkonulacaklarını söylemiştir.

86. Buhari, Kitâbu'l Buyû', 70. Bab başlığı, muallak olarak
87. Buhari, Kitâbu'l Buyû', 71. Bab başlığı
88. Buhari, 900; Müslim, 442

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şu ân yaşayıp kadınların (giyim kuşam, koku sürünme, takılar takma gibi konularda) ne garip işler ortaya çıkardığını görseydi kesinlikle onların mescidlere gelmelerine mani olurdu; tıpkı İsrailoğullarının kadınlarının mescidlere gitmekten alıkonması gibi…'

Bu rivayeti nakledenlerden Yahyâ ibni Saîd Amra'ya, 'İsrailoğullarının kadınlarına mescide gelmeleri yasaklanmış mıydı?' diye sorunca ondan, 'Evet.' cevabını almıştır."[89]

Zâhirîler; hiçbir surette kadının mescidden alıkonulmayacağını söyler: İbni Hazm (rahimehullah), Âişe Annemizin rivayetine altı yönden cevap verir.[90] Kadınların bu gerekçelerle mescidlerden alıkonulmasına şiddetle karşı çıkar.

Oysa muhaddisler kadınlara izin verilmesini emreden hadisleri naklettikten sonra, Âişe Annemizin rivayetini vererek; bu durumu "kadına izin" verilmesinin kaydı olarak zikrederler. Buhârî ve Müslim, bu âlimlerdendir.

Ebû Dâvud (rahimehullah) önce, "Kadınların Mescide Çıkması Hakkında Gelen Bab"[91] adı altında hadisleri nakleder.[92] Sonra "Bu Konuda Baskı Uygulamak/Tavizsiz Olmak Hakkında Bab"[93] başlığı altında Âişe Annemiz'in (radiyallahu anha) hadisini verir.[94]

İbni Huzeyme (rahimehullah) bu hadisi şu başlık altında verir: "Kadınların mescide çıkmasını engellemeyi yasaklamanın, onların bozulmadığı sürece olduğunun delili"[95]

Zâhirîlere göre hem sahabe sözü hüccet değildir; hem de sedd-i zerâi' diye bir delil yoktur. Hâliyle ikisi de delil olmayan bu kıstaslar; Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) emriyle sabit bir durumu ortadan kaldırmaz. Hadis imamlarının usulü farklı olduğundan ulaştıkları netice de farklı olmuştur.

89. Buhari, 869; Müslim, 445
90. bk. El-Muhallâ, 2/170, 321. Mesele
91. Ebu Davud, Kitâbu's Salât, 53. Bab
92. bk. Ebu Davud, 565-568
93. Ebu Davud, Kitâbu's Salât, 54. Bab
94. bk. Ebu Davud, 569
95. Sahîhu İbni Huzeyme, 1698

Ehl-i Hadis'in Zâhirîliğe Nispet Edilme Nedenleri

Tevhid ve Sünnet yönünden kurak topraklarımızda Ehl-i Hadis'in Zahirîliğe nispet edilmesi bir kısım gelenekçiler ve ilahiyatçı akademisyenler tarafından ısrarla dile getirilmektedir.

Kanaatimizce bunun bazı nedenleri vardır:

• Gelenekçilerin Muhammed Zâhid El-Kevserî iddialarını; akademisyenlerin de oryantalist iddialarını hiçbir ilmî tahkike tabi tutmadan, bir nakaratı tekrarlar gibi tekrarlamaları.

• Ehl-i Hadis'in nas olan yerde rey ve kıyasla hükmetmeye; bir nas olmaksızın genel ilkeler gözeterek nasları zahirinden sarf etmeye şiddetle karşı çıkmaları! Ki; bugün bizler hadis imamlarının bu hassasiyetinin ne kadar yerinde olduğunu görüyoruz. Zira bugün nerede bir şeriat düşmanı zındık varsa; işe İmam Ebû Hanîfe'yi (rahimehullah) ve İmam Mâlik'i (rahimehullah) överek başlıyor;[96] ardından İslam şeriatına kinini kusuyor. Elbette onlar bu iki imamı sevdiklerinden değil; İslam kalesinde gedik açabilmek için bu yola başvuruyorlar. Ancak şu da bir gerçek: Bu imamların elinde, **bir usul gözetilerek** ve **şer'i nasların kapsamını genişletmek için** kullanılan rey ve kıyas; bugün hiçbir usul gözetilmeden ve aklı kullanarak şer'i nasları iptal etmek için kullanılıyor.

Her şeyden önce hiçbir usul gözetmeksizin mutlak reyi/aklı yüceltiyorlar. Böylece teslim oldukları modern cahiliyeye uymayan, alıştıkları ibahi hayatı eleştiren veya oryantalist dostlarının genel kabulleriyle bağdaşmayan… her nassı reddediyor, yok sayıyorlar. Bunu yaparken kâh rey diyorlar, kâh içtihad, kâh makasıd fıkhı… Ne ki ortaya bir usul koymadıklarından, vardıkları neticeyi kendisiyle değerlendirebileceğiniz bir kriter yok! Minder dışında kaçak güreşiyorlar.

96. İmam Mâlik (rahimehullah) Medine ehlinin ameline uymayan bazı hadislerle amel etmezdi. O (rahimehullah) Medine ehli uygulamasını "amelî sünnet" kabul ederdi. Onların uygulamalarını Allah Resûlü'nden aldığına inanır, nesilden nesile aktarıldığı için sözlü sünnetten daha güçlü olduğunu kabul ederdi.
Ebû Hanîfe (rahimehullah) ise; ravinin rivayet ettiği hadise muhalefeti, geneli ilgilendiren mesele de az kişinin hadisi rivayet etmesi, nasların genelinden çıkarılan külli kaideye hadisin muhalefeti… gibi usullerle bazı hadislerle amel etmemiştir. Modernistler önce bu imamların usulünü zikredip "naslara mutlak anlamda bağlı olmadıkları" için onları övüyor, sonrada kendi durumlarını "bu imamların başlattığı akılcılık hareketini geliştirmek, ileriye taşımak olarak" isimlendiriyorlar.

Tarihte rey ve kıyası geniş tutan âlimler, eldeki mevcut naslardan olabildiğince hüküm çıkarmak, nasların kapsamını genişletmek için bu yola başvuruyorlar. Bunun en açık delili rey ehlinin özelliği olan faraziyat fıkhıdır. Rey ehli oturup ileride olması muhtemel olayları tartışıyor; eldeki mevcut naslardan farazi olaylara hüküm veriyorlar.[97]

Buna katılırsınız veya katılmazsınız; ancak rey ehlinin amacı, bir yandan fıkhi melekelerini geliştirmek ve usul-füru bütünlüğünü sağlamak;[98] diğer yandan eldeki naslardan olabildiğince çok hüküm istinbat etmektir. Bugün, bu imamların ardına gizlenerek reycilik yapanlar; nasların kapsamını genişletmek şöyle dursun, sahih nasları reycilik adı altında iptal ediyor, modern cahiliyenin kabulleriyle uyuşmayan nasları yok sayıyorlar. Kurt, Yûsuf'un (aleyhisselam) kanından nasıl berîyse bunlar da Ebû Hanîfe (rahimehullah) ve Mâlik'ten (rahimehullah) öyle berîdir.

97. Ehl-i Hadis'in rey ehlini eleştirdiği konuların başında farazi fıkıh meselesi gelmektedir. Bu karşı çıkışın dayanakları şunlardır:

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizi bıraktığım sürece beni kendi hâlime bırakınız. Çünkü sizden öncekiler peygamberlerine soru sordukları ve onlara çokça başvurdukları için helak oldular. Size bir şeyi yasak ettiğimde ondan kaçınınız. Bir şeyi emrettiğimde onu gücünüz yettiği kadar yapınız." (Buhari, 7288; Müslim, 3257)

Tâvûs'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: "Ömer ibni'l Hattâb (radıyallahu anh), minberin üzerindeyken şöyle buyurdu: 'Daha olmamış bir şeyi soran her bir kimseyi Allah ile bundan sakındırırım. Çünkü Allah (azze ve celle), sadece meydana gelmiş olan şeyleri beyan etmiştir.' " (Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 2051)

Saîd ibni Cubeyr'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "İbni Abbâs (radıyallahu anh) şöyle buyurdu: 'Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından daha hayırlı bir kavim görmedim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edinceye kadar, ona ancak on üç meseleyi sordular ki bunların hepsi de Kur'ân'da bulunmaktadır: 'Sana ay hâlinden sorarlar…', '…sana haram ayı sorarlar…', '…bir de sana yetimleri sorarlar…' Bunlar, ancak kendilerine fayda verecek şeyleri soruyorlardı.' " (age, 2053)

Tâvûs'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: "Muâz ibni Cebel (radıyallahu anh) şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bir konu hakkında -daha meydana gelmeden- acele hüküm vermeyin. Çünkü bunu yapmadığınız takdirde sürekli sizin aranızda, konuştuğu/görüş belirttiği zaman doğruya yöneltilen -ya da muvaffak kılınan- kimselerin bulunması umulur. Aksi takdirde eğer acele davranırsanız, çeşitli yollara bölünür, ihtilafa düşersiniz.' ' " (age, 2055)

Mesruk dedi ki: "Ubey ibni Ka'b'a bir mesele sordum. Ubey dedi ki: 'Bu olay, vukua gelmiş midir?' Ben, 'Hayır.' deyince bu defa Ubey şöyle dedi: 'Bu, meydana gelinceye kadar beni rahat bırak.' " (age, 2057)

Harice ibni Zeyd ibni Sâbit, babası hakkında şöyle dedi: "Kendisine sorulan hiçbir konuda görüşünü belirtmezdi. Önce, 'Bu gerçekleşti mi, yoksa daha gerçekleşmemiş bir şey mi?' diye sorardı. Eğer gerçekleşmemiş bir şey olursa onun hakkında bir görüş belirtmezdi; şayet meydana gelmiş bir şey olursa o zaman onun hakkında konuşurdu." (age, 2058)

98. bk. Mezhepler Tarihi, Alî Bakkal, s. 105

Bu rey/içtihad kılıflı ibahilikleri karşısında Ehl-i Hadis'in nassı yücelten ve nassa bağlılığı önemseyen usulünü buluyorlar. Bir kin ve adavetle Ehl-i Hadis'i karalıyorlar.

• İslami kamuoyu nezdinde Zahirîlikle ilgili olumsuz bir algı olduğu hakikattir. İbni Hazm'ın (rahimehullah) hiçbir kitabını okumamış, ancak sıkı bir İbni Hazm eleştirmeni olan mebzul miktarda "ilim talebesi" vardır. Zahirîlikle ilgili bu olumsuz algının oluşmasında İbni Hazm'ın (rahimehullah) muasırı olan, Mâlikî âlim Kâdî İbnu'l Arabî'nin (rahimehullah) büyük payı vardır. Allah (celle celaluhu) her ikisine rahmetiyle muamelede bulunsun. Ehl-i Hadis'i Zahirîliğe nispet ederek, Zahirîliğe dair olumsuz algıyla Ehl-i Hadis'i yermeyi umuyorlar.[99]

99. İlim talebelerine faydalı olması açısından burada iki not paylaşmak istiyorum:

İlki; âlimlerin birbirlerine eleştirileri hakkında nasıl bir tutum izlememiz gerektiğine dair İbnu Abdilberr'in (rahimehullah) aktardığı eserler ve yaptığı yorumdur.

Zubeyr ibni Avvâm'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden önceki ümmetlerin hastalığı olan haset ve buğz/kin, size de sıçrayıp geçti. Buğz/Kin ise tıraşlayıcı olanın ta kendisidir. Ben, 'Saçı tıraş eder.' demiyorum. Fakat o, dini tıraşlayıp kökünden kesip atar. Muhammed'in nefsi elinde olan zata yemin olsun ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Bunu/Sevgiyi, sizin için kökleştirip sağlayacak bir şeyi size haber vereyim mi? Selamı aranızda yayınız." (Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 2120)

Saîd ibni Cubeyr'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "İbni Abbâs (radıyallahu anh) şöyle buyurdu: 'Âlimlerin, ilmini dinleyip istifade ediniz. Fakat birbirleri hakkında onları tasdik etmeyiniz. Nefsim elinde olan zata yemin olsun ki onlar, ağıllarındaki tekelerden daha fazla birbirlerini kıskanmaktadır.' " (age, 2123)

Saîd ibni Müseyyeb'den şöyle rivayet edilmiştir: "İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: 'İlmi, nerede bulursanız alın. Fakihlerin birbirleri hakkındaki sözlerini ise kabul etmeyin. Zira onlar, ağıldaki tekelerin birbirini kıskanmaları gibi birbirlerini kıskanmaktadır.' " (age, 2125)

Hasan ibni Ebû Ca'fer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Mâlik ibni Dinar'ın şöyle dediğini işittim: 'Kurra ve âlimlerin sözü, her şeyde kabul edilir; ancak birbirleri hakkında kabul edilmez. Çünkü onlar, çiftleşmeleri için yanlarına bir keçi konulan ve biri buradan, diğeri de şuradan ses çıkararak o keçiye doğru koşuşturan tekelerden daha fazla birbirlerine haset etmektedir.' " (age, 2126)

Ka'bu'l Ahbar dedi ki: "Mûsâ (aleyhisselam), 'Ya Rabbi! Kulların arasında en âlim olan kimdir?' dedi. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurdu: 'O, ilme hiç doymayan ve sürekli ilme aç olan âlimdir. Pek yakında cahil insanları göreceksiniz ki ilim hususunda birbirlerine karşı övünüp böbürlenecek ve âdeta kadınların erkekler için birbirlerini kıskandıkları gibi ilim hususunda birbirlerine haset edeceklerdir. İşte bunların da ilimde payları budur.' " (age, 2127)

Abdulaziz ibni Ebû Hazim dedi ki: "Babam Ebû Hazim'in şöyle dediğini işittim: 'Bundan önceki zamanda yaşayan âlimlerin hâli şöyleydi: Bir âlim, ilimde kendisinden daha üstün diğer bir âlimle karşılaştığı zaman; bu onun için ganimet günü olurdu. Bir âlim, ilimde kendisiyle aynı seviyede olan diğer bir âlimle karşılaştığı zaman; onunla ilmî müzakere yapardı. Eğer ilimde kendisinden daha alt seviyede bulunan biriyle karşılaşacak olursa, asla ona karşı kibirlenip büyüklük taslamazdı. Bu zamana gelince artık kişi kendisinden daha üstün olanı ayıplayıp kınamaya başlamıştır. Bunu da ondan bağımsız ve ayrı olmak arzusuyla yapmaktadır. Bunun için de insanlara, ona ihtiyacı olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Artık hiç kimse kendisiyle aynı seviyede olan diğer bir kişiyle ilmî müzakere yapmamaktadır. Kendisinden daha alt seviyedeki biriyle karşılaşınca da ona karşı kibirlenip büyüklük taslamaktadır. Böylece insanlar helak olmuşlardır.' " (age, 2128)

Selef-i Salih'inden (Allah onlardan razı olsun) bazılarının, diğer bazıları hakkında birçok sözler söyledikleri sabit olmuştur. Bu sözlerden bir kısmı öfke ve gazap hâlinde söylenmiş, diğer bir kısmına ise İbni Abbâs, Mâlik ibni Dinar ve Ebû Hazim'in söyledikleri gibi haset sebep olmuştur. Bir kısım sözler de tevil yoluyla söylenmiştir ki burada tenkit edenin söylediği husus tenkit edilen hakkında geçerli ve lazım değildir. Hatta seleften bazıları diğerlerine karşı tevil ve içtihad yoluyla kılıç bile kullanmıştır! İşte bunlardan herhangi biri hususunda delilsiz bir şekilde ve onu gerektirecek bir hüccet bulunmaksızın, onları taklit etmek asla doğru değildir." (age, 2128)

İkincisi; Kâdî İbnu'l Arabî'nin (rahimehullah), İbni Hazm (rahimehullah) hakkında yaptığı yorumlarda isabetsiz olduğuna dair, daha önce Tevhid Dergisi'nde kaleme aldığım bir yazıdır:

"İbnu'l Arabî (rahimehullah) Zâhirî Mezhebi ve İbni Hazm (rahimehullah) hakkında ağır sözler söylemiş, itidalin dışına çıkmıştır. Ki bugün İbni Hazm (rahimehullah) hakkında var olan olumsuz kanaatte İbnu'l Arabî'nin (rahimehullah) büyük payı vardır. İkisi aynı dönemde yaşadıkları için İbni Hazm hakkında ilk olumsuz/menfi kayıt düşenlerden biri Kâdî Ebû Bekr ibni'l Arabî'dir (rahimehullah). Bazı töhmetleri şunlardır:

'Ahmak/Değersiz bir topluluktur.' (El-Avâsım mine'l Kavâsım, s. 249)

'Allah'ın dinine o dinde olmayan şeyler nispet eder.' (age.)

'Âlimlerden nefret ettirmek için söylemedikleri sözleri onlara nispet eder.' (age.)

'Yöneticiler onu korurdu. Bunun nedeni onlara şirk ve bidat içerikli şüpheler getirirdi (onları etkisi altına alırdı).' (age.)

Görüldüğü gibi İbnu'l Arabî; başta İbni Hazm olmak üzere Zâhirîlik Mezhebi'ni inançlarında, dinlerinde, ahlaklarında ve ilmî yeterliliklerinde töhmet altında bırakmıştır. İnsan bu sözlere bakınca hadis âlimlerinin 'Aynı dönemde yaşayanların birbirleri hakkında söylediklerine itibar edilmez.' minvalindeki sözlerini daha iyi anlıyor. Zira aynı dönemde yaşayanlar haset, rekabet ve benzeri şahsi sebepler nedeniyle birbirleri hakkında haddi aşabiliyor, sorunları abartılı bir dille nakledebiliyorlar. Yeryüzünün en seçkin topluluğu olan sahabilerin dahi Cemel ve Sıffin Vakalarında birbirine kılıç çekip savaştığı düşünüldüğünde; aynı dönemde yaşayan insanların karşılıklı eleştiri ve kanaatlerine temkinli yaklaşmanın zarureti daha iyi anlaşılıyor.

Şüphe yok ki İbni Hazm (rahimehullah), İslam tarihinin en tartışmalı âlimlerinden biridir. Kıyası reddetmesi ve bunun sonucu olarak nasların zahirine yapışarak ilginç fetvalar vermesi, onun ve görüşlerinin her dönem gündeme gelmesine sebep olmuştur. Ancak kimi İslam âlimleri, onun hakkında itidalli davranmış kimisi de İbnu'l Arabî'de (rahimehullah) olduğu gibi itidal sınırlarının dışına çıkmıştır.

Zehebi (rahimehullah) şöyle der: 'Şüphesiz ki o (İbni Hazm) İslami ilimlerde baştır; naklî ilimlerde deryadır; naslar hususundaki katılığıyla beraber (naklî ilimlerde) benzeri yoktur… Fakat âlimlere hitap ederken edebe riayet etmedi. Bilakis pervasızca ifadeler kullandı. Sövdü, kesip attı. Cezası da amelinin cinsinden oldu; âlimlerden bir grup kitaplarından yüz çevirdi… Kâdî Ebû Bekr İbnu'l Arabî, El-Avâsım mine'l Kavâsım kitabında İbni Hazm ve Zahirîlik hakkında kıymet düşürücü şeyler söyledi… (İbni Hazm hakkındaki yukarıda zikrettiğimiz olumsuz düşünceleri aktardıktan sonra der ki:) İbnu'l Arabî tenkitlerinde insaflı davranmamış, sözlerinde adaletli olamamıştır. Onu küçümserken mübalağa etmiştir. Oysa İbnu'l Arabî ilimdeki büyüklüğüne rağmen İbni Hazm'ın (ilmî) mertebesine ulaşmamış, (dahası) yaklaşmamıştır da…' (Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 18/186-188, özetle)

İbnu Abdilhâdî (rahimehullah) şöyle der: 'İbni Hazm ilmin denizlerindendir. Diğer imamlara muvafakat ettiği çok güzel ilmî tercihleri olmuştur. (Bunun yanında) usulde ve füruda tek kaldığı tercihleri olmuştur; ki bu tercihlerin tamamı(!) hatalıdır. O, hadisleri sahih ve zayıf görmede ve ravilerin hâlleri konusunda çokça vehim/hata sahibidir. Kâdî İbnu'l Arabî ve Ebû Bekr Mufevviz onun hakkında konuşmuştur. Bazısı onun kıymetini düşürme konusunda abartıya kaçmıştır. (İbnu'l Arabî'nin yukarıda zikredilen olumsuz düşüncelerini aktardıktan sonra der ki:) Bu görüşlerde sorun vardır/üzerinde düşünülmelidir… Allah (celle celâluhu) insafı sever… Ben, İbni Hazm'ın 'El-Milel ve'n Nihel' kitabının büyük bir kısmını inceledim. Çok ilginç nakiller ve görüşler zikrettiğini gördüm; ki bu, yazarın güçlü bir zekaya ve geniş bir araştırmaya sahip olduğunu gösterir. (Okumalarım neticesinde) açığa çıktı ki; o

• Hadis imamlarını Zâhirîliğe nispet etmenin bir diğer nedeni; onların akide konusundaki -özellikle iman ve sıfatlar bahsindeki- tutumudur. Zira hadis imamları Allah'ın sıfatlarına imanı, gayba iman babından kabul etmiştir. Konu hakkında varid olan naslara hiçbir yorum/tevil yapmadan, zahirine iman etmiş ve teslim olmuşlardır. Demişlerdir ki: Gayba iman konusunda aklın payı yoktur. Akıl şehadet âlemini algılamaya uygun donanımla yaratılmıştır. Gaybi meselelerde, Allah (celle celaluhu) hangi meselede ne kadar haber veriyorsa, o kadara iman etmek, teslim olmak zorunluluk-

(isim ve sıfat konusunda) tam bir Cehmi'dir. Allah'ın güzel isimlerinin birçoğunun manasını kabul etmez… (Çünkü o,) çocukluğunda mantık ve felsefeyle uğraşmıştır… Bu sebeple de zihninde batıl manalar oluşmuştur…' (Tabakâtu Ulemâi'l Hadîs, 3/349-351, özetle)

İbni Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: 'İbni Hazm'ın; ilminin çokluğu, ilimde bir derya olması ve (meselelere dair) getirdiği büyük faydalar yanında, şaşılacak derecede şaz ve münker sözleri vardır…' (Mecmûu'l Fetâvâ, 4/396, özetle)

İbnu'l Kayyim (rahimehullah) der ki: '…(Zâhirîler) nasları önemsemeleri, desteklemeleri ve (nassa bağlılığı) muhafazalarında; rey, kıyas ve taklit (de dâhil hiçbir şeyi) nassın önüne geçirmemelerinde; batıl kıyası reddetmelerinde, (batıl kıyas) ehlinin çelişkilerini açıklamalarında, kıyası alıp ondan daha evla olanı terk ettiklerini ispatlamalarında güzel bir yol tutmuşlardır. (Bununla birlikte) dört yönden hataya düşmüşlerdir:

(Şartlarını toplayan) sahih kıyası reddetmeleri… Özellikle de illetine nas kılınan kıyası…

Nasları anlamadaki kusurları… Onlar nassın delaletini zahirî anlamla sınırladıklarından nassın tenbih, ima, muhatapların örfüne işaretle verdiği (yan) anlamları anlamamışlardır.

Istishâb kuralını hak ettiğinden daha üst bir mertebede tutmaları…

Müslimlerin aralarında yaptıkları akitlerin ve (belirledikleri) şartların batıl olduğuna inanmaları, yalnızca nasla sabit olanları geçerli saymaları…' (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/337, özetle)

Yukarıda insaf örneği sergileyen âlimlerin sözlerini okuduk. Onlar bir yandan İbni Hazm (ve Zâhirî usulünün) yanlışlarını tespit edip açıklamış, diğer yandan da İbni Hazm'ın ilmî yetkinliği ve şeriata olan bağlılığını övmüşlerdir. Ne yazık ki bu hassasiyet sonraki dönemlerde kaybolmuş ve birçok fıkıh kitabında karşılaştığımız 'Zâhirîlerin görüşüne itibar edilmez.' veya 'Her ne kadar Zâhirîler farklı görüş belirtse de bu icmadır; zira fıkhi konularda Zâhirîlerin görüşüne itibar edilmez.' tarzında Kâdî Ebû Bekr ibni'l Arabî çizgisi yaygınlık kazanmıştır.

Hemen belirtmeliyim ki; buraya kadar okuduklarınız İbni Hazm'ın (rahimehullah) fıkhi/amelî olarak değerlendirilmesidir. Zira İbni Hazm usulde/itikadi konularda Zâhirî usulünü terk etmiş tevil ve felsefe yoluna sapmıştır. Onun fıkıh ve itikat ilmindeki bu farklı tavrı âlimleri de şaşırtmış, İbni Kesir'i (rahimehullah) şu sözleri söylemeye mecbur bırakmıştır: 'Ne kadar da ilginç! O füruda tam bir Zâhirî'dir; ne açık ne kapalı, kıyasın hiçbir türünü kabul etmez… Bununla birlikte usuli/itikadi konularda (özellikle) sıfat ayetleri ve hadislerinde insanların en tevilcilerindendir. Çünkü o ilk başlarda mantık ilimlerinde derinleşti… Bu sebeple sıfatlar konusunda hâli bozuldu…' (El-Bidâye ve'n Nihâye, 12/113 özetle) Açıkça söylemek gerekirse bu konunun ciddi bir tahkike ihtiyacı vardır. Zira onun iman, kader, isim ve sıfat konusunda söyledikleri arasında uzlaştırılması zor sözler vardır. Birçok âlimin tespit ettiği gibi bunun temel nedeni; İbni Hazm'ın geçmişten getirdiği felsefe ve onun alt dallarından biri olan mantıki alt yapısıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; naslara teslimiyet ile zihnini işgal eden Grek kültürü arasında kalmıştır. Bu yönde yapılmış bir çalışma var mı, bilmiyorum." (Tevhid Dergisi, Âlimlerin Söz ve Eserlerine Yaklaşımımız Nasıl Olmalıdır? S 90, s. 4)

tur. Yüce Allah'ı tanıtan nasların zahirine teslim olmayanlar; teşbih, ta'til veya teville naslara yaklaşanlar; Allah hakkında bilmeden söz söyleyen bidatçilerdir. Örnek olarak; hadis imamlarından Tirmizî (rahimehullah) şöyle der:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Allah sadakayı kabul eder, sağ eliyle alır ve onu sizin atınızın, yavrusunu büyüttüğü gibi büyütür, öyle ki bir lokma büyüklüğünde bir sadakanın sevabı bile Uhud Dağı kadar oluverir. Allah'ın Kitabı'nda bunun ölçüsü şudur: 'Kullarından tevbeleri Allah'ın kabul ettiğini, sadakaları (asıl olarak) alanın O olduğunu ve hiç şüphesiz Allah'ın, (tevbeye muvaffak kılan ve tevbeleri çokça kabul eden) Et-Tevvâb ve (kullarına karşı merhametli) Er-Rahîm olduğunu bilmediler mi?'[100] 'Allah, faizin bereketini siler, sadakaları ise artırır. Allah, (faizi alışveriş gibi helal sayan) kâfiri ve (faizle muamele eden) günahkârları sevmez.'[101] '

Tirmizî: 'Bu hadis hasen sahihtir. Âişe Annemizden (radiyallahu anha) de benzeri bir hadis rivayet edilmiştir. Pek çok ilim adamı bu hadis ve benzeri rivayetler ve belirlemelerde Allah'ın her gece dünya semasına inişi hakkındaki meselede şöyle diyorlar: 'Bu tür rivayetler sabittir, bunlara inanılmalı, vehme kapılarak nasıl olabilir!' denmemelidir.'

Aynı şekilde Mâlik, Sufyân ibni Uyeyne, Abdullah ibni Mubârek bu çeşit hadisler hakkında diyor ki: 'Bu tür hadisleri 'nasıl'sız olarak kabul edip inanın, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat ilim adamlarının görüşü böyledir.'

Cehmiyye Mezhebi bu tür rivayetleri reddederek bu 'benzetme' olur, demektedir.

Allah, Kitabı'nın pek çok yerinde yed (el), sem' (kulak) ve basar (göz) tabirlerini zikrediyor. Cehmiyye ise bu ayetleri ilim adamlarının tefsirine aykırı yorumlayarak diyor ki: 'Allah, Âdem'i eliyle yaratmamıştır. Burada 'el' kelimesi güç ve kuvvet anlamındadır.'

İshâk ibni İbrâhîm şöyle diyor: ' 'Teşbih'(benzetme) şöyle söylenirse olur. El gibi el, ele benzeyen el. Kulak gibi kulak, kulağa benzeyen kulak.

100. 9/Tevbe, 104
101. 2/Bakara, 276

Allah'ın buyurduğu gibi 'yed (el)', 'sem (kulak)', 'basar (göz)' denir de nitelik ve özelliği araştırılmazsa ve kulak gibi kulağa benzer denilmezse bu teşbih olmaz ve Allah'ın Kitabı'ndaki şu ayete benzemiş olur: 'Hiçbir şey O'nun benzeri/misli/dengi değildir.'[102] ' "[103]

Hadis imamlarının haberî sıfatlara dair naslardaki bu tutumu; onların Zahirîlikle suçlanmasına neden olmuştur. İnsan aklını aşan gaybi konularda nassın zahirine teslim olmak ve Allah hakkında bilgisizce konuşmayı terk etmek, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabenin (radıyallahu anhum) yaptığı gibi hiçbir sıkıntı duymadan bu nasları aktarmak ne güzel Zahirîliktir!

Sonuç

Hadis imamlarını karalamak için onların Zâhirî olduğunu söylemek hilaf-ı hakikattir. Zira hadisçiler hem usul hem de füru yönünden Zahirîlikten farklıdır. Onlar usul ve füru yönünden İmam Şâfiî (rahimehullah) ve İmam Ahmed'e (rahimehullah) yakındır. Hadis imamlarının mukallid mi müctehid mi olduğunu soran birine İbni Teymiye (rahimehullah) şu cevabı verir:

"Buhârî ve Ebû Dâvud fıkıhta müctehid olan iki imamdır. Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbni Mâce, İbni Huzeyme, İbnu Ebî Ya'lâ, Bezzâr ise Ehl-i Hadis mezhebi üzeredir. Onlar âlimlerden muayyen birini taklit etmezler, aynı zamanda mutlak birer müctehid de değillerdir. Çoğunlukla hadis imamlarından Şâfiî, Ahmed, İshâk (ibni Rahaveyh) ve Ebû Ubeyd'in sözlerine meylederler. Bazısının da bazı imamlara özel ilgisi vardır: Ebû Dâvud'un Ahmed ibni Hanbel'e ilgisi gibi. Onların Mâlik gibi Hicâz ehlinin mezhebine olan meyli, Ebû Hanîfe ve Sevrî gibi Irak ehli mezhebine olan meylinden daha fazladır."[104]

Şer'i Hükümlerin Hikmetleri ve Gayeler

Çalışmamızda şer'i hükümlerin hikmetlerine ve bu hikmetler vazedilirken gözetilen gayelere temas edilmiştir.

Yüce Allah El-Hakîm'dir; hüküm ve hikmet sahibidir. O'nun şer'i ve kevnî yasalarında sayısız hikmet vardır. O (celle celalühu), Yüce Allah'ın iradesini öylesine, amaçsız, boş gören kâfirlere öfkelenmiştir:

102. bk. 42/Şûrâ, 11
103. Tirmizi, 662
104. Mecmûu'l Fetâvâ, 20/40

"Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri oyun/oyalanma olsun diye yaratmadık."[105]

" 'Yoksa sizi, boşu boşuna/amaçsız yarattığımızı ve bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?' (Mutlak hâkimiyet/egemenlik sahibi, mülkünde dilediği gibi tasarruf eden) El-Melik, (hak ve hakikatin kaynağı) El-Hak olan Allah (böylesi batıl zanlardan ne kadar da) yücedir. O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. O, kerim olan arşın Rabbidir."[106]

"Gök, yer ve ikisi arasındakileri boş/amaçsız/öylesine yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. (Girecekleri) ateş nedeniyle veyl olsun o kâfirlere!"[107]

Şer'i naslar üzerinde tedebbür etmemeyi bir nifak alameti olarak, münafıkları anlattığı siyakta vermiştir:

"Onlar Kur'ân'ın (derin anlamlarını anlayacak şekilde dikkatli) düşünmüyorlar mı? Şayet Allah'tan (değil de) bir başka yerden gelmiş olsaydı onda çok fazla çelişki/zıtlık bulurlardı."[108]

"Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?"[109]

Bilindiği gibi tedebbür, "d-b-r" kökünden türemiştir. Dubur; bir şeyin arkası, ardı demektir.[110] Tedebbür ise "tefeu'ul" sigasındandır; bir şeyin zorlanarak peyderpey elde edilmesini ifade eder. Yani Yüce Allah gerekirse kendimizi zorlayarak, adım adım, Kur'ân'ın arka anlamlarını ve içindeki gizli hazineleri keşfetmemizi ister bizden…

Biz de bu çalışmada Yüce Allah'ın emrine icabet ederek, hükümlerin hikmetleri ve maksadına dair konulara temas ettik. Hadis şerhlerinde mevcut bilgileri aktarmakla beraber, kendimiz de Yüce Allah'ın öğrettiklerine dayanarak bazı eklemeler yaptık. Zira taklit metodundan yüz çevirmiş ilim talebesi olarak, yalnızca kitaplarda yazanı aktarmamız düşünülemezdi.

105. 21/Enbiyâ, 16
106. 23/Mü'minûn, 115-116
107. 38/Sâd, 27
108. 4/Nisâ, 82
109. 47/Muhammed, 24
110. bk. El-Mufredât, s. 308, d-b-r maddesi

Hikmet ve Makasıd Fıkhının Önemi

• Her şeyden önce bu; Yüce Allah'ın emrine icabet ederek şer'i ahkâm üzerinde tedebbürdür. Aynı zamanda Yüce Allah'ın zemmettiği insanlardan olmama çabasıdır. Bu yönüyle bu çaba bir ibadettir.

• Şeriatın mükemmelliği ancak ondaki hikmetler ve ahkâmını vazederken gözettiği gayeler (makasıd) anlaşılırsa anlaşılır. Zira Yüce Allah, kelimelerinin/şeriatının doğruluk ve adalet yönünden tamama erdiğini, yani kemale erdiğini haber vermiştir.

"Rabbinin kelimesi (Kur'ân), doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi' ve (her şeyi bilen) El-Alim'dir."[111]

Şer'i hükümlerdeki adalet ve doğruluğun anlaşılması, ancak ondaki hikmet ve gayelerin açığa çıkarılmasıyla mümkündür. Aksi hâlde İslam şeriatının basit beşerî yasalardan bir farkı kalmaz. Yapılacaklar ve yapılmayacaklar; mükâfatlar ve cezalar… İnsan aklını tatmin etmeyen, "en doğrusu budur" dedirtecek fikrî olgunluktan uzak maddeler…

İslam ahkâmı yüzeysel bir okumaya tabi tutulur, içindeki hikmet ve gayeler açığa çıkarılmazsa onun aklı ve ruhu tatmin eden mükemmelliği anlaşılmaz.

• İslam ahkâmının kalbe dokunan, ruhsal tatmine eriştiren, kişiyi arındıran, iyiliğe eriştirip kötülükten alıkoyan bir yönü vardır.

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki sakınıp korunursunuz."[112]

Şer'i bir hüküm olarak oruç; imsaktan iftara aç, susuz ve şehvetten uzak durmaktır. Hükmün ardındaki gaye ise bizi takvaya, sakınıp korunma şuuruna eriştirmesidir. Peki, bu nasıl olacaktır? Nice oruç tutan, Ramazan öncesinde işlediği günahları işlemeye devam etmektedir. Demek ki mücerret oruç tutmakla/aç kalmakla takvaya erişilmiyor; bedenin açlığı kalbe/ruha erişip sahibini arındırmıyor!

111. 6/En'âm, 115
112. 2/Bakara, 183

"Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, insanı fuhşiyat ve münkerden alıkoyar. (Kıldığınız namaza karşılık) Allah'ın sizi anması daha büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir."[113]

"Şüphesiz ki insan, helu' (sabırsız/aceleci, bencil) olarak yaratılmıştır. Ona bir şer dokundu mu (sabredip ecrini Allah'tan beklemez), vaveylayı koparır. Ona bir hayır dokundu mu cimrilik edip (başkalarıyla paylaşmaz). Ancak namaz kılanlar hariç. Onlar ki; namazlarında sürekli dirler."[114]

Namaz şer'i bir hükümdür. Onun hikmet ve gayelerinden biri kişiyi kötülükten alıkoyması, insanın yapısal sorunlarını tedavi etmesidir. Oysa nice namaz kılan vardır ki; kötülük üreten bir memba gibidir. Demek ki insanı arındıran ihram tekbiri almak, rükû ve secde etmek değildir!

Şer'i ahkâmın insanı arındırması için onun hem zahirî eylemleriyle hem de bâtını hikmet ve gayeleriyle ilgili olmak gerekmektedir. Aksi hâlde sırf bir ameli yapmak; bizi sorumlu olmaktan kurtarır ama arındırıp ruhi kemale eriştirmez.

Bugün birçok insanın nefes egzersizleri, yoga, kişisel gelişim, mistisizm … gibi yollara sapmasının nedeni; şer'i hikmet ve gayelerden habersiz olması, ibadetleri yapmasına rağmen ruhsal tatmine erişememesidir.

Ruhsal tatmine ermenin **yollarından biri** şer'i hikmet ve gayelere nüfuz etmektir. Umuyorum ki çalışmamız buna yardımcı olur.

- Şer'i hikmet ve gayelerin bilinmesi fıkhi tercihlere yardımcı olur. Şöyle ki; şer'i naslar incelendiğinde (istikra) ibadetlerde aslolanın taabbudilik, âdetlerde/muamelat aslolanın içerdiği manalar/maslahatlar olduğu görülecektir.[115]

Taabbudilik; Allah'ın (c.c.) emrettiği, içindeki hikmet ve gayeyi bilelim veya bilmeyelim, yapmak zorunda olduğumuz eylemlerdir. İbadetlere baktığımız zaman bunu net bir şekilde görürüz. Örneğin; abdesti veya guslü gerektiren durumlarda kirlenen yer sınırlıdır. Buna rağmen Allah yalnızca kirlenen yeri değil, bütün bedeni yıkamamızı emreder. Bunun

113. 29/Ankebût, 45
114. 70/Meâric, 19-23
115. Tafsilat için bk. El-Muvâfakât, 2/301-308

nedeni taabbudiliktir; bizden bunu yapmamızı ister, hikmetini bilmesek de istenilen şekilde yaparız. Şayet bu işte aklın payı olsa ve seçim bize bırakılsaydı, muhtemelen yalnızca kirlenen yeri yıkamakla yetinirdik.

Bir başka örnek: Temizlik suyla yapılmaktadır. Su bulunmadığı yerde ise teyemmüm alınmaktadır. Hâlbuki akıl su dışındaki maddelerin de temizleyici olduğuna inanmakta; teyemmümün ise bir temizlik aracı olabileceğine inanmamaktadır.

İbadetlerde hikmet; Allah'ın (celle celaluhu) emirlerine teslim olmak, O'na (celle celaluhu) saygı duymak, O'nu yüceltmek ve O'na yönelmektir. Yani; emredileni istenen şekilde yerine getirmektir.[116]

Âdetlerde/Muamelatta aslolan içerdiği manalar, yani hikmetler ve maslahatlardır. Muamelata dair şer'i ahkâm incelendiğinde (istikra) bunu görürüz. Örneğin yaş hurmayı kuru hurma karşılığında satmak yasaklanmıştır.[117] Çünkü on kilo yaş hurmayla on kilo kuru hurmanın satıldığını düşünürsek yaş olan daha ağır geleceğinden kuru hurma sahibi zarar edecek, bir aldatma söz konusu olacak, aynı cins iki şeyden daha az olana takas edildiğinden faiz (riba fadl) olacaktır. Tüm bu nedenlerle şeriat bu alışverişi yasaklamıştır. Ancak tarafların maslahatı söz konusu olduğunda yaş hurmayla kuru hurma satışına izin vermiştir. Bunun örneği "arâyâ" alışverişidir.

Yezîd ibni Sâbit'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), arâyâ olarak verilmiş yaş hurmaların, ne kadar geleceğinin keyl olarak tahmin edilip satılmasına izin vermiştir.'

Mûsâ ibni Ukbe ise şöyle demiştir:

'Arâyâlar, (kuru hurma karşılığında) yaş hurmaların takas edildiği hurma ağaçlarıdır.' "[118]

116. İbadetlerde aslolanın taabbudilik olduğuna dair Şâtıbî (rahimehullah) akli ve naklî birçok örnek verir.

117. Abdullah ibni Yezîd'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Ayyaş'ın babası Zeyd şöyle haber vermiştir: "O, Sa'd ibni Ebi Vakkas'a buğdayın süt karşılığında satılıp satılamayacağının hükmünü sordu. Sa'd ona, 'Bu buğdayların hangisi daha değerlidir?' diye sordu. O da 'Bu buğday daha değerlidir.' dedi. Bunun üzerine Sa'd Zeyd'i bundan yasaklayıp şöyle dedi: 'Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) kuru hurmayı taze hurma karşılığında satmanın hükmü sorulurken işittim.' Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Taze hurma kuruduğu vakit eksilir mi?' buyurdu: Oradakiler de 'Evet.' dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu tür satışı yasakladı." (Ebu Davud, 3359; Tirmizi, 1225)

118. Buhari, 2192; Müslim, 1539

Çünkü yılın belli zamanlarında insanların yaş/taze hurmaya ihtiyacı olur. Satın alacak paraları da yoktur. Ellerindeki kuru hurma karşılığında ağaçtaki taze hurmayı, tahmini bir hesapla satın alırlar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) insanların ihtiyacı olması, aksi hâlde zarar edecekleri için buna -belli şartlar dâhilinde- izin verir. Demek ki ilk yasak insanların maslahatını sağlamak, onları zarardan korumak içindi. Maslahat değişince hüküm de değişmiştir. Yine şu nasların tümü, muamelat babında esas olanın kulların maslahatını gözetmek olduğunu gösterir:

"Sizin için kısasta hayat vardır, ey akıl sahipleri! Umulur ki sakınıp korkarsınız."[119]

"Kendi aranızda birbirinizin malını (İslam'ın yasakladığı rüşvet, faiz, gasp, aldatma gibi) batıl yollarla yemeyin. (Yanlış olduğunu) bile bile, yöneticilere rüşvet vererek, insanlara ait olan mallardan bir kısmını günah ile yemeyin."[120]

"Şeytan, içki ve kumarla ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"[121]

Ebû Bekre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kâdî öfkeliyken iki kişi arasında hüküm vermesin."[122]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Katil, mirasçı olamaz."[123]

Bütün bu açıklamalardan sonra diyebilirim ki; ibadetlerde aslolan taabbudilik olduğundan; hikmetlere ve gayelere bakmaksızın aslolanın o emre uymak olduğunu biliriz. Buna dair tartışma yaşanan yerlerde tercihimizi nassa uymaktan yana kullanırız. Yine taabbudi işlerde aklın payı olmadığından ibadetleri birbirine kıyas etmez; bir ibadet için sabit olan bir hükmü başka ibadetleri kapsayacak şekilde genişletmeyiz. Örneğin;

119. 2/Bakara, 179
120. 2/Bakara, 188
121. 5/Mâide, 91
122. Buhari, 7158; Müslim, 1717; Öfke aklı örttüğünden verilecek hüküm adaletli olmayacaktır.
123. Tirmizi, 2109; Şayet katil mirasçı olsa; insanlar mirası elde etmek için, katil olmaktan çekinmez ve yakınlarını öldürürlerdi.

birinin bir başkası yerine Hac ibadetini yapabiliyor olmasını; onun yerine namaz kılabileceği şeklinde anlamayız. Bir ibadetin kazasının olmasını başka ibadetlerin de kazası olabileceği şeklinde değerlendirmeyiz. Zira birincinin kazasının olması akli bir mesele değildir ki ikinciyi ona kıyas edelim. Yine; hakkında sahih ve sarih (açık) bir nas olmadıkça bir şeyin meşru bir ibadet olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü şer'i ibadetler taabbudidir; mutlaka sahih ve sarih bir nasla sabit olmalıdır.

Muamelatta ise (nikâh, alışveriş veya beşerî münasebetler) aslolan insanların maslahatıdır. Şartların değişmesiyle beraber maslahatlar değişiyorsa; hükümler de buna bağlı olarak değişebilir. Naslar arasında (zahiren) çelişki var ve bir tercih yapılması gerekiyorsa insanların işini kolaylaştıran, onların maslahatını sağlayacak olanı tercih ederiz. Benzer hükümleri birbirine kıyas eder; hükümlerin kapsamını genişletiriz.

• Şer'i hikmet ve gayeleri bilmek; kişiyi hilecilikten korur. Şöyle ki; bir bütün olarak şer'i ahkâmın gayesi; insanları hevaya kul olmaktan kurtarıp Yüce Allah'a kul kılmaktır.[124] Kişi bu gerçeği anladığında Yüce Allah'a kulluk etmek için, şer'i ahkâma tutunur. Sorumluluklarını yerine getirip yasaklanan şeylerden kaçınır. Bu gerçeği anlamazsa, insan nifaka düşer, Yahudilik temayülü başlar. Sorumluluklardan kaçınmak için ve yasakları işlemek için **türlü hilelere** başvurur. Örneğin şunları yapar:

"Mukim hâldeyken namaz vakti giren bir kimse üzerine dört rekât namaz kılması vacip olur. Kişi bu namazın tamamını kendisinden düşürmek için şarap ya da uyku ilacı içer; böylece baygın gibi, aklı başında olmadığından namaz vakti çıkmış olur. Ya da dört rekâtlı namazı kısaltmak ister ve bunun için yolculuğa çıkar. Aynı şekilde Ramazan ayına yetişen bir kimse, orucu tutmamak için yolculuğa çıkar. Hacca gitmeye gücü yetecek kadar malı olan bir kimse, üzerindeki hac görevini düşürmek amacıyla elinde bulunan malını bir başkasına hibe ederek ya da herhangi bir yolla elinden çıkarır. Başka birisine ait cariyeyle cinsi ilişkide bulunmayı arzu eder ve onu gasp eder. Adam da cariye öldü zannederek ona cariyenin bedelini öder ve böylece cariyeyle cinsi ilişkiye girer. Yahut bir kimse, bakire bir kızı kendi rızasıyla nikâhladığına dair yalancı şahitler din-

124. bk. El-Muvâfakât, 2/169

letir ve hâkim de şahitlere dayanarak o doğrultuda hükmeder ve böylece o kızla cinsi ilişkide bulunur. Peşin vereceği on dirhem karşılığında belli bir süre sonra yirmi dirhem almak ister ve buna şöyle bir kılıf bulur: Örneğin bir elbiseyi peşin olarak on dirheme satın alır. Sonra aynı elbiseyi aldığı satıcıya yirmi dirhem karşılığında veresiye olarak satar. Falanı öldürmek ister ve onun gideceği yola onun ölümüne neden olacak örneğin mızrak dikmek ya da kuyu kazmak gibi bir sebep hazırlar. Zekat yükümlülüğünden kaçmak ister ve bunun için elindeki malı bir başkasına hibe eder veya malı itlaf eder ya da nisap miktarına ulaşmaması için ayrı olan malları toplar ya da birleşik olanları ayırır. Haramların helal kılınması ve vacibin düşürülmesi konusundaki diğer örnekler de bu şekildedir. Aynı şey helalin haram kılınması konusunda da geçerlidir. Örneğin kadın, kocasına ait bulunan cariyenin ya da kumasının ona haram olmasını ister ve bunu temin için onları emzirir. Şer'an sabit olmayan bir hak ispatı için yapılan hileler de aynıdır: Örneğin, vârise vasiyet yasağını delmek için, ona karşı borç ikrarında bulunur ve böylece maksadına ulaşmak ister."[125]

Bilindiği gibi bu bir Yahudi ahlakıdır ve Allah (celle celaluhu) müminleri bu ahlaksızlıktan sakındırmıştır:

"Onlara deniz kıyısındaki (o sahil) kasabasının durumunu da sor. Hani onlar Cumartesi Günü'nde (Avlanma Yasağı'nı çiğneyerek) haddi aşmışlardı. **Cumartesi Yasağına uyduklarında balıklar her taraftan akın ediyordu.** Yasağa uymadıklarında ise gelmiyorlardı. İşte biz, fasıklıkları nedeniyle onları böyle imtihan ediyorduk."[126]

Onlar cumartesi avlanma yasağını çiğnemek için cumadan ağ atıyor; pazar günü balıkları topluyorlardı. Zahiren cumartesi avlanmamış oluyorlardı. Oysa hakikatte, netice itibarıyla avlanmış oluyorlardı.[127] Yüce Allah'ı aldattığını sanan bu ahlak şöyle cezalandırıldı:

"Yasaklandıkları şeyi yapmakta diretince: 'Alçak/Aşağılık maymunlar olun!' demiştik."[128]

125. El-Muvâfakât, 3/107-108
126. 7/A'râf, 163
127. bk. İğâsetu'l Lehfân, 1/348; Ayrıca bk. El-Mustedrek, 3254
128. 7/A'râf, 166

Bir diğer hileleri şuydu:

Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Yüce Allah, şarabın, murdar hayvanın, domuzun ve putların satılmasını haram kılmıştır.'

Bu sırada bir kimse Peygamber'e, 'Ey Allah'ın Resûlü! Murdar hayvanın yağı gemi cilalanmasında, deri yağlanmasında ve aydınlanmada kullanılıyor. Buna ne dersiniz?' diye sordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır, bu haramdır. Allah Yahudilere lanet etsin. Allah iç yağını haram kıldığı zaman erittiler, sattılar ve bedelini yediler.' buyurdu." [129]

Allah (celle celaluhu) onlara iç yağı haram kılınca; [130] iç yağları eritip sıvı yağ olarak sattılar. Zahiren iç yağ satmamış oldular. Oysa hakikatte, netice itibarıyla haram kılınan yağdan para kazanmış oluyorlardı.

Bu ümmetin -dikkat etmediği takdirde- Yahudileşeceğini Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) haber veriyor:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Muhakkak, sizden önceki ümmetlerin yoluna karış karış, arşın arşın uyacaksınız. Hatta onlar bir kelerin deliğine girseler sizler de onları takip edeceksiniz.' buyurdu.

Bizler, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ümmetler Yahudiler ve Hristiyanlar mıdır?' diye sorduk.

Allah Resûlü de, 'Başka kim olacak?' dedi." [131]

Yahudiler şeriatla sorumlu olmanın ana gayesini unutunca ve şeriatın amacının kulluk ve imtihan olduğunda gaflete düşünce; sorumluluktan kurtulmak için hilelere başvurdular. Ne yazık ki bugün de hile-i şeriyye adı altında âlimlerin fetvaları çarptırılarak, insanların Yahudileşme temayülü içinde olduğunu görüyoruz. Şüphe yok ki; şeriata karşı hile yapan,

129. Buhari, 2236; Müslim, 1581
130. bk. 6/En'âm, 146
131. Buhari, 7320; Müslim, 2669

şeriatın sahibine zarar vermez; yalnızca kendine zarar verir. Zira Allah (celle celalühu) aldatılamaz:

"Allah'ı ve iman edenleri aldattıklarını sanırlar. (Hakikatte) sadece kendilerini aldatmaktadırlar. Farkında da değillerdir."[132]

İhtilaf Fıkhına Dair[133]

Çalışmamızda ihtilaf fıkhına önem verilmiş, her ne kadar tercih yapılmışsa da âlimlerin ihtilafına itibar edilmiştir.

Zira İslam, fıkhi/amelî konularda vuku bulan ihtilafı kabul etmiş; **meşru ihtilaf** sahiplerini mazur saymış ve isabet edene iki, hata edene bir ecir vermiştir.[134] Ki Ehl-i Hadis'in metodu da bunu gerektirmektedir. Onlar konu hakkında bir usule/delile dayanan ihtilafı aktarır, sonra delilin desteklediği görüşü tercih ederler.

Fıkhi/Amelî ihtilafa yaklaşımımızın temel delili; Allah Resûlü Dönemi'nde sahabe arasında vuku bulan ihtilaflardır. İhtilafın bu türü caiz olmamış olsaydı, vahyin inmeye devam ettiği zamanlarda buna müdahale edilir ve bu ihtilaf ortadan kaldırılırdı. İslam'ın buna müdahale etmeyip, olduğu hâl üzere bırakması, bu konuda tanıdığı genişliğe işarettir.

Bedir Savaşı'nda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve iki sahabesi arasında geçen diyalog, bu meselenin delillerindendir.

Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber, Ebû Bekir'e ve bana, 'Bu esirler hakkında düşünceniz nedir?' diye sordu.

Ebû Bekir, 'Bunlar amca ve akraba çocuklarıdır, onlardan fidye almanı uygun görüyorum. Böylece fidye kâfirlere karşı bize güç olur, belki Allah'ın hidayetiyle ileride Müslim de olurlar.' dedi.

Ben de 'Doğrusu ben Ebû Bekir gibi düşünmüyorum. Bana göre, kellelerini uçurmamız için bize izin vermelisin. Alî, Akîl'in; ben de filan yakı-

132. 2/Bakara, 9
133. Geniş bilgi için bk. İhtilaf Fıkhı, Halis Bayancuk
134. bk. Buhari, 7352; Müslim, 1716

nımın kafasını keseyim, çünkü bunlar kâfirlerin öncüleri ve ileri gelenleridir.' dedim.

Allah Resûlü, benim değil, Ebû Bekir'in görüşünü tercih etti. Ertesi gün yanlarına geldiğimde ikisini de oturup ağlar hâlde buldum.

'İkiniz niçin ağlıyorsunuz?' diye sorduğumda Allah Resûlü, 'Arkadaşlarının, fidye alarak başıma getirdikleri yüzünden.' dedi ve -yakındaki bir ağacı göstererek- 'Cezayı kendilerine şu ağaç kadar yaklaşmış gördüm.' buyurdu."[135]

Bu olay üzerine şu ayetler inmiştir:

"Hiçbir peygambere, düşmanlarıyla çarpışıp güç kazanıncaya kadar esir edinmek yakışmaz. Siz geçici bir dünyalık istiyorsunuz. (Oysa) Allah, (sizin için ebedî olan) ahiret yurdunu ister. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."[136]

Bu kıssada Allah (celle celaluhu), Resûl'ünün (sallallahu aleyhi ve sellem) aldığı kararı düzeltmesine rağmen ihtilaf ve içtihad meselesine karışmamıştır. Kur'ân'ın sorunları çözme üslubuna vakıf olanlar bilirler ki; Kur'ân, meselenin kendisinden ziyade ona sebep olan aslı önemser. Böylece sadece hatayı düzeltmez, ona götüren sebepleri de ortadan kaldırır. Burada Allah, alınan karara müdahale etmiş, İslam toplumunun maslahatı olanı seçmiş; ancak konuyu değerlendirmelerine ve farklı içtihadda bulunmalarına müdahale etmemiştir.

Bu ihtilafın sebebi şudur: Bir konuda özel nas yoksa, her müctehid konu hakkında var olan umumi naslara yapışacaktır. Buna binaen ulaştıkları netice de farklı olacaktır. Bu kaideyi örneğimize uyarlayacak olursak, şunu görürüz:

Maddi olarak İslam'ın güçlenmesi ve müşriklerin kalbinin İslam'a kazandırılması, İslam'ın hoş gördüğü ve teşvik ettiği ilkelerdendir. Bu, Ebû Bekir'in (radiyallahu anh) bakış açısıdır. Kâfirlere buğzetmek ve düşmanlık göstermek, onlara karşı -hususen savaş meydanlarında- sert olmak; bu da İslam'ın teşvik ettiği ilkelerdendir ve Ömer (radiyallahu anh) bu bakış açısını savunmuştur. Yaşadıkları vaka iki nassa da müsaittir. Bundan dolayı her biri tabiatına uygun

135. Müslim, 1763; Ahmed, 208
136. 8/Enfâl, 67

olan umumi nassı seçmiştir. Ancak her şeyi en iyi bilen Allah (celle celâluhu) müdahale ederek, yaşadıkları vakaya en uygun olanı beyan etmiştir.

Bir başka örnek; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ben-i Kureyza'nın üzerine yürümek istediğinde yaşananlardır:

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, 'Sizden kimse ikindi namazını Ben-i Kureyza yurduna ulaşmadan kılmasın.' dedi. Yolda Güneş batmak üzereydi. Sahabeden bir grup namazlarını kıldılar.

Kılanlar, 'Allah Resûlü bizden namazı terk etmemizi değil, acele etmemizi emretmiştir.' dediler.

Kılmayanlar ise 'Allah Resûlü bizlere namaz kılmamayı, namazı Ben-i Kureyza'ya varınca kılmamızı emretti.' dediler. Bu durum Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaştığında o her iki tarafı da kınamadı." [137]

Burada Allah Resûlü'nün iki şekilde de anlaşılmaya müsait bir emri vardı. Sahabeden her bir grup bir anlayışı tercih etti. Söz konusu namaz gibi önemli bir mesele olmasına rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) iki tarafı da kınamadı.

Özellikle İbnu'l Kayyim'ın bu hadise yaptığı ta'likte şu tespiti kayda değerdir:

"Birinci grup Zâhirîlerin selefi, ikinci grup mana ve kıyas ehlinin selefidir." [138]

Günümüzde var olan fıkhi mezhepler geniş yelpazede bu iki başlık altında ele alınabilirler. Nasların zahiriyle amel eden ve lafızlardan hüküm çıkaranlar ve daha ziyade kıyas ve naslardan manalar çıkarmak suretiyle istinbatta bulunanlar.

Bir başka örnek olarak şu kıssayı inceleyebiliriz:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ihtiyaçtan dolayı sahabesinden iki kişiyi sefere yolladı. Onlar yoldayken namaz vakti girdi ve suları da bitmişti. İkisi de

137. Buhari, 946; Müslim, 1770
138. İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/242

teyemmüm alıp namazlarını kıldılar. Henüz namaz vakti çıkmadan su buldular. Biri abdest aldı ve namazını iade etti. Diğeri ise namazını iade etmedi. Döndüklerinde durumu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) anlattılar. Namazını iade etmeyene, 'Sen bu davranışınla sünnete isabet ettin.' buyurdu. Namazını iade edene, 'İki defa ecir aldın.' dedi."[139]

Bu kıssada iki sahabe ihtilaf etmiştir. Konu hakkında özel nas olmadığı için, yaptıkları Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından kınanmamıştır.

Konumuza delil teşkil eden başka bir örnek de Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra sahabe arasında vuku bulan ihtilaflardır. Onlar Arap lugatını en iyi bilen insanlardı. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) dini nasıl yaşadığını bizzat görmüş ve onun öğrencisi olmuşlardı. Buna rağmen kendi aralarında ihtilaf ettiler. Nasların manalarına, nüzul sebeplerine ve nasıl anlaşılması gerektiğine en iyi vakıf olan insanların ihtilafa düşmeleri, sonradan gelen ve onlardan mertebe olarak çok daha aşağıda olanların ihtilaf etmelerinin caiz olduğunu gösterir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra, sahabenin ihtilafına bazı örnekler verebiliriz:

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Bir kimse önüne hayvan semerinin önündeki veya arkasındaki tahta kadar da olsa bir şeyi koymaksızın namaz kılarsa önünden geçen siyah köpek, kadın ve eşek onun namazını keserek bozar.'

Ebû Zerr'e sordum: 'Kara köpeğin, kırmızı ve beyaz köpekten farkı nedir?'

Dedi ki: 'Ey kardeşimin oğlu, benim Allah Resûlü'ne sorduğum şeyi sen de bana sordun. 'Siyah köpek şeytandır.' buyurdu.' "[140]

Bu hadisi rivayet eden bir grup, hadisin zahiriyle amel etti ve burada geçen "namazı kesme" ifadesinin, namazın bozulması olduğunu düşündüler. Ancak Âişe Annemiz buna itiraz etti:

139. Ebu Davud, 338; Nesai, 433
140. Müslim, 510

Mesrûk'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'nin yanında namazı bozan şeylerden söz açılmıştı. Bu meyanda köpek, eşek ve kadının da zikri geçti. Âişe, 'Bizi yine eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Vallahi, ben Allah Resûlü'nü kıblesiyle arasında yatakta yatar olduğum hâlde namaz kılarken gördüm. Benim için ihtiyaç hasıl olunca oturup onu rahatsız etmek istemezdim, (yatağın) ayak tarafından sıyrılıp çıkardım.' dedi."[141]

Bazen de Allah Resûlü'nden birden fazla uygulama/nas nakledilmiştir. Buna binaen de sahabe ihtilaf etmiştir:

Örneğin, boşanmış kadının nafakası ve evde barınma hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ömer (radiyallahu anh), üç talakla boşanmış kadının iddet döneminde de eski haklarına sahip olduğunu savunuyordu. Yani eşi onu boşamış olsa dahi iddeti olan üç hayız dönemi bitinceye dek koca, eski eşine bakmak ve ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydı. Bu hükme Kur'ân-ı Kerim'in şu ayetiyle ulaşmıştı:

"Ey Nebi! Kadınları boşamak (istediğinizde), onları iddetleri (vaktinde, yani temizlendiklerinde) boşayın ve iddet müddetini hesaplayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkup sakının. **Onları evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar.** (Ancak) apaçık bir fuhşiyat (zina) işlerlerse (onları çıkarabilirsiniz). Bu, Allah'ın (koymuş olduğu) sınırlarıdır. Kim de Allah'ın sınırlarını çiğnerse, şüphesiz ki nefsine zulmetmiş olur. Bilemezsin ki, belki de Allah (talak sonrası kalplerini tekrardan birbirlerine ısındırıp) yeni bir durum meydana getirir."[142]

İbni Abbâs (radiyallahu anh) ise bu konuda Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) özel bir hadisine dayanarak boşanmış kadının iddet müddetinde bu haklara sahip olmadığını savunuyordu:

Ebû Seleme ibni Abdurrahman'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kocası Fâtıma'yı üç talak ile boşadı. Allah Resûlü ona bir sükna ve nafaka tayin etmedi!"[143]

141. Buhari, 511; Müslim, 512
142. 65/Talak, 1
143. Müslim, 1480

Başka bir rivayette Fâtıma binti Kays (radiyallahu anha) şöyle demiştir:

"Nebi'ye geldim ve 'Ben, Âl-i Hâlid'in kızıyım. Kocam falanca, kendisi Yemen'de olduğu hâlde bana talakımı gönderdi. Ben de kocamın ailesinden nafaka ve içinde barınacak ev istedim. Onlar bu isteğimi vermeye imtina ettiler.'

Onlar da 'Ey Allah Resûlü! Kocası bu kadını üç kere boşayıp talakını gönderdi.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Kadın için nafaka ve barınacağı ev, ancak kocasının ona dönme imkânı olduğu zamandır.' buyurdu."[144]

Bu hususta örnekler çoğaltılabilir. Önemli olan; bu ve benzeri örneklerden anlaşılması gereken, "vahyin nuzülüne ve Nebi'nin vahyi tefsirine şahitlik edenlerin" dahi ihtilaf etmiş olmasıdır. Bu nedenle onlardan sonra gelen fakihlerin ihtilafı normal karşılanmalıdır.

İslam, insanları sadece var olan naslarla amel etmeye sevk etmemiş, onlara içtihad kapısını açmış ve buna teşvik etmiştir. İçtihada müsaade edilmesi, zımnen ihtilafa müsaade etmeyi içerir.

Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir hâkim içtihad ettiğinde isabet ederse iki ecir alır. İçtihad eder ve sonra hata ederse bir ecir alır."[145]

Şu'be (rahimehullah) Hımıs halkından ve Muâz ibni Cebel'in (radiyallahu anh) bazı arkadaşlarından şöyle rivayet etmiştir:

" 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Muâz'ı Yemen'e vali olarak göndermek istediği zaman ona şöyle sordu:

'Sana bir dava gelirse o zaman nasıl hükmedeceksin?'

Muâz da şöyle cevap verdi: 'Allah'ın Kitabı'yla hükmedeceğim.'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah'ın Kitabı'nda bir hüküm bulamazsan?' buyurdu.

144. Ahmed, 27100; Nesai, 3403
145. Buhari, 7352; Müslim, 1716

Muâz, 'Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetiyle.' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinde ve Allah'ın Kitabı'nda bir hüküm bulamazsan?' buyurdu.

Muâz da 'Kendi görüşümle içtihadda bulunurum ve hüküm vermekten vazgeçmem.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Muâz'ın göğsüne vurarak, 'Resûl'ünün elçisini, Allah Resûlü'nün arzusuna uygun hareket etmeye muvaffak kıldığı için Allah'a hamdolsun.' buyurdu."[146]

Her ne kadar bu rivayetin sıhhatinde ihtilaf olsa da sahabeden nakledilen başka rivayetler, bu aslın onların yanında sabit olduğunu gösterir.

Ömer (radiyallahu anh) Kâdî Şureyh'e (rahimehullah) bir mektup gönderdi. Mektupta şöyle yazıyordu:

"Sana bir olay geldiğinde Allah'ın Kitabı'yla hükmet. Şayet Allah'ın Kitabı'nda olmayan bir mesele gelirse o zaman Resûl'ünün sünnetiyle hükmet. O iki kaynakta olmayan bir mesele gelirse, insanların üzerinde toplandığı görüşle hükmet. Bu da olmazsa dilediğin şekilde yaparsın."[147]

Ömer (radiyallahu anh), Kâdî Şureyh'e (rahimehullah) nas bulunmayan konularda kendi içtihadıyla amel etmesini söylemiştir. Bu da sahabe nezdinde kesin nas olmayan konularda içtihadın olabileceğini gösterir. İçtihadın varlığı ise zımnen ihtilafın varlığıdır.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir zamanlar oldu ki biz hiçbir hüküm vermezdik. Hüküm verecek durumda değildik. Allah takdir etti de bu gördüğünüz derecelere ulaştık. Bugünden sonra bir kimseye hüküm vermesi için bir mesele arz olduğunda o konuda Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan bir sorunla karşılaşırsa Peygamber'in verdiği hükme uysun. Ona göre sorunu çözüme kavuştursun. Ne Allah'ın Kitabı'nda ne de Resûl'ünün sünnetinde bulunmayan bir meseleyle karşılaşırsa salih insanların hüküm verdikleri gibi hüküm

146. Ahmed, 22061; Ebu Davud, 3592; Tirmizi, 1327; Darimi ve birçok hadis imamı; Hadis hakkında değerlendirmeler için bk. 1/37, 55 No.lu dipnot

147. Nesai, 5399; Darimi, 169

versin. Sizden biriniz, 'Ben korkarım. Ben korkarım, hüküm veremem.' demesin. Çünkü helal bellidir, haram bellidir, ikisinin arasında karışık ve benzeşen işler vardır. Şüpheliyi bırak, şüphesiz olmayana bak."[148]

Abdullah ibni Ebî Yezîd'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a bir mesele sorulur da onun hükmü Kur'ân'da varsa onu haber verirdi. Eğer Kur'ân'da olmayan bir konu ise Allah Resûlü'nden bu konuda rivayet varsa onu haber verirdi. Eğer sünnette olmayan bir konu ise Ebû Bekir ve Ömer'den nakledilen hükmü bildirirdi. Onlardan gelen bir hüküm de yoksa o zaman o konuda kendi görüşüyle hüküm verirdi."[149]

Daha sonra gelen selef de bu konunun önemini anlamış ve ihtilafı kaldırmaya yönelik girişimlere sıcak bakmamıştır.

Zamanın yöneticisi Harun Reşid, insanları tek bir mezhep etrafında toplamayı düşünmüş ve bu iş için de İmam Mâlik'in (rahimehullah) Muvatta kitabını gözüne kestirmiştir. Düşüncesini İmam Mâlik'e açınca şu cevabı almıştır:

"Allah Resûlü'nün ashabı fer'i meselelerde ihtilaf etmiş ve uzak diyarlara yayılmışlardır. Her biri kendi yanında (hakka) isabet etmiştir."[150]

Bir başka rivayette şöyle der:

"Bunu yapma! Çünkü insanlara birçok görüş ulaşmıştır. Hadisler işitmiş, hadisler rivayet etmişlerdir. Her toplum, kendine ulaşan görüşleri almış, onu bilmiş ve onu din edinmiş (amel etmiş)lerdir. Şüphe yok ki; inandıkları şeyden onları alıkoymak zordur. Onları bulundukları hâl üzere terk et."[151]

A. Fukaha İhtilafının Mücmel Sebepleri

Fukahanın ihtilaf sebeplerini bilmenin birçok faydası vardır. Bundan dolayı birçok ilim adamı, bu faydalarını gözeterek onların ihtilaf sebeplerini tafsilatlı bir şekilde zikretmiştir.

Örneğin İbnu Ruşd, "Fıkhu'l Mukâren" (Karşılaştırmalı Fıkıh) sayılabilecek "Bidâyetu'l Muctehid" kitabında âlimlerin ihtilaf sebeplerini zik-

148. Nesai, 5397
149. Darimi, 168; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 20346
150. Hilyetu'l Evliyâ, 6/332; Ayrıca bk. Şerhu Musnedi'ş Şâfiî, 1/75-76
151. Et-Tabakâtu'l Kubrâ, 5/468

retmiştir. Bu konuda hususi bir kitap yazan Dr. Abdulkerim El-Hâmidî "El-Câmiu'l Mufîd fî Esbâbi İhtilâfi'l Fukahâ inde'l İmâm İbni Ruşd El-Hafîd" isimli eserinde İbni Ruşd El-Hafîd'den alıntı yaparak bu sebeplerden bazılarını şöyle zikreder:

"1. Nasların tefsirinde ihtilaf etmeleri

Örneğin, kocası tarafından boşanan kadın, ayetin nassıyla 'üç kur' müddetince iddet bekler. Ancak Arap lugatında 'kur' lafzı hem hayız hem de temizlik için kullanılır. Doğal olarak bu lafzı, lügavi tercihine göre tefsir edenlerin içtihadları birbirinden farklılık arz eder.

2. Naslarda varid olan emir ve nehiy hadislerinden anlaşılanların farklı olması

Emir ve nehiy, mutlak olarak vucubiyet ve haramlık mı ifade eder? Bu durum varid oldukları konuya göre değişir mi? Bu soruya verilen cevaplar da ihtilafların oluşma nedenlerindendir.

3. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) fiillerinin teşri değerine dair farklı yaklaşımların olması

Kimi, Peygamber'in fiilinin vucubiyet ifade ettiğini kimiyse mutlak olarak müstehaplık ifade ettiğini savunur. Kimi âlim ise mübahlık ifade ettiğini ve insanın yapıp yapmama hususunda tercih sahibi olduğunu beyan eder. Bu tercih de ihtilaflara sebebiyet verir.

4. Hadislerin sıhhatinde ihtilaf olması

Bir âlim, bir hadisi sahih kabul eder ve onun gereğince fetva verir. Bir diğeri herhangi bir sebepten aynı hadisi zayıf kabul ederse başka bir nasla hüküm verebilmektedir.

5. Kıraatlerde ihtilaf olması

Yeminini bozan, ayetin nassıyla üç gün oruç tutar. Ancak kişi bu orucu peş peşe mi tutmalıdır yoksa istediği zamanlarda tutabilir mi? Bu konuda ihtilaf edilmiştir. İbni Mes'ûd kıraatında ayet, 'üç gün peş peşe oruç' şeklindedir. Diğer kıraatlerde peş peşe lafzı yoktur.

6. Umum-husus ve mutlak-mukayyed meselelerinde ihtilaf olması

7. Konu hakkında özel delil olmadığında herkesin kendi içtihadı sebebiyle ihtilaf yaşanması

8. Kıyasta ihtilaf olması

Kıyas şer'i delil midir? Bu konu cumhur ve Zâhirîler arasındaki birçok ihtilafın sebebidir.

9. Delillerin zahirinde var olan zıtlık ve bu zıtlığı gidermede metod farklılığı olması."[152]

İbnu Ruşd'e yakın dönemlerde yaşamış İbni Hazm da (rahimehullah) "El-İhkâm fî Usûli'l Ahkâm" adlı eserinde âlimlerin fıkhi ihtilaflarının sebeplerini zikretmiştir:

"Bu sebepler zikrettiğimiz gibi on tanedir:

1. Nassın âlime ulaşmaması ve buna binaen başka bir nasla hüküm verilmesi

2. Âlimin, hadisi rivayet edenin ezberleyemediğini düşünmesi veya ravinin vehmettiğine inanması

Ömer'in (radiyallahu anh) Fâtıma binti Kays'ın (radiyallahu anha) rivayetine itibar etmemesi gibi.[153]

3. Hükmün neshedildiğine inanılması

İbni Ömer'in, Ehl-i Kitap kadınlarıyla evlenmeye izin veren ayetin neshedildiğine inanması gibi.

4. Bir nastaki hükmün daha ihtiyatlı olduğuna inanılarak başka nassın önüne geçirilmesi

Bunun bir anlamı yoktur. Ne Kur'ân ne de Sünnet böyle bir anlayışı gerekli kılmamıştır.[154]

152. Bidâyetu'l Muctehid, 1/85

153. Konunun girişinde İbni Abbâs ve Ömer (radiyallahu anhuma) arasında, boşanan kadının ev ve nafaka hakkı hususundaki ihtilafını zikretmiştik.

154. Bu İbni Hazm'ın (rahimehullah) düşüncesidir. Sahabeden başlamak üzere, Ehl-i Hadis ve fukaha arasında ihtiyat ilkesiyle amel edenler olmuştur. Örnek olsun:

Şakîk (rahimehullah) şöyle demiştir: "Abdullah ibni Mes'ûd ve Ebû Mûsâ ile birlikte oturuyordum. Ebû Mûsâ

5. Çok kişi onunla amel ediyor diye bir nassın, başka bir nassın önüne geçirilmesi

6. Sahih olmayan bir nassın, fesadı bilinmesine rağmen sahih nassın önüne geçirilmesi

7. Âlimin, umumiyet ifade eden bir nassı kendi zannıyla tahsis etmesi

8. Konu hakkında hususi delil olmasına rağmen bu delilin terk edilip umum ifade eden nasların tercih edilmesi

9. Delil olmaksızın nassın zahirinin tevil edilmesi

10. Âlimin, bir nassı kendi ashabının sözünden dolayı terk etmesi

Âlim tabi olduğu kişilerin mutlaka bir ilimden dolayı bu nassı terk ettiğini düşünür."[155]

Buna benzer bir amaçla İbni Teymiyye (rahimehullah), "Ref'u'l Melâm an Eimmeti'l A'lâm" adlı eserini kaleme aldı. Bu eserde fukahanın ihtilaf sebeplerini örnekleriyle izah etti. Kitabı şöyle özetleyebiliriz:

"İhtilafın üç ana sebebi vardır:

1. İmamın, Peygamber'in o sözü söylediğine inanmaması

Rivayet, imamın nazarında Resûl'ün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözü olarak sabit olmaz. Selefte var olan ihtilafların çoğunun nedeni budur.

şöyle dedi: 'Bir adam cünüp olsa ve bir ay boyunca su bulamazsa teyemmüm yapıp namaz kılabilir mi? Mâide Suresi'nde yer alan, 'Eğer su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin.' ayetini nasıl değerlendiriyorsun?'

İbni Mes'ûd dedi ki: 'Eğer cünüp olanların teyemmüm yapmasına izin verilirse sular soğuyunca hemen temiz toprakla teyemmüme yeltenirler.'

Ebû Mûsâ, 'Bu yüzden mi buna cevap vermiyorsunuz?' dedi.

İbni Mes'ûd, 'Evet.' dedi.

Ebû Mûsâ, 'Ammâr'ın Ömer'e, 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) beni bir ihtiyaç için bir yere gönderdi. Bu esnada cünüp oldum ama su bulamadım. Bunun üzerine temiz toprakta hayvanların debelendiği gibi debelendim. Daha sonra bu olayı Peygamber'e anlattım. Bunun üzerine, 'Şöyle yapman sana yeter.' dedi ve avuç içini bir kez toprağa vurdu. Sonra ellerini silkeledi. Daha sonra sol eliyle sağ elinin üst kısmını veya sağ eliyle sol elinin üst kısmını mesh etti. En sonunda ise yüzünü mesh etti.' dediğini duymadın mı?'

İbni Mes'ûd, '**Ömer'in, onun sözüne ikna olmadığını bilmiyor musun?**' şeklinde cevapladı." (Buhari, 347; Müslim, 368)

155. El-İhkâm fî Usûli'l Ahkâm, 2/129

2. İmamın, Resûl'ün (sallallahu aleyhi ve sellem) -ihtilaf edilen- sözüyle, -diğer âlimlerin bahsettiği- o manayı kastettiğine inanmaması[156]

3. İmamın, o hükmün neshedildiğine inanması

Bu üç ana sebepten de birçok madde ortaya çıkar."[157]

Daha sonra İbni Teymiyye (rahimehullah), imamların zikrettiği sebeplere benzer yaklaşık on sebep zikreder.

Allah (celle celaluhu) tüm imamlara rahmet etsin. Bu meseleye ehemmiyet vermelerinin sebebi, ihtilaf fıkhına bina edilen faydaları bilmeleridir.

B. Fukaha İhtilafının Tafsilî Sebepleri

1. Usul Kaidelerinde Vuku Bulan İhtilaf

Usul, adından da anlaşılacağı üzere "temeller" anlamına gelir.[158] Şer'i hükümler onun üzerine bina edilir. Âlimler, şeriatın aslı olan "Kur'ân ve Sünnete" yaklaşırken, bir usul çerçevesinde yaklaşırlar. Bu sebeple usulde ihtilaf eden fukaha, şer'i hükümlerde de ihtilaf edecektir.

Bu konu için verilebilecek en uygun örnek "emir ve nehiy kalıplarının delaleti" meselesidir. Tüm ulema İslam'ın esası olan "Kitap ve Sünnetin" delil olduğunda ittifak hâlindedir. Delil olan naslarda Allah ve Resûl'ünün bize yönelttiği emirler ve yasaklar vardır. "Bu emir ve yasakları gördüğümüzde ne anlamalıyız?" sorusuna, her âlim farklı cevaplar vermiştir. Cumhur-u fukaha ve Zâhirîler arasında yaşanan ihtilafın sebebi, aslında bu soruya verdikleri cevapta saklıdır.

Cumhur-u ulema, emir ve nehyi varid olduğu konuya göre ele almıştır. İbadetlerde vuku bulan emirleri "vacip", adap babında vuku bulanları ise "irşad" olarak kabul etmişlerdir. Allah'ın veya Resûl'ünün ibadetlerle ilgili emirlerini kesin/vacip olarak anlamış, adap babından olanlarını da "müstehap" kabul etmişlerdir.

Ancak Zâhirîler bu ayrımı kabul etmedikleri için, cumhurun "müstehaptır" dediği birçok hükme "vaciptir", terkine ise "haramdır" demişlerdir.

156. Hadisin lafızlarının tefsirinde ihtilaf edilmesi anlamındadır.
157. Ref'u'l Melâm, s. 9
158. bk. El-Mufredât, s. 78-79, a-s-l maddesi

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Sağ elinle ye ve önünden ye."[159]

Burada "sağ elle yemek" emredilmiştir. Cumhur sağ elle yemeyi "sünnet" kabul eder. Çünkü bu emrin varid olduğu yer, "adap" babıdır. Zâhirîler bu ayrımı yapmadıkları için, bu hükme "vacip" demişlerdir.[160]

Başka bir hadisinde Resûl (sallallahu aleyhi ve sellem), sahabeye şöyle emretmiştir:

"Cenazeyi kaldırmada acele ediniz. Şayet salih biriyse onu hak ettiği hayra ulaştırmış olursunuz. Salih biri değilse de bir ân önce o şerden kurtulmuş olursunuz."[161]

Cumhur-u ulema bu hükmü "adap" babından sayar ve "müstehap" der. İbni Hazm (rahimehullah) ise bunu "vacip" görmüş ve bu emre uymayanları veya bu emre "müstehap" diyenleri ağır bir dille kınamıştır.[162]

Nehiy meselesi de bunun gibidir. Cumhur-u ulema her yasağı aynı kategoride ele almamıştır. İbadetlerde varid olan yasakların kesinlik ifade ettiğini söylerlerken, insanların kendi aralarındaki sözleşmelerde, nehyi sınıflara ayırmışlardır. Meselenin özü ve temelinde vuku bulan nehyi, kesin olarak değerlendirmiş ve sözleşmeleri geçersiz saymışlardır. Bunun dışında kalanları ise "riayet edilmesi gerekmekle beraber, sözleşmeleri iptal etmeyen yasak" olarak değerlendirmişlerdir. Zâhirîler ve kısmen Ehl-i Hadis bu konuda farklı bir tutum izlemiştir. Varid olan nehiyleri mutlak olarak ele almış, bu nehiyleri işleyenleri günahkâr, amellerini de geçersiz saymışlardır.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yasakladığı çoğu alışveriş türü bu cinstendir:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), mal getirenlerin şehir dışında karşılanmasını ve şehirlinin köylü adına satış yapmasını yasakladı."[163]

159. Buhari, 5376; Müslim, 2022
160. bk. El-Muhallâ, 6/103, 1023. Mesele
161. Buhari, 1315; Müslim, 944
162. bk. El-Muhallâ, 3/381, 592. Mesele
163. Buhari, 2162; Bu hüküm piyasayı bilmeyen bedevi köylülerin kandırılmaması içindir. Şehrin girişinde tüccarlar onu aldatıp malını değerinden çok düşük fiyata satın alabilirler. Ancak şehre girmesi ve piyasayı müşahede etmesi durumunda aldatılma riski azalır.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), neceş alıverişini (malı alma niyeti olmayan kişinin pazarlığa dahil olup fiyatı artırmasını) yasakladı."[164]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri kardeşinin anlaştığı mal üzere alışveriş yapmasın."[165]

Cumhur, bu ve benzeri yasakları sözleşmenin aslından saymamıştır. Yapılmaması gerektiğine vurgu yapmakla beraber alışverişi geçerli saymışlardır. Ancak Zâhirîler burada farklı tutum izlemiş ve cumhurla ihtilaf etmişlerdir.

Bunun başka bir örneği de kıyas meselesidir. Kıyası kesinlikle kabul etmeyenler (Zâhirîler), geniş anlamda kabul edenler (Hanefîler ve rey ehli) ve dar anlamda kabul edenler (cumhur) olarak âlimler üç sınıfa ayrılmıştır. Buna binaen de ihtilaflar vuku bulmuştur.

Allah Resûlü Dönemi'nde şöyle bir hadise yaşandı:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Allah Resûlü'ne gelip şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü, helak oldum!'

Allah Resûlü, 'Seni helak eden şey nedir?' diye sordu.

O kimse, 'Ramazanda hanımımla ilişkide bulundum.' dedi.

Allah Resûlü, 'Bir köle azat edecek kadar bir şeyler bulabilecek misin?' buyurdu.

Adam, 'Hayır.' dedi.

Allah Resûlü, 'İki ay peş peşe oruç tutabilecek misin?' diye sordu.

Adam yine, 'Hayır.' dedi.

Allah Resûlü, 'Öyleyse altmış fakiri doyuracak bir şey bulabilecek misin?' buyurdu.

164. Buhari, 2142; Müslim, 1516
165. Buhari, 2150; Müslim, 1413

Adam yine, 'Hayır.' dedi.

Sonra o adam oturdu. Derken Allah Resûlü'ne içinde hurma dolu bir zembil getirildi.

Allah Resûlü, o adama, 'Bunu al da birilerine sadaka olarak ver.' buyurdu.

Adam, 'Bizden daha fakir bir kimseye mi vereceğim? Medine'nin kara taşlı iki tarafı arasında buna bizden daha muhtaç bir aile yoktur.' dedi.

Bunun üzerine Peygamber güldü, hatta yan dişleri göründü. Sonra o adama, 'Haydi git, bunu ailene yedir.' buyurdu."[166]

Bu hadis, Ramazan günü eşiyle beraber olan bir kimsenin kefaretini anlatır. Fukaha, orucu bozan yeme ve içme fiili vuku bulduğunda cezanın ne olacağında yine ihtilaf etmiştir.

İmam Mâlik (rahimehullah) ve Ebû Hanîfe (rahimehullah) bu hadise kıyas yaparak aynı kefaretle cezalandırılacağını söyler.

İmam Ahmed (rahimehullah) ve hocası İmam Şâfiî (rahimehullah) kıyası kabul etmelerine rağmen, bu meselede kıyası kabul etmediklerinden "Sadece bir gün kaza tutar."[167] demiştir. Çünkü kıyası kefaretlerde kabul etmemiş veya cinsel münasebet için zikredilen kefaretin illetini, yeme ve içme fiili için uygun görmemişlerdir.

Zâhirîler ise kıyası kabul etmedikleri için, bu kefaretin sadece cinsel münasebete özel olduğunu söyler, yeme ve içme fiilini buna dâhil etmezler.

Usul kaidelerinde bu örneklerdeki gibi vuku bulan her ihtilaf, şer'i ahkâma da yansımıştır.

2. Konu Hakkındaki Delilin Âlime Ulaşmaması

Bir âlimin delile ulaşmaması veya bir delilin âlime ulaşmaması gayet tabidir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında uzun yıllar yaşayan ve ilme karşı hassasiyetleri müsellem ashab dahi bazı delilleri bilemeyebiliyordu. Asr-ı Saadet Dönemi'nde aşağıda okuyacağımız örnekler sık sık yaşanabiliyordu:

166. Buhari, 6711; Müslim, 1111

167. Oruçluyken kasten yiyip içmek konusunun tafsilatı için bk. 4/154

Kebîsa ibni Zueyb'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Ebû Bekir'e (radiyallahu anh) yaşlı bir kadın gelerek mirastan kendisine pay verilmesini istedi.

Ebû Bekir de (radiyallahu anh) 'Senin bu isteğin hakkında Allah'ın Kitabı'nda bir hüküm yoktur. Allah Resûlü'nün sünnetinde de bu konuda bir nas bilmiyorum. Siz dönünüz, ben insanlara sorayım.' dedi. Sonra durumu araştırdı.

Muğîre ibni Şu'be, 'Peygamber'in, onun durumunda olana altıda bir verdiğini gördüm.' demesi üzerine Ebû Bekir, 'Seninle birlikte bu haberi işiten var mı?' diye sordu.

Akabinde Muhammed ibni Mesleme de onun benzerini söyleyince Ebû Bekir kadına altıda bir miras verdi." [168]

Ebû Bekir (radiyallahu anh) sürekli Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında olmasına rağmen bu hükümden haberdar olmamıştır. Buna bağlı olarak da genel naslara dönmüştür. Ve Kur'ân ayetlerinde nineye pay verilmediği için kadının hakkı olmadığını düşünmüştür. Sahabeden Allah Resûlü'nün hükmüne şahitlik edenler onu uyarınca, özel delile göre hüküm vermiştir.

Yine İmam Buhârî ve İmam Muslim'in, İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) naklettiği bir hadise, bazı konularda sahabilerin bazı hükümlerden haberdar olmadığının kanıtıdır:

"Ömer, Şâm'a doğru yola çıkıp Serğ mevkisine varınca kendisini orduların başkomutanı Ebû Ubeyde ibni El-Cerrâh ile bölgenin ileri gelen komutan arkadaşları karşıladılar ve ona Şâm'da veba olduğunu söylediler. Önce Muhâcirlerle istişare etti. Onlar farklı görüşler sundular.

Ömer, Abdullah ibni Abbâs'a 'Bana Ensâr'ı çağırın.' dedi. Onlarla da istişare etti. Onlar da Muhâcirler gibi çeşitli görüşler bildirdiler.

Ömer bunun üzerine, 'Haydi, siz de gidebilirsiniz.' dedi. Daha sonra Abdullah ibni Abbâs'a, 'Bana Kureyş'in yaşlılarından, Fetih Muhâcirlerinden olanları çağır!' dedi.

168. Ebu Davud, 2894; Tirmizi, 2101

Onlar söz ve fikir birliği içinde, hatta aralarında iki kişi bile anlaşmazlığa düşmeden görüşlerini şöyle bildirdiler: 'Orduyu veba bulunan yere sürüklemeni istemiyoruz, geri dönmeni hayırlı görüyoruz.'

Bunun üzerine Ömer şöyle seslendi:'Ben deveme binip geri dönüyorum, haydi hazırlanın!'

Hepsi dönmek üzere hazırlanmaya başladı.

Ebû Ubeyde şöyle dedi: 'Ey Ömer! Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?'

Ömer şöyle cevap verdi: 'Ey Ebâ Ubeyde! Bunu keşke senden başkası söyleseydi!' Çünkü Ömer ona muhalefet etmekten hoşlanmazdı. Sözlerine şöyle devam etti: 'Evet, biz Allah'ın kaderinden, yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Vallahi, senin develerin olsa ve bir tarafı otluk, diğer tarafı çorak olan bir vadiye inseler; sen de onları otluk olan yerde otlatsan, bu, Allah'ın kaderiyle olmuş olmaz mı? Tutup onları çorak yere götürüp otlatsan bu da yine Allah'ın kaderiyle değil midir?'

O sırada bazı işleri için orada bulunmayan Abdurrahman ibni Avf çıkageldi. Onların aralarındaki ihtilafı duyunca şöyle dedi:

'Bu hususta benim bilgim vardır. Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu duydum: 'Bir yerde veba olduğunu duyarsanız, oraya gitmeyin. Eğer veba olan bir yerde bulunursanız oradan çıkmayın.' Bunun üzerine Ömer, Allah'a hamdetti ve sonra oradan ayrıldı."[169]

Sahabeye nasların ulaşmamış olması nasıl tabiiyse, onlardan sonra gelen fukahaya ulaşmaması da gayet tabiidir. Ebû Bekir (radiyallahu anh) ve Ömer (radiyallahu anh) arasında yaşanan, zekâtı vermeyenlerle ilgili tartışmada İbni Hacer (rahimehullah) şöyle der: "Bu kıssa gösterir ki sünnet, bazen sahabenin büyüklerine gizli kalır, onu içlerinden bazıları bilir. Bu sebeple görüşler ne kadar kuvvetli olsa da sünnete muhalifse ona iltifat edilmez. Ve 'Bu nasıl falancaya gizli kalır ki?' diye itiraz edilmez."[170]

Nassın ulaşmaması sebebiyle fukaha arasında yaşanan ihtilafa şu örneği verebiliriz:

169. Buhari, 5729-5730; Müslim, 2219
170. Fethu'l Bârî, 25 No.lu hadis şerhi

Mestler üzerine mesh yapmak, İslam'ın yolculara ve mukim insanlara tanıdığı ruhsatlardandır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), abdest alarak giydikten sonra mestleri üzerine yolcunun üç gün, mukim olanın bir gün mesh yapabileceğini beyan etmiştir.

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, üç gün ile üç geceyi yolcuya; bir gün ile bir geceyi de evinde olana tahsis etti."[171]

Kendisine delil ulaşmadığı için Ömer (radiyallahu anh) ve ona tabi olan, fukahadan İmam Mâlik (rahimehullah) mestler üzerine mesh yapma konusunda zaman kaydını kabul etmemiştir. "Kişi dilediği kadar mesh edebilir."[172] demişlerdir. Sahabenin cumhuru ve fukahanın ekseriyeti bu özel delile ittiba ederek meshin müddetini, rivayetlerde varid olduğu üzere kayıtlandırmışlardır.

Nesh edici delilin âlime ulaşmaması

Bu madde, ayrı bir başlık olarak ele alınabilecek olsa da bu başlığın altında incelenmesi daha uygundur. Bilindiği gibi Allah (celle celaluhu) birtakım hükümleri, gözettiği bazı hikmetlerden dolayı sonradan kaldırmıştır:

"Biz bir ayeti neshettiğimizde ya da unutturduğumuzda ondan daha hayırlısını ya da bir benzerini (onun yerine) getiririz. Allah'ın her şeye kadîr olduğunu bilmez misin?"[173]

Bunun en güzel örneği kıblenin değişmesi hükmüdür. Allah'ın (celle celaluhu) helal olan içkiyi zamanla, farklı aşamalar neticesinde haram kılması da yine bu konu için önemli bir örnektir.

Bazen değişen hükme dair son karar âlime ulaşmaz ve âlim de bu sebeple ilk hükmün deliliyle amel eder. Yukarıda zikredildiği gibi bu durum, sahabe arasında da vuku bulmuştur.

İslam'ın ilk yıllarında, eşle yaşanan münasebette meni gelmediği müddetçe gusül abdesti alınmazdı.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

171. Müslim, 276; Nesai, 128
172. Bidâyetu'l Muctehid, 1/27
173. 2/Bakara, 106

"Su (gusül), ancak su akması (meni) ile vacip olur."[174]

Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) daha sonra bu hükmü kaldırmış ve meni gelmese dahi mücerret cinsî münasebetle guslün vacip olduğuna hükmetmiştir. Sahabe bu konu hakkında tartışınca Âişe Annemize (radiyallahu anha) sormuşlar, o da onlara şu hadisi rivayet etmiştir:

"Bir kimse kadının dört kenarı arasına oturup sünnet yeri kadının sünnet yerine değdi mi gusül vacip olur."[175]

Görüldüğü gibi sahabenin bir kısmı neshedici delilden habersizdir. Âişe Annemizin rivayetiyle son uygulamadan haberdar olmuşlardır.

3. Rivayetin Sübutuna İnanmamak

Âlimlerden birine sünnetin ulaşması tek başına yeterli değildir. Sünnet/Rivayet/Delil, âlime sahih yollarla ulaşmadığı takdirde âlim onunla amel etmez. Bu sebeple hadisler; sahih (amel edilmesi zorunludur), hasen (amel edilebilir), zayıf (amel edilmez) olarak üç kısma ayrılmıştır.

Sahabe arasında dahi bu durum yaşanmıştır. Bazı sahabiler diğer arkadaşlarının rivayetleriyle ikna olmadıkları için rivayetin mucibince/gereğince hüküm vermemiştir. Teyemmüm konusunda Ömer ve Ammâr arasında yaşanan bir olay, bu meseleyi anlatan örneklerden biridir:

Abdurrahman ibni Ebzâ El-Huzâî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Ömer'e gelerek, 'Ben cünüp oldum, su da bulamadım.' dedi.

Ömer ona şöyle söyledi: 'Namaz kılma!'

Ammâr, bunun üzerine Ömer'e şöyle dedi: 'Ey müminlerin emîri! Hatırlamıyor musun? Biz bir seriyyedeydik. Cünüp olmuştuk ve su da bulamamıştık. Sen namaz kılmamıştın. Ben ise toprakta yuvarlanıp namaz kılmıştım. (Sonra Allah Resûlü'ne giderek, yaptığımı söylemiştim.) Allah Resûlü bana, 'Avcunla yere bir defa vurman, sonra avcunu üflemen, sonra iki elinle yüzünü ve ellerini mesh etmen senin için yeterliydi.' buyurmuştu.

Ömer, 'Allah'tan kork, ey Ammâr.' dedi.

174. Müslim, 343
175. Müslim, 349

Ammâr, 'İstersen bunu kimseye söylemem.' dedi.

Ömer, 'Aksine söyle, fakat sorumluluğu sana bırakırız.' dedi."[176]

Fukaha da bu asla binaen ihtilaf etmiştir. Örneğin, "Ramazan orucunu unutarak yiyen ve içen birisinin durumu nedir?" sorusuna fukaha farklı cevaplar vermiştir.

Cumhur-u ulema, bu konuda sahih olan rivayetlere dayanarak, "Orucunu tamamlar ve kaza tutmaz." der:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim oruçluyken unutarak yer ya da içerse orucunu tamamlasın. Çünkü Allah onu rızkıyla yedirmiş ve içirmiştir."[177]

İmam Dârekutnî (rahimehullah) aynı hadisi, "Onun üzerine kaza da yoktur."[178] ziyadesiyle rivayet eder.

Cumhur, "Unutarak böyle bir davranışta bulunanlar, kınama almadıkları gibi kaza da tutmazlar." demiştir. Mâlikî fukahası ise birinci rivayetle amel edip "Bu durumda insan şeriat nazarında kınanmaz. Ancak kaza tutar." demiştir. Çünkü "Onun üzerine kaza yoktur." ziyadesi onların yanında sahih değildir. Mâlikî fukahasından Kurtubî (rahimehullah), "Dârekutnî rivayeti, ihtimal içermeyecek şekilde açıktır. Ancak mesele rivayetin sıhhatindedir. Şayet sahih olmuş olsaydı onunla amel etmek vacip olurdu. Fakat sahih değildir."[179] diyerek konuyu izah etmiştir.

Bunun bir örneği de sabah namazında okunan "kunut meselesi"dir. Cumhur-u ulema, bu konuda rivayet edilen hadisleri zayıf kabul ettiği için amel etmemiştir. Mâlikî uleması[180] ve Şâfiî fukahası[181] ise bu rivayeti sahih olarak aldığı için sabah namazında yapılan kunutu, sünnetten saymıştır.

176. Müslim, 368
177. Buhari, 6669; Müslim, 1155
178. Sunenu'd Dârekutnî, 2242
179. Fethu'l Bârî, 1933 No.lu hadis şerhi
180. bk. El-Mudevvene, 1/192-193
181. bk. El-Mecmû', 3/494

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunut yapmayı terk etmedi." [182]

4. Ayet Kıraatlerinde Var Olan İhtilaf

Kur'ân kıraatlerinde var olan ihtilaf, ahkâma da yansımış ve fukahanın ihtilafına sebep olmuştur. Bu ihtilaflardan biri şu şekildedir:

Yemin veren biri yeminine bağlı kalmazsa kefaret ödemek zorundadır:

"(Niyet ve kasıt olmaksızın ağız alışkanlığı olarak yaptığınız) lağv yeminlerinizden ötürü Allah sizi sorumlu tutmaz. Fakat (niyet ve kasıtla kalplerinizde) bağladığınız yeminlerden sizi sorumlu tutar. (Geçerli olan yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta yollu yiyeceklerle on yoksulu doyurmanız ya da giydirmeniz veya köle azat etmenizdir. **Kim de bulamazsa üç gün oruç tutsun.** Bu, yemin ettiğinizde (bozduğunuz) yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz! Şükredesiniz diye Allah ayetlerini size açıklıyor." [183]

Bu ayet İbni Mes'ûd (radiyallahu anh) kıraatinde "... peş peşe üç gün oruç tutsun ..." şeklindedir.

Cumhur-u ulema, "Allah mutlak olarak orucu farz kılmıştır. Bunun şekline sınırlama getirmemiştir. Kişi isterse peş peşe, isterse de ayrı günlerde oruç tutar." [184] demiştir.

Hanefî fukahası ise orucun peş peşe üç gün olması gerektiğini İbni Mes'ûd (radiyallahu anh) kıraatını delil alarak şart saymıştır. Ayırarak tutulan orucun kefaret yerine geçmeyeceğini söylemişlerdir. [185]

5. Delilin Tefsirinde Anlaşmazlık

Konu hakkında ortak kabul gören bir delil, farklı anlaşılabilmiştir. Bu, Arap lugatının genişliği ve bir kelimenin birden fazla anlama gelebilme özelliğinden kaynaklanır. Allah (celle celaluhu) pak şeriatı için dillerin en geniş ve zengin olanını seçmiştir. Şer'i kavramlar da bu dilin kelimeleriyle belir-

182. Ahmed, 12657
183. 5/Mâide, 89
184. Fıkhu's Sunne, 2/313
185. bk. Nasbu'r Ra'ye, 3/296

lenmiştir. Bu sebeple Arap dilinin içinde var olan ihtilaf, kısmen naslara yansımış ve buna binaen fukaha ihtilaf etmiştir.

Boşanan kadının beklemesi gereken iddet müddetindeki ihtilaf, bu meselenin örneklerindendir:

"(Kocaları tarafından) boşanan kadınlar, (hamile olup olmadıkları anlaşılsın diye) üç kur müddetince iddet beklerler."[186]

"Kur" lafzı hem hayız için hem de temizlik için kullanılır.[187] Araplar bu lafzı iki manada da kullandığı için fukaha ihtilaf etmiştir. Bu lafız için "temizlik dönemi" anlamını alanlar, "Kadın, üç temizlik müddeti geçirinceye kadar beklemelidir." derken, "hayız" anlamı verenler "İddet, üç hayız dönemi beklemektir." demiştir.

6. Delillerde (Zahiren) Görülen Zıtlık ve Tercih Yollarında Anlaşmazlık

Deliller arasında zahiren zıtlık görülebilir. Bu, delilin kendisinden değil, insanların anlayışından veya rivayet edenlerin hatalarından kaynaklanır. Haşa, Allah (celle celaluhu) ve Resûl'ü (sallallahu aleyhi ve sellem) çelişmeyeceği gibi Kur'ân'ın veya Sünnetin de kendi bütünlüğü içinde çelişmesi düşünülemez. Bu tip durumlar için âlimler bir metod belirlemiş ve olaylara bu metodla yaklaşmışlardır. "Zahirinde zıtlık var, bu delillerle amel etmeyelim." kolaycılığına kaçmamış; her delille amel etme gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu naslara yaklaşırken izledikleri farklı yollar onların farklı neticeler elde etmelerine sebep olmuş ve bunun sonucunda da ihtilaf etmişlerdir. Konuya dair ilk usul kitaplarından başlamak üzere bu konuya ciddi önem verilmiştir. Bu konu "Teâruz ve Tercih" başlığı altında tafsilatlı olarak incelenmiştir.

Bu konuya örnek olarak, ihtiyaç giderirken Kâbe'ye yönelmemekle ilgili hadisleri verebiliriz.

Birçok hadis imamı, Ebû Eyyûb El-Ensârî (radıyallahu anh) ve başka sahabilerden şu hadisi nakletmiştir:

186. 2/Bakara, 228
187. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 4/147-155

"Sizden biri ihtiyaç giderirken önünü veya arkasını Kâbe'ye dönmesin."[188]

Burada varid olan nehiy kesindir. Bununla beraber şu hadisler de nakledilmiştir:

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Hafsa'nın evinin üstüne çıktım. Allah Resûlü'nün önü Şâm'a, arkası Kâbe'ye dönük şekilde hacet giderdiğini gördüm."[189]

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü bevlederken kıbleye yönelmeyi yasakladı. Ancak ölmeden bir yıl önce onu (kıbleye) yönelirken gördüm."[190]

Bu tip, zahiri zıtlık ifade eden delilleri anlamaya çalışırken farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Kimi âlimler mutlak olarak kıbleye yönelmeyi haram saymıştır. Yasaklayıcı delilin kesin olduğunu ve diğer delillere tercih edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Diğer deliler için zikrettikleri ihtimaller, onlarla amel etmeye engel olmuştur. İmam Ahmed (rahimehullah) ve İmam Ebû Hanîfe (rahimehullah) bu görüşte olan âlimlerdendir.

Kimi ulema, "Buradaki yasak, çöl ve benzeri açık alanlar içindir. Kapalı hela ortamlarında böyle bir yasak yoktur. Allah Resûlü bu davranışı yasakladı, ancak İbni Ömer rivayetinde olduğu gibi kendi evinde bunu yaptı. Çünkü evde bulunan hela kapalıydı." demiştir. İmam Şâfiî (rahimehullah) ve hocası Mâlik (rahimehullah) bu görüştedir.

Kimi âlimler de "İlk yıllarda saygı için bu davranış yasaklanmıştı. Daha sonra Allah Resûlü kendi fiiliyle bu uygulamayı ortadan kaldırdı. Kıbleye yönelmek, mutlak olarak caizdir." demiştir. Dâvud Ez-Zâhirî (rahimehullah) bu görüşte olan âlimlerdendir.

Kimi âlimler ise yasağın kesinlik ifade etmediğini, yönlendirme amaçlı olduğunu söylemiştir. "Allah Resûlü bir şeyi emreder ama kendisi yap-

188. Müslim, 265; Ebu Davud, 8; Nesai, 40
189. Buhari, 148; Müslim, 266
190. Ebu Davud, 13; Tirmizi, 9

mazsa ya da yasaklar ve kendi yaparsa bu, oradaki emrin kesinlik ifade etmediğini gösterir. Bu rivayetler de böyledir."[191] demişlerdir.

7. Konu Hakkında Delil Olmaması

Herhangi bir konu hakkında özel delil bulunmayınca, o konuda varid olan umumi delillere başvurulur: Asrımızda yaşanan birçok sorun da bu kapsama girmektedir. Bu sorunlardan birine, sigortanın caiz olup olmadığı meselesini örnek verebiliriz. Bu mesele hakkında özel nas yoktur. Eski âlimler döneminde de vuku bulmamıştır. Doğal olarak muasır âlimler konu hakkında ihtilaf etmiştir.

Kimi ulema sigortanın; İslam'ın yasakladığı kumar, aldatma ve haksız kazanç elde etme hususlarını barındırdığına ve bu nedenle haram olduğuna hükmederken başka bir zümre, bunun yardımlaşma ve kapitalizmden doğan haksızlıkları hafifletme gibi İslam'ın teşvik ettiği esasları barındırdığına, buna binaen de caiz olduğuna hükmetmiştir. Diğer bir zümre ise aslolanın, bu tip iki yönü olan ve şüphe barındıran akitlerden uzak durmak olduğunu beyan etmiş ve mekruh olarak değerlendirmiştir.

Bu ve benzeri "muasır" meselelerin çoğu bunun gibidir. Hakkında özel bir nassın bulunmaması veya İslam'da sabit olan bir hükme direkt benzememesi nedeniyle ilim adamları genel delillere döner ve sonuç olarak ihtilaf ederler.

Selef Dönemi'nde yaşanan, "topluluğun bir insanı öldürmesi" hadisesinde vuku bulan ihtilaf da bu cinstendir:

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer Dönemi'nde topluluğun kasten öldürdüğü bir şahıs bulundu. Ömer (radiyallahu anh) bu işe iştirak edenlerin hepsinin öldürülmesine hükmetti. 'San'a ahalisi böyle bir şey yapacak olsa hepsini öldürürdüm.' dedi."[192]

Aynı konuda Abdullah ibni Zubeyr (radiyallahu anh) ve sonradan gelen bazı fukaha itiraz etti.[193] Bu ihtilafın nedeni böyle bir vakanın Allah Resûlü Dönemi'nde yaşanmamış olması ve konuya dair özel bir hükmün olmayışıdır.

191. Görüşler için bk. Fethu'l Bârî, 144 No.lu hadis şerhi
192. Buhari, 6896
193. bk. Fethu'l Bârî, 6896 No.lu hadis şerhi

C. Fukahanın İhtilaf Sebeplerini Bilmenin Faydaları

1. Fukaha Hakkında Yanlış Düşüncelere Kapılmamak

İhtilafın nedenlerini bilmeyen biri, imamların naslara kasten muhalefet ettiğini düşünebilir. Bu da sevilmesi gereken din büyüklerine buğzetmeye neden olur. Hiç kimse Allah'a ve Resûl'üne (sallallahu aleyhi ve sellem) kasten muhalefet etmiş birini sevemez. Ne yazık ki ihtilaf nedenleri bilgisinden uzak olan birçok kimsenin, başta İmam Ebû Hanîfe (rahimehullah) olmak üzere birçok imama karşı kötü zan beslediğine şahit oluyoruz. Oysa onlar ümmetin tartışmasız olarak kabul ettiği büyük imamlardandır.

İbni Teymiyye (rahimehullah) "Ref'u'l Melâm" adlı kitabının girişinde bu hakikate dikkat çeker. Aynı zamanda kitabı yazmasındaki gaye de anlaşılır:

"Bilinmelidir ki ümmetin yanında kabul görmüş imamlardan hiçbiri Allah Resûlü'nün sünnetine -küçük ya da büyük- kasıtlı muhalefet etmemiştir. Çünkü onlar Resûl'e ittibanın vacip olduğunda ve onun dışında herkesin sözünün alınıp terk edilebileceğinde ittifak hâlindedir. Buna rağmen onlardan birinin sözünün, Allah Resûlü'nden gelen naslara muhalif olduğu görülürse mutlaka o söz için özür aranmalıdır." [194]

2. İslam Toplumunun Belini Kıran Ayrılık ve Taassuptan Kurtulmak

İhtilafı ve fıkhını bilmeyen insanlarda taassup kaçınılmazdır. Taassup ile dine olan hassasiyet karışır. Bununla birlikte kişi, dini savunduğunu zannederek mezhebini veya kendi amelini yüceltir. İslam âleminde ihtilafın varlığından haberi olmayan insanların kendi mezhebi dışındaki birine karşı, "Ben de seni Müslim sanmıştım." benzeri sözleri, bu gerçeğin vakıaya yansımasıdır. Yine namazda teşehhüd parmağını kaldırmanın, Allah Resûlü'nün sünnetinde varid olmasına rağmen, "Namazda çok hareket etti." gerekçesiyle kişinin namazının batıl olduğuna hükmeden ve arkasında namaz kılınmaması gerektiğini söyleyenler veya çoraplara mesh yapan birinin abdestinin olmadığı ve buna bağlı olarak da arkasında namazın batıl olacağına dair verilen fetvalar da bu cinstendir.

İmam Şâtıbî (rahimehullah) şöyle demiştir: "İlim talebesinin kendi mezhebi dışında bir mezhebin görüşlerine bakmaması, genellikle onda, mezhebi dışında-

194. Ref'u'l Melâm, s. 8-9

ki görüşlere karşı nefret oluşturur. Bu da insanların, imametinde ittifak ettiği insanlara karşı onu yanlış düşüncelere sevk eder."[195]

Bunun en güzel örneğini yine sahabede görüyoruz. Onlar birçok konuda ihtilaf etmelerine rağmen birbirlerini sevmekten ve saygı göstermekten hiç geri durmadılar. Birbirlerinin arkasında namaz kıldılar; namazın rükunları, şartları ve daha birçok konuda ihtilaf etmelerine rağmen…

3. Fıkhi Melekelerin Gelişmesi

İnsanların ihtilafını ve delillerden farklı istinbat metotlarını bilmek, fıkıh melekesini kuvvetlendirir. Kişinin dar bakış açısına sahip olmasına engel olur. Özellikle müctehid imamlar içtihadlarını nassa dayandırmış ve bakış açılarını tartışmaya açmıştır. Bu da Müslim ilim adamlarının ufkunu genişletmiştir.

İhtilaf fıkhını bilmenin önemine dair âlimlerimiz şöyle söylemiştir:

Sahabeden Ebû Derdâ (radiyallahu anh): "Kur'ân'ın farklı vecihlerini bilmeden, tam anlamıyla fakih olamazsın."[196]

Katâde (rahimehullah): "İnsanların ihtilafını bilmeyen, fıkhın kokusunu dahi almamıştır."[197]

Saîd ibni Ebî Arûbe (rahimehullah): "Âlimlerin ihtilafını bilmeyeni, âlimden saymayınız."[198]

Hişâm ibni Ubeydullah Er-Râzî (rahimehullah): "Kârilerinin ihtilafını bilmeyen, kârilerden; fakihlerin ihtilafını bilmeyen, fukahadan değildir."[199]

4. "İhtilafın Olduğu Yerde İcma, İcmanın Olduğu Yerde İhtilaf" İddiasından Kurtulmak

Akıl sahibi her insan bilir ki; hakkında icma olan bir mesele ile hakkında ihtilaf olan mesele arasında fark vardır. İcma olan meselelerde ihtilaf

195. El-Muvâfakât, 2/273
196. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 1517
197. age, 1520
198. age, 1521
199. age, 1523

kabul edilmez. İcmaya muhalefet eden, müminlerin yoluna muhalefet ettiği için şiddetle kınanır:

"Kim de hidayet kendisine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e muhalefet eder ve müminlerin yolunun dışında bir yola uyarsa, (batıl yolu ona süslü göstererek) onu yöneldiği yola havale eder ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!" [200]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah, ümmetimi sapıklık üzere bir araya toplamaz." [201]

Bununla beraber İslam'ın kabul ettiği ve delile dayalı ihtilaf, genişlik olarak kabul edilmiştir. Sahipleri kınanmadığı gibi hata etseler dahi ecir almakla mükâfatlandırılmıştır.

Bu hassas dengeyi korumanın yolu, ittifak ve ihtilaf noktalarını bilmekten geçer. Âlimlerin ihtilafından habersiz olan biri, delile dayalı ihtilafın olduğu bir meselede icmadan bahsedebilir. Veya icmanın olduğu bir meselede ihtilaf varmış gibi davranıp ümmetin amelini bölebilir, dinî meseleleri önemsizleştirebilir.

Ebû Eyyûb Es-Sahtiyânî (rahimehullah) şöyle demiştir: "İnsanların fetva verme hususunda en cesur olanları, âlimlerin ihtilafını bilmeyenler; en duyarlı olanlar ise âlimlerin ihtilafından haberdar olanlardır." [202]

"İmam Mâlik'e (rahimehullah) soruldu: 'Kim fetva verebilir?' İmam, 'Fetva ancak insanların ihtilafını bilenlere caizdir.' dedi." [203]

İmam Şâfiî (rahimehullah) şöyle demiştir: "Bir insanın kendisinden önce var olan sünnetleri, selefin sözlerini, insanların ittifak ve ihtilaf ettikleri konuları bilmeden kıyas yapması helal değildir." [204]

Evet, İslam âlimlerinin ihtilaf nedenlerini tespit etme çalışmaları bu faydalara binaendir.

200. 4/Nisâ, 115
201. Tirmizi, 2167
202. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 1525
203. age, 1529
204. age, 1623

D. Fıkhi İhtilaflara Dair Bazı Mülahazalar

1. İhtilaf Başlı Başına Hüccet Değildir

Bazı kimseler herhangi bir konuda ihtilaf bulunması sebebiyle o konuda serbestlik olduğuna inanırlar. Bu, yanlış bir bakış açısıdır. Çünkü bir şeyin yapılıp yapılamayacağını şer'i deliller belirler. İhtilaf ise şer'i delil değildir. İhtilaf olan meselelerde mutlaka bir tercih yapılmalı ve o tercih doğrultusunda hareket edilmelidir. Aksi hâlde bu davranış kişiyi ibahiyeciliğe/her şeyi mübah görmeye götürür.

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Resûl'e itaat edin. Sizden olan (Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen) yöneticilere de (itaat edin). Herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, şayet Allah'a ve Ahiret Gününe inanıyorsanız (o meseleyi çözmek için) Allah'a ve Resûl'e götürün. Bu, daha hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir."[205]

Bu ayet, ihtilaflar vuku bulduğunda ne yapılacağı hakkında Müslimlere yol gösterir. İhtilaf edilen konu, her iki tarafın haklı olduğu ve amel serbestliği olacağı anlamına gelmez. O konuyu Allah'a (celle celaluhu) ve Resûl'üne (sallallahu aleyhi ve sellem) götürmeleri şarttır. Bu, aynı zamanda kişilerin iddia seviyesinde olan imanlarını ispat edecekleri bir alandır. Ne yazık ki vahyin ihtilaflar hususundaki bu rehberliği kaybolmuş, insanlar ihtilafları Kitap ve Sünnete götürmeyi terk etmiştir. "Âlimler ihtilaf etmiştir." sözü "İki görüşle de amel edilebilir." şeklinde algılanmaya başlamıştır.

İbnu Abdilberr (rahimehullah) şöyle demiştir: "İhtilaf sözü, muteber hiçbir fukahanın yanında hüccet değildir. Ancak basireti olmayan veya sözüne itibar edilmeyenler ihtilafı hüccet kabul etmiştir."[206]

İmam Şatıbi (rahimehullah) şöyle der: "…Bu durum iyice kötüleşti ve konu hakkında ihtilaf olması, şer'i delillerden sayıldı. Zaman ilerledikçe bir şeyin yapılması, onda ihtilaf edilmesine bağlandı. Bazen biri bir şeyi men ettiğinde ona karşı çıkıldı. 'Bunu neden men ediyorsun? Bu ihtilaf edilen meselelerdendir.' dendi. Bu, şeriata karşı işlenen hatalardandır. Çünkü

205. 4/Nisâ, 59

206. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 1754

üzerine itimat edilmemesi gerekene itimat edilmiş, hüccet olmayan şey hüccet sayılmıştır."[207]

Hattâbî (rahimehullah), bita[208] hakkında şöyle dedi: "Bazıları dediler ki: 'İnsanlar üzümden yapılan içkinin haramlığında ittifak edip, bazı içeceklerde ihtilaf edince; ittifak ettiklerini haram sayıp ihtilaf ettiklerinin mübah olduğuna kanaat ettik.' Bu söz çirkin bir hatadır. Çünkü Allah, anlaşmazlığa düşenleri Allah'a ve Resûl'üne yönlendirmiştir. Şayet bu adamın anlayışı doğru olmuş olsa, faizin bazı kısımlarını ve muta nikâhını da mübah saymamız gerekirdi. Çünkü ümmet bu konularda da ihtilaf etmiştir. Oysa ihtilaf hüccet değildir. Hüccet, ihtilaf edilen konuda sünnetin beyanıdır."[209]

İbni Teymiyye (rahimehullah) şöyle demiştir: "… Bununla beraber hükümlerin, ihtilafın varlığıyla illetlenmesi batıldır. Çünkü ihtilaf, Şâri'nin, hükümleri kendisine bağladığı asıllardan değildir."[210]

Allah, imama rahmet etsin. Demek istediği; fıkhi bir meselede hüküm verirken, konu hakkında ihtilafın varlığını esas kılmanın ve bir şeyin yapılmasına illet olarak ihtilafın varlığını göstermenin doğru olmadığıdır. Çünkü Allah (celle celaluhu) hükümlerini delillere bağlamıştır. İhtilaf, şeriatın delil saydığı ölçütlerden olmadığından, bir şeyin hükmünü (yapılabilirliğini) ihtilafa bağlamak yanlıştır. Asrımızda İslam şeriatını iptal edip, hevalarını din kılmak isteyen yol kesiciler, âlimlerin ihtilafını delil olarak kullanıyorlar. Muteber sebeplerden kaynaklanan ihtilafı, serbestlik olarak yansıtıyorlar. Âlimlerimiz şer'i naslara dayanarak muteber ihtilafla muameleyi anlatmıştır. Ancak ihtilafı delil kabul edip insanlara keyfe göre tercih serbestliği tanımamışlardır. Bir usul çerçevesinde tercih yapılması, tercih edilenle amel edilmesi bir zorunluluktur.

2. "İhtilaf Edilen Meselelerde İnkâr Yoktur." Sözünün Çarptırılması

Kimileri bu sözü "İçtihadi meselelerde inkâr yoktur." olarak ifade etmektedir. Bu kaide yerinde kullanıldığında hak olmakla beraber, yanlış kullanıldığında batıl bir sonuca götürmektedir.

207. El-Muvâfakât, 5/93
208. Baldan elde edilen bira
209. El-Muvâfakât, 5/93
210. El-Fetâva'l Fıkhiyyetu'l Kubrâ, 2/295; Mecmuû'l Fetâvâ, 23/281

Âlimlerin bu sözü belli şartlarla kayıtlanmıştır. İhtilaf edilen konu, açık bir nassa veya icmaya muhalefet etmediği müddetçe inkâr söz konusu değildir. Ancak ortaya çıkan ihtilaf, dinde zaruri bilinmesi gereken bir meseleye, açık nassa ya da icmaya muhalefet ediyorsa o ihtilafı inkâr etmek farz olur. Hususen bu konuyu bir önceki başlıkla birlikte incelersek daha iyi anlaşılacaktır.

Bazı insanlar önce herhangi bir meseledeki ihtilafı zikreder. Âdeta Allah'ın Kitabı'ndan, Resûl'ünün sünnetinden veya ümmetin icmasından bir şeyler nakletmiş edasındalardır. Oysa ihtilafın şer'i bir delil olmadığını bilmezler. Daha sonra âlimlerin, "İhtilaflı meselelerde inkâr yoktur." kaidesini zikrederler. Batılın üzerine bina ettikleri ikinci bir batılla hatalı bir neticeye ulaşırlar.

Bu konuda en çok karşılaştığımız durumlardan biri faiz meselesidir. Bankacılık, kapitalist ekonomilerin ayrılmaz bir parçası olunca; saltanat âlimleri, sistemi razı etmek için faiz konusunda farklı görüşler ortaya attılar. Birileri önce bu belamların aykırı görüşlerini ihtilaf olarak ümmete sundu. Akabinde bu konunun ihtilaflı olduğunu ve buna bağlı olarak da faizi mübah kabul edenlerin ve onunla amel edenlerin inkâr edilemeyeceğini savundular. Arap şairin de dediği gibi:

"Sa'd develeri gütmeye koyuldu.

Ancak develer bu şekilde güdülmez, ey Sa'd!"[211]

İslam âlimleri bu konu hakkında doyurucu açıklamalar yapmıştır:

İmam Nevevî (rahimehullah) Muslim şerhinde şöyle der: "Bir kâdî; açık nassa, icmaya veya celiy (açık) kıyasa muhalefet etmedikçe verdiği hükme itiraz edene karışamaz."[212]

İbni Teymiyye (rahimehullah) konu ile ilgili şöyle demiştir: "Söyledikleri bu söz doğru değildir. Çünkü inkâr, ya verilen hükme ya da onunla amele yöneliktir. Birincisine gelince; şayet verilen hüküm, sünnete ya da geçmişte var olan icmaya muhalifse ittifakla o inkâr edilir. Şayet sünnete ya da ic-

211. Lisânu'l Arab, 11/223
212. El-Minhâc, 49 No.lu hadis şerhi

maya muhalif değilse, 'İsabet eden tektir.' diyen selefin cumhuruna göre sözün zayıflığı beyan edilir.

İkincisine gelince; şayet amel, sünnete ve icmaya muhalifse bu görüşle amel edenler, münkeri inkâr etmenin derecelerine göre inkâr edilir. Ancak o konu hakkında nas yoksa ve içtihadın caiz olduğu alanlardansa ister müctehid ister mukallid olsun onunla amel eden inkâr edilmez. Bu konudaki hata şu yanlış anlayıştan kaynaklanmaktadır: Bu sözün sahibi ihtilaflı meseleleri içtihadi meseleler olarak zanneder. Oysa selefin üzerinde olduğu hak şudur: Konu hakkında nas yoksa o mesele içtihadidir ve onunla amel eden inkâr edilmez."[213]

Bu çok değerli tespitlerden şunu anlıyoruz:

a. "İhtilaflı meselelerde inkâr yoktur." sözü mutlak değildir.

b. Bazıları ihtilaflı meseleler ile içtihadi meseleleri karıştırmıştır. İhtilafın varlığını içtihadın varlığı olarak algılamışlardır. Buna bağlı olarak da İslam'ın içtihada tanıdığı genişliği, ihtilafa yaymışlardır.

c. İçtihadi genişlik; hakkında nas olmayan konularda âlimlerin kendi çabaları ve umumi delillerle neticeye ulaşması demektir. Ancak konu hakkında nas olmasına rağmen bir ihtilaf söz konusu olmuşsa bu, nassa muhalefet olduğu için itibar edilmez.

İmam Şevkânî (rahimehullah) şöyle demiştir: "Ne yazık ki bu söz -'İhtilaflı meselelerde inkâr yoktur.' sözü- iyiliği emredip kötülüğü nehyetmek farizasını ortadan kaldıran en büyük vesilelerden biri olmuştur. Kitap ve Sünnetle bir şey sabit olduktan sonra birileri bu, falanca âlimin görüşüdür, derse önce o âlimi, sonra da onun nassa muhalif görüşüyle amel edeni inkâr etmek, şeriatın gereklerindendir…"[214]

3. "Bir Hâkim İçtihad Ettiğinde İsabet Ederse İki Ecir Alır. İsabet Etmezse Bir Ecir Alır." Hadisi ve "İfrat ve Tefrit"

İçtihad kapısı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından açılmıştır, ancak buna rağmen bir zümre bu kapıyı kapatmıştır. Bu, ümmet için ciddi sıkıntılara neden

213. Beyânu'd Delîl alâ Butlâni't Tahlîl, s. 210-211
214. Es-Seylu'l Cerrâr, s. 984

olmuştur. Belli asırlarda donmuş olan İslam fıkhının çağın sorunlarına çözüm üretememesine, insanların İslam dışı kaynaklara yönelmelerine sebep olmuştur. Bu da beraberinde İslam fıkhıyla uyuşmayan neticeler getirmiştir. Oysa İslam şeriatı evrenseldir. Allah ve Resûl'ü (sallallahu aleyhi ve sellem) belirleyici naslar koymuş ve bu nasları, değişen şart ve zeminlerde tatbik etmeyi müctehidlere havale etmiştir. Birileri içtihadı, ümmette sayılı insanlara hasretmekle, önce Allah'ın (celle celaluhu) fazlını daraltmış, sonra da ümmeti bu nimetten mahrum bırakmıştır. Oysa içtihad, ayette belirtilen, "Bu, Allah'ın lütfudur. (Allah, lütfunu) dilediğine verir. O Allah, büyük bir lütuf sahibidir."[215] hükmünün kapsamındadır.

Kimisi ise daha farklı bir yol izleyerek "İçtihad kapısı açıktır, ancak ondan geçecek âlim yoktur." demiştir. Öyle afaki şartlar zikretmişlerdir ki; sahabenin çoğu o şartlara göre müctehid olmadığı gibi, içtihadı hasrettikleri çoğu imamda dahi bu şartlar mevcut değildir.[216]

Kimileri de içtihad şartlarının afakiliğini fark edince, "Bu şartlar dinin her alanında konuşma yetkisine sahip olan mutlak müctehidler için geçerlidir. Ancak belirli sahalarda konuşabilecek veya bir mezhebin usulüyle hareket edebilecek mukayyed müctehidler için şartlar hafifletilmelidir." demiştir.

Ancak netice değişmemiştir. İçtihad şartları kolaylaşmasına rağmen bu ve benzeri fikirler nefislerde olan himmeti öldürmüştür. Eski dönem imamları bir mesele için aylarca yol gitmek, bir babın hadislerini anlamak için yıllara yayılan ilmî rıhleler yapmak zorundaydı. Günümüzde ise ilim tedvin edildi. Her dalın maddeleri bir araya toplandı. Ancak içtihad hususunda oluşan yanlış tasavvur, insanları bu yüksek mertebeden alıkoydu.

Bir başka yanlış tasavvur; bir müctehidin her içtihadına uyulabileceği düşüncesidir. Gerekçe olarak da şu hadis öne sürülmüştür:

215. 62/Cuma, 4

216. İçtihad kapısının kapandığını söylemek; mezhep taassubunun devam etmesi için verilen bir çabadır. Atalarından buldukları yola tabi olmaktan memnun olan, kendi çıkarlarının zedelenmesinden korkan, mezhep imamlarıyla ne akidevi ne de amelî bir bağı olanların; gündemde tuttukları bir meseledir. Elbette bir grup samimi âlim, özel şartlar nedeniyle "İçtihad kapısı kapalıdır." demişlerdir. İslam âleminin işgali; hilafetin ilgası ve dinin, diyanet kurumları aracılığıyla devletin hizmetine girmesinden korkan bazı âlim ve düşünürler içtihad kapısının kapatılmasını savunmuşlardır. Bu âlimler endişelerinde haklıdır. İslam'ın devlet gücü olmadığında birileri dinin usullerine aykırı sapkınlıkları, içtihad diye insanlara sunabilirler.

Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir hâkim içtihad ettiğinde isabet ederse iki ecir alır. İçtihad eder, sonra hata ederse bir ecir alır."[217]

Bu hadisi âdeta şöyle anladılar: Müctehid her hâlükârda ecir alıyor, öyleyse ona uyan insanlar da ecir alır. Oysa hadis dikkatle fehmedildiğinde müctehidlerin de hata edebileceği anlaşılır. İslam hatanın hiçbir çeşidine uymaya müsaade etmez. Müctehidin ecir alması ise Allah'ın (celle celaluhu) ona olan merhametindendir. Din için yaptığı hizmet ve ortaya koyduğu çabanın ecridir bu. Yoksa hata yaptığı için ecir almamıştır.

İbnu Abdilberr (rahimehullah) konu ile ilgili şöyle der: "Sahabe ve müctehidlerin ihtilafında her görüşe uyulur, düşüncesi Kâsım ibni Muhammed'in mezhebidir. Şâfiî, Mâlik ve onların yolunu izleyenler -ki bu aynı zamanda Leys ibni Sa'd Evzâî ve Ebû Sevr'in de görüşüdür- ihtilafta doğru ve yanlışın olduğuna inanırlar. Âlimlerin ihtilafında vacip olanın Kitap, Sünnet, icma ve usule uygun kıyasın talep edilmesidir."[218]

"İmam Mâlik'e (rahimehullah) sahabenin ihtilafı soruldu: 'İçinde doğru ve yanlış vardır, kontrol et.' dedi."[219]

İbnu'l Kâsım'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Ben Mâlik ve Leys'in şöyle dediğini duydum: 'İnsanların zannettiği gibi sahabe ihtilafında tercih genişliği yoktur. Doğru olanlar ve hatalı olanlar vardır.' "[220]

Leys ibni Sa'd şöyle demiştir: "Bir ihtilaf bize geldiğinde en ihtiyatlı olanı alırız."[221]

Muzenî, İmam Şâfiî'den (rahimehullah) sahabe ihtilafı hakkında şunu aktarır: "Onların ihtilafında Kitab'a, Sünnete veya icmaya uyanı ya da kıyasa uygun olanı alırım. Şüphesiz Allah Resûlü'nün ashabı ihtilaf etti. Şayet onların

217. Buhari, 7352; Müslim, 1716
218. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 1691
219. age, 1694
220. age, 1695
221. age, 1696

ihtilafında genişlik olsaydı, doğru ve yanlış olmasaydı; birbirlerine itiraz etmez, içtihadları aralarında eleştirmezlerdi."[222]

4. Meşru İhtilaflar Ayrılık ve Düşmanlığa Sebep Olmamalıdır

Meşru ihtilaf ifadesiyle kastettiğimiz; Kitab'a, Sünnete ve sarih icmaya muhalif olmayan ihtilaflardır. Delillerin çakıştığı ve müctehidin tercih yapmak zorunda kaldığı ya da konu hakkında delil olmamasından dolayı herkesin öncelik verdiği umumi delillerle bir neticeye ulaşması sonucunda ortaya çıkan ihtilaf, meşru/saiğ ihtilaftır. Rahmet olarak algılanması gereken ihtilaf budur.[223]

İbni Teymiyye (rahimehullah) konu hakkında şöyle der: "Ahkâmda vuku bulan ihtilaf, sayılamayacak kadar çoktur. Şayet Müslimler her ihtilaf ettiğinde ayrılığa düşüp birbirlerine sırt çevirselerdi, aralarında koruma ve kardeşlik kalmazdı."[224]

Başka bir yerde de şöyle der: "Sahabe ve tabiinden âlimler bir konuda tartıştıklarında Allah'ın emrine ittiba ederlerdi. 'Herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, şayet Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanıyorsanız (o meseleyi çözmek için) Allah'a ve Resûl'e götürün.' Herhangi bir meselede kardeşçe ve nasihatleşerek tartışırlardı. Ancak açıkça Kitab'a, Sünnete veya ümmetin selefinin icma ettiğine muhalefet eden, bidat ehline yapılan muameleyle muamele görür."[225]

5. Meşru Bir İhtilaf, Sebebi Zail Olduğunda Meşru Olmaktan Çıkar

Âlimlerin ihtilaf nedenlerine değinmiştik. Zikrettiğimiz sebeplerden biri vuku bulduğunda ihtilaf meşru olur. Ancak bu sebepler ortadan kalktığında ihtilaf meşruiyetini kaybeder.

Örneğin, bir âlime ilgili nassın ulaşmaması meşru ihtilaf sebeplerindendir. Ancak sonradan gelenlere o nas ulaştığı takdirde, o ihtilaf meşru olmaktan çıkar.

222. age, 1702

223. Bu konuda Allah Resûlü'ne nispet edilen, "Ümmetimin ihtilafı rahmettir." (bk. İhyâu Ulûmi'd Dîn, 1/27) sözü vardır. Bu söz senet itibarıyla sahih değildir. Senedi ve kaynağı belli olmayan rivayetlerdendir. Ayrıca Allah ve Resûl'ü ihtilafı yermiştir. Övülen, ittifaktır. Bu söz tek bir manada sahih olabilir, onun dışında kastedilen manalar batıldır: Hakkında kesin nas olmayan konularda âlimlerin ihtilafı ümmet için rahmettir.

224. Mecmuû'l Fetâvâ, 24/173

225. age, 24/172

Örneğin, İmam Şâfiî (rahimehullah) birçok konuda, "Şayet bu konuda hadis sahih olsaydı fetva şöyle olurdu ..." demiştir. Kendisi bir görüş ortaya koymuş, ancak görüşüne zıt bir hadisin olduğunu ve hadis kendi yanında sahih olmadığı için hadise göre hüküm beyan etmediğini zikretmiştir.[226]

İmam Şâfiî (rahimehullah) haberi sahih kabul etmediği için, habere uygun olmayan bir görüş ortaya koymuş olabilir. Ancak bu fennin ehlince o haber sahih kabul edilmişse ve İmam Şâfiî'ye ulaşmamış bir bilgi açığa çıkmışsa sonradan gelenlerin, açığa çıkan nassa aykırı olan fetvaya uyması doğru değildir.

Bu, meşru ihtilafın sebepleri ortadan kalktığı hâlde ihtilafı sürdürmek anlamına gelir ki bu kesinlikle kabul edilmez. Nehyedilen, mutaassıpça mezhep taklidi budur.

6. Delillerin Ulaşması veya Anlayışın Değişmesi Neticesinde Fıkhi Görüşlerin Değişmesi Ayıplanacak Bir Durum Değildir

Âlimin bir görüş üzere olması, ilelebet o görüşte sabit kalacağı anlamına gelmez. Vahye tabi olan Rabbani âlimin görüşlerine hükmeden kıstas, delildir. Daha kuvvetli bir delil gördüğünde çekinmeden görüşünü değiştirir. Lakin görüşlerine taassubun veya hevanın hükmettiği insanlar, delillerle ilgilenmezler.

İbnu'l Kayyim (rahimehullah) bu gibi insanlar için şöyle der: "Bu kimseler âlim olamaz. Âlimler, peygamber vârisidir. Kendi mezhebini Allah'ın (celle celaluhu), Resûl'ün (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabın (radıyallahu anhum) üzerine hâkim ve ölçü kılan ve bu ölçüye göre kabul ve redde bulunan biri nasıl âlim olabilir ki? Bunlar övgüden ziyade yerilmeye daha layıktır."[227]

Selef âlimlerimiz bu konuda örneklik sergilemiştir. İmam Şâfiî (rahimehullah) Mısır'a hicret ettikten sonra birçok görüşünü değiştirmiştir. Bu durum fıkhi literatüre "eski mezhep" ve "yeni mezhep" şeklinde geçmiştir. İmam Şâfiî orada ulaştığı yeni deliller ve vakıanın değişmesi neticesinde tereddüt etmeden görüşlerini değiştirmiştir.

226. Şeyh Saîd ibni Abdulkadir Sâlim "En-Nazar fîmâ Allaka Eş-Şâfiî El-Kavle alâ Sıhhati'l Haber" (Şâfiî'nin, Görüşü Haberin Sıhhatine Havale Ettiği Meselelere Bakış) adlı risalesinde 52 mesele zikretmiştir. Bu meseleleri, İmam Şâfiî'ye ait olan "El-Umm" kitabından veya İmam Beyhakî'nin "Es-Sunenu'l Kubrâ" ve "Ma'rifetu's Sunen ve'l Âsâr" kitaplarından toparlamıştır.

227. İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/47

Bunun bir örneği de İmam Ahmed'dir (rahimehullah). İmamdan aynı konuda birden fazla görüş aktarılmıştır. Çünkü o bir hadis imamıdır. Farklı rivayetler eline ulaştıkça bir önceki görüşünden dönmüş ve delile teslim olmuştur.

Zikrettiğimiz iki imam, bugün İslam ümmetinin çoğunluğunun ittiba ettiği imamlardandır. Ve bu durum onların imametine olumsuz etki etmediği gibi ümmet nezdinde de onları değerli kılmıştır. Çünkü delile ittiba edip hevasını terk eden, Allah (celle celaluhu) katında değerlenir. Allah'ın yanında değerli olan, kulları yanında da değerlidir.

Ehl-i Hadisin Metodu

Buraya kadar anlatılanları özetleyecek olursak Ehl-i Hadis metoduna dair şunları söyleyebiliriz:

· Ehl-i Hadis tüm delilleri bir araya toplar, hiçbir delili ihmal etmeksizin tercihte bulunur. Kur'ân, Sünnet ve sahabe uygulaması temel dayanaklarıdır.

· Ehl-i Hadis sırasıyla Kur'ân, Sünnet, icma ve kıyası şer'i delil kabul eder. Bu noktada onları diğer ekollerden ayıran nokta; kıyas ve icmaya daha az başvurmaları, fıkhı Kitap ve Sünnet merkezli işlemeleridir.

· Ehl-i Hadis, Kur'ân'ın açıklaması ve amelî hükümlerin ana kaynaklarından olan sünneti bir bütünlük içinde ele alır. Bir rivayetin tüm yollarını bir araya toplar; senedin sıhhati ve metnin anlamını bu yolla tespit etmeye çalışır.

· Taabbudi konularda kıyastan kaçınır, nasta varid olanla yetinir. Taabbudi olmayan konularda nasların maksadını/gayesini/hikmetini anlamaya çalışır. **Maksadı nasla veya uygulamayla** sabit naslarda gayeleri gözeterek içtihadda bulunur. Bu yönüyle Ehl-i Hadis iki farklı ekolden ayrılır:

· Nasların maksadını içtihad/rey ile belirleyen ulemadan

· Nasların maksadını bir bütün olarak ilğa eden ve nassın zahiriyle yetinen Zâhirî ulemadan. Kiminin kasıtlı kiminin gafilane olarak Ehl-i Hadis ile Zâhirîliği eşitleme çabaları, ilmî bir hatadır. Ehl-i Hadis ile Zâhirîlik arasındaki farkları çalışmanın ana mukaddimesinde örnekleriyle açıkladık.

· Ehl-i Hadis'in bir mezhebi yoktur, bir metodu vardır. Bu nedenle birbirine öğrenci olan hadis imamları dahi birbirini taklit etmemiş, metodu gözeterek tercihlerde bulunmuştur. Bu yönüyle Ehl-i Hadis fıkhı; canlı, değişen şartlarda **nas merkezli** fıkıh üreten, çözüm odaklı bir fıkıhtır. Bugün, bu özelliğini yitirmiş olması metodun kendisinden değil, metodun yanlış uygulanmasından ve taklide evrilmesinden kaynaklıdır. Ki bunda ABD/Suudi merkezli olarak Ehl-i Hadis metodunu tahrif etme ve bu metodu birkaç ilim adamının uhdesine alma (taklit) projesinin etkisi yadsınamazdır.

· Ehl-i Hadis kıyasa nadiren başvurur. Zira onları kıyasa başvurmaktan mustağni kılacak sünnet bilgisine sahiplerdir.

· Şiddetli zayıf olmamak kaydıyla zayıf rivayeti kıyasa tercih ederler. Bunun nedeni; kıyasın ve zayıf rivayetin zan ifade etmesidir. Rivayetin subutundaki zannı, kıyasta var olan istinbat zannına tercih ederler.

· Ehl-i Hadis, fukahanın aksine nadiren icma iddiasında bulunur. Bunun nedeni; Ehl-i Hadis'in, aktardıkları rivayetlerle birlikte ilk nesil ulemasının ihtilaflarını da aktarmış olmaları ve fıkhi ihtilaf literatürüne vakıf olmalarıdır. Ayrıca onların bağlı olduğu bir mezhepleri, dolayısıyla mezhebi -icma gibi- yan karinelerle destekleme zorunluluğu yoktur. Bugün fıkıh kitaplarımızda şahit olduğumuz, çoğu birbirini nakzeden icma iddiaları, fıkhi taassubun olumsuz neticelerindendir. İcma gibi önemli bir delile olan güveni zayıflatmaktadır.

· İslam tarihinde görülen Haşeviler/rivayetçiler Ehl-i Hadis'ten değildir, hadis rivayetiyle uğraşmış kişilerdir. Bu zümreye ilk tepki gösteren Ehl-i Hadis olmuş, hadis ravisinin edebine dair kaleme aldıkları kitaplarda bu zümreyi zemmeden özel bölümler hazırlamışlardır.

· Hadis ehli faraziyyat[228] meselelere karşı mesafelidirler. İleride olabilecek farazi konulara "Allah (c.c.) en doğrusunu bilir." "Bilmiyorum." "Olunca sor." gibi cevaplar verirler.

· Hadis ehlinin sened ve metin hatalarını anlamak için kullandığı kaideler vardır. Onlar "ilel/illetler" ilmine dair kitaplarında bu kaideleri de-

228. Olması farzedilen/Muhtemel

taylandırmışlardır. Kaide/Usul konusunda onları fukahadan ayıran iki özellik vardır:

Kaidelerinin büyük çoğunluğu nassa ve selef uygulamasına dayalıdır. Zaruri akli kabuller dışında akla dayalı kaide/öncül/usul belirlememişlerdir.

Kaideleri olmakla beraber, kaideyi her nassa uygulanan bir asıl kılmamışlardır. Her cüz'i delili müstakil ele almış, kaideyle karşılaştırmışlardır. Böylece ne usulü furu'a ne furu'u usule feda etmemişler; kanaatimizce fukahadan daha ihtiyatlı bir yol izlemişlerdir.

· Hadis ehli bilindik anlamda usulu'l fıkh kitapları kaleme almamışlardır. Zaten onların "usul" kabul edip ilgilendikleri meseleler müteahhir usulcülerin "usul" anlayışından farklıdır. Onlar kelam ve mantık bahisleri olarak usulu'l fıkha dahil olmuş meselelerden uzaktırlar.

Hadis ehlinin usul anlayışını anlamak için istifade edilebilecek kaynaklar şunlardır:

- Er-Risâle, İmam Şâfiî[229]
- Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, Ebû Ömer İbnu Abdilberr[230]
- El-Fakîh ve'l Mutefakkih, El-Hatîbu'l Bağdâdî
- İ'lâmu'l Muvakkiîn, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye[231]
- El-İtticâhâtu'l Fıkhiyye inde Ashâb'il Hadîs, Abdulmecid Mahmûd
- Min Usûli'l Fıkh alâ Menheci Ehli'l Hadîs, Zekeriyyâ ibni Ğulâm Kâdir El-Bâkistânî[232]
- Hadis kitapları içinde yer alan "Buhârî, Kitâbu'l İ'tisâm bi'l Kitâbi ve's Sunne", "Ebû Dâvud, Kitâbu's Sunne", "İbni Mâce, Mukaddime" bölümleri, hadis ehlinin usulüne dair mücmel bilgi veren bölümlerdir.

229. Türkçesi için bk. Er-Risâle, Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
230. Türkçesi için bk. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, İbni Abdi'l-Berr, Karınca Kitap
231. Türkçesi için bk. İ'lâmü'l Muvakkı'in, İbn Kayyım el-Cevziyye, Pınar Yayınları
232. Kitap alanında uzman bir âlim tarafından yazılmış ve yukarıda ismi geçen kitapları özetleyen önemli bir çalışmadır. Ancak yazar, hadis ehli içindeki bir grup âlimin kabullerini tüm hadis ehline nispet ederek yanılgıya düşmüştür. Hadisin sıhhat ve zayıflığına dair zikrettiği kaidelerde İbni Receb El-Hanbelî'nin "Şerhu İlel'il Tirmizî" kitabına müracaat edilerek okunursa, kitaptan daha iyi istifade edilecektir.

Çalışmaya Dair Genel Bilgiler

Çalışmamıza dair genel olarak şunları söyleyebiliriz:

• Daha önce çalışmamızın iki katmanlı olduğunu; temel metinde yalnızca delil ve hüküm, dipnot/alt metinde ise farklı görüşler ve delillerine yer verildiğini belirtmiştik. Gerek ana metin gerekse alt metinde hadis imamlarının dışında nadiren âlim ismi zikredilmiştir. Bunun nedeni şudur: Bugün İslam ümmetinin temel sorunlarından biri; söylenen sözden ziyade kimin söylediğinin önemsenmesidir. Yer yer, şahıs isimleri delilin dahi önüne geçebilmektedir. Biz bunu sırat-ı mustakimden bir sapma olarak değerlendiriyor; ümmetin kalbinde Kitap ve Sünnete bağlılığın ihya edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu nedenle; görüşün kime ait olduğundan ziyade görüş ve görüşün delilinin bilinmesinin yeterli olacağına kanaat ediyoruz. Hadis imamlarının isimlerinin çokça geçmesi akıllara bir soru olarak yansıyabilir. Kitapta hadis imamlarının isminin sıklıkla geçmesi; kitabın omurgasını oluşturan hadis kitaplarının, yazarlarının ismiyle anılıyor olmasındandır.

• Kitabın omurgasını oluşturan delil, hadislerdir. Kitap, Türkiye okuyucusuna hazırlandığı için hadis metinlerinde belli yayınevlerinin tercümesi kullanılmıştır. Gayemiz; kitap boyunca tüm hadis metinlerinde birlik oluşturmak, kaynaklara müracaat etmek isteyen okuyucuya fırsat sunmak ve metin ezberi yapmak isteyenlere kolaylık sağlamaktır. Kaynakça bölümünde, tercümesi kullanılan yayınlar gösterilmiştir.

• Arapça metnin ezberleneceği dua içerikli naslar, okunaklı şekilde verilmiştir.

• Her ciltte kullanılan kaynaklar; kitap, müellif, yayınevi ve basım tarihi olarak, o cildin sonunda listelenerek verilmiştir. Arapça kaynaklara müracaat edebilecek alt metin okuyucuları için kolaylık sağlanması umularak bu yola başvurulmuştur.

• Gerek çalışmanın kaleme alındığı ortamın yetersizlikleri, gerek insan olmamızdan kaynaklı eksiklerimiz ve gerekse ilmi yetersizliğimiz nede-

niyle hatalar olacaktır, mutlaka vardır. Eksikleri gidermemiz için yardımcı olacak ilim talebesi kardeşlere müteşekkir olduğumu bildirmek isterim.

Rabbim bu çalışmayı; Tevhid ve Sünnet davasının iki esasından biri olan Sünnet bilinci oluşturmaya vesile kılsın. Fıkhi/Amelî konularda bir "Sünnet İlmihâli" eksikliği duyan kardeşlerime göz aydınlığı eylesin. Bir imtihanı daha yeni bir hizmet kapısına çeviren Rabbime hamdolsun. Başta ve sonda, yerde ve gökte, dünyada ve ukbada Rabbim sana hamdolsun.

6 Zilhicce 1442/16 Temmuz 2021

Silivri/İSTANBUL

TAHARET KİTABI

TAHARET VE KISIMLARI BABI

İslam'ın Temizliğe Verdiği Önem

- Temiz Olmak/Temizlik Tüm Peygamberlere Emredilmiştir
- Maddi/Manevi Temizliğe Önem Verenleri Allah (celle celaluhu) Kitabı'nda Övmüştür
- Temizlik İmanın Bir Gereğidir

Taharetin Kısımları

- Kişinin Kalbini Şirkten/Küfürden/Ahlaki Necasetlerden Arındırdığı ve Tevhid/İman/İhlas Gibi Şeyleri Yerleştirdiği Manevi Taharet
- Kişinin Bedenini/Elbisesini ve Bulunduğu Mekânı Maddi Necasetlerden Arındırdığı Maddi/Hakiki Taharet
- Kişinin Hükmen Namaza Engel Olan Büyük/Küçük Abdestsizlik Hâlinden, Abdest/Gusül Almak Suretiyle Temizlendiği Hükmi Taharet

TAHARET VE KISIMLARI BABI

Taharet Nedir?

Taharet lugatta; maddi veya manevi kir ve pisliklerden temizlenmek, arınmak anlamına gelmektedir. Araplar (تَطَهَّرَ بِالْمَاءِ) "Su ile temizlendi." dediklerinde maddi temizliği kastederler. (تَطَهَّرَ مِنَ الْحَسَدِ) "Hasetten temizlendi/kurtuldu." dediklerinde manevi temizliği kastederler.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bedevilerden hasta bir kişiyi ziyaret ettiğinde, (لاَ بَأْسَ طَهُور إِنْ شَاءَ اللهُ) "Bir sakınca yok. (Günahlardan) temizleyicidir inşallah"[1] demiştir. Bu hadiste manevi taharet anlamında kullanılmıştır.

Fıkhi ıstılahta; hadesin[2] kaldırılması ve necasetin izale edilmesidir.

İslam'ın Temizliğe Verdiği Önem

İslam insanların kalplerini şirk, küfür ve sair ahlaki hastalıklardan arındırmayı hedeflediği gibi, insanların maddi olarak temizlenip, arınmalarını da emretmiştir. İnsanların Allah (celle celaluhu) ile muamelelerinde bedenin, elbisenin ve mekânın temiz olmasını şart koşmuş; sosyal hayatta da huzur olabilmesi için temizliği önemli bir asıl hâline getirmiştir.

Allah (celle celaluhu) manevi ve maddi temizlik için çabalayanların kendi katında değerli kişiler olduğunu bildirmiştir:

1. Buhari, 3616
2. Hades, küçük olan ve büyük olan şeklinde iki kısımdır. Küçük hades, abdestsizlik durumudur. Büyük hades ise, cünüp, hayız, nifâs gibi durumlardır.

"Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever."[3]

Ve kendi Kitabı'nda temizliğe ehemmiyet veren insanları övmüştür:

"Orada ebediyen (namaza) durma! İlk günden takva üzere kurulmuş olan mescid, (namaza) durman için daha evladır. Orada temizlenmeyi isteyen adamlar vardır. Allah, temizlenenleri sever."[4]

Ebû Hureyre (radiyallahu anh) bu ayet hakkında şöyle der:

"Bu ayet Kubâ' Mescidi'ndekiler hakkında indi. Çünkü onlar su ile taharetlenirler, temizlenirlerdi."[5]

Temizliğin tüm peygamberlere emrolunmuş olması da onun ehemmiyetini göstermektedir. Allah, İbrâhîm (aleyhisselam) ve oğlu İsmâîl'den (aleyhisselam) bahsederken şöyle buyurur:

"İbrâhîm ve İsmâîl'e, 'Benim evimi tavâf edenler, itikafta kalanlar, rükû ve secde edenler için **temizleyin.' "**[6]

Allah henüz risaletin başında Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) temizliği emretmiştir:

"Ey örtüsüne bürünen/örtünün altına gizlenen (Peygamber)! Kalk ve uyar! Ve yalnızca Rabbini tekbir et (yücelt)! **Elbiseni temiz tut."**[7]

İbni Zeyd (rahimehullah) der ki: "Müşrikler temizlenmezlerdi. Allah, Peygamber'ine temizlenmesini ve elbisesini arındırmasını emretti."[8]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) temizliğin, imanın bir gereği olduğunu bildirmiştir:

Ebû Mâlik El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûl'ü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Temizlik imanın yarısıdır."[9]

3. bk. 2/Bakara, 222
4. 9/Tevbe, 108
5. Ebu Davud, 44; Tirmizi, 3100
6. bk. 2/Bakara, 125
7. 74/Müddessir, 1-4
8. İbn-i Kesîr Tefsîri, 11/453, Müddessir Suresi 4. ayetin tefsiri. Ayetten kastedilenin ne olduğu konusunda başka görüşler de vardır. Burada aktardığımız görüş de o görüşlerden biridir.
9. Müslim, 223; Tirmizi, 3517; Ahmed, 22902

Taharet babında tafsilatlı olarak inceleyeceğimiz abdest, gusül, misvak, fıtratın hasletleri, necasetler gibi bablar İslam'ın temizliğe ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermesi açısından birer örnektir.

Taharetin Kısımları

Taharet üç kısma ayrılmaktadır:

A. Manevi Taharet

Kişinin kalbini şirk, küfür ve ahlaki necasetlerden arındırması ve yerine İslam'ın emrettiği tevhid, iman ve ihlas gibi güzellikleri yerleştirmesidir. Kur'ân ve Sünnette itikadi veya ahlaki problemler birer necaset olarak isimlendirilmiş ve nefsin bunlardan arındırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

"Ey iman edenler! Müşrikler ancak birer necistir/pisliktir."[10]

"Onu (nefsini) arındıran, kesinlikle kurtuluşa ermiştir. Onu (küfür ve masiyetle) örtüp gizleyen de, kesinlikle zarar etmiştir."[11]

Ünlü müfessir Katâde (rahimehullah) bu ayet hakkında der ki: "Yani, kişi nefsini küçük düşürücü ve rezil ahlaklardan arındırır, temizlerse, kurtuluşa ermiştir."[12]

Allah (celle celaluhu) şöyle buyurur:

"Onların mallarından sadaka/zekât al ki; onunla onları temizlemiş ve arındırmış olasın. Onlara dua et."[13]

Meşhur müfessir Dehhâk (radiyallahu anh) bu ayet hakkında şöyle der: "Onların mallarından sadaka/zekât al ki; onunla onları işledikleri günahlardan temizlemiş ve arındırmış olasın…"[14]

Öyleyse kişinin temizlik araç ve gereçleri ile vücudunu temizlemesi, Allah'ın bahsettiği "temizlenmeyi seven adamlar" sınıfına dâhil olmak için yeterli değildir. Bundan dolayı başta şirk olmak üzere nefsi manevi necasetlerden arındırmak ve paklanmak gerekmektedir. Zira yukarıda ak-

10. bk. 9/Tevbe, 28
11. 91/Şems, 9-10
12. İbn-i Kesîr Tefsîri, 12/153, Şems Suresi 8 ve 9. ayetlerin tefsiri
13. bk. 9/Tevbe, 103
14. Tefsîru İbni Ebî Hâtim, 10302

tardığımız Muddessir Suresi'nin 4. ayetine yapılan tefsirlerden biri de şu şekildedir:

İbni Abbâs (radiyallahu anh) der ki: "Yani, kendini masiyetlerden arındır."[15]

B. Maddi Taharet/Hakiki Taharet

Kişinin bedenini, elbisesini ve bulunduğu mekânı maddi necasetlerden arındırması ve temizlemesidir. Bu temizliğe fıkıh ıstılahında hakiki taharet de denilmektedir. Zira ortada somut/hakiki bir necaset vardır. Temizleyici maddelerden biriyle bu necaset temizlenmektedir.

C. Hükmi Taharet

Kişinin hükmen namaza engel olan büyük ya da küçük abdestsizlik hâlinden, abdest veya gusül almak suretiyle temizlenmesidir.

Abdest ve gusülle yapılan temizliğe "hükmi taharet" denmesi şundandır: Abdestsizlik ve cünüplük/hayız hâli hakiki bir necasetin temizliği değildir. Zira mümin her hâlükârda temizdir. Abdestsiz veya cünüp/hayız olduğunda necis olmaz.

Ebû Hureyre (radiyallahu anh) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi cünüp olduğu bir sırada Medine sokaklarının birinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile karşılaşır. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) gizlenip ondan uzaklaşır ve gusül abdesti alıp geri döner.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Ebû Hureyre neredeydin?' diye sorar.

O da 'Cünüp idim, temiz olmadan seninle birlikte oturmak istemedim.' diye cevap verir.

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Subhanallah! Müslim asla necis olmaz.' der."[16]

Hâliyle abdestsizin aldığı abdest, cünüp ve hayızlının aldığı gusül, Allah (celle celaluhu) emrettiği içindir. Somut/Hakiki bir necaset durumu olmadığı için de bu temizliğe hükmi taharet denmiştir.

15. Tefsîru İbni Ebî Hâtim,19029
16. Buhari, 283; Müslim, 371

Fıkıh Kitaplarına Öncelikle Taharet Babı ile Başlanmasının Hikmeti Nedir?

Fıkıh/İlmihâl kitaplarımız genel itibarıyla taharet babıyla başlar. Oysa, Kelime-i Tevhid'den sonra İslam'ın ikinci rüknu namazdır. Bundan sonra oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek yer alır. Peki, namaz babının önüne taharet babının takdim edilmesinin nedeni nedir?

Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namazın anahtarı, taharettir/temizliktir."[17]

Yani, namaz kılmak isteyen kişinin öncelikle taharet babının içerdiği konularla işe başlaması gerekir. Şeriata göre hadesten arınmış ve necasetlerden temizlenmişse, namaza geçebilir. Ancak bunu yerine getirmemişse, namaz kılsa da bu namaz makbul olmaz. Zira anahtarı olmadan binaya girilemez. Bundan dolayıdır ki Allah namazdan önce hadesten arınmayı emretmiştir:

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar/dirseklerle beraber kollarınızı yıkayın. Başınızı mesh edin ve ayaklarınızı da topuklarınıza kadar (yıkayın). Şayet cünüp olursanız (gusülle) temizlenin. Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün. Allah, (din konusunda) sizi zora sokmak/işinizi zorlaştırmak istemez. Fakat Allah, şükredesiniz diye sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."[18]

17. Ebu Davud, 61; Tirmizi, 3
18. 5/Mâide, 6

SULAR BABI

Temiz ve Temizleyici Sular

- Yer ve Gök Kaynaklı Mutlak Sular
- İçerisine Temiz Bir Madde Karışıp Tadı, Rengi veya Kokusu Değişmeyen Sular
- İçerisine Necis Bir Madde Karışıp Tadı, Rengi veya Kokusu Değişmeyen Sular
- İçerisine Kanı Akıcı Olmayan Canlıların Düştüğü Sular
- İçerisine Kanı Akıcı Olan Canlıların Düştüğü ve Tadı, Rengi veya Kokusu Değişmeyen Sular
- Kullanılan ve Tadı, Rengi veya Kokusu Değişmeyen Sular
- Güneş veya Ateş ile Olması Fark Etmeksizin Isıtılmış Sular
- Beklemesi Nedeniyle Değişime Uğramış Sular
- Necasetten Arındırılmış Sular

Temiz Olup Temizleyici Olmayan Sular

- İçerisine Temiz Bir Madde Karışıp Tadı, Rengi veya Kokusu Değişen Sular
- Kullanılan ve Tadı, Rengi veya Kokusu Değişen Sular

Temiz ve Temizleyici Olmayan Sular

- İçerisine Necis Bir Madde Karışıp Tadı, Rengi veya Kokusu Değişen Sular
- İçerisine Kanı Akıcı Olan Canlıların Düştüğü ve Tadı, Rengi veya Kokusu Değişen Sular

SULAR BABI

Su, Yüce Allah'ın insana bahşettiği sayısız nimetlerden, Yüce Allah'ın varlığına ve birliğine delalet eden ayetlerden biridir. Kimi zaman su, Allah'a şirk koşan müşriklere, Allah'tan başka bir ilah olmadığını ispatlayan bir delil olarak sunulmuştur. Kimi zaman Allah'a iman edenlerin imanlarını ve Allah'a olan bağlılıklarını artıran büyük bir ayet olduğuna işaret edilmiştir. Kimi zaman canlıların yaşamı ve sağlığı için Allah'ın bahşettiği paha biçilmez bir nimet olduğu hatırlatılmıştır. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurur:

"O, gökten su indirendir. O (suyla) her türlü bitkiyi çıkardık. O (sudan) bir yeşillik çıkardık. Ondan da birbiri üstüne binmiş taneler çıkarırız. Hurma ağacının tomurcuğundan (yere) sarkmış salkımlar, birbirine benzeyen ve benzemeyen üzüm, zeytin ve nar bahçeleri … (O bahçeler) ürün verdiğinde meyvesine ve olgunluğuna bakın. Şüphesiz ki iman eden bir topluluk için bunda (ibret alınıp, Allah'ın azamet ve gücünün anlaşılacağı) nice ayetler vardır."[1]

"(Onlar mı daha hayırlıdır yoksa) gökleri ve yeri yaratan, sizin için gökten su indiren (Allah mı)? Ki o suyla, sizler için göz alıcı güzellikte bahçeler bitirdik. Siz, onun tek bir ağacını dahi bitiremezdiniz! Allah'la beraber başka bir ilah mı?! (Hayır, Allah'tan başka ilah yok!) İşin aslı onlar, (başka varlıkları Allah'a denk tutup) sapan bir topluluktur."[2]

1. 6/En'âm, 99
2. 27/Neml, 60

"İçtiğiniz suyu gördünüz mü? Onu, buluttan siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz? Şayet dileseydik onu, tuzlu/acı bir su yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?" [3]

Hakiki ve hükmi taharet asıl olarak su ile yapılır. Suların bazı durumları ve bu durumlara göre değişen bazı hükümleri vardır. Bu hükümleri maddeler hâlinde sunmaya çalışacağız:

Mutlak Su

Su, Allah'ın yarattığı hâl üzere kalmış ve hiçbir sıfatı (tadı, rengi, kokusu) değişmemişse, mutlak sudur. Mutlak su, hem temiz hem de temizleyicidir. Temizdir, yani içilebilir ve yiyeceklerde kullanılabilir. Temizleyicidir, yani onunla hem hükmi hem de hakiki taharet yapılabilir. Necasetler onunla temizlendiği gibi, hades (abdestsizlik/cünüplük/hayız) hâlinden de onunla temizlenilebilir.

Mutlak su iki kısma ayrılır:

A. Gök Kaynaklı Sular

Yağmur, dolu ve kar gibi sular mutlak sudur. Bu sular yaratıldığı hâl üzere kaldıkları müddetçe temiz ve temizleyicidir.

"Gökten tertemiz bir su indirdik." [4]

"(Allah) sizi onunla temizlemek, sizden şeytanın pisliklerini gidermek, kalplerinizi (yakin ve kararlılık ile) pekiştirmek ve ayaklarınızı sabit kılmak amacıyla gökten sizin için yağmur indirmişti." [5]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), başlangıç tekbiri aldığında kıraat yapmadan önce namazda kısa bir süre susardı. Kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, anam babam sana feda olsun. Tekbir ile kıraat arasındaki susmanı bana bildir, (bu sırada) ne söylüyorsun?' dedim.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: 'Ben şöyle diyorum: 'Allah'ım! Benimle günahlarımın/hatalarımın arasını, doğuyla batının arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Allah'ım! Beyaz elbisenin kirden arındırıldığı gibi beni de günahlarımdan/

3. 56/Vâkıa, 68-70
4. bk. 25/Furkân, 48
5. bk. 8/Enfâl, 11

hatalarımdan arındır. **Allah'ım, günahlarımı/hatalarımı su/yağmur, kar ve dolu ile yıka.' "**[6]

B. Yer Kaynaklı Sular

Nehir, deniz, akarsu, göl, kuyu gibi sulardır. Bu sular da yaratıldığı hâl üzere kalması şartı ile temiz ve temizleyicidir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Allah Resûlü'ne sordu ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Bizler gemilere binerek denizde yolculuk yapıyoruz. Yanımıza az bir su alıyoruz. O su ile abdest alsak, susuz kalacağız. Deniz suyu ile abdest alabilir miyiz?'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: '**Denizin suyu temizdir, temizleyicidir** ve ölüsü helaldir.' "[7]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) açıkça deniz suyuyla abdest alınabileceğini belirtmiştir. Dahası, ona tahur (temiz-temizleyici) diyerek içilebileceğini de belirtmiştir.

Mahmud ibni Rabi'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ben beş yaşında iken (bize ait bir kuyudan alınmış)[8] bir kovadaki sudan ağzına alarak (şakalaşmak için) yüzüme püskürttüğünü hatırlıyorum."[9]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Ne dersiniz? Sizden birinin kapısının önünde bir nehir olsa ve her gün o nehirde beş defa yıkansa o kişide kirden bir şey kalır mı?'

Ashab, 'Hayır. Onda kirden bir eser kalmaz.' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onunla hataları siler.' dedi."[10]

6. Buhari, 744; Müslim, 598
7. Ebu Davud, 83; Tirmizi, 69; İbni Mace, 386; Nesai, 59
8. İbni Mace ve Ahmed'de geçen bir ziyade
9. Buhari, 77; İbni Mace, 660; Ahmed, 23620
10. Buhari, 528; Müslim, 667

Bu iki rivayet, yer kaynaklı nehir ve kuyu sularının temiz ve temizleyici olduğuna delildir.

İçerisine Temiz Bir Madde Karışan Su

İçerisine temiz bir madde karışan sular; tadı, rengi ve kokusu değişmediği müddetçe sahih olan görüşe göre temiz ve temizleyicidir. Bu sıfatlardan üçü veya biri değiştiği zaman ise o su temizdir ancak temizleyici değildir. Örneğin, su ile yoğurdun karışmasıyla ayran ortaya çıkar. Böylece suyun bütün sıfatları değişir. Bu su temizdir ancak temizleyici değildir. Yani, ayran içilebilir ancak kendisiyle abdest veya gusül alınmaz, kendisiyle necaset izale edilmez. Ancak suyun üç sıfatını değiştirmezse, bu su temizdir ve temizleyicidir.

Ummu Hani'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve hanımı Meymûne, hamur bulaşığı olan bir kaptan birlikte gusletmişlerdi."[11]

Allah Resûlü vefat eden kızı Zeyneb'i yıkayacak olan kadınlara şöyle buyurdu:

"Onu üç, beş veya gerekirse daha fazla su ve sidr ile yıkayın. Sonuncu yıkamaya kâfur (veya kâfurdan bir miktar) katın."[12]

Hadislerden anlaşıldığı gibi, mutlak olan suya hamur veya kâfur gibi temiz bir madde karışır ve suyun hilkatini bozmazsa, o su hem temiz hem de temizleyicidir. Çünkü temiz olan suya yine temiz olan bir madde karışmış ve suyun hilkatini (renk, tat, koku) değiştirmemiştir. Hamur artığı, kâfur ve sidr gibi maddeler suda çok az değişiklik yapar. Bu, hakiki bir değişiklik olmadığından suyun temiz ve temizleyiciliğine zarar vermez.

İçerisine Necis Madde Karışan Su

Suya dışkı, idrar vb. necis bir şey karışır ve suyun hilkatini bozarsa, yani tadını, rengini veya kokusunu değiştirirse bu su necistir. Temiz değildir, içilmez. Temizleyici değildir, kendisiyle abdest/gusül alınmaz.

11. Ahmed, 26895; Nesai, 240; İbni Mace, 378
12. Buhari, 1253; Müslim, 939

Suya karışan necis madde, suyun hilkatini bozmamış; tat, renk veya kokusunu değiştirmemişse, su temiz ve temizleyici olma özelliğini korur.

Önemli olan suyun asli sıfatlarının değişip değişmemesidir. Suyun az veya çok olmasının bir etkisi yoktur.[13]

Ebû Umâme El-Bâhilî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Suyu hiçbir şey pisletmez. Ancak suyun kokusu, tadı ve rengi değişmişse o zaman o su pislenmiş sayılır."[14]

Beyhakî'nin lafzı şöyledir:

"Su temizdir. Onu hiçbir şey necis kılmaz. Ancak içine düşen bir necaset ile ya kokusunun ya tadının ya da renginin değişmesi hariç. (Bu durumda su necistir.)"[15]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir bedevi kalktı ve mescidde bevletmeye başladı. İnsanlar onu alıkoymaya çalıştılar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara dedi ki: 'Onu rahat bırakın ve bev-

13. Bu konuda bazı âlimler suyu az ve çok diye iki kısma ayırmışlardır. Az suyun sıfatları değişmese bile içine düşen necasetle necis olduğunu; çok suyun ise, üç temel vasfının değişmesi şartıyla necis olabileceğini söylemişlerdir. Az suyun ölçüsüne gelince bunda ihtilaf edilmiştir:

• Şâfiî ve Hanbelî Mezheplerine göre bunun ölçüsü iki kulleden az olmasıdır. Bu görüş Abdullah ibni Amr'ın rivayet ettiği, "Su iki kulle olursa pislik taşımaz." başka bir lafızda "Necis olmaz." (Ebû Dâvud, 63; Tirmizi, 67) hadisine dayanmaktadır. İki kulle hakkında Şâfiî kaynaklarında günümüz ölçüsüyle yaklaşık 206 litre gibi rakamlar verilmiştir. İbnu'l Kayyim bu hadisin on beş vecihle zayıf olduğunu söylemiştir. (Tehzîbu Suneni Ebî Dâvud, 1/49-50) Hadisin senedinde ve metninde ittırab vardır. Buna binaen bu hadis zayıftır. Bu hadisin zahirinden anlaşılan iki kulle olan suyun ne olursa olsun necis olmayacağıdır. Ama bu hadisi delil alan âlimler bunu söylememişler ve burada suyun tadının renginin ve kokusunun değişmesi ölçüsünü esas almışlardır. Yani bu hadis yine yukarıda konu içerisinde zikrettiğimiz Ebû Umâme hadisine çevrilmiş, onun mefhumu üzerinden anlaşılmıştır. Bundan dolayı bu babta aslolan Ebû Umâme hadisidir.

• Hanefî Mezhebi'ne göre; suyun bir tarafı kımıldatıldığında diğer tarafı da depreşiyorsa, bu su azdır. Bu konuda verilen ölçü, avuçlandığında elin dibe değmemesi şartıyla suyun yüzeyinin 50 m^2 olmasıdır.

• Yukarıda sahih olarak tercih ettiğimiz görüş ise, İbni Abbâs, Ebû Hureyre, Hasan El-Basrî, İmam Mâlik gibi âlimlere aittir. Yani, içerisine bir madde girdiğinde suyun azlığına çokluğuna bakılmaz. Bilakis sıfatlarının değişip değişmediğine bakılır. Şâfiî âlimlerinin büyüklerinden Gazâlî bu görüş hakkında şöyle demiştir: "İmam Şâfiî'nin de İmam Mâlik'in görüşünde olmasını çok isterdim."

14. İbni Mace, 521

15. Es-Sunenu'l Kubrâ, 1228

Not: İbni Mace ve Beyhakî'de Ebû Umâme'den gelen bu rivayetlerin "tadı rengi ve kokusu değişmediği müddetçe" kısmı zayıftır. Ancak bu rivayetlerin ifade ettikleri anlam, icma ile telakki edilmiş ve âlimler bu hadisle amel etmişlerdir.

linin üstüne bir kova su -veya büyük bir kovayla su- dökün. Siz kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz. Zorlaştırıcı olarak gönderilmediniz.' "[16]

Hadisten anlaşıldığı üzere mesciddeki necaset üzerine bir kova yani az miktar su dökülerek necaset temizlenmiştir. Şayet az suyla temas eden necaset her hâlükârda onu necis kılsaydı, bu su da necis olmalıydı. Bu suyun necis olması bir yana, Allah Resûlü onunla mescidi temizlemiştir.

Arıtma yöntemiyle necasetlerden arındırılan ve eski hâline getirilen suları kullanmak caiz midir?

Temizlik, banyo, istinca gibi günlük hayattaki ihtiyaçlar için kullanılan ve necis olan sular bazı merhalelerden geçirilerek koku, renk ve tat açısından bir necaset taşımayacak şekilde eski hâline getiriliyor. Bu merhaleler suyun birkaç işlemle necis tortulardan arındırılması, havalandırılması, kimyevi bazı maddelerle mikropların öldürülmesi ve suyun klor maddesiyle dezenfekte edilmesidir.

Sağlık açısından en uygun olan kimyasal işlemden geçmemiş/arıtılmamış suların kullanılmasıdır. Ancak herhangi bir sebepten dolayı doğal su kullanılamıyor ise arıtılmış suların kullanılmasında şer'an bir sıkıntı yoktur. Çünkü arıtılmış su; tadı, rengi ve kokusu bozulmamış sudur. Onu necis kılan illetlerden arınmıştır.

Borularda veya metal kaplarda bekleyen ve pastan dolayı değişikliğe uğrayan suyun hükmü nedir?

Pas, necis bir madde değildir. Suyun depolarda veya borularda beklemesiyle kırmızıya çalan ve pas içeren sularla -su kelimesini ıtlak etmeye engel olacak oranda değişime uğramaması kaydıyla- abdest ve temizlik yapılmasında bir beis yoktur. Çünkü günümüz şartlarında bu durum suda kaçınılmaz bir durumdur. Âlimler kendisinden ayrılmayan/mülazemet eden şeyleri barındıran suyun temiz olduğu ve bu sularla temizlik yapılabileceği konusunda hemfikirdir. Ağaç yapraklarının veya ağaç parçalarının değiştirdiği su gibi… Ancak sıhhat açısından zararları bulunduğundan bu suyun tercih edilmemesi evla olandır.

16. Buhari, 220

İlaçlama nedeniyle renklenen suyun hükmü

Bu renkler genelde suya atılan birtakım ilaçlardan kaynaklanmaktadır. Suya atılan bu ilaçlar suyun temiz ve temizleyici olmasına etki etmez. Bu renkte akan suların birçoğu da aradan kısa bir zaman geçtiğinde tekrar eski hâline döner. Yani, bu ilaçlar suda hakiki bir değişiklik yapmaz. Bundan dolayı bu suların kullanılmasında bir beis yoktur.

Suya Bir Canlının Düşmesi ve Ölmesi

a. Şayet suya düşüp ölen canlı; sinek, akrep, arı, çekirge gibi akıcı kanı olmayan canlılarsa, bu su necis değildir.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi birinizin içeceğine sinek düşecek olursa o sineği içeceğe daldırsın ve geri çıkarsın. Zira onun kanatlarından birinde hastalık diğerinde ise bunun şifası vardır."[17]

Sineğin o suda ölmesiyle su necis olsaydı, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu suyu içmeyi nehyederdi. Akıcı kanı olmayan diğer canlılar da sineğe kıyas edilmiştir.

b. Şayet suya düşüp ölen canlı; koyun, fare, kedi gibi akıcı kana sahip olan canlılarsa ve suyun rengini, kokusunu ve tadını bozmuşlarsa bu su necis, bozmamışsa bu su temizdir.

Ebû't Tufeyl'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir çocuk zemzem kuyusuna düştü. Bundan dolayı da kuyunun suyu boşaltıldı."[18]

Balık gibi denizde yaşayan canlılar bu kısımdan istisnadır. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) denizin ölüsünün temiz olduğunu belirtmiştir.[19] Balık, içinde yaşadığı suda ölse bile bu durum suya zarar vermez.

Musta'mel (Kullanılmış) Su

Musta'mel su, kullanılmış -yani kendisiyle abdest alınmış veya gusledilmiş- su demektir. Böyle bir suyun rengi, tadı ve kokusu değişmemiş ise bu suyu kullanmak caizdir. Racih olan görüşe göre, kullanan kişinin er-

17. Buhari, 3320; Ebu Davud, 3844
18. Sunenu'd Dârekutnî, 66
19. Ebu Davud, 83; Tirmizi, 69

kek veya kadın olmasında fark yoktur. Kur'ân ve Sünnette bu suyu kullanmayı nehyeden sahih bir delil bulunmadığı gibi, bu konu hakkındaki rivayetler bu suların kullanılabileceğini göstermektedir.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Meymûne'den (radiyallahu anha) arta kalan (su) ile yıkanırdı."[20]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımlarından biri cefne denilen büyük bir kaptan su alarak gusletti. Sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o kaptan abdest almak veya gusletmek üzere gelince hanımı, 'Ey Allah'ın Resûlü, ben cünüp idim.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Su, cünüp olmaz.' buyurdu.[21]

Başka bir rivayette ise "Su, cünüp olmaz." dedikten sonra o suyu kullandığı geçer.[22]

Misver ibni Mahreme'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest aldığında onun abdestinden artan suyu almak için insanlar nerede ise birbiri ile kavgaya tutuşacaklardı."[23]

Isıtılmış Su

A. Güneşte Isıtılmış Su

Güneş'te ısıtılmış olan su temiz ve temizleyicidir ve kullanılmasında bir beis yoktur. Çünkü su, Güneş'in önüne konulup ısıtıldığı zaman onun rengini, tadını veya kokusunu değiştirmediği, sadece ısıttığı görülür.

İmam Şâfiî, tıbbi bir nedenden dolayı bu suları kullanmayı mekruh saymış ve şu rivayete dayanmıştır:

Âişe Annemiz'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Güneş'in önüne su bırakıp, bir miktar su ısıttım. Sonra Allah Resûlü'nün abdest alması veya onunla yıkanması için o suyu getirdim. Dedi ki: 'Ey Âişe, bunu bir daha yapma! Çünkü bu, alaca hastalığına sebep olur.' "[24]

20. Müslim, 323
21. Ebu Davud, 68; Tirmizi, 65
22. bk. Ahmed, 25389
23. Buhari, 189
24. Es-Sunenu'l Kubrâ, 14; Sunenu'd Dârekutnî, 86; Şâfiî mezhebinde "İkinci İmam Şâfiî" olarak

Fakat bu hadis zayıf bir hadistir. Zayıf hadisle hüküm sabit olmayacağı için onunla amel edilmez.

B. Ateşte Isıtılmış Su

Ateşte ısıtılan suları kullanmak caizdir. Bunu nehyeden herhangi bir delil yoktur. Ömer,[25] İbni Ömer,[26] İbni Abbâs[27] (radıyallahu anhum) ve Hasan El-Basrî'den[28] (rahimehullah) gelen rivayetler de bunda herhangi bir beisin olmadığını göstermektedir.

Beklemesi Nedeniyle Değişime Uğramış Su

Kendisine herhangi bir madde karışmadığı hâlde ya çok beklediğinden ya da kendisini etkileyecek bir maddenin yanında kalmasından dolayı değişen su, âlimlerin geneline göre temizdir ve temizleyicidir. Çünkü bir suyun necis olması ancak içerisine karışan bir madde ile mümkündür. Allah Resûlü daha önce zikrettiğimiz hadiste şöyle buyurur:

Ebû Umâme El-Bâhilî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Su temizdir. Onu hiçbir şey necis kılmaz. **Ancak içine düşen bir necaset ile** ya kokusunun ya tadının ya da renginin değişmesi hariç. (Bu durumda su necistir.)"[29]

Bu nedenle sularda bulunan yosunun, su kabının, su zeminindeki toprağın suda yaptığı değişiklik suya zarar vermez.

---

anılan İmam Beyhakî bu hadisi rivayet ettikten sonra, "Bu hadis sahih değildir." der ve senedindeki Hâlid ibni İsmâîl'in metruk bir ravi olduğunu ve hadisin diğer yollarında yer alan kişilerin de aynı şekilde zayıf olup, güvenilir raviler olmadığını söyler. Hadisi, Es-Sunen kitabında zikreden Dârekutnî de bu hadisin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Bu konuda Dârekutnî'nin Es-Sunen'inde (no; 88) Ömer'in (radıyallahu anh) Güneş'te ısıtılmış suları kerih gördüğüne dair bir rivayet daha vardır. Bu rivayet, senedindeki kezzâb (yalancı) bir raviden ötürü zayıftır.

25. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 11; Sunenu'd Dârekutnî, 85; Dârekutnî sahih bir rivayet olduğunu söylemiştir.

26. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 256

27. bk. age, 258; İbni Hacer, Et-Telhîsu'l Habîr (1/146) isimli kitabında bu rivayetin sahih olduğunu belirtmiştir.

28. bk. age, 259

29. Es-Sunenu'l Kubrâ, 1228

Sulara Bevletmek

Yer kaynaklı sular iki kısımdır;

A. Akar Su

Bu sular sürekli aktıkları ve hareket hâlinde oldukları için kendilerini ve geçtikleri yerleri temizlerler. Yani, bu sular hareket hâlinde oldukları sürece her zaman temiz ve temizleyicidir.

B. Durgun Su

Göl, gölet ve havuz gibi etrafı kapalı ve akmayan hareketsiz sulardır. Bundan dolayı içerisine hiçbir şey karışmadığı hâlde değişebilmektedir. Bu sebepten dolayı Allah Resûlü bu sulara bevletmeyi yasaklamıştır.

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) durgun suya bevletmeyi nehyetti."[30]

Durgun bir su ile karşılaşan kişi suyun renginin, tadının veya kokusunun değişip değişmediğine bakmalı ve ona göre kullanıp kullanamayacağına karar vermelidir. Şayet durgun olan bir suyun bu üç özelliğinden herhangi biri değişmişse kişi onu kullanamaz.

Ayrıca bu Nebevi emir, Müslim'e bir sorumluluk yüklemektedir. Müslim, içinde yaşadığı çevreye karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmelidir. Başkalarının kullanma ihtimali olan suları kirletmemeye özen göstermelidir.

30. Müslim, 281

KAPLAR BABI

Kapların Hükmü

- Kullanılması Mübah Olan Kaplar
  - Hakkında Yasaklayıcı Bir Nas Olmayan Her Türlü Kaplar
  - Abdest Almak İçin Kullanılan Saf Altın ve Gümüş Kaplar
  - Kâfirlere Ait Olup İçerisinde Necaset Bulunmayan Kaplar
  - Bir Parçasında Altın veya Gümüş Olan Kaplar
- Kullanılması Yasak Olan Kaplar
  - Yemek ve İçmek İçin Kullanılan Saf Altın ve Gümüş Kaplar
  - Kâfirlere Ait Olup İçerisinde Necaset Bulunan Kaplar
  - Müslimlere Ait Olup İçerisinde Necaset Bulunan Kaplar

KAPLAR BABI

Kapların Hükmü

Allah'ın (celle celaluhu) yarattıklarında aslolan ibahadır. Yani aslolan O'nun (celle celaluhu) yarattıklarını kullanmaktır. Çünkü O (celle celaluhu), yarattıklarını kulları için yaratmış, onların hizmetine sunmuştur.

"O (Allah) ki; yeryüzünde olanların tamamını sizin için yarattı …" [1]

"Kendisinden (bir lütuf olarak) göklerde ve yerde olanların tamamını hizmetinize sundu. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir topluluk için ayetler vardır." [2]

Kaplar da bu genel hükme tabidir. **Yasaklayıcı bir nas olmadıkça, her türlü kabın yeme, içme ve konumuz olan temizlik için kullanılması caizdir.**

Altın ve Gümüş Kapların Kullanımı

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ümmetine altın ve gümüş kaplarda yemeyi ve içmeyi yasaklamıştır.

Abdurrahmân ibni Ebî Leylâ (radıyallahu anh) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Onlar Medâin şehrinde Huzeyfe (radıyallahu anh) ile beraber idiler. (Huzeyfe) su istedi. Bir Mecûsî ona gümüş bardakta su verdi.

1. 2/Bakara, 29
2. 45/Câsiye, 13

Onu hemen (sahibine) fırlatarak şöyle dedi: 'Bana gümüş kap içinde su vermemesini ona kesin olarak emrettiğimi sizlere bildiriyorum. Çünkü ben Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu duydum: 'İpek ve atlas elbisesini giymeyin; altın ve gümüş kaplarda su içmeyin. Çünkü bunlar dünyada onlarındır, ahirette ise sizindir.' " "[3]

Ummu Seleme Annemizden (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Gümüş kapta yiyip içen, karnına cehennem ateşini yudumlamış olur."[4]

Bu naslara dayanarak âlimler; altın ve gümüş kaplarda yeme ve içmenin haram olduğunda (neredeyse) ittifak etmişlerdir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) nehyetmesi ve bu fiili yapanları cehennem ateşiyle tehdit etmesini haramlığın delili olarak kabul etmişlerdir.

Bu ortak kabulden sonra, taharet/temizlik babını da ilgilendiren şu soruyu sormuşlardır:

Altın ve gümüş kaplardan abdest almanın hükmü nedir?

Cumhur-u ulema altın ve gümüş kaplarda abdest/gusül almayı haram kabul etmişlerdir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yemeyi ve içmeyi yasaklayan hadislerinin abdest/gusül vb. temizlik hükümlerini de kapsadığını öne sürmüşlerdir.

Racih olan şudur: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) altın ve gümüş kaplarda yemeyi ve içmeyi yasaklamıştır. Bunun dışında kalan şeyleri yeme-içmeye kıyas etmek teknik açıdan/usul olarak mümkün değildir. Çünkü bir şeyi bir başka şeye kıyas etmek için ortak bir illete sahip olmaları gerekir. Oysa altın ve gümüş kaptan yeme-içmenin illetinin ne olduğu dahi ihtilaflıdır.[5]

3. Buhari, 5426; Müslim, 2067

4. Buhari, 5634; Müslim, 2065

5. Yeme ve içmeyi yasaklayan nassın hikmeti hakkında şu görüşler öne sürülmüştür: (bk. Fethu'l Bârî, 5635 No.lu hadis şerhi)

• Altın ve gümüş olduklarından dolayı haram kılınmıştır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) "…dünyada onlara ahirette sizedir." demesi, illetin bu olduğunu gösterir.

• Altın ve gümüş (o dönemde) para birimiydi. Altın ve gümüş, kap yapımında kullanılsa, insanların faydalanacağı para azalmış olurdu.

Kâfirlerin Kaplarını Abdest İçin Kullanmak

Aslolan kâfirlerin kaplarının temiz olmasıdır. Zira Yüce Allah, onların yemeğini biz Müslimlere helal kılmıştır:

"Bugün temiz şeyler sizin için helal kılındı. Kendilerine Kitap verilenlerin yiyecekleri/kestikleri sizin için, sizin yiyecekleriniz de onlar için helaldir."[6]

• İsraf ve kibre kapı aralayıp, fakir insanları üzüntüye sevkedeceği için yasaklanmıştır.

• Acemlere (Arap olmayan) benzemek olduğu için yasaklanmıştır. Acemler altın ve gümüş kaplarda yer ve içerler.

Dikkatle bakıldığında görülecektir ki; burada sayılan illetlerin hiçbiri kıyas için yeterli değildir. Ya illet mundabıt/ölçülebilir değildir, ya kasırdır; kıyas edilende tahakkuku kesin değildir. Şöyle ki; zira cennet nimeti olduğu hâlde birçok şey (ipek gibi) helal kılınmıştır. Altın kadınlara, gümüş ise hem erkeklere hem de kadınlara süs eşyası olarak helal kılınmıştır. Örneğin Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kılıç kabzası gümüştendir.

Enes'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kılıcının kabzasının başı gümüştendi." (Tirmizi, 1691; Ebu Davud, 2583-2585)

Savaşta uzvunu kaybeden sahabiye altın ve gümüşten yapay uzuv yapılmasına müsaade edilmiştir.

Arfece ibni Es'ad'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cahiliye Dönemi'nde meydana gelen Kulâb Vakası'nda burnumdan yaralanmıştım ve burnum kesilmişti. Sonra gümüşten bir burun yaptırmıştım fena koku yapmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana altından bir burun yaptırmamı emir buyurdu." (Tirmizi, 1770)

Kırılan kaplara altın ve gümüş yama yapılmasına izin verilmiş, bizzat Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kırılan kabı gümüşle yamanmıştır.

Enes'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün bardağı kırıldı. Çatlak olan yeri gümüşten bir parçayla yamamıştı." (Buhari, 3109)

İsraf; Allah'ın ve Resûl'ünün yasakladığı her şeydir. Çünkü israf haddi aşmak; emredilende aşırıya gitmek veya gevşekliktir. (bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 3/153, s-r-f maddesi) Şâri' tarafından bizzat yasaklanmayanlarda ise israf ve kibir kişiden kişiye, örften örfe göre değişmektedir. Tüm insanlığı kuşatacak bir ölçüsü yoktur. Hakkında özel yasak olmayan konularda "israf ve kibir" diyerek bir şeyi yasaklamak usul açısından sakıncalıdır. Sabit olmayan bir ölçüyle bir şeyleri yasaklamaktır.

Hâliyle; altın ve gümüş kaplarda yemek ve içmek kesin bir dille yasaklanmıştır. Bunun dışında kalan şeyleri yeme içmeye kıyas etmek doğru değildir. Zira kıyas için ortak bir illet tespiti şarttır.

Altın ve gümüş söz konusu olduğunda; sorulan soruya uygun nas olup olmadığına bakarız. Şayet nas varsa ona göre hüküm inşa ederiz. Yasaklayıcı bir nas yoksa genel kaideye uyarak mübah olduğunu söyleriz. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

Şunu unutmamalıyız: Her mübah, sebep olduğu şeye göre hüküm alır. Örneğin uykuya düşkünlük kişiyi namazları kılmaktan, rızkını temin etmekten veya İslâmi/insani herhangi bir sorumluluğundan alıkoyuyorsa uyku mübah olmaktan çıkar. Sebep olduğu günahın hükmünü alır. Hâliyle altın ve gümüş kap kişiyi kibre, israfa, şöhrete, malı saçıp savurmaya, Müslimlerin derdiyle dertlenmemeye… sevk ediyorsa sevk ettiği şeyin hükmünü alır. Bu da bölgeden bölgeye, kişiden kişiye değişir. Bu nedenle Müslim, vakayı değerlendiren ve Müslimlere özel nasihatlerde bulunan ilim adamlarına kulak vermelidir.

6. bk. 5/Mâide, 5

Biz biliyoruz ki onlar yemeklerini günlük kullandıkları kaplarda pişiriyorlar. Yemeklerinin helal kılınması, kaplarının temizliğinin delilidir.

Allah Resûlü ve ashabın genel uygulaması da bu yöndedir. **Yakinen veya ğâlibu'z zânla (kuvvetli) ihtimal kaplarda necaset olduğunu bilmiyorlarsa, o kapları abdest vb. işlerde kullanmışlardır.**

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte savaşa çıkar (ve savaşta) müşriklerin (yemek) kaplarından ve su kaplarından bazılarını ele geçirir, onlardan yararlanırdık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bundan dolayı bizleri hiç ayıplamadı."[7]

Şayet kaplarında domuz, leş vb. haram şeyler kullanıyorlarsa; kaplar yıkandıktan sonra kullanılır.

Ebû Sa'lebe El-Huşenî (radiyallahu anh) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Biz Ehl-i Kitap olan kimselerle komşuluk ediyoruz. Onlar tencerelerinde domuz eti pişiriyorlar, bardaklarında şarap içiyorlar. (Onların kaplarını kullanmamız doğru mudur?)' diye sormuştu.

Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Eğer onlardan başka kaplar bulursanız bulduğunuz kaplarda yiyiniz içiniz. Fakat başka kaplar bulamazsanız onların kaplarını suyla yıkayınız ve (onlarda) yiyiniz, içiniz.' buyurmuştur."[8]

Şayet onlar da haram şeylerden uzak duruyorsa kapları yıkanmadan kullanılır.

Altın/Gümüş Kaplama Kaplarda Yemek İçmek

Kaplara sonradan dahil edilen altın ve gümüş, kabı altın ve gümüş hükmüne sokmaz. Yemek yenebilir, bir şey içilebilir.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün bardağı kırıldı. Çatlak olan yeri gümüşten bir parçayla yamamıştı."[9]

7. Ebu Davud, 3838
8. Ebu Davud, 3839; Hadisin aslı mutaffekun aleyhtir.
9. Buhari, 3109

Bu tür kaplar kişiyi dininde töhmet altında bırakacak, dışarıdan bakan onun altın/gümüş kaptan yediğini zannedecekse töhmetten uzak kalmak için, evla olan kullanmamaktır.

Safiyye Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın son on günü mescidde itikaftayken onu ziyarete gittim. Onunla bir süre konuştum, daha sonra dönmek için kalktım. Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) beni yolculamak için kalktı. Ummu Seleme'nin kapısı önündeki mescidin girişine geldiğimizde Ensâr'dan iki adam Peygamber'in yanından geçerek ona selam verdiler.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, 'Bir dakika bakar mısınız? Yanımdan ayrılan bu hanım (eşim) Safiyye binti Huyey'dir.' dedi.

O iki kişi, 'Subhanallah! Ey Allah'ın Resûlü! (Biz senin hakkında nasıl kötü düşünürüz?)' dediler. Bu, onlara çok zor geldi.

Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Şeytan, Âdemoğlunun vücudunda kanın dolaştığı gibi dolaşır. Ben sizin kalbinize bir şey (vesvese) atmasından korktum.' "[10]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kişiyi töhmet altında bırakacak şeylerden uzak durmuştur.

Su ve Yiyecek Konulan Kaplara Yönelik Nebevi Tavsiyeler

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Gece karanlığı bastırınca -yahut akşamı ettiğinizde- çocuklarınızı dışarı salmayınız. Çünkü o esnada şeytanlar etrafa yayılırlar. Geceden bir saat (süre) geçtikten sonra onları içeri alınız, kapıları kapatınız, Allah'ın adını anınız. Çünkü şeytan kapatılmış olan kapıyı açamaz. Ayrıca kırbalarınızın ağzını bağlayarak Allah'ın adını zikrediniz. Kaplarınızın üzerini de -üzerlerine enine bir şey uzatmak şeklinde dahi olsa- örtünüz, kandillerinizi de söndürünüz."[11]

10. Buhari, 2035; Müslim, 2175
11. Buhari, 5623; Müslim, 2012

HELA ADAPLARI BABI

Hela Adapları

- Helaya Girerken Besmele Çekmek ve Allah'a Sığınmak
- Helaya Sol Ayakla Girip Sağ Ayakla Çıkmak
- İhtiyaç Giderirken Elbiseyi Toplamak
- Sol Elle Temizlenmek
- Bevlin Elbiseye Sıçramasından Sakınmak
- Heladan Çıkarken Yapılması Gereken Zikirleri Yapmak
- Heladan Çıktıktan Sonra Elleri Yıkamak
- Su Dışında Peçete, Taş vb. Cisimlerle İsticmar Yapmak
- İsticmar Hakkında Bilinmesi Gerekenler
  - İsticmar Sırasında Sağ El Kullanılmamalıdır
  - İsticmar İçin En Az Üç Cisim veya Bir Cismin Üç Ayrı Yeri Kullanılır
  - Taş Dışındaki Başka Maddeler de İsticmar İçin Kullanılabilir
- İsticmar Yapılması Yasak Olan Maddeler
  - Kemik ve Tezek
  - Gıda Maddeleri
  - Necis Olan Maddeler
  - Şeriatın Değer Verdiği Maddeler
  - İsticmara Uygun Olmayan Maddeler

Hela Adabına Aykırı Fiiller

- Avret Mahallini İnsanlara Göstermek
- İnsanlara Eziyet Veren Mekânlarda İhtiyaç Gidermek
- Canlılara Ait Yuvalara İhtiyaç Gidermek
- Açık Alanda İhtiyaç Giderirken Vücudun Ön ve Arka Yönüyle Kıbleye Dönmek
- İslam Şiarı Olan Bir Maddeyle Helaya Girmek
- Zaruret Haricinde Konuşmak
- Sesli Bir Şekilde Allah'ı Zikretmek
- Ayakta Bevletmek
- Su Gideri Olmayan Banyolara Bevletmek
- İstinca ve İsticmarda Vesveseye Düşmek

HELA ADAPLARI BABI

İslam; kulun tam bir teslimiyetle Allah'a teslim olması ve şirk koşmaksızın Allah'a (celle celaluhu) kulluk etmesidir. İslam'ı din edinmek ise hayatın her alanına bu teslimiyet ve kulluğu yaymak, Allah'ın vazettiği kurallara uygun yaşamaktır.

Zira İslam dininin bir iddiası vardır. O, Yüce Allah'ın tek ve değişmez dinidir.

"Allah indinde (geçerli olan) tek din İslam'dır."[1]

O, bir hayat nizamıdır. Siyaset ve ekonomiye, sosyal ve ulusal ilişkilere, kimi sevip kime düşman olacağımıza, yediklerimize ve giydiklerimize, iş yerlerimize ve yatak odalarımıza… hela adabına kadar hayatın her alanına müdahale eder.

Abdurrahman ibni Yezîd 'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Selmân El-Fârisî'ye dendi ki: 'Sizin Peygamberiniz (sallallahu aleyhi ve sellem), hela/tuvalet adabına varıncaya kadar size her şeyi öğretti mi?'

Selmân El-Fârisî, 'Evet öğretti. Büyük ve küçük abdest bozarken kıbleye karşı durmamızı, sağ elle temizlenmemizi, üçten az taşla temizlenmemizi ve tezek ve kemikle temizlenmemizi bize yasakladı.' dedi."[2]

1. bk. 3/Âl-i İmrân, 19
2. Müslim, 262

Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, İslam hayatın her alanına bir adab belirleyerek hayatın tümünün ibadet olmasını sağlamıştır. Normalde uyumak, yemek yemek, helaya gitmek gibi hâller beşeriyetin gerektirdiği olağan şeyler iken, İslam'ın belirlediği adaplara riayet edilerek yapıldığında birer ibadet hâline gelirler. Kendisine ibadet etmenin yolunu kolaylaştıran Allah'a hamdolsun…

"De ki: 'Şüphesiz ki benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.' "[3]

Hela (الْخَلَاءُ) lugatta, boş olan mekân demektir.[4] Taharet babında, hela denildiğinde, kişinin kaza-i hacetini giderdiği mekân kastedilir. Bu ismin konmasının sebebi, ihtiyaç giderme vakitlerinin dışında o mekânın boş olmasındandır.

Hela ihtiyacımızı giderirken dikkat etmemiz gereken başlıca edepler şunlardır:

İnsanların Görmeyeceği Bir Yerde İhtiyaç Gidermek

Kişinin avret mahallini başkasına göstermesi veya başkasının avret mahalline bakması haramdır.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Erkek erkeğin, kadın da kadının avret yerine bakamaz."[5]

Allah Resûlü, avretinin başkaları tarafından görülmemesi amacıyla insanlardan uzak ve gizli yerleri hela ihtiyacı için uygun bulmuştur.

Muğîre ibni Şu'be'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir seferde Allah Resûlü ile beraber bulunuyordum. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Su kırbasını al.' buyurdu. Ben de onu yanıma aldım. Allah Resûlü gitti ve bana görünmeyecek kadar uzaklaştı. Sonra hela ihtiyacını giderdi."[6]

3. 6/En'âm, 162
4. bk. El-Mufredât, s. 297 vd., h-l-e maddesi
5. Müslim, 338
6. Buhari, 363; Müslim, 274

Abdullah ibni Ca'fer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü yüksek bir yerin arkasında veya hurma dallarının altında gizlenerek hela ihtiyacını gidermeyi severdi."[7]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) avret mahallinin görülmemesi için, oturmadıkça elbisesini kaldırmazdı. Oturur ve sonra elbisesinin etek kısımlarını kaldırırdı.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü hela ihtiyacını gidermek istediğinde, yere alçalıncaya kadar elbisesini kaldırmazdı."[8]

Günümüzdeki helalar avret mahalli görülmeyecek şekilde bina edilmiştir. Ancak bir Müslim açık alanda hela ihtiyacını giderirse, burada zikredilenler dikkat etmesi gereken edeplerdendir.

İnsanlara Eziyet Veren Mekânlarda İhtiyaç Gidermemek

İnsanların sıkça geçtiği yollar, gölgelendikleri sedirler, istifade ettikleri su kaynakları, otobüs durakları, sokaklar, parklar gibi sosyal hayat açısından yoğun olan mekânlar hela ihtiyacının giderileceği yerler değildir. Bu gibi yerlerde hela ihtiyacını gidermek insanlara eziyet etmektir. Bundan dolayı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu nehyetmiştir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Kişiye çokça beddua/lanet ettiren iki şeyden sakınınız.'

Ashab dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü çokça beddua/lanet ettiren şey nedir?'

Allah Resûlü, 'İnsanların yoluna veya gölgeliğine hela ihtiyacını gideren kişinin yaptığıdır.' buyurdu."[9]

Nebevi sünnetle eğitilen ve edep sahibi kılınan Müslim, yaşadığı çevreye ve insanlara karşı sorumluluk duygusu kazanır. Yapacağı herhangi bir davranışın çevreye ve insanlara etkisini düşünür. Doğaya zarar vermekten, toplumun hakkına girmekten ve insanlara eziyet etmekten şiddetle kaçınır.

7. Müslim, 342
8. Tirmizi, 14; Darimi, 693
9. Müslim, 269

Canlılara Ait Yuvalara İhtiyaç Gidermemek

Yerdeki ve duvardaki deliklere hela ihtiyacını gidermek, oranın sakini olan canlılara eziyet veren bir davranıştır. Aynı zamanda oralarda yaşayan akrep, yılan gibi canlıların kişiye zarar verme ihtimali vardır. Bundan dolayı canlılara ait olan yuvalara hela ihtiyacını gidermekten kaçınmak gerekir.

Abdullah ibni Sercis'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) böcek ve hayvanların yuvalarına idrar yapmayı yasakladı.

Katâde'ye, 'Böyle yerlere idrar yapmak neden hoş karşılanmıyor?' dedik.

O da 'Oraların cinlerin barınağı olduğu söylenirdi.' cevabını verdi."[10]

İhtiyaç Giderirken Ön ve Arkayla Kıbleye Dönmemek

Hela ihtiyacını giderirken önü veya arkayı kıbleye dönme konusu âlimler arasında ihtilaflıdır.[11] Tercih ettiğimiz görüşe göre; ihtiyaç giderirken

10. Ebu Davud, 29; Nesai, 34; Bu hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

11. Bu konudaki hadislerin zahiri birbirine muarız göründüğü için âlimler bu konuda ihtilaf etmiştir.

• Bir grup âlim, bevl ve dışkı yaparken önü ve arkayı kıbleye dönmenin mutlak olarak haram olduğunu söylemiştir. Bu âlimler bu konuda nehyedici sıfatta olan hadislerin umumunu almışlar ve bunun haram olduğunu söylemişlerdir.

• Bir grup âlim, hela ihtiyacının giderilme ânında kişinin önünü veya arkasını kıbleye dönmesinin caiz olduğunu söylemiştir. Bu görüşe dayanan âlimler Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konu hakkındaki nehiylerinin neshedildiğini söylemişler ve Câbir ibni Abdullah'ın rivayet ettiği şu hadise dayanmışlardır: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ön ve arka avret mahallimizi kıbleye dönerek bevletmekten bizi menetti. Ancak ben onu (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından bir sene önce kıbleye yönelmiş ihtiyacını giderir bir şekilde gördüm." (Ebû Dâvud, 13; Tirmizi, 9)

• Bir grup âlim, binadaki helalar gibi kapalı olan yerlerde kıbleye yönelmekte bir sakınca yoktur, ancak çöl gibi açık yerlerde haramdır, demişlerdir. Bu âlimler rivayetler arasında tercih veya nesh ve mensuh usullerine gitmeden önce rivayetlerin arasını cem etme yolunu tutmuşlardır. Çünkü rivayetlerin arasını cem etmek, tüm hadislerle amel etme nimetini doğurur. Bu âlimler Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlerini ve fiillerini incelemiş ve Allah Resûlü'nün açık ortamlarda bunu nehyettiğini, ama kapalı ortamlarda bir beis olmadığı için kıbleye dönerek ihtiyacını giderdiğini tespit etmişlerdir. Bunu -konunun devamında zikrettiğimiz- İbni Ömer'den (radiyallahu anh) gelen iki rivayet desteklemektedir. Dâvud Ez-Zâhirî'nin dayandığı Câbir (radiyallahu anh) hadisi de böyle anlaşılabilir. İmam Buhârî bu görüşü tercih etmiş, İbni Hacer bu görüş hakkında "En adaletli görüş budur." demiştir. **Bizim yanımızda da racih olan budur.** (bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Vudû', 11. Bab başlığı şerhi)

• Bir grup âlim de nehyeden ve cevaz veren hadisleri bir arada değerlendirmiş ve şu sonuca ulaşmıştır: Kıbleye ön veya arkayı dönmek mekruhtur. Cevaz veren hadisler, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) nehyinin harama delalet etmediğini, mekruhiyete delalet ettiğini gösterir. Bu görüş de tüm delillerle bir arada amel etme babından olduğundan, hadis ehlinin metoduna yakındır. Tercihe şayan olma-

önü veya arkayı kıbleye dönmek hususunda tafsilat vardır. Etrafı çevrilmiş kapalı helalarda önü ve arkayı kıbleye dönmek yasaklanmamıştır, caizdir. Müslim'in edep babından kaçınması hoş karşılansa da, şer'an bir sakıncası yoktur.

Açık alanlarda ihtiyaç giderirken ön veya arkayı kıbleye dönmek kesin bir dille yasaklanmıştır, caiz değildir.

Abdurrahman ibni Yezîd'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Selmân El-Fârisî'ye dendi ki: 'Sizin Peygamberiniz (sallallahu aleyhi ve sellem), hela/tuvalet adabına varıncaya kadar size her şeyi öğretti mi?'

Selmân El-Fârisî dedi ki: 'Evet öğretti. Büyük ve küçük abdest bozarken kıbleye karşı durmamızı ... bize yasakladı.' "[12]

Ebû Eyyûb El-Ensârî 'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Sizden biri hela ihtiyacını bozmak için gittiğinde önünü veya arkasını kıbleye çevirmesin. Doğuya veya batıya çevirsin.'

Biz Şâm tarafına doğru gitmiştik. Oranın helalarını kıbleye çevrilmiş olarak bina edilmiş bulduk. Helada iken kıbleden başka bir yöne döner ve Allah'tan bağışlanma dilerdik.' "[13]

Kapalı alanlarda kıbleye dönmekte bir beis olmamasının delilleri ise şunlardır:

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir ihtiyacımdan dolayı kız kardeşim Hafsa'nın evinin üstüne çıkmıştım. Allah Resûlü'nü arkasını Kâbe'ye, önünü ise Şâm'a dönmüş bir şekilde ihtiyaç giderirken gördüm."[14]

Mervân El-Esfar'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'i hayvanını kıbleye doğru çöktürmüş ve aynı yöne doğru çömelip idrar yaparken gördüm.

masının nedeni hangi nassın önce hangisinin sonra olduğunun bilinmemesindendir. Cevaz veren nas önce, yasaklayan daha sonra olduğu taktirde tam tersi bir hüküm ortaya çıkacaktır. (bk. age.)

12. Müslim, 262
13. Buhari, 394; Müslim, 264
14. Buhari, 148; Müslim, 266

Ben, 'Ey Ebâ Abdurrahman! Kıbleye karşı idrar yapmak yasak değil mi?' dedim.

O da, 'Evet bu yasaklama açık olan yerlerdedir. Ama kıble ile aranızda sütre olursa bir sakınca yoktur.' cevabını verdi." [15]

Allah'ın İsminin veya Kur'ân Ayetlerinin Yazılı Olduğu Bir Şeyle Helaya Girmemek

Mushaf veya Allah'ın isminin yazılı bulunduğu yüzük, kâğıt, kolye gibi bir şeyle helaya girmenin haramlığına işaret eden sahih ve sarih (açık) bir delil olmadığından haram değildir. [16] Ancak Allah'ın (celle celaluhu) şiarlarını tazim babından bu şeylerle helaya girilmemesi evladır.

"İşte böyle … Kim de Allah'ın (değer verilmesini istediği, O'nu hatırlatan) şiarlarını yüceltirse kuşkusuz bu, kalplerin takvasındandır." [17]

Mushafın veya üzerinde Allah zikrinin yazılı olduğu takı gibi şeylerin çalınma korkusu gibi bir durum oluşursa ve teslim edilebilecek güvenilir biri bulunmazsa, üstü örtülerek helaya girilebilir. Böylece hem mal korunmuş hem de Allah'ın şiarları tazim edilmiş olur.

Sol Ayakla Girip Sağ Ayakla Çıkmak

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) genel uygulamaları, değerli olan veya tazim edilen işlerde sağı, eziyet giderici veya değersiz olan işlerde solu kullanmanın sünnet olduğunu göstermektedir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü sağ elini temiz şeylerde ve yemek yemede kullanırdı. Sol elini ise hela ihtiyacında ve eziyet verici şeylerde kullanırdı." [18]

15. Ebu Davud, 11; Sunenu'd Dârekutnî, 161

16. Bu konuda Fıkıh kitaplarında zikredilen bir hadis vardır. Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü helaya gireceği zaman yüzüğünü çıkarırdı." (Ebu Davud, 19; Tirmizi, 1746) Yüzüğün sıfatı ile ilgili Buhari (65) ve Müslim'de (2092) geçen bir rivayette üzerinde "Muhammedun Resûlullah" yazılı olduğu belirtiliyor. Ancak Enes'in (radiyallahu anh) rivayet ettiği hadis, Ebu Davud, Dârekutnî, Nesâî gibi birçok muhaddisin belirttiği üzere zayıf bir hadistir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 19. Hadisin Şerhi)

17. bk. 22/Hac, 32

18. Ahmed, 26283; Ebu Davud, 33-34

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kişinin mescide girerken sağ ayağıyla girmesi, çıkarken sol ayağıyla çıkması sünnettendir."[19]

Hela, içinde bulunan necaset nedeniyle değersizdir. Helanın dışındaki yerler ise helaya nispetle temiz ve değerli olan yerlerdir. Helaya girerken değer olarak düşük bir mekâna girildiğinden sol ayak, çıkarken ondan daha değerli bir yere çıkıldığından sağ ayak kullanılması, **sünnetin ruhuna uygun** kabul edilmiştir.

Helaya Girerken Sünnette Sabit Olan Zikirleri Yapmak

A. "Bismillah" Demek

Genel olarak hayatın her alanında "Besmele"yi zikretmek meşru bir ameldir. Bunu teşvik eden birçok nas vardır. Teşvik edilen uygulamalardan birisi de helaya girerken besmele çekmektir.

Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Helaya girdiği zaman âdemoğlunun avret yerleri ile cinler arasındaki perde, kişinin (بِسْمِ اللهِ) 'Bismillah!' demesidir."[20]

B. Allah'a Sığınmak

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) helaya gireceği zaman,

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الخُبُثِ وَالخَبَائِثِ

Allah'ım! Erkek ve dişi şeytanların (şerrinden) sana sığınırım.' derdi."[21]

19. El-Mustedrek, 791; Es-Sunenu'l Kubrâ, 4322. Hâkim, 791 ve İbni Hacer (bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu's Salât, 47. Bab başlığı şerhi), sahih olduğunu; Zehebi, İmam Muslim'in şartı üzere olduğunu belirtmiştir. (bk. El-Mustedrek, 791)

20. Tirmizi, 606; İbni Mace, 297

21. Buhari, 142; Müslim, 375; Ebu Davud, 4; Tirmizi, 5; İbni Mace, 298. Hattâbî'nin belirttiği gibi hadisteki (الخُبُثِ) ibaresi (الخبيث) kelimesinin cemisi olup, erkek şeytanlar anlamındadır. (الخَبَائِثِ) kelimesi ise, (الخبيثة) kelimesinin cemisi olup, dişi şeytanlar anlamındadır. Bazı âlimler bu hadise, 'Kötü/mezmum olan şeylerden ve şeytanlardan sana sığınırım.' şeklinde de mana vermişlerdir. Her iki anlam da lugat açısından sahih, şeriata uygundur.

Zeyd ibni Erkam'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Helalar şeytanların hazır bulundukları yerlerdir."[22]

Zikrettiğimiz bu hadislerden anlaşıldığı üzere hela, şeytanların uğrak yeridir. Helaya girerken onların verebileceği zararlardan korunmak için sünnette sabit olan bu zikirlere ehemmiyet verilmelidir.

Küçük yaştaki bir çocuk helaya girdiğinde anne ve babasının onun yerine bu zikirleri yapması gerekir mi?

Birinin koruyucu zikirleri yapamaması durumunda bir başkası onun yerine yapabilir. Zira Allah Resûlü hastalandığında Âişe Annemiz (radiyallahu anha) Nâs, Felak ve İhlas Surelerini Allah Resûlü'ne okumuştur.[23] Anne ve babaların çocuklarını şeytanın tuzaklarından muhafaza etmeleri onların en büyük görevidir.[24]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü torunları Hasan ve Hüseyin'i,

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ

'Ben şeytanın şerrinden, zarar verici haşeratlardan ve kötü bir niyetle bakan gözden siz ikinizi Allah'ın tam olan kelimelerine sığındırıyorum.' diyerek Allah'a sığındırır ve, 'Sizin atanız İbrâhîm (aleyhisselam), oğulları İsmâîl ve İshâk'ı bu şekilde söyleyerek Allah'a sığındırırdı.' derdi."[25]

Helaya girerken ve çıkarken yapılan zikirler, açık alanda ihtiyaç giderirken yapılabilir mi?

Evet, yapılabilir; zira bu zikirler mekâna değil, ihtiyaç gidermeye ait zikirlerdir. Hangi mekânda ihtiyaç giderilirse giderilsin okunabilir.

22. Ebu Davud, 6; İbni Mace, 296
23. bk. Buhari, 4439; Müslim, 2192
24. Kız çocuğu için اَللَّهُمَّ إِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ مِنَ الخُبُثِ وَالخَبَائِثِ;
erkek çocuğu için اَللَّهُمَّ إِنِّي أُعِيذُهُ بِكَ مِنَ الخُبُثِ وَالخَبَائِثِ denilebilir.
25. Buhari, 3371

Banyo ve tuvalet bir aradaysa zikirler nasıl yapılır?

Banyo ve tuvalet iç içeyse, tuvalet için ayrılan bölme tuvalet kabul edilir. O bölüme girilirken zikir yapılır ve diğer adablara riayet edilir.

Helada Konuşmamak

A. Helada Allah'ı Zikretmek

Kişinin helada iken sessizce Allah'ı zikretmesi, ezanı tekrar etmesi ve aksırdığında Allah'a hamdetmesinin caiz olduğunda birçok âlim hemfikirdir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), hayatın her ânında Allah'ı zikrederdi/hatırda tutardı."[26]

Sesli olarak bu ve benzeri zikirleri yapmaya gelince, racih olan zikir vb. şeylerin sesli olarak helada yapılmamasıdır. Zira hela, yapı olarak zikrin sesli yapılmasına uygun değildir. Hasan El-Basrî'ye helada aksıran kişinin durumu sorulduğunda sessiz olarak hamdetmesi gerektiğini söylemiştir.[27]

Buna binaen; zikirlerin yazılı olduğu çıkartmalar tuvaletin iç kısmına yapıştırılmamalıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

B. Helada Konuşmak

Helada ihtiyacı giderirken konuşmamak, gözetilmesi gereken bir edeptir. Bunun haram olduğunu gösteren sarih bir delil yoktur.[28] Su istemek veya hela ihtiyacını giderdiğini belirtmek gibi zaruri hâllerin oluşması durumunda konuşulabilir.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bevlederken bir adam ona selam verdi. Allah Resûlü onun selamına karşılık vermedi."[29]

26. Müslim, 373

27. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1227

28. Bu konuda bazı âlimlerin helada konuşmanın haramlığına dair delil aldıkları bir hadis vardır: Ebû Saîd El-Hudri'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'İki adam avret mahallerini açarak ve konuşarak hela ihtiyacı için çıkmasınlar. Allah buna öfkelenir.' " (Ebu Davud, 15; Ahmed, 11310; El-Mustedrek, 559)

Araplar karşılıklı oturur, ihtiyaçlarını giderir ve konuşurlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir başkasının avretini görmeye sebep olan bu çirkin âdeti yasaklamıştır. Burada zikredilen konuşmaktan ziyade, avretlerin açılarak karşılıklı konuşulmasıdır.

29. Müslim, 370; Ebu Davud, 331; Ebû Davud'un lafzında Allah Resûlü'nün teyemmüm aldıktan sonra adamın selamına karşılık verdiği belirtilmektedir.

Ayakta Bevletmemek

Bu konu âlimler arasında ihtilaflıdır.[30]

Racih olan, ayakta bevletmekten kaçınmaktır. Ayakta bevletmek, bevlin elbiseye sıçramasına ve açık alanda avret mahallinin başkaları tarafından görülmesine sebep olabilir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Her kim sana Allah Resûlü'nün ayakta bevlettiğini anlatırsa, onu doğrulama. Allah Resûlü, üzerine Kur'ân indirildiğinden beri ayakta bevletmemiştir."[31]

Ancak bir ihtiyaç oluşursa, bu durumda -necasetten sakınmak şartıyla- ayakta bevletmekte bir sakınca yoktur.

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü bir kavmin çöplüğüne geldi, ayakta bevletti ve sonra su istedi. Ben ona su getirdim. Bu suyla abdest aldı."[32]

---

30. Bu konudaki hadislerin zahiren birbirine zıt gibi olması, bu konuda birden fazla görüşün doğmasına sebep olmuştur.

• Bir grup âlime göre ayakta bevletmek mekruhtur. Ancak bir özür oluşursa bu durumda caizdir. Bu âlimler yukarıda zikrettiğimiz Âişe Annemiz'in (radiyallahu anha) hadisine dayanarak Allah Resûlü'nün aslen ayakta bevletmediğini, Huzeyfe (radiyallahu anh) hadisine dayanarak bir özürden dolayı ayakta bevletmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. **Bizim yanımızda racih olan görüş de budur.**

• Bir grup âlime göre elbiseye necasetin sıçramadığından emin olmak şartıyla ayakta bevletmekte bir sakınca yoktur. Bu âlimler Allah Resûlü'nden bunu nehyetmesine dair bir rivayetin sabit olmamasına ve ayakta bevlettiğine dair rivayetlerin varlığına dayanarak ayakta bevletmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak namazın sıhhatini ortadan kaldıracağı için necasetin bedene ve elbiseye sıçramaması şartını getirmişlerdir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakta bevletmeyi nehyettiğine dair bazı rivayetler vardır:

Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü beni ayakta bevlederken gördü ve, 'Ey Ömer! Ayakta bevletme.' dedi. Ben de ondan sonra ayakta bevletmedim." (İbni Mace, 308)

Bureyde'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Üç şey cefadandır. (Bunlardan biri de) ayakta bevletmektir." (Taberânî, Mu'cemu'l Evsat (5998) eserinde, Buhari, Et-Târîh kitabında (4/495) zikretmiştir.) Bu anlamda İbni Mes'ûd'dan da (radiyallahu anh) mevkuf bir rivayet gelmiştir. (Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1326)

Câbir (radiyallahu anh) anlatıyor, "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kişinin ayakta bevletmesini nehyetti." (İbni Mace, 309; Es-Sunenu'l Kubrâ, 496)

Ancak bu rivayetlerin tümü zayıftır.

31. Ahmed, 25045; Tirmizi, 12; Nesai, 29; İbni Mace, 307

32. Buhari, 224; Müslim, 273

Âişe Annemiz ve Huzeyfe'den (radiyallahu anhuma) rivayet edilen hadisler "Birbirine zıt olan bu rivayetler nasıl anlaşılmalıdır?" sorusunu akıllara getirmektedir. İbni Hacer (rahimehullah) bu konu hakkında der ki:

İbni Hacer der ki:

"Çöplük evlerin önünde ev sahiplerinin yararlanması için yapılır. Çoğunlukla alçak bir yapıya sahip olup, orada hela ihtiyacını gideren kişinin üzerine bevl sıçramaz."[33]

Bevlin Elbiseye Sıçramasından Kaçınmak

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İdrardan uzak durun. Kabir azabı çoğunlukla idrardan sakınmamaktan dolayıdır."[34]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyler rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kabre uğradı ve şöyle buyurdu: 'Bu ikisi azap görüyor, ama büyük günahtan ötürü değil.' Sonra şöyle buyurdu: 'Bu ikisinden birisi kovuculuk yapmak için dolaşırdı, diğeri de idrarından sakınıp korunmazdı.' "[35]

Bevlin Sıçramasından Korunmak İçin Alınacak Tedbirler

1. Rüzgâra Doğru Bevletmemek

Bu konuda zayıf rivayetler vardır.[36] Ancak kişi rüzgâra doğru bevlettiğinde rüzgâr bevlin kişinin üzerine sıçramasına sebep olabilir. Bundan dolayı rüzgâra doğru bevletmemek, bevlin sıçramasından korunabilmek için bir tedbirdir. Cumhur-u ulema rüzgâra yönelerek bevletmeyi mekruh saymıştır.

2. Yumuşak Bir Mekân Seçmek veya Bevl İçin Küçük Bir Çukur Kazmak

Bu konuda zayıf rivayetler vardır.[37] Ancak bu, bevlin sıçramasından korunmak için kişinin uygulayabileceği bir tedbirdir.

"Âişe Annemiz'in (radiyallahu anha) hadisi onun bu konudaki bilgisine dayanmaktadır. Bu bilgi Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) evlerde yaptığı fiiline hamledilir. Âişe Annemiz (radiyallahu anha) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) evin dışındaki fiiline rastlamamıştır. Evin dışındaki fiilini ise, Huzeyfe (radiyallahu anh) ezberlemiştir." (Fethu'l Bârî, 226 No.lu hadisin şerhinde)

33. Fethu'l Bârî, 224 No.lu hadisin şerhinde
34. Ahmed, 8331; İbni Mace, 348; Sunenu'd Dârekutnî, 464
35. Buhari, 218; Müslim, 292
36. Dârekutnî, Âişe Annemizden (radiyallahu anha) (154); Tahâvî, Şerhu Meâni'l Âsâr isimli eserinde Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) (6586) bu konuda hadis rivayet etmiştir. Ancak belirtildiği üzere bu hadisler zayıftır.
37. bk. Ebu Davud, 3

3. Elbiseyi Toplamak

Hela ihtiyacı giderilirken yere değen elbiseye necaset bulaşabilir. Bundan dolayı elbiselerin paçalarını, etek kısımlarını toplamak bu konuda alınabilecek tedbirlerdendir.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hela ihtiyacını gidermek istediğinde, yere alçalıncaya kadar elbisesini kaldırmazdı." [38]

4. Sıçratmayan Tuvalet Taşı Seçmek

Şüphe yok ki mimari yapılar, onu yapanların ve orada yaşayanların kimliğini ele verir. İslam'ı ölçü kabul eden bir insan, imar ettiği yaşam alanlarını İslam'a uygun düzenler.

Bugünkü yapılar her ne kadar kendini İslam'a nispet eden müteahhitler tarafından yapılsa da -Allah'ın rahmet ettikleri müstesna- İslami hassasiyetler gözetilmeden, Batılı yaşam tarzına uygun imar edilmiştir.

Bize düşen, yaşadığımız alanları Müslimce bir yaşama uygun hâle getirmeye çalışmaktır.

İstinca ve İsticmar Adabı

İstinca, su kullanılarak idrar ve dışkı mahallini yıkamak demektir.

İsticmar, taş kullanılarak idrar ve dışkı mahallini temizlemek demektir.

Hela ihtiyacı giderildikten sonra aslolan su ile temizlik yapmaktır. Taş ile isticmar ikinci mertebede yer alır. Bu iki yoldan biriyle necasetin izale edilmesi vaciptir. Çünkü necasetin varlığı namazın kabulüne engeldir.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) helaya girdiğinde ben ve benim gibi bir çocuk su dolu bir ibrik ve ucu demir olan bir sopa taşırdık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdiğimiz o suyla istinca ederdi." [39]

38. Tirmizi, 14; Darimi, 693
39. Buhari, 152; Müslim, 271

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Ey Kadınlar!) Eşlerinize dışkının ve bevlin eserlerini üzerlerinden yıkamalarını emredin. Zira ben onlardan hayâ ediyorum. Allah Resûlü de böyle yapardı."[40]

İstinca ve isticmar konusunda dikkat edilmesi ve bilinmesi gerekenler şunlardır:

A. İstinca ve İsticmar Yaparken Sağ Eli Kullanmamak

Bevlederken veya istinca ve isticmar yaparken sağ eli kullanmak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) nehyettiği bir davranıştır.

Abdurrahman ibni Yezîd'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Selmân El-Fârisî'ye dendi ki: 'Sizin Peygamberiniz (sallallahu aleyhi ve sellem), hela/tuvalet adabına varıncaya kadar size her şeyi öğretti mi?'

Selmân El-Fârisî, 'Evet öğretti. Büyük ve küçük abdest bozarken kıbleye karşı durmamızı, sağ elle temizlenmemizi, üçten az taşla temizlenmemizi ve tezek ve kemikle temizlenmemizi bize yasakladı.' dedi."[41]

Ebû Katâde'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Sizden biri bevlettiği zaman zekerini sağ eline almasın. Sağ eliyle istinca yapmasın. Kabının içine solumasın."[42]

Sol elin olmaması ya da sargıda olması gibi zaruri durumlarda kişi sağ elini kullanabilir.

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının."[43]

B. İsticmar Yapılacak Madde Hakkında Bilinmesi Gerekenler

1. Zatında Necis Olan Bir Madde Olmaması

Temizlik, temiz olan şeylerle yapılır. Zatında necis olan bir şey, bir başka necaseti temizleyemez.

40. Ahmed, 24639
41. Müslim, 262
42. Buhari, 154; Müslim, 267
43. bk. 64/Teğabun, 16

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tuvalet ihtiyacını görmek için geldi. Kendisine üç taş getirmemi emretti. Ben iki taş buldum, üçüncüye baktım bulamadım. Bir tezek bularak onu getirdim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) iki taşı aldı, tezeği fırlattı ve 'Bu pistir.' dedi."[44]

2. Kemik ve Tezekle Temizliğin Yapılmaması

İbni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Tezek ve kemikle istinca etmeyin. Çünkü o ikisi cin kardeşlerinizin yiyeceğidir."[45]

İbni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tuvalet ihtiyacını görmek için geldi. Kendisine üç taş getirmemi emretti. Ben iki taş buldum, üçüncüye baktım bulamadım. Bir tezek bularak onu getirdim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) iki taşı aldı, tezeği fırlattı ve 'Bu pistir.' dedi."[46]

3. Şeriatın Kendisine Değer Verdiği Bir Nesne Olmaması

Üzerinde Kur'ân ayetleri, hadis metinleri, ilmî bahisler gibi şeylerin yazılı olduğu maddelerle isticmar yapmak doğru değildir. Çünkü bunlar şeriatın kendisine değer verdiği şeylerdir. Allah Resûlü cinlere ihtiram gösterip onların azıklarıyla isticmar yapmayı ümmetine yasaklamışsa, şeriatın kendisine değer verdiği şeylerle isticmar, evveliyatla doğru değildir.

"İşte böyle … Kim de Allah'ın (değer verilmesini istediği, O'nu hatırlatan) şiarlarını yüceltirse kuşkusuz bu, kalplerin takvasındandır."[47]

4. Necaseti İzale Edecek Bir Yapıya Sahip Olması

İsticmarın gayesi necaseti izale etmektir. Bundan dolayı isticmar için kullanılacak maddenin bu amacı yerine getirebilecek bir sıfatta olması gerekir. Örneğin, bundan dolayı âlimler cam parçalarıyla isticmar yapmanın hem

44. Buhari, 156

45. Müslim, 450; Ebu Davud, 39; Tirmizi, 18; Nesai, 39

46. Buhari, 156; Tirmizi, 17; Bu hadis, necis maddelerle isticmar yapmanın doğru olmadığına da delil alınmıştır. Çünkü Allah Resûlü tezeği kullanmamış ve bunu "pis olmasına" bağlamıştır. İbni Huzeyme, Es-Sahîh isimli eserinde (no; 70) İbni Mes'ûd'un, Allah Resûlü'ne getirdiği tezeğin eşek tezeği olduğunu kaydetmiştir. Eşek, eti yenmeyen hayvanlardan olup, dışkısı necistir.

47. 22/Hac, 32

bu amacı yerine getiremediğinden hem de kişiye zarar verebileceğinden hoş görmemişlerdir.

5. Gıda Maddeleriyle İsticmar Yapmamak

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kemik ve tezekle isticmar yapmayı cinlerin azığı olmasından dolayı nehyetmesine kıyasen ekmek, bakliyat gibi insanların gıda ihtiyaçları için kullandıkları şeylerle isticmar yapmak, doğru değildir.

C. İsticmarda Kaç Taş Kullanılır?

Bu konu âlimler arasında ihtilaflıdır.[48] Racih olan, isticmar için en az üç taşın -eğer üç taş bulunmazsa- bir taşın üç ayrı yerinin kullanılmasıdır. Bu konudaki rivayetler bunu göstermektedir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Dağ başlarında, kırlarda ve sahrada tuvalet ihtiyacını gidermek isteyen kimse yanına üç taş alsın, temizlik için bu taşlar ona yeterlidir."[49]

Abdurrahman ibni Yezîd'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Selmân El-Fârisî'ye dendi ki: 'Sizin Peygamberiniz (sallallahu aleyhi ve sellem), hela/tuvalet adabına varıncaya kadar size her şeyi öğretti mi?'

Selmân El-Fârisî dedi ki: 'Evet öğretti. ...üçten az taşla isticmarı bize yasakladı."[50]

Kişi temizlik için daha fazla sayıda taşa ihtiyaç duyarsa tekli sayılarda olması kaydıyla fazla taş kullanabilir.

48. Bu konuda genel olarak iki görüş vardır:

• Bir grup âlime göre isticmar için üç taş şart değildir. Bu konuda şöyle demişlerdir; "İsticmarda gaye temizlik olduğu için bir taş da yeterlidir. Aynı zamanda -yukarıda zikrettiğimiz rivayette- Allah Resûlü, İbni Mes'ûd'dan üç taş istemiş, İbni Mes'ûd ona iki taş getirmiştir. Eğer üç taş şart olsaydı, Allah Resûlü üçüncü taşı da isterdi."

• Bir grup âlime göre, hela ihtiyacı için üç taş gereklidir. Yukarıda zikrettiğimiz rivayetler bu görüşün delillerindendir. Bu âlimler Hanefî ve Mâlikîlerin delil aldıkları İbni Mes'ûd hadisini şöyle açıklamışlardır: "Burada Allah Resûlü'nün İbni Mes'ûd'dan ilk olarak üç taş istemesi, isticmar için üç taşın şart olduğunu gösterir. İbni Mes'ûd'un üç taş bulamamasından, üç taşın şart olmadığına delil çıkarılamaz. Üçüncü taş bulunmadığı için Allah Resûlü'nün bir taşı iki defa kullanma ihtimali de vardır." Racih olan görüş -yukarıda da belirttiğimiz üzere- budur.

49. Ebu Davud, 40; Nesai, 44

50. Müslim, 262

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz taşla taharetlenirse tekli sayılarda yapsın."[51]

Günümüzde kullanılan tuvalet kağıtları, taşla temizlenme hükmündedir. En az üç kağıt kullanılmalıdır, üç kağıt bulunmuyorsa bir kağıdın üç ayrı temiz yeri kullanılmalıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

D. Taşın Dışında Başka Maddeler İsticmar İçin Kullanılabilir mi?

İsticmar yapılacak madde için yukarıda zikrettiğimiz şartlara dikkat edilmesi kaydıyla, ağaç dalları, yapraklar, tuvalet kâğıdı gibi maddeler isticmar için kullanılabilir.

Ömer'in (radıyallahu anh) azatlı kölesi Yesâr ibni Numeyr'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (radıyallahu anh) bevledeceği zaman, 'Bana kendisiyle temizleneceğim bir şey ver.' derdi. Ben ona ağaç dalı ve taş verirdim. Ya da o, bir duvarın kenarına gelir, ona sürerek isticmar yapardı. Bazen de yere sürerek isticmar yapardı, zekerini yıkamazdı."[52]

E. Vücudun Ön veya Arka Tarafından Çıkan Her Şey için İstinca veya İsticmar Yapmak Gerekir mi?

İstinca ve isticmar, önden ve arkadan çıkan necis maddeleri temizlemek için meşru kılınmıştır. Hastalıktan dolayı kişiden çıkan kurtçuk veya safra kesesi ve böbrek taşları necis olan maddeler değildir. Doğal olarak bunlar bevl ve dışkı gibi necis maddelere kıyas edilemez. Yellenmek ise kötü kokulu bir hava olup, bedende veya elbisede iz bırakmaz. Sonuç olarak bunlardan dolayı istinca ve isticmar yapmaya gerek yoktur.

Heladan Çıkarken Okunması Gereken Zikir

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) heladan çıktığı zaman, '(غُفْرَانَكَ) / (Allah'ım!) Senin mağfiretini isterim.' derdi."[53]

51. Buhari, 161; Müslim, 237

52. Es-Sunenu'l Kubrâ, 540; Beyhakî bu hadisi rivayet ettikten sonra, "Bu babta rivayet edilenlerin en sahihi budur." demiştir. Bu ifade hadisin isnadında konuşulduğuna dolaylı bir imadır. Anlamı "Hepsi problemli rivayetlerin en iyisi budur." demektir.

53. Ebu Davud, 30; Tirmizi, 7; İbni Mace, 300; Ahmed, 25220

İbnu'l Kayyim (rahimehullah) bu konuyla ilgili şu tespiti yapar:

"Allah en iyi bilir, bunda bir sır vardır. Şöyle ki; dışkı bedeni ağırlaştırır ve bedende kalmasıyla eziyet verir. Günahlar da kalbi ağırlaştırır ve orada kalmasıyla kalbe eziyet verir. Bu ikisi bedene ve kalbe eziyet eden zararlı şeylerdir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) heladan çıkınca bedenine eziyet veren şeyden kurtulması, bedenin hafiflemesi ve rahatlamasından dolayı Allah'a hamdetmiştir.[54] Sonra eziyet verici diğer etkenden kurtarmasını, kalbini rahatlatmasını ve hafifletmesini Allah'tan istemiştir. Allah Resûlü'nün kelimelerinin ve dualarının incelikleri ve önemi (insan) aklının alabileceğinden çok daha fazladır."[55]

Heladan Çıktıktan Sonra Elleri Yıkamak

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) helaya girdi. Ben bir kabın içerisinde ona su getirdim. O da istinca yaptı. Sonra elini yere sürdü ve sonra elini yıkadı. Sonra ona bir kapta başka bir su getirdim. O suyla da abdest aldı."[56]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) elini yere/toprağa sürmesi, sabun kullanmanın gerekliliğine işarettir. Zira o dönemde toprak, sabun gibi temizleyici olarak kullanılırdı.

Banyoda Bevletmemek

Abdullah ibni Muğaffel'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Biriniz gusül abdestini aldığı yere idrarını yapıp sonra da orada yıkanmasın. Çünkü vesveselerin çoğu bundan ileri gelir."[57]

Burada inceleyebileceğimiz iki banyo çeşidi vardır:

a. Şayet banyo yapılan yerde herhangi bir gider yoksa ve oraya bevledilmesi hâlinde necaset orada birikiyorsa, bu banyoda bevletmek nehyedil-

54. İbnu'l Kayyim burada Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edilen hadise işaret ediyor:
"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) heladan çıktığı zaman (الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنِّي الْأَذَى وَعَافَانِي) 'Hamd, benden eziyeti gideren ve beni afiyet içinde kılan Allah'adır.' derdi." (İbni Mace, 301) Bunun gibi bir fiil mevkuf olarak Ebû Zerr'den de (radiyallahu anh) rivayet edilmiştir. (Musannefu İbni Ebî Şeybe, 29907) Ancak bu iki rivayet de zayıftır.

55. İğâsetu'l Lehfân, 1/58-59

56. Ahmed, 8104; Sahîhu İbni Hibbân, 1405

57. Ebu Davud, 27; Tirmizi, 21

miştir. Çünkü kişi oraya bevledip sonra banyo yaptığında, biriken necasetin üzerine sıçrayıp, sıçramadığından emin olmaz ve vesveseye kapılır. Aynı zamanda -"Sular Babı"nda da aktardığımız üzere- Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) durgun sulara bevletmeyi yasaklamıştır.

b. Banyo yapılan mekân gideri olan ve suyun dışarıya akıtıldığı bir yerse, orada bevletmekte bir sakınca yoktur. Zira suyun aktığı yerde necaset olmaz.

İmam Ahmed (rahimehullah) şöyle demiştir: "Şayet bevlin üstüne su döküldüğünde borudan akıp gidiyorsa, burada banyo yapmakta bir beis yoktur." [58]

El-Hattâbî (rahimehullah) şöyle der: "Kişinin banyoda bevletmesinin nehyedilmiş olması ancak bevlin akıp gideceği sert bir mekân olmaması veya mekânda bevli dışarıya akıtan (boru gibi) bir yol olmaması durumunda geçerlidir. Çünkü bu, yıkanan kişinin üzerine bevl damlalarının ve sıçramalarının isabet etmesini vehmettirir ve vesveseyi doğurur." [59]

Hastalık Nedeniyle Bevlini Tutamayan Kişinin Durumu

Bu durum bir hastalıktır. Yüce Allah herkesi gücü nispetinde sorumlu tutmuştur.

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının." [60]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Size bir şeyi emrettiğimde gücünüz yettiğince onu yerine getiriniz. Bir şeyi yasakladığımda da onu bırakınız." [61]

• Bu kişinin durumu, kendisinden istihaze kanı akan kadının durumu gibidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi sellem) istihazenin bir hastalık olduğunu, gelen kanın yıkanmasını, her namaz için abdest almayı ya da iki namazı cem ederek bir abdestle kılmayı emretmiştir. Kendisinden bevl gelen kimse de Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) istihazeli kadına emrettiği şekilde davranmalıdır. Şöyle ki;

58. Eş-Şerhu'l Kebîr alâ Metni'l Mukni', 1/87
59. Meâlimu's Sunen, 1/22
60. bk. 64/Teğabûn, 16
61. Buhari, 7288; Müslim, 1337

• Bu kişi her namaz için istinca yapıp, abdest almalıdır.

• Ya da istinca yapıp, abdest aldıktan sonra namazlarını cem edip öyle kılmalıdır.[62]

• Elbisesine isabet eden bevli/sidiği temizlemelidir.

İstinca Konusunda Oluşan Vesveseler

Bazı fıkıh ve ilmihâl kitaplarında necasetten korunmak için öneriler vardır. Kırk adım yürümek, biraz hareket etmek, öksürmek, yukarıdan aşağıya düşer gibi oturmak, idrarın geldiği yere kürdan gibi şeyler koyup, tıkamak, sol tarafa uzanmak, on dakika bekledikten sonra yapılacak kontrolün ardından abdest almak… gibi.

Bu sayılanların hiçbiri sünnette yoktur. Ümmetine her şeyi öğreten Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu sayılanlardan hiçbirini öğretmemiş, tavsiyede bulunmamıştır. Müslim'in sorumluluğu; ihtiyaç giderdikten sonra güzelce temizlenmektir. İdrar ve dışkı mahallini temizledikten sonra, yapılması gereken fazladan bir şey yoktur. Kişinin takvalı olmak adına, fazladan yaptığı her şey, dinine zarar vererek, onu şeytanın ağı olan vesveseye düşürecektir.

İbnu'l Cevzî şöyle der: "Şeytanın oyunlarından birisi de onlara helada uzun kalmayı emretmesidir. Hâlbuki bu ciğere zarar verir. Orada kalmanın ölçüye göre olması gerekir. Kimisi tuvaletten çıkar, sonra yürür, öksürür, bir ayağını kaldırır, diğerini indirir. Kendince temizlendiğini zanneder. Hâlbuki o böyle yaptıkça idrar mesaneye sızıp toplandığından daha çok akar. İnsan bevletmeye hazırlanınca da burada toplanan su çıkar. Ama yürüme ve öksürmeden sonra durunca mesanede yine birazcık su toplanır. Sızma durmaz ve kesilmez. Bu böyle durmaz, devam eder. Kişinin

62. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 380

iki parmağının arasına alarak zekerini hafifçe sıkması ve onda olan şeyi çıkarması yeterlidir.[63] Bundan sonra suyla zekerini yıkar."[64]

Taharet, abdest ve namaz gibi ameli konularda insanlar çokça vesveseye düşebilmektedir. Zira şeytan, insanları vesveseye düşürmek için var gücüyle çalışmaktadır. İlerleyen bablarda bu konuya atıf yapabilmek için, vesveseyle ilgili toplu bilgiler vermek istiyoruz.

Gerek ibadetler için yapılan manevi temizlik (abdest, gusül) gerek de sağlık amaçlı yapılan temizliklerde vesvese, insanın şeytanın avcuna düştüğü ve hayatı kendine zindan ettiği alanlardan biridir. Bu durumda olan kişiler, kendilerine eziyet etmelerinin yanında aynı ortamı paylaştıkları insanlar için de eziyet kaynağıdırlar. Genelde abdest/guslün tam olmadığına, uzuvların ıslanmadığına, farzın hakkını eda etmediklerine inandıkları için aynı fiili defalarca tekrarlarlar. Ya da bir şeyin temiz olmadığına inandıkları için saatlerce onu paklamakla meşgul olurlar.

Bütünüyle şeytanın projesi olan vesvese, yerinde saymaz. Bu hassasiyet ve şüphe hâli her geçen gün daha fazla ilerler. Çoğu zaman da amelin terki ya da ağır psikolojik rahatsızlıklarla neticelenir.[65]

63. İbnu'l Cevzî burada Îsâ ibni Yezdâd El-Yemânî'nin babasından onun da Allah Resûlü'nden (ﷺ) rivayet ettiği "Sizden birisi bevlettiği zaman üç defa zekerini hafifçe çeksin." (İbni Mace, 326; Ahmed, 19053) hadisine işaret etmektedir. Ancak bu hadis Mürsel olması ve Îsâ ibni Yezdâd El-Yemânî'nin meçhul bir ravi olmasından ötürü zayıftır. Vesveseye sebep olup ve sağlık açısından sakıncalı olduğundan dolayı bundan kaçınmak gerekir. İbni Teymiyye der ki: "Bu konuda rivayet edilen hadis zayıf bir hadistir. Aslı yoktur. İdrar tabiatına göre çıkar. Bittiği zaman da tabiatı gereği kesilir. İdrar gelmesi tıpkı sağma gibidir. Şayet kişi zekerini hafifçe çekmeyi terk ederse, bevl durur. Ancak kişi zekerini sağarsa, idrar gelmeye devam eder." (Mecmuû'l Fetâvâ, 21/106). Hâfız İbni Hacer'de (رحمه الله) Bulûğu'l Merâm'da (105) isnadın zayıf olduğunu belirtmiştir.

64. Şeytanın Ayartması, s. 176

65. Şimdi vesveseli insanın içine düştüğü şer'i, akli ve örfi muhalefetleri maddeler hâlinde inceleyecek, Allah'ın yardımıyla bundan korunmaya dair bazı tavsiyelerde bulunacağız.

"A. Vesveseli Kişi Sürekli Allah Resûlü'ne Muhalefet Hâlindedir

Enes'ten (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü (ﷺ) bir müdd su ile abdest alır, bir sa'dan beş müdde kadar su ile de guslederdi.' (Buhari, 201; Müslim, 325)

Müdd; bir avuç su demektir. Sa'; dört avuç su.

İbni Abbâs'tan (رضي الله عنهما) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü âzalarını birer defa yıkayarak abdest aldı.' (Buhari, 157)

Âişe Annemizden (رضي الله عنها) şöyle rivayet edilmiştir:

'Ben ve Allah Resûlü bir farak (üç sa') olan bir kaptan beraberce gusül alırdık.' (Buhari, 250; Müslim, 319)

Burada vesveseli kardeşimize sormak istiyoruz:

Bir avuç suyla alınan abdest sizce sahih midir?

Dört avuç suyla alınan gusül yerine gelmiş midir?

Sizin temizlik ve hijyen ölçünüze göre Allah Resûlü'nün durumu nedir?

Temizliğin imanın yarısı olduğunu söyleyen bir Peygamber acaba bu öğretisine muhalefet mi etmiştir?

Temizlik anlayışı bu seviyede olan insanlardan tiksiniyor, beraber yaşayamıyorsunuz! Acaba Allah Resûlü ile aynı ortamı paylaşmak durumunda kalsaydınız ondan da tiksinecek miydiniz? (Haşa)

Bu sorulara muhatap olmak dahi; temizlik konusunda kendini hassas zanneden vesveseli insanların, durumunun vehametini kavramaları ve Rabblerinden yardım isteyerek tedavi olmaları gerektiğini anlamaları için kâfidir.

'O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar.' (24/Nûr, 63)

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

Bir grup sahabe, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ibadetlerini sordular. Kendilerine haber verilince de azımsadılar. 'Onun gelmiş ve geçmiş günahları affedilmiştir. Biz onun gibi değiliz.' dediler. Biri sürekli oruç tutacağına, diğeri geceleri uyumadan namaz kılacağına, biri de evlenmeyeceğine dair söz verdi. Bu durumdan haberdar edilen Allah Resûlü, onları yanına çağırdı.

'Bu sözlerin sahibi siz misiniz?' diye sordu.

'Evet.' cevabını alınca da onlara, 'Ben oruç tutar, iftar ederim. Bazen namaz kılar bazen de uyurum. Kadınlarla evlenirim. Allah'a yemin olsun ki, sizin Allah'tan en korkanınız ve Allah'ı en iyi bileniniz de benim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.' (Buhari, 5063; Müslim, 1401)

Temizlik hususunda Allah Resûlü'nü aşan, onun sünnetine muhalefet eden, onun sünneti seviyesinde yaşayanlardan tiksinen kardeşlerimiz bu tehdite birinci dereceden muhatap olduklarını bilmeli ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınmalıdırlar.

B. Vesveseli Kişi İsrafa Düşer

Vesveseli insanlar israf içerisindedir. Kullandıkları su miktarı, harcadıkları temizlik malzemeleri ve en önemlisi vakit ziyanından dolayı her amellerinde müsriflerden kabul edilirler.

'(Çünkü) O, israf edenleri sevmez.' (7/A'râf, 31)

'Malı saçıp savurma. (Çünkü) saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir…' (17/İsrâ, 26-27)

Ebû Neâme'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Abdullah ibni Muğaffel, oğlunun, 'Allah'ım! Senden cennete gireceğim zaman cennetin sağından beyaz bir saray isterim.' şeklinde dua ettiğini işitti.

Ona dedi ki: 'Ey oğulcuğum! Allah'tan cenneti iste, ateşten de O'na sığın. Ben Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) , 'Bu ümmette bazı kişiler bulunacaktır. Bu kişiler taharet ve dua konusunda haddi aşacaklardır.' derken işittim.' ' (Ebu Davud, 96; İbni Mace, 3864)

Vesveseli kardeşimiz, abdest ve temizlik hususunda haddi aşmıştır. Bu da önceki milletleri helak eden aşırılık/guluv ahlakından başka bir şey değildir.

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Aşırılıktan sakınınız. Şüphesiz sizden öncekileri helak eden, aşırılıktan başka bir şey değildir.' (Ahmed, 1851)

C. Vesveseli Kişi Etrafındaki İnsanlara Eziyet Edip Zarar Verir

Müslim'in temel özelliği; başkalarına faydalı olması, müminlerin sıkıntılarını gidermesi, hayatı onlara kolaylaştırmasıdır. Bunun zıddı ise zulümdür ve Allah, zulmü haram kılmıştır.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Kim bir müminin dünyalık sıkıntılarından birini giderirse, Allah da onun Kıyamet Günü sıkıntılarından birini giderir. Kim zor durumda olana kolaylık sağlarsa, Allah da ona dünyasında ve ahiretinde kolaylık sağlar. Kim Müslim'in ayıbını örterse, Allah da onun dünyada ve ahirette ayıplarını örter. Kul, kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da onun yardımındadır.' (Müslim, 2699; Ebu Davud, 4946)

Ebû Zerr (r.a.) Allah Resûlü'nden (s.a.v.) şu kutsi hadisi rivayet etmiştir:

'Ey kullarım! Ben zulmü kendime haram kıldım. Size de onu haram kıldım, dolayısıyla birbirinize zulüm etmeyiniz.' (Müslim, 2577)

İbni Ömer'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir:

Allah Resûlü (s.a.v.) bir gün minbere çıktı ve yüksek sesle şunları söyledi:

'Ey dilleriyle iman edip, iman henüz kalplerine yol bulmamış olanlar! Müslimlere eziyet etmeyin…' (Tirmizi, 2032)

Ebû Vehb'ten (r.h.) şöyle rivayet edilmiştir:

'Abdullah ibni Mubârek'e İslam'da en hayırlı ve mizanda en ağır, kıyamet gününde kişiyi Allah Resûlü'ne en sevimli ve yakın kılacak güzel ahlakın ne olduğunu sordular. Cevap olarak şöyle dedi: 'Güleryüz, iyilik saçmak ve insanlara eziyet etmemektir.' ' (Tirmizi, 2005)

Vesveseli insan bu soruyu kendine sormalıdır. Ben çevremdekilere faydalı, onlara hayatı kolaylaştıran bir insan mıyım?

Yoksa onlara zulmeden, eziyette bulunan, hayatı çekilmez kılanlardan mı?

Vesveseli insan hayatı kendine daraltıp, zehir ettiği gibi; çevresindekilere eziyeti çok daha büyüktür. Kendisi temizlik hususunda bu denli bir hassasiyete(!) sahipken, hayat onun için yorucuysa; bu hassasiyeti taşımayan ve haklı olarak aşırılık görenler için nasıl olsun?

D. Vesveseli Kişi Kendi Onurunu ve Karakterini Çiğner

Yaptığı davranışlarla kendisini küçük düşürür. Aklı kemâle ermemiş bir çocuğun dahi güleceği durumlara düşürür kendini.

İbnu'l Cevzî (r.h.) Hanbelî âlimlerinden şu olayı aktarır:

'Adamın biri İbni Akil'e gelip sordu: 'Ey imam! Ben defalarca suya dalıp çıkmama rağmen guslümün sahih olup olmadığında şüphem vardır. Bu durumda ne yapmalıyım?'

İbni Akil, adama dedi ki: 'Sizin bir şey yapmanıza gerek yoktur. Çünkü gusül ve namaz size vacip değildir.'

Adam aldığı cevaptan bir şey anlamayınca İmam durumu izah etti: 'Allah Resûlü bir hadisinde şöyle buyurur: 'Uyanıncaya kadar uyuyandan, büluğa erene dek çocuktan, akıllanana dek deliden kalem/sorumluluk kaldırılmıştır.' Tekrar tekrar suya girdiği hâlde vücudunun tam ıslanıp ıslanmadığından şüphede olan ancak delidir.' (El-Ezkiyâ, s. 83)

Gazâlî şöyle der: 'Vesveseli insan ya sünneti bilmiyordur ya da onun aklında kusuru vardır. Her ikisi de kul için büyük ayıplardandır.' (age. s. 83)

E. Vesveseli Kişinin Ameli Terki Tehlikesi

Çoğu vesveseli insan zamanla amelleri terk eder. Bu, tecrübeyle sabit bir durumdur. Nasıl ki, vesvese ilk başladığında çok basit endişelerle başlıyor ve bir yıkama, iki, üç…artarak ilerliyorsa bu durum zamanla ilerlemeye devam eder. Öyle bir boyuta ulaşır ki ne yaparsa yapsın amelin olmadığına inanmaya başlar. İşte bu nokta amellerin terk edildiği ve şeytanın zafer ilan ettiği noktadır.

Saydığımız maddelerde de görüldüğü gibi müvesvis hem dinen, hem de sosyal anlamda din, akıl ve mürüvvet sahiplerinin kabul etmeyeceği bir konumdadır. Özellikle dinini ifsad etmesini, hayatı kendine zindan etmesini önemsemese dahi; başkalarına eziyet etme hakkına sahip olmadığını bilmeli ve her ânının kul hakkına girmeyle büyük bir vebale dönüştüğünü idrak etmelidir.

F. Vesveseden Korunma Yolları

1. Kişinin Hastalığını Kabul Etmesi

Vesveseden korunmanın ilk adımı; müvesvisin hasta olduğunu kabul etmesidir. Özellikle şer'i naslar, Allah Resûlü'nün (ﷺ) ve selefin uygulamaları kendisine gösterilerek, üzerinde olduğu hâlin İslam'ın razı olmadığı bir hâl olduğu müvesvise kabul ettirilmelidir.

Vesveseye kapılmış olanların çoğu kendi aşırılıklarını görmek yerine başkalarını gevşeklikle suçladıklarından tedaviye yanaşmazlar. Hastalıklarını kabul ettikleri zaman da çok ilerlemiş olduğundan genelde netice elde edemezler.

2. Zikir ve Rukyeye Sarılmak

Vesvese şeytanın kulu saptırma yollarından biridir. Başlangıcı, ilerleyişi ve içinden çıkılmaz bir hâle gelmesi süreçlerinde hep şeytan vardır. Kaynağını kurutmadan, vesveseden kurtulmak neredeyse mümkün değildir.

Öyleyse vesveseden korunmak, ancak şeytandan korunmakla mümkündür.

Hâris El-Eş'arî'den (رضي الله عنه) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (ﷺ) şöyle buyurmuştur:

'Allah, Yahyâ'ya kendisiyle amel etmesi ve kavmine amel etmelerini emretmesi için beş şey emretti. Yahyâ, kavmini Mescid-i Aksa'ya toplayıp onlara bu emirleri bildirdi: '…Ve size Allah'ı zikretmenizi emrediyorum. Allah'ı zikreden kişinin misali, arkasında kuvvetli ve süratli bir düşman topluluğunun kendini kovaladığı adamın misali gibidir. Adam düşmanından kaçar. Ta ki çok korunaklı bir kaleye gelince düşmandan kendini korur. İşte insan da böyledir. Şeytandan ancak zikirle korunabilir…' ' (Tirmizi, 2863)

Şeytanın vesveselerinden korunmak, vesvesenin kul üzerindeki etkisini azaltmak için kişinin bolca Rabbini zikretmesi gerekir.

Özellikle sünnette varid olan sabah akşam zikirlerine devam etmesi, şeytanı insandan uzaklaştıran Ayete'l Kursi, Bakara Suresi'nin son iki ayeti ve insanı şeytandan koruyan Muavvizeteyn Sureleri'ni sürekli okuması gerekir. ("Bakara Suresi'nde bir ayet vardır ki Kur'ân ayetlerinin efendisidir. Şeytan olan herhangi bir evde okunursa (şeytan) o evden çıkar. (O ayet) Ayete'l Kursi'dir." (Şuabu'l Îmân, 2171)

Ebû Hureyre'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kur'ân'da iki ayet vardır ki, müminler için şifadır ve Allah'ın sevdiği şeylerdendir. O iki ayet Bakara Suresi'nin son iki ayeti (olan Amene'r Resûlü)'dür." (Deylemi, 1671; El-Câmiu's Sağîr, 1031)

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim Bakara Suresi'nin baş tarafından dört ayeti, Ayete'l Kursi'yi ve sonraki iki ayeti ve Bakara Suresi'nin sonundan üç ayeti okursa o gün ona ve ailesine Şeytan ve hoşlanmadığı bir şey yaklaşamaz. Bu ayetler aklı başından gitmiş kimselere ne zaman okunursa muhakkak iyileşir." (Darimi, 3425; Mecmeu'z Zevâid, 17013)

Abdullah ibni Hubeyb El-Cuhenî'den (رضي الله عنه) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (ﷺ) şöyle buyurmuştur:

"Sabah akşam İhlas ve Muavvizeteyn Sureleri'ni üçer defa oku! Bunlar, bütün belaları, afetleri, sıkıntıları ve istemediğin kötü şeyleri giderir." (Tirmizi, 3575; Nesai, 5428)

Ebû Saîd El-Hudri'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü cin ve nazardan korunmak için çeşitli dualar okurdu. Nâs ve Felak Sureleri inince, diğerlerini terk edip, bu iki sureyi okurdu." (Tirmizi, 2058; Nesai, 5494)

3. Üstüne Gitmek

Vesveseli insanların çoğu; vesveseli oldukları konularda bazı anlamsız duygulara sahiptirler. Bunu aşmanın tek yolu o duygu ve düşüncelerin üzerine gitmek, zorlanarak da olsa onları yenmeye çalışmaktır. Temizlik hassasiyetine sahip insan için bu durum zor olsa da, başkalarına eziyet ederek

kulların; şeytana hizmet ederek Rabbinin hukukunu çiğnemesinden daha iyidir.

Örneğin; abdest hususunda vesveseli olan biri Allah Resûlü'nü (ﷺ) örnek alarak bir avuç suyla abdest almaya nefsini zorlamalı ve abdest uzuvlarını birer defa yıkamalıdır.

Bir şeye yıkamadan dokunamayan veya herhangi bir şeyle teması olduktan sonra mutlaka vücut azalarını dezenfekteye ihtiyaç duyan, bunu yapmayanlardan rahatsız olan kardeşlerimiz nefislerini zorlamalıdırlar. Allah Resûlü'yle yaşayacak olsa, ona (ﷺ) burun kıvıracak, belki dokunduğu şeyi yıkamadan yemeyecek veya dokunamayacak olmanın çirkin hâlini tahayyül etmelidirler.

Birçok samimi Müslim, vesvesenin üzerine giderek onu yendiler. Allah'tan (cc) yardım isteyerek, üzerine gidecek her kardeşimizin netice alacağını Rabbimizden temenni ediyoruz.

4. Psikolojik Destek Almak

Temizlik ve hijyen konusunda vesveseli olan insanların bazıları yaşadıkları birtakım olayların yıpratıcı etkisinden sıyrılmak için bir şeylere yönelirler. Belli bir zaman sonra unutturması için yöneldikleri şey onlarda takıntı hâline gelir. Ayrılık, ölüm, ihanete uğrama gibi insanın hazırlıksız olduğu ve yaşamını derinden sarsan, bir ân akıldan çıkmayan hadiselerin çoğu böyle bir tehlike barındırır içinde.

Bu süreci atlatmak için aklın ve nefsin meşgul edildiği şeyler ise ileride hayatı derinden etkileyen takıntılara dönüşür.

Bu işi para tuzağına çevirmeyen, tanınan ve kendisine güvenilen bir uzmandan bu konuda yardım alınabilir. Özellikle de temizlik ve benzeri vesveselerin, belli bir olaydan sonra başladığı insanlar, bu yardımı almalıdırlar. Burada altını çizmek istediğimiz nokta, bir uzmanla konuşarak vesveseyi tetikleyen unsuru bulmak ve onun yıkıcı etkisini, nasihat/öğüt/terapi yoluyla hafifletmek, böylece vesveseyi oluşturan etkeni ortadan kaldırmaktır. İlaç tedavisi olarak isimlendirilen antidepresan (zehir/uyuşturucu) tarzı ilaçların kullanımı şer'an caiz olmamakla beraber insan fıtratına da uygun değildir.

Konumuzun başında zikrettiğimiz gibi amelî vesvese mefhumu, geniş bir alana taalluk etmektedir. Her amelin kendine göre bir vesvese biçimi vardır. Lakin vesvesenin kaynağı ve mantığı bir olduğundan zikrettiğimiz maddeler tüm amelî vesveseler için uygulanabilir." (Tevhid Dergisi, İtikadi ve Amelî Vesvese, S 31, s. 16-20)

FITRAT HASLETLERİ BABI

Fıtratın Şer'i Anlamı

- Fıtrat, Allah'ı Tevhid Etmektir
- Fıtrat, Beden Temizliğidir

Fıtrat Hasletleri

- Misvak ve Diş Fırçası Kullanmak
  - ·Ağız Temizliğinin Müekked Sünnet Olduğu Yerler
    - ··Abdest Alırken/Abdestle Birlikte
    - ··Namaza Başlamadan Önce
    - ··Kur'ân Okumaya Başlamadan Önce
    - ··Eve Girerken
    - ··Gece Uyanınca
- Etek Tıraşı ve Kol Altı Tıraşı Yapmak
  - ·Etek ve Kol Altı Tıraşında Gözetilmesi Gereken Süre Kırk Gündür
  - ·Avret Mahallini (Eş Dışında) Bir Başkasına Açmamak ve Sağlığa Zarar Vermemesi Kaydıyla Vücut Kıllarının Giderilmesinde Lazer Kullanılabilir
  - ·Kadınlara Benzeme Niyeti Olmaksızın Kol-Bacak-Göğüs Bölgeleri Tıraş Edilebilir
- Tırnak Kesmek
- Sünnet Olmak
- Sakalları Uzatıp Bıyıkları Kısaltmak
  - ·Sakal Bırakıp Bıyık Kısaltmak Vaciptir
  - ·Sakalın Uzunluğu Güvenilir Bir İlim Adamının Tespitine ve Müminlerin Uygulamasına Göre Belirlenmelidir
  - ·Sakal Erkeği Kadından ve Şirk Taifelerinden Ayırmalıdır
- Sakalın Faydaları/Hikmetleri
  - ·Sakal Bırakmak; Allah'ın ve Resûl'ünün Çağrısına İcabet Etmektir
  - ·Sakal Bırakmak, Fıtrata Uymaktır
  - ·Sakal Bırakmak, Müşriklere Muhalefettir
  - ·Sakal, Kalkandır
  - ·Sakal, Müslim Erkeğin Süsüdür

FITRAT HASLETLERİ BABI

Fıtrat hasletleri/özellikleri, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözünden alınmış bir kavramdır ve yaratılış özellikleri manasına gelmektedir. Fe-ta-ra/Fıtrat kökünden gelen kelimenin öz anlamı, uzunlamasına yarıktır.[1] Kelimenin zamanla kazandığı anlamlardan biri de hilkat/yaratılış olmuştur. İnsanın yaratılıştan getirdiği suret ve ahlaki özelliklere fıtrat denmiştir.

Fıtratın Şer'i Anlamı

Kur'ân ve Sünnet incelendiğinde fıtrat/yaratılış/hilkat kavramının iki anlamda kullanıldığı görülür:

A. Tevhid Anlamında

"Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy). Allah'ın yaratmasında değişiklik yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler."[2]

1. bk. El-Mufredât, s. 640, f-t-r maddesi
2. 30/Rûm, 30

Bu anlamda fıtrat; insanın özüne, yaratılış kodlarına, tabiri caizse fabrika ayarlarına işaret eder. Her insan Yüce Allah'ı tanıma, O'nu birleme ve O'na kulluk bilinciyle/eğilimiyle dünyaya gelir:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her çocuk fıtrat üzere doğar." [3]

İyâd ibni Himâr El-Mucâşiî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kudsi bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki ben, tüm kullarımı hanif olarak yarattım." [4]

B. Biyolojik Yapı, Dış Görünüm ve Temizlik Anlamında

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Fıtrat olan şeyler beş tanedir (veya beş şey fıtrattandır): Sünnet olmak, kasıkları tıraş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altını tıraş etmek ve bıyığı kısaltmak." [5]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'On şey fıtrattandır: Bıyıkları kısaltmak, sakalı salıvermek, misvak kullanmak, (abdest alırken) burna su çekmek ve sonra onu burundan çıkarmak, tırnakları kesmek, parmak mafsallarını yıkamak, koltuk altı kıllarını yolmak, etek tıraşı yapmak, küçük abdest ve büyük abdest mahallerini yıkamaktır.'

Ravi Zekeriyyâ dedi ki: 'Mus'ab, 'Onuncuyu unuttum, ancak o, ağzı çalkalamak olabilir.' dedi' " [6]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) fıtrat hasletleri olarak zikrettiği hususlar; ya insanın dış görünümü ya da beden temizliğiyle ilgilidir.

3. Buhari, 1359; Müslim, 2658
4. Müslim, 2865
5. Buhari, 5891; Müslim, 257
6. Müslim, 261

Sahih/Mustakim Kulluk İçin Fıtrat!

İslam, insanı bir bütün olarak ele almıştır. Onun inanç dünyasını tevhid akidesiyle, biyolojik yapısını şeriatla düzenlemiştir. Allah (celle celaluhu), yarattığı fıtrat ile indirdiği din arasında birbirini besleyen karşılıklı bir ilişki kurmuştur. Buna göre insan dine/şeriata uydukça fıtratını/özünü korumakta, fıtratını korudukça Rabbine kulluk etmesi kolaylaşmaktadır. Yukarıda okuduğumuz Rûm Suresi 30. ayette de din ve fıtrat yan yana, birbiriyle ilişkili olarak zikredilmiştir:

"Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak **dine çevir**. Allah'ın insanları yarattığı **fıtrata (uy)**. Allah'ın yaratmasında değişiklik yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler."[7]

Ayet mealinde belirginleştirdiğimiz yerleri okuyunca "dine çevir" ve "fıtrata uy" ifadelerinin peş peşe geldiğini görürüz. Yüzü dine çevirmek, yani insanın her şeyiyle dine dönmesi; ancak fıtrata uymasıyla mümkündür. Bu ikisi arasındaki bağ koparsa, Allah (celle celaluhu) ile insan arasındaki bağ da kopar. Din ile fıtrat arasındaki bağ güçlendikçe Allah ile insan arasındaki bağ da güçlenir. İnsanın sahih/mustakim bir kulluk için dine kulak kabartması, başta tevhid akidesi olmak üzere fıtrat hasletlerine riayet etmesi gerekir.[8]

7. 30/Rûm, 30

8. Fıtrat ile din/vahiy arasındaki bağı gösteren bazı rivayetler varid olmuştur. Fıtrat hasletlerine uyulmadığında vahyin geciktiğini gösteren bu **rivayetlerin isnadında konuşulmuştur.**

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Allah'ın Resûlü, muhakkak ki Cibrîl (sana gelmekte) ağır davranıyor.' denildi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Siz çevremdeyken niye ağır davranmasın ki? Ne misvaklanıyor ne tırnaklarınızı kısaltıyor ne bıyıklarınızı kesiyor ne de parmak boğumlarınızı temizliyorsunuz!' dedi." (Ahmed, 2181)

Ebû Vâsıl'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Eyyûb El-Ensârî (radıyallahu anh) ile karşılaştım. Benimle musafaha etti. Tırnaklarımda bir uzunluk (olduğunu) gördü.

Bunun üzerine şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: 'Sizden biri, tırnaklarını (kısaltmayıp) kuş tırnağı gibi bırakıyor; (böylece) içlerinde cünüplük, pislik ve kir toplanıyor, (bu hâldeyken de) semanın haberi hakkında soru soruyor.'' " (Ahmed, 23542)

Şeytanın Projesi: Fıtratı Değiştirmek!

Şeytan, Allah ile insan arasındaki ilişkide (kulluk) kilit kavramın fıtrat olduğunun bilincindedir. Bu nedenle tüm çabası fıtratı bozmak, onu değiştirmek üzerine kuruludur:

"Allah ona lanet etmiştir/etsin. Dedi ki: '(Kasem olsun ki) senin kullarından belirlenmiş bir pay edineceğim.' 'Onları saptıracağım, onları (boş) kuruntularla oyalayacağım, onlara emredeceğim hayvanların kulaklarını kesecekler, onlara emredeceğim Allah'ın yarattığı (fıtratı) değiştirecekler.' Kim de Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinirse, hiç şüphesiz apaçık bir hüsrana uğramış olur."[9]

İyâd ibni Himâr El-Mucâşiî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bakın, bana öğretilenlerden sizin bilmediğiniz bir şeyi bugün size öğretmemi Rabbim bana emretti. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurmuştur: 'Bir kula bağışladığım her türlü mal helaldir. Ben, kullarımın tümünü hanif olarak yarattım. Bu arada şeytanlar onlara geldiler ve onları dinlerinden çevirdiler, kendilerine helal kıldığım şeyleri onlara haram kıldılar, hakkında hiçbir delil indirmediğim şeyi bana ortak kılmalarını emrettiler.' "[10]

A. Şirk

Şeytanın en önemli projesi tevhid akidesini bozmaktır. Okuduğumuz kudsi hadiste olduğu gibi insanları Allah'tan başkasına kulluğa sevk etmektir. Bunu da iki şekilde yapmaktadır:

- Allah'ın helallerini haram/yasak, haramlarını helal/serbest kılmak
- Allah'a ortak koşmayı emretmek

Birincisi, teşri/yasama şirkidir. Allah'ın yasalarına rağmen yasalar belirlemek ve O'nun pak şeriatına alternatif şeriatlar oluşturmaktır. İkincisi, Allah'tan bir delil/belge olmaksızın bazı varlıklara ruhaniyet/kutsallık atfedip onlara/kabirlerine/putlarına tapınmak, Allah'a yapılması gereken ibadetleri onlara yapmaktır.

9. 4/Nisâ, 118-119
10. Müslim, 2865

Kur'ân'da fıtratı/hilkati anlatan her iki ayet de fıtrat ile tevhid ve fıtratın bozulması ile şirk arasında bağ kurmuştur:

"Onlar, Allah'ı bırakıp da birtakım dişi (ismi verilen putlara) dua ederler. (Gerçekte) onların dua ettiği inatçı şeytandan başkası değildir. Allah ona lanet etmiştir/etsin. Dedi ki: '(Kasem olsun ki) senin kullarından belirlenmiş bir pay edineceğim.' 'Onları saptıracağım, onları (boş) kuruntularla oyalayacağım, onlara emredeceğim hayvanların kulaklarını kesecekler, onlara emredeceğim Allah'ın yarattığı (fıtratı) değiştirecekler.' Kim de Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinirse, hiç şüphesiz apaçık bir hüsrana uğramış olur."[11]

"(Tevhid ve şirki anlamanız için) size, kendi nefislerinizden bir örnek verdi: Köleleriniz arasında size verdiğimiz rızka ortak olan, kendinizden korktuğunuz gibi onlardan korktuğunuz, sizinle eşit olanlar var mıdır? İşte ayetleri, akleden bir topluluk için böylece açıklarız. (Hayır, öyle değil!) Zulmedenler, hiçbir bilgiye dayanmaksızın hevalarına/arzularına tabi oluyorlar. Allah'ın saptırdığını kim hidayet edebilir? Onların hiçbir yardımcıları da yoktur. Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy). Allah'ın yaratmasında değişiklik yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler. O'na yönelenler olun. O'ndan korkup sakının. Namazı dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın. (O müşrikler ki) dinlerini parça parça etmiş ve kendileri de gruplara bölünmüşlerdir. Her grup kendi yanındakiyle övünüp sevinmektedir."[12]

Kur'ân kendini tefsir eden bir kitaptır.[13] Her iki fıtrat/hilkat ayeti de kendi bağlamında okunduğunda fıtratın tevhid, bozulmasının da şirk olduğu anlaşılır.

B. Çıplaklık

Setr-i avret fıtri bir duygudur. Yüce Allah her insanı avret yerlerini örtme fıtratıyla yaratmış, sonra şer'i naslarla bu fıtri duyguya bir çerçeve çizmiştir.

11. 4/Nisâ, 117-119
12. 30/Rûm, 28-32
13. "Elif, Lâm, Râ. (Bu,) ayetleri sağlamlaştırılıp (muhkem kılınmış) sonra da (hüküm ve hikmet sahibi) Hakîm ve (her şeyden haberdar) Habîr (olan Allah) tarafından detaylı olarak açıklanmış bir Kitap'tır." (11/Hûd, 1)

Örtmenin fıtrat oluşunu şu delilden anlıyoruz:

"(Bu vesvese ve yeminleriyle) onları aldatıp (ağına) düşürdü. Ağaçtan tadınca, avret yerleri kendilerine görünmeye başladı. Üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara seslendi: 'Ben size bu ağaçtan yemeyi yasaklamamış mıydım? 'Şeytan, sizin apaçık düşmanınızdır.' dememiş miydim?' "[14]

Âdem Babamız ve Havva Annemiz, avret mahalleri açılınca beklemeksizin, buldukları ilk şeyle; cennet yapraklarıyla örtünmüşlerdir. Bu, örtünmenin fıtri bir duygu olduğunun delilidir.

Yüce Allah, insan eliyle dikilen elbiseyi "indirdiğini" haber vermiştir. Bu, elbisenin yağmur gibi İlahi bir nimet olduğunu hatırlatmak içindir:

"Ey Âdemoğulları! Şüphesiz size avretinizi örtecek ve kendisiyle süsleneceğiniz elbise indirdik.Asıl hayırlı olansa takva elbisesidir. (Dışınızı elbiseyle süslediğiniz gibi kalbinizi de takvayla süsleyiniz. Bu, daha hayırlıdır.) Bu (nimetler), düşünüp öğüt alsınlar diye Allah'ın ayetlerindendir."[15]

Bu ayet, aynı zamanda elbisenin indiriliş hikmetine de vurgu yapmıştır: Buna göre elbise, avreti örtmek ve insanın güzel görünmesini sağlamak içindir. Şeytanın insan üzerindeki köklü projelerinden biri; insanoğlunu çıplaklaştırmak ve onlara avret yerlerini göstermektir:

"Ey Âdemoğulları! Şeytan, ebeveynlerinize **avret yerlerini göstermek için** elbiselerini çekip aldığı ve onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi (de) fitneye düşürmesin. (Çünkü) o ve avanesi, sizin onları görmediğiniz yerden sizleri görüyorlar. Şüphesiz ki biz, şeytanları iman etmeyenlerin dostu kıldık."[16]

Zira şeytan, çıplaklığın fıtratı bozmak olduğunu ve ahlaksızlığı toplum içinde yaygınlaştırma aracı olduğunu bilmektedir. Bundan olsa gerek; ilk insandan bu yana insanları çıplaklaştırmak için uğraşmaktadır. Yüce Allah cahiliyeyi dört kavram üzerinden müminlere tanıtmıştır:

- Hukmu'l Câhiliyye/Cahiliye Hükmü[17]

14. 7/A'râf, 22
15. 7/A'râf, 26
16. 7/A'râf, 27
17. bk. 5/Mâide, 50

- Zânnu'l Câhiliyye/Cahiliye Zannı/İnanç Sistemi[18]
- Hamiyyetu'l Câhiliyye/Cahiliye Asabiyyeti/Irkçılık[19]
- Teberrucu'l Câhiliyye/Cahiliye Açıklığı[20]

Demek ki cahiliye dört rükun üzere kuruludur ve bunlardan biri cahiliye ahlakını temsil eden açıklık saçıklıktır. Bugün insî şeytanların tüm güçleriyle insanları çıplaklaştırmak için uğraşması; şeytanın suret ve sesi olan reklamların neredeyse her şeyi çıplaklığı özendirerek topluma sunması; fahişeliğin sanatçılık; soyunmanın moda … olması üzerinde düşünülmelidir. Hiç şüphesiz; ilk insandan bu yana var olan şeytanın çıplaklaştırma projesi, bugün de vardır. Yani setr-i avret; yalnızca namazın şartı olarak veya elbise fıkhı olarak değil, cahiliyeyle mücadelenin esaslı bir rüknu olarak anlaşılmalıdır.

C. Dış Görünüm, Estetik

İnsan güzel görünmek, başkaları tarafından beğenilmek ister. Yüce Allah insan fıtratına uygun olarak meşru süs araçları yaratmış, onun bu ihtiyacını meşru/şer'i daire içinde karşılamasını sağlamıştır:

"Ey Âdemoğulları! Şüphesiz size avretinizi örtecek ve kendisiyle süsleneceğiniz elbise indirdik."[21]

"De ki: 'Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kılmıştır?' (Ve yine) de ki: 'O, dünya hayatında iman edenler içindir. Ahirette ise sadece iman edenleredir.' Böylece bilen bir topluluk için ayetleri detaylı bir şekilde açıklarız."[22]

Mâlik ibni Avf'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben çok basit bir elbiseyle Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna gelmiştim.

Bana, 'Senin malın var mı?' diye sordu.

Ben de, 'Evet.' dedim.

18. bk. 3/Âl-i İmrân, 154
19. bk. 48/Fetih, 26
20. bk. 33/Ahzâb, 33
21. bk. 7/A'râf, 26
22. 7/A'râf, 32

Bu sefer, 'Hangi cins malların var?' diye sordu.

Ben de, 'Allah bana at, deve, koyun ve köle verdi.' diye cevap verdim.

Bunun üzerine bana, 'Allah sana bir mal ve imkân verdiği zaman bu imkân ve nimetin izleri üzerinde görülsün.' dedi."[23]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez.' demişti.

Bir adam, 'Birisi elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını isterse? (Bu da kibir midir?)' diye sordu.

Nebi de (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Şüphesiz ki, Allah güzeldir ve güzelliği sever. Kibir, hakikati kabullenmemek ve insanları küçük görmektir.' buyurdu."[24]

Şeytanın manipüle ettiği fıtri hasletlerden biri, beğenilme duygusudur. O, insanı fıtri olanın dışına çıkmaya, estetik adı altında Allah'ın yarattığı fıtratı değiştirmeye teşvik etmektedir.

Alkame'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd, 'Yüce Allah dövme yaptıran, dövme yapan, kaşlarını ve yüzlerindeki kılları alan, güzel görünmek için dişlerinin arasını ayrık hâle getiren ve Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara lanet etmiştir.' demişti.

Onun bu sözü Esed Kabilesi'nden Ummu Ya'kûb adındaki bir kadının kulağına gitti.

Bunun üzerine Ummu Ya'kûb ona gidip, 'Bana, senin şu şu kadınlara lanet okuduğun haberi geldi.' dedi.

Bunun üzerine İbni Mes'ûd şöyle dedi: 'Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) lanetlediği ve Allah'ın Kitabı'nda lanetlenmiş olan insanları benim lanetlememde ne var ki?'

Buna karşılık olarak kadın, 'Yemin ederim ki, Mushaf'ın iki kapağı arasındaki ayetleri okudum. Ancak senin söylediğini Kur'ân'da bulamadım.' diyerek itiraz etti.

23. Ebu Davud, 4063; Nesai, 5237
24. Müslim, 91

İbni Mes'ûd, 'Şayet Kur'ân'ı baştan sona okuduysan, benim söylediğimi Kur'ân'da görmüşsündür. Yüce Allah, 'Resûl size neyi vermişse onu alın, neyi de yasaklamışsa onu bırakın.' buyurmuyor mu?' dedi.

Kadın, 'Elbette buyuruyor.' şeklinde cevap verdi.

İbni Mes'ûd, 'Allah Resûlü bütün bunları yasaklamıştır.' dedi.

Bu defa kadın, 'Ben senin eşinin de bunları yaptığını gördüm.' dedi.

Bunun üzerine İbni Mes'ûd, 'Git, bak bakalım.' dedi. Kadın gitti, ancak aradığını bulamadı.

Bunun üzerine İbni Mes'ûd şöyle dedi: 'Eğer eşim bunlardan birini yapsaydı, onunla birlikte olmazdım.' "[25]

Dövme, peruk, diş inceltme, günümüzde yaygınlaşan estetik ameliyatlar; Allah'ın (celle celaluhu) hilkatini değiştirmek, insanın doğal yapısıyla oynamaktır. Şeytanın bu tuzağına düşen insan, yalnızca burnu, göğüsleri, dudaklarıyla… oynamakla kalmaz. Doğal yapısını bozdukça İlahi/Nebevi lanete uğrar, kalp/ruh yapısını da bozar. Lanet, insanın Allah'ın rahmetinden/yardımından uzaklaşmasıdır. Bu durumda bir insanın, istikamet üzere kulluk yapamayacağı malumdur. Güzelleşmek için vücudun doğal yapısını bozan insan, şeytanın esiri olur. Zira güzelliğin bir sınırı, arzuların sonu yoktur. Bugünün güzellik anlayışına göre dudağına müdahale eden

25. Buhari, 4886; Müslim, 2125; Fıtratta yapılan değişiklikler tedavi amaçlı olmayan, güzelleşme amacıyla yapılan değişikliklerdir.

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peruk takan ve taktıran, beyaz kıllarını ve kaş kirpik gibi kıllarını yolan ve yolduran, bir hastalıktan dolayı olmaksızın dövme yapana ve yaptırana lanet edilmiştir." (Ebu Davud, 4170)

Doktorun sağlık amacıyla gerekli gördüğü müdahaleler, hadisin yasak kapsamında değildir. Tedavi gerektiren durumlar, insanın doğal yapısının bozulduğunu gösterir. Tedavi amaçlı müdahaleler fıtratı bozmak değil, fıtrata dönüştür. Örneğin, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) erkeklerin altın ve ipek kullanımını yasaklamıştır. Ancak bazı durumlarda buna izin vermiştir. İzin verdiği durumlar incelendiğinde tedavi/sağlığa yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Enes'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) kaşıntılarından dolayı Abdurrahman ibni Avf ve Zubeyr'e ipekten gömlek giymelerine ruhsat verdi." (Buhari, 2919; Müslim, 2076)

Arfece ibni Es'ad'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cahiliye Dönemi'nde meydana gelen Kulâb Vakası'nda burnumdan yaralanmıştım ve burnum kesilmişti. Sonra gümüşten bir burun yaptırmıştım, fena koku yapmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana altından bir burun yaptırmamı emir buyurdu." (Tirmizi, 1770)

bir insan, birkaç yıl sonra yeni bir dudak modeliyle karşılaşacaktır. Güzelliğin/Aynanın kulu olan insan, dudağına yeni bir müdahale etmediğinde mutsuz olacak, yeni bir müdahaleye kalkıştığında vücudun doğal yapısını iyice bozmuş ve çirkinleşmiş olacaktır. Birincisi (mutsuzluk), şeytanın bir projesi, ikincisi (yeni müdahale için para harcama), şeytanın bir başka projesidir.

"Yakın akrabaya, miskine/ihtiyaç sahibi yoksula, yolda kalmışa hakkını ver, **malı saçıp savurma. (Çünkü) saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir.** Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür."[26]

Şeytanın bu tuzağına düşen insan, kendine yabancılaşacaktır. Kendisine ait olmayan organlarla kısa vadede tatmin duygusu yaşasa da uzun vadede huzursuz olacaktır. Hem, estetik operasyon insanın kendisine değil, başkalarına yaptığı yatırımdır. "Kendinizle barışık olun." gibi afili cümleler, yalnızca işin reklam boyutunu ifade etmektedir. Kendisiyle barışık olmak için insanın göğüsleriyle, burnuyla … oynaması değil, kalbiyle ilgilenmesi gerekmektedir. Başkalarına yatırım olan estetik, başkalarının ilgisi oranında sahibine haz verecektir. Birkaç hafta içinde toplumun "yapay organa" yönelik ilgisi düşecek, kişinin aldığı haz da düşecektir. Bu, şeytanın yaşlılık dönemi için yaptığı uzun vadeli bir yatırımdır. İnsan ne yaparsa yapsın, önünde bir yaşlılık süreci vardır. Dünyanın tüm estetik cerrahları bir araya gelse, yaşlılığın izlerini silemeyecektir. En fazla yapacakları şey, insanı ruhsuz, mimiksiz, gerim gerim gerilmiş bir hilkat ucubesine çevirmektir. Böyle bir insanın huzurlu bir yaşlılık geçirmesi, Rabbine yönelmesi, gençlik hatalarını telafi edecek salih ameller çoğaltması mümkün müdür? Yeryüzünün halifesi olsun ve orayı imar etsin diye yaratılan insan, ahir ömründe "kırışıklıklara iyi gelen krem" peşinde koşacaktır. Tam da şeytanın istediği şey: Kendisi secde etmeyerek alçaldığı gibi, buna sebep olan Âdemoğlunu alçaltmak ve basitleştirmek!

İnsanın kendisiyle barışmasının yolu; dış görünüşte fıtrata uyması, şeriatın haber verdiği fıtrat hasletleriyle uyumlu bir görüntüye sahip olmasıdır. Örneğin fıtrat, tırnakların kesilmesidir. Kişi tırnak uzatarak veya takma

26. 17/İsrâ, 26-27

tırnak takarak, güzelleşmiş olmaz. Fıtratını bozmuş olur. İnsan kirpiğinin normal bir uzunluğu vardır. Tıbbi bir zorunluluk olmadan takma kirpikle kirpik boyunu veya perukla saçını uzatan güzelleşmiş olmaz, yalancı olur.

Saîd ibni Museyyeb'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâviye Medine'ye geldiği seferlerin en sonuncusunda bize hutbe verdi.

Bu sırada bir top saç çıkarıp şöyle dedi: 'Ben bunu Yahudilerden başka yapan hiç kimse görmezdim. Şüphesiz Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) peruğu, yalan/aldatma olarak isimlendirmiştir.' "[27]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın yarattığı şekli bozarak yüzlerinden kıl alarak değişiklik yapanlara ve dövme yapanlara Allah lanet etsin."[28]

Yine fıtrat hasletleri bizim aidiyetimizi, nereye mensup olduğumuzu gösterir. Şeytana uyarak fıtrat hasletlerini değiştirenler, **"bizden olma"** vasfını kaybeder.

Yezîd ibni Amr El-Me'afirî (rahimehullah) Ben-i Ğifâr Kabilesi'nden bir adamdan şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü, 'Kim etek tıraşı olmaz, tırnaklarını kısaltmaz ve bıyıklarının uçlarını kesmezse bizden değildir.' **dedi.**"[29]

Biz bu bölümde dış görünüş ve temizlik anlamıyla fıtrat hasletlerini inceleyeceğiz. Zira tevhid anlamındaki fıtrat hasletleri itikad ilminde, dış görünüm/temizlik anlamındaki fıtrat hasletleri ise fıkıh ilminde incelenmektedir.[30]

27. Buhari, 5938
28. Nesai, 5108
29. Ahmed, 23480
30. Tevhid anlamında fıtrat hasletleri için bk.
    - El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, 1/331-362
    - Yaratılış Gayesi Lailaheillallah, Halis Bayancuk, s. 141-145
    - Tevhid ve Şirkin Anlaşılmasında Dört Asıl, Halis Bayancuk, s. 80-93
    - Akaid Dersleri, Halis Bayancuk, s. 92-95

Fıtrat Özellikleri Nelerdir?

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Fıtrat olan şeyler beş tanedir (veya beş şey fıtrattandır): Sünnet olmak, kasıkları tıraş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altını tıraş etmek ve bıyığı kısaltmak."[31]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'On şey fıtrattandır: Bıyıkları kısaltmak, sakalı salıvermek, misvak kullanmak, (abdest alırken) burna su çekmek ve sonra onu burundan çıkarmak, tırnakları kesmek, parmak mafsallarını yıkamak, koltuk altı kıllarını yolmak, etek tıraşı yapmak, küçük abdest ve büyük abdest mahallerini yıkamaktır.'

Ravi Zekeriyyâ dedi ki: 'Mus'ab, 'Onuncuyu unuttum, ancak o, ağzı çalkalamak olabilir.' dedi' "[32]

Hadislerde zikredilen özelliklerin bir kısmını "Abdest ve Hela Edepleri Babı"nda anlattık. Bu bölümde altı hasleti ele alacağız: Misvak kullanmak, istihdat/etek tıraşı olmak, koltuk altı tıraşı olmak, tırnak kesmek, sakalı uzatıp bıyığı kesmek ve sünnet olmak.

Fıtrat Hasletleri Ne Anlama Gelir?

Kişi hadiste zikredilen özellikleri yerine getirdiğinde Allah'ın (celle celaluhu), insanı yarattığı fıtrat üzere olur. Bu özellikler, en kâmil sıfat ve en değerli suret üzere olmaları için şeriatın insanları teşvik ettiği özelliklerdir.[33]

Bazı âlimler fıtrattan kastın Sünnet, nebilerin sünneti ve din olduğunu söyleseler de[34] racih olan, yukarıda kaydettiğimiz görüştür.

Fıtrat Hasletlerinin Temizlik/Taharet Babıyla İlgisi

Hadislerde zikredilen hasletler beden temizliği, ağız temizliği ve genel görünümle ilgili özelliklerdir. Bu sebeple âlimler fıtrat hasletlerini taharet/temizlik babı altında ele almışlardır.

31. Buhari, 5891; Müslim, 257
32. Müslim, 261
33. bk. Neylu'l Evtâr, 128 No.lu hadis şerhi
34. bk. Fethu'l Bârî, 5889 No.lu hadis şerhi

Bu kısa açıklamadan sonra, yukarıda mezkûr altı özelliği ele alabiliriz.

A. Misvak/Diş Fırçası Kullanmak

Fıtrat hasletlerinden biri, ağız temizliği anlamına gelen misvak kullanımıdır. Misvak, ağız temizliği için kullanılan aletin adıdır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında ağaçtan elde edilen -günümüzde de kullanılmaya devam edilen- misvak, ağız temizliği için kullanılırdı. Allah Resûlü bunun fıtrat hasleti olduğunu belirterek, tüm peygamberlerin şeriatında var olan bir temizlik aracı olduğunu ümmetine öğretti.

İleride göreceğimiz gibi, misvak kullanımının amacı ağız temizliğidir. Ağız temizliğine yardımcı olan diş fırçası ve ağız bakım ürünleri de misvak kapsamındadır. Kişi ağız bakımını bu niyetle yapmalı, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) emrine uyarak ağız bakımını ibadete çevirmelidir.

1. Misvağın/Ağız Bakımının Fazileti

Misvak/Dişleri fırçalamak; ağzın temizliği ve Rabbin rızasıdır:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Misvak; ağzın temizliği ve Rabbin rızasıdır."[35]

• Misvak, Allah'ın rızasını elde etme yollarından biridir. Zira ağız temizliğine dikkat eden kişi, peygamberlerin (aleyhisselam) tavsiyesini dikkate aldığı için Allah'ı (celle celaluhu) razı etmiş olur. Ayrıca, ağız bakımı yapan insan, çevresini rahatsız etmez; insanlar kendisinden razı olur.

• Ağız bakımı yapan kişi imanın yarısı olan temizliğe riayet etmiş, imanını arttırmış olur:

Ebû Mâlik El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Temizlik imanın yarısıdır."[36]

• Ağız bakımı yapan kimse kendisine verilen beden emanetini korumuş olur. Ağız, vücudun en fazla bakteri üreten organlarından biridir. Düzenli

35. Nesai, 5; Darimi, 711
36. Müslim, 223

temizlenmediğinde diş ve diş eti hastalıkları kaçınılmaz olur. Ağız hastalıkları bedene zararı yanında, ağız kokusu nedeniyle müminlere ve meleklere eziyettir. Melekler de insanlar gibi kötü kokulardan rahatsız olur:

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber Gazvesinde şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Her kim sarımsak yerse mescidimize yaklaşmasın."[37]

Câbir'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), soğan ve pırasa yemeyi yasakladı. Ancak bunlara duyulan ihtiyaç ağır bastı. Biz de onlardan yedik. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kim, şu (kokusu kötü olan) bitkiden yerse mescidimize asla yaklaşmasın. Çünkü melekler de insanların rahatsız olduğu şeylerden rahatsız olur.' dedi"[38]

2. Ağız Temizliğinin Müekked Olduğu Yerler

Allah (celle celaluhu) fıtrat hasletlerinden olan ağız bakımını Resûl'üne (sallallahu aleyhi ve sellem), Resûl'ü de ümmetine çokça emretmiştir:

Vâsile ibni'l Eske'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bana misvak emredildi. Öyle ki onun farz kılınmasından korktum."[39]

İbni Abbâs'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Misvak bana emredildi. Öyle ki onun hakkında Kur'ân ayeti inmesinden korktum."[40]

Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Size misvak konusunda çokça (teşvikte) bulundum."[41]

Buna binaen Müslim, çokça misvak kullanmalı, ağız bakımına dikkat etmelidir. Ancak bazı yerler vardır ki; sözlü ve fiilî olarak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ağız bakımına özel vurgu yapmıştır. Bu yerlerde ağız bakımı müekked sünnetlerdendir:

37. Buhari, 853; Müslim, 561
38. Müslim, 563
39. Ahmed, 16007
40. Ahmed, 2125
41. Buhari, 888

a. Abdest Alırken/Abdestle Birlikte

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Eğer ümmetime zorluk vermiş olmasaydım her abdestle beraber misvak kullanmalarını emrederdim."[42]

b. Namaza Başlamadan Önce

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şayet ben ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım her namazla beraber abdest almayı ve her abdestle beraber misvak kullanmayı emrederdim."[43]

c. Kur'ân Okumaya Başlamadan Önce

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz misvak kullanmakla emrolunduk. Kul, namaza durduğu vakit onun yanına bir melek gelir. Ona yaklaşır ve Kur'ân okumasını dinler. Öyle ki ağzını namaz kılanın ağzına yapıştırır. Bu sebeple her okuduğu ayet meleğin içine girer."[44]

Namaz, kulun Allah (celle celaluhu) ile konuşması; Kur'ân da Allah'ın (celle celaluhu) kuluyla konuşmasıdır. Her iki durumda da kul Rabbiyle baş başadır. Rabbinin huzuruna maddi ve manevi olarak temizlenerek girmelidir. Çünkü Allah (celle celaluhu), kullarından temiz olanları ve temizlenenleri sever.

d. Eve Girerken

Şurayh ibni Hânî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radiyallahu anha): 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), evine girdiğinde ilk yaptığı şey neydi?' diye sordum.

'Misvak kullanmaktı.' dedi."[45]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eve geldiğinde hanımlarıyla oturur, sohbet ederdi. Bu nedenle ağız temizliğine dikkat eder, ev halkıyla öyle konuşurdu.

42. Ahmed, 7412
43. Ahmed, 7513; Bazı âlimler sahih, bazı âlimler ise hasen olduğunu söylemişlerdir.
44. Es-Sunenu'l Kubrâ, 162
45. Müslim, 253

e. Gece Uyanınca

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin kalkınca ağzını misvakla temizlerdi."[46]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gece ibadeti için uyanırdı. Yüce Allah'ın huzuruna temiz çıkabilmek için ağız temizliğiyle geceye hazırlanırdı.

Bunun bir diğer hikmeti şu olabilir:

Gece uykusunda ağızda bakteriler oluşur ve uzun süre kapalı kalması nedeniyle ağız kokar. Ağız temizliği bu olumsuzluğu izale eder.

B. Etek Tıraşı

Fıtrat hasletlerinden bir diğeri; kadın veya erkeğin genital bölgesinde çıkan kılları tıraş etmesidir. Jilet, makas, ağda vb. bir araç kullanabilir.

Şeriatın gözettiği gaye, genital bölgenin temizlenmesidir. Kullanılan temizlik aracının şartlara ve örfe göre değişmesinde şer'i bir sakınca yoktur.

Dubur/Makat Bölgesinin Tıraşı

Bir grup ilim adamı etek tıraşı yapıldığı gibi, dubur/makat tıraşı yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Zira büyük abdest ihtiyacını giderirken, bu bölgedeki kıllara necaset bulaşabileceğini ve iç çamaşırların kirlenebileceğini öne sürmüşlerdir.

Hemen belirtmeliyiz ki; bu bölgenin tıraş edilmesinde şer'i bir engel yoktur. Kişi bu bölgeyi tıraş edebilir. Ancak bu bölgenin temizliğiyle ilgili şer'i bir zorunluluk yoktur. Herkesin karşılaştığı bir sorun olmasına rağmen, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususla ilgili bir emirde bulunmamıştır.

C. Koltuk Altı Tıraşı

Fıtrat hasletlerinden bir diğeri koltuk altı tıraşıdır. Şeriatın gözettiği gaye, bu bölgenin temizliğidir. Temizlik için kullanılan aletin bir önemi yoktur.

46. Buhari, 245; Müslim, 255

1. Etek ve Koltuk Altı Tıraşında Gözetilmesi Gereken Süre

Aslolan Müslim'in fıtrat üzere olması, mezkûr bölgeleri temiz tutmasıdır. Bazı özel nedenlerden dolayı temizlik yapamayanlar için, şeriat üst sınır olarak kırk gün belirlemiştir. İki tıraş arası kırk günü geçmemelidir:

Enes'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bize bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek, koltuk altını temizlemek, etek tıraşı olmak hususlarında kırk geceyi geçmememiz vakit olarak tayin edildi."[47]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında tıraş ve banyo gibi temizlik imkânlarının kısıtlı olduğu bir gerçektir. Hem suyun hem de kullanılacak aletlerin yetersizliği temizliği zorlaştırmaktaydı. Bugün, Allah'a hamdolsun, imkânlar genişlemiş, temizlik kolaylaşmıştır. Müslim, imkânların genişliğine şükür olarak beden temizliğine dikkat etmeli, fıtrat üzere kalmaya özen göstermelidir. Haftalık olarak kişisel bakımını yapmalıdır. Zorluk döneminde verilmiş kırk günlük üst sınırı istismar etmemelidir.

2. Etek ve Koltuk Altı Tıraşında Lazer Kullanılabilir mi?

Avret mahallini bir başkasına açmamak kaydıyla lazer gibi yöntemlerle kalıcı çözümler kullanmakta bir beis yoktur. Zira şeriat bu bölgenin temizliğine teşvik etmiştir. Kullanılan yöntemde sınır; şer'i -avreti açmak gibi- veya tıbbi -sağlığa zarar vermesi gibi- bir sakınca olmamasıdır.

3. Koltuk Altı ve Etek Tıraşı Dışında Kalan (Kol-Bacak-Göğüs) Bölgelerin Tıraş Edilmesi/Temizlenmesi Caiz midir?

İslam şeriatı belli bölgelerdeki kılların kesilmesini emretmiş (etek ve koltuk altı), bazı bölgelerle ilgili hüküm bildirmemiştir.

Şeriat herhangi bir şeyi yasaklamamışsa aslolan onun mübah olmasıdır. Çünkü Allah (celle celaluhu), haram kıldıklarını/yasakladıklarını tafsilatlı olarak açıklamıştır:

"… size neyin haram olduğunu detaylı bir şekilde açıklamışken …"[48]

47. Müslim, 258
48. 6/En'âm, 119

Selmân'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) yağ, peynir ve hayvan derilerinden yapılan elbiseleri giymenin hükmü soruldu.

Allah Resûlü şöyle dedi: 'Helal, Allah'ın Kitabı'nda helal kıldığı şeylerdir. Haram da yine Allah'ın, Kitab'ında haram kıldığı şeylerdir. Hükmünü belirtmediği şeyler ise affedip mübah kıldığı şeylerdir.' "[49]

Buna binaen; kadınlara benzeme niyeti olmaksızın bacak, göğüs vb. bölgeleri tıraş etmekte şer'i açıdan bir sakınca yoktur. Allah (celle celalühu) en doğrusunu bilir.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlara lanet etmiş ve, 'Onları evlerinizden çıkartınız.' buyurmuştur."[50]

D. Tırnak Kesmek

Fıtrat hasletlerinden bir diğeri, hadiste zikredildiği üzere tırnakları kesmektir.

Tırnak kesmek bugün kolaylaşmıştır. Müslim, bu imkân genişliğine şükür olarak tırnak kesimine özen göstermelidir. Özel sebeplerden ötürü tırnak kesimi gecikirse, kırk günlük şer'i süre aşılmamalıdır.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bize bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek, koltuk altını temizlemek, etek tıraşı olmak hususlarında kırk geceyi geçmememiz vakit olarak tayin edildi."[51]

Bazı kitaplarda tırnak kesimiyle ilgili zikredilen sünnetlerin/adapların şer'i bir delili yoktur. Kişi kendini nasıl rahat hissediyorsa tırnaklarını öyle kesebilir. Tırnak kesimini belli zaman ve mekânlarda yasaklayan öğretiler; İslam'la ilgisi olmayan cahiliye öğretileridir. Belli zamanlarda tırnak ke-

49. Tirmizi, 1726; İbni Mace, 3367
50. Buhari, 5886
51. Müslim, 258

siminin uğursuzluk getireceğine inanan cahiliye zihniyetinin bir tezahürüdür. İslam'da bir şeylerin uğursuzluk getirdiğine dair bir inanış yoktur.

İslam uğursuzluk inancını şirk kabul etmiştir:

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Uğursuzluğa inanmak şirktir, uğursuzluğa inanmak şirktir, uğursuzluğa inanmak şirktir. Bu düşünce hepimizin kalbine gelebilir, fakat Allah bu duyguyu tevekkül inancıyla giderir." [52]

Zira uğursuzluk inancı; Allah'a karşı gösterilmesi gereken hüsn-ü zannı, O'na (celle celaluhu) güvenip tevekkül etmeyi ortadan kaldırır. Uğursuzluk inancına sahip insan, kadere imanını zedeler. Fayda ve zararın Allah'ın dilemesiyle değil, eşyaların iradesiyle gerçekleştiği inancına kapılır. Uğursuz vehmettiği şeyi, fayda ve zarar konusunda Allah'a ortak koşmuş olur.

E. Sünnet Olmak

Hadiste belirtildiği gibi sünnet olmak, fıtrat hasletlerindendir. İslam şiarlarından olması hasebiyle erkek çocukların sünnet olması gereklidir. [53]

52. Ebu Davud, 3910; Tirmizi, 1614

53. **Sünnetin Hükmü**

İslam âlimleri erkeğin sünnet olması hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilafın nedeni konu hakkında açık bir nas olmamasıdır.

- Bir grup alim İbrâhîm (aleyhisselam) ile ilgili bir ayet ve hadisle, "Sünnet vaciptir." derler:

"Sonra da sana: 'Hanif olarak İbrâhîm'in milletine uy!' diye vahyettik. O, müşriklerden değildi." (16/Nahl, 123)

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İbrâhîm (aleyhisselam) seksen yaşından sonra sünnet oldu. Ve o kadum ile sünnet oldu." (Buhari, 6298; Müslim, 2370)

Derler ki: Allah (celle celaluhu) İbrâhîm'e (aleyhisselam) uymayı **emretmiştir**. İbrâhîm (aleyhisselam) yaşı ilerlemesine rağmen sünnet olmuştur. Bu da sünnetin vucubiyetine delildir.

Şöyle cevap verilmiştir: Allah Resûlü'nün fiillerinde dahi aslolan istihbabtır. İbrâhîm'in (aleyhisselam) fiillerinde de aslolan müstehap olmasıdır. (bk. Fethu'l Bârî, 5888-89 No.lu hadis şerhi)

Ayrıca İbrâhîm'e (aleyhisselam), şeriatının cüziyatına uymakla emrolunmadık. Onun (aleyhisselam) tevhide daveti, mücadelesi ve azmine ittibayla emrolunduk. Şayet şeriatın cüziyatına uymakla emrolunsak, şeriatı bize bildirilirdi. Oysa bize bildirilen, yalnızca onun tevhid davetidir.

- Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Fıtrat(ın gereği olan hasletler) beştir: Sünnet olmak, avret yerlerini tıraş etmek, koltuk altı kıllarını yolmak, bıyıkları kesmek ve tırnakları kesmek." (Buhari, 6297; Müslim, 257)

Derler ki: Sünnet fıtrattandır; kişi sünnet olduğunda fıtrat üzere olmuş olur.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir şeyin fıtrat hasletlerinden olması onun vacip olduğu anlamına gelmez.

Nitekim bazı fıtrat hadislerinde misvak kullanmak da fıtrat hasleti sayılmıştır. (bk. Müslim, 261) Misvak kullanmak vacip değildir.

Zira Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle der:

"Eğer ümmetime zorluk verecek olmasaydım her abdestle beraber misvak kullanmalarını emrederdim." (Ahmed, 7412)

Şayet misvak vacip olsa emrederdi. (İstidlal için bk. El-Muhallâ, 1/423, 270. Mesele)

- Kuleyb El-Cuhenî'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (s.a.v.) geldim ve, 'Ben Müslim oldum.' dedim.

Nebi (s.a.v.) bana, 'Küfür tüylerini at (tıraş ol).' dedi.

Başka biri de bana şöyle haber verdi: 'Nebi (s.a.v.) onunla birlikte Müslim olmaya gelen birine: 'Tıraş olarak küfür kıllarını at ve sünnet ol' dedi.' " (Ebu Davud, 356)

Derler ki: Allah Resûlü (s.a.v.) İslam olan birine sünnet olmasını emreder. Kişinin ilerleyen yaşına rağmen verilen bu emir, sünnetin vucubiyetini gösterir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bu rivayetin sıhhati ihtilaflıdır. Her ne kadar Ebû Davud (rahimehullah) sükût ederek onunla ihticac ettiğini gösterse de ilim ehli; senedde inkita/kopukluk, ravilerden Useym ve babasının meçhul olması gibi bazı nedenlerle rivayetin zayıf olduğunu söyler. (bk. Neylu'l Evtâr, 133. No.lu hadis şerhi) İbnu'l Munzir (rahimehullah), "Sünnet hakkında bir şey sabit olmamıştır." (age.) diyerek, bu babda zikredilen rivayetlerin zayıflığına işaret etmiştir.

Yine bir diğer mesele, hadisin metnine dairdir. Nebi (s.a.v.) bu rivayete göre saç tıraşını da emretmiştir. Bilindiği gibi bu, vacip değildir. Ayrıca saçı küfre nispet etmesi, bazı kâfir toplumların küfür şiarı olarak saç uzattığını ve emredilenin, bu küfür şiarı olduğunu gösterir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 356 No.lu hadis şerhi)

Bir diğer husus şudur: Allah Resûlü Dönemi'nde farklı milletlerden on binlerce insan İslam'a girdi. Hiçbirine sünnet emredilmedi. Şayet sünnet farz olsa, İslam'a giren herkese emredilirdi. Evet, Araplar ve Yahudilerin sünnet olduğu bilinse de Hristiyanların çoğunluğu ve diğer milletlerin sünnet olmadığı bilinmektedir.

- Necaset Birikmesi

Derler ki: Sünnet edilmeyen fazlalık deride (kulfe), necaset kalır. Bu da namazın sıhhatine zarar verir. Namazın sıhhati için sünnet şarttır. Vacibin kendisiyle tamamladığı şey de vaciptir.

Şöyle cevap verilmiştir: Deri parçası kesilmediği müddetçe penisin bir parçasıdır ve onu örter. Hâliyle bu parça, penisin içi gibidir. Nasıl ki peniste kalan idrar namaza zarar vermiyorsa, bu da vermez.

- Sünnetin Mahiyeti

Derler ki: Vücuttan bir uzvu kesmek, vücuda acı vermek, avreti bir başkasına açmak haramdır. Sünnette bunların her biri vardır. Şayet sünnet vacip olmasa İslam onu emretmez, mezkûr haramların işlenmesine onun için müsaade etmezdi. (bk. El-Muğnî, 1/64, 100. Mesele)

Şöyle cevap verilmiştir: Vücudun maslahatı için dahi avretin açılmasına (tedaviye), ateşle dağlanmasına (keye) izin verilmiştir. Dünyevi bir maslahat (tedavi) için bunlara izin veriliyorsa, dinî bir maslahat (sünnet) için öncelikli olarak izin verilir. (bk. Fethu'l Bârî, 5888-89 No.lu hadisi)

- İslam'ın Şiarı Olması

Derler ki: Sünnet İslam'ın şiarıdır, diğer tüm şiarlar gibi vaciptir. (El-Muğnî, 1/64, 100. Mesele) Bazı âlimler savaş meydanında veya Daru'l Küfür'de ölenin sünnet vesilesiyle müşriklerden temyiz edildiğini söyler.

Şöyle cevap verilmiştir: Yahudiler, bir grup Hristiyan ve Arap müşrikleri de sünnet olur. Günümüz açısından birçok Batılı -aşağıda açıklanacak- sağlık nedenleriyle sünnet olmaktadır. Ve her geçen gün sünnet oranları artmaktadır. Hâliyle sünnet dün de bugün de Müslim'i müşrikten temyiz eden bir şiar olmamıştır.

Sonuç

Görüldüğü gibi konuya dair deliller tartışmalıdır. Kesin bir kanaat belirtmek mümkün değildir. Ancak şu bir gerçektir: Sünnet, nebilerin sünneti ve fıtrat hasletlerindendir. İslam ümmetinin ilk nesilden bu yana terk etmediği bir şiardır. Bu nedenle o semavi dinlere inanan ve bir nebinin şeriatına uyanların şiarı olmuştur. Bu silsileyi bozan ilk kişi Pavlus'tur. O, sünneti Îsâ'nın (a.s) şeriatından kaldırmıştır. Bu nedenle Müslim; sünnet olmaya bir şiar, kimlik ve aidiyet gözüyle bakmalıdır.

Geç Yaşta İslam'a Giren Kişi Sünnet Olur mu?

Bu konu ilk dönemden başlamak üzere ihtilaf konusu olmuştur. Örneğin tabiiinden Atâ' (rahimehullah), "Büyük yaşta İslam'a giren kişi, sünnet olmadıkça İslam'ı tam olmaz." (Fethu'l Bârî, 5888-89 No.lu hadis şerhi) demiştir.

Hasan El-Basrî (rahimehullah) ise şöyle der: "(Geç yaşta) İslam olan, sünnet olmayabilir. Zira Allah Resûlü Dönemi'nde siyahi, beyaz birçok insan İslam'a girdi. Hiçbirinin sünnet olup olmadığı kontrol edilmedi; sünnet de olmadılar." (El-Muğnî, 1/64, 100. Mesele)

Racih olan, tafsilata gitmektir:

- Geç yaşta sünnet olmanın önünde şer'i bir engel yoktur.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İbrâhîm (aleyhisselam) seksen yaşından sonra sünnet oldu. Ve o, kadum ile sünnet oldu." (Buhari, 6298; Müslim, 2370)

- Şayet sünnet olmak kişiye zarar verecekse, sünnet olunmaz. Buna karar verecek olan doktorlardır. (bk. El-Muğnî, 1/64, 100. Mesele)

- Şayet kişinin İslam'ı kabul etmesine engel olacaksa, sünnet gündeme getirilmez. Endonezya'da ilkel bir kabile İslam'a girmek ister. Bölgenin Şâfiî âlimleri, sünnetin vacip olduğunu söyler. Bu, kabilenin İslam'a girmesine engel olur. (Erişim Tarihi: Haziran 26, 2007, www.al-qaradawi.net/node/4263)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) on binlerce insanın İslam'a girmesine şahitlik etmiş, hiçbirine sünnet olup olmadıklarını sormamıştır. İslam'ın usulleri açısından bakıldığında şu görülür: Vacip mi sünnet mi olduğu tartışmalı bir konu gündemleştirilerek, vacip olduğu kesin olan bir şiar, yani İslam'a davet ertelenmemelidir. İslam'a davette öncelik tevhid, namaz ve zekâttır. Bunları kabul eden Müslim'dir ve şeriatın cüziyatı daha sonra zaman içinde öğretilir:

"Şayet (şirkten) tevbe eder, namazı kılar, zekâtı da verirlerse dinde kardeşlerinizdir. Bilen bir topluluk için ayetleri böyle detaylı bir şekilde açıklarız." (9/Tevbe, 11)

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Muâz ibni Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle buyurdu: 'Sen Ehl-i Kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Yanlarına varınca onları, 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun resûlü olduğuna' şahitlikte bulunmaya davet et. Bu konuda sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın günde beş vakit namaz kılmayı farz kıldığını haber ver. Bu konuda da sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere zekâtı farz kıldığını haber ver. Eğer bu konuda da sana itaat ederlerse mallarının en değerli olanlarını almaktan sakın. Mazlumun duasından da kork. Çünkü mazlum ile Allah arasında hiçbir perde yoktur.' " (Buhari, 1496; Müslim, 19)

Sünnetin zamanıyla ilgili şer'i bir tavsiye yoktur. Sünnet, uzman doktorlara danışarak çocuk için en uygun zaman belirlenerek yapılmalıdır.

Geçmişte **örf olarak**, ergenlik dönemine yakın sünnet yaparlardı.

Saîd ibni Cubeyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a, 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ruhu kabzedildiğinde yaşça kim gibiydin.' diye soruldu.

O, 'O gün ben sünnet edilmiştim. O vakit insanlar, adamı buluğ çağına yetişinceye kadar sünnet ettirmezlerdi.' "[54]

Bugün tıp, sünnetin daha erken yapılmasını tavsiye etmektedir.

Sünnet; tıbben, sünnet derisinin bir kısmının veya tamamının cerrahi müdahaleyle penisten çıkartılması işlemidir.

Modern tıp, sünnetin yeni doğan döneminde yapılmasını önermektedir. Yeni doğan döneminde yapılırsa en az cerrahi riske ve en büyük sağlık yararına sahip olduğu bir gerçektir. Bir ila on yaşları arasında sünnet edilmiş erkek çocuklarının karşılaştırıldığı iki büyük çalışmada,[55] daha erken yaşlarda yapılan sünnet işlemi daha çabuk iyileşme, komplikasyonlarda azalma,[56] olası risklerin azalması gibi faydalar olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca daha küçük bebeklerde genel anestezi -tamamen uyutulma- gerektirmeden lokal anesteziyle -yani sadece sünnet işleminin uygulanacağı bölgenin uyuşturulmasıyla- işlemin tamamlanabildiği ve ağrı kontrolünün daha iyi olduğu anlaşılmıştır.[57] Genel anestezi, lokal anesteziye göre, kullanılan

54. Buhari, 6299

55. Erkek Sünneti Değerlendirme – Metanaliz/American Academy of Pediatrics Task Force on Circumcision. Male circumcision. Pediatrics. 2012 Sep;130(3):e756-85. doi: 10.1542/peds.2012-1990. Epub 2012 Aug 27. PMID: 22926175
Erkek sünnetine karşı çıkan argümanların eleştirel değerlendirmesi: Sistematik bir inceleme/ Morris BJ, Moreton S, Krieger JN. Critical evaluation of arguments opposing male circumcision: A systematic review. J Evid Based Med. 2019 Nov; 12(4): 263-290. doi: 10.1111/jebm.12361. Epub 2019 Sep 8. PMID: 31496128; PMCID: PMC6899915

56. Komplikasyon, uygulanan bir tedavinin doğuracağı yan etki demektir. Bu yan etkiler tamamen tedaviden kaynaklanmaktadır.

57. 1. Cathcart P, Nuttall M, Meulen der Van J, Emberton M, Kenny SE. 1997 ve 2003 yılları arasında İngiltere'de pediatrik sünnet eğilimleri ve komplikasyonları. Br J Surg. 2006; 93 (7): 885 - 890 pmid: 16673355 CrossRefPubMedGoogle Scholar
2. Yegane RA, Kheirollahi AR, Salehi NA, Bashashati M, Khoshdel JA, Ahmadi M. İran'da sünnetin geç komplikasyonları. Pediatr Surg Int. 2006; 22 (5): 442 - 445 pmid: 16649052 CrossRefPubMedGoogle Scholar

ilaçların tüm vücudu etkilemesi ve uyutma işleminin içerdiği tıbbi işlemler sebebiyle çok daha fazla hayati riske sahiptir. Bu konuda lokal anestezi her zaman daha güvenilirdir.[58]

Sünnet, ilerleyen dönemlerde uygulanırsa riskleri artar.

Sünnetin ertelenmesi; yeni doğan dönemine göre daha uzun iyileşme süresi gerektirir, iyileşme döneminde cinsel perhiz gerektirdiğinden uyum azalır ve komplikasyonlar artar.

Buluğ çağıyla birlikte aktifleşen cinsel dönem sonrası uygulanan sünnet, HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı korumayı azaltır. İyileşme döneminde cinsel perhize uymayarak cinsel birliktelik yaşayan kişilerde, iyileşmemiş cerrahi dokudan enfeksiyon kapma riski de artar.

Sünnet işlemi sonrasında bazı komplikasyonlar görülebilir. Bu durum uygulayıcıya bağlı olarak değişebilmektedir. Deneyimsiz, uygun eğitimi almamış kişilerce ve uygun ortamlar sağlanmayan yerlerde uygulanan sünnet işlemi; daha çok kanama, sünnet derisinin aşırı çıkartılması, yetersiz çıkarılmalar ve tekrar sünnet ihtiyacı olması, yapışıklıklar, idrar çıkış deliği darlığı ya da enfeksiyon oranı artışı gibi rahatsızlıklara neden olabilmektedir.

Sünnet işlemi, tıbbi merkezlerdeki uygun ortamlarda deneyimli ve eğitimli hekimler tarafından gerçekleştirildiğinde bu komplikasyonların oldukça düşük seviyede ve ihmal edilebilir düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu tarz komplikasyonlar; daha çok, eğitim almamış, tıbbi şartlara uymayan ve mahalle arası uygulayıcılar tarafından yapıldığında oldukça yüksek bir artış göstermiştir. Komplikasyon oranı hekimler için %2,6 iken, geleneksel hizmet sunucuları için %85'tir.[59]

---

3. Ahmed A, Mbibi NH, Dawam D, Kalayi GD. Geleneksel erkek sünnetinin komplikasyonları. Ann Trop Paediatr. 1999; 19 (1): 113 - 117 pmid: 10605531 CrossRefPubMedGoogle Scholar

58. Schmitz RF, Schulpen TW, Redjopawiro MS, Liem MS, Madern GC, Van Der Werken C. Yeni bir tek kullanımlık klemp ile lokal anestezi altında dini sünnet. BJU Int. 2001; 88 (6): 581 - 585 pmid: 11678755 CrossRefPubMedGoogle Scholar

59. Bailey RC, Egesah O, Rosenberg S. HIV'in önlenmesi için erkek sünneti: Kenya, Bungoma'daki klinik ve geleneksel ortamlardaki komplikasyonların ileriye dönük bir çalışması. Bull World Health Organ. 2008; 86 (9): 669 - 677 pmid: 18797642 CrossRefPubMedGoogle Scholar

Sünnetin Tıbbi Faydaları[60]

Mevcut kanıtların değerlendirilmesi sonucunda yeni doğan erkek çocukların sünnetinin yararları, risklerinden fazladır.

Sünnet; hijyen ve temizlik açısından tıbbi yararları kanıtlanmış bir uygulamadır. Bununla birlikte mevcut kanıtların değerlendirilmesi sonucunda yeni doğan erkek çocukların sünnet edilmesinin yararlarının, risklerinden fazla olduğu da kanıtlanmıştır.

Sünnet derisinin altı, bakterilerin yerleşip çoğalmaları için bir döl yatağı görevi görür. Bakterilerin burada yaşayıp çoğalacağı bir alan oluşur ve bu da enfeksiyon açısından oldukça risklidir. Yapılan çalışmalarda[61] [62] sünnetten önce ve sünnetten sonra alınan sünnet bölgesine ait örneklerde, bakteri sayıları ve çeşitliliği karşılaştırılmış; sünnet sonrasında bu bakterilerin sayısında ciddi azalma olduğu görülmüştür.

Penis ıslaklığının[63] değerlendirildiği bir araştırmada[64] bu ıslaklığın, sünnetsiz erkeklerde sünnetli erkeklere göre daha yaygın olduğu bulunmuştur. Islaklık, penis hijyeninin zayıf olduğu anlamına gelir.

Erkek sünnetinin idrar yolu enfeksiyonlarından koruduğuna dair çok fazla bilimsel kanıt vardır.

60. Erkek Sünneti Değerlendirme - Metanaliz/American Academy of Pediatrics Task Force on Circumcision. Male circumcision. Pediatrics. 2012 Sep; 130 (3):e756-85.doi:10.1542/peds.2012-1990. Epub 2012 Aug 27. PMID: 22926175

Erkek sünnetine karşı çıkan argümanların eleştirel değerlendirilmesi: Sistematik bir inceleme / Morris BJ, Moreton S, Krieger JN. Critical evaluation of arguments opposing male circumcision: A systematic review. J Evid Based Med. 2019 Nov; 12 (4): 263-290.doi:10.1111/jebm.12361. Epub 2019 Sep 8. PMID: 31496128; PMCID: PMC6899915

Zikredilen tüm faydalar bu iki çalışmada yer alan bilgilerin derlenmesiyle oluşturulmuştur.

61. Günşar C, Kurutepe S, Alparslan O, ve diğerleri. Sünnet durumunun periüretral ve glanüler bakteri florasına etkisi. Urol Int. 2004; 72 (3): 212-215 PMID: 15.084,764 CrossRefPubMedGoogle Scholar

62. Aridogan IA, İlkit M, Izol V, Ateş A, Demirhindi H. Pediatrik bir popülasyonda glans penisi ve maya mantarlarının sünnet öncesi kolonizasyonu: sünnet öncesi ve sonrası sonuçlar. Mikozlar. 2009; 52 (1); 49-52 omıd:18498303 CrossRefPubMedGoogle Scholar

63. Islaklık; penisin sünnet derisi ve altını kapsayan bölgedeki dağınık nem bölgesi anlamındadır.

64. O'Farrell N, Morison L, Chung CK. Londra'daki cinsel yolla bulaşan erkek enfeksiyon kliniğine katılanlar arasında düşük penis ıslaklığı prevalansı. Sex Transm Dis. 2007; 34 (6): 408-409 pmid: 17016235 PubMedGoogle Scholar

İdrar yollarında hastalık yapan zararlı bakteriler, sünnet derisinin ıslak yüzeyine kolayca yapışır ve burada kolayca yaşam sürüp çoğalır.[65] Sünnet ise sünnet derisi altında biriken ve idrar yolu enfeksiyonlarına neden olabilecek bakterileri azaltır. İki yaş altındaki sünnetli erkek bebeklerde, sünnetsiz erkek bebeklere oranla idrar yolu enfeksiyonları görülme sıklığı anlamlı derecede azalmıştır.[66] [67] [68]

HIV ve cinsel yolla bulaşan diğer hastalıkları önlediği belirlenmiştir.

Sünnet derisi ince iç yüzeyinin mikro yırtıklara ve sıyrıklara -özellikle cinsel aktivite sırasında- duyarlıdır ve hastalık yapan mikroorganizmalar için bir giriş kapısı sağlar. Ayrıca, HIV enfeksiyonunun yerleşebileceği hücreler[69] açısından zengindir.[70] Sünnetli erkeklerde sünnet derisi alındığı için, HIV enfeksiyonun yerleşebileceği hücreleri içeren doku ortadan kalkmış olur.

Cinsel yolla bulaşan hastalıkların mikroorganizmalarını içeren erkek genital salgılar, sünnetsiz erkekte mikroorganizmalara temas süresini artırır, bu da enfeksiyon riskini artırır.

Erkek sünneti bel soğukluğuna karşı koruyucudur.[71] [72]

65. Fussel EN, Kaack MB, Kiraz R, Roberts JA. Bakterilerin inssan sünnet derisine yapışması. J Urol. 1988; 140 (5): 997-1001 pmid: 2902235PubMedGoogle Scholar

66. Shaikh N, Morone NE, Bost JE, Farrell MH. Çocuklukta idrar yolu enfeksiyonu prevalansı: bir meta-analiz. Pediatr Infect Dis J. 2008; 27 (4): 302-308 pmid: 18316994 CroosRefPubMedGoogle Scholar

67. Singh-Grewal D, Macdessi J, Craig J. Erkek çocuklarda idrar yolu enfeksiyonunun önlenmesi için sünnet: randomize çalışmaların ve gözlemsel çalışmaların sistematik bir incelemesi. Arch Dis Child. 2005; 90 (8): 853-858 pmid:15890696

68. To T, Agha M, Dick PT, Feldman W. Yenidoğan erkek çocuklarının sünnet edilmesi ve müteakip idrar yolu enfeksiyonu riski üzerine kohort çalışması. Lancet. 1998; 352 (9143): 1813-1816 pmid: 9851381 CroosRefPubMedGoogle Scholar

69. Langerhans hücreleri, CD4 T hücreleri, Makrofajlar

70. Serour F, Samra Z, Kushel Z, Gorenstein A, Dan M. Sünnetsiz ve sünnetli erkeklerin karşılaştırmalı periüretral bakteriyolojisi. Genitourin Med. 1997; 73 (4): 288-290 pmid: 9389952 Özet

71. Weiss HA, Thomas SL, Munabi SK, Hayes RJ. Erkek sünneti ve sifiliz, şankroid ve genital herpes riski: sistematik bir inceleme ve meta-analiz. Sex Transm Infect. 2006; 82 (2): 101-109, tartışma 110 PMID: 16581731 Özet/ÜCRETSİZ Tam MetinGoogle Scholar

72. Todd J, Munguti K, Grosskurth H, ve diğerleri. Kırsal Afrika popülasyonunda aktif sifiliz ve TPHA serokonversiyonnu için risk faktörleri. Sex Transm Infect. 2001; 77 (1): 37-45 pmid: 11158690 Özet

Erkek sünnetinin, penis kanserlerini önlediği saptanmıştır.[73]

Erkeklerde penis kanseri nadir görülmekle birlikte sünnetin, kötü huylu penis kanseri türüne[74] karşı koruyucu etkiler gösterdiği kanıtlanmıştır.[75]

Erkeklerde kanserojen özelliğe sahip HPV bulaşı sünnet nedeniyle azaldığından, bu virüsün sebep olduğu kanserler de azalmış olur.[76]

Erkek sünnetinin, penisin cinsel işlevini olumsuz etkilediği görülmemiştir, tam tersine artırıcı bulgular gözlemlenmiştir.[77] [78]

Sünnetli erkek eşine de koruma sağlar.

Bakteriyel vajinozis, kadınlarda vajinada normal bakteri dengesinin bozulduğu ve bazı bakterilerin aşırı çoğalmasıyla floranın değiştiği bir durumdur. Erkek sünneti, bakteriyel vajinozise karşı kadınlarda koruma sağlar.[79]

Sünnetli erkekler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar olan sifiliz, klamidya, HIV enfeksiyonlarına karşı da eşlerine korunma sağlar.

73. Tsen HF, Morgenstern H, Mack T, Peters RK. Penis kanseri için risk faktörleri: Los Angeles County'de (Amerika Birleşik Devletleri) popülasyon temelli bir vaka kontrol çalışmasının sonuçları. Kanser Kontrolü Nedenler. 2001: 12 (3): 267-277 pmid: 11405332 CrossRefPubMedGoogle Scholar

74. Kötü Huylu Penis Kanseri: İnvaziv Skuamöz Hücreli Karsinom

75. Erkek penis kanserlerinde önemli bir risk faktörü fimozistir. Fimozis, erkek sünnet derisinin penisten geri çekilemediği ve yapışıklığın olduğu durumdur. Geri çekilemeyen ve yapışık olan bu deri, sünnet esnasında cerrahi işlem ile alındığından kanser riski de ortadan kalkmış olur. Sünnetsiz erkeklerde bu kanserler on bir kat daha fazla görülür.

76. Giuliano AR, Lazcano E, Villa LL ve diğerleri. Sünnet ve cinsel davranış: HIM çalışmasında erkekler arasında insan papilloma virüsü tespiti ile bağımsız olarak ilişkili faktörler. Int Cancer. 2009; 124 (6): 1251-1257 pmid: 19089913 CrossRefPubMedGoogle Scholar

77. Senkul T, Işeri C, Şen B, Karademir K, Saraçoğlu F, Erden D. Yetişkinlerde sünnet: cinsel işlev üzerindeki etki. Üroloji. 2004; 63 (1): 155-158 pmid: 14741371 CrossRefPubMedGoogle Scholar

78. 1. Richters J, Smith AM, de Visser RO, Grulich AE, Rissel CE. Avustralya'da sünnet: yaygınlık ve cinsel sağlık üzerindeki etkileri. Int J STD AIDS. 2006; 17 (8): 547-554 pmid: 16925903 Özet

2. Payne K, Thaler I, Kukkonen T, Taşıyıcı S, Binik Y. Sünnetli ve sünnetsiz erkeklerde duyum ve cinsel uyarılma. J Sex Med. 2007; 4 (3): 667-674 pmid: 17419812 CrossRefPubMedGoogle Scholar

79. Grey RH, Kigozi G, Serwadda D, vd. Uganda Rakai'de yapılan randomize bir çalışmada erkek sünnetinin kadın partnerlerin genital sistem semptomları ve vajinal enfeksiyonlar üzerindeki etkileri. Ben J Obstet Gynecol. 2009; 200 (1): 42.e1-e7

Erkek sünneti, kadınlarda rahim ağzı kanserine sebep olan HPV enfeksiyonlarına karşı, HPV bulaşını azalttığı için koruma sağlar,[80] böylece kadındaki rahim ağzı kanserine karşı eşini korumuş olur.[81]

F. Sakalları Uzatmak

Sakalları uzatıp bıyıkları kısaltmak fıtrat hasletlerindendir. Ayrıca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sakalların uzatılması ve bıyıkların kısaltılmasını özel olarak emretmiştir:

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Müşriklere muhalefet edin. Sakalınızı çoğaltın/uzatın. Bıyıklarınızı ise kısaltın."[82]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bıyıklarınızı kısaltınız. Sakallarınızı uzatınız. Mecusilere muhalefet ediniz."[83]

Zeyd ibni Erkam'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bıyıklarından almazsa o bizden değildir."[84]

1. Sakal Bırakıp Bıyık Kısaltmanın Hükmü

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sakal bırakmayı **emretmesi**, onu **müşriklere muhalefet olarak kodlaması**, fiilî olarak **sakallarını hiç kesmemesi** ve **Rabbinin emrinin** bu olduğunu söylemesi;[85] sakalın **vacip** olduğunu gösterir.

80. Giuliano AR, Lazcano E, Villa LL, ve diğerleri. Sünnet ve cinsel davranış: HIM çalışmasında erkekler arasında insan papilloma virüsü tespiti ile bağımsız olarak ilişkili faktörler. Int Cancer. 2009; 124 (6): 1251-1257 pmid: 19089913 CrossRefPubMedGoogle Scholar

81. Nielson CM, Schiaffino MK, Dunne EF, Salemi JL, Giuliano AR. Erkek anogenital insan papilloma virüsü enfeksiyonu ile anatomik bölgeye göre sünnet arasındaki ilişkiler ve kadın seks partnerlerinin yaşam boyu sayısı. J Infect Dis. 2009; 199 (1): 7-13 PMID: 19.086.813 Özet

82. Buhari, 5892; Müslim, 259

83. Müslim, 260

84. Tirmizi, 2761

85. "Kisra'nın iki elçisi Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna girdi. Onlar sakallarını tıraş etmiş bıyıklarını ise olduğu gibi bırakmışlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara bakmaktan hoşlanmadı ve dedi ki: 'Yazıklar olsun size! Bunu size kim emretti?' O ikisi Kisra'yı kastederek, 'Bunu bize Rrbbimiz emretti.' dediler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: 'Ancak benim Rabbim/Allah, bana sakalımı bırakmamı, bıyığımı ise kısaltmamı emretti.' " (Târîhu't Taberî, 2/655-656)

Zira usul ilminde sabit olduğu üzere; emir vucubiyeti gerektirir. Emre muhalefet ise dünya ve ahirette cezayı gerektirir:

"Onun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar."[86]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ümmetimin her bir ferdi -kaçınanlar/imtina edenler hariç- cennete girecektir.' buyurdu.

Orada bulunanlar, 'Ey Allah'ın Resûlü! Kaçınan/İmtina eden kimdir?' deyince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bana itaat eden cennete girecektir, bana karşı gelen kaçınmıştır/imtina etmiştir.' diye cevapladı."[87]

2. Sünnette Sakal Boyu

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde varid olan sakalla ilgili lafızlar şunlardır:

وَفِّرُوا – أَرْجُوا – أَرْخُوا – أَوْفُوا – أَعْفُوا

Bu beş lafzın anlamı da sakalı olduğu hâl üzere bırakmaktır.[88]

Bu lafızlara dayanarak bir grup âlim sakallara hiçbir şekilde dokunulmaması gerektiğini, sakalları kısaltmanın caiz olmadığını söylemişlerdir.

Ancak sahabe döneminden başlamak üzere ilk nesillerin sakallarını kısalttıklarını/düzelttiklerini biliyoruz.

Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh) hac ve umre yaptığında sakalını avuçlar, bir kabzadan artanı kısaltırdı.[89]

Taberî (rahimehullah) benzer bir uygulamayı Hasan El-Basrî (rahimehullah) ve Atâ (rahimehullah) gibi selef imamlarından aktarır:[90]

"Simâk ibni Yezîd bildiriyor: 'Alî, sakalının, yüzünün alt kısmını aşan bölümünden bir kısmını alırdı.'

86. bk. 24/Nûr, 63
87. Buhari, 7280
88. Neylu'l Evtâr, 134-136 No.lu hadis şerhleri
89. Buhari, 5892
90. Fethu'l Bârî, 5892 No.lu hadis şerhi

Ebû Zur'a der ki: 'Ebû Hureyre sakalını tutar ve bir tutamdan fazlasını keser.'

Atâ ibni Rabâh der ki: 'Onlar (sahabe ve tabiin), hac veya umre dışında, sakalı uzatmayı severlerdi. İbrâhîm ise sakalının kenarlarından alırdı.'

İbni Tâvûs, babasının sakalını kısalttığını, ama böyle yapmanın vacip olduğunu söylemediğini bildirir.

Hasan der ki: '(Sahabe) sakalın bir tutamdan fazlasının kesilmesine ruhsat verirlerdi.'

Eflah der ki: 'Kâsım (ibni Muhammed) başını tıraş ettiği zaman sakalını ve bıyıklarını da kısaltırdı.'

Nâfi' der ki: ' 'İbni Ömer sakalının bir tutamdan fazlasını keserdi.' Veki'nin rivayetinde ise 'Bir tutamı geçen kısmını alırdı.' ' ifadesi vardır.

Câbir der ki: 'Umre veya hac dışında sakalının boyundan bir şey alma (kısaltma)!'

Ebû Zur'a der ki: 'Ebû Hureyre sakalının bir tutamı geçen kısmını alırdı.'

Ebû Hilâl der ki: 'Hasan El-Basrî ve İbni Sîrîn'e sakalla ilgili sordum. Bana: 'Sakalının boyundan almanda (kısaltmanda) bir sakınca yoktur.' dediler.'

İbrâhim En-Nehaî der ki: 'Onlar (sahabe ve tabiin), sakallarının çene altındaki kısmını kısaltırlar ve yanlarından da alırlardı.' "[91]

Sakalların yan ve alt taraflarını kısaltmak Allah Resûlü'nden de (sallallahu aleyhi ve sellem) nakledilmiştir. Ancak ilgili rivayet hadis imamları tarafından zayıf kabul edilmiştir.[92]

Bu açıklamalardan anlıyoruz ki; sakalların düzeltilmesinde/kısaltılmasında bir beis yoktur. Zira buna dair şer'i bir yasak söz konusu değildir. Ayrıca İslam ümmetine örnek gösterilen ilk nesiller arasında uygulanmıştır. Sakallarına hiç dokunmayan ve sakallarını kısaltanlar bir arada

91. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 25480-25490

92. "Allah Resûlü sakallarının yan ve alt taraflarını alırdı." şeklindeki rivayet için, Tirmizi (rahimehullah) bu rivayeti İmam Buhari'ye (rahimehullah) sorduğunu, onun da bu rivayetin aslı olmayan münker bir rivayet olduğunu söylediğini aktarmıştır. (bk. Tirmizi, 2762)

yaşamış; bu, münker olarak kabul edilmemiş, fıkhi bir tartışmaya neden olmamıştır. Bugün de olmaması gerekir.

3. Sakalları Kısaltmanın Sınırı

İleride göreceğimiz gibi; fıtrat hasletlerinden olan sakalın birçok faydası/hikmeti vardır. Bunlardan biri erkeğin kadından ayrılması; bir diğeri müşriklere muhalefet etmektir. Hâliyle sakalda bu iki özellik korunmalıdır. Müslim'in sakalı onun erkek olduğunu belli etmeli ve onu müşriklerden ayırt etmelidir. Bir yönüyle sakal, erkek cinsinin ve Müslim'in kimliğidir. Sakalını kısaltan içinde bulunduğu şartları gözetip, sakalını öyle kısaltmalıdır. Sakalı onu kadın cinsinden ve şirk taifelerinden ayırmalıdır.

Denebilir ki bu bölgeden bölgeye farklılık arz eden bir ölçüdür. Doğrudur; bu nedenle Müslim, yaşadığı bölgede güvenilir bir ilim adamının tespitine veya muvahhid müminlerin uygulamasına uymalıdır.

4. Sakalın Faydaları/Hikmetleri

a. Sakal Bırakmak; Allah'ın ve Resûl'ünün Emrine Uymak, Nebevi Çağrıya İcabet Etmektir

Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) emirlerine uymak dünya ve ahiret saadetidir:

"Allah'a ve Resûl'e itaat edin ki merhamet olunasınız."[93]

"Şayet ona itaat ederseniz, hidayete ermiş olursunuz."[94]

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resûl'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın."[95]

"Onun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar."[96]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Ümmetimin her bir ferdi -kaçınanlar/imtina edenler hariç- cennete girecektir.'

93. bk. 3/Âl-i İmrân, 132
94. bk. 24/Nûr, 54
95. bk. 47/Muhammed, 33
96. bk. 24/Nûr, 63

Orada bulunanlar, 'Ey Allah'ın Resûlü! Kaçınan/İmtina eden kimdir?' deyince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bana itaat eden cennete girecektir, bana karşı gelen kaçınmıştır/ imtina etmiştir.' diye cevapladı."[97]

b. Sakal Bırakmak Fıtrata Uymaktır

Çünkü Müslim'in sorumluluklarından biri; -başta tevhid olmak üzere- Allah'ın yarattığı fıtratı korumaktır. Yüce Allah'ın bildirdiği üzere şeytan; başta şirk olmak üzere fıtratı bozacak her şeyi insanoğluna emretmektedir. Hiç şüphesiz onun fıtratı bozma projesine icabet edenler hüsrana uğramıştır:

" 'Onları saptıracağım, onları (boş) kuruntularla oyalayacağım, onlara emredeceğim hayvanların kulaklarını kesecekler, onlara emredeceğim Allah'ın yarattığı (fıtratı) değiştirecekler.' Kim de Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinirse, hiç şüphesiz apaçık bir hüsrana uğramış olur."[98]

Sakal, erkeğin Allah'ın (celle celaluhu) razı olduğu fıtrat üzere kalması, kadın cinsinden ayrılmasıdır.

c. Sakal Bırakmak Müşriklere Muhalefettir

İslam, El-Azîz olan Allah'ın dinidir. Müslimlerin izzetli olmasını ister. Bu nedenle itikadi, amelî, sözlü ve zahirî olarak Müslimlerin şirk ehlinden ayrılmasını ister. Hakkı temsil eden muvahhidlerin şahsiyet ve kimlik sahibi olmalarını talep eder. Müşriklere benzemeyi kesin bir dille yasaklar.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir kavme benzerse onlardandır."[99]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu ilkeyi korumak için ashabına sakal bırakmalarını emretmiştir:

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Müşriklere muhalefet edin. Sakalınızı çoğaltın/uzatın. Bıyıklarınızı ise kısaltın."[100]

97. Buhari, 7280
98. 4/Nisâ, 119
99. Ebu Davud, 4031; Ahmed, 5114
100. Buhari, 5892; Müslim, 259

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bıyıklarınızı kısaltınız. Sakallarınızı uzatınız. Mecusilere muhalefet ediniz."[101]

d. Sakal, Kalkandır

Sakal Müslim için bir kimliktir. Yaşadığı toplum içinde, tercihini İslam'dan yana koyduğunu gösterir. Bu yönüyle onu fahşa ve münkerden korur. Şeytan ve nefsin yoğun baskısı altında kaldığında İslami kimliğini açığa çıkaran sakal nedeniyle hayâ eder.

e. Sakal, Müslim Erkeğin Süsüdür

İslam toplumlarında sünnete uygun olarak oluşmuş bir örf vardır: Sakal, Müslim erkeğin ziyneti/süsü kabul edilmiştir.

f. Sakalın Sağlık Yönünden Faydası

Yapılan bir çalışmada[102] sakallı ve tıraşlı erkeklerin yüzündeki mikroorganizmalar incelenmiştir. Tıraş olmaya bağlı oluşan kesilere enfeksiyon etkenlerinin[103] yerleşmesinin daha kolay olduğu gözlemlenmiştir. Tıraş olmayan sakallı erkeklerde ise bu enfeksiyon etkenlerine rastlanmamıştır. Buradan yola çıkarak sakal bırakmanın daha sağlıklı olduğu çıkarımı yapılabilir. Sakal bırakmanın faydaları üzerine yapılmış detaylı çalışma yoktur.

g. Bıyıkları Kesmek/Kısaltmak

Bıyıkları kesmek veya kısaltmak fıtrat hasletlerindendir. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) aktarılan rivayetleri bir araya topladığımızda ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Bıyıkların kazınması da, üst dudak açığa çıkacak şekilde kısaltılması da sünnete uygundur. Hadis rivayetlerinde varid olan; أَحْفُوا[104]

101. Müslim, 260

102. Wakeam E, Hernandez RA, Rivera Morales D, Finlayson SR, Klompas M, Zinner MJ. Bacterial ecology of hospital workers' facial hair: a cross-sectional study. J Hosp Infect. 2014 May;87(1):63-7. doi: 10.1016/j.jhin.2014.02.010. Epub 2014 Mar 26. PMID: 24746610.

103. MRSA (Metisiline Rezistans Staphilococus Aureus): Hastane Enfeksiyonu Mikroorganizması

104. bk. Buhari, 5892

جُزُّوا [6] إِنْهَكُوا [5] bıyıkların kazınmasına; rivayetlerde varid olan قَصُّ الشَّارِبِ[107] ve أَخْذٌ مِنَ الشَّارِبِ[108] bıyıkların kısaltılmasına delalet etmektedir.

Taberî (rahimehullah) şöyle der: "Sünnet her ikisine de delalet etmiştir. İkisi arasında (kazımak veya kısaltmak) bir çelişki söz konusu değildir. Kişi iki uygulamadan dilediğini tercih eder." [109]

Sahabe de her iki sünneti uygulamıştır.

Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh) bıyıklarını kazır, cilt beyazlığı görünecek şekilde bıyık kıllarını izale ederdi. [110]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bıyıkları uzayan Muğîre ibni Şu'be'nin bıyık altına misvak koymuş ve uzayan bıyıklarını kısaltmıştır. [111]

Müşriklere Muhalefetin Güç ve Zayıflık Durumuna Göre Değişmesi

Fıtrat hasletlerini bitirirken bir konuya temas etmek istiyorum:

Sakalların uzatılması ve bıyıkların kısaltılması İslam'ın şiarlarındandır. Şiarların izharı (açığa çıkarılması) güç ve zayıflık durumuna göre değişmektedir. Bugün Müslimlerin bu şiarları izhar edebiliyor olması Yüce Allah'ın sayısız nimetlerinden biridir. Zira Müslimler zayıf/mustazaf olarak, kendilerine ait olmayan (şeriatla hükmedilmeyen), emniyet içinde olmadıkları topraklarda yaşamaktadır. Buna rağmen zahir şiarları izhar etmeleri, yalnızca Allah'ın (celle celaluhu) bir lütfudur.

Birçok ülkede ise Müslimlerin sakal bırakması neredeyse imkânsızdır. Müstekbir tağutlar, sakalı terörist olmanın alameti kabul etmektedir. Öyle ülkeler vardır ki; genç birinin cemaatle namaz kılması dahi bir terörizm faaliyeti kabul edilmekte, en ağır cezayla cezalandırılmaktadır.

105. bk. Buhari, 5893
106. bk. Müslim, 260
107. bk. Buhari, 5891
108. bk. Tirmizi, 2761
109. Fethu'l Bârî, 5889 No.lu hadis şerhi
110. bk. Buhari, Kitâbu'l Libâs, 63. Bab başlığı
111. bk. Ebu Davud, 188

Hâliyle; insanların yaşadığı özel vakayı bilmeden, genel naslar ışığında olayları değerlendirmemek gerekir. Her bir vakayı kendi şartları içinde değerlendirmek, daha doğru bir ifadeyle, her bölgenin şartlarına vâkıf ilim ehlinin konuşması gerekir.

Bir diğer mesele; İslam'ın zahirî şiarlarını davet esnasında gündemleştirmemektir. Zira hiçbir Müslim yaşadığı ortamda can ve mal güvenliğine sahip değildir. Şartların değişmesine bağlı olarak Müslimler sakallarını kesebilir; bugün izhar ettikleri şiarları yarın gizleyebilirler. Şiarları bayraklaştıranlar, gizlenmek zorunda kalınca davete zarar vermiş olurlar. Davetin muhatabı olan halk, böylesi fıkhi incelikleri bilmez. İslam'ın zahirî şiarlarını gizlemek zorunda kalan Müslimleri; korkaklık, ikiyüzlülük ve tutarsızlıkla suçlayabilirler. İlmî yeterlilik olmadığı hâlde davet yapılan birçok ortamda bu tip sorunlar yaşanmış, istemeyerek de olsa davete ciddi zararlar verilmiştir. Bu nedenle davetin gündemi, öncelikleri, zahirî muhalefetin boyutu gibi konular; Rabbani âlimler ve tecrübe sahibi dava adamlarıyla istişare edilerek netleştirilmelidir.

ABDEST BABI

Abdestin Fazileti

- Kişinin Günahlarını Döker
- Kişinin Allah Katındaki Derecesini Arttıran Amellerdendir
- Ahiret Günü'nde Diğer Ümmetlerden Ayrıcalıklı Kılan Bir Nur Verir
- Müminin Süsüdür
- İmanın Alametidir

Abdestin Hükmü

- Abdest Almanın Farz Olduğu Durum
  - Namaz İbadetinden Önce
- Abdest Almanın Sünnet Olduğu Durumlar
  - Uyumadan Önce
  - Kur'ân Okumak, Allah'ı Zikretmek veya Dua Etmek İstendiğinde
  - Kustuktan Sonra
  - Tavâf Etmeden Önce
  - Öfke Ânında
  - Her Abdest Bozulduktan Sonra
  - Her Namaz Vakti Öncesinde
  - Cünüp Kişi Yemek, İçmek veya Uyumak İstediğinde
  - Kişi İkinci Defa İlişkiye Girmek İstediğinde

Abdestin Şartları

- Aklı Baliğ Olmak
- Müslim Olmak
- Dil ile Olmaksızın Niyet Etmek
- Kullanılan Suyun Temiz ve Temizleyici Olması
- Suyun Deriye Ulaşmasını Engelleyecek Şeyleri İzale Etmek

Abdestin Farzları/Rükunları

- Mazmaza ve İstinşak Yapmak
- Yüzü Yıkamak
- Elleri Dirseklerle Beraber Yıkamak
- Başı Mesh Etmek

- Kulakları Mesh Etmek
- Topuklarla Beraber Ayakları Yıkamak
- Abdest Âzalarını Sırasıyla Yıkamak

Abdestin Sünnetleri

- Başlamadan Önce Bismillah Demek
- Elleri Üç Defa Yıkamak
- El ve Ayak Parmaklarını ve Sakalları Hillâllemek
- Abdestten Önce, Sonra veya Mazmaza Ânında Misvak Kullanmak
- Mazmaza ve İstinşakın Sünnetteki Sıfatı/Şekli
  - Suyu Sağ Avuçla Almak
  - Ağza ve Burna Tek Seferde Aynı Avuçtan Su Vermek
  - Sol Elle Burna Çekilen Suyu Sümkürmek
  - Oruç Olma Durumu Hariç İstinşakı Mübalağa Ederek Yapmak
- Yüzü Yıkamanın Sünnetteki Sıfatı/Şekli
  - İki veya Tek Avuçla Yüzü Yıkamak
  - Suyu Sağ Elle Alıp Sol Elle Bitiştirmek ve Sonra Yüzü Yıkamak
- Başı Mesh Etmenin Sünnetteki Sıfatı/Şekli
  - Başı Tamamen Mesh Etmek Sünnettir
  - Başın Bir Defa Mesh Yapılması Yeterlidir
- Kulakları Mesh Etmenin Sünnetteki Sıfatı/Şekli
  - Baş Parmaklarla Kulak Dışının, Şehadet Parmağıyla Kulak İçinin Mesh Edilmesi
  - Kulakları Mesh Ederken Yeni Bir Su Almanın Zorunlu Olmaması
- Âzaları Yıkarken Sağdan Başlamak
- Âzaları İkişer veya Üçer Defa Yıkamak
- Suyu Ölçülü Kullanmak
- Âzaları Peş Peşe Yıkamak
- Abdestten Sonra Abdest Zikirlerini Yapmak
- Abdestten Sonra İki Rekât Namaz Kılmak

Abdesti Bozan Hâller

- Bedenden İdrar veya Dışkının Çıkması
- Mezinin Çıkması
- İstihaze Kanının Gelmesi
- Yellenmek
- Ağır Uyku ve Şuur Kaybı Yaşanması
- Arada Bir Örtü Olmaksızın Kişinin, Eliyle Zekerine/Fercine Dokunması
- Deve Eti Yemek
- Meninin Şehvetle Çıkması veya İhtilam Olmak
- Meni Gelmese Dahi Cinsel Birleşme Olması
- Hayız ve Nifâs Hâli
- Sağlık Sorunları Nedeniyle Vücudun Başka Yerinden Bevlin veya Dışkının Çıkması

Abdesti Bozmayan Hâller

- Bedenden Az veya Çok Olması Fark Etmeksizin Kan Çıkması
- Kusmak
- Yabancı Bir Kadına Dokunmak
- Namazda Gülmek
- Hafif Uyku
- Vedinin Çıkması
- Fercin Genişlemesinden Dolayı Dışarıdan İçeriye Giren Havanın Tekrar Çıkması
- Ölü Yıkamak veya Taşımak
- Tırnak Kesmek veya Saç Kısaltmak
- Gıybet, İftira gibi Kötü/Günah Sözler Söylemek
- Ateşte Pişen Şeyleri Yemek
- Abdestte Şüpheye Kapılmak
- Başkasının Zekerine/Fercine Dokunmak
- Dubura Dokunmak
- Vücudun Ön veya Arka Tarafından Taş/Kurtçuk Gibi Şeylerin Çıkması
- Doktor Teşhisiyle Yellenmenin Bağırsaktan Geldiği Tespit Edilmediği Müddetçe Ferc/Vajina Yellenmesinin Olması

Abdestle İlgili Meseleler

- İlim Meclislerine Abdestli Katılmak Zorunlu Değildir
- Kişi Hem Abdest Almak Hem De Serinlemek Gibi Birden Fazla Niyetle Abdest Alabilir
- Yağ, Nemlendirici Krem Gibi Maddelerin Kullanımı Abdeste Etki Etmez
- Mazmaza Yaparken Takma Dişleri Çıkarmak Gerekmez
- Abdest Âzalarından Biri Üç, Biri İki, Biri Bir Defa Yıkanabilir
- Abdest Aldıktan Sonra Kadir Suresi Okunmaz
- Abdest Âzalarını Yıkarken Her Âza İçin Dua Edilmez
- Âzaları Üç Defadan Fazla Yıkamak Doğru Değildir
- Abdest Alırken Gözlerin İçi Yıkanmaz
- Abdest Alırken Boyun Mesh Edilmez
- Abdest Aldıktan Sonra Havlu Kullanılabilir
- Abdest Alırken Su İsraf Edilmemelidir
- Abdest Alırken Oluşan Vesveselere Karşı Çıkılmalıdır
- Her Abdestten Önce Kişinin Taharetlenmesi Farz Değildir
- Abdest Ânında Konuşulabilir
- Abdest Alırken Kıbleye Dönmeye Gerek Yoktur
- Kolu veya Ayağı Kesik Olan Kişi Abdestten Gücü Nispetinde Sorumludur
- Her Namaz İçin Ayrı Abdest Almak Şart Değildir
- Kur'ân'ı Okumak veya Dokunmak İçin Abdest Almak Zorunlu Değildir
- Tavâf İçin Abdest Almak Zorunlu Değildir
- Tilavet ve Şükür Secdesi İçin Abdest Almak Zorunlu Değildir

ABDEST BABI

Abdestin Tanımı

Türkçede kullanılan "abdest" kelimesi, Farsça bir kelimedir. "Ab" (su) ve "dest" (el) kelimelerinin terkibiyle oluşmuştur. Arapçada abdestin karşılığı, "El-Vudû' " (الْوُضُوءُ) şeklindedir. Bu kelime lugatta, güzellik, temizlik ve parlaklık anlamlarına gelir.[1] Kişiyi manevi kirlerden arındırıp, güzelleştirdiği ve ahirette âzalarda nur kıldığı için bu ibadete (الْوُضُوءُ) ismi verilmiştir.

Abdest, niyet ederek ve temiz su kullanarak belli âzâların belli sıfatlara göre yıkanması ya da mesh edilmesidir.

Abdestin Fazileti

Abdestin fazileti konusunda birçok rivayet vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

A. Abdest Kişinin Günahlarını Döker

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Müslim veya mümin kul, abdest alıp da yüzünü yıkadığı zaman gözüyle bakarak işlemiş olduğu her günah, su ile beraber ya da suyun en son damlasıyla yüzünden çıkıp gider. Ellerini yıkadığı zaman eliyle işlediği bütün günahlar su ile veya suyun en son damlasıyla birlikte çıkıp gider. Ayaklarını yıkadığı zaman ayakları ile yürümek

1. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 6/119, v-d-a maddesi

suretiyle işlemiş olduğu her türlü günah, su ile veya suyun en son damlasıyla birlikte çıkıp gider… Tâ ki (abdestin sonunda) günahlardan tertemiz arınmış olarak çıkar."[2]

Osmân'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Her kim abdest alır ve abdestini güzelleştirirse, hataları vücudundan çıkar gider. Hatta tırnaklarının altına varıncaya kadar…"[3]

B. Abdest Kişinin Allah Katındaki Derecesini Arttıran Amellerdendir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bakınız! Allah'ın onunla günahları sildiği, dereceleri yükselttiği şeyi size bildireyim mi?'

Oradakiler, 'Evet bildir, ey Allah'ın Resûlü.' dediler.

O da, 'Zorluklara rağmen abdesti tam ve eksiksiz güzel bir şekilde almak, mescidlere giden adımları çoğaltmak, namazdan sonraki namazı beklemektir. İşte bu ribattır. İşte bu ribattır.' **buyurdu."**[4]

C. Abdest Ahiret Günü'nde Diğer Ümmetlerden Ayrıcalıklı Kılan Bir Nur Verir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Şüphesiz ki benim havuzum (Kevser), Eyle ile Aden arasındaki mesafeden daha geniştir. Kardan daha beyaz, sütlü baldan daha tatlıdır. Kapları yıldızların sayısından daha fazladır. Şüphesiz ki ben bir kimsenin başkalarının devesini kendi havuzundan kovan kişiler gibi bazı kişileri kovacağım.'

Orada bulunanlar, 'Ey Allah'ın Resûlü! O gün bizi tanıyıp, bilebilir misin?' diye sordular.

Allah Resûlü, 'Evet sizin diğer ümmetlerden hiçbir kimsede bulunmayan bir simanız vardır. Siz orada benim yanıma abdestin izi nedeniyle yüzünüz, elleriniz ve ayaklarınız nurlu olarak parlak geleceksiniz.' **buyurdu."**[5]

2. Müslim, 244
3. Müslim, 245
4. Müslim, 251
5. Müslim, 247

D. Abdest Müminin Süsüdür

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Müminin süsü/nuru abdest suyunun ulaştığı yerlere kadar ulaşır."[6]

E. Abdest İmanın Alametidir

Ebû Mâlik El-Eş'arî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Temizlik imanın yarısıdır."[7]

Bu hadisin bir lafzı şu şekildedir:

"Abdest -veya abdesti en güzel şekilde almak- imanın yarısıdır."[8]

Sevbân'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İyi bilin ki sizin en hayırlı ameliniz namazdır. Ancak mümin kimse abdestini muhafaza eder."[9]

Abdest babı içerisinde abdestin faziletine işaret eden başka hadisler de yer alacaktır.

Abdestin Şartları

Şart Nedir?

Şeriatın bir amelin sahih, yani Allah (celle celaluhu) katında geçerli olması için belirlediği ve kişinin o amele başlayabilmesi için kendisinde bulunması gereken özelliklerdir. Şeriatın şart kıldığı hususlar amelde varsa o amel sahihtir, geçerlidir; yerine getirilmemişse batıldır, geçersizdir. Şart, amelin dışındadır. Bu nedenle şartların amele başlamadan önce yerine getirilmesi gerekir.

6. Müslim, 250
7. Müslim, 223
8. Müslim, 223
9. İbni Mace, 277; Ahmed, 22378

A. Aklı Baliğ Olmak

Akıl teklifin, doğal olarak tüm ibadetlerin temel şartıdır. Akli dengesi yerinde olmayan kimse şeriatın emir ve nehiyleriyle mükellef değildir. Zira deliden kalem kaldırılmıştır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. İşlediklerinden dolayı günah yazılmaz: Uyanıncaya kadar uyuyan kişi; aklı baliğ oluncaya kadar küçük çocuk; akıllanıncaya veya o durum ondan geçinceye kadar deli kimse."[10]

B. Müslim Olmak

Sözlerinde, fiillerinde veya benimsediği inancında küfür ya da şirke irtikab eden kâfir ve müşrikin yaptığı ameller Allah (celle celaluhu) katında makbul değildir. Bu kimseler abdestin farzlarını ve sünnetlerini en güzel şekilde yerine getirip, olması gereken vasıfta bir namaz kılsalar dahi amelleri Allah katında kabul olmaz. Çünkü onlar abdestin ve namazın şartlarını, rükunlarını, farzlarını ve sünnetlerini tam olarak yerine getirseler de tüm amellerin sıhhat şartı olan, "Allah'ı ibadette birlemek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak" şartını yerine getirmemişlerdir.

Allah (celle celaluhu) şöyle buyurur:

"De ki: 'Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Bana: 'İlahınız ancak tek bir ilahtır.' diye vahyolunuyor. Artık kim Rabbi ile karşılaşmayı (ve ondan bir mükâfat almayı) umuyorsa, salih amelde bulunsun ve hiçbir şeyi Rabbine ibadette ortak koşmasın.' "[11]

"Kâfirlerin amellerinin (durumu), düz bir arazideki seraba benzer. Susuz kişi onu su zanneder. Sonunda oraya varınca hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur. Allah, yaptıklarının karşılığını eksiksiz verir. Allah, hesabı çabuk görendir."[12]

"Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere): 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi."[13]

10. Ebu Davud, 4398; Nesai, 3432
11. 18/Kehf, 110
12. 24/Nûr, 39
13. 39/Zümer, 65

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur." [14]

Öyleyse küfür ve şirkin ne anlama geldiğini öğrenip, hayatımızda bunların olup olmadığını düşünmeli, imanımızı koruyup, sebat etmek için muhasebeye ağırlık vermeli ve bizi doğruya hidayet edip sabit kılması için Allah'a bolca dua etmeliyiz.

C. Niyet Etmek

Niyet lugatta; "Bir şeyi kastetti, onu yapmaya azmetti." gibi anlamlara gelmektedir. [15]

Istılahta; kalbin Allah'a yakınlaşmak için yapılan ibadet fiillerine azmetmesidir.

Niyet ibadetler ile âdetleri birbirinden ayırır. Aynı türden olup hüküm ve eda vakti açısından farklı olan ibadetleri birbirinden ayırmak amacıyla yapılır. Örneğin niyet, gusül abdesti ile banyo yapmayı, öğle namazının farzı ile sünnetini, farzı dört rekâttan oluşan ikindi ile yatsı namazını, Ramazan orucu ile nafile orucunu birbirinden ayırır.

Racih olan görüşe göre, niyet abdestin sıhhat şartıdır. Yani, niyet olmadığında abdest batıldır. Bundan dolayı abdestten önce niyet etmek gerekir. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) niyetin tüm amellerde şart olduğunu bildiriyor:

Ömer ibni'l Hattâb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ameller ancak niyetlere göredir." [16]

Yani amellerin sahih olması, ancak niyetle mümkündür.

14. 14/İbrahîm, 18
15. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 5/322, n-v-y maddesi
16. Buhari, 1; Müslim, 1907

1. Niyetin Dille Yapılması Doğru mudur?

Bazı ilmihâl kitaplarında abdest alırken kalple yapılan niyetle beraber, "Hadesin/Abdestsizliğin kalkmasına niyet ettim." gibi dille de yapılmasının müstehap olduğu belirtiliyor. Bu, yanlıştır. Şöyle ki:

Niyetin aslı, bir şeyi yapmaya azmetmektir ve yeri kalptir. Kişinin yaptığı fiiller önceden kalbiyle azmetmesi ve niyet etmesiyle meydana gelir. Bir fiili yapmak için kalpte o fiile dair bir azim ve niyet barındırmamak mümkün değildir. Buna göre, kişinin kalbiyle bir şeyi yapmaya azmetmesi niyetin gerçekleşmesi için yeterlidir. Bunun alameti ise kişinin hangi ibadeti yaptığını bilmesi, onu yapmak için harekete geçmesi ve kendisine kastı sorulduğunda tereddüt etmeden cevap vermesidir.

Burada mutlaka zikredilmesi gereken bir diğer mesele, abdestin ibadet oluşudur. İbadet ise yalnızca Resûl'ün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı şekilde yapılır. İbadetin aslı ve detaylarında onun (sallallahu aleyhi ve sellem) yapmadığını yapmak, kişiyi sünnete muhalefet etmek ve amelini batıl kılmak tehlikesiyle karşı karşıya bırakır:

Mâlik ibni Huveyris'ten rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."[17]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kimin yaptığı amel bizim yolumuz/sünnetimiz üzere değilse, o amel merduttur."[18]

Ayrıca şeytan bu yolla insanlara sokulup, vesveseye düşürmekte, onları şüphe ve şaşkınlık içinde bırakmaktadır. Şöyle ki, kişi kalbinde yaptığı niyet ile dilinde yaptığı niyetin aynı zamana gelip gelmediğini düşünür. Daha sonra bu ikisini aynı âna denkleştirmek için olağanüstü bir çaba gösterir. Birkaç defa abdest alır, cemaatle kılınan namazdan mahrum kalır, hatta namazını son vakitte kılar… [19]

17. Buhari, 5063; Müslim, 1401
18. Müslim, 1718
19. Ameli konularda vesvese için bk. 1/178, 65 No.lu dipnot

2. Kişi Hem Abdest Almak Hem de Serinlemek Gibi Birden Fazla Niyetle Abdest Alabilir mi?

Kişi abdest alma niyeti ile beraber meşru olan serinlemek, başkasına abdesti öğretmek, kiri gidermek gibi niyetlerle abdest alabilir. Bu, diğer ibadetlerde yapılan niyetlerde de geçerlidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılma, hac yapma niyetinin yanında bunu ümmetine öğretme niyetini de taşımıştır:

Ebû Suleymân Mâlik ibni Huveyris'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öylece namaz kılınız."[20]

Câbir'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Hac ibadetinin nasıl yapıldığını benden alınız."[21]

Osmân,[22] Alî,[23] İbni Abbâs,[24] Âişe Annemiz[25] (radiyallahu anhum) gibi sahabiler hem abdest alma hem de insanlara abdesti öğretme niyetiyle abdest almışlardır.

D. Suyun Temiz ve Temizleyici Olması

Yaratıldığı hâl üzere olan mutlak su; içerisine evsafını değiştirmeyecek miktarda temiz veya necis madde karışan su; güneşte veya ateşte ısıtılmış su, abdest veya gusül için kullanılmış, ancak evsafı değişmemiş su; temiz ve temizleyicidir, abdest için kullanılabilir. Bu konuların tafsilatı sular babında geçmiştir.

E. Suyun Deriye Ulaşmasını Engelleyecek Şeyleri İzale Etmek

Abdest belli sıfatlarla bazı âzaların yıkanması veya bazı âzaların mesh edilmesiyle gerçekleşir. Yıkamanın gerçekleşmesi için suyun deriye ulaşması gerekir. Buna binaen silikon, boya, oje, çamur gibi deriyi veya suyun

20. Buhari, 6008; Sunenu'd Dârekutnî, 1068; Darimi, 1288
21. Müslim, 1297; Ebu Davud, 1970
22. bk. Buhari, 164; Müslim, 226
23. bk. Nesai, 95
24. bk. Ebu Davud, 137
25. bk. Nesai, 100

ulaşması gereken yerleri kaplayan ve suyun vücuda ulaşmasını engelleyen maddelerin izale edilmesi gerekir. Aksi hâlde yıkama gerçekleşmez, abdest sahih olmaz. Kına gibi sadece renklendirici olup, derinin üzerini kaplamayan maddeler abdeste zarar vermez.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alıp da yıkanması gereken uzuvdan bir parçayı yıkamayan sahabiye, abdestini tekrarlamasını emretmiştir.

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alıp ayağı üzerinde tırnak kadar bir yeri kuru bırakmış olduğu hâlde geldi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, 'Dön, abdestini güzelce al.' buyurdu."[26]

Yağ, Nemlendirici Krem Gibi Maddelerin Kullanımı Abdeste Etki Eder mi?

Bu maddeler genelde sadece kına gibi renk veren veya nemlendiren maddelerdir. Suyun vücuda ulaşmasını engellemediği için kullanılabilir. Kişinin abdestine veya guslüne mani değildir.

Bunun gibi cahileyede yapılmış dövmeler abdest/gusle engel değildir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Dönemi'nde dövme yaygın bir uygulamaydı. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) dövmeyi yasaklamıştır. Ancak dövmelerin abdest ve gusle engel olduğuna dair uyarıda bulunmamıştır.

Her Abdesten Önce İstinca ve İsticmar Yapmak Şart mıdır?

Racih olan, kişiden temizlenmesi gereken bir şey gelmediği müddetçe her abdestten önce istinca ve isticmar yapmanın şart olmadığıdır. Çünkü bunun şart olduğunu gösteren sarih bir delil söz konusu değildir. Abdestten önce istinca ve isticmar abdestin sünnetlerindendir. Ancak kişiden temizlenmeyi/arınmayı gerektiren bir madde gelirse bu durumda istinca veya isticmar yapılması gerekir.

26. Ebu Davud, 173

Abdestin Farzları/Rükunları

Abdestin farzlarından kastedilen, abdestin sıhhatinin kendisine bağlı olduğu şeylerdir. Buna abdestin vacipleri[27] veya rükunları[28] ismini de verebiliriz. Abdestin farzı olarak sabit olan şeylerden herhangi birinin eksikliği abdestin batıl olmasına sebep olur. Farz/Rükun amelin içindedir. Yani amele başladıktan sonra riayet edilmesi gereken zorunluluklardır.

Abdestin farzları şunlardır:

A. Mazmaza ve İstinşak

Mazmaza, ağza su vermek; istinşak ise burna su vermek anlamındadır. Buruna verilen suyun sol elle sümkürülmesine ise istinsar denir.

Mazmaza ve istinşakın abdestin farzlarından olup olmaması âlimler arasında ihtilaflıdır.[29] Racih olan, bu ikisinin ab-

27. Cumhur-u ulemaya göre vacip ile farz aynı anlamdadır. İmam Ebû Hanîfe ve -kendisinden aktarılan görüşlerden birine göre- İmam Ahmed farz ile vacibin ayrı şeyler olduğunu söylemişlerdir. Racih olan cumhur-u ulemanın görüşüdür. (bk. El-Bahru'l Muhît fî Usûli'l Fıkh, 1/240 vd.)

28. Şart ile rükun arasında fark vardır: Şart, bir ibadetin olmazsa olmazı olup, o ibadetin dışında yer alan şeylerdir. Rükun, bir ibadetin olmazsa olmazı olup, o ibadetin içinde yer alan şeylerdir. (bk. Usûlu'l Fıkhi'l İslâmî, s. 100)

29. Bu konu hakkında genel olarak iki görüş vardır:

a. Bir grup âlime göre mazmaza ve istinşak farzdır/vaciptir. Bu görüşün delilleri ise, Ebû Hureyre, Lakît ibni Sabire gibi sahabilerden gelen emir içerikli hadislerdir. Emir, sarf edici bir delil gelmediği müddetçe vücubiyeti ifade eder. Emretmesiyle beraber Allah Resûlü'nün (ﷺ) abdest alırken her zaman mazmaza ve istinşak yapması bunun vacip olduğunu desteklemektedir.

b. Bir grup âlime göre abdest alırken mazmaza ve istinşak sünnettir. Bu görüşün dayanakları şunlardır:

• Abdest ayeti olarak bilinen Mâide Suresi'nin 6. ayetinde mazmaza ve istinşakın geçmemesidir. Şayet mazmaza ve istinşak farz olsaydı, ayette zikredilmesi gerekirdi.

Bu delile şöyle cevap verilmiştir: "Ağız ve burun zaten yüze dâhildir. Ayette 'Yüzlerinizi yıkayın…' denildiğinde ağız ve burnun tekrar zikredilmesine gerek kalmamıştır. Aynı zamanda bu konuyla ilgili diğer nasları da ele alıp, öyle değerlendirme yapmak gerekir. Allah Resûlü'nden aktarılan emir içerikli rivayetler ve bunları abdest alırken hiç terk etmemesi bunun vacip olduğunu gösterir."

• Âişe Annemiz'in (رضي الله عنها) Allah Resûlü'nden (ﷺ) aktardığı "On şey fıtrattandır…" hadisinde mazmaza ve istinşak fıtratın hasleti olarak zikredilmiştir. (Müslim, 261) Fıtratın özelliği olması, bunun sünnet olduğunu gösterir.

Bu delile şöyle cevap verilmiştir; "Mazmaza ve istinşakın fıtratın özelliklerinde zikredilmesi, bu ikisinin sünnet olduğunu göstermez. Zira aynı hadiste 'erkeklerin sünnet olması' da zikredilmektedir. Mazmazaya sünnet diyenlerin çoğu, erkek çocuğu sünnetine vacip demiştir. Şayet fıtrat hadisinde geçen her şey sünnetse buna da sünnet demeleri gerekirdi."

destin farzlarından olmasıdır. Ağız ve burun, Allah'ın yüzü yıkama emrine dâhildir. Bu konuda Allah Resûlü'nün emirleri ve fiilleri de mazmaza ve istinşakın farz olduğunu göstermektedir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz abdest aldığında burnuna su versin, sonra sümkürsün."[30]

Lakît ibni Sabire'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Abdest aldığın zaman mazmaza yap."[31]

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ağza ve burna su vermeyi emretmiştir. Hiç şüphesiz onun (sallallahu aleyhi ve sellem) emirleri bir şeyin vacip olmasına delalet eder. Bununla birlikte o (sallallahu aleyhi ve sellem) aldığı tüm abdestlerde ağzına ve burnuna su vermiş, sözlü emrini fiilî uygulamasıyla pekiştirmiştir. Yüzlerce sahabi onun (sallallahu aleyhi ve sellem) abdestini aktarmasına rağmen, tek biri dahi onun mazmaza ve istinşakı terk ettiğini nakletmemiştir. Bu da ağız ve burnun, ayette emredilen yüz yıkamaya dâhil olduğunu göstermektedir.

Takma dişi olanların mazmaza yaparken takma dişlerini çıkarmaları gerekir mi?

Dişlerin bazısı veya hepsi takma olan kişilerin mazmaza yaparken bunları çıkarmasına gerek yoktur.

Arfece ibni Es'ad'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cahiliye Dönemi'nde meydana gelen Kulâb Vakası'nda burnumdan yaralanmıştım ve burnum kesilmişti. Sonra gümüşten bir burun yaptırmıştım, fena koku yapmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana altından bir burun yaptırmamı emir buyurdu."[32]

• Ağız ve burun göz gibi, dâhilî/iç organlardır. Nasıl ki gözlerin içini yıkamak vacip değildir, aynı şekilde ağız ve burnu yıkamak da vacip sayılmaz.

Bu delile şöyle cevap verilmiştir: "Bu bir kıyastır. Kıyas, hakkında delil olmayan konularda başvurulan bir usuldür. Mazmaza ve istinşak konusunda sahih rivayetler vardır. Aynı zamanda göz ile ağız ve burnu birbirine kıyas etmek, uygun değildir. Çünkü Allah Resûlü'nün ağız ve burnunu yıkadığına dair rivayetler varken, gözünün içini yıkadığına dair rivayet yoktur."

30. Buhari, 161; Müslim, 237
31. Ebu Davud, 142; Tirmizi, 788
32. Ebu Davud, 4232; Tirmizi, 1770

Arfece'nin (radıyallahu anh) yüzündeki altın burun, yıkaması vacip olan bir bölgeyi örtmesine rağmen Allah Resûlü ona bunu çıkarmasını emretmemiştir. Çünkü bu parça artık aslolanın yerine geçmiştir.

Sakallı Olanların Yüz Yıkama Şekli

Sakal iki kısma ayrılır:

(1) Gür/Sık Sakal: Yüz derisini örten ve yüzü göstermeyen sakaldır. Bu şekilde olan sakalın diplerine suyu ulaştırmak gerekmez. Bu kişinin yapması gereken, sakallarının dış yüzeyini suyla yıkaması; iç kısmına ise ıslak parmaklarını sokarak sakalını hillâllemesidir.

(2) Seyrek Sakal: Yüz derisini örtmeyen ve bakınca derinin göründüğü sakaldır. Seyrek sakal sahipleri yüzünü yıkarken deriye su ulaştıracak şekilde yıkama yapmalıdır.

B. Yüzü Yıkamak

Yüz, boy olarak saçın bitip alın bölgesinin başladığı yerden, çene bitimine kadardır. En olarak ise iki kulak arasındaki yerdir. Yüzü yıkamak icma ile abdestin farzlarındandır. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar/dirseklerle beraber kollarınızı yıkayın."[33]

33. bk. 5/Mâide, 6

C. Elleri Dirseklerle Beraber Yıkamak

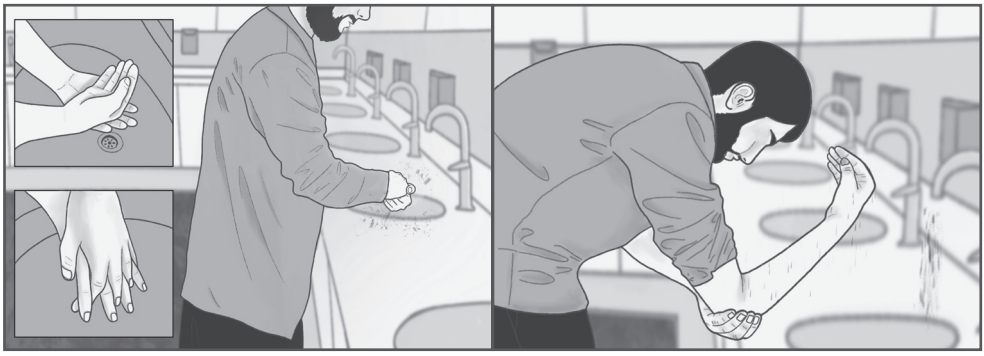

Elleri dirseklere kadar yıkamak Kur'ân, Sünnet ve icma ile abdestin farzlarındandır. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar/dirseklerle beraber kollarınızı yıkayın."[34]

Dirseklerin, yıkama farziyetine dâhil olup olmaması ihtilaf konusudur. Racih olan -cumhur-u ulemanın belirttiği üzere- dirseklerin yıkama farziyetine dâhil olmasıdır. Çünkü Mâide Suresi'nin 6. ayetindeki "إِلَى" kelimesi beraberliği ifade eden "مَعَ" anlamındadır. Yani ayet, "Dirseklerinizle beraber yıkayın."[35] anlamına gelmektedir.

Zira Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulaması, dirsekleri yıkamanın elleri yıkama emrine dâhil olduğunu göstermektedir.

34. bk. 5/Mâide, 6

35. (إِلَى) Arap lugatında harfi cer olarak isimlendirilir. Bitiş, beraberlik ve bir şeyin diğerinin yanında olması anlamına gelir. Racih olan, bu ayette (إِلَى) harfinin beraberlik ifade etmesidir. Bu durum, Kur'ân'da başka ayetlerde de varid olmuştur. Örneğin, Allah şöyle buyurur:
وَلا تَأْكُلُوا أَمْوالَهُمْ إِلى أَمْوالِكُمْ
"Onların (yetimlerin) mallarını kendi mallarınıza katıp (yani beraber kılıp) onların mallarını yemeyin." (4/Nisâ, 2)
Bazı lugat âlimleri (إِلَى) ile ilgili şöyle demişlerdir: "Şayet (إِلَى) edatının öncesi ile sonrası aynı cins bir şeyden bahsediyorsa (مَعَ) anlamındadır. Ayetteki (يَدٌ) kelimesi Arap lugatında avuç, el, dirsek ve omuz için kullanılır. Doğal olarak (إِلَى) edatından önceki (يَدٌ) 'el' kelimesi ile sonrasındaki (مِرْفَقٌ) 'dirsek' kelimesi aynı cinstendir. Mâide Suresi 6. ayette de (إِلَى) edatı (مَعَ) anlamında kullanılmıştır."
Dirseklerin yıkamaya dâhil olmadığını söyleyen âlimler Mâide Suresi 6. ayete "Dirseklere kadar…" şeklinde anlam vermişlerdir.

Nuaym ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Hureyre'yi abdest alırken gördüm. Yüzünü yıkadı, abdesti en güzel şekilde aldı. Sonra sağ elini dirseğini aşacak şekilde yıkadı. Sonra sol elini dirseğini aşacak şekilde yıkadı…

Sonra dedi ki: 'Ben Allah Resûlü'nü böyle abdest alırken gördüm.' "[36]

Hadiste görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın (celle celaluhu) Mâide Suresi'ndeki emrini dirseklerini de dâhil ederek yerine getirmiştir.

D. Başı Mesh Etmek

Kişinin ıslak elini başına sürmesiyle mesh gerçekleşir. Başı mesh etmek Kur'ân ve Sünnetle sabit olup farziyeti konusunda ihtilaf edilmemiştir:

"Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman … başınızı mesh edin … "[37]

Kulakları Mesh Etmek

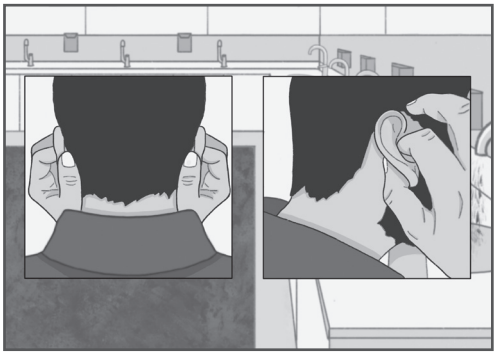

Kulakların mesh edilmesinin nereye dâhil olduğu ve hükmü ihtilaflıdır. Racih olan, kulakların başı mesh etmeye dâhil olup farz olmasıdır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kulakların başa dâhil olduğunu söylemesi ve kulaklarını başıyla beraber yeni bir su almadan mesh etmesi buna işaret etmektedir. Bu; İbni Ömer, İbni Abbâs, Hasan El-Basrî, Saîd ibni Museyyeb gibi selef âlimlerinden[38] aktarılan görüştür.

36. Müslim, 246
37. 5/Mâide, 6
38. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 156-170

Ebû Umâme'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest aldı… başını mesh etti ve dedi ki: 'İki kulak baştandır.' "[39]

Rubeyyi' binti Muavviz'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alırken gördüm. Başını mesh etti. Başının önünü, arkasını, yan taraflarını ve kulaklarını bir defada (yani tek suyla) mesh etti."[40]

E. Topuklarla Beraber Ayakları Yıkamak

Allah'ın (celle celaluhu) Mâide Suresi'nin 6. ayetinde, "Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman … ayaklarınızı da topuklarınıza kadar (yıkayın) …" buyurması bunun abdestin farzlarından olduğunu göstermektedir.[41]

39. Tirmizi, 37; İbni Mace, 444

40. Ebu Davud, 129; Tirmizi, 34

41. Bu konu âlimler arasında ihtilaflıdır. Bu konuda genel olarak görüşler şunlardır:
a. Cumhur-u ulema, ayakların yıkanması gerektiğini ve çıplak ayağa mesh etmeyle bu farziyetin yerine gelmiş olmayacağını söylemektedir. Sahabenin cumhuru, dört mezheb imamı ve bunun dışındaki genel âlimlerin görüşü bu yöndedir. Bu konudaki delilleri yukarıda zikrettiğimiz ve işarette bulunduğumuz hadislerdir. Racih olan budur. Zira Allah Resûlü'nün sünneti, Kur'ân'ın açıklamasıdır:
"(Peygamberleri) apaçık deliller ve Kitaplarla (yolladık). Sana da bu zikri/Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın. Umulur ki düşünürler." (16/Nahl, 44)
b. İmam Taberî gibi bazı âlimler kişinin çıplak ayağının tümünü mesh etmesini tercih etmiştir.
c. İbni Hazm gibi Zâhirî Mezhebine mensub olan bazı âlimler kişinin önce ayağını yıkamasının ardından da mesh etmesinin gerekli olduğunu söylemişlerdir.
d. Bazı âlimler çıplak ayağa mesh etmenin gerekli olduğunu Alî, Enes ve İbni Abbâs'ın (radiyallahu anhum) mezhebi olduğunu zikretmişlerdir.
Bu ihtilaf Mâide Suresi 6. ayetteki (وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ) ibaresi hakkındaki ihtilafa dayanmaktadır. Bu ibare iki şekilde okunmuştur:

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulaması da ayette emredilenin ayakları yıkamak olduğunu gösterir.

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ile beraber bir yolculuğa çıkmıştık. Allah Resûlü bizim gerimizde kaldı. İkindi namazının vakti girmiş ve daralmaya başlamıştı. Bizler abdest almaya ve ayaklarımızın üstünü mesh etmeye başladık.

Allah Resûlü en yüksek sesiyle iki veya üç defa, 'Vay o topukların ateşten çekeceğine!' şeklinde nida etti."[42]

İbni Huzeyme (rahimehullah) der ki:

"Şayet ayaklarını mesh eden kişi bir farzı yerine getirmiş olsaydı, neden ateşle tehdit edilirdi ki?"[43]

F. Tertip

Tertipten kasıt, abdest âzalarında sırayı gözetmektir. Racih olan, tertibin abdestin rükunlarından olmasıdır. Çünkü aktarılan tüm rivayetlerde Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tertip üzere abdest aldığı ve bir defa dahi sırayı bozmadığı görülmektedir.

Bu da ayetle emredilen sıralamanın gözetilmesi gereken bir rükun olduğunu gösterir.

Abdestin Sünnetleri[44]

A. "Bismillah" Demek

Abdeste başlamadan önce besmele çekmenin hükmü hakkında ihtilaf edilmiştir. Bu konuda racih olan, abdestten önce besmele çekmenin sünnet olmasıdır.

• Kıraat âlimlerinden Nâfi', İbnu Âmir, Hafs, Kisâî ve Ya'kûb bu ayeti (وَأَرْجُلَكُمْ) şeklinde fethalı okumuştur. Bu kıraat İbni Mes'ûd, Alî, İbni Abbâs (radiyallahu anhum) gibi sahabilerden de aktarılmıştır. Bu şekilde okunduğunda mana "ayaklarınızı da yıkayın" şeklinde olur.

• Yukarıda zikrettiğimiz kıraat âlimlerin dışındaki muteber kıraat âlimleri bu ayeti (أَرْجُلِكُمْ) şeklinde okumuşlardır. Bu sahabeden İbni Abbâs ve Enes'ten de (radiyallahu anhuma) rivayet edilmiştir. Bu şekilde olduğunda ayetin manası, "ayaklarınızı da mesh edin" şeklinde olur. (Görüşler için bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 7/403-409)

42. Buhari, 163

43. Fethu'l Bârî, 163 No.lu hadisin şerhinde

44. Racih olan görüşe göre sünnet, müstehap, mendub gibi kavramlar eş anlamlıdır. Bu kavramları birbirinden ayıran usul âlimleri de vardır.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından bir kısmı abdest almak için su aramıştı.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Aranızdan bir kimsede su var mı?' diye sordu. Bir miktar su getirildi.

Allah Resûlü elini o suyun içerisine soktu ve 'Allah'ın adıyla abdest alın.' buyurdu. Suyun, Allah Resûlü'nün parmaklarının arasından fışkırdığını gördüm. Oradakilerin sonuncusuna kadar hepsi abdest aldılar. Orada yetmiş kadar kişiydik."[45]

B. Misvak Kullanmak[46]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Eğer ümmetime zorluk vermiş olmasaydım her abdestle beraber misvak kullanmalarını emrederdim."[47]

Racih olan, misvağın abdest almadan önce, sonra veya mazmaza ânında kullanılabilmesidir. Misvağın, abdestin belli bir ânında kullanılması gerektiğini ifade eden herhangi bir nas yoktur.

C. Elleri Üç Defa Yıkamak

Kişi uykudan uyandıktan sonra veya uyanıkken abdest almak istediğinde ellerini üç defa yıkaması sünnettir. Humrân'ın (radiyallahu anh) rivayet ettiği hadiste, Osmân (radiyallahu anh) önce ellerini üç defa yıkamış ve hadisin sonunda, "Ben, Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu şekilde abdest alırken gördüm." demiştir.[48] Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu şekilde yaptığına dair Abdullah ibni Zeyd'den de bir rivayet vardır.[49]

45. Nesai, 78; Ahmed, 12694
46. Konu hakkında tafsilatlı bilgi için bk. s. 197
47. Ahmed, 7412
48. Buhari, 159; Müslim, 226
49. bk. Buhari, 186; Müslim, 235

D. El ve Ayak Parmaklarının Hillallenmesi

El parmaklarının diğer el ve ayak parmaklarının arasından geçirilerek, suyun parmak aralarına ulaştırılması ve o bölgenin ovulmasıdır.

Lakît ibni Sabire'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Abdesti en güzel şekilde al. Parmaklarının arasını hillâlle. Oruçlu olman haricinde istinşakta mübalağa yap." [50]

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Namaza kalkacağın zaman abdesti en güzel şekilde al. El ve ayak parmaklarının arasına suyu ulaştır." [51]

E. Mazmaza ve İstinşakın Sünnetteki Sıfatı

Mazmaza ve istinşakın sıfatıyla ilgili dikkat edilmesi gereken bazı sünnetler vardır:

1. Suyu Sağ Avuçla Almak

Humrân'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân (radıyallahu anh) abdest almak için su istedi. Avuçlarına üç defa su döktü ve onları yıkadı. Sonra sağ elini su kabına daldırıp, mazmaza ve istinşak yaptı." [52]

50. Ebu Davud, 142; Tirmizi, 788
51. Tirmizi, 39; İbni Mace, 447; Ahmed, 2604
52. Buhari, 164; Müslim, 226

2. Ağza ve Burna Tek Seferde Aynı Avuçtan Su Vermek[53]

Abdullah ibni Zeyd ibni Âsım El-Ensârî, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alma şeklini insanlara şöyle öğretmiştir:

"Abdullah ibni Zeyd ibni Âsım El-Ensârî elini su kabına koydu, tek avcundan hem ağzına hem de burnuna üç defa su verdi. Sonra, 'Allah Resûlü'nün abdesti bu şekildeydi.' dedi."[54]

3. Sol Elle Burna Çekilen Suyu Sümkürmek

Abdulhayr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî (radiyallahu anh) abdest almak için su istedi… Sağ elini suya daldırarak mazmaza ve istinşak yaptı. Burnuna verdiği suyu sol eliyle sümkürdü. Bunları üç defa tekrarladı…

Sonra dedi ki: 'Bu, Allah Resûlü'nün abdestidir.' "[55]

4. Oruç Olma Durumu Hariç İstinşakı Mübalağa ile Yapmak

Lakît ibni Sabire'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu olman haricinde istinşakta mübalağa yap."[56]

53. Bu konu hakkında Talha'nın –babası– dedesi yoluyla rivayet ettiği bir hadis vardır:
"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alıyorken yanına girdim. Su onun yüzünden ve sakallarından göğsüne damlıyordu. Onun mazmaza ve istinşakın arasını ayırdığını gördüm." (Ebu Davud, 139)
Ancak bu rivayet zayıftır. Senedinde Leys ibni Ebi Suleym isminde ittifakla zayıf olan bir ravi vardır. Sahîhu İbni Hibbân, Yahyâ ibni Saîd El-Kattân, Abdurrahman ibni Mehdî, Yahyâ ibni Maîn, İmam Ahmed gibi âlimler onu zayıf görmüş; Şâfiîlerden İbni Hacer hadisin senedinin zayıf olduğunu ve İmam Nevevî ise bu ravinin ittifakla zayıf olduğunu belirtmiştir. Ayrıca hadis âlimleri arasında hadisin ravilerinden Talha'nın, onun babasının ve dedesinin kim olduğu hakkında ihtilaf vardır. (Et-Telhîsu'l Habîr, 1/260-264)
54. Buhari, 191; Müslim, 235
55. Nesai, 91; Ahmed, 1133
56. Ebu Davud, 142; Tirmizi, 788

F. Yüzü Yıkamanın Sünnetteki Sıfatı

1. İki Avuçla Yüzü Yıkamak

Alî (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alma şeklini gösterirken şöyle söylemiştir:

"İki eliyle su almış ve elleriyle yüzünü yıkamıştır."[57]

2. Suyu Sağ Elle Alıp Sol Elle Bitiştirmek ve Sonra Yüzü Yıkamak

İbni Abbâs (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alma şeklini rivayet ederken şöyle söylemiştir:

"Bir eliyle bir avuç su almış, sonra bir elindeki suyu diğer eliyle birleştirmiş ve yüzünü yıkamıştır."[58]

3. Tek Avuçla Yüzü Yıkamak

Alî (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alma şeklini gösterirken şöyle söylemiştir:

"Sağ eliyle sudan bir avuç su alıp, alnının üzerine boşaltmış, sonra da suyu yüzünün diğer kısımlarına yaymıştır."[59]

G. Sakalların Hilâllenmesi

Abdest alırken bir avuç almak suretiyle suyu çenenin alt tarafından sakalların arasına ulaştırmak abdestin sünnetlerindendir.

Osmân'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sakallarını hilâllerdi."[60]

57. Ahmed, 625
58. Buhari, 140; Ahmed, 2416
59. Ahmed, 625
60. Tirmizi, 31; İbni Mace, 430

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest aldığı zaman bir avuç su alır, çenesinin altından elini sokup sakal aralarına suyu geçirir ve, 'Rabbim bana böyle emretti.' derdi."[61]

H. Başı Mesh Etmenin Sünnetteki Sıfatı

1. Başı Mesh Etme Miktarı

Başın ne kadarının mesh edilmesi gerektiği konusunda ihtilaf edilmiştir.[62] Bu konuda racih olan, "mesh" ismi ıtlak edilecek miktarda meshin yapılmasının farz; başın tümünün mesh edilmesinin sünnetten olmasıdır. Çünkü ayette başın tümünün mesh edilmesine işaret eden bir delil yoktur.

Abdullah ibni Zeyd'e (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl abdest aldığı sorulduğunda başı mesh etmek hakkında şöyle demiştir:

"Sonra Allah Resûlü iki eliyle başını mesh etti. İki elini başının önüne ve arkasına götürüp getirdi. Başının ön kısmından başladı ve ellerini ense köküne gelinceye kadar götürdü. Sonra onları tekrar başladığı yere doğru geri getirdi."[63]

---

61. Ebu Davud, 145; Es-Sunenu'l Kubrâ, 247

62. Bu konuda genel olarak üç görüş vardır:

a. Bir grup âlime göre başın tümünü mesh etmek abdestin farzlarındandır. Onlar bu konuda Allah Resûlü'nün başının tümünü mesh etmesine dayanmışlardır. Aynı zamanda (وَامْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ) "Başlarınızı mesh edin…" ayetindeki (ب) harfinin, ilsâk (birleştirmek) anlamında olduğunu söylemişlerdir. Buna göre başın tümü, mesh edilmesi açısından birdir ve bunda ayrım yapılmaması gerekir.

b. Bir grup âlime göre, mesh ismi ıtlak edilecek surette yapılacak mesh eylemi bu farziyeti yerine getirmiş olmak için kâfidir. Ayetteki (ب) tab'îd (bazılık) ifade eder. (عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ) "Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve (diledikleri yerde) gürül gürül akıttıkları bir kaynaktır." (76/İnsân, 6) ayetinde olduğu gibi. O zaman ayet "Başınızın bir miktarını mesh edin." anlamındadır.

(ب) harfinin teb'id anlamında olması lugat âlimleri arasında ihtilaflıdır. İbni Hişâm, El-Esmâî, El-Fârisî, İbni Mâlik, Kûfeliler tab'îd manasını ispat etmişlerdir. Sîbeveyhi ise, on beş yönden bunun olmadığını savunmuştur.

c. Bir grup âlime göre ise, başın dörtte birini mesh etmek gerekir. (bk. Zâdu'l Mesîr, 2/25, Mâide Suresi 6. ayetin tefsiri)

Racih olan, yukarıda belirttiğimiz üzere başın her tarafını mesh etmek sünnettir ve ihtilafa düşmeye engel olur. **Ancak kişi mesh lafzı yerine gelecek şekilde başını mesh ederse bu farziyeti yerine getirmiş olur.**

63. Buhari, 185; Müslim, 235

Rubeyyi' binti Muavviz'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisinin yanında abdest almıştır. Başını bütünüyle saçlarının en üst kısmından itibaren saçların bittiği yerlere kadar mesh etmiş, fakat saçının şekli bozulup dağılmamıştı."[64]

Bu iki rivayet meshin iki şekilde yapılabileceğini göstermektedir:

- İki elle başın ön tarafından başlayıp saç bitimine doğru götürmek, sonra elleri başın ön kısmına getirmek. Yukarıda zikredilen Abdullah ibni Zeyd'in (radiyallahu anh) hadisi bunu ifade etmektedir.

- Saç şeklini bozmadan mesh etmek. Rubeyyi' binti Muavviz'in (radiyallahu anh) hadisi bunu ifade etmektedir.[65]

2. Meshin Kaç Defa Yapılacağı

Bu konuda ihtilaf vardır.[66] Racih olan, başın bir defa mesh edilmesidir. Bu konudaki sahih rivayetler Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) başını bir defa mesh ettiğini göstermektedir.

Abdurrahmân ibni Ebî Leylâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî'yi abdest alırken gördüm. Üç kere yüzünü, üç kere kollarını yıkadı, başını bir kere mesh etti.

Sonra da 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) işte böyle abdest alırdı.' dedi."[67]

---

64. Ebu Davud, 128; Ahmed, 27024

65. Sarık vb. şeylerin üzerine meshin nasıl yapıldığı hakkında bk. s. 291

66. Bazı âlimlere göre başı üç defa mesh etmek gerekir. Bu konuda iki dayanakları vardır:

- Ebû Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân (radiyallahu anh) üçer üçer yaparak abdest almış ve, 'Ben Allah Resûlü'nün böyle abdest aldığını gördüm.' demiştir." (Müslim, 230; Sunenu'd Dârekutnî, 284)

Benzer rivayetler Alî ve İbni Ömer (radiyallahu anhum) gibi sahabilerden de nakledilmiştir. (bk. Tirmizi, 44)

Şâfiî âlimlerinin büyüklerinden İmam Beyhakî şöyle der: "İmam Şâfiî başı mesh etmenin tekrarı konusunda bu rivayete dayanmıştır. Ancak bu rivayet mutlaktır. Bunu tefsir eden sabit rivayetler meshin tekrarının başın dışındaki âzalarda gerçekleştiğini ve Allah Resûlü'nün başını bir defa mesh ettiğini göstermektedir." (Es-Sunenu'l Kubrâ, 292. No.lu hadisin açıklamasında)

- Alî'den (radiyallahu anh) (Es-Sunenu'l Kubrâ, 297) Enes'ten (radiyallahu anh) (El-Mu'cemu'l Evsat, 7945) ve Osmân'dan (radiyallahu anh) (Es-Sunenu'l Kubrâ, 293) gelen rivayetlerde "Allah Resûlü'nün başını üç defa mesh ettiği" geçmektedir. Ancak bu rivayetlerin tümü zayıftır.

67. Ebu Davud, 115

I. Kulakları Mesh Etmenin Sünnetteki Sıfatı

1. Baş Parmaklarla Kulağın Dışı, Şehadet Parmağıyla Kulağın İçi Mesh Edilir

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü başını mesh etti. Sonra iki şehadet parmağını kulaklarına sokarak kulaklarının içini, baş parmaklarıyla da kulaklarının arkasını/dışını mesh etti."[68]

2. Kulakları Mesh Ederken -Racih Olan Görüşe Göre- Yeni Bir Su Almaya Gerek Yoktur

Çünkü kulaklar başı mesh etmeye dâhildir ve baş için alınan su ile mesh edilir.

Rubeyyi' binti Muavviz'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alırken gördüm. Başını mesh etti. Başının önünü, arkasını, yan taraflarını ve kulaklarını bir defada (yani tek suyla) mesh etti."[69]

Ebû Umâme'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest aldı... başını mesh etti ve dedi ki: 'İki kulak, baştandır.' "[70]

J. Âzaları İkişer veya Üçer Defa Yıkamak

Yıkanması farz olan âzaların birer defa yıkanması abdestin rükunlarındandır/farzlarındandır. Bu âzaların iki veya üçer defa yıkanması ise sünnettir ve kişinin ecrini ve Ahiret Günü'nde abdest uzuvlarının parlaklığını arttırır.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü âzalarını birer defa yıkayarak abdest aldı."[71]

68. Ebu Davud, 135; Nesai, 102
69. Ebu Davud, 129; Tirmizi, 34
70. Tirmizi, 37; İbni Mace, 444
71. Buhari, 157

Abdullah ibni Zeyd'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü âzalarını ikişer ikişer yıkayarak abdest aldı."[72]

Osmân'ın (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) abdesti gibi abdest alması hakkındaki rivayetlerde Osmân (radıyallahu anh) üç defa ellerini yıkamış, üç defa yüzünü yıkamış, üç defa kollarını yıkamış ve üç defa da ayaklarını yıkamıştır.[73]

Alî'den (radıyallahu anh) gelen rivayette; o, üç defa mazmaza, istinşak ve istinsar yapmış ve Allah Resûlü'nün böyle abdest aldığını söylemiştir.[74]

1. Âzaları Üç Defadan Fazla Yıkamak Doğru Değildir

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir bedevi gelip Allah Resûlü'ne abdestin nasıl alınması gerektiğinden sordu. Allah Resûlü üçer defa azalarını yıkayarak ona abdesti gösterdi ve dedi ki: 'Abdest böyledir. Her kim bundan fazla yaparsa kötü yapmıştır, haddi aşmıştır ve zulmetmiştir.' "[75]

Ebû Neâme'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Muğaffel, oğlunun, 'Allah'ım! Senden cennete gireceğim zaman cennetin sağından beyaz bir saray isterim.' şeklinde dua ettiğini işitti.

Ona dedi ki: 'Ey oğulcuğum! Allah'tan cenneti iste, ateşten de ona sığın. Ben Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu ümmette bazı kişiler bulunacaktır. Bu kişiler taharet ve dua konusunda haddi aşacaklardır.' derken işittim.' "[76]

2. Abdest İçerisinde Kişi Âzalarından Birini Üç, Birini İki, Birini Bir Defa Yıkayabilir mi?

Abdest azalarının her birini farklı sayıda yıkamak Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) aktarılmıştır. Kişinin aldığı bir abdestte bir âzasını bir, bir âzasını iki, bir âzasını ise üç defa yıkaması caizdir.

72. Buhari, 158
73. bk. Buhari, 159; Müslim, 226
74. bk. Nesai, 91; Ahmed, 1133
75. Ebu Davud, 135; Nesai, 140; İbni Mace, 422; Ahmed, 6684; Bu hadisin Ebû Davud'da geçen lafzı "Her kim bunda eksiltmeye giderse veya fazla yaparsa o kötülük etmiştir…" şeklindedir. Ancak buradaki "eksiltmeye giderse" lafzı sahih değildir.
76. Ebu Davud, 96; İbni Mace, 3864

Abdullah ibni Zeyd (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) abdestini anlatırken şöyle der:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eline su döktü ve iki defa elini yıkadı. Sonra üç defa mazmaza ve istinsar yaptı. Sonra üç defa yüzünü yıkadı. Sonra dirsekleriyle beraber ellerini iki defa yıkadı. Sonra başını mesh etti."[77]

K. Âzaları Yıkarken Sağdan Başlamak

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Elbise giydiğinizde ve abdest aldığınızda sağ tarafınızla başlayın."[78]

Osmân,[79] Alî[80] ve İbni Abbâs[81] (radıyallahu anhum) gibi sahabiler Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alırken sağdan başladığını aktarmışlardır.

L. Suyu Ölçülü Kullanmak

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir müdd suyla abdest alır, bir sa' suyla da guslederdi."[82]

Bir müdd, 0,675 kilogram veya 0,688 litredir. Bir sa' ise dört müdden yani 2,7 kilogram veya 2,752 litreden oluşur. Abdest alırken bu ölçüyü gözetmek abdestin sünnetlerindendir.

M. Abdest Uzuvlarını Peş Peşe Yıkamak (Muvâlât)

Muvâlât; abdest uzuvlarını peş peşe, araya zaman koymaksızın yıkamaktır. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdesti tek bir seferde, ara vermeksizin almıştır. Ancak bir ihtiyaç olur ve kişi abdeste ara verir, sonra abdestini tamamlarsa; bu, abdeste zarar vermez.

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer çarşıda ihtiyacını giderdi sonra abdest aldı. Yüzünü ve ellerini

77. Buhari, 185; Müslim, 235
78. Ebu Davud, 4141; İbni Mace, 402
79. bk. Buhari, 159; Müslim, 226
80. bk. Nesai, 91
81. bk. Buhari, 140
82. Buhari, 201; Müslim, 325

yıkadı. Başını mesh etti. Sonra namazını kılması için bir cenazeye çağrıldı. Mescide girdi. Mestlerini mesh etti. Sonra da cemaatle namaz kıldı."[83]

N. Abdestten Sonra Yapılması Sünnet Olan Zikirler

Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Sizden her kim, abdest alır ve abdestini yerli yerince güzel bir şekilde yapar, sonra da şöyle derse o kimseye cennetin sekiz kapısı açılır, bu sekiz kapıdan dilediğinden içeri girer:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ

'Şahitlik ederim ki Allah'tan başka bir ilah yoktur ve Muhammed, Allah'ın kulu ve Resûlü'dür.' "[84]

Tirmizî'nin lafzı şöyledir:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ، وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Ve yine şahitlik ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Resûlü'dür. Allah'ım beni çokça tevbe edenlerden kıl. Beni çokça temizlenenlerden kıl."[85]

Abdest aldıktan sonra Kadir Suresi okunur mu?

Bazı ilmihâl kitaplarında abdest aldıktan sonra üç defa Kadir Suresi'nin okunmasının müstehap olduğu belirtilmektedir. Ancak bu konuda gelen rivayet,[86] mevzûdur/uydurmadır. Böyle bir rivayete dayanılarak bunun müstehap olduğu söylenemez. Suyûtî,[87] Aclûnî,[88] İbni Hacer El-Heytemî[89] gibi âlimler bu rivayetin sahih olmadığını söylemişlerdir.

83. Muvatta, 81
84. Müslim, 234
85. Tirmizi, 55
86. "Her kim abdestin ardından Kadir Suresi'ni bir defa okursa sıddıklarla beraber olur. Her kim iki defa okursa şehidler divanına yazılır. Her kim de üç defa okursa nebilerle beraber haşredilir." (Kenzu'l Ummâl, 26090)
87. bk. El-Hâvi li'l Fetâvâ, 1/402-403
88. bk. Keşfu'l Hafâ, 2566
89. bk. El-Fetâva'l Fıkhiyyetu'l Kubrâ, 1/59-60

O. Abdest Aldıktan Sonra İki Rekât Namaz Kılmak

Osmân'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), benim abdest aldığım gibi abdest aldığını gördüm.

Sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştu: 'Her kim benim bu abdest aldığım gibi abdest alırsa sonra içinden bir şey geçirmeyerek iki rekât namaz kılarsa, geçmiş günahlarının tümü bağışlanır.' "[90]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazında Bilâl'e şöyle dedi: 'Ey Bilâl! İslam'da yaptığın ve kendisinden en fazla ümitvar olduğun amelini söyle. Ben cennette, önümde senin ayak seslerini işittim.'

Bilâl dedi ki: 'Gece veya gündüz herhangi bir saatte tam bir şekilde abdest aldığımda bu abdestimin ardından Allah'ın bana takdir ettiği kadar namaz kılarım. İslam'da bu amelimden daha fazla kendisinden ümitvar olduğum bir amelim yoktur.' "[91]

Yukarıdaki bilgiler ışığında abdest alma şekli özetle şöyledir:

• Abdest almaya niyet edilir. Niyet kalp ile yapılır. Dille yapılması hakkında sünnetten hiçbir rivayet sabit olmamıştır.

• Abdeste besmeleyle başlanır. Bu sünnettir. Terki durumunda abdest batıl olmaz.

• Sünnette sabit olduğu üzere eller üç defa bileklere kadar yıkanır.

• Sonra sağ elle su alınır ve önce ağza, sonra burna tek avuçtan su verilir. Sol elle burna verilen su sümkürülür. Racih olan görüşe göre bunun bir defa yapılması abdestin farzlarındandır. İki veya üç defa yapılması ise sünnettir. Oruçlu olmayanlar burunlarına çokça su verir. Oruçlu olanlar az suyla burun içini yıkarlar.

• Sonra yüz yıkanır. Yüzü yıkamak için sadece sağ elle su almak, iki elle su almak veya sağ elle su alıp diğer elle suyu birleştirmek sünnette sabit

90. Buhari, 6433; Müslim, 226
91. Buhari, 1149; Müslim, 2458

olmuştur. Yüzü bir defa yıkamak farz; iki veya üç defa yıkamak ise sünnettir. Gür sakallı olanların, sakallarının görünen kısmına yüzeysel olarak su değdirmeleri yeterlidir. Seyrek sakallı olanların, suyu ciltlerine ulaştırmaları gerekir.

• Yüzü yıkadıktan sonra sağ elle bir avuç su alınması ve çenenin altından sakalların altına dâhil edilmesi sünnettendir.

• Sonra kollar ve eller, dirsekler de dâhil olacak şekilde yıkanır. Bir defa yıkamak farz; iki veya üç defa yıkamak sünnettir. Yıkamaya sağ koldan başlanır. Sonra sol kol yıkanır. Eller yıkanırken parmaklar birbirine geçirilir ve araya suyun girmesi sağlanır. Genelde insanların çoğu abdestin başında ellerini üç defa yıkadıkları için, sıra bu kısma geldiğinde ellerini yıkamazlar. Ancak bu yanlıştır. Abdestin başında elleri üç defa yıkamak Allah Resûlü'nün sünnetinde sabit olmuştur ve sünnettir. Dirseklerle beraber elleri yıkamak ise abdestin farzlarındandır ve ayetle sabit olmuştur. Abdestin başında elleri yıkama sünnetinin yerine getirilmesi, dirseklerle beraber elleri yıkama emrini ortadan kaldırmaz.

• Bundan sonra baş mesh edilir. Racih olan görüşe göre baş, mesh ismi ıtlak edilecek miktarda mesh edilir ve bir defadan fazla yapılmaz. Rivayetlerde sabit olduğu üzere başın her tarafını mesh etmek sünnettendir.

• Racih olan görüşe göre kulaklar başı mesh etmeye dâhildir. Baş mesh edildikten sonra kulaklar için yeni bir su alınmaz. Kulaklara mesh, şehadet parmağının kulağın içine sokulması, baş parmakla kulağın dışının/arkasının ovulmasıyla gerçekleşir.

• Bundan sonra ayakları yıkamaya geçilir. Önce sağ ayak, ayak bileklerine kadar yıkanır. Sonra sol ayak aynı şekilde yıkanır. Bir defa yıkamak abdestin farzlarından, iki veya üç defa yıkamak ve ayak parmaklarının arasına el yardımıyla suyu ulaştırmak abdestin sünnetlerindendir.

• Abdestin tertip üzere alınması gerekir.

• Abdest âzalarını yıkarken araya fazla süre koymamak ve peşi sıra yıkamak abdestin adaplarından/sünnetlerindendir.

- Suyu, rivayette sabit olan ölçüye göre[92] israf etmeden kullanmak gerekir.
- Abdest bittikten sonra sünnette sabit olan zikirler yapılır.

Abdestle İlgili Bazı Meseleler

A. Abdest Âzalarını Yıkarken Dua Yapılır mı?

Bazı fıkıh kitaplarında abdest âzalarını yıkarken her bir âza ânında yapılmasının müstehap olduğu söylenen bazı dualar aktarılmıştır. Bu dualar sünnette sabit değildir:

İmam Nevevî der ki: "Bu duaların aslı yoktur. Bu duaları ne İmam Şâfiî ne de cumhur zikretmiştir."[93]

İbnu's Salâh der ki: "Bu konuda hiçbir sahih hadis sabit olmamıştır."[94]

İbnu'l Kayyim der ki: "Abdest zikirleri hakkında Allah Resûlü'nden aktarıldığı söylenenler, onun adına uydurulan bir yalandır ve sonradan üretilmiştir. Allah Resûlü bu konu hakkında hiçbir şey söylememiş ve ümmetine hiçbir şey öğretmemiştir. Bu konuda sadece abdeste başlarken besmele çekmek, abdest bittiğinde,

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ، وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ

demek ve Nesâî'de geçen,

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

zikrini söylemek sabit olmuştur."[95]

Bazı kaynaklarda her bir âza için besmelenin zikredilmesinin veya Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) salât getirmenin müstehap olduğu söylenir. Abdestin başlangıcında besmelenin zikredilmesiyle ilgili rivayetler vardır. Ancak her âzanın başında besmelenin ve salâtın zikredilmesiyle ilgili hiçbir şey rivayet edilmemiştir.

92. 1 müdd: 0,675 kilogram veya 0,688 litre
93. Ravdatu't Tâlibîn, 1/62
94. Et-Telhîsu'l Habîr, 1/297
95. Zâdu'l Meâd, 1/180-181

B. Abdest Alırken Gözlerin İçi Yıkanır mı?

Bu konu hakkında rivayet edilen hadisler ya zayıftır ya da uydurmadır.[96] Bundan dolayı gözün içini yıkamak doğru değildir. Ayrıca sıhhate zararlıdır.

C. Boynu Mesh Etmek Sünnet midir?

Bazı ilmihâl kitaplarında kulakların meshinden sonra ellerin tersiyle boynun mesh edilmesinin müstehap olduğundan bahsedilir. Ancak bu uygulama sünnette sabit değildir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alma şeklinin anlatıldığı sahih rivayetlerin hiçbirinde böyle yaptığı nakledilmemiştir. Bunu meşru görenlerin getirdikleri deliller ise ya zayıftır ya da sahih olup konuya delaleti sarih/açık değildir.[97]

İbnu'l Kayyim (rahimehullah) der ki: "Boynun mesh edilmesi hakkında Allah Resûlü'nden sahih bir hadis nakledilmemiştir."[98]

İmam Nevevî (rahimehullah) şöyle der: "En doğru olan; boynu mesh etmek sünnet veya müstehap değildir. Bunu ne İmam Şâfiî ne mezhebimizin öncüleri ne de başka musannifler zikretmiştir. Bu konuda Allah Resûlü'nden hiçbir şey sabit olmamıştır.

96. Bu konuda Ebû Umâme'den, Allah Resûlü'nün gözlerinin içini yıkadığına dair bir rivayet gelmiştir. (bk. Ebu Davud, 134; İbni Mace, 444; Ahmed, 22223) Ancak bu rivayet zayıftır. Ayrıca Ebû Hureyre'den Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) "Gözlerinize suyu içirin." dediğine dair bir rivayet gelmiştir. Ancak bu rivayet, mevzûdur. (bk. El-İlel libni Ebî Hâtim, 1/505-506, 73 No.lu rivayet)

97. Bu âlimlerin genel olarak iki dayanağı vardır:

a. Abdullah ibni Zeyd'den şöyle rivayet edilmiştir: "…Sonra Allah Resûlü iki eliyle başını mesh etti. İki elini başının önüne ve arkasına götürüp getirdi. Başının ön kısmından başladı ve ellerini ense köküne gelinceye kadar götürdü. Sonra onları tekrar başladığı yere doğru geri getirdi…" (Buhari, 185; Müslim, 235) Bu hadise dayanarak diyorlar ki: "Allah Resûlü'nün ensesini mesh ettiği sabittir. Boyun da enseye dâhildir." Bu istidlal doğru değildir. Hadisin asıl metni (حَتَّى ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاهُ) şeklindedir. (قَفَاهُ) kelimesindeki zamir, başı mesh etmeye döner. Bu ise, başa en yakın arka bölgede meshin son bulduğunu gösterir. Yani Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ense köküne kadar başını mesh etmiştir. Bu ise, başa en yakın arka bölgede meshin son bulduğunu gösterir. Yani Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) saçlarının bitimine kadar başını mesh etmiştir.

b. İbni Ömer'den (radiyallahu anh) aktarıldığına göre o abdest aldığında boynunu mesh etti ve Allah Resûlü'nün şöyle dediğini haber verdi: "Her kim abdest alır ve boynunu mesh ederse, Kıyamet Günü boynuna halkalar takılmaz." (Telhîsu'l Habîr, 1/288) Bu rivayetin senedindeki birçok ravi zayıftır. Bundan dolayı delil alınıp, boynu mesh etmenin sünnet olduğu söylenemez. Başka bir lafız ise şöyledir: "Boynu mesh etmek Kıyamet Günü azabtan kurtarır." (age, 1/288) İmam Nevevî bu hadisin mevzû olduğunu söyler. Allah Resûlü'nün bunu yaptığına dair, Talha ibni Mûsârrif -babasından- dedesinden bir rivayet aktarır. Bu rivayet de -İmam Nevevî'nin aktardığı gibi- ittifakla zayıftır. (El-Mecmû', 1/464-465)

98. Zâdu'l Meâd, 1/180

Müslim ve başka kaynaklarda sabit olduğuna göre Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: 'En şerli iş sonradan uydurulanlardır. Her bidat sapıklıktır.' "[99]

D. Abdestten Sonra Havlu Kullanmak

Meymûne (radiyallahu anha), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) gusül almasını anlattıktan sonra der ki:

"Ben Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) (kurulanması için) bir mendil getirdim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mendili kabul etmedi."[100]

Meymûne Annemizin, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) havlu sunması onun daha önce havlu kullanıyor oluşuna işaret etmektedir. Ancak özel sebeplerden dolayı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu havluyu kabul etmemiştir. Sahabe ve tabiin arasında havlu kullananlar olduğu gibi, kullanmamayı tercih edenler olmuştur.[101]

E. Abdestte İsraf

İsraf, kişinin yaptığı fiillerde gözetmesi gereken sınırı aşmasıdır.[102] Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) az suyla abdest almış ve ümmetinden bu konuda aşırıya kaçanların olacağını haber vermiştir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir müdd suyla abdest alır, bir sa' suyla da guslederdi."[103]

Abdullah ibni Muğaffel'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Bu ümmette bazı kişiler bulunacaktır. Bunlar taharet ve dua konusunda haddi aşacaklardır."[104]

99. El-Mecmû', 1/464, özetle
100. Buhari, 274; Müslim, 317
101. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1571-1599; El-Evsat fi's Suneni ve'l İcmai ve'l İhtilaf, 1/415 vd.
102. El-Mufredât, s. 407, s-r-f maddesi
103. Buhari, 201; Müslim, 325; Bir müdd, 675 gram veya 0.688 litredir. Bir sa' ise dört müdden oluşur.
104. Ebu Davud, 96; İbni Mace, 3864; Ahmed, 16796

Hilâl ibni Yesâf (rahimehullah) der ki:

"(Sahabe arasında) denirdi ki: 'Abdestte israf vardır. Bir nehrin kenarında olsan dahi.' "[105]

Hangi konu olursa olsun, israf Allah (celle celaluhu) tarafından yasaklanmıştır:

"…Ve yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez."[106]

"(Çünkü) saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür."[107]

Su israfı

Yüce Allah, varlığı sudan var etmiş,[108] insanın yaşamını sürdürmesi için de suyu temel gıda/rızık kılmıştır. İnsana bu kaynakları dengeli kullanmasını emretmiş, israfı kesin bir dille yasaklamıştır.

"…Ve yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez."[109]

Zira hayatın devamı için su elzemdir. Ölçüsüzce kullanılan su, kişinin kendine ve insanlığa yapacağı zulümdür. Özellikle bugün bizler, bu konuda çok daha dikkatli olmak zorundayız. Çünkü insanların işlediği günahlar nedeniyle karada ve denizde düzen bozulmuştur. Bu bozgundan etkilenen kaynakların başında da su gelmektedir.

"İnsanların elleriyle kazandıkları (günahlar) sebebiyle, karada ve denizde bozgunculuk baş gösterdi. Belki (İslam'a) dönerler diye (Allah), yaptıklarının (cezasının) bir kısmını onlara tattırmaktadır."[110]

İnsanın doymak bilmeyen hırsı, kaynakların talanına; ölçüsüz tüketimi, kaynakların bilinçsizce yok edilmesine neden olmaktadır. Bugün tüm dünyanın gündemini meşgul eden küresel ısınma; yağışların azalmasının, karaya ve denizlere bırakılan çöpler, var olan sınırlı kaynakların kullanılamaz hâle gelmesinin temel nedenidir. Günümüzde 1.1 milyar insan sağlıklı içme suyundan mahrum. Su yetersizliği ve buna bağlı hastalıklar

105. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 718; Senedi sahihtir.
106. 7/A'râf, 31
107. 17/İsrâ, 27
108. bk. 21/Enbiyâ, 30
109. 7/A'râf, 31
110. 30/Rûm, 41

nedeniyle hergün 3.800 çocuk ölmektedir.[111] İnsanoğlu ifsad etmeye devam ederse; 2025 yılında 2 milyar, 2050'de 7 milyar insan temiz sudan mahrum olacaktır. Dahası, temiz su yetersizliği nedeniyle çocuk ve yetişkin ölümlerinde ciddi bir artış yaşanacaktır. Bugün enerji kaynakları için yapılan savaşlar, muhtemelen temiz su kaynakları için yapılacaktır.

Şu bir gerçek; bugün yaşanan talanın nedeni küresel tuğyan ve onların işbirlikçisi maraba siyasetçilerdir. Bu azgın azınlık yeryüzünden silinmeden de hiçbir sorun tam anlamıyla çözülmeyecektir. Bu gerçeği unutmadan diyebiliriz ki; bize düşen bazı sorumluluklar vardır. Amacımız bu sorumlulukları hatırlatıp alınabilecek önlemler konusunda farkındalık/bilinç oluşturmaktır.

• Karada ve denizde bozguna neden olan günahları terk etmek ve Allah'tan (celle celaluhu) çokça bağışlanma dilemek.

"Dedim ki: 'Rabbinizden bağışlanma dileyin. Çünkü o (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğaffâr'dır. (İstiğfarınıza karşılık) üzerinize gökten bolca yağmur yağdırır.' "[112]

• Tarımla uğraşanların gelişmiş teknikleri kullanıp su israfına sebep olan klasik yöntemleri bırakması. Zira temiz suyun %69'u tarımsal faaliyetlerde kullanılmaktadır.[113]

• Her konuda olduğu gibi kılık kıyafet konusunda israftan kaçınmak. Su tüketiminin %19'u sanayi sektöründe kullanılmaktadır. Örneğin tek bir kot pantolon üretiminde (1 kg pamuk) 10.800 litre su kullanılmaktadır.[114]

• Evlerimizde su kullanımına dikkat etmek. Su tüketiminin %12'si evlerde yapılmaktadır. Evlerde oluşturulacak israf hassasiyeti temiz su kaynaklarının korunmasına dair önemli bir adım olacaktır. Örneğin;

· Aldığımız elektrikli ev aletlerinin su tasarruflu olmasına dikkat edebiliriz.

· Muslukların bakımını yaptırabilir, akıntıların önüne geçebiliriz.

· Diş fırçalarken, kişisel bakım yaparken muslukları kapalı tutabiliriz.

111. bk. Temiz su kaynaklarının hızla tükenmesinin nedenleri nelerdir? Uzm. Biyolog Yavuz Aydın
112. 71/Nûh, 10-11
113. bk. TSKB, Su: Yeni Elmas
114. bk. TSKB, Su: Yeni Elmas. İçeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

· Açık duş veya doldurulan küvette değil de, suyu ihtiyaç oranında kullanabileceğimiz bir kovayla banyo yapabiliriz.

· Musluklara takılan ve su akışını azaltan başlıklar/aparatlar kullanabiliriz.

· Çocuklarda bilinç oluşturmak için uygulamalı su kullanım eğitimi verebiliriz.

F. Abdestte Vesvese

Şeytan, kişiye ibadetleri güç hâle getirmek ve bıktırmak amacıyla sağdan yanaşır ve ibadetleri en güzel biçimde yapmak adına kişiye bazı vesveseler verir. Bu vesveseler sonucunda kişi kendisine eziyet çektirir ve yaptığı ibadetlerden tat almamaya, bilakis dehşet ve şaşkınlık içinde bocalamaya başlar.

Abdest alırken karşılaşılan vesveselerden bazıları şunlardır: Acaba kendisiyle abdest aldığım bu su temiz midir? Acaba derime tam olarak su ulaştı mı? Sanki ben başımı mesh etmedim? Ya parmaklarımın arasına su ulaşmamışsa?..

Daha sonra kişi yeniden abdest almaya veya suyu âzalarına ulaştırmak için daha fazla su kullanmaya başlar. Bu vesveselerin bazı zararları vardır:

- Allah'ın kendisinde tat kıldığı ibadetler, şüphe ve tereddütten dolayı lezzet alınmaz hâle gelir. Hatta eziyete dönüşür.
- Kişi zamanla bu durumdan bıkar ve ibadetleri terk eder.
- Su israfı yapılır.
- Zaman israfı yapılır.
- Kişi âzalarını üçten fazla yıkayarak şeriata muhalefet eder.
- Cemaatle namaza geç kalır ve bunun faziletinden mahrum olur.
- Medrese, yurt ve cezaevi gibi toplu yaşam alanlarında abdest almak isteyenlerin hakkına girer ve onların da namaza geç kalmasına sebep olur.

Yapılması gereken, şeriatın sınırlarını gözeterek abdest almak ve bunun dışında akla gelen zan ve şüphelerden Allah'a sığınıp, bunları bir kenara atmaktır. [115]

115. Vesvese hakkında detaylı bilgi için bk. s. 178, 65 No.lu dipnot

G. Her Abdestten Önce Kişinin Taharetlenmesi Gerekir mi?

Bu konu âlimler arasında ihtilaflıdır. Racih olan, her abdestten önce istinca yapmanın abdestin şartlarından değil, sünnetlerinden olmasıdır. Bunun farziyetine delalet eden bir delil bulunmamaktadır.

H. Abdest Ânında Konuşulabilir mi?

Abdestte konuşmanın yasak olduğunu gösteren bir delil yoktur. Şu rivayet bunda bir beisin olmadığına işaret etmektedir:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kaptan su kullanarak gusül abdesti alırdık. O, suyu benden önce almaya çalışır, ben de ondan önce almaya çalışırdım.

O, bana, 'Bana bırak!' der, ben de ona, 'Bana bırak, bana bırak!' derdim."[116]

Âişe[117] ve Meymûne[118] Annelerimizden gelen rivayetlere göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gusüle, namaz abdesti gibi abdest alarak başlardı.[119] Yukarıdaki rivayette Allah Resûlü abdest veya gusül alırken konuşmuştur. Şayet bu nehyedilen bir durum olsaydı Allah Resûlü konuşmazdı ve Âişe Annemizi de uyarırdı.[120]

Ancak konuşmak kişinin dikkatini dağıtacak ve abdesti karıştırmasına sebep olacaksa abdestin doğru alınabilmesi için konuşmamak daha evladır.

İmam Nevevî şöyle der: "Abdestte konuşulmasının mekruh olması hakkında nakledilen icma bilakis konuşmamanın daha evla olmasına hamledilir. Zira bunun hakkında herhangi bir nehiy sabit olmamıştır. Buna mekruh denemez. Ancak terk etmek daha evladır denilebilir."[121]

I. Abdest Alırken Kıbleye Dönmek Gerekir mi?

Bazı ilmihâl kitaplarında abdest alırken kıbleye dönmenin müstehap olduğu belirtilmektedir. Bir şeyin müstehap olması, ancak fiilî veya sözlü

116. Müslim, 321
117. bk. Buhari, 248; Müslim, 316
118. bk. Buhari, 266; Müslim, 317
119. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 307
120. Benzer bir rivayet için bk. Buhari, 357; Müslim, 336
121. El-Mecmû', 1/466

bir delilin işaretiyle mümkün olabilir. Abdest ânında kıbleye yönelmenin müstehap olduğunu gösteren sözlü ya da fiilî hiçbir bir delil yoktur.

J. Kolu veya Ayağı Kesik Olan Kişinin Abdesti

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının."[122] ayetine binaen; herkes gücü nispetinde sorumludur. Şayet kolu veya ayağı hiç yoksa yıkama sorumluluğu düşer. Bir kısmı var bir kısmı yoksa olan kısmı yıkar, olmayan kısımdan sorumlu değildir.

K. Abdesti En Güzel Şekilde Almanın Fazileti

Yüce Allah, her işin ihsan üzere yani en güzel şekilde yapılmasını ister. Kullarından muhsin olanları sever,[123] onları özel beraberliğiyle destekler,[124] onlara olan nimetlerini arttırır.[125]

İhsan üzere yapılması gereken amellerden biri de abdesttir. Abdestte ihsan; suyu tüm âzalara dikkatle ulaştırmak ve bunu ibadet şuuruyla yapmaktır.

Osmân'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir Müslim farz namazda hazır bulunur ve namazın abdestini, huşusunu ve rükûsunu güzelce yerine getirirse bu hareketi -büyük günah işlemedikçe- namazdan önceki günahlarını örter. Bu her zaman böyledir."[126]

Humrân'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân (radıyallahu anh) abdest aldı ve dedi ki: 'Vallahi size bir hadis bildireceğim. Eğer Allah'ın Kitabı'nda bildiğim bir ayet olmasaydı size bu hadisi anlatmazdım. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu duydum: 'Herhangi bir kişi en güzel şekilde abdest alıp namaz kılarsa, o kıldığı namazla gelecek namaz arasında yaptığı bütün günahları bağışlanır.'

Urve (rahimehullah) dedi ki: 'Onun bahsettiği ayet şudur: 'Şüphesiz ki bizim indirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti, insanlar için Kitap'ta açıkladıktan sonra

122. bk. 64/Teğabûn, 16
123. bk. 2/Bakara, 195
124. bk. 16/Nahl, 128
125. bk. 2/Bakara, 58
126. Müslim, 228

gizleyenler (var ya!), bunlara Allah lanet etmektedir ve tüm lanet ediciler de lanet etmektedir.'[127] ' "[128]

Ukbe ibni Âmir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Üzerimizde develeri gütme işi vardı, (bunu sırayla yapıyorduk). (Bir gün) gütme nöbeti bana gelmişti. Günün sonunda develeri kıra ben çıkarıyordum. (Bir gün, nöbetimden dönüşte) Allah Resûlü'ne geldim, ayakta halka hitap ediyordu.

Söylediklerinden şu sözlere yetiştim: 'Güzelce abdest alıp, sonra iki rekât namaz kılar ve namaza bütün ruhu ve benliğiyle yönelen hiç kimse yoktur ki kendisine cennet vacip olmasın!'

(Bunları işitince kendimi tutamayıp:) 'Bu ne güzel!' dedim. (Bu sözüm üzerine) önümde duran birisi, 'Az önce söylediği daha da güzeldi!' dedi. (Bu da kim? diye) baktım. Meğer Ömer ibni'l Hattâb'mış.

Ömer sözüne şöyle devam etti: 'Seni gördüm, daha yeni geldin. Sen gelmeden önce Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demişti: 'Sizden her kim, abdest alır ve abdestini yerli yerince güzel bir şekilde tamamlar, sonra da şöyle derse o kimseye cennetin sekiz kapısı açılır, bu sekiz kapıdan dilediğinden içeri girer:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ

'Şahitlik ederim ki Allah'tan başka bir ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın kulu ve Resûl'üdür.'[129]

Her kim abdest alır ve abdestini güzelleştirirse, hataları vücudundan çıkar gider. Hatta tırnaklarının altına varıncaya kadar… ' ' "[130]

Abdestin Hükmü

A. Abdestin Farz Olduğu Yerler

Abdest, racih olan görüşe göre sadece bir yerde farz olur.[131] Bu, nafile

127. 2/Bakara, 159
128. Buhari, 160
129. Müslim, 234
130. Müslim, 245
131. Genel olarak âlimler tavâf yapmak ve Kur'ân okumak için de abdestin farz olduğunu söylemişlerdir. Racih olan, bu durumlarda abdest almanın farz olmamasıdır. Bu konuyla ilgili tafsilat gelecektir, inşallah…

veya farz namaz için alınan abdesttir. Allah (celle celaluhu), namazdan önce abdest alınmasını emretmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz için abdestin şart olduğunu belirtmiştir ve bu konuda icma vardır.

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar/dirseklerle beraber kollarınızı yıkayın …" [132]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz abdestini bozduğunda, abdest almadıkça namazı kabul olmaz." [133]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Ben, sadece namaza kalkacağım zaman abdest almakla emrolundum." [134]

1. Her Namaz İçin Abdest Alınmalı mı?

Kişi bir abdestle birden fazla namaz kılabilir.

Bureyde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) her namaz için abdest alırdı. Fetih Günü'nde ise namazların hepsini bir abdestle kıldı ve mestlerinin üzerine mesh etti.

Ömer (radiyallahu anh) dedi ki: 'Sen bugün daha önce hiç yapmadığın bir şey yaptın.'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: 'Bunu kasten (insanlara öğretmek/göstermek için) yaptım.' " [135]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) her namaz için abdest alırdı.

Enes'e, 'Siz nasıl yapıyordunuz?' diye soruldu.

O şöyle dedi: 'Bizden biri abdestini bozmadıkça abdesti ona yeterli olurdu.' " [136]

132. 5/Mâide, 6
133. Buhari, 135; Müslim, 225
134. Ebu Davud, 3760; Tirmizi, 1847
135. Müslim, 277
136. Buhari, 214

2. Kur'ân'ı Okumak veya Kur'ân'a Dokunmak İçin Abdest Alınması Gerekir mi?

Abdestsiz kişinin Kur'ân'a dokunmadan Kur'ân'ı okumasında bir beis yoktur. Ömer,[137] Selmân,[138] İbni Ömer ve İbni Abbâs,[139] (radiyallahu anhum) gibi sahabiler abdest üzere olmadıkları hâlde Kur'ân okumuşlardır. Âlimler bunda bir beis olmadığında hemfikirdir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), hayatının her ânında Allah'ı zikrederdi/hatırda tutardı."[140]

Kur'ân'a abdestsiz dokunma konusu ise âlimler arasında ihtilaflıdır. Racih olan, abdestsiz birinin Kur'ân'a dokunabileceğidir. Zira abdestsiz bir şekilde Kur'ân'a dokunmanın yasak/haram olduğunu gösteren sarih/açık ve sahih bir delil yoktur.[141]

137. bk. Muvatta, 537; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1104

138. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1100; El-Mustedrek, 651

139. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1102, 1117

140. Müslim, 373

141. Bu konu âlimler arasında çokça tartışılmış bir konudur.

Cumhur-u ulema Kur'ân'a dokunmak için abdestin alınmasının vacip olduğunu, abdestsiz dokunmanın haram olduğunu söylemiştir. Bu görüşün delilleri şunlardır:

a. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurur: "Hiç kuşkusuz o, Kur'ân-ı Kerim'dir. (İnsanlardan) saklı (ve korunaklı) bir Kitap'ta yazılıdır. O (Kitab'a) temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz." (56/Vâkıa, 77-79) Ayette delil alınan nokta şudur: "Ayet temizlenmiş olandan başkasının Kur'ân'a dokunmamasından bahseder. Bu, nefiy kalıbında olmakla beraber nehiy anlamındadır. Binaenaleyh Kur'ân'a temizlenmeden/abdest almadan dokunulamaz, haramdır."

Buna cevap olarak şöyle denmiştir:

• Vâkıa Suresi'nin 79. ayetinde "O (Kitab'a) temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz." diye bahsedilen kitap 78. ayette bahsedilen "korunaklı kitaptır" yani Levh-i Mahfuz'dur. İbni Abbâs (radiyallahu anh) der ki: " 'O (Kitab'a) temizlenmiş olanlardan başkası dokunmaz' ayetindeki kitap, semada bulunan kitaptır." (Tefsîru't Taberî, 23/149, Vâkıa Suresi, 79. ayetin tefsiri) Dehhâk der ki: " 'Korunaklı kitap' sadece temizlenmiş olanların dokunabileceği kitaptır. Müşrikler, Kur'ân'ı Muhammed'e şeytanların indirdiğini iddia ettiler. Allah onlara şeytanların buna güç yetirmesinin mümkün olmadığını, Kur'ân'ı Muhammed'e (aleyhisselam) indirmenin onların işi olmadığını haber verdi. O Kitap onlardan gizlidir…" (age, 23/149, Vâkıa Suresi, 79. ayetin tefsiri) İbni Kesîr bu söz hakkında, "Bu gerçekten güzel bir sözdür." değerlendirmesini yapar. (İbn-i Kesîr Tefsîri, 10/559-560, Vâkıa Suresi, 79. ayetin tefsiri)

• Ayetin nüzul sebebi göz önünde bulundurulduğunda "temizlenmiş olanlar"dan kastedilenin melekler olduğu anlaşılır. Enes, İbni Abbâs, Saîd ibni Cubeyr, İkrime, Mucâhid, Ebû'l Âliye ve başka âlimlerin görüşleri bu minvaldedir. Katâde (rahimehullah) şöyle der: " 'O (Kitab'a) ancak temizlenmiş olanlar dokunabilir.' Bu, âlemlerin Rabbinin katında olan bir şeydir. 'Temizlenmiş olanlar'dan kasıt, meleklerdir. Sizin katınızda/dünyanızda ise ona necis müşrik ve pis münafık dokunabilmektedir." (bk. Tefsîru Abdirrezzâk, 3148; Tefsîru't Taberî, 23/152, Vâkıa Suresi, 79. ayetin tefsiri)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Dihye El-Kelbî'yi (radiyallahu anh) içerisinde bir ayet bulunan bir mektupla Hirakl'a göndermiştir. Dîhye bu mektubu Busra'nın valisine teslim etmiş; o da Hirakl'a ulaştırmıştır.[142] Yine Allah Resûlü, içerisinde ayet yazılı olan bir mektupla Hâtib ibni Ebî Beltea'yı (radiyallahu anh) Mısır hükümdarına göndermiştir.[143] Ayetlerin yazılı olduğu mektuplara dokunan ve okuyanların tümü kâfir, yani abdestsizdir.

Mushaf'a abdestsiz dokunup dokunmama meselesi, her Müslim'in karşılaştığı meselelerdendir. Buna rağmen şeriatta sahih ve sarih/açık bir nas, Kur'ân'a abdestsiz bir şekilde dokunmayı yasaklamamıştır.

Bir Müslim, Allah'ın (celle celaluhu) şiarlarına saygı olarak ve temizlik üzere Allah'ı (celle celaluhu) zikretmenin müstehap oluşuna dayanarak Kur'ân'ı abdestli okuyup, Kur'ân'a abdestle dokunmaya gayret edebilir. Ancak bu, şer'i bir zorunluluk değildir.

• Ayetteki "temizlenmiş olanlar"dan kasıt insanlar olsa bile burada kapalılık vardır. Çünkü taharet kelimesi müşterek kelimelerden olup birçok şey için kullanılabilir. Maddi temizlik, manevi temizlik gibi… Bunlardan hangisinin kastedildiğinin tayini için delile ihtiyaç vardır. Bunlardan hangisinin kastedildiği hakkında net bir delil yoktur.

b. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Amr ibni Hazm'a yazdığı mektupta: "Kur'ân'a ancak temiz olanlar el sürer." yazılıydı. (Muvatta, 534)

Buna cevap olarak şöyle denmiştir:

• Bu hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. Birçok tarikten rivayet edilmiş, ancak her tarik üzerinde konuşulmuş; inkita' (senedin kopukluğu), ravilerin zayıflığı, münker oluşu, meçhul oluşu veya metruk oluşu gibi illetler zikredilmiştir. Racih olan bu hadisin zayıf olmasıdır. Bazı âlimler bu rivayetin senedinin sorgulamaya ihtiyaç bırakmayacak şekilde meşhur olduğunu söyleyerek mütevatir hadise benzediğini söyleseler de senedlerde var olan problemler bu hadisin zayıf olmasını gerektirir.

• Rivayetin sahih olduğu farz edilse dahi müşterek (birden fazla anlama gelen) lafızlardan olan taharet kelimesini abdeste yormak için ek bir delile ihtiyaç vardır. Şevkânî şöyle der: "Bu hadis mushafa dokunmanın ancak tahir/temiz olan kişilere caiz olduğunu göstermektedir. Ancak 'tahir' kelimesi mümin, büyük hadesten temizlenen, küçük hadesten temizlenen ve üzerinde hissi necaset barındırmayan kişiler için kullanılan müşterek bir lafızdır. '…Müşrikler ancak birer necistir/pisliktir…' (9/Tevbe, 28) ayeti ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Hureyre'ye, 'Mümin necis olmaz.' (Buhârî, 285; Müslim, 371) demesi birinci anlama örnektir. '…Şayet cünüp olursanız (gusülle) temizlenin…' (5/Mâide, 6) ayeti ikinci anlama örnektir. Allah Resûlü'nün mestlerine mesh ettikten sonra abdesti kastederek, 'Onları bırak. Çünkü ben onları temiz olarak giymiştim.' (Buhârî, 206; Müslim, 274) demesi üçüncü anlama örnektir. Ümmetin hissi ve hükmi necasetlerden arınmış kişinin tahir/temiz olduğu konusunda icma etmesi dördüncü anlamına örnektir…" (Neylu'l Evtâr, 262 No.lu hadisin şerhi) Dört farklı şer'i anlamı olan bir kelimeyi, bunlardan bir anlama hamletmek için açık bir delil lazımdır.

142. bk. Buhari, 7; Müslim, 1773

143. bk. Et-Tabakâtu'l Kubrâ, 1/107; Delâilu'n Nubuvve, 4/395-396

"İşte böyle … Kim de Allah'ın (değer verilmesini istediği, O'nu hatırlatan) şiarlarını yüceltirse kuşkusuz bu, kalplerin takvasındandır."[144]

3. Tavâf İçin Abdest Alınmasının Hükmü Nedir?

Kâbe'yi tavâf için abdest almanın hükmü âlimler arasında ihtilaflıdır. Bu konuda racih olan, tavâf için abdestin sünnet olmasıdır. Bunun farz olduğunu gösteren sarih veya sahih bir delil söz konusu değildir.[145]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye geldiğinde ilk yaptığı şey, abdest alıp Kâbe'yi tavâf etmek olmuştur."[146]

144. 22/Hac, 32

145. Cumhura göre tavâf için abdest almak vaciptir. Bu konuda dayandıkları deliller şunlardır:

a. İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın evini tavâf etmek, kendisinde konuşabiliyor olmanız istisna, namaz gibidir. Her kim tavâf ânında konuşursa hayır dışında başka bir şey konuşmasın." (Tirmizi, 960) Bu rivayet şu açıdan delil alınmıştır: "Namaz için abdest şarttır. Rivayette tavâfın namaz gibi olduğu belirtilmiştir. Buna göre tavâf için de abdest şarttır."

Bu rivayet, sıhhatinde ihtilaf edilmiş bir rivayettir. Birçok âlim bu rivayetin mevkuf olduğunu tercih etmiş, merfu oluşunun zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

Rivayete dayanarak tavâfı namaza kıyas etmek yanlıştır. Zira böyle bir kıyas şu sonuçlara sebebiyet verir: Tavâf için ezan okunması, tavâf esnasında yeme içmenin haram olması, kadın ve erkeklerin aynı safta/hizada olmaması… Bu, tavâf için abdesti vacip görenlerin dahi kabul etmeyeceği neticelerdir.

b. Bu görüşün delillerinden bir başkası ise Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Câbir'den (radıyallahu anh) rivayet edilen, "Hac ibadetlerinizin nasıl yapıldığını benden alınız." (Müslim, 1297) sözüdür. Bu rivayet şu açıdan delil alınmıştır: "Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) burada emir sigasıyla hac ibadetini eda ederken yaptıklarının telakki edilmesini emretmiştir. Âişe Annemizden gelen rivayete göre Allah Resûlü'nün tavâftan önce ilk yaptığı iş abdest almaktır. Buna göre abdest alınması emredilmiş bir vaciptir."

Bu istidlal doğru bir istidlal değildir. Burada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hac ibadetinin keyfiyetinin kendisinden alınmasını emretmektedir. Burada kastedilen, hac ibadetinde Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptıklarının tümünün vacip oluşu değildir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hac ibadetini yaparken nice yaptığı şeyler vardır ki fakihler buna vacip hükmü vermemişlerdir. Şayet hadisten böyle bir şey kastedilseydi onların da vacip olması gerekirdi. Sadece bu hadis hac ibadetindeki sözler veya fiillerin vacip olmasına delil olmaz. Vacip olmasına işaret eden başka karinelerin de olması gerekir. Tıpkı "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız siz de öyle namaz kılın." (Buhari, 6329) hadisinde olduğu gibi…

İbnu'l Kayyim şöyle der: "Hac veya umresinde Allah Resûlü'nün Müslimlere tahareti/abdesti emrettiğini nakleden -kendisiyle birlikte hacceden ve umre yapan birçok kişi olmasına rağmen- hiç kimse olmamıştır. Ümmete açıklamamış olmasına rağmen bunun vacip olması mümkün değildir. Zira ihtiyaç olmasına rağmen bir şeyin hükmünü açıklamayı ertelemek caiz/mümkün değildir." (Tehzîbu Suneni Ebî Dâvud ve Îdâhi Muşkilâtih, 1/34)

146. Buhari, 1614; Müslim, 1235

4. Tilavet Secdesi ve Şükür Secdesi İçin Abdest Almanın Hükmü Nedir?

Tilavet secdesi için abdestin şart olup olmadığı konusunda âlimler ihtilaf etmiştir. Racih olan, bu konuda bir delil bulunmadığından tilavet secdesi için abdestin şart olmamasıdır. Bu İbni Ömer, Şa'bî ve Buhârî'nin görüşüdür.[147]

Şükür secdesi için de abdest şart değildir.

B. Abdestin Sünnet Olduğu Yerler

Abdest almanın sünnet olduğu yerler şunlardır:

1. Uyumadan Önce

Berâ' ibni Âzib'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Yatağına yatacağında namaz abdesti gibi abdest al, sonra sağ yanının üzerine yat ve şöyle dua et:

اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَا مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ

'Allah'ım kendimi sana teslim ettim. İşlerimi sana havale ettim. Senin azabından korkarak ve cennetini ümit ederek sırtımı sana dayadım. Senin azabından korunmak ancak sana sığınmakla mümkündür. İndirdiğin Kitab'a ve gönderdiğin Peygamber'e iman ettim.'

Eğer o gecende ölürsen fıtrat üzere ölmüş olursun. Bu sözler yatarken en son sözün olsun.

Bu duanın kelimelerini iyice ezberlemek için tekrarlayıp durdum ve 'Gönderdiğin Resûl'e iman ettim.' dedim.'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Gönderdiğin Nebi'ye iman ettim, de.' buyurdular."[148]

147. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 7/569, A'râf Suresi 206. ayetin tefsiri
148. Buhari, 247; Müslim, 2710

2. Allah'ı Zikretmek veya Dua Etmek İstendiğinde

Muhâcir ibni Kunfuz'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"O, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bevlederken Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) selam vermiş, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ise abdest alıncaya kadar onun selamına karşılık vermemiştir. Daha sonra bunun sebebi olarak, 'Ben temizlik üzere değilken Allah'ı (celle celaluhu) zikretmeyi kerih gördüm.' demiştir."[149]

Evtâs Gazvesi'ni konu edinen ve Ebû Mûsâ'nın (radiyallahu anh) rivayet ettiği uzun bir hadisin bir parçası şöyledir:

"Ben Allah Resûlü'ne Ebû Âmir'in (bir ok darbesiyle şehid olma) durumunu bildirdim. Ebû Âmir'in Allah Resûlü'nden kendisi için istiğfar etmesini istediğini söyledim. Allah Resûlü abdest almak için su istedi.

Abdest aldı ve 'Allah'ım Ebû Âmir'i bağışla.' dedi. Ellerini o kadar yukarı kaldırdı ki ben koltuk altının beyazlığını gördüm.

Sonra, 'Allah'ım Kıyamet Günü'nde onu yarattığın insanlar arasından üstün bir makama ulaştır.' dedi..."[150]

3. Kustuktan Sonra[151]

Ebû Derdâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kustu, iftar etti ve abdest aldı.'

(Bunu Ebû Derdâ'dan rivayet eden) Me'dân ibni Ebî Talha demiştir ki: 'Dimeşk Mescidi'nde Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) azadlı kölesi Sevbân ile karşılaşıp kendisine şöyle dedim: 'Ebû Derdâ'nın bana haber verdiğine göre, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kusmuş ve iftar etmiştir, doğru mu?'

O da, 'Doğru söylemiş, onun o ânda abdest suyunu da ben dökmüştüm.' dedi.' "[152]

4. Tavâf Yapmadan Önce

Racih olan, tavâf yapmak için abdestin sünnet olmasıdır. Bu konu ile ilgili tafsilat bir önceki bölümde geçmişti.

149. Ebu Davud, 17
150. Buhari, 6383; Müslim, 2498
151. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 276
152. Ebu Davud, 2381; Tirmizi, 87

5. Öfke Ânında

Atiyye ibni Urve'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Öfkelenmek şeytandandır. Şeytan da ateşten yaratılmıştır. Ateş de su ile söndürülür. Biriniz öfkelendiği zaman abdest alsın."[153]

6. Abdest Bozulduktan Sonra Her Defasında Tekrar Abdest Almak ve Her Zaman Abdest Üzere Olmak

Bureyde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün sabahladı ve hemen Bilâl'i (radiyallahu anh) yanına çağırdı. Dedi ki:

'Ey Bilâl! Sen hangi şeyle cennette benim önüme geçtin? Ben cennete her girdiğimde senin ayak seslerini/hışırtını hep önümden duydum.'

Bilâl (radiyallahu anh) dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben her ezan okuduğumda mutlaka iki rekât namaz kılarım. Abdestimin bozulduğu her ânda mutlaka abdest alır ve iki rekât namaz kılarım. Bu iki rekât namazın Allah'ın benim üzerimdeki bir hakkı olduğunu düşünürüm.'

Allah Resûlü, 'Bu ikisinden dolayıdır.' dedi."[154]

Sevbân'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"İstikamet üzere olunuz. Ancak siz bunu başaramazsınız. Bilin ki sizin en hayırlı ameliniz namazdır. Abdesti ise ancak mümin muhafaza eder."[155]

7. Her Namaz Vakti Öncesinde

Bureyde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) her namaz için abdest alırdı. Fetih Günü'nde ise namazların hepsini bir abdestle kıldı ve mestlerinin üzerine mesh etti.

Ömer (radiyallahu anh) dedi ki: 'Sen bugün daha önce hiç yapmadığın bir şey yaptın.'

153. Ebu Davud, 4784; Ahmed, 17985; Bazı âlimler hasen bazı âlimler zayıf demiştir.

154. Tirmizi, 3689; Ahmed, 23040

155. İbni Mace, 277; Darimi, 681; Amellerin tümüne yetişebilmek ve hepsini yapabilmek insanın gücünün yetmeyeceği bir şeydir. Bu nedenle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bizlere yol göstermekte ve en hayırlı amellere tutunmayı öğütlemektedir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: 'Bunu kasten(insanlara öğretmek/göstermek için) yaptım.' "[156]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Şayet ben ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım her namazla beraber abdest almayı ve her abdestle beraber misvak kullanmayı emrederdim."[157]

8. Cünüp Kişi Yemek, İçmek veya Uyumak İstediğinde

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cünüpken yemek yemek veya uyumak istediğinde (zekerini yıkar,)[158] namaz için abdest aldığı gibi abdest alırdı."[159]

Abdullah ibni Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni'l Hattâb, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine geceleyin cünüp olduğunu bildirdi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ona, 'Abdest al, tenasül uzvunu yıka, sonra uyu.' dedi."[160]

9. İkinci Defa İlişkiye Girmek İstendiğinde

Ebû Saîd El-Hudri'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Biriniz hanımına yaklaşır, sonra bir daha yaklaşmak isterse namaz abdesti alsın."[161]

İlim Meclislerine Abdestli Katılmak Gerekir mi?

İlim meclislerine/sohbet ortamlarına abdestli katılmak şer'i bir zorunluluk değildir. Ancak ilim meclisi zikir meclisi olduğundan abdestli katılmak müstehaptır. Ayrıca bu, Allah'ın şiarlarını tazim kapsamındadır.

"Kim de Allah'ın (değer verilmesini istediği, O'nu hatırlatan) şiarlarını yüceltirse kuşkusuz bu, kalplerin takvasındandır."[162]

156. Müslim, 277
157. Ahmed, 7513; Bazı âlimler sahih; bazı âlimler ise hasen olduğunu söylemişlerdir.
158. Muslim'in lafzından bir ek (bk. Muslim, 305)
159. Buhari, 288; Müslim, 305
160. Buhari, 290; Müslim, 306
161. Müslim, 308
162. bk. 22/Hac, 32

Selefimiz bu noktadan hareketle hadis rivayet ederken mutlaka abdestli olmaya dikkat etmişlerdir.

Ebû Mus'ab'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İmam Mâlik, Allah Resûlü'nün bir hadisini aktardığında Allah Resûlü'nün hadisine saygı ve değer verdiği için mutlaka abdest üzere olurdu."[163]

Abdesti Bozan Hâller

A. Bedenden İdrar veya Dışkının Çıkması

Allah (celle celaluhu), heladan dönenlerin abdest almalarını emrederek, idrar ve dışkının abdesti bozduğuna işaret etmiştir. Allah Resûlü hela ihtiyacını gidermesinin akabinde abdesti bozulduğu için abdest almıştır. Ayrıca idrar ve dışkının abdesti bozduğunda icma vardır. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurur:

"Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm alın."[164]

Safvân ibni Assâl'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü seferde olduğumuz vakit mestlerimizi dışkı, idrar ve uyku durumlarında üç gün ve üç gece çıkarmamamızı emrederdi. Ancak cünüp durumu hariç. (Yani bu durumda çıkarılması emrolundu.)"[165]

Sahabe örfünde dışkı, idrar ve -ileride geleceği gibi ağır- uyku abdest bozan durumlardır. Hadisin anlamı "Bu durumlarda abdestiniz bozulsa ve abdest alsanız dahi mestlerinizi çıkarmayın."dır.

1. Sağlık Sorunları Nedeniyle Vücudun Başka Yerinden Atılan Bevl ve Dışkı Abdesti Bozar mı?

Racih olan, abdestin bozulmasıdır. Çünkü burada aslolan, bevlin ve dış-

163. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, 2395; El-Câmiu li Ahlâki'r Râvi ve Edebi's Sâmi', 977. Benzer fiiller İmam A'meş (age. 978), Katâde (age. 975) ve Saîd ibni'l Museyyeb (age. 974) gibi âlimlerden de gelmiştir.

164. bk. 5/Mâide, 6; Ayette geçen (الْغَائِطِ) kelimesi aslen "vadi" anlamına gelmektedir. Ancak Araplar hela ihtiyaçlarını vadilerde giderdiklerinden dolayı bu kelime helaya ve kaza-i hacete kinaye olarak kullanılmıştır. (Ğarîbu'l Kur'ân, s. 127) Nitekim Mukâtil ibni Suleymân (H 150) ayetteki (الْغَائِطِ) kelimesini hela olarak tefsir etmiştir. (Tefsîru Mukâtil ibni Suleymân, 1/375)

165. Tirmizi, 96; Nesai, 127; Buhari, Tirmizi gibi bazı âlimler sahih; bazı âlimler ise hasen demişlerdir.

kının "iki yoldan" çıkması değildir. Burada aslolan, mutlak olarak bu necasetlerin kişiden çıkmasıdır.

2. Vücudun Ön veya Arka Tarafından Çıkan Taş veya Kurtçuk Gibi Şeyler Abdesti Bozar mı?

Bozmaz. Zira şeriat, ön ve arka avret mahallinden her çıkanın abdesti bozacağını söylememiştir. Abdesti bozan şeyler akılla bilinmeyeceğinden sarih ve sahih nassa ihtiyaç vardır.

B. Gusül Abdestini Bozan Hâller[166]

Güsul abdestini bozan durumlar aynı zamanda abdesti de bozar. Bu durumlar şunlardır:

a. Meninin şehvetle çıkması

b. Meni gelmese dahi cinsel birleşme

c. Hayız ve nifâs

C. Mezi

Mezi, şehvet ânında tazyik olmaksızın kişiden sızan beyaz, ince ve yapışkan bir sıvıdır. Bu hem erkeklerde hem de kadınlarda vardır ve sızdığı çoğu kez fark edilmez. Mezinin abdesti bozduğu konusunda ittifak vardır. Kendisinden mezi akan kimse vücuduna değen yeri yıkar, elbisesine değen yere su serper ve abdest alır.[167]

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, mezi akıntısı çok olan birisiydim. Kızıyla evli olmam nedeniyle Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) sormaktan da hayâ ediyordum. Bu nedenle Mikdâd'a söyledim. O da sordu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Zekerini yıkar ve abdest alır.' buyurdu."[168]

Sehl ibni Huneyf'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Benden çok fazla mezi geliyordu. Bu nedenle de çok fazla guslediyordum. Allah Resûlü'ne bu durumu sordum.

166. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 307
167. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 389
168. Buhari, 132; Müslim, 303

Dedi ki: 'Bunun için abdest almak sana yeter.'

Ben dedim ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ondan elbiseme isabet eden nasıl olacak?'

Dedi ki: 'Sudan bir avuç alman ve isabet ettiğini gördüğün yere o sudan serpmen sana yeter.' "[169]

D. İstihaze Kanı

Hayız ve nifâs kanı haricinde, kadınların gördüğü kandır.[170]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fâtıma binti Ebî Hubeyş, Allah Resûlü'ne geldi ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben hayız günlerinden sonra da kendisinden kan gelen ve bir türlü temizlenemeyen bir kadınım. Namazı bırakayım mı?'

Allah Resûlü dedi ki: 'Hayır. Bu kan bir damardan gelmektedir ve hayız kanı değildir. Hayız günlerinde namazı bırak. Hayız günleri bittiğinde kanı üzerinden yıka sonra namaz kıl.' (Ravi şu lafzı da eklemiştir:) 'Sonra her namaz için abdest al.' "[171]

E. Yellenmek

Yellenmek, ittifakla abdesti bozan unsurlardandır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Allah, hadesli kişinin namazını abdest alıncaya kadar kabul etmez.'

Hadramevt'ten bir adam dedi ki: 'Hades ne demektir, ey Ebâ Hureyre?'

Ebû Hureyre dedi ki: 'Sesli ya da sessiz yellenmektir.' "[172]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Biriniz, karnında abdesti bozacak bir şeyler olduğunu zanneder de karnından çıkıp çıkmadığını kestiremez ise ses veya koku duymadıkça mescidden asla çıkmasın."[173]

169. Ebu Davud, 210; Tirmizi, 115
170. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 361
171. Buhari, 228; Müslim, 334
172. Buhari, 135; Ahmed, 8078
173. Müslim, 362

Fercten/Vajinadan Gelen Yellenme Abdesti Bozar mı?

"Fercten gelen yellenme iki kısımdır:

a. Fazla doğum yapma neticesinde kadınlarda fercin genişlemesi yaygın olan bir durumdur. Bu durumdaki kadın oturduğunda veya uzandığında dışarıdan fercinin içerisine hava dolar. Kadın doğrulduğunda, öksürdüğünde veya ağır bir yük taşıdığında bu hava dışarı çıkar. Bu, abdesti bozmaz.

b. Bazen kalın bağırsakta çıkan bir yara, birikmiş gazın ferce sızmasına neden olur. Bundan dolayı sağlıklı bir kimseden arka yolla dışarı çıkarılan gaz önden çıkarılır. Bu, abdesti bozan bir unsurdur ve tedavi edilmesi gerekir.

Doktorun yapacağı teşhis neticesinde bu iki durum birbirinden ayrılabilir."[174]

Doktor teşhisi olmadığı müddetçe ferc/vajina yellenmesi abdesti bozmaz. Yukarıda okuduğumuz Ebû Hureyre (radiyallahu anh) hadisi, zanni/kesin olmayan şeylerin abdesti bozmayacağının delilidir: Yakinle sabit olan, zanla zail olmaz!

F. Ağır Uyku ve Şuur Kaybı Yaşanan Hâller

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine baktığımızda uykuyu ikiye ayırdığını görürüz:

a. Ağır uyku: Ağır uyku kişinin çevresi ile bağlantısını ve hislerini kesen uykudur. Bu uyku hâlinde abdesti bozan bir durum gerçekleşmiş olabileceğinden dolayı abdest alınmalıdır, abdest bozulmuş hükmündedir.

Safvân ibni Assâl'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü seferde olduğumuz vakit mestlerimizi dışkı, idrar ve uyku durumlarında üç gün ve üç gece çıkarmamamızı emrederdi. Ancak cünüp durumu hariç. (Yani bu durumda çıkarılması emrolundu.)"[175]

Görüldüğü gibi bu hadiste dışkı, idrar ve uyku abdesti bozan unsurlar arasında zikredilmiştir. Mestlerini temizlik üzere giyen biri, bu üç hâlden biriyle abdest bozduğunda, mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkamaz. Yalnızca mestleri üzerine mesh yapar.

174. Fetâvâ'l Lecneti'd Dâime-2, 4/108, Fetva no: 20988

175. Tirmizi, 96; Nesai, 127; Buhari, Tirmizi gibi bazı âlimler sahih; bazı âlimler ise hasen demişlerdir.

b. Hafif uyku: Kişinin çevresi ile bağlantısını kesmeyen uykudur. Şayet uyku ânında kişi etrafında olan şeyleri hissedebiliyor ve duyabiliyorsa, elinden düşen bir şeyi veya ağız suyunun aktığını fark edebiliyorsa bu uyku hafiftir. Bu abdesti gerektirmez.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün ashabı yatsı namazını beklerlerdi. Uykudan dolayı başları öne düşerdi. Sonra kalkar namaz kılarlardı ve abdest almazlardı."[176]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Namaz için çağrı yapıldı. Bir adam Allah Resûlü ile fısıldaşmaya ve konuşmaya başladı. Ashabı uyuyakalıncaya kadar Allah Resûlü ile fısıldaşmaya devam etti. Sonra Allah Resûlü kalktı ve namaz kıldı."[177]

c. Şuur kaybı: Delilik, bayılma, sarhoşluk, narkoz vb. hâllerde tam bir şuur kaybı yaşanır. Ağır uykunun çok ötesinde dış dünyayla bağlantı kesilir. Bu nedenle mezkûr hâller ağır uyku, hükmünde kabul edilmiş ve abdesti bozacağı söylenmiştir.[178]

G. Zekere veya Ferce Dokunmak

Erkek ve kadın, arada bir örtü olmaksızın cinsel uzvuna dokunursa abdesti bozulur.

176. Müslim, 376

177. Buhari, 6292; Müslim, 376; Görüldüğü gibi bazı rivayetler uykunun abdesti bozduğunu, bazı rivayetler bozmadığını gösterir. Bazı âlimler bir grup nassa dayanarak uykunun abdesti bozacağını söyler. Bazı âlimler bir grup nassa dayanarak bozmayacağını söyler. Bir grup da tüm delillerle bir arada amel etmek için rivayetlerin arasını cem eder, her delille amel etmiş olur.

Buna göre ağır uyku abdesti bozar. Hafif uyku/uyuklama abdesti bozmaz.

178. Şuur kaybı gerektiren durumun ağır uykuya ilhak edilmesi, kitap boyunca izlenen "taabbudi meselelerde kıyas olmayacağı" anlayışına aykırı görülebilir. Ancak bu bir kıyas değildir. İki ayrı delili vardır:

- Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Dübürün bağı gözlerdir. Kim uyursa abdest alsın." (Ebu Davud, 203; İbni Mace, 477)

İsnadında ihtilaf edilen hadise göre (bk. Avnu'l Ma'bûd, 203 No.lu hadis şerhi) gözlerin kapanması abdest bozulma zamanıdır. Şeriat bu ğalibu zannı yakin yerine ikame etmiştir.

- İbnu'l Munzir konuya dair icma nakletmiştir. (bk. El-Muğnî, 1/128, 240. Mesele)

Busre binti Safvân'dan (radıyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Her kim zekerine dokunursa abdest alsın."[179]

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Her kim zekerine dokunursa abdest alsın. Hangi kadın da fercine dokunursa abdest alsın."[180]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden her kim arada bir örtü veya elbise olmadan elini fercine sürerse namaz abdesti gibi abdest alsın."[181]

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kadın, fercine dokunursa abdest alması gerekir."[182]

Kişi zekerine veya fercine eli yerine başka bir organıyla dokunursa abdesti bozulmaz. Çünkü Ebû Hureyre'nin (radıyallahu anh) rivayetinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "elini fercine sürerse" demektedir. Elbise üzerinden veya arada bir örtü varken cinsel uzva dokunan, vücudunun herhangi bir uzvuna dokunmuş gibidir. Abdesti bozulmaz.

Talk ibni Alî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir heyet olarak yola çıktık ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna vardık. O'na biat edip, birlikte namaz kıldık.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirince bedevi gibi biri gelerek,

'Ey Allah'ın Resûlü! Kişinin namazda tenasül organına dokunmasının hükmü nedir?' dedi.

Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), 'O, senin vücudundan bir parça değil midir?' diye cevap verdi."[183]

179. Ebu Davud, 181; Tirmizi, 82; İbni Mace, 479
180. Sunenu'd Dârekutnî, 533; Ahmed, 7076
181. Sunenu'd Dârekutnî, 532
182. Es-Sunenu'l Kubrâ, 640; El-Mustedrek, 480. İmam Zehebi sahih olduğunu söylemiştir.
183. Ebu Davud, 182; Tirmizi, 85; Nesai, 165

Namazda avret mahalli örtülü olduğundan her hâlükârda örtü üstünden dokunmuş olacaktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu durumdaki dokunuşun herhangi bir uzva dokunmak gibi olduğunu belirtmiştir.

1. Başkasının Zekerine veya Fercine Dokunmak Abdesti Bozar mı?

Annenin küçük çocuğuna dokunması veya eşlerin birbirine dokunması gibi durumlarda abdestin bozulup bozulmayacağı âlimler arasında ihtilaflıdır. Racih olan, başkasının avret mahalline dokunmanın abdesti bozmamasıdır. Çünkü yukarıda zikredilen rivayetlerdeki "zekerine" ve "fercine" ifadeleri kişinin kendi zekeri ve ferci anlamını ifade etmektedir. Ayrıca abdesti bozan unsurlar akılla bilinemeyeceğinden, bu babta kıyas geçerli değildir. Ayrıca annelerin sıkça karşılaştığı bir mesele olmasına rağmen, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onları uyarmamıştır.

2. Kazayla Zekerine veya Fercine Dokunan Kişinin Abdesti Bozulur mu?

Abdesti bozulur. Zira abdesti bozan unsurların bilerek veya kasıtsız olması arasında bir fark yoktur.

3. Dubura Dokunmak Abdesti Bozar mı?

Bu konu âlimler arasında ihtilaflıdır. Racih olan, bu konuda sahih ve sarih bir delil olmadığı için dubura dokunmanın abdesti bozmayacağıdır.

H. Deve Eti Yemek

Deve eti yemenin abdesti bozup bozmadığı hususu, âlimler arasında ihtilaflıdır. Racih olan görüşe göre deve eti yemek abdesti bozar. Bu, sahabeden bir grubun, İmam Ahmed'in, Beyhakî Eş-Şâfiî'nin, İbni Huzeyme'nin ve daha başkalarının görüşüdür.[184]

Câbir ibni Semure'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam geldi ve Allah Resûlü'ne, 'Koyun etinden dolayı abdest alayım mı?' diye sordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İstersen al, istersen alma.' dedi.

Adam, 'Deve etinden dolayı abdest alayım mı?' dedi.

184. bk. Ed-Derâri'l Mudiyye, s. 52

Allah Resûlü, 'Evet.' dedi."[185]

Berâ' ibni Âzib'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) deve eti yenildiğinde abdest alınmasından soruldu. 'Abdest alın.' buyurdu.

'Koyun etlerinden dolayı abdest alınmalı mı?' sorusuna da 'Abdest gerekmez.' buyurdu.' "[186]

Câbir ibni Semure'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz deve eti yediğimizden dolayı abdest alır; koyun eti yemekten dolayı abdest almazdık."[187]

Abdesti Bozmayan Unsurlar

A. Kan

Hacamat, yaralanma, burun kanaması gibi bazı sebeplerle vücuttan çıkan kanın abdesti bozup bozmadığı hususu âlimler arasında ihtilaflıdır.[188]

185. Müslim, 360; İbni Mace, 495

186. Ebu Davud, 184; Tirmizi, 81

187. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 513

188. Bu konuda genel olarak görüşler şu şekildedir:

Bir grup âlime göre kan abdesti bozar. Rey ehli ulemanın yanında yaranın üzerinde kuruyacak kadar çıkan kan abdesti bozmaz. Ancak taşıp akacak miktarda vücuttan çıkan kan abdesti bozar. Hadis ehlinden bu görüşü savunanlar ise çok fazla aktığı zaman kanın abdesti bozacağını belirtmişlerdir. (bk. El-Muğnî, 1/136-137, 259. Mesele)

• Âişe Annemizden (radıyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Namaz içindeyken kusma, burun kanaması veya ağız dolusu kusma ve mezi gelmesi gibi bir durumla karşılaşan kimse hemen dönüp abdest alsın, hiç konuşmadan namazın kalanını tamamlasın." (İbni Mace, 1221)

Buna benzer bir lafızla ve farklı yollarla bu hadis İbni Abbâs ve Ebû Saîd El-Hudri'den de rivayet edilmektedir. (bk. Sunenu'd Dârekutnî, 560, 584) Hadisin delil alınan noktası şudur: "Namazdayken kişinin burnu kanarsa Allah Resûlü namazın bırakılıp abdest alınmasını sonra kalınan yerden devam edilmesini emretmektedir. Bu ise abdestin bozulduğunu ve ancak alınan abdestin ardından kalınan yerden devam edileceğini gösterir."

Bu rivayetlerin tümü zayıftır. Âişe Annemizden (radıyallahu anha) gelen rivayetin senedinde İsmâîl ibni Ayyâş isminde bir ravi vardır. Birçok hadis imamının belirttiği üzere bu ravinin Hicazlılardan rivayet ettikleri zayıftır. Bu rivayeti de Hicazlı İbni Cureyc'den almıştır. İmam Şâfiî, Dârekutnî, Yahyâ ibni Maîn, İbni Adiyy gibi bazı âlimler hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Hadisin farklı varyantları olsa da onlar da metruk ve zayıf raviler içermektedir. (bk. Et-Telhîsu'l Habîr, 1/653-656)

Ayrıca bu rivayet metin açısından da zayıftır. Şöyle ki: Rivayette bu dört şeyin abdesti bozduğundan bahsediliyor. Namaza ise kalındığı yerden devam edilmesi isteniyor. Oysa abdest bozulunca, namaz batıl olur ve baştan kılınması gerekir. Hadisin metni genel kabul gören kaidelere aykırıdır.

Racih olan, vücuttan çıkan az veya çok kanın abdesti bozmamasıdır. Çünkü kanın abdesti bozduğuna dair sahih veya sarih bir rivayet mevcut değildir. Aksine bozmadığına işaret eden deliller vardır.

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zâtu'r Rikâ' Gazvesi'ne Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıkmıştık. Müslimlerden biri müşriklerden birisinin karısını öldürdü (veya esir aldı). O müşrik kimse de Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından birinin kanını dökmedikçe Müslimlerin peşini bırakmayacağına yemin etti ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) izini takibe başladı.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yerde konaklamıştı ve bize, 'Bizi kim bekleyip koruyacak.' buyurdu. Biri Muhâcirlerden diğeri de Ensâr'dan iki kişi fırladı.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Şu boğazın ağzını bekleyin.' buyurdu. Bu iki kişi dağ yolunun ağzına geldiklerinde Muhâcir olan kimse uzanıp yattı. Ensâr'dan olan da kalkıp namaza durdu. O müşrik gelip namaz kılan kimseyi görünce, onun ordunun nöbetçisi olduğunu anladı ve bir ok attı. Ok da ona saplandı. **Ensâr oku saplandığı yerden çıkardı ve namazına devam etti.** Müşrik bu şekilde üç kere ok attı. O da üçünü de çıkardı. Namazına devam etti, rükû ve secdelerini yaptı. Sonra arkadaşı uyandı. Müşrik kimse nöbetçilerin kendisini fark etttiklerini anlayınca kaçtı.

Muhâcir, Ensâr'dan olan kişinin üzerindeki **kanı görünce** hayretle, 'Subhanallah! İlk ok attığında beni uyandırsaydın ya!' dedi.

• Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Bir damla veya iki damla kandan ötürü abdest almaya gerek yoktur. Ancak akıcı kan olursa o zaman abdest gerekir." (Sunenu'd Dârekutnî, 583)

Hadisin delil alınan noktası şudur: "Bu rivayet hem kanın abdesti bozduğunu hem de bunun ölçüsünü bildirmektedir."

Bu hadis senedindeki Muhammed ibni'l Fadl ibni Atiyye sebebiyle zayıftır. Yahyâ ibni Maîn bu ravinin "kezzâb" olduğunu, Nesâî "metrûku'l hadîs" olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında İmam Ahmed, Ebû Hâtim Er-Râzî gibi âlimler de bu ravinin zayıflığına işaret etmiştir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 9/401-402, 658 No.lu ravi) Bu sebeple bu hadis delil alınamaz.

• Bu konuda halk arasında çokça zikredilen bir kıssa vardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken alnı kanar. Âişe Annemiz gelip Allah Resûlü'nün alnını siler. Allah Resûlü tekrar abdest alır ve namazını iade eder. Âlimler bu olaya binaen ihtilaf ederler: Bazı âlimler kanın akmasını, bazı âlimler ise kadına dokunulmasını abdesti bozan sebep olarak kabul eder.

Ancak böyle bir kıssa sabit değildir.

Ensâr'dan olan, 'Bir sure okuyordum, onu bölmek istemedim.' dedi."[189]

Sahabi (radiyallahu anh) kan akmasına rağmen namazı kesmemiş, arkadaşı da bu duruma itiraz etmemiştir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hacamat yaptırdı ve sonrasında namaz kıldı. Hacamattan sonra abdest almamış ve hacamat yerinin dışında bir yeri yıkamamıştı."[190]

İmam Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"İbni Ömer ve Hasan El-Basrî, 'Hacamat yapan kişinin hacamat yerini yıkamasından başka yapması gereken bir şey yoktur.' demiştir."[191]

Misver ibni Mahreme'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (radiyallahu anh) (suikasta uğradıktan sonra) yarasından kan akmasına rağmen namaz kıldı."[192]

Bekr ibni Abdullah El-Muzenî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer yüzünde bulunan sivilcesini iki parmağı ile sıktı ve oradan kan çıktı. Sonra yeni bir abdest almadan namaz kıldı."[193]

Bu olay birçok sahabinin önünde gerçekleşmiş, kimse de itiraz etmemiştir.

Hasan El-Basrî şöyle der:

"Müslimler, yaralarına rağmen namaz kılmaya devam ederlerdi."[194]

Bunun ile ilgili Câbir,[195] Ebû Hureyre,[196] İbni Abbâs,[197] Saîd ibni'l Museyyib,[198] İbni Ebî Evfâ[199] (radiyallahu anhum) gibi sahabe ve seleften birçok örnek vardır.

189. Ebu Davud, 198; Sunenu'd Dârekutnî, 869; Ahmed, 14704
190. Sunenu'd Dârekutnî, 580; Es-Sunenu'l Kubrâ, 666
191. Buhari, Kitâbu'l Vudû', 34. Bab cezm sigasıyla ta'lik etmiştir.
192. Sunenu'd Dârekutnî, 870; Muvatta, 93; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 8388
193. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1469; Musannefu Abdirrezzâk, 553; İbni Hacer isnadının sahih olduğunu söylemiştir. (bk. Tağlîku't Ta'lîk, 2/120)
194. Buhari, Kitâbu'l Vudû', 34. Bab başlığında ta'liken zikretmiştir.
195. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1474; hasendir
196. bk. Musannefu Abdirrezzâk, 556; hasendir
197. bk. Ma'rifetu's Sunen ve'l Âsâr, 1157
198. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1464; Musannefu Abdirrezzâk, 557
199. bk. Musannefu Abdirrezzâk, 571; İbni Hacer isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

B. Kusmak

Kusmanın abdesti bozup bozmadığı âlimler arasında ihtilaflıdır.[200] Racih olan, kusmanın abdesti bozmamasıdır. Az ya da çok olması arasında da bir fark yoktur. Çünkü kusmanın abdesti bozduğunu ifade eden sahih veya sarih bir delil söz konusu değildir. Ancak -abdestin sünnet olduğu yerler bölümünde belirttiğimiz üzere- kusmanın akabinde abdest almak sünnettir.

Ebû'd Derdâ'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kustu, iftar etti ve abdest aldı. (Bunu Ebû Derdâ'dan rivayet eden) Mi'dan ibni Ebi Talha demiştir ki: 'Ben Dimeşk Mescidi'nde Sevbân (radıyallahu anh) ile karşılaştım ve ona bunu zikrettim. O dedi ki: 'O doğru söylemiştir. Zira ben onun (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest suyunu dökmüştüm.' " "[201]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) mücerred fiili yalnızca bir şeyin sünnet/müstehap olduğuna delil olur.

C. Yabancı Bir Kadına Dokunmak

Kişinin evlenmesi haram olan kadınlara dokunması (anne, kız, kardeş, yeğen, hala, teyze vb.) abdesti bozmaz. Yabancı bir kadına dokunma konusunda ihtilaf vardır.[202]

---

200. Bu konuda genel olarak iki görüş vardır:

a. Bizim tercih ettiğimiz ve yukarıda belirttiğimiz görüş

b. Bazı âlimlere göre kusmak, abdesti bozan bir unsurdur. Bu görüşe sahip olan âlimlerin genel olarak iki delili vardır:

• İbni Mace'nin Âişe Annemizden (bk. 1221); Dârekutnî'nin Ebû Saîd El-Hudri ve İbni Abbâs'tan (radıyallahu anhum) rivayet ettiği, (bk. 560, 584) namazda kusan kişinin dönüp abdest almasını ve namazına kaldığı yerden devam etmesini konu edinen hadis.

Bu hadis bir önceki başlıkta açıklanmıştır. Oraya müracaat edebilirsiniz.

• Ebû Dâvud ve Tirmizi'nin Ebû Derdâ'dan rivayet ettiği Allah Resûlü'nün kustuktan sonra iftar edip abdest aldığını konu edinen hadis. (bk. Ebu Davud, 2381; Tirmizi, 87)

Bu hadisten kusmanın abdesti bozduğu sonucuna değil, ancak kustuktan sonra abdest almanın sünnet oluşu sonucuna varılabilir. Çünkü bu hadis, Allah Resûlü'nden aktarılan mücerred bir fiildir. Fiiller vucubiyete değil, istihbaba delalet eder.

201. Ebu Davud, 2381; Tirmizi, 87

202. Bu konuda genel olarak üç görüş vardır:

a. Bizim tercih ettiğimiz ve yukarıda belirttiğimiz görüş

b. Bir grup âlime göre kadına dokunmak mutlak olarak abdesti bozar. Bu görüş İbni Ömer, İbni Mes'ûd (radıyallahu anhum) gibi sahabilerden nakledilmiştir.

Bu görüşün en temel delili Mâide Suresi 6. ayettir. (أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا) "Ya da kadınlara dokunmuşsanız ve (kendinizde oluşan hadesi gidermek için) su bulamazsanız, teyemmüm alın…" Bu görüşe sahip olan âlimlerin dayandıkları nokta şudur:

"Ayetteki (لَامَسْتُمُ) kelimesinden kasıt cima değil, mücerred olarak dokunmaktır. Ayetin tefsiri hakkında İbni Mes'ûd (Sunenu'd Dârekutnî, 524; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1759; Musannefu Abdirrezzâk, 499) ve İbni Ömer'den (Musannefu Abdirrezzâk, 497) sahih olarak şöyle rivayet edilmiştir: 'Ayetteki dokunmadan kastedilen cima değildir. Kişinin eliyle dokunması veya eşini öpmesidir.' Bu kelime, lugat olarak da mücerred dokunmak için kullanılmıştır. Mâiz, Allah Resûlü'ne gelip zina ettiğini itiraf ettiğinde Allah Resûlü ona özür bulmak amacıyla şöyle demiştir: (لَعَلَّكَ قَبَّلْتَ أَوْ لَمَسْتَ) 'Sen ya öpmüşsündür ya da dokunmuşsundur.' Mâiz, 'Hayır.' diye cevap verince, 'Sen o kadınla birlikte mi oldun?' diye sormuş, Mâiz, 'Evet.' diye cevap vermiştir. (Ebu Davud, 4427) Binaenaleyh ayette geçen fiilin dokunma anlamına geldiğini ve abdesti bozduğunu söylemişlerdir."

Cevap olarak denir ki:

İbni Abbâs (bk. Tefsîru İbni Ebî Hâtim, 5367; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1757, 1770), Alî (Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1760), Hasan El-Basrî (Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1766) ve başkalarından (bk. Tefsîru İbni Ebî Hâtim, 5367) ayetteki (لَامَسْتُمُ) kelimesinin cima manasında olduğu aktarılmıştır. Tercumânu'l Kur'ân olan İbni Abbâs der ki: "Kur'ân'da (اللَّمْس) (الْمَسّ) ve (الْمُبَاشَرَةَ) kullanımları cima anlamındadır. Allah dilediği şeyi dilediği şeye kinaye olarak kullanır." (Es-Sunenu'l Kubrâ, 609) Sahabe bir konuda ihtilaf ediyorsa asla dönülmelidir. Allah Resûlü'nün hanımlarını öpüp abdest almaması, ayetteki dokunmadan kastın cima olduğunu gösterir.

Bu ayette olduğu gibi başka ayetlerde de dokunma kelimesi cimadan kinaye olarak kullanılmıştır. Örneğin, Allah şöyle buyurur: (لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً) "(Evlilik akdi yaptıktan sonra) kendileriyle cinsî münasebet kurmadığınız ve mehir belirlemediğiniz kadınları boşamanızda sizin için bir sakınca yoktur…" (2/Bakara, 236) Ayetteki (مَسَّ) kelimesi (لَمَسَ) kelimesinin eş anlamlısıdır.

Ayetin bizzat kendisi (لَامَسْتُمُ) kelimesinin cima anlamında olduğuna dolaylı olarak işaret etmektedir. Mâide Suresi 6. ayetinin "Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar/dirseklerle beraber kollarınızı yıkayın…" kısmı küçük hadesten su ile temizlenmeyi "…Şayet cünüp olursanız (gusülle) temizlenin…" kısmı büyük hadesten su ile temizlenmeyi anlatmaktadır. Sonra "…su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın…" kısmıyla toprağın iki hadesten temizlenmek için kullanılabileceğine dikkat çekmiştir. Teyemmümle ilgili kısımdan hemen önce teyemmümün ortadan kaldırdığı biri küçük diğeri büyük hadese değinilmiştir. Küçük hades "…sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse…" bölümü, büyük hades ise "…kadınlarla beraber olur…" bölümüdür. Kadınlara dokunmanın cima anlamında olmadığı farz edildiğinde teyemmümün abdestsizlik hâlini kaldırdığına temas edilecek, ancak cünüplük hâline temas edilmemiş olacaktır.

İmam Şâfiî bu görüşü ifade etmekle beraber kendisinden aktarılan bazı nakiller bu görüşünü cezmetmediğini göstermektedir. İmam Şâfiî El-Umm isimli kitabında (1/29) şöyle der: "Ayette heladan gelmeden dolayı abdestin vacip kılınması ve dokunmadan dolayı abdestin vacip kılınması hususunda kapalı bir nokta vardır. Çünkü dokunmayı helaya gitme ile beraber cünüplük halinin ardından zikretmiştir. Burada dokunmanın, cenabet olmayan el ile dokunma veya öpme olması kapalı bir noktadır."

İbnu Abdilberr şöyle der: "Za'ferânî, İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini aktarmıştır: 'Şayet Ma'bed ibni Nubâte'nin öpme ile ilgili hadisi sabit olsaydı ben öpme ve dokunmadan dolayı abdest alınmasını benimsemezdim. Ancak ben onun nasıl bir kimse olduğunu bilmiyorum. Şayet sika bir ravi ise onun hadisi bu konuda hüccettir.' " (El-İstizkâr, 1/258)

* Nubâte hadisi şu şekildedir: "Âişe Annemiz (r.anha) dedi ki: 'Allah Resûlü (s.a.v) beni öptü. Sonra namaz kılmaya çıktı. Yeniden abdest almadı.' " (Musannefu Abdirrezzâk, 510))

Bu konuda racih olan, kadına dokunmanın abdesti bozmamasıdır. Çünkü kadına dokunmanın abdesti bozması hakkında açık bir delil yoktur. Bilakis bozmadığını gösteren birçok delil vardır:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Allah Resûlü'nün yatakta olmadığını fark ettim. Elimle onu aramaya başladım. Derken elim onun iki ayağının iç kısmına değdi. Secdedeydi ve ayakları dikili hâlde şöyle diyordu:

اَللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

'Allah'ım senin öfkenden rızana sığınırım. Senin cezalandırmandan afiyet vermene sığınırım. Senden sana sığınırım. Allah'ım sana hakkıyla sena etmeye gücüm yetmez. Sen kendini sena ettiğin gibisin.' "[203]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'nün önünde uyuyordum. Ayaklarım onun kıbleye yöneldiği taraftaydı. Secde edeceği zaman eliyle bana dokunurdu. Ben de

İbni Teymiyye şöyle der: "Kadına dokunmanın mutlak olarak abdesti bozması hakkındaki görüş en zayıf görüştür. Genel olarak insanların yaşantısına bakıldığında hiç kimsenin kadına dokunmaktan selamette kalması mümkün değildir. Kişi sürekli eşinin eline bir şey verir, onun elinden bir şey alır. Bu gibi şeyler insanların çokça karşılaştığı şeylerdir. Buna rağmen sahabeden hiçbiri Allah Resûlü'nün bundan dolayı abdest alınmasını emrettiğini rivayet etmemiştir. Şayet bundan dolayı abdest vacip olsaydı Allah Resûlü defalarca bunu emrederdi ve bu hükmü insanların arasında yayardı. Ancak çok yaygın olan bu durum hakkında ahad derecesinde bir rivayet dahi aktarılmamıştır." (Mecmuû'l Fetâvâ, 21/236 -özetle-)

c. Bir grup âlime göre kadına dokunmak şehvetle olursa abdesti bozar. Bu âlimler, kadına dokunmanın abdesti bozacağını gösteren delilleri şehvetle dokunmaya hamletmişlerdir. Sahabeden öpme, dokunma ve sonrasında abdest alma ile ilgili aktarılan eserler gibi. Kadına dokunmanın abdesti bozmayacağını gösteren delilleri ise şehvet olmaksızın dokunmaya hamletmişlerdir. Allah Resûlü'nün ayaklarını kıble tarafından çekmesi için Âişe Annemize dokunması ve namazına devam etmesi; Âişe Annemizin Allah Resûlü'nü ararken onun ayaklarına dokunması rivayetleri gibi. Böylece bu konudaki delilleri cem etmişlerdir.

Burada Âişe ve Ummu Seleme Annelerimizden aktarılan Allah Resûlü'nün onları öpmesi sonra abdest almadan namaza gitmesi ile ilgili rivayetler bu görüşe cevap niteliğindedir.

Ayrıca İbni Teymiyye'nin de belirttiği üzere çokça rastlanmasına rağmen bu konuda Allah Resûlü'nden bir hükmün sabit olmaması, kadına dokunmanın abdesti gerektirmediğini göstermektedir.

203. Müslim, 486; Ebu Davud, 879; Tirmizi, 3493

ayaklarımı çekerdim. Kıyama kalktığında ayaklarımı tekrar uzatırdım. O zamanlar evlerde ışıldak yoktu."[204]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Âişe Annemize, Âişe Annemizin de Allah Resûlü'ne dokunmasına rağmen namaz bozulmamış, abdest tazelenmemiştir.

Urve ibni Ez-Zubeyr'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımlarından birini öptü ve abdest almadan namaza çıktı. Bu konuda Âişe'ye, 'O eşi senden başkası değildir.' dedim. O da güldü."[205]

Ummu Seleme'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü oruçlu iken beni öperdi, sonra ne orucunu bozardı ne de tekrardan abdest alırdı."[206]

İbni Abbâs (radiyallahu anh) şöyle der:

"Kişi eşini öperse abdest almasına gerek yoktur."[207]

Kadına şehvetle dokunulur ve mezi gelirse abdest bozulur. Bu, **dokunma sebebiyle değil, mezi sebebiyle** abdestin bozulmasıdır.

D. Namazda Gülmek

Âlimler namazın dışında gülmenin abdesti bozmadığı, namazda gülmenin namazı bozduğu konularında icma etmişlerdir. Ancak namazda gülen kişinin abdestinin bozulup bozulmadığı konusunda ihtilaf vardır.[208]

204. Buhari, 382; Müslim, 512

205. Ebu Davud, 179; Tirmizi, 86 (Zeyneb Es-Sehmiyye kanalıyla)

206. El-Mu'cemu'l Evsat; Taberânî, 3805; Tefsîru't Taberî, 8/399, Nisâ Suresi 43. ayetin tefsiri. Heysemi şöyle der: "Senedinde Yezîd ibni Sinân Er-Rihâvî isminde bir ravi vardır ki İmam Ahmed, Yahyâ ibni Maîn ve İbnu'l Medînî onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Buhari ve Ebû Hâtim ise onun sika bir ravi olduğunu belirtmiştir. Onun dışında diğer ricalleri sikadır." (Mecmeu'z Zevâid, 1280 No.lu hadisin akabinde) İmam Taberî bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

207. Sunenu'd Dârekutnî, 512; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 486; Dârekutnî sahih olduğunu söylemiştir.

208. Bir grup âlime göre namazda gülmek abdesti bozar. Bu konuda dayandıkları deliller genel olarak şunlardır:

• Ebû'l Âliye'den şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü ashabıyla beraber namaz kılarken gözleri pek iyi görmeyen bir adam bir kuyuya düştü. Bunun üzerine Allah Resûlü'nün sahabesinden bir grup buna güldü. Allah Resûlü gülen kişilerin hem abdestini hem de namazını iade etmelerini emretti." (Sunenu'd Dârekutnî, 629)

İbnu'l Cevzî'nin belirttiği üzere bu hadis yedi yolla merfu olarak ve bazı vecihlerle mürsel olarak ak-

Bu konuda racih olan, namazda gülen kişinin abdestinin bozulmadığıdır. Çünkü bozduğuna dair sahih bir delil bulunmamaktadır.

Câbir (radiyallahu anh) şöyle demektedir:

"Namazda gülen kimse namazını iade eder. Abdestini iade etmez."[209]

Yine Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Tebessüm namazı bozmaz. Ancak kahkaha/sesli gülme namazı bozar."[210]

E. Hafif Uyku

Hafif uyku abdesti bozmaz. Bu hususla ilgili bilgiler "Ağır uyku ve şuur kaybı yaşanan hâller" bölümünde geçti.[211]

F. Vedi

Vedi; şehvet olmaksızın, idrar öncesinde ve sonrasında gelen sıvıdır. Abdesti bozduğuna dair bir delil yoktur. Zira daha öncede belirttiğimiz gibi, ön ve arkadan çıkan her şey abdesti bozmaz. Bir şeyin abdesti bozduğuna dair sarih (açık) ve sahih delile ihtiyaç vardır.

---

tarılmıştır. Merfu olarak gelen yedi yolun her birinin senedinde zayıf raviler vardır. Bundan dolayı bu hadis zayıftır. (bk. Et-Tahkîku fî Mesâili'l Hilâf, 1/197)
İmam Ahmed şöyle der, "Gülmenin abdesti bozması hakkında sahih bir hadis nakledilmemiştir."
Mâlikî muhaddislerinden Ebû Tâhir Ez-Zuhlî der ki: 'Namazda gülmenin abdesti bozması ile ilgili Allah Resûlü'nden hiçbir haber sabit olmamıştır.' (Et-Telhîsu'l Habîr, 1/327)
Mürsel olarak aktarılanlar hakkında Dârekutnî şöyle der: 'Bu babta zikrettiğim hadislerin tümü Ebû'l Âliye'ye dönmektedir. Ebû'l Âliye ise bu hadisi Allah Resûlü'nden mürsel olarak rivayet etmiştir. Kendisiyle Allah Resûlü arasındaki kişinin kim olduğunu söylememiştir. Âsım El-Ahvel, Ebû'l Âliye ve Hasan El-Basrî'yi iyi tanıyan Muhammed ibni Sîrîn'in şöyle dediğini aktarır: 'Hasan El-Basrî ve Ebû'l Âliye'nin mürsel olarak rivayet ettiklerini almayın. Çünkü o ikisi kimden aldıklarını pek önemsemezler.' " (Sunenu'd Dârekutnî, 644)

- Ebû Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: 'Yedi şeyden dolayı abdestin alınması gerekir; İdrar ve akıcı kan damlaları, kusmak, bir ağız dolusu kusmak, yan tarafa uzanarak uyumak, kişinin namazda sesli gülmesi ve kanın çıkması.' " (El-Hilâfiyyât, 658)
Bu rivayet senedindeki iki kişiden dolayı zayıftır. Bunlardan biri zayıf diğeri ise meçhuldür. Doğal olarak bu hadis ne sesli gülmenin abdesti bozduğuna ne de içerisinde zikredilen diğer şeylere delil olabilir.

209. Sunenu'd Dârekutnî, 652; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 3908; Musannefu Abdirrezzâk, 3766; sahihtir

210. Sunenu'd Dârekutnî, 661; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 3902; Musannefu Abdirrezzâk, 3774

211. bk. s. 272

G. Fercin Genişlemesinden Dolayı Dışarıdan İçeriye Giren Havanın Tekrar Çıkması

Bu konu hakkındaki tafsilat, abdesti bozan unsurların "Yellenme" konusunda zikredilmiştir. Oraya müracaat ediniz.[212]

H. Ölü Yıkamak veya Taşımak

Bu konuda rivayet edilen, "Ölü yıkayan gusletsin, cenaze taşıyan abdest alsın."[213] hadisi zayıftır. Hâfız İbni Hacer, İmam Ahmed'den şunu aktarır: "Bu konuda/babta hiçbir rivayet sahih değildir."[214]

Hadisi sahih kabul edenler de buradaki emri tavsiye olarak kabul etmişlerdir.[215] Çünkü sahabe ölü taşımış abdest almamış[216] ölü yıkamış gusletmemişlerdir.[217] Diğer sahabiler bu duruma itiraz etmemiştir. Bu da yukarıdaki hadis sahih olsa bile, emrin vucubiyete değil istihbaba delalet ettiğini gösterir.

I. Tırnak Kesmek ve Saç Kısaltmak

Vücuttan tırnak, saç gibi bazı şeylerin alınması abdesti bozmaz. Bunların abdesti bozduğu ile ilgili bir delil yoktur.

Ebû Miclez'den şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'in tırnaklarını kestiğini gördüm.

Ona dedim ki: 'Sen tırnaklarından kestin. Abdest almayacak mısın?'

Dedi ki: '(Neden abdest alayım?) Ne akıllı/zeki adamsın! Sen kavminin kendisini akıllı diye isimlendirdiğinden daha akıllı olmalısın.' "[218]

Hasan El-Basrî (rahimehullah) der ki:

"Kişi saçlarından veya tırnaklarından alırsa ona abdest gerekmez."[219]

212. bk. s. 271
213. Ebu Davud, 3161; Tirmizi, 993
214. bk. Bulûğu'l Merâm, 76
215. bk. Neylu'l Evtâr, 317 No.lu hadis şerhi
216. bk. Muvatta, 52
217. bk. Muvatta, 593
218. Es-Sunenu'l Kubrâ, 693; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 576; hasendir
219. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 571; Musannefu Abdirrezzâk, 466; isnadı sahihtir

J. Gıybet, İftira Gibi Kötü/Günah Sözler

Gıybet, iftira, hakaret gibi kötü sözler abdesti bozmaz. Bunun abdesti bozması ile ilgili Kur'ân ve Sünnetten bir şey aktarılmamıştır. Âlimlerin geneli bu konuda hemfikirdir.

Âişe Annemiz,[220] İbni Abbâs[221] ve İbni Mes'ûd'dan[222] kötü sözün akabinde abdest alınmasının gerekliliğini ifade eden sözler varid olmuştur. Bu sözler günaha kefaret olması için kötülüğün ardından iyilik yapmak şeklinde anlaşılabilir. Bir grup âlim de sahabeden varid olan sözleri, ağız yıkama olarak anlamışlardır.

K. Ateşte Pişen Şeyleri Yemek

Ateşte pişen şeyleri yemekten dolayı abdest bozulmaz/abdest gerekmez. Bu, sahabe ve selefin birçoğundan aktarılan görüştür. Dört halife ve dört mezhebin görüşü de bu yöndedir.

Amr ibni Umeyye Ed-Damrî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bir koyunun kürek kemiğinden bir parça et kesip ondan yediğini gördüm. O sırada namaza çağrıldı. Allah Resûlü kalktı elindeki bıçağı bıraktı ve abdest almadan namaza gitti."[223]

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün en son yaptığı iki şeyden biri ateşte pişen şeylerden dolayı abdest almayı terk etmektir."[224]

L. Abdestte Şüpheye Kapılmak

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bize öğrettiği temel kaidelerden biri; yakinle/kesin olarak sabit olanın şüpheyle ortadan kalkmayacağıdır. "Yakin, şüpheyle zail olmaz." kaidesinin delili şu hadistir:

220. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1426; Musannefu Abdirrezzâk, 470
221. bk. El-Evsat fi's Suneni ve'l İcmai ve'l İhtilaf, 137
222. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1425; Musannefu Abdirrezzâk, 469
223. Buhari, 208; Müslim, 355
224. Ebu Davud, 192; Nesai, 185; Bu rivayet, İslam'ın ilk yıllarında ateşte pişen şeyleri yemekten dolayı abdest almanın neshedildiğini gösterir.
Âişe Annemizden Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir:
"Ateşin değdiği şeylerden dolayı abdest alınız." (Müslim, 353)

Abdullah ibni Zeyd El-Mâzinî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Namazında abdesti bozan bir şeyler olduğunu zanneden bir kimsenin durumu Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) anlatılmış, o da 'Sesi duymadıkça veya kokuyu hissetmedikçe namazdan ayrılmasın.' buyurmuştur."[225]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz, karnında abdesti bozacak bir şeyler olduğunu zanneder de karnından çıkıp çıkmadığını kestiremez ise ses veya koku duymadıkça mescidden asla çıkmasın."[226]

Görüldüğü gibi kişi abdestliyse, yakinen bozulmadığı sürece abdesti devam eder. Aksi hâlde kişi her şüphede abdest yenileyecek olsa, vesvese illetine düşer.[227]

Konuyu üç başlıkta özetleyebiliriz:

a. Kişi abdest aldığından emindir, ancak abdestinin bozulduğundan şüphe eder. Bu durumda kişinin tekrar abdest almasına gerek yoktur.

b. Kişi abdestinin bozulduğundan emindir. Ancak abdest alıp almadığından emin değildir. Bu durumda yakin, abdestin bozulması olduğu için kişi abdest almalıdır.

c. Kişi hem abdestinin bozulduğundan hem de abdest aldığından emindir. Ancak hangisinin önce hangisinin sonra gerçekleştiği konusunda şüphe içerisindedir. Bu durumda ihtiyatlı davranmak ve abdest almak gerekir.

225. Buhari, 137; Müslim, 361
226. Müslim, 362; Ebu Davud, 177; Tirmizi, 75
227. Konuya dair detaylı bilgi için bk. 1/178, 65 No.lu dipnot

MESH BABI

Meshin Şartları/Rükunları

- Ayakkabı/Mest/Çorap Gibi Giysileri Temizlik Üzere Giymek

Mesh Yapma Şekli

- Islak Olan El, Ayak Örtüsünün Sadece Üst Kısmına Sürülür

Meshin Müddeti

- Ayakkabı/Çorap/Mestler Temizlik Üzere Giyildikten Sonra, Mesh Müddeti Başlar, Mukim İçin 24 Saat, Yolcu İçin 3 gün Sürer

Mestin Çeşitleri

- Başı Örten Sarık/Takke/Başörtü Gibi Giysilere Mesh Etmek
- Sargılar Üzerine Mesh Etmek
- Temizlik Üzere Giyilmiş, Ayakları Örten Ayakkabı/Mest/Çorap Gibi Giysilere Mesh Etmek

Meshi Bozan Hâller

- Cünüp Olmak
- Mesh Müddeti Bittiği Ânda Abdestsiz Olmak
- Mestleri/Çorapları Abdestsizken Çıkarmak

Mesh ile İlgili Meseleler

- Ayakların Durumu Gözetilip Çıplak Ayakları Yıkamak; Temizlik Üzere Giyilmiş Çoraplara ve Mestlere Mesh Etmek Efdal Olandır
- Yırtık Çoraplara/Mestlere/Ayakkabılara Mesh Yapılabilir
- Başı Örten Sarık/Takke/Başörtü Gibi Giysilerin Üzerine Mesh Ederken Temizlik ve Vakit Şartı Yoktur

Sargılar Üzerine Meshin Çeşitli Hâlleri

- Kişi Tüm Vücudu veya Uzuvları Abdest/Gusül Almaya Engel Olacak Kadar Yaralıysa/Sargılıysa Teyemmüm Almakla Yetinir
- Kişinin Vücudunun Geneli Sağlam, Belli Uzuvları Yaralıysa/Sargılıysa; Vücudun Suyla Teması Yaralı Kısma Zarar Verme Tehlikesi Taşıyorsa Yalnızca Teyemmüm Alır
- Kişinin Vücudunun Geneli Sağlam, Bazı Uzuvları Yaralıysa/Sargılıysa ve Su Kullanmak Sargılı Yerlere Zarar Vermeyecekse; Abdest ve Gusül Alır. Yaralı/Sargılı Bölgelere Dokunmaz

MESH BABI

Mesh babından kastımız; ayağa giyilen, başa giyilen ve yaralar üzerine sarılan sargılar üzerine yapılan işlemdir. Abdest esnasında yıkanması gereken uzuvların yıkanmayıp uzvu örten örtü üzerine mesh etmektir.

Bu babda ele alacağımız mesh üç kısımdır:

a. Ayağı örten mest, ayakkabı ve çorap gibi ayağı örten giysilere yapılan mesh.

b. Başı örten sarık, takke ve başörtüsü gibi örtülere yapılan mesh.

c. Yaralanmış veya kırılmış uzuvlara tedavi amaçlı sarılan sargı, pansuman, alçı vb. üzerine yapılan mesh.

Mesh, İslam'ın kolaylaştırma ilkesine dâhildir.

Mesh tüm kısımlarıyla Yüce Allah'ın (celle celaluhu) kullarına olan rahmeti ve kolaylaştırmasıdır. Zira yıkanması gereken bir uzvun yolculuk, meşakkat veya sağlık nedeniyle mesh edilmesi günlük hayatı ve ibadetleri kolaylaştırır.

"Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister. Ve insan zayıf olarak yaratıldı." [1]

"Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez." [2]

Meshin, Yüce Allah'ın kullarına kolaylaştırması olduğunu bilmek bize üç fayda sağlar:

1. 4/Nisâ, 28
2. bk. 2/Bakara, 185

a. Allah (celle celaluhu) kulların kolaylaştırma olan ruhsatları kullanmasını ister:

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah masiyetlerin işlenmesini hoş görmediği gibi ruhsatlarının alınmasını sever."[3]

Dinin Allah'a (celle celaluhu) en sevimli olanı, kolay ve geniş olanıdır:

Ebû Katâde (radıyallahu anh) sahabe olan bir bedevî'den (radıyallahu anh) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Dininizin en hayırlısı en kolay olanıdır. Dininizin en hayırlısı en kolay olanıdır."[4]

Bu bilgi önemlidir. Ne yazık ki çoğu insan, ruhsatlardan faydalanmayı kusur olarak görmektedir. Oysa Allah (celle celaluhu) kullarının ruhsatlardan faydalanmasından hoşnut olur.[5]

b. Bu ruhsattan faydalanırken Allah'a (celle celaluhu) hamdetmek, rahmetinden ötürü O'na şükretmek.

"Allah, (din konusunda) sizi zora sokmak/işinizi zorlaştırmak istemez. Fakat Allah, **şükredesiniz** diye sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."[6]

c. Mesh babında var olan ihtilaflarda kolay olanı tercih etmek. Zira mesh kolaylaştırmadır. Meşru bir ihtilaf durumunda en kolay olanı tercih etmek gerekir. Üzülerek belirtmeliyim ki fıkıh kitaplarımızda mesh için öyle şartlar zikredilmiştir ki; mesh, yıkamaktan daha zor hâle gelmiştir. Allah'ın (celle celaluhu) kolaylaştırdığı bu hüküm, fıkıh kitaplarındaki detaylar nedeniyle anlaşılması dahi zor bir hâl almıştır. Hiç şüphesiz bu, mesh babının ruhuna aykırıdır.

3. Ahmed, 5866
4. Ahmed, 15936
5. Ömer'den (radıyallahu anh) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) seferde namazların kısaltılmasıyla ilgili şöyle dediği nakledilmiştir:
"Allah'ın size verdiği ikramdır/sadakadır. Allah'ın ikramını/sadakasını kabul ediniz." (Müslim, 686)
6. bk. 5/Mâide, 6

Ayak Örtüsüne Mesh Etmek

Abdestte aslolan, ayakların yıkanmasıdır. Ancak ayağı örten bir örtü varsa, yıkamak yerine mesh yapılabilir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü ve fiilî sünneti, ashabın uygulaması ayağı örten örtüleri ayırmamış, ayağa giyilen her şeyin üzerine mesh yapılabileceğini göstermiştir. Ayakkabı, deriden mamul mest, kalın veya ince çorap ya da farklı örflerde ayağa giyilen her şeyin üzerine mesh edilebilir.

Muğîre ibni Şu'be'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yolculukta bir gece Allah Resûlü ile (sallallahu aleyhi ve sellem) beraberdim. Bir ara, 'Yanında su var mı?' buyurdu.

Ben de, 'Evet.' dedim.

Bunun üzerine devesinden indi ve gecenin karanlığında benden gizlenınceye kadar yürüdü. Sonra geldi. Ben de ona su kabından su döktüm. O ellerini ve yüzünü yıkadı. Üzerinde yün bir cübbe vardı. (Yeninin darlığı yüzünden) kollarını ondan çıkaramadı. Sonunda onları cübbenin alt tarafından çıkardı ve kollarını yıkadı, başını mesh etti. Sonra ben, mestlerini çekip çıkarmak için uzandım.

Bunun üzerine, 'Onları bırak. Çünkü ben onları temiz olarak giymiştim.' buyurdu ve onların üzerine mesh etti."[7]

Cerîr ibni Abdullah küçük abdestini bozmuş arkasından abdest alıp mestlerine mesh etmiştir. Kendisine, "Sen böyle mi yapıyorsun?" denilmiş, o da "Evet. Allah Resûlü'nün küçük abdest bozduğunu arkasından abdest alıp mestlerinin üzerine mesh ettiğini gördüm."[8] demiştir.

Muğîre ibni Şu'be'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest aldı, çorap ve ayakkabısı üzerine mesh etti."[9]

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakkabı ve çoraplar üzerine mesh etmiş ve ayak giysileri için bir kayıt/şart zikretmemiştir. Kalın veya

7. Buhari, 5799; Müslim, 274
8. Buhari, 387; Müslim, 272
9. Ebu Davud, 159; Tirmizi, 99

ince, deriden veya değil, altına su geçiriyor veya geçirmiyor olmasına bakmaksızın ayağa giyilen giysilere mesh yapılabilir. Çünkü şeriat bir ruhsat tanıyorsa ona dair kayıt/şart zikretmek yine şer'i naslarla olmalıdır. Aksi hâlde, içtihada dayalı şartlar Allah'ın (celle celaluhu) kolaylaştırdığını zorlaştırmak olur.

Allah Resûlü Dönemi'nde kullanıldığı söylenen ayakkabılardan günümüze ulaşan bazı örnekler

Allah Resûlü'nün ashabı da çorap da dâhil ayak örtülerine mesh yapılabileceğini söylemiştir. Ebû Dâvud'un (rahimehullah) Es-Sunen isimli eserinde Âlî, İbni Mes'ûd, Berâ' ibni Âzib, Enes ibni Mâlik, Ebû Umâme, Sehl ibni Sa'd ve Amr ibni Hureys'in (radiyallahu anhum) çoraba mesh ettiği nakledilmiştir. Ayrıca çoraba meshin Ömer (radiyallahu anh) ve İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğini belirtmiştir.[10]

Çoraplara mesh etmeye cevaz veren veya çoraplara mesh eden sahabilerin hiçbiri çorap için bir kayıt zikretmemiştir. Bununla birlikte bazı sahabilerin yünden çoraplara mesh ettiği varid olmuştur.

Enes (radiyallahu anh) yün çorapların üzerine mesh etmeyi soran birine, "Bu da yünden mesttir."[11] diye cevap vermiştir.

Takdir ederiz ki yün çorap altına su geçirir, onunla yürünmez, dik durmaz… Yani mesh için zikredilen şartların hiçbirine uygun değildir.

Günümüzde varolan babet çoraplar ve sandaletler ayak örtüsüdür; onlara meshedilebilir.

A. Ayak Örtüsüne Meshin Şartı

Ayakkabı, mest, çorap vb. ayak giysilerine meshin şartı temizlik üzere giyilmiş olmasıdır.

10. bk. Ebu Davud, 159 No.lu rivayetle birlikte
11. El-Kunâ ve'l Esmâ, 1009; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 1982

Muğîre ibni Şu'be'den şöyle rivayet edilmiştir:

"... Sonra ben, mestlerini çekip çıkarmak için uzandım.

Bunun üzerine, 'Onları bırak. Çünkü ben onları temizlik üzere giymiştim.' buyurdu ve onların üzerine mesh etti." [12]

Yani; mestin abdest alınmış ve abdestliyken giyilmiş olması gerekir. Temizlik/abdest aldıktan sonra giyilen ayakkabı, mest veya çorap üzerine mesh yapılabilir. Temizlik üzere giydikten sonra abdest bozulur ve yeniden abdest alma ihtiyacı olursa; ayaklar yıkanmaz, ayak örtüsünün üzerine mesh yapılabilir.

B. Mesh Nasıl Alınır?

Alî (radiyallahu anh) şöyle der:

"Eğer din akılla olsaydı, mestin üstünü değil, altını mesh etmek daha uygun olurdu. Hâlbuki ben Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) mestlerinin üzerine mesh ederken gördüm." [13]

Kişi, abdest suyuyla ıslak olan elini ayak örtüsünün üst kısmına hafifçe sürer. Giysinin alt ve yan taraflarını mesh etmez.

C. Meshin Müddeti

Şurayh ibni Hânî'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Mestler üzerine mesh etmeyi sormak için Âişe'ye gittim.

O, 'Alî ibni Ebî Tâlib'e sor. Çünkü o, Resûllullah ile birlikte yolculuğa çıkardı.' dedi. Ben de ona sordum.

Dedi ki: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) (meshin süresini) yolcu için üç gün üç gece, mukim için bir gün bir gece olarak belirledi.' " [14]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sahabi 'Ey Allah'ın Resûlü! Mestler üzerine mesh etme süresi ne kadardır?' dediler.

12. Buhari, 5799; Müslim, 274
13. Ebu Davud, 162
14. Müslim, 276

Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Yolcu için geceleriyle beraber üç gündür, mukim için ise bir gün ve bir gecedir.' buyurdu."[15]

Huzeyme ibni Sâbit'ten rivayet edildiğine göre Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Mestler üzerine mesh yolcu için üç gün, mukim için bir gün bir gecedir."[16]

Bu rivayetler göstermiştir ki; ayak örtülerine yapılan mesh bir müddetle kayıtlıdır. Yolcular üç gün üç gece, yolcu olmayanlar bir gün bir gece ayak giysisine mesh yapabilirler.

Mesh konusunda müddet olmadığını gösteren rivayetler zayıftır. Hadis âlimleri bu rivayetlere itibar etmemiştir.[17]

Meshin Müddeti Ne Zaman Başlar?

Mesh müddetinin ne zaman başladığını gösteren bir delil yoktur. Bu sebeple âlimlerimiz meshin başlangıç zamanında ihtilaf etmiştir. Genel anlamda ortaya üç görüş çıkmıştır:

- "Abdest alıp temizlik üzere mestler (çorap veya ayakkabı) giyildikten sonra mesh müddeti başlamış olur. Bu görüş Hasan El-Basrî'den (rahimehullah) nakledilir.

- Abdest üzere giydikten sonra ilk abdest bozulmasından itibaren başlar. Bu; bizden (Şâfiîler), Ebû Hanîfe'den (rahimehullah) ve Ahmed'den (rahimehullah) sahih olan görüştür.

- Abdest üzere giydikten sonra abdest bozulur ve yeni abdest alırsa ilk meshten itibaren başlar. Bu, Evzâî (rahimehullah), Ebû Sevr (rahimehullah) ve İbnu'l Munzir'den (rahimehullah) nakledilmiştir."[18]

Mesh babının girişinde belirttiğimiz gibi; bu bab, kolaylık olsun diye kullara verilen bir ruhsattır. Hâliyle nas olmayan yerde en kolay olan tercih

15. İbni Mace, 555

16. Ebu Davud, 157; Tirmizi, 95

17. Örnek olarak şu rivayeti verebiliriz: Ubeyy ibni İmâre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Ben Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Mestler üzerine mesh edeyim mi?' diye sordum, 'Evet.' dedi. 'Bir gün mü?' diye sordum. 'Evet. Bir gün.' dedi. 'İki gün mü?' diye sordum. 'Evet. iki gün.' dedi. 'Üç gün mü?' diye sordum. 'Evet. İstediğin kadar' dedi." (Ebu Davud, 158); Ebû Davud (rahimehullah) şöyle der: "İsnadında ihtilaf edilmiştir ve o kuvvetli değildir."

18. El-Mecmû', 1/486-487

edilebilir. Biz, mesh müddetini ve bitişini tespitte en kolay olan birinci görüş olduğundan onu tercih ediyoruz. Ayakkabı, çorap veya mestlerimizi temizlik üzere giydikten sonra, mesh müddetini başlatıyoruz. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Buna göre; sabah namazı için altıda abdest alan ve çoraplarını giyen bir Müslim, bir sonraki gün sabah altıya kadar (24 saat) çorapların/mestlerin üzerine mesh edebilir. Şayet yolcuysa bu süre üç güne kadar uzar.

D. Meshi Bozan Hâller

Meshin bozulması demek; kişinin ayak giysisini çıkarıp yeniden abdest alması ve yeni bir mesh müddetine başlamasıdır.

Meshi bozan üç hâl vardır:

1. Cünüp Olmak

Erkek veya kadın cünüp/ihtilam olursa mesh bozulur. Yeniden abdest alıp ayakkabı, çorap veya mestlerini temizlik üzere giymesi gerekir.

Safvân ibni Assâl'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yolculuk yaptığımızda üç gün üç gece boyunca küçük ve büyük abdest bozduğumuzda ve uykudan dolayı mestlerimizi çıkarmamamızı emrederdi. Cünüplük durumu hariç."[19]

Görüldüğü gibi Allah Resûlü, üzerine mesh yapılan mestlerin büyük abdest, küçük abdest ve uyku durumunda çıkarılmamasını; cünüplük durumunda çıkarılmasını emretmiştir. Bu da cünüplüğün meshi bozduğunu gösterir.

2. Mesh Müddeti Bittiği Ânda Abdestsiz Olmak

Mesh müddeti bittiğinde kişi abdestsizse, mesh bitmiş ve bozulmuş olur. Yeniden abdest alıp ayaklar yıkanmalı, mest yapılacak şey temizlik üzere giyilmelidir.

3. Abdestsizken Mestleri/Çorapları Çıkarmak

Mestleri/çorapları/ayakkabıyı çıkarmak, meshi bozmaz. Çünkü mestleri çıkarmanın meshi bozacağına dair bir delil yoktur.

19. Tirmizi, 96

Ancak abdest bozulur ve abdest bozukken mestler/çoraplar çıkarılırsa, mesh bozulur. Zira mestleri/çorapları yeniden giymek istese abdestsiz giymiş olacaktır. Temizlik üzere giyilmediğinden ayaklara mesh yapmak olanaksızdır.

Kişi abdestliyken mestleri/çorapları çıkarırsa ve abdest bozulmadan tekrar giyerse hiçbir şey yapmasına gerek yoktur. Mestleri/çorapları temizlik üzere giymiş olacağından, yeni bir müddet başlamış olur.

Ayakları yıkamak mı, mesh mi daha efdaldir?

Âlimler ayakları yıkamak mı, üzerine mesh etmek mi daha efdaldir konusunda ihtilaf etmişlerdir. Şüphe yok ki en faziletli, en doğru ve en müstakim olan Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetidir.

"Andolsun ki sizin için, Allah'ı ve Ahiret Günü'nü uman ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah Resûl'ünde güzel bir örneklik vardır."[20]

"Şüphesiz ki sözlerin en hayırlısı Allah'ın kelamıdır. Yolların en güzel/en doğru olanı Muhammed'in yoludur."[21]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konudaki uygulaması şöyledir: O (sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklarında bir örtü varsa ayaklarını mesh eder; ayakları çıplak olursa ayaklarını yıkardı. Efdal olan çıplak ayakları yıkamak, temizlik üzere giyilmiş çoraplara/mestlere mesh etmektir.[22]

Çorap/Mest/Ayakkabı yırtık olursa mesh yapılır mı?

Yırtık, delik, defolu ayak giysilerine mesh yapılabilir. Daha önce de zikrettiğimiz gibi; mestler/çoraplar üzerine meshe cevaz veren naslar mutlaktır, hiçbir kayıt/şart zikredilmemiştir. Mesh yapılacak şeyin inceliği kalınlığı, sağlamlığı, yırtıklığı, yapıldığı malzeme vb. konularda hiçbir kayıt/şart yoktur.

Sufyân Es-Sevrî (rahimehullah) bu soruya şöyle cevap vermiştir: "Ayağında olduğu müddetçe mesh yap. Muhâcir ve Ensâr'ın mestleri yırtık ve yamalı değil miydi?"[23]

20. 33/Ahzâb, 21
21. Müslim, 867; İbni Mace, 45
22. Zâdu'l Meâd, 1/180
23. Musannefu Abdirrezzâk, 753

Şu bir gerçek ki; Sufyân Es-Sevrî'nin (rahimehullah) dediği gibi o dönemde insanların elbise ve ayakkabıları sınırlı olur; olan da yırtık ve yamalı olurdu. Hepimizin bildiği Zâtu'r Rikâ' Gazvesi'nde, sahabiler ayakkabıları olmadığı için ayaklarına bez sarmışlardı.

Ebû Mûsâ El-Eşari'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile bir gazveye çıktık, altı kişi idik. Aramızda nöbetleşe bindiğimiz bir deve vardı. Ayaklarımız şişti. Benim de ayaklarım şişti ve yaralandı. Tırnaklarım düştü. Bu yüzden ayaklarımıza bez parçaları bağlamaya başladık. Bez parçalarını ayaklarımıza bağladığımız için o savaşa 'Zâtu'r Rikâ' Gazvesi' ismini verdik."[24]

Bu yokluğa rağmen ne Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ne de sonrasında ashabı, üzerine mesh edilecek şeyin sağlamlığını şart koşmuşlardır. Hâliyle ayakkabı, mest, çorap dendiği müddetçe, yırtık da olsa bunlara mesh yapılabilir.

Baş Örtüsüne Mesh Etmek

Abdest esnasında mesh edilmesi gereken saçların yerine, başı örten sarık, takke ve bayanların baş örtüleri üzerine mesh yapılmasıdır. Zira her abdest esnasında baştaki örtüyü açıp saçı mesh etmek, sonra tekrar bağlamak bir zorluktur. Şeriat örtüler üzerine meshe cevaz vererek kullara kolaylaştırmıştır.

A. Sarıklar Üzere Mesh Etmek

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest esnasında sarığına mesh etmiştir.

Amr ibni Umeyye Ed-Damrî -oğlu Ca'fer'in rivayet ettiğine göre- şöyle demiştir:

"Ben Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) sarığının ve mestlerinin üzerine mesh ederken gördüm."[25]

Bilâl'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'nün mestlerine ve sarığına mesh ettiğini gördüm."[26]

24. Buhari, 4128; Müslim, 1816
25. Buhari, 205
26. Müslim, 275

Sevbân'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir defasında bir seriyye göndermişti, şiddetli bir soğuğa tutulup çarpıldılar. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına döndükleri zaman onlara, sarıklarının (sargılarının) ve ayakkabılarının üzerine mesh etmelerini emretti"[27]

Sarığa mesh iki şekilde olmuştur:

Abdullah ibni Zeyd'e (radiyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl abdest aldığı sorulduğunda başı mesh etmek hakkında şöyle demiştir:

"Sonra Allah Resûlü iki eliyle başını mesh etti. İki elini başının önüne ve arkasına götürüp getirdi. Başının ön kısmından başladı ve ellerini ense köküne gelinceye kadar götürdü. Sonra onları tekrar başladığı yere doğru geri getirdi."[28]

Rubeyyi' binti Muavviz'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımda abdest almıştı. Başını bütünüyle saçlarının en üst kısmından itibaren saçların bittiği yerlere kadar mesh etmiş, fakat saçının şekli bozulup dağılmamıştı."[29]

Bu iki rivayet meshin iki şekilde yapılabileceğini göstermektedir:

- **İki elle başın ön tarafından başlayıp saç bitimine doğru götürmek. Sonra elleri başın ön kısmına getirmek. Yukarıdaki Abdullah ibni Zeyd'in (radiyallahu anh) hadisi bunu ifade etmektedir.**
- **Saç şeklini bozmadan mesh etmek. Rubeyyi' binti Muavviz'in (radiyallahu anha) hadisi bunu ifade etmektedir.**

B. Takke Üzerine Mesh Etmek

Başörtüsüne cevaz veren hadisler şu lafızlarla varid olmuştur:

عِمَامَةٌ/İmâme: Sarık

عِصَابَةٌ/İsâbe: Başa sarılan örtü

27. Ebu Davud, 146
28. Buhari, 185; Müslim, 235
29. Ebu Davud, 128; Ahmed, 27024

خِمَار/Himâr: Başı örten her şey. Daha çok kadınların tesettür için örttüğü baş örtüsü için kullanılır.

Hadis metinlerinde geçen lafızlar, meshin sarıkla kayıtlı olmadığını, her türlü baş örtüsünü kapsadığını gösterir. Takke de erkekler için baş örtüsüdür.

C. Kadınların Baş Örtüsüne Meshi

İslam hukukunun temel kaidelerinden biri şudur: Kadın ve erkek şer'i hükümler konusunda eşittir. Erkek için sabit olan bir hüküm kadın için; kadın için sabit olan bir hüküm erkek için geçerlidir. Özel bir nas gelip kadın ve erkeği ayırmadığı müddetçe bu geçerlidir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Kadınlar (hüküm konusunda) erkeklerin ikiz kardeşidir…"[30]

Buna binaen; kadınlar başlarını örten her türlü örtüye mesh yapabilirler. Annelerimizden Ummu Seleme'nin de örtüsüne mesh ettiği rivayet edilmiştir.[31]

Baş örtüsüne mesh konusunda temizlik ve vakit şartı yoktur

Sarık, takke veya eşarp gibi baş örtüsüne mesh; ayakların meshi gibi değildir. Baş örtüsünü temizlik üzere giymek ve müddet şartı yoktur. Her abdest alındığında saç yerine örtü mesh edilir.

Sargılar Üzerine Mesh Etmek

Yara, kırık, incinme vb. durumlarda vücuda sarılan sargıların hükmüdür. Gusül abdesti alan tüm vücudunu yıkamak zorunda olduğundan her sargı onu ilgilendirmektedir. Abdest alan için şayet sargı abdest uzuvlarındaysa abdest alanı ilgilendirmektedir.[32]

30. Ebu Davud, 236; Tirmizi, 113; İbni Mace, 612

31. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 249

32. Konu başında belirtelim ki bu konuda varid olan hadislerin tamamı senedi problemli teknik açıdan eleştirilmiş rivayetlerdir.
Her ne kadar bazı âlimler, tüm yolları bir araya toplayarak senedin hasen olacağını söylese de, hadisin konumuza delalet eden sargılar/yaralar üzerine mesh konusundaki bölümü, teknik açıdan zayıftır. Bu bölümü destekleyecek/takviye edecek bir rivayet yoktur.

a. Bir kimsenin tüm vücudu veya abdest/gusül almaya engel olacak kadar çok uzvu yaralı/sargılıysa teyemmüm almakla yetinir. Zira Yüce Allah, hastaların teyemmüm almasını meşru kılmıştır.

"Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün." [33]

Kişi su buluyor olsa bile, kullandığı takdirde hastalanmaktan korkuyorsa teyemmüm alabilir.

Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zâtu's Selâsil Gazvesi'nde soğuk bir gecede ihtilam olmuştum. Gusledersem helak olurum korkusundan dolayı teyemmüm edip arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım. Medine'ye dönünce bu durumu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) haber verdiler.

O da 'Ey Amr! Sen arkadaşlarına cünüp olarak mı namaz kıldırdın?' buyurdu. Beni gusletmekten alıkoyan hava şartlarını haber verdim ve Nisâ Suresi'nin 29. ayetinde Allah'ın şöyle buyurduğunu söyledim: 'Kendini-

---

Bu nedenle yaralara/sargılara mesh konusunda hüccet oluşturacak sahih ve sarih (açık) bir nassın olmadığını söyleyebiliriz.

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir sefere çıkmıştık, bizden bir adama taş değdi ve başını yardı. Sonra bu kişi ihtilam oldu. Arkadaşlarına, 'Benim teyemmüm etmeme ruhsat buluyor musunuz?' diye sordu.

'Sen suyu kullanabilirsin, sana (teyemmüm için) ruhsat bulmuyoruz.' dediler.

Adam yıkandı ve akabinde de öldü. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna geldiğimizde bu hadise kendisine haber verildi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Onu öldürdüler, Allah da onları öldürsün. Bilmediklerini sorsalardı ya! Cehaletin ilacı ancak sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine mesh etmesi ve vücudunun geri kalan kısmını da yıkaması ona yeterdi.' diye buyurdu." (Ebu Davud, 336)

Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) bu hadis hakkında (Bulûğu'l Merâm, 136), "Ebû Davud zayıflık olan bir senetle rivayet etmiştir. Ravileri üzerinde de ihtilaf vardır." demiştir.

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kol kemiğim kırılmıştı. Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) (nasıl abdest alacağımı) sordum. Bana, sargı üzerine mesh etmemi emretti." (İbni Mace, 657)

Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) hadis hakkında: "İbni Mace, 'Vâhî (şiddetli zayıf) bir senetle rivayet etti.' " demiştir. (Bulûğu'l Merâm, 135)

33. bk. 5/Mâide, 6

zi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah, size karşı merhametlidir.'[34] Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) güldü ve hiçbir şey söylemedi."[35]

b. Şayet vücudun geneli sağlam, belli uzuvlar sargılıysa; vücudun suyla teması yaralı kısma zarar verme tehlikesi taşıyorsa yalnızca teyemmüm alır.

Yukarıda kaydettiğimiz naslar, bu suretin de delilidir.

c. Vücudun geneli sağlam bazı uzuvlar yaralı/sargılıysa ve su kullanmak sargılı yerlere zarar vermeyecekse; abdest ve gusül alır. Yaralı/sargılı bölgelere dokunmaz. Zira yaralı ve sargılı bölgelerin mesh edileceği ya da teyemmüm alınacağına dair sahih bir rivayet yoktur. O uzuvlar, olmayan uzuv hükmündedir. Allah (celle celaluhu) takatimizin üstünde şeylerle bizleri sorumlu tutmaz. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

"Hiç kimseye gücünden fazlasını yüklemeyiz."[36]

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının."[37]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizi bıraktığım sürece beni kendi hâlime bırakınız. Çünkü sizden öncekiler, peygamberlerine soru sordukları ve onlara çokça başvurdukları için helak oldular. Size bir şeyi yasak ettiğimde ondan kaçınınız. Bir şeyi emrettiğimde onu gücünüz yettiği kadar yapınız."[38]

34. bk. 4/Nisâ, 29
35. Ebu Davud, 334
36. bk. 6/En'âm, 152
37. bk. 64/Teğabûn, 16
38. Buhari, 7288; Müslim, 1337; Konu hakkında varid olan hadislerin zayıflığı nedeniyle ilim ehli ihtilaf etmiş, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin her biri şeriatın usullerini gözeten, **övülen rey kapsamındadır**. Biz bunlardan birini tercih ettik. Bu görüş Hanefî ve Mâlikî Mezheplerine nispet edilmiştir.

GUSÜL BABI

Guslün Farz Olduğu Durumlar

- Meninin Şehvetle Çıkması
- Meni Gelmese Dahi Cinsel Birleşme Olması
- Ölüm
- Kadının Hayız ve Nifâstan Temizlenmesi

Guslün Sünnet Olduğu Durumlar

- Cuma ve Bayram Günlerinde
- Kişi İslam'a Girdiğinde
- İhram'a ve Mekke'ye Girildiğinde
- Ölüyü Yıkadıktan Sonra
- Müşrik Biri Defnedildiğinde
- İstihazeli Kadın, Namazlarını Cem Ettiğinde
- Kişi Hastalık Sebebiyle Baygınlık Geçirdiğinde
- Kişi İkinci Defa İlişkiye Girmek İstediğinde

Guslün Farzları

- Niyet Etmek
- Suyu Tüm Vücuda Ulaştırmak

Guslün Sünnetleri

- Besmele Çekmek
- Elleri Yıkamak/Sabunlamak
- Tenasül Uzvunu Yıkamak
- Gusül Öncesi Abdest Almak
- Saçları Güzelce Yıkamak
- Sağ Taraftan Başlamak
- Suyu İsraf Etmemek

Cünüp/Hayız Olan Kişiye Yasak Olmayan Fiiller

- Kur'ân'a Dokunmak/Okumak
- Mescide Gitmek
- Guslü Erteleyerek Gündelik İşlerini Yapmak

Gusülle İlgili Meseleler

- Meninin Şehvetsiz Çıkması Durumunda Gusle Gerek Yoktur
- Cünüp Olan Kimsenin Bulunduğu Yere Melek Girmeyeceğine Dair Rivayet Zayıftır
- Cünüp Olan Kimsenin Gündelik İşlerini Yaparken Abdest Alması Tavsiye Edilmiştir
- Suyun Tüm Vücuda Ulaşması İçin Vücudu Ovmak/Delk Etmek Guslün Farzlarından Değildir
- Tırnak Dibi, Göbek Deliği, Kulak İçi, Küpe Delikleri Yıkanmasa da Gusül Sahihtir
- Gusül Abdesti Alan Kimsenin Tekrar Namaz Abdesti Almasına Gerek Yoktur
- Guslü Gerektiren Birkaç Sebep Bir Araya Toplandığında Tek Gusül Yeterlidir
- İhtilam Olan Kimse Rüyaya Değil, Islaklığa Göre Gusletmelidir
- Kadının Saçı Uzunsa ve Örgü Yapıyorsa, Gusül Sırasında Saçını Açmayabilir

Guslederken Örtünme Hâlleri Nasıl Olmalı?

- Kimsenin Görmediği Bir Yerde Yalnız Yıkanan Kişinin Avret Mahallini Örtmesi Edeptendir
- Yanında Eşi Varken Yıkanan Kişinin Örtünmesi Zorunlu Değildir
- Yanında Yabancı Biri Varken/Başkalarının Gördüğü Yerde Yıkanan Kişinin Avret Mahallini Kapatması Zorunludur

GUSÜL BABI

Guslün Tanımı

Gusül ibadeti İslam'ın emrettiği manevi temizlik çeşitlerinden biridir. Lugatta ğusl/gasl, mutlak olarak yıkama anlamındadır.

Şer'i ıstılahta ise niyet ederek ve suyu tüm vücuda ulaştırarak yapılan manevi temizliktir.

Guslü Gerektiren Hâller

Guslü gerektiren hâlleri iki kısma ayırabiliriz:

A. Guslün vacip/farz olduğu hâller

B. Guslün sünnet/müstehap olduğu hâller

A. Guslün Vacip/Farz Olduğu Hâller

1. Meninin Şehvetle Çıkması

Meninin şehvetle vücuttan çıkması guslü gerektiren ve gusül almanın farz olduğu hâllerdendir. İster cinsel birleşme, ister rüya/ihtilam, ister elle boşalma/mastürbasyon veya herhangi bir yolla gerçekleşmiş olsun fark etmez, **şehvet sebebiyle çıkan meni** kişiyi cünüp kılar. Cünüplükten temizlenmek ise farzdır.

"Şayet cünüp olursanız (gusülle) temizlenin."[1]

1. bk. 5/Mâide, 6

Allah (celle celaluhu) cünüplük hâlinden temizlenmeyi emretmiştir. Emir vucubiyeti/farziyeti gerektirir. Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) cünüplük hâlinden temizlenmeyi emretmiştir.

"Erkek, kadının dört uzvu/kol ve bacakları arasına oturur, sonra onunla birlikte olursa gusül gerekir."[2]

Ummu Seleme'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Suleym, Allah Resûlü'ne gelerek şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah gerçeği söylemekten hayâ etmez. Kadın ihtilam olduğunda gusletmesi gerekli midir?'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Su görünce.'

Ummu Seleme elleriyle yüzünü örttü ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Hiç kadın ihtilam olur mu?'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Evet, Allah hayrını versin! Peki, çocuk niçin kadına benziyor (zannedersin)?' "[3]

Meninin Şehvetsiz Çıkması

Meninin hastalık, tenasul uzvunda kalanın gusül sonrasında akması veya herhangi bir sebeple şehvet olmaksızın çıkması guslü gerektirmez.

Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Suyu/Meniyi tazyikle boşaltırsan gusül al."[4]

Bu hadis göstermektedir ki tazyiksiz gelen meni guslü gerektirmez. Meni ancak şehvetle olursa tazyikli ve kesik aralıklarla gelir. Şehvetin eşlik etmediği meni, tazyiksiz ve aralıksız olarak gelir.

Hâliyle; hastalık sebebiyle veya gusül sonrası tenasül uzvundan gelen meni, cünüplük sebebi değildir ve gusül abdesti almayı gerektirmez.

Şehvetsiz gelen meni, abdesti dahi bozmaz. Zira abdesti neyin bozacağı taabbudi bir meseledir. Akıl ve kıyas yoluyla, abdesti bozan başka bir unsura kıyas yaparak tespit edilemez.

2. Buhari, 291; Müslim, 348
3. Buhari, 130; Müslim, 313
4. Ebu Davud, 206; Nesai, 193-194

2. Meni Gelmese Dahi Cinsel Birleşme

Cinsel birleşme guslü gerektiren hâllerdendir. Farz olarak guslü gerekli kılan, tenasul uzuvlarının birleşmesidir. Birleşme sonucunda meni gelmese de gusül abdesti almak farzdır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Erkek, kadının dört uzvu/kol ve bacakları arasına oturur, sonra onunla birlikte olursa gusül gerekir."[5]

Ölçü; erkeğin tenasul uzvunun kadının tenasül uzvuna girmesidir. Bu, guslü vacip/farz kılan bir hâldir.[6]

5. Buhari, 291; Müslim, 348

6. Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Su (gusül) ancak su (meni) gelmesiyledir." (Müslim, 343)

İslam'ın ilk yıllarında gusül, ancak meni gelmesiyle farzdı. Bir insan eşiyle birlikte olur ve boşalmadan birleşmeyi sonlandırırsa gusül abdesti almazdı. Sonra bu hüküm kaldırıldı ve cinsel birleşme, boşalma olmaksızın guslü gerektiren hâllerden kabul edildi.

Ebû Mûsâ (radiyallahu anh) der ki:

"Muhâcir ve Ensâr'dan birtakım kimseler, guslün nelerde gerekip nelerde gerekmeyeceği hakkında ihtilaf ettiler.

Ensâr'dan olan kimseler, 'Gusül ancak meninin süratle atılmasından veya sudan (meniden) dolayı gerekir.' dediler.

Muhâcirlerden olanlar da 'Hayır, birleşme olduysa gusül gerekir.' dediler.

Ben de 'Sizin derdinize ben deva olayım.' dedim ve Âişe'nin yanına girmek için izin istedim. Kendisi de bana izin verdi.

Kendisine, 'Ey anneciğim, ey müminlerin annesi! Bir konuda sana soru sormak istiyorum, ama senden utanıyorum.' dedim.

O da 'Seni doğuran annene sorabileceğin şeyleri bana da sormaktan dolayı utanma. Ben de senin annenim.' dedi.

Ben de 'Boy abdestini gerektiren husus nedir?' dedim.

O da 'Bu konuyu iyi bilen birisine denk geldin. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bir kimse kadının dört kenarı arasına oturup sünnet yeri kadının sünnet yerine değdi mi gusül gerekir.' buyurdu.' dedi." (Müslim, 349)

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Bir kimse, hanımıyla beraber olup da menisi gelmeyen bir kimsenin durumunu ve ikisine guslün gerekip gerekmeyeceğini Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sormuştu.' -Bu sırada Âişe de (radiyallahu anha) orada oturuyormuş.- Bu soru üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ben, onunla aynı şeyi yapıyorum, sonra da ikimiz gusül alıyoruz.' buyurmuştur." (Müslim, 350)

Ubey ibni Ka'b "Su (gusül) ancak su (meni) gelmesiyledir." (Müslim, 343) hükmü hakkında demiştir ki:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) İslam'ın ilk yıllarında elbisenin azlığından, yıkanmamayı bir ruhsat kılmıştı. Sonradan bu ruhsatı kaldırarak gusletmeyi emretti." (Ebu Davud, 214-215; Tirmizi, 110-111)

3. Ölüm

Ölüm, guslü gerektiren hâllerdendir. Her ne kadar bu hüküm ölüyle ilgili olmasa da ailesi ve Müslim kardeşleri ölüyü yıkamakla mükelleftir.

Ummu Atiyye El-Ensâriyye (radiyallahu anha) şöyle demiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kızı (Zeynep) vefat ettiğinde bizim yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: 'Onu üç, beş veya gerekirse daha fazla su ve sidrle yıkayın. Sonuncu yıkamaya kâfur (veya kâfurdan bir miktar) katın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin.' Yıkamayı bitirdiğimizde ona haber verdik. Bize gömleğini verdi ve 'Bunu vücuduna sarın.' buyurdu."[7]

Konunun tafsilatı cenaiz babında anlatılacaktır.[8]

4. Hayız ve Nifâstan Temizlenme

Hayız ve nifâsın/lohusalık sonlanması, guslü gerektiren hâllerdendir.

"Sana (kadınların) hayız hâlini soruyorlar. De ki: 'O (hayız) bir ezadır. Hayız döneminde kadınlarla (cima etmekten) uzak durun. (Hayız bitip) temizleninceye kadar (cima etmek için) onlara yaklaşmayın. (Gusledip) temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın. Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever.' "[9]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Hayız kanı başladığı zaman namazı bırak, kan kesildiği zaman guslet ve namaza başla."[10]

Sahabeden bazıları "Su (gusül) ancak su (meni) gelmesiyledir." (Müslim, 343) hadisini, ihtilamla açıklamışlardır. Rüyada ihtilam olan biri, uyandığında su görürse gusül alır, şeklinde izahta bulunmuşlardır. (bk. Tirmizi, 112)

Bu görüşe göre mezkûr hadisin cinsel birleşmeyle ilgisi yoktur. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

7. Buhari, 1253; Müslim, 939
8. bk. 3/100
9. 2/Bakara, 222
10. Nesai, 202

B. Guslün Sünnet/Müstehap Olduğu Hâller[11]

1. Cuma ve Bayram Guslü

Cuma günü, cuma namazından önce gusül abdesti almak, Müslimlerin bayramı olan bu mübarek günün adaplarındandır.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz cuma namazına gelmek istediğinde gusletsin."[12]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü gusül abdesti almak aklı baliğ olmuş herkese vaciptir."[13]

Hadislerin zahirine bakılırsa; cuma guslü vaciptir. Ancak konu hakkında varid olan başka naslar, bu ifadelerin tekit amaçlı olduğunu, cuma guslünun müstehap/sünnet olduğunu gösterir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma günü insanlar şehir dışındaki yayla ve köylerinden nöbetleşe olarak, yünden aba içerisinde gelirler, toza bulanırlar, kendilerinden ter kokusu gelirdi. Bir defasında benim yanımda iken Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) onlardan bir adam geldi. Allah Resûlü ona, 'Keşke siz şu gününüz için temizlenseniz.' dedi."[14]

İkrime'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Iraklılardan bir grup kimse İbni Abbâs'a gelerek, 'Ey İbni Abbâs! Cuma günü gusletmeyi vacip görür müsün?' dediler.

İbni Abbâs, 'Hayır vacip değil, ama yıkanmak daha iyi olup, yıkanan da daha hayırlı bir iş yapmış olur. Gusletmeyene de gusletmesi vacip değildir. Cuma günü gusletmenin nasıl başladığını size haber vereyim: İnsan-

11. Hemen belirtelim ki; yukarıda zikredilen hâllerde guslün farz/vacip olduğunda ittifak edilmiştir. Bu bölümde sünnet/müstehap olarak zikredilen gusülde ise âlimler ihtilaf etmiştir. Kimi âlimler sayacağımız bazı gusül çeşitlerinin vacip olduğunu söylemişlerdir. Biz, bu gusüllerin sünnet olduğunu tercih eden âlimlerin delillerini daha kuvvetli buluyoruz. İlerleyen satırlarda bu gusül çeşitlerini neden sünnet kabul ettiğimizin sebeplerini izah edeceğiz.

12. Buhari, 877; Müslim, 844

13. Buhari, 858; Müslim, 846

14. Buhari, 902; Müslim, 847

lar çok çalışıyorlar ve yün elbiseler giyiniyorlardı. Yüklerini sırtlarında taşıyorlardı. Mescidleri dar, tavanı basıktı, tavan bir gölgelikten ibaretti. Sıcak bir günde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide geldi. Yün elbiseler içerisinde insanlar terlemiş ve etrafa kötü kokular yayılmıştı. Bu kokularla insanlar birbirlerini rahatsız ediyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kokuyu hissedince şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Cuma günü olunca gusledin iz ve en güzel koku ve yağdan ne varsa sürününüz.' buyurdu.' dedi. Aradan zaman geçti. Allah onlara mal, hizmetçi ve bolluk verdi. Müslimler yünden başka elbiseler giydiler, köle ve hizmetçileri olduğu için sırtlarında iş yapmaktan kurtuldular. Mescidleri genişletildi, böylece birbirlerini rahatsız eden terden kurtulmuş oldular.' "[15]

Görüldüğü gibi cuma guslünun emredilmesi, özel bir sebebe bağlıdır. O gün çalışan ve iş kıyafetleriyle mescide gelenlerin kötü koku nedeniyle başkalarına eziyet etmesine engel olmak için emredilmiştir.

Buna binaen diyebiliriz ki; cuma guslü aslı itibarıyla müstehaptır. **Ancak kötü kokan insanlar için vaciptir**. Zira bir başkasına eziyet etmek yasaklanmıştır, günahtır. Bu günahı defetmenin yolu gusül abdesti almaksa; "Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir."[16] babından cuma guslü de vacip olur.

Bir başka hadisinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); cuma guslünun farz değil, fazilet (sünnet) olduğunu şöyle belirtmiştir:

Semure ibni Cundeb'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim cuma günü abdest alırsa gerekeni yapmıştır ve güzeldir. Ama kim de gusledirse o daha faziletlidir."[17]

Sahabe (radiyallahu anhum) cuma gibi bayram vb. toplu günlerde guslederdi.

Alî (radiyallahu anh) şöyle demiştir: "Cuma günü, Arefe Günü, Kurban ve Ramazan Bayramlarında guslet."[18]

15. Ebu Davud, 353
16. bk. El-Bahru'l Muhît fî Usûli'l Fıkh, 1/374 vd.
17. Ebu Davud, 354; Tirmizi, 497
18. Es-Sunenu'l Kubrâ, 6124

2. İslam'a Girdiğinde Kâfirin Gusletmesi

İslam'a girdiğinde kâfirin gusletmesi müstehaptır.

Kays ibni Âsım'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müslim olmak için Allah Resûlü'ne geldim. Allah Resûlü su ve sabun ile yıkanmamı emretti."[19]

Görünen o ki; o günlerde Müslim olanın gusül abdesti alması bilinen, yaygın bir uygulamaydı. Zira birçok örnekte gördüğümüz gibi, İslam'a girmek isteyenler gusül abdesti almaktadır.[20]

Ancak on binlerce insan İslam'a girmesine rağmen, her birine gusül abdesti emredilmemiştir. Bu da İslam'a girişte alınan guslün vacip değil, müstehap olduğunu göstermektedir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

3. İhram'a Girerken ve Mekke'ye Girerken Gusül Almak

Zeyd ibni Sâbit'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ihram için kıyafetlerini değiştirdi ve gusül aldı."[21]

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer hac veya umre için çıktığında Zû Tuvâ'ya yaklaştığı zaman Mekke'ye girmeden önce gusül alırdı. Yanındakilere de girmeden önce gusül etmelerini söylerdi."[22]

O (radiyallahu anh), bunu Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) gördüğünü söylerdi.[23]

4. Ölü Yıkayanın Gusletmesi

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden ölü yıkayan gusletsin, onu taşıyan abdest alsın."[24]

19. Ebu Davud, 355; Tırmizi, 605

20. Sumâme ibni Usâl, İslam'a girince gusül almıştır. (bk. Buhari, 4372); Ebû Hureyre'nin (radiyallahu anh) annesi İslam'a girmek isteyince gusül abdesti almıştır. (bk. Müslim, 2491)

21. Tirmizi, 830

22. Muvatta, 903

23. bk. Buhari, 1573

24. Ebu Davud, 3161; Tirmizi, 993; Abdest babında belirttiğimiz gibi bazı ilim adamları bu hadisi zayıf kabul etmiştir. Hadisi sahih kabul edenler buradaki guslü sünnet olarak anlamışlardır. Çünkü sahabiler ölü taşımış abdest almamış (Muvatta, 52), ölü yıkamış gusletmemişlerdir (Muvatta, 593). Burada, emir ifade eden nas sahih olsa dahi vücuba değil istihbaba delalet eder.

5. Müşrik Defnedenin Gusletmesi

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babam Ebû Tâlib ölünce Allah Resûlü'ne geldim ve 'Senin sapık olan ihtiyar amcan ölmüştür, ne yapayım?' dedim.

Şöyle dedi: 'Git babanı göm. Sonra bana gelinceye kadar hiç kimseye hiçbir şey söyleme.'

Gittim onu defnettim ve Allah Resûlü'nün yanına geldim. Bana gusletmemi emretti. Ben de guslettim. Benim için dua etti."[25]

6. İstihazeli Kadının Namazları Cem Etmesi ve İki Namaz İçin Gusletmesi

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bir kadın özür kanı gördü. İkindi namazını öne alarak öğle namazını geciktirerek bir gusül ile ikisini kılmak, ayrıca yatsıyı ilk vaktinde akşamı geciktirerek ikisini bir vakitte kılmakla emrolundu."[26]

Konunun tafsilatı hayız babında anlatılmıştır.

7. Hastalık Sebebiyle Baygınlık Geçirenin Gusletmesi

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) baygınlıktan sonra gusletmiştir.

Ubeydullah ibni Abdullah ibni Utbe'nin (rahimehullah) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Bir gün Âişe'nin yanına vardım ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatına sebep olan hastalığı çektiği günler hakkında bana bilgi vermesini istedim. Bana şunları anlattı: Allah Resûlü'nün hastalığı ve ızdırabı iyice artmıştı. Bize cemaatin namazı kılıp kılmadığını sordu.

Biz kılmadığını, kendisini beklediğini söyleyince, 'Öyleyse bana biraz su hazırlayın.' buyurdu. Hazırladığımız su ile boy abdesti aldıktan sonra yerinden zorlukla doğrulup kalkmaya çalıştı, fakat bayıldı. Ayıldıktan sonra bize yine cemaatin namazı kılıp kılmadığını sordu.

25. Ebu Davud, 3214
26. Ebu Davud, 294

Biz, 'Kılmadılar, ey Allah'ın Resûlü, sizi bekliyorlar.' deyince bizden yine su hazırlamamızı istedi. Oturup getirdiğimiz suyla boy abdesti aldı. Sonra yerinden zorlukla doğrulup kalkmaya çalıştı. Fakat bayıldı. Ayıldıktan sonra bize tekrar cemaatin namazı kılıp kılmadığını sordu.

Biz, 'Kılmadılar, ey Allah'ın Resûlü, sizi bekliyorlar.' dedik. Bunun üzerine bizden yine su hazırlamamızı istedi. Biz kendisine su hazırladık. Oturup boy abdesti aldı ve yerinden zorlukla kalkıp doğrulmaya çalıştı, ancak yine bayıldı. Ayıldıktan sonra bize cemaatin namazı kılıp kılmadığını sordu.

Biz, 'Kılmadılar, ey Allah'ın Resûlü, sizi bekliyorlar.' dedik. Bu sırada Ashab-ı Kiram mescidde toplanmış, yatsı namazını kılmak üzere Allah Resûlü'nü bekliyordu. Allah Resûlü kalkamayacağını anlayınca Ebû Bekir'e namazı kıldırması için haberci gönderdi."[27]

8. Ehliyle Birlikte Olanın Gusletmesi

Abdest babında belirttiğimiz gibi eşiyle birlikte olan kimse, eşine tekrar yaklaşmak isterse abdest alması sünnettir:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz hanımına yaklaşır, sonra bir daha yaklaşmak isterse namaz abdesti alsın."[28]

Bunun gibi, ilişkiden sonra eşiyle tekrar birlikte olmak isteyenin her seferinde gusletmesi de sünnettir.

Ebû Râfi'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün her birinin yanında ayrı ayrı gusletmek şartıyla tüm hanımlarını dolaştı.

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü (hepsinden sonra) bir gusül alsan olmaz mı?' dedim.

Allah Resûlü dedi ki: 'Bu şekilde yapmak daha temiz, daha güzel ve daha iyidir.' "[29]

27. Buhari, 687; Müslim, 418
28. Müslim, 308
29. Ebu Davud, 219

Gusül Alırken Yapılması Gerekenler

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımları bize onun guslünü nakletmişlerdir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cünüplükten dolayı gusül abdesti aldığı zaman önce ellerini yıkardı. Sonra namaz için abdest alır gibi abdest alırdı. Sonra parmaklarını suya batırıp, onlarla saç diplerine suyun gitmesini sağlardı. Daha sonra başına üç avuç su dökerdi. En sonunda ise bütün bedenine su tutardı."[30]

Meymûne Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cenabetten dolayı abdest almak için abdest suyunu hazırladı. Sonra sağ eliyle sol eline iki ya da üç kez su döktü. Sonra avret mahallini yıkadı. Daha sonra iki ya da üç kez elini yere veya duvara sildi. Sonra ağzını çalkaladı, burnuna su verdi; yüzünü ve kollarını yıkadı. Sonra başından aşağı su döküp bütün vücudunu yıkadı. Daha sonra bulunduğu yerden biraz kenara çekilerek ayaklarını yıkadı. Ona (kurulanması için) bir bez getirdim. Fakat, almadı. Eliyle suyu silkelemeye başladı."[31]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) guslünde umde olan bu iki rivayetten yola çıkarak, guslün keyfiyetini öğreneceğiz. Sayılan maddelerden "Niyet etmek" ve "Suyun tüm vücuda ulaşması" guslün farzı, diğer maddeler guslün sünnetidir.

A. Niyet Etmek

"Ameller ancak niyetlerle (sahih olur/kabul edilir)"[32] hadisi gereğince niyet, yapılan her ibadetin temel şartıdır.

Niyet, kalbin amelidir. Gusle dair dil ile niyet edilmez.[33]

B. Besmele Çekmek

Besmele, her işin başında sünnet olan bir uygulamadır.

30. Buhari, 248; Müslim, 316
31. Buhari, 274; Müslim, 317
32. Buhari, 1
33. Detay için bk. s. 230

C. Elleri Yıkamak/Sabunlamak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gusle başlamadan ellerini yıkamıştır. Elleri su kabına/kovasına sokmadan yıkaması, abdest babında da gördüğümüz gibi suyun temizliği içindir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) uykudan uyananın, ellerini kaba sokmadan yıkamasını istemiştir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) elini toprağa ve duvara sürerek temizlemesi, günümüzde sabun gibi temizleyicilere karşılık gelir. O dönemde toprak, temizleyici olarak kullanılırdı.

D. Tenasül Uzvunu Yıkamak

Sağ eliyle su döküp sol eliyle tenasül uzvunu yıkamıştır. Zira o (sallallahu aleyhi ve sellem) fazilet babından işlerde sağ elini, eza gidereceği işlerde sol elini kullanırdı.[34]

E. Abdest Almak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gusle başlamadan önce, namaz için abdest alır gibi abdest alırdı.

Hadislerden anladığımız bu sünnet iki şekilde ifa edilebilir:

- **Âişe Annemizin** (radiyallahu anha) **rivayetinde olduğu gibi; gusle başlamadan abdest alınır.**
- **Meymûne Annemizin** (radiyallahu anha) **rivayetinde olduğu gibi, gusle abdest uzuvlarını yıkayarak başlar. Ayakları yıkamayı guslün en sonuna erteler.**

F. Saçları Güzelce Yıkamak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest aldıktan sonra, başından aşağı su döker ve parmaklarını saçlarının arasında gezdirerek suyu derisine ulaştırırdı.

Uzun Saçların Yıkanması

Şeriat, uzun saç konusunda kadınla erkeğin arasını ayırmıştır. Kadının saçı uzunsa ve örgü yapıyorsa, saçını açmayabilir. Yalnızca saçına üç defa su dökmesi yeterlidir.

34. bk. Ebu Davud, 33-34

Ummu Seleme'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben saçlarını ören bir kadınım. Cünüplük için boy abdesti alırken saç örgümü çözeyim mi?' dedim.

Allah Resûlü, 'Hayır. Başına üç avuç su dökmen, sonra da üzerine su döküp temizlemen sana yeterli gelir.' dedi."[35]

Ubeyd ibni Umeyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radiyallahu anha), Abdullah ibni Amr'ın boy abdesti aldıkları zaman kadınların saç örgülerini çözmelerini emrettiği iletildi.

Âişe bunun üzerine şöyle dedi: 'Şu Abdullah ibni Amr'a hayret doğrusu! Boy abdesti aldıklarında kadınların saç örgülerini çözmelerini emrederken başlarını tıraş etmelerini de emreder mi acaba! Ben, Allah Resûlü ile birlikte bir kaptan abdest alırdım. Başıma üç defa su dökmekten başka bir şey yapmazdım.' "[36]

Erkeklere ise uzun da olsa saçlarını açmaları ve suyu, saç diplerine kadar ulaştırmaları emredilmiştir.

Sevbân'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Erkek eğer saçları örgülü ise çözüp saçlarının dibine suyu ulaştırsın. Kadının saç örgülerini çözmemesinde bir sakınca yoktur. O iki avcuyla başına üç defa su döksün."[37]

Racih olan; kadınlara tanınan bu kolaylıkta hayız, nifâs ve cünüplük guslü arasında fark olmamasıdır.[38]

G. Sağ Taraftan Başlamak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) başını yıkamaya sağ taraftan başlardı.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

35. Müslim, 330
36. Müslim, 331
37. Ebu Davud, 255
38. Bazı âlimler hayız ve cünüplük guslünü ayırmış, bu ruhsatın cünüplük guslü için olduğunu savunmuşlardır. Bu konuda kadınların saçlarını açtığına dair rivayetleri delil olarak kullanmışlardır.
Şu bir gerçek ki; aslolan saçların açılması ve iyice yıkanmasıdır. Ancak meşakkat olacağı takdirde kadınların saç örgülerini açmadan yıkamalarına ruhsat verilmiştir. Dileyen dilediği hükümle amel eder. Asıl ile ruhsat arasında bir çelişki yoktur ki tercihte bulunalım.

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cünüplükten dolayı gusül abdesti almak istediği zaman, süt sağılan kaba benzer bir kap dolusu su isterdi. Sonra avcuyla su alıp başının sağ tarafını yıkamaya başlardı. Daha sonra ise sol tarafını yıkardı. Başının her iki tarafını bu şekilde yıkardı."[39]

H. Suyu İsraf Etmemek[40]

Cünüp Olana Yasak Olan ve Yasak Olmadığı Hâlde Yasak Sayılan Fiiller

Sahih ve sarih (açık) nasların delalet ettiği kadarıyla cünüp olana yasak olan tek şey cünüp olduğu hâlde namaz kılmasıdır. Zira Yüce Allah, namaz için küçük ve büyük abdesti şart kılmıştır.

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar/dirseklerle beraber kollarınızı yıkayın. Başınızı mesh edin ve ayaklarınızı da topuklarınıza kadar (yıkayın). Şayet cünüp olursanız (gusülle) temizlenin. Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün. Allah, (din konusunda) sizi zora sokmak/işinizi zorlaştırmak istemez. Fakat Allah, şükredesiniz diye sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."[41]

Cünüp olan kimse gusledinceye ya da teyemmüm alıncaya kadar namaz kılamaz.

A. Cünüp Kimsenin Kur'ân'a Dokunması

Cünüp olan kimse Kur'ân'a dokunabilir. Kur'ân'a dokunmasını engelleyen sahih ve sarih (açık) bir nas yoktur.

Abdest babında gördüğümüz gibi; "Abdestsiz ve cünüp olan kimse, Kur'ân'a dokunamaz." diyenlerin delilleri ya sahih değildir ya da sarih değildir.[42]

39. Buhari, 258; Müslim, 318
40. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 255
41. 5/Mâide, 6
42. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 262, 141 No.lu dipnot

B. Cünüp (ve Hayızlının) Kur'ân Okuması

Cünüp, hayız/nifâs veya abdestsizin Kur'ân okumasına engel sahih ve sarih bir nas yoktur.

Bilakis Allah (celle celaluhu), Kur'ân okumayı tüm Müslimlere emretmiş, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân okumaya teşvik etmiştir.

"Kur'ân'ı (iyice bellemek ve derin düşünebilmek için) tertil üzere (tane tane, ağır ağır) oku."[43]

Ebû Mûsâ El-Eşari'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Kur'ân'ı okuyan müminin durumu, utrucce/turunçgil meyvesi gibidir. Tadı da güzel, kokusu da güzeldir. Kur'ân okumayan müminin durumu ise hurma gibidir. Tadı güzeldir. Ancak kokusu yoktur. Kur'ân'ı okuyan münafığın durumu reyhan gibidir. Kokusu güzeldir. Ancak tadı acıdır. Kur'ân okumayan münafığın durumu ise Ebû Cehil karpuzu gibidir. Kokusu yoktur. Tadı da acıdır."[44]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, 'Sizden biriniz evine döndüğünde orada üç tane semiz ve doğurmak üzere olan deve bulmak ister mi?' diye sordu.

Biz, 'Evet.' dedik.

O dedi ki: 'Birinizin namazda okuyacağı üç ayet, semiz ve doğurmak üzere olan üç deve kazanmasından daha hayırlıdır.' "[45]

Kur'ân okumayı emreden/teşvik eden naslarda, hiçbir şart ve kayıt zikredilmemiştir. Âişe Annemiz Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) her hâlinde Allah'ı (celle celaluhu) zikrettiğini haber vermiştir.[46] Ki; Kur'ân'ın, Allah'ı zikretme kapsamında olduğu izahtan varestedir.

Muhaddislerden İmam Buhârî (rahimehullah), Sahih'inin bir bölümünü bu konuya ayırmış, hayızlı ve cünüp bir kimsenin Kur'ân okuyabileceğine dair şu delilleri vermiştir:

43. 73/Müzzemmil, 4
44. Buhari, 5427
45. Müslim, 802
46. bk. Müslim, 373

"İbrâhîm şöyle demiştir: 'Hayızlı kadının ayet okumasında bir sakınca yoktur.'

'İbni Abbâs da cünüp kimsenin Kur'ân okumasında bir mahzur görmezdi.'

'Peygamber ise her durumda Allah'ı anardı.'

Ummu Atiye şöyle demiştir: 'Biz kadınlara, hayızlı iken de (Arafat ve Mina gibi yerlere) çıkmamız, erkekler gibi tekbir getirip dua etmemiz emredildi.'

İbni Abbâs, Ebû Sufyân'ın şöyle dediğini nakletmiştir: 'Hirakl, Peygamber'in mektubunu istedi. Sonra onu okudu. Bir de baktık ki mektup, 'De ki: 'Ey Ehl-i Kitap! Gelin sizinle bizim aramızda ortak bir kelimede buluşalım.' '[47] şeklinde başlıyordu.'

'Atâ, Câbir'den şöyle nakletmiştir: 'Âişe hayız oldu, Kâbe'yi tavâf ve namaz hariç, hac ibadetinin bütün gereklerini yerine getirdi.' '

Hakem şöyle demiştir: 'Ben cünüp iken hayvan boğazlarım.'

Allah (celle celaluhu) şu şekilde buyurmuştur:

'Allah'ın adının anılmadığı (hayvanlardan) yemeyin.'[48]

(305) Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte yola çıktık. Sadece haccı düşünüyorduk. Şerif'e geldiğimiz zaman hayız oldum. Sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma geldi. O esnada ağlıyordum.

'Neden ağlıyorsun?' diye sordu.

Ben de 'Allah'a andolsun ki, bu yıl hac etmeyi istemiyorum.' diye karşılık verdim.

O da 'Galiba hayız oldun.' dedi.

47. 3/Âl-i İmrân, 64
48. 6/En'âm, 121

Ben, 'Evet.' deyince şöyle buyurdu: 'Bu, Allah'ın Âdem'in kızları için takdir ettiği bir şeydir. Hacıların yaptığı her şeyi yap! Yalnız temizleninceye kadar Kâbe'yi tavâf etme!'[49] "[50]

İmam Buhârî'nin (rahimehullah) bu nakillerden istidlal vechi şöyledir.

a. Hayız ve cünüp olan kimselerin, Kur'ân okumayı yasaklayan sahih ve sarih bir nas olmadığı gibi, okuyabileceklerini **dolaylı olarak gösteren** naslar ve selef fetvaları vardır.

b. İbni Abbâs (radiyallahu anh) ve İbrâhîm En-Nehaî (rahimehullah) hayız ve cünüp olan kimsenin Kur'ân okuyabileceğine fetva vermiştir.

İbnu Munzir (rahimehullah), İbni Abbâs (radiyallahu anh) rivayetini isnadıyla birlikte vermiştir. İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) günlük Kur'ân virdini cünüp olarak okuduğunu zikretmiştir.[51]

İbrâhîm En-Nehaî sözünü Darimi isnadıyla nakletmiştir.[52] Her ne kadar İbrâhîm En-Nehaî (rahimehullah) cünüp ve hayızlının yalnızca bir ayet okumasına fetva verse de, Buhârî'nin bunu nakletmesi **konuda icma olmadığını göstermek içindir.**[53]

Bu da bazılarının iddia ettiği gibi konu hakkında bir icma olmadığını, konunun ihtilaf ve içtihada açık olduğunu ve her âlimin delillere bakıp bir tercih yapabileceğini gösterir.

c. Allah Resûlü her hâlinde Allah'ı (celle celaluhu) zikretmiş, hayızlı kadınların bayram günü Allah'ı (celle celaluhu) zikretmelerine, Müslim cemaatin tekbiriyle tekbir getirmelerine müsaade etmiştir.

Demek ki Allah'ı zikretmek için abdest şartı yoktur. Abdestsiz, cünüp veya hayız olan kişi, Allah'ı abdestli ve abdestsiz olarak zikredebilir. Kur'ân okumak da Allah'ı (celle celaluhu) zikretmektir. Öyleyse hayız ve cünüp olan kimse, Allah'ı zikredebilir, Kur'ân okuyabilir.

49. Buhari, 305; Müslim, 1211
50. Buhari, Kitâbu'l Hayz, 7. Bab
51. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Hayz, 7. Bab başlığı şerhi
52. bk. Darimi, 1029-1033
53. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Hayz, 7. Bab başlığı şerhi

d. Allah Resûlü Hirakl gibi kâfirlere davet mektubu yazmış, bu mektuplara Kur'ân'dan ayetler yazmıştır. Hirakl ve çevresinde bulunan mütercimler kâfir olmalarına rağmen bu ayetleri okumuştur.

e. Âişe Annemiz (radiyallahu anha) hac mevsiminde hayız olmuştur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hacının yapması gereken her şeyi yapmasını emretmiş, yalnızca tavâf ve namazı yasaklamıştır. Demek ki hayızlıya yasak olan şey namaz ve tavâftır. Bunun dışında kalan ve bir hacının yapabileceği ibadetleri yapabilir. Ancak özel bir nas gelir ve bir ibadeti yasaklarsa o müstesna… Kur'ân okumak, bir hacının en fazla yaptığı ibadetlerdendir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hayızlıya Kur'ân okumayı yasaklamamıştır.

Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşılan şudur ki;

- Hayız ve cünüp olan kimsenin Kur'ân okumayacağına dair icma söz konusu değildir.

- Kur'ân ve Sünnet okumayı emreden/teşvik eden naslar, hiçbir kayıt zikretmemiş, her Müslim'e okumayı emretmiştir. Herhangi bir şart zikredenin sahih ve sarih bir nas zikretmesi gerekir.

- Naslar **dolaylı olarak** hayız ve cünüp olan kimsenin Kur'ân okuyabileceğine işaret etmiştir.

Hemen belirtmeliyim ki; hayız ve cünüp Kur'ân okuyamaz, diyen cumhur-u ulema bazı delillere dayanmışlardır. Ancak bu delillerin bir kısmı sahih olmakla birlikte konuya delaleti sarih (açık) değildir. Bir kısmı sarihtir, ancak sahih değildir.[54]

54. Bu delillerden bazısı şunlardır:

- Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hela ihtiyacını giderip heladan çıkar, bize Kur'ân okur, okutur ve bizimle beraber et yerdi. Cünüplükten başka hiçbir şey Allah Resûlü'nü Kur'ân okumaktan alıkoymazdı." (Ebu Davud, 229; Tirmizi, 146)

Bu hadisin isnadında, hakkında konuşulmuş raviler vardır. Buhari (rahimehullah), Şâfiî (rahimehullah), Ahmed (rahimehullah), Beyhakî (rahimehullah) ravilerden Amr ibni Murra'yı zayıf kabul etmişlerdir. Ayrıca isnatta Muhammed ibni Abdurrahmân ibni Ebî Leylâ vardır. Bu şahıs saduk olsa da, kötü bir hafızaya sahiptir. (Tuhfetu'l Ehvezî, 146. hadis şerhi)

Hadis sahih olsa dahi, fiildir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) fiilleri, vücubiyete delalet etmez; istihbaba delalet eder.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

- "Cünüp ve hayızlı olan kimse, Kur'ân'dan bir şey okumasın." (Tirmizi, 131)

C. Cünüp (ve Hayızlının) Mescide Girmesi

Mescid Allah'ın evidir. Allah (celle celaluhu) ve Resûl'ü (sallallahu aleyhi ve sellem) kulları mescide davet etmiş, mescidde bulunmayı dahi faziletli bir amel (ibadet) kabul etmişlerdir:

"Hiç şüphesiz, mescidler Allah'ındır. (O hâlde), Allah'la beraber başka bir (ilaha) dua etmeyin." [55]

"(O nur) Allah'ın yüceltilmesine ve içerisinde Allah'ın adının anılmasına izin verdiği evlerde (mescidlerdedir). Orada, gece ve gündüz O'nu tesbih ederler." [56]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur:

"Beldelerin Allah'a en sevimli gelen yerleri mescidleridir. En sevmediği yerleri ise çarşı pazarlarıdır." [57]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bakınız! Allah'ın kendisiyle günahları sildiği dereceleri yükselttiği şeyi size bildireyim mi?'

Oradakiler, 'Evet bildir, Ey Allah'ın Resûlü.' dediler.

O da, 'Zorluklara rağmen abdesti tam ve eksiksiz güzel bir şekilde almak, mescidlere giden adımları çoğaltmak, namazdan sonraki namazı beklemektir. İşte bu ribattır. İşte bu ribattır.' buyurdu." [58]

Mescide davet eden ve mescidde bulunmayı ibadet sayan naslardan hiçbiri, mescidde bulunabilmek için bir kayıt/şart zikretmemiştir. Abdestli, abdestsiz, hayız, nifâs ve cünüp olmasına bakmaksızın tüm Müslimleri mescidde bulunmaya teşvik etmiştir.

Bunun yanında bazı naslar açık bir şekilde hayızlı kadınların mescide girdiğini göstermiştir.

Bu hadis açık olsa da sahih değildir. Zira senedinde İsmâîl ibni Ayyâş vardır ve bu hadisi Hicazlılardan nakletmiştir. Tirmizi (rahimehullah), Buhari'den şunu işitmiştir: "İsmâîl ibni Ayyâş Hicaz ve Iraklılardan münker hadisler (zayıf) rivayet eder. Bu hadisi Mûsâ ibni Ukbe'den nakleder. Mûsâ ibni Ukbe Hicazlıdır. Beyhakî (rahimehullah), Ahmed ve Yahyâ ibni Maîn'den onun Hicazlılardan rivayetinin zayıf olduğunu nakletmiştir." (Tuhfetu'l Ehvezî, 131. hadis şerhi)

55. 72/Cin, 18
56. 24/Nûr, 36
57. Müslim, 671
58. Müslim, 251

Bir önceki başlıkta zikrettiğimiz Âişe Annemiz'in (radiyallahu anha) hadisinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); tavâf ve namaz dışında hacının yaptığı her şeyi yapmasını emretmişti annemize… [59]

Şüphe yok ki; hac esnasında bir hacının en fazla vakit geçirdiği yer, mesciddir. Buna rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onu (radiyallahu anha) mescide girmekten alıkoymamıştır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana, 'Mesciddeki seccadeyi bana uzatıver.' buyurdu.

Ben, 'Ben hayızlıyım.' dedim.

Allah Resûlü, 'Hayızlı oluşun senin elinde değildir.' buyurdu" [60]

Meymûne'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bizler hayızlı olduğumuz hâlde bize yaslanıp Kur'ân okurdu. Yine bizler hayızlı olduğumuz hâlde mescide seccade sererdik." [61]

Eşi hayızlı olmasına rağmen onun mescidden seccade/namazlık almasına veya mescide girip seccade/namazlık sermesine müsaade etmiştir. Bu da hayızlının (doğal olarak cünüp olan kimsenin) mescide girebildiğini göstermektedir.

Saîd ibni Mansûr, Es-Sunen'inde sahih bir isnatla şunu rivayet etmiştir:

'Allah Resûlü'nün ashabından kimisini namaz abdesti aldığı zaman cünüp olduğu hâlde mescidde otururken gördüm." [62]

İbni Kesîr (rahimehullah) bu rivayet için, "Müslim şartı üzere sahihtir." [63] demiştir.

Bu rivayet, ashabın cünüp oldukları hâlde mescidde oturduğunu, cünüp hâlde mescide girmekte bir sakınca olmadığını göstermektedir. Abdest almalarının nedenini şöyle açıklayabiliriz: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) -ilerleyen başlıklarda gelecek- cünüp olanların abdest almasını tavsiye etmiştir. Cü-

59. bk. Buhari, 305; Müslim, 1211
60. Müslim, 298
61. Nesai, 272, 383
62. Sunenu Saîd ibni Mansûr, 646
63. İbn-i Kesîr Tefsîri, 3/157, Nisâ Suresi, 43. ayetin tefsiri

nüp olan gusül alıncaya kadar geçecek zamanda, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyesine uyarak abdest alır. Ashabın abdest alması bu irşada mebnidir. Allahuâlem… [64]

D. Cünüp Olanın Günlük İşlerini Yapması

Cünüp ve hayızın anormal bir durum olduğu, sahibini kirlettiği, manevi olarak sahibinin derecesini düşürdüğü inancı; tahrif edilmiş semavi dinlerden ve putperest cahiliye geleneğinden geriye kalmıştır.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemine baktığımızda bu cahiliye kalıntılarının sahabilerde de var olduğunu, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu anlayışı düzeltmek için çaba harcadığını görürüz.

64. Cumhur-u ulema bazı hadislere dayanarak hayızlının ve cünüp olan kimselerin mescide girebileceklerini söylemişlerdir. Bir grup âlim de (İmam Şâfiî ve Ahmed) mescidden yürüyüp geçebileceklerini ancak oturamayacaklarını söylemişlerdir. İstinad ettikleri delillerden sahih olanlar açık değil, açık olanlar da sahih değildir.

• "Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuzda ne dediğinizi bilinceye kadar ve cünüp olduğunuzda -yolculuk hâli müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın…" (4/Nisâ, 43)

Bu ayette geçen "عَابِرِي سَبِيلٍ /yoldan geçen" ifadesini ayette geçmiyor olmasına rağmen mescidden geçen olarak yorumlamışlardır. Ayet namaza yaklaşmamayı emrederken, ayetin zahirini bırakıp; ilk emri namazdan uzak durmaya (sarhoş), ikinci emri namazın kılındığı yerden yani mescidden uzak durmaya (cünüp) yormuşlardır. Oysa ayetin zahiri ve nüzul sebebi ayetin namazla ilgili olup mescidle ilgili olmadığını göstermektedir. Hâliyle "Cünüp olan mescide giremez, yalnızca uğrayabilir." çıkarımı, güçlü bir çıkarım değildir. Delil sahih, ama sarih (açık) değildir.

• Ummu Atiyye (radıyallahu anha) bayram namazları için şöyle demiştir: "Bayram için hayırlı ve genç/bekar kızlarımızı (namaz alanına) çıkarmakla emrolunduk. Ta ki Müslimlerin cemaatine, duasına şahit olsunlar. **Ancak hayızlılar musalladan uzak durur.**" (Buhârî, 351; Müslim, 890)

Derler ki: Hayızlı kadın mescide giremeyeceği için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) musalladan uzak durmalarını istemiştir. Oysa bayram namazları mescidde değil açık alanlarda kılınmaktadır. Açık alan mescid değildir.

Kaldı ki; bir hadisin isnadının sıhhatinden ve hadisin fıkhından emin olmanın yolu, onun tüm rivayetlerini bir araya toplamaktır. Özellikle manayla rivayet edilen hadislerde, hadisin lafızları birbirini tefsir edip açıklamaktadır. Hayızlıların uzak durması istenen musalla, başka rivayetlerde şöyle açıklanmıştır: "İnsanların en arkasında dururlar." (Buhari, 971) Bir başka rivayette; "Hayızlılar namazdan uzak dururlar." (Müslim, 890/12) Görüldüğü gibi musalladan kastedilen mescid değil, safların en gerisi veya namazdır. Hadis sahihtir, ama hayızlının ve cünüp olan kimsenin mescide giremeyeceğine dair açık bir delil değildir.

• Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabının evlerinin kapıları mescide açıkken mescide gelerek: 'Şu evlerinizin kapılarını mescidden başka bir tarafa çevirin.' dedi ve içeri girdi. İnsanlar bir ruhsat inmesini ümit ederek bir şey yapmadılar. Sonra tekrar çıktı ve: 'Evlerinizin kapılarını mescidden başka tarafa çevirin. Çünkü ben mescide hayızlı ve cünüp kimselerin girmelerini helal görmüyorum.' buyurdu." (Ebû Dâvud, 232)

Hadis açık/sarih ama sahih değildir. Hadisin ravilerinden Cesra binti Dicâce zayıf kabul edilmiştir. Buhari (rahimehullah) bu ravi hakkında, "Cesra'nın ilginç/acayip rivayetleri vardır." demiştir. Ayrıca ravilerden Eflet ibni Halîfe hakkında ihtilaf edilmiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 232. hadis şerhi)

Ebû Hureyre (radiyallahu anh) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi cünüp olduğu bir sırada Medine sokaklarının birinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile karşılaşır. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) gizlenip ondan uzaklaşır ve gusül abdesti alıp geri döner.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Ebû Hureyre neredeydin?' diye sorar.

O da 'Cünüp idim, temiz olmadan seninle birlikte oturmak istemedim.' diye cevap verir.

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Subhanallah! Müslim asla necis olmaz.' der."[65]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana, 'Mesciddeki seccadeyi bana uzatıver.' buyurdu.

Ben, 'Ben hayızlıyım.' dedim.

Allah Resûlü, 'Hayızlı oluşun senin elinde değildir.' buyurdu"[66]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımlarından biri büyükçe bir kaptan gusletti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) o kaptan abdest almak isteyince eşi, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben cünüp idim.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Su cünüp olmaz.' "[67]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kadın âdet gördüğünde, Yahudiler onunla birlikte yemek yemez, evlerde beraber kalmazlardı. Allah Resûlü'nün ashabı bu durumu ona sordular. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu:

'Sana (kadınların) hayız hâlini soruyorlar. De ki: 'O (hayız) bir ezadır. Hayız döneminde kadınlarla (cima etmekten) uzak durun. (Hayız bitip) temizleninceye kadar (cima etmek için) onlara yaklaşmayın. (Gusledip) temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın. Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever.'[68]

65. Buhari, 283; Müslim, 371
66. Müslim, 298
67. Tirmizi, 65
68. 2/Bakara, 222

Allah Resûlü, 'Cima hariç her şeyi yapabilirsiniz.' dedi. Bu durum Yahudilere ulaştı.

Onlar, 'Bizim uygulamalarımızdan bir şeyi terk etmekle bu adam ancak ve ancak bize muhalefet etmek istiyor.' dediler.

Bunun üzerine Usayd ibni Hudayr ile Abbâd ibni Bişr gelip, 'Ey Allah'ın Resûlü! Yahudiler böyle böyle diyorlar. Dolayısıyla hayızlı kadınlarla birlikte kalmayalım mı?' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yüzü değişti. Öyle ki kendisinin onlara darıldığını zannettik. Arkasından o ikisi dışarı çıktılar ve Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) süt hediye etmeye gelen bir adamla karşılaştılar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onların arkasından haber gönderdi ve kendilerine süt içirdi. Böylece onlar da Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kendilerine darılmadığını anladılar."[69]

Rivayetleri okuduğumuzda hayızlı ve cünüp olan kimselere dair anlayışın ashabın günlük hayatını olumsuz etkilediğini görürüz. Zira insan, yaşadığı dönemin yaygın anlayışından etkilenir. Sahih bilgi kaynağı olsun diye gelen İslam, insanı zan, hurafe ve beşer uydurması bilginin esaretinden kurtarır. Vahyin aydınlığında insanı yeniden inşa eder.

Ne yazık ki cünüp ve hayıza dair bu yanlış inanışlar bugün de hükümfermadır. Cünüplük ve hayız durumu bir günah gibi algılanmakta, cünüp atılan her adım bir günah/ayıp kabul edilmektedir. Tahrif ve cehaleti bünyesinde meczeden çağımız cahiliyesi, sayılanlara ilaveten hayız ve cenabeti uğursuzluk saymaktadır. Ki, uğursuzluk inancı (herhangi bir şeyin uğursuzluk getirdiğine inanmak) İslam'ın şirk kabul ettiği ve mücadele ettiği itikadi virüslerdendir.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Uğursuzluğa inanmak şirktir. Uğursuzluğa inanmak şirktir. Uğursuzluğa inanmak şirktir. Bu düşünce hepinizin kalbine gelebilir. Fakat Allah bu duyguyu tevekkül inancıyla giderir."[70]

69. Müslim, 302
70. Ebu Davud, 3910; Tirmizi, 1614

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Kimi uğursuz sayması işinden alıkoyarsa Allah'a şirk koşmuş olur.'

Orada bulunanlar dediler ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Bunun kefareti nedir?'

Allah Resûlü şöyle dedi: 'Birinizin şöyle demesidir:

اَللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ، وَلَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ، وَلَا إِلٰهَ غَيْرُكَ

'Allah'ım! Senin hayrından başka hiçbir hayır yoktur. Senin uğurundan başka hiçbir uğur da yoktur. Senden başka hiçbir ilah yoktur.' "[71]

Bu itikadi virüs, toplumun söz kalıplarına yansımış olumsuz durumlarda "Bu işte bir cünüplük var." şeklinde vücut bulmuştur. Müslimlerin dikkatli olması gerekir.

Bir kişinin cünüpken/hayızken evden çıkması, alışveriş yapması, işe gitmesi, ilim meclisinde bulunması, ziyaret yapması vs. bir günah veya ayıp değildir.

E. Cünüp Kimsenin Bulunduğu Yere Melek Girmez Anlayışı!

Cünüp olanın bulunduğu yere melek girmeyeceğine dair rivayet zayıftır:

Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Melekler suret, köpek ve cünüp olan eve girmez."[72]

Cünüplükle ilgili yanlış tasavvurları besleyen rivayetlerden biri de budur. Oysa bu hadisin sahih rivayetlerinde "cünüp" lafzı yoktur. Olması da mümkün değildir. Zira Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) genel uygulaması, bu rivayete münafidir. O (sallallahu aleyhi ve sellem), gusül almadan uyumuş, eşleriyle birlikte vakit geçirmiştir. Bu nedenle âlimler ya "cünüp" lafzını zayıf kabul etmiş ya da Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) genel uygulamasına uygun olarak tefsir etmişlerdir. Örneğin Hattâbî (rahimehullah), "Bu, guslü erteleyen değil, tamamen terk eden kimsedir."[73] şeklinde açıklamıştır.

71. Ahmed, 7045
72. Ebu Davud, 227
73. Avnu'l Ma'bûd, 227 No.lu hadis şerhi

F. Guslü Erteleyen Cünüp Kişinin Abdest Alması

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cünüp olan kimsenin gündelik işlerini yaparken abdest almasını tavsiye etmiştir.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (radiyallahu anh) Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) fetva sordu ve dedi ki: 'Cünüp olduğu hâlde bizden biri uyuyabilir mi?'

Allah Resûlü, 'Evet. Abdest alsın ve gusletmek istediği vakte kadar uyusun.' buyurdu."[74]

Abdullah ibni Ebî Kays'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radiyallahu anha), 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cünüpken nasıl hareket ederdi? Uyumadan önce mi yıkanırdı, yoksa yıkanmadan önce uyur muydu?' diye soruldu.

O, 'Bunların her ikisini de yapardı. Bazen yıkanır, arkasından uyurdu. Bazen namaz abdesti gibi abdest alıp uyurdu.' dedi.

Soruyu soran, 'Dinde kolaylık kılan Allah'a hamdolsun.' dedi."[75]

Ancak bu, zorunlu bir uygulama değil, bir tavsiyedir. Kişi abdest almasa da günah işlememiş olur. Fazilet olan bir tavsiyeyi terk etmiş olur.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cünüp olduğu hâlde suya dokunmadan uyurdu."[76]

Ummu Seleme'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü cünüp olurdu ve uyurdu. Sonra uyanır, tekrar uyurdu."[77]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eşlerinin yanında tek gusülle kalmış, arada gusül veya abdest almamıştır.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle nakledilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gecede tüm hanımlarını gezerek (onlarla birlikte olurdu). O dönemde hanımlarının sayısı dokuz idi."[78]

74. Buhari, 287
75. Müslim, 307
76. Tirmizi, 118; Ebu Davud, 228
77. Ahmed, 26552
78. Buhari, 284; Müslim, 309

Gusülle İlgili Meseleler

A. Suyun Tüm Vücuda Ulaşması İçin Vücudu Ovmak/Delk Gerekir mi?

Guslün farzlarından birinin niyet, diğerinin suyu tüm vücuda yaymak olduğunu söylemiştik. Ancak Allah Resûlü'nün guslünü nakleden eşleri, onun (sallallahu aleyhi ve sellem) vücudunu ovduğunu nakletmemişlerdir. O (sallallahu aleyhi ve sellem) tüm vücuduna su döker ve vücudun tamamının ıslandığına dair kanaat oluşursa guslü bitirirdi.

Bir insan suyun tüm vücuduna ulaşması için vücudunu ovabilir, ama bu, guslün şartlarından/farzlarından değildir.

B. Tırnak Dibi, Göbek Deliği, Kulak İçi, Küpe Delikleri Yıkanmalı mıdır?

Selmân'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) yağ, peynir ve hayvan derilerinden yapılan elbiseleri giymenin hükmü soruldu.

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Helal, Allah'ın Kitabı'nda helal kıldığı şeylerdir. Haram da yine Allah'ın, Kitab'ında haram kıldığı şeylerdir. Hükmünü belirtmediği şeyler ise affedip mübah kıldığı şeylerdir.' "[79]

Şeriat bir konunun hükmünü açıklamamış **ihtiyaç olmasına rağmen** o konuda susmayı tercih etmişse; bu, o meselenin affedildiğini gösterir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü ve fiilî olarak guslü açıklamasına rağmen bu meseleye temas etmemiş, eşleri onun bu bölgeleri yıkadığını rivayet etmemiştir.

Bu bölgeler yıkanmasa da alınan gusül sahihtir.

C. Gusül Abdesti Alanın Namaz Abdesti Alması Gerekir mi?

Cünüplükten gusletmek küçük abdestsizliği de kapsar ve kişi guslettiğinde abdest almış sayılır. Bu nedenle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) guslettikten sonra abdest almaz, abdestliymiş gibi namazlarını eda ederdi.

79. Tirmizi, 1726

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü guslettikten sonra abdest almazdı. O gusleder sonra iki rekât namaz kılar ve sabah namazını kılardı. Ben onun gusülden sonra abdest aldığını görmedim."[80]

D. Guslü Gerektiren Birkaç Sebep Bir Araya Toplandığında Tek Gusül Yeter mi?

Örneğin kişi rüyasında ihtilam oldu, sonra eşiyle beraber oldu…Ya da kadın eşiyle birlikte oldu, sonra hayız oldu…

Bu durumda kişinin tek gusül alması yeterlidir. Zira abdesti bozan birçok sebep bir araya geldiğinde, bir tek abdest yeterli olmaktadır.

E. Guslederken Örtünme Hâlleri

Gusleden kişinin örtünmesiyle ilgili hâlleri üç kısma ayırabiliriz.

1. Kimsenin Görmediği Bir Yerde Yalnız Yıkanan Kimse

Yalnız yıkanan insanın avret mahallini örtmesi edeptendir.

Muâviye ibni Hayde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne, 'Ey Allah'ın Resûlü! Avret yerlerimizden neresini örtüp neresini örtmeyelim?' diye sordum.

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Avret yerini eşin ve sahip olduğun müddetçe cariyen dışında herkesten koru.'

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Şayet insanlar iç içe olursa?' diye sordum.

Allah Resûlü, 'Gücün yetiyorsa ve imkân varsa avretini kimseye göstermemeye çalış.' dedi.

Ben, 'Kişi tek başına olursa?' diye sordum.

O, 'Allah kendisinden hayâ edilmeye insanlardan daha layıktır.' buyurdu."[81]

Şayet kişi, avret mahallini örtmez ve çıplak yıkanırsa; bu, haram değildir. Faziletli bir amelin terk edilmesidir. Mûsâ (aleyhisselam) ve Eyyûb (aleyhisselam) yalnız olduklarında çıplak yıkanmışlardır.

80. Ebu Davud, 250; Tirmizi, 107
81. Ebu Davud, 4017; Tirmizi, 2769

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İsrailoğulları birbirlerinin avret yerlerine bakarak çıplak yıkanırlardı. Mûsâ (aleyhisselam) ise tek başına yıkanırdı. Bunun üzerine, 'Vallahi Mûsâ'nın bizimle yıkanmasını, kendisinin kasığında fıtık olması alıkoymaktadır.' dediler. Bir keresinde yine yıkanmaya gitti ve elbiselerini bir taşın üzerine bıraktı. Taş elbiselerle birlikte yuvarlanmaya başladı. Mûsâ, 'Ah taş! Elbisem, elbisem!' dedi ve taşın arkasından koşmaya başladı. İsrailoğulları Mûsâ'nın avret yerini gördüler ve 'Vallahi Mûsâ'nın bir şeyi yokmuş.' dediler. Nihayet Mûsâ görüldüğünde taş durdu, Mûsâ (aleyhisselam) elbiselerini giydi ve taşa vurmaya başladı." [82]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Eyyûb, çıplak olarak yıkanmakta iken üzerine altından çekirgeler yağdı.

O da elbisesine doldurmaya koyulunca, Rabbi şöyle seslendi: 'Ey Eyyûb, şu gördüğün duruma ihtiyacın olmayacak kadar sana varlık vermedim mi?'

Eyyûb: 'Öyledir Rabbim, fakat senin bereketinden de ben müstağni kalamam.' dedi." [83]

2. Yanında Eşi Varken Yıkanan Kimse

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eşleriyle beraber yıkanır, banyoda onlarla şakalaşırdı.

Rivayetlerde eşlerinin yanında örtündüğüne dair açık bir ifade yer almamıştır.

Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben ve Allah Resûlü bir farak (üç sa') olan bir kaptan beraberce gusül alırdık." [84]

Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tunçtan yapılmış bir kaptan beraberce yıkanırdık." [85]

82. Buhari, 278; Müslim, 339
83. Buhari, 3391
84. Müslim, 319
85. Ebu Davud, 98

Ummu Hânî'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve hanımı Meymûne hamur bulaşığı olan bir kaptan birlikte gusletmişlerdi."[86]

3. Yanında Yabancı Biri Varken veya Başkalarının Gördüğü Yerde Yıkanan Kimse

Yabancı birinin avretine bakmak ve yabancının yanında avret mahallini açmak, dinimizde yasaklanmıştır.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Erkek erkeğin, kadın da kadının avret yerine bakamaz."[87]

Abdurrahman ibni Cerhed'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün yanıma oturdu. Benim uyluğum açıktı.

Bunun üzerine bana, 'Uyluğun avret olduğunu bilmiyor musun?' dedi."[88]

Buna göre, başkalarının yanında yıkanan veya yüzen (yani avretinin görünmesi ihtimali olan) birinin avret mahallini -diz kapağı ile göbek deliği arasını- kapatması zorunludur.

F. İhtilam Olan Kimse Rüya Değil Islaklığa Göre Gusletmelidir

İhtilam; erkeğin veya kadının gördüğü rüya neticesinde cünüp olmasıdır. İslam şeriatı ihtilam guslünü rüyaya değil, uyanıldığında görülen ıslaklığa bağlamıştır. Yani; kişi rüya görür ama uyandığında bir ıslaklık görmezse gusül almaz. Kişi rüyasını hatırlamaz, ancak uyandığında ıslaklık görürse gusül alır.

86. Nesai, 240; İbni Mace, 378
87. Müslim, 338
88. Ebu Davud, 4014; Tirmizi, 2795

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) ihtilam olduğunu hatırlamayan fakat elbisesinde ıslaklık gören kişinin durumu soruldu.

O da, 'O kimse gusletsin.' dedi.

İhtilam olduğunu hatırlayan fakat ıslaklık görmeyen kimsenin durumu sorulunca, ona da 'Gusül gerekmez.' dedi.

Ummu Suleym, 'Kadın da elbisesinde ıslaklık görürse gusletmesi gerekir mi?' diye sordu.

Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kadınlar (hüküm konusunda) erkeklerin ikiz kardeşidir.' buyurdu."[89]

89. Ebu Davud, 236; Tirmizi, 113

TEYEMMÜM BABI

Teyemmüm Alınabilecek Maddeler

- Toprak, Taş, Duvar, Ağaç vb. Yeryüzünün Dış Yüzeyi Olan Her Şey

Teyemmüm Alması Meşru Olan Kimseler

- Hasta Olan veya Su Kullanması Durumunda Hastalanacağını Düşünen Kimse
- Seferdeyken Su Bulamayan veya Sadece İçme Suyuna Sahip Kimse
- Su Bulamayan veya Bulsa Dahi Şer'i Bir Özür Nedeniyle Onu Kullanamayan Kimse

Teyemmümün Alınış Şekli/Keyfiyeti

- Niyet Edilir
- Besmele Çekilir
- Yeryüzü ve Ona Bitişik Olan Herhangi Bir Şeye Avuç İçi Bir Kez Vurulur
- Bileklere Kadar Yüz ve Eller Mesh Edilir

Teyemmümü Bozan Hâller

- Abdesti Bozan Her Hâl
- Suyun Bulunması
- Suyu Kullanamama Özrünün Kalkması

Teyemmümle İlgili Meseleler

- Teyemmüm Küçük ve Büyük Abdestin Yerine Geçer
- Teyemmüm Abdestsizliği Kaldırır
- Yanında Abdest İçin Yeterli Su Olmayan Kişi Teyemmüm Almakla Yetinir
- Namazı Özürsüz Olarak Erteleyen ve Son Vakte Bırakan Kişi, Abdest Aldığı Takdirde Namaz Vaktini Kaçıracaksa Teyemmüm Alabilir. Şer'i Bir Özrü Olan ise Abdest Alır
- Su Olmadığını Bilen Kişi Gusül/Abdest Gerektiren Fiilleri Yapabilir
- Bedeninde/Kıyafetinde Necaset Olan Abdestsiz/Gusülsüz Biri Yanındaki Az Miktarda Suyu Necaseti Temizlemek İçin Kullanır
- Su Bulamayan Kişinin Parayla Su Satın Alması Zorunlu Değildir
- Teyemmümlü Olan Kişi, Abdestli Olanlara İmamlık Yapabilir
- Teyemmüm Alamayacak Durumda Olan Kişi, Olduğu Hâl Üzere Namaz Kılar

TEYEMMÜM BABI

Yüce Allah, namaz ibadeti için abdesti şart kılmıştır. İleride açıklanacağı üzere; abdest almanın mümkün olmadığı yerlerde, abdestin bedeli olarak teyemmüm ibadetini meşru kılmıştır.

Teyemmümün Tanımı

Bir şeye yönelmek, onu kastetmek anlamına gelmektedir.[1] Bakara Suresi'nin 267. ayetindeki lugat anlamı gözetilerek kullanılmıştır.

Fıkhi ıstılahta teyemmüm; suyun **hakikaten** veya **hükmen** bulunmadığı yerde, şeriatın belirlediği keyfiyet üzere, toprakla abdest almaktır. Suyun hakiki ve hükmi yokluğunu ilerleyen sayfalarda açıklayacağız.

Teyemmümün Meşru Kılınması

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Seferlerinin birinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Beydâ (Mekke ve Medine arasında) veya Zâtu-l Ceyş mevkisinde bulunduğumuz sırada gerdanlığım kopup düştü. Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) gerdanlığımı aramak üzere konakladı, halk da kendisiyle beraber konakladı, ama su başında değillerdi.

Ebû Bekir Sıddık'a, 'Âişe'nin ne yaptığını görüyor musun? Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve halkı su bulunmayan bir yerde konaklattırdı, yanlarında su yok.' dediler.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), başını dizime koyup uyuduğu sırada Ebû Bekir çıkageldi: 'Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve halkı su bulunmayan bir yerde alıkoydun!

1. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 1/30, t-y-m maddesi

Üstelik yanlarında su da yok!' dedi ve beni azarladı. Allah'ın, konuşmasını dilediği kadar söyleyeceğini söyledi, eliyle de böğrüme vurmaya başladı. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) dizimde olmasından dolayı hiç kıpırdayamamıştım. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabaha susuz olarak çıktı ve ayağa kalktı. Derken, Allah teyemmüm ayetini indirdi.[2] Bunun üzerine teyemmüm ettiler.

Akâbe Biatı'ndaki on iki temsilcilerinden biri olan Usayd ibni Hudayr, bu olay üzerine, 'Ey Ebû Bekir ailesi, bu sizin (sebep olduğunuz) ilk bereketiniz değildir.' dedi.

Üzerinde olduğum deveyi harekete geçirdiğimizde gerdanlığı devenin altında bulduk."[3]

"Usayd ibni Hudayr (radiyallahu anh) (Aişe'ye) şöyle demişti: 'Allah sana hayırlı mükâfat versin. Allah'a yemin ederim ki senin başına bir iş geldi mi mutlaka Allah senin için ondan bir çıkış yolu takdir etmiş ve o işi de Müslimlere mübarek kılmıştır.' "[4]

Yaşanan bu olay üzerine meşru kılınan teyemmüm, Kur'ân'da iki ayrı ayette yer almaktadır:

"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuzda ne dediğinizi bilinceye kadar ve cünüp olduğunuzda -yolculuk hâli müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın. Şayet hasta olur, yolculukta bulunursanız veya sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla birlikte olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin. Şüphesiz ki Allah, (günahları affeden) Afuv, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr'dur."[5]

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar/dirseklerle beraber kollarınızı yıkayın. Başınızı mesh edin ve ayaklarınızı da topuklarınıza kadar (yıkayın). Şayet cünüp olursanız (gusülle) temizlenin. Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün. Allah, (din konusunda) sizi zora sokmak/işinizi zorlaştır-

2. 5/Mâide, 6
3. Buhari, 334; Müslim, 367
4. Buhari, 3773
5. 4/Nisâ, 43

mak istemez. Fakat Allah, şükredesiniz diye sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."[6]

Teyemmüm Kolaylaştırmadır

Mâide Suresi'nin 6. ayetinin son kısmından anlaşılacağı üzere teyemmüm, Yüce Allah'ın kullarına kolaylaştırması ve onlardan zorluğu gidermesidir. Kişi, her teyemmüm aldığında Allah'ın rahmetini hatırlamalı ve tamamladığı nimetten ötürü O'na (celle celaluhu) şükretmelidir.

Teyemmüm ibadetinin meşruiyeti, namazın önemine işarettir. Rabbimiz hangi durumda olursa olsun, Müslim'in namazı eda etmesini istemektedir. Zira namaz, kul ile Allah (celle celaluhu) arasındaki bağdır. Kulluğun istikameti namazın istikametine bağlıdır. Kişiyi sırat-ı mustakim çizgisinde tutacak şey, Rabbinin huzurunda en az beş vakit durmasıdır. Bu nedenle su olsun veya olmasın, yolculuk hâlinde veya mukimken, savaşta veya barışta… her şart ve durumda namaz emredilmiştir.[7]

Teyemmüm Küçük ve Büyük Abdestin Yerine Geçer

Abdestin bedeli olan teyemmüm, hem küçük hem de büyük abdestin yerine geçer. Abdestsiz, cünüp, hayız veya nifâslı kimse temizlenir ve su bulamazsa teyemmüm alabilir:

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar/dirseklerle beraber kollarınızı yıkayın. Başınızı mesh edin ve ayaklarınızı da topuklarınıza kadar (yıkayın). Şayet cünüp olursanız (gusülle) temizlenin. Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün. Allah, (din konusunda) sizi zora sokmak/işinizi zorlaştırmak istemez. Fakat Allah, şükredesiniz diye sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."[8]

Ayet önce abdesti, sonra guslü emretmiştir. Akabinde de su bulamayanların teyemmüm alabileceğini söylemiştir. Bu da teyemmümün, küçük ve büyük abdeste niyabet ettiğinin delilidir.

6. 5/Mâide, 6
7. bk. 4/Nisâ, 102
8. 5/Mâide, 6

Ayrıca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hem abdestsiz olana hem de cünüp kimseye teyemmümü emretmiştir.

İmrân ibni Husayn'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber cemaatle birlikte namaz kılmayıp bir köşede yalnız başına olan bir adam gördü.

Ona, 'Cemaatle namaz kılmaktan seni alıkoyan nedir?' diye sordu.

Adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Cünüp oldum, su da yok.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'O zaman toprakla teyemmüm al! Zira bu sana yeter.' "[9]

Teyemmüm Ne ile Alınır?

Yukarıda kaydettiğimiz Nisâ Suresi'nin 43. ve Mâide Suresi'nin 6. ayetlerinde Rabbimiz "saîden" (صَعِيدًا) kelimesini kullanır. Bu da teyemmüm alınacak şeyin "saîd" olduğunu gösterir.

"S-a-d" kökünden türeyen kelime yüksek olmak, yükselmek, yükseklik gibi anlamlara gelir.

Kimi âlimler yerin üstünde olan ve dokununca yukarıya doğru tozu çıkan toprak olduğunu söylemiştir.[10]

Kimisi ise " 'Saîd' yeryüzünün dış yüzüdür. Toprak olsun veya olmasın yerin dış yüzeyine 'saîd' denir."[11] demişlerdir.

Kur'ân ve Sünnet ikinci anlama delalet etmektedir. **Yeryüzü ve ona bitişik olan her şeyle teyemmüm alınabileceğini göstermektedir. Tozlu veya tozsuz toprak, dağ, duvar, taş, kaya, çakıl… bunların hepsi teyemmüm alınabilecek şeylerdir.** Bu tercihin sebebi şudur:

- **Allah (celle celaluhu) saîd kelimesini başka ayetlerde verimsiz kuru toprak anlamında kullanmıştır:**

"(Yine) şüphesiz ki biz, onun üzerinde (süs kıldıklarımızı) **kuru/verimsiz bir toprak** yaparız."[12]

9. Buhari, 348; Müslim, 682
10. bk. El-Mufredât, s. 484, s-a-d maddesi
11. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 3/287, s-a-d maddesi. Bazı âlimler bu görüşte ittifak nakletse de, İbnu Fâris'in (rahimehullah) belirttiği gibi "saîd"in mahiyeti konusunda dilciler ihtilaf etmiştir.
12. 18/Kehf, 8

"Belki, Rabbim senin bahçenden daha hayırlısını bana verir ve (senin bahçenin) üzerine gökten yakıp yıkan bir azap gönderir. **Kaygan/bitki bitmeyen/çöl gibi** bir toprak hâline geliverir."[13]

Bu kullanım, "saîd" kelimesinin, tozu olan toprak anlamından daha geniş bir anlama sahip olduğunu gösterir.

- **Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tüm yeryüzünün temiz ve temizleyici kılındığını haber vermiştir:**

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Bana, benden önce hiç kimseye verilmeyen beş özellik verildi: Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilirken ben siyah - beyaz bütün insanlara peygamber gönderildim. Benden önce hiç kimseye helal olmayan ganimet bana helal kılındı. **Temiz olan yeryüzü bana mescid ve temizleyici yapıldı**, bu nedenle namaz vakti herhangi bir kimseye nerede gelirse orada kılıversin. Ben, bir aylık mesafeden (düşman kalbine salınan) korkuyla muzaffer olundum/yardım gördüm. Bana şefaat hakkı verildi."[14]

Yer/Ard bir bütün olarak tahur (temiz ve temizleyici) kılınmıştır. Bu tozu olan toprağı ve yeryüzüne bitişik her şeyi kapsar.[15]

- **Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) duvarla teyemmüm almıştır:**

İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) azatlı kölesi Umeyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Meymûne Annemizin azatlı kölesi Abdullah ibni Yesâr ile birlikte geliyorduk. Nihayet Ensâr'dan Ebû Cuheym ibni'l Hâris ibni Sumâme'nin yanına vardık.

Ebû Cuheym şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine yakınlarındaki Bi'ru Cemel mevkisinden bu yöne doğru yola koyulmuştu ki kendisine

13. 18/Kehf, 40

14. Buhari, 335; Müslim, 521

15. Müslim'in bir lafzında turbet/toprak lafzı geçmektedir (522). Bu, teyemmüm alınabilecek maddelerden yalnızca birinin zikredilmesidir. Zira usul âlimleri şu konuda ittifak etmiştir: Umumiyet ifade eden bir lafzın (yeryüzü gibi) bir ferdinin zikredilmesi (toprak gibi); umumiyet ifade eden lafzı tahsis etmez. Yalnızca onun kısımlarından birini açıklar. Bu kaideye yalnızca Ebû Sevr muhalefet etmiştir. (bk. Neylu'l Evtâr, 358-359 No.lu hadis şerhi)

bir adam rastladı ve selam verdi, ama Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) selamına cevap vermeyip **duvara yöneldi**. yüzünü ve iki elini mesh etti, sonra adamın selamını aldı.' "[16]

- **Teyemmüm, Yüce Allah'ın dinden zorluğu gidermesi ve kullarına kolaylaştırmasıdır. Bu ilke açısından bakınca; kolay olanın, tüm yeryüzünün teyemmüm için kullanılması olduğu anlaşılır.**

Sonuç

Teyemmüm; toprak, taş, duvar, ağaç vb. yeryüzünün dış yüzeyi olan her şeyle olur. Ayrıca yeryüzüne dâhil olmasa bile üzerinde toprak/toz bulunduran eşyalarla da teyemmüm yapılır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Teyemmümün Keyfiyeti

Rabbimiz Nisâ Suresi'nin 43. ve Mâide Suresi'nin 6. ayetlerinde teyemmümün yüz ve el meshinden ibaret olduğunu beyan etmiştir:

"Şayet hasta olur, yolculukta bulunursanız veya sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla birlikte olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin."[17]

"Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün."[18]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisinden rivayet edilen sahih hadislerde yüzünü ve ellerini meshetmekle yetinmiştir:

Abdurrahman ibni Ebzâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri Ömer'e (radiyallahu anh) gelip, 'Ben cünüp oldum ama su bulamıyorum.' dedi.

Bunun üzerine Ammâr ibni Yâsir (radiyallahu anh) Ömer'e (radiyallahu anh) şöyle dedi: 'Hatırlar mısın, bir defasında seninle birlikte bir seferdeydik. Sen namaz kılmamıştın. Ben ise toprak üstünde yuvarlanarak debelenip namaz kılmıştım. Sonra bu olayı Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) anlatmıştım.

16. Buhari, 337; Müslim, 369
17. bk. 4/Nisâ, 43
18. bk. 5/Mâide, 6

O da 'Şöyle yapman yeterliydi.' buyurmuştu ve ellerini yere vurduktan sonra onlara üflemişti. Daha sonra ise elinin iç kısmıyla yüzünü ve tüm elini mesh etmişti."[19]

Kur'ân ve Sünnet bütünlüğünde teyemmümün keyfiyetini şöyle açıklayacağız:

a. Kişi teyemmüme niyet eder. Niyet, kalbin amelidir. Dil ile bir şey söylemez.

b. Abdestte olduğu gibi besmeleyle başlar.

c. Avuç içini teyemmüm edeceği şeye (toprak, taş, ağaç, duvar veya üzerinde toprak/toz olan bir şey vb.) **bir defa** vurur.

d. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı gibi avuçlarına üfler, toprağı/tozu giderir.

e. Yüzünü ve ellerini (bileklerine kadar) mesh eder.

Böylece sünnete uygun olarak teyemmümü tamamlamış olur.[20]

Ne Zaman Teyemmüm Alınır?

Nisâ Suresi'nin 43. ve Mâide Suresi'nin 6. ayetlerinde teyemmüm için üç durum zikredilmiştir:

1. Hasta olmak
2. Seferde/Yolculukta olmak
3. Su bulamıyor olmak

"Şayet hasta olur, yolculukta bulunursanız veya sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla birlikte olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm edin."[21]

"Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın."[22]

19. Buhari, 338; Müslim, 368

20. Teyemmüm için toprağa iki defa vurulması gerektiği ve kolların dirseklere veya kolun yarısına kadar mesh edileceğine dair rivayetler, hadis imamları tarafından zayıf kabul edilmiştir. Bu sebeple meşhur muhaddisler teyemmümün tek vuruş ve yalnızca el ve yüzün meshi olduğunu kabul etmişlerdir. Rivayetlerin değerlendirilmesi için bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu't Teyemmüm, 5. Bab başlığı şerhi; Nasbu'r Râye, 1/122… Hadis imamlarının tercihi için bk. Fethu'l Bârî, 347 No.lu hadis şerhi; Tirmizi, 144 No.lu hadisin açıklaması

21. bk. 4/Nisâ, 43

22. bk. 5/Mâide, 6

Bu üç durumdan biri vaki olursa, kişi teyemmüm alabilir.

A. Hastalık Durumunda Teyemmüm

Allah (c.c.) hasta kimse için teyemmüme izin vermiştir. Bu ruhsat; abdest almak için hareket edemeyecek kadar hasta olan, suyla temas etmesi tıbben zararlı görülen, soğuk vb. sebeplerden suyla teması hâlinde hastalığı artacak veya şifası gecikecek olan kişileri kapsar.

Şüphe yok ki Allah ve Resûl'ü hastalık için bir kayıt/şart/sınır zikretmemiş; mükellefi vicdanıyla baş başa bırakmıştır. Mükellef kendini hasta hissediyor veya su kullanması durumunda hastalanacağını düşünüyorsa teyemmüm alabilir.

Amr ibni'l Âs'tan (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zâtu's Selâsil Gazvesi'nin soğuk bir gecesinde ihtilam oldum. Yıkandığım takdirde öleceğimden endişe ettiğim için teyemmüm ettim ve arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım.

Bunu Allah Resûlü'ne (s.a.v.) anlattıklarında şöyle buyurdu: 'Ey Amr! Arkadaşlarına cünüpken mi namaz kıldırdın?'

Kendisine beni yıkanmaktan alıkoyan sebebi anlattım ve dedim ki: 'Allah'ın (c.c.) şöyle buyurduğunu duydum: 'Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah, size karşı merhametlidir.'[23] '

Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.) güldü ve bir şey demedi."[24]

Görüldüğü gibi bu sahabe, soğuktan/hastalanmaktan korktuğu için teyemmüm almıştır. Arkadaşları bu durumdan hoşnut olmayacak ki yolculuk dönüşünde Allah Resûlü'ne anlatmışlardır. Allah Resûlü **itiraz etmeyerek** ve **gülümseyerek** sahabenin davranışını ikrar etmiştir. O (s.a.v.), masiyeti/münkeri ikrar etmez.

Bazı âlimlerimizin, insanların bu ruhsatı istismar edeceğini düşünerek hastalık için bazı kayıtlar zikretmesi ve hastalığın alanını daraltması söz konusu olmuştur. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi Kur'ân ve Sün-

23. bk. 4/Nisâ, 29
24. Ebu Davud, 334

netle sabit olmuş bir lafız/hüküm, ancak başka bir nasla kayıt altına alınabilir; tahsis veya takyid edilebilir. Şer'i naslar içtihadla kayıt altına alınamaz, daraltılamaz, sınırlanamaz.[25]

B. Sefer Durumunda Teyemmüm

Kur'ân ve Sünnet sefer/yolculuk hâlinde olan kimsenin su bulamadığı, sadece içme suyuna sahip olduğu, suyla arasında canına veya malına zarar verecek bir engel bulunduğu… durumlarda teyemmüm almasına müsaade etmiştir:

"…yolculukta olursanız…"[26]

Aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Yukarıda özet olarak zikredilen, fıkıh kitaplarında genişçe anlatılan hâller, sefer dışında da teyemmüm için bir ruhsattır. Ayette özellikle sefer/yolculuk kaydının zikredilmesinin özel bir nedeni var mıdır?

Âlimlerimiz genellikle su ile ilgili sıkıntıların yolculuk esnasında vuku bulması nedeniyle; genel durumu ifade etmek için "(Mahrece'l ğâlib) Sefer/Yolculuk lafzı kullanılmıştır." derler.[27]

25. Hastalık özrünün istismar edileceği endişesi ilk nesilde de vuku bulmuş, Abdullah ibni Mes'ûd (رضي الله عنه) gibi sahabiler bu endişeyle teyemmüme fetva vermemişlerdir. Ne ki, sahabenin geneli bu endişeyi yerinde bulmamış ve hadislerin gereğiyle fetvada bulunmuşlardır.

Şakîk'ten (رحمه الله) şöyle nakledilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd ve Ebû Mûsâ ile birlikte oturuyordum. (Aralarında şöyle bir diyalog geçti:)

Ebû Mûsâ, 'Bir adam cünüp olsa ve bir ay boyunca su bulamasa teyemmüm yapıp namaz kılabilir mi? Mâide Suresi'nde yer alan '…su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın…' (5/Mâide, 6) ayetini nasıl değerlendiriyorsun?' dedi.

İbni Mes'ûd, 'Eğer cünüp olanların teyemmüm yapmasına izin verilse, sular soğuyunca hemen temiz toprakla teyemmüme yeltenirler.' dedi.

Ebû Mûsâ, 'Bu yüzden mi buna cevaz vermiyorsun?' dedi.

İbni Mes'ûd, 'Evet.' dedi.

Ebû Mûsâ, 'Ammâr'ın, Ömer'e söylediği şu sözü işitmedin mi? 'Resûllullah bir ihtiyaç için beni bir yere gönderdi. Bu esnada cünüp oldum. Ama su bulamadım. Bunun üzerine temiz toprakta hayvanların debelendiği gibi debelendim. Daha sonra bu olayı Allah Resûlü'ne anlattım.

Bunun üzerine, 'Şöyle yapman yeterliydi.' dedi ve avuç içini bir kez toprağa vurdu, sonra silkeledi.

Daha sonra sol eliyle sağ elinin üst kısmını veya sağ eliyle sol elinin üst kısmını mesh etti. En sonunda ise yüzünü mesh etti.' dedi.

İbni Mes'ûd, 'Ömer'in (رضي الله عنه) onun sözüne ikna olmadığını bilmiyor musun?' dedi." (Buhari, 347; Müslim, 368)

26. 5/Mâide, 6

27. bk. Zâdu'l Mesîr, 1/410, Nisâ Suresi, 43. ayetin tefsiri, Kâdî Ebû Ya'lâ'dan (رحمه الله) naklen

C. Su Olmaması Durumunda Teyemmüm

"Su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm edin."[28]

Teyemmümün temel şartı suyun olmamasıdır. Suyun yokluğu bazen hakiki bazen de hükmidir.

Hakiki yokluk, suyun yokluğudur. Hükmi yokluk, su olmasına rağmen kullanımına engel şer'i bir özür bulunması durumudur.

Örneğin, kişi hastadır veya suyu kullandığı takdirde içme suyu kalmayacaktır veya su ile arasında canına ve malına zarar verecek bir engel söz konusudur.

Su, hakikaten veya hükmen olmazsa kişi teyemmüm alabilir.

Su Aramak Gerekir mi?

Teyemmüme izin veren ayetler ve yukarıda okuduğumuz hadislerde, su arama şartı açıkça zikredilmemiştir. Ancak ayetlerde kullanılan "su bulamazsanız" lafzı, su aramanın gerekliliğine delil olarak kabul edilmiştir. Zira bir şeyi aramadan onu bulamamaktan söz edilemeyeceği söylenmiştir.

Suyun ne kadar süre boyunca aranacağı **mükellefe kalmıştır**. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hiçbir sahabesine "Şu kadar müddet veya şu kadar mesafe boyunca su aradın mı?" gibi bir soru sormamıştır. Bu da su aramanın şer'i bir sınırı olmadığını göstermektedir.[29]

28. bk. 4/Nisâ, 43; 5/Mâide, 6

29. Aşağıda okuyacağımız rivayette şunu göreceğiz: Allah Resûlü (aleyhi's-selâm) cünüp olup su bulamayan sahabeye teyemmüm almasını; aynı ortamda susuzluktan şikâyet edenlere su aramalarını emretmiştir.

Fıkıh kitaplarımızda zikredilen su arama şartlarına göre; teyemmüm emredilen sahabi su arayacak olsa bulacaktır. Zira susuzluk şikâyetiyle su arayan sahabiler yakınlarda su bulmuştur. Buna rağmen etrafta su aramamış, çünkü Allah Resûlü (aleyhi's-selâm) su aramasını emretmemiştir.

İmrân'dan (radıyallahu anh) şöyle nakledilmiştir:

"Allah Resûlü ile birlikte bir seferdeydik. Geceleyin ilerlemeye devam ettik. Gecenin sonlarına geldiğimiz zaman düşüp uyuduk. Bir yolcu için bundan daha tatlı bir uyku olamazdı. Sabahleyin ancak Güneş'in sıcağı bastırınca uyanabildik. İlk önce falanca, sonra filanca, daha sonra ise öteki falanca uyandı. (Ebû'r Recâ' uyanan ilk üç kişinin isimlerini zikretmiştir. Ancak Avf unutmuştur.) Dördüncü olarak ise Ömer uyandı.

Allah Resûlü (aleyhi's-selâm) uyuduğu zaman uyandırılmazdı. Çünkü uyuduğu esnada ne olduğunu (vahyin gelip gelmediğini) bilmiyorduk. Ancak Ömer (radıyallahu anh) uyanınca insanların başına gelen durumu anladı. Kendisi sert tabiatlı biriydi. Bu yüzden tekbir getirdi. Tekbir getirirken sesini yükseltti. Yüksek sesle tekbir getirmeyi sürdürdü. Nihayet Ömer'in tekbir seslerini duyan Allah Resûlü (aleyhi's-selâm) uyandı. Allah

Resûlü (ﷺ) uyanınca Ömer, ona gidip insanların başına gelen durumu anlattı.

Allah Resûlü (ﷺ) 'Hiçbir zararı yok.' veya 'Bir şey olmaz, haydi yola koyulun.' dedi.

Bunun üzerine insanlar yola çıktı. Biraz yürüdükten sonra, Allah Resûlü (ﷺ) konakladı ve abdest suyu istedi. Sonra abdest aldı. Namaz için ezan okundu. **Daha sonra Allah Resûlü insanlara namaz kıldırdı. Namazı bitirip yönünü çevirince toplulukla birlikte namaz kılmayan bir adamın insanlardan ayrı durduğunu fark etti.**

Ona, 'Ey falanca! Neden cemaatle birlikte namaz kılmadın?' diye sordu.

Adam, 'Cünüp oldum, yanımda da su yok.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Toprakla teyemmüm al! Bu sana yeter.' buyurdu.

Daha sonra Allah Resûlü ilerlemeye devam etti. **İnsanlar ona gelip bu defa susuzluktan yakındı.** Peygamber yine konakladı ve falancayı (Ebû'r Recâ' bu kişinin adını zikretmişti. Ama Avf unutmuştur.) ve Alî'yi (رضي الله عنه) yanına çağırdı.

Onlara, 'Gidip su arayın.' dedi.

Onlar da yola çıktılar. Derken devesi üzerinde su dolu iki büyük kırba arasına oturmuş bir kadına rastladılar.

Ona, 'Suyu nerede buldun?' diye sordular.

Kadın, 'Dün bu vakitler su dolduruyordum. Adamlarımızı suyun başında bıraktık.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine ona, 'Haydi yürü bakalım.' dediler.

Kadın, 'Nereye?' diye sorunca, 'Allah Resûlü'nün yanına.' diyerek karşılık verdiler.

Bunun üzerine kadın, 'Şu kendisine sabiî denen adama mı?' diye sordu.

'Evet, işte o kastettiğin kişiye doğru gidiyorsun, haydi kımılda.' şeklinde karşılık verdiler.

Nihayet kadını Allah Resûlü'nün (ﷺ) yanına getirdiler ve aralarında geçen konuşmayı anlattılar.

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Onu devesinden indirin.' buyurdu.

Sonra bir kap isteyip, getirilen kaba kırbaların ağzından su boşalttı. Sonra kırbaların ağzını bağladı.

Daha sonra kırbaların altında bulunan kapakları açıp insanlara şöyle seslendi: 'Haydi, hem siz için hem de (hayvanlarınızı) sulayın.'

Bunun üzerine dileyenler su içti, dileyenler hayvanını suvardı.

Sonunda, cünüp olan adama bir kap su verildi ve Allah Resûlü (ﷺ) ona, 'Git ve bu suyu başından aşağı dök.' dedi.

Bu esnada kadın, ayakta durarak suyunun başına gelenleri izliyordu. Allah'a andolsun ki kırbalardan su alma bitti. Yine de kırbalar bize, su alma işlemine başlamadan önceki hâlinden daha dolu görünüyordu.

Allah Resûlü (ﷺ), 'Onun için bir şeyler toplayın.' buyurdu.

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram, biraz has hurma, biraz un ve biraz da kavut topladılar. Sonra bunları bir çıkına koydular. Daha sonra kadını devesine bindirip çıkını eline verdiler.

Allah Resûlü de (ﷺ) ona, 'Gördüğün gibi senin suyundan bir şey eksiltmedik. Zira Allah (عز وجل), bizi suya kandırdı.' dedi.

Nihayet kadın gecikmiş olarak ailesinin yanına vardı.

Ona, 'Neden geciktin?' diye sordular.

O da şöyle cevap verdi: 'Şaşılacak bir şey oldu. İki adam karşıma çıktı. Beni kendisine sabiî denilen adamın yanına götürdüler. Şöyle şöyle oldu. Allah'a andolsun ki, bu adam ya şununla bunun arasındaki (bu esnada orta parmağı ile şehadet parmağını göğe doğru kaldırmıştı. Bununla gök ile yeri kastediyordu) en büyük sihirbazdır. Ya da gerçekten Allah'ın elçisidir.'

Bu olaydan sonra Müslimler, o kadının kabilesinin etrafında bulunan müşriklere baskın düzenliyor; fakat onun kabilesine ilişmiyorlardı.

Teyemmüm Abdestsizliği Kaldırır

Allah (celle celaluhu) teyemmümü abdestin yerine ikame etmiştir. Suyun olmadığı yerde toprak/yeryüzü, Müslim'in abdesti için su mesabesindedir :

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün yanında bir miktar koyun birikmişti.

Allah Resûlü, 'Ey Ebâ Zerr! Bunları gütmek için sahraya götür.' buyurdu.

Ben de Rebeze denilen yere sürüp götürdüm. Ben cünüp oluyordum. Su olmadığı için yıkanmadan beş altı gece kalıyordum. Allah Resûlü'ne geldim.

Bana, 'Sen Ebû Zerr misin?' dedi.

Ben seslenmedim.

Allah Resûlü, 'Anan acını görmesin, yazık anana.' buyurup siyah bir cariye çağırdı. Cariye içi su dolu bir kova getirdi. Beni bir taraftan bir örtüyle gizledi. Ben de öte yandan bir devenin arkasına geçerek yıkandım ve sanki üzerimden bir dağ atmış gibi oldum.

Sonra Allah Resûlü, 'Temiz toprak Müslim'in abdest suyudur. İsterse on sene su bulamasın. Ancak suyu bulduğun zaman onunla vücudunu yıka. Su ile abdest daha hayırlıdır.' buyurdu."[30]

Hâliyle teyemmüm alan kişi, abdest almış gibidir. Teyemmümü bozuluncaya kadar, bir abdestlinin yapabildiği her şeyi yapabilir.[31]

Kadın bir gün kavmine, 'Eminim ki onlar, size bilinçli bir şekilde ilişmiyorlar. Müslim olmak istemez misiniz?' diyerek onları İslam'a davet etti. Onlar da bu çağrısına uydular ve hep birden Müslim oldular." (Buhari, 344)

Bir kolaylık olan teyemmüm, su arama ölçüleriyle mükelleflere zorlaştırılmamalıdır. Kişi yakın çevresinde su olmadığını biliyorsa teyemmüm alabilir. Fıkıh kitaplarımızda su arama mesafesiyle ilgili zikredilen görüşler şer'i değil, içtihadidir.

30. Ebu Davud, 332; Tirmizi, 124

31. Bir grup âlim teyemmümün bir tek namazı mübah kıldığını, bir teyemmümle yalnızca bir namazın kılınacağını söylemişlerdir. Buna dair sahih ve sarih (açık) bir delil zikretmemişlerdir. Bu, delil yönünden zayıf, mercuh bir görüştür.

Teyemmümü Bozan Hâller

Teyemmüm iki durumda bozulur:

A. Abdesti Bozan Hâllerden Biri Vuku Bulduğunda

Teyemmüm, abdestin bedelidir. Abdesti bozan her şey teyemmümü de bozar.

B. Su Bulunca

Su, hakikaten veya hükmen bulunmadığında teyemmüm alınır. Su hakikaten bulunduğunda veya su ile abdest almasına engel olan özür (hastalık, korku vb.) ortadan kalktığında teyemmüm bozulmuş olur.

Ebû Zerr'den (radhallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, 'Temiz toprak Müslim'in abdest suyudur. İsterse on sene su bulamasın. **Ancak suyu bulduğun zaman onunla vücudunu yıka.** Su ile abdest daha hayırlıdır.' buyurdu."[32]

C. Suyu Bulmanın Hâlleri

Suyu bulmak teyemmümü bozar ve kişinin namaz kılmak için abdest alması gerekir. Su bulmayı üç kısma ayırabiliriz:

1. Teyemmüm Alıp Namaza Başlamadan Önce Su Bulan Kimse

Teyemmüm bozulmuştur, henüz namaza başlamadığı için kişi abdest almak ve namazı abdestli kılmak zorundadır.

2. Namaza Başladıktan Sonra, Yani Namazın İçindeyken Su Bulan Kimse

Örneğin; ikinci rekâttayken yağmur yağdığını, akmayan derenin aktığını veya muslukların su akıttığını gören kimse gibi…

Konuya dair açık bir delil bulunmadığı için âlimler bu konuda ihtilaf etmiştir. İhtilafın nedeni, konu hakkında özel/hususi delil bulunmadığından umumi delillere başvurulmasıdır.

Bir grup âlim; namazın sahih olduğunu, namazını teyemmümle tamamlaması gerektiğini söylemiştir. Zira kişi, su bulamamış ve namaza durmuş-

32. Ebu Davud, 332; Tirmizi, 124

tur. Allah (celle celaluhu) amelleri iptal etmeyi/bozmayı yasakladığından namazını bozmamalıdır. Namazı sahih olduğu için de iadeye gerek yoktur:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resûl'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın."[33]

Bir grup âlim "Suyun bulunması teyemmümü bozar, hâliyle namazı da bozulur." demiştir. Bir kimsenin namaz kılarken abdestinin bozulması durumundaki hüküm neyse teyemmümün bozulması durumundaki hüküm de odur.[34]

3. Namazı Bitirdikten Sonra Su Bulan Kimse

Namazı sahihtir, iade etmesine gerek yoktur:

Ebû Saîd El-Hudri'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İki kişi bir yolculuğa gitti. Namaz vakti geldi, yanlarında su yoktu. Temiz toprakla teyemmüm edip namazlarını kıldılar. O namazın vakti çıkmadan da su buldular. Birisi abdestini ve namazını iade etti. Diğeri ise iade etmedi. Sonra ikisi birden Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip durumu anlattılar.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını ve abdestini iade etmeyene, 'Sünnete uygun hareket ettin.' buyurdu.

Abdestini ve namazını iade edene de, 'Sana da iki kat sevap vardır.' buyurdu."[35]

Teyemmümle İlgili Meseleler

A. Yanında Abdest İçin Yeterli Su Olmayan Ne Yapmalıdır?

Yanındaki su abdest almaya yetmeyecek kişi, su bulamayan kimse gibidir. Teyemmüm almakla yetinir.

"Suyun yettiği kadarıyla abdest alır, su bitince teyemmüm alır." şeklindeki görüş mercuhtur. Zira İslam hukukunda asıl (abdest gibi) ve bedelin (teyemmüm gibi) bir araya toplandığı bir uygulama yoktur.

33. 47/Muhammed, 33

34. Teyemmümü kolaylık olarak kabul edenler birinci görüşü; namazda/ibadette ihtiyatın esas olduğunu söyleyenler ikinci görüşü seçmişlerdir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

35. Ebu Davud, 338; Nesai, 433

B. Abdest Aldığı Takdirde Namaz Vaktini Kaçıracak Kimse Abdest mi, Yoksa Teyemmüm mü Almalıdır?

Namaz vaktinin çıkmasıyla karşı karşıya olan kimseyi iki kısma ayırabiliriz:

a. Uyku veya unutmak gibi şer'i bir özür sebebiyle namazı unutan kimse… Bu kimse uyandığında veya hatırladığında acele etmeden abdestini alır ve namazını kılar. Zira uyku ve unutma şer'i birer özürdür. Uyanan ve hatırlayan için o ân, namazın vaktidir.

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir namazı kılmayı unutmuşsa, onu hatırlayınca kılsın. Zira onun, bundan başka kefareti yoktur." [36]

b. Namazı özürsüz olarak erteleyen ve son vakte bırakan kimse… Abdest aldığı takdirde vakit çıkacaksa teyemmüm alır ve vaktin içinde namazını kılar.

İbni Abbâs'ın (radıyallahu anh) azatlı kölesi Umeyr'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Meymûne Annemizin azatlı kölesi Abdullah ibni Yesâr ile birlikte geliyorduk. Nihayet Ensâr'dan Ebû Cuheym ibni'l Hâris ibni Sumâme'nin yanına vardık.

Ebû Cuheym şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine yakınlarındaki Bi'ru Cemel mevkisinden bu yöne doğru yola koyulmuştu ki kendisine bir adam rastladı ve selam verdi, ama Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) selamına cevap vermeyip duvara yöneldi. İki elini ve yüzünü mesh etti, sonra adamın selamını aldı.'" [37]

36. Buhari, 597; Müslim, 684

37. Buhari, 337; Müslim, 369

İbni Teymiyye (rahimehullah) şöyle der:

"Âlimlerden aktarılan görüşlerden en sahihine göre, vaktinin çıkmasından korkan kişinin her namaz için teyemmüm alma ruhsatı vardır. Cenaze namazı, bayram namazı ve bunun dışında kaçırılmasından endişe edilen namazlar gibi… Çünkü teyemmüm ile vaktinde kılınan namaz, namazın vaktini kaçırmaktan daha hayırlıdır. Aynı şekilde teyemmüm alınarak nafile namazların vaktinde kılınması, kaçırmaktan daha hayırlıdır. Bundan dolayı gece vaktinde nafile olarak namaz kılmayı vird edinen kimse o vakitte cünüp olursa ve su, soğuk olup yıkanması hâlinde ona zarar verecekse; onun teyemmüm alması, namaz kılması ve Kur'ân okuması, teyemmüm almayıp bunları kaçırmasından daha hayırlıdır." (Mecmuû'l Fetâvâ, 21/439)

"İbni Teymiyye'ye soruldu: 'Namazın vakti girdiğinde kişi cünüpse ve temizlenmek için zaman harcadığında namazın vakti çıkacaksa o kişinin teyemmüm alması mübah olur mu, olmaz mı?'

C. Teyemmüm Alamayacak Durumda Olan Kişi Ne Yapmalıdır?

Yatalak hasta veya elleri bağlı mahpus vb. durumda biri, olduğu hâl üzere namaz kılar. Zira Allah (celle celaluhu) kimseye gücünden fazlasını yüklemez ve her insan gücü nispetinde Allah'a kulluk eder:

"Hiç kimseye gücünden fazlasını yüklemeyiz." [38]

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının." [39]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizi bıraktığım sürece beni kendi hâlime bırakınız. Sizden öncekilerin helak olması ancak ve ancak peygamberlerine ters düşmeleri ve çokça soru sormaları ne-

İbni Teymiyye şöyle cevap verdi: 'Namazın vakti girdiği zaman kişi uyanıksa, su ondan uzak bir yerdeyse ve suyu almaya davranması hâlinde namazın vaktinin çıkmasından endişe ederse ya da soğuk suyu ısıtması veya hamama/banyoya gitmesi hâlinde namazın vakti çıkacaksa bu kişi teyemmüm ile namazını kılabilir. Bu, İmam Ahmed'in ve cumhur-u ulemanın mezhebidir.

Şayet namaz vaktinin son ânlarında uyanırsa ve temizlenmesi durumunda Güneş'in doğmuş olacağından korkarsa o, Güneş doğduktan sonra abdest alarak namazını kılar. Cumhur-u ulemanın yanında bu konuda ihtilaf vardır. İmam Mâlik'ten iki görüşün rivayet edilmesi gibi. Çünkü bu kimse uyandıktan sonra namaz sorumluluğuna muhatap olabilir. Her kim bir namazı uyuduğundan dolayı kaçırırsa, uyandığında kılar. Bu, onun hakkında geçerli olan vakittir.' " (Mecmuû'l Fetâvâ, 21/469-470)

İbnu Abdilberr şöyle der:

"Hazarda suyun bulunmaması durumunda teyemmüm almak hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Mâlik ve ashabı -bu konuda çeliştikleri olmakla birlikte- su bulunmazsa ya da hastalık, şiddetli korku veya vaktin çıkmasından endişe etmek gibi suyu kullanmaya engel bir özür olursa teyemmüm hükmünün sefer ve hazarda aynı olduğunu belirtmişlerdir.

Bu, Ebû Hanîfe ve Muhammed ibni Hasen'in de görüşüdür.

Onların bu konu hakkındaki delilleri şudur: Allah'ın (celle celaluhu), teyemmümün şartı olarak hastaları ve seferî kişileri zikretmesi, genelde su bulamayan kişilerin onlar olmasıdır. Mukim olanlar genelde su bulabilirler. Bundan dolayı ayette onlara yer verilmedi. Mukimin, su bulamadığı veya defedemediği bir engel, suya ulaşmasına mani olduğu zaman namazını vaktinde kılması için teyemmüm alması gerekir. Çünkü teyemmüm, vakti muhafaza etmek açısından, namazın vaktine yetişmek ve vaktin kaçma endişesinden kurtulmak için meşru kılınmıştır.

Dolayısıyla suyu bulamayan ve namaz vaktinin çıkmasından korkan her kişinin teyemmüm alması gerekir. Bu kişi ister ayetin nassıyla hasta veya yolcu olsun isterse durumu onlarla aynı manaya çıkan sıhhatli bir mukim olsun, fark etmez. Allah (celle celaluhu) en iyisini bilendir." (El-İstizkâr, 1/ 315)

"Hazarda olup da hasta olmayan ve hazarda hükmünde olan kimseye gelince; suya imkân bulmadan önce vaktin çıkacağından emin oluncaya kadar teyemmüm ona helal olmaz." (El-Muhallâ, 1/349, 228. Mesele)

38. bk. 6/En'âm, 152

39. 64/Teğabûn, 16

deniyledir. Size bir şeyi emrettiğimde gücünüz yettiğince onu yerine getiriniz. Bir şeyi yasakladığımda da onu bırakınız."[40]

Teyemmüm meşru kılınmadan önce su bulamayan ashab, abdestsiz olarak namaz kılmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) durumdan haberdar olmuş ve namazı iade etmelerini emretmemiştir.

Urve ibni Zubeyr (radiyallahu anh) Âişe Annemiz (radiyallahu anha) hakkında şöyle rivayet etmiştir:

"O, Esma'dan (radiyallahu anha) iğreti bir gerdanlık aldı. Bu gerdanlığı kayboldu. Bu sebeple Allah Resûlü ashabından bazılarını bu gerdanlığı aramak için gönderdi. Namaz vakti gelince abdest almadan namaz kıldılar. Allah Resûlü'nün yanına geri geldiklerinde bu durumu ona şikâyet ettiler. Bunun üzerine teyemmüm ayeti nazil oldu.

Bu sebeple Usayd ibni Hudayr dedi ki: 'Allah sana hayırlı mükâfat versin. Allah'a yemin ederim ki senin başına bir iş geldi mi mutlaka Allah senin için ondan bir çıkış yolu takdir etmiş ve o işi de Müslimlere mübarek kılmıştır.' "[41]

D. Su Olmadığını Bilen Bir Müslim Gusül veya Abdest Gerektiren İşleri Yapabilir mi?

Sorudan kastımız şudur: Yanında su olmayan bir Müslim, eşiyle birlikte olabilir mi?

Âmiroğullarından bir adamdan şöyle rivayet edilmiştir:

"İslam'a yeni girmiştim. Dinim beni gayrete getirdi, dini konulara sarıldım. Ebû Zerr'e geldim. Ebû Zerr şöyle dedi: 'Medine'nin havası bana dokundu. Allah Resûlü koyun ve deve sürülerinin olduğu yere gitmemi ve sütlerinden içmemi emretti. (Hadisin ravisi Hammâd der ki: ' 'İdrarlarından da iç.' deyip demediğinde şüphe ediyorum.' Bu Hammâd'ın sözüdür. Ebû Zerr devamla dedi ki:) Ben sudan uzakta idim. Hanımım da benimle beraberdi. Bu yüzden cünüp oluyor ve abdestsiz namaz kılıyordum. Bir gün öğle vakti Allah Resûlü'nün yanına geldim. Allah Resûlü ashabından bir grup arasında oturuyordu.

40. Buhari, 7288; Müslim, 1337
41. Buhari, 3773

Beni görünce, 'Bu ne hâl! Sen Ebû Zerr misin?' dedi.

Ben de 'Evet benim, helak oldum.' dedim.

O (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Seni helak eden şey nedir?' dedi.

Ben de 'Ben sudan uzak bir yerdeydim. Hanımım da benimle beraberdi. Cünüp oluyor ve abdestsiz namaz kılıyordum.' dedim. Allah Resûlü benim için su getirilmesini emretti. Siyah bir kız çocuğu, içinde bulunan az suyun çalkalandığı bir kapla su getirdi. Devemin arkasına gizlenip yıkandım ve geldim.

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Ey Ebâ Zerr! On yıl su bulamazsan bile temiz toprak müminin abdest suyudur. Suyu bulduğun zaman su ile yıkan.' "[42]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Bedevi bir adam Allah Resûlü'ne geldi ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben çölde dört veya beş ay kalıyorum. Benimle bulunanlar arasında nifâslılar, hayızlılar ve cünüplüler oluyor. Bu konu hakkında ne dersin?'

Allah Resûlü, 'Sana toprak(la teyemmüm almak) gerekir.' dedi."[43]

Kişi su olmadığı için mübah olan şeyleri terk etmez. Allah (celle celaluhu) teyemmümü suya bedel kılmıştır.

E. Bedeninde/Kıyafetinde Necaset Olan Abdestsiz/Gusülsüz Biri Yanında Az Miktarda Su Varsa Ne Yapmalıdır?

Yanında iki temizlikten birine yetecek kadar su bulunan kimse, suyu necaseti temizlemek için kullanır. Abdest/Gusül için teyemmüm alır. Çünkü abdestin bedeli vardır, necasetin izalesinin bedeli yoktur.[44]

F. Su Bulamayan Kişi Parayla Su Satın Almalı mıdır?

Su bulamayan kişinin su satın alması veya almamasına dair şer'i bir delil yoktur. Şer'i bir delil olmadığı için de âlimler konu hakkında ihtilaf etmiştir.

42. Ebu Davud, 333
43. Ahmed, 7747
44. bk. Fıkhu'l İbadet, M. Abdulmaksud, s. 168

Racih olan, bu konuda bir zorunluluğun söz konusu olmadığıdır. Mükellef, dilerse su satın alıp abdest alır, dilerse teyemmüm alır ve namazını kılar.

G. Teyemmümlü Olan Kişi, Abdestli Olanlara İmamlık Yapabilir mi?

Bir ortamda abdestli ve teyemmümlü olanlar var ve cemaat namazı kılınacaksa, imamete en layık olan imam olur. İmamete layık olan teyemmümlü olsa dahi durum değişmez.

Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zâtu's Selâsil Gazvesi'nin soğuk bir gecesinde ihtilam oldum. Yıkandığım takdirde öleceğimden endişe ettiğim için teyemmüm ettim ve arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım.

Bunu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) anlattıklarında şöyle buyurdu: 'Ey Amr! Arkadaşlarına cünüpken mi namaz kıldırdın?'

Kendisine beni yıkanmaktan alıkoyan sebebi anlattım ve dedim ki: 'Allah'ın (celle celaluhu) şöyle buyurduğunu duydum: 'Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah, size karşı merhametlidir.'[45] ' Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) güldü ve bir şey demedi."[46]

Amr ibni'l Âs (radiyallahu anh), emîr/komutan olması hasebiyle imamate en evla olandır. Teyemmümlü olmasına rağmen abdestli arkadaşlarına namaz kıldırmıştır.

45. bk. 4/Nisâ, 29
46. Ebu Davud, 334

HAYIZ BABI

(Hayız, Nifâs, İstihaze)

Hayızlı/Nifâslı Kadına Yasak Olan Fiiller

- Namaz Kılmak
- Oruç Tutmak
- Cinsel İlişkiye Girmek (Cima Yapmak)

Hayızlı/Nifâslı Kadına Mübah Olan Fiiller

- Kur'ân'a Dokunmak/Okumak
- Mescide Gitmek
- Allah'ı Zikretmek
- Cima Haricinde Eşiyle Münasebette Bulunmak

İstihazeye Dair Şer'i Hükümler

- İstihaze, Abdest Bozulması Gibidir
- İstihazeli Kadın Namazı, Orucu, Tavâfı Terk Etmez
- İstihaze Kanı Necis Değildir
- İstihazeli Kadına Cinsel İlişki Yasak Değildir

İstihaze Kanının Gelmesiyle Abdesti Bozulan Bir Kadının Namazlarını İfa Etme Şekilleri

- Her Vakit İçin Abdest Almak
- İki Vakit Namazını Cem Edip Bir Günde Üç Defa Gusül Almak
- Her Vakit İçin Gusül Almak

Hayız ve İstihaze Kanı Nasıl Ayırt Edilebilir?

- Hayızdan Temizlik Alameti Görülmesiyle
- Kanların Birbirinden Alamet Olarak Ayrılmasıyla
- Kadın Düzenli Olarak Hayız Görüyorsa Kendi Hayız Döngüsünü Esas Almasıyla
- Bulunduğu Toplumun Yaygın Hayız Müddet Örfünü Esas Almasıyla

Hayız, Nifâs ve İstihazeyle İlgili Meseleler

- Hayız Kanı Necistir, İzalesi Gerekir
- Hayız Görme Yaşı Bölgeden Bölgeye, İklimden İklime Değişir
- Hayız ve Nifâsın Müddetine Dair Şer'i Bir Ölçü Yoktur. Hayız/Nifâs Kanının Varlığı Hayızın/Nifâsın Başlangıcı, Beyaz Sıvının Görülmesi Hayızın/Nifâsın Bitişidir
- Hayız ve Nifâslı Kadın, Namazı Kaza Etmez, Orucu Kaza Eder
- Hayızdan Temizlendikten Sonra Görülen Lekenin/Bulanık Sıvının Bir Hükmü Yoktur
- On İkinci Hafta Sonrası Oluşan Düşük Kanaması, Doğumla Benzerlik Gösterdiği İçin Nifâs Özelliğindedir. Gebeliğin Başından On İkinci Haftaya Kadar Olan Kanama ise İstihaze (Hastalık) Kanı Olarak Sınıflanabilir
- Bir Kadın Hayızdan Temizlendiği Ânda Şer'i Sorumluluklarıyla Mükellef Olur. Bir Önceki Vakitle İlgili İbadetlerden Sorumlu Değildir
- Namazı Eda Edemeden Hayız Olan Kadın, Temizlendikten Sonra O Vaktin Namazını Kaza Etmez
- Gebe Kadınlarda Farklı Nedenlerle Kanamalar Görülse de Bunlar Hayız Kanaması Değildir
- Gebelik Başında "Yerleşme Kanamasını" Hayız Zannedip Namazı ve Orucu Terk Eden Kadın, Daha Sonra Gebe Olduğunu ve Hayız Olmadığını Anlarsa, Sorumluluğu Yoktur
- Sürekli Olmamak ve Sağlığa Zarar Vermemek Şartıyla İlaç Kullanarak Hayız Ertelenebilir/Öne Alınabilir
- Hayızlıyken Eş Boşamak, Yasaklanmış Bir Münkerdir

HAYIZ BABI

(Hayız, Nifâs, İstihaze)

Bu bab, kadınları ilgilendiren şer'i hükümleri ihtiva etmektedir. Kadının vajinal bölgesinde görülen kan ve bu kana taalluk eden şer'i hükümleri incelemektedir.

Vajinal Bölgede Görülen Kanlar

Kadınların gördüğü kan üç çeşittir:

- **Hayız Kanı**

Buluğ çağına eren kadının her ay düzenli gördüğü koyu renkli, kokulu ve yoğun (akışkan olmayan) kandır. Âdet, aybaşı, regl vb. isimler de verilmektedir.

- **Nifâs Kanı**

Doğum sonrası görülen kanamadır. Nifâs, lohusa kanı vb. isimler verilmektedir.

- **İstihaze Kanı**

Hayız ve nifâs dışında vajinal bölgeden gelen; kırmızı, kokusuz ve akışkan kandır. Vücudun herhangi bir yerinden gelen kanla benzerlik arz etmektedir.

Hayız

Hayız, Yüce Allah'ın kadınlar için takdir ettiği biyolojik bir hadisedir. Belli yaşa gelen her kadının -tıbbi bir rahatsızlık yoksa- yaşadığı bir hâldir.

Yüce Allah'ın nefislerimizde ve âfaktaki ayetleri göstermesiyle[1] gelişen ilim, hayızı şöyle açıklamaktadır:

Hayız, her ay gebeliğe hazırlık yapan kadın vücudunun gebelik gerçekleşmediğinde normale dönme sürecidir. Her ay yumurtalıklar, yumurta hücresini oluşturmak üzere hazırlıklarını yaparken rahim de yumurta hücresinin döllenme ihtimaline karşın, döllenmiş yumurtanın yerleşip yaşayabilmesi için hazırlık yapmaktadır.

Eğer döllenme gerçekleşmezse yumurta hücresi ölür ve rahim, yaptığı tüm hazırlığı, hayız adını verdiğimiz süreçle vücudundan parça parça atar.

Hayız dönemi bittiğinde kadın üreme sistemi vakit kaybetmeden yeni bir gebelik ihtimaline karşı yeniden hazırlanmaya başlar.

Zikredilen gebeliğe hazırlık süreçleri, yumurta oluşumu ve hayız; hormonlar tarafından düzenlenir.

Beyinde salgılanan hormonlar,[2] üreme sisteminin aktifleşmesini sağlar. Yumurtalıklara mesaj gönderen bu hormonlar[3] hem büyüyerek olgunlaşması için yumurta hücresini uyarır hem de yumurtalıklardan bazı hormonların[4] salgılanmasını sağlar.

Yumurtalıklardan salgılanan bu hormonlar, yumurtanın olgunlaşmasına katkı sağlamakla birlikte, rahmin iç yüzüne etki ederek rahmi her ay döllenmiş yumurta için hazırlar.

Tüm bu düzenlemeler ve üreme sistemi faaliyetleri her zaman aynı şekilde aktif değildir. Kız bebek doğduğunda bu sistem uyur hâldedir. Ne zaman ki buluğ çağına erişir, bu hormonlar uyanmaya ve belli düzende

1. "O (Kur'ân'ın) hak olduğu kesin bir şekilde kendilerine belli olsun diye, ayetlerimizi hem ufukta hem de kendi nefislerinde onlara göstereceğiz. Rabbinin her şeyin üzerinde şahit olması yetmez mi?" (41/Fussilet, 53)
2. GnHR, hipotalamustan salgılanır ve hipofize etki eder, hipofizi FSH ve LH salgılanması için uyarır.
3. Hipofizden salgılanan FSH ve LH hormonları yumurtalıklara etki eder.
4. FSH ve LH etkisiyle yumurtalıklardan östrojen ve progesteron hormonları salgılar.

salgılanmaya başlar. Salgılanan bu düzenli hormonlar üreme sistemini uyandırır ve menopoz dönemine kadar da bu düzen devam eder. Menopoz dönemiyle birlikte hormonal etki yavaş yavaş kaybolur, üreme sistemi de çalışmaz hâle gelir. Buradan da anlaşılacağı üzere bu sistem doğuştan aktif değildir, buluğ çağıyla uyanmaya başlar, üreme dönemi olan genç ve erişkin yaşlarda tam kapasite çalışır, yaşlanmayla birlikte menopoz yaklaştıkça yavaş yavaş çalışmasını bırakır ve menopoz sonrası dönem geldiğinde tüm işlevini yitirmiş olur. Saydığımız evrelere bakılarak kadının vücudunda zaman zaman hayız düzeni, zamanı, miktarı değişiklik gösterebilir.

Genç bir kadın kırklı yaşlara geldiğinde vücut yavaş yavaş menopoz dönemine geçiş gösterir. Yaklaşık kırk ila kırk yedi yaşları arasında[5] hayız dönemleri, süresi ve miktarı değişiklik göstermeye başlar. Bazen daha sık aralıklarla, bazen de daha uzun aralıklarla hayız görme şeklinde zamansal farklılıklar oluşur. Hayızın miktarında da değişimler görülür. Bu değişimler genelde kadının annesi, anneannesi, teyzeleri; yani anne tarafı genetiğiyle uyumludur. Hayızın süresi ve miktarı değişiklik gösterse de bu kanamalar, hayız kanamasıdır.

A. Hayız Görme Yaşı

Hayız görme yaşı bölgeden bölgeye, iklimden iklime değişmektedir. Sıcak bölgelerde daha erken yaşlarda görülürken, soğuk ve ılık bölgelerde daha geç görülebilmektedir. Fıkıh kitaplarımızda belirtilen hayız yaşları (dokuz, on üç, on beş vb.) evrensel değil; âlimlerin kendi bölgelerini esas alarak verdiği rakamlardır. Hâliyle yaşın hayız konusunda bir etkisi yoktur. Hayız kanı görüldüğü ândan itibaren kadın buluğa ermiş, ahkâm karşısında mükellef olmuştur.[6]

5. Bazı kadınlarda bu yaşlar değişmektedir. Verilen yaş aralığı ortalamaya bakılarak verilmiştir. Detayı Williams Jinekoloji kitabında mevcuttur.

6. Hayız için yaş sınırı zikreden âlimler, o yaştan önce görülen kanı hayız kanı kabul etmezler. Demu'l fesad/Fasid kan olarak kabul eder ve hayızla ilgili şer'i hükümleri bu kana uygulamazlar. Ancak yukarıda belirttiğimiz üzere; hayız görme yaşına dair şer'i bir nas yoktur. Âlimlerin içtihadı nassa değil örfe dayandığından bağlayıcı değildir.

B. Hayız Görme Müddeti

Hayız görmenin alt ve üst sınırı hakkında âlimler ihtilaf etmiştir. Mesele şudur: Hayız gören bir kadın en az kaç gün hayız görür ya da hayız en fazla kaç gün devam eder?[7]

Şer'i naslarda hayızın alt ve üst sınırı belirtilmemiştir. Buna binaen sahabeden başlamak üzere müctehid imamlar arasında konu hakkında ihtilaf edilmiştir.[8]

Dipnotta verilen rivayetler dikkatle incelendiğinde âlimlerimizin yerel şartları ve tanıdıkları kadınları esas alıp, hayız için alt ve üst sınır belirledikleri görülür.

Hâliyle bu fetvalar ve içtihadlar örfe dayalıdır. Aynı bölgede yaşayan kadınların dahi alt ve üst hayız sınırları farklıdır. Bu nedenle konu hakkında nakledilen görüşler mutlaklaştırılmamalıdır.

Kur'ân ve Sünnet, hayız ahkâmını kanın varlığına, hayızın bitişini temizlik alameti olan kassetu'l beydaya/beyaz sıvıya bağlamıştır. Bu konuda son sözü de kadına bırakmıştır. Kadın; hayız olduğunu söylüyorsa hayızlı, temizlendiğini söylüyorsa temizdir.

Vahyin, hayızın varlığını kanın varlığına bağlamasının delili:

Urve ibni Zubeyr'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fâtıma binti Hubeyş istihaze kanı görürdü.

7. Bu tartışmanın semeresi şudur: Hayızın alt sınırı belirlendikten sonra o sürenin altında görülen kan, hayız kabul edilmemektedir. Örneğin, "Hayız en az üç gündür." denildiğinde; üç gün sürmeyen kan hayız kabul edilmemektedir. İleride açıklanacak istihaze kanı kabul edilmektedir. Benzer bir durum üst sınır için de geçerlidir. Örneğin, "Hayız üst sınırı on gündür." denildiğinde; on gün boyunca görülen kan hayız kabul edilmekte, onuncu gün kadının hayızdan temizlendiği varsayılmakta ve onuncu gün ve sonrası istihaze kanı sayılmaktadır.

8. • Enes ibni Mâlik (radıyallahu anh): "Hayız on gündür. Onuncu günden sonrası istihazedir." (Darimi, 862)

• Atâ (rahimehullah): "Hayızın (alt sınırı) bir gündür, (üst sınırı) on beş gündür." (Buhârî, Kitâbu'l Hayz, 24. Bab başlığı, muallak olarak)

• Saîd ibni Cubeyr (rahimehullah): "Hayızın üst sınırı on üç gündür. On üçten sonrası istihazedir." (Darimi, 863)

• Hasan El-Basrî (rahimehullah): "Hayızın en azı üç gündür." (Darimi, 872)

• Evzâî (rahimehullah): "Bizim burada bir kadın var. Sabah hayız olur, akşam temizlenir." (Es-Sunenu'l Kubrâ, 1550)

• Abdurrahman ibni Mehdi (rahimehullah): "Ummu A'lâ adında bir kadın vardı. Hayızının iki gün olduğunu söylerdi." (Es-Sunenu'l Kubrâ, 1551)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine, 'Gelen kan hayız kanı ise -ki o, koyu kan kadınlar tarafından bilinir- namazı terk et. Diğer şekilde olursa abdestini al ve namaz kıl. Çünkü o, damardan gelen bir kandır.' dedi."[9]

Hayızın bitişini kassetu'l beydaya/beyaz sıvıya bağladığının delili:

Âişe Annemiz o dönemde hayız bitişini soran kadınlara şöyle derdi:

"Kassetu'l beydayı/Beyaz sıvıyı görünceye kadar acele etmeyin."[10]

Bu konuda Yüce Allah, son sözü kadına bırakmıştır:

"Şayet Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman ediyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri helal değildir."[11]

Kadın, rahminde olan gebelik veya hayız[12] konusunda şer'an güvenilirdir. Yüce Allah ona sorulmasını ve onun da gizlememesini emretmiştir.

Sonuç

Hayızın müddetine dair şer'i bir ölçü yoktur. Hayız kanının varlığı hayızın başlangıcı, beyaz sıvının görülmesi hayızın bitişidir. Bu süreç; bir ân olabileceği gibi bir gün, üç gün, bir hafta, on gün veya daha fazla olabilir.[13]

Raşid Halifeler Dönemi'nde bir ay içinde üç defa hayız olduğunu söyleyen bir kadın, Alî (radiyallahu anh) ve Kâdî Şureyh (rahimehullah) tarafından doğrulanmıştır. Çünkü ailesi de bunun doğru olduğuna şahitlik etmiştir.[14]

Muhammed ibni Sîrîn'e de (rahimehullah) hayız olduktan beş gün sonra kan gören bir kadın sorulduğunda, "Kadınlar bu işi daha iyi bilir."[15] demiştir.

Nifâs

Nifâs, doğumla birlikte başlayan kanamalı akıntının doğum sonrasında da bir miktar devam etmesidir.

9. Ebu Davud, 286
10. Muvatta, 150
11. bk. 2/Bakara, 228
12. bk. Darimi, 884
13. Hayız kanı ile istihaze/hastalık kanının karışması durumunda izlenecek yol istihaze babında anlatılacaktır.
14. bk. Buhari, Kitâbu'l Hayz, 24. Bab başlığı, muallak olarak
15. age.

Gebelik rahminin oluşumu ve bebeğin büyümesiyle, daha önce rahmin kanlanan iç yüzeyinden[16] beslenen gebelik dokularına bu kan akımı yetersiz kalır. Bebeğin bazı dokuları, annenin kan damarlarıyla birlikte plasentayı oluşturmak üzere yaklaşık olarak on ikinci haftadan sonra farklılaşmaya başlar, kan damarları yeniden düzenlenir. Bebeğe ve anneye ait kan damarları, birbirlerine karışmadan alışveriş yapabilecekleri şekilde yeniden düzenlenir. Böylece plasenta oluşur. Gebeliğin sonuna kadar anne ve bebek arasındaki alışveriş, plasenta yoluyla sağlanır.[17]

Doğumun başlamasıyla hafif kanamalar sık sık görülür. Halk arasında "kanlı nişan" olarak bilinen bu kanamanın kaynağı, rahim ağzının[18], doğuma hazırlanmak için incelmesi ve doğum yolundan çekilmesi nedeniyle bölgedeki küçük damarların yırtılmasıdır. Doğum yolundan çekilme[19] dediğimiz bu açılma durumu olmazsa, görülen kanamalar nifâs özelliğinde olmaz.

Doğum eylemi devam ettikçe plasenta yapıştığı yerden ayrılmaya başlar. Plasenta içindeki küçük kan damarlarında kopmalar meydana gelir ve doğum kanaması buradan kaynaklanır. Bu kan, bebek ve annenin kanını içerir. Ayrıca doğum sonrası kanamaya salgılar, rahim dokuları ve hücreler de karışır.[20] Bunların tamamı nifâsı oluşturur. Yani nifâs kanı, içerisinde pek çok farklı doku ve hücre bulunduran bir kanamadır. Her kadın için her doğum eylemi sonrası yaşanan normal bir süreçtir.

Bazı kadınlarda bu kanamalar nifâs şeklinde değil, hastalığa bağlı[21] oluşur. Bu hastalıklara doğum öncesi ultrason takiplerinde, doğum odasında ve sonrasındaki bir günlük takipte doktor tarafından tanı konulur. Tanı konulduğunda hasta bilgilendirilir ve hastanede tedavi edilir. Eve taburcu edilen kadınlarda bu hastalıklara rastlanmamıştır. Halk arasında lohusalık dönemi olarak bilinen ve doğum sonrası dört ila altı hafta içerisinde

16. Kan lakünleri ve villuslar
17. Williams Obstetrik, Implantasyon ve Plasenta Gelişimi, s. 80-100, 25. Baskı
18. Cervikal efesman ve incelme
19. Cervikal silinme, efesman. Halk arasında rahim açıklığı/açılma denir.
20. Williams Obstetrik, Implantasyon ve Plasenta Gelişimi, s. 780-784, 25. Baskı
21. Hastalıklar: Uterin atoni, uterin invazyon, puerperal hematomlar, uterus rüptürü, ablasyo plasenta, plasenta previa, plasenta akreata sendromu, tüketim koagülopatisi

görülen nifâs kanı başlarda daha koyu kırmızı renklidir. Daha sonraki süreçte akıntı giderek pembeleşir, en sonunda sarımsı beyaz bir renge bürünür ve nifâs böylece biter. Rengin açılmaya başladığı süreçte veya daha sonrasında oluşan herhangi bir kanama nifâsa ait değildir.[22]

A. Nifâs Görme Müddeti

Doğumdan sonra görülen kanama nifâstır. Bu kanamanın alt sınırı yoktur. Kadın ne zaman temizlik alameti görürse temiz kabul edilir. Gusleder ve ibadetlerini ifa eder. Doğumdan sonra nifâs, bir gün sürebileceği gibi, bir hafta, bir ay veya daha fazla sürebilir.

Nifâsın üst sınırı konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.[23]

Dipnotta verdiğimiz rivayetlerden anlaşıldığı gibi her âlim, kendi bölgesinde yaygın örf ve tanıdığı kadınları esas alarak nifâs için bir üst sınır belirlemiştir.

Bu sebeple deriz ki; nifâs müddeti bölgeden bölgeye, kadından kadına değişebilir. Aslolan kanın varlığı ve temizlik alametidir. Kan varsa nifâs devam ediyor, temizlik alameti görülmüşse nifâs sonlanmış demektir. Kadınların kanları nasıl ayırt edeceği konusu istihaze bölümünde anlatılacaktır.[24]

22. Doğum kanalı travmaları bir istisnadır. Doğumun kendisi travmatik bir eylemdir. Doğum kanalında ufak çaplı yırtıklar zamanla kendiliğinden iyileşir. Buradan oluşan ufak kanamalar nifâsa karışabilir. Ciddi yırtıklar ve tedavi gerektiren travmalar ise doğum odasında doğum işlemi tamamlanınca muayene yapılarak kontrol edilir. Kan toplanması olarak bilinen hematomlar, doğumdan sonraki günlerde görülebilir. Hematomlar, doğum eylemi sırasında yırtılmış damarlardan ufak çaplı kan sızması sonucu biriken kandır. Genelde dışarıya atılamaz, yani nifâsa karışmaz. Derin dokularda birikir; bazı semptomlar ile kendisini belli eder ve doğum sonrasındaki günlerde, dokularda biriken bu kanın boşaltılmasıyla hasta tedavi edilir.

23. İhtilafın sebebi; sahabe, tabiin ve ilk dönem imamlarından aktarılan farklı rivayetlerdir.

- Ummu Seleme Annemiz, Allah Resûlü (ﷺ) döneminde kırk günü nifâs kabul ettiklerini söylemiştir. (Ebû Dâvud, 311; Tirmizi, 139)
- Abdullah ibni Abbâs'tan (Darimi, 994) benzer bir görüş sahih isnatla nakledilmiştir.
- Atâ (رحمه الله): "Kadının belli bir (nifâs olma) âdeti varsa ona göre nifâs sayılır. Aksi hâlde kırk gün nifâs kabul eder." (Darimi, 992)
- Şa'bî (رحمه الله): "İki ay (altmış gün) nifâstır, sonra istihazedir." (Darimi, 999)
- Mekhul (رحمه الله): "Erkek çocuk sonrası otuz gün, kız çocuk sonrası kırk gün nifâstır." (Darimi, 1000)
- Hasan El-Basrî'den elli gün, Ca'fer-i Sadık'tan yetmiş gün nakledilmiştir. (Tuhfetu'l Ehvezî, 139 No.lu hadis şerhi)

24. Nifâs için üst sınır belirleyenler o sınırdan sonrasını istihaze kabul ederler. Örneğin, üst sınır

B. Düşük Yapan Kadının Nifâsı

Düşük yaptıktan sonra görülen kan, düşüğün durumuna göre değişiklik arz eder.

Şayet düşen çocuğun sureti oluşmuşsa bu durum, normal doğum gibidir ve görülen kan nifâs hükmündedir. Düşüğün sureti henüz oluşmamışsa bu durum, doğum hükmünde değildir ve görülen kan hastalık kanı olup nifâs değildir.

Bebeğin Sureti Ne Zaman Oluşur?

Gebelik boyunca rahim ve bebeği besleyen damarlar gelişme ve olgunlaşma sürecinden geçer. On ikinci haftadan itibaren gebelik rahmi oluşmaya başlar. Bebeği besleyen damarsal ağ, yani plasenta oluşur ve embriyo insan sureti almaya başlar. Bu üç durum da yaklaşık olarak on ikinci haftadan sonra oluşur. Sonrasında doğuma kadar bu yapılarda başka değişiklikler olmaz, sadece gelişim gösterirler.

Yaklaşık on ikinci haftadan itibaren görülen düşüklerde ya da sonraki süreçteki doğumlarda yaşanan kanamalarda, nifâsı oluşturan kan, doku ve hücrelerde değişiklik olmadığı için bu kanama nifâs içeriğiyle aynıdır.

Tıpta yirminci hafta öncesi gebelik kaybına düşük; yirminci haftadan sonrasına ise erken doğum denir. Bunun sebebi, yirminci haftadan sonra doğan bebeklerin Allah'ın izniyle tıbbi işlemler uygulanarak yaşayabilmesi, ancak yirminci haftadan önce böyle bir ihtimalin olmamasıdır. Tıptaki bu isimlendirmenin kanama hükmüyle bir ilgisi yoktur. Bu tamamen bebeklerin yaşayıp yaşayamama durumuyla ilgilidir.

On ikinci hafta sonrası oluşan düşük kanaması doğumla benzerlik gösterdiği için nifâs özelliğindedir. Gebeliğin başından on ikinci haftaya kadar olan kanama ise istihaze (hastalık) kanı olarak sınıflanabilir. Kadın gebe kaldıktan sonra hayız göremeyeceği için, on ikinci haftaya kadar olan düşüklerde görülen kanamalar hayız değildir.

---

40 gündür diyenler şöyle yapar: Doğumdan itibaren temizlik alameti görmez ve kanama devam ederse; kırkıncı güne kadar nifâs kabul eder. Kırkıncı gün kan devam etse de gusül alır ve temizlenmiş kabul eder. Kırkıncı günden sonrasını istihaze kabul eder.

C. Hayızlı ve Nifâslı Kadına Dair Şer'i Hükümler

Hayız ve nifâs hâli, üzerine şer'i ahkâmın bina edildiği isimlerdendir. Yüce Allah, hayızlı ve nifâslı kadına şu hükümleri vacip kılmıştır:

1. Hayızlı ve Nifâslı Kadın Namaz Kılmaz, Oruç Tutmaz

Namazın şartlarından biri, küçük ve büyük abdestten temizlenmiş olmaktır. Hayızlı ve nifâslı kadınlar abdestsiz kabul edildiklerinden, hayız ve nifâs hâli sürdüğü müddetçe namaz kılmazlar.

Ebû Saîd El-Hudri'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kurban veya Ramazan Bayramı namazını kıldırmak üzere namazgâha yöneldi. Yolda kadınlara rastladı.

Onlara, 'Ey kadınlar topluluğu sadaka verin! Zira cehennem ehlinin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu bana gösterildi.' dedi.

Kadınlar, 'Neden, ey Allah'ın Resûlü?' diye sordu.

Allah Resûlü, 'Lanet eder ve kocalarınızın iyiliğine nankörlük yaparsınız. (Kendi) dini ve aklı eksik olmasına rağmen (karşısındaki) kararlı ve basiretli bir adamın aklını sizden daha fazla çelen birini görmedim.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine kadınlar, 'Ey Allah'ın Resûlü! Aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?' diye sordular.

Allah Resûlü, 'Bir kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısına denk değil midir?' diye sorunca kadınlar, 'Evet.' dediler.

Allah Resûlü, 'İşte bu, onların akıllarının eksik olmasından ileri gelir.' dedi.

Sonra, 'Kadınlar hayız olduğu zaman, namaz kılmazlar, oruç tutmazlar; değil mi?' diye sordu.

Kadınlar, 'Evet.' deyince, 'Bu da onların dinî bakımdan eksik olduğundan ileri gelir.' buyurdu."[25]

Âişe Annemiz'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Hayız kanı başladığı zaman namazı bırak, kan kesildiği zaman guslet ve namaza başla."[26]

25. Buhari, 304; Müslim, 79-80
26. Nesai, 202

2. Hayız ve Nifâslı Kadın, Namazı Kaza Etmez, Orucu Kaza Eder

Muâze binti Abdullah'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Âişe'ye (radiyallahu anha), Âdetli kimse neden orucunu kaza ediyor, ama namazını kaza etmiyor?' diye sordum.

Bana, 'Sen Harûrî misin?' dedi.

Ben de, 'Harûrî değilim. Sadece soruyorum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Biz âdet görürdük. Oruçları kaza etmekle emrolunurduk, ama namazları kaza etmekle emrolunmazdık.' dedi."[27]

Namaz ve Oruç Arasındaki Fark

Şeriat; namaz ve orucun arasını ayırmıştır. Hayızlı ve nifâslı kadının, tutmadığı oruçları temizlik hâlinde kaza etmesini istemiş; ancak namazları kaza etmesini istememiştir.

İbadetler taabbudi eylemlerdir, yani onda aklın payı yoktur. Allah (celle celaluhu) yegâne otorite olması hasebiyle emreder, bizler de kul olmamız hasebiyle itaat ederiz.

Bazı İslam âlimleri bu hükme şöyle bir hikmet zikretmişlerdir: Kadın her ay hayız görür, ömründe birkaç defa da nifâs… Tutmadığı oruç dönemi yılda bir defa yaşanırken kılmadığı namaz dönemi ise her aydır ve sayıca daha çoktur. Allah (celle celaluhu) kadınlara olan merhametinden, az olanı kaza etmesini ve çok olanı kaza etmemesini emretmiştir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

3. Hayızlı ve Nifâslı Kadınla Cinsel İlişki (Cima) Yasaktır

"Sana (kadınların) hayız hâlini soruyorlar. De ki: 'O (hayız) bir ezadır. Hayız döneminde kadınlarla (cima etmekten) uzak durun. (Hayız bitip) temizleninceye kadar (cima etmek için) onlara yaklaşmayın. (Gusledip) temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın. Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever.' "[28]

27. Müslim, 335/69
28. 2/Bakara, 222

Ayetin nuzül sebebine dair Enes (radiyallahu anh) şu olayı aktarır:

"Bir kadın âdet gördüğünde, Yahudiler onunla birlikte yemek yemez, evlerde beraber kalmazlardı. Allah Resûlü'nün ashabı bu durumu ona sordular. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu:

'Sana (kadınların) hayız hâlini soruyorlar. De ki: 'O (hayız) bir ezadır. Hayız döneminde kadınlarla (cima etmekten) uzak durun. (Hayız bitip) temizleninceye kadar (cima etmek için) onlara yaklaşmayın. (Gusledip) temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın. Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever.'[29]

Allah Resûlü, 'Cima hariç her şeyi yapabilirsiniz.' dedi.

Bu durum Yahudilere ulaştı.

Onlar, 'Bizim uygulamalarımızdan bir şeyi terk etmekle bu adam ancak ve ancak bize muhalefet etmek istiyor.' dediler.

Bunun üzerine Usayd ibni Hudayr ile Abbâd ibni Bişr gelip, 'Ey Allah'ın Resûlü! Yahudiler böyle böyle diyorlar. Dolayısıyla hayızlı kadınlarla birlikte kalmayalım mı?' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yüzü değişti. Öyle ki kendisinin onlara darıldığını zannettik. Arkasından o ikisi dışarı çıktı ve Allah Resûlü'ne süt hediye etmeye gelen bir adamla karşılaştılar. Allah Resûlü onların arkasından haber gönderdi ve kendilerine süt içirdi. Böylece onlar da Allah Resûlü'nün, kendilerine darılmadığını anladılar."[30]

Yüce Allah, hayızlı ve nifâslı kadınla cinsel ilişki kurmayı yasaklamıştır. Bunun birçok nedeni/hikmeti vardır:

- Hayız bir eza hâlidir. Kadının biyolojik durumunda değişiklik olur, ağrıları olur; ruhsal durumunda da değişiklikler yaşar. Bu dönem birlikteliğe uygun değildir.

- Hayız esnasında kadının kanaması vardır. Hayız kanı koyu siyah, kokulu (rahatsızlık veren) ve yoğun bir kandır. Erkeğin bu durumdan rahatsız olması ve eşine karşı olumsuz duygular beslemesine neden olabilir.

29. 2/Bakara, 222
30. Müslim, 302

• Hayız esnasındaki cinsel ilişkinin iki tarafın da sağlığına verdiği birtakım zararlar vardır:

1. Hayızlıyken rahim iç yüzeyi parça parça dışarı atılır. Bu durum rahim dokusunun bütünlüğünü bozar. Rahim dokusunun bütünlüğünün bozulması da enfeksiyon etkenlerinin[31] girişini kolaylaştırır. Bu enfeksiyonlar ciddi hastalıklara[32] sebep olarak kadında kısırlığa[33] bile neden olabilir.[34] [35]

2. Bulaşıcı bir hastalık taşıyan kadının, hayızlıyken rahminin bütünlüğünün bozulmasıyla açığa çıkan kanlı doku nedeniyle bu dokulara temas eden erkeğin, cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanma ihtimali artar.

3. Endometriozis, rahim içinde hayız görülen dokuların (endometrium), olmaması gereken -rahim ağzı, yumurtalık, vajina, tüpler vb.- yerlerde olup her ay rahimle birlikte bu bölgelerde de hayız olması hastalığıdır. Hayız ile rahmin iç yüzeyi parça parça atılırken bu dönemde cima yapılırsa bu parçaların bir kısmı, kadının iç genital organlarından bir yere yerleşip orada yaşamaya devam edebilir. Endometriozis olarak adlandırılan bu hastalık, hayızlıyken cima yapan kadınlarda daha sık görülmüştür. Aynı zamanda bu hastalık yapışıklıklara (adesyon ve fibrozis) sebep olup kısırlığa neden olabilir.[36]

4. Hayızın süresinde ve miktarında değişime sebep olabilir. Normal sürresinden veya miktarından sapmalar görülebilir.[37]

5. Hayızlıyken cimada bulunmak eşler arasında birbirlerine karşı duyulan ilgi ve arzunun azalmasına sebep olabilir.[38]

31. Klamidya, gonokok vs.

32. Pelvik inflamatuar hastalık (PID)

33. PID ve infertilite korelasyonu

34. Filer RB, Wu C√H. Adet sırasında çiftleşme. Endometriozis ve pelvik inflamatuar hastalık üzerine etkisi. J Reprod Med. 1989; 34: 887–890. [PubMed] [Google Scholar]

35. Sweet RL, Blankfort-Doyle M, Robbie M, Schacter J. The occurrence of chlamydial and gonococcal salpingitis during the menstrual cycle. JAMA. 1988;288:2062–2064. [PubMed] [Google Scholar]

36. Mollazadeh, Sanaz et al. "Association between Sexual Activity during Menstruation and Endometriosis: A Case-Control Study." International journal of fertility & sterility vol. 13,3 (2019): 230-235. doi:10.22074/ijfs.2019.5601

37. Cutler WB, Friedmann E, McCoy NL. Coitus and menstruation in perimenopausal women. J Psychosom Obstet Gynaecol. 1996;17:149–157. [PubMed] [Google Scholar]

38. Elias E. MAZOKOPAKIS. Is Vaginal Sexual Intercourse Permitted during Menstruation? A Biblical (Christian) and Medical Approach. 2018

6. Kadın vajinasında yararlı bakterilerin bulunduğu bir flora vardır. Hayız bu florayı bozmazken, hayızlıyken yapılan cima, kadının florasında değişikliğe sebep olabilir.[39] Bu hastalığa sebep olan pek çok etken olmakla birlikte hayızlıyken yapılan cima da bu etkenlerden biridir.[40]

a. Vajinal/Genital bölgeden ilişki kurmak dışında beraberlik yasaklanmamıştır

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse hayızlı hanımıyla cinsel ilişkide bulunur veya hanımına arkadan yaklaşır veya bir sihirbaza işlerini havale etmek için müracaat ederse, Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) indirilen dine küfretmiş olur."[41]

Hayız ve nifâs hâlinde yasak olan; cinsel uzuvların birleşmesi, yani cimadır.

Bu bölgeden ilişki kurmamak kaydıyla kadın ve erkeğin birbirine yaklaşması yasak değildir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bizlere örnek olan uygulaması şöyledir: O (sallallahu aleyhi ve sellem), hayızlı eşiyle birlikte olmak istediğinde, diz kapağıyla göbek arasını kapatacak bir örtü örtmelerini ister (ittizar) ve onlara öyle yaklaşırdı:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle nakledilmiştir:

"Bizden biri hayız olur, Allah Resûlü de ona dokunmak isterse hanımına hayızın başlarında izarını bağlamasını emreder sonra dokunurdu. İçinizden kim, Allah Resûlü'nün nefsine hâkim olduğu kadar kendine hâkim olabilir ki!"[42]

Aslında yasaklanan, vajinal bölgeden ilişki kurmaktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yasağa götüren yolları kapamak istediğinden diz kapağıyla göbek arasının örtülmesini emretmiştir. Âişe Annemizin işaret ettiği gibi Allah Resûlü nefsine hâkim olmasına rağmen bunu yapmıştır. Bizlerin çok daha dikkatli olması gerekmektedir.

39. Bu duruma bakteriyel vazjinozis hastalığı denir.
40. Williams Jinekoloji, Bakteriyel Vajinozis, s. 66, Tablo 3.2, 25. Baskı
41. Ebu Davud, 3904; Tirmizi, 135
42. Buhari, 302; Müslim, 293

b. Hayızlı Kadınla Cima Yapanın Kefareti

Hayızlı kadınla cima yapan, Allah'ın ve Resûl'ünün emrine isyan etmiş, şer'i bir hududu çiğnemiştir. Allah'a (celle celaluhu) yönelmesi, tevbe ve istiğfarda bulunması gerekir.

Bazı âlimler tevbeyle beraber, kefaret olarak malından tasadduk etmesini şart koşmuşlardır.

Açıkcası mali cezayı şart koşan âlimlerin dayandığı delil zayıftır. Zayıf hadisle hüküm sabit olmaz.[43]

Ancak şunu belirtmeliyiz ki İslam'a göre, hangi günah olursa olsun tevbeyle birlikte tasaddukta bulunmak güzel bir ameldir.

Peygamberimiz arkadaşına, "Gel kumar oynayalım." diyen kimseye tasadduk etmesini emretmiştir.[44]

Ka'b ibni Mâlik (radiyallahu anh) gibi sahabiler, tevbe ettiklerinde mallarının bir kısmını tasadduk etmişlerdir.[45]

Buna binaen; hayızlıyken eşiyle birlikte olan, tevbe ettikten sonra malından tasaddukta bulunabilir. Bu, zorunlu bir kefaret değil, İslam şeriatının tavsiye ettiği müstehap amellerdendir.

4. Hayızlı Kadını Boşamak

Talak/Boşanma; sünnet talakı ve bidat talakı olmak üzere iki kısma ayrılır:

Sünnet Talakı: Erkeğin, hayızdan temizlenmiş ve kendisiyle cinsel ilişki kurmadığı eşini bir talak vererek boşamasıdır.

Bidat Talakı: Erkeğin, eşi hayızlıyken ya da temizlenmesinin ardından ilişkiye girdikten sonra veya birden fazla talak vererek eşini boşamasıdır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) erkeğin hayızlı eşini boşamasını yasaklamıştır.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında eşimi hayızlıyken boşamıştım. Bunun üzerine (babam) Ömer ibni'l Hattâb, Allah Resûlü'ne bu durumu sormuştu.

43. Hadisler için bk. Ebu Davud, 264; Tirmizi, 137
44. bk. Buhari, 4860; Müslim, 1647
45. bk. Buhari, 4418; Müslim, 2769

Allah Resûlü de, 'Ona söyle, hanımına dönsün. Sonra temizlenip tekrar hayız olup tekrar temizleninceye kadar yanında tutsun. Bundan sonra dilerse yanında tutar, dilerse de dokunmadan onu boşar. İşte Allah'ın emrettiği, kadınların boşanması ile ilgili süre budur.' buyurdu."[46]

Hayızlıyken eş boşamak, yasaklanmış bir münkerdir.

5. Hayızlı/Nifâslı Kadının Kur'ân'a Dokunması, Kur'ân Okuması ve Mescide Girmesi[47]

6. Hayızlı/Nifâslı Kadının Kâbe'yi Tavâf Etmesi

Hayızlı kadının Kâbe'yi tavâf etmesi yasaklanmıştır. Temizleninceye kadar bekler, sonra tavâf yaparak haccını tamamlar.

Hac esnasında hayız olan Âişe Annemize Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle emretmiştir:

"… Kâbe'yi tavâf etmek dışında bir hacının yaptığı her şeyi yap."[48]

7. Hayızın Bitişi

Hayıza mebni olan şer'i hükümler, hayızın bitmesiyle son bulur. Hayızın bitişi kassatu'l beydanın/beyaz sıvının görülmesidir.[49]

Hayızdan temizlenen kadının gusül alması zorunludur. Zira gusül almadan namaz, tavâf ve cinsel ilişki gibi hayızlı kadına yasaklanan hükümler helal olmaz:

"Sana (kadınların) hayız hâlini soruyorlar. De ki: 'O (hayız) bir ezadır. Hayız döneminde kadınlarla (cima etmekten) uzak durun. (Hayız bitip) temizleninceye kadar (cima etmek için) onlara yaklaşmayın. (Gusledip) temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın. Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever.' "[50]

46. Buhari, 5251; Müslim, 1471
47. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 262
Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 320
Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 324
48. Buhari, 294
49. bk. Muvatta, 150
50. 2/Bakara, 222

a. Temizlendikten sonra görülen leke

Hayızdan temizlendikten sonra görülen kan lekesi ve bulanık sıvının hükmü yoktur. Temizlendikten sonra bu tip lekeler görülebilir:

"Allah Resûlü, temizlendikten sonra şüphe oluşturacak (leke görenlere) şöyle dedi: 'O, damardan gelen kandır. (Hayız değildir.)' "[51]

Ummu Atiyye'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz, (temizlendikten sonra) gördüğümüz sarılık ve bulanık lekeyi bir şey saymazdık."[52]

b. Güneş batmadan önce temizlenen kadın

Bir kadın hayızdan temizlendiği ânda şer'i sorumluluklarıyla mükellef olur. Bir önceki vakitle ilgili ibadetlerden sorumlu değildir.

Örneğin Güneş batmadan hemen önce temizlenen kadın, temizlenmek için gusleder ve ikindi namazını eda eder. Öğle namazından ve henüz vakti girmediği için akşam namazından sorumlu değildir.[53]

8. Vakit Girdikten Sonra Namazını Kılmadan Hayız Olan Kadının Durumu

Vaktin girmesiyle beraber kişi vakit namazıyla mükellef olur. Ancak vakit sonuna kadar namazı erteleme hakkı vardır. Fazilet, ilk vakitte kılmak olsa da namazı son vaktinde kılmak günah değildir.

Hâliyle namazı eda edemeden hayız olan kadın, temizlendikten sonra o vakit namazını kılmalı mıdır, konusu ihtilaf edilen meselelerdendir.

Racih olan, kadının o namazı kaza etmemesidir. Zira namazı ertelemek şer'i bir haktır ve kişi kılamadan hayız olmuştur. Ayrıca kadınların çokça karşılaştığı bir mesele olmasına rağmen, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlara bu namazı kılmalarını emretmemiştir.

51. Ebu Davud, 293

52. Buhari, 326

53. Yatsıdan sonra temizlenen kadının akşam namazını kılması gerektiği; Güneş batmadan önce temizlenen kadının öğlen namazını da kılması gerektiği görüşü, sahih ve sarih bir delile dayanmamaktadır. Mercuh bir görüştür. Zira hayızlı kadın seferî/hasta gibi özür sahiplerine kıyas edilmiş ve özür sahipleri için iki vaktin namaz vakti olduğu (cem yapma ruhsatı) söylenmiştir. İbadetlerde kıyas olmayacağı gibi, hayızlı kadında mezkûr özür sahiplerini kıyas etmek sağlıklı değildir. Allah (celle celâluhu) en iyisini bilir.

9. Gebe Kadının Hayız Görmesi

Gebe kadının hayız görüp görmeyeceğine dair şer'i bir nas yoktur. Seleften bir kısmı gebe kadının hayız olmayacağını, bir diğer kısmı ise olabileceğini söylemiştir.[54] Her iki görüş sahipleri de bu görüşlerini şer'i naslara değil, kendi hanımlarında gördükleri hâle veya yaygın örfe dayandırmışlardır.

Günümüzde ise Allah'ın (celle celaluhu) nefislerde ve ufuktaki ayetlerini göstermesiyle gelişen ilim, gebe kadının hayız olmasının mümkün olmadığını ispat etmiştir.

Gebe kadınlarda farklı nedenlerle kanamalar görülebilir. Ancak bunlar hayız kanaması değildir.

Normalde her ay rahim, olası bir hamilelik için hazırlanır. Progesteron hormonu seviyesinin artmasıyla kalınlaşır ve döllenmiş yumurtanın gelip yapışması için uygun bir hâle gelir. Eğer döllenme gerçekleşmezse progesteron hormonu azalır ve yetersiz kalır. Bunun neticesinde bu kalınlaşmış yüzey parçalanarak dökülmeye başlar. Bu, hayız kanamasının sebebidir.[55] Eğer döllenme gerçekleşir ve döllenmiş yumurta rahme yapışırsa, gebelikle artan Beta HCG hormonunun etkisiyle hayızın aksine progesteron ve östrojen hormonları artar. Bu hormonlar rahmin iç yüzeyini daha da güçlendirir ve parçalanıp dökülmesini engelleyerek hamileliğin devam etmesini sağlar. Bu nedenle gebelik sonlanıncaya kadar vücut yeni bir hayız döngüsüne girmez.

Ayrıca gebeliğin on dört ile on altıncı haftalarında rahim değişikliklere uğrar.[56] Döllenmiş yumurtanın rahme tutunduğu yer dışındaki rahim bölgeleri birbiriyle birleşir.[57] Gebelik rahmi[58] dediğimiz bu yapı sadece döllenmiş bir yumurta rahme yerleştiğinde gerçekleşir[59] ve bu nedenle hayız görülen kısım lohusalık dönemi bitene kadar kaybolur. Lohusalık

54. bk. Darimi, 961-968
55. Hayızın tıbbi hormonal sebebi, progesteron çekilme (azalma) kanamasıdır.
56. Gebelik endometriozisi-desidual reaksiyon oluşumu
57. Desidualizasyon, desidua kapsülaris ve desidua parietalisin birleşmesi sonucu gebelik endometriumu oluşmasıdır.
58. Desidua vera
59. Desidual reaksiyon, sadece Blastokist implantasyonu ile oluşur.

dönemi sonrasında ise tekrar oluşur. Hayız görülen bölüm kaybolduğu için bir kadının gebelik ve lohusalık dönemi boyunca hayız görmesi mümkün değildir.

Yumurta döllendiğinde, rahmin içine doğru bir yolculuk başlar. Bu yolculuk yaklaşık olarak âdetin bitme gününden üç hafta sonrasına denk gelen sürede tamamlanır ve embriyo, hayızdan üç hafta sonra rahmin içine gömülür. Bu gömülme işlemi sırasında embriyo hücreleri, rahmin içeri gömüleceği kısımlarına tutunur; enzimleriyle bu bölgeyi eritir; içeri girer ve üzerini bir tıkaçla örter. Tüm bu işlemler esnasında kadında az miktarda bir kanama görülebilir. Embriyonun içeri gömülme esnasında görülen bu kanamaya "yerleşme kanaması" denir. Hayız kanamasının olduğu yerden ve içerik olarak hayızla aynı olan bir kanama olmasına rağmen hem rahim dokusu bütünlüğünü koruduğu için hem de hormonel açıdan farklı olduğu için bu kanama hayız kanaması değildir. Âdet süresinin kadınlarda ortalama bir hafta sürdüğü göz önüne alınırsa, ilk âdet gördüğü günden dört hafta sonra aynı yerden aynı kanın gelmesi nedeniyle kadınlar hayız olduğu yanılgısına düşebilir. Bu nedenle çoğu kadın âdet gördüğünü zanneder, hâlbuki gebelik başlamıştır ve embriyo rahme tutunarak içeri gömülüyordur. Bazı kadınlar bu kanamayı pembe/kahverengi lekelenme şeklinde görebilirler. Bir kadının, gördüğü bu kanamanın hayız mı yoksa yerleşme kanaması mı olduğunu anlaması mümkün değildir. Bu ancak sonraki aylarda gebe olduğunu öğrendikten sonra anlaşılabilecek bir durumdur.

Bu durumdaki kadın mazurdur: Gebelik başında "yerleşme kanamasını" hayız zannedip namazı ve orucu terk eden kadın, daha sonra gebe olduğunu ve hayız olmadığını anlarsa, sorumluluğu yoktur. Zira o, bildiği ile amel etmiştir. Kişi bilgisizlikle yaptıklarını/terk ettiklerini, doğrusunu öğrendikten sonra kaza etmez. Bu kaidenin detayı namaz bölümünde anlatılacaktır.

10. Hayızın İlaç Kullanarak Ertelenmesi veya Öne Alınması

Hacda bulunan, evlenecek olan veya herhangi bir sebeple hayızı öne almak veya mutad vaktinden ertelemek durumunda olan kişi, bunu yapa-

bilir. Zira bunu nehyeden bir nas yoktur. Ayrıca Ömer (radiyallahu anh), Atâ (rahimehullah) ve İmam Ahmed (rahimehullah) gibi imamlardan caiz olduğuna dair nakil yapılmıştır.[60] **Bir ihtiyaç** nedeniyle hayızı öne alacak veya mutad vaktinden erteleyecek olan kişi iki şeye dikkat etmelidir:

- Ertelemek veya öne almak sürekli olmamalı, fıtratı bozacak şekilde tüm hayata yayılmamalıdır. Fıtratı bozmak şeytanın amelidir ve kişiyi Allah'ın rahmetinden uzaklaştırır.

"Dedi ki: '(Kasem olsun ki) senin kullarından belirlenmiş bir pay edineceğim. Onları saptıracağım, onları (boş) kuruntularla oyalayacağım, onlara emredeceğim hayvanların kulaklarını kesecekler, onlara emredeceğim Allah'ın yarattığı (fıtratı) değiştirecekler.' Kim de Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinirse, hiç şüphesiz apaçık bir hüsrana uğramış olur. Onlara vaatte bulunur ve onları (boş) kuruntularla oyalar. Şeytanın onlara vaadi aldatmadan ibarettir. Bunların barınağı cehennemdir. Ondan kaçış bulamayacaklardır."[61]

- Sağlığına zarar verecek şekilde hayızı ertelemekten veya öne almaktan uzak durmalıdır. Çünkü kişinin bedeninin/sağlığının kendi üzerinde hakkı vardır.[62] Başkasına zarar vermek de zarar görmek de yasaklanmıştır.[63]

11. Hayız Kanı Necistir, İzalesi Gerekir

Necasetler babında anlatacağımız üzere hayız kanı necistir. Giderilmesi/İzale edilmesi gerekir. Hayızdan temizlenen ve gusleden mümine bir kadın, elbisesindeki hayız kanını temizlemeden ibadetlerini ifa edemez.

Esmâ'dan (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kadın Allah Resûlü'ne geldi ve 'Birimizin elbisesine hayız kanı bulaşırsa temizliğini nasıl yapsın?' dedi.

O, 'Ovalarsın, sonra da suyla çitilersin. Su döküp bu elbiseyle namaz kılabilirsin.' dedi."[64] [65]

60. El-Muğnî, 1/266, 512. Mesele
61. 4/Nisâ, 118-121
62. bk. Buhari, 1975; Müslim, 1159
63. bk. İbni Mace, 2341
64. Buhari, 307; Müslim, 291
65. Necis olan ve yıkanması gereken kan; hayız kanı ve tüm hükümlerinde hayızla aynı olan nifâs kanıdır. Bunun dışındaki kanlar necis değildir. Necasetler babında anlatılacaktır.

İstihaze

İstihaze kanaması, nifâs ve hayız dışında kalan kadın genital sisteminden kaynaklı kanamalardır. Bu kanamaların kaynağı; rahim, vajina, rahim ağzı veya genital bölgenin başka bir yeri olabilir. Hayız döngüsüyle bir bağlantısı olmayan herhangi bir zamanda, değişik miktarlarda ve herhangi bir süre devam edebilen kanamalardır.[66]

A. İstihazeye Dair Şer'i Hükümler

Şeriat; hayız ve istihaze kanını ayırdığı gibi hayız ve istihaze ahkâmını da ayırmıştır. Bu hüküm farklarını şöyle sıralayabiliriz:

1. İstihaze, Abdest Bozulması Gibidir

Hayız, abdestsizlik hâlidir. İstihaze ise abdestin bozulmasıdır. Bu nedenle istihazeli kadın namazı, orucu, tavâfı terk etmez. Yalnızca abdest alır ve ibadetlerini ifa eder. İbadet esnasında kanı akıyor olsa bile ibadetine zarar vermez. Çünkü bu bir özürdür.

2. İstihazeli Kadının Namaz Kılması

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), namaz kılmak isteyen istihazeli kadınlara bazı tavsiyeleri vardır. Aşağıdan yukarıya doğru bu tavsiyeleri şöyle sıralayabiliriz:

- **Her vakit için abdest almak**

İstihazeli kadın, her vakit için abdest alır ve başka bir sebeple abdesti bozulmadıkça bir sonraki vakte kadar abdestli kabul edilir. O vakit içinde namazlarını kılar. Bir sonraki vakit yeni bir abdest alır ve vakit namazını kılar.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fâtıma binti Ebî Hubeyş, Allah Resûlü'ne geldi ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben hayız günlerinden sonra da kendisinden kan gelen ve bir türlü temizlenemeyen bir kadınım. Namazı bırakayım mı?'

Allah Resûlü dedi ki: 'Hayır. Bu kan bir damardan gelmektedir ve hayız kanı değildir. Hayız günlerinde namazı bırak. Hayız günleri bittiğinde kanı

66. Genellikle hastalıklarla ilişkili olan bu kanama çeşidinde, sebebi bulunamayan/bilinmeyen kanamalar görülebilir. Bu kanamalara; yumurta çatlamasına bağlı düzensizlikler (anovulatuar kanamalar) nedeniyle oluşan kanamalar, enfeksiyonlar, hormonal bozukluklar, polip, miyom, anatomik hastalıklar, kanserler, pıhtılaşma bozuklukları gibi pek çok neden sayılabilir.

üzerinden yıka, sonra namaz kıl.' (Ravi şu lafzı da eklemiştir:) 'Sonra her namaz için abdest al.' "[67]

Urve ibni Zubeyr'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fâtıma binti Hubeyş istihaze kanı görürdü.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine, 'Gelen kan hayız kanı ise -ki o, koyu kan kadınlar tarafından bilinir- namazı terk et. Diğer şekilde olursa abdestini al ve namaz kıl. Çünkü o, damardan gelen bir kandır.' dedi."[68]

- **İki namazı cem edip bir defa guslederek iki namazı kılmak**

Hamne binti Cahş'dan (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Eğer gücün yeterse öğleyi geciktirerek ikindiyi öne al ve gusledip bu iki namazı bir vakitte kıl. Akşam namazını geciktirerek yatsı namazını öne alır ve gusledip bu iki namazı da bir arada kılarsın. Sabah namazı için ayrıca gusledip onu da kılarsın. Gücün yeterse bunları böylece yap, orucunu da tut. Bu ikinci bana daha hoş gelenidir."[69]

Buna göre bir günde üç defa gusledilmiş olur. Kişi, sabah namazı için gusleder ve namazını eda eder. Öğle namazını son vakte erteler. Gusleder ve öğleyi kılar. Sonra ikindiyi ilk vaktinde kılar, iki namazı cem eder (cem'i suvari) ve bir gusülle kılar. Aynı şeyi akşam ve yatsı namazı için de yapar.

- **Her vakit için gusletmek**

Urve ibni Zubeyr'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Habîbe binti Cahş istihaze olurdu. Bunu Allah Resûlü'ne sorduğunda ona, her namaz için gusül abdesti almayı emretti. Hatta yıkanıp çıktığı leğendeki kanın koyuluğu artmış olsa bile namaz kılmayı emretti."[70]

Ebû Seleme'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyneb binti Ebî Seleme'nin haber verdiğine göre, Abdurrahman ibni Avf'ın hanımı olan Ummu Habîbe binti Cahş'tan devamlı kan geliyordu.

67. Buhari, 228
68. Ebu Davud, 286
69. Ebu Davud, 287
70. Ahmed, 27445

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, her namaz vaktinde yıkanmasını ve namaz kılmasını emretti."[71]

Bu üç tavsiyeden her biriyle amel etmek caizdir. En faziletlisi her vakit için gusletmek; daha az faziletli olanı günde üç defa gusletmek; en az faziletli olan her vakit için abdest almaktır.

3. İstihaze Kanı Necis Değildir!

Racih olan, hayız kanının aksine istihaze kanının necis olmadığıdır. Hayız dışındaki kanamanın necis olmadığına dair tafsilat, necasetler babında işlenecektir.

Bu nedenle kadın namaz kıldığı esnada kanı akıyor olsa dahi bu kanama namazına zarar vermez:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber ile (sallallahu aleyhi ve sellem) birlikte hanımlarından biri de itikafa girdi. O sırada hem kan hem de sarı su görüyordu. Namaz kılarken altında bir leğen bulunurdu."[72]

4. İstihazeli Kadına Cinsel İlişki Yasaklanmamıştır

Hayızlı kadının aksine, istihazeli kadına cinsel ilişki yasaklanmamıştır. Sahabeden Âişe Annemiz caiz olmadığını söylese de[73] sahabenin cumhuru caiz olduğunu söylemiştir. Abdullah ibni Abbâs (radiyallahu anh),[74] Alî (radiyallahu anh) ,[75] Hamne binti Cahş (radiyallahu anha)[76] cevaz veren sahabilerdendir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

B. Hayız ve İstihazenin Ayırt Edilmesi

Hayız, kadınların her ay düzenli olarak yaşadığı biyolojik bir durumdur. İstihazenin ise belirli bir zamanı yoktur. Kadın hastalıkları nedeniyle vajinal bölgede görülen bir kanamadır.

71. Ebu Davud, 293
72. Buhari, 310
73. bk. Darimi, 857
74. bk. Darimi, 844
75. bk. Darimi, 852
76. bk. Ebu Davud, 310

Fıkhi açıdan şöyle bir sorunla karşılaşılması muhtemeldir:

Kadın istihaze olduğu dönemde hayız da olabilir ve böyle bir durumda hayız kanı ile istihaze kanı birbirine karışabilir. Yukarıda anlatıldığı gibi hayız ahkâmı ile istihaze ahkâmı farklıdır. Bu nedenle iki durumun birbirinden ayırt edilmesi gerekmektedir. Bu ayrımın yapılması için şu adımlar atılmalıdır:

1. Temizlik Alametini Görmek

Hayızın sonlandığını gösteren beyaz sıvı görüldüğünde hayız bitmiştir. Kanama devam ediyorsa bu, istihaze kanıdır. İstihaze ile ilgili şer'i hükümler geçerlidir.

2. Kanların Birbirinden Ayrılması

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hayız ile istihazeyi, kanların farklı oluşlarıyla açıklamıştır:

Urve ibni Zubeyr'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fâtıma binti Hubeyş istihaze kanı görürdü.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine, 'Gelen kan hayız kanı ise -ki o, koyu kan kadınlar tarafından bilinir- namazı terk et. Diğer şekilde olursa abdestini al ve namaz kıl. Çünkü o, damardan gelen bir kandır.' dedi."[77]

Hayız kanı koyu renkli, kokulu ve yoğun bir kandır. İstihaze ise damardan gelen normal kan gibidir.

3. Kendi Âdetini Esas Almak

Bazen dönemler denk gelir ve kadın istihaze görüyorken aynı zamanda hayız dönemi başlar. Kanlar birbirine karışır ve kadın iki durumu ayırt edemez. Bu durumda kişi kendi hayız hâline bakar. Şayet hayız döngüsü düzenliyse (başlama ve bitiş tarihleri belliyse), normal zamanda hayız olduğu günleri hayızlı gibi geçirir. Sonra gusleder ve hayızdan temizlenmiş kabul edilir. Devam eden kanamayı istihaze kabul eder.

77. Ebu Davud, 286

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fâtıma binti Hubeyş Allah Resûlü'ne, 'Ben istihaze kanı görüyorum ve bir türlü temizlenemiyorum. Bundan dolayı namazı bırakayım mı?' diye sordu.

O da şöyle buyurdu: 'Hayır. Zira bu, damardan kaynaklanan bir kanamadır. Ancak hayız olduğun günler kadar namaz kılma, sonra gusül abdesti al ve namaz kıl!' "[78]

Örneğin her ayın ikinci haftası hayız olan ve hayızı altı gün süren bir kadın istihaze görmeye başlamışsa şöyle yapar: Ayın ikinci haftasına kadar kanamasını istihaze kabul eder. Ayın ikinci haftası girdiğinde altı günlük süreyi hayız kabul eder. Altıncı günün sonunda gusleder ve hayızdan temizlenir, sonrası istihazedir.

4. Bulunduğu Toplumun Yaygın Örfünü Esas Almak

Kadın ilk defa hayız oluyorsa veya âdet düzensizliğinden muzdarip olduğu için oturmuş bir hayız düzeni yoksa bulunduğu bölgede kadınların genel hayız süresini öğrenir ve o süreyi kendi hayız süresi gibi kabul eder.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Hamne binti Cahş'a (radiyallahu anha) şöyle der:

"… Her ay işte böyle yap. (Bölge) kadınları nasıl hayız oluyor ve temizleniyorsa, onların hayız ve temizlik zamanlarına uy…"[79]

Hayız ve istihaze dönemleri iç içe geçen ve yukarıda zikredilen yollardan biriyle bunu ayırt edemeyen kadın, içinde yaşadığı örfü esas alır ve ona göre hayız ve temizlik günlerini belirler.

5. Tıbbi Yardım Almak

Allah'ın (celle celaluhu) ufukta ve nefislerimizde gösterdiği sayısız ayetlerden biri tıp ilmi ve sunduğu imkânlardır. Maddi imkânı müsait bir kadın, kadın doğum uzmanlarına başvurarak kanları birbirinden ayırt edebilir. Bu yöntem kesin bilgiye ulaştırır.

78. Buhari, 325
79. Ebu Davud, 287; Tirmizi, 128

Neden bu yöntemi asıl kabul etmiyoruz?

Maalesef bugün dünyanın yarısında kadınlar doktora, dahası temiz su ve sağlıklı gıdaya dahi ulaşamamaktadır. Hâliyle şeriat bugün bile dünyanın yarısı için lüks olan bir uygulamayı asıl kabul etmez. Tüm insanlığa hitap eden şeriat, herkese uygun çözüm yolları üretir.

Ne zaman ki küresel tuğyan ve onların işbirlikçisi maraba siyasiler eliyle oluşan eşitsizlik/zulüm düzeni sonlanır; o gün, tüm kadınlar bu kesin yönteme yönlendirilebilir.

Burada önemli bir noktaya değinelim: Tıp, kadının nifâs, hayız ve istihaze kanını ayırt edemeyeceğini söyleyebilir. Şeriat, kadının bu konudaki bilgisine/zannına itibar etmiş ve ona yetki tanımıştır. Bu, hem şeriatın kolaylaştırma ilkesi hem de evrensel oluşundandır.

NECASETLER BABI

Necasetin İzale Çeşitleri

- Suyla Temizlemek
- Taşla Temizlemek
- Tükürük ve Çitilemeyle Temizlemek
- Toprağa Sürerek Temizlemek

Necasetin İzale Edilmesinde Kullanılamayacak Maddeler

- Kemik ve Tezek
- İnsan Yiyeceği
- Necis Olan Maddeler
- Şeriatın Tazim Edilmesini İstediği Maddeler

Necis Olan Bazı Maddeler

- İnsan Dışkısı ve İdrarı
- Kadın ve Erkeğin Mezisi
- Eti Yenmeyen Hayvanların İdrar ve Dışkısı
- Hayız Kanı
- Meyte ve Leş Olan Hayvanların Tabaklanmamış Derileri

Necis Olmayan Bazı Maddeler

- Kâfir, Ölü ya da Diri Fark Etmeksizin İnsan
- İnsan İfrazatı
- Eti Yenen Hayvanların İfrazatı
- Hayız Kanı Haricindeki Kanlar
- Köpek ve Domuz da Dâhil Tüm Canlı Hayvanlar
- Şer'i Yolla Kesilen ve Eti Yenen Hayvanların Her Şeyi
- Meytenin/Leşin Tüy, Diş, Kemik veya Boynuz gibi Cüzleri
- Kanı Olmayan Haşerat Cinsindeki Hayvanların Ölüsü
- Deniz Canlılarının Ölüleri
- Alkol
- Kan

Necasetle İlgili Meseleler

- Necaset Her Pis Olan Değil, Şeriatın Necis Diye İsimlendirdiği Şeylerdir
- Eşyada Aslolan Temiz ve Helal Olmasıdır
- Necis Olan Şey, Başkalaşır ve Vasıf Değiştirerek (İstihale Edilerek) Temiz Bir Sıfata Bürünürse Temizlenmiş Olur
- Bir Şeye Alkol Denmesi Onu Haram Kılmaz. Bir Şeyin Haram Olması İçin Hamr, Yani Sarhoşluk Verici Olması Gerekir

NECASETLER BABI

Necasetler babı, necasetin ne olduğu ve nasıl temizleneceğini/izale edileceğini inceleyen babtır.

Taharet babının girişinde işaret edildiği üzere İslam, temizlik dinidir. Et-Tayyib olan Allah'ın dini olarak, müntesiplerini maddi ve manevi temizliğe teşvik eder.[1]

Necasetin Tanımı

"N-c-s" kökünden türeyen necaset, temizliğin/taharetin zıddıdır.[2] Lugat açısından bakıldığında temiz olmayan her şeye necis denmesi mümkündür.

Necasetin Şer'i Tanımı

Ancak şer'i anlamda necaset lugat anlamından farklıdır. Zira şer'i anlamda necaset her pis olan değil, şeriatın necis diye isimlendirdiği şeylerdir. Bir şeyin şer'i anlamda necis olması için mutlaka sahih ve sarih/açık bir nas olmalıdır. Aklın, örfün, içtihadın ve kıyasın necaset babında payı yoktur.

Aslolan Temizliktir

Eşyada aslolan temiz ve helal olmasıdır:

"O (Allah) ki; yeryüzünde olanların tamamını **sizin için** yarattı."[3]

1. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 135
2. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 5/393, n-c-s maddesi
3. bk. 2/Bakara, 29

Var olan her şey insan için yaratılmıştır. Ayette ifadesini bulan **"sizin için"** lafzı, yaratılan her şeyin insanın istifadesi için olduğunun delilidir. Bu da eşyada var olanın temiz ve helal olduğunu gösterir. Zira temiz ve helal olmayandan faydalanmak caiz değildir.

Bu nas umumiyetiyle her şeyin temiz ve helal olduğunu gösterir. Herhangi bir şeyin necis olduğunu iddia eden, konuya dair Kur'ân ve Sünnetten bir nas zikretmelidir.

Bir diğer dikkat edilmesi gereken şey şudur: Bir şeyin necis olması, kişiye şer'i sorumluluk yükler. Örneğin necaset, namaz ibadetinin ifasına şer'i bir engeldir. Dahası, necasetin temizlenmesi emredilmiştir. Aslolan beraat-i zimmettir. Yani kişinin bir sorumlulukla mükellef olmamasıdır. Bu açıdan bakılınca; herhangi bir şeyin necis olduğunu söyleyen mutlaka şer'i bir delil zikretmelidir. Çünkü necaset iddiası, sorumlu olmayan bireyi sorumlu tutmaktır. Bu da ancak nasla mümkündür.

Necasetin İzalesi/Temizlenmesi

Herhangi bir şeyin necis olduğu şer'an sabit olursa, onun temizlenmesi ve izale edilmesi gerekir.

Necasetin temizlenmesinde aslolan şeriatın yasaklamadığı her yolun/yöntemin mübah olmasıdır. Suyla, çitileyerek, toprağa sürerek, yüksek ısıyla, kimyasal maddeler vb. herhangi bir yolla necasetin izale edilmesi mümkündür.

A. Necaset Suyla Temizlenir

Esma'dan (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kadın Allah Resûlü'ne geldi ve 'Birimizin elbisesine hayız kanı bulaşırsa temizliğini nasıl yapsın?' dedi.

O da 'Ovalarsın, sonra suyla çitilersin sonra su döküp o elbiseyle namaz kılabilirsin.' dedi."[4]

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir bedevi mescide bevletti. İnsanlar onu engellemek için kalktılar.

4. Buhari, 227; Müslim, 291

Allah Resûlü, 'Onun işini yarıda kesmeyin.' buyurdu. Sonra bir kova su getirilmesini emretti. Su bedevinin abdest bozduğu yerin üzerine döküldü."[5]

B. Necaset Taşla Temizlenir

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Dağ başlarında, kırlarda ve sahrada tuvalet ihtiyacını gidermek isteyen kimse yanına üç taş alsın, temizlik için bu taşlar ona yeterlidir."[6]

Abdurrahman ibni Yezîd'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Selmân El-Fârisî'ye dendi ki: 'Sizin Peygamberiniz (sallallahu aleyhi ve sellem), hela/tuvalet adabına varıncaya kadar size her şeyi öğretti mi?' Selmân El-Fârisî dedi ki: 'Evet öğretti. ...üçten az taşla temizlenmeyi bize yasakladı."[7]

C. Necaset Tükürük ve Çitilemeyle Temizlenir

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Her birimizin sadece bir elbisesi vardı. Hayız döneminde de onu giyerdi. Eğer ona kan bulaşırsa tükürüğü ile ıslatır, sonra tırnakları ile kazırdı."[8]

D. Necaset Toprağa Sürülerek Temizlenir

Ebû Saîd El-Hudri'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ashabına namaz kıldırırken ayakkabılarını çıkardı ve sol tarafına koydu. Bunu gören ashabı da ayakkabılarını çıkardılar. Allah Resûlü namazı bitirince 'Ayakkabılarınızı niçin çıkardınız?' diye sordu.

Onlar da, 'Senin çıkardığını gördük biz de ondan dolayı çıkardık.' dediler.

Allah Resûlü, 'Cibrîl geldi ve bana ayakkabılarımda pislik olduğunu haber verdi. Biriniz mescide geldiğinde ayakkabılarına baksın. Ayakkabılarında bir pislik ve benzeri bir şey görürse onu (toprağa) sürsün ve o ayakkabılarla namaz kılsın.' dedi."[9]

5. Buhari, 6025; Müslim, 284
6. Ebu Davud, 40; Nesai, 44
7. Müslim, 262
8. Buhari, 312
9. Ebu Davud, 650

E. Necis Olan Şey, Başkalaşır ve Vasıf Değiştirerek (İstihale) Temiz Bir Sıfata Bürünürse Temizlenmiş Olur

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında köpekler işerdi, mescide girer çıkardı. Bundan dolayı (mescidi yıkamak için) hiç su serpmezlerdi."[10]

Ebû Dâvud (rahimehullah) bu hadisi kuruyarak değişen necasetin temizlendiğine delil olarak kabul etmiştir. Hadisi "Kuruduğu Zaman Yerin Temizleneceğine Dair Bab"[11] başlığı altında vermiştir.

Bunun akli delili de şudur: Temiz olan şey vasıf değiştirip necis bir sıfat kazandığında necis olmaktadır. Örneğin yediğimiz temiz yiyecek ve temiz su, vücuttan dışkı ve idrar olarak çıktığında sıfatı değişmiş ve necisleşmiştir. Aynı şekilde necis bir şey sıfat değiştirir ve temiz bir hâle bürünürse temiz kabul edilir. Birçok âlim kanı necis kabul eder (ileride geleceği üzere racih olan temiz olmasıdır). Ancak kan başkalaşım geçirip süte dönüşünce, süt ittifakla temiz kabul edilir. Ekinlerin sulandığı kanal suyu veya toprağa karışan gübre necistir. Ancak bu ekine karışıp başkalaşınca ve yeni bir vasıf kazanınca temiz kabul edilir.

Buna binaen; necis bir şey kendiliğinden veya başka maddelerle karıştığından temizlenir ve necis hâli ortadan kalkarsa temiz kabul edilir.[12]

Örneğin suya necaset karışır; rengini, tadını veya kokusunu değiştirirse bu su necistir.[13] Sonradan necisleşen bu suya, su ekler ve suyu çoğaltırsak, su çoğaldığı için rengi, tadı ve kokusu düzelirse; su başkalaştığı için temizdir, temizlenmiştir.

Necasetin Temizliğinde Ölçü

Temizlik açısından necasetler iki kısma ayrılır:

A. Şeriatın Muayyen Bir Temizlik Yöntemi Belirlediği Necasetler

Şeriatın temizliği için muayyen bir yöntem belirlediği necasetler, ancak o yöntem uygulanırsa temizlenmiş olurlar. Temizlikte ölçü şeriatın belirlediği yöntemin uygulanmış olmasıdır.

10. Buhari, 174
11. bk. Ebu Davud, 382
12. Geniş bilgi için bk. Mevsûatu Ahkâmi't Tahâre, 13/593-601
13. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 144

Köpeğin ağzını daldırdığı kap

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Birinizin kabından köpek su içerse o kabı yedi kere yıkasın."[14]

Abdullah ibni Muğaffel'in (radiyallahu anh) rivayet ettiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) söyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin kabını köpek yaladığı zaman kabın temizlenmesi, birincisi toprakla olmak üzere yedi defa yıkamasıdır."[15]

Köpeğin ağzıyla dokunduğu kap yedi defa yıkanır, bir defa da toprakla yıkanır. Toprakla yıkamanın başta, sonda veya ortada olmasının önemi yoktur. Toprak yerine sabun vb. kimyasal bir madde kullanılabilir. Zira o dönemde toprak temizlik maddesi olarak kullanılırdı. Bugün toprakla birlikte farklı ve daha güçlü temizleyiciler kullanılmaktadır.

B. Şeriatın Temizlenmesini Emredip Muayyen Bir Yöntem Belirlemediği Necasetler

Köpeğin ağzını daldırdığı kap dışındaki necasetlerde, şeriat temizliği emretmiş muayyen bir yöntem belirlememiştir. Su, toprak, kimyasal madde veya herhangi bir yolla temizlenirse, temizlik yerine gelmiş olur.

Necasetlerin temizliğinde ölçü onu şeriatın yasaklamadığı herhangi bir yolla temizlemektir. Geriye renk ve koku gibi iz kalsa da necaset temizlenmiş kabul edilir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Havle binti Yesâr Allah Resûlü'ne gelip, 'Ey Allah'ın Resûlü! Benim sadece bir elbisem var. Ben o elbise üzerimdeyken hayız oluyorum. Ne yapayım?' diye sordu.

Allah Resûlü şöyle dedi: 'Temizlendiğin zaman onu yıka. Sonra onu giyerek namaz kıl.'

Havle, 'Kan izi çıkmazsa ne yapayım?' dedi.

14. Buhari, 172; Müslim, 279
15. Müslim, 280

Allah Resûlü, 'Kanı yıkamak sana yeterlidir. İzi sana bir zarar vermez.' buyurdu."[16]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Her birimizin sadece bir elbisesi vardı. Hayız döneminde de onu giyerdi. Eğer ona kan bulaşırsa tükürüğüyle ıslatır, sonra tırnaklarıyla kazırdı."[17]

Hayız kanı tükürükle çitilendiğinde kan izinin geçmeyeceği izahtan varestedir. Günümüzde hayız kanını kimyasal temizleyicilerle temizlemek dahi zorken o dönemde tükürükle temizlemek necasetin izalesi için yeterli sayılmıştır.

Âişe Annemize yıkandığı hâlde eseri gitmeyen kan sorulduğunda, "Bir şey değil."[18] cevabını vermiştir.

Necaset Temizliğinde Yasaklanan Şeyler

Aslolan necaseti izale edecek her yolla necasetin temizlenmesidir. Zira şeriat her yolla necasetin temizlenmesini teşvik etmiş, hangi yolla temizlenirse temizlensin necasetin temizlenmiş olacağını kabul etmiştir. Bununla birlikte şeriat; sayılı/sınırlı yöntemin necaset temizliğinde kullanımını yasaklamıştır. Bunlarla temizlik yapılmaz. Bunlar:

A. Şeriatın Tazim Edilmesini İstediği Şeyler

Kur'ân, hadis, şer'i kitaplar, İslam sancağı vb. tazim edilmesi gereken şeyler veya onların yazılı olduğu bez, kâğıt vb. araçlarla temizlik yapılmaz.

İslam âlimleri, bunlarla temizliği şeriatı/dini küçümseme kabul ettiğinden sahibini tekfir etmişlerdir.[19]

16. Ahmed, 8767; Ebu Davud, 365; Bu hadis senedinde konuşulmuş, sıhhatinde ihtilaf edilmiş rivayetlerdendir.

17. Buhari, 312

18. Es-Sunenu'l Kubrâ, 4115

19. Şeytana kul olan üfürükçü, sihirbaz ve putperestler, büyü yapacakları kimseyi küfre sokmadan onlara yardımcı olmazlar. Bunun için büyü yapmak isteyenleri şer'i lafızları küçümseyecek davranışlara teşvik ederler. Bunlardan biri de şer'i lafızların yazılı olduğu kâğıt/bez vb. şeylerin necasetle temas etmesini sağlarlar.

B. Kemik ve Tezek

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"… O ikisiyle istinca yapmayınız. Çünkü o ikisi cin kardeşlerinizin yiyeceğidir."[20]

C. İnsan Yiyeceği

Cinlerin yiyeceği olduğu için kemik ve tezekle temizlenmek yasaklanmıştır. İnsanın yiyeceği olanın yasak olması daha önceliklidir. Zira cinlerin yiyeceğine verilen değer, "yiyecek/taam" olmasındandır. İnsan yiyeceği de buna dâhildir.

D. Necaset, Necasetle Temizlenmez

Necaseti izale edecek/temizleyecek şeyin temiz olması gerekir. Kendisi necis olan bir başka necaseti temizleyemez.

İbni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü hela ihtiyacı için geldi. Kendisine üç taş getirmemi emretti. Ben iki taş buldum üçüncüye baktım bulamadım. Bir tezek bularak onu getirdim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) iki taşı aldı, tezeği fırlattı ve 'Bu pistir.' buyurdu."[21]

Necis/Pis Olan Şeyler

Eşyada aslolan temiz olmasıdır. Bunun delili yaratılan her şeyin insanın istifadesine sunulmasıdır. Allah (celle celaluhu) ancak temiz ve helal olanı insanın istifadesine sunar.[22]

Necaset ise istisnai bir durumdur. Bu sebeple necasetler sayılı/sınırlıdır. Bir şeyin necasetine dair mutlaka nas olmalıdır. Hakkında delil olmayan her şey, umumi naslar gereğince temizdir.

Ana kaideyi belirttikten sonra konunun tafsilatına girebiliriz.

20. Müslim, 450
21. Buhari, 156
22. bk. 2/Bakara, 29

A. Mümin, Kâfir, Ölü veya Diri… İnsan Temizdir

İnsan yaratılışı itibarıyla değerli ve temiz bir varlıktır. Sonradan kazandığı sıfatlar onun Allah katındaki değerini düşürse de temizlik vasfını değiştirmez. Örneğin müminin cünüp veya hayız olması onu abdestsiz kılar. Ancak onu necis kılmaz.

Ebû Hureyre (radiyallahu anh) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi cünüp olduğu bir sırada Medine sokaklarının birinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile karşılaşır. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) gizlenip ondan uzaklaşır ve gusül abdesti alıp geri döner.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Ebû Hureyre neredeydin?' diye sorar.

O da 'Cünüp idim, temiz olmadan seninle birlikte oturmak istemedim.' diye cevap verir.

Bunun üzerine Allah Resûlü, '**Subhanallah! Müslim asla necis olmaz.**' der."[23]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) itikafa girdiğinde başını bana uzatır ben de (hayızlı olduğum hâlde) saç bakımını yapardım. Kendisi (itikafta iken) ancak bir insanın haceti nedeniyle eve girerdi."[24]

Hakeza tevhid fıtratı üzerine yaratılan insan,[25] fıtratını bozsa ve küfre girse dahi yine de temizdir. Çünkü Allah (celle celaluhu) kâfir olduğunda şüphe olmayan Kitap ehli kadınlarla evliliğe izin vermiş ve onların yiyeceklerini bize helal kılmıştır.

23. Buhari, 283; Müslim, 371

24. Müslim, 297

25. "Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy). Allah'ın yaratmasında değişiklik yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler." (30/Rûm, 30)

Yalnızca Allah'a (celle celaluhu) ibadet ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmama manasında olan tevhid/İslam, her insanın fıtratına yerleştirilmiş bir bilgi ve eğilimdir. Her insan, bu fıtrat üzere dünyaya gelmektedir. İnsanlardan kimisi fıtratında var olan delillerin peşine düşüp, hiçbir peygamberin olmadığı zamanlarda dahi tevhid üzere Allah'a (celle celaluhu) kulluk edebilmektedir. Zeyd ibni Amr ibni Nufeyl gibi. (bk. Buhari, 3826, 3828) Kimisi de fıtratında var olan bu bilginin peşine düşmeyip zan, hurafe ve varsayıma dayalı, gelenek ve âdetlerle beslenen bir inanç oluşturmaktadır. (bk. 7/A'râf, 172-173; 28/Kasas, 46)

"Bugün temiz şeyler sizin için helal kılındı. Kendilerine Kitap verilenlerin yiyecekleri/kestikleri sizin için, sizin yiyecekleriniz de onlar için helaldir. İffetli mümin kadınlarla ve sizden önce kendilerine Kitap verilen iffetli kadınlarla (mehir) ücretlerini vermeniz, iffeti gözetmeniz, zina yapmaksızın ve dost tutmaksızın onlarla evlenmeniz de helal kılındı. Kim de imanı reddederse (imana karşı kâfirce bir tutum sergilerse), onun ameli boşa gitmiştir ve o, ahirette hüsrana uğrayanlardan olmuştur."[26]

Şüphe yok ki Ehl-i Kitap bir kadınla evlenen; ona dokunacak, birlikte uyuyacaktır. Oysa ne Allah (celle celaluhu) ne de Resûl'ü Ehl-i Kitap bir kadınla evlenen mümine, onlarla temas sebebiyle yıkanmayı emretmemiştir. Aynı durum yiyecekler için de geçerlidir. Çünkü helal kılınan yiyecekleri onlar pişirmekte, yemeğe ve kaba temas etmektelerdir. Hiçbir nas yemeklerini yemeden, yemeği yıkamayı emretmemiştir.

Allah Resûlü'nün uygulaması da bu yöndedir. O (sallallahu aleyhi ve sellem) onlarla bir arada oturur, onlara temas eder, onları mescidde ağırlardı. Onun ve ashabının bu nedenle yıkandığı/temizlendiği varid olmamıştır.[27]

Müşrik Necis midir?

Bu naslar ışığında baktığımızda Tevbe Suresi'nde varid olan ayet daha iyi anlaşılacaktır:

"Ey iman edenler! Müşrikler ancak birer necistir/pisliktir. Bu yıldan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Şayet (onların Mescid-i Haram'a gelmemesi ticareti olumsuz etkiler düşüncesiyle) fakirlikten korkuyorsanız (korkmayın)! Allah dilerse, sizi lütuf ve ihsanından zengin kılar. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alim, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."[28]

Müşrik necaseti; bedenî/hissî/somut bir necaset değildir. O manevi/itikadi/soyut bir necasettir. Allah'a (celle celaluhu) şirk koşma itikadının aşağılık/tiksindirici olduğu anlaşılsın diye bu ifade kullanılmıştır.[29]

26. 5/Mâide, 5

27. bk. Buhari, 4372; Müslim, 1764; Müşrik olan Sumâme ibni Usâl üç gün boyunca mescidde bağlı tutulmuştur.

28. 9/Tevbe, 28

29. Müşriki mutlak olarak necis gören Zâhirî Mezhebi ve insan ölüsünü necis gören Hanefî Mezhebi delilleri; kimisi isnad kimisi istidlal açısından zayıftır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

B. Canlı Olan Hayvanlarda Aslolan Temiz Olmalarıdır

Yüce Allah, hayvanları insan için yaratmış ve onun istifadesine sunmuştur:

"İnsanı bir nutfeden/meniden yarattı. (Bir de ne göresin!) O (insan, yaratıcısına karşı) apaçık bir düşman kesilivermiş. Ve hayvanları da (O) yarattı. Onlarda sizi ısıtacak (yünlerinden giysiler) ve (başkaca) faydalar vardır. Ve onlardan yersiniz. Sabah saldığınızda da akşam (geri) getirdiğinizde de, sizin için onlarda (seyre değer) bir güzellik vardır. Ağırlıklarınızı yüklenir, canınızın yarısı telef olmadan erişemeyeceğiniz beldelere taşırlar. Şüphesiz ki Rabbiniz, (pek şefkatli olan) Raûf, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir. Binesiniz ve süs olsun diye atlar, katırlar ve merkepler yarattı. Ve sizin bilmediğiniz şeyler yaratmaktadır."[30]

Aslolan, canlı hayvanların temiz olmasıdır. Bir hayvanın etinin haram kılınması dahi, onun necis olduğu anlamını taşımaz. Zira bir şeyin haram olması başka, necis olması başka bir şeydir. Örneğin, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ehil/evcil eşeğin etinin yenmesini yasaklamıştır:

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü Hayber'i fethettiğinde şehrin dışında birtakım eşekler ele geçirdik. Bunlardan bir kısmını pişirdik. Derken Allah Resûlü'nün habercisi: 'Allah ve Resûl'ü, eşek etini size yasaklamaktadır. Bu etler şeytanın işinden bir pisliktir!' diye seslendi. Tencerede kaynatılan etler hemen döküldü."[31]

Bununla birlikte Müslimler eşeğe binmiş, ona yük yüklemişlerdir. Ne Kur'ân ne de Sünnet, eşeğe temas edenin yıkanmasını/temizlenmesini emretmemiştir. **Demek ki bir hayvanın etinin haram olması o hayvanın necis olduğu anlamına gelmez. Evet, bir şeyin necis olması, onun haram olduğunun delilidir. Çünkü Allah (celle celaluhu) habis/pis/necis olanı haram kıldığını belirtmiştir:**

"Temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar."[32]

30. 16/Nahl, 4-8
31. Buhari, 4198; Müslim, 1940
32. bk. 7/A'râf, 157

Ancak her haram, necis değildir. Haramlığına dair sahih ve sarih nas olduğu gibi, necis olduğuna dair aynı şekilde sahih ve sarih naslara ihtiyaç vardır.

Köpek ve Domuz Necis midir?

Yukarıda zikredilen asla göre köpek ve domuz da dâhil, tüm canlı hayvanların temiz olması gerekir.[33]

1. Köpeğin Necis Olması

Köpekle ilgili varid olan naslara baktığımızda delilleri şöyle tasnif edebiliriz:

a. Eğitilmiş av köpeğinin, ağzıyla tuttuğu yiyeceği helal kılan naslar

"Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: 'Temiz şeyler size helal kılındı. Allah'ın size öğrettiği şekilde yetiştirdiğiniz av hayvanlarının yakaladıkları da (helal kılındı). Onların sizin için tuttuklarını Allah'ın adını anarak yiyin. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.' "[34]

Adiyy ibni Hâtim'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne, 'Biz bu köpeklerle avlanan bir topluluğuz. (Bunun hükmü nedir?)' diye sordum.

Dedi ki: 'Eğitilmiş köpeğini saldığında ve üzerine Allah'ın adını andığında onun senin için yakaladığını -öldürmüş olsa da- ye. Ancak köpek o avdan yemişse bu durumda ondan yeme. Çünkü avı sadece kendisi için tutmuş olmasından korkarım. Şayet onun dışında başka köpekler de ava karışırsa ondan yeme.' "[35]

33. Konunun tafsilatına girmeden önce bir noktayı açıklığa kavuşturmak isteriz: Bu konuda, 2018 yılına kadar Şâfiî ve Hanbelî Mezheplerine ittibaen köpek ve domuzun ayni necaset olduğunu kabul ediyorduk. Daha yerinde bir ifadeyle bu konudaki delillerin çeşitliliği ve deliller arasındaki nesh iddiaları nedeniyle, Şâfiî ve Hanbelî Mezheplerini taklit ediyorduk. Ki; bize kapalı kalan her meselede temel ve uygulamalı eğitimimiz Şâfiî Mezhebi olduğundan İmam Şâfiî'yi veya Ehl-i Hadis usulünü temsil ettiğinden İmam Ahmed'i taklit ettiğimiz, kardeşlerimizin ve öğrencilerimizin malumudur.

Daha sonra yaptığımız araştırma ve konu hakkında varid olan **delillerin tamamını** inceledikten sonra; bu konu hakkında fıkhi tercihimizi değiştirdik…**Hadis imamlarından Buhari (rahimehullah) ve mezhep imamlarından Mâlik (rahimehullah), Ebû Hanîfe ve Davud-i Zâhirî'nin tercih ettiği gibi köpeğin; Mâlik ve Şevkânî'nin tercihi üzere de domuzun temiz olup necis olmadığına kanaat ettik.** Bu kısa açıklamadan sonra konunun tafsilatına geçebiliriz.

34. 5/Mâide, 4

35. Buhari, 5483; Müslim, 1929

Köpek, avını ağzıyla yakalar ve sahibine getirir. Köpekle avlanmak Asr-ı Saadet'te yaygın olmasına rağmen, ne Kur'ân ne de Sünnet, köpeğin temas ettiği avın yıkanmasını emretmemiştir.

b. İhtiyaç haricinde köpek edinmeyi yasaklayan naslar

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, av, çobanlık ve tarla için olmayan bir köpeği yanında tutarsa her gün sevabından bir kîrât eksilir."[36]

Abdullah ibni Muğaffel'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü köpeklerin öldürülmesini emretti. Daha sonra 'Halkın köpeklerle bir sıkıntısı yok.' buyurdu ve av köpeği ile çoban köpeğine izin verdi."[37]

Görüldüğü gibi köpek edinmek, ihtiyaç olmadığı takdirde yasaklanmıştır. Köpeğin parayla alınıp satılması nehyedilmiş ve ihtiyaç olmaksızın köpek edinilen yere melek girmeyeceği belirtilmiştir:

Ebû Mes'ûd El-Ensârî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü köpek satıp ücret almayı, zina kazancını ve kâhinlik ücretini nehyetmiştir."[38]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Cibrîl ile geleceği bir vakitte buluşmak üzere sözleştiler. Ancak belirtilen vakit gelmesine rağmen Cibrîl gelmedi.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) elinde değnek vardı, değneği elinden attı ve şöyle buyurdu: 'Allah sözünden, dönmez, O'nun elçileri de sözünden dönmezler.'

Daha sonra sağına ve soluna bakınca derken yatağının altında bir köpek yavrusu gördü ve hemen, 'Ey Âişe, bu köpek ne zaman buraya girdi?' buyurdu.

Ne zaman girdiğini bilemedim. Kendisi hemen emir verdi; köpek yavrusu dışarı çıkarıldı. Bunun üzerine Cibrîl geldi.

36. Buhari, 2322; Müslim, 1575
37. Müslim, 1573
38. Buhari, 2237; Müslim, 1567

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Buluşacağımıza sözleştik, oturup seni bekledim, ama sen gelmedin?' buyurdu.

O da, 'Senin evinde bulunan köpek benim gelmeme engel oldu. Bizler içerisinde köpek bulunan eve de resim (suret) bulunan eve de girmeyiz.' dedi."[39]

Av veya koruma için köpek edinen kimse, o köpeğe temas edecek, köpeğin temas ettiği yerlere oturacak, belki orada namaz kılacaktır. Bunların her birinin çokça yaşanma ihtimali olmasına rağmen Kur'ân ve Sünnette buna dair bir uyarı yapılmamıştır. Öyle ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde köpekler mescide girer, fakat onlara müdahale edilmezdi.

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü zamanında köpekler, mescide girer çıkar, hatta işerdi. Bundan dolayı (mescidi yıkamak için) hiç su serpmezlerdi."[40]

Köpek olan yere meleğin girmiyor olması, köpeğin necis olduğunun delili olmaz. Zira melek, resim olan eve de girmez. Bu, resmin necis olduğu anlamını taşımaz.

c. Köpeğin Ağzıyla Dokunduğu Kabın Yedi Defa Yıkanması ve Toprakla Temizlenmesi

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Birinizin kabından köpek su içerse o kişi kabı yedi kere yıkasın."[41]

Abdullah ibni Muğaffel'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin kabını köpek yaladığı zaman kabın temizlenmesi, birincisi toprakla olmak üzere yedi defa yıkanmasıdır."[42]

Köpeğin, ağzını daldırdığı kabın yıkanması emredilmiştir. Hiç şüphesiz bu, Allah Resûlü'nün emridir ve bize düşen onun (sallallahu aleyhi ve sellem) emrine ittiba

39. Müslim, 2104
40. Buhari, 174
41. Buhari, 172; Müslim, 279
42. Müslim, 280

etmektir. Burada zorunlu olarak sormamız gereken bir soru vardır: "Köpeğin, ağzını daldırdığı kabın yıkanması, köpeğin ağzının veya köpeğin kendisinin necis olduğunu mu gösterir?"

Bu nassı tek başına ele aldığımızda, bu soruya "Evet" demek durumunda kalırız. Şöyle bir akıl yürütme yaparız: "Köpeğin ağzı veya kendi necis olmasa, niye dokunduğu kabın yıkanması emredilsin ki?"

Ancak bir konuda hakka isabet etmenin yolu, o konu hakkındaki tüm nasları bir araya toplamakla mümkündür!

İmam Buhârî (rahimehullah) bu soruya cevap sadedinde dört ayrı hadisi aynı bab başlığı altında zikretmiştir:

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Birinizin kabından köpek su içerse o kişi kabı yedi kere yıkasın."[43]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam, susuzluktan ıslak toprağı (çamuru) yalayan bir köpek gördü. Ayakkabısı ile köpeğe (kuyudan) su çıkarıp, susuzluğunu giderinceye kadar köpeğe su içirdi. Allah da onun bu yaptığını kabul ederek kendisini cennete koydu."[44]

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü zamanında köpekler, mescide girer çıkar, hatta işerdi. Bundan dolayı (mescidi yıkamak için) hiç su serpmezlerdi."[45]

Adiyy ibni Hatim'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (av köpekleri hakkında) soru sordum, o da bana şöyle cevap verdi:

'Eğitilmiş köpeğini ava gönderirsen ve köpek avı öldürürse o avı ye. Şayet köpek o avdan yerse sen yeme, çünkü (bu durumda) köpek, avı kendisi için tutmuştur.'

43. Buhari, 172
44. Buhari, 173
45. Buhari, 174

Ben şöyle dedim, 'Ben köpeğimi gönderdiğimde yanında başka bir köpek daha bulursam (ne yapayım)?'

Allah Resûlü, 'O avı yeme. Çünkü sen yalnızca kendi köpeğin için (onu gönderirken) besmele çektin, başka bir köpek için besmele çekmedin.' dedi."[46]

Buhârî, köpekle ilgili olarak dört ayrı hadisi zikretmekle şunu söylemiştir: "Köpeğin ağzıyla dokunduğunun yıkanmasının emredilmesi, onun ağzının veya tüm bedeninin necis olduğu anlamına gelmez."

Şayet öyle olsa ayakkabıyla su içirmek, köpeğin mescide girmesi veya ağzıyla tuttuğu av yasaklanırdı. Bunlara izin verilmesi, köpeğin ve ağzının necis olmadığını gösterir.

Burada akla şu soru gelebilir: "Madem köpeğin ağzı ve bedeni necis değil! Öyleyse dokunduğu kabın yedi defa yıkanmasının hikmeti nedir?"

Bu taabbudi bir emirdir. Yani şeriat öyle emretmiştir, biz de bu emri yerine getiririz. Elbette bunda Allah'ın (celle celaluhu) bildiği, bizim bilmediğimiz sayısız hikmet vardır. Bu hikmetlerden birini, bilim, köpeğin ağzındaki bir bakteri ile açıklamaktadır:

"Bu bakteri, insana nadiren bulaşır. Fakat bulaşma olduğu takdirde %30 gibi yüksek bir oranda ölümle sonuçlanmaktadır. Ya da hastalar kol veya bacak gibi organlarını kaybetmektedir."[47]

Bu emrin taabbudi oluşunun bir başka delili de şeriatta bir benzerinin olmayışıdır. Hayız kanı, insan dışkısı, idrar… daha ağır necasetler olmasına rağmen, bir defa yıkanır ve yıkamada toprak -bugün temizlik malzemeleri olarak- kullanılmaz. Bu da köpeğin ağzıyla dokunduğu şeyin necis olduğundan değil, taabbuden yıkandığını gösterir.

Şöyle bir itiraz öne sürülebilir:[48]

"Allah Resûlü bazı lafızlarda 'Sizden birinin kabı **temizdir**. Köpek ondan içtiğinde, **içindekini döksün** ve kabı yedi defa yıkasın. İlk yıkamayı toprakla yapsın.'[49] buyurmaktadır.

46. Buhari, 175
47. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
48. bk. Fethu'l Bârî, 172 No.lu hadis şerhi
49. Müslim, 279

Hadisten anlaşılan, köpek dokunmadan önce **kabın temiz olduğu**, dokunduktan sonra -ima yoluyla da olsa- kabın pis/necis olduğudur. Ayrıca kabın içindekilerin dökülmesi emredilmiştir. Şayet yiyecek/içecek necis olmasa, içindekilerin dökülmesi emredilmezdi. Allah Resûlü yemeğin/içeceğin zayi edilmesini emretmez."

Buna binaen şunu söyleyebiliriz: Bir şeyin temizlik vasfı, zıttının necaset olduğu anlamına gelmez. Şer'i ıstılahta temizlik/taharet lafzının kullanımına baktığımızda bunu görürüz:

"Şayet cünüp olursanız (gusülle) **temizlenin.**"[50]

"(Hayız bitip) **temizleninceye kadar** (cima etmek için) onlara yaklaşmayın."[51]

Yüce Allah (celle celaluhu) cünüp ve hayızlı olanlara temizliği/tahareti emretmiştir. Ancak bu, temizlenmeden önce necis oldukları anlamına gelmemektedir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) müminin necis olmayacağını belirtmiştir:

Ebû Hureyre (radiyallahu anh) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi cünüp olduğu bir sırada Medine sokaklarının birinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile karşılaşır. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) gizlenip ondan uzaklaşır ve gusül abdesti alıp geri döner.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Ebû Hureyre neredeydin?' diye sorar.

O da 'Cünüp idim, temiz olmadan seninle birlikte oturmak istemedim.' diye cevap verir.

Bunun üzerine Allah Resûlü, '**Subhanallah! Müslim asla necis olmaz.**' der."[52]

Yine Âişe Annemizin (radiyallahu anha) rivayet ettiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Misvak, ağız **temizliği** ve Rabbin rızasıdır."[53] buyurmuştur.

Misvak ağzı temizler, ağız için taharettir/temizliktir. Ancak hiç kimse misvaklanmadan önce ağzın necis olduğunu söylemez, söylememiştir.

50. bk. 5/Mâide, 6
51. bk. 2/Bakara, 222
52. Buhari, 283; Müslim, 371
53. Nesai, 5

Öyleyse köpek dokunmadan önce kabın temiz oluşu, köpek dokunduktan sonra onun necis olduğu anlamına gelmemektedir. Zira şer'i ıstılahta temizin zıttı necis değildir.

İçindekilerin dökülmesinin emredilmesine gelince;

Bu lafız "فَلْيُرِقْهُ /felyurikhu" hadis imamlarınca şaz kabul edilmiştir.

Hadisi rivayet eden İmam Nesâî: "Hiç kimsenin bu lafızda Alî ibni Mushir'e tabi olduğunu görmedim."[54] demiştir. Bu da "kabın içindekileri dökme" lafzında Alî ibni Mushir'in (rahimehullah) yalnız kaldığı (teferrüd) ve kendisinden daha sika olanlara muhalefet ettiği için bu lafzın şaz olduğu anlamına gelir.

Aynı şekilde Hamza El-Kinânî, İbnu Abdilberr, İbnu Mende gibi muhaddisler de bu lafzın şaz olduğunu ifade etmişlerdir.[55]

Denilebilir ki; İmam Muslim'in (rahimehullah) "dökme" lafzını usulen rivayet ettiği hadislerde zikretmesi, onun yanında bu lafzın şaz olmadığını gösterir.

Bu durum; çoğunluğun İmam Muslim'e (rahimehullah) muhalefet ettiği ve bu lafzın muhaddisler arasında ihtilaf edilen bir lafız olduğu, ihtilaf üzerine kat'i hüküm bina edilmeyeceği gerçeğini değiştirmemektedir.

Sonuç

• Köpekle ilgili tüm nasların bir araya toplanması ve bir bütünlük içinde nasların değerlendirilmesi gerekmektedir.

• Tüm nasları bir arada değerlendirme yöntemi (cem); bazı nasların bazılarını neshettiği (nesh) veya bazı nasların bazılarına tercih edilmesi gerektiği (tercih) metodundan daha evladır. Zira cem metodunda tüm naslarla bir arada amel etmek vardır. Nesh ve tercih metodlarında ise bir kısım nasla amel etmek vardır. Kaldı ki, bazı nasların bazılarını nesh ettiği iddiası hiçbir şüpheye yer bırakmayan kat'i delile dayanmalıdır. Çünkü; nasların tümüyle amel etme zorunluluğu kat'i naslarla sabit olmuştur. Bir kısmıyla ameli iptal eden her yaklaşım, aynı kuvvette kat'i delillere dayanmalıdır.

54. Nesai, 66
55. bk. Fethu'l Bârî, 172 No.lu hadis şerhi

• Tüm nasları bir araya topladığımızda İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Buhârî (rahimehullah) gibi âlimlerin tercihlerinin daha isabetli olduğunu ve köpeğin necis olmadığını; aynı şekilde ağzını daldırdığı kabın, yani artığının necis olmadığının -Ebû Hanîfe necis kabul eder- delil yönünden tercihe şayan olduğunu görürüz. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

2. Domuzun Necis Olması

Cumhur-u ulema domuzu necis kabul etmiştir. İmam Mâlik ve Şevkânî (rahimehullah), yukarıdaki mezkûr asıllara dayanarak domuzu yemenin haram olduğunu, ancak necasetine dair bir delil olmadığını söylemişlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bir şeyin haram olması onun necis olduğu anlamına gelmez. Haramlık ayrı, necaset ayrı şeylerdir. Nice haram kılınan/yasaklanan şey temizdir. Resim yasaklanmıştır, ama necis değildir. Putlar ve fal okları yasaklanmıştır, ama necis değildir…

Denilebilir ki; Yüce Allah (celle celaluhu), domuz için: "O pistir/ricsttir." buyuruyor:

"De ki: 'Bana vahyolunanlar arasında, yemek yiyen birine, şunlar dışında bir haram bulamıyorum: (Boğazlanmadan ölmüş) leş, akıtılmış kan, **domuz eti -ki şüphesiz ki o, pistir**- Allah'ın adı dışında bir isim anılarak fısk üzere kesilmiş hayvanlar. Kim de zorda kalırsa haddi aşmaksızın ve taşkınlık yapmaksızın yerse şüphesiz ki Rabbin, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir.' "[56]

Yüce Allah, domuz etini yemeyi haram kıldıktan sonra, onun rics olduğunu beyan eder. Ancak rics, bir şeyin necis olmasına değil, pis olmasına delalet eder. Şöyle ki; "rics" kelimesi Arapçada "ihtilat/karışıklık" anlamındadır… Pis olana da bu babtan "rics" denmiştir. Zira pis olan karışık ve bulanıktır. (Saflığını/duruluğunu yitirmiştir.)[57]

Şer'i kullanımı da böyledir. Bu kelime yalnızca necis anlamında değil, birçok anlamda kullanılmıştır:

• Şeytanın ameli anlamında, manevi bir kir olarak kullanılmıştır:

"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir. Ondan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz."[58]

56. 6/En'âm, 145
57. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 2/490, r-c-s maddesi
58. 5/Mâide, 90

Ayette zikredilen kumar, fal oku ve put necis değildir. Allah'ın (celle celaluhu) yasakladığı manevi birer pisliktir.

• Kâfirlerin hakkı anlamalarına engel olan hastalık, kalp kiri; kalbi akletmekten alıkoyan manevi pislik anlamında kullanılmıştır:

"Allah, kimi hidayet etmek isterse onun İslam'ı (kabul etmesi) için göğsünü genişletir. Kimi de saptırmak isterse gökyüzüne yükseliyormuş gibi göğsünü dar ve sıkıntılı yapar. Böylece Allah, iman etmeyenleri ricse/pisliğe/azaba mahkûm eder. (veya ricsi iman etmeyenlerin üzerine yığar.)" [59]

"Allah'ın izni olmadan hiçbir nefsin iman etmesi mümkün değildir. (Allah) akletmeyenleri ricse/pisliğe/azaba mahkûm eder. (veya ricsi akletmeyenlerin üzerine yığar.)" [60]

• Münafıkların kalplerinde var olan hastalık/şüphe olarak manevi pislik anlamında kullanılmıştır:

"Kalplerinde hastalık olanlara gelince, onların (kalplerinde bulunan) pisliklere pislik katmış ve onlar kâfir olarak ölmüşlerdir." [61]

• Müşriklere kullanıldığı gibi [62] münafıkların manen necis olması anlamında kullanılmıştır:

"Onlara döndüğünüz zaman (onları kınamaktan ya da ceza vermekten) yüz çeviresiniz diye Allah adına yemin edecekler. (Ceza verip, kınamayın) bilakis onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar pisliktirler, işledikleri (günahlar) sebebiyle barınakları cehennem olacaktır." [63]

• Putların manen necis olduğu anlamında kullanılmıştır:

"İşte böyle … Kim de Allah'ın (korunup gözetilmesini istediği) hurumatını yüceltir/değer verirse o, Rabbinin katında kendisi için en hayırlı olandır. (Haramlığı size) okunanlar dışındaki hayvanlar size helal kılındı. Pislik olan putlardan uzak durun! Yalan sözden de uzak durun." [64]

59. 6/En'âm, 125
60. 10/Yûnus, 100
61. 9/Tevbe, 125
62. bk. 9/Tevbe, 28
63. 9/Tevbe, 95
64. 22/Hac, 30

• Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) aile halkından -Ehl-i Beyt'ten- giderilen manevi kir anlamında kullanılmıştır:

"Evlerinizde karar kılın. İlk cahiliye kadınlarının (kendilerini görünür kılmak için) süs ve güzelliklerini açtıkları gibi yapmayın. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûl'üne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah, sizden (manevi) kirleri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister."[65]

• Kâfirlere indirilen azap/helak anlamında kullanılmıştır:

"Gerçekten Rabbinizden size şiddetli bir azap ve öfke gelecektir. Sizin ve babalarınızın isimlendirdiği ve Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği şu isimler hakkında benimle tartışacak mısınız? Bekleyin (bakalım)! Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."[66]

Görüldüğü gibi Kur'ân "rics" kelimesini çoğunlukla kalp hastalığı, manevi necaset, ahlaki kir, İlahi azap anlamında kullanmıştır. Kur'ân ıstılahında "rics" kelimesi hakiki/somut necaset anlamında kullanılmamıştır.

Birden fazla anlama gelen müşterek lafızları, bir anlama hamletmek için özel bir delil lazımdır. Domuzun necis olduğuna ve burada mezkûr "rics"in necis anlamında olduğuna dair bir delil yoktur.

Şüphesiz ki domuz etinin yenmesi haram kılınmıştır. Ve her haram gibi domuz eti de manevi bir pisliktir, ricstir. Ancak etinin haram olması, bir hayvanın necis olduğu anlamına gelmemektedir. Şâri''nin ahkâmındaki tasarrufu bu anlayışı reddetmektedir.

Daha önce belirttiğimiz gibi; ehil/evcil eşek etini Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yasaklamış ve "ricstir/pistir"[67] demiştir.

Oysa ehil eşek günlük hayatta kullanılmasına rağmen, ne Allah (celle celaluhu) ne de Resûl'ü (sallallahu aleyhi ve sellem) eşeğe temas nedeniyle yıkanmayı/tahareti emretmiştir. Demek ki; bir şeyin etinin rics olması onun tüm bedeninin necis olduğu anlamına gelmemektedir.

Burada da şöyle bir muhalefetle karşılaşabiliriz: "Allah Resûlü, için-

65. 33/Ahzâb, 33
66. 7/A'râf, 71
67. bk. Buhari, 5528; Müslim, 1940

de domuz yenen ve içki içilen kapların yıkanmasını emretmiştir. Bu da domuzun necis olduğu anlamına gelmektedir."

Ebû Sa'lebe El-Huşenî'nin hadisi muttafekun aleyh bir rivayettir.[68] Bu rivayette kaplarda domuz ve içki kullandıkları geçmemektedir. Bu ziyade Sünen-i Ebû Dâvud lafzında mevcuttur.[69] Buradan bir hüküm çıkarılacaksa canlı domuzun değil; ölü/meyte/leş domuz etinin necis olduğu söylenebilir. Bir şeyin ölüsünün pis olması onun canlısının pis olduğu anlamına gelmez.[70]

Denilebilir ki; bazı âlimler domuzun necis olduğuna dair icma naklet-miştir.

İçinde ümmetin dörtte birini (yani Mâlikîleri) bulundurmayan bir icma iddiası anlamsızdır. Buna, cumhurun veya çoğunluğun tercihi demek daha isabetlidir.

Sonuç

Domuz etinin haram olduğu ve etinin; içki, put, fal oku, kumar gibi rics/manevi pislik olduğu, üzerinde ittifak edilmiş bir meseledir. Bilinmesi dinde zorunlu olan meselelerdendir.

Domuzun ayni necis olduğu meselesi ise ihtilaflıdır. Tüm deliller bir arada değerlendirildiğinde domuzun necis olmadığı, necisliğine dair öne sürülen delillerin sahih ama sarih olmadığı ya da sarih ama sahih olmadığı anlaşılmıştır. Ki; domuzun necis olduğunu söyleyen Nevevî (rahimehullah) bu konuda güçlü bir delil olmadığını itiraf etmek durumunda kalmıştır.[71]

68. bk. Buhari, 5478; Müslim, 1930

69. Ebu Davud, 3839

70. Bu rivayetle ilgili bir noktanın altını çizmek istiyorum: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) müşriklerin ve Ehl-i Kitab'ın kaplarını kullanmış, kendisine ikram edilen yiyecek veya ihtiyaç duyduğu su kullanımında, kapları sorgulama yoluna gitmemiştir. Örneğin, kendisini zehirlemek isteyen Yahudilerin yemek ikramını kabul etmiş (bk. Buhari, 3169), müşrik bir kadının deriden yapılma su kabından abdest almıştır. (bk. Buhari, 344; Müslim, 682)… Ashab, savaşlarda aldığı müşrik kaplarını kullanmış ve bundan ötürü "ayıplanmadıklarını" belirtmiştir. (bk. Ebu Davud, 3838)

Hâliyle; Ebû Sa'lebe hadisinin ve hadiste varid olan lafzın (Ebû Davud lafzı) isnat ve istinbat yönünden tüm naslar ışığında tahkik edilmesi gerekmektedir. Zira Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının genel uygulamalarıyla bu emir arasında farklılık bulunmaktadır. Ki; bu farklılık âlimlerin hadisi şerh etmelerine yansımış, kâfirlerin kapları hakkında birden fazla mezhep ortaya çıkmıştır. (bk. Fethu'l Bârî, 5478 No.lu hadis şerhi)

71. El-Mecmû', 2/568

C. Hayvan Artıkları

Yukarıda yaptığımız açıklamalar ışığında şunu ekleyebiliriz: Hayvanların artıkları temizdir. Kaptaki yemeğin veya içeceğin tadı, rengi veya kokusu değişmedikçe, herhangi hayvanın ağzıyla dokunması onu necis kılmaz. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

1. Eti Yenen Hayvanlar Şer'i Yolla Kesilirse Her Şeyi Temizdir

Bu İslam ümmetinin icmasıdır. Konu tartışılmaya, ihtilafa, içtihada kapalıdır.

2. Şer'i Yolla Kesilmeyen ve Kendi Kendine Ölen Meyte/Leş, Eti ve Tabaklanmamış Derisi Dışında Temizdir

Meyte/leş olarak bulunan hayvanları üç kısma ayırmamız mümkündür.

a. Kanı Olmayan, Haşerat Cinsinden Hayvanlar

Bunlar temizdir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi birinizin içeceğine sinek düşecek olursa o sineği içeceğe daldırsın ve geri çıkarsın. Zira onun kanatlarından birinde hastalık diğerinde ise bunun şifası vardır."[72]

Şayet bunlar ölümle necis olsa, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kaba batırılmasını emretmezdi.

b. Deniz Ölüleri

Denizde yaşayan hayvanlar canlıyken de ölüyken de temizdir ve etleri helaldir:

"Deniz avı ve yiyeceği size ve yolculara faydalanılan (bir yemiş olarak) helal kılındı. İhramda olduğunuz sürece kara avı size haram kılındı. (Diriltilip) huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkup sakının."[73]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Allah Resûlü'ne sordu ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Bizler

72. Buhari, 3320
73. 5/Mâide, 96

gemilere binerek denizde yolculuk yapıyoruz. Yanımıza az bir su alıyoruz. O su ile abdest alsak, susuz kalacağız. Deniz suyu ile abdest alabilir miyiz?'

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Denizin suyu temiz-temizleyicidir ve ölüsü helaldir.' "[74]

c. Kara Hayvanları

Kara hayvanları meyte/leş olduğunda ciltleri/derileri temizlenmek zorundadır. Ciltleri/derileri dibağ yapılmadan kullanılamaz.

Abdullah ibni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cilt dibağ/tabaklama yapıldığında temizlenir."[75]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Meymûne'nin azat ettiği bir kadına sadaka olarak bir koyun verilmiş bu koyun da ölüvermişti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onun yanından geçti ve, 'Bunun derisini alıp işleseydiniz de (tabaklasaydınız da) bu şekilde ondan yararlansaydınız.' buyurdu.

Oradakiler, 'Bu koyun ölmüştür?' dediler.

O da, 'Ölü hayvanın ancak eti haram kılınmıştır.' buyurdu."[76]

Peygamberimizin belirttiği üzere meyteden/leşten yasaklanan onun yenmesidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ise onun cildini/derisini tabaklamadan kullanmayı yasaklamıştır. Meytenin/leşin cüzlerinin (tüy, diş, kemik veya boynuz) yememek kaydıyla günlük hayatta kullanılmasında bir beis yoktur.

İmam Zuhrî (rahimehullah) meyte olan fil vb. hayvanların kemikleriyle ilgili şöyle der:

"Selef ulemasından onunla tarandıklarını ve yağ sürdüklerini, onda bir beis görmediklerini idrak ettim."

74. Ebu Davud, 83
75. Müslim, 366
76. Buhari, 1492 Müslim, 363

Hammâd'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Meytenin tüyünde sorun yoktur."

Muhammed ibni Sîrîn (rahimehullah) ve İbrâhîm (rahimehullah), "Fil dişi ticaretinde beis olmadığını"[77] söylemişlerdir.

İsnadında ihtilaf edilen bir rivayette Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kızına fil dişinden bilezik alınmasını istemiştir.[78]

D. İnsan İfrazatı

İnsan ifrazatında aslolan temiz olmasıdır. Bunun istisnası; dışkı, idrar, hayız kanı ve mezidir. Şeriat bunların necis olduğunu belirtmiştir.

İnsan ifrazatında aslolan temiz olmasıdır. İnsanın teri, tükürüğü, menisi, vedisi, kadının vajinal bölgesinde (şehvet haricinde) hissettiği ıslaklık, kusmuk vb. ifrazatların tamamı temizdir.

İnsan ifrazatında necis olan, nasların necis olduğunu tayin ettiği şeylerdir:

1. İnsan Dışkısı Necistir

Dışkı icmayla necistir. Hela adabında anlatıldığı gibi İslam, her heladan sonra onun temizlenmesini emretmiştir. İsticmara dair zikredilen tüm deliller, dışkının necis olduğunun delilidir.

2. İnsan İdrarı Necistir

İnsan idrarı icmayla necistir. Hela adabında anlatıldığı gibi İslam, her hela ihtiyacı giderildikten sonra idrardan temizlenilmesini emretmiştir. İstibraya dair zikredilen tüm deliller, idrarın necis olduğunun delilidir.

Ayrıca necis olan idrardan sakınmayanın azap göreceği belirtilmiştir.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir mezar yerinden geçerken şöyle buyurdu: 'Bu ikisi azap görüyor, ama büyük günahtan ötürü değil.' Sonra, 'Bu ikisinden birisi kovuculuk yapmak için dolaşırdı, diğeri de idrarından sakınıp korunmazdı.' dedi. Arkasından taze hurma çubuğu istedi, ikiye böldü ve birini birinin

77. Buhari, Kitâbu'l Vudû', 67. Bab başlığı
78. bk. Ebu Davud, 4213; Ahmed, 22363

diğerini de öbürünün üzerine dikti ve, 'Bu iki çubuk yaş kaldıkları sürece umulur ki azapları hafifletilir.' buyurdu."[79]

Kız Çocuğu ve Erkek Çocuğu İdrarı Arasında Fark!

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), idrar konusunda kız ve (henüz sütten kesilmemiş) erkek çocuğunu ayırmıştır. İdrar olması hasebiyle ikisi de necis olsa da, henüz yemek yememiş/sütten kesilmemiş çocuğun idrarı hafif necaset kabul edilmiş ve yıkamaya gerek olmadığı, su serpmenin yeterli olduğu belirtilmiştir.

Ummu Kays binti Mihsan hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi henüz yemek yemeyen küçük oğlunu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) getirmiş ve Allah Resûlü onu kucağına oturtmuştur. Çocuk Allah Resûlü'nün kucağına bevledince Allah Resûlü elbisesinin üzerine su serpmekten başka bir şey yapmamıştır."[80]

Ebû's Semh'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) hizmet ederdim. Allah Resûlü gusletmek istediğinde yönünü çevir derdi. Ben de yönümü çevirir ve onu gizlerdim. Günlerden bir gün Hasan veya Hüseyin getirildi. Hasan veya Hüseyin Allah Resûlü'nün göğsünün üzerine bevletti. Ben hemen yıkamaya davrandım. O şöyle buyurdu: 'Kız çocuğunun idrarı yıkanır, erkek çocuğunun idrarına ise su serpilir.' "[81]

Şeriatın kız ve (henüz yemek yememiş/sütten kesilmemiş) erkek çocuğun idrarını ayırmasının nedeni nedir? Zira biz biliyoruz ki; İslam şeriatı El-Hakîm (hüküm ve **hikmet sahibi**) Allah (celle celaluhu) ve kendisine hikmet verilen Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından belirlenmiştir. Mutlaka bu ayrımın bir hikmeti olmalıdır.[82]

79. Buhari, 1378; Müslim, 292
80. Buhari, 223; Müslim, 287
81. Ebu Davud, 376
82. Dâvud Ez-Zâhirî bu ayrımı; kız çocuklarının idrarının necis, sütten kesilmemiş erkek çocukların idrarının temiz olduğu şeklinde açıklamıştır. Ancak bir şeye su serpilmesi onun necis olmadığı anlamına gelmediğinden, bu da bir temizlik yöntemi olduğundan, onun bu görüşü tercihe şayan görülmemiştir.

Geçmiş dönem âlimlerimiz, bu ayrımın hikmetine dair şunları zikretmişlerdir:

• İnsanlar erkek çocuğa daha düşkündür. Erkek çocuğu daha fazla kucakta taşırlar. Kucakta işediğinde meşakkat olmasın diye yıkama emredilmemiş, su serpmeyle yetinilmiştir.[83]

• Erkek çocuğun idrarı dağılır, kız çocuğunki bir noktada toplanır. Meşakkat olmaması için yıkama emredilmemiş, su serpmeyle yetinilmiştir.[84]

• Kız çocuğun idrarı daha yoğun ve kokuludur. Bu sebeple onun yıkanması emredilmiştir. Sütten kesilmemiş erkek çocuğunki bunun tam zıddıdır. Bu sebeple su serpmek yeterli görülmüştür.[85]

Bu konuda şu âna kadar sağlıklı kadın ve erkek idrarlarının karşılaştırıldığı geniş çaplı bir araştırma yoktur. Yapılmış analitik bir incelemede[86] kadın ve erkeğin idrarındaki moleküllerde önemli bazı farklılıklar bulunmuş ancak bu farklılıkların etkisi, içeriği, ne anlama geldiği vb. meseleler henüz tıp ilminde aydınlatılmış değildir.

3. Kadın ve Erkeğin Mezisi

Mezi; açık renkli, akışkan ve yapışkan bir sıvıdır. Erkek veya kadın şehvet ânında cinsel uzuvlarında hissederler. Bu sıvı necistir, temizlenmesi gerekir.

Alî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, mezi akıntısı çok olan birisiydim. Kızı ile evli olmam nedeniyle Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) sormaktan da hayâ ediyordum. Bu nedenle Mikdad'a söyledim. O da sordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Zekerini yıkar ve abdest alır.' buyurdu.[87]

83. bk. Fethu'l Bârî, 223. No.lu hadis şerhi

84. Tuhfetu'l Ehvezî, 71 No.lu hadis şerhi

85. age.

86. Fan, S., Yeon, A., Shahid, M. vd. Sağlıklı yetişkinlerin temel idrar metabolitlerinde cinsiyetle ilişkili farklılıklar. Erişim Tarihi Eylül 8, 11883 (2018). İçeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

87. Buhari, 269; Müslim, 303; Meziye kıyas ederek, meninin ve kadınların (şehvet haricinde) hissettiği ıslaklığa necis diye hükmetmek doğru değildir. Zira;

• Necasetler akılla tespit edilmez. Şeriat haber verir, biz de uyarız. Bir necaset diğerine kıyas edilerek, necaset hükmü tespit edilmez.

• Kadınların vajinal bölgede gördüğü ıslaklık; şehvetle birlikte olursa mezidir. Yıkanması gere-

E. Hayvan İfrazatı

Hayvan ifrazatında eti yenen hayvanların idrarı ve dışkısı temiz, eti yenmeyenlerinki necistir.

İdrar ve dışkıda aslolan necis olmasıdır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulamaları, eti yenen hayvanların idrar ve dışkısının necis olmadığını göstermiştir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; bu, eti yenen hayvanların hayatın içinde, her ân ve her yerde insanlarla bir arada bulunmasındandır. Şehir hayatı yaşayan bizler bu gerçeği tam anlamıyla tasavvur edemesek de, köy hayatı yaşayanlar bunu daha iyi anlayacaktır. Şayet eti yenen hayvanların dışkısı necis kabul edilse, büyük meşakkat olacaktı. Hayvan ağıllarının, yolların, evlerin, tarlaların sürekli temizlenmesi gerekecek, günlük işler ağırlaşacaktı. Kolaylaştıran Rabbimize hamdolsun.[88]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah Resûlü veda haccında deve üzerinde tavâf yaptı."[89]

Malumdur ki; deve bulunduğu yere idrar ve dışkısını bırakır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) onu Mescid-i Haram'a sokması ve onunla tavâf yapması, onun temiz olduğunu gösterir.

Câbir ibni Semure'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam geldi ve Allah Resûlü'ne, 'Koyun etinden dolayı abdest alayım mı?' diye sordu.

---

kir… Şehvet olmaksızın görülen ıslaklık ise, her dönemde görülmesine rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yıkanmasını emretmemiştir.

• Meninin yıkandığına (bk. Buhârî, 230; Müslim, 289) veya kuru olduğunda çitilendiğine (bk. Müslim, 290) dair rivayetler onun necis olduğu anlamına gelmez. Zira insan elbisesine bulaşan sümük, ter, tükürük vb. ifrazatında temizlemekte, kuruyunca çitilemektedir. Bu, mezkûr ifrazatın necis olduğu anlamına gelmemektedir. Bu, temizlik babından yapılan bir uygulamadır.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) elbisesindeki meniyi yıkamayıp onunla namaza durduğu (Ahmed, 25822, 26761); bazen de menili elbiseyle namaza durduğu, namaz kılma esnasında Âişe Annemizin elbisesini çitilediği (Sahîhu İbni Huzeyme, 290) rivayet edilmiştir. Sahabiden Abdullah ibni Abbâs (radiyallahu anh) kendisine soran birine "Meniyi elbiseden dal veya izhir otuyla temizle. O tükürük veya sümük gibidir." demiştir. (Es-Sunenu'l Kubrâ, 4175)

88. Bu sözler, eti yenen hayvanların idrar ve dışkısını temiz kabul eden Mâlikî ve Hanbelî uleması için geçerlidir.

89. Buhari, 1607; Müslim, 1272

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İstersen al, istersen alma.' dedi.

Adam, 'Deve etinden dolayı abdest alayım mı?' dedi.

Allah Resûlü, 'Evet.' dedi.

Adam, 'Koyun ağıllarında namaz kılayım mı?' dedi.

Allah Resûlü, 'Evet, kıl.' diye cevap verdi.

Adam, 'Deve ağıllarında namaz kılayım mı?' diye sordu.

Allah Resûlü, 'Hayır, kılma.' diye cevap verdi."[90]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) koyun, inek gibi hayvanların ağıllarında namaz kılmaya izin vermesi, onların idrar ve dışkılarının temiz olduğuna delildir. Zira hayvan ağıllarında zemin dışkıyla kaplıdır. Buna rağmen izin verilmiştir.[91]

Berâ' ibni Âzib'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Deve eti yemekten dolayı abdest gerekir mi?' diye soruldu.

O, 'Ondan dolayı abdest alınız.' buyurdu.

Koyun etinden soruldu.

'Ondan dolayı abdest gerekmez.' buyurdu.

Deve ağıllarında namaz kılmaktan soruldu.

O, 'Deve ağıllarında namaz kılmayınız. Çünkü develer şeytan huylu hayvanlardır.' buyurdu.

Koyun ağıllarında namaz kılmaktan soruldu.

'Oralarda namaz kılabilirsiniz. Çünkü koyun berekettir.' dedi."[92]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Urayne Kabilesi'nden birtakım kimseler Medine'ye Allah Resûlü'nün yanına geldiler. Ancak şehrin havası onlara iyi gelmedi.

90. Müslim, 360

91. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) deve ağılında namaz kılmayı yasaklamıştır. Bu deve dışkısının necis olmasından değildir. Öyle olsa, deve dışındaki hayvan ağıllarında namaza izin verilmezdi. Deve ağılında namazın yasaklanması manevi bir sebep nedeniyledir. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 556

92. Ebu Davud, 184

Bunun üzerine Allah Resûlü onlara, 'İsterseniz zekât develerinin bulunduğu yaylalara çıkın. Sütlerinden ve idrarlarından içersiniz.' buyurdu. Onlar da söyleneni yaptılar ve sıhhat buldular. Bunun arkasından çobanlara yönelip onları öldürdüler. İslam'dan çıktılar ve Allah Resûlü'nün develerini sürüp kaçtılar. Bu durum Allah Resûlü'ne ulaştı. O da hemen onların arkasından asker gönderdi. Neticede onları yakalayıp getirdiler. Allah Resûlü ceza olarak bu suçluların ellerini ve ayaklarını kestirdi, gözlerini oydurdu. Ölene kadar onları El-Harre mıntıkasında bıraktı."[93]

Deve idrarı necis olmuş olsa, Allah Resûlü içmelerini tavsiye etmezdi.[94]

F. Hayız Kanı Haricindeki Kanlar Temiz, Hayız Kanı Necistir

Hayız babında zikrettiğimiz gibi hayız kanı necistir. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onun yıkanmasını emretmiştir.

Esma'dan (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kadın Allah Resûlü'ne geldi ve 'Birimizin elbisesine hayız kanı bulaşırsa temizliğini nasıl yapsın?' dedi.

O da 'Ovalarsın, sonra da suyla çitilersin. Su döküp bu elbiseyle namaz kılabilirsin.' dedi."[95]

Adiyy ibni Dînâr'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Kays binti Mihsan'ı şöyle derken işittim: 'Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) elbiseye bulaşan hayız kanının hükmünü sordum. Şöyle buyurdu: 'Bir taş ve çubuk ile onu kazı. Sonra da su ve sabun ile yıka.' ' "[96]

93. Buhari, 233; Müslim, 1671

94. Temiz, eti yenen hayvanların idrar ve dışkısının temiz olmasına dair bazı âlimler "kulleteyn" hadisini delil olarak sunmuşlardır: Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü'ne ehil ve yabani hayvanların uğrayıp kendisinden içtikleri su hakkında soruldu. Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'İki kulle miktarına ulaşan su pislik taşımaz.' " (Ebu Davud, 63; Tirmizi, 67) Bu rivayetten dolaylı olarak anlaşılan şudur: Eti yenmeyen parçalayıcı hayvanların dışkısı suya zarar verir. Şayet su çoksa (iki kulle) pislik taşımayacağından zarar görmez. Demek ki az su, eti yenmeyen parçalayıcı hayvanların salya, idrar ve dışkısından etkilenip zarar görecektir. Hadisi deliller arasında zikretmeyişimizin nedeni; isnad ve delalet ettiği anlam yönünden tartışmalı olmasıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

95. Buhari, 307; Müslim, 291

96. Ebu Davud, 363

Hayız Dışındaki Kanlar

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının uygulamaları kanı necis görmedikleri yönündedir.

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zatu'r-Rika Savaşı'na Allah Resûlü ile beraber çıkmıştık. Müslimlerden biri müşriklerden birinin karısını öldürdü (veya esir aldı). O müşrik kimse Muhammed'in ashabından birinin kanını dökmedikçe Müslimlerin peşini bırakmayacağına dair yemin etti ve Allah Resûlü'nü takip etmeye başladı. Allah Resûlü bir yerde konaklamıştı.

Bize, 'Bizi hangi erkek bekleyip koruyacak?' buyurdu. Biri Muhâcirlerden bir de Ensâr'dan olan iki kişi fırladı.

Allah Resûlü, 'Şu boğazın ağzını bekleyin.' dedi.

Bu iki kişi dağ yolunun ağzına geldiklerinde Muhâcir olan kimse uzanıp yattı. Ensâr'dan olan da kalkıp namaza durdu. O müşrik gelip namaz kılan kimseyi görünce onun ordunun nöbetçisi olduğunu anladı ve bir ok attı. Ok ona saplandı. Ensâr oku saplandığı yerden çıkardı ve namazına devam etti. Müşrik bu şekilde üç kere ok attı. Ensâr'dan olan sahabi de üçünü çıkardı. Namazına devam ederek rükû ve secdesini yaptı. Sonra arkadaşı uyandı. Müşrik fark edildiğini anlayınca uzaklaşıp kaçtı.

Muhâcir, Ensâr'dan olan arkadaşının üzerindeki kanı görünce hayretle, 'Subhanallah! İlk ok attığında beni uyandırsaydın ya!' dedi.

Ensâr'dan olan sahabi, 'Bir sure okuyordum. Onu bölmek istemedim.' dedi."[97]

Yarası kanayan sahabi namazı bozmamış, arkadaşı da bu durumu inkâr etmemiştir.

Hasan El-Basrî (rahimehullah) yaygın olan bu durum için şöyle der: "Müslimler yaraları içinde namaz kılmayı sürdürüyorlar."[98]

Onun bu sözünden anladığımız, kanlı elbiselerle namazın yaygın bir uygulama olduğudur.

97. Ebu Davud, 198; Buhari, Kitâbu'l Vudû' 34. Bab'da hadisi muallak olarak rivayet etmiştir.
98. Buhari, Kitâbu'l Vudû', 34. Bab başlığı, muallak olarak

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle nakledilmiştir:

"Hendek Savaşı'nda Sa'd ibni Muâz, kolundaki atar damardan yaralanmıştı. Allah Resûlü onu yakından ziyaret edebilmek için Mescid-i Nebevi'de ona mahsus bir çadır kurdurdu. O esnada Mescid'de Ğifâroğulları'nın bir çadırı vardı.

Kendilerine doğru akan kandan korkup yan tarafta olan çadıra doğru, 'Ey çadırdaki komşular! Sizin tarafınızdan bize doğru bir şeyler akıyor?' diye seslendiler.

İşte o akan şey, Sa'd'ın yarasından sızan kandı. Bir müddet sonra da Sa'd bu yaradan dolayı vefat etti."[99]

Sa'd ibni Muâz (radiyallahu anh) Hendek/Ahzab Savaşı'nda yaralanınca, mescidde bir çadırda tedavi edilmiştir. Yarası kanayıp kan çadırdan dışarı çıkıp akmasına rağmen, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yıkama/temizleme emri vermemiştir. Şayet kan necis olsa, Allah Resûlü, Sa'd'ı mescide sokmazdı.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ile birlikte özür kanı gören hanımlarından biri itikafa girdi. Bazen akan kandan dolayı altına bir leğen koyardı."[100]

Bu denli fazla kanaması olan bir insan, kan necis olsa mescide sokulmazdı.

Hepimizin bildiği Ömer'in (radiyallahu anh) şehadeti de bunun delilidir. O (radiyallahu anh) yaralanmış ve namaza devam etmiştir. Kan kaybından ayakta duramayacak hâle gelince yerine Abdurrahman ibni Avf'ı (radiyallahu anh) geçirmiştir.[101]

Allah yolunda şehit olan kimseler de kanlı elbiseleriyle defnedilmektedir.

"…Uhud şehitlerine kanlı (elbiseleriyle) defnedin (dedi) ve onları yıkamadı."[102]

Şayet kan necis olsaydı, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şehitleri necis kıyafetlerle defnetmezdi.[103]

99. Buhari, 463; Müslim, 1769
100. Buhari, 309
101. bk. Buhari, 3700
102. Buhari, 1346
103. Dört mezhep imamı da dâhil olmak üzere, cumhur kanın necis olduğunu söylemiştir. Ancak yukarıda mezkûr, sahih ve sarih delilleri açıklayamamışlardır. Daha ziyade bu nasları "kanın azının affedildiğine" delil olarak almışlardır. Oysa nasların tamamı az kanın değil çok kanın delilidir.

G. Alkol Haramdır, Ama Necis Değildir

Alkol/içki yaygın kabulün aksine necis değildir. Zira necaset şer'i bir hükümdür. Alkolün necis olduğuna dair sarih ve sahih bir nas olmadığı gibi, birçok nas onun temiz olduğuna delalet etmiştir.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Talha'nın evinde sakilik yapıyordum. O gün onların şarabı, hurma koruğu şarabıydı.

Allah Resûlü'nün emri üzerine tellal, 'İyi biliniz ki şarap haram kılındı.' diye seslendi.

Ebû Talha, 'Çık ve bu şarabı dök.' dedi.

Ben de çıkıp döktüm. O gün, Medine sokaklarında şarap selleri aktı.

İçimizden bazı kimseler, 'İyi ama kimilerimiz karınlarında şarap doluyken öldürüldü.' dediler.

Bunun üzerine Allah, '(Şayet içki yasaklanmadan önce onu içmiş ve vefat ettiği için aranızda bulunmayanların durumunu merak ediyorsanız) iman edip salih amel işleyenler için sakınıp iman ettikleri ve salih amel işledikleri, son-

• Kimisi En'âm Suresi 145. ayeti delil almışlardır:
"De ki: 'Bana vahyolunanlar arasında, yemek yiyen birine, şunlar dışında bir haram bulamıyorum: (Boğazlanmadan ölmüş) leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki şüphesiz ki o, pistir- Allah'ın adı dışında bir isim anılarak fısk üzere kesilmiş hayvanlar. Kim de zorda kalırsa haddi aşmaksızın ve taşkınlık yapmaksızın yerse şüphesiz ki Rabbin, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir." (6/En'âm, 145) Kanın haram kılınmasını ve "…o pistir" ifadesinin kanı da kapsadığını söylemişlerdir.

• Oysa -daha önce zikrettiğimiz gibi- bir şeyin haram olması, onun necis olduğu anlamına gelmemektedir.

• Ayrıca -daha önce de geçtiği gibi- "rics/pis" lafzı Kur'ân ıslahında necaset anlamında değil, manevi pislik anlamındadır.

• "…o pistir" ifadesindeki "o" zamiri, dil kurallarına göre en yakın zikredilene döner. O da domuz etidir.

• Bazı âlimler de insan kanını hayız kanına kıyas etmiştir. Açıkça belirtmek gerekir ki normal kanı hayız kanına kıyas etmek usulen mümkün değildir. Zira;

• İki kanın çıkış noktası farklıdır. Biri damar, biri rahim kanıdır.

• İki kanın sıfatı farklıdır. Biri kötü kokulu ve yoğundur, siyaha yakın bir rengi vardır. Damar kanı bu sıfatlara muhaliftir.

• Hayız kanı namaz ve oruç ibadetine engeldir. Damar kanı ibadeti ifa etmeye engel değildir.

Hâliyle; ismi, sıfatı, tabiatı, şer'i hükmü farklı iki kanı birbirine kıyas etmek, doğru olmasa gerektir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

ra sakınıp iman ettikleri, sonra sakınıp iyilik yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıkları (içkiden) dolayı bir günah yoktur. Allah, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları sever.'[104] ayetini indirdi.' "[105]

Şayet içki/alkol necis olsa, Medine sokaklarında dökülmez, sokaklar içkiyle necis kılınmazdı. Malumdur ki dökülen içki az değildir. Enes'in (radiyallahu anh) ifadesiyle Medine sokaklarında akmıştır. Yani küçük derecikler oluşmuştur.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kişi Allah Resûlü'ne bir tulum dolusu şarap hediye etti.

Allah Resûlü, 'Allah'ın bunu haram kıldığını bilmiyor musun?' dedi.

O da, 'Bilmiyorum' dedi ve hemen bir kimseye gizlice bir şeyler söyledi.

Allah Resûlü, 'Gizlice ona ne söyledin?' buyurdu.

O, 'Onu satmasını söyledim.' dedi.

Allah Resûlü bunun üzerine, 'Şüphesiz ki Allah, onun içilmesini de satılmasını da haram kılmıştır.' dedi.

O kimse de içerisindeki şarap boşalana kadar tulumun kapağını açtı."[106]

İçkinin haram olduğunu bilmediği için Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) içki hediye eden bir sahabe, onun haram olduğunu öğrenince kapağını açmış içindekini dökmüştür. Şayet içki necis olsa, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) müdahalede bulunur, içindekini yerlere döktürmezdi.[107]

104. 5/Mâide, 93

105. Buhari, 2464; Müslim, 1980

106. Müslim, 1579

107. Cumhur-u ulema sahih ama sarih olmayan naslara dayanarak içkinin necis olduğunu söylemişlerdir.

"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir. Ondan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz." (5/Mâide, 90)

Bu ayete dayanarak içkinin rics olduğunu ve uzak durulması gerektiğini, bunun da necaset delili olduğunu söylemişlerdir.

• Domuzun necaseti bölümünde gördüğümüz gibi, "rics" bir Kur'ân kavramıdır. Kur'ân'da maddi/hakiki necaset anlamında değil, manevi pislik, manevi necaset anlamında kullanılmıştır. Örneğin, Tevbe Suresi 95. ayette münafıklar için "…onlar pisliktirler…" (9/Tevbe, 95) denilmektedir. İçkiyi necis kabul eden imamlar bu ayete dayanarak, "Münafık necistir." dememişlerdir.

• Mâide Suresi 90. ayette kumar, fal oku ve put zikredilmiştir. İçkiye necis diyen âlimler, bu sayılanlara necis dememiştir. Zira ayette zikredilen "…şeytanın pis işlerindendir…" (5/Mâide, 90) ifadesi, "rics"in manevi necaset olduğunun karinesidir.

İçinde Alkol Olan Koku/Parfüm/Kozmetik Ürünleri Kullanmanın Hükmü

Mevcut ürünlerde kullanılan alkol **genel anlamda** İslam'ın yasakladığı hamr/içki değildir. Hâliyle bu ürünler haram ve necis değildir. Konunun detayı aşağıdaki gibidir:

1. İslam'ın "hamr" dediği şeyle kimyanın alkol dediği şey, aynı değildir. Hâliyle içinde her alkol olan şey, içinde hamr/içki var şeklinde değerlendirilmemelidir.

2. Bir şeye alkol denmesi onu haram kılmaz. Bir şeyin haram olması için hamr, yani sarhoşluk verici olması gerekir. Sarhoşluk vermeyen kimyasallara alkol denmesi, kimyasalları hamr/içki yapmaz. Örneğin meyvede, mayalanan ekmek yoğurt gibi yiyeceklerde, hatta farklı etkileşimlerle insan bağırsaklarında ve midesinde alkol vardır. Ancak bu, kimyasal bir madde olarak alkol diye isimlendirilse de, aklı örtme ve sarhoşluk verme özelliği yoktur.

Ayetin sonunda zikredilen "ondan içtinab edin/uzak durun" lafzı necasete delalet etmez. Çünkü Allah'ın (cc) haram kıldığı her şeyden uzak durmak, ona yaklaşmamakla mükellefiz. "…Bu, Allah'ın sınırlarıdır. Ona (Allah'ın sınırlarına) yaklaşmayın…" (2/Bakara, 187) Ancak Allah'ın (cc) her haram kıldığına, bu nassa dayanarak "necis"tir demeyiz. Allah "…Pislik olan putlardan uzak durun! Yalan sözden de uzak durun." (22/Hac, 30) buyurur. Puta hem "rics" denmiş hem de ondan uzak durmamız istenmiştir. Buna rağmen put necis değildir.

• Şinkîtî (rahimehullah) şu ayeti içkinin necis olduğuna delil saymıştır.

"…Rableri onlara tertemiz bir şarap içirmiştir." (76/İnsân, 21)

İstidlal metodu şudur: Ahiret içkisi şer'i ıstılahta dünyadaki içkinin tam tersidir. Dünya içkisi baş ağrısı yapar. Allah ahiret içkisinden bu sıfatı nefyeder. (bk. 56/Vâkıa, 19) Dünya içkisi aklı örter. Allah ahiret içkisinden bunu nefyeder. (bk. 37/Saffât, 48) Bu ayette (bk. 76/İnsân, 21) ahiret içkisine "tahur/temiz" deyince, zımnen dünya içkisinin temiz olmadığını anlarız. (bk. Edvâu'l Beyân, 1/426, Mâide Suresi 90. ayet tefsiri)

Diyebiliriz ki Şinkîtî'nin (rahimehullah) bu istidlali yerinde değildir:

• Ayet içkiden değil cennet içeceğinden söz etmektedir. Bu su, süt, içki vb. bir içecek olabilir.

• Velev ki bunun cennet içkisi olduğunu kabul etsek, bu mefhumu'l muhalifle istidlaldir. Yani "Cennet içkisi temizse dünya içkisi necistir." şeklinde bir istidlaldir. Bu, açık bir delil değildir.

• Köpeğin necaseti babında zikrettiğimiz gibi "tahir/temiz" lafzının şer'i karşılığı "necis" değildir. Hâliyle ayette söz konusu olan içecek ahiret içkisi olsa, mefhumu'l muhalifi açık bir delil kabul etsek; yine de "Dünya içkisi necistir." denemez. "Dünya içkisi temiz değildir." denebilir. Her temiz olmayan necis değildir.

· Bazıları içkiyi köpeğe, kana vb. necis saydıkları şeylere kıyas etmiştir. Bu cevap verilmeyecek kadar zayıf ve anlamsız bir istidlaldir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

3. Kimyevi bir madde olarak alkol birçok farklı türü olan bir kimyasaldır. Etil alkol, metil alkol, gliserin, fenil, setil, butil vs… Bunlardan sarhoşluk veren etil alkoldür. Fıkha konu olan da yalnızca etil alkoldür. Zira gıda, ilaç, kozmetik sanayide kullanılan diğer türler genelde zehir veya çözücü özelliğe sahiptir, sarhoşlukla bir ilgisi yoktur. Herhangi bir şeyin fıkhi hükmünü araştıran içinde etil alkol olup olmadığına bakmalıdır.

4. İçinde etil alkol olduğunu varsaysak dahi; bölüm başında izah ettiğimiz gibi, haram/necis maddenin değişime uğrayıp uğramadığına bakılmalıdır. Zira bir madde, başka bir maddeye karışır ve onun içinde kaybolursa hükmünü yitirir. Fıkhi ıstılahta buna istihale denir.[108] Bugün gıda ve kozmetikte nadiren kullanılan etil alkol istihaleye uğramakta ve başkalaşmaktadır.

5. Şayet etil alkol başkalaşıma uğramamış ve karıştığı gıdada/kozmetikte/ilaçta varlığını koruyorsa; bundan faydalanmak, alım satımını yapmak haram olur. Zira Allah (celle celaluhu) haram kıldığı şeyden faydalanmayı yasaklamıştır.

"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir. **Ondan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.**"[109]

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Cenab-ı Allah, şarabın, murdar hayvanın, domuzun ve putların satılmasını haram kılmıştır.'

Bu sırada bir kimse Peygamber'e, 'Ey Allah'ın Resûlü! Murdar hayvanın yağı gemi cilalanmasında, deri yağlanmasında ve aydınlanmada kullanılıyor. Buna ne dersiniz?' diye sordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır, bu haramdır. Allah Yahudilere lanet etsin. Allah iç yağını haram kıldığı zaman erittiler, sattılar ve bedelini yediler.' buyurdu."[110]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) şaraptan sirke yapılması soruldu.

O da 'Olmaz.' dedi."[111]

108. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 392
109. 5/Mâide, 90
110. Buhari, 2236; Müslim, 1581
111. Müslim, 1983

Ancak böyle bir madde necis değildir. Zira racih olan sarhoşluk veren hamr'ın/etil alkolün necis olmamasıdır.

6. Etil alkol maliyetli olduğundan içki üretimi dışında tercih edilmemektedir. Genelde metil alkol kullanılmakta, ürünlerde kullanılan etil alkol de başkalaşıma/istihaleye uğramaktadır.

7. Allah Resûlü'nün "Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır."[112] hadisi yanlış anlaşılmaktadır. Bu hadisin anlamı; içildiğinde sarhoşluk veren şeyin çoğu da azı da haramdır. Aksi halde hadis, her alkolün azının da çoğunun da haram olduğuna işaret etmez. Şayet alkol sarhoşluk veren cinstense (etil alkol) ve başkalaşıma uğramamışsa bu hükme dahildir.

Allah (c.c.) en doğrusunu bilir.[113]

112. bk. Ebu Davud, 3681; Tirmizi, 1865

113. Geniş bilgi için bk. El-Kuhûl ve İstihdâmuhu, Dr. Hişâm Atiyye Cenâyinî; Hukmu İstihdâmu'l Kuhûl fi'l Et'ime ve'l Edviye, Dr. Âdil Mubârek Mutayirât; Fetâvâ Yes'eluneke, Prof. Dr. Husâmuddîn Affâne, 5/258-263; Mecmûu Fetâvâ ve Resâili'l Useymîn, İbnu Useymîn, 11/256-260; Fıkhu'n Nevâzil fi'l İbâdât, Şeyh Hâlid ibni Alî El-Muşeykih, s. 30-33

NAMAZ KİTABI

NAMAZIN AHKÂMI, ÖNEMİ VE HÜKMÜ BABI

Namazın Önemi

- Namaz Dinin/Tevhidin Direğidir
- Namaz Müminin Miracıdır
- Namaz Arındırır
- Namaz Kötülükten Uzak Tutar
- Namaz Güç Kaynağıdır

Namazı Islah Eden Dört Kavram

- İkame
- Huşu
- Muhafaza
- Devamlılık

Namazın Terki/Namazı Zayi Etmek

- Bilinçli Bir Şekilde Namazı Terk Etmek Küfürdür. Bu Namazların Kazası Olmaz
- Bir Özür Nedeniyle Namazı Terk Eden Kişi, Özür Ortadan Kalktıktan Sonra Namazını Kılar

NAMAZIN AHKÂMI, ÖNEMİ VE HÜKMÜ BABI

Namazın Anlamı

Namazın Arap dilindeki karşılığı "salât"tır. Salât kelimesinin türediği kök s-l-v/y'dir. Bu kök Arap lugatında şu anlamlara gelmektedir.

- Ense kökünden kuyruk sokumuna uzayan, insanın dik durmasını sağlayan omurga[1]
- Ateş ve ona benzeyen her türlü humma/ısı[2]
- Bir şeyin ateşle tutuşturulması, ateşte kızartılması[3]

İbadet anlamında "salât"ın aslı duadır.[4]

Görüldüğü gibi kelimenin kök anlamında dik tutan omurga, ateş ve ateşle ısınan/tutuşan, dua anlamları vardır.

Şer'i ıstılahta "salât" ise şeriatın belirlediği vakitlerde, şeriatın belirlediği söz ve fiillerle eda edilen özel ibadettir.

Hiç şüphe yok ki; namazın lugat anlamıyla ıstılahi anlamı arasında özel bir bağ vardır. İlerleyen satırlarda namazın önemini incelerken göreceğimiz gibi bu ibadet; en başta Müslim için bir destek, kulluk yolunda onu dik/istikamet üzere tutan bir eylemdir.

1. Lisânu'l Arab, 14/464-469, s-l-v/y maddesi
2. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 3/300, s-l-v/y maddesi
3. El-Mufredât, s. 490, s-l-v/y maddesi
4. age, s. 491, s-l-v/y maddesi

Şüphesiz namazın bir işlevi de mümini fahşa ve münkerden, dolayısıyla fahşa ve münkerin neticesi olan ateşten korumasıdır.[5] Bu, Arap lugatında tef'il babının bir şeyi izale etme, giderme anlamıyla ilgilidir. Merrade/Temrîd sigası hastalığı giderdi/izale etti anlamına geldiği gibi; "Salla" fiili de kök anlamı olan ateşi sahibinden uzak tutma anlamına gelir.[6]

Tutuşmak/Yanmak anlamıyla bir diğer ilişki şu olsa gerektir: Gerçek bir namaz, Allah sevgisiyle tutuşan ve O'na (celle celaluhu) kavuşma arzusuyla yanan bir kalbin eylemidir. Namaz bir vuslatsa -ki öyledir- Rabbini özleyen kul, namazda bu özlemini dindirir. Elbette bu, Kur'ân'ın ifade ettiği huşu içinde, koruyarak, devamlı olunan ve ikame edilen bir namaz için geçerlidir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Namazın dua anlamı ise açıktır. Zira namaz başından sonuna bir dua, bir yakarıştır. Kulun Rabbinin rahmetini umarak ve O'nun (celle celaluhu) azabından sakınarak yaptığı bir ibadettir.

"(Bu mu,) yoksa geceleri secdede ve kıyamda geçiren, ahiret (azabından) sakınan ve Rabbinin rahmetini umarak gönülden ve sürekli (Allah'a kulluk eden mi daha hayırlıdır)? Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu? Ancak akıl sahipleri öğüt alır."[7]

Namazın Önemi

A. Namaz ve Tevhid

İslam dininin özü/aslı olan tevhid inancıyla namaz arasında sıkı bir bağ vardır. Namazın içindeki eylem ve sözler incelendiğinde bu bağ ilk bakışta görülür.

Namaza başlarken "Allahu Ekber" der ve kalbimizde namaz için niyet ederiz. Aynı ânda ellerimizi bağlar, emre amade bir asker gibi Rabbimizin huzuruna dururuz. Kalbimiz, dilimiz ve bedenimiz aynı ânda ubudiyet şuuruyla Allah'a (celle celaluhu) yönelmiş olur. Tevhid tam olarak bu değil midir? Kulun, her şeyiyle ve sadece Rabbine yönelmesi…

5. "Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, insanı fuhşiyat ve münkerden alıkoyar. (Kıldığınız namaza karşılık) Allah'ın sizi anması daha büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir." (29/Ankebût, 45)
6. bk. El-Mufredât, s. 490-492, s-l-v/y maddesi
7. 39/Zümer, 9

Sonra istiftah duaları okuruz.[8]

İstiftah dualarından hangisini okursak okuyalım; Yüce Allah'ı tenzih eder, O'na yöneldiğimizi ve muhtaç olduğumuzu vurgular, günahlarımızın bağışlanması için yakarırız. Ki bunların her biri, özellikle de "Allah'ı eksikliklerden tenzih etmek ve yalnızca O'na yönelmek", tevhid inancının en temel rükunlarındandır.

Sonra Fâtiha Suresi'ni okumaya koyuluruz. O Fâtiha Suresi ki Kitab'ın anası, namazın olmazsa olmazıdır. Fâtiha Suresi; ilk kelimeden son kelimeye kadar tevhid akidesini özetler. Ki o, Kur'ân'a mukaddime/ön söz kılınmış bir suredir. Çünkü Kur'ân-ı Azimuşşan'ın bir özetidir. Allah'a (c.c.) hamdederek onu över; isim ve sıfatlarını ikrar eder; ahiretin Mâlikî olduğunu vurgulayıp hem ahirete imanımızı hem de O'nun mutlak mülküne olan inancımızı ortaya koyarız…

8. Sünnette sabit olan istiftah duaları şunlardır:

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

"Hanif ve Müslim olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslimlerin ilki olmakla emrolundum. Allah'ım, sen El-Melik olansın. Senden başka İlah yoktur. Sen benim Rabbimsin, ben senin kulunum. Ben nefsime zulmettim. İşlediğim günahları itiraf ederim. Benim tüm günahlarımı bağışla. Şüphesiz senden başka günahları bağışlayacak yoktur. Benim ahlakımı en güzeline hidayet et. Senden başka ahlakın en iyisine hidayet edecek kimse yoktur. Ahlakın kötüsünü benden uzak tut. Onu senden başkası çeviremez. Emrine icabet ettim ve sana ibadet etmeye devam edeceğim. Hayrın tamamı senin iki elindedir. Şer ise sana değildir. Sen en yüce ve en büyüksün. Senden bağışlanma dilerim ve sana tevbe ederim." (Müslim, 771; Ebu Davud, 760)

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

"Allah'ım, seni hamd ile tesbih ederim. Senin ismin ne yücedir! Sen her şeyden en yüce olansın. Senden başka İlah yoktur." (Ebu Davud, 775; Tirmizi, 242; Nesai, 899; İbni Mace, 804)

اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ، كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ الخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالبَرَدِ

"Allah'ım benimle hatalarımın arasını doğu ile batıyı uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Allah'ım, beni günahlarımdan beyaz gömleğin kirlerden arınması gibi arındır, temizle. Allah'ım beni kar, yağmur ve doluyla yıka/temizle." (Buhari, 744; Müslim, 598; Ebu Davud, 781)

Sonra tevhid inancının özü olan "Biz, yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz."[9] deriz. Bu, hem bir akide beyanı hem de bir yardım talebidir. Aslında "Ya Rabbi! Yardım et ki yalnızca sana kulluk edip yalnızca senden yardım isteyelim." demiş oluruz.

Sonra O'ndan (celle celaluhu) hidayet talebinde bulunur; her gün onlarca defa bu talebi tekrarlayarak fakr-u zaruret içinde O'na teveccüh ederiz. O'ndan asla mustağni olamayacağımızı, hidayetini çekerse sapanlar ve gazaba uğrayanlar gibi helak olacağımızı itiraf ederiz. Tevhidin en saf hâli de budur: Kulun, Allah'a (celle celaluhu) olan ihtiyacının farkında olarak, hiçlik ve yokluk içinde Rabbine iltica etmesi…

Sonra tüm bu sözlü beyanlarımızı ve kalbimizde oluşan kulluk duygularını kalıba döker; rükûya ve secdeye varırız. Subhanallah! Ne büyük bir şereftir bu!

Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın (celle celaluhu) huzurunda eğilmek. Kulluğumuzun adresini, maksudumuz olanı amellerimizle göstermek. Bir yandan O'na (celle celaluhu) kulluk etmek, öte yandan tüm uluhiyet ve rububiyet iddiasında bulunan tağutlara şu mesajı vermek: Kimin için kıyamda duruyor ve kıyam ediyorsak, yalnızca O'nun önünde eğilir, bükülürüz. Diğer yandan anne kucağına sığınır gibi secdeye sığınmak. Secdenin o manevi hazzını iliklere kadar hissetmek. Rahmetin sarıp sarmalamasını; yalnızlığımızı, aczimizi, kalp inciten dertlerimizi cebretmesini duyumsamak. Bundan olsa gerek secde, kulun Rabbine en yakın olduğu ândır ve kulun, secdede Rabbine içini dökmesi, yakarması istenmiştir…

Namaz, tüm söylem ve eylemleriyle bir tevhid öğretisidir. Tevhidle olan bu bağı nedeniyle her peygamberin şeriatında var olmuş, tüm peygamberler nezdinde tevhid akidesinden sonra ikinci sırada yer almıştır.

İbrâhîm (aleyhisselam) şöyle dua etmiştir:

"Rabbimiz! Şüphesiz ki ben, ailemden bir kısmını **namazı dosdoğru kılsınlar** diye senin mukaddes evinin (Kâbe'nin) yanında, ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. İnsanlardan bir kısmının kalplerini onlara meylettir/onlara karşı ilgili kıl. Onları meyvelerden rızıklandır. Umulur ki şükrederler."[10]

9. 1/Fâtiha, 5
10. 14/İbrahîm, 37

Rabbimiz İbrâhîm ve İsmâîl'e (aleyhisselam) şöyle emretmiştir:

"(Hatırlayın!) Hani biz evi/Kâbe'yi insanlar için toplanma yeri ve güvenli bir bölge kılmıştık. Ve onlara: 'İbrâhîm'in makamını **(namaz kılacağınız) bir namazgâh** edinin.' (diye emretmiştik.) İbrâhîm ve İsmâîl'e: 'Benim evimi tavâf edenler, itikâfta kalanlar, rükû ve secde edenler için temizleyin.' diye emretmiştik." [11]

İsmâîl (aleyhisselam) için şöyle denmiştir:

"Ailesine **namazı** ve zekâtı emrederdi. O, Rabbinin yanında razı olunan bir kuldu." [12]

Mûsâ'ya (aleyhisselam) şöyle emredilmiştir:

"Şüphesiz ki ben, Allah'ım. Benden başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. Bana ibadet et. Beni zikretmek için **namaz kıl."** [13]

B. Namaz Müminin Miracıdır

Bilindiği gibi beş vakit namaz İsra/Miraç Gecesi'nde farz kılınmıştır.

"Allah, ümmetime, namazı elli vakit olarak farz kıldı. Bu farz ile dönerken Mûsâ Peygamber'le karşılaştım.

Bana, 'Allah, ümmetine neyi farz kıldı?' diye sordu.

Ben de, 'Elli vakit namazı farz kıldı.' dedim.

Bunun üzerine, 'Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile)! Zira, ümmetin buna güç yetiremez.' dedi.

Ben de gidip müracaatta bulundum. Bunun üzerine Rabbim, yarısını indirdi.

Tekrar Mûsâ Peygamber'e döndüm ve 'Yarısını indirdi.' dedim.

Yine bana, 'Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile)! Zira, ümmetin buna güç yetiremez.' dedi.

Ben de gidip müracaatta bulundum. Rabbim, bir yarısını daha indirdi. Tekrar Mûsâ Peygamber'e gittim.

Yine, 'Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile)! Zira, ümmetin buna güç yetiremez.' dedi.

11. 2/Bakara, 125
12. 19/Meryem, 55
13. 20/Tâhâ, 14

Ben de Rabbim'e müracaatta bulundum.

Nihayet Allah, 'Onlar beştir, aynı zamanda ellidir de. Benim katımda söz değişmez.' buyurdu.

Mûsâ Peygamber'e döndüm.

Yine, 'Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile!) dedi.

Ben de, 'Rabbime müracaat etmekten hayâ ediyorum.' diye karşılık verdim.

Sonra Cibrîl, Sidretu'l Muntehâ'ya kadar beni götürdü. Burayı bilmediğim renkler kaplamıştı. Daha sonra cennete girdirildim. Orada inciden gerdanlıklar vardı. Toprağı da misk idi." [14]

Zaten kılınıyor olan namaza Miraç'ta son şeklinin verilmesi, dikkat çekicidir. Şöyle ki; Miraç, Allah Resûlü'nün Rabbiyle buluşmasıdır. İman mertebesinden yakin mertebesine yükselmesi, hak olarak bildiği şeyleri gözleriyle görmesidir.

Aslında namaz her mümin için kısmi bir miraçtır. Çünkü namaz, müminle Rabbi arasındaki bir randevudur. Çokça tekrarlanıyor olması da insanın bu buluşmaya olan ihtiyacındandır. Zira insan unutkandır, gaflete teşnedir, çokça günahkârdır, kırılgan bir yapısı vardır, zayıf ve acizdir… Rabbiyle buluşup hatırlamaya, onu bürüyen gaflet perdesini yırtmaya, işlediği günahlardan arınmaya, kalp kırıklığını Rabbinin rahmetiyle sarmaya, acizliğini ve zayıflığını O'ndan (celle celaluhu) alacağı güçle izale etmeye muhtaçtır…

Namaza nasıl çağrıldığımıza dikkat edin! Önce ezan sesleri yerle gök arasını doldurur. Sonra bizden abdest almamız istenir. Ama vücudun rastgele serinlediği bir abdest değil. Tüm abdest hadislerinde varid olduğu üzere isbağ ve ihsan üzere bir abdest! Yani Allah'ı (celle celaluhu) görüyormuşçasına veya O'nun bizi gördüğünü hissederek, yavaş yavaş ve her uzvun hakkını vererek.

Osmân'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim abdest alır ve **abdestini güzelleştirirse**, hataları vücudundan çıkar gider. Hatta tırnaklarının altına varıncaya kadar…" [15]

14. Buhari, 349; Müslim, 163
15. Müslim, 245

Yine Osmân'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir Müslim, Allah'ın onun üzerine farz kıldığı **temizliği tam bir şekilde gerçekleştirerek** temizlenir ve arkasından şu beş vakit namazları kılarsa bu namazlar, namaz aralarındaki günahları örter" [16]

Sonra en güzel kıyafetlerimizi giymemiz, Kur'ân'ın ifadesiyle süslenmemiz istenir:

"Ey Âdemoğulları! **Her mescid yerinde ziynetlerinizi alın.** (Güzelce giyinin, müşrikler gibi çıplak ibadet etmeyin.) Ve yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez." [17]

Sonra bizi meşgul edecek şeylerden arınmamız istenir. Açsak karnımızı doyurmamız, sıkışmışsak ihtiyaç gidermemiz emredilir:

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Akşam yemeğiniz hazırlanıp size takdim edildiği zaman akşam namazını kılmadan önce yemeğinizi yiyin. Yemeğinizi aceleye getirip ihtiyacınızı gidermeden kalkmayın." [18]

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ne yemek hazırken ne de abdest bozmak üzereyken (tuvalet ihtiyacı için sıkışmışken) namaz kılmak olmaz." [19]

Namaza vakar içinde, sükûnetle, kalbimiz, zihnimiz ve bedenimiz hazır bir şekilde gelmemiz istenir:

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaz için kamet getirildiğinde namaza aceleyle koşarak gelmeyin. Tam bir vakar ve sükûnet içinde yürüyerek gelin; yetişebildiğiniz kadarını kılın, yetişemediğiniz kısmı ise daha sonra tamamlayın." [20]

16. Müslim, 231
17. 7/A'râf, 31
18. Buhari, 672; Müslim, 557
19. Müslim, 560
20. Buhari, 908

Tüm bu hazırlıklar, mümini o büyük buluşmaya hazırlamak; ruhsal ve bedensel olarak namazdan en üst seviyede istifadesini sağlamak içindir. Günde beş defa tekrar ediyor olması, her namazda aynı hazırlığın yapılmasına engel değildir. Öyleyse mümin bu şuuru korumaya çalışmalı, hazırlık aşamasından başlayarak en güzel şekilde Rabbiyle buluşmayı önemsemelidir. Her gün beş defa tekrar eden bu nimeti zayi etmemeli, kıymetini bilmelidir.

C. Namaz Arındırır

Namazın en önemli özelliği arındırıcı etkisidir. Evet, namaz, Allah Resûlü'nün benzetmesi ile kapımızın önünden geçen bir nehir gibidir. Su nasıl içine giren şeyi aklayıp paklıyorsa namaz da mümini öylece aklayıp paklar. Gün içinde yapması gerekip de yapamaması nedeniyle veya yapmaması gerekip de yapması nedeniyle günahlarını, kışın ağaçların yapraklarını döktüğü gibi döker.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Ne dersiniz? Sizden birinin kapısının önünde bir nehir olsa ve her gün o nehirde beş defa yıkansa o kişide kirden bir şey kalır mı?'

Ashab, 'Hayır. Onda kirden bir eser kalmaz.' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onunla hataları siler.' buyurdu."[21]

Ebû Zerr'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kışın dışarı çıktı, yapraklar dökülüyordu. Yaprakları dökülen bir ağaç dalı aldı.

Dedi ki: 'Ey Ebâ Zerr!'

'Buyur, ey Allah'ın Resûlü!' diye cevap verdim.

Şöyle buyurdu: 'Müslim bir kul, sırf Allah rızası için kalkıp namaz kılarsa günahları, bu ağacın yaprakları gibi dökülür.' "[22]

21. Buhari, 528; Müslim, 667
22. Ahmed, 21556

Kanaatimce her Müslim, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu benzetmesi üzerinde durmalı, kendisine bakan yönlerini anlamaya çalışmalıdır. Şöyle ki; hadis ilk etapta suyun kirleri arındırması gibi, namazın günahları arındırdığını söylemektedir. Ancak o (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine hikmet verilmiş ve dili cevamiu'l kelim özelliğiyle süslenmiştir. Yani az sözle çok şey anlatabilir. Hâliyle namazın kapımızdan geçen bir nehire benzetilmesi, bireysel tefekkürümüze konu olmalıdır.

Şüphesiz ki kapısından nehir geçen bir insan, yeşil bir çevrede yaşıyor olacaktır. Zira su, toprağın hayatıdır. Geçtiği yerleri yeşile boyayarak geçer. Yani namaz, Müslim'i arındırdığı gibi onu ve çevresini güzelleştirir.

Kapısından nehir geçiyorsa bir insanın, orada hayat vardır. Zira su hayattır. Bir yerde su varsa, orada çeşit çeşit canlılar vardır. Yani su nasıl canlıları çekiyorsa, namazın da manevi bir çekimi vardır. Hakkını vererek namaz kılan, güzelleşen kulluğuyla insanları çekebilecektir.[23]

Su, rızık genişliğidir. Su, çevresinde yaşayanlara birçok iş imkânı sağlamaktadır. Namaz da böyledir. Sahibinin rızkını genişleten manevi bir sebeptir.[24]

---

23. İbnu'd Değine, müşriklerin eziyetlerine karşı Ebû Bekir'i (radıyallahu anh) himayesine aldığında, namazın etkisini gösteren şu sözü söylediler:

"İbnu'd Değine'ye dediler ki: 'O hâlde Ebû Bekir'e söyle de Rabbine evinde ibadet etsin, orada namaz kılsın ve orada dilediği kadar (Kur'ân) okusun. Bunları yaparak bizleri rahatsız etmesin ve bu işini açık bir şekilde yapmasın. Çünkü bizler kadınlarımızın ve çocuklarımızın fitneye maruz kalmalarından korkuyoruz.'

İbnu'd Değine bunları Ebû Bekir'e söyledi. Ebû Bekir bir süre böylece devam etti. Evinde Rabbine ibadet ediyor, namazını açıktan kılmıyor, evi dışında bir yerde (Kur'ân) okumuyordu. Daha sonra Ebû Bekir'in hatırına başka bir fikir geldi. Evinin avlusunda bir mescid inşa etti. Orada namaz kılıyor, Kur'ân okuyordu. Bunun üzerine müşriklerin kadınları ve çocukları onun etrafına gelip toplanıyorlardı. Onun bu hâline hayret ediyor ve seyrediyorlardı. Ebû Bekir, Kur'ân okuduğu zaman gözlerine hâkim olamayacak kadar çok ağlayan bir insandı. Bu hâl Kureyş müşrik eşrafını korkutmaya başladı. Bunun için İbnu'd Değine'ye haber gönderdiler.

O, yanlarına gelince dediler ki: 'Biz senin Ebû Bekir'i himaye etmeni kabul etmiştik. Ancak Rabbine evinde ibadet etmesi şartıyla bunu kabul etmiştik. O bu şartı çiğneyerek evinin avlusuna bir mescid inşa etti. **Açıkça namaz kılmaya ve orada Kur'ân okumaya başladı. Bizler ise çocuklarımızı ve kadınlarımızı dinleri konusunda tereddüte düşürmesinden korktuk.** Ona bu işten vazgeçmesini söyle. Şayet yalnızca kendi evinde Rabbine ibadet etmekle yetinmeyi arzu ederse yapsın. Şayet bunu açıkça yapmaktan başka bir teklifi kabul etmeyecekse ondan senin himayeni sana iade etmesini söyle.' …" (Buhari, 3905)

24. "Ailene namazı emret, sen de onda sabırlı/kararlı ol. Biz senden rızık istemiyoruz. Biz seni rızıklandırıyoruz. Akıbet takvanındır. (Takvalı olanlarındır.)" (20/Tâhâ, 132)

Suyun rahatlatma özelliği vardır. Sıcak havalarda yüzenleri, kenarına oturup suyu izleyeni, su üzerinde gezintiye çıkanı… rahatlatır. Namaz da böyledir; sıkılan, daralan, bunalan ruhlar için bir rahatlama ve genişlemedir. Çünkü namaz, insanı daraltan madde âleminden, rahmetin ve sükûnetin kaynağı olan mana âlemine geçiştir… [25]

Her insan kendi adına düşünmeli, kapısından bir nehir geçmesinin kendisi için ne ifade edeceğini tespit etmelidir. Unutmamalıdır ki; su beden için neyse, hakkı verilerek kılınan bir namaz da ruh/maneviyat için odur.

Namaz arındırır, dedik; öyledir. Allah (celle celaluhu) onu günahlara kefaret kılmıştır:

Osmân'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir Müslim farz namazda hazır bulunur ve namazın abdestini, huşusunu ve rükûsunu güzelce yerine getirirse bu hareketi -büyük günah işlemedikçe- namazdan önceki günahlarını örter. Bu her zaman böyledir." [26]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Büyük günahlar işlenmediği sürece beş vakit namaz ile iki cuma namazı aralarındaki günahlara kefarettir." [27]

Günahlara kefaret olan namaz, hadiste "mukeffirât" diye isimlendirilmiştir. Kelime "ke-fe-re" kökünden türemiştir ve tef'il babının ism-i faildir. Bu kök, örtmek/kapatmak anlamındadır. [28] Demek ki namaz bir örtü gibi, bir şal gibi kulun ayıp ve kusurlarını örtmektedir. Hem bu dünyada insanlar nezdinde hem de yarın Rabbinin huzurunda yüzünü kızartacak ve onu utandıracak kabahatlerini örtmekte, dolayısıyla af ve mağfirete sebep olmaktadır.

25. Sâlim ibni Ebi'l Ca'd'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:
"Bir kimse 'Keşke namaz kılsaydım da bir rahat etseydim.' dedi. Orada bulunan kimseler bu sözünden dolayı o kişiyi ayıpladılar.
Bunun üzerine o kimse şöyle dedi: 'Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) işittim, şöyle buyurdu: 'Ey Bilâl! Kalk ve namaza çağır. Bizi namazla rahatlat.' ' " (Ebu Davud, 4985)
26. Müslim, 228
27. Müslim, 233
28. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 5/191, k-f-r maddesi

Namazın günahları yıkayıp örtmesi önemli midir? Elbette önemlidir. İstikamet üzere bir kulluk için arınmak, kilit kavramlardan biridir. Çünkü günahlar; kul ile Allah arasına gerilmiş birer perdedir. Günahlar; kulluk yürüyüşünü ağırlaştıran, yürüyüş zeminini kayganlaştıran ve yolu uzatan birer kulluk afetidir. Bu afetten korunmak mümkün değildir. Çünkü günah kul içindir ve her kul mutlaka günah işleyecektir. Şayet hayatındaki arındırıcılar çoğalmaz ve sık sık arınmazsa; önce Rabbine, sonra kendine karşı yabancılaşacaktır. İstese de Rabbine hakkıyla kulluk edemeyecektir. Onu Rabbinden alıkoyucu olarak her bir günah, elini ve ayağını bağlayan birer kelepçeye, birer prangaya dönüşecektir. Bir arındırıcı olarak namazın önemi burada açığa çıkmaktadır. Zorunlu olarak her insan, günde beş defa bu nehirde yıkanma mecburiyetindedir. Allah'tan (celle celaluhu) yardım ister ve şuurlu bir şekilde bu nehirde yıkanırsa; onu ağırlaştıran ve Rabbinden uzaklaştıran günahlardan kurtulacaktır. Asr-ı Saadet'te yaşanan birkaç hadise, yukarıda anlatılan hakikatin canlı bir örneğidir:

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in yanında bulunduğum bir sırada bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben had cezası gerektirecek bir suç işledim. Bana cezasını uygula!' dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), o adama işlediği günahın ne olduğunu sormadı. Bu sırada namaz vakti geldi. O adam Peygamberimizle birlikte namaz kıldı.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirince aynı kişi Peygamber'e doğru yöneldi ve 'Ey Allah Resûlü! Ben had cezası gerektirecek bir günah işledim. Bana Allah'ın Kitabı'nı uygula.' dedi.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Sen şimdi bizimle birlikte namaz kılmadın mı?' dedi.

Adam, 'Evet' diye cevap verdi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Şüphesiz ki Allah senin lehine günahını -yahut cezanı- bağışlamıştır.' buyurdu."[29]

29. Buhari, 6823; Müslim, 2764

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam kadının birini öpmüş, sonra da Peygamber'e gelip bu durumu haber vermişti. Bunun üzerine şu ayet indi:

'Gündüzün iki ucunda ve gecenin (gündüze) yakın saatlerinde namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, (Allah'ı) ananlar için bir öğüttür.'[30]

Adam, 'Bu hüküm, yalnız benim için mi geçerlidir?' diye sordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ümmetimden kötülük işleyenler için geçerlidir.' cevabını verdi."[31]

Demek ki; her günahın ardından namaza yönelmeli, namazın arındırıcı gücünden istifade etmeliyiz. Bunun yanında beş vakit farz namaz üzerinde hassasiyetle durmalı, şeytanın ve nefsin bu büyük hazineyi zayi etmesine müsaade etmemeliyiz.

D. Namaz Kötülükten Uzak Tutar

"Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, insanı fuhşiyat ve münkerden alıkoyar. (Kıldığınız namaza karşılık) Allah'ın sizi anması daha büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir."[32]

Bu, Rabbani bir vaad, İlahi bir ölçüdür. Namaz, sahibini fahşa ve münkerden korumaktadır. Daha doğru bir ifadeyle namaz, mümini fahşa ve münkerden korumalıdır.

Ayete binaen aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Namazın fuhşiyattan alıkoyması nasıl olur?

Bu sorunun cevabı, ayetin içinde gizlidir. Kanaatimizce ayet, bu soruya iki yönlü bir cevap vermiştir:

Birincisi; namazı ikame etmektir. Şöyle ki; Kur'ân'ın ilginç üsluplarından biri "Ekimu's Salât./Namazı ikame edin." ifadesidir. Zira Araplar, fiilin türediği kökten emir kipi/siğası türetirler. Normalde "Namazı kılın." anlamında "Sallû." denmesi yeterlidir. Ancak Rabbimiz fiil kökünden emir türetmek yerine, namaz kılma emrini başka bir fiile vermeyi tercih

30. 11/Hûd, 114
31. Buhari, 4687; Müslim, 2763
32. 29/Ankebût, 45

etmiştir. "Namazı kılın." demek yerine "Namazı ikame edin." diye ferman buyurmuştur. **Demek ki; insanı fahşa ve münkerden alıkoyan; kılınan değil, ikame edilen namazdır.** İkame; ayağa kaldırmak, doğrultmak, istikamet vermek, o işte devamlı olmak gibi anlamlara gelmektedir.[33] Mealimize "Namazı dosdoğru kıl." şeklinde yansıttığımız kelime, namazın hakkını vererek, kimin huzurunda olduğunun bilincinde olarak, namazın bir dua/yakarış olduğunu hissederek, yüzüyle kıbleye yöneldiği gibi kalbiyle/tüm benliğiyle Allah'a (celle celaluhu) yönelerek kılınan namazdır.

Böyle bir namaz; ıslah edici, inşa edici, arındırıcı bir namazdır. Böyle bir namaz; günde beş defa kulluk ahdinin yenilendiği bir namazdır. Böyle bir namaz; kişiye haddini bildiren ve Rabbinin azametini öğreten bir namazdır.

Kişi iki namaz arasında günah işleyecek olsa, bir önceki vakitte kıldığı namaz imdadına yetişir. Ona, biraz önce tazim ettiği, önünde saygıyla eğildiği, hidayet istediği, günahlarından bağışlanma dilediği Rabbini hatırlatır. Şayet bir önceki vakitte kıldığı namazı hatırlamıyorsa, bir sonraki vakitte kılacağı namaz imdadına yetişir. Birazdan kimin huzurunda duracağını hatırlar. Masiyetin yüz kızartıcı mahçupluğuyla Allah'ın huzurunda duracak olmaktan hayâ eder. Önemli bir randevuya giden kimsenin günlük kıyafetlerinden sıyrılıp hazırlanması gibi; masiyet giysilerinden sıyrılıp takva elbisesine bürünür. Böylece o, namazı ikame eder, namaz da onu ikame eder. Namazına verdiği ehemmiyet, namaz sonrasında onu koruyan bir kalkana dönüşür.

İkincisi; namazla erişilen mevki, Allah'ın (celle celaluhu) zikri mertebesidir. Allah'ı zikretmek/anmak için namaz kılan kul, bu zikre karşılık Allah'ın (celle celaluhu), onu anmasıyla mükâfat alır:

"Beni zikretmek için namaz kıl."[34]

"(Bu nimetlerime karşılık yalnızca) beni anın ki ben de sizi anayım. Ve bana şükredin, nankörlük etmeyin."[35]

33. bk. El-Mufredât, s. 690 vd, k-v-m maddesi
34. bk. 20/Tâhâ, 14
35. 2/Bakara, 152

Hiç şüphesiz kulun Rabbini anması ile Allah'ın (celle celaluhu) kulunu anması arasında fark vardır. Allah'ın (celle celaluhu) kulunu anması; kuluna hidayet etmesi, üzerine sekinet indirmesi, kulunu koruması, sevip razı olduğu işlere muvaffak kılmasıdır…

Öyleyse kişi, namazını "zikir" şuuruyla eda etmelidir. Namaz boyunca anmak/hatırlamak zorunda olduğunu bilmelidir. Müşrik/Münafık namazı olan "sehv/gaflet" hâlinden sakınmalıdır:

"Veyl olsun o namaz kılanlara! Onlar ki namazlarında gaflet içindedirler. Onlar, riyakâr kimselerdir. Ve onlar, insanların gündelik yardımlaşmalarına dahi engel olurlar." [36]

Şeytan ve nefis unutturur! İnsan ise hatırlamakla/zikretmekle mükelleftir. Hatırlamak zorunda olduğunu unutursa insan, mutlaka unutacaktır. Unutarak kılınan bir namaz, ikame edilmiş, yani dosdoğru kılınmış olmaz. Böyle bir namazın sahibini çekip çevirmesi, fahşa ve münkerden alıkoyması söz konusu değildir.

Şuayb'ın (aleyhisselam) Namazı!

İkame edilen, yani dosdoğru kılınan bir namazın öyle bir dönüştürücü etkisi vardır ki; şirk toplumunun dahi dikkatini çeker.

"Demişlerdi ki: 'Ey Şuayb! Atalarımızın ibadet ettiği (putları) ve mallarımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmeyi bırakmayı, namazın mı sana emrediyor? Şüphesiz ki sen, yumuşak huylu ve olgun/aklı başında bir adamsın.' " [37] [38]

36. 107/Maûn, 4-7

37. 11/Hûd, 87

38. Müşrikler Allah'a (celle celaluhu) inanmakla beraber, laik olmaları nedeniyle Allah'ın, dünya işlerine karışmasını istemezler. Örf ve âdetlere, malların nasıl kazanılacağına ve nereye harcanacağına insanların karar vermesini isterler. Borsaya, bankaya, ekonomiye müdahale eden bir Allah'ı garipserler. İbadetler ise kişiyle Rabbi arasında olan tamamen vicdani bir konudur. İbadetler kamusal alana taşınmamalı, sosyal hayat içinde belirleyici durumda olmamalıdır. Peygamberlerin daveti ise; Allah'ın (celle celaluhu), göklerin ve yerin sahibi olduğu, mutlak otoritenin Allah'a ait olduğu ve Allah'ın hayatın her alanına yasalarıyla müdahale ettiği esasına dayalıdır. (bk. 6/En'âm, 3)

Müşriklerin, tevhid davetçilerine İslam ahlakını hatırlatmaları da dikkat çekicidir. Onlara göre yumuşak huylu ve olgun olmak, etliye sütlüye karışmamak; hakka şahitlik etmemek ve toplumu uyarmamak demektir. Bunları yapan olsa olsa kaba, sert, aşırı, radikaldir.

Peygamberler Allah'ın (celle celaluhu) şahitliğiyle güzel ahlak sahibi, yumuşak huylu ve olgun insanlardır. Bu, onların şirke şirk, müşrike müşrik, masiyete masiyet demelerine ve topluma iyiliği emredip kötülüğü menetmelerine engel olmamıştır.

Müşrikler Şuayb'ın (aleyhisselam) yanındaki müminlerdeki değişimi namaza bağlamıştır. Zira onlar, namaz kılmadan önce kendi hâlinde yaşayan, uysal, ortalama bir vatandaş statüsündelerdi. Ancak risaletle beraber namaz kılmaya başladılar ve o günden sonra değiştiler. O günden önce salih insanlardı. O günden sonra muslih oldular. Namaz onları, onlar da toplumu ıslaha koyuldular. Şirk sistemine ve onun cahiliye anlayışına karşı çıktılar. Uyardılar, müjdelediler, Allah'a (celle celaluhu) davet ettiler… Onlardaki bu değişimi dikkatle izleyen müşrikler, bu değişimi tek bir şeye bağladılar: Namaz!

E. Namaz Güç Kaynağıdır

Kur'ân'da iki ayrı ayette Allah (celle celaluhu) şöyle buyurur:

"Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin. Şüphesiz ki o (namaz ve sabırla yardım dilemek), huşu ehli dışındakilere büyük/ağır gelen bir yüktür."[39]

"Ey iman edenler! Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir."[40]

Her iki ayetin bağlamı da gerçekten ilginçtir. Birinci ayetin bağlamı; insanlara iyiliği emredenlerin, söylemleriyle eylemlerinin uyumlu olmasıdır:

"Kitab'ı okuduğunuz hâlde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Akletmez misiniz? **Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin**. Şüphesiz ki o (namaz ve sabırla yardım dilemek), huşu ehli dışındakilere büyük/ağır gelen bir yüktür. O (huşu ehli) ki; Rableriyle karşılaşacaklarını ve O'na döneceklerini kesin bir bilgiyle bilirler."[41]

İkinci ayetin bağlamı; Allah'ın (celle celaluhu) emirlerine uyarken batıl ehlinin şüphelerine direnebilmek, bela ve musibetler karşısında sarsılmadan sabırla durabilmektir:

"Nereden çıkmış olursan ol yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Siz de nerede olursanız olun yüzünüzü Mescid-i Haram yönüne çevirin. (Böyle yapın ki) zulmedenler dışında insanların sizin aleyhinize kullanacakları bir delilleri olmasın. Onlardan korkmayın. Yalnızca benden korkun ki size olan nimetimi tamama erdireyim. (Böy-

39. 2/Bakara, 45
40. 2/Bakara, 153
41. 2/Bakara, 44-46

lece) hidayete eresiniz. Size içinizden bir Resûl gönderdik. Size ayetlerimizi okuyor, sizi arındırıyor, size Kitab'ı, hikmeti ve bilmediklerinizi öğretiyor. (Bu nimetlerime karşılık yalnızca) beni anın ki ben de sizi anayım. Ve bana şükredin, nankörlük etmeyin. Ey iman edenler! **Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin**. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. (Hayır, öyle değil!) Bilakis, (Rableri katında) dirilerdir. Fakat siz farkında değilsiniz. Andolsun ki sizleri biraz korku, biraz açlık, mallardan, canlardan ve meyvelerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele! Onlar ki başlarına bir musibet geldiğinde: 'Şüphesiz ki biz Allah'a aitiz/Allah'tan geldik ve hiç şüphesiz yine O'na döneceğiz.' derler. Bunlar, Rablerinden üzerlerine bir övgü/destek ve rahmet olanlardır. Ve yine bunlar hidayete erenlerin ta kendileridir."[42]

Gerçekten de öyledir! İnsanın en çok yardıma ihtiyaç duyduğu alan; İslam düşmanlarından gelen eziyetler ve kaderî imtihanlar karşısında istikametini koruyabilmesidir. Çünkü başkalarına hayrı/birri hatırlatmak kolay, yapmaksa zordur. İmtihanın imtihan olduğunu bilmek kolay, o imtihanda yalpalamadan, bozmadan, ahdine bağlı olarak sabretmek zordur. İslam düşmanlarını teşhis etmek kolay, onların ölçüsüz ve ahlaksız saldırıları karşısında İslam kimliğini koruyabilmek zordur.

İşte, tüm bu zorluklar karşısında Allah (celle celaluhu), kuluna yol göstermiştir. İmtihan bir kasırga gibi her şeyi önüne katıp sürdüğünde, sığınacak bir liman, yaraların sarılacağı bir tiryak, bir anne kucağı öğretmiştir: Sabır ve namazla Allah'tan (celle celaluhu) yardım istemek.

Buradan anlıyoruz ki; sabırla namaz arasında kopmaz bir bağ vardır. Âdeta sabırsız namaz, namazsız sabır yoktur diyebileceğimiz bir bağ…

Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; bu bağ namazın sabra kaynaklık etmesi; denizleri besleyen ırmaklar gibi sabrı beslemesidir… Yani namazın sabra kaynaklık etmesi, onu rafine edip kaliteli bir hâle getirmesi (sabr-ı cemil), onu dal budak salan bir ağaç gibi büyütmesidir.

Namaz ve sabır arasındaki bu bağ nedeniyle olsa gerek, Rahman'ın kulları zorlandıklarında namaza sığınmış, musibet karşısında ihtiyaç duydukları sabrı namazdan tedarik etmişlerdir.

42. 2/Bakara, 150-157

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir şey Allah Resûlü'nü üzecek olsa namaz kılardı."[43]

Şu bir gerçektir: Namazı bir meşgale olarak gören ve onu aradan çıkarmak için uğraşan; ondan güç almak bir yana, onunla güç kaybedecektir. Namaz; onun gönlünü genişletmeyecek, sabrına kaynaklık etmeyecek ve düşeceği zaman ellerinden tutan bir yardımcı olmayacaktır. Kişi namazdan güç almıyorsa; namaza olan bakış açısını kontrol etmelidir. Şayet namazı, öğretmenin verdiği bir ödev, patronun istediği bir iş… gibi görüyorsa, o namazın bir hayrı olmayacaktır. Hâliyle kişinin günlük sorumluluklarından herhangi biri gibi, sadece yorgunluğunu arttıracak, bıkkınlık sebebi olacaktır.

Namazın Rükunlarının Namaza Etkisi

Şüphesiz ki namazın söz ve fiilleri Allah (celle celaluhu) tarafından seçilmiştir. Namazın günahlarımızı dökmesi, bizi Allah'a yakınlaştırması, kötülükten alıkoyması ve arındırması için bu söz ve fiillerin şuurlu bir şekilde eda edilmesi gerekir.

A. İftitah Tekbiri ve Namaza Etkisi

Namaza "Allahu Ekber" sözüyle girmemiz, üzerinde düşünülmeyi hak eden bir durumdur. Zira bu kelime, Allah'ın en büyük olduğuna delalet eder. Demek ki Allah, bu şuurla, O'nu (celle celaluhu) en büyük görerek namaza girmemizi ister. Bu, kalbin ve dilin bedenle uyum içinde olması içindir. O'nun karşısında rükûya ve secdeye gidecek olan beden, O'nu en büyük gördüğü için bunu yapmaktadır. Dil, "Allahu Ekber" diyerek; bedenin ibadetine iştirak etmektedir.

Önemli olan tüm bu sürece kalbi katmak ve kalp, söz ve bedenin bir bütün olarak O'nun (celle celaluhu) karşısında eğilmesini sağlamaktır. Şayet kalp başka şeyleri Allah'tan (celle celaluhu) daha büyük görüyor ve O'nun huzurunda dahi bu şeylerle meşgul oluyorsa; dil ve bedenin Allah'ın karşısında eğilmesinin bir anlamı yoktur. Bilakis bu durum, insanın aleyhine hüccettir.

43. bk. Ebu Davud, 1319

Kişi namazını ıslah etmek istiyorsa, ilk düğmeyi doğru iliklemelidir. "Allahu Ekber" derken, Yüce Allah'ı kalbinden tazim etmeli ve büyük bir Rabbin huzurunda olduğunu hissetmelidir. Kalp Allah'ın azametini hissederse, beden ona tabi olacak; büyük bir Rabbin huzurunda olduğunu bilerek namazı eda edecektir.

B. Kıyam ve Namaza Etkisi

Kıyamda ve eller bağlı bir şekilde beklemek; kölenin efendisi karşısında edeple durmasını ve bir insanın hazır olda bir asker gibi kıpırtısız beklemesini andırır. Kıyam, bu her iki manayı da kendisinde toplar.

Kalp bu iki duyguyu hissetmeli; hem Rabbinin huzurunda bir kul edebiyle beklemeli hem de bir asker gibi başta şeytan ve nefis olmak üzere tüm Allah düşmanlarına karşı kıyam hâlinde olmalıdır.

Müminin hayatı da bu iki anlam arasında değil midir? O, bir yandan hayatı boyunca efendisine, yani Rabbine kölelik/kulluk yapar; bir yandan da azgınlaşmış tağutlara karşı mücadele verir. Kıyamda her iki sorumluluğunu da hatırlamalı ve her iki sorumluluğuna karşı da Rabbinden yardım talebinde bulunmalıdır. Umulur ki; "Namazın kıyamından cepheye kıyam taşır."

C. Namazda Elleri Kaldırmak ve Namaza Etkisi

Racih olan, dört yerde ellerin kaldırılmasıdır. Namaz kılmayı Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) Cibrîl (aleyhisselam) öğrettiğine göre; namazda ellerin kaldırılmasının bir hikmeti olsa gerektir. Konu üzerine düşünen İslam âlimleri, farklı kanaatlere varmışlardır: [44]

- Bu, dilin tekbir getirerek büyüklüğü Allah'a (celle celaluhu) ispatı, ellerin ise bu büyüklüğü Allah'tan başkasından nefyetmesidir. Dil ile bedenin uyumudur.
- Bu, dünyayı elinin tersiyle itmek ve bütün olarak ibadete yönelmektir.
- Bu, teslimiyet ve boyun eğişi göstermektir. (Teslim olan insanın ellerini kaldırması istenir.)
- Bu, Allah (celle celaluhu) ile kul arasındaki perdeyi kaldırmaktır.

44. Fethu'l Bârî, 735 No.lu hadis şerhi

• Tüm bedeniyle Allah'a (celle celaluhu) yönelme işaretidir.

• Elleri kaldırmak, namazın süsüdür. (İbni Ömer'den (radiyallahu anh) nakledilmiştir.)

• Allah'ın (celle celaluhu) ve Resûl'ünün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini tazimdir. (Şâfiî'den (rahimehullah) nakledilmiştir.)

• Kör olan tekbir sesini duysun, sağır olan el kaldırmayı görsün diye ikisi aynı ânda meşru kılınmıştır.

Şüphe yok ki; namaz her birimizi ilgilendirmekte ve her birimizin Rabbimizle ilişkisinde hayati öneme sahiptir. Her birimiz bu fiil üzerinde düşünmeli, hikmetini idrak etmeye gayret etmeliyiz. Âlimlerimizin söylediği hikmetlerden biri kalbimize hitap edebilir, ellerimizi kaldırırken o manayı hissetmeli ve ellerimizi o hisle kaldırmalıyız.

Ellerimizi kaldırırken Rabbimize teslim olup boyun eğdiğimizi, namazın dışında kalan her şeyi elimizin tersiyle ittiğimizi, tüm benliğimizle ona yöneldiğimizi iliklerimize kadar hissetmeliyiz. Unutmamalıyız ki; yöneldiğimiz kıble, salt bir yönden ibaret değildir. Biz Allah'a (celle celaluhu) yönelirken Rabbimiz de bize yönelmektedir:

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kıble duvarında bir tükürük gördü ve onu kazıdı, sonra cemaate döndü ve 'Biriniz namaz kıldığında kıble tarafına tükürmesin. Çünkü o kimse, namaz kıldığında Allah onun kıblesindedir.' buyurdu."[45]

Yöneldiğimiz cihete ellerimizi kaldırmamız, her şeyimizle O'na teslim olduğumuzun işareti olsa gerektir. Tevhid de bu değil midir? Her şeyiyle Allah'a (celle celaluhu) teslim olmak, O'na yönelmek, O'na rağbet etmek…

D. Namazda Elleri Bağlamak ve Kulluğa Etkisi

Elleri bağlamak, ihtiyacını zillet içinde talep eden kimsenin hâlidir. Aynı zamanda bu hâl kişiyi faydasız şeylerden alıkoyan ve huşuya en yakın olan hâldir. Bundan olsa gerek İmam Buhârî (rahimehullah), el bağlama hadislerinin peşinden "Namazda Huşu" diye bir bab açmıştır.[46]

45. Buhari, 406; Müslim, 547
46. Açıklama için bk. Fethu'l Bârî, 740 No.lu hadis şerhi

Kişi ellerini bağladığında ihtiyaçlarını hatırlamalı ve tüm bu ihtiyaçları karşılamaya kadir bir Rabbin huzurunda namaza durduğunu bilmelidir. Allah'ın divanında olduğunu ve O'na yöneldiğini, O'nunla konuştuğunu, O'ndan istediğini bilmelidir. Bedeni el pençe divan dururken; kalbi, asi bir kölenin efendisine karşı lakayt tutumu içerisinde olmamalıdır. O ân, Allah'ın (celle celaluhu) ona nazar ettiğinin ve ona yöneldiğinin şuurunda olmalıdır.

Ellerini niye bağladığı üzerinde düşünmelidir. O'nun (celle celaluhu) huzurunda bağlanmış elleri, olur olmadık yerde açmamalı; saçıyla, sakalıyla, bedeniyle… oynamamalı, huzurdaki kulluk duruşunu korumalıdır. Bazı insanlar bir büyüğe, hocaya, amire… gösterdikleri saygıyı dahi Allah'a (celle celaluhu) göstermekten imtina ediyorlar. Arkadaş meclisinde ayıplanmamak için uzak durdukları davranışları, namaza durunca rahatlıkla sergiliyorlar. Onlar, Rableriyle buluşmaları olan namaza, dolayısıyla Allah'a değer vermiyorlar. Şüphesiz ki insanın Allah katındaki değeri, Allah'a (celle celaluhu) ve O'nun şiarlarına verdiği değer kadardır.

Ahmed ibni Hanbel (rahimehullah) der ki: "Onların İslam'dan payı, namazdan payları kadardır. İslam'a olan rağbetleri namaza olan rağbetleri kadardır. Ey Allah'ın kulu! Allah ile karşılaştığında İslam'dan hiç payın olmamasından sakın! (Unutma:) İslam'ın senin kalbindeki payı, namazın kalbindeki payı kadardır."[47]

E. İftitah Duası ve Namaza Etkisi

Başta istiftah olmak üzere, namazda okunan tüm kelimelerin manasını bilmelidir insan. Zira bu kelimeler, öylesine, alelade seçilmiş kelimeler değildir. Allah (celle celaluhu) seçip Resûl'üne öğretmiş veya Allah'ı en iyi tanıyan Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) dilinden dökülmüş ve Allah'ın onayıyla din kılınmıştır. Bu kelimeler/dualar namazın anahtarları konumundadır. Ona yerleştirilmiş hayır ve bereket hazinelerine erişmenin yolu, anahtarı tanımak ve doğru kullanmakla mümkündür.

Kelimelerin anlamı bilindiği gibi, tefekkür ederek okunmalı, ağzımızdan çıkanlar ile kalpte olanın ve beden hâlinin uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Dil, "Subhaneke." diyorsa, "Allah'ım seni tüm eksikliklerden

47. El-Câmiu li Ulûmi'l İmâm Ahmed, 5/490

tenzih ediyorum." diyordur. O ân kalp tüm eksikliklerden münezzeh, tüm övgülerin sahibi, ismi yüce, güçlü ve kendinden başka ilah olmayan bir Rabbin huzurunda olduğunu hissetmelidir. Eksiksiz olan Rabbe eksiksiz bir ibadet sunmaya gayret etmeli, insani olarak yapabileceklerini ortaya koymalıdır. Beden de dile uyumlu davranmalı, kimin huzurunda olduğunu bilerek duruşuna çeki düzen vermelidir. "Senden başka ilah yok." derken, arkadaş ortamında yapmaktan hayâ ettiği davranışlar sergilememelidir. Dil "Veccehtu ..." diyorsa; yüzüyle, yani tüm benliğiyle Allah'a (celle celaluhu) yöneldiğini söylüyordur. Dil böyle söylerken gözler namaz kılınan mekânı taramamalı, kalp hayal âleminde gezinmemelidir. Şunu unutmamalıdır: Biz insanız ve ne yaparsak yapalım eksiklerimiz olacaktır. Kulluğumuz da bu genel kaideden istisna değildir. Bizi değerli kılan şey iyi yapma çabası, yani ihsan üzere kulluk uğraşıdır. Yüce Allah kalplerimizde samimiyet, O'nu (celle celaluhu) razı etme gayreti ve buna uygun çaba gördüğünde elimizden tutacak, azımızı çoğaltacak, Eş-Şekûr ismiyle amellerimizin karşılığını bereketlendirecektir.

F. İstiaze ve Namaza Etkisi

Namazda ve namaz dışında Kur'ân okumaya istiazeyle başlamak, önemli bir kulluk kaidesine işaret eder. Şöyle ki; insî ve cinnî şeytanlar Kur'ân'ın lafzını tahrif edemezler. Zira o, Yüce Allah'ın koruması altındadır. Ancak Kur'ân okuyan kimsenin kalp ve zihin dünyasına vesveseyle etki edip, Kur'ân ile sıhhatli bir ilişki kurmasına engel olabilirler.

Örneğin, okuma esnasında zihni türlü düşüncelerle meşgul edip, ayetler üzerinde hakkıyla düşünüp öğüt almamıza engel olurlar. Böylece Kur'ân, boğazdan kalbe inmez. Ki bu; Kur'ân'ın bizzat kendi dilinden yerilmiş bir sıfattır:

"Onlar Kur'ân'ın (derin anlamlarını anlayacak şekilde dikkatli) düşünmüyorlar mı? Şayet Allah'tan (değil de) bir başka yerden gelmiş olsaydı onda çok fazla çelişki/zıtlık bulurlardı."[48]

"Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?"[49]

48. 4/Nisâ, 82
49. 47/Muhammed, 24

Bazen batıl itikad, zan ve kuruntularla Kur'ân'ın anlamını tahrif eder, okuyanın yanlış anlamasını sağlarlar. Bu; birincisinden daha tehlikelidir. Çünkü burada kişinin yanlış anlayışını Kur'ân'dan zannetmesi, Allah (celle celaluhu) ile aldanması ve aldatması söz konusudur. Kur'ân'ı çokça okumalarına rağmen yoldan sapan ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) dilinde yerilen Hariciler, bu sınıftandır.

Yuseyr ibni Amr'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Sehl ibni Huneyf'e, 'Allah Resûlü'nü Hariciler hakkında herhangi bir şey söylerken işittin mi?' diye sordum.

Sehl şöyle dedi: 'Ben Allah Resûlü'nün, elini Irak tarafına doğru uzatarak şöyle buyurduğunu işittim: 'Bu taraftan bir kavim çıkacak, onlar Kur'ân okurlar, Kur'ân onların köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Onlar, atılan bir okun avı delip geçmesi gibi İslam'dan çıkarlar.' ' "[50]

Ebû Saîd El-Hudri ve Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anhuma) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'İleride ümmetim arasında anlaşmazlıklar ve bölünmeler olacaktır. Bunlar arasında bir grup güzel laf edecek, ama işleri bozuk olacaktır; Kur'ân okuyacaklar, fakat Kur'ân gırtlaklarından aşağıya inmeyecektir. Okun yaydan fırladığı gibi dinden çıkacaklar. Atılan ok nasıl geri yaya dönmezse onlar da dinlerine dönmezler, onlar insan ve hayvan tüm yaratıkların en şerlileridir. Onları öldürenlere veya onların öldürdüğü kimseye ne mutlu. Kendileri insanları Allah'ın Kitabı'na çağırıyorlar, fakat Kitap ile alakaları yoktur. Onlarla savaşan kimse, Allah'a onlardan daha yakın olur.'

Orada bulunanlar, 'Ey Allah'ın Resûlü, onların simaları nasıl olacak?' diye sordular.

O da, 'Saçlarını kökten tıraş etmiş olacaklardır.' buyurdu."[51]

Bu şeytanlar bazen kişiyi Kur'ân'ın harfleri, güzel sesle okunması, tecvidi… ile meşgul ederler; kalplere şifa ve nur olan anlamlarından uzaklaştırırlar. Bugün şahit olduğumuz Kur'ân'ı güzel okumak için bu kadar çaba gösterip de onun ahkâmını bireysel ve toplumsal hayata hâkim kılma konusunda bu denli umursamazlık başka nasıl izah edilebilir?

50. Buhari, 6934; Müslim, 1068
51. Ebu Davud, 4765

Örnekler çoğaltılabilir… Bu kadarla iktifa edip asıl konuya gelmek istiyorum: Kur'ân okumak gibi salih bir amelde dahi şeytanın amelimizi ifsad etme tehlikesiyle karşı karşıyayız. Allah'a (celle celaluhu) ne kadar yakın olursak olalım, şeytan o amelimizi bozmaktan geri durmayacaktır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) amelini ifsad etmekten dahi geri durmamıştır:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Dün gece cinlerden bir ifrit -veya benzeri bir ifade kullandı-, namazımı bozmak için aniden bana saldırdı. Fakat Rabbim ona karşı beni galip getirdi. Sabahlayınca hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Sonra kardeşim Suleymân'ın, 'Rabbim! Beni bağışla ve bana benden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülk ver. Şüphesiz ki sen, (kullarına karşılıksız veren) El-Vehhâb'sın.'[52] dediğini hatırladım (ve onu tutup bağlamaktan vazgeçtim)."[53]

Tüm bunlar Rabbimize (celle celaluhu) sığınmaya olan ihtiyacımızı gösterir. Zira sığınmak, en değerli ibadetlerden biridir. Kişinin Yüce Allah'a olan ihtiyacını/fakrını hissetmesi ve tüm acziyetinin bilincinde olarak Rabbine yönelmesidir. Namazda istiaze yapan kişi, bunları hissederek ve tüm namaz boyunca bu şuuru koruyarak huzurda durmalıdır. Namazın herhangi bir yerinde unuttuğunu, daldığını, şeytanın namazını ifsad ettiğini fark ettiğinde durmalı ve kalpten bir içtenlikle Rabbinin yardımına talip olmalıdır. Şeytanın namazın her ânını ifsad etmek için özel bir çabası olduğunu ve bu iş için görevli şeytanlar olduğunu unutmamalıdır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'ne namazdayken sağa sola bakmayı sordum.

Bana dedi ki: 'Bu, şeytanın kulun namazından kapıp çaldığı bir şeydir.' "[54]

Osmân ibni Ebi'l Âs (radiyallahu anh) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelmiş ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Şeytan benim ile namazım ve kıraatım arasına girdi, namazımı karıştırmaktadır.' demiş.

52. 38/Sa'd, 35
53. Buhari, 461; Müslim, 541
54. Buhari, 751

Allah Resûlü, 'Bu, 'Hınzeb' denilen şeytandır. Bunu hissettiğinde Allah'a sığın ve sol tarafına üç defa tükür.' buyurmuştur.

Osmân ibni Ebi'l Âs, 'Söyleneni yaptım, bu durumu Allah benden giderdi.' demiştir."[55]

G. Fâtiha Suresi ve Namaza Etkisi

Fâtiha Suresi; namazın her rekâtında tekrar eden, bir Müslim'in gün içinde en fazla okuduğu Allah kelamıdır. Aynı zamanda sure, Kur'ân'ın mukaddimesi/ön sözü kılınmıştır. Hiç şüphesiz bu, surenin kalp üzerinde etkisi ve Allah (celle celaluhu) ile yapılan kulluk sözleşmesinin özünü ihtiva etmesindendir. Onu tedebbür ederek okuyan kul, gün içinde, defalarca Rabbiyle sözleşmesini yenileyecek, eskiyen ve yıpranan kulluk duygularını onaracak, imanını tazeleyecektir. Her namazdan yeniden doğmuş, hastalıktan şifa bulmuş, dinlenmiş ve güçlenmiş olarak çıkacaktır.

Fâtiha Suresi'ni tedebbür etmek için, ona dair bilgiye sahip olmak, ayetlerin inceliğini kavramak gerekmektedir. Aslında bu, tüm Kur'ân ayetleri için geçerlidir. Tedebbür, bilgiye tabidir. Zira bizler Arap değiliz; Arap olanlarımız da Kur'ân'ın incelikli ve etkileyici dilini anlayacak donanımdan yoksundur. En derinlikli ilmî mahfillerde dahi, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemin fasih Arapçası konuşulmamaktadır/yazılmamaktadır. Bu da Arap olsun Acem olsun, Kur'ân'ı tedebbür edecek olanların, ona dair bir ön bilgiye sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Her Müslim, zaman zaman, hayatında çokça tekrar eden bu sureye dair okumalar yapmalı, onu tedebbür edecek tefsir bilgisini yenilemelidir. Zira tedebbür, insan tabiatından bağımsız değildir. Sürekli tekrar eden şeyi sıradanlaştıran ve bıkkınlık duyan insan tabiatı, yeni bilgilerle canlı tutulmayan tedebbürü sıradanlaştıracak, bir zaman sonra da yaptığı işten usanacaktır. Madem Kur'ân, Allah'ın (celle celaluhu) sofrasıdır; madem derine daldıkça sayısız lezzet ve envaiçeşit inci barındıran bir denizdir; madem onunla yükselmenin ve yücelmenin bir sınırı yoktur; öyleyse ondan is-

55. Müslim, 2203

tifade etmek için gerekli donanımı sürekli yenilemeli, yeni bilgilerle takviye etmeliyiz. Çaba bizden, başarı Allah'tandır.[56]

H. Kıraat ve Namaza Etkisi

Okunan Kur'ân, namazın ruhudur. Yapılan zahirî/şekilsel eylemlerin ruhu, o eyleme eşlik eden lafızlardır. Namazın en uzun rüknu olan kıyamın ruhu da kıyama eşlik eden Kur'ân kıraatıdır.

Kıraatın kıyama ruh vermesi için, interaktif bir okuma olması gerekmektedir. Bu okumanın en güzel örneği Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatında mevcuttur:

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece (Ramazan'da) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Namaza Bakara Suresi'ni okuyarak başladı. Kendi kendime, 'Yüz ayet okuduğunda rükûya gider.' dedim. Arkasından Nisâ Suresi'ni okumaya başladı. Bunun arkasından Âl-i İmrân Suresi'ne başlayıp onu da okudu. Okurken tane tane okuyordu. **İçerisinde tesbih bulunan ayete geldiğinde tesbih ediyor, istek ifade eden ayete geldiğinde istekte bulunuyor, sığınma ifadesi geldiğinde Allah'a sığınıyordu.** Bunun arkasından rükûya gitti. Rükûda, 'Subhane Rabbiye'l Azim.' diyordu. Kendisinin rükûsu da kıyamı kadar idi. Bunun arkasından (rükûdan kalkınca), 'Semiallahu limen hamideh.' dedi. Bunun arkasından rükûdakine yakın bir süre ayakta durdu, arkasından secdeye gitti ve 'Subhane Rabbiye'l A'lâ' dedi. Secdeleri de kıyamına yakındı."[57]

O (sallallahu aleyhi ve sellem), okuduğu ayetlerde Allah tesbih ediliyorsa durur, Yüce Allah'ı tesbih ederdi. O'nun (celle celaluhu) rahmetini anlatan ayetlerde durur, dua eder, O'ndan isterdi. Azaba dair ayetlerde durur ve Rabbine sığınırdı. Böylece dilin okuduğuna kalbi de eşlik etmiş olurdu. Kalbin dile eşlik etmesi; okumadaki manalara uygun hâllere bürünmesi, rahmet ayetlerinde umutla, azap ayetlerinde korkuyla ve ihtiyacını hissettiği ayetlerde tazarruyla dolmasıdır. Tüm bu hâllerin neticesi olarak Yüce Allah'a duayla yönelmesidir.

56. Ayrıca bk. Fâtiha Suresi Tefsiri, Halis Bayancuk. Tefsir dersine ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

57. Müslim, 772

I. Rükû ve Namaza Etkisi

Rükû; eğilmek anlamındadır. Bazen namazdaki hususi duruş için, bazen de tevazu ve tezellül için kullanılır… [58] Rükû; bir saygı ifadesidir. Yüceltilenin karşısında başı ve boynu eğerek emre amade oluşun ve en şerefli uzuv olan başın eğilerek tazim ve teslimiyetin gösterilmesidir. Bugün bile birçok toplum, saygısını ifade etmek için rükûya varır gibi muhatabının karşısında eğilir.

Rükûya varırken kalp saygıyla dolup taşmalı, kimin karşısında eğildiğinin şuurunda olmalıdır. Rükûda okunan zikirler, kalbe bu şuuru kazandırmak içindir.

"Subhane Rabbiye'l Azim." derken insan, en büyük ve azamet sahibi bir Rabbi tesbih eder ve onun tüm eksikliklerden münezzeh olduğunu itiraf eder. Sonra "Subhaneke Allahumme ve bi hamdike Allahummağfirli." diyerek tesbihine hamd, hamdine dua ekler ve Rabbinden bağışlanma diler. O'nun (celle celaluhu) eksiklikten münezzeh oluşunu "Subbuh ve Kuddus" isimleriyle tekid eder. Âdeta kalp, O'nun yücelik, azamet ve subhaniyet duygularıyla coşar. Özellikle en sonunda yapılan dua, kulluğun zirvesi gibidir.

Alî ibni Ebî Tâlib'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle derdi:

اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَعِظَامِي وَمُخِّي وَعَصَبِي

"Allah'ım sadece senin önünde eğildim, irademi sana teslim ettim ve sana iman ettim. Kulağım, gözüm, kemiklerim, zihnim ve sinirlerim sana olan sevgi ve korkuyla saygı hâlindedir." [59]

Bu dua; rükûnun öylesine, şuursuz bir rükû olmadığını, Allah'a imanın, teslimiyetin ve tevekkülün eşlik ettiği bir rükû olduğunu ifade eder. Bir bütün olarak Allah'ın (celle celaluhu) karşısında eğildiği gibi; kulağın, gözün, kanın, etin, kemiğin ve sinir sisteminin O'nun karşısında huşuyla eğildiğini, âlemlerin Rabbine teslim olduğunu itiraf eder. Subhanallah, ne demektir

58. bk. El-Mufredât, s. 364, r-k-a maddesi
59. Nesai, 1050

kulağın, gözün… cümle uzvun huşuyla O'nun karşısında eğilmesi, teslimiyeti… Şayet kalp, dilin söylediği bu ince anlamları anlasa, dil ile kalp uyum içinde olsa nasıl bir namaz olur acaba? Kişi bu sözleri Allah'a verilmiş bir ahit veya O'ndan (celle celaluhu) istenen bir dua olarak düşünse, bu şuurun namazı, namazın da sahibini ıslah edeceği izahtan vareste olsa gerek.

Rükû hâlindeyken Yüce Allah'ın övdüğü "râkiun/rükû edenler"[60] zümresinden olduğumuzu hissedelim. Biz O'nu (celle celaluhu) överken, Rabbimizin de bizi övdüğünü ve müjdelediğini hatırda tutalım. Bizi razı olduğu bir ibadete hidayet edip razı olduğu bir hâlde görmeye muvaffak kıldığı için bir daha, bir daha hamdedelim. Zira Allah (celle celaluhu) tesbihe ve hamde en layık olandır.

Rükû bize bir sorumluluğu daha hatırlatır: Yalnızca Allah'ın (celle celaluhu) karşısında saygı ve muhabbetle eda edilen bu eylem, hiçbir varlığın önünde yapılamaz. O'na isyan eden zalim ve ceberut tağutlar, namazını tevhide bina etmiş olanlardan yalnızca kıyam görürler. Şerefli, izzetli ve onurlu bir kıyam… Namazını tevhide bina etmemiş ve "onda gafil olanlar" ise her güç sahibinin karşısında eğilir, rükû ederler. Zira "bir" sahibi olmayanın sahibi "çok" olur ve her sahip, kuluna boyun eğdirmek için uğraşır. Allah (celle celaluhu) bir muvahhidi namaza, yani rükûya muvaffak kılmışsa, bu nimete bir şükür olarak hiçbir güç karşısında eğilmemelidir.

J. İtidal ve Namaza Etkisi

İtidalin anlamını kavramak için, rükûnun anlamını kavramamız gerekir. Rükûda hem başımızı Rabbimizin (celle celaluhu) önüne eğer hem de bu şekle uygun tesbihlerle Rabbimizi tüm eksikliklerden tenzih ederiz. Şimdi başımızı rükûdan kaldırıyor ve kıyamda durduğumuz gibi, hem bir asker gibi hazır olda hem de bir köle gibi el pençe divan duruyoruz. Yüce Allah'ı hakkıyla tenzih ettikten sonra, O'nu (celle celaluhu) imkân dâhilinde hakkıyla övecek ve hamdedeceğiz. Bunun için de başımızı kaldırır kaldırmaz, "Semiallahu limen hamideh." diyoruz; yani, "Allah hamdeden kullarını işitti, onlara icabet etti." diyoruz. Yüce Allah'ın bizi duyduğunu ve hamdimize icabet ettiğini kalbimize hatırlatıyor, sonra O'na (celle celaluhu) hamdetmeye başlıyor ve "Rabbimiz, hamd yalnızca sana aittir." diyoruz.

60. bk. 9/Tevbe, 112

İtidal esnasında hissetmemiz gereken en önemli şey; kulluk menzilelerinden hamd menzilesinde olduğumuz, o ân Yüce Allah'ın övdüğü "hâmidun/hamdedenler"[61] zümresine dâhil olduğumuzdur. Subhanallah, biz Allah'ı (celle celaluhu) överken O da bizi övüyor ve bizleri hamdeden kulları arasına dâhil ediyor. Yine itidal esnasında tüm kalbimiz hamd duygusuyla dolmalıdır. "Hamd yalnızca sanadır; gökler ve yer dolusu hamd…" derken dilimiz, kalplerimiz de bu söze uygun davranmalı ve Yüce Allah'ın övgüsüyle dolup taşmalıdır.

Biz O'na (celle celaluhu) hamdederken, meleklerin bu hamdi Yüce Allah'a taşımak için birbiriyle yarıştığını hatırlamalı, amel defterine yazılan hamdin kusursuz olmasına dikkat etmeliyiz:

Rifâe ibni Râfi' Ez-Zurakî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz bir gün Allah Resûlü'nün arkasında namaz kılıyorduk.

Allah Resûlü rükûdan başını kaldırırken,

سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

'Allah kendisine hamdedeni işitir.' deyince cemaatte bulunan birisi,

رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ

'Rabbimiz, hamd sana mahsustur. Bol, her türlü gösterişten, -desinler kaygısından uzak- halisane ve hayırlarla dolu bir hamd ile sana hamdederiz.' dedi.

Allah Resûlü selam verip namazdan çıkınca, 'O hamdi söyleyen kimdi?' diye sordu.

Bunu söyleyen kişi, 'Bendim, ey Allah'ın Resûlü!' deyince Peygamber şöyle buyurdu: 'Otuz kadar melek gördüm. Bu sözü daha önce yazabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı.' "[62]

61. bk. 9/Tevbe, 112
62. Buhari, 799

K. Secde ve Namaza Etkisi

Secde; başların arza, ruhların semaya yükseldiği ibadetlerdendir. Secde hâlinde ruh miraçtadır ve Rabbine en yakın olduğu hâldedir:

"Secde et ve yakınlaş."[63]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu ân, secde ettiği ândır. Dolayısıyla (bu ânda) duayı çokça yapınız."[64]

Secdedeyken Müslim, bu yakınlığı hissetmelidir. Secdeye varana dek Rabbine yöneldiğini ve Rabbinin de kendisine yöneldiğini düşünen Müslim, secdeyi bu yönelişin zirvesi kabul etmeli ve vuslatın gerçekleştiğini duyumsamalıdır. Rabbine en yakın olduğu bu ânda zikrine dua eklemeli, tüm derdini Rabbine açmalı, ihtiyaçlarını Rabbinin huzurunda arz etmelidir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı duaları düşünmeli, o dualardaki inceliği anlamaya çalışmalıdır. "Gazabından rızana sığınırım." ya da "Rızanla, gazabından korunurum."[65] ne demektir, anlamaya çalışmalıdır. "Rabbim! Senden başka kimsem yok. Kızmış olsan da ceza verecek olsan da yine sığınacağım merci sensin." demektir. Subhanallah! "Senden sana sığınırım." nasıl bir kulluk hâlidir? İşte bu, bedenin eğildiği gibi kalbin ve ruhun da O'nun huzurunda kemalî edeple eğilmesidir. Bu, "Sen olmazsan ben bir hiçim, beni hiç kimseye, öz nefsime dahi bırakma!" demektir.

Secde ânında semadan inen nuru hissetmeli, o nurun başta kalp olmak üzere tüm bedeni kuşattığını düşünmelidir. Değil mi ki secdenin yüzlerde bıraktığı bir iz vardır:

"Alametleri, yüzlerinde secdeden oluşan izdir."[66]

---

63. 96/Alak, 19

64. Müslim, 482

65. لَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ
'Allah'ım, senin gazabından senin rızana, cezalarından bağışlamalarına sığınıyorum. Sana (kusur işlemekten de) yine sana sığınıyorum. Sana karşı yapacağım övgüyü bitiremem. Sen kendini nasıl översen öylesindir).' " (Müslim, 486)

66. bk. 48/Fetih, 29

Abdullah ibni Busr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü'nde ümmetimin secde organları abdest almalarından dolayı bembeyaz ve pırıl pırıldır."[67]

Elbette bu, alınlara nakşedilen şekilsel/zahirî bir iz değildir. Kalplerde oluşan secde izinin yüze nur, huzur, başkalarına güven, sekinet... olarak yansımasıdır. Bu öyle şerefli bir izdir ki cehennem ateşi dahi ona dokunamayacak, orayı yakmayacaktır:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cehennem ateşi Âdemoğlunun secde organları dışında kalan her yerini yer. Çünkü Allah, cehennem ateşine secde organlarını yakmayı yasakladı."[68]

Secde hâlinde derecesinin arttığını ve günahlarının döküldüğünü hissetmelidir:

Me'dân ibni Ebî Talha El-Ye'merî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) azatlı kölesi Sevbân ile karşılaştım ve kendisine, 'Bana öyle bir amel bildir ki ben onu işleyeyim de onun sayesinde Allah beni cennete koysun.' dedim. -Diğer bir rivayette, 'Allah'a en sevimli gelen ameli bana bildir.' dedim.- Bunun üzerine kendisi sustu. Sonra tekrar kendisine bunu sordum, yine sustu. Sonra üçüncü defa sordum.

Şöyle dedi: 'Bunu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sormuştum. O da, 'Allah'a çokça secde etmeye bak. Çünkü sen, Allah'a secde ettiğinde bu secde sayesinde Allah, seni bir derece yükseltir, bir hatanı siler.' buyurdu.

Me'dân ibni Ebî Talha, 'Bundan sonra Ebu'd Derdâ ile karşılaştım, kendisine bu konuyu sordum. O da bana Sevbân'ın dediği şeyi söyledi.' demiştir."[69]

Dış dünyanın kıymet bilmez, vefasız, gaddar insanlarının ruhta açtığı yaraları; secdeyle onarmalı, tüm kalp kırıklıklarını İlahi rahmetin sağa-

67. Tirmizi, 607
68. İbni Mace, 4326
69. Müslim, 488

nak olup yağdığı secdede cebretmelidir. Zira insanlar bir ömür yapılan iyiliği görmez, görse hakkıyla takdir etmez, birini takdir etse yüz yerde kalp kırar… Yüce Allah ise alnı yere değen kulun perçeminden tutar ve derece derece onu yükseltir. Secde, "refiu'd deracat/dereceleri yükselten"[70] sıfatının tecelli ettiği yerdir.

Secde hâlinde derecelerin yükseldiğini hissetmek gerçekten önemlidir. Zira yaşadığımız dünya, insan onurunu hiçe sayan gaddar bir dünyadır. İnsanın yaratılıştan getirdiği onuru/izzeti/kerameti yok sayan, bir ânlık gülme için insan onurunu ayaklar altına alan, güçlünün güçsüzü ezdiği… ahlaksız bir dünyadır. Oysa insanın "insan" gibi davranabilmesi için insan muamelesi görmesi lazımdır. Aksi hâlde sürekli aşağılanan, yok sayılan, ruhu örselenen insan, değersiz davranışlarda bulunacaktır. Dış dünyayı ıslah etmek zor ve bazen imkânsız olsa da kırılan kalplerimizi ve örselenen ruhlarımızı secdeyle ıslah edebiliriz. İnsanların aşağıladığı kişilikleri, secdede yücelen ruhun şifasıyla iyileştirebiliriz.

L. Son Oturuş ve Kulluğa Etkisi

Son oturuş, Yüce Allah'ı övme, müminlere selam, Nebi'ye ve âline salât, dua ve selamdan oluşur. Bunların her birinin namaz üzerinde sayısız etkisi vardır.

Teşehhüdde oturan kul, Rabbinin huzurunda oturduğunu hissederek teşehhüd için oturmalıdır. "Tahiyyat/tüm selamlamalar, tayyibat/tüm güzel ve temiz sözler, salâvat/tüm dualar Allah'adır." diyerek teşehhüde başlamaktadır. Tüm bu sözler övgüdür ve namazına Allah'ı yüceltip O'na hamdederek başladığı gibi yine O'nu (celle celaluhu) yüceltip överek son verdiğini fark etmelidir. Oturuşunda kalbini, düşüncelerini, hareketlerini gözden geçirmelidir. Diliyle tüm övgüleri Allah'a nispet ederken, kalbi ve bedeniyle sıradan bir varlığın huzurundaymış gibi davranmamalıdır. Sonra durup düşünmelidir: Neden Allah'ı (celle celaluhu) övmekte, neden O'nu tazim etmektedir? O'nun azametini, bize olan merhametini, sayısız nimetlerini ve en önemlisi o saatte, o mekânda, İlahi huzura kabul edildiğini hatırlamalıdır. İnanarak, yakinen, bilinçle Rabbini övmelidir. Kalp inandığında ve dil

70. bk. 40/Mü'min, 15

bu inanca uyarak Allah'ı övdüğünde bu, kalplerin şifası olan bir ameldir. Çünkü kalpler, bir varlığa teslim olmak, bağlanmak, sevmek ve onu övmek fıtratıyla yaratılmıştır. Kalpler Allah'ı (celle celaluhu) övmediğinde mutlaka övecek bir varlık bulacak ve helak olacaktır. Sonra Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verir. İşte o ân, bir Nebi'nin ümmeti olduğunu, Allah'ın emirlerini bize ulaştıranın o olduğunu, onun ümmetine olan şefkat ve merhametini hatırlamalıdır.[71] Ona ve ailesine salât ve selam ederken, onun üzerimizdeki hakkını düşünmeli, ona ne kadar ümmet olduğunu hatırlamalıdır. Ona hakkıyla ümmet olan, Kıyamet Günü secde ve abdest izinden tanıyacağı kimselerden[72] ve onunla beraber ebedî bir hayat yaşayacaklardan mı;[73] yoksa Nebi'nin yüz çevirdiği kimselerden mi olacağı[74] üzerine düşünmelidir. Ona hakkıyla ümmet olabilmek için Yüce Allah'tan yardım istemelidir.

71. "Andolsun ki size, içinizden olan, sizi zora sokan şeylerin kendisine ağır geldiği, size pek düşkün, müminlere karşı şefkatli ve merhametli olan bir Resûl gelmiştir." (9/Tevbe, 128)
Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bana Kur'ân oku!' dedi.
Ben, hayretle, 'Kur'ân sana indirildiği hâlde ben sana Kur'ân mı okuyayım?' diye sordum.
Buna karşın şöyle buyurdu: 'Onu başkalarından duymak hoşuma gidiyor.'
Bunun üzerine Nisâ Suresi'ni okumaya başladım. 'Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman hâlleri nice olacak!' ayetine gelince 'Yeter.' -veya 'Dur.'- dedi. Ona baktığım zaman gözyaşlarının aktığını gördüm." (Buhari, 5055)
Abdullah ibni Amr'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) İbrâhîm'in (aleyhisselam) sözü olan, Yüce Allah'ın, 'Rabbim! Gerçekten o (putlar), insanlardan birçoğunu saptırdılar. Bana uyan, hiç şüphesiz bendendir. Bana isyan edene gelince, şüphesiz ki sen, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'sin.' (14/İbrahîm, 36) ayeti ile Îsâ'nın (aleyhisselam) sözü olan 'Onlara azap edecek olursan hiç şüphesiz onlar, senin kullarındır. Şayet onları bağışlarsan şüphesiz ki sen, (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm'sin.' (5/Mâide, 118) ayetini okudu. (Onların ümmetine böyle dua etmesi üzerine kendisi de) ellerini kaldırdı ve 'Allah'ım, ümmetim, ümmetim' dedi ve ağladı. Bunun üzerine Yüce Allah, 'Ey Cibrîl! Muhammed'e git -her ne kadar Rabbin en iyi bilen olsa da yine de- ona 'Seni ağlatan nedir?' diye sor.' buyurdu. Cibrîl (aleyhisselam) kendisine geldi ve niye ağladığını sordu. Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) söylediği şeyi ona bildirdi. Hâlbuki Allah bunları çok iyi bilmektedir. Bu cevap üzerine Allah, 'Ey Cibrîl! Muhammed'e git ve 'Biz, ümmetin konusunda seni memnun edeceğiz, seni üzüntüde bırakmayacağız.' de.' buyurdu." (Müslim, 202)

72. Abdullah ibni Busr'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Kıyamet Günü'nde ümmetimin secde organları abdest almalarından dolayı bembeyaz ve pırıl pırıldır." (Tirmizi, 607)

73. "Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber olacaklardır. Ne güzel arkadaştır bunlar! Bu, Allah'tan olan bir lütuftur. Her şeyi bilen olarak Allah yeter." (4/Nisâ, 69-70)

74. Sehl ibni Sa'd'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Ben sizin havuz başında öncünüzüm. Benim yanıma gelen ondan içer, ondan içen de ebediyen susamaz. Muhakkak benim yanıma birtakım kavimler gelecekler ki ben onları tanırım. Onlar da beni tanırlar. Sonra benimle onların arasına bir perde konulur." (Buhari, 6583)

Sonra Nebi'nin öğrettiği şekilde dinî ve dünyevi, zahirî ve bâtını, soyut ve somut… fitnelerden Allah'a (celle celaluhu) sığınmalıdır.[75] O'na sığınırken O'nun kudretini, hiçbir şeyin O'nu aciz bırakmayacağını, O'nun koruması olmazsa helak olacağını düşünmelidir. Yüce Allah'a olan ihtiyacının/fakrının farkında olmayan, hakkıyla O'na sığınamaz. Daha üzücü olan; O'na sığınmanın tadına lezzetine varamaz. Zira kalpler sürekli bir hüznün, endişenin, korkunun… pençesinde ızdırap çeker. Kalbin ızdırabının dinmesi ve sekinet nimetiyle buluşması, Yüce Allah'a sığınmakla mümkündür. Namaz kılan Resûl'ün duaları üzerinde durmalı; kelimeleri anlamaya çalıştığı gibi bu duaların ruhunu anlamaya çalışmalıdır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), neredeyse bilinen her kötülükten Allah'a sığınmıştır. Âdeta iradesi yokmuş, zayıf ve acizmiş, O (celle celaluhu) olmasa yapabileceği hiçbir şey yokmuş gibi, bildiği her münkerden Rabbine sığınmıştır. Bu; Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) tevhidinin kemalinin, kulluğun hakikatini eksiksiz anlamasının ve Rabbine olan güveninin semeresidir.

Sonra Rahîm ve Kerîm olan Rabbin huzurundan selam vererek ayrılmalıdır. Sağında ve solunda bulunan meleklere ve müminlere selam verdiğini bilmeli, bunun hikmetini anlamaya çalışmalıdır. O, namazdayken Allah'ın huzurundaydı ve O'na (celle celaluhu) kulluk etmekteydi. Şimdi namazdan çıkacaktır; ancak kulluk devam edecektir. Rabbine karşı sorumluluğu olduğu gibi meleklere ve insanlara karşı da onların elinden ve dilinden selamette olacağını, Rabbinin huzurunda ilan etmiş olmalıdır. Bu şuuru bir sonraki namaza kadar taşımaya, elini ve dilini muhafaza etmeye gayret

---

Ebû Hazim'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben bu hadisi kendilerine rivayet ederken bunu benden Numan ibni Ebû Ayyaş işitti ve 'Sen bu hadisi Sehl'den bu şekilde söylerken işittin mi?' diye sordu.

Ben de, 'Evet böylece işittim.' dedim.

Bunun üzerine Numan, 'Ben Ebû Saîd El-Hudri üzerine şahitlik ediyorum ki muhakkak ben de bu hadisi ondan işitmişimdir.

O, bu hadise şunları da ekleyerek bu hadisi Allah Resûlü'nden aktarırdı: 'Ben, 'Onlar bendendir.' derim. Bana, 'Sen onların senin ardından neler uydurduklarını bilmezsin.' denilir. Ben de, 'Benden sonra dinde değiştirme yapanlar uzak olsunlar, uzak olsunlar.' derim.' " (Buhari, 6584)

75. " اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَفِتْنَةِ الْمَمَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ

'Allah'ım, kabir azabından sana sığınırım. Allah'ım, Mesih Deccâl'in fitnesinden sana sığınırım. Hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım. Allah'ım, günahlardan ve borçlu olmaktan sana sığınırım.' " (Buhari, 832)

etmelidir. Selam verdiği sağındaki ve solundaki meleklerin, onun amellerini yazdığını unutmamalıdır.

Namazı Islah Eden Dört Kavram

Kur'ân-ı Kerim namaz için dört ayrı kavram zikreder. Bunlardan biri namazın zahiriyle ilgili olan "ikame" kavramıdır. Bu kavramı geçen satırlarda gördük. Diğer üç kavram ise namazın ruhu ve özüyle ilgilidir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; bu üç kavram bir araya geldiğinde Kur'ân'ın istediği namaz vücut bulmakta, namaz dosdoğru (ikame) kılınmaktadır. Bu üç kavram; **huşu, muhafaza ve devamlılık/sürekliliktir**.

A. Huşu

Vahyin namazla özdeşleştirdiği kavramların başında huşu gelir. Huşu; h-ş-a kökünden türer. Bu kök alçalmak boyun eğmek[76] anlamlarına gelir. Şayet bu boyun eğiş kalpteyse "d-r-a" kelimesi, zahirî organlardaysa "huşu" kelimesi kullanılır.[77]

Kur'ân, Arap lugatından aldığı bu kelimeyi kavramlaştırırken, lugat manasını gözetmiştir. Kelimeyi kalp ve beden sükûnetiyle huzurda durma anlamında kullanmıştır.

"Şüphesiz ki müminler, kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki; namazlarında huşu içerisindelerdir."[78]

İbni Abbâs (radiyallahu anh), "Korku ve sükûnet içindedirler." der.

Alî (radiyallahu anh), "Huşu kalptedir." der.

Hasan El-Basrî (rahimehullah) "Onların huşusu kalplerindeydi. Böylece gözlerini kıstılar ve organları sükûnete erdi."[79] der.

Mucâhid (rahimehullah) der ki: "İbni Zubeyr namaza durdu mu odun gibi (hareketsiz) olurdu. Ebû Bekir'in de böyle olduğunu söylerdi. Denirdi ki; namazda huşu işte budur."[80]

76. bk. Mu'cemu Mekayîsi'l Luğa, 2/182; El-Mufredât, s. 283, h-ş-a maddeleri
77. bk. El-Mufredât, s. 283, h-ş-a maddesi
78. 23/Mü'minûn, 1-2
79. İbn-i Kesîr Tefsîri, 7/413, Mu'minûn Suresi, 2. ayetin tefsiri
80. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3522

Abdullah ibni Mes'ûd (radıyallahu anh) huşu için şöyle derdi: "Namazda sükun içinde durunuz!"[81]

Namazda huşu; öncelikle kalbin sükûnete ermesi, namaz dışındaki şeylerle bağını koparmasıdır. Bu, Yüce Allah'ın huzurunda olduğunu bilip O'na yönelmek, O'nun rahmetini umup azabından sakınarak mümkün olur. Zira kalp her ân farklı düşünceler içinde olur. Çokça hâl değiştirdiği için ona (dönen/çevrilen anlamında) kalp denmiştir. Kişi kalbini namaz ve namazdan umulan hayırlarla meşgul etmezse, kalp farklı düşünceler arasında gezintiye çıkacak, huşusunu bozacaktır.

Namazda huşu; ikinci olarak bedenin sükûnete ermesi, Allah'ın (celle celaluhu) huzurunda olmanın edebine uygun davranmasıdır. Kişinin gözünü, sesini ve uzuvlarını kontrol etmesi; Rabbinin huzurunda kemâl-i edeple kıyamda durmasıdır. Rabbimizin de vurguladığı gibi insan çok nankördür! Bir yöneticinin, bir rütbelinin, kendinden daha güçlü birinin karşısında el pençe divan durur. Rabbinin huzuruna vardığında eli ayrı gözü ayrı oynar. Saçını, sakalını, kulağını… karıştırır. Sıradan arkadaş ortamında ayıp karşılanacak sesli esneme, geğirme vb. edebe muğayir davranışları rahatlıkla sergiler…

Alî'nin (radıyallahu anh) dediği gibi huşunun mahali kalptir. Kalp huşuyla Rabbine yönelirse, organlar da sükûnet içinde huzurda duracaktır.

1. Huşuyu Korumak!

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) huşunun korunması için özel çaba gösterir; kalbi sükûnete erdirmek için namaz öncesinden başlayarak, namaz içine kadar bir dizi önlem alırdı. Örneğin namaza gelecek insanın acele etmemesini, sükûnet ve vakar içinde gelmesini isterdi.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaz için kamet getirildiğinde koşarak gelmeyiniz. Namaza üzerinizde sükûneti bulundurarak geliniz. Neye yetişirseniz onu kılınız. Kaçırdığınızı namazın sonunda tamamlayınız. Şüphesiz ki biriniz namaza doğru yöneldiğinde namazda sayılır."[82]

81. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3522
82. Buhari, 908; Müslim, 602

Karnı aç olanın açlığını gidermesini, sıkışmış hâlde olanın def-i hacet yapmasını emrederdi.

"Yemek hazırken veya iki pislik kişiyi sıkıştırırken (hela ihtiyacı varken) namaz olmaz."[83]

Mescidde oturan ve namazı bekleyen kimsenin "âdeta namazdaymış" gibi, nöbet tutan bir asker gibi, dikkat içinde olmasını isterdi.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Bakınız! Allah'ın kendisiyle günahları sildiği dereceleri yükselttiği şeyi size bildireyim mi?'

Oradakiler, 'Evet bildir ey Allah'ın Resûlü' dediler.

O da, 'Zorluklara rağmen abdesti tam ve eksiksiz güzel bir şekilde almak, mescidlere giden adımları çoğaltmak, namazdan sonraki namazı beklemektir. İşte bu ribattır. İşte bu ribattır.' buyurdu."[84]

Namaza durduktan sonra tedbiri elden bırakmaz; huşuyu korumak için dikkat dağıtan şeyleri çevresinden uzak tutardı.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), üzerinde işlemeler bulunan 'hamîsa' denen örtüde namaz kılmış, arkasından, 'Bunun işlemeleri beni meşgul etti. Bunu Ebû Cehm'e götürün ve bana Ebû Cehm'in (işlemesiz örtü olan) enbicâniyyesini getirin.' buyurmuştur."[85]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'nin (radiyallahu anha) yünden yapılmış rengârenk ince bir perdesi vardı. Onunla evin bir tarafını örterdi. Bir gün Peygamber, 'Şu perdeni gözümüzün önünden kaldır! Zira üzerindeki şekiller, namaz kılarken gözüme takılıyor.' dedi."[86]

Ona (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda sağa sola bakma sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

83. Müslim, 560
84. Müslim, 251
85. Buhari, 373; Müslim, 556
86. Buhari, 374

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne namazda iken başı sağa sola çevirmenin hükmünü sordum. Bana şu cevabı verdi: 'Bu şeytanın, kulun namazından bir kısmını kapıp aşırmasıdır.' "[87]

Zaman zaman namazına dikkat etmeyen sahabeyi uyarır, huzurda daha dikkatli olmaları için nasihat ederdi.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Benim sadece şu önümdeki kıblemi gördüğümü mü zannediyorsunuz? Allah'a yemin olsun ki sizin ne rükunuz ne de secdeniz bana kapalı değildir. Şüphesiz ben sizi arkamdan da görürüm."[88]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bize namaz kıldırdı. Namazı bitirdiğinde geriye döndü ve 'Ey Falan! Namazı düzgün kılsana! Namaz kılan bir kimse, nasıl namaz kıldığına hiç bakmaz mı? Bilin ki, namaz kılan kendisi için kılar. Allah'a yemin olsun ki, ben önümü gördüğüm gibi arkamı da öyle görmekteyim!' buyurdu.' "[89]

2. Huşu ve Gaflet!

Kur'ân'da huşuyu karşılayan kavram müşrik/münafık namazı olan sehv/gaflet içinde kılınan namazdır.

"Veyl olsun o namaz kılanlara! Onlar ki namazlarında gaflet içindedirler. Onlar, riyakâr kimselerdir. Ve onlar, insanların gündelik yardımlaşmalarına dahi engel olurlar."[90]

Sehv gafletten kaynaklanan hatadır.[91] Kişinin kalbinin huşudan yoksun olması, şuursuzluk hâlidir. Kalbin namaz dışında düşüncelerle meşgul olması, beyninde dağınık düşüncelere bağlı olarak ciddiyet ve edebini yitirmesidir.

87. Buhari, 751
88. Buhari, 418; Müslim, 424
89. Müslim, 423
90. 107/Maûn, 4-7
91. El-Mufredât, s. 431, s-h-v maddesi

Sehv hâlinde kılınan namaz, kalbe etki etmez; sahibini arındırmaz, kulluğuna istikamet vermez. Bu sebeple namazı zahiren kılıyor olmalarına rağmen, riyakârdırlar ve insanlara yardım etmezler. Yardım etmek bir yana yardımlaşanlara engel olurlar. Yani namaz onları fahşa ve münkerden alıkoymaz.

B. Namazı Muhafaza Etmek

Yüce Allah namazların muhafaza edilmesini emretmiş, namazını muhafaza eden müminlerden övgüyle söz etmiştir.

"Namazları koruyun! Orta namazı da (koruyun ve daha fazla ehemmiyet gösterin). Ve Allah için gönülden itaat ederek kıyama durun."[92]

"Onlar, (vakitlerine, şart ve rükunlarına, huşu ve sünnetlerine dikkat ederek) namazlarını korurlar."[93]

Namazı korumak/muhafaza ifadesinde dikkatimizi çeken noktalar vardır:

• Öncelikle namazın değerine vurgu yapmaktadır. Çünkü değerli şeyler korunur.

• Namazın bir emanet olduğu hissini vermektedir. Âdeta namaz, korunsun diye mümine bırakılan bir emanettir.

• Namazın etrafında çeşitli tehlikeler olduğunu hissettirmektedir. Şayet namaz korunmazsa bu tehlikelere maruz kalacaktır.

• Muhâfaza kelimesi Mufâele kalıbındadır. Bu kalıp genelde karşılıklı iş, oluş ve eylemi ifade etmek için kullanılmaktadır. Âdeta "Siz namazı koruyun ki namaz da sizi korusun." mesajı verilmektedir.

1. Mümin Namazını Korumalıdır!

Mümin namazını korumalıdır. Zira namazın etrafında onu talan etmeye çalışan iblisler vardır. Namazın hakkı verilerek kılındığında mümin üzerindeki etkisini bildiklerinden, namazla mümin arasına girmek için her yolu denerler.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

92. 2/Bakara, 238
93. 23/Mü'minûn, 9

"Dün gece cinlerden bir ifrit namazımı kesmek için ânsızın saldırıya geçti. Ama Allah hemen ona karşı bana güç verdi. Ben de onu gırtlağından yakaladım. Mescidin direklerinden bir direğin yanına bağlayıp sabaha çıktığınızda hepinizin onu seyretmesini istedim. Daha sonra kardeşim Suleymân'ın 'Demişti ki: 'Rabbim! Beni bağışla ve bana benden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülk ver. Şüphesiz ki sen, (kullarına karşılıksız veren) El-Vehhâb'sın.' '[94] sözünü hatırladım. (İfriti bağlamaktan vazgeçtim.) Allah onu bir köpeği kovar gibi kovdu."[95]

Âişe Annemiz'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne namazda iken başı sağa sola çevirmenin hükmünü sordum. Bana şu cevabı verdi: 'Bu şeytanın, kulun namazından bir kısmını kapıp aşırmasıdır.' "[96]

2. Namazı Zayi Etmek!

Namazına sahip çıkmayan mümin, onu şeytanların yağmasına açık hâle getirir. Namazına sahip çıkmayan mümin, onu zayi eder. Namazı zayi etmek; Kur'ân'ın, namazı korumanın karşısına koyduğu bir kavramdır.

"Onlardan sonra bir topluluk geldi, namazı zayi/ihmal edip şehvetlere uydular. Onlar 'ğayy' (özel bir azap çeşidi) ile karşılaşacaklardır."[97]

Bu ayet önemlidir. Çünkü nübüvvet mirasına ihanet eden, Nebi'den sonra sapanları anlatmaktadır. Bir önceki ayetle okunduğunda bu çok net görülecektir.

"Bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği Âdem'in zürriyetinden peygamberler, Nuh'la beraber (gemide) taşıdıklarımız, İbrâhîm ve İsrail'in soyundan olanlar ve seçip hidayet ettiklerimizdir. Onlara, Er-Rahmân'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı. Onlardan sonra bir topluluk geldi, namazı zayi/ihmal edip şehvetlere uydular. Onlar 'ğayy' (özel bir azap çeşidi) ile karşılaşacaklardır."[98]

Demek ki sapmanın ilk adımı namazın zayi edilmesiyle başlıyor. Demek ki namaz mümini itikadi ve ahlaki sapkınlıktan koruyan bir kalkan görevi

94. 38/Sâd, 35
95. Buhari, 461; Müslim, 541
96. Buhari, 751
97. 19/Meryem, 59
98. 19/Meryem, 58-59

görüyor. Mümin namazı korumayıp zayi edince, namazın onu koruması son buluyor. Ve sonu "ğayy" ile biten bozulma süreci başlıyor.

C. Namazda Süreklilik/Devamlılık

Namazla ilgili kavramlardan bir diğeri; namazda devamlılık sürekliliktir.

"Ancak namaz kılanlar hariç. Onlar ki; namazlarında süreklilerdir."[99]

Namazda süreklilik; iki şekilde tefsir edilmiştir:[100]

- **Sükûnet ve huşu anlamında… Çünkü Araplar durgun/sakin suya "mau'l daim" derler.**
- **Devamlılık ve süreklilik anlamında… Yani yaptıkları amelde sebat ettiklerini ve kesintiye uğramadan devam ettiklerini ifade eder.**

Namazda süreklilik; huşu, muhafaza ve ikame hâlini korumak; sadece belli zamanlarda değil, sürekli bu ruh hâlini koruyarak namazı eda etmektir.

Çünkü bu kavramın karşısına koyabileceğimiz Kur'ân kavramlarından biri tembelliktir.

"Şüphesiz ki münafıklar, Allah'ı aldattıklarını sanırlar. (Oysa onlara mühlet verip, azabın gelip çattığı güne kadar onları oyalamakla) Allah onları aldatmaktadır. Namaza kalktıkları zaman tembel bir şekilde kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı çok az zikrederler."[101]

Ayeti dikkatli okuduğumuzda münafıkların namazı terk etmediği, tembelce kıldığı; Allah'ı zikirden külliyen yüz çevirmediklerini, O'nu (celle celâluhu) çok az zikrettiklerini anlarız. Bu da bir amelde sebat edemeyenlerin, süreklilik göstermeyenlerin ahlakıdır. Onlar ameli külliyen terk etmeseler de, onun hakkını vermeyi terk eder, özen gösterme konusunda gerekli çabayı gösteremezler. Genelde iyi başlarlar. Bir zaman sonra başladıkları şeyi terk ederler. Dinî veya dünyevi bir sebeple terk edemiyorlarsa, niteliğini kaybederler. Olmuş olsun diye, yapmış olmak için yaparlar.

Oysa namazdan istifade etmenin yolu huşu, muhafaza ve ikamede sürekliliktir. Elbette insanın hasta olduğu, sefere çıktığı, bedenen yorulduğu,

99. 70/Meâric, 22-23
100. bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 11/387, Meâric Suresi 23. ayetin tefsiri
101. 4/Nisâ, 142

kalbini ve zihnini meşgul eden sorularla boğuştuğu zamanlar olacaktır. Kişi kıldığı namazın hakkını veremeyecek, farzı eda etmek için namaz kılacaktır. Ancak bu, arizi bir durumdur, geçicidir. Hatta Müslim bu zorlu dönemlerini yine namaza sarılarak atlatabilir. Secde secde Rabbine yakınlaşarak, sabır ve namazla yardım dileyerek, duasını arşa ulaşan bir yol kılarak, namazını Allah'a götüren bir vesile edinerek … dertlerinden uzaklaşıp ferahlar. Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) derde düştü mü namaza koşmaz mıydı?

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir şey Allah Resûlü'nü üzecek olsa namaz kılardı."[102]

O (sallallahu aleyhi ve sellem) namazla rahatlayıp ferahlamaz mıydı?

Salim ibni Ebi'l Ca'd'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimse 'Keşke namaz kılsaydım da bir rahat etseydim.' dedi. Orada bulunan kimseler bu sözünden dolayı o kişiyi ayıpladılar.

Bunun üzerine o kimse şöyle dedi: 'Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) işittim, şöyle buyurdu: 'Ey Bilâl! Kalk ve namaza çağır. Bizi namazla rahatlat.' ' "[103]

Sözün özü: Yaşadığımız özel bir durum, bizi namazdan uzaklaştırıyorsa yine namazla bu durumdan kurtulmalı, namazdan aldığımız manevi güçle içine düştüğümüz karanlıktan çıkmalıyız.

Namazda Devamlılık Bizi Bizden Korur!

Huşu, muhafaza ve ikamede sürekliliğin en önemli faydası; bizi nefsimizin şerrinden korumasıdır.

"Şüphesiz ki insan, helu' (sabırsız/aceleci, bencil) olarak yaratılmıştır. Ona bir şer dokundu mu (sabredip ecrini Allah'tan beklemez), vaveylayı koparır. Ona bir hayır dokundu mu cimrilik edip (başkalarıyla paylaşmaz)."[104]

İnsan -ayetin şehadetiyle- helu' bir yapıya sahiptir. Yani keskin ve aceleci bir yapısı vardır.[105] Vaveylacıdır; bir şer ona dokundu mu; "yandım, bittim, tükendim" diye feryat figan eder. Bir hayır dokundu mu içe kapanır; kimseyle paylaşmak istemez… Bu tabiatı nedeniyle hem incinir

102. Ebu Davud, 1319
103. Ebu Davud, 4985
104. 70/Meâric, 19-21
105. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 6/62, h-l-a maddesi

hem de incitir. Sürekli bir endişe içindedir. Şerle başa çıkamayacağı düşüncesiyle hüzne ve çaresizliğe; hayrı koruyamayacağı endişesiyle korku ve kaygıya kapılır. Nefsinin helu' olması nedeniyle yaşamı kendine zindan eder… İşte nefsin bu hâlinden koruyan ve insanın bu hastalığını onaran, namazda sürekliliktir.

"Şüphesiz ki insan, helu' (sabırsız/aceleci, bencil) olarak yaratılmıştır. Ona bir şer dokundu mu (sabredip ecrini Allah'tan beklemez), vaveylayı koparır. Ona bir hayır dokundu mu cimrilik edip (başkalarıyla paylaşmaz). **Ancak namaz kılanlar hariç. Onlar ki; namazlarında süreklilerdir."** [106]

Çünkü namaz kalpteki umut ve korkuya istikamet verir. Allah'tan (celle celaluhu) ummayı ve yalnızca O'nun azabından korkmayı öğretir… Zahirî dünya nimetleri ve musibetlerine takılmayıp, nimetin ve musibetin Rabbini görme ufkuna yüceltir insanı… Bir dokunuşla vaveyla koparmak yerine secdeye kapanmayı ve derdini Rabbine açmanın yolunu gösterir. Hem musibeti insanlara anlatmanın ne faydası olacak ki? Yaradanı yaratılana mı şikâyet edecek? Kendi de bizim gibi aciz olan insan, bizi hangi dertten kurtaracak?

Sonra "bir hayrın elimizden kaçması için endişelenmeye ne hacet" der namaz! O hayrın kaynağı Allah, o hayrın hazineleri Allah'ın katında değil mi? O'ndan bir şey istemek için secdeye kapanmak ve içtenlikle yakarmak dışında neye ihtiyacımız var ki? Öyleyse feryat figan etmeye veya bir hayır elimizden kaçacak diye endişelenmeye ne gerek var?

Namazın Terki

A. İslam'da Namazsız Bir Hayat Yoktur!

Namazın İslam'daki yeri/önemi nedeniyle namazsız bir din düşünülemez. Bundan olsa gerek seferde veya ikamet hâlinde, hastayken veya sıhhatliyken, savaşta ve barışta namaz emredilmiştir. Bireysel ve toplumsal şartlar ne boyutta değişirse değişsin, namaz Müslimce bir hayatın merkezinde yerini ve önemini korumuştur.

Savaşta insanlar can derdindeyken bile namazın kılınması, dahası cemaatle kılınması emredilmiştir.

106. 70/Meâric, 19-23

"(Savaş ve korku durumunda) onların içinde olur ve onlara namaz kıldırırsan (şöyle yap): Onlardan bir topluluk seninle beraber (namaza) dursun ve silahlarını yanlarına alsınlar. (Namaz kılanlar) secdeye vardığında (namaz kılmayanlar) arkanızda (sizi korumak için) dursunlar. (Birinci grup namazı bitirince kalksın) Namaz kılmayan bir topluluk gelsin ve seninle beraber namaz kılsınlar. Tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kâfirler size bir defada/ânsızın hücum edebilmek için silahlarınızdan ve eşyalarınızdan habersiz olmanızı isterler. Yağmurdan dolayı eziyet görüyorsanız ya da hastaysanız silahlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Tedbirlerinizi alınız! Şüphesiz ki Allah, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."[107]

Hastalık hâlinde olan bir Müslim namazdan muaf tutulmamış, namazı kazaya bırakmasına müsaade edilmemiştir. Gücü nispetinde namazı vakti içinde eda etmesi emredilmiştir.

İmrân ibni Husayn'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Basur (hemeroid) olmuştum. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı nasıl kılacağımı sorduğumda bana şöyle cevap vermişti: 'Ayakta kıl. Ayakta kılamayacak kadar kötü durumdaysan oturarak kıl. Oturmaya da gücün yetmiyorsa yanın üzerine uzanarak kıl.' "[108]

İslam, yolculuğu bir çeşit eziyet kabul etmiş ve yolculuğa özel hükümler belirlemiştir.[109] **Ki, bu hükümlerin büyük çoğunluğu ahkâmın hafifletilmesi yönündendir. Buna rağmen namaz sorumluluğu düşürülmemiş, namazların kazaya bırakılmasına müsaade edilmemiştir. Kasr (dört rekâtlık namazların iki rekât kılınması) ve cem (öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlarının beraber kılınması) yapılarak da olsa, namazların vaktinde eda edilmesi emredilmiştir.**

"Yeryüzünde sefere çıktığınızda kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur. Şüphesiz ki kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır."[110]

107. 4/Nisâ, 102

108. Buhari, 1117

109. Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yolculuk, azaptan bir parçadır. Sizi uykunuzdan, yemeğinizden ve içeceğinizden alıkor. Bu yüzden sizden biriniz yolculuğa çıkma nedeni olan işini bitirdiğinde hemen ailesine dönsün." (Buhari, 1804)

110. 4/Nisâ, 101

Ya'lâ ibni Umeyye (radıyallahu anh) der ki:

"Ömer ibni'l Hattâb'a, 'Allah 'Yeryüzünde sefere çıktığınızda kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur.'[111] buyurmuştur. Ancak, insanlar şu ânda güven içerisindelerdir. (Şimdi de namazlarını kısaltacaklar mı?)' dedim.

O da, 'Senin çözemediğini ben de çözemedim (senin hayret ettiğine ben de hayret ettim) ve bunu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sordum. Kendisi de, 'Allah'ın size verdiği ikramdır (sadakadır). Allah'ın ikramını (sadakasını) kabul ediniz.' buyurdu.' "[112]

B. Namaz Dinin Direğidir!

Namazsız bir din, temelsiz bir ev inşa etmeye benzer. Temelsiz ev nasıl yıkılmaya mahkûmsa, namazsız bir din iddiası da yıkılmaya mahkûmdur.

Muâz ibni Cebel'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bu işin başı İslam, direği/temeli namaz ve zirvesi cihaddır."[113]

C. Namazın Terki Şirk/Küfür Kabul Edilmiştir!

Allah (celle celaluhu) ve Resûl'ü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazın terkini şirk ve küfür olarak isimlendirmiştir.

"O'na yönelenler olun. O'ndan korkup sakının. Namazı dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın."[114]

Ayet, namazı dosdoğru kılıp müşriklerden olmamamızı emretmiştir. Bu ayeti öncesi ve sonrasıyla okuyan kimse, namazın; tevhidin/fıtratın ayrılmaz bir parçası olduğunu anlayacaktır.

"Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy). Allah'ın yaratmasında değişiklik yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler."[115]

111. 4/Nisâ, 101
112. Müslim, 686
113. Tirmizi, 2616
114. 30/Rûm, 31
115. 30/Rûm, 30

"(O müşrikler ki) dinlerini parça parça etmiş ve kendileri de gruplara bölünmüşlerdir. Her grup kendi yanındakiyle övünüp sevinmektedir." [116]

Müşrikler, şirkten tevbe edip İslam'a gireceklerinde onlardan namazı ve zekâtı da yerine getirmeleri istenmiş, ancak bu takdirde müminlere kardeş olabilecekleri söylenmiştir.

"Şayet (şirkten) tevbe eder, namazı kılar, zekâtı da verirlerse dinde kardeşlerinizdir. Bilen bir topluluk için ayetleri böyle detaylı bir şekilde açıklarız." [117]

Bu da namaz ve zekâtın diğer amellerle bir tutulmayacağını, İslam'a girmek için namazın ve zekâtın ikamesinin şart olduğunu göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim birçok ayette müşriklerin namazı terk ettiğini beyan eder.

"Doğrulamadı, namaz da kılmadı. Fakat yalanlayıp sırt çevirdi." [118]

"O gün, yalanlayanların vay hâline! Onlara: 'Rükû edin.' denildiğinde rükû etmezler. O gün, yalanlayanların vay hâline! (Bu Kur'ân'a da inanmıyorlarsa) bundan sonra hangi söze inanacaklar?" [119]

"Onlar cennetlerdedir. Birbirlerine sorarlar. Mücrimleri(n durumunu). 'Sizi Sakar'a/cehenneme ne sürükledi?' (derler.) **Derler ki: 'Biz namaz kılanlardan değildik.** Miskinleri/İhtiyaç sahibi yoksulları da doyurmazdık. (Batıla ve eğlenceye) dalıp gidenlerle beraber, biz de dalıp giderdik. Din Günü'nü yalanlardık. Yakin (ölüm) bize gelene kadar (böyle devam etti)." [120]

Benzer bir üslup Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde de karşımıza çıkar.

Câbir'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki, bir kimse ile şirk ve küfür arasında namazı bırakmak vardır." [121]

116. 30/Rûm,32
117. 9/Tevbe, 11
118. 75/Kıyâmet, 31-32
119. 77/Mürselât, 47-50
120. 74/Müddessir, 40-47
121. Müslim, 82

Bureyde ibni Husayb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bizim ile onlar (yani kâfirler) arasındaki fark namazdır. Kim onu terk ederse kâfir olur."[122]

İslam iddiasında olup namazı terk edenler, Kıyamet Günü İslam ümmetiyle değil küfrün önderleriyle haşrolacaklardır.

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan bahsetti ve dedi ki: 'Kim namazı muhafaza ederse namaz onun için Kıyamet Günü'nde nur, burhan/delil ve kurtuluş olur. Her kim onu muhafaza etmezse onun için nur, burhan ve kurtuluş yoktur. Ve o Kıyamet Günü Kârûn, Fir'avn, Hâmân ve Ubeyy ibni Halef ile birlikte olur.' "[123]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yöneticilerle muamele fıkhını açıklarken "apaçık küfür"[124] görülmediği müddetçe, onlara sabredilmesini emretmiştir. Bazı rivayetlerde ise namaz kıldıkları müddetçe sabrı emretmiştir. Bu da namazı terkin apaçık küfür kapsamında olduğunun ve namazı terk eden yöneticinin artık Müslimlerden olmadığı için ona itaat edilmeyeceğinin delilidir.

Avf ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Yöneticilerinizin en hayırlısı, sizin onları sevdiğiniz, onların da sizi sevdiği; sizin onlara dua ettiğiniz, onların da size dua edenleridir. Yöneticilerinizin en kötüleri ise sizin onları sevmediğiniz, onların da sizi sevmediği; sizin onlara beddua ettiğiniz, onların da size beddua edenleridir.'

Kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, onlara kılıç çekmeyelim mi?' denilmiş.

O da, 'Hayır, aranızda namaz kıldıkları sürece kılıç çekmeyiniz. İdarecilerinizden hoşlanmayacağınız bir şey gördüğünüzde onun yaptığı işi kötü bilin, ama itaatten el çekmeyiniz.' buyurmuştur."[125]

122. Tirmizi, 2621
123. Ahmed, 6576
124. bk. Buhari, 7055; Müslim, 1709
125. Müslim, 1855

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında yetişen sahabe de, namazın terkini dinsizlik ve imansızlık kabul etmiştir.

Tâbiînden olan Abdullah ibni Şakîk El-Ukaylî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muhammed'in ashabı namazdan başka amellerden hiçbirinin terk edilmesini küfür saymazlardı ancak namazın terk edilmesini küfür sayarlardı."[126]

Ömer (radiyallahu anh), "Namazı terk edenin dinden hiçbir nasibi yoktur."[127] demiştir.

Abdullah ibni Mesûd (radiyallahu anh), "Namazı olmayanın dini yoktur."[128] demiştir.

Ebu'd Derdâ (radiyallahu anh), "Namazı olmayanın imanı yoktur."[129] demiştir.

Sonuç

Kur'ân, Sünnet ve sahabe sözleri; namazın terkinin küfür olduğunu ve namazsız bir dinin olmayacağını nas kılmıştır.[130]

126. Tirmizi, 2622

127. Muvatta, 93; Mûsânnefu İbni Ebî Şeybe, 30361

128. Mûsânnefu İbni Ebî Şeybe, 30397

129. Es-Sunne, Ebû Bekr ibni El-Hallâl, 1384

130. Tüm bu naslara rağmen, bir grup âlim namazın terkini en büyük günahlardan kabul etmiş ancak terk edeni tekfir etmemiştir. Diğer farzlarda olduğu gibi; farziyetini inkâr ederse kâfir, farziyetini inkâr etmeden terk ederse fasık olduğunu söylemişlerdir.

Bu görüşlerine şu nasları delil almışlardır:

• "Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun (şirk) dışında kalanları dilediği kimse için bağışlar. Kim de Allah'a şirk koşarsa, hiç şüphesiz büyük bir günahla iftirada bulunmuş olur." (4/Nisâ, 48)

Derler ki: "Allah şirk dışındaki tüm günahları dilerse affedeceğini belirtmiştir. Namazın terki de Allah'ın (celle celalühu) meşietine kalmıştır. Hâliyle şirk/küfür değildir."

• Bu yerinde bir istidlal değildir. Zira neyin şirk olup olmadığını belirleyecek olan yine şeriattır. Allah (celle celalühu) bu Kur'ân'ı, Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) bize açıklasın diye indirmiştir.

"(Peygamberleri) apaçık deliller ve Kitaplarla (yolladık). Sana da bu zikri/Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın. Umulur ki düşünürler." (16/Nahl, 44)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazın terkinin şirk olduğunu açıklamıştır.

Câbir'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki, bir kimse ile şirk ve küfür arasında namazı bırakmak vardır…" (Müslim, 82)

Bureyde ibni Husayb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bizimle onlar (yani kâfirler) arasındaki fark namazdır. Kim onu terk ederse kâfir olur." (Tirmizi, 2621)

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) açıklamasıyla ele aldığımızda ayet onların aleyhine bir hüccet olur. Namazın terki Allah'ın affetmeyeceği şirke, yani ayetin birinci kısmına dâhil olur.

• "Kim Lâilâheillallâh derse felah bulur/cennete girer." (bk. Ahmed, 16023) vb. hadisler…

Derler ki: " 'Lâilâheillallâh' diyen cennete girecektir. Namazı terk ettiği hâlde Kelime-i Tevhid'i söyleyen cennete girecektir."

• Bu nakıs, yerinde olmayan bir istidlaldir. Çünkü Lâilâheillallâh'ın şartları vardır. O şartlar yerine gelmeden söylenen bir Lâilâheillallâh'ın sahibine faydası yoktur.

İtbân ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim **Allah'ın rızasını umarak** 'Lâilâheillallâh' derse, Allah ateşi ona haram kılar." (Buhari, 425)

Ebû Zerr'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Benim ümmetimden her kim **şirk koşmadan** ölürse, mutlaka cennete girer." (Buhari, 1237; Müslim, 94)

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim Allah'tan başka (ibadeti hak eden) ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna **kalbinden sıdk/doğrulukla** şahitlik ederse, Allah ateşi ona haram kılar." (Buhari, 128; Müslim, 32)

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"**Kim kalbinden yakinen inanarak** Allah'tan başka (ibadeti hak eden) ilah olmadığına şahitlik ederse, onu cennetle müjdeler." (Müslim, 31)

Görüldüğü gibi her "Lâilâheillallâh" diyen değil, belli şartları gözeterek "Lâilâheillallâh" diyenler cennete girecektir. Namaz ve zekât da Kelime-i Tevhid'in haklarındandır.

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik edinceye, namaz kılıncaya ve zekât verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Şayet bunu yaparlarsa İslam'ın hakkı hariç kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hesaplarını görmek ise Allah'a aittir." (Buhari, 25; Müslim, 22)

• Namazsız bir Lâilâheillallâh Allah Resûlü'nün yanında geçerlidir.

Hureys ibni Kabîsa'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Medine'ye geldiğimde şöyle dua etmiştim, 'Allah'ım oturup sohbet edebileceğim bir arkadaş nasip et.' Ebû Hureyre'nin yanına sokulup, 'Allah'tan hayırlı, sohbet edebileceğim bir kimse nasip etmesini dilemiştim. Şimdi sen Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) işittiğin bir hadisi bana aktar ki Allah onunla beni faydalandırsın.' dedim. Bunun üzerine Ebû Hureyre şöyle dedi: 'Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) işitmiştim şöyle buyurmuştu, 'Kıyamet Günü'nde kulun işlediği amellerinden ilk olarak hesap vereceği şey namazdır, namazı tam ve düzgün olursa başarır ve kurtulur. Namazı bozuk olursa tamamen zarardadır. Eğer hesabı görülen kimsenin farz namazlarında eksiği varsa Allah şöyle diyecek: 'Kulumun nafile namazlarına bakın ve farzdan eksiğini nafilelerle tamamlayın.' Böylece diğer amellerin hesabı da bu şekilde görülür.' '" (Tirmizi, 413)

Derler ki: Şayet namazın terki küfür olsa, Allah (celle celâluhu) farzları olmayana azap ederdi. Oysa Allah (celle celâluhu) nafilelerle eksiğini gidermiştir.

• Bu yerinde bir istidlal değildir. Çünkü farz namazı terk edip nafile kılan biri tahayyül edilemeyeceğinden burada anlatılmak istenen şey farklıdır.

• Farzlardan bir şey eksik olursa lafzı açıkça farzları kıldığını, ancak tam hakkını veremediği için eksik bıraktığını gösterir. Namazı hızlı kılar, gözüyle sağa sola bakıp namazdan çalar, tilavetin hakkını vermez… Böylece namazı eda eder, ama tam anlamıyla hakkını vermemiş olur. Ki, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) birçok hadisi bunu destekler:

Hadisin Ebû Dâvud'da olan bir benzerinde: "Kulumun namazına bakın eksik mi bırakmış tamamlamış mı?" (Ebu Davud, 864-865) şeklindedir.

Eksiklik ve tamamlık bir şeyi terk edene değil, onu hakkıyla kâmilen yapmamak için kullanılır. Ki, bazı rivayetlerde açıkça "ikmal" lafzı kullanılmıştır. (Ebu Davud, 866)

Namazın terkini küfür görmeyenler, bunlar gibi başka deliller de zikretmişlerdir. Ancak yukarıda konuya dair en güçlü delillerini zikrettim. Konu hakkında açık bir delilleri olmadığından, bazı delilleri zorlama bir yorumla görüşlerine dayanak kılmışlardır. Oysa namazın terkinin küfür olduğu

tevile yer bırakmayacak açıklıktadır. Bu apaçık delilleri bırakıp, yukarıda mezkûr delillere ve benzerlerine yapışmak isabetli olmasa gerektir.

Bu bölüme mezhep imamlarının namazın terkine dair görüşlerini inceleyen bir çalışmayı almak istiyorum. Ebû Abdullah Âdil İbni Abdullah Âlu Hamdân der ki;

"Üç İmamın, Namazı Tembelliğinden ve Gevşekliğinden Terk Eden Kimseyi Tekfir Etmedikleri İddiasının Bâtıllığı Hakkında

Müteahhirinin birçoğu namazı tembelliğinden ve gevşekliği nedeniyle terk eden kimsenin kâfir olmayacağı görüşünü, ilim ehlinin cumhuruna nispet etmektedir. Onlar cumhur ile Ebû Hanîfe'yi, Mâlik'i, Şâfiî'yi ve bir rivayete göre Ahmed'i (rahimehullah) kastederler. Peki, bu görüş onlardan sabit midir? İlim ehlinin cumhurunun bu önemli meselede sahabenin icmasına muhalefet ettiği doğru mudur? Bu önemli mesele ki sahabenin onun hakkındaki icması sahih olarak rivayet edilmiştir. Birçok kimse de bu icmayı onlardan Mürcienin hilâfına hiçbir itirazda bulunmadan aktarmıştır. Bu bölümde bu mesele üzerinde durulacaktır.

Rey Ehlinin İmamı Ebû Hanîfe En-Numan İbni Es-Sabit

Ebû Hanîfe En-Numan ibni Es-Sabit (rahimehullah), rey ehlinin imamıdır. Ayrıca 'İman söz ve itikaddır.' diyen ve amelleri imanın müsemmasının dışına çıkaran Mürcienin imamlarındandır. Namazı ve İslam'ın onun haricindeki amelî temellerinden herhangi birini terk eden kimseyi tekfir etmediği ondan sabittir. Kendilerinin muteber kaynaklarında da açıklandığı üzere bu, Mürcienin tamamının görüşüdür. Dolayısıyla bu meselede onların sözü delil getirilemez. Çünkü onlar imanın aslı hususunda Ehl-i Sünnet'e muhaliflerdir. Onların nezdinde kamil imana sahip mümin diliyle (şehadeteyni) söyleyen ve kalbiyle (buna) inanan kimsedir. Uzuvların amelleri dâhil değildir.

İbnu Abdilberr, Et-Temhîd kitabında (9/238) şöyle demiştir: 'Fıkıh ve hadis ehli imanın söz ve amel olduğu amelin de niyetsiz olmayacağı hususunda görüş birliği etmiştir… Şu kadar var ki Ebû Hanîfe ve ashabından farklı bir görüş aktarmıştır.. Onlar taatlerin iman olarak isimlendirilemeyeceği görüşünü tercih etmişlerdir.'

Dolayısıyla imanın aslı hususundaki muhalefetinden dolayı onun sözünde bir hüccet yoktur ve ona itibar edilmez.

Hicret Yurdunun İmamı Mâlik İbni Enes

Müteahhirinden birçok kimse namazı tembelliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk eden kimseyi tekfir etmeme görüşünü İmam Mâlik'e (rahimehullah) nispet etmektedir. Fakat yaptığım araştırmalar sonucunda bu sözün bir dayanağını bulamadım. Aksine bu söze muhalif, sahabenin icmasına muvafık şeyler buldum. Zaten İmam Mâlik'e yaraşan budur. Çünkü onun sünnete uyma ve selefe tabi olma hususunda ne kadar hassas olduğu bilinmektedir.

O 'Muvatta'sında Raşid Halife Ömer ibni'l Hattâb'ın, 'Namazı terk edenin İslam'da nasibi yoktur.' sözünü rivayet etmiştir. Şu hâlde o, Ömer'in (radıyallahu anh) sözünü bırakıp İbrâhîm En-Nehaî'nin (rahimehullah) sözünü alan kimseye karşı çıktığı hâlde nasıl Ömer'e muhalefet ediyor olabilir? Onun bu konudaki sözü daha önce geçmişti.

Bu konuda ondan gelen rivayetler arasında şunlar da vardır:

1. Mâlikîler'in nezdinde muteber bir imam olan, Mâlik'in sözlerini toplamak için büyük gayret gösteren, onun sözlerini toplayarak, 'Küçük Mâlik' lakabını alan İbni Ebi Zeyd El-Kayravani (rahimehullah) büyük kitabı 'En-Nevâdiru ve'z Ziyâdâtu Alâ Mâ Fi'l Müdevveneti Min Ğayrihâ mine'l Ümmehât'ta İmam Mâlik'ten namazı terk eden kimseyi tekfir ettiğini rivayet etmiştir. Örneğin:

a. O (1/150) şöyle demiştir: 'Ayrıca 'El-Utbiyye'de geçtiğine göre İbni'l Kâsım Mâlik'ten naklen şöyle demiştir: 'Namazı terk eden kimseye 'Namaz kıl.' denir. Kılarsa ne âlâ, aksi takdirde öldürülür. Yine 'Ben namaz kılmayacağım.' diyen kimse tevbeye davet edilir. Namaz kılarsa ne âlâ, aksi takdirde öldürülür. 'Ben abdest almayacağım.' diyen kimsenin hükmü de aynıdır.''

Bunu ileride gelen bir nakil izah etmektedir:

b. El-Kayravani (14/537) şöyle demiştir: 'İbni Habib dedi ki: Namazı terk eden kimseye gelince imam ona namaz kılmasını emrettikten sonra, 'Ben namaz kılmam.' derse imam onu öldürmelidir. Onu vaktin sonuna kadar bırakmamalıdır. Hemen o vakitte öldürülmelidir. Çünkü o, namazı terk etmesi sebebiyle kâfirdir. Onu ister inkâr ederek ister kusurundan ister zayi ederek ister tembelliğinden dolayı terk etsin, fark etmez. Çünkü Nebi (ﷺ), 'Kul ile küfür arasında ancak namazın terki vardır.' buyurmuştur. Namazın kardeşleri de böyledir.

İmamın huzuruna çıkarıldıktan sonra, 'Tamam, namaz kılacağım.' diyen kimseye gelince imam onu bırakır. Namazı yine terk eder, imamın huzuruna çıkarılır, imam ona namaz kılmasını emreder; o yine dönüp 'Tamam, namaz kılacağım.' derse imam onu cezalandırmalıdır. Tevbe ettiği ve namaza başladığı görülene kadar onu iyice dövmeli ve hapsetmelidir. Kişi imamın huzurunda durdurulduğu esnada, 'Ben namaz kılmayacağım.' derse namazı ikrar ediyor olsa bile imam onu öldürmelidir. Bu işi o namaz vaktinin bir ân sonrasına bile ertelememelidir. Bunu bulunduğu vakitle namazın son vakti arasında yapmalıdır…

Bunların hepsini Mutarrif, İbnu'l Macişun, İbni Abdulhakem ve Asbağ söylemiştir. Ayrıca İbni'l Kâsım ve Mutarrif bunu Mâlik'ten mücmel olarak rivayet etmiştir.'

2. İbni Abdulberr 'Et-Temhîd'de (4/231) şöyle demiştir: 'Muhammed ibni Alî El-Beceli şöyle demiştir: Bize Yunus ibni Abdula'lâ tahdis etti, dedi ki: İbni Vehb'i şöyle derken işittim: Mâlik dedi ki: 'Allah'a iman eden, resûlleri tasdik eden; fakat namaza durmaktan geri duran kimse öldürülür.' Ebû Sevr ve Şâfiî'nin ashabının tamamı da böyle söylemiştir. Bu aynı zamanda Mekhûl'ün, Hammâd ibni Zeyd'in ve Veki'in görüşüdür.'

3. Hasen ibni Sevab'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Ebû Abdullah'a (yani İmam Ahmed'e), 'Ben namazın üzerime farz ve vacip olduğunu ikrar eden bir müminim, ama namaz kılmayacağım.' diyen kimse hakkında soruldu.

Dedi ki: 'Üç gün boyunca tevbeye davet edilir. Namaz kılarsa ne âlâ, aksi takdirde öldürülür.'

Dedi ki: 'Benim delil aldığım Ömer (رضي الله عنه) hadisinde mürted üç gün hapsedilmektedir.'

'O bir namazı terk etmiş midir?' diye sordum.

'Mürted hepsinden daha ileridedir.' dedi. Yani Ömer (رضي الله عنه) hadisini delil getirdi.'

Görüldüğü üzere İmam Ahmed (رحمه الله) namazı terk eden kimsenin hükmü hususunda İmam Mâlik'ten (رحمه الله) rivayet edilen bu nakli reddetmiş, yalnızca tevbeye davetin süresi hususunda ona muhalefet etmiştir. Bu onun nezdinde bu naklin İmam Mâlik'ten sabit olduğunu gösterir.

Bu görüşün İmam Mâlik'e nispetinin sahih oluşunu ve onun namazı terk eden kimseyi tekfir etmediği şeklindeki yaygın iddianın batıllığını destekleyen bir diğer husus da bazı âlimlerin namazı terk edenin tekfiri görüşünü ona nispet etmiş olmalarıdır. Örneğin:

4. Et-Tahâvî, Muhtasaru ihtilâfi'l Ulemâ'da (4/393) şöyle demiştir: 'Mâlik'in görüşlerini ezberleyenlerden bazıları demiştir ki: Mâlik'in görüşlerinden biri de şudur: Kim mazereti olmadığı hâlde namazı kasıtlı olarak vakti çıkasıya kadar terk ederse mürteddir. Namaz kılmazsa öldürülür. Bu aynı zamanda Şâfiî'nin de görüşüdür.'

Bu, ondan muteber bir nakildir. O buna İmam Mâlik'in ashabının ikinci tabakasından rivayet etmektedir. Bu rivayet kabul edilmeye kendisinden sonraki rivayetlerden daha layıktır.

5. El-Lalekai 'İ'tikâdu Ehli's Sunne'de (4/896) şöyle demiştir: 'Namazın imandan olduğu hususunda Nebi'den (ﷺ) rivayet edilenlerin siyakı: Bu ayrıca sahabeden; Ömer'den, Alî'den… rivayet edilmiştir. Fakihlerden Mâlik, Evzâî, Şâfiî, Şerik ibni Abdullah En-Nehaî, Ahmed, İshak, Ebû Sevr ve Ebû Ubeyd El-Kâsım ibni Sellam da böyle söylemiştir.

Bunlarla namazı terk eden kimseyi tekfir etmeme görüşünün İmam Mâlik'e nispetinin batıl olduğu, ondan sabit olanın sahabenin icmasına uyduğu olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

İmam Muhammed İbni İdris Eş-Şâfiî

1. El-Muzeni (رحمه الله) (v. 264), 'El-Muhtasar'da şöyle demiştir: 'Şâfiî (رحمه الله) dedi ki: 'Namazı mazereti olma-

dığı hâlde vakti çıkasıya kadar terk eden kimseye, 'Onu senden başkası kılmayacak, namazını kılarsan ne âlâ, aksi takdirde seni öldürürüz.' denir. Tıpkı kâfir olduğu zaman kişiye, 'İman edersen ne âlâ, aksi takdirde seni öldürürüz.' dediğimiz gibi… Bu kimsenin üç gün boyunca tevbeye davet edileceği, bu üç gün içerisinde namaz kılmadığı takdirde öldüreceği de söylenmiştir. Bu güzeldir inşaallah.'

Yine El-Muzenî (rahimehullah) şöyle demiştir: 'O (Şâfiî), mürted hakkında şöyle demiştir: 'Tevbe etmezse üç gün beklenmeden öldürülür. Çünkü Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Dinini terk edenin boynunu vurun.' buyurmuştur.' Yine o, mazereti olmaksızın namazı terk edeni imanı terk eden konumuna yerleştirmiştir. Dolayısıyla onun sözüne göre namazı terk eden mürtedin hükmünü alır. Çünkü onun nezdinde namazı terk eden mürted gibidir ve üç gün bekletilmez.'

El-Muzenî (rahimehullah), Şâfiî'nin (rahimehullah) ashabının büyüklerinden ve onu en iyi bilen kimselerdendir. Öyle ki Şâfiî onun hakkında 'El-Muzenî benim mezhebimin destekçisidir.' demiştir. Onun 'El-Muhtasar' isimli kitabı da Şâfiî'nin görüşlerinin aktarıldığı ve mezhebinin asıllarının toplandığı en önemli kitaplardandır.

2. Et-Tahâvî'nin, 'Muhtasaru ihtilâfi'l Ulemâ' kitabında (4/393) Şâfiî'nin namazı mazereti olmadığı hâlde kasıtlı olarak vakti çıkasıya kadar terk eden kimsenin riddetine ve onun cezasının ölüm olduğuna hükmettiğine dair sözü daha önce geçmişti. Nitekim bu, El-Muzenî'nin nakliyle de örtüşmektedir. Et-Tahâvî'nin rey ehlinin mezhebine geçmeden önce dayısı El-Muzenî'nin öğrencisi olduğu gözden kaçmamalıdır.

3. Aynı şekilde El-Lalekai'nin 'İ'tikâdu Ehli's Sunne'de (4/896) namazı terk eden kimseyi tekfir etmenin, aralarında Şâfiî'nin de bulunduğu fakihlerin görüşü olduğuna dair sözü daha önce geçmişti.

4. İbni Kesir 'Tefsiri'nde (5/215, Meryem Suresi 59. ayetin tefsiri) şöyle demiştir: 'Burada namazı zayi etmekle neyin kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı kimseler, 'Namazı zayi etmekle kastedilen onu tamamen terk etmektir.' demiştir. Bunu Muhammed ibni Ka'b El-Kurazi, İbni Zeyd ibni Eslem ve Es-Suddî söylemiştir. İbni Cerîr de bu görüşü tercih etmiştir. Seleften, haleften ve imamlardan namazı terk edenin kâfir olduğu görüşünde olanlar bundan dolayı bu görüşü tercih etmiştir. Nitekim İmam Ahmed'den meşhur olan da budur. Aynı zamanda bu, Şâfiî'den gelen bir kavildir. Zira hadiste 'Kul ile şirk arasında namazın terki vardır.' buyrulmuştur.'

Bu görüşün İmam Şâfiî'ye nispetin sıhhatini destekleyen hususlardan biri de onun imanın (söz, amel ve itikad olmak üzere) üç rüknunun olduğu, kulun imanının bu üçü kendisinde bir araya gelmeden sahih olmayacağı görüşünde olduğunun kendisinden sahih bir şekilde rivayet edilmiş olmasıdır. İmam Şâfiî (rahimehullah) namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu görüşünde değilse onun kulun imanını kendisi olmadan geçersiz saydığı amel nedir acaba?!

Şu hâlde onun namazı terk eden kimseyi tekfir ettiği görüşünü almak sahabenin (radiyallahu anhum) icmasına muvafık olduğundan Muhammed ibni Nasr El-Mervezi'nin ondan naklettiği, onun bu kimseyi tekfir etmediği görüşünü almak da evladır. Allah en iyi bilendir.

İmam Ahmed İbni Hanbel

Karşılaştığım en ilginç şeylerden biri de Müteahhirinden bazı kimselerin İmam Ahmed'e (rahimehullah), namazı terk eden kimseyi tekfir etmediği görüşünü nispet etmesi ve bunu onun mezhebi içerisinde muteber bir rivayet saymasıdır! Hâlbuki bu imamın namazı terk eden kimsenin tekfirine dair sözleri çoktur ve meşhurdur. Bu sözlerin çokluğuna rağmen İmam Ahmed'in namazı terk eden kimsenin tekfiri hususunda farklı sözler söylediği hakkında en ufak bir şüphenin bulunması mümkün değildir.

Bu meseledeki çok sayıda muhkem rivayeti bırakıp tek bir rivayeti tercih etmeleri Müteahhirinden bazılarının şaşkınlığındandır. Onların bu rivayetlerle istedikleri şey, yani namazı terk edenin kâfir olmadığı görüşü onlara teslim edilmez. Bu ancak müteşabih sözlerin peşine düşerek haddi aşmakla ve zorlamalarla mümkün olur. Evet, onlar bir rivayeti alırlar ve nefislerinin istediğini desteklediği için onu onun mezhebinde muteber olan ikinci bir rivayet konumuna yerleştirirler.

Onlardan bazıları İmam Ahmed'in açık ve net sözlerini bırakıp delaleti açık olmayan bazı rivayetlerini ve sözlerini yerine getirir. Sonra bu sözleri, onun namazı terk eden kimseyi tekfir etmesinin sebebinin kişinin namazın vacip olduğuna itikad etmemesi ve namazı terk etmeyi helal sayması olduğu, sırf namazı terk etmesi olmadığı görüşünü desteklemek için kullanır! Hatta bazıları bilgiçlik taslayarak bunun onun mezhebindeki meşhur rivayet olduğunu söyler! İmam Ahmed'den gelen bu şaz rivayet hakkındaki yorumlar arasında en garibime giden, çağımız Mürciesinin büyüklerinden birinin şu yorumudur: 'Namazı terk eden kimsenin tekfiri hususunda İmam Ahmed'den farklı rivayetler gelmiştir. Bunun sebebi onun bir dönemde şefaat hadislerinden haberdar olmaması, bu hadislerden daha sonra haberdar olmasıdır. O, şefaat hadislerinden haberdar olduğu zaman namazı terk eden kimsenin tekfiri görüşünü terk etmiştir. Bu hadislerden haberdar olmadığı dönemde ise bu kimsenin küfrüne hükmetmiştir!'

Bu, Mürcienin, başkalarının nezdinde asla bulamayacağımız saçma sapan yorumlarındandır. Böyle bir yorum ancak Allah'ın kendisini sünnete ve Selef-i Salihin'e uymaya muvaffak kıldığı kimsenin şu adamların sapıklığının hangi boyutlara ulaştığını, hevaya uymakta ne kadar ileri gittiklerini, batıl mezheplerini desteklemek ve savunmak için âlimlerin sözlerini nasıl tahrif ettiklerini görmesi için söz konusu edilebilir. Allah'tan selamet ve afiyet niyaz ederiz.

İşte bu imamın bu meseledeki sözlerinden bazıları:

1. İmam Ahmed (rahimehullah), Abdus El-Attar'ın rivayet ettiği akidesinde şöyle demiştir: 'Ameller arasında namazdan başka terki küfür olan bir amel yoktur. Onu terk eden kâfirdir. Allah onu öldürmeyi helal kılmıştır.' (El-Câmi'u fî Akâidi ve Rasâili Ehli's Sunne, 22)
2. İbni Hani (rahimehullah) 'Mesâil'inde (1873) şöyle demiştir: 'Ebû Abdullah'ın (yani İmam Ahmed'in) yanında bulunan bir adamın yanına geldim. Ona soru soruyordu. Sonra adam, 'Ey Ebâ Abdullah… ve hiç kimse günahından dolayı tekfir edilmez, değil mi?' demeye başladı. Bunun üzerine Ebû Abdullah 'Sus!' dedi. 'Namazı terk eden kâfir olur.'
3. Abbâs ibni Muhammed El-Yemami, Tarus'ta şöyle demiştir: 'Ebû Abdullah'a Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet edilen, 'Tevhid ehlinden hiç kimse günahından dolayı tekfir edilmez.' hadisini sordum. Dedi ki: 'Aslı olmayan, uydurma bir hadistir. O zaman Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Namazı terk eden kâfir olur.' hadisi ne olacak?' (Sonra Abbâs,) 'Ümmete miras bırakır mı?' diye sordu. O da, 'Ne mirasçı olur ne de kendisine mirasçı olunur.' diye cevap verdi. (Ahkâmı Ehli'l Milel, El-Hallâl, 1368)
4. Abdullah ibni Ahmed (rahimehullah) şöyle demiştir: 'Babama namazı terk eden kimseyi sordum. Dedi ki: 'Bize Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kul ile küfür arasında namazın terki vardır.' diye rivayet edilmiştir.' (Ahkâmu Ehli'l Milel, El-Hallâl, 1369)
5. Hasen ibni Alî El-İskafi şöyle demiştir: Ebû Abdullah namazı terk eden kimse hakkında dedi ki: 'Ben hadisin zahirinden ancak bunu anlıyorum. Bunu namazı inkâr ederek kılmayanlara yoranlara gelince bunu bilmiyoruz. Nitekim Ömer (radiyallahu anh) kendisine, 'Namaz!' denildiği zaman 'Namazı terk edenin İslam'da nasibi yoktur.' demiştir.' (Ahkâmu Ehli'l Milel, El-Hallâl, 1370)
6. Ahmed ibni El-Huseyn ibni Hassan şöyle demiştir: 'Ebû Abdullah'a namazı kasıtlı olarak terk eden kimse soruldu. Bunun üzerine o, 'İman ile küfür arasında ancak namazın terki vardır.' dedi.' (Ahkâmu Ehli'l Milel, El-Hallâl, 1371)
7. Ebû Abdullah dedi ki: 'Ameller arasında namazdan başka bir amelin terkinin küfür olduğunu işitmedik.' (Ahkâmu Ehli'l Milel, El-Hallâl, 1372)
8. Ebû Bekir El-Merruzi şöyle demiştir: 'Ebû Abdullah'a, önemsemezliğinden ve gevşekliğinden dolayı namazı terk eden kimseyi sordum. 'Subhanallah, onu önemsemezliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk etmişse geriye ne kaldı ki?!' dedi. 'O sarhoş olmuştur ve aklı başından gitmiştir?' dedim. Dedi ki: 'Bana bunu sormak istiyorsun. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kul ile küfür arasında namazın terki vardır.' buyurmuştur.' Bunun üzerine birkaç kez, 'Peki, sence tevbeye davet edilmeli mi?' diye sordum. 'Onun önemsemezliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk etmişse geriye ne kalıyor?!' dedi.' (Ahkâmu Ehli'l Milel, El-Hallâl, 1374)
9. Ebû'l Hâris Ebû Abdullah'a, 'Peki, o namazı terk etmesi sebebiyle kâfir olur mu?' diye sormuş;

o da 'Nebi (ﷺ), 'Kul ile küfür arasında namazın terki vardır.' buyurmuştur.' demiştir. (Yine Ebû'l Hâris şöyle demiştir:) 'Peki, bir adamın namazını sürekli kıldığını görüyorsun, sonra namazı bırakıyor, bunun üzerine kendisine, 'Namaz kıl.' deniyor, o da 'Kılmam.' diyor; ama 'Namaz farz değildir.' demiyor?' diye sordum. 'Nebi (ﷺ) 'Namazı terk eden kâfir olur.' buyurmuştur.' dedi. (Ahkâmu Ehli'l Milel, El-Hallâl, 1375)

10. Ebû Dâvud şöyle demiştir: 'Ahmed'i şöyle derken işittim: 'Adam, 'Ben namaz kılmam.' dedi mi kâfir olur.' (Ahkâmu Ehli'l Milel, El-Hallâl, 1377)

11. Ebû'l Hâris şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a, 'Adam namazı gevşekliğinden dolayı terk ediyor, kendisine 'Namaz kıl.' deniyor, bunun üzerine 'Tamam.' diyor; ama kılmıyor, ayrıca o namazın kendisine farz olduğunu ikrar ediyor?' diye sordum. Dedi ki: 'Üç gün gözetlenir. Namaz kılarsa ne âlâ. Aksi takdirde boynu vurulur.' (Ahkâmu Ehli'l Milel, 1391)

12. Hasen ibni Sevvab şöyle demiştir: 'Ebû Abdullah'a, 'Ben namazın üzerime farz ve vacip olduğunu ikrar eden bir müminim, fakat namaz kılmayacağım.' diyen kimse hakkında soruldu, ben de bunu işitiyordum. Dedi ki: 'Üç gün boyunca tevbe etmesi istenir. Namaz kılarsa ne âlâ. Aksi takdirde öldürülür.' (Ahkâmu Ehli'l Milel, 1398)

13. İsmâîl ibni Saîd şöyle demiştir: 'Ahmed'e, Nebi'nin (ﷺ), 'Bizi aldatan bizden değildir.' ve 'Bizim aleyhimize silah taşıyan bizden değildir.' buyruklarını sordum. Dedi ki: 'Bunlar pekiştirme ve şiddetle sakındırma içindir. Ben bir kimseyi ancak namazı terk ettiğinden dolayı tekfir ederim.' (Es-Sunne, Ebû Bekr ibni El-Hallâl, 1000)

14. Eş-Şalenci (rahimehullah) şöyle demiştir: 'Ahmed ibni Hanbel'e gücü yettiği ve kendisine ne bir hastalık ne bir korku engel olmadığı hâlde namazı, zekâtı, orucu, cumayı ve haccı kasıtlı olarak terk eden kimseyi sordum. Dedi ki: 'Namaza gelince kişi onu diğer namazın vakti girene kadar terk ettiği zaman üç gün boyunca tevbeye davet edilir. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde…' Yani öldürülür.'

Yine o şöyle demiştir: 'Farz olan orucu ve zekâtı terk eden, şarap içen kimsenin arkasında namaz kılınmaz.' (Ta'zîmu Kadri's Salât, 986)

15. İsmâîl ibni Saîd şöyle demiştir: 'Ahmed ibni Hanbel'e namazı kasıtlı olarak terk eden kimseyi sordum. Dedi ki: 'Namazı kasıtlı olarak terk eden kimsenin hâricinde kimse günahından dolayı kâfir olmaz. Kişi bir namazı diğer namazın vakti girene kadar terk ederse üç gün boyunca tevbeye davet edilir.' (Ta'zîmu Kadri's Salât, 978)

İşte bunlar bu görüşün İmam Ahmed'den (rahimehullah) mütevatir olarak nakledildiğini ortaya koyan sahih ve sarih rivayetlerdir. Bu rivayetlerde o (rahimehullah), namazı terk eden kimseyi onu inkâr eden ile tembelliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk eden kimse arasında bir ayrıma girmeksizin tekfir etmektedir. Buradan buna aykırı olan görüşü ona nispet edenlerin yalanını anlarsın.

Daha fazla açıklamaya ihtiyaç duyuyorsan El-Hallal'ın (rahimehullah) 'El-Câmiu li-Ahkâmi Ehli'l Milel' isimli kitabının 'Namazı Terk Eden Kâfir Olur' (2/535) ve 'Namazı Vakti Çıkasıya Kadar Terk Eden Kimse' (2/541) bablarına bakabilirsin.

Yukarıda açıklananlara bakınca görürsün ki Ehl-i Sünnet imamlarına nispet edilen sözlerin ve görüşlerin birçoğu doğruluğunun tespitine ve onlara nispetinin sahih olup olmadığının tekidine muhtaçtır. Sünnet ve itikad konularında Ehl-i Sünnet imamlarına muhalefet eden kimseler fıkıhta kendilerini onlara nispet etmişlerdir. Bundan sonra kendilerinin inandığı sünnete muhalif inançları, onlara nispet etmişlerdir.

Es-Siczî (rahimehullah) 'Risâletu's Siczî İlâ Ehli Zebîd'de (s. 357) şöyle demiştir: 'On Birinci Bölüm: Herkese Meyletmekten ve Her Kitaptan Bilgi Almaktan Sakındırma, Zira Karışıklıklar İyice Artmıştır, Mezhepler Hakkında Yalan Söyleme İyice Yayılmıştır: Allah (azze ve celle) bize ve size rahmet etsin. Bilin ki bu bölüm, belanın her tarafa yayılmış olduğundan ve bu bölümde geçenleri ihmal etmeleri sebebiyle insanların başına gelenlerden dolayı bölümler arasında iyice ezberlenmeyi en fazla hak eden bölümdür. Zira zamanımızdaki insanların durumu garipleşmiştir. Aralarında kendisine itimat edilecek olanlar iyice

D. Namazın Kazası

Terk edilen bir namazın iki sureti vardır:

- Uyuma ve unutma gibi bir özürle namazın terk edilmesi.
- Kişinin amden/bilinçli olarak namazı terk etmesi.

1. Namazı Özürle Terk Etmek

Bir özür nedeniyle namazı terk eden, özrü son bulduğunda namazını kılar. Unutan hatırladığında, uykuda kalan uyandığında, bayılan ayıldığında… hemen namazını eda eder. Bu, namazın kazası değil, eda edilmesidir. Zira İslam bu durumu şer'i bir özür kabul etmiş ve özrü bitenin âdeta vakit içindeymiş gibi namazını kılmasını istemiştir.

"Kim bir namazı kılmayı unutur veya uyuyakalırsa bunun kefareti namazı hatırladığında kılmasıdır."[131]

Ebû Katâde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Peygamber ile birlikte seferdeydik. Topluluk içinden biri, 'Ey Allah'ın elçisi bizim için bir mola versen!' dedi.

Allah Resûlü, 'Ben uyuya kalıp namaza kalkamamanızdan endişe ediyorum.' şeklinde karşılık verdi.

Bunun üzerine Bilâl, 'Ben sizi uyandırırım.' dedi.

Nihayet kafiledeki herkes uyudu. Bilâl de sırtını bineğine yasladı. Gözleri uykuya yenik düştü ve o da uyuyakaldı. Derken Peygamber uyandı. O esnada Güneş'in yuvarlağı ufukta belirmişti. Bunun üzerine, 'Ey Bilâl! Söylediğin söz nerede kaldı?' dedi.

---

azalmıştır. Az bir mal karşılığında ya da kendisini başkasına sevdirmek için dinini satanlar çoğalmıştır. Mezhepler hakkında yalan söylemek yaygınlaşmıştır. Şu hâlde selamette olmayı isteyen her Müslim'in, üzerine düşen herkese meyletmemesi; her kitaba güvenmemesi; dizginini, (sünnete) uyduğunu açığa vuran herkesin eline vermesidir.'

İbni Teymiyye (rahimehullah) 'Minhâcu's Sunne'de (5/261) şöyle demiştir: 'Dört mezhep ve başka mezhepler de böyledir. Özellikle de onların birçoğuna usule dair bazı görüşler karışmışken… Evet, görüşler birbirine karışmıştır. Hanbelî, Şâfiî ve Mâlikî; Mâlik'in, Şâfiî'nin ve Ahmed'in mezhebine Eşariye'nin, Salimiye'nin ve başka fırkaların bazı prensiplerini karıştırmakta, sonra bunları Mâlik'in, Şâfiî'nin ve Ahmed'in mezhebine nispet etmektedir.'" (Selef Katında İman ve Mürcie'ye Reddiye, 1/157-168)

131. Buhari, 597; Müslim, 684

Bilâl, 'Hayatımda bunun gibi bir uykuyla karşılaşmadım.' diye cevap verdi.

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Allah dilediği zaman sizin ruhlarınızı kabzeder, dilediği zaman da geri iade eder... Ey Bilâl! Kalk Müslimlere namazı haber vermek için ezan oku!'

Daha sonra Peygamber abdest aldı. Güneş iyice yükselip ışığı beyazlaşınca kalktı ve cemaate namaz kıldırdı." [132]

2. Namazı Amden/Bilinçli Terk Etmek

Namazı bilinçli terk edenin kazası yoktur. Yapılacak tek şey pişmanlıkla Allah'a (celle celaluhu) yönelmek, tevbe ve istiğfarla bağışlanma dilemektir. Çünkü;

• Yukarıda kaydettiğimiz hadislerde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) uyuyan ve unutanı mazur saymıştır. Bu da kasıtlı terk edenin mazur olmadığını ima eder. Ayrıca, bazı sözlerinde açıkça bunu belirtmiştir:

"Dikkat edin! Kusur, uykuda kalmak değildir. Asıl kusur, bir sonraki namazın vakti gelene dek namazı kılmayanadır." [133]

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) açıkça namazın vakitle sınırlı olduğunu belirtmiştir. O (sallallahu aleyhi ve sellem) iki gün peş peşe ashabına namaz kıldırmıştır. Birinci gün ilk vakitte ikinci gün son vakitte namazı kılmış ve şöyle demiştir:

"Namaz; bu gördüğünüz iki vakit arasındadır." [134]

"Vakit bu ikisi arasındadır." [135]

Şeriat namaza bir sınır koymuştur. Kişi o vakti amden/bilinçli olarak ihmal ederse, hakkını kaybetmiş olur.

"Şüphesiz ki namaz, belirlenmiş vakitler içinde müminlere farz kılınmıştır." [136]

• Kaza akılla bilinecek bir şey değildir. Namaz nasla sabit olduğu gibi, kaza için de sarih/açık naslar olmalıdır. Oysa naslar yalnızca özürlüye, vakti çıkan namazı kılma hakkı tanımıştır. Amden/bilinçli terkin küfür olduğunu haber vermekle yetinmiştir.

132. Buhari, 595
133. Müslim, 681
134. Müslim, 613
135. Müslim, 614
136. bk. 4/Nisâ, 103

• Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatında sözlü veya fiilî özürsüz terk edilen namazın kaza edileceğine dair tek bir açık nas yoktur.

• Ne yazık ki namazın kaza edilebileceğine dair görüş, birçok insanı namazda gevşekliğe sevk etmiştir. "Sonra kılarım/kaza ederim." düşüncesiyle birçok namaz ihmal edilmiş, terk edilmiştir.[137]

137. "Namazın kazası vardır." diyen âlimler genel olarak namazın terkini küfür görmeyen âlimlerdir. Namazın terkini küfür gören âlimlerden Ahmed ibni Hanbel de (rahimehullah) terk edilen namazın kaza edilmesi gerektiğini söylemiştir. (El-Furû', 1/417)

Cumhur-u ulema da bu görüşlerinde bazı delilere dayanmışlardır:

• Uyuyanın ve unutanın namazı vakti dışında kılması emrini şöyle yorumlamışlardır, "Unutan ve uykuda kalan mazurdur. Buna rağmen kaçırdığı namazı kılması istenmiştir. Bilinçli/amden terk eden mazur değildir. Öyleyse bunun namazı kaza etmesi daha önceliklidir." Bir kısmı da hadiste geçen "unutma/nisyan" lafzını terk etme anlamında yorumlamış ve amden/bilinçli namazı terk eden de bu hadislerin kapsamındadır demişlerdir.

Bu istidlal yerinde değildir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) açıkça özür hâli ve özür olmayan hâli ayırmış, namazı özürsüz terki amden/bilinçli terk diye isimlendirmiş ve buna da küfür ismini vermiştir. Uyuyan ve unutanları ise özürlü saymış ve kusurlu olmadıklarını belirtmiştir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) lafzen ayırdığını yorumla birleştirmek, uygun olmasa gerektir.

• Ebû Zerr'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah Resûlü bir gün bana, 'Namazı vaktinden erteleyen veya namazın vaktini öldüren idareciler geldiğinde hâlin nice olur?' buyurdu. Ben de, 'Bu konuda ne tavsiye edersin?' dedim. O, 'Namazı vaktinde kıl. Arkasından bu idarecilerle namaza erişirsen yine kıl. Bu senin için nafile bir ibadet olur.' " (Müslim, 648)

Derler ki: "Yöneticiler/Emirler namazı vaktin dışında kılmış olur. Buna rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Zerr'e (radıyallahu anh) onlarla beraber namaz kılmasını emretmiştir. Şayet vaktin dışında kılınan namaz sahih olmasaydı, Ebû Zerr'e (radıyallahu anh) onlarla namaz kılması emredilmezdi. Demek ki kasten ertelenen ve vakti çıkan namaz sahihtir. Bu da kazanın delilidir."

Bu istidlal yerinde değildir. Zira namazı ertelemeleri, vaktin çıkması anlamına gelmez. Nevevî (rahimehullah) , Sahih-i Müslim şerhinde şöyle der: "Yani muhtar vakti geçirmiş, son vakitte kılmışlardır. Yoksa, namazın vaktini geçirmemişlerdir. Zira sonradan gelen emirlerden naklolunan budur." (bk. El-Minhâc, 648 No.lu hadis şerhi) Benzer bir yorum Muhammed ibni Nasr El-Mervezî (bk. Ta'zîmu Kadri's Salât, 2/962) ve İbni Teymiyye'den (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 22/86) nakledilmiştir.

Şayet hadis onların anladığı gibi olsa dahi, bu konuya hüccet olmazdı. Şöyleki; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Zerr'e (radıyallahu anh) farz namazı vaktinde eda etmesini emretmiştir. İkinci kıldığı namaz ise nafiledir. Nafile namaz vakitle kayıtlı değildir. Kişi dilediği zaman nafile kılabilir.

• Bir diğer delilleri şudur: "Vaktin girmesiyle beraber namaz kişinin zimmetinde borçtur. Vakit çıksa da o borç onun zimmetindedir ve ödemek zorundadır. Nasıl ki kişi zenginleşir; hac ve zekât ona farz olursa, o borç eda edilene kadar zimmetlidir. Aynı şekilde namaz borcu, eda edilene kadar zimmetlidir."

Bu istidlal yerinde değildir. Zira hac ve zekât iki vakit arasında sınırlandırılmamış ibadetlerdir. Hâliyle namaz gibi giriş ve çıkış vakti belirlenmiş bir ibadete kıyas edilmesi usuli/teknik açıdan mümkün değildir.

• Aynı şekilde namazı oruca kıyas etmek de usuli/teknik açıdan zordur. Bazı âlimler; "Amden/bilinçli oruç yiyen veya bozan, kaza orucu tutar." demişlerdir. Namazı; oruca kıyas edip; "namazı terk eden kaza eder" sonucuna ulaşmışlardır. Oysa amden oruç yiyenin kaza orucu tutması ihtilaflıdır. Buhârî (rahimehullah); Ebû Hureyre (radıyallahu anh) ve Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) kaza orucu tutmayacaklarını naklet-

miştir. (Kitâbu's Savm, 29. Bab başlığı, muallak olarak) Hâfız İbni Hacer şerhte; Alî'den (radıyallahu anh) ve Ebû Bekir'den (radıyallahu anh) aynı görüşü nakletmiştir. Bu, Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) merfu olarak da rivayet edilmiştir. Ancak hadisin senedi ihtilaflıdır. (Tirmizi'nin (rahimehullah) aktardığına göre İmam Buhârî ravilerden Ebû'l Mutavvıs'ın bu hadis dışında bir hadisini bilmediğini söylemiştir. (Tirmizi, 723) Mubârekpûrî'nin (rahimehullah) aktardığına göre, İmam Buhârî, Ebû'l Mutavvıs'ın babasının Ebû Hureyre'den işitip işitmediğine emin olmamıştır. (Tuhfetu'l Ehvezî, 725 No.lu hadis şerhi) Beyhakî de bu konuda Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) sabit rivayet olmadığını söylemiştir. (Es-Sunenu'l Kubrâ, 8070)) Buna binaen; amden/bilinçli terk edilen orucun kazası ihtilaflıdır. Amden/bilinçli terk edilen namazı buna kıyas etmek, yanlıştır.

Sonuç olarak; Özürsüz, bilinçli olarak terk edilen namazın kazası âlimler arasında ihtilaflıdır. Racih olan; yukarıda mezkûr deliller nedeniyle, amden terk edilen namazın kazasının olmadığıdır. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir. Konunun detaylı bir karşılaştırması için bk. Namaz İle İlgili Meseleler, İbnu'l Kayyim, s. 79-146

EZAN VE KAMET BABI

Ezanın Fazileti

- İslam Akidesinin İlanıdır
- Şeytanları Kaçıran Manevi Bir Güçtür
- Ezanı İşitenler, Müezzine (İmanla) Şahitlikte Bulunur
- Günahların Affına Vesiledir
- Müezzinler Kıyamet Günü En Uzun Boyunlu Kişiler Olacaktır
- Müezzin Emindir

Ezan ve Kametin Hükmü

- Ezan ve Kamet Farz-ı Kifayedir

Ezan ve Müezzinde Bulunması Gereken Şartlar

- Müslim Olmak
- Erkek Olmak
- Ezanı Tertip Üzere Okumak
- Ezanı Muvâlât Üzere Okumak
- Ezanı Arapça Lafızlarla Okumak

Ezan ve Müezzinde Bulunması Müstehap Olan Durumlar

- Güzel, Tok ve Gür Bir Sesle Okumak
- Ayakta Okumak
- Yüksek Bir Yerde Okumak
- Kıbleye Yönelerek Okumak
- Parmakları Kulağa Koymak
- "Hayye ale's salâh" Derken Sağa, "Hayye Alâ'l Felah" Derken Sola Dönmek
- Ezan İçin Ücret Almamak
- Abdestli Olmak
- Ezanda Terci' Yapmak
- Ezanı Ağır, Kameti Hızlı Okumak

Ezanı Dinleyen Kişinin Yapması Gereken Davranışlar

- Müezzinle Birlikte Ezanı Tekrar Etmek
- Ezan Bitimindeki Zikirleri Yapmak
- Tevhidi İkrar Etmek
- Ezandan Sonra Dua Etmek
- İki Rekât Namaz Kılmak

Ezan ve Kametle İlgili Meseleler

- Ezana Ek Yapılacak İki Yer Vardır: Sabah Namazında "Es-Salâtu Hayrun Mine'n Nevm" Cümlesinde ve Özel Bir İhtiyaç Hâlinde Toplumu Bilgilendirme Amaçlı Yapılan Eklemedir
- Sabah Namazı İçin Okunan İki Ezan Arasındaki Süre Bir Müezzinin İnip Diğerinin Çıkacağı Kadardır
- Ezan ve Kamet Arasında, İnsanların Namaza Hazırlanacağı Kadar Vakit Olmalıdır
- Özür Sebebiyle Kılınmayan Namazlar, Kılınacağı Zaman Ezan ve Kamet Okunabilir
- Sefer/Yolculuk Sebebiyle Cem Edilen Namazlar İçin Tek Ezan Okunur, Her Namaz İçin Ayrı Kamet Getirilir
- Farz Namazı Dışındaki Namazlar Toplu/Cemaatle Kılınsa Dahi Ezan Okunmaz
- Tek Başına Farz Namaz Kılan, Ezan Okuyup Kamet Getirebilir
- Sünnet Olan, Ezanı ve Kameti Aynı Kişinin Okumasıdır
- Görme Engelliler Müezzinlik Yapabilir
- Kâfirlerin/Müşriklerin Okuduğu Ezan Tekrar Edilebilir
- Ezanı Duyan Kişinin "Aziz Allah" Sözü Bidat, "Şefaat, Ya Resûlallah" Sözü ise Şirktir
- Cuma Günü Salâ Okumak Bidattir
- Cuma Namazının Tek Bir Ezanı Vardır

EZAN VE KAMET BABI

Ezan

Ezan lugatta i'lam/bildirmek anlamındadır.[1] Kelime, Tevbe Suresi 3. ayette bildiri/i'lam anlamında kullanılmıştır.[2] Istılahta ise namaz vaktinin girdiğini ilan ve namaza davet için şeriatın belirlediği lafızlarla yapılan çağrıdır.

A. Ezanın Meşru Kılınması

İslam'ın ilk yıllarında bugün okunan ezan yoktu. Onun yerine herkes namaz vaktini tespit eder, o saatte mescidde olmaya çalışırdı. Ancak İslam cemaati ezan için bir arayış içindeydi.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müslimler Medine'ye geldiklerinde toplanır namaz zamanını gözetirlerdi, (bu dönemde) namaz için bir kimsenin çağırması (ezan okuması) yoktu.

Bir gün bu konu hakkında konuştular; birisi, 'Hristiyanların çanı gibi çan kullanınız.' dedi.

Diğer birisi de, 'Hayır, Yahudiler gibi boru kullanınız.' dedi.

Ömer de, 'Bir adam gönderseniz de halkı namaza çağırsa' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Bilâl kalk, namaza çağır.' buyurdu."[3]

1. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 1/77, e-z-n maddesi
2. "(Bu,) büyük hac gününde, Allah ve Resûl'ünden insanlara bir bildiridir!" (9/Tevbe, 3)
3. Buhari, 604; Müslim, 377

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu durumu dert ediniyor, tüm Müslimleri aynı ânda namaza toplayan, Müslimlere özgü bir ilan/duyuru bulmak istiyordu. Rivayetlerden anladığımız kadarıyla bu konu Müslimlerin gündemiydi ve aralarında tartışıyorlardı. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu derdini dert edinen, dertlendiği, ashab tarafından da fark edilen Abdullah ibni Zeyd'e bir rüya gösterildi ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) rüyaya muvafakatıyla ezan meşru kılınmış oldu.

Ebû Umeyr ibni Enes, (rahimehullah) Ensâr'dan olan bir amcasından (radıyallahu anh) naklen şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), cemaati nasıl namaza toplayacağını düşündü, zihni bununla meşgul idi. Kendisine namaz vakti girince bir bayrak dik, onu görenler birbirlerine haber verirler denildi. Fakat bu teklif Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hoşuna gitmedi. Boru çalınsın diye söz edildi. -Ravilerden Ziyâd, 'Yahudilerin ibadetlerine çağrıldıkları davet borusudur.' dedi.- O da hoşuna gitmedi ve '**O, Yahudi işidir**.' buyurdu. Çan çalınması hatırlatılınca, '**Bu da Hristiyanların işidir**.' buyurdu. **Abdullah ibni Zeyd, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) üzüntüsü gibi üzülerek evine döndü. Gece rüyasında kendisine ezan gösterilip öğretildi.**

Sabahleyin Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip gördüğünü anlatmak üzere şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben uyku ile uyanıklık arasında iken bana birisi gelerek, ezanı öğretip ezberletti.'

Ebû Umeyr dedi ki: 'Ömer bu rüyayı yirmi gün önce görmüş, fakat gördüğünü saklamıştı. Sonradan Ömer de rüyasını Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) aktarmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), '**Bunu bana daha önceden neden haber vermedin?**' buyurunca, 'Abdullah ibni Zeyd benden önce davrandı ben de utandım.' dedi.

Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), '**Ey Bilâl kalk da bak, Abdullah ibni Zeyd ne söylerse sen de onları ezberle ve aynen söyle!**' buyurdu.

Ravi diyor ki: Bilâl ilk ezanı böylece okudu."[4]

4. Ebu Davud, 498; Hadis göstermiştir ki; bir davanın derdiyle dertlenenleri Allah (cc), hayrın anahtarı kılar. Müslimlerin çözüm aradığı meselelerde, onların vesilesiyle sorunları çözer.

Abdullah ibni Zeyd'e gösterilen rüya şöyledir:

Abdullah ibni Zeyd'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), halkı namaz için toplamak maksadıyla çalınmak üzere bir çan yapılmasını emretmişti. Sonrasında ben de rüyamda elinde çan olup etrafımda dolanan bir adam görmüştüm.

Ben, 'Ey Allah'ın kulu, bu çanı bana satar mısın?' dedim.

Adam, 'Pekâlâ, ama bunu ne yapacaksın?' dedi.

Ben, 'Bununla insanları namaza çağıracağım.' dedim.

Bana, 'Sana bu iş için daha hayırlı bir söz göstereyim mi?' dedi.

Ben de ona, 'Elbette!' dedim.

'Öyleyse şunu söyle!' diyerek bana öğretti:

'Allahu Ekber! Allahu Ekber! Allahu Ekber! Allahu Ekber!

Eşhedu en Lâilâheillallâh, Eşhedu en Lâilâheillallâh

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah

Hayye ale's salâh, Hayye ale's salâh

Hayye ale'l felâh, Hayye ale'l felâh

Allahu Ekber! Allahu Ekber!

Lâilâheillallâh' "

Abdullah ibni Zeyd (radıyallahu anh) şöyle devam etti:

"(Rüyamdaki bu zat) benden biraz uzaklaştı sonra tekrar söze başlayıp: 'Sonra namazı kılacağın zaman şunu söylersin.' dedi ve şunu öğretti:

'Allahu Ekber! Allahu Ekber!

Eşhedu en Lâilâheillallâh

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah

Hayye ale's salâh

Hayye ale'l felâh

Kad kâmeti's salât, Kad kameti's salât

Allahu Ekber! Allahu Ekber!

Lâilâheillallâh'

Sabah olunca Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek (rüyamda) gördüklerimi haber verdim. Bana, 'İnşallah bu hak bir rüyadır. Kalk rüyada öğrenmiş olduğunu Bilâl'e öğret. O bunları söyleyerek ezan okusun. Zira o, sesçe senden daha gür!' buyurdu. Ben de Bilâl'le birlikte kalktım. Ona teker teker arz ediyordum. O da bunları yüksek sesle söyleyerek ezan okumaya başladı.

Bunu evinde olan Ömer ibni'l Hattâb (radıyallahu anh) işitti ve hemen evden çıkıp ridasını çekerek geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Seni hak ile gönderene yemin olsun, onun gördüğünün aynısını ben de gördüm!' Bunu işiten Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah'a hamdolsun!' dedi."[5]

B. Ezanın Hükmü

Ezan farz-ı kifayedir. Yani bireysel değil toplumsal farzlardandır. Bir kişi ezan okuduğunda -tüm toplum adına yaptığından- İslam toplumundan sorumluluk düşer.

Ezanın farz olması Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) onu emretmesi ve İslam şiarlarından saymasındandır.

Mâlik ibni Huveyris'ten şöyle nakledilmiştir:

"Birtakım gençler olarak, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) geldik, yaşlarımız birbirine yakındı. Yirmi gün kendisinin yanında kaldık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yumuşak ve merhametli idi. Ailemize karşı özlemimizi anlayınca ailemizden geride bıraktıklarımızı bize sordu. Biz de kendisine bunları bildirdik. Bunun üzerine: 'Haydi artık ailenizin yanına dönün, onların yanında olun. Onlara (İslâm'ı) öğretin, (dinin emirlerini) emredin. Namaz vakti girdiğinde biriniz size ezan okusun büyüğünüz de size imam olsun.' buyurdu."[6]

5. Ebu Davud, 499
6. Buhari, 628; Müslim, 674

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü bizi bir kavimle savaşa götürdüğü zaman sabah oluncaya kadar beklerdi. Sonra bakardı, eğer ezan sesi duyarsa o kimselere hücum etmekten geri dururdu. Ezan sesi duymazsa, onlara karşı hücuma geçerdi. (Bir defasında) Hayber'e doğru harekete geçtik. Gece vakti buraya geldik. Sabah olunca Allah Resûlü ezan sesi duymadı. Bunun üzerine atına bindi, ben de Ebû Talha'nın terkisine bindim. Bu esnada ayaklarım Allah Resûlü'nün ayaklarına değiyordu. Hayberliler kazma ve kürekleriyle karşıma çıktılar. Allah Resûlü'nü görünce, 'Muhammed! Allah'a andolsun ki, Bu Muhammed ve günlerden Perşembedir!' dediler. Allah Resûlü, 'Allahu Ekber, Allahu Ekber, Hayber harap oldu (veya olsun). Biz bir kavmin yurduna girdik mi, uyarılan kimselerin sabahı ne kötü olur.' buyurdu."[7]

Ezanın farz-ı ayn değil de farz-ı kifaye olması ise herkesin değil, İslam toplumu adına bir kişinin okumasındandır.

Yukarıda okuduğumuz üzere Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), bir kavimle savaşacağı zaman sabahı bekler, ezan okunup okunmadığını kontrol ederdi. Zira ezan İslam'ın şiarlarındandır. Bu sebeple İslam âlimleri; bir belde ezanı terk etmede ittifak ederse onlarla savaşılacağını söylemişlerdir.[8]

C. Ezanın Faziletleri

1. Ezan İslam Akidesinin İlanıdır

Ezan, İslam inancının özünü özetleyen bir manifesto gibidir. Allah'ı (celle celaluhu) tazim/tekbirle başlar. Sonra Allah'ın (celle celaluhu) uluhiyetini ve Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaletini ilan eder. Sonra insanları namaza davet eder. Sonra felaha/kurtuluşa çağırır. Hiç şüphesiz felaha/kurtuluşa davet, ebediyet: yani ahirete imanı ifade eder. Sonra tekbir ve tehlille Allah'ın yücelik ve tevhidini vurgulayarak sonlanır.[9]

Hâliyle ezan okuyan İslam inancını ikrar ve ilan etmiş olur ki; ikrar ve ilanın en şereflisi İslam inancına yönelik olandır.

7. Buhari, 610; Müslim, 1365
8. bk. Fethu'l Bârî, 610 No.lu hadis şerhi
9. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Ezân başlangıç şerhi

Yüce Allah kendi kelimesini ve Nebi'nin şanını yücelttiğini vadetmiştir:

"Allah'ın sözü (tevhid daveti) ise en yüce olandır." [10]

"Senin şanını yüceltmedik mi?" [11]

Her gün, dünyanın dört bir yanında okunan ezanlar bu İlahi vaadin tahakkukudur. Kâfirler ve müşrikler istemese de, Allah'ın mülkünde ezanlar O'nun ve Nebi'sinin adını yüceltmektedir.

2. Ezan, Şeytanları Kaçıran Manevi Bir Güçtür

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaza çağrı yapıldığında şeytan yellenerek ezanı duyamayacağı kadar uzağa çekilir. Ezan bittiğinde geri gelir. Namaza kamet getirildiğinde tekrar dönüp çekilir. Kamet bittiğinde tekrar gelir sonunda kişi ile kalbi arasına girer ve: 'Şunu hatırla, bunu hatırla' diyerek önceden aklında olmayanları söyler, nihayet bu kimse kaç rekât namaz kıldığını bilemez olur." [12]

Bu nedenle manevi hastalıkları olanlar için ezan, rahatlatıcı bir etkiye sahiptir. Özellikle vesvese, kaygı, panik vb. rahatsızlığı olanlar, bu hastalıklara sebep olan şeytanları uzaklaştırdığı için çokça ezan dinlemelidir.

Allah Resûlü ezansız beldeyi şeytanın boyunduruğuna girmiş olarak resmetmiştir.

Ubâde ibni Nuseyy'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Şâm'da kendisine Me'dân denilen bir adam vardı. Ebû Derdâ, ona Kur'ân okuturdu. Ebû Derdâ bir süre onu bulamadı. Sonra bir gün Dâbik'te iken ona rastladı.

Ona dedi ki: 'Ey Me'dân! Öğrendiğin Kur'ân'ın senin üzerindeki etkisi ne oldu? Senin Kur'ân ile aran nasıldır?'

Me'dân dedi ki: 'Allah benim Kur'ân ile aramın nasıl olduğunu biliyor ve ihsan ediyor.'

Ebû Derdâ, 'Ey Me'dân! Sen köyde mi oturuyorsun yoksa şehirde mi?'

10. bk. 9/Tevbe, 40
11. 94/İnşirâh, 4
12. Buhari, 608; Müslim, 389

Me'dân dedi ki: 'İkisi de değil. Ben şehire yakın bir köyde oturuyorum.'

Ebû Derdâ dedi ki: 'Bir dakika! Ey Me'dân yazık etme kendine! Allah Resûlü'nün şöyle dediğini işittim:

'Evlerin ahalisinden beş kişi arasında namaz için ezan okunmaz ve beraberce namaz kılınmazsa şeytan onların üzerinde hâkimiyetini kurar. Kurt tek başına kalanı kapar.'

Yazık etme kendine Ey Me'dân! Sana şehirlerde ikamet etmeni tavsiye ederim.' "[13]

3. Ezanı İşitenler, Ezan Okuyana (İmanla) Şahitlikte Bulunur

Abdullah El-Mâzinî'den (rahimehullah) Ebû Saîd El-Hudrî'nin (radiyallahu anh) kendisine şöyle dediği nakledilmiştir:

"Senin koyunları ve çölü sevdiğini biliyorum. Koyunlarının yanında olduğun zaman veya çölde bulunduğun ân, namaz için ezan oku ve okurken de yüksek sesle oku! Çünkü Allah Resûlü'nün, 'Müezzinin sesini duyan bütün cinler, insanlar ve her şey Kıyamet Günü onun için şahitlik edecektir.' dediğini işittim."[14]

Hiç şüphesiz bu, sözüyle ameli uyum içinde olan müezzinler içindir. Yani yaşadığı hayat okuduğu ezana zıt olmayan muvahhidler için … Aksi hâlde diliyle Allah en büyüktür deyip, yaşantısında başkalarını Allah'tan büyük gören, başka büyüklerin emir ve talimatını Allah'ınkine (celle celaluhu) önceleyenler için değil! Ya da Allah'ın tek ilah (ibadet edilen mabud) olduğunu ilan edip; duasını, tevekkülünü, teşri/kanun yapma hakkını Allah'tan başkasına vererek, Allah'ın (celle celaluhu) dışında varlıkları ilah edinenler için değil …

4. Ezan Günahların Affına Vesiledir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Müezzinin sesinin ulaştığı yer nispetince günahı bağışlanır. Yaş ve kuru ne varsa sesinin ulaştığı yerdeki her şey ona şahitlik eder. Cemaatle namaz kılan kimseye yirmi beş kat sevap yazılır ve cemaatle kıldığı iki vakit arasındaki günahları da affedilir."[15]

13. Ahmed, 27513
14. Buhari, 609
15. Ebu Davud, 515

5. Ezan Okuyanlar Kıyamet Günü En Uzun Boyunlu Kişiler Olacaktır

Muâviye'den (radiyallahu anh) rivayete göre Allah Resûlü şöyle buyurur:

"Müezzinler, Kıyamet Günü insanların en uzun boyunlu kişilerdir."[16]

Müezzinin Kıyamet Günü en uzun boyunlu olması şöyle açıklanmıştır:

- Allah'ın rahmetini en çok umanlar onlardır. Çünkü bir şeyi isteyen başını uzatıp onu görmeye çalışır.
- Kıyamet Günü insanlar ağızlarına kadar tere battığında bu kötülük onlara erişmesin diye boyunları uzatılacaktır.
- Kavmin efendileridir. Çünkü Araplar kavmin en şereflisini uzun boyunlu olmakla vasfederler.[17]
- Kimisi boyun kelimesini kesrayla okumuş (اِعْنَاقًا) ve kelimeye süratli hareket anlamı vermiştir. Buna göre hadis cennete süratle gidenler anlamına gelir.
- Kimisi susayan insanın boynu eğrilir. Müezzinler Kıyamet Günü susamayacaklarından boyunları düz, uzundur şeklinde açıklar.

Şevkânî (rahimehullah) bu görüşleri aktardıktan sonra der ki: "Hadis ezanın faziletine ve sahibinin/müezzinin diğer insanlardan ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğuna delalet eder. **Tabii bu, okuduğu ezandan ücret almayanlar içindir. Çünkü ezandan ücret alan dünyayı talep etmiş ve geçim derdi için ezan okumuştur. Bu ameli ahiret amellerinden değildir.**"[18]

6. Müezzin Emindir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İmam (namazı koruyacağına dair) kefil, müezzin emin/güvenilirdir."[19]

İslam toplumu müezzinin sesiyle oruca başlar, yine onun sesiyle iftar eder. Onun sesiyle bir namaz vaktinin girdiğine inanır ve namazını kılar. Bu, müezzinin oruç ve namaz gibi ibadetlerde güvenilir olduğunu gösterir.

16. Müslim, 387
17. Bu Türkçedeki "kolu uzun" ifadesini andırmaktadır.
18. bk. Neylu'l Evtâr, 487 No.lu hadis şerhi; Ezan için ücret/maaş konusu ilerleyen sayfalarda gelecektir.
19. Ebu Davud, 517; Tirmizi, 207

Sonuç

Ezan okumak/müezzinlik dünya ve ahirette kişiye fazilet kazandıran salih bir ameldir. Bu sebeple olsa gerek, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "İnsanlar ezanın faziletini bilse/hakkıyla idrak etse, onu elde etmek için kura çekerdi." **demiştir.**

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Eğer insanlar ezan okumadaki ve birinci saftaki (hayır ve bereketi) bilselerdi bunu (elde etmek için) sonunda kur'a çekmekten başka bir yol bulamasalar, kesinlikle kur'a çekerlerdi."[20]

D. Ezanın Mahiyeti/Lafızları

Ezan lafızlarıyla ilgili elimizde üç ayrı rivayet vardır:

1. Abdullah ibni Zeyd'in Rüyasında Gördüğü ve Bilâl'in Medine'de Okuduğu Ezan[21]

Allahu Ekber (4)

Eşhedu en Lâilâheillallâh (2)

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah (2)

Hayye ale's salâh (2)

Hayye ale'l felâh (2)

Allahu Ekber (2)

Lâilâheillallâh (1)

İslam âleminde yaygın olarak okunan ezan bu rivayete dayanmaktadır.

2. Allah Resûlü'nün Ebû Mahzûre'ye Öğrettiği Ezan

Ebû Mahzûre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ezanı şu şekilde öğretmişti:

'Allahu Ekber Allahu Ekber,

Eşhedu en Lâilâheillallâh, Eşhedu en Lâilâheillallâh

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah'

20. Buhari, 615; Müslim, 437
21. bk. Ebu Davud, 499

Sonra dönüp şöyle buyurdu: 'Eşhedu en Lâilâheillallâh, Eşhedu en Lâilâheillallâh

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah

Hayye ale's salâh (2)

Hayye ale'l felâh (2)'

Hadisin ravisi İshâk şu cümleyi de ilave etmiştir:

'Allahu Ekber, Allahu Ekber

Lâilâheillallâh' "[22]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Mahzûre'nin bir grup gençle birlikte müezzini taklit ettiğini ve ezanla dalga geçtiğini görmüştür. Sesi güzel olan Ebû Mahzûre'yi (radiyallahu anh) yanına çağırmış, onunla ilgilenmiş ve henüz İslam'a girmiş bu gence ezanı öğreterek onu müezzin kılmıştır.[23] Bu ezanın, Abdullah ibni Zeyd hadisindekinden iki farkı vardır:

- Allahu Ekber dört (4) defa değil, iki (2) defadır.
- Kelime-i Şehadetler dördü (4) yüksek sesle, dördüde (4) kısık sesle okunmak üzere sekiz (8) defadır. Bu uygulamaya "terci'" denmektedir.

22. Müslim, 379

23. Abdullah ibni Muhayrîz'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: "Ebû Mahzûre beni Şâm'a göndermek üzere hazırlarken ona şöyle dedim, 'Ey Amca! Ben Şâm'a gidiyorum. Bana muhakkak senin nasıl ezan okuduğundan sorulacaktır.' Ebû Mahzûre bunun üzerine dedi ki: 'Ben yaklaşık on kişiden oluşan bir grupla yola çıkmıştım. Biz yolun bir yerinde bulunurken Allah Resûlü'nün müezzini namaz için ezan okudu. Biz müezzini ondan yüz çevirerek dinledik. Sonra biz de hafife alarak/alay ederek ezan okuduk. Allah Resûlü bizim sesimizi işitti ve bize bir topluluk gönderdi. Gelenler bizi Allah Resûlü'nün huzuruna aldılar. Dedi ki: 'Sesini en yüksek işittiğim kişi içinizden hanginizdi?' Herkes beni işaret etti. Nitekim doğru da söylediler. Allah Resûlü beni tuttu ve diğerlerini gönderdi. Sonra bana 'Kalk ve ezan oku!' dedi. Allah Resûlü'nden ve onun bana emrettiği şeyden bana daha çirkin gelen bir şey yoktu. Allah Resûlü bizzat kendisi bana ezan lafızlarını telkin etti ve dedi ki: 'Şunları söyleyeceksin: Allahu Ekber (4), Eşhedu en Lâilâheillallâh (2), Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah (2), Hayye ale's salâh (2), Hayye ale'l felâh (2), Allahu Ekber (2), Lâilâheillallâh. Şehadet okuduğun bölümlerde sesini yükselt.' Ben ezan okumayı bitirince beni çağırdı ve içerisinde gümüş bulunan bir kaseyi bana verdi.' Sonra elini Ebû Mahzûre'nin başının ön tarafının üzerine koydu. Sonra elini yüzü, göğsü ve ciğeri üzerinden geçirdi. Sonra Allah Resûlü'nün eli onun göbeğine ulaştı. Allah Resûlü buyurdu ki: 'Allah seni mübarek kılsın. Bereketi üzerine olsun.' Ben 'Ey Allah'ın Resûlü! Bana Mekke'de ezan okumayı emrettin mi?' dedim. O, 'Evet, sana emrettim.' dedi. Benim kalbimde Allah Resûlü'ne karşı duyduğum tüm olumsuz düşünceler gitti ve yerini ona olan sevgi doldurdu. Sonra ben Allah Resûlü'nün Mekke'de vali olarak görevlendirdiği Attâb ibni Esîd'in yanına gittim. Allah Resûlü'nün bu konudaki emrinden dolayı onunla beraber namaz için ezan okudum.' " (İbni Mace, 708; Ebu Davud, 503)

3. Ebû Mahzûre'den Nakledilen Farklı Bir Rivayet

Ebû Mahzûre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ezanı on dokuz kelime, kameti ise on yedi kelime olarak öğretmişti. Ezan şu şekildedir:

Allahu Ekber (4)

Eşhedu en Lâilâheillallâh (2)

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah (2)

Eşhedu en Lâilâheillallâh (2)

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah (2)

Hayye ale's salâh (2)

Hayye ale'l felâh (2)

Allahu Ekber (2)

Lâilâheillallâh (1)

Kamet ise şu şekildedir:

Allahu Ekber (4)

Eşhedu en Lâilâheillallâh (2)

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah (2)

Hayye ale's salâh (2)

Hayye ale'l felâh (2)

Kad kâmeti's-salât (2)

Allahu Ekber (2)

Lâilâheillallâh (1)"[24]

Bu rivayetin, Abdullah ibni Zeyd'in (radiyallahu anh) rivayetinden bir (1) farklılığı vardır.

• Kelime-i Şehadetler dördü (4) sesli, dördü (4) sessiz okunur. Buna "terci'" denmektedir.

24. Ebu Davud, 502

Racih olan

İslam âleminde geçmişten bu yana yaygın olarak Abdullah ibni Zeyd'in (radiyallahu anh) rivayeti esas alınarak ezan okunmuştur. Ancak Ebû Mahzûre'nin (radiyallahu anh) rivayetleri de sahihtir. Bu rivayetleri esas alarak ezan okunan beldeler olmuştur, bugün de vardır.

Rivayetler sahih olduğu için her biriyle amel edilmesi caizdir. Her biri Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetidir.[25]

E. Müezzinde Bulunması Gereken Şartlar

1. İslam

Ezan bir ibadettir. Tüm ibadetlerde olduğu gibi İslam üzere okunması gerekmektedir. Zira Allah (celle celaluhu) müşrikin/kâfirin amelini kabul etmemektedir.

25. Şunu belirtmeliyiz ki; sünnet konusunda bu genişlik, toplumun sünnet hakkında bilgi sahibi olduğu yerler, yani İslam toplumları için geçerlidir. İnsanların sünnet konusunda bilgisiz olduğu ve farklı uygulamaları tuhaf karşıladığı toplumlarda dikkatli olmak gerekmektedir. Zira "Kalpleri kaynaştırmak için sünneti terk etmek de sünnettir." (El-Kavâidu'n Nûrâniyyetu'l Fıkhiyye, s. 46.)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) toplumların yeni İslam'la tanıştığı, bilgisiz olduğu, kalplerine imanın tam yerleşmediği durumlarda alışmış olduklarına müdahale etmez, yeni uygulamalara girişmezdi.

Âişe Annemiz (radiyallahu anha) şöyle anlatır: "Kâbe'nin önündeki duvarın (Hicr'in) Kâbe'ye dâhil olup olmadığını Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sordum, 'Evet, Kâbe'ye dâhildir.' buyurdu. 'Peki, niçin Kâbe'nin içerisine almadılar?' dedim. 'Kavmimin (o dönem yıkılan Kâbe'yi yeniden yaparken) imkânları yetmedi.' buyurdu. 'Kapısı niye böyle yüksek?' dedim. 'Kavmin, dilediklerini içine koyup dilediklerini de koymamak için böyle yaptı. Keşke kavminin cahiliye dönemi ile bağlantıları yakın olmasaydı ve kalplerinin nefret etmesinden endişe etmeseydim, duvarı Beytullah'ın içerisine alıp kapısını da yer seviyesine indirmeye bakardım.' buyurdu." (Buhari, 1584)

Zira sünnet hikmettir. Hikmetse her şeyi uygun zemin ve zamanda yapmaktır. Bu da ilim, tecrübe ve hilm (ağırbaşlılık/vakar) ahlakını gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak; her doğruyu her yerde söylemek/yapmak isabetli değildir. Özellikle doğru bilgi muhataba aktarıldığında yanlış bir sonuç verecekse, o bilgi muhataba aktarılmaz. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir bilgiye dayanarak ameli terk edecek ve gevşekliğe düşecek kimselere bilgi aktarımını tasvip etmemiştir.

Ebû Katâde (radiyallahu anh) şöyle demiştir:

"Enes'in bize bildirdiğine göre Muâz deve üstünde Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) terkisinde idi.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Muâz ibni Cebel.' dedi.

Muâz, 'Emret ey Allah'ın Resûlü.' dedi.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tekrar, 'Ey Muâz.' dedi.

Muâz, 'Emret ey Allah'ın Resûlü.' dedi. Bu üç kere tekrarlandı.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu, 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun Resûlü olduğuna samimi kalple şahitlik eden herkese Allah ateşi haram kılar.'

Muâz, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bunu insanlara haber vermeyeyim mi insanlar sevinsinler.' dedi.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır. O zaman insanlar buna güvenirler (ameli terk ederler).' buyurdu.

Muâz vefatına yakın ilmi ketmetmekten dolayı günaha düşmekten korktuğu için, onları bu hadisten haberdar etti." (Buhari, 128; Müslim, 32)

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur."[26]

Amellerin Allah (celle celaluhu) katında kabul görmesinin ilk şartı tevhiddir. Tevhidini şirkle bozan bir insanın namaz kılması, oruç tutması, infakta bulunması kendisine hiçbir fayda vermez.[27] Çünkü şirk ve küfür, amelleri boşa götüren ve sahibini ebedî ateşe sürükleyen birer illettir.[28]

2. Erkek Olmak

Ezan şer'i bir ibadettir. İlk nesillerden bugüne dek onu yalnızca erkekler okumuştur. Ayrıca ezan ilandır, duyurudur. Kadınlarda aslolan tesettürdür. Bu nedenle kadınların ezan okuması doğru değildir.[29]

Bazı âlimler, bu iki şarta; adalet, buluğ, vakitleri bilme şartlarını eklemişlerdir. Ancak bunlar ezanın sıhhat şartlarından değildir. Fasık kişi Müslim olması hasebiyle ibadetleri sahihtir. Her ne kadar fısktan uzak adil bir Müslim'in ezan okuması evla olsa da, fasığın ezanı da sahihtir.

Buluğa ermemiş bir çocuğun ezan okuması sahihtir. Zira sahabe toplumunda çocuklara imamlık ve müezzinlik yaptırılmış, bu duruma itiraz edilmemiştir.[30]

Vakitleri bilme hususunda ise bugün gelişen teknoloji ve saat sistemi nedeniyle bu şartı konuşmaya lüzum kalmamıştır.

F. Ezanda Bulunması Gereken Şartlar

1. Tertip

Tertip ezanın sıhhat şartlarındandır. Çünkü ezan belli tertip içinde sahabeye öğretilmiş ve ilk nesilden bu yana bu tertip üzere okunmuştur. Ezan lafızlarının yerini değiştirmek caiz değildir.

26. 14/İbrahîm, 18
27. 24/Nûr, 39-40
28. 6/En'âm, 88; 39/Zumer, 65
29. Kadınların bulunduğu bir ortamda, sesleri yabancı erkeklere gitmeyecek durumlarda kadının ezan okumasında bir beis yoktur.
30. bk. Buhari, 4302; El-Muğnî, 1/300, 570. Mesele

2. Muvâlât

Ezanın tek mecliste, ara vermeden okunması gerekir. İlk nesilden bu yana ezan, bu sıfat üzere okunmuştur.[31]

3. Arapça Olması

Ezan şer'i ibadetlerdendir. Tüm şer'i ibadetlerde olduğu gibi ittiba esasıyla icra edilmelidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sonrasında raşit halifeler döneminde, dili Arapça olmayan kavimler İslam olmuştur. Buna rağmen ezan Arapça okunmaya devam etmiş, ibadet dili muhafaza edilmiştir.[32]

G. Ezan ve Müezzinde Bulunması Müstehap Olan Özellikler

1. Müezzinin Güzel Sesli Olması

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Mahzûre'nin (radıyallahu anh) sesini duyunca "Sizin aranızda **güzel sesli** birinin ezan okuduğunu işittim."[33] demiş ve ona bizzat kendisi ezanı öğretmiş, sonra da onu Mekke'nin müezzini kılmıştır.[34]

Müezzinin güzel sesli insanlardan seçilmesi önemlidir. Zira ezan, namaza çağrı olmasının yanında, İslam'a da çağrıdır. Güzel sesle okunan bir ezan kalpleri İslam'a ısındıracak, insanların İslam'a ilgi duymasına yardımcı olacaktır.

---

31. Ezanın muvalat şartını bozmayacak şekilde, ezan okuyanın konuşmasında bir beis yoktur. İmam Buhari sahabeden Suleymân ibni Sured'in (radıyallahu anh) ezan esnasında konuştuğunu rivayet etmiştir. (Kitâbu'l Ezân, 10. Bab başlığı, muallak olarak) İbnu'l Munzir (rahimehullah) tabiin imamlarından Atâ, Katâde, Hasan ve Urve'den ezan esnasında konuşmaya cevaz nakletmiştir. (Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Ezân, 10. Bab Başlığı Şerhi)

32. Bir grup İslam âlimi **Arapça bilmeyen** bir topluluğun Farsça/kendi dilinde ezan okuyabileceğini söylemiştir. Bunlardan biri de İmam Şâfiî'dir (rahimehullah). (bk. El-Mecmû', 3/136; El-Muğnî 1/350, 674. Mesele)

Bu fetvalar ana dilde ibadet safsatasıyla karıştırılmamalıdır. Zira ana dilde ibadet bir "Ulus Devlet" projesidir. Amacı ibadetleri bilmeyenlere kolaylaştırmak değil; din dilini değiştirerek dine yerli ve millî bir hüviyet kazandırmaktır. Yani İslam ümmetinin ümmet kimliğini silikleştirip; Arap'ın, Türk'ün, Fars'ın dini gibi dinler türetmeyi hedeflemektedir. Türkiye'de uzun yıllar uygulanan "Türkçe Ezan" zulmü, İslam'ı Türkleştirmek isteyen bir kadronun planıdır. Gerçek şu ki; bu zulmü sonlandıran bir diğer kadro; tevhidî bir duyarlılığa ve ümmet bilincine sahip değildir. Yaptıkları şey ezanı Arapça okuyup içini boşaltmak ve laiklikten çok daha tehlikeli olan Muhafazakâr Demokratlığı din adına meşrulaştırmaktır. Ki; muhafazakâr tahrif bugün de tüm canlılığıyla devam etmektedir.

33. Nesai, 632

34. Müslim, 379

2. Müezzinin Tok ve Gür Sesli Olması

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ezan rüyasını gören sahabeye, ezanı Bilâl'e öğretmesini emretmiş ve "Çünkü o senden daha gür seslidir."[35] buyurmuştur.

Bugün, ses yükseltici cihazlarla okunsa da gür ve tok sesli ezan kalplerde çok daha tesirlidir.

3. Ayakta Ezan Okumak

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı ezanı ayakta okumuş; bu, fiilî bir sünnet olarak bugüne kadar süregelmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Bilâl'e (radiyallahu anh), "**Kalk** ve namaz için nida et/ezan oku."[36] buyurmuştur.

4. Yüksek Yerde Ezan Okumak

Neccâroğullarından bir kadından (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Benim evim mescidin etrafında bulunan evlerin en yükseği idi. Bilâl sabah ezanını onun üzerinde okurdu. Seher vakti gelir evin üzerine oturur, fecrin doğmasını beklerdi. Fecrin doğuşunu görünce ayağa kalkar ve şöyle derdi: 'Allah'ım tüm eksiksiz övgülerle seni överim. Kureyş'in Müslim olması ve senin dinini tutmaları için yardımını dilerim.' der ve sonra ezan okurdu. O kadın dedi ki: 'Vallahi onun bu kelimeleri terk ettiği hiçbir geceyi hatırlamıyorum.' "[37]

5. Kıbleye Yönelerek Ezan Okumak

Bu, fiilî bir sünnet olarak bugüne kadar gelmiştir.

6. Parmakları Kulağa Koymak

Ebû Cuhayfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, Ebtah'ta Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına vardım, kendisi kırmızı bir çadırın içerisindeydi. Biraz sonra Bilâl çıkıp ezan okudu, ezan okurken sağa sola dönüyor ve parmaklarını kulakları üzerine koyuyordu."[38]

Bu sesi gürleştiren yardımcı bir uygulamadır.

35. Ebu Davud, 499
36. Buhari, 604; Müslim, 377
37. Ebu Davud, 519
38. İbni Mace, 711

7. "Hayye ale's salâh" Derken Sağa, "Hayye ale'l felâh" Derken Sola Dönmek

Ebû Cuhayfe'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bilâl'i Ebtah'ta ezan okurken gördüm. Hayye ale's salâh, Hayye ale'l felâh' cümlelerine gelince boynunu sağa sola çeviriyordu. Vücudunu çevirmiyordu. Sonra Bilâl çadıra girdi ve bir bastonla çıktı."[39]

8. Ezan İçin Ücret Almamak

Osmân ibni Ebi'l Âs'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'ne, 'Ey Allah'ın Resûlü! Beni kavmime imam tayin et.' dedim.

Allah Resûlü, 'Sen onların imamısın. Namazı kıldırırken onlardan en zayıf olan kişiyi göz önünde bulundur. Yanına okuduğu ezana karşılık bir ücret almayan bir müezzin al.' dedi."[40]

Okuduğu ezan için ücret talebinde bulunan, ezanını dünyalık bir amele çevirmiş olur. Daha önce Şevkânî'den (rahimehullah) naklettiğimiz gibi, ezanın faziletlerinden mahrum olur. Bu sebepten olsa gerek, sahabe ezan için ücret alan insanlara tepki gösterirdi.

Yahyâ El-Bekkâ'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer Kâbe'yi tavâf ederken ben onun elini tutmuştum. Kâbe'nin müezzinlerinden olan bir adam onun karşısına çıktı ve, 'Ben seni Allah için seviyorum.' dedi. İbni Ömer, 'Ben de sana Allah için buğzediyorum. Sen dirhem alabilmek için sesini güzelleştiriyorsun.' dedi."[41]

Kişi ezan için ücret talebinde bulunmaz İslami yönetim tarafından maaşa bağlanırsa, bunda bir beis yoktur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Mahzûre'ye (radıyallahu anh) okuduğu ezandan sonra ücret/hediye vermiştir.[42] Yasaklanan, ezanı pazarlık konusu edip "Şu meblağ olmadan ezan okumam." demektir.

39. Ebu Davud, 520
40. Ebu Davud, 531; Tirmizi, 209
41. Mûsânnefu İbni Ebî Şeybe, 2372
42. bk. İbni Mace, 708

9. Abdestli Olmak

Umumen tüm ibadetlerde abdestli olmak müstehaptır. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest üzere Allah'ı (celle celaluhu) zikretmeyi tercih etmiştir.

Muhâcir ibni Kunfuz'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bevlederken Allah Resûlüne (sallallahu aleyhi ve sellem) selam vermiştim, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ise abdest alıncaya kadar selamıma karşılık vermemişti. Daha sonra bunun sebebi olarak, 'Ben temizlik üzere değilken Allah'ı (celle celaluhu) zikretmeyi kerih gördüm.' demiştir."[43]

10. Ezanda Terci' Yapmak

Terci'; ezandaki Kelime-i Şehadetleri önce kısık sesle söylemek, sonra normal ezan sesiyle okumaktır. Terci' sünnettir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Mahzûre'ye (radiyallahu anh) ezanı öğretirken terci' yapmasını istemiştir.

Ebû Mahzûre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ona ezanı şu şekilde öğretmiştir:

'Allahu Ekber Allahu Ekber,

Eşhedu en Lâilâheillallâh, Eşhedu en Lâilâheillallâh

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah'

Sonra dönüp şöyle buyurdu: 'Eşhedu en Lâilâheillallâh, Eşhedu en Lâilâheillallâh

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah

Hayye ale's salâh, iki defa

Hayye ale'l felâh, iki defa'

Hadisin ravisi İshâk şu cümleyi de ilave etmiştir:

'Allahu Ekber, Allahu Ekber

Lâilâheillallâh' "[44]

43. Ebu Davud, 17; 200-201; Tirmizî, Allah Resûlü'nden "Yalnızca abdestli kimse ezan okur." Rivayetini nakletmiştir. Rivayet zayıftır.

44. Müslim, 379

11. Ezanı Ağır, Kameti Hızlı Okumak

Ezanın gayesi, vaktin girdiğini bildirmek ve namaza çağrıda bulunmaktır. Kamet ise hazırlıklar bittikten sonra namaza başlama komutudur. Ezanın ağır okunması, kametin hızlı hızlı okunması, meşru kılındıkları hikmete uygun olandır.[45]

H. Ezanı Dinleyenin Yapması Gerekenler

Ezan sesini duyan kimsenin yapması müstehap/sünnet olan ameller vardır.

1. Müezzinle Birlikte Ezanı Tekrar Etmek

Ebû Saîd El-Hudri'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ezanı duyduğunuzda müezzinin dediğinin aynısını siz de söyleyiniz."[46]

Kişi müezzini dinler, müezzin sustuğu ân onun söylediklerini tekrarlar. Bunun tek istisnası Hayye ale's salâh ve Hayye ale'l felâh kısmıdır. Bu kısımda, dinleyen "La havle vela kuvvete illa billah" der.

Ömer ibni'l Hattâb'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden her kim müezzin 'Allahu Ekber, Allahu Ekber' dediğinde, 'Allahu Ekber, Allahu Ekber' derse; 'Eşhedu en Lâilâheillallâh' dediğinde, 'Eşhedu en Lâilâheillallâh' derse; 'Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah' dediğinde, 'Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah' derse; 'Hayye ale's salâh' dediğinde 'La havle vela kuvvete illa billah' derse; 'Hayye ale'l felâh' dediğinde 'La havle vela kuvvete illa billah' derse; 'Allahu Ekber, Allahu Ekber' dediğinde, 'Allahu Ekber, Allahu Ekber' derse, 'Lâilâheillallâh' dediğinde, kalbiyle/içtenlikle/samimiyetle 'Lâilâheillallâh' derse cennete girer."[47]

45. Konu hakkında bir rivayet varid olsa da, rivayeti nakleden İmam Tirmizi zayıf olduğuna işaret etmiştir. (bk. Tirmizi, 195)
46. Buhari, 611; Müslim, 383
47. Müslim, 385

2. Ezan Bitiminde Peygambere Salât Getirmek ve Onun İçin Vesile Duasında Bulunmak

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Müezzini işittiğinizde siz de onun söylediğinin aynısını söyleyiniz. Bunun arkasından bana salâvat getiriniz. Bilin ki, kim bana bir salâvat getirirse, Allah da ona on salâvat getirir. Salâvatın arkasından da benim için Allah'tan 'Vesile'yi isteyiniz. Vesile, cennette öyle bir mertebedir ki Allah'ın kullarından yalnızca bir kula layıktır. O kulun da ben olacağını ümit etmekteyim. Kim Vesile'nin benim olması için dua ederse benim şefaatim o kişiye gerekli olur."[48]

Peygamberimiz "Vesile Duası" olarak şunu öğretmiştir:

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

اَللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ القَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الوَسِيلَةَ وَالفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

"Her kim ezanı işitir ve 'Bu tam çağrının ve kılınacak namazın Rabbi Allah'ım! Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver! Onu vadettiğin Makam-ı Mahmud'a eriştir.' derse Kıyamet Günü şefaatim ona hak olur."[49]

3. Tevhidi İkrar Etmek

Sa'd ibni Ebi Vakkas'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim müezzini işitince şöyle dua ederse günahları bağışlanır:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا

'Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim. O tektir ve ortağı yoktur. Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Rab olarak Allah'tan, resûl olarak Muhammed'den, din olarak İslam'dan razı oldum.' "[50]

48. Müslim, 384
49. Buhari, 614
50. Müslim, 386

4. Ezandan Sonra Dua Etmek

Duanın icabet vakitleri vardır. Bunlardan biri de ezandan sonra namaz için kamet getirilinceye kadar olan süredir.

Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ezan ile kamet arasında yapılan dua geri çevrilmez."[51]

5. İki Rekât Namaz Kılmak

Abdullah ibni Muğaffel'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü üç defa 'Her iki ezan arasında bir namaz vardır.' buyurdu. Üçüncüsünü söylerken, 'Dileyen kimse için.' dedi."[52]

İki ezan arasından kasıt, ezan ile kamet arasıdır. Asr-ı Saadet'te ezan okunduktan sonra iki rekât sünnet kılınırdı.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müezzin ezan okuduğu zaman ashabın ileri gelenleri mescidin sütunlarına karşı namaz kılmak üzere yarışırcasına harekete geçerdi. Onlar bu hâlde, akşam namazının farzından önce iki rekât sünnet kılarlarken Allah Resûlü namaz kıldırmak üzere evinden çıkıp gelirdi. Ezan ile kamet arasında uzun zaman geçmezdi."[53]

Kamet

A. Kametin Tanımı

Türkçeye "kamet" olarak giren kelime Arapçada "ikame"dir. Sözlük anlamı; bir şeyi ayağa kaldırmak, bir yere yerleşmek ve bir işi devam ettirmektir.[54] Cemaat namazını bekleyenler ikametle ayağa kalkıp namaza başladıklarından ötürü bu isim verilmiş olabilir.

Istılahta; farz namaza başlamadan önce ezan lafızlarının aynen veya tekli olarak okunmasıdır.

51. Ebu Davud, 521; Tirmizi, 212
52. Buhari, 627; Müslim, 838
53. Buhari, 625
54. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 5/43; El-Mufredât, s. 690 vd. k-v-m maddesi

B. Kametin Hükmü

Kamet ahkâmı da ezana tabidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı ezanı terk etmedikleri gibi kameti de terk etmemişlerdir. Kamet, farz-ı kifayedir.

C. Kametin Lafızları

Ezanda olduğu gibi kamette de birden fazla lafız varid olmuştur. Bunların her biri sünnettir ve her biriyle amel edilebilir.

1. Abdullah ibni Zeyd Rivayetinde Kamet

"Allahu Ekber Allahu Ekber,

Eşhedu en Lâilâheillallâh, Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah

Hayye ale's salâh, Hayye ale'l felâh

Kad kâmeti's salât, kad kameti's salât

Allahu Ekber Allahu Ekber Lâilâheillallâh"[55]

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar çoğalınca namaz vakitlerini bilecekleri bir alametle duyurmayı konuşmaya başladılar. Bu esnada ateş yakılmasını ve çan çalınmasını önerdiler. Nihayet Bilâl, ezanı çifter çifter, kameti de teker teker okumakla emrolundu."[56]

2. Allah Resûlü'nün Ebû Mahzûre'ye Öğrettiği Kamet

"Allahu Ekber (4)

Eşhedu en Lâilâheillallâh (2)

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah (2)

Hayye ale's salâh (2)

Hayye ale'l felâh (2)

Kad kâmeti's-salât (2)

Allahu Ekber (2)

Lâilâheillallâh (1)"[57]

55. Ebu Davud, 499
56. Buhari, 606; Müslim, 378
57. Ebu Davud, 502

Ezan ve Kamet ile İlgili Meseleler

A. Ezana Ek Yapılabilir mi?

Ezana ek yapılacak iki yer vardır:

• **Tesvîb**: Sabah namazında "Es-salâtu hayrun mine'n nevm" cümlesini eklemektir.

Ebû Mahzûre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) müezzinliğini yapıyordum. Sabah namazında okuduğum ilk ezanda 'Hayye ale's salâh' sözcüklerinden sonra,

'Es-salâtu hayrun mine'n nevm, Es-Salâtu hayrun mine'n nevm

Allahu Ekber Allahu Ekber Lâilâheillallâh' diye okuyordum." [58]

Bu, yalnızca **sabah namazında** ve **sabah namazının ilk ezanında** yapılır.

Sabah namazı dışında Tesvîb yapmak sünnete aykırıdır. Sahabe (radiyallahu anhum) bu konuda sünnetin dışına çıkanlara tepki göstermiştir.

Mucâhid'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer ile beraberdim. Bir adam öğle veya ikindi namazında, 'Es-salâtu hayrun mine'n nevm' dedi.

İbni Ömer, 'Haydi buradan çıkalım. Bu yapılan bir bidattır.' dedi." [59]

Tesvîb (Es-salâtu hayrun mine'n nevm) cümlesi, sabah namazının birinci ezanında yapılır, ikinci ezanında yapılmaz. Bilindiği gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde, sabah namazı için iki ezan okunurdu. İlk ezan; uyuyanları uyandırmak, gece namazı kılanlara sabah vaktinin yaklaştığını haber vermek, sahur yapanları ikaz etmek vb. sebeplerle okunurdu. İkinci ezan ise namaz vaktinin girdiğini ve birazdan namaz kılınacağını haber vermek içindir.

58. Nesai, 647

59. Ebu Davud, 538; Hadiste geçen "Tesvîb" ezanla kamet arasında ihdas edilen ilave kamet olarak da yorumlanmıştır. bk. Avnu'l Ma'bûd, 538 No.lu hadis şerhi

İbni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Bilâl'in ezanı sizi sahur yemeğinden alıkoymasın. Çünkü o, gece ayakta olanın/ibadet edenin artık biraz istirahata çekilmesi, uyuyanın da artık uyanması için gece ezan okur. Bu, sabah namazı vakti değildir. Ta ki şöyle oluncaya kadar' Allah Resûlü (sabah namazının vakti için olmayan ezandan bahsederken) parmaklarını yukarı kaldırıp aşağı indirerek (birinci fecre) işaret etmiştir. (Sabah namazı vaktinin girdiği ikinci fecre ise) iki parmağını yatay olarak aralayarak göstermiştir."[60]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün iki müezzini vardı. Bilâl ve İbni Ummu Mektûm. Allah Resûlü buyurdu ki: 'Bilâl, gece ezan okur. Bu nedenle İbni Ummu Mektûm ezan okuyana kadar yiyip içiniz.' İkisinin ezan okuması arasındaki süre biri inip diğeri çıkacağı kadardı."[61]

Birinci ezan uyuyanları uyandırmak için okunduğundan; "namaz uykudan hayırlıdır" (Tesvîb) cümlesi, bu ezanda okunur.[62]

• Ezana yapılacak ikinci ek; özel bir ihtiyaç hâlinde toplumu bilgilendirme amaçlı bir cümlenin eklenmesidir.

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer, Decnân'da soğuk bir gecede ezan okudu. Sonra 'Bulunduğunuz yerde namaz kılın.' diye seslendi. Sonra Allah Resûlü'nün müezzine ezan okumasını ve peşi sıra 'Seferdeyken, soğuk ve yağışlı gecelerde, bulunduğunuz yerde namaz kılın.' demesini emrettiğini bildirdi."[63]

Abdullah ibni'l Hâris'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs yağmurlu bir günde müezzine 'Eşhedu en Lâilâheillallâh Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah' dediğinde 'Hayye ale's salâh' demesini, bunun yerine 'Namazı evlerinizde kılınız.' demesini emretmişti. Onun bu uygulamasını insanlar garipsedi/yadırgadı. Bunun üzerine İbni Abbâs dedi ki: 'Siz bunu tuhaf mı karşılıyorsunuz? Benden daha hayırlı

60. Buhari, 621; Müslim, 1093
61. Buhari, 622-23; Müslim, 1092
62. bk. Subulu's Selâm, 1/179
63. Buhari, 632; Müslim, 697

olan bunu yapmıştır. Cuma namazı farz olan bir namazdır. Ancak ben dışarı çıkıp da sizin çamur ve kaygan zeminde yürümenizi istemedim.' dedi."[64]

Namazı ilgilendiren herhangi bir özel durum olursa, özel durum cümlesi ezana dâhil edilebilir.

B. Sabah Namazında İki Ezan Okunabilir mi?

Sabah namazında iki ezan vardır.

İbni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Bilâl'in ezanı sizi sahur yemeğinden alıkoymasın. Çünkü o, gece ayakta olanın/ibadet edenin artık biraz istirahata çekilmesi, uyuyanın da artık uyanması için gece ezan okur. Bu, sabah namazı vakti değildir. Tâ ki şöyle oluncaya kadar' Allah Resûlü (sabah namazının vakti için olmayan ezandan bahsederken) parmaklarını yukarı kaldırıp aşağı indirerek (birinci fecre) işaret etmiştir. (Sabah namazı vaktinin girdiği ikinci fecre ise) iki parmağını yatay şekilde aralayarak göstermiştir."[65]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün iki müezzini vardı. Bilâl ve İbni Ummu Mektûm. Allah Resûlü buyurdu ki: 'Bilâl, gece ezan okur. Bu nedenle İbni Ummu Mektûm ezan okuyana kadar yiyip içiniz.' İkisinin ezan okuması arasındaki süre, biri inip diğeri çıkacağı kadardı."[66]

Sabah namazında iki ayrı ezan okunabilir. Bu, sünnette sabittir. İslam âlimleri bu sünnetin hikmetlerine bakarak bazı tavsiyelerde bulunmuştur:[67]

- İki ayrı müezzinin olduğu yerlerde bu sünnete riayet edilmelidir. Tâ ki insanlar ses farkından iki ezanı birbirinden ayırt edebilsinler.
- Birinci ezan henüz vakit girmeden okunmaktadır. Buna binaen müezzin sabit bir vakitte ezan okumalı, insanlarda kafa karışıklığına sebep olmamalıdır.

64. Buhari, 668; Müslim, 699
65. Buhari, 621; Müslim, 1093
66. Buhari, 622-23; Müslim, 1092
67. bk. El-Muğnî, 1/297-298, 564. Mesele

C. Sabah Namazı İçin Okunan İki Ezanın Arası Ne Kadar Olmalıdır?

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün iki müezzini vardı. Bilâl ve İbni Ummu Mektûm. Allah Resûlü buyurdu ki: 'Bilâl, gece ezan okur. Bu nedenle İbni Ummu Mektûm ezan okuyana kadar yiyip içiniz.' **İkisinin ezan okuması arasındaki süre, biri inip diğeri çıkacağı kadardı.**"[68]

D. Ezan ile Kamet Arasında Ne Kadar Zaman Olmalıdır?

Ezan ve kamet arasında, insanların namaza hazırlanacağı kadar vakit olmalıdır.

Abdullah ibni Muğaffel'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü üç defa 'Her iki ezan arasında bir namaz vardır.' buyurdu. Üçüncüsünü söylerken, 'Dileyen kimse için.' dedi."[69]

Fiilî olarak ashab, ezanla kamet arasında iki rekât namaz kılardı.

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müezzin ezan okuduğu zaman ashabın ileri gelenleri mescidin sütunlarına karşı namaz kılmak üzere yarışırcasına harekete geçerdi. Onlar bu hâlde, akşam namazının farzından önce iki rekât sünnet kılarlarken Allah Resûlü namaz kıldırmak üzere evinden çıkıp gelirdi. Ezan ile kamet arasında uzun zaman geçmezdi."[70]

Ülkemizde bu sünnete riayet edilmemektedir. Özellikle öncesinde revatip sünnet olmayan akşam namazında, ezan ve kamet peş peşe okunmaktadır.[71]

---

68. Müslim, 1092
69. Buhari, 627; Müslim, 838
70. Buhari, 625
71. Ezanla kamet arasındaki vakte dair İmam Tirmizî bir hadis rivayet etmiş ve senetteki meçhul ravi nedeniyle zayıf olduğunu belirtmiştir.
Câbir'den şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Bilâl'e dedi ki: 'Ey Bilâl! Ezan okuduğun zaman ezanını rahat ve uzatarak oku. Kamet getirdiğinde ise kısa ve hızlı oku. Ezanla kamet arasında yemek yiyenin yemeğini bitirinceye kadar, içmekte olanın içmesini bitirinceye kadar, tuvalet ihtiyacı için sıkışan kimsenin ihtiyacını gidermesi kadar bir zaman bekle. Beni görmeden farz namazı kılmaya kalkmayın.'" (Tirmizi, 195)

E. Özür Sebebiyle -Unutmak veya Uyumak- Kılınmayan Namazlar Kılınacağı Zaman Ezan ve Kamet Okunabilir

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) uyuya kalıp kıldıramadığı sabah namazını, uyandıktan sonra ezan ve kamet okunmasını buyurarak kıldırmıştır.

Amr ibni Umeyye Ed-Damrî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir seferinde Allah Resûlü ile birlikteydik. Sabah namazına, Güneş doğup yükselinceye kadar uyanamadılar. Uyandıklarında 'Bu yerden biraz uzaklaşınız.' dedi. Sonra Bilâl'e emretti, o da ezan okudu. Sonra hepsi abdest aldılar ve sabah namazının sünnetini kıldılar. Allah Resûlü, Bilâl'e kamet getirmesini emretti ve ashabına namazı kıldırdı."[72]

F. Sefer/Yolculuk Sebebiyle Cem Edilen Namazlar İçin Tek Ezan Okunur, Her Namaz İçin Ayrı Kamet Getirilir

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazları cem ettiği hac yolculuğunda tek ezan okutmuş, her namaz için de ayrı kamet okutmuştur.[73]

G. Farz Namazlar Dışında Ezan Okunur mu?

Câbir ibni Semure'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir değil, iki değil, pek çok defa Allah Resûlü ile birlikte bayram namazlarını ezan ve kamet okunmaksızın kıldım."[74]

Toplu/cemaatle kılınıyor olunsa da farz namazlar dışında ezan okunmaz. Farz dışındaki namazlar için ezan okumak bir Emevi bidatidir.[75]

H. Tek Başına Farz Namaz Kılan, Ezan Okuyup Kamet Getirebilir

Ebû Saîd El-Hudri (radiyallahu anh) tek başına namaz kılan bir çobana şu tavsiyede bulunmuştur:

"Senin koyunları ve çölü sevdiğini biliyorum. Koyunlarının yanında olduğun zaman veya çölde bulunduğun ân, namaz için ezan oku ve okurken de yüksek sesle oku! Çünkü Allah Resûlü'nün, 'Müezzinin sesini duyan

72. Ebu Davud, 444
73. bk. Müslim, 1218
74. Müslim, 887; Tirmizi, 532
75. bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 532 No.lu hadis şerhi

bütün cinler, insanlar ve her şey Kıyamet Günü onun için şahitlik edecektir.' dediğini işittim."[76]

Ukbe ibni Âmir'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Rabbiniz dağ başında ezan okuyup namaz kılan bir koyun çobanının bu davranışından razı olur ve şöyle buyurur: 'Şu kuluma bakın! Benim azabımdan korktuğu için ezan okuyup namaz kılıyor. Ben bu kulumu bağışladım ve onu kesinlikle cennete koyacağım.' "[77]

I. Sünnet Olan, Ezanı ve Kameti Aynı Kişinin Okumasıdır

Bu konuda bazı sözlü rivayetler olsa da, hadis âlimleri rivayetleri zayıf kabul etmiştir.[78] Ancak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) fiilî sünneti, aynı kişinin ezanı ve kameti okumasıdır.

J. Görme Engelliler Müezzinlik Yapabilir mi?

Allah Resûlü'nün iki müezzini vardı. Biri Bilâl (radiyallahu anh), diğeri görme engelli sahabi Abdullah ibni Ummu Mektûm (radiyallahu anh) idi.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün iki müezzini vardı: Bilâl ve gözleri kör olan İbni Ummu Mektûm."[79]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ummu Mektûm, Allah Resûlü'nün müezzinliğini yapardı ve kendisi âmâ idi."[80]

Görme engellilerin ezan okuması için birinin namaz vaktini onlara bildirmesi gerekir. Zira Abdullah ibni Ummu Mektûm (radiyallahu anh), kendisine vakit bildirilince ezan okurdu.

76. Buhari, 609
77. Ebu Davud, 1203
78. bk. Tirmizi, 199; Tirmizi (rahimehullah) hadisin zayıf olduğunu belirtmiş; Yahyâ ibni Saîd (rahimehullah), Ahmed ibni Hanbel'den (rahimehullah) benzer görüş aktarmıştır.
79. Müslim, 380
80. Müslim, 381

Abdullah ibni Dînâr'dan rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Genellikle Bilâl, geceleyin ezan okur. Yemeye ve içmeye devam edin. İbni Ummu Mektûm ezan okuyunca yemeye içmeye son verin.' İbni Ummu Mektûm âmâ biriydi. Kendisine 'sabahladın, sabahladın' denilinceye kadar ezan okumazdı." [81]

Engelli Bireylere Davranış Fıkhı

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) engelli bir sahabiyi müezzin edinmesi, dikkat çekicidir. Zira bu, İslam ümmetine engellilere nasıl davranılması gerektiği yönünde hikmetler ihtiva etmektedir. Şöyle ki; engelli bireyler, bilinçsiz toplum ve her zaman en iyiye/mükemmele meftun insan tabiatı arasında örselenir. Engelli birey, toplum ve nefsin beklentisi arasında kendisini değersiz hisseder. Çoğu zaman toplumdan uzaklaşır, kendini tecrit ederek koruma altına almaya çalışır. Oysa engelli bireyler, toplumun parçasıdır ve toplum onlarla birlikte sağlıklı, bütün bir toplumdur. Bu sebeple onlar; hayatın içinde, sorumluluk alarak ve topluma katkıda bulunarak yaşamlarını sürdürmelidir. Bu, hem onlar açısından hem de toplum açısından zaruridir. Aksi hâlde, bedensel engel, ruhsal engele dönüşecektir. Engelli birey, bedensel hastalıkların yanında ruhsal/psikolojik hastalıklarla da boğuşmak durumunda kalacaktır.

Resûller, insanlığın sorunlarına çözüm üretmek ve insanları cahiliyenin karanlığından kurtarmak için gelmiştir. İlkel olsun, modern olsun, her cahiliye engelli bireyi yok saymaktadır. Zira cahiliye; menfaat temelli ilişkiler kuran, gücü kutsayan, merhameti zaaf kabul eden yani tek dünyalı düşünen sistemin adıdır. Cahiliye için engelli birey yoktur. Ki; antik Yunan'dan başlayarak bugün postmodern filozoflara kadar -Kur'ân'ın deyimiyle birçok sefih- engelli bireylerin öldürülmesini açıkça dillendirmişlerdir. Allah Resûlü de toplumun bu kanayan ve hâlâ kanamakta olan yarasına neşter vurmuş, o gün için sorunu hikmetle tedavi etmiştir.

O (sallallahu aleyhi ve sellem), engelli bireyleri toplum içinde tutarak, sorumluluk vererek, sosyal-siyasi faaliyetlere katılımlarını zorunlu kılarak onlara toplumun bir parçası olduklarını hissettirmiştir. Onlara sorumluluk vererek engellilik

81. Buhari, 617

ve topluma yük olma arasında bir bağ olmadığını, aksine engellilerin sorumluluk alarak toplumun yükünü hafifletebileceğini göstermiştir. Abdullah ibni Ummu Mektûm'un (radiyallahu anh) müezzin olarak istihdam edilmesi bunun dikkat çekici bir örneğidir.

Bir diğer örnek ise şudur:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Gözleri görmeyen bir kimse Allah Resûlü'ne geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Elimden tutup beni mescide götürecek kimsem yok.' diyerek namazı evinde kılması için ondan izin istedi. Allah Resûlü de ona izin verdi. Bu kimse dönüp gittikten sonra arkasından onu çağırdı ve, 'Namaz ezanını işitiyor musun?' diye sordu.

O, 'Evet.' dedi.

Allah Resûlü: 'O zaman çağrıya icabet et.' buyurdu."[82]

Fukahamız genelde bu hadisi, cemaat namazının farziyeti ve müstehaplığı konusunda ele almıştır. Kanaatimce bu hadis, çok daha büyük ve önemli bir meseleye işaret etmektedir. Şöyle ki; yağmur yağdığında dahi cemaatle namaz zorunluluğu düşmektedir:

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer soğuk ve yağmurlu bir gecede ezan okumuş ve ezanın sonunda, 'Namazı evlerinizde kılınız! Namazı evlerinizde kılınız!' diye seslenmiştir. Bunun arkasından da 'Muhakkak ki Allah Resûlü yolculuktayken soğuk veya yağmurlu bir gecede, müezzinin 'Namazı evlerinizde kılınız!' diye nida etmesini emrederdi.' dedi."[83]

Dahası, yağmur ve benzeri meşakkatlerde cemaatle namaz kılma zorunluluğu düştüğü gibi namazların cem edilmesine de müsaade edilmektedir.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ne korku ne de yağmur olduğu hâlde Medine'de öğle ile ikindi arasını ve akşam ile yatsı arasını birleştirdi. Hadisin ravilerinden

82. Müslim, 653
83. Buhari, 666; Müslim, 697

Veki' şöyle demiştir: 'İbni Abbâs'a 'Neden böyle yaptı?' diye sordum. O, 'Ümmetinden kimseyi zorluk ve sıkıntıya sokmak istememiştir.' dedi."[84]

Burada şunu sormamız gerekiyor: Yağmurlu havada cemaate katılma zorunluluğu düşüyor, namazların cemine müsaade ediliyorken; kendisini mescide getirecek kimsesi olmayan görme engelli birinden neden bu sorumluluk düşmüyor?

Yanında kimse olmaksızın mescide gelmek bir âmâ için daha meşakkatli değil midir? Burada Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) o engin hikmetini görüyoruz. Şayet o (sallallahu aleyhi ve sellem), görme engelli sahabiye müsaade etse onu eve hapsetmiş ve toplumdan tecrit etmiş olacaktı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onun toplumdan kopmaması, mesciddeki ilimden faydalanması ve mescidde yapılan istişarelerde hazır bulunması için camiye gelmesini zorunlu tuttu. Yoksa, hiçbir engeli olmayanlara sırf yağmur nedeniyle evde namaz kılma izni verilirken; görme engelli bir sahabiye verilmemesi nasıl izah edilebilir? Allah (celle celalühu) en doğrusunu bilir.

Öyleyse bizler, modern cahiliyenin kanamakta olan bu yarasını, Allah Resûlü'nün hikmete dayalı çözümleriyle tedavi etmeliyiz. Engelli bireylerin, toplumun asli unsuru olduğunu kabul etmeli ve onları mutlaka İslam toplumunun dinî-sosyal faaliyetlerine katarak durumlarına uygun sorumluluklar verip hayatın yükünü birlikte paylaşmalıyız.

K. Kâfirlerin/Müşriklerin Okuduğu Ezan Tekrar Edilir mi?

Ezan bir ibadettir ve ibadetler yalnızca tevhidle Allah'a teslim olmuş Müslim bireylerden kabul edilir.

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur."[85]

84. Müslim, 705
85. 14/İbrahîm, 18

Şirk hâlinde yapılan ibadetler yok hükmünde, batıldır. Hâliyle müşrik, okuduğu ezandan hiçbir ecir almamakta; bilakis tevhidi diliyle ikrar ederek aleyhinde hüccet oluşturmaktadır.

Bununla birlikte müezzinin okuduğu ezanı duyanlar, ezan lafzını tekrar edebilirler:

• Zira müşrik de olsa "Allah en büyüktür." veya "O'ndan başka (ibadeti hak eden) ilah yoktur." dediğinde doğru bir söz söylemekte; Allah'ın varlığına, birliğine ve azametine şahitlik etmektedir. Onun söylediği lafızları tekrar eden, Rabbini yüceltmiş ve tevhide şahitlik etmiş olmaktadır.

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Ezanı işittiğinizde müezzinin söylediklerinin aynısını söyleyin."[86] buyurmuştur. Bu ibadeti müezzinin şahsından bağımsız olarak, ezanı işitmeye bağlamıştır. Hâliyle ezanı işiten bir Müslim, onun lafızlarını tekrar ettiğinde Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) emrine muvafakat etmiş olacaktır.

• Kendisi yalancı da olsa, söylediği doğru olanın sözüne uymakta bir beis yoktur.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) beni, Ramazan zekâtı olan sadaka-i fıtrı korumakla görevlendirmişti. Bir adam gelip yiyecek şeylerden avuçlamaya başladı.

Adamı tuttum ve 'Vallahi seni Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna götüreceğim.' dedim.

Adam, 'Şüphesiz ben muhtacım, çoluğum çocuğum ve pek çok ihtiyacım var.' dedi. Bunun üzerine ben adamı salıverdim.

Sabaha çıkınca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Ebâ Hureyre! Dün gece tutsağın ne yaptı?' buyurdu.

Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü! İhtiyaç içinde bulunduğunu ve çoluk çocuğu olduğunu söyledi, ben de acıdım ve salıverdim.' dedim.

Allah Resûlü, 'O sana yalan söyledi, tekrar gelecek.' buyurdu.

86. Müslim, 384

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözü üzerine tekrar geleceğini anladım ve onu gözetlemeye koyuldum. Adam geldi ve yine yiyecek şeylerden avuçlamaya başladı.

Bunun üzerine, 'Seni Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna çıkaracağım.' dedim.

Adam, 'Beni bırak, çünkü ben gerçekten muhtacım. Çoluk çocuğum da var. Bir daha gelmem.' dedi.

Ben de acıdım ve salıverdim. Sabah olunca yine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana, 'Ey Ebâ Hureyre! Dün gece tutsağın ne yaptı?' diye sordu.

Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bana yine ihtiyaç içinde bulunduğunu ve çoluk çocuğu olduğunu söyledi, ben de acıdım ve salıverdim.' dedim.

Allah Resûlü, 'O kesinlikle sana yalan söyledi, ama tekrar gelecek.' buyurdu.

Ben de üçüncü defa gelmesini bekledim. Gerçekten geldi ve yine yiyecek şeylerden avuçlamaya başladı. Onu tekrar yakaladım ve, 'Seni mutlaka Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna çıkaracağım; artık bu üçüncü ve son gelişindir. Bir daha gelmeyeceğine söz veriyorsun, sonra tekrar geliyorsun.' dedim.

Bu defa bana, 'Beni bırak! Sana; kendisiyle, Allah'ın seni faydalandıracağı bazı kelimeler öğreteyim.' dedi.

Ben, 'O kelimeler nelerdir?' dedim.

O, 'Yatağına girdiğinde Ayete'l Kursi'yi oku. O takdirde, senin yanında Allah tarafından sürekli bir koruyucu bulunur ve sabaha kadar şeytan sana yaklaşamaz.' dedi.

Bunun üzerine ben onu salıverdim. Sabah olunca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana, 'Tutsağın dün gece ne yaptı?' diye sordu.

Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın beni faydalandıracağı birtakım kelimeleri bana öğreteceğini söyledi, ben de onu salıverdim.' dedim.

Allah Resûlü, 'O kelimeler neler?' diye sordu, ben de o kimsenin bana, 'Yatağına girdiğin zaman Ayete'l Kursi'yi başından sonuna kadar oku.

Senin yanında Allah tarafından sürekli bir koruyucu bulunur ve sabaha kadar şeytan sana asla yaklaşamaz.' dediğini söyledim.

Bunun üzerine Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), '**Bak hele! Kendisi yalancı olduğu hâlde bu sefer sana doğruyu söylemiş.** Üç gecedir kiminle konuştuğunu biliyor musun, ey Ebâ Hureyre?' dedi.

Ben, 'Hayır, bilmiyorum.' dedim.

Allah Resûlü, '**O şeytandır!..**' buyurdu."[87]

Görüldüğü gibi şeytan, Ebû Hureyre'ye (radiyallahu anh) dua öğretmiştir. Söylediği doğru olduğundan, uygulanmasında bir beis görülmemiştir.

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) müşriklerin söylediği doğru şeyleri tasdik eder, onlara kulak verirdi. İçine batıl bir şey karıştırdıklarında uyarıda bulunurdu:

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müşrikler 'Lebbeyke la şerike lek (Sana icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur)' derlerdi. Allah Resûlü onların bu sözlerinin üzerine: 'Yazık etmeyin kendinize! Bu kadarı yeter, buraya kadar!' derdi. Müşrikler ise devam ederek: 'İlla şeriken huve leke temlikuhu ve ma melek (Ancak senin bir ortağın dışında. Sen o ortağına ve onun sahip olduğu her şeye sahipsin.)' derlerdi. Bu şekildeki telbiyelerini Kâbe'yi tavâf ederken söylerlerdi."[88]

Burada bir noktanın altını çizmek istiyoruz: Bilindiği gibi eski âlimlerimiz, birçok konuda muamelatı İslam şartıyla kayıtlamışlardır. Örneğin, şeker hastası bir Müslim'e "Oruç tutamaz." raporu veren hekim Müslim olmalıdır. Kazaya uğrayan bir Müslim, zararını temin etmek istiyorsa Müslim şahit bulmalıdır… Zira kâfir/müşrik, din ehli değildir; bir şeriata göre değil hevasına göre hareket etmektedir. Bu nedenle de şahitliği geçersizdir.

Bugün ise ilginç bir manzarayla karşı karşıyayız. İtikadi olarak Allah'a şirk koştuğu hâlde, İslam şeriatına sıkı sıkıya bağlı olan taifeler vardır. Üzücüdür belki ama yer yer bu taifelerin şeriata bağlılığı (fıkhi hassasi-

87. Buhari, 2311
88. Müslim, 1185

yet) muvahhidlerden daha ileri boyutlardadır. Bu durumdaki bir doktorun vereceği rapor ya da şahidin tanıklığı geçersiz mi olacaktır?

Klasik metinlerimiz üzerinden bu soruya cevap verirsek "Evet, geçersiz olacaktır." demeliyiz. Ancak bu cevap hükmün illeti veya hikmeti ya da maksadıyla uyuşmamaktadır. Müslim bir doktor veya tanık bulamayan kişi ne yapacak, çözüm bekleyen sorunu nasıl çözecektir?

Vahyin genel naslarına ve nasların maksadına baktığımızda, Müslim şahit bulamayan kişi çözümsüz bırakılmamakta, istisnai bir uygulamayla sorunu çözüme kavuşturulmaktadır. Örneğin, yolculuk esnasında bir muamele/alışveriş yapan ve yanında Müslim şahit bulunmayan kişi ne yapacaktır? Allah (celle celaluhu) bu soruyu şöyle cevaplamaktadır:

"Ey iman edenler! Sizden birine ölüm geldiğinde, vasiyet hazırlanışı esnasında sizden iki adil şahit olsun. Şayet yolculuk hâlinde olursanız ve ölüm size gelip çatarsa **sizden olmayan iki kişiyi şahit tutun.** Şayet (şahitliklerinden) şüphe ederseniz onları namazdan sonra alıkoyarsınız ve şöyle yemin ederler: 'Akraba dahi olsa yeminimizi hiçbir bedele satmayacağız. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. (Şayet gizlersek) elbette günahkâr kimselerden oluruz.' "[89]

Demek ki Müslim öncelikle adil şahit aramalıdır. Ki, adaletin ilk şartı da İslam'dır. Yolculukta olduğundan veya günümüzde olduğu gibi tevhid ehlinin azlığından dolayı adil şahit bulamıyorsa **"sizden olmayan** iki kişiyi … " şahit tutmalıdır. Bu, Yüce Allah'ın kullarına sunduğu bir çözüm yoludur.[90]

89. 5/Mâide, 106

90. Ayet-i kerimedeki "sizden olmayan" ifadesini "akraba olmayan" şeklinde yorumlayan âlimler olmuştur. Ancak yolculukla akrabalık arasında nasıl bir bağ olduğunu izah edememişlerdir. Yine "Bu ayetler miras hükümlerini belirten Nisâ Suresi'nden önceydi." diyenler olmuştur. Miras ayetlerinin vasiyeti kaldırdığını ve bu ayetlerle amel edilmeyeceğini söylemiş ancak nesh için gerekli şartların hiçbirini ispat edememişlerdir. Kaldı ki, sahabeden gelen sahih isnatlı nüzul sebepleri, açıkça ayetin Müslim olmayan şahitlerle ilgili olduğunu göstermektedir.

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sehmoğullarından biri Temîm Ed-Dârî ve Adiyy ibni Bedâ' ile yolculuğa çıkmıştı. Sehmoğullarından olan kişi hiçbir Müslim'in bulunmadığı yerde öldü. Arkadaşları geride kalan malını toplayıp akrabalarına getirdiklerinde altın kaplamalı gümüş bir kabı bulamadılar. Akrabalarının başvurusu üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ölen kişinin iki yol arkadaşına yemin ettirdi. Sonra söz konusu kap Mekke'de bulundu. Kabın son sahipleri: 'Biz bunu Temîm ve Adiyy'den satın aldık.' dediler. Ölen Sehmoğulları mensubunun velilerinden iki kişi kalkarak: 'Bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir. Bu kap, adamımızındır.' diye yemin ettiler. Mâide Suresi'nden 106-108. ayetler bunun üzerine indirildi." (Buhari, 2780)

L. Ezanı Duyanların "Aziz Allah Şefaat Ya Resûlallah" Sözü Doğru mudur?

Ezanı duyan kimsenin "Aziz Allah" sözü bidattir. Zira bu, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünneti değildir ve ne yazık ki bir sünneti öldürmüştür. Sünnet olan; ezanı duyan kimsenin müezzini tekrarlamasıdır.

Ezanı duyan kimsenin "Şefaat ya Resûlallah" sözü şirktir. Zira şefaat Allah'ın elindedir ve yalnızca O'nun (celle celaluhu) izin verdikleri, yine O'nun (celle celaluhu) izin verdiklerine şefaat edecektir.

"Yoksa Allah'ın dışında şefaatçiler mi edindiler? De ki: 'Onlar (şefaat yetkisine) sahip olmasalar ve (sizin onlara olan ibadetinize) akıl erdiremeseler dahi (yine de onları şefaatçi mi edineceksiniz)?' De ki: 'Şefaatin tümü Allah'ındır. Göklerin ve yerin hâkimiyeti/egemenliği O'na aittir. Sonra O'na döndürüleceksiniz.' "[91]

"Göklerde nice melekler vardır ki -Allah'ın dileyip razı olduğu kimse için izin vermesi dışında- onların şefaatlerinin hiçbir faydası yoktur."[92]

Hâliyle şefaat yalnızca Allah'tan (celle celaluhu) istenir. "Rabbim beni Nebi'nin ve şefaat edenlerin şefaatine nail kıl." denilebilir.

Evet, sahih hadislerde sabit olduğu üzere nebiler, melekler ve şehitler şefaatte bulunacaktır. Ancak bu, onları şefaat sahibi yapmamaktadır. Şefaat bütünüyle Allah'ın (celle celaluhu) yetkisindedir ve O'nun (celle celaluhu) yetkisinde olan, yalnızca O'ndan (celle celaluhu) istenmelidir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dahi kimlere şefaat edeceğini bilmez. Bu sebeple en yakınlarını uyarır. Ona (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ona verilecek şefaat yetkisine güvenmemelerini ister:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Yakın akrabaların olan aşiretini uyararak (işe başla).'[93] ayeti indiği zaman Allah Resûlü buyurdu ki: 'Ey Kureyş topluluğu! Canlarınızı Allah'tan

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra da Ebû Mûsâ El-Eşari bu ayetle amel etmiş, yolculuk nedeniyle Ehl-i Kitap'tan iki kişinin şahitliğini kabul etmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 2780 No.lu rivayet şerhi)

91. 39/Zümer, 43-44
92. 53/Necm, 26
93. 26/Şuarâ, 214

satın alınız. Allah'tan gelen hiçbir şeyden sizi kurtaramam. Ey Muttaliboğulları! Allah'tan gelen hiçbir şeyden sizi kurtaramam. Ey Muttaliboğlu Abbâs! Allah'tan gelen hiçbir şeyden seni kurtaramam. Ey Allah Resûlü'nün halası Safiyye! Allah'tan gelen hiçbir şeyden seni kurtaramam. Ey Allah Resûlü'nün kızı Fâtıma! Benden dilediğini iste! Ama ben Allah'tan gelen hiçbir şeyden seni kurtaramam.' "[94]

M. Ezan Okunurken Görülen Bazı Bidatler

"• Ezan metnine 'seyyidinâ' benzeri lafızları ilave etmek: Günümüzde okunan ezan yıllarca bizzat Peygamber'in huzurunda okunmuş, dinlenmiş ve onaylanmıştır. Ondan asırlar sonra çıkıp onun tasvip ettiği ve vahiyle desteklenen ezanı değiştirmek bidattir. Ezan, rüyada Allah Teâlâ tarafından Peygamber'e telkin edilmiştir. Aynı metin Peygamber'in halifeleri tarafından da yıllarca okutulmuştur. Bunu beğenmeyip ilaveler katmak hangi mantığa sığar? Söz gelişi yasaları çiğneyerek memlekete hizmet edilir mi? Peygamber kendisine nasıl hürmet gösterilmesini istemişse o biçimde hürmet edilir. Günümüzde millî marşların metinlerine kimler ilave yapabilir? Ebû Bekir, Ömer, Bilâl 'seyyide'nin ne anlama geldiğini bilmiyorlar mıydı? Yoksa ilaveciler Peygamber'i, ashabından daha mı çok seviyorlar?[95] Onu sevmek; ancak onun sünnetine ittiba etmek, onun öğrettiği şiar ve esaslara riayet etmekle mümkündür.

• Ezanın toplu hâlde okunma uygulaması: İlk olarak Hişâm ibni Abdullah Dönemi'nde oldu, Selatin Ezanı olarak bilinir.

• Ezandan sonra yüksek sesle salâvat getirme bidati: İlk olarak H 761'de Mısır'da başladı. Sûfiyeden biri, 'Rüyada Peygamber'i gördüm, ezanda salâvat getirilmesini emir buyurdu.' iddiasında bulundu.[96]

• Ezanı müzik aletleri ve teganniyle okumak: Teganni o boyutlara varıyor ki okunanın ezan mı, yoksa uzun hava mı olduğu fark edilemiyor.

• Kaset, video, internet vs.den ezan okutmak: Bazı yerlerde imam ve müezzin olmayınca ezan kasetten okutulur. Bu uygulama ile ezan şiarı

94. Buhari, 2753; Müslim, 206
95. bk. İbn Hacer, Feth, 2/88; İbni Teymiyye, Fetâvâ, 23/103; Şâtıbî, El-İ'tisâm, 2/70
96. bk. Alî Mahfuz, El-İbda', s. 158

yerine getirilmez. Çünkü ezan ibadettir. İradesiz, cansız bir varlık ibadetle sorumlu değildir. Ezanda niyet vardır, kasetle niyet yerine getirilemez. Ezana ruhsat verilmesi hâlinde kamet hatta namaz kıldırmaya kadar da gider. Ezan okuyan sevap niyetiyle okur. Onlarca kişinin bulunduğu bir cemaatte ezan okuyup kamet getirecek birinin bulunmaması bir musibettir. Müezzinin, sesinin ulaştığı yere oranla ecri var. Merkezî sistemle ezan okumak da teyp, video vs. ile okuma hükmündedir."[97]

- Cuma Günü Salâ Okumak[98]
- Cuma Günü İki Ezan Okumak[99]

97. bk. Bidatler Batıl İnançlar Ansiklopedisi s. 282-287 özetle
98. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 2/533
99. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 2/511

NAMAZIN ŞARTLARI BABI

Namazın Şartları

- Vaktinde Kılmak
- Namaz Kılınan Mekânın Temiz Olması
- Necasetten Sakınmak
- Setr-i Avret
- Kıbleye Yönelmek
- Niyet Etmek

Namazları Ertelemenin Sünnet Olduğu Yerler

- Şiddetli Sıcaklarda Öğle Namazını Ertelemek
- Yatsı Namazını Geciktirmek ve Gece Yarısına Yakın Kılmak
- Sıkışıklık, Açlık vb. Durumlarda Namazı Ertelemek

Namaz Kılmanın Yasaklandığı Vakitler

- Sabah Namazının Farzını Kıldıktan Sonra Güneş Doğana Dek
- Güneş Doğarken
- Güneş Tam Tepede Olduğunda (Öğle Namazının Hemen Öncesi)
- İkindi Namazının Farzından Sonra Güneş Batana Dek
- Güneş Batarken

Namaz Kılmanın Yasaklandığı Yerler

- Hamam, Banyo vb. Yıkanılan Yerler
- Kabristan
- Deve Ağılları

Mescid Adabı

- Mescide Sağ Ayakla Girip Sol Ayakla Çıkmak
- Mescide Girerken/Çıkarken Sünnetteki Duaları Okumak
- Tahiyyetu'l Mescid Namazı Kılmak
- Mescidde İnsanlara Rahatsızlık Vermemek
- Mescidi Temiz Tutmak
- Mescidleri Süsleyerek İşlevsizleştirmemek

Kıbleye Yönelme Şartının Düştüğü Durumlar

- Korku Hâlinde Namaz Kılarken
- Binek Üzerinde Nafile Namaz Kılarken
- Kâbe'nin İçinde Namaz Kılarken

NAMAZIN ŞARTLARI BABI

Her ibadetin olduğu gibi namaz ibadetinin de Allah (celle celaluhu) katında geçerli olması için yerine getirilmesi gereken şartları vardır. Namaza başlamadan önce ifa edilmesi gereken bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

Vaktin Girmesi

Namaz, muvakkat/vakitle sınırlı ibadetlerdendir. Vakte riayet etmek namazın sıhhat şartlarından kabul edilmiştir.

"Şüphesiz ki namaz, belirlenmiş vakitler içinde müminlere farz kılınmıştır."[1]

Bu "belirlenmiş vakitler" Cibrîl tarafından Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) öğretilmiş, Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına öğretmiştir.

İbni Şihâb'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Ömer ibni Abdulaziz, namazı geç vakte bıraktı. Urve ibni Zubeyr yanına geldi ve ona şu olayı haber verdi: 'Muğîre ibni Şu'be Irak'tayken bir defasında namazı geciktirdi. Derken Ebû Mes'ûd El-Ensârî yanına geldi ve ona şöyle çıkıştı: 'Ey Muğîre bu yaptığın da ne! Bilmiyor musun ki, Cibrîl indi ve namaz kıldı. Peşi sıra Allah Resûlü namaz kıldı. Cibrîl bir kez daha namaz kıldı, peşi sıra Allah Resûlü de namaz kıldı. Cibrîl yine namaz kıldı, peşi sıra Allah Resûlü de namaz kıldı. Cibrîl bir daha namaz kıldı, peşi sıra Allah Resûlü de namaz kıldı. Cibrîl bir defa daha namaz kıldı, peşi sıra Allah Resûlü de namaz kıldı. Sonra melek Allah Resûlü'ne,

1. 4/Nisâ, 103

'Sana bu şekilde namaz kıldırmakla emrolundum.' dedi.' Ömer ibni Abdulaziz dedi ki: 'Anlattığının ne manaya geldiğini bil! Yani, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz vakitlerini bizzat Cibrîl öğretmiştir.' "[2]

Bureyde ibni Husayb'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimse Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve namaz vakitlerini sordu. Allah Resûlü ona, 'Bizimle birlikte şu iki gün namaz kıl.' dedi. Güneş tepe noktasından meylettiğinde Bilâl'e emretti ve o ezan okudu. Sonra tekrar emretti ve Bilâl kamet getirdi. Sonra yine emretti ve Güneş yüksekte beyaz ve parlakken ikindi namazı için kamet getirdi. Sonra yine emir verdi ve Güneş battığı zaman akşam namazı için kamet getirdi. Sonra yine emretti ve Bilâl şafak kaybolduktan sonra kamet getirdi. Sonra yine emir verdi ve fecir doğduğunda sabah namazı için kamet getirdi. İkinci gün olduğunda Bilâl'e emir verdi ve öğle namazını serinliğe bıraktı. Bilâl de namazını iyice serinlik oluncaya kadar erteledi. İkindi namazını Güneş yüksekteyken ama bir önceki günden biraz daha erteleyerek kıldı. Akşam namazını şafak kaybolmadan önce kıldı. Yatsı namazını gecenin üçte biri geçtikten sonra kıldı. Sabah namazını ortalık iyice aydınlandığında kıldı. Bunun arkasından, 'Namaz vakitlerini soran nerede?' dedi. Soruyu soran kimse, 'Buradayım ey Allah'ın Resûlü!' dedi. Allah Resûlü, **'Namazlarınızın vakti, şu gördüğün iki süre arasındadır.'** buyurdu."[3]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cibrîl, Kâbe'nin yanında bana iki kez imam oldu. İlk seferinde, Güneş batıya kayıp gölgesi takunya tasması kadarken öğle namazını, sonra her şeyin gölgesi kendi boyu kadar olunca ikindi namazını; sonra Güneş'in battığı ve oruçlunun orucunu açtığı zaman akşam namazını; şafak kaybolduğu zaman ise yatsı namazını, aydınlığın yeni başlayıp oruçluya yeme içmenin haram olduğu vakitte de sabah namazını kıldırmıştı.

İkinci seferinde, her şeyin gölgesi kendi boyu kadar olunca yani bir önceki seferde ikindiyi kıldırdığı vakitte öğle namazını; sonra her şeyin gölgesi kendisinin iki katı olunca ikindi namazını; akşam namazını yine önceki vaktinde kıldı sonra gecenin

2. Buhari, 521; Müslim, 610
3. Müslim, 613

üçte biri geçince de yatsı namazını, sonra ortalık ağarınca da sabah namazını kıldırdı. Sonra da bana dönüp şöyle dedi: **'Ey Muhammed bu iki vakit arasında namaz kılma genişliği ve serbestliği senden önceki Peygamberlere tanınan vakitler gibi olup senin de bu iki vakit arasında namaz kılabilmen mümkün olmuştur.' "** [4]

Şer'i bir özür olmaksızın (hastalık, yolculuk, savaş vb.) namazları giriş vaktinden önce veya çıkış vaktinden sonra kılmak yanlış; böyle bir namaz sıhhat şartından yoksun olduğu için batıldır.

A. İlk Vakte Riayet Etmenin Fazileti

Namazları, belirlenmiş vakit içinde kılmak zorunluluk; ilk vaktinde kılmak ise fazilettir:

İbni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne, 'Allah'a en sevimli olan amel hangisidir?' diye sordum.

Allah Resûlü, 'Vaktinde kılınan namazdır.' dedi.

'Sonra hangisidir?' diye sordum.

'Anne babaya iyi davranmaktır.' buyurdu.

'Sonra hangisidir?' diye sordum.

'Allah yolunda cihaddır.' buyurdu.

Daha fazlasını sormayı bırakmam ancak kendisine acımam nedeniyledir." [5]

Namazı ilk vaktinde kılmayı âdet edinmek (özellikle cemaatle); kişinin Allah'ın şiarlarını yücelttiğinin alametidir.

"İşte böyle … Kim de Allah'ın (değer verilmesini istediği, O'nu hatırlatan) şiarlarını yüceltirse kuşkusuz bu, kalplerin takvasındandır." [6]

Bu konuda gösterilen hassasiyetin geri dönüşü, kişinin ateşten azat olunması olacaktır:

4. Ebu Davud, 393; Tirmizi, 149
5. Buhari, 527; Müslim, 85
6. 22/Hac, 32

Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim kırk gece mescidde cemaatle namaz kılar ve bu süre içerisinde yatsı namazının ilk rekâtını kaçırmazsa Allah bu yaptığından dolayı o kimseyi ateşinden azat eder…"[7]

Namazın ilk vaktine riayet etmek; "namazı muhafaza etmek" babındandır. Yüce Allah (celle celaluhu), namazlarını muhafaza eden müminlerin felaha ereceğini ve cennete vâris olacağını haber vermiştir.

"Şüphesiz ki müminler, kurtuluşa ermişlerdir."[8]

"Onlar, (vakitlerine, şart ve rükunlarına, huşu ve sünnetlerine dikkat ederek) namazlarını korurlar. İşte bunlar vâris olanlardır. Onlar, Firdevs Cennetlerine vâris olurlar ve orada ebedî kalırlar."[9]

Abdullah ibni Mes'ûd (radıyallahu anh) namazı muhafazayı, vakitlerin muhafazası olarak tefsir etmiştir.[10] Aynı şekilde namazları zayi etmeyi[11] seleften bir grup, namaz vakitlerini zayi etmek, özensiz davranmak olarak tefsir etmiştir.[12]

Namazın şartları arasında en önemli olanı vakittir. Bu nedenle savaş esnasında dahi namazların vaktinde kılınması emredilmiş; vakit zayi olmasın diye savaş meydanına özgü korku namazı meşru kılınmıştır.

"(Savaş ve korku durumunda) onların içinde olur ve onlara namaz kıldırırsan (şöyle yap): Onlardan bir topluluk seninle beraber (namaza) dursun ve silahlarını yanlarına alsınlar. (Namaz kılanlar) secdeye vardığında, (namaz kılmayanlar) arkanızda (sizi korumak için) dursunlar. (Birinci grup namazı bitirince kalksın). Namaz kılmayan bir topluluk gelsin ve seninle beraber namaz kılsınlar. Tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kâfirler size bir defada/ânsızın hücum edebilmek için silahlarınızdan ve eşyalarınızdan habersiz olmanızı isterler. Yağmurdan dolayı eziyet görüyorsanız ya da hastaysanız silahlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Tedbirlerinizi alınız! Şüphesiz ki Allah, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."[13]

7. İbni Mace, 798
8. 23/Mü'minûn, 1
9. 23/Mü'minûn, 9-11
10. bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 7/417, Mu'minûn Suresi 9. ayetin tefsiri
11. "Onlardan sonra bir topluluk geldi, namazı zayi/ihmal edip şehvetlere uydular. Onlar 'ğayy' (özel bir azap çeşidi) ile karşılaşacaklardır." (19/Meryem, 59)
12. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 14/140 vd.
13. 4/Nisâ, 102

Seferde/yolculukta namazların rekât sayısı düşürülmüş (kasr), ancak vaktin içinde kılınması teşvik edilmiştir:

"Yeryüzünde sefere çıktığınızda kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur. Şüphesiz ki kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır."[14]

Hasta olanın oturarak, uzanarak, gerekirse imayla vakit içinde namaz kılması istenmiştir:

İmrân ibni Husayn'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bende basur hastalığı vardı. Allah Resûlü'ne nasıl namaz kılacağımı sordum. Dedi ki: 'Namazını ayakta durarak kıl. Buna güç yetiremezsen otururak kıl. Buna da güç yetiremezsen yanın üzerine uzanarak kıl.' "[15]

Yüce Allah'ın teşrideki bu tasarrufu, vakte verdiği ehemmiyeti göstermektedir. Müslim, Rabbinin gözettiği maksatları/amaçları gözetmeli, elinden geldiğince ilk vaktinde (ve cemaatle) namazları eda etmelidir.

Namaz vakitlerini ertelemek, bir bireyin/toplumun bozulduğunu gösterir. Zira namaz vakitlerinde ihmalkârlık, dinde ihmalkâr davranıldığını gösterir.

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü bir gün bana, 'Namazı vaktinden erteleyen veya namazın vaktini öldüren idareciler geldiğinde hâlin nice olur?' buyurdu. Ben de, 'Bu konuda ne tavsiye edersin?' dedim. O, 'Namazı vaktinde kıl. Arkasından bu idarecilerle namaza erişirsen yine kıl. Bu senin için nafile bir ibadet olur.' "[16]

Abdullah ibni Ömer'in (radiyallahu anh) azatlısı Nâfi'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni'l Hattâb valilerine şunu yazdı: 'Bana göre en önemli vazifeniz namazdır. Kim namaza devam ederek vaktinde kılarsa, dinini korumuş olur. Kim de namazlarını ihmal ederse, diğer vazifelerini hâliyle daha çok ihmal eder.' Daha sonra da şunları yazdı:

14. 4/Nisâ, 101
15. Buhari, 1117
16. Müslim, 648

‘Öğleyi gölge bir ziralıktan birinizin gölgesi misli oluncaya kadar kılınız. İkindiyi, Güneş yüksekte, beyaz ve parlakken, hayvan binicisinin Güneş batmazdan önce iki veya üç fersahlık yol alacağı müddet içerisinde; akşamı Güneş batınca; yatsıyı ufuktaki aydınlık battığında, gecenin üçte birine kadar kılınız. -Kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin, kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin, kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin- Sabahı da yıldızlar parlak ve cıvıldarken kılınız.’ ”[17]

B. Sabah Namazının Vakti

Sabah namazının vakti fecr-i sadıkla başlar, Güneş’in doğuşuyla son bulur. Konu girişinde zikrettiğimiz hadisler, bunun açık delilidir.

Gecenin zifiri karanlığı sonrasında ufukta iki ayrı aydınlık çizgisi oluşur. Bunlardan birincisi, fecr-i kazib denilen yalancı aydınlıktır ve bu aydınlık çizgisinin sabah namazıyla ilgisi yoktur. İkinci aydınlık çizgisi ise fecr-i sadık denilen doğru aydınlık çizgisidir. Sabah namazının vakti, fecr-i sadık çizgisiyle girmiş olur.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gecenin alacakaranlığında da (Ğales) sabah namazını kılardı. Öyle ki insanlar birbirini karanlık nedeniyle tanımazdı.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

“Mümine kadınlar yün ve tiftikten dokunmuş örtülerine bürünmüş olarak, Allah Resûlü ile birlikte sabah namazında bulunurlardı. Namazdan sonra evlerine dönerlerdi. Bu arada Allah Resûlü, namazı karanlıkta kıldırdığından dolayı kadınlar tanınmazdı.”[18]

O (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah namazını uzun tutar; iki rekâtta altmış, yüz ayet arası okurdu. Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) okuması tertil üzere olduğundan namaz uzun sürer ve Güneş’in doğuşuna yakın bittiği olurdu.

Ebû Berze El-Eslemî’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazını bitirdiği zaman herkes yanı başın-

17. Muvatta, 6
18. Buhari, 578; Müslim, 645

da oturanı tanırdı. Sabah namazında altmış ile yüz ayet arasında Kur'ân okurdu." [19]

Takvimlerde imsak vakti erken gösterilmekte Ramazan aylarında ezan vaktinden önce okunabilmektedir. "İhtiyat" adı altında yapılan bu uygulama, vaktinden önce namaz kılmaya neden olmaktadır. Bu nedenle Müslim, fecri gözetmelidir. Böyle bir imkânı yoksa takvimde yazan imsak vaktinden 15-20 dakika sonra namazı kılmalıdır.

C. Öğle Namazının Vakti

Öğle namazı, Güneş semada ortalandıktan sonra batıya meylettiğinde girer. Her şeyin gölgesi kendi misli oluncaya kadar devam eder.

Güneş semada ortalandığında gölge kaybolur, batıya meylettiğinde gölge başlar ve vakit ilerledikçe gölge boyu uzar. Her şeyin gölgesi kendi boyuna ulaşınca öğle vakti biter, ikindi namazının vakti girer.

D. İkindi Namazının Vakti

Her şeyin gölgesi kendi misli olunca ikindi namazının vakti girmiş olur. Güneş batıncaya kadar ikindi namazının vakti devam eder. İkindi nama-

19. Buhari, 547; Müslim, 461; Bir grup fakih; sabah namazını erteleyip, Güneş'in doğuşuna yakın kılınmasını (isfar) daha faziletli kabul etmişlerdir. Bu görüşlerini ise şu hadise dayandırmışlardır:
Râfi' ibni Hadîc'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılınız. Çünkü onu aydınlıkta kılarsanız mükâfatınız büyük olur." (Ebu Davud, 424)
Bu hadis sahihtir. Ancak Allah Resûlü'nün (s.a.v.) genel uygulamasına değil, özel uygulamasına işarettir. Şöyle ki;

- Sahabenin büyük çoğunluğu Allah Resûlü'nün (s.a.v.) alacakaranlık/ğales vakti sabah namazını kıldığını rivayet eder. Câbir (bk. Buhârî, 560; Müslim, 646), İbni Ömer (bk. İbni Mace, 671). Onun (s.a.v.) ilk gün, namazı ilk vaktinde; ikinci gün, son vaktinde kıldığını rivayet eden sahabiler de ilk gün, vaktin girişinde; ikinci gün, Güneş'in doğuşuna yakın kıldığını rivayet etmişlerdir. Bureyde (bk. Müslim, 613), Ebû Mûsâ (bk. Müslim, 614; Ebû Dâvud, 397), İbni Abbâs (bk. Ebû Dâvud, 393)…
- Sahabiler, onun (s.a.v.) altmış, yüz ayet arası okuduğunu rivayet etmişlerdir. Bu denli uzun bir kıraat için namazın ilk vaktinde başlanacak olsa, Güneş'in doğuşuna yakın namaz sonlanır. (bk. Buhârî, 547; Müslim, 461)
- Sahabeden Ebû Mes'ûd (r.a.); onun (s.a.v.) bir keresinde ilk vakitte, bir keresinde de son vakitte kıldığını; daha sonra ömrünün sonuna kadar ilk vakitte (ğales) namazı kıldığını söylemiştir. (bk. Ebû Dâvud, 394)
- Sahabeden Abdullah ibni Ömer (r.a.); onun (s.a.v.), Ebû Bekir (r.a.) ve Ömer'in (r.a.) namazı ilk vakitte kıldığını, Ömer'in (r.a.) şehadetinden sonra Osmân'ın (r.a.) namazı son vaktinde kılmaya başladığını haber vermiştir. (bk. İbni Mace, 671)

Hâliyle efdal olan; sabah namazını, ilk vaktinde ve uzunca kılmaktır. Yani namaza ilk vaktinde başlayıp, kıraati; Güneş'in doğuşuna yakın sürecek kadar uzatmaktır.

zının son vaktine dair, rivayetlerde yanlış anlamaya mahal verecek bazı lafızlar varid olmuştur:

- "İkindi namazının (son) vakti, güneş sararmaya yüz tutuncaya kadardır."[20]
- "Sonra ikinci gün ikindi namazını her şeyin gölgesi iki misli olunca kıldı."[21]

Bu rivayetler ikindi namazının son vaktini değil, ihtiyar vaktini gösterir. Şöyle ki; hangi namaz olursa olsun efdal olan ilk vaktinde kılmaktır. Namazı son vaktine bırakmak, özürsüz olduğu takdirde mekruhtur. Bunu alışkanlık hâline getirmek ise nifak alametidir.

Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şu namaz münafığın namazıdır: O oturup Güneş'i gözetler. Sonunda Güneş neredeyse şeytanın iki boynuzu arasında olduğu zaman kuşun yem gagalaması gibi dört rekât namaz kılar. Bu namaz içerisinde de Allah'ı çok az anar."[22]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazını ilk vakitte kılmaya özen gösterirdi.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ikindi namazını Güneş yüksek ve canlıyken kıldırırdı. Namazdan sonra içimizden biri Avâlî'ye[23] gidip dönerdi de buna rağmen Güneş hâlâ batmamış olurdu."[24]

Râfî' ibni Hadîc'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'le (sallallahu aleyhi ve sellem) birlikte ikindi namazını kılardık. Sonra bir deve keserdik. On paya bölünürdü ve Güneş batmadan önce pişmiş et yerdik."[25]

Malumdur ki; ikindi namazından sonra deve kesmek, onu bölüştürmek, pişirmek ve yemek uzun vakit ister. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindiyi o kadar erken kılardı ki; akşam namazına kadar tüm bu işleri yapacak vakit kalırdı.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazını bu kadar erken kılmasının elbette bir hikmeti vardır. Zira ikindi, gün sonuna yani insanların en yorgun

20. Müslim, 612
21. Tirmizi, 149
22. Müslim, 622
23. Avali: Medine civarında -iki mil ile sekiz mil arasında mesafelerde- bulunan köyler
24. Buhari, 550; Müslim, 621
25. Buhari, 2485; Müslim, 625

olduğu zamana denk gelmektedir. Bu sebeple en çok kaçırılan veya özensiz kılınan namazlardan biri ikindidir. Bu sebeple Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazı hususunda özel uyarılarda bulunmuştur.

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İkindi namazını kaçıran kimsenin durumu, ailesini ve malını kaybeden kimsenin durumu gibidir."[26]

Ebû Melîh'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bulutlu bir günde, bir gazvede Bureyde ile beraberdik. Bize, 'İkindi namazını erken kılın!' diye talimat verdi. Sonra Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu nakletti: 'Kim ikindi namazını terk ederse, ameli boşa gider.' "[27]

E. Akşam Namazının Vakti

Akşam namazının vakti, Güneş'in batışıyla girer, ufukta kızıllık kaybolunca son bulur.[28]

F. Yatsı Namazının Vakti

Yatsı namazının vakti, ufuktaki kızıllık kaybolunca girer, fecr-i sadığa yani sabah namazı vakti girene dek devam eder.[29]

26. Buhari, 552; Müslim, 626

27. Buhari, 553

28. Sahih hadislerde, "Akşamın son vakti, şafak batıncaya kadardır." (bk. Müslim, 614) ifadesi yer alır. Güneş battıktan sonra ufukta önce kızıllık belirir. Yaklaşık altmış, seksen dakika sonra kızıllık kaybolur, beyazlık belirir. Cumhur-u ulema, hadiste kastedilen şafağın kızıllık olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda bazı hadisler de varid olmuştur. Ancak rivayetler zayıftır. Zira ufukta beliren beyazlığın kaybolması, Güneş batımından üç dört saat sonra, yani gecenin üçte birinin tamamlandığı vakte denk gelir. Bu vakte kadar akşam namazının vaktinin devam etmesi mümkün değildir.

29. Bazı rivayetlerde yatsının son vaktine dair yanlış anlamaya mahal verecek lafızlar varid olmuştur:

- "Yatsı (son) vakti gece yarısına kadardır." (Müslim, 612)
- "İkinci gün (yatsının son vaktini öğretmek için) gecenin ilk üçte biri geçince kıldı." (Müslim, 614)

Bu vakitler yatsının son vakti değil, ihtiyar vaktidir. Gece yarısına veya gecenin üçte birlik kısmına kadar yatsı namazını kılmak efdal olandır. Yatsıyı gece yarısından sonraya bırakmak; yorgunluk, uyku gibi nedenlerle namazı kaçırmaya sebep olabilir.

G. Namaz Vakitleriyle İlgili Meseleler

1. Namazları Ertelemenin Sünnet Olduğu Yerler

Namazları ilk vaktinde kılmak faziletli amellerdendir. Bazı durumlarda ise namazın ertelenmesi sünnettir. Bunlar:

a. Şiddetli Sıcaklarda Öğle Namazını Ertelemek

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sıcak şiddetlendiğinde namazı serinliğe bırakınız. Çünkü sıcağın şiddetlenmesi cehennemin kaynamasından dolayıdır."[30]

Şiddetli sıcak, namaz kılan için huşuya engel olan bir özürdür. Namazda huşuyu korumak ve insanlara kolaylaştırmak babından namazın ertelenmesi tavsiye edilmiştir.

b. Yatsı Namazını Geciktirmek ve Gece Yarısına Yakın Kılmak

Ebû Mûsâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben ve benimle birlikte gemide bulunan arkadaşlarım, Buthân Vadisi'nde konaklamıştık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'deydi. Her gece yatsı namazında bunlardan bir topluluk sırayla Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına giderdi. Ben ve arkadaşlarım bir defasında kendisine ait bir işle uğraşıyorken Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) rastladık. Gece yarısı oluncaya kadar namazı geciktirdi. Sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkıp cemaate namaz kıldırdı.

Namazı bitirdiğinde hazır bulunanlara, 'Yerinizde kalın! Bilin ve sevinin ki sizden başka, insanlardan bu vakitte namaz kılan bir kimsenin olmaması (veya) bu vakitte sizden başkasının namaz kılmaması, Allah'ın üzerinizdeki nimetlerindendir.' buyurdu.

Hadisin ravileri, 'Bu iki sözcükten hangisinin söylendiğini bilemiyoruz.' demişlerdir.

Ebû Mûsâ devamla der ki: 'Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) işittiğimiz şeyden dolayı sevindik ve yerimize döndük.' "[31]

30. Buhari, 536; Müslim, 615
31. Buhari, 567; Müslim, 641

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gece yatsı namazı esnasında meşguliyeti çıktı. Bu yüzden namazı o kadar geciktirdi ki biz, Mescid-i Nebevi'de uyuduk, sonra uyandık, daha sonra tekrar uyuyup uyandık.

Nihayet Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) evinden çıktı ve şöyle buyurdu: 'Yeryüzünde sizin dışınızda namazı bekleyen hiç kimse yoktur.'

İbni Ömer, uyuyup vaktini geçirmekten korkmadığı sürece, yatsı namazını önce ya da sonra kılmak arasında bir ayrım gözetmezdi. Yatsı namazından önce uyuduğu da olurdu."[32]

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah'ın Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem), bir keresinde yatsı namazını gece geç vakte kadar geciktirmişti. Hatta halk uyuyup uyandı, sonra yine uyuyup uyandı.

Arkasından Ömer ibni'l Hattâb, 'Namaz!' dedi.

Bunun akabinde Allah'ın Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem), dışarı çıktı.

Sanki ben şu ânda onu görür gibiyim, elini başının yarısına koymuş, başından sular damlıyordu, 'Eğer ümmetime zor gelmeseydi yatsıyı bu şekilde kılmalarını emrederdim.' buyurdu."[33]

Yatsı namazında aslolan geç kılınmasıdır. Ancak bu, insanlara meşakkat vereceğinden erken kılınmıştır. Özellikle erken uyuyup erken uyanan toplumlarda namazın gece yarısı kılınması bu meşakkati iyice arttıracaktır.

Hâliyle; imkân varsa yatsı namazını geç kılmak gerekir. Bu, insanlara meşakkat verecekse, ilk vaktinde kılmak gerekir.

Bu, unutulmuş sünnetlerdendir. Bu saatte namaz kılmak, İslam ümmetinin özelliklerindendir. İmkân buldukça bu sünnetin ihyası gerekir.

32. Buhari, 570; Müslim, 639
33. Buhari, 571; Müslim, 642

c. Sıkışıklık, Açlık Gibi Durumlarda Namazı Ertelemek

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Akşam yemeğiniz hazırlanıp size takdim edildiği zaman, akşam namazını kılmadan önce yemeğinizi yiyin. Yemeğinizi aceleye getirip ihtiyacınızı gidermeden kalkmayın."[34]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yemek hazırken ve iki pislik kişiyi sıkıştırırken (hela ihtiyacı varken) namaz olmaz."[35]

Sıkışan yahut aç olan kimsenin zihni meşguldür. Kendini namaza vermesi, huşu içinde olması mümkün değildir. Böyle bir durumda -vakti çıkarmamak kaydıyla- önce ihtiyaç gidermek sonra farz namazı eda etmek sünnet olandır.

2. Sabah ve İkindi Vakitlerine Özen Göstermek

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah ve ikindi namazının muhafaza edilmesini ve bu iki namaza özen gösterilmesini istemiştir. Zira biri uykuya diğeri de günün en yorgun zamanına denk geldiği için ihmal edilmektedir. Olası bir ihmale karşı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu iki namaza karşı ümmetinin hassas davranmasını talep etmiştir.

Sabah ve ikindi namazında hassasiyet göstermenin, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) çağrısına icabet etmenin yanı sıra birçok fazileti vardır.

a. Kıyamet Günü Allah'ı Görmeye Vesiledir

Cerîr ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte oturuyorduk.

Mehtaplı bir gecede Ay'a baktı ve 'Bakınız! Siz şu Ay'ı rahat bir şekilde gördüğünüz gibi, Rabbinizi de göreceksiniz. Eğer Güneş doğmadan ve batmadan önce namazdan alıkonmamak elinizden gelirse bunu yapınız.' buyurdu ve 'Onların söylediklerine sabret. Güneş doğmadan önce ve batmadan önce Rabbini hamd ile tesbih et.'[36] ayetini okudu."[37]

34. Buhari, 672; Müslim, 557
35. Müslim, 560
36. 50/Kâf, 39
37. Buhari, 554; Müslim, 633

b. Cennete Götüren, Ateşten Koruyan Amellerdendir

Ebû Mûsâ'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim sabah ve ikindi namazlarını kılarsa cennete girer."[38]

Umâre ibni Ruveybe'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah ve ikindi namazını kastederek, 'Güneş doğmadan ve batmadan önce namaz kılan bir kimse asla cehenneme girmez.' dedi."[39]

c. Meleklerin Hayırlı Şahitliğine Vesiledir

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bazı melekler gece, bazıları da gündüz nöbetleşerek yanınıza gelir. Bunlar, sabah ve ikindi namazlarında bir araya gelirler. Daha sonra, gece sizin yanınızda olanlarla Allah'ın huzuruna çıkarlar.

Allah (celle celalühü) kullarını en iyi kendisi bilmesine rağmen yine de onlara, 'Kullarımı nasıl bıraktınız?' diye sorar.

Onlar da, 'Yanlarından ayrılırken namaz kılıyorlardı. Yanlarına vardığımızda da namaz kılıyorlardı.' diye cevap verirler."[40]

d. Kişiyi Allah'ın Korumasına Alır

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sabah namazını kılan kimse, Allah'ın himayesi altındadır. Artık, Allah'ın, himayesi altına aldığı kimse hakkındaki teminatını yok etmeyin, ikindi namazını kılan da Allah'ın himayesi altındadır. Artık, Allah'ın, himayesi altına aldığı kimse hakkındaki teminatını yok etmeyin."[41]

38. Buhari, 574; Müslim, 635
39. Müslim, 634
40. Buhari, 555; Müslim, 632
41. Darimi, 1466

Ebû Bekir'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, sabah namazını kılarsa o ândan itibaren Allah'ın güvencesine girmiştir. Artık, namaz kılan bir mümini öldürmek suretiyle Allah'ın bu güvencesini bozmayınız. Kim, böyle bir mümini haksız yere öldürürse Allah onu alıp yüzü koyun cehenneme atar."[42]

e. Eksik Bırakılan Namazlara Kefaret Olur

Abdullah ibni Fedâle'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana birçok şey öğretti. Öğrettiği şeyler arasında, 'Beş vakit namazı muhafaza et.' emri de vardı.

Ben, 'Benim bu saatlerde meşguliyetim var. Hepsini ilk vaktinde kılamayabilirim. Bana öyle bir ibadet emret ki sevabı çok kapsamlı olsun. Onu yaptığımda bana yeterli olsun.' dedim.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İki asra devam et.' dedi.

Bizim dilimizde 'asr' kelimesi olmadığı için iki asrdan kastedilenin ne olduğunu sordum. Allah Resûlü, 'Güneş doğmadan ve batmadan önceki namazlardır.' buyurdu."[43]

3. Yatsıdan Önce Uyumak, Sonrasında Konuşmak Kerih Görülmüştür

Ebû Berze El-Eslemî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) yatsıdan önce uyumayı, sonrasında konuşmayı hoş karşılamazdı."[44]

Yatsı namazından önce uyumak kerih görülmüştür. Zira bu saatte uyunduğunda uyanamama ve yatsı namazını kaçırma tehlikesi vardır.

Yatsı namazından sonra uyumadan beklemek (sabahlamak) kerih görülmüştür. Çünkü günü ibadetle sonlandıran insan, konuşarak bunu bozmuş olur. Ayrıca gece geç uyuyarak sabah namazına kalkmayı zorlaştırmış olur.

42. İbni Mace, 3945
43. Ebu Davud, 427
44. Buhari, 547; Müslim, 461

Şayet dinî veya dünyevi bir ihtiyaç olursa yatsıdan sonra konuşmakta şer'i bir sakınca yoktur.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Müslimleri ilgilendiren toplumsal meselelerde, gece geç saatlere kadar oturmuştur:

Ömer ibni'l Hattâb'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir'le birlikte Müslimleri ilgilendiren meselelerde geceleri konuşmalar yapardı, ben de onlarla beraber olurdum."[45]

Bazen ashabına nasihatte bulunmuştur.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ömrünün son zamanlarında bize yatsı namazını kıldırdı.

Selam verince ayağa kalktı ve 'Bakın şu geceniz var ya, işte bu geceden itibaren yüzyılın başında şu ânda yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmayacaktır.' dedi.

İnsanlar, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözü hakkında kendi aralarındaki konuşmalarında 'yüzyıl' konusunda hataya düştüler, yanlış anladılar. Hâlbuki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ancak o gün yeryüzünde olanlardan hiç kimsenin kalmayacağını söylemiştir. Kendisi, bu ifadesiyle o neslin biteceğini kastediyordu."[46]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yatsıdan sonra eşleriyle sohbet etmiş, sonra uyumuş ve gece namazına kalkmıştır.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), Meymûne'nin (radiyallahu anha) evinde olduğu bir gece, kendisinin gece namazının nasıl olduğuna bakmak için Meymûne'nin evinde kaldım. Allah Resûlü ehliyle bir müddet sohbet etti, sonra yattı."[47]

4. Vakit Ne ile İdrak Edilir

Kişi vakit namazının bir rekâtına yetişmişse vakte yetişmiş ve namazı vaktinde kılmış olur.

45. Tirmizi, 169
46. Buhari, 601; Müslim, 2537
47. Müslim, 763

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim imamla birlikte kılınan namazın bir rekâtına yetişirse o namaza yetişmiş olur."[48]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, Güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtına yetişirse sabah namazına yetişmiş olur. Kim, Güneş batmadan önce ikindi namazından bir rekâta yetişirse ikindi namazına yetişmiş olur."[49]

Bazı rivayetlerde "Secdeye yetişen vakte yetişmiştir." ifadesi yer alır. Bu ifadeden kastedilen, rekâttır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, Güneş batmadan önce ikindiden veya Güneş doğmadan önce sabah namazından bir secdeye yetişirse namaza yetişmiş olur."[50] (Secdeden kasıt, rekâttır.)

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biz secdedeyken namaza yetiştiğinizde hemen secdeye varınız ve onu, namazdan bir rekât olarak saymayınız. Kim, bir rekâtın rükûsuna yetişirse o rekâta yetişmiş olur."[51]

Hâliyle bir rekât namazı vaktinde kılan kimse, diğer rekâtları bir sonraki vakte sarksa da namazı vaktinde kılmıştır.

5. Namaz Kılmanın Yasaklandığı Vakitler

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı vakitlerde namaz kılmayı yasaklamıştır.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazından sonra Güneş doğana dek, ikindi namazından sonra da Güneş batıncaya kadar namaz kılmayı neh-

48. Buhari, 580; Müslim, 607
49. Buhari, 579; Müslim, 608
50. Müslim, 608
51. Ebu Davud, 893

yettiğini, içlerinde Ömer ibni'l Hattâb'ın da bulunduğu, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabının pek çoğundan işittim. Bu ashab içerisinden en çok sevdiğim ise Ömer'di."[52]

Ukbe ibni Âmir El-Cuhenî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Şu üç vakit vardır ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu vakitler içerisinde namaz kılmayı ve cenazelerimizi defnetmeyi bize yasaklardı. Bunlar: Güneş'in doğmaya başlamasından yükselmesine kadar olan vakit, öğle vakti ayakta duranın gölgesinin, olduğu yere düşmesinden Güneş'in batıya meyletmesine kadar olan vakit ve Güneş'in zayıflayıp batmaya başladığı vakitten batmasına kadar olan vakit."[53]

Bu hadislerden anlıyoruz ki şu beş vakitte namaz kılmak yasaklanmıştır:

- Sabah namazının farzını kıldıktan sonra Güneş doğana dek
- Güneş doğarken
- Güneş tam tepede olduğunda (öğle namazının hemen öncesi)
- İkindi namazının farzından sonra Güneş batana dek
- Güneş batarken

Hiçbir sebep yokken bu vakitlerde namaz kılmak yasaklanmıştır. Bu yasağın **hikmetlerinden biri,** kâfirlere benzememektir. Zira bu vakitlerde kâfirler Güneş'e secde etmektedir.

Amr ibni Abese'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Gecenin hangi saatindeki ibadet daha makbuldür?' dedim. O da şöyle buyurdu:

'Gecenin son vaktinde daha makbuldür. Sabah namazını kılıncaya kadar istediğin kadar nafile kıl. Çünkü o vakitte melekler hazır bulunurlar ve hem de sevapları eksiksiz yazarlar. Sabah namazı kılana kadar böyledir. Sabah namazını kıldıktan sonra Güneş doğuncaya kadar ve bir iki mızrak boyu yükselinceye kadar namaz kılmayı bırak. Çünkü Güneş, şeytanın boynuzları arasında doğar ve Güneş'e tapanlar o

52. Buhari, 581; Müslim, 826
53. Müslim, 831

saatte ibadet ederler. Sonra istediğin kadar yine nafile kıl. Çünkü bu saatte kılınan namazlara melekler tarafından şahit olunur ve sevapları da eksiksiz yazılır. Gölge mızrak boyu olduğunda namazı bırak. Çünkü o saatte cehennem tutuşturulur ve kapıları açılır. Güneş batıya meyledince ikindi namazını kılıncaya kadar istediğin namazı kıl. Çünkü bu saatte kılınan namaz da şahitlidir. Sonra Güneş batıncaya kadar namaz kılmayı bırak. Çünkü Güneş şeytanın iki boynuzu arasında batar ve kâfirler de o saatte ibadet ederler.' "[54]

Bir sebebe binaen kerahat vaktine denk gelen namazlar, bu vakitte kılınabilir.

Mezkûr vakitlerde yasaklanan namaz, bu vakitlerde hiçbir sebep yokken kılınan namazdır. Bazı rivayetlerde zikredildiği gibi mezkûr vakitleri gözetleyip özellikle o vakitlerde namaz kılmaktır.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri Güneş'in batışı veya doğuşu esnasında namaz kılmaya kalkışmasın."[55]

Şayet özel bir sebep olur ve kılınacak namaz bu vakitlere denk gelirse, bu vakitlerde namaz kılmakta bir beis yoktur.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vaktin sonuna yetişen kimsenin bir rekâtlık zaman kalsa dahi namaz kılmasını istemiştir. Hiç şüphesiz bu durumdaki biri, namazı yasak vakitte kılmış olacaktır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, Güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtına yetişirse sabah namazına yetişmiş olur. Kim Güneş batmadan önce ikindi namazından bir rekâta yetişirse ikindi namazına yetişmiş olur."[56]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir özür nedeniyle nafileleri kaçırdığında ikindi namazından sonra kılmıştır.

54. Nesai, 572; Tirmizi, 3579
55. Buhari, 585; Müslim, 828
56. Buhari, 579; Müslim, 608

Bukeyr; İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) azatlısı Kureyb'den şunu rivayet etmiştir:

"İbni Abbâs (radiyallahu anh), Abdurrahman ibni Ezher (radiyallahu anh) ve Misver ibni Mahrame (radiyallahu anh), şöyle söyleyerek beni, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımı Âişe'ye (radiyallahu anha) göndermişlerdi:

'Bizden kendisine selam söyle ve ikindi namazından sonra iki rekât namaz kılma meselesini sor.

Kendisine, 'Bize senin bu namazı kıldığın haberi getirildi. Hâlbuki Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yasakladığı bize ulaşmıştır.' de.

İbni Abbâs'ın da, 'Ömer ibni'l Hattâb ile birlikte bu namazdan dolayı halkı döverdik.' dediğini söyle.'

Kureyb şöyle devam etti: 'Ben de Âişe'nin yanına girdim ve kendisine benimle gönderdikleri sözleri ilettim.'

O da, 'Ummu Seleme'ye sor.' dedi.

Ben de yanlarına gidip Âişe'nin (radiyallahu anha) söylediğini onlara ilettim. Onlar da beni bu sefer, Âişe'ye gönderdikleri şeyin bir benzeriyle Ummu Seleme'ye gönderdiler.

Ummu Seleme de, 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu iki rekâtı yasakladığını duydum. Sonra kendisini bu iki rekâtı kılarken gördüm. Bu iki rekâtı kılarken ikindi namazını kılmıştı. Namazdan sonra, benim yanımda Ensâr'dan Harâmoğulları'ndan birtakım kadınlar varken kendisi benim yanıma girdi ve bu iki rekât namazı kıldı. Ben de bir kız çocuğunu kendisine gönderdim ve 'Yanına var, dur ve kendisine, 'Ummu Seleme sana, 'Ey Allah'ın Resûlü, bu iki rekât namazı yasakladığını senden duyuyordum ama şimdi senin bunu kıldığını görüyorum. (Bunun hikmeti nedir?)' diyor.' de. Eğer eliyle işaret ederse geri çekil.' dedim. O da denileni yaptı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) eliyle işaret etti, kız da geri çekildi. Namazı bitirdiğinde, 'Ey Ebû Umeyye'nin kızı (Ummu Seleme), ikindiden sonra iki rekât namazı sormuşsun. Durum şudur: **Bana Abdulkays Kabilesi'nden bir kısım insanlar Müslim olmak için kabilelerinden kalkıp gelmişti, öğleden sonraki iki rekât namazı kılmaktan beni meşgul ettiler. İşte kıldığım budur.'** buyurdu."[57]

57. Buhari, 1233; Müslim, 834

Sabah namazının sünnetini kılamadan cemaatle farzı kılan, farzdan sonra sünneti kılan sahabiye sükût ederek onay vermiştir.

Kays ibni Âmir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının farzından sonra namaz kılan birini gördü ve bunun üzerine, 'Sabah namazı iki rekâttır.' dedi.

O adam, 'Ben farzdan önceki sünneti kılmamıştım. O iki rekâtı kıldım.' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir şey demedi."[58]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim sabah namazının iki rekâtını kılamaz ise Güneş doğduktan sonra bile olsa mutlaka kılsın."[59]

Bu örnekler göstermiştir ki; bir sebebe bağlı olan namazlar bu vakitlerde kılınabilir. Örneğin, abdest alan biri bu vakitlerde abdest sünnetini; mescide giren biri bu vakitlerde Tahiyyetu'l Mescid namazını; uykuda kalan veya unutan biri bu vakitlerde kaçırdığı namazı kılabilir.[60]

58. Ebu Davud, 1267

59. Tirmizi, 423

60. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yolculuk esnasında uykuda kalmış ve sabah namazını kaçırmıştır. Uyanır uyanmaz namazı kılmamış, mekân değiştirdikten sonra namazı kılmıştır.
Ebû Katâde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Bir gece Allah Resûlü ile birlikte seferdeydik. Derken topluluk içinden biri, 'Ey Allah'ın elçisi bizim için bir mola versen!' dedi. Allah Resûlü, 'Ben uyuya kalıp namaza kalkamamanızdan endişe ediyorum.' şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine Bilâl, 'Ben sizi uyandırırım.' dedi. Nihayet kafiledeki herkes uyudu. Bilâl de sırtını bineğine yasladı. Gözleri uykuya yenik düştü ve o da uyuya kaldı. Derken Allah Resûlü uyandı. O esnada, Güneş'in yuvarlağı ufukta belirmişti. Bunun üzerine, 'Ey Bilâl! Söylediğin söz nerede kaldı?' dedi. Bilâl, 'Hayatımda bunun gibi bir uykuyla karşılaşmadım.' diye cevap verdi. Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Yüce Allah dilediği zaman sizin ruhlarınızı kabzeder, dilediği zaman de geri iade eder… Ey Bilâl! Kalk, Müslimlere namazı haber vermek için ezan oku!' Daha sonra Allah Resûlü abdest aldı. Güneş iyice yükselip ışığı beyazlaşınca kalktı ve cemaate namaz kıldırdı." (Buhari, 595)
Bazı âlimler bu rivayete dayanarak, yasaklanan vakitlerde sebepli-sebepsiz hiçbir namazın kılınmayacağını söylemişlerdir. Oysa Allah Resûlü'nün namazı ertelemesi yasak vakte denk geldiğinden değil, özel bir sebepledir.
"Her biriniz yükünü alsın ve yola koyulsun çünkü bu vadide şeytan bize uğramıştır." (Müslim, 680)
"Bu vadide şeytan vardır." (Muvatta, 26)
Bu manevi bir durumdur ve ancak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bileceği bir engeldir. Hâliyle bu hadise uyarak namazın ertelenmesi doğru değildir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

6. Bir Özür Nedeniyle Namazı/Namazları Kaçıran, Özür Sonlanınca Tertip Üzere Namazları Kılar

Bir kişi unutmak, uyumak veya savaş gibi durumlarda namazı kaçırır, özür sonlanınca kılmak isterse tertip üzere namazları eda eder. Örneğin, bir savaş nedeniyle öğle ve ikindiyi kılamayan, şayet akşam namazı vaktinde kılma imkanı bulursa önce öğleyi, sonra ikindiyi, sonra akşam namazını kılar.

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer, Hendek Savaşı'nda Güneş batmak üzereyken Allah Resûlü'nün yanına geldi ve Kureyşli kâfirlere hakaret etmeye başladı ve 'Ey Allah'ın Elçisi, Güneş batmadan neredeyse ikindi namazını kılamayacaktım.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Allah'a andolsun ki ben bile kılmadım.' buyurdu.

Sonra kalkıp Buthan'a gittik. Allah Resûlü namaz kılmak için abdest aldı, biz de abdest aldık. Güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldırdı. Ondan sonra da akşam namazını kıldırdı."[61]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hendek Savaşı Günü Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) dört vakit namazı vaktinde kılmalarına engel oldular. Gece epey ilerledikten sonra Bilâl'e emretti. O da ezan okudu sonra kamet getirdi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını kıldı. Sonra kamet getirildi, ikindi namazını kıldı. Sonra yine kamet getirildi, akşam namazını kıldı, daha sonra bir kez daha kamet getirildi ve yatsı namazını kıldı."[62]

7. Kutuplar Gibi Gece ve Gündüz Süresinin Normalin Dışında Olduğu Yerlerde Vakitler Takdir Edilir, Yirmi Dört Saatlik Dilimde Beş Vakit Namaz Kılınır

Bunun delili Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadisidir:

Nevvâs ibni Sem'ân El-Ensârî'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bizler, 'Ey Allah'ın Resûlü Deccâl'in yeryüzünde kalma süresi ne kadardır?' dedik.

61. Buhari, 596; Müslim, 631
62. Tirmizi, 179; Bu rivayetin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

Allah Resûlü, 'Kırk gündür. Bir gün bir yıl gibi, bir gün bir ay gibi, bir gün de bir hafta gibi, diğer günleri ise sizin günleriniz gibi olacaktır.' buyurdu.

Biz, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu bir yıl gibi olan günde bizim bir günümüzün namazı yetecek mi?' dedik.

Allah Resûlü, 'Hayır, siz bugün için namaz vakitlerini hesaplayınız.' buyurdu."[63]

Deccâl'in alışılmışın dışında İslam ümmeti içinde kalacağı kırk gün için, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ölçü koymuştur. O günler vuku bulduğunda namaz vakitleri ölçülür ve her yirmi dört saat içinde beş vakit namaz eda edilir.

Namaz Kılınan Yerin Temiz Olması

Namazın sıhhat şartlarından bir diğeri de namaz kılınacak yerin necasetten temizlenmiş, temiz bir yer olmasıdır.

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bana, benden önce hiçbir kimseye verilmeyen beş özellik verildi: Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilirken ben siyah beyaz bütün insanlara peygamber olarak gönderildim. Benden önce hiçbir kimseye helal olmayan ganimet bana helal kılındı. **Temiz olan yeryüzü bana mescid ve temizleyici kılındı, bu nedenle herhangi bir kimseye namaz vakti nerede gelirse orada kılıversin.** Ben, bir aylık mesafeden (düşman kalbine salınan) korkuyla muzaffer oldum/yardım gördüm. Bana şefaat hakkı verildi"[64]

Hadiste geçen طَيِّبَةً /tayyibeten lafzı her yerin değil, temiz olan yerin namaz kılmaya elverişli olduğunun delilidir.[65]

Namazın sahih olması için namaz kılınan yerin temiz/necasetten arınmış olması yeterlidir. Bu da kişinin kıyamda durduğu, rükû, secde ettiği ve oturduğu yerle sınırlıdır. Bu kadarının temiz olması, namazın sıhhati için yeterlidir.

Kişi temiz bir yer bulamaz ve necis bir mekânda olduğu hâlde namaz vakti girerse; gücünün yettiğince Allah'tan (celle celaluhu) korkar ve namazını eda

63. Müslim, 2937
64. Müslim, 521
65. bk. Neylu'l Evtâr, 612 No.lu hadis şerhi

eder. Zira Allah (celle celaluhu), hiç kimseye gücünden fazlasını yüklemez[66] ve kullarından güçleri nispetinde kendinden (celle celaluhu) korkmalarını ister.[67] Temiz yer bulamamak namazı vaktini çıkaracak şekilde ertelemeye özür değildir. Namazın en tekitli şartı vakit içinde eda edilmesidir.[68]

A. Namaz Kılmanın Yasaklandığı Yerler

Aslolan, temiz olan her yerde namaz kılınabilmesidir. Allah (celle celaluhu) bu ümmete bir lütuf olarak temiz olan her mekânı mescid kılmıştır. Bununla birlikte temiz olsa dahi, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılmayı yasakladığı yerler vardır. Müslim, ona (sallallahu aleyhi ve sellem) ittibaen bu yerlerde namaz kılmamalıdır.

1. Hamam, Banyo Gibi Yıkanılan Yerlerde Namaz Kılmamak

Ebû Saîd El-Hudri'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Mezarlıklar ve banyolar (hamamlar) dışında yeryüzünün tamamı mesciddir, yani namaz kılınabilir."[69]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yıkanılan (hamam vb.) yerlerde namaz kılmayı yasaklamıştır. Evlerde bulunan banyo ve umumi yıkanma yerleri olan hamamlar arasında fark yoktur.[70]

2. Makberde/Kabristanda Namaz Kılmamak

Ebû Saîd El-Hudri'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Mezarlıklar ve banyolar (hamamlar) dışında yeryüzünün tamamı mesciddir, namaz kılınabilir."[71]

66. bk. 2/Bakara, 286
67. bk. 64/Teğabûn, 16
68. bk. s. 527
69. Ebu Davud, 492; Tirmizi, 317
70. Bu yasağın illetini bilmiyoruz. Hâliyle banyonun necis olması, çıplaklık vb. illetler birer tahminden öteye geçmemiştir. Bir banyo temiz olsa, avret yerleri örtülse dahi orada namaz kılınmaz. Zira bizim bilmediğimiz, Allah'ın (celle celaluhu) bildiği ve Resûl'üne bildirdiği bir illet nedeniyle banyoda namaz kılmak yasaklanmış olabilir.
71. Ebu Davud, 492; Tirmizi, 317

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) makberde/kabristanda yani özel veya umumi mezarlıkta namaz kılmayı yasaklamıştır. Mezarlık namaz kılmaya elverişli bir mahal değildir.[72]

Kabirlere Yönelik Namaz Kılmakla İlgili Yasaklar

a. Kabirlerin Mescid Edinilmesi

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kabrin üzerine mescid inşa edip, orayı namazgâh edinmeyi kesin bir dille yasaklamış; bu fiili yapanları da lanetlemiştir.

Âişe Annemiz (radiyallahu anha) ile Abdullah ibni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sekerat hâli geldiğinde kendisine ait hamîsayı (üzeri işlemeli örtüyü) yüzüne örtmeye başladı. Sıcaklık basınca yüzünü açıyordu.

Kendisi bu durumdayken Yahudi ve Hristiyanların yaptıklarından sakındırmak için, 'Allah'ın laneti Yahudi ve Hristiyanların üzerine olsun. Peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler.' buyurdu."[73]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah Yahudilere ve Hristiyanlara lanet etsin. Çünkü onlar, peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler."[74]

Kabirleri mescid edinmek, bir Yahudi ve Hristiyan ahlakıdır. Bu yolla dinlerini ifsad etmiş, nebilerin tevhidî mesajına şirk karıştırmışlardır. Bu sebeple de Allah katındaki en şerli insanlardır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Habîbe ve Ummu Seleme (radiyallahu anhuma) Habeşistan'da gördükleri ve içerisinde resimler (suretler) bulunan kiliseyi, Allah Resûlü'ne de (sallallahu aleyhi ve sellem) anlat-

72. Kabirlerde namaz kılmanın yasaklanmasının, oranın necis olmasıyla bir ilgisi yoktur. Zira toprağın üstü temiz, altında yatan insan ölüyken de diriyken de temizdir. Hâliyle kabristan temiz dahi olsa orada namaz kılmak caiz değildir. Konu içinde açıklanacağı üzere kabirlerde namaz kılmanın yasaklanması; tevhidi korumak ve şirke götüren tüm yolları kapatmak hassasiyetiyle ilgilidir. İnsanların türbelere taptığı, kabirlerde çaput bağlayıp dilek dilediği, anıt mezarlarda yatanlara birbirini şikâyet ettiği, kabirlerde yatanların şehirleri deprem vb. doğal afetlerden koruduğuna inandığı… günümüzde; bu yasağın geçerliliğini koruduğu izahtan vareste olsa gerektir.

73. Buhari, 435; Müslim, 531

74. Buhari, 437; Müslim, 530

mışlardı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu kimseler, kendileri arasında iyi kimseler olup bunlar vefat ettiğinde kabri üzerine mescid bina eder, içerisine bu resimleri (suretleri) yaparlardı. İşte böyle kimseler Kıyamet Günü, Allah katında yaratılmışların en kötüleridir.' buyurdu."[75]

Kabirleri mescid edinmek, ölüleri kutsamak ve onların ölümden sonra da bereketlerinin devam ettiğine inanmaktan kaynaklanan bir itikadi hastalıktır. Bu hastalıklı düşünce ilim adamlarından avama doğru indiğinde genişlemekte ve kabirde yatanların Allah'ın (celle celaluhu) yardımcıları gibi hastalara şifa verdiği, kapanan kısmetleri açtığı, rızkı genişlettiği, darda kalana yardım ettiği, medet umanların imdadına yetiştiği... gibi bir şirk bataklığına dönüşmektedir. Yaratan da rızık veren de kısmetleri açan da rızkı daraltıp genişleten de dua edenin duasına, darda kalanın imdadına yetişen de Allah'tır (celle celaluhu). O'nun (celle celaluhu), kendisine yardımcı olarak salihlere, talepleri kendine ulaştıracak aracılara, kulları kendisine yakınlaştıracak seçkinlere ihtiyacı yoktur. Zira O (celle celaluhu); kullarını görmekte, duymakta, her hâllerinden haberdar olmakta, yani onları çepeçevre kuşatmaktadır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şirki ve şirke götürücü yolları kapamak için gönderildiğinden ötürü kabirlere yönelik birtakım yasaklar getirmiş, geçmiş ümmetlerin tevhidden sapma yollarını kapatmıştır. Bu yasaklardan biri de İslam'ın ilk yıllarında kabir ziyaretlerini yasaklamasıdır.[76] O (sallallahu aleyhi ve sellem) , kabirlerde yatan salihlere ibadet eden bir toplumun kalplerinde yatan kabirlere dair batıl inanışları sonlandırmak istemiştir. Tevhid kalplere yerleşip şirk inancından arındıklarında kabir ziyaretlerine müsaade etmiştir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ben, bundan önce sizleri, kabir ziyaretinden menetmiştim. Bundan sonra kabirleri ziyaret ediniz; çünkü kabir ziyareti dünyaya bağlılığı azaltır ve ahreti hatırlatır."[77]

Mescid edinilmiş kabirlerde kılınan namaz batıldır. Orası namaz kılma mahalli değil, Yüce Allah'ın lanetine mahal olan bir şirk merkezidir.

75. Buhari, 427; Müslim, 528
76. bk. Müslim, 976-977
77. İbni Mace, 1571

b. Kabre Yönelerek Namaz Kılmak

Ebû Mersed El-Ğenevî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kabirlerin üzerine oturmayın ve onlara (yönelerek) namaz kılmayın."[78]

Kabrin kıbleye denk geldiği yerde namaz kılmak yasaklanmıştır. Bu, şahısların tazim edilip kabirlerin mescid edinilmesine sebep olur.[79]

Kabirlere yönelik/kabri kıble edinerek kılınan namaz (bizatihi nehyedildiğinden) batıldır.[80]

Allah Resûlü'nün Mezarlıkta Cenaze Namazı Kılması

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mezarlıkta ve kabre yönelik namaz kılmayı yasaklamıştır. Bununla birlikte o (sallallahu aleyhi ve sellem), mezarlıkta cenaze namazı kılmıştır.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin gömülmüş bir cenazenin bulunduğu kabrin yanına geldi ve 'Bu ne zaman defnedildi?' diye sordu.

Oradakiler, 'Geceleyin.' dediler.

78. Müslim, 972

79. El-Minhâc, 972 No.lu hadis şerhi, Şâfiî'den (rahimehullah) naklen

80. Buhari (rahimehullah) şu hadiseyi muallak olarak rivayet eder: "Enes (radiyallahu anh) kabre yönelik namaz kılmıştır. Ömer (radiyallahu anh) 'kabre (dikkat et) kabre (dikkat et)' diye seslenmiştir. (Kitâbu's Salât, Buhari, 48. Bab başlığı, muallak olarak) Enes (radiyallahu anh) onun kabri kastettiğini anlayınca ilerlemiş ve kabri geçip arkasında bırakarak namazını tamamlamıştır." (Fethu'l Bârî, Kitâbu's Salât, 48. Bab başlığı) Buhari (rahimehullah) bu kıssadan şu sonuca ulaşmıştır: "Ömer ona namazı iadeyi emretmedi. Yani o (rahimehullah), şayet kabre yönelik namaz kılmak namazı batıl kılsaydı, Enes'in (radiyallahu anh) namazını iade etmesi gerekirdi." demek istemiştir.
Kanaatimizce bu istidlal yerinde değildir. Şöyle ki;

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kabirlere yönelik namaz kılmayı yasaklamıştır. Nehiy, ibadet alanındadır ve kıbleyle ilgili olduğundan, namazdan ayrı düşünülmesi mümkün değildir.

• Ömer'in (radiyallahu anh) Enes'e (radiyallahu anh) iadeyi emretmediği sarih/açık değildir.

• Enes'in (radiyallahu anh) namazı kesmemesi ve yasağı izale ettikten sonra namazına devam etmesi farklı şekilde anlaşılabilir. Zira namazı bozacak unsur izale edildikten sonra namaza devam etmek bazı âlimlere göre sahihtir. İmam Mâlik Muvatta'da İbni Ömer (88), İbni Abbâs (89), Saîd ibni Müseyyib (90) gibi selef büyüklerinin namazda burunlarının kanadığını, namazı kesip kanı yıkayıp abdest alarak namaza kaldıkları yerden devam ettiklerini nakletmiştir. Hâliyle birinin namazı bozan bir unsuru izale edip namaza kaldığı yerden devam etmesi, onun, namazı batıl görmediği anlamına gelmez.

• Sonuç olarak sahabenin bu uygulamasından şu anlaşılabilir:
Kabre yönelik namaz kılan bunu kastederse namazı bâtıldır. Farkında olmadan kılar ve uyarılınca durumu ıslah ederek namaza devam ederse, namazı sahihtir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

Allah Resûlü, 'Bana da haber verseydiniz ya!' dedi.

Oradakiler, 'Biz onu gecenin karanlığında defnettik. Seni uyandırmak istemedik.' dediler.

Bunun üzerine Peygamber (onun namazını kılmak için) ayağa kalktı. Biz de arkasında saf yaptık. Ben de safın içindeydim. Peygamber onun namazını kıldırdı."[81]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mescidi süpüren siyahi bir kadın -veya genç- vardı. Allah Resûlü bir gün onu göremeyince ashabına onun nerede olduğunu sordu.

Oradakiler, 'O, vefat etti.' dediler.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bunu bana bildirseydiniz.' buyurdu.

Sanırım onu önemsememişlerdi. Fakat Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bana kabrini gösterin.' buyurdu. Kendisine kabrini gösterdiler. Onun için cenaze namazı kıldı, arkasından şöyle buyurdu: 'Şüphesiz ki bu kabirler, içerisindekiler için karanlıkla doludur. Ancak Yüce Allah üzerlerine, kıldığım namazım sayesinde onlar için kabirleri aydınlatır/nurlandırır.' "[82]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü yasağı ve fiilî uygulaması arasındaki bu zıtlık sebebiyle âlimlerimiz arasında ihtilaf oluşmuştur. Görülen odur ki; cenaze namazı bu yasağın istisnasıdır. Yani; umumen kabristanda namaz kılmak yasaktır. Ancak cenaze namazı Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) fiiliyle bu umumi yasaktan istisna tutulmuştur.[83]

81. Buhari, 1321

82. Buhari, 1337; Müslim, 956

83. Bazı âlimlerimiz bu zahiren görünen zıtlığı şöyle yorumlamışlardır:

• Kabirlerde namaz kılmanın yasaklanması, haramlık ifade eden kesin bir nehiy değildir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) mezarlıkta namaz kılması, nehyi haramlıktan sarf etmiş ve mekruh olduğunu göstermiştir.

• Bir grup âlim, kabirlerde namaz kılmak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hususiyetlerindendir, demiştir. Oysa Allah Resûlü'nün her yaptığı, ümmeti için örnektir. Hususiyet iddiası özel, açık bir delile dayanmalıdır.

• Âlimlerimizden bir grup yukarıda beyan edildiği üzere cenaze namazını, kabirde namaz kılmayı yasaklayan delillerin istisnası kabul etmiştir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 1037. hadis şerhi) Şunu belirtmeliyim ki; cenaze namazının normal namazdan farklı olması bu ayrımda etkili olmuş olmalıdır. Zira cenaze namazında rükû ve secde yoktur. Ayrıca cenaze namazı, ölünün duaya ve istiğfara

c. Allah'ın Dışında İbadet Edilen Putlara Yönelik Namaz Kılmak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kabirlere yönelerek namaz kılmayı yasaklamıştır. Bunda illet kabrin tazim edilmesi ve kabirde yatanlara tapınma tehlikesidir. Şüphe yok ki putlara yönelik kılınacak namaz öncelikli olarak bu yasağa dâhildir. Allah'ın (celle celaluhu) dışında ibadet edilen put, (Mecusilerin taptığı) ateş, ilahlaştırılan lider resimleri, putlaştırılmış türbe/ziyaret ve benzerlerini kıble edinerek kılınan namazlar batıldır.[84]

---

olan ihtiyacı nedeniyle kılınmaktadır. Yani cenaze namazı ölüyü tazim değil; bilakis onun, mümin kardeşlerinin duasına olan ihtiyacını gösteren bir ibadettir. İçinde secde olmaması ve ifade ettiği anlam, kabirleri tazim ve onlara tapınma illetini ortadan kaldırmaktadır. Kabristanda cenaze namazına müsaade edilmesinin illetlerinden biri bu olmalıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

84. İmam Buhari Kitâbu'l Salât, 51. Babta şöyle der: "Önünde ateş, tandır veya Allah'ın dışında ibadet edilen bir şey olup da Allah'ı kastederek namaz kılan hakkında bab" İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Güneş tutuldu. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldı ve şöyle buyurdu: 'Cehennem bana gösterildi. Bugün gördüğümden daha korkunç bir manzarayla karşılaşmadım.' " (Buhari, 431)

Buhari'nin (rahimehullah) bu tasarrufundan zahiren anlaşılan, bu şekilde kılınan namazın sahih olduğudur. İmam Buhari'nin zikrettiği rivayet ve (zahiren) ulaştığı sonuç yerinde bir istidlal olmasa gerektir. Şöyle ki;

- Allah'ın, Nebi'sine gösterdiği ateşle, insanların taptığı/putlaştırdığı ateş aynı şey değildir. (Fethu'l Bârî, Kitâbu's Salât, 51. Bab başlığı şerhi)
- Nebi bunu isteyerek/tercihen yapmamıştır. Ateş Allah tarafından ona arz edilmiştir. (age. İbni Tîn'den naklen)
- Allah Resûlü, yeryüzünün en seçkin topluluğuna; şirke götürme tehlikesinden dolayı kabirlere yönelik namaz kılmayı, kâfirlere benzeme tehlikesinden dolayı Güneş doğarken ve batarken namaz kılmayı, şirkin tüm yollarını kapamak amacıyla da putlara kurban kesilen yerde Allah'a (celle celaluhu) kurban kesmeyi yasaklamıştır.

Ebû Mersed El-Ğenevî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kabirlerin üzerine oturmayın ve onlara yönelerek namaz kılmayın." (Müslim, 972)

Amr ibni Abese'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Gecenin hangi saatindeki ibadet daha makbuldür?' dedim. O da şöyle buyurdu: 'Gecenin son vaktinde daha makbuldür. Sabah namazını kılıncaya kadar istediğin kadar nafile kıl. Çünkü o vakitte melekler hazır bulunurlar ve hem de sevapları eksiksiz yazarlar. Sabah namazı kılana kadar böyledir. Sabah namazını kıldıktan sonra Güneş doğuncaya kadar ve bir iki mızrak boyu yükselinceye kadar namaz kılmayı bırak. Çünkü Güneş şeytanın boynuzları arasında doğar ve Güneş'e tapanlar o saatte ibadet ederler. Sonra istediğin kadar yine nafile kıl. Çünkü bu saatte kılınan namazlara melekler tarafından şahit olunur ve sevapları da eksiksiz yazılır. Gölge mızrak boyu olduğunda namazı bırak. Çünkü o saatte cehennem tutuşturulur ve kapıları açılır. Güneş batıya meyledince ikindi namazını kılıncaya kadar istediğin namazı kıl. Çünkü bu saatte kılınan namaz da şahitlidir. Sonra gün batıncaya kadar namaz kılmayı bırak. Çünkü Güneş, şeytanın iki boynuzu arasında batar ve kâfirler de o saatte ibadet ederler.' " (Ebu Davud, 1277; Nesai, 572)

Sâbit ibni Dehhâk'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bir adam Buvâne denilen yerde bir deve kurban etmeyi adadı ve Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip, 'Ben Buvâne'de bir deve kurban etmeyi adadım.' dedi. Bunun üzerine Pey-

d. Resme/Surete Dönük Namaz Kılmak

Resimler iki kısımdır:

• Tapılan/ilahlaştırılan varlıkların/liderlerin resimleri: Bunlar Allah'ın (celle celaluhu) dışında ibadet edilen put kapsamındadır. Bunlara yönelik kılınan namaz batıldır.

• Bir ruha sahip ve yüz hatları belli olan varlıkların resimleri, yani İslam'ın yasaklamış olduğu suret bulunan yere melek girmeyeceğinden ötürü Müslim'in duvarlara suret resmi asması hoş karşılanmamış, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) duvarlarda bulunan suretli eşyaları indirmiştir.

Kıble cihetinde bulunan resme dönük namaz kılmak bu sebeplerle mekruh görülmüştür.[85]

e. Kilisede Namaz Kılmak

Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz içinde bulunan resimlerden ötürü sizin kilisenize girmeyiz."[86]

Abdullah ibni Abbâs (radiyallahu anh) içinde resim olmadığı müddetçe kilisede namaz kılardı.[87]

Kilisede bulunan resimler/ikonalar, putperest Roma'nın şirk âdetlerinin kiliseye girmesiyle başlamıştır. Bu sebeple ashab, içinde resim/temasil olan yerde namaz kılmamıştır. Zira bu resimler sıradan birer resim değil, Allah'ın (celle celaluhu) dışında ibadet edilen birer puttur ve Îsâ, Meryem, azizler(!) ve meleklerle ilgili şirk inanışını temsil etmektedir. Kiliselerle ilgili bir diğer tehlike; birçok kilisenin, kabirlerin üzerine inşa edilmiş olmasıdır.

---

gamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "O dediğin yerde kendisine ibadet edilen putlardan bir put var mı? Sahabiler, "Hayır" dediler. Bu sefer Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), " Orada cahiliye döneminde yapılmakta olan bayramlar yapılır mı?" buyurdu. Sahabiler yine, "hayır" dediler. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Öyleyse adağını yerine getir. Gerçek şudur ki: Allah'a isyan konusunda yapılan adak yerine getirilmez veya Âdemoğlunun elinde olmayan şeylerde yaptığı adağı da yerine getirmesi gerekmez.' " (Ebu Davud, 3313)

Tüm bunlardan sonra İslam'ın putlara dönük namaz kılmaya müsaade etmesi veya bu namazı sahih kabul etmesi İslam'ın genel prensipleriyle uyuşmamaktadır.

85. Suret/Resim ahkâmına dair bk. Tevhid Dergisi, S 83, s. 4

86. Buhari, Kitâbu's Salât, 54. Bab, muallak olarak

87. age.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Seleme, Allah Resûlü'ne Habeşistan'da gördüğü Mâriye diye anılan bir kiliseden bahsetti. Bu kilisenin içerisinde gördüğü resimleri de Allah Resûlü'ne anlattı. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Onlar, aralarından salih bir abid veya adam öldüğü zaman mezarının üstüne bir mescid yapıp içine de o görmüş olduğunuz resimleri çizen bir kavimdi. İşte onlar Kıyamet Günü Allah katında mahlukatın en kötüsüdür.' "[88]

Bugün resimsiz/ikonasız kilise bulmak mümkün değildir; ola ki bulundu, bir azizin(!) kabrinin üzerine inşa edilip edilmediği tahkik edilmelidir. Bu nedenlerle kiliselerde namaz kılınmamalıdır.

f. Deve Ağıllarında Namaz Kılmak

Eti yenen evcil hayvanların ağıllarında namaz kılmak caizdir. Zira bu ağıllarda namaz kılmaya engel olabilecek tek şey, ağıllarda bulunan idrar ve dışkıdır. Necasetler babında açıklandığı üzere eti yenen hayvanların dışkısında aslolan temiz olmalarıdır. Bu nedenle ağıllarda kılınan namaz da temiz bir mekânda kılınmıştır. Bunun tek istisnası deve ağıllarıdır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) deve ağıllarında namaz kılmayı yasaklamıştır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Koyun ağıllarında namaz kılın fakat deve ağıllarında kılmayın."[89]

Berâ ibni Âzib'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne, 'Deve eti yemekten dolayı abdest almak gerekir mi?' diye soruldu.

Allah Resûlü, 'Deve eti yediğinizde abdest alınız.' diye cevap verdi.

Koyun etinden soruldu. 'Ondan abdest gerekmez.' dedi.

Deve ağıllarında namaz kılmaktan soruldu.

Allah Resûlü, 'Deve ağıllarında namaz kılmayınız. **Çünkü onlar şeytan huylu varlıklardır.**' buyurdu.

88. Buhari, 434; Müslim, 528
89. Tirmizi, 348-349

Koyun ağıllarında namaz kılmaktan soruldu.

Allah Resûlü, 'Orada namaz kılabilirsiniz. Çünkü koyun bereketlidir.' buyurdu."[90]

Abdullah ibni Muğaffel'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Koyun ağıllarında namaz kılabilirsiniz. Ancak deve ağıllarında namaz kılmayınız. **Çünkü onlar yaratılış olarak şeytani bir huya sahiptirler.**"[91]

Deve ağıllarında namazın yasaklanmasına dair birçok hikmet zikredilse de hadislerde varid olan tek hikmet, bu yasağın şeytanlarla ilgili olmasıdır. Ki; bu da gaybi, manevi bir sebeptir. Zira akıl deve ile şeytan/cin arasındaki bağı kurmaktan acizdir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözüne teslim olup deve ağıllarında namazı terk etmek evla olandır.

Sonuç

Yeryüzü bu ümmet için mescid kılınmıştır. Hâliyle temiz olan her yer Müslimler için namazgâhtır. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) özel bir yasak gelmediği müddetçe necasetten uzak her yerde namaz kılınabilir.[92]

B. Mescidler

Kelime anlamı "secde edilen yer" olan mescid, se-ce-de kökünden türemiştir. Istılahta ise namaz kılmaya tahsis edilen mekân anlamında kullanılmaktadır. Fıkıhta mescid, cami, mescidlerin önemi ve onlara karşı sorumluluklarımızın işlendiği bölümdür.

90. Ebu Davud, 184

91. İbni Mace, 769

92. Bazı hadislerde bazı mekânlarda namaz kılmak yasaklanmıştır.
İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yedi yerde namaz kılmayı yasaklamıştır. Çöplükler, hayvan kesim yerleri, mezarlıklar, yol ortası, hamam ve banyolar, deve ahırları ve Kâbe'nin damında." (Tirmizi, 346)
Ancak hadis isnadında bulunan Zeyd ibni Cebire nedeniyle zayıf kabul edilmiştir. Zeylâî (rahimehullah) Zeyd ibni Cebire'nin ittifakla zayıf kabul edildiğini nakletmiştir. Zira Buhari, Nesâî, Ebû Hâtim, Dârekutnî, İbnu Adiyy gibi imamlar Zeyd ibni Cebire'yi cerhetmiştir. (Tuhfetu'l Ehvezî, 346 No.lu hadis şerhi)

1. Mescidlerin Önemi/Fazileti

a. Allah Adına İlk İnşa Edilen Mabed Mesciddir

"Şüphesiz ki insanlar için yeryüzünde kurulmuş ilk ev, Mekke'deki mübarek ve âlemlere hidayet olan (Kâbe'dir). Onun içinde apaçık ayetler ve İbrâhîm'in makamı vardır. Kim oraya girerse emniyettedir. Ona yol bulanlara/güç yetirenlere (Allah'ın hakkı olarak) evi haccetmeleri farzdır. Kim de inkâr ederse şüphesiz ki Allah, âlemlere ihtiyacı olmayandır."[93]

Ebû Zerr'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Ey Allah'ın Resûlü, yeryüzünde ilk defa hangi mescid kuruldu?' dedim,

'Mescid-i Haram' buyurdu.

'Sonra hangisi?'dedim,

'Mescid-i Aksa' buyurdu.

'Aralarında kaç yıl var?' dedim,

'Kırk yıl, bu ikisinden sonra artık sana namaz nerede ulaşırsa orada kılıver, orası da mesciddir.' buyurdu."[94]

Allah adına ve O'nun (celle celalühü) şiarı olsun diye inşa edilen ilk yapının bir mescid olması dikkat çekicidir. Bu, insanlığın ve doğal olarak dinin merkezinde mescidin yer aldığını göstermektedir. İslam şehir mimarisine baktığımızda bu gerçeği en açık hâliyle görürüz. Şehrin merkezinde mescid vardır ve şehir sosyal, kültürel, ticari … olarak mescidin çevresinde konumlanmıştır. İslam toplumu mescidde buluşmakta, hayat mescidde (sabah namazı) başlamakta, toplantılar mescidde yapılmakta, nihayetinde insan mescidde hazırlanıp ahirete yolcu edilmektedir. Tüm bunlar mescidin İslami hayatta neye karşılık geldiğini anlamamıza yardımcı birer unsurdur.

93. 3/Â-i İmrân, 96-97
94. Buhari, 3366; Müslim, 520

b. Mescidler Allah'ın En Sevdiği Yerlerdir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Beldelerin Allah'a en sevimli gelen yerleri mescidleridir. En sevimsiz ve buğzettiği yerleri ise pazarlardır."[95]

Zira mescid, alınların arza; ruhların semaya yükseldiği; insanların secde secde Allah'a yakınlaştığı, tevhid üzere Allah'a (celle celaluhu) kulluk edilen yerdir. Allah'a (celle celaluhu) en sevimli ameller orada yapılmaktadır.

c. Mescid Müminlerin Arındığı ve İlahi Nurla Aydınlandığı Yerdir

"Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun misali, içinde kandil bulunan bir oyuk(tan yayılan ışığa) benzer. Kandil de bir camın içindedir. Cam, inciyi andıran bir yıldız gibidir. Doğuya da batıya da ait olmayan, mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Onun yağı, neredeyse ateş ona dokunup (tutuşturmasa dahi) ışık verir. Nur üstüne nurdur. Allah, dilediğini nuruna hidayet eder. Allah, insanlara misaller verir. Allah, her şeyi bilir."[96]

"Ayetin son kısmından da anlaşıldığı gibi bu misalde Allah'ın (celle celaluhu) hidayeti ve bunun mümindeki tecellisi anlatılmıştır. Allah'ın (celle celaluhu) iman, Kur'ân ve ilimle aydınlattığı kalpler böyledir işte … 'Bu nur ve hidayet nerelerde ve nasıl aranmalıdır?' sorusuna bir sonraki ayetler cevap vermektedir."[97]

"(O nur) Allah'ın yüceltilmesine ve içerisinde Allah'ın adının anılmasına izin verdiği evlerde (mescidlerdedir). Orada gece ve gündüz O'nu tesbih ederler."[98]

Allah'ın (celle celaluhu) nuru O'nun evlerinde yani mescidlerdedir. Müminler O'nu (celle celaluhu) mescidde anıp tesbih ettikçe O'na yakınlaşmakta ve O'nun nuruyla aydınlanmaktalardır. Bu da onları arındırmakta; dünyanın çeşitli fitnelerinden korumaktadır.

"Onlar, ticaretin ve alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı adamlardır. Kalplerin ve gözlerin (dehşetten) ters döndüğü bir günden korkarlar. Allah'ın onları yaptıklarının en güzeliyle

95. Müslim, 671
96. 24/Nûr, 35
97. Tevhid Meali, Nûr Suresi, 35. ayetin açıklaması
98. 24/Nûr, 36

mükâfatlandırması ve lütfundan kendilerine fazlasını vermesi için (O'nu tesbih eder, namazı kılar, zekâtı verir, ticaret ve alışverişin kendilerini esir almasına müsaade etmezler). Allah, dilediğini hesapsız/sınırsız rızıklandırandır."[99]

Bildiğimiz gibi resûllerin insanlığa karşı üç temel vazifeleri vardır:

- Allah'ın ayetlerini (okuyup amel ederek) tilavet etmek
- Onları arındırmak/tezkiye etmek
- Onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretmek

"Andolsun ki Allah müminlerin içinde, kendilerinden olan bir Resûl göndermekle onlara iyilikte bulunmuştur. Onlara O'nun ayetlerini okur, onları arındırır ve onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretir. Hiç şüphesiz, (Resûl gelmeden) önce apaçık bir sapıklık içindeydiler."[100]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatına baktığımızda bu üç vazifeyi mescidde icra ettiği görülecektir. Zira mescid nübüvvet medresesidir. Müminler dinlerini orada öğrenmekte, orada arınmaktadırlar.

d. Mescide Bağlılık En Faziletli Amellerdendir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yedi kişi vardır ki, Allah bunları sadece kendi gölgesinin bulunduğu günde gölgesinde gölgelendirir: … (bunlardan biri de) kalbi mescidlere bağlı olan kişidir."[101]

Kalbin mescide bağlı olması, kişiyi Allah'ın (celle celaluhu) yanında özel bir konuma yükseltmektedir. Kıyametin o dehşetli ânında insanlar bir karış mesafeye yaklaşmış Güneş'in sıcaklığıyla kavrulurken mescid ehli Yüce Allah'ın arşının gölgesinde özel misafirler olarak ağırlanacaklardır. Mükâfat, amelin cinsindendir. Onlar dünyadayken çokça Allah'ın evine sığınmışlardır. Yüce Allah da ihtiyaç duydukları o zorlu günde onları daha güvenli bir sığınakta koruma altına almıştır.

Mescide bağlılık, sahibinin iman üzere olduğunu gösteren alametlerden biridir.

99. 24/Nûr, 37-38
100. 3/Âl-i İmrân, 164
101. Buhari, 1423; Müslim, 1031

Ebû Saîd'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimsenin mescidle ilgilenip oraya gidip geldiğini görürseniz onun imanına şahit olunuz. Çünkü Allah şöyle buyurur:

'Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve yalnızca Allah'tan korkan kimseler imar edebilir. Umulur ki bunlar, hidayete ermiş kimselerden olurlar.'[102] "[103]

Elbette bu, tevhid üzere hiçbir şeyi O'na (celle celaluhu) ortak koşmaksızın mescide bağlılık gösteren insanlar içindir. Önceki bölümde geçtiği gibi salihlerin kabrini mescid edinenler; kalpleri mescidlere bağlı olsa da Allah ve Resûl'ünün dilinde lanetlenmiş, insanların en şerlisi oldukları haber verilmiştir.

e. Mescide Yürümek ve Mescidde Oturmak En Faziletli Amellerdendir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bakınız! Allah'ın onunla günahları silip dereceleri yükselttiği şeyi size bildireyim mi?'

Oradakiler, 'Evet bildir, ey Allah'ın Resûlü.' dediler.

O da, 'Zorluklara rağmen abdesti tam ve eksiksiz güzel bir şekilde almak, mescidlere giden adımları çoğaltmak, namazdan sonraki namazı beklemektir. İşte bu ribattır. İşte bu ribattır.' buyurdu."[104]

Mescide yürümek insanın derecesini arttırır; orada oturup bir sonraki namazı beklemek insanı Allah yolunda nöbet tutan (murabit) seviyesine yükseltir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Her kim sabah namazını cemaatle kılar sonra namaz kıldığı yerde oturup Güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikreder sonra da iki rekât namaz kılarsa bir hac ve umre yapmış gibi sevap kazanır.'

102. 9/Tevbe, 18
103. Tirmizi, 2617
104. Müslim, 251

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu söylerken, 'Tam, tam, tam (bir hac ve umre sevabı kazanır.)' buyurdu." [105]

Mescidde otururken boş durmayıp Allah'ı (celle celaluhu) zikretmek, kişiyi hac ve umre yapan kişinin seviyesine yüceltir. Ki mescidde Allah'ı anmak Yüce Allah'ın en sevdiği amellerdendir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Memleketi dışındaki bir kimsenin, ailesinin yanına dönmesiyle ailesinin sevindiği gibi, Allah da mescidleri namaz ve zikir için yer edinen kimselerden hoşlanır ve sever." [106]

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ile birlikte akşam namazını kıldık. (Namazdan sonra) evine dönecekler, döndüler. Bekleyen kişiler (mescidde) beklemeye başladılar. Allah Resûlü koşarak geldi. Nefes nefese kalmış, diz kapaklarını açmıştı. Dedi ki: 'Müjdelenin/Sevinin! İşte Rabbiniz semanın kapılarından bir kapı açtı, Meleklere karşı sizinle övünerek, 'Kullarıma bakın! Farz olan bir namazı kılmışlar ve ondan sonrakini beklemekteler.' demektedir.' buyurdu." [107]

Ebû Saîd El-Hudri'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Kul bir namazı beklemek için mescidde olduğu müddetçe namazda gibidir. O, (mescidden) çıkıncaya veya hades işleyinceye kadar melekler onun için, 'Allah'ım onu bağışla! Allah'ım ona merhamet et.' derler.'

Râvî Saîd ibni'l Museyyeb şöyle dedi: 'Ebû Saîd El-Hudri'ye sordum, 'Hades işlemek nedir?'

Ebû Saîd, 'Sessiz veya sesli yellenmedir.' dedi.' " [108]

Ebû Zubeyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Câbir ibni Abdullah'a, 'Peygamber'in, 'Kişi namazı beklediği müddetçe namazda sayılır.' dediğini duydun mu?' diye sordum.'

105. Tirmizi, 586
106. İbni Mace, 800
107. İbni Mace, 801
108. Ahmed, 11907

Dedi ki: 'Biz bir gece Allah Resûlü'nü yatsı namazı için bekledik. Vakit gecenin yarısına yaklaşıncaya kadar yanımıza çıkmadı. Sonra Allah Resûlü geldi ve namazı kıldık. Namazdan sonra, 'Oturun!' dedi ve bize hitap ederek şöyle buyurdu: 'İnsanlar namazlarını kıldılar ve uyudular. Sizler ise namazı beklediğiniz süre içerisinde namazda sayıldınız.' "[109]

2. İslam Toplumunun Oluşumunda Mescidin Rolü

Şüphe yok ki İslam için verilen mücadele, kulluğumuzun bir parçasıdır. Bu nedenle kulluğun merkezi mescid olduğu gibi, mücadelenin de merkezi mesciddir.

İslami mücadelenin öncüleri, en zorlu zamanlarda dahi mescid inşa ederek yola koyulmuşlardır. İbrâhîm (aleyhisselam) ve İsmâîl (aleyhisselam), yerleşim yerlerinin nadir olduğu bir çöle Kâbe'yi inşa etmişler, inşaatında bizzat çalışmışlardır.

"(Hatırlayın!) Hani biz evi/Kâbe'yi insanlar için toplanma yeri ve güvenli bir bölge kılmıştık. Ve onlara: 'İbrâhîm'in makamını (namaz kılacağınız) bir namazgâh edinin.' (diye emretmiştik.) İbrâhîm ve İsmâîl'e: 'Benim evimi tavâf edenler, itikafta kalanlar, rükû ve secde edenler için temizleyin.' diye emretmiştik."[110]

Mûsâ (aleyhisselam) ve Hârûn (aleyhisselam), Firavun'a karşı mücadeleye giriştiklerinde açıktan mescid inşa etmeleri söz konusu değildir. Çünkü Firavun, kurum ve müesseseleriyle örgütlenmiş bir devlet modeline sahiptir. Firavun'dan izinsiz mabed inşa etmek olanaksızdır. Yüce Allah, Müslimlerin mescidsiz kalmasına razı olmadı ve gerekirse evleri mescid hâline getirmelerini emretti.

"Biz Mûsâ'ya ve kardeşine şöyle vahyetmiştik: 'Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın. Evlerinizi (içinde namaz kılınan) kıblegâh hâline getirin. Namazı dosdoğru kılın. Müminleri de müjdele.' "[111]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatında da benzer bir evreye şahit oluyoruz. O (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'de açıktan bir toplanma ve ibadet merkezi inşa edemiyordu. Ancak bir sahabenin evini müminler için toplanma merkezi kılmıştı. Bu

109. Ahmed, 14743
110. 2/Bakara, 125
111. 10/Yûnus, 87

gizli ev, bir yandan müminlerin inen ayetleri okuduğu diğer yandan siyasi anlamda örgütlendikleri yerdi. Orada Rablerini tanıyor, şirk ve cahiliyenin kirinden arınıyor ve tevhidle inşa oluyorlardı. Daru'l Erkam/Erkam'ın Evi olarak bilinen o mescid, Mekke Dönemi boyunca müminler için güvenli bir sığınak görevi görmüştü.

O (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'ye hicret ettiğinde kendisi ve ailesi için bir ev inşa etmeden mescid inşa etti. Böylece ashabına ve bizlere İslam cemaatinin mescide olan ihtiyacının, barınacak bir evden daha öncelikli olduğunu ve İslami hayatın merkezinde mescid olduğunu göstermiş oldu.

Şüphe yok ki insî ve cinnî şeytanlar; mescidin İslami hayattaki önemini Müslimlerden daha iyi anlamışlardır. Bu sebeple müminleri mescidsiz bırakmak, var olan mescidlerin anlam ve mahiyetini değiştirerek ifsad etmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Zira anlamışlardır ki; mescidin bozulması, kulluğun bozulması ve İslami hayatın temellerine vurulacak darbedir. Bu sebeple insanları müşrikleştirmek için gece gündüz tuzak kuranlar[112] mescidleri ifsad etmek için canla başla çalışmışlardır.

a. Tevhid Merkezi Olan Mescidleri Şirk Merkezine Çevirmek

"Hiç şüphesiz, mescidler Allah'ındır. (O hâlde), Allah'la beraber başka bir (ilaha) dua etmeyin."[113]

Mescid, Yüce Allah'a tevhid üzere kulluk edilsin diye vardır. İnsî ve cinnî şeytanlar Allah'ın adı yücelsin diye inşa edilen tevhid merkezlerini şirk yuvasına çevirerek ifsad etmişlerdir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Habibe ile Ummu Seleme Habeşistan'da gördükleri içinde resimler bulunan bir kiliseden bahsettiler. Bundan Peygamber'e de söz ettiler. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Onlar, aralarından salih bir zat öldüğü zaman mezarının üstüne bir mescid yapıp içine de o görmüş

112. "Müstekbirler, mustazaflara derler ki: 'Hidayet size geldikten sonra, biz mi sizi ondan alıkoyduk? (Hayır, öyle değil!) Bilakis sizler, suçlu günahkârlardınız.' Mustazaflar, müstekbir olanlara derler ki: 'Bilakis (işiniz gücünüz) gece gündüz hile (yapmaktı)… (Çünkü) siz, Allah'a karşı kâfir olmamızı ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz bize.' Azabı gördüklerinde (için için yanarak) pişmanlıklarını gizleyecekler. Biz, kâfirlerin boynuna zincirli halkalar geçirdik. (Ne yani) yaptıklarından başkasıyla mı cezalandırılacaklardı?" (34/Sebe', 32-33)

113. 72/Cin, 18

olduğunuz resimleri çizerlerdi. İşte onlar Kıyamet Günü Allah katında mahlukatın en kötüsüdür.' "[114]

Böylece insanlar mescidde kabri bulunan (türbe/ziyaret) salihlerin adını yüceltmiş, onları övmüş, onlardan fayda ve bereket ummuşlardır. İnsanlara vahiy doğrultusunda tevhid öğretilsin diye var olan mescidler, insanların şirki öğrendiği birer şirk okuluna dönüşmüştür.

Cinnî şeytanların ilk olarak İsevi Müslimlerde başlattığı bu sapkınlık, dalga dalga büyüyerek bugünkü Hristiyanlık hâline dönüştü. Bir bidat önce hafif/kapalı sonra açık/zahir bir şirke dönüştü. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) başta kendi kabri olmak üzere, ümmetini bu sapkınlığa karşı uyardı ve kabirperestliği kesin bir dille yasakladı.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ölümüne sebep olan hastalığı sırasında şöyle buyurdu:

" 'Allah Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler.' Âişe şöyle dedi: 'Allah Resûlü'nün bu sözü olmasa, Müslimler onun kabrini açık bırakırlardı. Ancak ben onun kabrinin mescid edinilmesinden korkuyorum.' "[115]

Âişe Annemiz'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir daha ayağa kalkamadığı ölüm hastalığı sırasında şöyle buyurdu: 'Allah Yahudilere ve Hristiyanlara lanet etsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler.' Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu söylememiş olsaydı (veya bu tehlike olmasaydı) onun kabri açık bir yerde bırakılırdı. Ancak o kabrinin mescid edinilmesinden korktu (yahut onun mescid edinilmesinden korkuldu)."[116]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ım benim kabrimi ibadet edilen bir put kılma! Peygamberlerin kabirlerini mescid edinenlere Allah'ın gazabı şiddetlidir."[117]

114. Buhari, 427; Müslim, 528
115. Buhari, 1330
116. Buhari, 1390
117. Ahmed, 7358; Muvatta, 475

Ancak onun (sallallahu aleyhi ve sellem) haber verdiği gibi ümmeti adım adım önceki milletlere uydu ve mescidleri kabirler üzerine inşa ederek tevhid yolundan saptı.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Muhakkak, sizden önceki ümmetlerin yoluna karış karış, arşın arşın uyacaksınız. Hatta onlar bir kelerin deliğine girseler sizler de onları takip edeceksiniz.' buyurdu.

Bizler, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ümmetler Yahudiler ve Hristiyanlar mıdır?' diye sorduk.

Allah Resûlü de, 'Başka kim olacak?' dedi."[118]

b. İslam Mescidlerine Alternatif "Dırar Mescidleri" İnşa Etmek

"Zarar vermek, küfrü (yaymak), müminlerin arasını bölmek, Allah'a ve Resûl'üne daha önceden harp ilan etmişlerin karargâhı olsun diye mescid edinenler ve: 'Biz güzellikten/hayırdan başka bir şey kastetmedik.' diye Allah adına yemin edenler (var ya)! Allah, onların gerçek yalancılar olduğuna şahitlik eder. Orada ebediyen (namaza) durma! İlk günden takva üzere kurulmuş olan mescid, (namaza) durman için daha evladır. Orada temizlenmeyi isteyen adamlar vardır. Allah, temizlenenleri sever. Binasını/Mescidini, takva üzerine ve Allah rızasını (gözeterek) tesis eden mi daha hayırlıdır; yoksa, binasını yıkılmaya yüz tutmuş, bir uçurumun kenarına kurup o yerle birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanacak olan mı? Allah, zalimler topluluğunu hidayet etmez."[119]

Ayet, yeryüzünde bulunan mescidleri "takva" ve "dırar" mescidleri olarak iki kısma ayırmıştır:

Takva mescidleri; içinde yalnızca Allah'a (celle celaluhu) kulluk edilen, hiçbir şeyin O'na ortak koşulmadığı,[120] yalnızca Allah'ın adının anılıp yüceltildiği,[121] içinde Allah'ın (celle celaluhu) nur ve hidayeti olan vahyin okunduğu,[122] müminlerin dünya hayatının kirinden arındığı[123] yapılardır.

118. Buhari, 7320; Müslim, 2669
119. 9/Tevbe, 107-109
120. 9/Tevbe, 107-109
121. 24/Nûr, 36
122. 24/Nûr, 35
123. 24/Nûr, 37

Dırar mescidleri; müminlere zarar vermek, küfrü yaygınlaştırmak, müminleri bölmek ve Allah'a (celle celaluhu) savaş açmış mücrimlerin karargâh olarak kullanması için inşa edilen ve adına "mescid" denen yapılardır.

Bugün, Allah'ın (celle celaluhu) yasalarını yürürlükten kaldıran, tevhide ve muvahhidlere düşmanlık eden, zan, hurafe ve menkıbeyi din kaynağı kılmaya çalışan sistemlerin bir yandan İslam'a savaş açması, öte yandan ısrarla mescid inşa etmesi üzerinde dikkatle düşünülmelidir.[124]

"Dırar mescidi" gerçeği, İslam toplumlarını dinle ifsad etmek isteyen, dine karşı din anlayışıyla çalışan ikiyüzlü, münafıkça bir projedir. İlk görüldüğü yer; o ayetlerin nüzulüne sebep olan Medine olsa da her yer ve zamanda benzer faaliyetlerle karşılaşmak mümkündür.

Bu projenin esasında tevhidle açıktan savaşmak yerine, tevhid mesajını içeriden ifsad etmek vardır. Özü tevhidî mescidlere alternatif mescidler inşa etmek ve isminden anlaşılacağı üzere İslam'a/Müslimlere zarar vermektir.

Örnek olsun, Cumhuriyeti kuran kadroların danışmanlığını da yapmış bulunan Ahmet Hamdi Başer, Cumhuriyet kadrolarının camiye bakışını şu sözlerle özetlemiştir:

"Bizde dinî, cemiyetin (toplumun) dışına atmak değil, bilakis inkılabın emrine vererek yaşatmak lazımdır. Camileri yıkıp, terk edip onların yerine halk evleri yapmak suretiyle hedefimize varamayız. Her zaman camide toplanan halka, oradan sesimizi duyurmak, oraları modern halk evleri hâline koymak; din sınıfını (âlimleri) ortadan kaldırmak, herkesi din ve dünya namına konuşturmak mümkündür."[125]

Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki; her cami/mescid bize ait değildir ve her kapısında cami/mescid yazan yerde namaz kılamayız. Zira dinin sahibi olan Allah kötü niyetlerle kurulan ve Müslimlere/tevhide zarar verme amaçlı kullanılan yerlerin adı mescid olsa da orada namaz kılınmayacağını haber vermiştir.

Hâliyle Müslimlerin şu soruyu sorması gereklidir: Bugün camiler niçin

124. bk. Tevhid Meali, s. 203, Tevbe Suresi, 109. ayetin açıklaması
125. Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, s. 51

inşa edilmekte ve hangi amaçla kullanılmaktadır? Halk bu mescidlerde Allah'ı tevhidle birlemeyi ve yalnızca O'na (celle celaluhu) kulluğu mu öğrenmektedir? Mescidler tevhid davasına zarar mı vermekte, yoksa tevhid davasına destek mi olmaktadır? Mescidler müminlerin mi, yoksa Allah'a ve Resûl'üne harp ilan edenlerin mi karargâhıdır? Bu sorulara verdiğimiz cevaplar, orada namaz kılıp kılamayacağımızı belirleyecektir. [126]

Yukarıda mezkûr soruları sorup sonrasında doğru cevaba muvaffak olan niceleri, Allah'ın emrine uymamış ve "toplumu kazanma" bahanesiyle dırar mescidlerini mesken edinmişlerdir. "Orada edebiyen (namaza) durma" diyen Allah'a (celle celaluhu) rağmen, Allah'ın dinine hizmet adına dırar mescidlerini sahiplenmişlerdir. İlginçtir; dırar mescidi ehlini dönüştüremedikleri gibi kendileri birer cami cemaatine dönüşmüş; dönüştürmek için yola çıktıkları halkın bile gerisine düşerek savrulmuşlardır. Dinlerini vahiy değil, toplumun beklentileri belirler olmuştur. Bu, Allah'a ve Resûl'üne muhalefetin cezası olsa gerektir.

"Onun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar." [127]

Buna binaen; muvahhidlerin temel sorumluluklarından biri de içinde yalnızca Allah'ın adının yüceltildiği ve yalnızca Allah'ın birlendiği mescidler inşa etmektir. İçinde müminlerin arındığı ve ruhlarının yüceldiği mescidler…

Osmân ibni Affân'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim Allah'ın rızasını kazanmak için bir mescid yaptırırsa Allah da onun için cennette ona bir ev yapar." [128]

126. Bu konuda tavrımız net olsa da, mevcut camilerin, mescid-i dırar olup olmaması meselesinin içtihadi bir konu olduğunu kabul ediyoruz.

127. bk. 24/Nûr, 63

128. Tirmizi, 318

Amr ibni Abese'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim içerisinde Allah'ın zikredildiği bir mescid inşa ederse Allah onun için cennette bir ev inşa eder." [129]

3. Bazı Mescidlerin Özel Fazileti

Allah'ın evi olmaları hasebiyle tüm mescidler faziletlidir. Yüce Allah bu mescidlerden bazısını bazısına üstün kılmıştır. Zira O (celle celaluhu) yarattıkları arasından dilediğini seçip dilediğine üstün kılmaktadır. [130]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üç mescid dışında başka bir mescid için yolculuğa çıkılamaz. Bunlar; Benim mescidim (Mescid-i Nebevi), Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa'dır." [131]

İbadet kastıyla (dinî) yolculuk yalnızca üç mescide yapılabilir. Zira Allah (celle celaluhu) bu üç mescidi diğer mescidler arasından seçmiş ve üstün kılmıştır. Mezkûr mescidlerde kılınan namaz diğer mescidlerde kılınan namazlardan daha faziletlidir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram dışındaki başka mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır." [132]

Câbir'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Benim bu mescidimde kılınan bir namaz diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır. Mescid-i Haram müstesna. Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, başka mescidlerde kılınan yüz bin namazdan daha efdaldir." [133]

129. Nesai 688
130. bk. 28/Kasas, 68
131. Buhari, 1189; Müslim, 1397
132. Buhari, 1190; Müslim, 1394
133. İbni Mace, 1406

4. Mescid Adabı

a. Mescide Sağ Ayakla Girip Sol Ayakla Çıkmak

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mescide sağ ayakla girmen ve sol ayakla çıkman sünnettendir."[134]

b. Mescide Girerken ve Mescidden Çıkarken Allah Resûlü'nden Varid Olan Me'sûr Duaları Okumak

Ebû Useyd'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz mescide girerken

اَللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ

'Allah'ım rahmet kapılarını bana aç.' desin. Mescidden çıkarken de

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ

'Allah'ım senin lütfundan isterim.' desin."[135]

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü mescide girdiği zaman şöyle derdi:

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

'Taşlanmış kovulmuş şeytandan El-Azîm olan Allah'a, O'nun yüce vechine ve ezeli hükümranlığına sığınırım.' "[136]

---

134. Es-Sunenu'l Kubrâ, 4322; Her ne kadar bu rivayet sahabe sözü olsa da (mevkuf); reyle tespit edilemeyecek bir hüküm olduğundan ve sahabe bunu sünnete nispet ettiğinden merfu (Allah Resûlü sözü) hükmündendir. Ki; İmam Buhari, İbni Ömer'den muallak (senedsiz) olarak naklettiği bu sözü Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünneti kabul etmiş ve onun işlerine sağla başlamasının yansıması kabul etmiştir.

İbni Ömer mescide sağ ayağıyla girer, çıkacağı zaman da sol ayağıyla çıkardı. (Buhari, Kitâbu's Salât, 47. Bab başlığı, muallak olarak)

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir: "Temizlik yaparken, taranırken, ayakkabısını giyerken, hasılı bütün işlerinde mümkün olduğu kadar sağdan başlamak, Allah Resûlü'nün hoşuna giderdi." (Buhari, 426; Müslim, 268)

135. Müslim, 713

136. Ebu Davud, 466

Mescide girerken Allah'tan (celle celaluhu) O'nun fazlını/lütfunu istiyor ve rahmet kapılarını bize açmasını diliyoruz. Yine şeytanın şerrinden O'nun (celle celaluhu) azametine sığınıyoruz. Bu duanın bize öğrettiği hakikat şudur: Mescid, Er-Rahmân ve Er-Rahîm isminin bir tecelligâhıdır. Oraya Allah'ın (celle celaluhu) rahmeti bir sağanak gibi yağmakta ve rahmete susamış gönüllerin susuzluğunu gidermektedir. Ancak her mescide giren bu büyük lütuftan istifade edememektedir. Zira şeytan, insanı çarşıyla oyalayıp mescidden alıkoymakta[137] alıkoyamadıklarını mescidde boş şeylerle oyalayarak İlahi rahmetten mahrum etmektedir. Bu nedenle şeytanın şerrinden Allah'a (celle celaluhu) sığınır ve O'ndan (celle celaluhu) rahmet kapılarını açmasını isteriz. Bu, aynı zamanda bir itiraf ve ilticadır. Allah'ın yardımı ve koruması olmasa mescidde dahi müminin hayra muvaffak olamayacağını, göz açıp kapama süresince dahi Allah'ın yardımından müstağni olmadığını kemâl-i acziyetle Rabbine sunmasıdır.

Çıkışta ise Allah'ın (celle celaluhu) fazlını istiyoruz.[138] Hiç şüphesiz bu, Allah Resûlü'nün Kur'ân'ı açıklamasıdır. Zira Allah şöyle buyurmaktadır:

"Namaz bittiğinde yeryüzünde yayılın/dağılın. Allah'ın lütuf ve ihsanından arayın. Allah'ı çokça zikredin ki, kurtuluşa eresiniz."[139]

Yüce Allah namaz kıldıktan sonra, Müslimlerin günlük hayatlarına dönmelerini ve Allah'ın ihsan ve lütfu olan fazlını, yani rızıklarını aramalarını istemiştir. Rızık talebi Allah'ın fazlını arama eylemidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu arayışı duasına yansıtarak, mescidde olduğu gibi mescid dışında da O'nun (celle celaluhu) fazlına olan ihtiyacını belirtmiştir. Bu, tevhiddir… Kulun Allah'a olan ihtiyacının farkında olması; maddi ve manevi her ihtiyacında Rabbinin fazlına rağbet etmesidir.

c. Tahiyyetu'l Mescid Namazı Kılmak

"Tahiyye" selamlamak demektir. Tahiyyetu'l mescid, kişinin mescide girdiğinde iki rekât namaz kılarak mescidi selamlamasıdır.

137. Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Beldelerin Allah'a en sevimli gelen yerleri mescidleridir. En sevimsiz ve buğzettiği yerleri ise pazarlardır." (Müslim, 671)

138. اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ

139. 62/Cuma, 10

Ebû Katâde'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz mescide girdiğinde iki rekât namaz kılmadan önce oturmasın."[140]

d. Mescidde İnsanlara Rahatsızlık Vermemek

Mescid, Müslimlerin toplama mekânıdır. Namaz kılmak, Allah'ı zikretmek, Kur'ân okumak… için bina edilmiştir. Müslim, bu gayelere aykırı davranışlardan sakınmalı, söz ve davranışlarına dikkat etmelidir. İnsanların dikkatini dağıtacak, huşuyu bozacak, ibadetlerini kesecek eza verici davranışlardan uzak durmalıdır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi döneminde yasakladığı bazı şeyler:

(1) Mescidde Şahsi Meseleler Için Ses Yükseltmek

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim kaybettiği bir şeyi mescidde ilan eden bir kimseyi işitirse ona, 'Allah kaybettiğini sana geri çevirmesin.' desin. Çünkü mescidler bunun için yapılmamıştır."[141]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Mescidde satan ve satın alan bir kimseyi gördüğünüzde, 'Allah ticaretine kazanç vermesin.' deyin. 'Yitiğini mescidde sorup arayan kimse gördüğünüzde de Allah onu sana buldurmasın.' deyin."[142]

Bureyde ibni Husayb'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimse mescidde kaybettiği deveyi ilan etmiş ve 'Kim kırmızı deveyi bana bulur?' demişti. Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Bulamayasın! Mescidler ancak yapıldıkları şey için yapılmıştır.' dedi."[143]

Zira şahsi bir mesele için mescidde bağırmak, o meseleyle ilgisi olmayan insanları rahatsız eder, huşuyu olumsuz etkiler. Ancak tüm cemaati ilgilendiren İslami bir faaliyet söz konusu olursa, bunun mescidde icra edilmesinde bir beis yoktur. Zira bu tüm cemaate yönelik ortak bir faaliyettir.

140. Buhari, 444; Müslim, 714
141. Müslim, 568
142. Tirmizi, 1321
143. Müslim, 569

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hassân ibni Sâbit mescidde şiir okurken, Ömer (radiyallahu anh) onun yanından geçmiş ve ona dik dik bakmıştı.

Bunun üzerine Hassân, 'Ey Ömer, vaktiyle ben, bu mescidde senden daha hayırlı bir zat olan Allah Resûlü varken de şiir söylerdim.' dedi ve Ebû Hureyre'ye dönerek şöyle dedi: 'Ey Ebâ Hureyre! Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Haydi sen de benim adıma müşriklere cevap ver.' dediğini ve 'Allah'ım onu Rûhu'l Kudüs'le destekle.' diye dua ettiğini işitmedin mi?' deyince Ebû Hureyre, 'Allah şahittir ki evet, öyle olmuştu.' diye cevap vermişti."[144]

Allah Resûlü'nü müdafaa etmesi için Hassân ibni Sâbit mescidde şiirler söylemiş, tüm cemaat onun hicivlerini dinlemiştir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mescidde gösteri yapan Habeşlileri seyrederken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) beni elbisesi ile örtüyordu. Ben bıkıncaya kadar onları seyrettim. Öyleyse sizler de genç kızların eğlenceye olan düşkünlüklerini anlayışla karşılayın."[145]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Habeşistanlılar, mızraklarıyla Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında oynarlarken birden Ömer ibni'l Hattâb geliverdi. Onları taşlamak için taşlara uzandı.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Ömer, bunları kendi hâline bırak.' buyurdu."[146]

Habeşliler bayram günü mescid içinde yöresel/folklorik kılıç kalkan oyunları oynamış, Allah Resûlü ve eşi bu gösteriyi izlemiştir. Bu da kültürel faaliyetlerin mescidde icra edilebileceğini gösteren delillerdendir.

(2) Vücut Temizliğine Dikkat Etmeyerek Cemaate Eza Vermek

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber Gazvesinde şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Her kim sarımsak yerse mescidimize yaklaşmasın."[147]

144. Buhari, 3212
145. Buhari, 5236
146. Buhari, 2901
147. Buhari, 853; Müslim, 561

Câbir'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), soğan ve pırasa yemeyi yasakladı. Ancak bunlara duyulan ihtiyaç ağır bastı. Biz de onlardan yedik. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kim, şu (kokusu kötü olan) bitkiden yerse mescidimize asla yaklaşmasın. Çünkü melekler de insanların rahatsız olduğu şeylerden rahatsız olur.' dedi."[148]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Her Müslim'in her yedi günde bir mutlaka başını ve vücudunu yıkaması gerekir."[149]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma günü insanlar şehir dışındaki yayla ve köylerinden nöbetleşe olarak yünden aba giymiş bir şekilde gelirler, toza bulanırlar ve kendilerinden ter kokusu yayılırdı. Bir defasında ben yanındayken onlardan biri Allah Resûlü'nün yanına geldi.

Allah Resûlü ona, 'Keşke siz şu gününüz için temizlenmiş olsanız.' buyurdu."[150]

İkrime'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Iraklılardan bir grup kimse İbni Abbâs'a gelerek, 'Ey İbni Abbâs! Cuma günü gusletmeyi vacip görür müsün?' dediler.

İbni Abbâs da, 'Hayır vacip değil ama yıkanmak daha iyi olup, yıkanan da daha hayırlı bir iş yapmış olur. Gusletmeyene de gusletmesi vacip değildir. Cuma günü gusletmenin nasıl başladığını size haber vereyim: İnsanlar çok çalışıyorlar ve yün elbiseler giyiniyorlardı. Yüklerini sırtlarında taşıyorlardı. Mescidleri dar, tavanı basıktı ve tavan bir gölgelikten ibaretti. Sıcak bir günde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide geldi. Yün elbiseler içerisinde insanlar terlemiş ve etrafa kötü kokular yayılmıştı. Bu kokularla insanlar birbirlerini rahatsız ediyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kokuyu hissedince şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Cuma günü olunca gusledin ve en güzel koku ve yağdan ne varsa sürününüz.' buyurdu. Aradan zaman geçti. Allah onlara mal, hizmetçi ve bolluk verdi. Müslimler yünden başka elbiseler giydiler, köle ve hizmetçileri olduğu için sırtlarında iş yapmaktan kurtuldular.

148. Müslim, 563
149. Buhari, 897; Müslim, 849
150. Buhari, 902; Müslim, 847

Mescidleri genişletildi böylece kendilerini rahatsız eden terden kurtuldular.' cevabını verdi."[151]

Vücut temizliği ve ağız bakımı mescide gelecek Müslim için bir zorunluluktur. Kötü kokan kimse yakınında durduğu insanlara eziyet etmiş olacaktır.

(3) Yürürken veya Otururken Çevresinde Bulunan Kardeşlerine Zarar Vermek, Eziyet Etmek

Ebû Mûsâ El-Eşari'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz mescidimizden veya çarşımızdan yanında oklar varken geçecek olursa herhangi bir Müslime zarar vermemek için onları temrenlerinde tutsun -veya- onu avucunun içine alsın."[152]

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazına üç türlü kimse gelir: Birisi, konuşur gürültü çıkarır; onun nasibi gevezeliktir; birisi, dua etmek için gelir, Allah'a dua eder Allah dilerse onun isteğini verir, dilerse vermez; birisi, susup kimseyi rahatsız etmeksizin hutbe dinlemeye ve namaz kılmaya gelen, hiçbir Müslim'in omzuna basmadan, kimseye eziyet vermeden cumaya gelen kimsedir ki bu kimsenin bu yaptıkları üç gün de fazlasıyla bir sonraki cumaya kadar yaptığı ve yapacağı günahlarına kefarettir. İşte bu Allah'ın En'âm Suresi 160. ayetinde beyan ettiği gerçekle uyuşur. 'Kim Allah'ın huzuruna iyi bir iş ve davranışla çıkarsa bu yaptığının on katını kazanacaktır.' "[153]

Bunlar o dönem için Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı uyarılarıdır. Uyarıların ortak noktası Müslim'in Müslim kardeşlerine eziyet etmesine engel olmak, toplu alanlarda bulunma adabını öğretmektir. İnsanlara eza veren her türlü davranış bu yasaklar kapsamındadır. Telefon sesini açık bırakmak, şahsi eşyaları saf düzenini bozacak şekilde bırakmak, yüksek sesle sohbet etmek, insanları bakışlarla taciz etmek …

151. Ebu Davud, 353
152. Buhari, 7075; Müslim, 2615
153. Ebu Davud, 1113

e. Mescidi Temiz Tutmak

Mescidler Allah'ın evi, İslam'ın şiarıdır. Her Müslim'in vazifesi İslami şiarlara saygılı olmak, Allah'ın evinde olduğu şuuruyla hareket etmektir.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü kıble tarafındaki duvarın üzerinde bir tükürük gördü ve onu kazıdı. Sonra cemaate döndü ve dedi ki: 'Biriniz namaz kıldığında kıble tarafına tükürmesin. Çünkü o kimse namaz kıldığında Allah onun kıblesindedir.' "[154]

Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Mescidde balgam/tükürük bulunması bir hatadır. Bu hatanın giderilmesi/kefareti ise toprakla kapatmaktır."[155]

Eski dönemde mescidin zemini toprak olduğundan insanlar zemine tükürebiliyordu. Bugün mescidler halıyla kaplandığından ötürü durum değişse de sünnetin ana mesajı olan "mescidleri temiz tutmak" geçerlidir.

Mescid temizliğinde bulunmak ise faziletli amellerdendir. Yüce Allah en şerefli elçilerine mescid temizlemelerini emretmiştir.

"İbrâhîm ve İsmâîl'e, 'Benim evimi tavâf edenler, itikafta kalanlar, rükû ve secde edenler için temizleyin.' diye emretmiştik."[156]

Asr-ı Saadet Dönemi'nde kendi hâlinde yaşayan siyahi bir kadın, mescid temizliği sayesinde ümmetin ortak hafızasına kaydolmuş, asırlardır hadis meclislerinde anılmaktadır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mescidi süpüren siyahi bir kadın -veya genç- vardı. Allah Resûlü bir gün onu göremeyince ashabına onun nerede olduğunu sordu.

Oradakiler, 'O, vefat etti.' dediler.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bunu bana bildirseydiniz.' buyurdu. Sanırım onu önemsememişlerdi. Fakat Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bana kabrini gösterin.' buyurdu. Kendisine kabrini gösterdiler. Onun için cenaze namazı kıldı, arkasından şöy-

154. Buhari, 406; Müslim, 547
155. Buhari, 415; Müslim, 552
156. bk. 2/Bakara, 125

le buyurdu: 'Şüphesiz ki bu kabirler, içerisindekiler için karanlıkla doludur. Ancak Yüce Allah üzerlerine, kıldığım namazım sayesinde onlar için kabirleri aydınlatır/nurlandırır.' "[157]

Allah (celle celaluhu), Nebi'sinin o kadını unutmasına müsaade etmemiş, Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabın o kadını unutmasına müsaade etmemiş, hadis imamları bu kıssayı kaydederek ümmetin unutmasına müsaade etmemiştir. Bu kadının ayırıcı özelliği nedir? Mescidi süpürmektir. Bu da hiçbir amelin küçümsenmemesi gerektiğini göstermektedir.[158]

f. Mescidleri Süsleyerek İşlevsizleştirmemek

Mescidlerin inşa gayesi insanları dış dünyanın kirinden arındırmak, Rablerine yakın olmalarını sağlamak ve kulluk bilincini diri tutmaktır. Mescidin binasında bu ruhun korunması ve mimarinin bu ruha uygun olması gerekmektedir. Süs, şatafat, lüks… mescidin varlık amacına aykırıdır.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Ben mescidleri yükseltip, genişletmekle emrolunmadım.'

(İbni Abbâs:) Vallahi siz Yahudi ve Hristiyanların kilise ve havralarını yükselttikleri gibi mescidleri süsleyeceksiniz."[159]

İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) uyarısı dikkat çekicidir. Buradan anlıyoruz ki; Ehl-i Kitab'ın bozulma alametlerinden biri de mescidleri süslemeleridir. Galiba bu; bir şeyin özünü/ruhunu kaybeden bireylerin/toplumların görüntüye/kabuğa yoğunlaşmasıyla ilgilidir. Din, inanç ve ahlak boyutunu yitirince, inanç ve ahlakı temsil eden değerler süslenir, abartılı bir saygıyla yüceltilir… Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklar altına aldığı cahiliyenin; siyaset ve ahlakta ihya edildiği Emeviler Dönemi'nde süslü mescidler inşa edilmesi dikkat çekicidir.

Mescid süslemek sonra da süslü mescidlerle övünmek kıyamet alametlerindendir:

157. Buhari, 1337; Müslim, 956

158. Bu kıssadan Allah Resûlü'nün unutulmuş bir sünnetini öğreniyoruz. Sahipsiz, kimsesiz, kendi hâlinde insanlarla özel olarak ilgilenmek, onların durumunu takip etmek.

159. Ebu Davud, 448

Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Mescid yaptırmakta insanlar birbirleriyle övünür hâle gelmedikçe kıyamet kopmayacaktır."[160]

160. Ebu Davud, 449; Bazı âlimler Asr-ı Saadet sonrası süslü mescidler inşa edilmesini iki gerekçeyle meşru kabul etmişlerdir. (bk. Neylu'l Evtâr, 628 No.lu hadis şerhi):

• Evler/şehirler süslenince mescidler evlerden geri kalmasın diye süslenmesine müsaade edildi. Hemen belirtmeliyiz ki bu, bir yanlışı başka bir yanlışla gerekçelendirmektir. İslam şehirlerinde lüks evlerin yapılması, İslam toplumunun Roma ve Sasani toplumlarını taklit etmesidir. Lüks, şatafat ve gösterişi yasaklayan bir dinin şehirlerinde şatafatta yarışan evler yapılması, şatafat ve israfları nedeniyle helak olan toplumların taklidi, bir münkerdi ve inkâr edilmeliydi. Şuna dikkat etmeliyiz: Bugün "İslam sanatı" diye bize sunulan yapıların hiçbiri Asr-ı Saadet Dönemi'ne ait değildir. Nübüvvet ve Raşid Hilafetin son bulduğu saltanat ve istibdadın başladığı Emevi ve sonrasına ait yapılardır. Bunlar İslam'ın değil mülk ve saltanatın sanatıdır; şayet şatafat ve gösterişi sanat diye isimlendirmek doğruysa!

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Nübüvvet Allah'ın olmasını dilediği süre kadar aranızda bulunacaktır. Sonra Allah kaldırmayı dilediği bir vakitte onu aranızdan kaldıracaktır. Sonra nübüvvet menheci üzere olan bir hilafet devri olacaktır. Bu Allah'ın devam etmesini dilediği kadar devam edecektir. Sonra Allah kaldırmayı dilediği bir vakitte onu aranızdan kaldıracaktır. Sonra ısırıcı saltanat devri gelecektir. Bu Allah'ın devam etmesini dilediği kadar devam edecektir. Sonra Allah kaldırmayı dilediği bir vakitte onu aranızdan kaldıracaktır. Sonra zorba bir saltanat gelecektir. Bu Allah'ın devam etmesini dilediği kadar devam edecektir. Sonra Allah kaldırmayı dilediği bir vakitte onu aranızdan kaldıracaktır. Sonra tekrar nübüvvet menheci üzere kurulu bir hilafet devri gelecektir." (Ahmed, 18406)

Sefîne'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Nebevî hilafet otuz sene sürecektir. Sonra Allah mülkünü veya mülkü dilediğine verir.' Râvîlerden Saîd şöyle dedi: 'Sefîne bana, 'Şunu iyi belle! Ebû Bekir'in halifeliği iki senedir, Ömer'inki on, Osmân'ınki on iki senedir. Alî de aynı şekilde Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) halifelerindendir.' dedi. Sefine'ye (Mervanoğullarını işaret ederek) şöyle dedim: 'Ama bunlar Alî'nin halife olmadığını iddia ediyorlar.' O da Mervanoğullarını kastederek, 'Zerkâoğullarının dübürleri yalan söylemiştir.' dedi.' " (Ebu Davud, 4646; Tirmizi, 2226)

• Bir grup ilim adamı, "Selef, süslenmiş mescidleri inkâr etmemiştir, bu da camileri süslemenin cevazına delildir." demişlerdir.

Bu yaklaşım hatalıdır. Zira hiçkimse Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) üstünde değildir. Ümmeti ilgilendiren onun (sallallahu aleyhi ve sellem) emir ve nehiyleridir. Kaldı ki; selef bu yapıları inkâr etmiş, karşı çıkmıştır. İlk olarak Osmân (radiyallahu anh) mescidde köklü değişiklik yapmıştır. Bu değişiklikler süsleme kapsamında olmayıp yapısal değişiklik olmasına rağmen sahabe karşı çıkmıştır.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Dönemi'nde Mescid-i Nebevi kerpiçle bina edilmişti. Tavanı hurma yapraklarından, direkleri ise hurma ağaçlarının gövdesinden oluşuyordu. Ebû Bekir (radiyallahu anh), mescidin bu yapısına, herhangi bir ilavede bulunmadı. Ömer (radiyallahu anh), mescidi genişletti. Ancak Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Dönemi'ndeki gibi kerpiç ve hurma dalı ile yeniden bina etti. Direklerini ise odundan yaptı. Daha sonra Osmân (radiyallahu anh), mescidin yapı tarzını değiştirdi. Mescidi çok genişletti. Duvarlarını nakışlı taşlar ve kireçle ördü. Sütunlarını, nakışlı taşlarla yükseltti. Tavanı ise sac adı verilen bir ağaçtan yaptı." (Buhari, 446)

Osmân (radiyallahu anh) bu tepkilerden rahatsız olmuş, yaptığının mescidi süslemek değil, yalnızca binasını genişletmek ve ek bölümler yapmak olduğunu açıklamak durumunda kalmıştır.

Ubeydullah El-Havlânî'den (rahimahullah) şöyle rivayet edilmiştir: "Osmân (radiyallahu anh), Allah Resûlü'nün mescidini yeniden inşa ettiği zaman insanların kendisi hakkında olumsuz konuşmaları hakkında şöyle diyordu:

g. Elleri Teşbîk (Parmakları Birbirine Kenetleme) Yapmamak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mescidde bulunan birinin ellerini kenetlemesini nehyetmiştir.

Ebû Sumâme El-Hannât'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ka'b ibni Ucre beni parmaklarımı birbirine geçirmiş durumda gördü ve böyle yapmaktan nehyetti ve bana Allah Resûlü'nün, 'Kim güzelce abdestini alır namaz niyetiyle evinden mescide doğru çıkarsa, parmaklarını birbirine kenetlemesin çünkü o namazda gibidir.' dediğini aktardı."[161]

Bu suretin yasaklanmasındaki hikmet hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:

Bu, faydasız (abes) bir davranıştır.[162] Namaza hazırlık yapan veya namazda olan insan, edep içinde olmalıdır. Zira huzuruna çıkmaya hazırlandığı veya huzurunda durduğu zat yüceler yücesi, alemlerin Rabbidir. Kişinin dış görüntüsü, huzuruna gireceği/girdiği varlığın şanına layık olmalıdır.

Bu davranış şeytandandır.[163] Hadisin İbni Ebi Şeybe'den aktarılan rivayetinde "Parmakları kenetlemek şeytandandır" ifadesi nakledilmiştir.[164] Bu suretin şeytandan olması; namaz adabına aykırı olmasıyla ilgili olabilir. Şöyle ki; şeytan namazın huşusunu bozacak, kişinin aklını karıştıracak, kişinin Rabbine Rabbinin de kişiye yönelişini kesecek her yola başvurur. Bu suret, namazın ruhuna aykırı olduğundan hususi olarak teşvik ediyor olabilir.

'Siz yaptığım bu iş hakkında çok konuşmaya başladınız. Ben Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu işittim: 'Her kim Allah rızası için bir mescid bina ederse Allah da ona cennette onun gibi bir ev bina eder.' '" (Buhari, 450)

Hafız İbni Hacer (rahimehullah) der ki: "İlk defa mescidleri süsleyen Abdulmelik ibni Mervân'dır. Bu da sahabenin son dönemlerine denk gelmektedir. İlim ehlinin birçoğu sustular; fitneden korktular. Bazısı da buna cevaz verdi. Mescidi tazim babından süslemeye cevaz Ebû Hanîfe'nin görüşüdür." (Fethu'l Bârî, 446 No.lu hadis şerhi)

Abdulmelik ibni Mervan ve ailesi (Ümeyyeoğulları) iktidar hırsıyla Allah'ın evini mancınıklarla dövmüş, Medine'ye baskın vermiş, tabiin imamlarını katletmiş, her türlü muhalefeti Haccâc gibi bir zalimle bastırmış zulüm çetesidir. Sinek öldürür gibi insan kanı döken bu zulüm çetesine karşı gelmek kolay olmasa gerektir. Yani, selefin suskunluğu iddiası doğru olsa bile; bu, ikrardan değil korku sebebiyledir.

161. Ebu Davud, 562; Tirmizi, 386
162. Neylu'l Evtâr, 846 No.lu hadis açıklaması
163. age, 846 No.lu hadis açıklaması
164. Mûsânnefu İbni Ebî Şeybe, 4824

Osmân ibni Ebi'l Âs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir.

"Allah Resûlü'ne gelip, 'Ey Allah'ın Resûlü! Şeytan benimle namazım ve kıraatim arasına girdi, namazımı karıştırmaktadır.' demem üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bana, 'Bu 'Hınzeb' denilen şeytandır. Bunu hissettiğinde Allah'a sığın (istiaze oku) ve sol tarafına üç kere hafifçe tükür.' **buyurdu.**

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) söylediğini yaptım ve Allah (celle celalühü) bu durumu benden giderdi."[165]

Bunun şeytandan olmasının bir diğer yönü; uykuya davetiye çıkarması olabilir.[166] Şöyle ki; bilindiği gibi şeytan canlılığı sevmez, kişiyi tembelliğe sevkedecek her yola başvurur.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri uyuduğu zaman şeytan onun kafasının arka tarafına üç düğüm atar ve her düğümü attıkça, 'Önünde uzun bir gece var, haydi uyu!' der. Kişi uyanıp Allah'ı zikrederse bu düğümlerden biri çözülür. Kalkıp abdest alırsa ikincisi, namaz kıldığında da üçüncüsü çözülür. Böylece o kişi dinç ve huzurlu bir şekilde sabaha kavuşur. **Aksi halde uyuşuk, tembel ve huzursuz bir halde sabahlar."**[167]

İnsanı gevşeten/tembelleştiren şeylerden biri de esnemektir. Şeytan kişiyi esnetmeye çalışır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Esnemek şeytandandır. İçinizden birisi esnemesi gelirse gücü ölçüsünce esnememek için kendisini tutsun. Çünkü esnemek üzere ağzınızı açıp 'haa' diyecek olursanız şeytan güler."[168]

İslam alimleri -aradaki irtibatı beyan etmeseler de- parmakları kenetlemenin uykuyu getirdiğini, uykuya davetiye çıkaran şeylerin şeytandan olduğunu, haliyle parmakları kenetlemenin şeytandan olduğunu söylemişlerdir. Allah en doğrusunu bilir.

165. Müslim, 2203
166. bk. Fethu'l Bârî, 478-482 No.lu hadis şerhi
167. Buhari, 1142; Müslim, 776
168. Buhari, 3289; Müslim, 2994

Parmakları kenetlemek işlerin birbirine girdiğini, karışıklığı anlatmak için kullanılır.[169] İslam birlik/cemaat ve düzen dinidir. Karışıklık ve ihtilaf görüntüsü çizen her şeyi yasaklar.

Nu'mân ibni Beşîr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ya saflarınızı iyice düzeltirsiniz veya Allah (celle celaluhu) aranıza anlaşmazlıklar sokar."[170]

Câbir ibni Semure'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımıza çıktı ve 'Ne oluyor da ben sizleri, yerinde duramayan hırçın atların kuyrukları gibi ellerinizi kaldırmış görmekteyim! Namazda sakin olunuz.' dedi. Sonra yine bizim yanımıza çıkmış ve bizi halkalar hâlinde görmüştü. Bunun üzerine, 'Ne oluyor da ben sizleri, dağınık bir şekilde cemaat olmuş görüyorum!' dedi. Sonra yine bizim yanımıza çıktı ve 'Meleklerin, Rableri huzurunda saf tuttukları gibi siz de saf tutsanız olmaz mı?' dedi. Biz de, 'Ey Allah'ın Resûlü, melekler Rabb'leri huzurunda nasıl saf tutarlar?' dedik. O da, 'Önce birinci safı tamamlarlar, safta birbirlerine yapışırcasına sıkı dururlar.' dedi."[171]

Parmakları kenetlemek de işlerin karışık olduğuna işaret ettiği için yasaklanmıştır. Allah en doğrusunu bilir.[172]

169. Fethu'l Bârî 478-482 No.lu hadis şerhi

170. Buhari, 717; Müslim, 436

171. Müslim, 430

172. Parmakları kenetlemenin hükmü konusunda muhaddisler ihtilaf etmiştir: İhtilafın iki temel nedeni olduğunu düşünüyorum:

- Parmak kenetlemeyi yasaklayan hadislerin isnadında konuşulmuş olması (Hadisin isnadı hakkındaki tartışma için bk. Neylu'l Evtar 846-48 No.lu hadis şerhi)
- Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) mescidde ve mescid dışında parmaklarını kenetlediğini gösteren rivayetler:

Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Mümin, mümin için parçaları birbirini sıkı sıkıya tutan bir bina gibidir.' Dedi. Sonra **parmaklarını içiçe geçirdi**. (Buhari, 481)

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bize öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. (İbn Sîrîn Ebû Hureyre'nin bunun hangi namaz olduğunu belirttiğini, ama kendisinin bunu unuttuğunu söylemiştir) İki rekattan sonra selam verdi. Sonra Mescidin (ön tarafına) konmuş kütüğe yöneldi ve ona yaslandı. Kızgın gibi görünüyordu. Sağ elini sol elinin üstüne koydu **sonra parmaklarını iç içe geçirdi**. Daha sonra sağ yanağını, sol elinin sırtına koydu. Bu esnada camiden çıkmak için acele davrananlar Mescid-i Nebevî'nin kapılarından çıkarken 'Namaz kısaldı' deyip duruyordu. Cemaatin içinde Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Ama onlar da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile konuşmaya cesaret edemiyorlardı. Cemaat ara-

Sonuç

Mescid, Müslim'in hayatında merkezî bir konuma sahiptir. Orada Rabbine kulluk eder, orada dış dünyanın kirinden arınır, orada dinini öğrenir, İslam toplumunun gündeminden haberdar olur…

Mescid günün tüm zamanlarında Müslimlere açıktır. Bir Müslim, **mescidi temiz tutmak ve başkalarına rahatsızlık vermemek kaydıyla** orada günlük ihtiyaçlarını karşılayabilir.

- **Orada yemek yiyebilir**

Abdullah ibni Hâris'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Allah Resûlü Dönemi'nde mescidde ekmek ve et yerdik."[173]

sında kolları uzun olduğu için kendisine 'Zu'l Yedeyn' denen biri daha vardı. (Onlardan önce) 'Ey Allah'ın elçisi, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?" diye sordu. Allah Resûlü (sav) 'Ne namaz kısaldı, ne de unuttum.' diye cevap verdi. Sonra 'Zu'l Yedeyn'in dediği gibi mi oldu?' diye sordu. Cemaat 'Evet.' deyince, biraz öne geçti ve namazın geri kalan kısmını kıldırıp selam verdi. Daha sonra tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Sonra başını kaldırıp tekrar tekbir getirdi. Sonra yeniden tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Daha sonra başını kaldırıp tekbir getirdi. (Ravi der ki: Muhtemelen, bundan sonra ne yaptığını İbn Sîrîn'e sordular o da şöyle cevap verdi): En sonunda selam verdi. (Ravi der ki) Bana haber verildiğine göre, İmrân İbni Husayn 'En sonunda selam verdi' demiştir. (Buhari, 482)

Bu iki sebebe binaen muhaddisler farklı tercihlerde bulunmuştur:

- Buhârî (rahimehullah) "Mescidde ve mescid dışında parmakları kenetleme babı" (Kitâbu's Salât, 88. bab) diyerek ve yukarıda mezkûr rivayetleri vererek şu hükme varır: Parmakları kenetlemek mutlak olarak caizdir. Nehyeden hadisler de zayıftır.

Ebû Davud (rahimehullah), Tirmizî (rahimehullah), İbnu Huzeyme (rahimehullah), Sahîhu İbni Hibbân (rahimehullah), Hâkim (rahimehullah) gibi muhaddisler parmak kenetlemeyi yasaklayan hadisleri tashih etmiş ve onlarla ihticacda bulunmuşlardır. Nehyeden hadislerle cevaz veren hadislerin arasının nasıl cem edileceğine dair farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Buna göre;

- Allah Resûlü'nün nehyi haramlığa değil mekruhluğa delildir. Zira o (sav) bir şeyi yasaklıyor daha sonra yapıyorsa; fiili, sözünü haramlıktan sarf eder. (Neylu'l Evtâr, 847 No.lu hadis açıklaması)

- Amaçsız yapılırsa yasak, Allah Resûlü gibi (teşbih gibi) bir amaçla yapılırsa mübahtır. (Avnu'l Ma'bûd, 562 No.lu hadis şerhi)

- Kimisi de namaza gelirken, namazı beklerken ve namaz içinde yapılmasını yasak kabul etmiştir. Zira şeriat bu üç durumdaki insanı ecir yönünden namazda gibi kabul etmiştir. Namazdan sonra ve sair zamanlarda yapmaya cevaz vermişlerdir.

Derim ki; yukarıda okuduğumuz (bk. Buhari, 482) rivayeti delil olarak alınmamalıdır. Zira Allah Resûlü (sav) dalgınlıktan namazı iki rekat kılmış, sahabe uyarmasına rağmen ilk etapta namazı eksik kıldığını fark etmemiştir. Anam babam ona (sav) feda olsun; nasıl bir derdi/hüznü vardıysa namazı dahi unutmuştur. Böyle bir ruh halinde parmaklarını kenetlemiş olması, delil olmaz. Namazı unutturan ruh halinin parmak kenetleme yasağını unutturması gayet normaldir. Geriye onun (sav) bir örnek vereceği zaman parmaklarını kenetlemesi kalır. Bu da bir amaç için parmak kenetlemenin caiz; amaçsız parmak kenetlemenin, ibadete hazırlık ve ibadet esnasında hoş karşılanmadığını (mekruh), edebe aykırı olduğunu gösterir. Allah en doğrusunu bilir.

173. İbni Mace, 3300

- **Orada uyuyabilir**

Abbâd ibni Temîm'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Zeyd (radiyallahu anh) Allah Resûlü'nü mescidde sırt üstü uzanmış ve bir ayağını diğer ayağının üzerine koymuş bir şekilde görmüştür.

İbnu Şihâb, Saîd ibni Müseyyib'den, 'Aynısını Ömer ve Osmân da yaparlardı.' dediğini aktarır."[174]

Nâfi'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer henüz evlenmemiş bir gençken, Allah Resûlü'nün mescidinde uyuduğunu haber vermişti."[175]

Sehl ibni Sa'd'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kızı Fâtıma'nın evine geldi ve Alî'yi evde bulamadı.

Fâtıma'ya, 'Amcanın oğlu nerede?' diye sordu.

Fâtıma, 'Aramızda bir şey oldu ve birbirimize darıldık. Bundan dolayı dışarı çıktı ve gündüz uykusunu benim yanımda uyumadı.' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir kişiye, 'Onun nerede olduğuna bir bak.' dedi.

O kişi geri döndü ve dedi ki: **'Ey Allah'ın Resûlü o mescidde uyuyor.'**

Allah Resûlü gitti ve Alî'nin yanı üzere yattığını, ridasının bir yandan sıyrıldığını ve vücudunun toprağa bulanmış hâlde olduğunu gördü. Ona, 'Ey Ebâ Turâb! Ey Ebâ Turâb! Kalk!' dedi ve üzerindeki toprağı silmeye başladı."[176]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) özel öğrencileri olan Suffa Ashabı tüm ihtiyaçlarını mescidde karşılar, mescidde yatıp kalkarlardı.[177]

- **Siyasi ve askerî işlerde kullanılabilir**

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) İslam toplumunu ilgilendiren siyasi ve askerî istişareleri mescidde yapar, önemli kararları mescidde alırdı. Savaş esirlerini mescidde bağlı tutar, onlarla orada ilgilenirdi.

174. Buhari, 475; Müslim, 2100
175. Buhari, 440
176. Buhari, 441
177. bk. Buhari, 3064; Müslim, 677; Ayrıca bk. Buhari, 7354; Müslim, 2492

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü bir süvari birliğini Necid tarafına gönderdi. Onlar Hanifeoğulları Kabilesi'nden Sumâme ibni Usâl'ı **esir alıp getirdiler ve mescidin direklerinden birine bağladılar…**"[178]

Mescid, cünüp ve hayız da dâhil olmak üzere tüm müminlere açıktır.[179] Çocukları ve delileri mescidlerden uzaklaştırmaya yönelik rivayetler zayıftır.[180] Hâliyle mescidler İslam toplumunun ortak kullanım alanıdır.

Necasetten Sakınmak

Temiz Bir Elbiseyle Namaz Kılmak

Namazın sıhhat şartlarından bir diğeri elbisenin temiz olmasıdır. Kasıtlı olarak necis elbise ile kılınan namaz makbul değildir.

"Elbiseni temiz tut."[181]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılınan elbise ve ayakkabı gibi giysilerin necasetten temizlenmesini emretmiştir.

Esmâ' binti Ebî Bekir'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kadın Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve 'Birimizin elbisesine hayız kanı bulaşırsa temizliğini nasıl yapsın?' dedi.

O da, 'Ovalasın, sonra da suyla çitilesin, su döküp bununla namazını kılabilir.' buyurdu."[182]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Havle binti Yesâr Allah Resûlü'ne gelip, 'Ey Allah'ın Resûlü! Benim sadece bir elbisem var. O elbise üzerimdeyken ben hayız oluyorum. Ne yapmalıyım?' diye sordu.

178. Buhari, 4372; Müslim, 1764

179. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 262

180. "Mescidleri kirletebilecek ve cemaati rahatsız edecek yaştaki çocuklarınızı, deli olan kimseleri, her türlü alışveriş yapmayı, her türlü münakaşayı ve sesleri yükseltmeyi, ceza uygulamalarını, kılıç çekme işi ve kısas uygulamalarını mescidlerden uzak tutunuz. Mescidlerin yakınına temizlenme yerleri yapınız, cuma günleri mescidleri kokuyla tütsüleyiniz." (İbni Mace, 750)

181. 74/Müddessir, 4; Bu ayet manevi/ahlaki temizliğe delalet edebilir. Selef âlimlerinden İbni Abbâs, İbrâhîm, Şa'bî, Atâ bu minvalde tefsir etmiştir. Zira Araplar ahlaktan kinaye olarak elbise lafzını kullanmışlardır. Muhammed ibni Sîrîn, İbni Zeyd ve genel olarak fukaha elbisenin maddi/hakiki temizliği olarak yorumlamışlardır. (bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 11/452 v.d, Müddessir Suresi 4. ayetin tefsiri)

182. Buhari, 307; Müslim, 291

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: 'Temizlendiğin zaman onu yıka ve o elbise üzerinde iken namazını kıl.'

Havle dedi ki: 'Peki kan izi gitmezse ne yapmalıyım?'

Allah Resûlü, 'Kanı yıkamak sana yeterlidir. Onun izi zarar vermez.' buyurdu."[183]

Ebû Saîd El-Hudri'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabına namaz kıldırırken ayakkabılarını çıkardı ve sol tarafına koydu. Bunu gören ashabı da ayakkabılarını çıkardılar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), namazını bitirince, 'Ayakkabılarınızı niçin çıkarttınız?' diye sordu.

Onlar da, 'Senin çıkardığını gördük bizde ondan dolayı çıkardık.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Cibrîl geldi ve bana ayakkabılarımda pislik olduğunu haber verdi.' (O yüzden çıkarmıştım) diyerek sözüne şöyle devam etti, 'Biriniz mescide geldiğinde ayakkabılarına baksın, ayakkabılarında bir pislik ve benzeri bir şey görürse onu (toprağa) sürsün ve o ayakkabılarıyla namaz kılsın.' "[184]

1. Ayakkabıyla Namaz Kılmak

Farz olsun nafile olsun, ayakkabıyla namaz kılmak caizdir.

Ebû Mesleme'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Enes ibni Mâlik'e, Allah Resûlü, ayakkabılarıyla birlikte namaz kılar mıydı?' diye sordum.

Bana, 'Evet.' diye cevap verdi."[185]

Şeddâd ibni Evs'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yahudilere muhalefet ediniz. Çünkü onlar ayakkabılarıyla ve mestleriyle namaz kılmıyorlar."[186]

Ayakkabıyla sokaklarda geziyor olmak, onunla namaz kılmaya engel de-

183. Ebu Davud, 365
184. Ebu Davud, 650
185. Buhari, 386; Müslim, 555
186. Ebu Davud, 652

ğildir. Zira aslolan giysilerin temiz olmasıdır. Şayet ayakkabı üzerinde bir necaset görülürse toprağa sürülmesi temizlik için yeterlidir.

Ayakkabıyla namaz kılmak, sünnete yönelik cehalet ve örfün sünnetin yerini alması hasebiyle unutulmuş sünnetlerdendir. Dışarıda namaz kılanlar, sünnetin bilindiği ortamlarda bu sünneti ihya etmelidir.[187]

Alkame ibni Kays'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd evinde bulunduğu sırada Ebû Mûsâ El-Eşari'nin yanına geldi. Namaz vakti girdi.

Ebû Mûsâ, 'Ey Ebâ Abdurrahman sen öne geç! Sen yaşça ve ilimce en ileri olansın.' dedi.

187. Şunu belirtmeliyiz ki; sünnet konusunda bu genişlik, toplumun sünnet hakkında bilgi sahibi olduğu yerler, yani İslam toplumları için geçerlidir. İnsanların sünnet konusunda bilgisiz olduğu ve farklı uygulamaları tuhaf karşıladığı toplumlarda dikkatli olmak gerekmektedir. Zira "Kalpleri kaynaştırmak için sünneti terk etmek de sünnettir." (El-Kavâidu'n Nûrâniyyetu'l Fıkhiyye, s. 46)
Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) toplumların İslam'la yeni tanıştığı, bilgisiz olduğu, kalplerine imanın tam yerleşmediği durumlarda alışmış olduklarına müdahale etmez, yeni uygulamalara girişmezdi.
Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:
"Kâbe'nin önündeki duvarın (Hicr'in) Kâbe'ye dâhil olup olmadığını Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sordum, 'Evet, Kâbe'ye dâhildir.' buyurdu.
'Peki niçin Kâbe'nin içerisine almadılar?' dedim.
'Kavmimin (o dönem yıkılan Kâbe'yi yeniden yaparken) imkânları yetmedi.' buyurdu.
'Kapısı niye böyle yüksek?' dedim.
'Kavmin, dilediklerini içine koyup dilediklerini de koymamak için böyle yaptı. Keşke kavminin cahiliye dönemi ile bağlantıları yakın olmasaydı ve kalplerinin nefret etmesinden endişe etmeseydim, duvarı Beytullah'ın içerisine alıp kapısını da yer seviyesine indirmeye bakardım.' buyurdu." (Buhari, 1584; Müslim, 1333)
Zira sünnet hikmettir. Hikmet ise her şeyi uygun zemin ve zamanda yapmaktır. Bu da ilim, tecrübe ve hilm (ağırbaşlılık/vakar) ahlakını gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak; her doğruyu her yerde söylemek/yapmak isabetli değildir. Özellikle doğru bilgi muhataba aktarıldığında yanlış bir sonuç verecekse, o bilgi muhataba aktarılmaz. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir bilgiye dayanarak ameli terk edecek ve gevşekliğe düşecek kimselere bilgi aktarımını tasvip etmemiştir.
Ebû Katâde (radıyallahu anhu) şöyle demiştir:
"Enes'in bize bildirdiğine göre Muâz deve üstünde Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) terkisinde idi.
Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Muâz ibni Cebel.' dedi.
Muâz, 'Emret ey Allah'ın Resûlü.' dedi.
Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tekrar, 'Ey Muâz.' dedi.
Muâz, 'Emret ey Allah'ın Resûlü.' dedi. Bu üç kere tekrarlandı.
Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu, 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun Resûlü olduğuna samimi kalple şahitlik eden herkese Allah ateşi haram kılar.'
Muâz, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bunu insanlara haber vermeyeyim mi insanlar sevinsinler.' dedi.
Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır. O zaman insanlar buna güvenirler (ameli terk ederler).' buyurdu.
Muâz vefatına yakın ilmi ketmetmekten dolayı günaha düşmekten korktuğu için, onları bu hadisten haberdar etti.' "(Buhari, 128; Müslim, 32)

İbni Mes'ûd, 'Hayır. Biz senin evine ve namazgâhına gelmişiz. İmam olmaya en layık olan sensin.' dedi.

Ebû Mûsâ öne geçti ve ayakkabılarını çıkardı. Selam verince İbni Mes'ûd ona dedi ki: 'Neden ayakkabılarını çıkardın? Yoksa sen mukaddes (Tur) vadisinde misin? Ben Allah Resûlü'nü mestleri ve ayakkabıları ile namaz kılarken gördüm.' "[188]

2. Necis Elbiseyle Namaz Kıldığını Fark Eden Kimse

Bir kimse kasıtlı olarak necis elbiseyle namaz kılarsa namazı batıldır. Bilmeyerek veya farkında olmadan namaz kılar ve namazın içinde necaseti fark ederse onu izale etmeye çalışır. İzale ettikten sonra namazına kaldığı yerden devam eder. Şayet namaz bittikten sonra fark ederse; vaktin içinde ise namazı iade eder. Vakit çıkmışsa namazı iade etmez, istiğfarda bulunur.[189]

Setr-i Avret (Avreti Örtmek)

A. Namazda Avret Yerlerini Örtmek[190]

188. Ahmed, 4397

189. Konuya dair detaylı bilgi için bk. 2/137

190. Setr-i avret fıtri bir duygudur. Yüce Allah her insanı avret yerlerini örtmek fıtratıyla yaratmış, sonra şer'i naslarla bu fıtri duyguya bir çerçeve çizmiştir.
Örtmenin fıtrat oluşunu şu delilden anlıyoruz:
"(Bu vesvese ve yeminleriyle) onları aldatıp (ağına) düşürdü. Ağaçtan tadınca, avret yerleri kendilerine görünmeye başladı. Üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara seslendi: 'Ben size bu ağaçtan yemeyi yasaklamamış mıydım? 'Şeytan, sizin apaçık düşmanınızdır.' dememiş miydim?' " (7/A'râf, 22)
Âdem (aleyhisselam) Babamız ve Havva Annemiz, avret mahalleri açılınca beklemeksizin, buldukları ilk şeyle; cennet yapraklarıyla örtünmüşlerdir. Bu, örtünmenin fıtri bir duygu olduğunun delilidir.
Yüce Allah, insan eliyle dikilen elbiseyi "indirdiğini" haber vermiştir. Bu, elbisenin yağmur gibi İlahi bir nimet olduğunu hatırlatmak içindir.
"Ey Âdemoğulları! Şüphesiz size avretinizi örtecek ve kendisiyle süsleneceğiniz elbise indirdik. Asıl hayırlı olansa takva elbisesidir. (Dışınızı elbiseyle süslediğiniz gibi kalbinizi de takvayla süsleyiniz. Bu, daha hayırlıdır.) Bu (nimetler), düşünüp öğüt alsınlar diye Allah'ın ayetlerindendir." (7/A'râf, 26)
Bu ayet, aynı zamanda elbisenin indiriliş hikmetine de vurgu yapmıştır: Buna göre elbise, avreti örtmek ve insanın güzel görünümünü sağlamak içindir. Şeytanın insan üzerindeki köklü projelerinden biri; insanoğlunu çıplaklaştırmak ve onlara avret yerlerini göstertmektir.
"Ey Âdemoğulları! Şeytan, ebeveynlerinize avret yerlerini göstermek için elbiselerini çekip aldığı ve onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi (de) fitneye düşürmesin. (Çünkü) o ve avanesi, sizin onları görmediğiniz yerden sizleri görüyorlar. Şüphesiz ki biz, şeytanları iman etmeyenlerin dostu kıldık." (7/A'râf, 27)
Zira şeytan, çıplaklığın fıtratı bozmak olduğunu ve ahlaksızlığı toplum içinde yaygınlaştırma aracı olduğunu bilmektedir. Bundan olsa gerek; ilk insandan bu yana insanları çıplaklaştırmak için uğraşmaktadır. Yüce Allah cahiliyeyi dört kavram üzerinden müminlere tanıtmıştır. Bunlar;
- Hukmu'l Câhiliyye/Cahiliye hükmü, bk. 5/Mâide, 50

Namazın sıhhat şartlarından biri de avret yerlerinin örtülmesidir. Kasıtlı olarak avret mahalli açık namaz kılanın namazı batıldır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah hayız görme çağına gelen bir kadının örtüsüz kıldığı namazı kabul etmez."[191]

Hadis, buluğa ermiş birinin örtüsüz kıldığı namazın kabul olmayacağını belirtmiştir. Yine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), tek elbisede namaz kılacak olanın mutlaka onu bağlamasını ve vücudunu örtmesini emretmiştir.

Seleme ibni Ekvâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben avcı bir adamım, tek gömlek içerisinde namaz kılabilir miyim?' dedim.

'Evet kılabilirsin fakat bir dikenle bile olsa uçlarını birbirine iliştir.' buyurdu."[192]

Elbisesi geniş olanın vücudunu örtecek şekilde giyinmesini, elbise tüm vücudu örtecek genişlikte değilse belden aşağısının kapatılarak avret yerlerinin örtülmesini emretmiştir.

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Eğer elbisen geniş ise onunla omzundan öyle örtün, yok eğer dar ise onu izar olarak kullan."[193]

- Zânnu'l Câhiliyye/Cahiliye Zannı/inanç sistemi, bk. 3/Âl-i İmrân, 154
- Hamiyyetu'l Câhiliyye/Cahiliye asabiyyeti/ırkçılık, bk. 48/Fetih, 26
- Teberrucu'l Câhiliyye/Cahiliye açıklığı, bk. 33/Ahzâb, 33

Demek ki cahiliye dört rükun üzere kuruludur ve bunlardan biri cahiliye ahlakını temsil eden açıklık saçıklıktır. Bugün insî şeytanların tüm güçleriyle insanları çıplaklaştırmak için uğraşması; şeytanın suret ve sesi olan reklamların neredeyse her şeyi çıplaklığı özendirerek topluma sunması; fahişeliğin sanatçılık; soyunmanın moda… olması üzerinde düşünülmelidir. Hiç şüphesiz; ilk insandan bu yana var olan şeytanın çıplaklaştırma projesi, bugün de vardır. Yani setr-i avret, yalnızca namazın şartı olarak veya elbise fıkhı olarak değil cahiliyeyle mücadelenin esaslı bir rüknu olarak anlaşılmalıdır.

191. Ebu Davud, 641; Tirmizi, 377
192. Ebu Davud, 632
193. Buhari, 361; İzar; belin alt tarafını etek gibi sarmaktır.

1. Erkeğin Örtmesi Gereken Namaz Avreti

Erkeğin namazda örtmesi gereken avret iki kısımdır:

• Farz/şart olan avret: Namazın sahih olması için örtülmesi zorunlu avrettir.

• Müstehap olan avret: Örtülmesi zorunlu farz avrete ziyade olarak örtülmesi fazilet/sünnet olan avrettir.

a. Örtülmesi Farz Olan Avret

Erkeğin avreti diz kapağıyla göbek deliği arasıdır. Namazın sıhhati için bu bölgenin örtülmesi şarttır.

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz hizmetçisini kölesine veya işçisine nikâhlarsa, göbeğinden aşağısına ve dizinden yukarısına bakmasın."[194]

Cerhed'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü yanıma oturdu benim uyluğum da açıktı. Bunun üzerine bana, 'Uyluğun avret olduğunu bilmiyor musun?' dedi."[195]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Uyluk avretten sayılır."[196] (Örtülmesi gerekir.)

Muhammed ibni Cahş'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü mescidin avlusundaki Ma'mer'e uğradı. Onun uyluğunun bir kısmı kapalı, bir kısmı açıktı. Allah Resûlü ona, 'Ey Ma'mer! Uyluğunu kapat. Şüphesiz ki uyluk avrettir.' dedi."[197]

"Erkeğin avreti göbeğinden diz kapağına kadardır."[198]

194. Ebu Davud, 496
195. Ebu Davud, 4014; Tirmizi, 2795
196. Tirmizi, 2796
197. Ahmed, 22494
198. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3246; Cumhur-u ulemaya göre göbek deliği ve diz kapağı avrete dâhil değildir.

b. Örtülmesi Müstehap Olan Avret

Kişinin farz olan avret mahalline ziyade olarak, namaz adabına ve Yüce Allah'ın huzurunda olmasına yakışır şekilde giyinmesidir.

"Ey Âdemoğulları! Her mescid yerinde ziynetlerinizi alın. (Güzelce giyinin, müşrikler gibi çıplak ibadet etmeyin.) Ve yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez."[199]

Yüce Allah ibadet esnasında ziynet/süs olacak şekilde giyinmeyi istemiştir. Zira ibadet Allah'ın huzuruna durmak ve ameli O'na (celle celaluhu) takdim etmektir.[200]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İçinizden biri omuzları açık bir hâlde, bir elbise ile namaz kılmasın!"[201]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) imkânı olanın omuzu açık namaz kılmasını yasaklamıştır. Zira bu, namazın edebine uygun değildir. Ancak fakirlik veya başka bir sebeple giyecek giysisi olmayan, yalnızca avret mahallini örter.

---

199. 7/A'râf, 31

200. Muhaddislerden bir grup, ayetin nüzul sebebine dayanarak, "ziynetten" kastedilenin avreti örtmek olduğunu, daha fazlasına delalet etmediğini söylemişlerdir. Ancak ayette elbise yerine ziynet lafzının kullanılması ve aşağıda geleceği gibi Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) avretten fazlasını örtmeye teşvik etmesi, ziynetin namaz için güzel giyinmeye işaret ettiğini göstermektedir. Ki selef ulemasından bir kısmı, bu ayete dayanarak namaz için özel elbise edinmişlerdir.

"Temim Ed Dari'nin bin dirheme satın aldığı bir elbisesi vardı. Onun ile namaz kılardı." (Ravâiu't Tefsîr, 1/480)

Nâfi'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Bir işle meşgul oldum. İbni Abbâs ben namaz kılarken geldi. Üzerimde bir elbise vardı. Namazımı bitirinceye kadar bekledi.

Sonra dedi ki: 'İki elbise giyseydin ya!'

Ben de, 'Tabii giyerim.' dedim.

Dedi ki: 'Sen bir iş için evinden dışarı gönderilsen bir elbise giyerek çıkar mısın?'

Ben, 'Hayır.' dedim.

Dedi ki: 'Güzel giyinmene/süslenmene Allah mı daha layıktır yoksa insanlar mı?'

Ben, 'Elbette Allah daha layıktır.' dedim.

Sonra bana Allah Resûlü'nden olduğunu düşündüğüm bir hadis nakletti. Allah Resûlü şöyle buyurur: 'Herhangi birinizin iki elbisesi varsa onları giyerek namaz kılsın. Tek elbiseden başka bir elbise bulamazsa o elbiseyi izar olarak kullansın, ama onu Yahudilerin kendilerine sardığı gibi sarmasın.'" (Et-Temhîd, 6/371)

201. Buhari, 359; Müslim, 516

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Eğer elbisen geniş ise onunla omzundan öyle örtün, yok eğer dar ise onu izar olarak kullan."[202]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Peygamber'e bir elbise ile kılınan namazın hükmünü sordu. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Her birinizin iki elbisesi var mı?' "[203]

İbni Ömer (radiyallahu anh), Ömer'in (radiyallahu anh) veya Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini rivayet eder:

"Birinizin iki elbisesi varsa namazı onlarla kılsın, sadece bir elbisesi varsa onu beline bağlasın eteklik ve don gibi yapsın. Yahudilerin (giydiği eller içerde kalacak şekilde bir) bürünme şekli ile bürünmesin."[204]

Muhammed ibni El-Munkedir'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Câbir, elbisesi askıda asılı durduğu hâlde ensesi üzerinde bağladığı bir izar giyerek namaz kıldı.

Bu durum karşısında biri çıkıp, 'Bir izarla namaz mı kılıyorsun?' diye sordu.

Bunun üzerine o, şöyle dedi: 'Senin gibi ahmaklar beni (bu hâlde) görsün diye bunu (bilerek) yaptım... Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Dönemi'nde hangimizin iki parça elbisesi vardı?' "[205]

2. Kadının Örtmesi Gereken Namaz Avreti

Kadının namazda örtmesi gereken avret iki kısımdır:

- Farz/şart olan avret: Namazın sahih olması için örtülmesi zorunlu olan avrettir.
- Müstehap olan avret: Örtülmesi zorunlu farz avrete ziyade olarak örtülmesi müstehap olan avret.

202. Buhari, 361; İzar; belin alt tarafını etek gibi sarmaktır.
203. Buhari, 358; Müslim, 515
204. Ebu Davud, 635
205. Buhari, 352

a. Kadının Örtmesi Farz Olan Avret

Kadının eli ve yüzü hariç, tüm bedenini örtmesi namazın sıhhat şartıdır.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Kadın avrettir. Dışarı çıktığında şeytan onu süslü gösterir/dikkatleri üzerine çeker."[206]

"Kadın avrettir." ifadesi, kadın bedeninin bir bütün olarak avret olduğunu gösterir. Kadının namazda elini ve yüzünü açması ise Asr-ı Saadet'teki uygulamayla ilgilidir. Zira o dönemde uygulama -yabancı bir erkeğin olmadığı ortamda- kadının el ve yüz hariç tüm bedenini örterek namaz kılmasıdır. Mescid, musalla (açık alan) gibi yerlerde yabancı erkeklerin bulunduğu ortamda namaz kılıyorsa el ve yüzünü de örtmelidir.

b. Kadının Örtmesi Müstehap Olan Avret

Kadının el ve yüz hariç bedenini şeffaf olmayan herhangi bir örtüyle örtmesi yeterlidir.

İkrime'den (rahimehullah) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Kadının bedenini (herhangi) bir elbiseyle örtmesi yeterlidir."[207]

Ancak müstehap olan; bedenin tamamını örten, vücut hatlarını belli etmeyen ve namaz adabına uygun kıyafetler giyinmesidir.

"Ey Âdemoğulları! Her mescid yerinde ziynetlerinizi alın. (Güzelce giyinin, müşrikler gibi çıplak ibadet etmeyin.) Ve yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez."[208]

Daha önce açıklandığı üzere "ziynet/süs" ibadet esnasında avreti örtmeye ziyade olarak güzel bir kıyafet giymektir.[209]

206. Tirmizi, 1173

207. Buhari, Kitâbu'l Salât, 13. Bab başlığı muallak olarak

208. 7/A'râf, 31

209. Kadının namazda ayaklarını örtmesi âlimler arasında tartışmalıdır. (Ebû Hanife ve İbni Teymiyye gibi) bazı hadis ve fıkıh imamları el ve yüze kıyas ederek, ayakların ihtiyaç nedeniyle namazda açık olabileceğini söylemiştir. Bu görüş İbni Teymiyye üzerinden Ehl-i Hadis içinde yaygınlık kazanmıştır. Oysa Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) gelen nas, kadını bir bütün olarak avret kabul etmiştir. Uygulama, amelî sünnet; el ve yüzü bu umumdan istisna etmiştir. İbadetlerde aslolan taabbudi olması hasebiyle, başka bir uzvu el ve yüze kıyas etmek isabetli olmasa gerektir. Allah (celle celalehu) en doğ-

B. Setr-i Avret ile İlgili Meseleler

1. Namazda Avretin Açılması

Örtülmesi farz olan avretin açılmasının farklı suretleri vardır.

Kasıtlı/amden açılması durumunda namaz batıldır. İstemeyerek avret açılmış ve fark edilince telafi edilmişse, mazeret sebebiyle namaz sahihtir. Avretin açık olması namazdan sonra fark edilmişse; şayet vaktin içinde ise namaz iade edilir. Vakit çıktıktan sonra fark edilirse namaz iade edilmez.[210]

2. Avretini Örtecek Kıyafet Bulamayan Kişinin Durumu

Avretini örtecek kıyafet bulamayan, olduğu hâl üzere namazını eda eder. Zira Allah (celle celaluhu) kimseye gücünden fazlasını yüklemez ve kullarından güçleri nispetinde amel etmelerini talep eder.

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının."[211]

Namazın şart veya rükunlarından biri yerine getirilemiyorsa; namaz ertelenmez, imkân dâhilinde, yapılabildiği kadarıyla namaz kılınır.

İmrân ibni Husayn'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Basur (hemoroid) olmuştum. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı nasıl kılacağımı sorduğumda bana şöyle cevap vermişti: 'Ayakta kıl. Ayakta kılamayacak kadar kötü durumdaysan oturarak kıl. Oturmaya da gücün yetmiyorsa yanın üzerine uzanarak kıl.' "[212]

Çıplak bir topluluk bir arada bulunuyorsa namazlarını cemaatle kılarlar. Ki bugün, insan hakları söylemini ağzından düşürmeyen, hayvandan daha aşağı Batılı devletler ve onların yerli işbirlikçisi maraba tağutlar; yüzler-

rusunu bilir. Ayakların örtülmesine dair bir hadis nakledilmiştir

Ummu Seleme'den (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'e, 'Kadın sadece başörtüsü ve gömleği ile (etek ve manto olmaksızın) namaz kılabilir mi?' diye soruldu. Allah Resûlü'de, 'Eğer gömleği (entarisi) ayaklarının üzerini örtecek durumda olursa kılabilir.' buyurdu." (Ebu Davud, 640)

Rivayetin isnadında iki sebepten ötürü konuşulmuştur:

- Bazı raviler merfu (Nebi sözü) bazı raviler mevkuf (sahabi sözü) olarak nakletmişlerdir. (bk. Neylu'l Evtâr, 526 No.lu hadis şerhi)
- İsnadda yer alan Abdurrahman ibni Dînâr hakkında konuşulmuştur. (age.)

210. Konuya dair detaylı bilgi için bk. 2/137

211. bk. 64/Teğabûn, 16

212. Buhari, 1117

ce insanı bir hücrede çıplak hapsetmekte, insanlık onurunu ayaklar altına almaktadır. Yine gözü doymayan Emperyalist tağutlar, sömürdükleri halkları açlığa mahkum etmekte; insanlar avretlerini örtecek bir kumaş parçası bulmakta zorlanmaktadır. Bu durumda olan mazlumlar, namazlarını cemaat hâlinde kılabilirler. Normal bir durumda olmadıkları için, avreti setreden en uygun pozisyonda saf tutar, namazlarını kılarlar. Yüce Allah küresel tuğyanın hayvanlardan daha aşağı tağutlarını ve onların marabası tasmalı tağutları kahru perişan eylesin. Tüm mazlumlara kendi katından bir yardımla rahmet etsin.[213]

3. Namaz Kıyafetleriyle İlgili Yasaklar

Allah Resûlü bazı kıyafetlerin giyilmesini veya kıyafetin muayyen bir şekle sokulmasını yasaklamıştır. Bu nehiylerin genel hikmeti namazda avretin açılmasına engel olmaktır.[214] Bunun yanında namaz adabına aykırılık, kâfirlere benzemek vb. sebepler de hikmet olarak zikredilebilir.

Bu yasaklardan birini yapmak; kasıtlı olarak avret açılmasına sebep olmadıkça namazı bozmaz. Ancak kişinin namazdan alacağı ecri azaltır.

a. Belden Yukarısı Açık Şekilde Namaz Kılmak

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İçinizden biri omuzları açık bir hâlde, bir elbise ile namaz kılmasın!"[215]

İmkânı olan insanın belden yukarısını kapatması -omuzların örtülü olması- gerekir. Yokluk durumunda ise örtülmesi farz olan avreti örter.

213. Çıplak bir topluluğun nasıl namaz kılacağına dair İslam âlimleri farklı içtihadlarda bulunmuştur. Bu görüşlerin birer içtihad olduğunu unutmadan, farklı durumlar için birer çözüm önerisi olarak kabul edebiliriz:
- Normal saf tutarak namaz kılar ve gözlerini kapatırlar. Böylece hem namazı cemaatle kılmış, hem de avrete bakma/görme sakıncasından korunmuş olurlar. (El-Muhallâ, 2/255, 349. Mesele)
- Oturarak kılarlar ve imam da önde değil safın ortasında namaza durur. (El-Hidâyetu alâ Mezhebi'l İmâm Ahmed, 1/102)
- Karanlıksa normal kılar; ışık varsa birbirlerinden uzakta durarak namaz kılarlar. (Muhtasaru'l Allâmeti Halîl, s. 30; El-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l Medine, 1/239)
- Oturarak ve eğilmeden imayla namaz kılarlar. (El-Muğnî, 1/427-428, 828. Mesele)

214. Bidâyetu'l Muctehid, 1/123

215. Buhari, 359; Müslim, 516

Ubey ibni Ka'b'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Bir elbiseyle namaz kılmak sünnettendir. Biz Allah Resûlü ile birlikte iken böyle namaz kılardık ve bundan dolayı da ayıplanmazdık.'

Bunun üzerine İbni Mes'ûd dedi ki: 'Bu, elbisenin az olduğu zamanlardaydı. Allah imkânları genişlettiği zamanda iki elbise ile namaz kılmak daha münasiptir.' "[216]

Yokluk durumu mazerettir ve bu durumda tek bir elbise parçasıyla farz olan avreti örtmek yeterlidir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Peygamber'e bir elbise ile kılınan namazın hükmünü sordu. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Her birinizin iki elbisesi var mı?' "[217]

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Eğer elbisen geniş ise onunla omzundan öyle örtün, yok eğer dar ise onu izar olarak kullan."[218]

İzar; kumaş parçasının etek gibi, belin alt kısmına dolanmasıdır.

Muhammed ibni'l Munkedir'den (rahimehullah) şöyle nakledilmiştir:

"Câbir, elbisesi askıda asılı durduğu hâlde ensesi üzerinde bağladığı bir izar giyerek namaz kıldı. Bu durum karşısında biri çıkıp, 'Bir izarla namaz mı kılıyorsun?' diye sordu.

Bunun üzerine o, şöyle dedi: 'Senin gibi ahmaklar beni (bu hâlde) görsün diye bunu (bilerek) yaptım... Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde hangimizin iki parça elbisesi vardı!' "[219]

216. Ahmed, 21276
217. Buhari, 358; Müslim, 515
218. Buhari, 361
219. Buhari, 352

b. Kolları İçeride Bırakan Kıyafet Giymek veya Avreti Açacak Kıyafet Giymek

Ebû Saîd El-Hudri'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) insanın sammâ türü elbise ile, büründüğü kumaşın bir parçasını avret mahalli üzerinde bulundurmaksızın bir tek elbise ile kaba etini yere koyup dizlerini kırarak namaz kılmasını yasaklamıştır."[220]

Hadiste geçen "İştimâlu's Sammâ" elleri içerde bırakacak şekilde bir örtüye bürünmek anlamına gelebileceği gibi; avreti açık bırakacak şekilde elbisenin bir tarafını omuza atmak anlamına da gelebilir.[221]

Nevevî (rahimehullah), lugatçıların elbiseye bürünme; fukahanın avreti açacak şekilde giyinmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir.[222]

Kıbleye Yönelmek

Tevhid inancı üzere kıbleye yönelmek, kişinin itikadi yönelişini ilan etmesi, İslam'ı kabul ettiğini göstermesidir. Tevhid üzere kıbleye yönelenlere kıble ehli anlamında Ehl-i Kıble denmiştir. İtikad ve fıkıh kitaplarımızda kıbleye yönelenlerin muvahhid olduğu, bu sebeple tekfir edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Detayları aşağıda anlatılacak şekilde "Ehl-i Kıble tekfir edilmez" kaidesi meşhur olmuştur.[223]

220. Buhari, 367

221. En-Nihâyetu fî Ğarîbi'l Hadîs ve'l Eser, 3/54

222. El-Minhâc, 2099 No.lu hadis şerhi

223. Ehl-i Kıble'den kastın ne olduğuna dair, daha önce bir soruya verdiğim cevabı paylaşmak istiyorum:

" 'Ehl-i Kıble tekfir edilmez.' kaidesi, sahih bir kaidedir. Âlimlerimiz Kur'ân ve Sünnetin naslarından yola çıkmış ve tarihte yaşanan itikadi bir sapmaya cevap olarak Sünni duruşu bu kaideyle dile getirmiştir. Ancak zamanla bu kaide, başka bir itikadi sapma tarafından amacının dışına çıkarılmış ve ifrata karşı Sünni duruşu temsil ederken, tefritin sembolü hâline gelmiştir.

Şöyle ki; tarihte bir grup ortaya çıkarak büyük günah işleyen insanların kâfir olduğunu söylemiştir. Bu inançlarını gerekçelendirirken 'Hüküm Allah'ındır.' (12/Yûsuf, 40) ve 'Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.' (5/Mâide, 44) ayetlerini kullanmışlardır. Allah (celle celâluhu) hırsızlığın, zinanın ve yalanın haram olduğuna hükmetmiştir. Harici mantığına göre mezkûr günahları işleyenler, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmedikleri için kâfir olmuşlardır. Hariciler zamanla bu teoriyi geliştirmiş, farklı itikadi temellere dayandırmıştır. Günah işleyenin hevasını ilah edindiği, -tevbe etmeksizin- günah işleyenlerin cehenneme gireceği, cehenneme ancak kâfirler girdiğinden her günahkârın -tevbe etmedikçe- kâfir olduğunu söylemişlerdir.

Sünni ulema ise Kur'ân'a ve sünnete dayanarak masiyetleri/yasakları sınıflara ayırmıştır:

Allah'a (celle celâluhu) şirk koşanın veya şer'i bir hükmü inkâr edenin müşrik/kâfir olduğunu,

Şirki veya şer'i bir hükmü inkâr etmeyi gerektirmeyen masiyetleri yapanın fasık olduğunu, böylelerinin günahkâr/fasık Müslim diye isimlendirileceğini söylemişlerdir.

Onları mezkûr ayrımı yapmaya iten iki temel delil vardır:

'Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun (şirkin) dışında kalanları dilediği (kimse) için bağışlar. Kim de Allah'a şirk koşarsa, hiç şüphesiz büyük bir günahla iftirada bulunmuş olur.' (4/Nisâ, 48)

Allah (cc) bu ayette şirk ile şirk dışında kalan günahları ayırmıştır. Şirk koşanları bağışlamayacağını, şirkin dışında kalanları ise dilediği kimse için bağışlayacağını haber vermiştir. Tüm günahları aynı kefeye koyan, bu ayete, dolayısıyla İlahi ölçüye muhalefet etmiştir. Bu anlayışı destekleyen şu hadis Allah Resûlü'nden (sas) bize ulaşmıştır:

Bedir Savaşı'na katılan ve Akabe Biatı sırasında seçilen temsilcilerden biri olan Ubâde ibni Sâmit (ra) şöyle demiştir:

'Allah Resûlü (sas), etrafında sahabeden bir grup varken şöyle buyurdu: 'Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, el ve ayaklarınız arasından (kendiliğinden) uyduracağınız bir yalanla bühtan etmemek, hiçbir iyi işte isyan etmemek üzere bana biat ediniz. Kim sözünde durursa onun mükâfatını vermek Allah'a aittir. Kim de bu günahlardan birini işler de dünyadayken cezalandırılırsa bu ceza kendisi için kefaret olur. Kim bu günahlardan birini işler de Allah onun durumunu örterse (suç işlediği insanlar arasında bu durum ortaya çıkmazsa) onun durumu Allah'a kalmıştır, dilerse ona azap eder, dilerse onu affeder.' Biz de bu şart üzere Peygamber'e (sas) biat ettik.' (Buhari, 18; Müslim, 1709)

'Şayet müminlerden iki grup savaşacak olursa, aralarını düzeltin. Eğer ki biri diğerine karşı taşkınlık ederse Allah'ın emrine dönünceye kadar taşkınlık edenle savaşın. Şayet dönerse aralarını adaletle düzeltin ve adaletli olun. Allah, adaletli davrananları sever.' (49/Hucurât, 9)

Müminlerin savaşması, yasaklanmış bir masiyettir. Yüce Allah, savaşan tarafları 'mümin' diye isimlendirmiştir bu ayette. Demek ki masiyet, iman ismini zail etmez/gidermez günahkârdan…

Bu deliller ve benzerlerinden elde ettikleri sonuçları 'Ehl-i Kıble tekfir edilmez.' cümlesiyle kaideleştirmiş, Harici anlayışa muhalefet etmişlerdir. Hâliyle bu kaidenin açılımı şöyledir: Allah'a (cc) şirk koşmayan ve şer'i bir nassı inkâr etmeyen biri, sırf günah işlediği için tekfir edilmez. Ona 'Günahkâr Müslim' denir. Bu kaideyi mutlak olarak alıp 'Kendisini İslam'a nispet edenler hiçbir surette tekfir edilmez.' şeklinde anlayanlar sapmış insanlardır. Kaideyi, dayandığı naslardan ve tarihî bağlamından koparmış, bilerek veya bilmeyerek insanları aldatmışlardır. Bu, şuna benzemektedir: Fukahamız 'Meşakkat, kolaylığı gerektirir.' şeklinde naslardan istinbat ettikleri bir kaide zikretmiştir. Biri bu kaideyi alıp 'Namaz bana ağır geliyor (yani bu benim için bir meşakkat), namaz kılmamak daha kolay, bu kaideye dayanarak namazı terk ediyorum.' derse ne olur?

Bu kaidenin delili nedir, meşakkatten kastettikleri nedir, kolaylıktan kasıt nedir?.. bu sorular sayfalar dolusu bilgiyle açıklanmış, kaide açıklığa kavuşturulmuştur.

Kaideler böyledir! Onu delilinden, bağlamından, zikredilen kayıtlardan kopardığınızda bir sapma ve saptırma aracına dönüşür. 'Ehl-i Kıble tekfir edilmez.' kaidesi de benzer bir yol kazasına uğramıştır. Aşırılığa (Haricilik) tepki olarak zikredilen bu kaide, başka bir aşırılığın eline (Mürcie) düşmüş, kötü niyetli insanların eliyle başka bir sapmanın dayanağı olmuştur.

Bu açıklamalardan sonra yukarıda zikrettiğimiz hükümlerin tafsilatlı delillerini ve bu kaidenin tarihî seyrini okuyalım:

a. Mevcut kaidenin delili nedir?

Abdullah ibni Abbâs (ra) der ki: ' 'Şayet (şirkten) tevbe eder, namazı kılar, zekâtı da verirlerse dinde kardeşlerinizdir, (diğer bir rivayette '…yollarını açın/onları serbest bırakın.').' ayeti Ehl-i Kıble'nin kanını haram kılmıştır.' (Tefsîru't Taberî, 14/153, Tevbe Suresi 11. ayetin tefsiri)

İbni Abbâs (ra) birinin Ehl-i Kıble'den olup İslami koruma altında olması için şirkten tevbe etmesini, namazı kılmasını ve zekât vermesini şart koşmuştur. Bu ayeti kaidenin delili olarak kabul etmiştir.

Burada sorulması gereken soru şudur: Abdullah ibni Abbâs (radıyallâhu anh) ayet ile mezkûr kaide arasında nasıl bir bağ kurmuştur? Elbette bu bağı kurmasını sağlayan, Allah Resûlü'nün sünnetidir:

Buhari (rahimehullah) şöyle der:

'…Şayet (şirkten) tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekâtı verirlerse yollarını açın/onları serbest bırakın.' (Buhari, Kitâbu'l İmân, 17. Bab başlığı)

İbni Ömer'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

'Ben, Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim O'nun elçisi olduğuma şahitlik edinceye ve namazı kılıp zekâtı verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.' (Buhari, 25; Müslim, 22)

Görüldüğü gibi Buhari (rahimehullah), Peygamberimizin mezkûr sözünü ayetin tefsiri olarak vermiştir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) birinin Ehl-i Kıble'den olup tekfirden ve tekfirin ahkâmı olan savaştan korunması için Kelime-i Tevhid'i söylemeyi, namazı kılmayı, zekâtı vermeyi şart koşmuştur.

Hafız İbni Hacer (rahimehullah) şöyle der: 'Hadisin, ayetin tefsiri sayılmasının nedeni, ayette zikredilen tevbeden kastın 'küfürden tevhide dönmek' olmasındandır.' (Fethu'l Bârî, 17. Bab başlığı şerhi)

Bir başka rivayette Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur:

' 'Lâilâheillallâh' deyinceye kadar insanlarla savaşmam emredildi. Eğer bunu söyler, bizim gibi namaz kılar, kıblemize yönelir ve bizim gibi hayvan boğazlarlarsa -dinin öngördüğü durumlar dışında- onların kanlarını akıtmamız ve mallarına el koymamız haram kılındı. Onları hesaba çekmek ise Allah'a aittir.' (Buhari, 392)

Bir grup âlim bu kaideye delil olarak Nisâ Suresi'nin 48. ayetini zikreder:

Muhaddis Ebû'l Abbâs Ahmed ibni Ömer El-Kurtubî (rahimehullah) der ki: '…Hadis, Ehl-i Sünnet'in 'Ehl-i Kıble'den hiç kimse işlediği günah nedeniyle tekfir edilmez.' mezhebinin sıhhatine delildir. Bu (kaide), Allah'ın şu sözünün gereğidir:

'Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz…' (4/Nisâ, 48) (El-Mufhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Muslim, 2533 No.lu hadis şerhi)

Kaidenin deliline dair zikredilen naslar bizi şu sonuca ulaştırır: Bu kaidenin tatbik edilmesi için birinin şirkten tevbe ederek Kelime-i Tevhid'i söylemesi, namazı kılması ve zekâtı vermesi gerekir. Aksi hâlde bu insan Ehl-i Kıble tanımına dâhil olmadığından, bu kaide onun hakkında geçersiz olacaktır.

Bu sonuç, bize şu soruyu sordurmalıdır: Bu kaideyi kullanan âlimler, kimleri Ehl-i Kıble kabul etmiştir?

b. Ehl-i Kıble kimdir?

Sorunun açıklaması şöyledir: Kaideyi kitaplarında zikreden âlimler, kimleri Ehl-i Kıble kabul ederek, 'Ehl-i Kıble günah işlediği takdirde küfre girmez.' demişlerdir? Bu soruya vereceğimiz cevap, yukarıda ulaştığımız sonucun sağlaması olacaktır. Zira biz, şirk koşanların, namazsız ve zekâtsız olanların Ehl-i Kıble'den olmadığı ve bu kaidenin kapsamına girmedikleri sonucuna ulaşmıştık. Yani Ehl-i Kıble'den olmak için kişinin itikadi (şirksiz tevhid) ve amelî (namaz, zekât vb.) bazı sorumlulukları yerine getirmesi gerekir. Bunları yerine getirmeyen, Ehl-i Kıble olmaz. Şimdi bu sonucun sağlamasını yapalım:

Yahyâ ibni İbrâhîm der ki: 'Ben insanları şiddetle Cehmiyye'den sakındırıyordum. Bu konuda kalbimde bir sıkıntı oluşunca Abdullah ibni Mubârek'e (rahimehullah) (öl. H 181) durumu anlattım. 'Kalbinde bir sıkıntı olmasın. Çünkü Cehmiyye senin kendisine ibadet ettiğin Allah'ı yok sayıyor (inkâr ediyor).'' (Es-Sunne, Abdullah ibni Ahmed, 18)

Ahmed ibni Hanbel (rahimehullah) (öl. H 241) der ki: 'Küçük veya büyük günah işleyen Ehl-i Kıble'den birinin (cenaze) namazını kılmayı terk etmeyiz. Ancak bu (kişi), Allah Resûlü'nün İslam'dan çıktıklarına hükmettiği -Kaderiyye, Mürcie, Rafiziler, Cehmiyye gibi- bidat ehlinden olursa; (onların cenazesini kılmayız. Zira Nebi şöyle demiştir:) 'Onlarla birlikte namaz kılmayın ve onların üzerine namaz kılmayın.'' (El-Câmiu li Ulûmi'l İmâm Ahmed, 3/35)

İshak ibni Rahaveyh (rahimehullah) (öl. H 238) der ki: 'Müslimler şunda icma etmiştir: Allah'a ve Resûl'üne söven, Allah'ın indirdiğini (veyahut indirdiği hükümlerden birini) reddeden veya bir nebiyi öldüren; velev ki Allah'ın indirdiklerini ikrar etse de kâfirdir.' (Es-Sârimu'l Meslûl, s. 512)

El-Muzenî (rahimehullah) (öl. H 264) der ki: 'Çıkardıkları yenilikler (bidatler) nedeniyle Ehl-i Kıble'yi tekfir etmemek ve onlardan berî olmamak da (sünnettendir). Ancak bir sapıklık ihdas eden ve bu bidatiyle Ehl-i Kıble'ye huruç eden ve dinden çıkanlar hariçtir. Böylelerinden berî olmakla Allah'a yaklaşılır…' (Şerhu's Sunne, 84-85)

Osmân ibni Saîd Ed-Darimi (rahimehullah) (öl. H 280) şöyle der: 'Bağdat'ta bir adam Cehmileri savunarak benimle tartıştı ve dedi ki: 'Ehl-i Kıble'nin tekfiri yasaklanmışken siz hangi delille Cehmiyye'yi tekfir ediyorsunuz?' Dedim ki: 'Cehmiyye bizim yanımızda Ehl-i Kıble'den değildir. Biz onları yazılı kitap, nakledilen eser ve meşhur olan küfür(leriy)le tekfir ediyoruz.'' (Er-Reddu ale'l Cehmiyye, 359)

Berbehârî (rahimehullah) (öl. H 329) der ki: 'Ehl-i Kıble'den kimseyi dinden çıkarmayız. Ancak/Ta ki Allah'ın Kitabı'ndan bir ayeti ve Nebi'nin eserlerinden (sünnetinden) birini reddeder, Allah'tan başkasına kurban keser, Allah'tan başkasına namaz kılarsa (dinden çıktığına hükmederiz). Bunlardan birini yaparsa onu dinden çıkarmak sana vacip olur…' (Şerhu's Sunne, 32)

Kâdî İyâd (rahimehullah) (öl. H 544) der ki: 'Hadiste geçen '…namaz kıldıkları müddetçe (yöneticilere ayaklanmayın).' ifadesinin anlamı; 'Ehl-i Kıble'nin ve namaz ehlinin hükmü onlar için geçerli oldukça; mürted olmadıkça, dini değiştirmedikçe ve ondan (İslam'dan) başkasına davet etmedikçe (onlara karşı ayaklanmayın).' anlamındadır.' (İkmâlu'l Muallim bi Fevâidi'l Muslim, 6/264-265)

Nevevî (rahimehullah) (öl. H 676) der ki: 'Ehl-i Sünnet'ten muhaddis, fakih ve kelamcılar ittifak etti ki; Ehl-i Kıble hükmünde olup ebedî ateşte kalmayacak kişi şu kimsedir: İslam dinine, içinde hiçbir şüphe barındırmayan kesin bir inançla inanan ve Kelime-i Şehadet'i söyleyen kimse…' (El-Minhâc, Kitâbu'l İmân, 1. Bab başlığı şerhi)

İbni Ebi'l İzz El-Hanefî (rahimehullah) (öl. H 792) der ki: '(Tahâvî'nin) Ehl-i Kıble'mizden kastı; heva/bidat ehlinden veya masiyet ehlinden olsa da İslam iddiasında olan, kıblemize yönelen ve Resûl'ün getirdiği şeylerden birini yalanlamayandır.' (Şerhu Akîdeti't Tahâvîyye, 2/426-427)

Hanefî hadis imamlarından Tahâvî (rahimehullah) akide metninde şöyle der: 'Nebi'nin getirdiği (dinî hükümleri) kabul eden ve haber verdiklerini tasdik eden Ehl-i Kıble'mizi 'Müslim ve mümin' diye isimlendiririz.') (Şerhu Akîdeti't Tahâvîyye, 2/426)

Mollâ Aliyyu'l Kârî (rahimehullah) (öl. H 1014) şöyle der: 'Ehl-i Kıble'den kasıt; âlemin yaratıldığı, tekrar dirilme (ahiret), Allah'ın küçük/parça büyük/bütün her şeyi bildiği (vb.); inanılması zorunlu itikadi meselelerde ittifak eden kimselerdir. Bir ömür (boyunca) bu âlemin kadim/yaratılmamış olduğuna, haşrin vuku bulmayacağına ya da Allah'ın (büyük/külli şeyleri bilse de) cüzi şeyleri bilmeyeceğine inanan; taat ve ibadetlerle ilgilense de Ehl-i Kıble'den değildir. Ehl-i Sünnet'e göre Ehl-i Kıble'den kimsenin tekfir edilemeyeceğinden kasıt; küfür işaret ve alametleri bulunmadıkça Ehl-i Kıble'nin tekfir edilmeyeceğidir.' (Şerhu Fıkhi'l Ekber, 429)

İlk dönemden başlamak üzere âlimlerden nakiller okuduk. Kimi muhaddis kimi fakih farklı mezheplere mensup ve farklı dönemlerin âlimleri… Bu nakillerin işaret ettiği ortak sonuç şudur: Her 'Ben Ehl-i Kıble'denim.' diyen, Ehl-i Kıble'den değildir. Birinin Ehl-i Kıble'den olması ve 'Ehl-i Kıble günahları nedeniyle tekfir edilmez.' kaidesine dâhil olması için bazı şartları taşıması gerekir:

İslam'ın hak din olduğuna yakinen inanmak ve bu inancında şüpheye düşmemek

İslam'ı bozacak şirk ve küfür üzere olmamak

Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdiği ahkâmı ikrar edip haber verdiklerini tasdik etmek

Dinden çıkmayı gerektiren bidat taifelerinden birine intisap etmemek (Allah'ın sıfatlarını inkâr eden Cehmiyye; kaderi ve Allah'ın ilmini inkâr eden Kaderiyye; sahabeyi tekfir eden, Kur'ân'ın tahrif edildiğine inanan Rafizilik… vb.)

c. Allah'a şirk koşan veya küfre girenlerin bu kaide kapsamında olmadığının delili nedir?

Bir insan, itikadi ve amelî alt sınıra riayet ederek Ehl-i Kıble tanımına dâhil olur. Sonra herhangi bir günah işler ve bu günah da şirk/küfür kapsamında olmazsa 'Ehl-i Kıble günahlarla tekfir edilmez.' denilebilir. Ancak şirk koşan veya küfre giren kişi, Ehl-i Kıble'den olsa dahi bu kaidenin kapsamında değildir. Zira şirk, kişiyi Ehl-i Kıble'den yapan itikadi kabulleri ve amelî ibadetleri boşa çıkarır. Kişiyi Ehl-i Kıble'den yapan itikadi ve amelî dayanaklar boşa gidince, bunlara dayanan Ehl-i Kıble vasfı da hükmünü kaybeder.

'Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere), 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi.' (39/Zumer, 65)

Ayette zikredilen hüküm (şirkin tüm amelleri boşa götüreceği hükmü), Muhammed'e (ﷺ) ve tüm nebilere vahyedilmiştir. Bu da ayete konu olan hükmün ortak nübüvvet mirasına dâhil olduğunu; bir diğer ifadeyle dinin asıllarından bir asıl olduğunu gösterir. Ayete konu olan hüküm dört ayrı tekid ifadesiyle tekid edilmiş, hüküm âdeta iman eden kalplere perçinlenmiştir. Bu kadar kısa bir cümlede isim ve fiil cümlesini tekid eden dört ayrı tekid zikredilmesi dikkat çekicidir.

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Bu ayette kullanılan tekidler şunlardır:

a. Ayetin başında kasem/yemin vardır: İlk harf olan 'ل'.

b. قد/Kad edatı, te'kîd edatıdır.

c. 'Yehbetenne' fiilinde tekid nunu kullanılmıştır.

d. 'Yekûnenne' fiilinde tekid nunu kullanılmıştır. (Tevhid ve Şirkin Anlaşılmasında 4 Asıl, s. 92)

Ayete binaen diyebiliriz ki; Allah'a şirk koşan kişi, onu Ehl-i Kıble yapan itikadi ve amelî eylemlerini boşa çıkardığı için Ehl-i Kıble vasfını kaybetmiştir. 'Ehl-i Kıble tekfir edilmez.' kaidesini kullanan âlimler de bu noktaya dikkat çekmiştir.

Buhari (rahimehullah) (öl. H 256) der ki:

' 'Günahlar, Cahiliye İşlerindendir' Hakkındaki Bab

Şirk dışındaki bu günahları işleyenler tekfir edilmez. Çünkü Peygamber (ﷺ) şöyle buyurmuştur: 'Sen, kendisinde cahiliye (ahlakı) olan bir adamsın.' Yüce Allah da şöyle buyurmuştur: 'Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları dilediği kimse için bağışlar.' (Buhari, Kitâbu'l İmân, 22. Bab başlığı)

Ma'rûr'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

'Ebû Zerr ile Rebeze'de karşılaştık. Kendisinin ve kölesinin üzerinde bir hulle vardı. Ona bunun sebebini sorduğumda şöyle dedi: 'Bir adama sövdüm, onu anasından dolayı ayıpladım. Bunun üzerine Peygamber (ﷺ) bana şöyle dedi: 'Ebû Zerr! Onu anasından dolayı ayıplıyor musun? Gerçekten sen kendisinde cahiliye (ahlakı) olan birisin. Kardeşleriniz sizin hizmetçilerinizdir. Allah onları sizin elinizin altına (idarenize) verdi. Kimin elinin altında kardeşi varsa ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara yapamayacakları şeyler yüklemeyin. Şayet onlara bir iş yüklerseniz kendilerine yardımcı olun.'' (Buhari, 30)

Tüm masiyetler cahiliyedir, cahiliyenin şubelerinden bir şubedir. Masiyet işleyen kişi sırf masiyet işlediği için tekfir edilmez. Bunun tek istisnası şirktir. Zira şirk, kişiyi koruma altına alan tevhidi, Ehl-i Kıble vasfını, kardeşlik hukukunu… yani tüm korumaları yok eder.

• **Buhari şarihlerinden İbnu'l Battâl (rahimehullah) (öl. H 449) şöyle der: 'İman ismini ancak Allah'a ve Resûl'üne şirk koşmak ya da inkâr etmek izale eder. Küfür dışındaki masiyetlerin sahibi tekfir edilmez.' (Şerhu Sahîhi'l Buhari libni Battâl, Kitâbu'l Fiten, 7. Bab şerhi, 10/16)**

Ebû Hasen El-Eşari (rahimehullah) (öl. H 324) der ki: 'İcma ettiler ki; Allah'a ve Nebi'nin getirdiklerine inanan kimseyi masiyetlerinden hiçbiri dinden çıkarmaz. Onun imanını yalnızca küfür boşa götürür.' (Risâletun İlâ Ehli's Sağr, s. 274, 36. İcma)

İbni Dakîki'l Îd (rahimehullah) (öl. H 702) der ki: 'İnsanlar, tekfir ve onun sebebinin ne olduğu hususunda ihtilaf ettiler… Hak olan şudur: Şeriattan mütevatir olan bir şeyi inkâr etmedikçe Ehl-i Kıble'den kimse tekfir edilmez. Çünkü o, (bu durumda) şeriatı inkâr etmiş olur…' (İhkâmu'l Ahkâm, 2/210)

İbnu'l Kayyim (rahimehullah) (öl. H 751) der ki: 'Ehl-i Kıble'den kimse (günahı) büyük olsa da günahıyla tekfir edilmez. İmanı şirkten başkası boşa götürmez.' (İctimâu'l Cuyûşi'l İslâmiyye, s. 152)

d. Bu kaidenin mutlak olmayıp Haricilerin sapkınlığına karşı söylendiğinin delili nedir?

Şu bir gerçektir ki; bir kaide özel sebepler gözetilerek söylenmişse, kaide yalnızca o özel sebepler söz konusu olduğunda anlam kazanır. Sebepler yerine gelmeden kaideyi kullanmak, istenmeyen sonuçlara sebebiyet verir. Bu kural, Allah'ın kelamı ve Nebi'nin sünneti için de geçerlidir. Özel bir durum gözetilerek inen/varid olan nas, o özel sebep gözetilmeden kullanılırsa; nassa uyulmuş olunmaz, bilakis nassa muhalefet edilmiş olunur. Örneğin Bakara Suresi'nin 195. ayetine bakalım:

'Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın…' (2/ Bakara, 195)

Bir insan bu ayetin nüzul sebebini, yani indiği özel durumu gözetmezse şu sonucu çıkaracaktır: 'Allah (celle celâluhu) tehlikeye atılmayı yasaklamıştır. Bugün İslami çalışma yapmak, tehlikeye atılmak demektir. Zira İslami çalışma yapanlar tağutlar tarafından zulme uğramaktadır. Öyleyse tüm İslami çalışmalardan uzak durulmalıdır.'

Oysa bu ayet mücadeleden geri kalanları uyarmak, mücadeleden geri kalanların kendilerini tehlikeye atmış olacağını haber vermek için indirilmiştir:

Eslem Ebû İmrân anlatıyor: 'Bizler fetih için İstanbul'daydık. Komutan olarak Mısırlıların başında Ukbe ibni Amir (radıyallahu anh), Şamlıların başında ise Fedâle ibni Ubeyd (radıyallahu anh) vardı. Şehirden Rumların oluşturduğu büyük bir ordu çıktı. Biz Müslimler de onların karşısına büyük bir orduyla çıktık. Derken Müslimlerden bir adam, Rumların safına daldı. İnsanlar bağırmaya başladılar ve dediler ki: 'Subhanallah! Bu genç kendi eliyle kendisini tehlikeye atıyor.' Ebû Eyyûb El-Ensârî (radıyallahu anh) dedi ki: 'Siz ayeti böyle bir yoruma tevil ediyorsunuz. Ancak bu ayet biz Ensâr topluluğu hakkında inmiştir. Allah (celle celâluhu) dinini izzetli kılıp, İslam'ın yardımcıları çoğalınca biz, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) haberi olmadığı hâlde dedik ki: 'Bizim mallarımız zayi oldu. Mallarımızın başına geçsek de onları ıslah etsek.' Bunun üzerine Allah (celle celâluhu) bu ayeti indirdi. Bizim bu düşüncemizin doğru olmadığını belirtti. Asıl tehlike, mallarımızın başında oturmak ve onları ıslah etmeye çalışmak istememizdir. Allah (celle celâluhu) bize savaşmayı emretmiştir.' (Eslem) dedi ki: 'Ebû Eyyûb çarpışmaya aralıksız devam etti ve orada defnedildi.' (Ebu Davud, 2512; Tirmizi, 2972)

Bu sebeple biz Tevhid Meali'nde ayete şöyle anlam verdik:

'Allah yolunda infak edin ve (İslami mücadeleden geri kalmak suretiyle) kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Kulluğunuzu en güzel şekilde yerine getirin. Çünkü Allah muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları sever.' (2/Bakara, 195)

Şimdi, başa dönelim ve diyelim ki; bir ayet dahi onun nüzulüne sebep olan vakadan koparılınca, ayetin muradına tam zıt bir anlama tevil edilebiliyorsa; beşer sözü olan kaideler, onları var eden özel sebeplerden koparılırsa kaidenin, muradına aykırı bir anlama sebep olacağı izahtan vareste olsa gerektir.

Cevabımıza konu olan kaide, Müslimleri büyük günahlarla tekfir eden Haricilere yönelik söylenmiştir. Hâliyle bugün birisi çıkar, Ehl-i Kıble vasfını kazanmış bir muvahhidi içki, zina, faiz vb. bir günahla tekfir ederse, bu kaide gündeme gelir. Ancak Allah'a (celle celâluhu) şirk koştuğu için Ehl-i Kıble olma vasfını elde edememiş veya şirk koşarak Ehl-i Kıble vasfını yitirmiş insanlara uygulanırsa, kaide saptırılmış ve onu kaideleştiren âlimlerin muradına muhalefet edilmiş olunur.

Ebû Hasen El-Eş'arî (rahimehullah) (öl. H 324) der ki: 'Bizler, Haricilerin günahlarla insanların kâfir olduğuna inandığı gibi (yapmaz); zina, hırsızlık ve içki içmek gibi bir günahı helal görmedikçe, (sırf bu günahı işledi diye) Ehl-i Kıble'den kimseyi tekfir etmeyiz.' (El-İbâne an Usûli'd Diyâne, s. 26)

İbni Ebi'l İzz El-Hanefî (rahimehullah) (öl. H 792) der ki: 'Bundan dolayı imamların çoğu mutlak olarak 'Günahla tekfir etmeyiz.' demekten imtina etmiştir. Onun yerine 'Haricilerin yaptığı gibi her günahla tekfir etmeyiz.' demeyi tercih etmişlerdir…' (Şerhu Akîdeti't Tahâvîyye, 2/433-434)

e. Ehl-i Kıble olmak bir tavır, bir duruş, bir kimliktir!

'Andolsun ki, kendilerine Kitap verilenlere tüm delilleri de getirsen, (yine de) senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. (Hakikat şu ki) onlar da birbirlerinin kıblesine uymuyorlar. Andolsun ki, sana gelen ilimden sonra onların hevalarına/arzularına uyacak olursan kesinlikle zalimlerden olursun.' (2/Bakara, 145)

Ehl-i Kıble olmak; yüzümüzü bir yöne, sırtımızı başka bir yöne; kıblemizin tam zıddına dönmektir. Bu nedenle Yüce Allah, Ehl-i Kitab'ın inkârını '…senin kıblene uymazlar.' cümlesiyle ifade etmiş, Allah Resûlü'nün (ﷺ) onlara muhalefetini yine '…sen de onların kıblesine uyacak değilsin.' cümlesiyle ifade etmiştir. (bk. Dinlerde Kıble Anlayışı, Ahmet Güç, s. 24-25) Yine ümmetlerin tercihi 'yönelinen kıble' olarak ifade edilmiştir:

'Herkesin yöneldiği bir yönü/kıblesi mutlaka vardır. (Öyleyse) hayırlarda yarışın. Nerede olursanız olun Allah sizi bir araya toplar. Şüphesiz ki Allah, her şeye kadîrdir.' (2/Bakara, 148)

Doğu da batı da Allah'a ait olmasına rağmen, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar tüm Müslimlerin aynı yöne yönelmesi istenmiştir:

'Nereden çıkmış olursan ol (namaz kılarken) yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Şüphesiz ki bu (kıble emri), Rabbinden gelen bir haktır. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.' (2/Bakara, 149)

Örneğin biz Kâbe'ye yönelerek Yahudilikten ve Hristiyanlıktan teberrî etmiş oluyoruz. Duruşumuz ve yönelişimiz, kimliğimiz ve tavrımız oluyor.

Bugün siyasette yüzünü demokrasiye, ekonomide kapitalizm ve sosyalizme, vela ve bera akidesinde hümanizm veya ırkçılığa… dönmüş insanlar, namaz vakti geldiğinde Kâbe'ye yöneldi diye Ehl-i Kıble'den olmazlar. Onlar birden fazla kıblesi olan, dolayısıyla hiçbir yönü olmayan kıblesiz insanlardır. Zira beden kalbe tabidir. Kalp bir şeye itikat eder, beden de ona tabi olarak bir yöne yönelir. İslam bir bütün olduğu için siyasi, iktisadi, insani… her şeyiyle âlemlerin Rabbine yönelmeyen, O'na (ﷻ) teslim olmamıştır. Yalnızca namazda yüzünü Kâbe'ye dönmek, bir parçasıyla Allah'a yönelmektir ki; zaten bir parçayla Allah'a yönelmek de şirkin ta kendisidir. Şirk; kulluğu parçalara bölmek, bir kısmını Allah'a (ﷻ) bir kısmını sahte ilahlara pay etmektir. Tevhid ise namazı, kurbanı, hayatı ve ölümü; yani her şeyini bir bütün olarak Allah'a (ﷻ) vermektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Yukarıda kaidenin delilini, onu ortaya çıkaran şartları ve âlimlerin yaklaşımlarını okuduk. Bu bilgilerden yola çıkarak, günümüz açısından bir değerlendirme yapacak olursak sonuç niyetine şunları söyleyebiliriz:

'Ehl-i Kıble tekfir edilmez.' kaidesi, genel anlamda yanlış kullanılmaktadır. Delili; söylenmesine sebep olan özel vakıa ve âlimlerin zikrettiği kayıtlardan bağımsız olarak, dolayısıyla içeriği saptırılmış olarak gündeme gelmektedir.

Kaide, Haricilerin aşırılığına karşı değil; muvahhidlerin imani bir sorumluluk olarak şirk ehlini tekfir etmesine karşı kullanılmaktadır.

Kaide çoğu zaman, şirkten tevbe eden, namazı kılan ve zekâtı veren Ehl-i Kıble vasfı kazanmış insanlar için değil; şirk koşan, namaz kılmayan ve zekât vermeyen toplumlar için kullanılmaktadır. Örneğin MAK Danışmanlığın 2017 yılında yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye'nin %22'si beş vakit namaz kılmakta, kalan %78'i beş vakit namazı düzenli kılmamaktadır. Yani kıbleye yönelmeyen insanlara dahi 'Ehl-i Kıble' tabiri kullanılmaktadır.

Kanaatimizce bu kaide; Harici aşırılığından kaçınmak için değil, imani bir sorumluluk olarak şirk ehlini tekfir etmekten kaçınmak için kullanılmaktadır. Bunun delili; vakıada bu kaideyi en çok kullanan toplulukların durumudur. Şirk ehlini tekfir etmemek için kaideyi sıkça kullanan topluluklar, en basit ihtilafta muhataplarını tekfir edebilmektedir. Allah'ın hakkı olan tevhid çiğnendiğinde kaidenin arkasına saklanan ve kardeşlik edebiyatı yapanlar, cemaatsel/örgütsel hakları çiğnendiğinde birer Harici kesilmektedir. Örneğin İhvan-ı Müslimin'e bağlı Hamas, cuma günü, namaz

esnasında, cami basıp, namaz kılan El-Kaide yanlısı Selefi cemaate -kendilerine muhalefet ettikleri için- ateş açmış, başta imam olmak üzere onlarca insanı katletmiştir. Anadolu irfanıyla yanıp tutuşan Türkiye cemaatleri, iktidarla kavga ettikten sonra, tüm F. Gülen cemaatini istisnasız tekfir etmiştir, etmektedir.

Dün, bizler dinler arası diyalog vb. itikadi küfürler nedeniyle bu cemaati tekfir ettiğimizde 'Ehl-i Kıble tekfir edilmez.' diyerek bizleri aşırılıkla suçlayanlar, bugün aynı gerekçelerle FETÖ'yü tekfir etme yarışındalar. Dün, bizler demokratları tekfir ettiğimizde bizleri, zindanlara atılması gereken mücrimler olarak değerlendiren FETÖ'cüler, iktidarla girdikleri koltuk kavgasından sonra, gönül rahatlığıyla iktidarı tekfir ediyorlar…

Bunlar yalnızca birer örnek… Ancak şu bir vakıa; bu kaideyi diline dolayan çoğu topluluk, iyi niyetli değil. İmani bir sorumluluk olan tekfirden kaçınmak ve Kur'ân'ın kesin bir dille mahkûm ettiği, 'hakla batılın karışımı çoğulcu bir anlayış' içinde yaşamak istiyorlar. Yani dinlerinin dünyevi konforlarını kaçırmasını istemiyorlar… Ancak söz konusu dünyevi bir menfaat olduğunda bu kaideyi unutup tekfirci birer Harici kesiliyorlar.

Tüm heva ehli böyledir. Allah'ın hakkı çiğnendiğinde her biri merhamet abidesi kesilirken; söz konusu kendi hakları olduğunda cengâver birer savaşçıya dönüşürler. Rabblerine sövüldüğünde 'Muhammedî(!) bir tebessüm' ve 'İsevi(!) bir geniş yüreklilik' takınır; şeyhlerine, abilerine ya da üstadlarına söz söylediğinizde sizi tekfir etmekle kalmaz, sizi tekfir etmeyeni tekfir etmeyeni tekfir etmeyeni… kâfir sayan Bağdat Mutezilesi'ne dönüşüverirler. (bk. Et-Tenbîh ve'r Reddu alâ Ehli'l Ehvâi ve'l Bid'a, s. 35)

Eskiler bu kaideyi İslam ehlini terk edip şirk ehliyle savaşmak için kullanırdı. Ebû İmrân der ki: 'Abdullah ibni Rabah'ın yanında Muhalleb'le birlikte Ezârika (Harici bir grup) ile savaşıyorduk. O ağlamaya başladı. 'Seni ağlatan nedir?' diye sordum. Dedi ki: 'Şirk ehliyle savaşmak, bizi Ehl-i Kıble'yle savaşmaktan alıkoyuyordu.'' (Târîhu'l İslâm, 2/1122)

Bugünküler ise bu kaideyi, şirk ehlini terk edip Ehl-i Kıble'yle savaşmak için kullanıyor. Ki; coğrafyamıza şöyle bir göz atan, Batı dünyasının bizden emin olduğunu; bu coğrafya insanının birbirini boğazladığını, hiçbir mezhebin bir diğerinden, hiçbir topluluğun bir ötekinden emin olmadığını görecektir. Birbirlerini tekfir etmiyorlar ama boğazlamaya can atıyorlar. Çünkü tekfir Allah'ın hakkı, boğazlama istekleri ise kendi şahsi kavgalarından kaynaklanıyor.

Oysa İslam tam tersini öğütlüyordu. Allah'ın (cc) hakkı olan tevhid çiğnendiğinde tekfir etmemizi ancak kendini İslam'a nispet edenlerle savaşmamamızı istiyordu. Ölçümüz belliydi: Dışarıdan bakanın, savaşanla savaşılanı ayırt edemediği, 'Muhammed ashabını öldürüyor (Bugün ise 'Allahu Ekber diyenler birbirini öldürüyor).' dedirtecek savaşlardan/kavgalardan uzak duracaktık. Ehl-i Kıbleciler kendilerine verilen öğüdü unuttu; kabileci anlayışı, Nebevi sünnete önceledi ve bu öğüdü ters yüz ettiler. Şirk koşanlara Müslim ismi verip birbirlerini boğazladılar:

Câbir ibni Abdulla'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü (sav), Huneyn'den dönüş yolunda Ci'râne mevkisindeyken kendisine bir adam geldi. Bu sırada Bilâl'in elbisesinin içinde gümüş vardı. Allah Resûlü (sav), bu gümüşten alıp halka dağıtıyordu. İşte bu gelen adam, 'Ey Muhammed! Adaletli ol.' dedi. Allah Resûlü de (sav) 'Sana yazıklar olsun! Eğer ben adaletli olmazsam kim adaletli olabilir! Eğer ben adaletli olmazsam çok zorlanır ve zarar görürsün.' buyurdu. Ömer ibni'l Hattâb da (ra) 'Ey Allah'ın Resûlü, bırak beni şu münafığı öldüreyim!' dedi. Allah Resûlü (sav) ise 'İnsanların, benim ashabımı öldürdüğümü konuşmalarından Allah'a sığınırım. Şüphesiz bu ve bunun arkadaşları Kur'ân okur ama okudukları boğazlarının altına geçmez. Okun yaydan çıktığı gibi ondan (dinden/Kur'ân'dan) çıkacaklar.' buyurdu.' (Müslim, 1063)

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

'Öyle fitneler kopacaktır ki o fitnelerde oturan, ayakta durandan; ayakta duran, yürüyenden; yürüyen, koşandan hayırlı olacaktır. Bunlara göz dikeni bu fitneler alıp helâk edecektir. Her kim bir

Kıbleye/Kâbe'ye yönelerek namaz kılmak, namazın sıhhat şartlarındandır.

"Nereden çıkmış olursan ol (namaz kılarken) yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Şüphesiz ki bu (kıble emri), Rabbinden gelen bir haktır. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir. Nereden çıkmış olursan ol yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Siz de nerede olursanız olun yüzünüzü Mescid-i Haram yönüne çevirin. (Böyle yapın ki) zulmedenler dışında insanların sizin aleyhinize kullanacakları bir delilleri olmasın. Onlardan korkmayın. Yalnızca benden korkun ki size olan nimetimi tamama erdireyim. (Böylece) hidayete eresiniz."[224]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaza kalktığında güzelce abdest al, sonra kıbleye yönel ve tekbir getir."[225]

Kâbe'yi gören için kıble, Kâbe'nin duvarıdır. Onun dört duvarından birine yönelme zorunluluğu vardır. Kâbe'den uzak olanlar için kıble, o yöne yönelmektir. Bizatihi onun duvarına denk gelmek değil, o cihete yönelmek yeterlidir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Doğu ile batı arası kıbledir."[226]

Ömer ibni'l Hattâb'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Beyte/Kâbe'ye dönüldükten sonra doğu ile batı arası kıbledir."[227]

sığınak ya da onlara karşı korunacak bir yer bulursa onunla kendisini korumaya baksın.' (Buhari, 3601; Müslim, 2886)

Ebû Mûsâ El-Eşari'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

' 'Kıyamete yakın zamanlarda herc olur.' (Ebû Mûsâ diyor ki:) Ben, 'Herc nedir, ey Allah'ın Resûlü?' dedim. O da 'Öldürme olayıdır.' buyurdu. Orada bulunan bazı Müslimler, 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz, bir yılda müşriklerden şu kadarını öldürürüz.' dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Herc, müşrikleri öldürmek demek değildir fakat sizler birbirinizi öldüreceksiniz; hatta kişi komşusunu, amcaoğlunu ve akrabasını öldürecektir.' Orada bulunanların bir kısmı, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bugünkü aklımız bizde olduğu hâlde mi birbirimizi öldüreceğiz?' diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır, o zamanda toplumun çoğunluğunun akletme yeteneği kalmayacak ve aklını kullanamayan birtakım kimseler de o gün iş başına geçmiş olacaktır.' buyurdu.' (İbni Mace, 3959)" (Tevhid Dergisi, S 95, s. 5)

224. 2/Bakara, 149-150

225. Müslim, 397

226. Tirmizi, 342; İbni Mace, 1011

227. Muvatta, 526

Şayet bizzat onun duvarına denk gelmek şart olsaydı bunun için ince mühendislik hesaplamalarına ihtiyaç olurdu. Ne Allah ne de Resûl'ü müminleri böyle bir şeyle mükellef tutmuştur.

A. Kıble Nasıl Tespit Edilir?

Kıbleyi tespit etmenin duruma göre değişen hâlleri vardır. Bunlardan bazısı şunlardır:

- Güvenilir pusula: Yön gösteren güvenilir bir pusula ile kıble tespit etmek mümkündür.

- Müslimlerin ameli: Bir bölgede Müslimler kıble tespiti yapmış ve oturmuş bir amelleri varsa diğer Müslimler için bağlayıcıdır. Zira İslam nazarında istifaze/yaygınlık bilgi kaynaklarındandır.

- Bilen bir Müslim'in (veya kıble hassasiyeti olan İslam fıkhına göre yaşayan birinin) haber vermesi.[228]

Berâ' ibni'l Âzib'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) on altı veya on yedi ay kadar (Kudüs'teki) Beytu'l Makdis'e doğru namaz kıldı. Ama Kâbe'ye yönelmek onun hoşuna gidiyordu. Bu yüzden Allah şu ayeti indirdi: 'Elbette, yüzünü semaya çevirip durduğunu bilmekteyiz.'[229] Bundan böyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye yöneldi. Bu durum karşısında birtakım beyinsiz insanlar (Yahudiler), 'Eski kıblelerini bırakıp (yeni kıbleye) yönelmelerinin sebebi ne ola ki?' dediler. Bunun üzerine şu ayet indi: 'De ki: 'Doğu da batı da Allah'ındır. Ve Allah dilediğini sırat-ı mustakime/dosdoğru yola iletir.' '[230] Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir adam namaz kıldı. Namazdan sonra çıktı ve ikindi namazını Beytu'l Makdis'e doğru kılan Ensâr'dan bir cemaatin yanına vardı. Onlara kendisinin Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldığını ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye yöneldiğini bildirdi. Bunun üzerine cemaat, yön değiştirip Kâbe istikametine döndü."[231]

- Kevnî ayetlerden faydalanarak kıble tespiti yapmak.

228. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 520, 90 No.lu dipnot
229. bk. 2/Bakara, 144
230. 2/Bakara, 142
231. Buhari, 399; Müslim, 525

Kutup Yıldızı ile

Gökyüzündeki herhangi bir yıldız hedef alınır ve o doğrultuda hareket edilirse -yıldızın hareketi nedeniyle- düz bir çizgide yürümek imkânsızdır. Ancak Kutup Yıldızı, diğer yıldızlardan istisnadır. Dünya'nın kutup noktalarından geçen hayalî çizgi, Kutup Yıldızı'nın çok yakınından geçtiği için Kutup Yıldızı diğer yıldız ve gezegenler gibi hareketli değildir. Bu nedenle Kutup Yıldızı'nı bularak yön tespiti yapılabilmekte ve istenen doğrultuda hareket edilebilmektedir. Kutup Yıldızı kuzey yönünü göstermektedir ve gökyüzünde tayin edilebilmesi için iki takımyıldızın bilinmesi gerekir: Büyük Ayı ve Cassiopeia (Kraliçe Takımyıldızı ya da W Takımyıldızı). Büyük Ayı, yedi yıldızdan oluşmaktadır ve eğik duran bir kahve cezvesi görünümündedir. Sapın karşısında yer alan kenar uzunluğunun beş katı mesafesinde tespit edilen yıldız, Kutup Yıldızı'dır. Kutup Yıldızı'nın doğru tespit edildiğinden emin olmak için Cassiopeia kullanılır. Beş yıldızdan oluşan ve yan tarafa devrilmiş bir W harfine benzeyen takımyıldızın ortasındaki yıldız, Kutup Yıldızı ile aynı doğrultudadır. Kutup Yıldızı, bu iki takımyıldızın arasında bulunmaktadır. Kuzey Yıldızı bulunduktan sonra kıble tayin edilebilmektedir. (Türkiye için kıble yönü, takribî güney ve güneydoğu arasındadır.)

Güneş ile

1. Güneş her zaman doğudan doğar. Buna göre sağ kol doğuyu ve sol kol batıyı gösterecek şekilde durulduğunda kişinin yüzünü döndüğü taraf kuzeyi, arkasında kalan taraf ise güneyi gösterecektir.

2. Analog bir saat yere paralel bir şekilde tutulur ve akrebi Güneş'e doğru çevrilirse saatin 12 sayısı ile akrebin oluşturduğu açının ortası, güney ve kuzey hattını gösterir. Güneş'in bulunduğu taraf güney yönüdür. (Bu metod, Ekvator'a ve kutuplara yakın bölgelerde hassasiyetini yitirir, ancak ülkemizin bulunduğu konum en sağlıklı sonuçların alındığı enlemlerdendir.)

Bitkiler ile

1. Kuzey Yarım Küre'de ağaçların kuzeyi, güneyine göre daha nemlidir. Bu nedenle kuzey tarafında daha fazla yosun bulunmaktadır. Ayrıca Ku-

zey Yarım Küre'de bulunan ağaçların kabukları, kuzeyde daha sıkı dokulu olur. Böylelikle bitkiler de yön tespitinde kullanılabilmektedir.

2. Bir vadide farklı yöne bakan yamaçlar üzerinde yetişen bitki türleri ve sayılarına bakılmak suretiyle yön tespiti yapılabilmektedir. Güneye bakan yamaçlarda Güneş ışınlarına fazla maruz kalması nedeniyle daha az bitki bulunurken, kuzeye bakan yamaçlarda nemi muhafaza etme ve daha iyi yetişme koşulları dolayısıyla daha fazla bitki yetişmektedir.

Karınca Yuvaları ile

Kuzey Yarım Küre'de, karıncalar yuvalarından çıkardıkları malzemeleri yuvanın kuzeyine yığmaktadır. Yuvalarının giriş yönü ise Ekvator'a bakar. Ayrıca karıncalar, yuvalarını ağacın güneyi üzerine inşa etmeyi tercih ederler.[232]

- Tüm bunlardan mahrum olanın içtihad ederek, herhangi bir yönü kıble tayin ederek namaz kılması.

Âmir ibni Rebîa'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz bir yolculukta Allah Resûlü ile beraberdik. Hava bulutlandı ve kıble yönünü bilemedik. Nihayet namaz kıldık ve (durduğumuz yönün doğru olup olmadığını anlamak için) bir işaret koyduk. Sonra Güneş doğunca kıbleden başka bir yöne doğru namaz kılmış olduğumuz anlaşıldı. Biz bu durumu Peygamber'e anlattık. Bunun akabinde Allah (c.c.) şöyle buyurdu:

'Doğu da batı da Allah'ındır. Ne tarafa yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır. Şüphesiz Allah (ihsanı ve lütfu bütün varlığı kuşatacak kadar geniş olan) Vâsi' ve (her şeyi bilen) Alim'dir.'[233] "[234]

B. Yanlış Kıbleye Namaz Kılmak

Kişinin taammüden/kasıtlı olarak yanlış kıbleye namaz kılması, namazını bozar. Çünkü namazın sıhhat şartlarından birini ihlal etmiştir.

232. Yön tayini hakkındaki bilgiler için bk. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, S 3 (2004) 39-70. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
233. 2/Bakara, 115
234. Tirmizi, 345; İbni Mace, 1020

Bilmeyerek, unutarak veya hataen (yani kasıtsız) yanlış kıbleye doğru namaz kılanın çeşitli hâlleri vardır:

- **Namazın içinde yanlış kıbleye namaz kıldığını fark etmesi**

Bu durumda kişi doğru yöne teveccüh eder ve namazını olduğu hâl üzere tamamlar. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı, kıble değişimini namazın içinde öğrenmiş, kıbleyi düzeltmiş ve namazlarına kaldıkları yerden devam etmişlerdir.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müslimler Kubâ' Mescidi'nde sabah namazını kılarlarken ashabtan birisi çıkagelip onlara, 'Bu gece inen ayetle Allah Resûlü'ne Kâbe'ye yönelmesi emredildi, siz de o tarafa yönelin.' dedi. Yüzleri Şâm'a dönük olan cemaat, hemen o ânda Kâbe'ye doğru döndü."[235]

- **Namaz bittikten sonra vaktin içinde farkına varması**

Bu durumda namazı iade etmelidir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şart ve rükunleri ihlali durumunda vaktin içindeki namazları iade etmiştir.[236]

Vakit çıktıktan sonra fark edilirse namazı iade etmez. Sahabe yanlış yöne namaz kılmış daha sonra iade etmemiştir.

Âmir ibni Rebîa'dan (radiyallahu anh) rivayet edilmiştir:

"Karanlık bir gecede Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bir yolculuktaydık. Kıblenin ne taraf olduğunu tespit edemedik, her birimiz değişik yönlere doğru namaz kıldı. Sabah olunca durumu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) aktardık bunun üzerine şu ayeti kerime nazil oldu:

'Doğu da batı da Allah'ındır. Ne tarafa yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır. Şüphesiz Allah (ihsanı ve lütfu bütün varlığı kuşatacak kadar geniş olan) Vâsi' ve (her şeyi bilen) Alim'dir.'[237] "[238]

235. Buhari, 403; Müslim, 526
236. Konuya dair detaylı bilgi için bk. 2/137
237. 2/Bakara, 115
238. Tirmizi, 345; İbni Mace, 1020

C. Kıbleye Yönelme Şartının Düştüğü Durumlar

Kolaylık dini olan İslam, bazı durumlarda kıbleye yönelme şartını düşürmüştür. Kıbleye yönelmeden kılınan namazların sahih olduğu durumlar:

1. Korku Hâli

Savaş gibi kişinin canına/malına zarar geleceği korku durumlarında kıbleye yönelme şartı düşer. O hâl geçinceye kadar kişi namazlarını vaktinde, kendini güvende hissedeceği yöne yönelerek eda eder.

"Şayet korkarsanız ayakta ya da binek üzerinde (namazlarınızı kılın). (Korku hâli geçip) emniyete kavuşunca, size bilmediklerinizi öğrettiği gibi Allah'ı zikredin."[239]

Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh) kendisine korku namazı hakkında soru sorulduğu zaman şöyle demiştir:

"İmam ile birlikte bir grup öne çıkar. İmam onlara bir rekât kıldırır. Bu esnada diğer grup onlar ile düşman arasında namaz kılmadan beklerler. İmam, arkasında namaza duranlara bir rekât kıldırdıktan sonra, cemaat geri çekilir ve namaz kılmayanların yerine gider. Bu esnada selam vermezler. Sonra namaz kılmayanlar gelir ve imam ile birlikte bir rekât kılarlar. Sonra imam namazı bitirir. Çünkü iki rekâtı tamamlamıştır. İmam ayrıldıktan sonra her iki gruptaki insanlar kalkarlar, kendi başlarına bir rekât daha kılarlar. Böylece her grup iki rekâtı tamamlamış olur. Eğer korkuları bundan daha büyükse, bu durumda yürüyerek, ayakta durarak veya binek üstünde kılarlar. **Bu esnada kıbleye yönelebilirler de yönelmeyebilirler de.**"[240]

Abdullah ibni Uneys'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) beni Urane ve Arafât vadileri tarafında bulunan Hâlid ibni Sufyân El-Huzelî'ye gönderdi ve 'Git onu öldür.' buyurdu. Onu gördüm, ikindi namazı vakti olmuştu. Kendi kendime bununla uğraşırken ikindi namazım geçer diyordum. **İma ile namazımı kılarak ona doğru yürüyüp gittim.** Kendisine yaklaşınca bana, 'Sen kimsin?' dedi.

Ben, 'Araplardan biriyim, işittiğime göre şu Peygamber denen adama karşı adam topluyormuşsun?' dedim.

239. 2/Bakara, 239
240. Buhari, 4535

O da, 'Öyleyimdir!' dedi. Onunla bir süre yürüdüm. Fırsatını bulunca kılıcımla üzerine atıldım. Ruhu cesedinden ayrıldı."[241]

2. Nafile Namaz

Yolculukta veya ikamet hâlinde, **nafile namaz** kılacak kişi binek üstünde, kıbleye yönelmeksizin kılabilir.

Saîd ibni Yesâr'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Abdullah ibni Ömer ile birlikte geceleyin Mekke'ye gidiyordum. Sabah namazının vaktinin gireceğinden endişe duyunca indim ve vitir namazını kılıp tekrar ona yetiştim.

İbni Ömer bana, 'Nerede kaldın?' diye sordu.

Ben, 'Sabah namazının vaktinin gireceğinden endişeye kapıldım ve inip vitir namazını kıldım.' dedim.

Bunun üzerine bana, 'Senin için Allah Resûlü'nde çok güzel bir örnek yok mu?' diye sordu.

Ben, 'Tabii ki var. Allah'a yemin ederim ki var.' dedim.

O dedi ki: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) devesinin üzerinde vitir namazını kılardı.' "[242]

Âmir ibni Rebîa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'nü bineği üzerinde nafile namaz kılarken gördüm. Binek ne tarafa yönelirse yönelsin başı ile ima ediyordu. Fakat Allah Resûlü farz namazları hiçbir zaman binek üzerinde kılmamıştır."[243]

Görüldüğü gibi sahabe farz namazla nafile namazın arasını ayırmıştır. Onlar farzları kıbleye yönelerek kılarken, nafileleri binek üstünde ve kıbleye yönelmeksizin de kılmıştır.

Sünnet; namaza başlarken -şayet imkân varsa- bineği kıble cihetine yöneltmek, sonrasında hayvanın yöneldiği yöne bakmaksızın namazı tamamlamaktır.

241. Ebu Davud, 1249; Ahmed, 16047; Ebu Davud, susarak hadisin sahih olduğuna işaret etmiştir. Hafız İbni Hacer isnadın hasen olduğunu söylemiştir.

242. Buhari, 999; Müslim, 700

243. Buhari, 1097

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yolculuk yapmak istediğinde nafile namaz kılmak isterse devesini kıbleye yöneltir. Tekbir alır sonra bineği ne tarafa ve hangi yöne giderse gitsin nafile namazını bineği üzerinde kılardı."[244]

Modern ulaşım araçlarını (uçak, gemi veya araba) kıbleye yöneltmek mümkün olmadığından, nafile namazlar, olduğu hâl üzere kılınır. Secde ve rükû gibi eğilmeyi gerektiren durumlarda imada bulunulur.[245]

Nasla sabit olan bu durumlara, kişinin kıbleye dönmesine engel teşkil eden tüm özürler dâhildir. Hastalık, uzayda namaz kılma vb. durumlarda kıbleye dönme şartı düşer.

D. Kâbe'nin İçinde Namaz

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kâbe'nin içinde namaz kılmıştır.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke'nin fetih günü Allah Resûlü Kâbe'ye girdi. Beraberinde Usâme ibni Zeyd, Bilâl ve Osmân ibni Talha da girdiler. Kâbe'nin kapısını üzerlerine kapattılar. Kapıyı açtıklarında içeriye ilk giren ben oldum.

Bilâl'e geldim ve 'Allah Resûlü Kâbe'nin içerisinde namaz mı kıldı?' diye sordum.

Bilâl, 'Evet. Yemen tarafındaki ilk iki direk arasında namaz kıldı.' dedi."[246]

244. Ebu Davud, 1225

245. Fukahamızdan bir grup yolculukta binek üstünde nafileye cevaz vermiş, ikamet hâlinde cevaz vermemiştir. Racih olan, yolculukta da ikamet hâlinde de nafile namazın binek üstünde caiz olmasıdır. Zira sahabe farz ve nafile arasını ayırmasına rağmen, yolculuk ve ikamet arasını ayırmamıştır. Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) hem yolculukta hem de mutlak olarak nafile namazları binek üstünde kıldığını nakletmişlerdir. Bu nedenle mutlak rivayetleri mukayyed rivayetlere hamletmek tercihe şayan değildir. Allah (azze ve celle) en doğrusunu bilir.

246. Buhari, 1597; Müslim, 1329; Abdullah ibni Abbâs (radiyallahu anh) Kâbe'nin içinde namaz kılınmayacağını söylemiş ve bunu şöyle gerekçelendirmiştir: "Kâbe içinde namaz kılmaktan hoşlanmam. Kim Kâbe'nin içinde namaz kılarsa mutlaka ondan bir şeyi arkasında bırakmış olur." (Fethu'l Bârî, 397 No.lu hadis şerhi) Ayrıca bu konuda bir hadis aktarmıştır.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye gelince (Fetih Günü'nde) Kâbe'ye girmekten kaçındı. Çünkü içinde putlar vardı. Hemen emretti ve putlar çıkartıldı. İbrâhîm ve İsmâîl peygamberlerin, ellerinde fal oku bulunur şekilde yapılmış putları da çıkartıldı.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah onları helak etsin. Allah'a yemin ederim ki bu putu yapanlar, İbrâhîm ve İsmâîl'in fal oklarına asla iltifat etmediklerini bilirlerdi.' dedi.

E. Kıble'ye Gösterilmesi Gereken Saygı

Mümin kıbleye yöneldiğinde hakikatte Rabbine yöneldiğini; bu somut yönelişin gerisinde tüm varlığıyla Allah'a (celle celaluhu) yönelmek olduğunu bilir. Rabbinin huzurunda ve tüm varlığıyla O'na (celle celaluhu) yönelmenin adabıyla kıyamda durur. Zira bilir ki; Allah (celle celaluhu), kendine yönelenlere yönelir. Kul dilin ve kalbin duasıyla Rabbine; Rabbi de rahmet ve sevgiyle kuluna teveccüh eder.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kıble istikametinde bulunan duvarda tükürük gördü. Hemen onu kazıdı.

Cemaate doğru yönelip şöyle buyurdu: 'Sizden biri namaz kıldığı zaman, yüzünü döndüğü tarafa tükürmesin. Çünkü Allah, namaz kılarken yöneldiği taraftadır.' "[247]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), mescidin kıblesinde bir balgam görmüş ve cemaate dönerek şöyle buyurmuştur: 'Birilerine ne oluyor da Rabbinin kıblesine dönüyor arkasından da önüne tükürüyor. Hiç sizden biriniz kendisine doğru dönülüp de yüzüne tükürülmesini ister mi? Eğer biriniz tükürecekse soluna, ayağının altına tükürsün! Eğer buna imkân bulamaz ise şöyle yapsın ... '

Hadisin ravisi El-Kâsım, elbisesine tükürmüş arkasından da elbisesinin bir tarafını diğer tarafına sürterek yapılacak işlemi göstermiştir."[248]

Sonra Kâbe'ye girdi ve içeride değişik yerlere giderek tekbir getirdi. Orada namaz kılmadı." (Buhari, 1601)

Hadis âlimleri birkaç cihetle İbni Ömer (radiyallahu anhuma) rivayetini İbni Abbâs (radiyallahu anhuma) rivayetine tercih etmişlerdir: (Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Hac, 54. Bab başlığı şerhi)

- İbni Ömer (radiyallahu anhuma) şahit olduğu bir kıssayı aktarmış, İbni Abbâs (radiyallahu anhuma) şahit olmadığı, başkalarından duyduğunu aktarmıştır.
- Usül açısından bir hükmü ispat eden rivayet nefyedene takdim edilir.
- Bir grup âlim rivayetlerin, bir arada anlamaya müsait olduğunu; bir seferinde Kâbe içinde namaz kılıp bir seferinde kılmamış olabileceğini, her sahabinin ayrı bir durumu anlattığını söylemişlerdir.

247. Buhari, 406; Müslim, 547

248. Müslim, 550

F. Kıbleyle Arasına Sütre Edinmek

Sütre; kişinin kıble ile arasına edindiği yerden yüksek herhangi bir şeydir. Hikmeti; sütre kıbleyle kişi arasında sahibini koruyacak ve namazın önünden geçilmesini engelleyecek bir engel oluşturmaktadır.

1. Sütre Edinmenin Gerekliliği

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü ve fiilî sünneti olarak sütre edinmeyi emretmiştir. Sütre edinmek namazın müekked sünnetlerindendir.

Sebra ibni Ma'bed'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri namaz kıldığında bir ok ile de olsa sütre edinsin."[249]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber bayram günü namazgâha doğru çıktığı zaman, bir mızrağın getirilip önüne konmasını emrederdi. Sonra cemaati arkasına alarak ona doğru namaz kılardı. Bunu seferde iken yapardı. Bundan dolayı daha sonra gelen yöneticiler de böyle yapmışlardır."[250]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber devesinin tam karşısına geçip ona doğru namaz kılardı. Ravilerden Ubeydullah şöyle demiştir: 'Nâfi'ye, 'Develer huysuzlandığı zaman ne yapılır, ne dersin?' diye sordum.

O da '(Allah Resûlü bu tür durumlarda), palanı alıp başka tarafa koyar, sonra onu düzler ve onun son kısmına doğru namaz kılardı. İbni Ömer de böyle yapardı.' dedi."[251]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sütre edinmenin vacip olmadığını göstermek için sütre edinmeksizin namaz kıldığı olmuştur.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Dişi bir merkebe binmiş olarak geldim. O sıralar ergenlik çağına yaklaşmıştım. **Allah Resûlü Minâ'da önünde bir duvar yokken cemaate**

249. Ahmed, 15340
250. Buhari, 494; Müslim, 501
251. Buhari, 507; Müslim, 502

namaz kıldırıyordu. Safın bir bölümünün önünden geçtim. Sonra merkepten indim ve onu otlağa saldım. Ardından namaz safına katıldım. Hiç kimse bu hareketimi yadırgamadı."[252]

Fadl ibni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bize ait yazlık bir yerdeydik. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında Abbâs ile yanımıza geldi. Önünde bize ait bir eşekle bir dişi köpek koşuşurken sütresiz olarak kırda namaz kıldı ve bunu önemsemedi."[253]

2. Sütrenin Mahiyeti

Sütre; kişinin kıbleyle arasına koyduğu, yerden yüksek herhangi bir şeydir. Bu bir duvar olacağı gibi; bir ok, mızrak, eyer veya takke… olabilir. Gaye; yerden yüksek herhangi bir şeyle namazın önünden geçilmesine engel olmaktır.

Sebra ibni Ma'bed'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur:

"Sizden biri namaz kıldığında bir ok ile de olsa sütre edinsin."[254]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem), namaz kılanın önüne çekeceği sütre soruldu.

O da 'Semerin kaşı gibi bir şey olur.' buyurdu ."[255]

Sufyân ibni Uyeyne (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Ben Şerîk'i cenaze için geldiğimiz bir yerde ikindi namazı kıldırırken gördüm. Başlığını namazda önüne sütre olarak koymuştu."[256]

252. Buhari, 493; Müslim, 504

253. Ebu Davud, 718; Bir grup hadis imamı İbni Abbâs (radıyallahu anh) hadisini farklı yorumlamış ve "Duvar olmaksızın namaz kılması başka tür bir sütre edinilmesine engel değildir." demişlerdir. Ancak İbni Abbâs'ın (radıyallahu anh) naklettiği olayda önünde başka bir sütre olduğuna dair bir delil zikretmemişlerdir. Elbette duvar haricinde bir sütre edinmek mümkündür. Ancak buna dair hususi bir delil zikretmek gerekmektedir. Allah (azze ve celle) en doğrusunu bilir.

254. Ahmed, 15340

255. Müslim, 500

256. Ebu Davud, 691; Bir grup muhaddis hiçbir şey bulamadığında toprağa bir çizgi çizmenin sünnet olduğunu söylemiş ve konuya dair bir hadis rivayet etmişlerdir.
Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Sizden biriniz namaz kıldığı zaman önüne bir şey koysun. Hiçbir şey bulamazsa bir sopa diksin.

Sütre edindikten sonra sütrenin ardından geçen kimse namaza zarar vermez. İleride açıklanacağı üzere mühim olan, sütre ile namaz kılan kişinin arasından geçilmemesidir.

Talha ibni Ubeydullah'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz önüne semer kaşı gibi bir şey koyduğunda namazını kılsın, bunun ötesinden geçenlere aldırış etmesin."[257]

3. Sütreye Yakın Olmak

Kişinin sütreye yakın olması gerekir. Bu yakınlıkta ölçü, iki saf arasında olduğu gibi secde etmeye müsait olacak kadar mesafe bırakmaktır.[258]

Sehl ibni Sa'd'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün namaz kıldığı yer ile duvar arasında bir koyun geçebilecek kadar mesafe vardı."[259]

Sehl ibni Ebî Hasme'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz sütreye doğru namaz kıldığı zaman ona yakın dursun. Tâ ki şeytan ona namazında vesvese vermesin."[260]

Sahabe bir ortamda namaz kılacakları zaman, kolonlara/direklere yakınlaşır, onu sütre edinir ve öyle namaz kılardı.

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müezzin ezan okuduğu zaman ashabın ileri gelenleri mescidin sütunlarına karşı namaz kılmak üzere yarışırcasına harekete geçerdi. Onlar bu hâlde, akşam namazının farzından önce iki rekât sünnet kılarlarken Allah Resûlü namaz kıldırmak üzere evinden çıkıp gelirdi. Ezan ile kamet arasında uzun zaman geçmezdi."[261]

Onu da bulamazsa önüne bir çizgi çizsin. Bundan sonra onun önünden geçen hiçbir sey ona zarar vermez." (Ebu Davud, 689)

Ne ki; konuya dair rivayet edilen hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

257. Müslim, 499
258. bk. Neytu'l Evtâr, 874 No.lu hadis şerhi
259. Buhari, 496; Müslim, 508
260. Ebu Davud, 695
261. Buhari, 625

Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Namaz kılacak olanlar sütunlara, ona dayanıp konuşacak olanlardan daha hak sahibidirler. Yine Ömer (radiyallahu anh) iki sütun arasında namaz kılan bir adam gördü. Onu bir sütuna yaklaştırdı ve 'Direğe doğru namaz kıl.' dedi."[262]

4. Namaz Kılanın Önünden Geçmenin Yasaklanması

Daha önce belirttiğimiz gibi; kıbleye yönelen kişi hakikatte Allah'a (celle celaluhu) yönelir. Kalbî niyazla, bedeni kıbleye yönelerek, Yüce Allah'a bir yol tutar.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü kıble tarafındaki duvarın üzerinde bir tükürük gördü ve onu kazıdı. Sonra cemaate döndü ve dedi ki: 'Biriniz namaz kıldığında kıble tarafına tükürmesin. Çünkü o kimse namaz kıldığında Allah onun kıblesindedir.' "[263]

Kişi Rabbine yönelmişken namazın önünden geçmek; namazı kesecek, huşuyu bozacak, Müslim'in Rabbine yönelişini engelleyecektir. Bu ve benzeri sebepler nedeniyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılanın önünden geçmeyi yasaklamış, bu fiili işleyeni ağır lafızlarla uyarmıştır.

Ebû Cuheym'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Namaz kılanın önünden geçen kişi ne kadar büyük bir günah işlediğini bilseydi, onun önünden geçmek yerine kırk vakit beklemeyi daha hayırlı bulurdu.'

Ravilerden Ebu'n Nadr şöyle demiştir: 'Ravi kırk gün mü, kırk ay mı, yoksa kırk yıl mı dedi hatırlamıyorum.' "[264]

Hadiste geçen "مَاذَا عَلَيْهِ" ifadesi ilginçtir. Zira namaz kılanın önünden geçen kimsenin kazandığı günah mübhem/kapalı bırakılmıştır. Bu; insan zihnini harekete geçiren ve insanın aklına gelecek her türlü günahın mümkün olduğu hissini uyandırmak içindir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) başka bir hadisinde namaz kılanın önünden geçeni şeytana benzetmiştir.

262. Buhari, Kitabu's Salât, 95. Bab başlığı
263. Buhari, 406; Müslim, 547
264. Buhari, 510; Müslim, 507

Ebû Saîd El-Hudri'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz insanlara karşı sütre yaptığı bir şeye doğru namaz kıldığında birisi önünden geçmek isterse onu göğsünden itelesin. Eğer karşı gelir dayatırsa onunla dövüşsün. Çünkü o ancak bir şeytandır."[265]

Bu hadis aynı zamanda namaz kılana yani namaz kılarken önünden geçilene de bir sorumluluk yüklemektedir: Bu fiili yapana engel olmak! Namaz kılan kimse, şayet sütre edinmiş ve uygun bir yerde namaz kılıyorsa, önünden geçenlere engel olmalıdır. Bu sorumluluğu yerine getiren Müslim bazı noktalara dikkat etmelidir:

• Yumuşak bir üslupla engel olmaya çalışmalı, şayet kişi geçmekte ısrar ediyorsa üslubunu sertleştirmelidir. Zira bu fiilin gayesi namazın kesilmesine engel olmaktır. Gereksiz sert tepki göstererek veya gereğinden fazla hareket ederek, kendi eliyle namazını kesmemeli; huşu bozulmasın diye meşru kılınan bir amelle huşuyu bozacak bir sonuç elde etmemelidir. Sünnetin meşru kılınma gayesini/maksadını gözeterek hareket etmelidir.[266]

• Sünnet, sünneti bilen toplumlarda uygulanır. Aksi hâlde bir sünneti uygulamak daha büyük bir sünnet olan kalpleri kazanma sünnetini ihlale sebep olabilir.[267]

• Bu sünneti uygulayacak kimse, namaz için uygun bir yere geçmiş olmalıdır. Sütre edinmeden namaz kılan veya namaz için uygun olmayan cadde, işlek sokak, mescid giriş veya çıkışı gibi yerlerde namaz kılan; insanlara engel olmamalıdır. Zira kendisi sütre edinmeyerek ve insanlara

265. Buhari, 509; Müslim, 505

266. "Ebû Saîd El-Hudri, cuma günü insanlara karşı sütre yaptığı bir şeye doğru namaz kılıyorken ben de yanında bulunuyordum. Derken Ebû Muaytoğullarından bir genç geldi ve onun önünden geçmek istedi. Ebû Saîd onu göğsünden iteledi. Genç baktı ama Ebû Saîd'in önünden başka geçecek bir yer bulamadı. Önünden geçmek için tekrar geri döndü. Bu sefer Ebû Saîd, birinciden daha sert bir şekilde iteledi. Bunun üzerine genç, Ebû Saîd'in karşısına dikildi ve ona çirkin sözler söyledi. Bunun arkasından da cemaati sıkıştırarak çekip gitti. (Medine valisi) Mervan ibni Hakem'in yanına girdi. Mervan, 'Ey Ebâ Saîd, kardeşinin oğlu ile aranda ne var? Seni şikâyet etmeye geldi.' dedi. Bunun üzerine Ebû Saîd, 'Ben Allah Resûlü'nü, 'Sizden biriniz insanlara karşı sütre yaptığı bir şeye doğru namaz kıldığında birisi önünden geçmek isterse onu göğsünden itelesin. Eğer karşı gelir ve dayatırsa onunla dövüşsün. Çünkü o, ancak bir şeytandır.' derken işittim.' dedi." (Buhari, 509; Müslim, 505)

267. Konuya dair detaylı bilgi için bk. s. 498, 25 No.lu dipnot

eziyet veren uygunsuz bir yerde namaz kılarak sünnete muhalefet etmiştir. Başkasından sünnete riayet etmesini bekleme hakkı yoktur.[268]

5. İmamın Cemaate Sütre Olması

Cemaatle kılınan namazlarda imam, cemaat için sütredir. Bu sebeple safların arasından geçen şey cemaatin namazına zarar vermez.

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Dişi bir merkebe binmiş olarak geldim. O sıralar ergenlik çağına yaklaşmıştım. Allah Resûlü Mina'da önünde bir duvar yokken cemaate namaz kıldırıyordu. Safın bir bölümünün önünden geçtim. Sonra merkepten indim ve onu otlağa saldım. Ardından namaz safına katıldım. Hiç kimse bu hareketimi yadırgamadı."[269]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) imam olarak cemaatin sütresi olduğundan, safların arasından İbni Abbâs'ın (radıyallahu anh) ve bineğinin geçmesi cemaatin namazına engel olmamış, bu yaptığından ötürü İbni Abbâs'ı uyarmamışlardır.

Cemaatle kılınan namazlarda imam, önünden geçmeye çalışan şeylerden korunmalıdır.

Abdullah ibni Amr'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mekke ile Medine arasındaki Ezahir denilen yere gelmiştik. Namaz vakti geldi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir duvarı sütre kabul ederek namaza durdu. Biz de arkasında cemaat olmuştuk. Hemen bir kuzu geldi ve önünden geçmek istedi. Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) ona karnı duvara yapışıncaya kadar engel olmaya çalıştı. Kuzu da onun arkasından ve cemaatin önünden geçip gitti."[270]

6. Üç Şeyin Namazı Kesmesi

Ebû Zerr'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Sizden biri namaza durduğunda önünde semer kaşı benzeri bir şey bulunursa bu şey kendisi için sütre olur. Eğer önünde semer kaşı benzeri bir şey bulunmaz ise eşek, kadın ve siyah köpek onun namazını keser.'

268. bk. El-Minhâc, 505 No.lu hadis şerhi
269. Buhari, 493; Müslim, 504
270. Ebu Davud, 708

Ravi, Abdullah ibni Sâmit, 'Ey Ebâ Zerr, siyah köpeğin, kırmızı ve sarı köpekten farkı nedir?' dedi.

Ebû Zerr, 'Ey Kardeşimin oğlu, senin sorduğun gibi bunu ben de Allah Resûlü'ne sordum.

O dedi ki: 'Siyah köpek şeytandır.' ' "[271]

Namazın kesilmesinden kasıt, namaz kılanın huşusunun, kalbi, bedeni ve duasıyla Rabbine yönelişinin kesilmesidir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.[272]

271. Müslim, 510

272. Hadisin zahiri; namazın kesilmesi yani batıl olmasına delalet etmektedir. Sahabeden Ebû Hureyre, İbni Ömer (radıyallahu anhum) ve Zâhirîye Mezhebi hadisi bu şekilde anlamıştır. Ancak konu hakkında varid olan tüm hadisleri bir araya toplayan sahabe, tabiin ve müteahhir ulemanın cumhuru, namazın batıl olmayacağını savunmuşlardır. (bk. Tirmizi, 337 No.lu rivayet) İmam Tirmizi bu görüşü sahabe, tabiin ve müteahhirler ulemanın cumhuruna nispet etmiştir.

Konu hakkında varid olan hadisleri bir arada değerlendiren İmam Buhari namazın kesileceğine dair Müslim'in, Ebû Zerr'den (radıyallahu anh) rivayetine yer vermemiş, "Namazı Hiçbir Şey Kesmez Diyenler Hakkında Bab" başlığı altında, namazın batıl olmayacağına dair hadisleri nakletmiştir:

Mesrûk'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'nin yanında namaz kılanın önünden geçen köpek, merkep ve kadının namazı bozacağından bahsedildi. Bunun üzerine o, şöyle dedi: 'Bizi merkeple köpeğe mi benzettiniz! Allah'a andolsun ki, ben, kıble ile Allah Resûlü arasında yatakta yatarken, onun bana doğru namaz kıldığını gördüm. Bazen bir ihtiyacım hasıl olurdu. Ona karşı oturup, onu rahatsız etmek istemezdim. Bu yüzden ayak ucu tarafından yavaşça sıyrılıp yataktan çıkardım.' " (Buhari, 514; Müslim, 512)

İbni Şihâb'ın yeğeni İbni Şihâb'a başkasının yaptığı bir fiil yüzünden namazın bozulup bozulmayacağını sormuş, o da şöyle cevap vermişti:

"Harici hiçbir şey namazı bozmaz. Urve ibni Zubeyr'in bana haber verdiğine göre Allah Resûlü'nün eşi Âişe (radıyallahu anha) şöyle demiştir: 'Allah Resûlü, gece vakti kalkar namaza dururdu. Bu esnada ben ise, onunla kıble arasında birlikte uyuduğumuz yatakta yatardım.' " (Buhari, 515)

Muhaddislerden İmam Ahmed de (rahimehullah) konu hakkında varid olan hadislerin zahiren birbirine zıt olduğunu düşünmüş; merkep ve kadının namazı bozmasında duraksamış, ancak siyah köpeğin namazı bozacağını söylemiştir. Muhaddislerden İshak ibni Rahaveyh de (rahimehullah) aynı görüştedir. (bk. Tirmizi, 338 No.lu hadis açıklaması (bazı rivayetler kadın ve merkep namazın önünden geçmesine rağmen namazın bozulmadığını göstermiştir))

Muhaddislerden Ebû Davud (rahimehullah) konu hakkında varid olan, zahiren birbirine zıt hadisleri nakletmiş, (bk. 702-720) bölümün sonunda şöyle demiştir:

"Allah Resûlü'nden gelen iki haber/hadis (zahiren) çelişiyorsa; ondan (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra ashabının neyle amel edildiğine bakılır."

Ebû Davud şarihlerinden Şerefu'l Hak El-Azîm Âbâdî'nin (rahimehullah) dediği gibi sahabenin büyük çoğunluğu hiçbir şeyin namazı kesmeyeceğini/batıl kılmayacağını söylemişlerdir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 720 No.lu rivayet şerhi)

Bazı âlimler, yukarıda zikrettiğimiz Âişe Annemizin naklettiği rivayetlerin Ebû Zerr (radıyallahu anh) rivayetini neshettiğini iddia etmişlerdir. Ancak neshe delalet eden kesin bir delil zikretmemişlerdir. Şüphe yok ki nesh, içtihad ve yorumla sabit olmaz.

Niyet Etmek

Namazın sıhhat şartlarından biri de, niyet etmektir.

"Hâlbuki onlar, ancak dini O'na halis kılan hanifler olarak Allah'a ibadet etmekle, namazı dosdoğru kılıp, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur."[273]

Her Müslim, dini Allah'a halis kılarak O'na ibadet etmekle emrolunmuştur. Bu ibadetlerden biri de ayette geçtiği gibi namazdır. Namazı ihlas üzere kılmanın yolu niyetten geçer.

Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği şey her ne ise eline geçecek olan şey de odur. Artık her kim elde edeceği bir dünyalık veya evleneceği bir kadın için hicret ederse onun hicreti onadır."[274]

Ameller niyetlere tabidir. Niyeti olmayan amel, Allah katında yok hükmündedir.

A. Niyetin Manası

Niyet lugatta; "Bir şeyi kastetti, onu yapmaya azmetti." gibi anlamlara gelmektedir.[275]

Istılahta; Kalbin Allah'a yakınlaşmak için yapılan ibadet fiillerine azmetmesidir.

Niyet ibadetler ile âdetleri birbirinden ayırır. Aynı türden olup hüküm ve eda vakti açısından farklı olan ibadetleri birbirinden ayırmak amacıy-

Sonuç

Allah (cc) en doğrusunu bilir; konu hakkında varid olan ve zahiren birbiriyle çelişen rivayetler sahihtir. Racih olan; sahabe, tabiin ve müteahhir ulemanın cumhurunun yaptığı gibi tüm rivayetleri bir arada değerlendirip aralarını toparlayacak (cem) şekilde yorumlamaktır. Bir grup hadisle ameli terki gerekli kılan nesh ve tercih metodundan gerektirici bir delil olmadıkça uzak durmaktır.

Bir grup müellifin üç şeyin namazı batıl kılacağını umumen muhaddislere nispet etmesi isabetli olmasa gerektir. Ne yazık ki günümüzde Zâhirî Mezhebiyle hadis ulemasının mezhebi sıklıkla birbirine karıştırılmaktadır. Hadis ilmiyle iştigal etmenin kişiyi Ehl-i Hadis'ten kılmayacağı, zahirî bir âlimin de hadisçi olabileceği göz ardı edilmektedir.

273. 98/Beyyine, 5

274. Buhari, 1; Müslim, 1907

275. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 5/366, n-v-y maddesi

la yapılır. Örneğin niyet, gusül abdesti ile banyo yapmayı, öğle namazının farzı ile sünnetini, farzı dört rekâttan oluşan ikindi ile yatsı namazını, Ramazan orucu ile nafile orucunu birbirinden ayırır.

Racih olan görüşe göre, niyet namazın sıhhat şartıdır. Yani, niyet olmadığında namaz batıldır. Bundan dolayı namazdan önce niyet etmek gerekir. Çünkü Allah Resûlü niyetin tüm amellerde şart olduğunu bildiriyor;

Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ameller ancak niyetlere göredir."[276]

Yani amellerin sahih olması, ancak niyetle mümkündür.

Niyetin Dille Yapılması Doğru mudur?[277]

Dille niyet getirmek, sünnete muhaliftir. Niyetin mahalli kalptir.

B. Niyetin Zamanı

Niyet ibadete mukaddemdir. Önce niyet sonra ibadet gelir. Namaz kılan önce kalpten niyet etmeli sonra namaza durmalıdır. İhram tekbirinden sonra niyet getirmek ibadeti batıl kılar.

C. Namaz İçinde Niyet Değiştirmek

Kişi bir ibadete başladığında sonuna kadar niyetini muhafaza etmelidir. Namaza başladıktan sonra niyet değiştirmek namazı batıl kılar. Örneğin, bir insan öğle namazına niyet ederek ikindi vakti namaza dursun. Şayet namazın içinde bu yanlışı fark ederse niyet değiştirip, ikindi namazına niyet edemez. Aynı şekilde farza niyet eden nafileye, nafileye niyet eden farza niyet değiştiremez. Çünkü yanlış niyet edilen namaz yok hükmündedir, kabul edilmez. Yeni niyet edilene de ibadetten önce değil ibadet esnasında niyet edilmiş olur. Bu da yukarıda geçtiği gibi geçersizdir.

D. İmam ile Me'mûmun (İmama Uyanın) Niyetinin Farklı Olması

İmam ile me'mûmun niyetlerinin farklı olması namaza zarar vermez. Farz namaz kılan biri nafile namaz kılan birine uyup, namazını cemaatle kılabilir.

276. Buhari, 1; Müslim, 1907
277. Detaylı açıklama için bk. s. 230

Aynı şekilde farz namazı kılmış biri, cemaatle namaz kılındığını gördüğünde ecirden mahrum olmamak için cemaate uyar. Onun kıldığı namaz nafile, cemaatinki farzdır. Niyetlerin ihtilafı namaza zarar vermez.

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâz ibni Cebel, Allah Resûlü'nün arkasında namaz kılar sonra da kendi kavmi olan Selemeoğulları'na gider o namazı onlara da kıldırır ve Bakara Suresi'ni okurdu. Bir defasında bir adam cemaatten ayrıldı ve kendi başına namazını hafif bir şekilde kıldı.

Bu adamın ayrılıp tek başına namaz kıldığı Muâz'a ulaşınca Muâz, 'O bir münafıktır.' dedi.

Muâz'ın bu sözü Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaşınca Muâz ve o adam Allah Resûlü'ne gitti ve adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz el emeği vererek çalışan, su çeken develerimizle sulama yapan bir topluluğuz. Muâz dün gece bize namaz kıldırdı ve namazda Bakara Suresi'ni okudu. Ben de namazımı kenarda hafifçe kıldım. Bundan dolayı Muâz benim münafık olduğumu iddia etmiş.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü üç defa, 'Ey Muâz! Sen fitneci mi olmak istiyorsun! Şems, A'lâ veya bunun benzeri sureleri oku!' dedi."[278]

Muâz (radiyallahu anh), Allah Resûlü'yle beraber farzı kılmakta, sonra mahalle mescidinde imamlık yapmaktadır. O nafile, mahalle cemaatiyse farz namaz kılmaktadır. Niyetlerin farklılığı, birlikte yani cemaatle namaz kılmalarına engel değildir. İlk kılınan namazın farz, ikinci kılınanın nafile olduğunun delili şudur:

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Allah Resûlü bana, 'Sana namazı vaktinden erteleyen veya vaktinden çıkararak namazı öldüren yöneticiler ulaştığında ne yaparsın?' dedi.

Ben, 'Bana ne emredersin?' dedim.

Allah Resûlü, 'Namazı vaktinde kıl! Eğer namaza o emirlerle birlikte de erişirsen tekrar kıl. Bu senin için nafile olur.' dedi."[279]

278. Buhari, 6106; Müslim, 465
279. Müslim, 648

Yezîd ibni Esved (radıyallahu anh) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi henüz genç bir delikanlıyken Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı kılıp bitirince bir de ne görsün iki kişi mescidin bir köşesinde namaz kılmayıp oturuyorlar. O iki kişiyi çağırttı, onlar da titreyerek geldiler Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, 'Bizimle beraber sizi namaz kılmaktan engelleyen şey neydi?' buyurdu.

Onlar da, 'Biz evlerimizde kılmış idik.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, 'Böyle yapmayınız, sizden biri evinde namaz kılar da namazı kılmamış bir imama (cemaate) rastlarsa, onlarla birlikte tekrar kılsın çünkü o kıldığı kendisi için nafile olmuş olur.' buyurdu."[280]

Seferî olduğu için namazı iki rekât kılan (kasr) veya iki vakti bir arada kılan (cem), mukim olan ve namazını tam kılanın arkasında namaz kılabilir; tersi de caizdir. Niyetlerin ihtilafı namaza zarar vermez.[281]

İmrân ibni Husayn'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte pek çok savaşlarda bulundum. Mekke'nin Fethi'nde de onunla beraberdim. Mekke'de on sekiz gece kaldı. Farzları iki rekât olarak kılıyordu ve şöyle dedi: 'Ey Mekkeliler! Siz namazları dörder rekât olarak kılınız. Biz ise seferîyiz (yolcuyuz).' "[282]

Bir özürden dolayı imam namazı bırakırsa, cemaatten biri öne geçer ve imam olur. Me'mûm niyetiyle başladığı namazı imam olarak tamamlar. Bu durum namaza zarar vermez.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hastalık döneminde namaza sonradan katılmış, Ebû Bekir (radıyallahu anh) imamken geriye çekilmiş ve Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) uyarak namazı tamamlamıştır.[283]

Ömer (radıyallahu anh) namaz esnasında suikasta uğrayınca, cemaatten Abdurrahman ibni Avf imam olmuş, cemaate namaz kıldırmıştır.[284]

280. Ebu Davud, 575; Tirmizi, 219
281. bk. Muvatta, 404, 406-407
282. Ebu Davud, 1229; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.
283. bk. Buhari, 687; Müslim, 418
284. bk. Buhari, 3700

KAYNAKÇA

- Akaid Dersleri, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 7. Baskı, M 2022
- Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, Ahmet Hamdi Başar, Tan Matbaası, M 1945
- Avnu'l Ma'bûd alâ Şerhi Suneni Ebî Dâvud, Şerefu'l Hak El-Âzîm Âbâdî, Dâru İbni Hazm, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2005
- Beyânu'd Delîl alâ Butlâni't Tahlîl, İbnu Teymiyye, El-Mektebu'l İslâmî, 1. Baskı, M 1998
- Bidâyetu'l Muctehid ve Nihâyetu'l Muktesid, İbnu Ruşd El-Hafîd, Dâru'l Hadîs, 4 Cilt, M 2004

  Türkçesi için bk. Bidâyetü'l Müctehid, İbni Rüşd, Beyan Yayınları, 4 Cilt, 1. Baskı M 1995
- Bulûğu'l Merâm, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Felak, 7. Baskı, H 1424

  Türkçesi için bk. Buluğu'l Meram Ahkâm Hadisler, İbn Hacer el-Askalani, Polen Yayınları, 1. Baskı, M 2005
- Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, Ebû Ömer İbnu Abdilberr, Dâru İbni'l Cevzî, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1994

  Türkçesi için bk. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, İbni Abdi'l-Berr, Karınca Kitap, 1. Baskı, M 2015
- Câmiu'l Beyân fî Te'vîli'l Kur'ân/Tefsîru't Taberî, İbnu Cerîr Et-Taberî, Muessesetur'r Risâle, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2000
- Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021

  Türkçesi için bk. Hadis Hazinesi, Salih Ahmed eş-Şami, Ocak Yayıncılık, 15 Cilt, 1. Baskı, M 2019
- Delâilu'n Nubuvve, El-Beyhakî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1405

  Türkçesi için bk. Delailu'n-Nübüvve, Beyhakî, Ocak Yayıncılık, 5 Cilt, 1. Baskı, M 2019
- Dinlerde Kıble Anlayışı, Ahmet Güç, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11 Cilt, 2 sayı, M 2002

- Ed-Derâri'l Mudiyye, Eş-Şevkânî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1987
- Edvâu'l Beyân fî Îdâhi'l Kur'âni bi'l Kur'ân, Eş-Şinkîtî, Dâru'l Fikr, 9 Cilt, M 2011
- El-Avâsım mine'l Kavâsım, Ebû Bekr İbni'l Arabî, Dâru'l Ceyl, 2. Baskı, M 1987
- El-Bahru'l Muhît fî Usûli'l Fıkh, Dâru'l Kutubî, Ebû Abdullah Bedruddîn ibni Abdullah ibni Behâdir Ez-Zerkeşî, 8 Cilt, 1. Baskı, H 1414
- El-Bahru'l Muhît fî Usûli'l Fıkh, Muhammed ibni Behâdir ibni Abdillah Ez-Zerkeşî, Vizâretu'l Evkafi'ş Şuûni'l İslâmiyye, 6 Cilt, 2. Baskı, H 1413
- El-Bidâye ve'n Nihâye, İbnu Kesîr, Dâru Hecr, 21 Cilt, 1. Baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. Büyük İslam Tarihi; el-Bidâye ve'n-Nihâye, İbn Kesir, Çağrı Yayınları, 15 Cilt, 2. Baskı M 2017
- El-Câmiu li Ahlâki'r Râvî ve Edebi's Sâmi', Hatîbu'l Bağdâdî, Mektebetu'l Meârif, 2 Cilt, M 1989
- El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân/Tefsîru'l Kurtubî, Ebû Abdullah Şemsuddîn El-Kurtubî, Dâru'l Kutubi'l Mısriyye, 20 Cilt, M 1963

  Türkçesi için bk. El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân, İmam Kurtubi, Buruc Yayınları, 20 Cilt, 2. Baskı, M 2004
- El-Câmiu li Ulûmi'l İmâm Ahmed, Ahmed ibni Hanbel, Dâru'l Felâh, 22 Cilt, 1. Baskı, M 2009
- El-Câmiu's Sağîr ve Ziyâdetuh, Es-Suyûtî, Mektebetu'ş Şâmile Nüshası

  Türkçesi için bk. El-Câmi'us-Sağîr min Ahâdîsi'l Beşîri'n-Nezîr, Celâleddîn es-Suyûtî, Ocak Yayıncılık, 7 Cilt, M 2015
- El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2 Cilt, 2. Baskı, M 2022
- El-Evsat fi's Suneni ve'l İcmâi ve'l İhtilâf, İbnu'l Munzir, Dâru Taybe, 6 Cilt, 1. Baskı, M 1985
- El-Ezkiyâ, İbnu'l Cevzî, Mektebetu'l Gazâlî

  Türkçesi için bk. Zekiler, İbnü'l-Cevzi, Şule Yayınları, 7. Baskı, M 2011
- El-Fakîh ve'l Mutefakkih, El-Hatîbu'l Bağdâdî, Dâru İbni'l Cevzî, 2 Cilt, 2. Baskı, H 1421
- El-Fetâva'l Fıkhiyyetu'l Kubrâ, İbnu Hacer El-Heytemî, El-Mektebetu'l İslâmiyye, 4 Cilt

• El-Firdevs bi Me'sûri'l Hitâb, Ed-Deylemî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 5 Cilt, 1. Baskı, M 1986

• El-Furû' ve Tashîhu'l Furû', İbnu Muflih, Muessesetu'r Risâle, 11 Cilt, 1. Baskı, M 2003

• El-Hâvi li'l Fetâvâ, Es-Suyûtî, Dâru'l Fikr, 2 Cilt, M 2004

• El-Hidâyetu alâ Mezhebi'l İmâm Ahmed, Ebû'l Hattâb El-Kelvezâni, Muessesetu Ğirâs, 1. Baskı, M 2004

• El-Hilâfiyyât, El-Beyhakî, Dâru's Sumey'î, 3 Cilt, 1. Baskı, M 1994-1997

• El-İbâne an Usûli'd Diyâne, Ebû'l Hasan El-Eşârî, Dâru'l Ensâr, 1. Baskı, H 1397

• El-İhkâm fî Usûli'l Ahkâm, İbnu Hazm, Dâru'l Âfâki'l Cedîde, 8 Cilt, 2. Baskı, M 1983

• El-İlel, Er-Râzî ibni Ebî Hâtim, Metâbiu'l Humeydî, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1427

• El-İmâm Muslim ve Menhecuhu fî Sahîhih, Muhammed Abdurrahman Tevâlibe, Dâru Ammâr, 2. Baskı, M 2000

• El-İntikâ' fî Fadâili's Selâseti'l Eimmeti'l Fukahâ, Ebû Ömer İbnu Abdilberr, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye

Türkçesi için bk. Üç Fakih İmamın Faziletlerinden Seçmeler, İbn Abdilberr, İ'tisam Yayınları, M 2020

• El-İttticâhâtu'l Fıkhiyye inde Ashâb'il Hadîs, Abdulmecid Mahmûd, Mektebetu'l Hâncî, H 1399

• El-İstizkâr, Ebû Ömer İbnu Abdilberr, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 9 Cilt, 1. Baskı, M 2000

• El-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l Medine, Ebû Ömer İbnu Abdilberr, Mektebetu'r Riyâdi'l Hadîse, 2 Cilt, 2. Baskı, M 1980

• El-Kavâidu'n Nûrâniyyetu'l Fıkhiyye, İbnu Teymiyye, Dâru İbni'l Cevzî, 10 Cilt, 1. Baskı, M 1951

• Mûsânnefu İbni Ebî Şeybe, Ebû Bekr İbnu Ebî Şeybe, Mektebetu'r Ruşd, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1409

Türkçesi için bk. Mûsânnef, İbn Ebî Şeybe, Ocak Yayıncılık, 16 Cilt, M 2011

• El-Kuhûl ve İstihdâmuhu, Dr. Hişâm Atiyye Cenâyinî, El-Câmietu'l Ezher, C 4, A 34, s. 1133-1054, M 2019

- El-Kunâ ve'l Esmâ, Ed-Dûlâbî, Dâru İbni Hazm, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2000
- El-Mecmû' Şerhu'l Muhezzeb, En-Nevevî, Dâru'l Fikr, 20 Cilt
- El-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim, En-Nevevî, Dâru İhyai't Turâsi'l Arabî, 18 Cilt, 2. Baskı, H 1392

  Türkçesi için bk. Sahih-i Müslim Şerhi el-Minhâc, İmam Muhyiddin En-Nevevî, Karınca & Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2014
- El-Mudevvene, İmâm Mâlik ibni Enes, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1415
- El-Mu'cemu'l Evsat, Et-Taberânî, Dâru'l Haremeyn, 10 Cilt
- El-Mufhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Muslim, Ebû'l Abbâs El-Kurtubî, Dâru İbni Kesir ve Dâru'l Kelimi't Tayyib, 7 Cilt, 1. Baskı, M 1996
- El-Mufredâtu fî Ğarîbi'l Kur'ân, Râğıp El-İsfahânî, Dâru'l Kalem, 1. Baskı, H 1412

  Türkçesi için bk. Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü, Rağıb El-İsfahani, Çıra Yayınları, M 2017
- El-Muğnî, İbnu Kudâme El-Makdisî, Mektebetu'l Kâhire, 10 Cilt, M 1968

  Türkçesi için bk. Delilleriyle Hanbelî Fıkhı, İbn Kudâme El-Makdisî, Karınca & Polen Yayınları, 4 Cilt, 1. Baskı, M 2020
- El-Muhallâ bi'l Âsâr, İbnu Hazm, Dâru'l Fikr, 12 Cilt
- El-Mustedrek ale's Sahîhayn, Ebû Abdullah El-Hâkim, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1990

  Türkçesi için bk. El-Müstedrek Ale's-Sahihayn, Hâkim en-Nisâbûrî, Konevi yayınları, 11 Cilt, M 2013
- El-Musvedde fî Usûli'l Fıkh, Âlu't Teymiyye, Dâru'l Kîtâbi'l Arabî
- El-Muvâfakât, Eş-Şâtıbî, Dâru İbni Affân, 7 Cilt, 1. Baskı, M 1997

  Türkçesi için bk. El-Muvâfakât, Şâtıbî, İz Yayıncılık, 4 Cilt, 4. Baskı, M 2015
- El-Muvatta, Mâlik bin Enes, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 2 Cilt, 2. Baskı, M 1997
- Türkçesi için bk. Muvatta' Tercümesi, Kahraman Yayınları, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2013
- En-Nazar fîmâ Allaka Eş-Şafiî El-Kavle alâ Sıhhati'l Haber, Şeyh Saîd ibni Abdulkadir Sâlim, Dâru İbni Hazm, 1. Baskı, H 1424

• En-Nihâyetu fî Ğarîbi'l Hadîs ve'l Eser, İbnu'l Esîr, El-Mektebetu'l İlmiyye, 5 Cilt, M 1979

• Er-Reddu Ale'l Cehmiyye, Ebû Saîd Ed-Darimi, Dâru İbni'l Esîr, 2. Baskı, M 1995

Türkçesi için bk. Er-Reddu Ale'l Cehmiyye - Cehmiyye'ye Reddiye, Ebû Saîd Osmân b. Saîd b. Hâlid Ed-Darimi, Neda Yayınları, 1. Baskı, 2020

• Er-Risâle, Muhammed ibni İdrîs Eş-Şafiî, Mektebetu'l Halebî, 1. Baskı, M 1940

Türkçesi için bk. Er-Risâle, Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 6. Baskı, M 2018

• Es-Sârimu'l Meslûl alâ Şâtimi'r Resûl, İbnu Teymiyye, El-Heresu'l Vatanîyyu's Suûdiyye, M 1983

Türkçesi için bk. Es-Sârimu'l-Meslûl alâ Şâtimi'r-Rasûl Resûlullah'a Hakaret Eden Kimsenin Hükmü, Şeyhulislam İbn Teymiyye, Neda Yayınları, 1. Baskı, M 2018

• Es-Seylu'l Cerrâr El-Mutedeffik alâ Hadâiki'l Ezhâr, Muhammed ibni Alî Eş-Şevkânî, Dâru İbni Hazm, 1. Baskı, M 1984

• Es-Sunne, Abdullah ibni Ahmed, Dâru ibni'l Kayyım, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1986

Türkçesi için bk. Kitabu's Sünne, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Varakat Yayınları, 1. Baskı, M 2023

• Es-Sunne, Ebû Bekr El-Hallâl El-Hanbelî, Dâru'r Râye, 1. Baskı, H 1410

Türkçesi için bk. Kitâbu's Sünne, Ebû Bekr El-Hallâl, İ'tisam Yayınları, 1. Baskı, M 2021

• Es-Sunenu'l Kubrâ, El-Beyhakî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 10 Cilt, 3. Baskı, M 2003

Türkçesi için bk. es-Sünenü'l-Kebîr, Beyhakî, Ocak Yayınları, M 2016

• Eş-Şerhu'l Kebîr alâ Metni'l Mukni', İbnu Kudâme El-Makdisî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 16 Cilt

• Et-Tabakâtu'l Kubrâ, İbnu Sa'd, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 8 Cilt, 1. Baskı, M 1995

• Et-Tahkîkât ve't Tenkîyât Es-Selefiyyât alâ Metni'l Varakât, Meşhûr Hasen Âlu Selmân, Dâru'l İmâm Mâlik, H 1462

• Et-Tahkîku fi Mesâili'l Hilâf, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 2 Cilt, 1. Baskı, H 1415

• Et-Târîhu'l Kebîr, Muhammed ibni İsmâîl El-Buhârî, Dâiretu'l Meârifi'l Osmâniyye, 8 Cilt

• Et-Telhîsu'l Habîr, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1989

• Et-Temhîd, Ebû Ömer İbnu Abdilberr, Vizâretu Umûmi'l Evkâf ve'ş Şuûni'l İslâmiyye, 24 Cilt, 1. Baskı, H 1387

• Et-Tenbîh ve'r Reddu alâ Ehli'l Ehvâi ve'l-Bid'a, Ebû'l Huseyn El-Malatî, El-Mektebetu'l Ezheriyyetu Li't Turâs

• El-Umm, Eş-Şafiî, Dâru'l Ma'rife, 8 Cilt, M 1990

• Fetâvâ Yes'eluneke, Prof. Dr. Husâmuddîn Affâne, Mektebetu Dendîs, 14 Cilt, 1. Baskı, H 1427-1430

• Fetâva'l Lecneti'd Dâime-2, El-Lecnetu'd Dâime li'l Buhûsi'l İlmiyye ve'l İftâ', Er-Riâsetu'l Âmme li'l Buhûsi'l İlmiyye ve'l İftâ' 11 Cilt

• Fethu'l Bârî, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Ma'rife, 13 Cilt, H 1379

Türkçesi için bk. Fethu'l-Bârî, İbn Hacer el-Askalânî, Karınca & Polen Yayınları, 15 Cilt, M 2020

• Fıkhu'n Nevâzil fi'l İbâdât, Şeyh Hâlid ibni Alî El-Muşeykih, Mektebetu'n Nûr

• Fıkhu's Sunne, Seyyid Sâbık, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 3 Cilt, 3. Baskı, M 1977

Türkçesi için bk. Fıkhu's Sünne, Seyyid Sabık, Pınar Yayıncılık, 4 Cilt, 1. Baskı, M 2009

• Fıkıh Usulüne Kaynaklığı Açısından Muâz Hadisinin Tahlili Ve Tenkidi, Yusuf Akgül, Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S 14, M 2018

• Ğarîbu'l Kur'ân, İbni Kuteybe, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, M 1978

• Hadis ve Fıkıh Usûlü Alimlerinin Hadislerin Değerlendirilmesine Farklı Yaklaşımları Üzerine Bir İnceleme: Muâz'ın (r.a.) İctihad Hadisi Örneği, Halis Demir, Necdet Aydoğdu, Akademik-Us İlahiyat Araştırmaları Dergisi, M 2020

• Hadîsu Muâz fi'l İctihâd beyne'l Kabûli ve'r Red, Prof. Dr. Muhammed Seyyid Ahmed Şahâta, Mecelletu'l Ulûmi'l İnsâniyye, Câmietu'l Melik Abdulazîz

• Hilyetu'l Evliyâ ve Tabakâtu'l Esfiyâ, Ebû Nuaym El-Esbahânî, Dâru's Saâde, 10 Cilt, M 1974

Türkçesi için bk. Hilyetu'l Evliyâ, Ebû Nuaym El-İsbehânî, Ocak Yayıncılık, 12 Cilt, M 2015

• Hukmu İstihdâmu'l Kuhûl fi'l Et'ime ve'l Edviye, Dr. Âdil Mubârek Mutayirât, Mecelletu'l Buhûsi'l Kânûniyye ve'l İktisâdiyye, 1. Baskı

• İbn Hazm, Zâhirîlik Düşüncesinin Teorisyeni, H. Yunus Apaydın, İSAM, 2. Baskı, 2020

• İctimâu'l Cuyûşi'l İslâmiyye, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye, Metâbiu'l Ferezdeki't Ticâriyye, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1988

Türkçesi için bk. Muattıla ve Cehmiyye'ye Karşı Savaşta İslam Ordularının Toplanması, İbn Kayyım el-Cevziyye, Nesaim Yayınları, 1. Baskı, M 2018

• İçtihatta Meşruiyet Arayışları: Muâz Hadisi, Ertuğrul Tülekoğlu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, M 2018

• İğâsetu'l Lehfân min Mesâyidi'ş Şeytân, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye, Mektebetu'l Meârif, 2 Cilt

Türkçesi için bk. Şeytanın Tuzakları ve Kurtulma Yolları, İbn Kayyım el-Cevziyye, Neda Yayınları, 1. Baskı, M 2018

• İhkâmu'l Ahkâm Şerhu Umdeti'l Ahkâm, İbnu Dakîki'l Îd, Matbaatu's Sunneti'l Muhammediyye, 2 Cilt

• İhyâu Ulûmu'd Dîn, Ebû Hâmid Muhammed ibni Muhammed El-Ğazâlî, Dâru'l Ma'rife, 4 Cilt

Türkçesi için bk. İhyâu Ulûm'id-Dîn, İmam Gazâlî, Huzur Yayınevi, 4 Cilt, M 2019

• İkmâlu'l Muallim bi Fevâidi'l Muslim, El-Kâdî İyâd, Dâru'l Vefâ, 8 Cilt, 1. Baskı, M 1998

• İ'lâmu'l Muvakkiîn, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye, Dâru İbni'l Cevzî, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1423

Türkçesi için bk. İ'lâmü'l Muvakkı'in, İbn Kayyım el-Cevziyye, Pınar Yayınları, 2 Cilt, M 2017

• İrşâdu'l Fuhûl, Eş-Şevkânî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 2 Cilt, M 1999

• İthâfu'l Fudalâ bi Tahrîci Hadîsi Muâz ibni Cebel fi'l Kadâ, Eş-Şeyh Neşet Kemâl, El-Alûka, M 2016

• Kenzu'l Ummâl, Alî El-Muttakî El-Hindî, Muessesetu'r Risâle, 16 Cilt, 5. Baskı, M 1981

Türkçesi için bk. Kenzu'l-Ummâl, Alî el-Muttaki el-Hindi, Ocak Yayıncılık, 5 Cilt, 1. Baskı, M 2019

• Keşfu'l Hafâ ve Muzîlu'l İlbâs, El-Aclûnî, El-Mektebetu'l Asriyye, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2000

Türkçesi için bk. Keşfü'l-Hafa, İbrâhîm b. Muhammed el-Aclûnî, Beka Yayınları, 4 Cilt, 1. Baskı, M 2019

• Kitâbu's Salât, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye, Mecmeu'l Fikhi'l İslâmî, 1. Baskı

Türkçesi için bk. Namaz İle İlgili Meseleler, İbn Kayyım El-Cevziyye, Nesaim Yayınları, 1. Baskı, M 2018

• Lisânu'l Arab, İbnu Manzûr, Dâru Sâdir, 5 Cilt, 3. Baskı, H 1414

• Ma'rifetu's Sunen ve'l Âsâr, El-Beyhâkî, Câmiatu'd Dirâsâti'l İslâmîyye, 10 Cilt, 1. Baskı, H 1412

Türkçesi için bk. Ma'rifetü's- Sünen vel- Âsâr Beyhâkî, Ocak Yayıncılık, 7 Cilt, M 2018

• Meâlimu's Sunen, El-Hattâbî, El-Matbaatu'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1932

• Mecmeu'z Zevâid ve Menbau'l Fevâid, Ebû'l Hasen Nûreddîn El-Heysemî, Dâru'l Fikr, 10 Cilt, H 1412

Türkçesi için bk. Mecma'uz-Zevâid ve-Menbau'l Fevâid, Nûreddîn El-Heysemî, Ocak Yayıncılık, 8 Cilt, M 2010

• Mecmûu'l Fetâvâ, İbnu Teymiyye, Mecmeu'l Meliki'l Fahd li't Tıbâati'l Mushâfi'ş Şerîf, 35 Cilt, 1. Baskı, M 1995

• Mecmûu Fetâvâ ve Resâili'l Useymîn, İbnu Useymîn, Dâru'l Vatan, 26 Cilt, H 1413

• Mevsûatu Ahkâmi't Tahâre, Dubyân ibni Muhammed Ed-Dubyân, Mektebetu'r Ruşd, 13 Cilt, 2. Baskı, M 2005

• Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, Merkezu'd Dirâsât ve'l Ma'lumâti'l Kur'âniyye, Dâru İbni Hazm, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2017

• Min Usûli'l Fıkh alâ Menheci Ehli'l Hadîs, Zekeriyyâ ibni Ğulâm Kâdir El-Bâkistânî, Dâru'l Harrâz, 1. Baskı, H 1423

• Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, İbnu'l Fâris, Dâru'l-Fikr, 6 Cilt, M 1979

- Muhtasaru'l Allâmeti Halîl, Halîl ibni İshâk El-Mâlikî, Dâru'l Hadîs, 1. Baskı, M 2005
- Mûsânnefu Abdirrezzâk Es-San'ânî, Abdurrezzâk Es-San'âni, El-Meclisu'l İlmî, 11 Cilt, 2. Baskı, H 1403

  Türkçesi için bk. Mûsânnef, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ocak Yayıncılık, 12 Cilt, 2013
- Musnedu'l İmâm Ahmed ibni Hanbel, Ahmed ibni Hanbel, Muessesetu'r Risâle, 45 Cilt, 1. Baskı, M 2001

  Türkçesi için bk. Müsned, Ahmed b.Hanbel, Beka Yayınları, 9 Cilt, M 2021
- Nasbu'r Râye, Ez-Zeyleî, Muessesetu'r Reyyân, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1997
- Neylu'l Evtâr, Eş-Şevkânî, Dâru'l Hadîs, 8 Cilt, 1. Baskı, M 1993
- Ravdatu't Tâlibîn, En-Nevevî, El-Mektebu'l İslâmî, 12 Cilt, 3. Baskı, M 1991
- Ref'u'l Melâm an Eimmeti'l A'lâm, İbnu Teymiyye, Er-Riâsetu'l Âmme li İdârâti'l Buhûsi'l İlmiyye ve'l İftâ ve'd Da've ve'l İrşâd, M 1983

  Türkçesi için bk. Müçtehid İmamların Savunusu, İbn Teymiyye, Çıra yayınları, 1. Baskı, M 2019
- Risâletun İlâ Ehli's Sağr, Ebû'l Hasen El-Eşa'rî, Mektebetu'l Ulûmi ve'l Hikem, M 1988
- Sahîhu İbni Hibbân, İbnu Hibbân, Muessesetu'r Risâle, 18 Cilt, 1. Baskı, M 1988

  Türkçesi için bk. Sahîh, İbn Hibban, Ocak Yayıncılık, 8 Cilt, M 2022
- Sahîhu İbni Huzeyme, İbnu Huzeyme, El-Mektebu'l İslâmî, 4 Cilt, M 1980

  Türkçesi için bk. Sahîhi İbni Huzeyme, İbni Huzeyme, İtisam Yayıncılık, 4 Cilt, M 2019
- Sahîhu'l Buhârî, Muhammed ibni İsmâîl El-Buhârî, Muessesetu'r Risâle, 3. Baskı, H 1441

  Türkçesi için bk. Sahîh-i Buhârî, İmam Buhâri, Karınca & Polen Yayınları, 6 Cilt, 1. Baskı, M 2017
- Sahîhu Muslim, Muslim ibni Haccâc, Muessesetu'r Risâle, 2. Baskı, H 1441

  Türkçesi için bk. Sahîh-i Müslim Muhtasarı, Hüner Yayınevi, 2 Cilt, M 2005
- Sıfatu Salâti'n Nebî, Muhammed Nâsiruddîn El-Elbânî, Mektebetu'l Meârif

  Türkçesi için bk. Hz. Peygamberin Namaz Kılma Şekli, Muhammed Nâsıruddîn El-Elbânî, Beka Yayınları, M 2012

- Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, Ez-Zehebî, Muessesetu'r Risâle, 25 Cilt, 3. Baskı, M 1985
- Subulu's Selâm, Muhammed ibni İsmâîl Es-San'ânî, Mektebetu Mustafâ El-Bâbî El-Halebî, 4 Cilt, 4. Baskı, M 1960
- Sunenu'd Dârekutnî, Ed-Dârekutnî, Muessesetu'r Risâle, 5 Cilt, 1. Baskı, M 2004

  Türkçesi için bk. Sünen, Dârekutnî, Ocak Yayıncılık, 3 Cilt, M 2015
- Sunenu'd Darimi, Ebû Muhammed Ed-Darimi, Dâru'l Muğnî, 4 Cilt, 1. Baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Sünen-i Darimi Tercemesi, Darimî, Konya Kitapçılık, M 2011
- Sunenu Ebî Dâvud, Ebû Dâvud Es-Sicistânî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1440

  Türkçesi için bk. Sünen-i Ebû Dâvud Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2015
- Sunenu İbni Mâce, İbni Mâce, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i İbni Mâce Tercemesi, Konya Kitapçılık, 2 Cilt, M 2008
- Sunenu Saîd ibni Mansûr, Ebû Osmân Saîd ibni Mansûr, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 5 Cilt, M 1993

  Türkçesi için bk. Sunen-i Saîd b. Mansûr/Kayıp Sünenin Peşinde, Saîd b. Mansûr b. Şu'be El-Horasanî, İ'tisam Yayınları, M 2022
- Sunenu'n Nesâî, En-Nesâî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Nesâî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2005
- Sunenu't Tirmizî, Muhammed ibni Îsâ Et-Tirmizî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Tirmizî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2007
- Şerhu Akîdeti't Tahâvîyye, İbnu Ebi'l İzz, Muessesetur'r Risâle, 2 Cilt, 10. Baskı, M 1997

  Türkçesi için bk. El-Akidetü't Tahâvîyye ve Şerhi, İbn Ebi'l-İzz el-Hanefî, Guraba Yayınları, 3. Baskı, M 2014
- Şerhu Fıkhi'l Ekber, Mollâ Alî El-Kârî, Dâru'l Beşâiri'l İslâmiyye, 1. Baskı, M 1998

  Türkçesi için bk. Fıkh-ı Ekber Şerhi, Aliyyül Kâri, Hisar Yayınları, M 2016
- Şerhu Meâni'l Âsâr, Et-Tahâvî, Âlemu'l Kutub, 5 Cilt, 1. Baskı, M 1994

  Türkçesi için bk. Hadislerle İslam Fıkhı Şerhu Meanil Asar, İmam Tahâvî, Beka Yayınları, 7 Cilt, 1. Baskı, M 2018

• Şerhu Musnedi'ş Şâfiî, Ebû'l Kâsım Er-Rifâî, Vizâretu'l Evkâf ve'ş Şuûni'l İslâmiyye, 1. Baskı, 4 Cilt, H 1428

• Şerhu Sahîhi'l Buhârî, İbnu Battâl, Mektebetu'r Ruşd, 10 Cilt, 2. Baskı, M 2003

• Şerhu's Sunne, El-Berbehârî, Dâru İbni'l Kayyim

Türkçesi için bk. Şerhu's Sünne Ehli Sünnet Akidesinin İzahı, Ebû Muhammed el-Berbehârî, Neda Yayınları, 1. Baskı, M 2019

• Silsiletu'l Ehâdîsi'd Daîfeti ve'l Mevdûa, El-Elbânî, Dâru'l Meârif, 1. Baskı, 14 Cilt, M 1992

• Şuabu'l Îmân, El-Beyhakî, Mektebetu'r Ruşd, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2003

Türkçesi için bk. Şuabu'l-İmân, Beyhakî, Ocak Yayıncılık, 10 Cilt, M 2015

• Tabakâtu Ulemâi'l Hadîs, Ebû Abdillâh Muhammed ibni Abdulhâdî, Muessesetu'r Risâle, 4 Cilt, 2. Baskı, M 1996

• Tağlîku't Ta'lîk, İbnu Hacer El-Askalânî, El-Mektebu'l İslâmî, 5 Cilt, 1. Baskı, H 1405

• Târîhu'l İslâm, Ez-Zehebî, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 15 Cilt, 1. Baskı, M 2003

Türkçesi için bk. Tarihü'l İslam, İmam Zehebi, Cantaş Yayınları, 6 Cilt, 1. Baskı, M 1994

• Târîhu'l Mezâhibi'l İslâmiyye, Muhammed Ebû Zehrâ, Dâru'l Fikr, 2 Cilt

Türkçesi için bk. İslâm'da Siyâsî İtikâdî ve Fıkhî Mezhepler Tarihi, Prof. Dr. Muhammed Ebû Zehra, Hisar Yayınları, M 2017

• Târîhu't Taberî, İbnu Cerîr Et-Taberî, Dâru't Turâs, 11 Cilt, 2. Baskı, H 1387

Türkçesi için bk. Tarih-i Taberî, Muhammed bin Cerîr'üt-Taberî, Sağlam Yayınevi, 4 Cilt, 1. Baskı, M 2000

• Ta'zîmu Kadri's Salât, Muhammed ibni Nasr El-Mervezî, Mektebetu'd Dâr, 2 Cilt, 1. Baskı, H 1406

Türkçesi için bk. Namazın Değerinin Yüceltilmesi, Ebû Abdullah El-Mervezî, Nesâim Yayınları, M 2018

• Tefsîru İbni Ebî Hâtim, İbnu Ebî Hâtim, Mektebetu Nizâr Mustafâ El-Bâz, 13 Cilt, 3. Baskı, H 1419

• Tefsîru İbni Receb El-Hanbelî, İbnu Receb El-Hanbelî, Dâru'l Âsime, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2001

Türkçesi için bk. Ravâiu't Tefsîr, İbnu Receb El-Hanbelî, Beka Yayınevi, 4 Cilt, M 2019

• Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, İbnu Kesîr, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 9 Cilt, 2. Baskı, H 1419

Türkçesi için bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, İmam Hafız İbn-i Kesîr, Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2020

• Tefsîru'l Mâverdi, El-Mâverdî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 6 Cilt

Türkçesi için bk. Mâverdî Tefsiri, İmam Mâverdî, Beka Yayınları, 7 Cilt, M 2022

• Tefsîru Mukâtil ibni Suleymân, Mukâtil bin Suleymân, Dâru İhyâi't Turâs, 5 Cilt, 1. Baskı, H 1423

Türkçesi için bk. Tefsîr-i Kebîr, Mukâtil bin Süleymân, İşaret Yayınları, 4 Cilt, 1. Baskı, M 2017

• Tehzîbu Suneni Ebî Dâvud ve İdâhu Muşkilâtih, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye, Dâru Atââtu'l İlm ve Dâru İbni Hazm, 3 Cilt, 2. Baskı, H 1440

• Tehzîbu't Tehzîb, İbnu Hacer El-Askalânî, Matbaatu Dâireti'l Meârifi'l Nizâmiyye, 12 Cilt, 1. Baskı, H 1326

• Telbîsu'l İblîs, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Fikr, 1. Baskı, M 2001

Türkçesi için bk. Şeytanın Ayartması, İbnu'l Cevzî, Polen & Karınca Yayınları, M 2015

• Tevhid Dergisi, Tevhid Basım Yayın, 31, 83, 90 ve 95. Sayı

• Tevhid Meali, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2020

• Tevhid ve Şirkin Anlaşılmasında Dört Asıl, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 3. Baskı, M 2023

• Tuhfetu'l Ehvezî, Abdurrahman Mubârekpûrî, El-Mektebu's Selefiyye, 10 Cilt, 2. Baskı, M 1963

• Usûlu'l Fıkhi'l İslâmî, Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî, Dâru'l Fikr, 1. Baskı, H 1406

• Yaratılış Gayesi Lailaheillallah, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 17. Baskı, M 2023

• Zâdu'l Meâd, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye, Muessessetu'r Risâle, 5 Cilt, 27. Baskı, M 1994

Türkçesi için bk. Zâdu'l-Meâd, İbn Kayyim El-Cevziyye, İklim Yayınları, 6 Cilt, M 2008

• Zâdu'l Mesîr fî İlmi't Tefsîr, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1422

Türkçesi için bk. Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Zadü'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsir, İmam Ebû'l-Ferec İbn'ul Cevzî, 6 Cilt, M 2011

• Zevâid ibni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012

• Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

Tüm Hadis Rakamlandırmaları Aşağıdaki Kitaplardan Yapılmıştır

• Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021

• Zevâid ibni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012

• Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

Fıkhu'l Hadis, Sünnet İmihâli'nde Kullanılan Tıbbi Kaynaklar

• Ahmed A, Mbibi NH, Dawam D, Kalayi GD. Geleneksel erkek sünnetinin komplikasyonları. Ann Trop Paediatr. 1999; 19 (1): 113 - 117 pmid: 10605531 CrossRefPubMedGoogle Scholar

• Aridogan IA, İlkit M, Izol V,Ateş A ,Demirhindi H. Pediatrik bir popülasyonda glans penisi ve maya mantarlarının sünnet öncesi kolonizasyonu: sünnet öncesi ve sonrası sonuçlar. Mikozlar . 2009; 52 (1); 49-52 omıd:18498303 CrossRefPubMedGoogle Scholar

• Bailey RC, Egesah O, Rosenberg S. HIV'in önlenmesi için erkek sünneti: Kenya, Bungoma'daki klinik ve geleneksel ortamlardaki komplikasyonların ileriye dönük bir çalışması. Bull World Health Organ. 2008; 86 (9): 669 - 677 pmid: 18797642 CrossRefPubMedGoogle Scholar

• Cathcart P, Nuttall M, Meulen der Van J, Emberton M, Kenny SE. 1997 ve 2003 yılları arasında İngiltere'de pediatrik sünnet eğilimleri ve komplikasyonları. Br J Surg. 2006; 93 (7): 885 - 890 pmid: 16673355 CrossRef PubMed Google Scholar

• Cutler WB, Friedmann E, McCoy NL. Coitus and menstruation in perimenopausal women. J Psychosom Obstet Gynaecol. 1996;17:149–157. [PubMed] [Google Scholar]

• Elias E. MAZOKOPAKIS. Is Vaginal Sexual Intercourse Permitted during Menstruation? A Biblical (Christian) and Medical Approach. 2018

• Erkek Sünneti Değerlendirme – Metanaliz/American Academy of Pediatrics Task Force on Circumcision. Male circumcision. Pediatrics. 2012 Sep;130(3):e756-85. doi: 10.1542/peds.2012- 1990. Epub 2012 Aug 27. PMID: 22926175

• Erkek sünnetine karşı çıkan argümanların eleştirel değerlendirmesi: Sistematik bir inceleme/ Morris BJ, Moreton S, Krieger JN. Critical evaluation of arguments opposing male circumcision: A systematic review. J Evid Based Med. 2019 Nov; 12(4): 263-290. doi: 10.1111/jebm.12361. Epub 2019 Sep 8. PMID: 31496128; PMCID: PMC6899915

• Fan, S., Yeon, A., Shahid, M. vd. Sağlıklı yetişkinlerin temel idrar metabolitlerinde cinsiyetle ilişkili farklılıklar. Erişim Tarihi Eylül 8, 11883 (2018). https://doi.org/10.1038/s41598-018-29592-3

• Filer RB, Wu C√H. Adet sırasında çiftleşme. Endometriozis ve pelvik inflamatuar hastalık üzerine etkisi. J Reprod Med. 1989; 34: 887–890. [PubMed] [Google Scholar]

• Fussel EN, Kaack MB, Kiraz R, Roberts JA. Bakterilerin inssan sünnet derisine yapışması. J Urol. 1988; 140 (5): 997-1001 pmid: 2902235 PubMed Google Scholar

• Giuliano AR, Lazcano E, Villa LL, ve diğerleri. Sünnet ve cinsel davranış: HIM çalışmasında erkekler arasında insan papilloma virüsü tespiti ile bağımsız olarak ilişkili faktörler. Int Cancer. 2009; 124 (6): 1251-1257 pmid: 19089913 CrossRef PubMed Google Scholar

• Giuliano AR, Lazcano E, Villa LL ve diğerleri. Sünnet ve cinsel davranış: HIM çalışmasında erkekler arasında insan papilloma virüsü tespiti ile bağımsız olarak ilişkili faktörler. Int Cancer. 2009; 124 (6): 1251-1257 pmid: 19089913 CrossRef PubMed Google Scholar

• Grey RH, Kigozi G, Serwadda D, vd. Uganda Rakai'de yapılan randomize bir çalışmada erkek sünnetinin kadın partnerlerin genital sistem semptomları ve vajinal enfeksiyonlar üzerindeki etkileri. Ben J Obstet Gynecol. 2009; 200 (1): 42.e1-e7

• Günşar C, Kurutepe S, Alparslan O, ve diğerleri. Sünnet durumunun periüretral ve glanüler bakteri florasına etkisi. Urol Int. 2004; 72 (3): 212-215 PMID: 15.084,764 CrossRefPubMedGoogle Scholar

• Langerhans hücreleri, CD4 T hücreleri, Makrofajlar

• Mollazadeh, Sanaz et al. "Association between Sexual Activity during Menstruation and Endometriosis: A Case-Control Study." International journal of fertility & sterility vol. 13,3 (2019): 230-235. doi:10.22074/ijfs.2019.5601

• Nielson CM, Schiaffino MK, Dunne EF, Salemi JL, Giuliano AR. Erkek anogenital insan papilloma virüsü enfeksiyonu ile anatomik bölgeye göre sünnet arasındaki ilişkiler ve kadın seks partnerlerinin yaşam boyu sayısı. J Infect Dis. 2009; 199 (1): 7-13 PMID: 19.086.813

• O'Farrell N, Morison L, Chung CK. Londra'daki cinsel yolla bulaşan erkek enfeksiyon kliniğine katılanlar arasında düşük penis ıslaklığı prevalansı. Sex Transm Dis. 2007; 34 (6): 408-409 pmid: 17016235 PubMedGoogle Scholar

• Payne K, Thaler l, Kukkonen T, Taşıyıcı S, Binik Y. Sünnetli ve sünnetsiz erkeklerde duyum ve cinsel uyarılma. J Sex Med. 2007; 4 (3): 667-674 pmid: 17419812 CrossRefPubMedGoogle Scholar

• Richters J, Smith AM, de Visser RO, Grulich AE, Rissel CE. Avusturalya'da sünnet: yaygınlık ve cinsel sağlık üzerindeki etkileri. Int J STD AIDS. 2006; 17 (8): 547-554 pmid: 16925903

• Schmitz RF, Schulpen TW, Redjopawiro MS, Liem MS, Madern GC, Van Der Werken C. Yeni bir tek kullanımlık klemp ile lokal anestezi altında dini sünnet. BJU Int. 2001; 88 (6): 581 - 585 pmid: 11678755 CrossRefPubMedGoogle Scholar

• Senkul T, Işeri C, şen B, Karademir K, Saraçoğlu F, Erden D. Yetişkinlerde sünnet: cinsel işlev üzerindeki etki. Üroloji. 2004; 63 (1): 155-158 pmid: 14741371 CrossRefPubMedGoogle Scholar

• Serour F, Samra Z, Kushel Z, Gorenstein A, Dan M. Sünnetsiz ve sünnetli erkeklerin karşılaştırmalı periüretral bakteriyolojisi. Genitourin Med. 1997; 73 (4): 288-290 pmid: 9389952 Özet

• Shaikh N, Morone NE, Bost JE, Farrell MH. Çocuklukta idrar yolu enfeksiyonu prevalansı: bir meta-analiz. Pediatr Infect Dis J. 2008; 27 (4): 302-308 pmid: 18316994 CroosRefPubMedGoogle Scholar

• Singh-Grewal D, Macdessi J, Craig J. Erkek çocuklarda idrar yolu enfeksiyonunun önlenmesi için sünnet: randomize çalışmaların ve gözlemsel çalışmaların sistematik bir incelemesi. Arch Dis Child. 2005; 90 (8): 853-858 pmid:15890696

• Sweet RL, Blankfort-Doyle M, Robbie M, Schacter J. The occurrence of chlamydial and gonococcal salpingitis during the menstrual cycle. JAMA. 1988;288:2062–2064. [PubMed] [Google Scholar]

• Todd J, Munguti K, Grosskurth H, ve diğerleri. Kırsal Afrika popülasyonunda aktif sifiliz ve TPHA serokonversiyonnu için risk faktörleri. Sex Transm Infect. 2001; 77 (1): 37-45 pmid: 11158690

• To T, Agha M, Dick PT, Feldman W. Yenidoğan erkek çocuklarının sünnet edilmesi ve müteakip idrar yolu enfeksiyonu riski üzerine kohort çalışması. Lancet. 1998; 352 (9143): 1813-1816 pmid: 9851381 CroosRefPubMedGoogle Scholar

• Tsen HF, Morgenstern H, Mack T, Peters RK. Penis kanseri için risk faktörleri: Los Angeles County'de (Amerika Birleşik Devletleri) popülasyon temelli bir vaka kontrol çalışmasının sonuçları. Kanser Kontrolü Nedenler. 2001: 12 (3): 267-277 pmid: 11405332 CrossRefPubMedGoogle Scholar

• Weiss HA, Thomas SL, Munabi SK, Hayes RJ. Erkek sünneti ve sifiliz, şankroid ve genital herpes riski: sistematik bir inceleme ve meta-analiz. Sex Transm Infect. 2006; 82 (2): 101-109, tartışma 110 PMID: 16581731 Google Scholar

• Williams Jinekoloji, Bakteriyel Vajinozis, s. 66, Tablo 3.2, 25. Baskı

• Williams Obstetrik, Implantasyon ve Plesamta Gelişimi, 25. Baskı

• Yegane RA, Kheirollahi AR, Salehi NA, Bashashati M, Khoshdel JA, Ahmadi M. İran'da sünnetin geç komplikasyonları. Pediatr Surg Int. 2006; 22 (5): 442 - 445 pmid: 16649052 CrossRefPubMedGoogle Scholar

ESERLERİMİZ

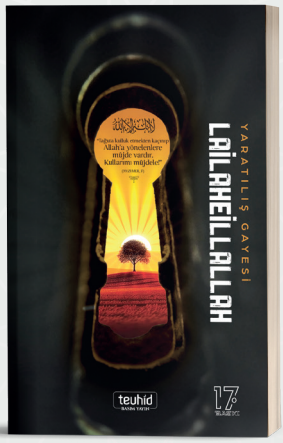

Yaratılış Gayesi Lailaheillallah

Sayfa : 192
Baskı : 17

YENİ

İman Ettikten Sonra

Sayfa : 318
Baskı : 2

Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı

Sayfa : 480
Baskı : 2

Tevhid Meali Hafız Boy

Sayfa : 642
Baskı : 2

Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi

Sayfa : 200
Baskı : 2

Hüküm ve Hikmetleriyle Ramazan ve Oruç

Sayfa : 320
Baskı : 1

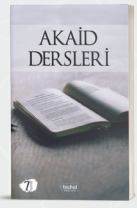

Akaid Dersleri

Sayfa : 276
Baskı : 7

Gençlerle Hasbihâl

Sayfa : 176
Baskı : 2

Kalp Katılığının Zararları

Sayfa : 191
Baskı : 2

Tevhid ve Şirkin Anlaşılmasında Dört Asıl

Sayfa : 216
Baskı : 3

ESERLERİMİZ

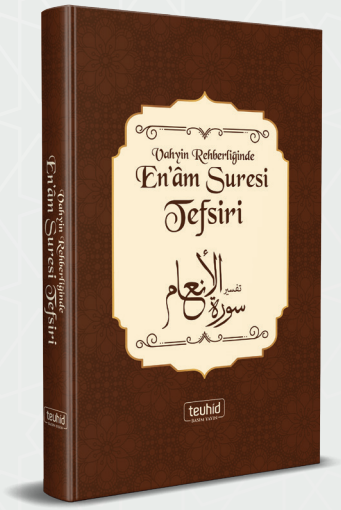

Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri

Sayfa : 552
Baskı : 2

Tasavvuf
Tanımı/Menşei/İslam'la İlişkisi

Sayfa : 296
Baskı : 1

İhtilaf Fıkhı

Sayfa : 144
Baskı : 1

Biz Kimiz
ve Ne İstiyoruz?

Sayfa : 90
Baskı : 1

Hayatın İçinden

Sayfa : 88
Baskı : 2

Tağutlara Kulluğun Modern Mabedleri

Sayfa : 149
Baskı : 1

Yiğit Muvahhidlerin Öyküsü

Sayfa : 167
Baskı : 3

Tarikatta Râbıta
ve Nakşbendîlik

Sayfa : 310
Baskı : 4

ESERLERİMİZ

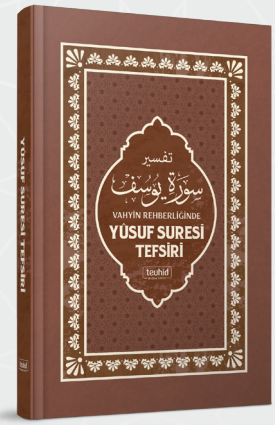

Vahyin Rehberliğinde
Yûsuf Suresi Tefsiri
Sayfa : 456
Baskı : 1

YENİ

Vahyin Rehberliğinde
İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri
Sayfa : 728
Baskı : 1

Tevhid İnancını İnşa Eden
Kavramlar
Sayfa : 1015
Baskı : 1

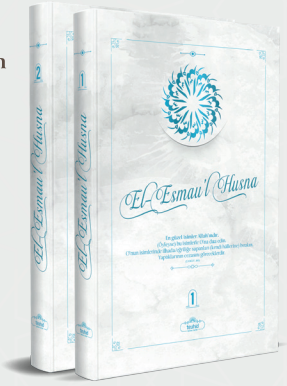

El-Esmau'l Husna
Sayfa : 1316
Baskı : 2

Fıkhu'l Hadis
Sünnet İlmihâli 1 - 2
Sayfa : 1240
Baskı : 2

Fıkhu'l Hadis
Sünnet İlmihâli 3 - 4
Sayfa : 950
Baskı : 1

tevhid BASIM YAYIN

FIKHU'L HADİS
SÜNNET İLMİHÂLİ

www.tevhidkitap.net
www.tevhidmeali.com
www.tevhiddersleri.org
www.tevhiddergisi.org
tevhiddergisi@gmail.com

ISBN 978-605-06550-4-9
9 786050 655049

فقه الحديث

FIKHU'L HADİS

SÜNNET İLMİHÂLİ

2

teuhid
BASIM YAYIN

3. BASKI

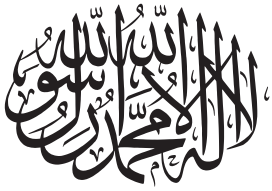

فقه الحديث

Fıkhu'l Hadis
SÜNNET İLMİHÂLİ

Halis BAYANCUK (Ebû Hanzala)

2. CİLT

teuhid
BASIM YAYIN

www.**tevhidmeali**.com
www.**tevhiddersleri**.org
www.**tevhiddergisi**.org
www.tevhidkitap.net
tevhiddergisi@gmail.com

فقه الحديث

Fıkhu'l Hadis
SÜNNET İLMİHÂLİ

Halis BAYANCUK (Ebû Hanzala)

Teknik Hazırlık: **Dizgi**
Tevhid Basım Yayın, 42546
Düzeltmeler
Tevhid Basım Yayın, 42546

Baskı: **Basım Yeri**
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No.12
Esenyurt/İstanbul - Sertifika No: 71320

ISBN: 978-605-06550-3-2 (Takım Numarası)
978-605-06550-5-6 (2. Cilt numarası)

3. Baskı, Mart / 2025

İletişim: **E-posta**
tevhiddergisi@gmail.com
Telefon
+90 545 762 15 15
Posta
P.K. 51 Güneşli Merkez PTT
Bağcılar/İstanbul
Merkez
Güneşli Mah. 1332. Sok. No. 1
Bağcılar/İstanbul

Satış Noktaları: Tevhid Kitabevi

İstanbul : Güneşli Mah. 1332. Sok. No. 1 34212 Bağcılar/İSTANBUL 0 545 762 15 15
Konya : Mengene Mah. Büyük Kumköprü Cad. No. 78/A 42020 Karatay/KONYA 0 543 225 50 49
Bursa : Bağlarbaşı Mah. 1. Hürriyet Cad. 1. Sedir Sok. No. 1 16160 Osmangazi/BURSA 0 543 225 50 46
İnegöl : Sinanbey Mah. Baykut Sok. No. 1 16400 İnegöl/BURSA 0 543 225 50 16
Ankara : Piyade Mah. İstasyon Cad. No. 190 06794 Etimesgut/ANKARA 0 543 225 50 48
Adana : Reşatbey Mah. 62008. Sok. No. 10 İşyeri-2 01120 Seyhan/ADANA 0 555 655 00 70
Kırıkkale : Yenişehir Mah. Özbek Saran Sok. No. 3/A 71450 Yahşihan/KIRIKKALE 0 536 391 76 60
Şanlıurfa : Paşabağı Mah. Zafer Cad. Aydınlar A Blok No. 42/C, 63040 Haliliye/ŞANLIURFA 0 544 978 00 63
Diyarbakır : Mezopotamya Mah. 327. Sok. Şeval Kent Sitesi A Blok No. 1/A 21070 Kayapınar/DİYARBAKIR 0 543 225 50 43
Van : Vali Mithat Bey Mah. Gündüz 2. Sok. No. 2/A 65100 İpekyolu/VAN 0 543 225 50 45
Erciş : Kışla Mah. Şehitler Cad. No. 10 65400 Erciş/VAN 0 543 225 50 30

İÇİNDEKİLER

NAMAZ KİTABI

NAMAZIN RÜKUNLARI VE SÜNNETLERİ BABI 23

İftitah Tekbiri (Rükun) 27

İftitah Tekbiri ve Namaza Etkisi 28

Kıyam (Rükun) 29

A. Kıyam Rüknunun Düştüğü Hâller 29

1. Nafile Namazlar 29

2. Hastalık Durumu 30

3. Ayakta Kılmanın Zarar Vereceği Durumlar 30

B. Kıyam ve Namaza Etkisi 31

Elleri Kaldırmak (Sünnet) 32

A. Ellerin Kaldırılacağı Yerler 32

B. Eller Ne Zaman Kaldırılır? 33

C. Secdeye Giderken ve İki Secde Arası Elleri Kaldırmak 34

D. Namazda Elleri Kaldırmak ve Namaza Etkisi 34

Elleri Bağlamak (Sünnet) 38

A. Eller Nereye Konur? 39

B. Eller Nasıl Bağlanır? 40

C. Elleri Bağlama Konusunda Kadın ve Erkek Arasında Fark Yoktur 41

D. Namazda Elleri Bağlamak ve Kulluğa Etkisi 41

İstiftah Duası (Sünnet) 42

A. Allah Resûlü'nden Varid Olan İstiftah Duaları 42

B. İstiftah Dualarında Nebi'nin Uygulaması 45

C. İstiftah Duası ve Namaza Etkisi 46

İstiâze (Sünnet) 47

A. İstiâze Nerede Okunur? 48

B. İstiâzenin Namaza Etkisi 48

Fâtiha Suresi'ni Okumak (Rükun) 51

A. Fâtiha Suresi'yle İlgili Meseleler 52

1. Besmele, Fâtiha Suresi'nden Bir Ayettir 52

2. Açıktan Okunan (Sabah, Akşam, Yatsı) Namazlarda Besmele Sessiz Okunur 53

3. İmamın Arkasında Fâtiha Okumanın Gerekliliği 54

4. Me'mûm Fâtiha Suresi'ni Ne Zaman Okur? 55
5. Allah Resûlü'nün Fâtiha Kıraati 57
6. Fâtiha Suresi'ni Bitirince "Âmin" Demek 58
7. Fâtiha Suresi'ni Bilmeyen Ne Okur? 59
B. Fâtiha Suresi ve Namaza Etkisi 60
Fâtiha Suresi'nden Sonra Ek/Zamm Bir Sure Okumak (Sünnet) 71
A. Fâtiha Suresi'nden Sonra Okunacak Kıraate Dair Meseleler 72
1. Allah Resûlü'nün Bazı Namazlarda Okuduğu Surelere Örnekler 72
a. Sabah Namazına Dair Örnekler 72
b. Öğle ve İkindi Namazına Dair Örnekler 72
c. Akşam Namazına Dair Örnekler 74
d. Yatsı Namazına Dair Örnekler 75
2. Okumanın Uzunluğu ve Kısalığında Sünnetten Ölçüler 75
a. Cemaatle Kılınan Namazla Ferdî Kılınan Namaz Arasında Fark Vardır. 75
b. Özel Durumu Olan Biri Olursa İmam Kıraati Kısa Tutmalıdır. 75
c. İnsanların Yorgun Olduğu Yolculuk ve Günün Son Vakitleri Olan Yatsıda Kıraat Kısa Olmalıdır. 76
d. İlk Rekât İkinciden, İlk İki Rekât Son İki Rekâttan Daha Uzun Olmalıdır. 76
3. Okumada Sure Tertibine Riayet Zorunluluğu Yoktur 78
4. Bir Rekâtta İki Ayrı Sure Okunabilir 79
5. İki Rekâtta da Aynı Sure Okunabilir 79
6. Tek Bir Ayet Aynı Rekâtta Çokça Tekrar Edilebilir 79
7. Bir Surenin Bir Kısmı Bir Rekâtta Bir Kısmı Diğer Rekâtta Okunabilir 80
8. Üçüncü ve Dördüncü Rekâtlarda Fâtiha Suresi Dışında Sure Okunabilir 80
B. Kıraat ve Namaza Etkisi 81
Rükû (Rükun) 82
A. Rükûya Dair Meseleler 82
1. Rükûda Tuma'nîne/Mutmainlik Şarttır 82
2. Rükûda Elleriyle Diz Kapaklarını Kavrar ve Ellerini Yanlara Doğru Açar 84
3. Sırtını ve Başını Düz Tutar 85
4. Rükûda Yapılacak Zikirler 86
5. Rükûnun Uzunluğu Namaza Uygun Olmalıdır 88
6. Rükûda Kur'ân Okumak Yasaklanmıştır 88
B. Rükû ve Namaza Etkisi 89
Rükûdan Kalkma/İtidal (Rükun) 91
A. İtidalle İlgili Meseleler 91
1. İtidalde Yapılacak Zikirler 91

2. Zikirleri Bir Arada Yapabilir 92
3. Me'sûr Dua/Zikirlerin Dışında Kişi Allah'ı Mutlak Olarak Tesbîh Edebilir 92
4. Cemaatle Namaz Kılan Kimse, "Semiallahu Limen Hamideh" Demez 94
5. Uzun Kılınan Namazlarda İtidal Uzun Tutulabilir 95
6. Rükûdan Sonra Kıyamda Olduğu Gibi Eller Bağlanmaz, Serbest Bırakılır 95
B. İtidal ve Namaza Etkisi 96
Secde (Rükun) 98
A. Secdeye Dair Meseleler 98
1. Secdede Tuma'nine/Mutmainlik Şarttır 98
2. Secdenin Sıfatı 98
a. Secde Yedi Uzuv Üzerine Yapılır 98
b. Elleri Omuz Hizasında veya Yüze Yakın Alın ve Burnu İçine Alacak Şekilde Yere Koyar 99
c. Elleri Yere Koyunca Dirsekleri Kaldırır 99
d. Elleri ve Dirsekleri Yere Yayarak Secde Etmez 99
e. Kollarını İki Yanından Uzaklaştırır 100
f. Karnını ve Kalçasını Baldırlarından Uzaklaştırır 101
g. Ayak Parmaklarını Büker, Topuklar Havaya Gelecek Şekilde Ayakları Diker ve Topukları Birleştirir 101
h. Secdede Saçını Bağlamaz 102
i. Kadın ve Erkeğin Secdesi Arasında Fark Yoktur 103
3. Secdede Okunacak Tesbihler 103
4. Secdenin Uzunluğu Namaz Uzunluğuna Uygun Olmalıdır 106
5. Secdede Kur'ân Okumak Yasaklanmıştır 106
6. Secdeye Nasıl Gidilir? 107
7. Secdeden Kalkışın Sıfatı 107
B. Secde ve Namaza Etkisi 109
İki Secde Arasında Oturmak (Rükun) 111
İki Secde Arasında Oturmayla İlgili Meseleler 112
1. Sağ Ayağı Dikip Sol Ayağın Üstüne Oturur 112
2. İki Secde Arasında Yapılacak Zikir 112
3. İki Secde Arası Teşehhüd Değildir 113
4. Kadın ve Erkek Oturuşu Arasında Fark Yoktur 113
5. Oturuşun Uzunluğu Namazın Uzunluğuyla Uyumlu Olmalıdır 113
6. İki Secde Arasında İk'a Yapmak 114
Birinci Teşehhüd (Sünnet) 115
İkinci Teşehhüd (Rükun) 116

A. Teşehhüd Oturuşuyla İlgili Meseleler 116
1. Oturuş Biçimi 116
2. Sağ Elini Sağ Baldırı, Sol Elini Sol Baldırı Üzerine Koyar 117
3. İşaret Parmağına Dair Sünnetler 120
B. Teşehhüd Duası/Zikri Lafızları 121
1. Teşehhüd Duasından Sonra Resûl'e ve Âline Salât Getirmek 122
2. Salavattan Sonra Dua Etmek 126
3. "Rabbena atina" ve "Rabbenağfirli" Dualarını Okumak Sünnet midir? 129
4. Resûlullah'ın Vefatından Sonra Teşehhüd Lafzı Değişir mi? 131
Selam Vermek (Rükun) 132
A. Selamla İlgili Meseleler 132
1. Namazın Rüknu Tek Selamdır 132
2. Selam Verirken Söylenecek Lafız 133
3. Selam Lafzını Uzatmamak Sünnettir 133
4. Selam Verirken Yüzünü İyice Sağa ve Sola Çevirir 134
5. Selam Verirken Elleriyle İşaret Yapmaz 134
B. Son Oturuş ve Namaza Etkisi 134
Tertib (Rükun) 137
Şartların ve Rükunların İhlaline Dair Usul 137
NAMAZDAN SONRA YAPILACAK ZİKİRLER BABI 147
Zikir İbadetinin Fazileti/Faydaları 147
A. Zikir, Kalbi Mutmain Kılar 147
B. Mümin Kul, Allah'ı Zikredince Allah da Onu Zikreder 148
C. Allah'ı Zikretmek, Mümin İçin Sebat ve Başarı Vesilesidir 151
D. Zikir, Kulu Kıyametin Dehşetinden Koruyan Salih Amellerdendir 152
Farz Namazından Sonra Yapılacak Zikirler 153
A. Tesbihatları Sesli ve Hep Beraber Yapmak Caiz midir? 154
B. Zikirde Aslolan Gizli Olmasıdır 155
C. Sessiz Bir İbadetin Öğretim Amacıyla Sesli Yapılması 158
D. Zikirler Tesbihle Yapılır mı? 162
Namazdan Sonra Dua 163
A. Duada Eller Kaldırılır mı? 166
B. Duadan Sonra Elleri Yüze Sürmek 167

NAMAZDA YASAKLANAN SÖZ VE FİİLLER BABI 171
Namazda Yasak Olup Namazı Bozanlar 172
A. Bir Şartı veya Rüknu Terk Etmek 173
B. Namazda Kasıtlı Konuşmak 173
C. Namazda Gülmek 177
D. Namazda Yemek İçmek 177
E. Riddet 177
Namazda Yasak Olup Namazı Bozmayanlar 178
A. Başı Sağa, Sola veya Arkaya Çevirmek (İltifat) 178
B. Namazda Etrafa Göz Gezdirmek 181
1. Namazda Gözler Nereye Bakmalıdır? 184
2. Namazda Gözleri Kapamak 185
C. Bir İhtiyaç ve Özür Olmaksızın Bir Şeylerle Meşgul Olmak 186
D. Namazda İhtisâr Yapmak 187
E. Sıkışmış Hâlde veya Aç Olanın Yemek Hazırken Namaz Kılması 189
F. Namazda Esnemek 189
G. Özür Olmaksızın Namazda Bir Şeye Dayanmak 189
H. Namazı Aceleyle, Hızlıca Kılmak 190
I. Namazda Kıbleye ve Sağ Tarafa Tükürmek 192
J. Namazda İk'a Yapmak 193
K. Secdede Elleri Sermek 193
L. Rükû ve Secdede Kur'ân Okumak 193
M. Saçlar Bağlı Hâlde Namaz Kılmak/Secde Yapmak 193
N. Selam Ânında Elle Sağa Sola İşaret Etmek 193
O. Elleri Teşbîk (Parmakları Birbirine Kenetlemek) Yapmak 193
P. Namazda Saçları Bağlamak, Kolları ve Ayak Paçalarını Katlamak 193
R. Namazda Ağzı Bir Örtüyle Kapatmak 194
Namazda Yapılması Mubâh Olan Şeyler 195
A. Namazda İmamı Uyarmak 195
B. Çocuk Taşımak 197
C. Bir İhtiyaçtan Ötürü Giysiyi Çıkarmak 197
D. İhtiyaç Hâlinde Namazda Yürümek 198
E. Namazda Telefona Cevap Verilir mi? 199
F. Zararlı Hayvanları Öldürmek 200
G. Namaz Kılanın Eli veya Başıyla İşaret Etmesi 200
H. Selam Verenin Selamını El İşaretiyle Alabilir 201
I. Siyasi, Askerî ve Hayati Durumlarda Görevli Kişi Dinlenebilir 203

J. Namaz Kılanın Dokunarak Namaz Dışındakini Uyarması 203
K. Bir Nimet İçin veya Hapşıranın Allah'a Hamdetmesi 203
L. Ayetlerin Manasına Uyumlu Olarak Sesli Şekilde Dua Etmek 205
M. Namazda Sesli Ağlamak 205
N. Mushafa Bakarak Kur'ân Okumak 205

TATAVVU'/NAFİLE NAMAZLAR BABI 215

Nafile Namazların Fazileti 216
Nafile İbadetlerin Genel Faziletleri 216
1. Nafile İbadetler Farza Hazırlıktır 216
2. Nafileler Farzlarda Oluşan Eksiği Telafi Eder 217
3. Nafileler Allah'a Yakınlaştırır 217
4. Nafileler Kişinin Derecesini Yükseltir 218
5. Nafileler Allah Resûlü'nün Sevgisini Arttırır 218
6. Nafileler İslami Bir Hayat İnşa Eder ve Şeytanın Yollarını Kapatır 219
Revatip Sünnetler 220
A. Sabah Namazının Sünneti 220
Sabah Namazının Sünnetine Dair Meseleler 220
a. Müekked Sünnetlerdendir 220
b. Hafif/Hızlı Kılınır 221
c. İhlâs ve Kâfirûn Suresi Okunur 221
d. Sünneti Kıldıktan Sonra Uzanmak 222
B. Öğle Namazının Sünneti 222
1. Önce İki Sonra İki Rekât Kılmak 222
2. Önce Dört Sonra İki Rekât Kılmak 222
3. Önce Dört Sonra Dört Rekât Kılmak 223
C. İkindi Namazının Sünneti 223
1. İkindi Öncesinde Dört Rekât Kılmak 223
a. Bu Sünnetin Meşruiyeti 224
b. Nasıl Kılınacağı 224
2. İkindi Sonrasında İki Rekât 225
D. Akşam Namazının Sünneti 226
1. Akşamdan Önce İki Rekât 226
2. Akşam Namazından Sonra İki Rekât 227
E. Yatsı Namazının Sünneti 229
F. Revatip Sünnetlerle İlgili Genel Meseleler 229
1. Revatip Sünnetlerin Fazileti 229
2. Aslolan Evde Kılınmasıdır 230

3. Aslolan Gece ve Gündüz Nafilelerin İki İki Kılınmasıdır 232
4. Revatip Sünnetler Oturarak Kılınabilir 234
5. Revatip Sünnetlerin Kazası 235
6. Farz ve Nafile Namazın Arasını Ayırmak 237
7. Aynı Yerde Namaz Kılmak 237
8. Kamet Okunduktan Sonra Nafile Kılınmaz 238
9. Ezanla Kamet Arasında İki Rekât Sünnet 240
10. Yolculukta Revatip Sünnetleri Kılmak 240
Gece Kılınan Nafileler 240
A. Gece Namazı 241
1. Gece Namazının Önemi ve Fazileti 241
a. Gece Namazı Ruhu Terbiye Eder Kalbi Arındırır 241
b. Yüce Allah "Gece Ehlini" Övmüştür 243
c. Gece İbadeti Salihlerin Sünnetidir 244
d. Gece İbadeti En Faziletli Amellerdendir 244
e. Gece İbadetinin Ehli, Cennetin Özel Konuklarıdır 245
2. Gece Kalkışını Kolaylaştıran Etkenler 248
3. Kalktıktan Sonra Riayet Edilecek Adaplar 251
4. Allah Resûlü'nün Gece Namazı 253
B. Teravih Namazı 256
1. Teravih Namazının Meşruiyeti 257
2. Teravih Namazının Fazileti 259
3. Teravih Namazının Rekât Sayısı 260
4. Teravih Namazını Gece Sonunda Kılmak Daha Faziletlidir 262
C. Vitir Namazı 263
1. Vitir Namazının Hükmü 263
2. Vitrin Fazileti ve Önemi 265
3. Vitir Namazının Vakti 266
4. Allah Resûlü'nün Vitri 267
a. Bir Rekâtlık Vitir 267
b. Üç Rekâtlık Vitir 267
c. Beş Rekâtlık Vitir 269
d. Yedi Rekâtlık Vitir 269
e. Dokuz Rekâtlık Vitir 270
5. Vitir Namazının Öncesinde Nafile Kılmak 271
6. Vitir Rekât Sayısı ile İlgili Farklılık 272
7. Vitri Bitirdikten Sonra Namaz Kılmak 272
8. Vitri Bozmak 273

9. Vitirde Kıraat ... 274
10. Vitri Kaçırmak ... 274
D. Kunut Duası ... 275
1. Vitir Namazında Kunut ... 275
2. Nevâzil Kunutu ... 278
3. Sabah Namazında Kunut ... 279
4. Kunutla İlgili Meseleler ... 280
a. Kunut Duasında Elleri Açmak Meşrudur ... 280
b. Cemaatin Duaya "Âmin" Diyerek İştirak Etmesi Meşrudur ... 281
c. Kunut Duasının Dili ... 281
d. Kunut Duaları ... 281
e. Kunut İçin Tekbir Almak ... 281
Diğer Nafile Namazlar ... 282
A. Kuşluk/Duhâ Namazı ... 282
1. Kuşluk Namazının Önemi ve Fazileti ... 282
a. Kuşluk Namazı Nebi'nin Tavsiyesidir ... 282
b. Kuşluk Namazı "Evvâbîn" Namazıdır ... 282
c. Kuşluk Namazı Kılan El-Kâfî İsminin Korumasındadır ... 283
d. Bedenin Sadakasıdır ... 283
e. Elde Edilecek Ganimetten Daha Hayırlıdır ... 284
f. Günahlara Kefarettir ... 284
2. Kuşluk Namazının En Faziletli Vakti ... 284
3. Kuşluk Namazının Rekât Sayısı ... 285
B. Tahiyyetu'l Mescid Namazı ... 287
C. Abdest Namazı ... 287
D. Sefer Dönüşü Kılınan Namaz ... 288
E. İstihâre Namazı ... 290
İstihâreyle İlgili Meseleler ... 291
a. İstihâreye Zayıf Diyen Âlimler Var mıdır? ... 291
b. Farz Namazdan Sonra İstihare Duası Yapmak Yeterli midir? ... 291
c. İstihâre "Her işte" Yapılır mı? ... 292
d. İstihâre Uyumadan mı Yapılmalıdır? ... 292
e. İstihâreden Sonra Rüya Görülür mü? ... 292
f. Neyin Hayırlı Olduğunu Nasıl Anlarız? ... 293
g. Başkasına İstihare Yaptırmak Meşru mudur? ... 293
F. Tesbîh Namazı ... 293
G. Şehadet Namazı ... 295

Meşru Olmayan Nafile İbadetler ... 296
A. Hafızayı Kuvvetlendirme Namazı ve Duası ... 296
B. Uydurulan Kandiller ve Uydurulan Namazlar ... 298
C. İhtiyaç Namazı ... 299
D. Cuma Gününü Oruca, Gecesini Namaza Tahsis Etmek ... 300
E. Arefe Gecesi Namazı ... 300
F. Borçtan Kurtulma Namazı ... 300
G. Üç Aylara Özel Namazlar ... 300
Nafile Namazlarla İlgili Meseleler ... 300
A. Nafile Namazlar Cemaatle Kılınabilir mi? ... 300
B. Nafile Namaz Tek Rekât Olur mu? ... 303
C. Nafile Namazın Üst Sınırı ... 304
Nafile Secdeler ... 305
A. Sehiv Secdesi ... 305
1. Sehiv Secdesinin Hikmeti ... 305
2. Sehiv Secdesi Nerede Yapılır? ... 306
a. Namazda Fazlalık ... 307
b. Namazda Eksiltme ... 307
c. Namazda Şüphe ... 310
3. Sehiv Secdesinin Yeri ... 311
4. Sehiv Secdesiyle İlgili Meseleler ... 314
a. Birden Fazla Yanılgı İçin Tek Sehiv Yeterlidir ... 314
b. Sehiv Secdesinin Fayda Etmediği Yerler ... 315
c. Sehiv Konusunda Farz ve Nafile Eşittir ... 315
d. Cemaatle Kılınan Namazda Yanılgı ... 316
e. Sehivden Sonra İkinci Teşehhüd Yapılır mı? ... 317
f. Hatanın Farkına Varma Süresi ... 318
g. Sehiv Secdesinde Ne Okunur? ... 319
B. Tilavet Secdesi ... 319
1. Kur'ân'da Tilavet Secdeleri ... 319
2. Tilavet Secdesinin Hükmü ... 321
3. Tilavet Secdesinin Fazileti ... 321
4. Tilavet Secdesinde Ne Okunur? ... 322
5. Tilavet Secdesi Namaz Değildir ... 322
6. Namazda Tilavet Secdesi ... 323
7. Tilavet Secdesi Dinleyenedir ... 324
C. Şükür Secdesi ... 324

CEMAAT NAMAZI BABI 331
Cemaat Namazının Önemi ve Fazileti 332
A. Aslolan Mescid ve Cemaattir 332
B. Cemaatle Namaz Aidiyeti Arttırır 334
C. Cemaatle Namaz, Emre İcabettir 335
D. Cemaatle Namaz Yirmi Yedi Kat Daha Faziletlidir 336
E. Cemaatle Namaz Tüm Geceyi Namazla Geçirmektir 337
F. Cemaatle Namaz Bağışlanmaktır 338
G. Cemaatle Namaz Mescidin Tüm Faziletlerini Kapsar 338
Cemaatle Namazın Hükmü 338
Kadınların Cemaat Namazı 342
A. Efdal Olan, Kadınların Evde Namaz Kılmasıdır 344
B. Mescide Gelen Kadın Şer'i Ölçülere Riayet Etmelidir 344
C. Mescidden Erken Çıkmalıdır 346
Cemaatten Geri Kalmayı Meşru Kılan Şer'î Özürler 347
A. Hava Şartlarının Bozulması 347
B. Hastalık 348
C. Biyolojik İhtiyaçlar 349
D. Başkalarına Rahatsızlık Verecek Hâller 350
E. Korku 351
En Faziletli Cemaatler 352
A. Sayıca Daha Kalabalık Cemaatler 352
B. Faziletine Nas Kılınan Mescidlerde Cemaate Katılmak 352
C. Uzak Mescidde Namaz Kılmak 353
Cemaat Namazıyla İlgili Meseleler 354
A. Namazı Kılmış Olsa Bile Cemaate Şahitlik Eden Namazı Cemaatle Kılmalıdır 354
B. Cemaat Bittikten Sonra Gelene, Yeni Cemaat İnşası İçin Yardımcı Olunmalıdır 356
C. Cemaat Namazı Bittikten Sonra, Aynı Mescidde İkinci Cemaat İnşa Etmekte Beis Yoktur 356
D. Cemaat Namazı İçin Kamet Getirildiğinde Nafile Namaz Kılınmaz 357
İmamet Ahkâmı 357
A. İmametin Önemi 357
B. İmametin Sıhhat Şartları 359
1. İslam 359
2. Akıl 361
3. Namaz Kılmayı Bilmek 361

C. İmametin Kemâl Şartları 362
İmamın, Adalet Sıfatına Sahip Olması 362
D. İmametle İlgili Meseleler 367
1. Kâfirin Arkasında Namaz Kılmanın Hükmü 367
a. Bilmeden Kâfirin Arkasında Namaz Kılmak 367
b. Bilinçli Olarak Kâfirin Arkasında Namaz Kılmak 368
2. Namaz İslam Alameti midir? 371
3. Çocuğun İmameti 374
4. Kadının İmameti 375
5. Kölenin İmameti 375
6. Görme Engellinin İmameti 377
7. İmamette Liyakat Düzeni 377
a. Râtib (Tayin Edilmiş) İmam 378
b. Ev sahibi/Meclis Sahibinin İmam Olması 379
c. Kur'ân'ı İyi Okuyanın İmam Olması 379
d. Sünneti İyi Bilenin İmam Olması 380
e. Hicrette Önde Olanın İmam Olması 380
f. İslam'a Daha Önce Girmiş Olanın İmam Olması 381
g. Büyük Olanın İmam Olması 381
8. İmamın Riayet Etmesi Gereken Hükümler 381
a. Cemaatin Durumunu Gözetmelidir 381
b. Cemaatin Şer'i Hatalarını Güzel Bir Üslupla Düzeltmelidir 382
c. Cemaatten Yüksek Yerde Namaz Kıldırmamalıdır 384
d. İhtiyaç Olmadıkça İmam Olmayı Talep Etmemelidir 385
e. Kendisini İstemeyen Bir Topluluğa İmam Olmamalıdır 386
f. Namaza Dair Hatasını Telafi Etmelidir 387
g. Bir Topluluğu Ziyaret Ettiğinde Onlara İmam Olmamalıdır 388
h. Tüm Cemaate Dua Etmelidir 389
9. Me'mûmun/Cemaatin Riayet Etmesi Gereken Hükümler 390
a. Söz ve Fiillerde İmama Uymalıdır 390
b. İmam Oturarak Namaz Kıldırıyorsa Me'mûm da Oturarak Namaz Kılmalıdır 390
c. İmama Yetişmek İçin Acele Etmemelidir 392
d. Namaz İçinde İmamın Önüne Geçmemelidir 393
e. Abdestini Güzelce Almalı, Kıraati Düzgün Yapmalıdır 394
f. Bir Hata Gördüğünde İmamı Uyarmalıdır 394
g. İmam Kıraatte Yanlış Yaparsa Düzeltmelidir 395

Mesbûkun Namazı ... 397
A. Namaza Yetişmek İçin Acele Etmek Yasaklanmıştır ... 397
B. Mesbûk Nerede İmama Yetişmişse Orada Namaza Girmelidir ... 397
C. Mesbûk İhram Tekbiriyle Namaza Girmeli, Sonra İntikal Tekbiri Almalıdır ... 398
D. Mesbûk Yetiştiği Yeri Namazın İlk Rekâtı Kabul Etmelidir ... 398
E. Kıyam ve Fâtiha Suresi'ne Yetişemeyen O Rekâtı Saymamalıdır ... 399
F. Mesbûk, Mesbuka İmam Olur mu? ... 400
G. Mesbuklar Arasından Biri İmam Olabilir mi? ... 400
H. Ratip İmam Mesbûk Duruma Düşerse Nasıl Yapar? ... 401
Cemaat Namazı ve Saf Ahkâmı ... 403
A. Namaza Başlamadan Saflar Düzeltilmelidir ... 403
B. Safları Düzeltmenin Önemi ... 406
C. Safları Düzeltmek İmamın Sorumluluğundadır ... 409
D. İlk Safta İlim ve Fazilet Ehli Durmalıdır ... 410
E. Saftan Birini Çekmek Caiz midir? ... 411
F. Az Sayıda Cemaatin Saf Düzeni ... 413
G. Kadınların Safı En Arkadadır ... 414
H. Çocukların Safı ... 414
I. Safın Gerisinde Tek Namaz Kılmak ... 415
J. Safların Mescid Dışına Taşması ... 417
ÖZÜR EHLİNİN NAMAZI BABI ... 423
Hastalık Hâlinde Namaz ... 427
A. Özür Olan Hastalığın Ölçüsü ... 427
B. Hastalık Özrü Farz Namazlar İçindir ... 429
C. Hasta Olan Tam Ecir Alır ... 430
D. Hasta Nasıl Namaz Kılar? ... 430
Yolculuk Hâlinde Namaz ... 433
A. Namazların Kısaltılması ... 433
1. Namazları Kısaltmanın Hükmü ... 434
2. Oruç Tutmama ve Namaz Kısaltma İçin Özür Olan Yolculuğun Ölçüsü 436
3. Yolculuğun Gayesi ... 439
4. Yolcu, Namazı Kısaltmaya Ne Zaman Başlar? ... 439
5. Yolcu Ne Kadar Süre Namazlarını Kısaltabilir? ... 440
6. Uzun Süreli İkametlerde Namaz (Öğrenci, İşçi vb.) ... 443
7. Esirin/Mahpusun Namazları Kasretmesi ... 444
8. Rahat Yolculuklarda Namaz Kısaltılır mı? ... 446

9. Yolcu Mukimin, Mukim de Yolcunun Arkasında Namaz Kılabilir 447
10. Yolculukta Nafile Namaz 448
a. Mutlak Nafile 448
b. Revâtib Sünnet 449
B. Namazların Cem Edilmesi 450
1. Yolculukta Namazların Cem Edilmesi 451
2. Yağmurda ve Korku Hâlinde Namazların Cem Edilmesi 452
3. Hastalıkta Namazların Cem Edilmesi 453
4. Mukimin Namazları Cem Etmesi 453
5. Cem Edilen Namazlarda Tertip 457
6. Cem Edilen Namazlarda Muvâlât (Peşpeşe Kılmak) 457
7. Cem Edilen Namazlarda Bir Ezan, İki Kamet Okunur 458
8. Namazları Cem Ruhsattır 458
Taşıt/Binek Üzerinde Namaz 459
Korku Namazı 459
A. Korku Namazının Meşruiyeti 459
B. Korku Namazı Çeşitleri 460
C. Şiddetli Korku Hâlinde Namaz 462
CUMA NAMAZI BABI 469
Cuma Gününün Önemi ve Fazileti 470
A. Cuma, Allah'ın Bu Ümmeti Hidayet Ettiği Bir Gündür 470
B. Üzerine Güneş Doğan En Hayırlı Gündür 471
C. Cuma Gününe Özel İcabet Saati Vardır 472
D. Cuma Müminlerin Bayramıdır 472
Cuma Gününe Özel İbadetler 472
A. Cuma Sabah Namazında Secde ve İnsân Surelerini Okumak 472
B. Cuma Günü Çokça Salât Getirmek 473
C. Kehf Suresi'ni Okumak 474
D. Cuma Günü İcabet Saatinde Dua Etmek 474
E. Cuma Gününe veya Gecesine Özel Bir İbadet Tahsis Etmek Yasaklanmıştır 477
Cuma Namazının Hükmü 478
A. Cuma Namazı Ne Zaman Farz Kılındı? 480
1. Selefin Cuma Konusundaki Tutumu 485
2. Cumanın Farz Kılınma Zamanı Hakkındaki Farklı Görüşler 487
Cuma Ayetinin Tahsis Edilmesi Sorunu 491

B. Cuma Namazının Vacip Olması İçin Gereken Şartlar 492
1. Müslim Olmak 492
2. Buluğa Ermek 492
3. Aklı Bâliğ Olmak 492
4. Erkek Olmak 492
5. Hür Olmak 493
6. Cemaat Olmak 493
7. Mukim Olmak 493
8. Sağlıklı Olmak 494
9. İslam Toplumunun Siyasi Baskı Altında Olmayıp Hür Olması 494
C. Cuma Namazı İçin Şart Sayıldığı Hâlde Delili Olmayan Şartlar 495
1. Yerleşik Olmak/Göçebe Olmamak 495
2. Şehirde Olmak 495
3. Mescidde Olmak 496
4. Tek Bir Mescidde Kılınması 497
5. İmamın İzni 501
Cuma Namazının Vakti 503
Cuma Namazı İçin Yapılması Müstehap Ameller 504
A. Cuma İçin Mescide Erken Gitmek 504
B. Cuma Namazı İçin Gusletmek 505
C. Güzel Elbiseler Giyinmek/Süslenmek 505
D. Güzel Koku Sürünmek 506
E. Mescide Yürüyerek Gitmek 507
F. Kimseye Eziyet Etmemek 507
G. Cuma Namazından Önce ve Sonra Sünnet Namazı 508
Cuma Namazının Kılınışı 510
A. Cuma Namazının Rükunları 510
B. Cuma Namazının Sünnetleri 511
1. İmam Minbere Çıkınca Ezan Okunur 511
2. Cuma Hutbesi 512
a. Cemaate Selam Verir 512
b. Allah Resûlü, Allah'a Hamdederek Hutbeye Başlardı 512
c. Allah Resûlü Hutbeyi Ayakta Okur, Kısa Bir Ara Verir, Oturur, Sonra Kalkıp Hutbeyi Tamamlardı 514
d. Allah Resûlü'nün Hutbesi Coşkulu Olurdu 514
e. Allah Resûlü'nün Hutbesi Kısa, Namazı Uzun Olurdu 515

f. Hutbede Dua Edecek Olduğunda Ellerini Kaldırmaz, İşaret Parmağıyla Dua Ederdi 516
g. İhtiyaç Duyduğunda Hutbe Esnasında Sorulara Cevap Verir, Hutbeye Ara Verirdi 516
h. Allah Resûlü'nün Hutbe Verdiği Minber 517
3. Hutbe Dinleme Adabı 519
a. Hutbe Okunurken Kişi, Yüzüyle İmama Yönelmelidir 519
b. Hutbe Okunurken Kişi Dinlemelidir 519
c. Hutbe Okunurken Hiçbir Surette Konuşulmamalıdır 520
d. Hutbe Esnasında Herhangi Bir Şeyle İlgilenilmez 522
e. Hutbe Esnasında Gelen Kişinin Tahiyyetu'l Mescid Namazı Kılması 522
4. İki Rekât Cuma Namazı Kılınır 525
Cuma Namazıyla ilgili Meseleler 526
A. Cuma Namazına Gecikmek 526
B. Cuma Hutbesinde Yönetici İçin Dua Etmek 526
C. Cuma Vakti Alışveriş Yapmak 533
D. Cumadan Geri Kalmayı Meşrulaştıran Özürler 533
E. Cuma Günü (ve Ölüm İlanlarında) Okunan Salâ 533
BAYRAM NAMAZI BABI 539
Ramazan ve Kurban Bayramı 539
Bayram Günlerinde Yapılan Salih Ameller 541
A. Bayram İçin Süslenmek 541
B. Bayram İçin Gusletmek 542
C. Tekbir Getirmek 543
D. Özel Bir Sebep Olmadıkça Silah Taşımamak 545
E. Bayramlaşmak 546
Bayram Namazının Kılınması 547
A. Bayram Namazının Hükmü 547
B. Bayram Namazına Gelirken Yapılacak Sünnetler 550
C. Namazı Musallâda (Açık Alanda) Kılmak 551
D. Bayram Namazı Nasıl Kılınır? 552
E. Bayram Namazının Vakti 554
Bayram Namazının Vaktini Kaçırmak 555
F. Cuma ve Bayramın Aynı Güne Denk Gelmesi 556

HUSUF VE KÜSUF NAMAZI BABI 559
Ay ve Güneş'e Dair Cahiliye Anlayışı 561
Tutulma Ânında Yapılacaklar 566
Güneş veya Ay Tutulması Namazının Kılınması 568
A. Bu Namazın Ezanı Yoktur, Nidası Vardır 568
B. Bu Namazın Hususi Bir Sureti Vardır 568
C. Kıraat Cehridir/Açıktandır 570
D. Kıraat Uzun Tutulur 570
E. Tedrîcen Namaz Kısalır 571
F. Namazdan Sonra Hutbe Verilir 571
İSTİSKA (YAĞMUR) NAMAZI BABI 575
Kuraklık/Kıtlık Ânında Yapılacaklar 576
A. Yağmur Duası Yapmak 576
B. Yağmur Namazı Kılmak 576
KAYNAKÇA 581

NAMAZ KİTABI

NAMAZIN RÜKUNLARI VE SÜNNETLERİ BABI

Namazın Rükunları

- İftitah Tekbiri Getirmek
- Kıyamda Durmak
- Fâtiha Suresi'ni Okumak
- Rükû Yapmak
- Rükûdan Kalkmak/İtidal
- Secde Etmek
- İki Secde Arasında Oturmak
- İkinci Teşehhüdde Oturmak
- İlk Selamı Vermek
- Namazı Tertip Üzere Kılmak

Namazın Sünnetleri

- Namaza Başlarken, Rükûya Giderken, Rükûdan Kalkarken ve Birinci Teşehhüdden Kalkarken Elleri Kaldırmak
- Kıyamdayken Elleri Bağlamak
- İstiftah Duasını Okumak
- Birinci Rekâtta Fâtiha Suresi'nden Önce İstiâze Getirmek
- Fâtiha Suresi'nden Sonra "Âmin" Demek
- Fâtiha Suresi'nden Sonra Ek/Zamm Bir Sure Okumak
- Birinci Teşehhüdde Oturmak
- Rükûda Ellerle Dizleri Kavramak
- Rükûdan Kalkınca Elleri İki Yana Serbest Bırakmak
- Rükûda Allah'ı Tesbîh Etmek
- Rükûdan Sonra Allah'ı Tesbîh Etmek
- Secdeye Giderken Önce Dizleri, Sonra Elleri Koymak
- Secdede Dirsekleri Yerden Kaldırmak ve Kolları Açmak
- Secdede Topukları Birleştirmek
- Secdede Allah'ı Tesbîh Etmek
- İki Secde Arasında Sünnetteki Duayı Okumak
- Secdeden Kalkarken Yerden Destek Almak
- Namaz Erkanlarının Uzunluk ve Kısalığında Uyumlu Olmak

- Birinci ve Üçüncü Rekâtlarda İstirahat Celsesi Yapmak (İkinci Secdeden Sonra Oturur Vaziyette Kısa Bir Bekleyişten Sonra Kalkmak)
- İki Secde Arasında Sağ Ayağı Dikip Sol Ayağın Üstüne Oturmak
- İki Secde Arasında -Bazen- İki Topuğun Üstüne Oturmak
- Birinci Teşehhüdde Sağ Ayağı Dikip Sol Ayak Üzerine Oturmak
- İkinci Teşehüdde Teverruk Yapmak (Sol Ayağı, Sağ Ayağın Altından Geçirip Sağ Ayağı Diker Vaziyette, Kalça Üzerine Oturmak)
- Teşehüdde İşaret Parmağını Kaldırmak
- Teşehüdden Sonra Allah'a Sığınmak ve Dua Etmek
- İlk Rekâtı İkinciden, İlk İki Rekâtı da Son İki Rekâttan Daha Uzun Tutmak
- İkinci Selamı Vermek
- Selam Verirken Yüzü İyice Sağa Sola Çevirmek
- Selam Lafzını Uzatmamak

NAMAZIN RÜKUNLARI VE SÜNNETLERİ BABI

Bu bölümde bir bütün olarak namazın nasıl kılınacağı ele alınacaktır. Bölüm; iftitah tekbirinden selama kadar, rükunları ve sünnetleriyle namazın sıfatına işaret edecektir.[1] Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü ve fiilî olarak ashabına namaz kılmayı öğretmiştir.

Sehl ibni Sa'd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ensâr kadınlarından birine, 'Marangozluk yapan kölene emretsen de benim için, insanlara hitap edeceğim zaman üzerine oturabileceğim tahtadan bir şey yapsa.' dedi. O kadın da kölesine emretti. O da orman ağaçlarından bir şey yaptı ve getirdi. Kadın, Allah Resûlü'ne haber verdi. Allah Resûlü de 'Onu işte şuraya koyun.' diye emretti. Sonra Allah Resûlü'nün bunun üzerinde şöyle namaz kıldığını gördüm: Allah Resûlü minberin üzerinde tekbir aldı. Sonra minberin üzerinde iken rükû etti. Sonra inip minberin dibinde secde etti. Sonra tekrar minberin üzerine çıktı ve tekrar etti. Böylece iki rekâtı bitirdikten sonra, 'Ey insanlar! Bu gördüğünüzü ancak bana uyasınız ve benim nasıl namaz kıldığımı öğrenesiniz diye yaptım.' dedi."[2]

Onların namaza dair yaptıkları hataları, bizzat kendisi tashih etmiştir.

1. Daha önce geçtiği gibi; bazı âlimler (Hanefîler ve Hanbeliler) namazın içindeki söz ve eylemleri rükun, vacip ve sünnet diye üçlü bir taksime tabi tutmuşlardır. Biz de, namaz içindeki söz ve eylemleri, rükun ve sünnet diye ikiye ayıran cumhur gibi rükun ve sünnet olarak ikiye ayırmayı tercih ettik. Allah (cc) en doğrusunu bilir.
2. Buhari, 917; Müslim, 544

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), mescide girmişti, arkasından bir adam girip namaz kıldı, sonra Resûlullah'a geldi ve selam verdi. Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) selamını aldı ve 'Haydi dön git, yeniden namaz kıl. Çünkü namazın olmadı.' buyurdu. Bu kimse de dönüp önceki kıldığı gibi namaz kılıp geldi ve Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verdi. Resûlullah, 've aleyke's selâm' dedi ve arkasından, 'Haydi dön git, yeniden namaz kıl. Çünkü namazın olmadı.' buyurdu.

Böyle üç defa olunca adam, 'Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki bunun daha güzelini yapamıyorum. Bana nasıl olacağını öğretsen?' dedi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Namaza kalktığında önce tekbir al, sonra Kur'ân'dan yanında bulunan (ezberindeki) kolayına geleni oku, sonra da âzaların rükûda yerli yerinde durana değin rükû yap, arkasından dimdik durana değin vücudunu rükûdan kaldır, sonra da âzaların secdede yerli yerinde durana değin secde yap, sonra âzaların oturarak yerli yerine durana değin vücudunu secdeden kaldır. Namazındaki diğer rekâtların tümünde işte böyle yap.' buyurdu."[3]

Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı (radiyallahu anhum), ondan aldıkları terbiyeyle insanlara sahih namazı öğretmek için çaba içinde olmuşlardır. Kimi zaman sözlü olarak onun (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını aktarmışlardır.

Muhammed ibni Amr ibni Atâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından birkaç kişiyle birlikte oturuyordum. Bu sırada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl namaz kıldığı konusu açıldı ve Ebû Humeyd Es-Saîdî şöyle dedi: 'Aranızda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl namaz kıldığını en iyi bilen kişi benim. Onun şu şekilde namaz kıldığını gördüm: Namaza başlarken tekbir aldığında ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Rükûya gittiğinde elleriyle dizlerini iyice kavrar ve sırtını dümdüz tutardı. Rükûdan doğrulup başını kaldırdığında vücudunu tam olarak düzeltirdi; omurga kemikleri dimdik olurdu. Secde ettiğinde ellerini yere koyar fakat dirseklerini yere ve yanlarına yapıştırmazdı. Secdedeyken ayak parmaklarının uçları kıbleyi gösterirdi. İlk iki rekâtı kılıp birinci teşehhüde oturduğunda sağ ayağını diker ve sol ayağını yatırıp

3. Buhari, 793; Müslim, 397

üzerine otururdu. Son teşehhüde oturduğunda ise sağ ayağını yine diker ve sol ayağını sağ ayağının altına yatırıp kalçası üzerinde yere otururdu.' "[4]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namaza tekbir ile kıraate de 'El-Hamdulillahi Rabbi'l Âlemin…' ile başlardı. Rükû ettiğinde de başını ne yukarı kaldırır ne de aşağı eğerdi. Bunların ikisinin arasında tutardı. Rükûda başını kaldırdığında ise tam bir şekilde doğrulmadıkça secdeye gitmezdi. Başını secdeden kaldırdığında da tam bir şekilde oturmadıkça ikinci secdeye gitmezdi. Her iki rekâtta da tahiyyat duasını okurdu. Otururken sol ayağını yere yayar sağ ayağını dikerdi. Şeytan oturuşu gibi oturmayı ve (secdedeyken de) bir kimsenin vahşi hayvanın dirseklerini uzattığı gibi dirseklerini uzatmasını yasakladı. Selam vererek de namazı bitirdi."[5]

Bazen de onun (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı gibi bir topluluğun önünde ayağa kalkmış ve onlara nasıl namaz kılınacağını öğretmişlerdir.

Ebû Kilâbe'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Mâlik ibni Huveyris bizim mescidimizde namaz kıldırdı. Dedi ki: 'Ben size namaz kıldıracağım. Benim gayem size namaz kıldırmak değildir. Allah Resûlü'nden gördüğüm namaz kılma şeklini size göstermek istiyorum.'

Ravi Eyyûb der ki: 'Ben Ebû Kilâbe'ye, 'Peki onun namazı nasıldı?' dedim. Dedi ki: 'Bizim şu şeyhimizin -yani Amr ibni Selime'nin- namazı gibiydi.' '

Eyyûb der ki: 'Amr ibni Selime tekbiri tam alır, ikinci secdeden kalktığı zaman oturur ve yere dayandıktan sonra kıyama kalkardı.' "[6]

Sâlim El-Berrâd'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Mes'ûd Ukbe ibni Amr El-Ensârî'nin yanına vardık ve 'Bize Resûlullah'ın namazından bahset' dedik. Bunun üzerine ayağa kalkıp mescidde önümüzde durdu ve tekbir getirdi. Daha sonra rükûya varınca, avuçlarını dizlerinin üzerine parmaklarını da dizkapaklarından aşağıya yerleştirdi ve (yanlarıyla) dirseklerinin arasını açık tuttu. Bütün organları yatışıncaya

4. Buhari, 828
5. Müslim, 498
6. Buhari, 824

kadar (öylece rükûda kaldı). Sonra, 'Semiallahu limen hamideh' deyip ayağa kalktı. Her bir organı yatışıncaya kadar ayakta kaldı. Sonra tekbir getirip secdeye gitti ve avuçlarını yere koydu. (Yanlarıyla) dirseklerinin arasını açık tuttu. Her organı yatışıncaya kadar (secdede kaldı), sonra başını secdeden kaldırıp oturdu ve bütün organları yatışıncaya kadar (bekledi. İkinci secdeyi de) aynı şekilde yaptı. Sonra (birinci rekâtla beraber) bu şekilde dört rekât namaz kılıp namazını tamamladı. Sonra 'İşte ben Resûlullah'ı böyle namaz kılarken gördüm.' dedi."[7]

Abdurrezzâk'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke ehli derdi ki: 'İbni Cureyc namazı Atâ'dan öğrendi. Atâ' namazı İbni Zubeyr'den öğrendi. İbni Zubeyr namazı Ebû Bekir'den öğrendi. Ebû Bekir de namazı Allah Resûlü'nden öğrendi. Ben İbni Cureyc kadar namazı güzel olan bir kimse görmedim.' "[8]

Dinlerini öğrenmek için Medine'ye gelenlere şu özel tavsiyede bulunmuştur:

Mâlik ibni Huveyris'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Haydi ailelerinizin yanına geri dönün. Onların içerisine yerleşin. Onlara burada öğrendiğiniz hususları öğretin ve onlara, filanca namazı filanca vakitte ve filanca namazı da filan vakitte kılmalarını emredin. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. Sonra (yaşça) daha büyük olanınız ise size imam olsun."[9]

Biz de onun (sallallahu aleyhi ve sellem) emrine icabet ederek ve hadislerden yola çıkarak onun (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldığı gibi namaz kılmaya çalışacağız. Çaba bizden başarı Allah'tandır.[10]

7. Ebu Davud, 863
8. Ahmed, 73
9. Buhari, 631; Müslim, 674
10. "Allah Resûlü namazı şöyle kılmıştır." tarzı ifadelerin mutlak değil, içtihadi olduğu unutulmamalıdır. Hadisçiler, fukaha ve onların çabasını bugüne aktaran ilim talebelerinin düşünceleri birer tercihtir. Hiçbir mezhep veya ilim adamının Allah Resûlü'nün sünnetine muhalefet etmek gibi bir çabası olmamıştır. (bk. Ref'u'l Melâm, s. 5) Bazı konularda farklı usullere sahip oldukları için farklı tercihlerde bulunmuş, her biri kendi yanında sahih olan ve tercihe şayan hadisle amel etmiştir. Örnek olsun; çokça tartışılan namazda elleri kaldırma hususunda Ebû Hanîfe (rahimehullah) ve Evzâî (rahimehullah) arasında yaşanan tartışma manidardır:

İftitah Tekbiri (Rükun)

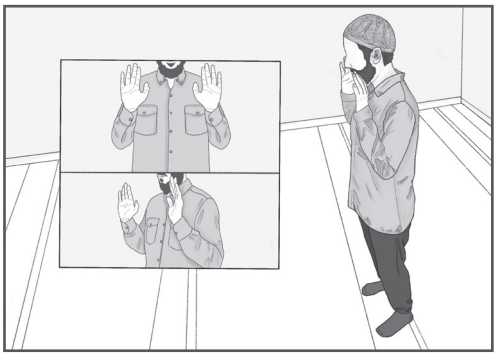

Namaza başlarken "Allahu Ekber" diyerek iftitah tekbiri almak **namazın rükunlarındandır.**

Alî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namazın anahtarı temizlik, namaz içinde yapılması yasak olan şeyleri haram kılan şey ise, tekbir getirmektir. O şeyleri helal kılan ise selam vermektir."[11]

Tekbirin "tahrim" diye isimlendirilmesi, bu lafızla namaza girilmesinden ve bundan sonra konuşma, yeme ve içme gibi fiillerin namaz kılana haram olmasındandır.

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabından (radıyallahu anhum) naklolunan lafız "Allahu Ekber"dir. Râcih olan, bu lafız dışında bir lafızla namaza girilmeyeceğidir.

"Ebû Hanîfe, Evzâî ile Mekke'de Dâru'l Hınnâtîn'de (buğdaycılar evi) toplanırlar. Evzâî, Ebû Hanîfe'ye, 'Niye namazda rükûya gider ve rükûdan doğrulurken ellerinizi kaldırmazsınız.' der. Ebû Hanîfe de, 'Zira bu konuda Allah Resûlü'nden sahih bir rivayet yoktur.' cevabını verir. Evzâî, 'Nasıl olmaz? Zuhrî bana Sâlim'den, o da babasından, babası da Allah Resûlü'nden rivayet ettiğine göre, Allah Resûlü namaza başlarken, rükûdan doğrulurken ellerini kaldırıyordu.' der. Ebû Hanîfe de, 'Hammâd'ın İbrâhîm'den, o da Alkame ve Esved'den, onlar da Abdullah ibni Mes'ûd'dan bize Allah Resûlü'nün sadece namaza başlarken iftitah tekbiri sırasında ellerini kaldırdığını, bundan sonra namaz bitinceye kadar hiç kaldırmadığını rivayet etmiştir.' der.

Evzâî de şöyle mukabelede bulunur, 'Ben sana Zuhrî, Sâlim ve babası tarikinden rivayet ediyorum, sen bana Hammâd, İbrâhîm tarikinden rivayet ediyorsun. (Yani benim tarikim daha kısa ve âli bir tariktir). Ebû Hanîfe cevaben, 'Hammâd, Zuhrî'den daha fakihdir (efkahdır). İbrâhîm de Sâlim'den daha fakihtir. Alkame'ye gelince, o fıkıh yönüyle İbni Ömer' den geri değildir. Eğer İbni Ömer'in Allah Resûlü ile sohbeti varsa, öbürünün de sohbet faziletinden nasibi var. Esved ise, o da büyük bir fazilet sahibidir. Abdullah ibni Mes'ûd'a gelince, o herkesçe malum, fazla söze ne hacet.' der. Ebû Hanîfe'nin bu sözleri karşısında Evzâî sükût eder.' " (Musnedu Ebî Hanîfe, 18)

Görüldüğü gibi konu sünnete muhalefet değil, kendilerine ulaşan farklı sünnetleri tercih meselesidir. Bu nedenle; fıkhi mezheplerin ve ulemanın tercihlerini sünnete muhalefet olarak değil, içtihadi farklılık olarak algılamalıyız. Allah (cc) en doğrusunu bilir.)

11. Tirmizi, 3; Ebu Davud, 61

İftitah Tekbiri ve Namaza Etkisi[12]

Şüphesiz ki namazın söz ve fiilleri Allah (c.c.) tarafından seçilmiştir. Namazın günahlarımızı dökmesi, bizi Allah'a yakınlaştırması, kötülükten alıkoyması ve arındırması için bu söz ve fiillerin şuurlu bir şekilde eda edilmesi gerekir.

Namaza "Allahu Ekber" sözüyle girmemiz, üzerinde düşünülmeyi hak eden bir durumdur. Zira bu kelime, Allah'ın (c.c.) en büyük olduğuna delalet eder. Demek ki Allah (c.c.), bu şuurla, O'nu (c.c.) en büyük görerek namaza girmemizi ister. Bu, kalbin ve dilin bedenle uyum içinde olması içindir. O'nun (c.c.) karşısında rükûya ve secdeye gidecek olan beden, O'nu (c.c.) en büyük gördüğü için bunu yapmaktadır. Dil "Allahu Ekber" diyerek; bedenin ibadetine iştirak etmektedir.

Önemli olan tüm bu sürece kalbi katmaktır. Kalp, söz ve bedenin bir bütün olarak O'nun (c.c.) karşısında eğilmesidir. Şayet kalp başka şeyleri Allah'tan (c.c.) daha büyük görüyor ve O'nun (c.c.) huzurunda dahi bu şeylerle meşgul oluyorsa; dil ve bedenin Allah'ın (c.c.) karşısında eğilmesinin bir anlamı yoktur. Bilakis bu durum, insanın aleyhine hüccettir.

Kişi namazını ıslah etmek istiyorsa, ilk düğmeyi doğru iliklemelidir. "Allahu Ekber" derken, kalbinden Yüce Allah'ı tazim etmeli ve büyük bir

12. Namazı ıslah etmek için, onun sırlarına ve kulluk üzerindeki etkisine dair okumalar yapmalı, bu konuyu dert ve gündem edinmeliyiz. Aksi hâlde nefis ve şeytan, bir hırsız misali namazdan çalıp yağmalayacaktır. "Şeytanın namazdan çalması" Nebevi bir ifadedir. Namazına sahip çıkmayanın namazının şeytan tarafından yağmalanacağını haber vermiştir:

Âişe Annemizden (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlullah'a (s.a.v.) namazda iken başı sağa sola çevirmenin hükmünü sordum. Bana şu cevabı verdi: 'Bu şeytanın, kulun namazından bir kısmını kapıp aşırmasıdır.' " (Buhari, 751)

Yüce Allah bu sebeple "namazı koruma" kavramını Müslimlerin gündemine sokmuştur:

"Namazları koruyun! Orta namazı da (koruyun ve daha fazla ehemmiyet gösterin). Ve Allah için gönülden itaat ederek kıyama durun." (2/Bakara, 238)

"Onlar, (vakitlerine, şart ve rükunlarına, huşû ve sünnetlerine dikkat ederek) namazlarını korurlar." (23/Mü'minûn, 9)

Namazımızı şeytan ve nefsin yağmalamasından korumak için şu çalışmaları tavsiye edebilirim:

- Namazdaki Hikmetler, İbn Kayyım el-Cevziyye, Karınca & Polen Yayınları
- İhyâ'u Ulûm'id Dîn, Mütercim Dr. Sıtkı Gülle, 1/335
- Namaz Bir Tevhid Eylemi, Abdullah Yıldız, Pınar Yayınları
- Namaz Gözaydınlığım, Mehmet Göktaş, Okyanus Yayıncılık
- Gözümün Nuru Namaz, Halis Bayancuk. Seminer videosuna erişmek karekodu okutabilirsiniz.

Rabbin huzurunda olduğunu hissetmelidir. Kalp, Allah'ın (celle celaluhu) azametini hissederse, beden ona tabi olacak; büyük bir Rabbin huzurunda olduğunu bilerek namazı eda edecektir.

Kıyam (Rükun)

Bir özrü olmayanın farz namazı ayakta kılması, **namazın rükunlarındandır.**

"Namazları koruyun! Orta namazı da (koruyun ve daha fazla ehemmiyet gösterin). **Ve Allah için gönülden itaat ederek kıyama durun."** [13]

Gücü yettiği/Bir özrü olmadığı hâlde farz namazı ayakta kılmayanın namazı batıldır.

A. Kıyam Rüknunun Düştüğü Hâller

1. Nafile Namazlar

Kişinin bir özrü olsun veya olmasın, nafile namazda kıyam, rükun değildir. Nafile namaz kılan, dilerse ayakta, dilerse otururak veya uzanarak namaz kılar.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün gece namazlarında otururak bir şey okuduğunu hiç görmedim. Yaşlanınca otururak okumaya başladı. O zaman da yine okuduğu sureden otuz yahut kırk ayet kaldığında ayağa kalkıp okur, sonra rükû ederdi." [14]

İbnu Bureyre'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İmrân ibni Husayn'ın bana aktardığına göre kendisi Allah Resûlü'ne otururak namaz kılmanın hükmünü sordu.

Allah Resûlü şöyle cevap verdi: 'Ayakta namaz kılmak daha faziletlidir. Otururak kılan, ayakta kılan kimsenin sevabının yarısı kadar alır. Yatarak kılan ise otururak kılan kimsenin sevabının yarısı kadar sevap alır.' " [15]

13. 2/Bakara, 238
14. Buhari, 1148; Müslim, 731
15. Buhari, 1115

2. Hastalık Durumu

Hasta kimse namazı ayakta kılacak gücü bulamıyor veya hastalığı nedeniyle ayakta kılmakta zorlanıyorsa; otururak veya uzanarak farz namazı kılar.

İmrân ibni Husayn'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bende basur hastalığı vardı. Allah Resûlü'ne nasıl namaz kılacağımı sordum.

Bana, 'Namazını ayakta durarak kıl. Buna güç yetiremezsen oturarak kıl. Buna da güç yetiremezsen yanın üzerine uzanarak kıl.' dedi."[16]

3. Ayakta Kılmanın Zarar Vereceği Durumlar

Kişinin ayakta namaz kıldığı takdirde zarar göreceği durumlarda imkân bulduğu şekilde namazı kılması caizdir.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gemide namaz soruldu. Şöyle cevap verdi: '**Boğulmaktan korkmuyorsan** namazı ayakta kıl.' "[17]

Sahabe (radiyallahu anhum) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyesine uyarak gemide namaz kılmıştır. Habeşistan yolculuğuna çıkan ashab, gemi yolculuğunda kendilerini güvende hissetmiş ve namazlarını kıyam hâlinde kılmışlardır.[18]

Enes (radiyallahu anh) gemi duruyorsa ayakta, hareket hâlindeyse oturarak namaz kılmıştır.[19]

Ya'lâ ibni Murre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir yolculukta Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraberdik. Dar bir geçide geldiğimizde namaz vakti girmişti, üstümüzden yağmur durmaksızın yağıyor altlarında da su yükseliyordu, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) devesinin üzerindeyken müezzine ezan okutup kamet getirtti, devesiyle öne geçerek bizlere namaz kıldırdı. Namazı ima (hareket) ile kıldırıyordu, secdeleri rükûdan biraz daha eğilerek yapıyordu."[20]

16. Buhari, 1117
17. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5489
18. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5491
19. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5493
20. Ahmed, 17573; Tirmizi, 411

Bir kimse, sefer hâlinde farz namaz kılmaya uygun yer bulamazsa, binek üstünde oturarak namaz kılabilir. Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmurlu bir havada ve dar bir alanda farz namazı, bineği üzerinde imam olarak kıldırmıştır.

Savaş hâlinde kılınan korku namazında da ayakta namaz kılma imkânı yoksa veya mücahidler ayakta namaz kıldıklarında zarar görecekse kıyam rüknu düşer.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah ile birlikte Necid taraflarında sefere çıkmıştık. Düşmanla karşı karşıya geldik ve sıra sıra dizilip savaş konumu aldık. Peygamber ayağa kalktı ve bize namaz kıldırmaya başladı. Ordudan bir grup da kalkıp onunla birlikte namaza durdu. Başka bir grup ise düşmana karşı durdu. Resûlullah kendisiyle birlikte namaza duranlara bir rekât namaz kıldırıp iki secdeyi yaptıktan sonra bunlar kalkıp namaz kılmayan arkadaşlarının yerini aldılar ve diğerleri gelip Resûlullah'ın arkasında namaza durdular. Resûlullah onlara da bir rekât namaz kıldırdı ve iki secdenin ardından selam verdi. Daha sonra herkes kalan tek rekâtı kendi başına kıldı ve iki defa secde etti.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) nakledilen bir rivayet, Mucâhid'in 'Müslimlerle düşman ordusu savaşa tutuştuğunda namaz artık ayakta kılınır.' şeklindeki sözüne benzemektedir. İbni Ömer (radiyallahu anh) buna ek olarak Resûlullah'tan naklettiği rivayet şöyledir:

'Eğer düşman sayıca bundan fazla ise namazı **ayakta ve binek üzerinde kılsınlar.**' "[21]

B. Kıyam ve Namaza Etkisi

Kıyamda ve eller bağlı bir şekilde beklemek, kölenin efendisi karşısında edeple durmasını ve bir insanın hazır olda bir asker gibi kıpırdamadan beklemesini andırır. Kıyam bu her iki manayı da kendinde toplar.

21. Buhari, 942-943

Kalp bu iki duyguyu hissetmeli; hem Rabbinin huzurunda bir kul edebiyle beklemeli, hem de bir asker gibi başta şeytan ve nefis olmak üzere tüm Allah düşmanlarına karşı kıyam hâlinde olmalıdır.

Müminin hayatı da bu iki anlam arasında değil midir? O, bir yandan hayatı boyunca efendisine yani Rabbine kölelik/kulluk yapar; bir yandan da azgınlaşmış tağutlara karşı mücadele verir. Kıyamda her iki sorumluluğunu hatırlamalı, her iki sorumluluğuna karşı Rabbinden yardım talebinde bulunmalıdır. Umulur ki; "Namazın kıyamından cepheye kıyam taşır."

Elleri Kaldırmak (Sünnet)

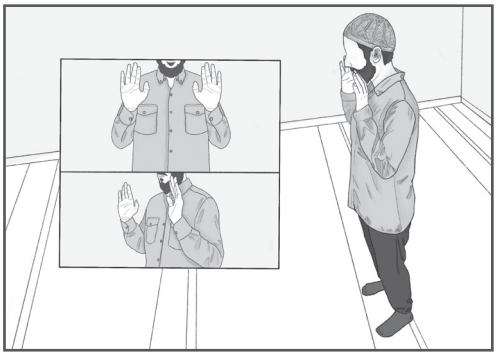

Namaza girerken, elleri kaldırmak **namazın sünnetlerindendir.**

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza başlayacağında ellerini uzatarak kaldırdı."[22]

A. Ellerin Kaldırılacağı Yerler

Yine rükûya giderken, rükûdan kalkarken ve birinci teşehhüdden üçüncü rekâte kalkarken elleri kaldırmak **namazın sünnetlerindendir**.

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün namaza giriş için tekbir getirdiğini gördüm. O, tekbir getireceği zaman iki elini iki omzunun hizasına gelinceye kadar kaldırdı. Rükû için tekbir getireceği zaman da böyle yaptı. (Rükûdan doğrulup) 'Semiallahu limen hamideh' diyeceği zaman da böyle yaptı. (Böyle dedikten sonra) 'Rabbena ve leke'l hamd' dedi. Secdeye gideceği zaman ellerini kaldırmıyordu. Başını secdeden kaldırdığında da ellerini kaldırmıyordu."[23]

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer namaza başlarken tekbir getirir ve ellerini kaldırırdı. Rükûya giderken (Semiallahu limen hamideh) deyip doğrulurken ve

22. Ebu Davud, 753; Tirmizi, 240
23. Buhari, 738

ilk iki rekâtı kılıp kalkarken ellerini kaldırdı. Abdullah ibni Ömer, Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle hareket ettiğini söylemişti."[24]

Ellerin kaldırılacağı yerle ilgili iki ayrı uygulama nakledilmiştir.

• Omuzlara kadar kaldırmak: Yukarıda nakledilen hadislerde görüldüğü gibi; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini omuz hizasına kadar kaldırmıştır.

• Kulaklara kadar kaldırmak:

Mâlik ibni Huveyris'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (iftitah) tekbiri alırken, rükûya giderken ve rükûdan başını kaldırdığı zaman ellerini kulak hizasına kadar kaldırırken gördüm."[25]

B. Eller Ne Zaman Kaldırılır?

Ellerin ne zaman kaldırılacağına dair üç suret nakledilmiştir:[26]

• Tekbirle birlikte kaldırmak: Rivayetlerin çoğunluğunda tekbirle birlikte ellerini kaldırdığı aktarılmıştır.

• Önce elleri kaldırmak sonra tekbir getirmek: Yukarıda kaydettiğimiz İbni Ömer (radiyallahu anh) rivayetinin bir versiyonunda "…önce ellerini kaldırdı, sonra tekbir getirdi." denmiştir.

• Önce tekbir sonra elleri kaldırmak: Mâlik ibni Huveyris (radiyallahu anh) hadisinin bir rivayetinde "…tekbir getirdi, sonra elleri kaldırdı." denmiştir.

Bu rivayetler, konuda genişlik olduğunu göstermektedir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

---

24. Buhari, 739

25. Ebu Davud, 745; Bir grup âlim; ellerin bilek kısmının omuz hizasına, parmak uçlarının kulak kısmına gelecek şekilde kaldırılacağını söylemişlerdir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 745 No.lu hadis şerhi) Buna dair bir hadis de zikretmişlerdir.

Vâil ibni Hucr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza kalktığında ellerini omuz hizasına kadar, baş parmaklarını da kulak hizasına kadar kaldırıp sonra tekbir aldığını gördüm. (Ebu Davud, 724)

Ancak hadisi Abdulcebbâr (rahimehullah), babası sahabi Vâil ibni Hucr'dan (radiyallahu anh) nakleder. Abdulcebbâr'ın, babası vefat ettikten sonra doğduğu öne sürülmüş, babasından işitip işitmediği hadisçiler tarafından tartışılmıştır. Bu ihtilafa binaen hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 724 No.lu hadis şerhi)

26. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Ezân, 83. Bab başlığı şerhi

C. Secdeye Giderken ve İki Secde Arası Elleri Kaldırmak

Yukarıda zikrettiğimiz gibi elleri kaldırmak; namaza girerken, rükûya giderken, rükûdan kalkarken ve ilk teşehhüdden üçüncü rekâta kalkarken sünnettir. Bunun dışında râcih olan ellerin kaldırılmamasıdır. Sahabeden Abdullah ibni Ömer (radıyallahu anh) secdelerde el kaldırılmadığını açıkça belirtmiştir.

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün namaza giriş için tekbir getirdiğini gördüm. O, tekbir getireceği zaman iki elini iki omzunun hizasına gelinceye kadar kaldırdı. Rükû için tekbir getireceği zaman da böyle yaptı. (Rükûdan doğrulup) 'Semiallahu limen hamideh' diyeceği zaman da böyle yaptı. (Böyle dedikten sonra) 'Rabbena ve leke'l hamd' dedi. **Secdeye gideceği zaman ellerini kaldırmıyordu. Başını secdeden kaldırdığında da ellerini kaldırmıyordu."**[27]

Her ne kadar bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) secdede ellerini kaldırdığı rivayet edilse de, bu rivayetler muhaddisler tarafından zayıf kabul edilmiştir.[28]

D. Namazda Elleri Kaldırmak ve Namaza Etkisi

Râcih olan, dört yerde ellerin kaldırılmasıdır. Namaz kılmayı Allah Resûlü'ne Cibrîl öğrettiğine göre; namazda ellerin kaldırılmasının bir hikmeti olsa gerektir. Konu üzerine düşünen İslam âlimleri, farklı kanaatlere varmışlardır.[29]

• Bu, dilin tekbirle büyüklüğü Allah'a ispatı, ellerin de büyüklüğü Allah'tan başkasından nefyetmesidir. Dil ile bedenin uyumudur.

27. Buhari, 738

28. Buhârî (rahimehullah) elleri kaldırma konusunda kaleme aldığı cüzde, bu rivayetlerin zayıf olduğuna işaret/ima etmiş; sahihinde de yalnızca secdede elleri kaldırmayı nefyeden rivayetlere yer vermiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 739 No.lu hadis şerhi) Şevkânî (rahimehullah) der ki: "Secdede el kaldırmaya dair rivayetler (her birinin isnadında zayıflık olduğundan) delil alınacak ve sahiheynde el kaldırmayı nefyeden rivayetlere mukavemet edecek durumda değildir. Vacip olan sahiheynde el kaldırmayı nefyeden rivayetlerle amel etmektir." (Neylu'l Evtâr, 668 No.lu hadis şerhi) Şeyh El-Azîm Âbâdî (rahimehullah), "Secdede el kaldırmakla ilgili hadislerin bazısının isnadı sahih olsa da; bu, secdede el kaldırma ziyadesinin sahih olduğu anlamına gelmez." demiştir. "Zira hadisler birçok yoldan nakledilmesine rağmen, bu ziyade zikredilmemiştir "diyerek lafzın şaz olma ihtimaline dikkat çekmiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 739 No.lu hadis şerhi)

29. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Ezân, 83. Bab başlığı şerhi

• Bu, dünyayı elinin tersiyle itmek ve bütün olarak ibadete yönelmektir.

• Bu, teslimiyet ve boyun eğişi göstermektir. (Teslim alınan insanın ellerini kaldırması istenir.)

• Bu, Allah'la kul arasındaki perdeyi kaldırmaktır.

• Tüm bedeniyle Allah'a yönelme işaretidir.

• Elleri kaldırmak, namazın süsüdür. (İbni Ömer'den (radıyallahu anh) nakledilmiştir.)

• Allah'ın ve Resûl'ün sünnetini tazimdir. (Şâfiî'den (rahimehullah) nakledilmiştir.)

• Kör olan tekbir sesini duysun, sağır olan el kaldırmayı görsün diye ikisi aynı ânda meşru kılınmıştır.

Şüphe yok ki; namaz her birimizi ilgilendirmekte ve her birimizin Rabbimizle ilişkisinde hayati öneme sahiptir. Her birimiz bu fiil üzerinde düşünmeli, hikmetini idrak etmeye gayret etmeliyiz.

Âlimlerimizin söylediği hikmetlerden biri kalbimize hitap ediyorsa, elleri kaldırırken o manayı hissetmeli, ellerimizi o hisle kaldırmalıyız.

Ellerimizi kaldırırken Rabbimize teslim olup boyun eğdiğimizi, namazın dışında kalan her şeyi elimizin tersiyle ittiğimizi, tüm benliğimizle ona yöneldiğimizi iliklerimize kadar hissetmeliyiz. Unutmamalıyız ki; yöneldiğimiz kıble, salt bir yönden ibaret değildir. Biz Allah'a (celle celaluhu) yönelirken O (celle celaluhu) da bize yönelmektedir.

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), kıble duvarında bir tükürük gördü ve onu kazıdı, sonra cemaate döndü ve: '**Biriniz namaz kıldığında kıble tarafına tükürmesin. Çünkü o kimse, namaz kıldığında Allah onun kıblesindedir**.' buyurdu."[30]

Yöneldiğimiz cihete ellerimizi kaldırmamız, her şeyimizle O'na (celle celaluhu) teslim olduğumuzun işareti olsa gerektir. Tevhid de bu değil midir? Her şeyiyle Allah'a (celle celaluhu) teslim olmak, O'na (celle celaluhu) yönelmek, O'na (celle celaluhu) rağbet etmek … [31]

30. Buhari, 406; Müslim, 547

31. **İftitah tekbiri dışında ellerini kaldırmayan bidatçi midir?**
Bu konu ilk dönemden başlamak üzere ilim ehli arasında ihtilafa konu olmuştur. Bu ihtilafın nedeni bazıların sandığı gibi sünnetten yüz çevirmek değil, sünnette varid olan farklı rivayetler arasın-

da tercihtir. Hâliyle; her mezhepten âlim sünnete dair kabul ettiği usule göre tercih yapmıştır. Kûfe ehli (Hanefî Mezhebi de onlardandır), o bölgede ilim yayan sahabeden Abdullah ibni Mes'ûd'un (radıyallahu anh) rivayetlerini almış ve iftitah tekbiri dışında ellerini kaldırmamışlardır. Bize göre bu görüş zayıf olsa da bir içtihaddır ve bir usul gözetilerek ulaşılmış bir kanaattir. İnşallah sahipleri ecir almışlardır.

Bu konuda haddi aşan hadis ehli, Hanefîleri sünnetten yüz çevirmekle suçlamıştır. İlim ehlinin ağır sözleri cahilin eline düşünce bidatçilikle suçlamaya, yer yer tekfir ima eden bir aşırılığa dönüşmüştür. Aynı şekilde Hanefîlerden bağnaz olanlar namazda el kaldırmayı "çok amel" sayıp bu sünnete uyanların namazının batıl olduğunu söylemişlerdir.

Bağnazlıkla mücadeleye katkı sunması için Ehl-i Hadîs'ten ve Hanefîlerden insaf ehli iki âlimden nakilde bulunacağım. Bunlardan ilki hadis imamlarından İmam Tirmizî'dir (rahimehullah). O (rahimehullah) Es-Sunen'inde şöyle der:

"Rükûya Giderken Ellerin Kaldırılmasıyla İlgili Bab

(255) Abdullah ibni Amr'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza başlarken, rükûya giderken ve rükûdan kalkarken ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırken gördüm.'

İbni Ebî Ömer kendi rivayetinde şu ilaveyi yaptı: 'İki secde arasında ellerini kaldırmazdı.' "

(256) El-Fadl ibni's Sebbâh El-Bağdâdî, Sufyân ibni Uyeyne'den, O da Zuhrî'den aynı senedle İbni Ebî Ömer'in hadisinin benzerini rivayet etmiştir.

Bu konuda Ömer, Alî, Vâil ibni Hucr, Mâlik ibni Huveyris, Enes, Ebû Hureyre, Ebû Humeyd, Ebû Useyd, Sehl ibni Sa'd, Muhammed ibni Mesleme, Ebû Katâde, Ebû Mûsâ El-Eş'arî, Câbir ve Umeyr El-Leysî'den de birer hadis rivayet edilmiştir.

Tirmizî: İbni Ömer hadisi hasen sahihtir. Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından bazı ilim adamlarının görüşü böyledir. İbni Ömer, Câbir ibni Abdullah, Ebû Hureyre, Enes, İbni Abbâs, Abdullah ibni Zubeyr ve başkalarının görüşü böyledir. Tabiin döneminden de Hasan El-Basrî, Atâ', Tavûs, Mucâhid, Nâfi, Sâlim ibni Abdullah, Saîd ibni Cubeyr ve daha başkaları aynı görüşü benimsemişlerdir. Mâlik, Ma'mer, Evzâî, İbni Uyeyne, Abdullah ibni Mubarek, Şâfiî, Ahmed ve İshâk da dönemlerinin aynı görüşü benimseyen âlimlerindendir.

Abdullah ibni Mubarek: Zuhrî'nin Sâlim'den, onun da babasından rivayet ettiği bir hadisi zikrederek şöyle demiştir: 'İbni Mes'ûd'un, 'Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece namaza başlarken ellerini kaldırırdı.' hadisi sabit olmayıp, 'Her tekbir ânında ellerin kaldırılması' hadisi sabittir. Abdullah ibni Mubarek'in bu sözünü, Ahmed ibni Abde El-Âmulî, Vehb ibni Zem'a'dan, o da Sufyân ibni Abdulmelik'ten bize aktarmıştır. Yahyâ ibni Mûsâ, İsmâîl ibni Ebî Uveys'den naklederek dedi ki: 'Mâlik ibni Enes namazda tekbir esnasında ellerin kaldırılması görüşünde idi.' Yine Yahyâ da Abdurrezzâk'tan naklederek şöyle der: 'Ma'mer de namazda tekbir esnasında ellerin kaldırılması' görüşündeydi. Cârûd ibni Muâz'dan şöyle dediğini işittim: 'Sufyân ibni Uyeyne, Ömer ibni Hârûn ve Nadr ibni Şumeyl namaza başlarken, rükûya giderken ve rükûdan doğrulurken ellerini kaldırırdı."

"Allah Resûlü'nün Sadece Namaza Başlarken Ellerini Kaldırılması ile İlgili Bab

Abdullah ibni Mes'ûd, 'Size Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı gibi bir namaz kıldırayım mı?' demiş ve namaz kılmıştır. Sadece başlangıç tekbirinde ellerini kaldırmıştır.'

Bu konuda Berâ ibni Âzib'den de (radıyallahu anh) hadis rivayet edilmiştir. İbni Mes'ûd'un (radıyallahu anh) bu hadisi hasendir. Sahabe ve tabiin âlimlerinden pek çoğunun görüşü bu hadis üzeredir. Sufyân Es-Sevrî ve Kufeliler gibi." (Tirmizi, 257 No.lu hadis ve açıklaması)

Görüldüğü gibi İmam Tirmizî, Hanefîlerin delili olan hadisin hasen olduğunu, kendisiyle ihticac edileceğini göstermiştir. Her ne kadar bizim tabi olduğumuz Ehl-i Hadîs metodu ve bu yolu izleyen hadis imamları bu hadise zayıf demiş olsa da Tirmizî'nin (rahimehullah) bu tavrı insaf örneğidir. Zira o, kendi kanaati yanında hadisin zayıf olduğunu söyleyen Abdullah ibni Mubarek'in (rahimehullah) görüşünü de aktarmış, kendisi de el kaldırmayı tercih etmiştir.

Hanefî âlimlerinden Zeylaî (rahimehullah), bir tahriç kitabı olan Nasbu'r Râye'de şöyle demektedir: "Elleri kaldırma konusunda İbni Mes'ûd'un hadisine göre yollarını belirleyenlerin görüşü araştırma ve münakaşa gereken bir görüştür.

Dedi ki: 'İbni Mes'ûd, namaz için alınan ilk tekbirin dışındaki yerlerde ellerini kaldırmayı unutmuş olabilir. Rükûda tatbik yapmanın kalkmasını ve başka konuları unutması gibi… Bizim ashabımız İbni Mes'ûd gibi birinin unutmuş olabilme ihtimalini çok uzak bir şey gördüler.

Bu konuda Dârekutnî'nin Es-Sunen kitabında ve Tahâvî'nin Şerhu Meâni'l Âsâr eserinde tahriç ettikleri hadisi delil aldılar: Husayn ibni Abdurrahman'dan rivayet edildiğine göre o demiştir ki: 'Biz İbrâhîm En-Nehaî'nin yanına girdik. Amr ibni Murre ona hadis aktardı ve dedi ki: 'Biz Hadremilerin mescidinde namaz kıldık. Alkame ibni Vâil'in bana aktardığına göre babası, Allah Resûlü'nü, iftitah tekbirinde, rükûya gideceği zaman ve secdeye gideceği zaman ellerini kaldırırken görmüştür.'

İbrâhîm En-Nehaî dedi ki: 'Ben onun babasının, Allah Resûlü'nü sadece o günde gördüğünü ve o gün ondan bunu hıfzettiğini düşünüyorum. Ama İbni Mes'ûd onun hıfzettiğini hıfzetmemiş, sadece iftitah tekbirinde ellerini kaldırdığını hıfzetmiş. (Böyle bir şey mümkün değil…)'

Bunu Ebû Ya'lâ, Müsned'inde rivayet etmiştir. Onun lafzı şu şekildedir: 'Vâil bunu hıfzetti de İbni Mes'ûd unuttu mu?'

Bunu Tahâvî, Şerhu Meâni'l Âsâr eserinde şu ziyadeyle rivayet etti: 'Eğer o (yani Vâil), Allah Resûlü'nün ellerini kaldırdığını görmüşse, İbni Mes'ûd, elli defa onun ellerini kaldırmadığını görmüştür.'

Bu kelamın tamamını İbnu'l Cevzî, Et-Tahkîk isimli eserinde zikretmiştir.

Et-Tenkîh isimli eserin yazarı (İbni Abdulhâdî) şöyle der:

'Fekîh Ebû Bekr ibni İshâk dedi ki: 'Bu (İbni Mes'ûd'un el kaldırma sünnetini unutamayacağı) illetine kulak vermeye değmez. Çünkü elleri kaldırmak Allah Resûlü'nden, Râşid Halifelerden, sahabe ve tabiinden sahih olarak nakledilmiştir. İbni Mes'ûd'un bunu unutmuş olması garip karşılanacak bir şey değildir.'

İbni Mes'ûd, kendisinin dışındaki Müslimlerin, Kur'ân'dan olduğuna dair ihtilaf yaşamadıkları Muavvizeteyn'i unutmuş, Kur'ân'dan saymamıştır. Âlimlerin neshedildiği hususunda ittifak ettikleri şeyi unutmuştur. Rükûda tatbik yapmak gibi. İmamın arkasındaki iki kişinin nasıl saf tutacağını unutmuştur. Âlimlerin kendisinde ihtilaf yaşamadıkları, Allah Resûlü'nün, kurban günü sabah namazını vaktinde kılması meselesini unutmuştur. Allah Resûlü'nün Arafât'ta namazı nasıl cemettiğini unutmuştur. Secdede dirsekleri ve kolları yere dayama meselesini unutmuştur, ki âlimler bu konu hakkında ihtilaf etmemişlerdir. Allah Resûlü'nün, 'وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى' ayetini nasıl okuduğunu unutmuştur. İbni Mes'ûd için namaz ile ilgili olarak bunları unutması mümkünse, elleri kaldırmak hususunda unutma ihtimalinin olmaması nasıl olabilir?' (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 2536)

Buhârî, Ref'u'l Yedeyn isimli eserinde der ki: 'İbrâhîm En-Nehaî'nin söylediği, onun zannıdır. Onun bu söylediğiyle, Vâil'in rivayet ettiği hadisin hükmü kalkmaz. Bilakis Vâil, Allah Resûlü'nü namaz kılarken gördüğünü ifade etmiştir. Aynı şekilde Allah Resûlü'nün ashabının da ellerini kaldırdıklarını birçok defa görmüştür.

Zâide'nin haber verdiği gibi… O, Âsım'dan, babasından ve Vâil ibni Hucr'dan rivayet ettiğine göre Vâil ibni Hucr, Allah Resûlü'nü namaz kılarken görmüştür. Allah Resûlü rükûya giderken ve rükûdan kalktığında ellerini kaldırmıştır. Vâil ibni Hucr devamla demiştir ki: 'Bundan sonra ben insanların yanına geldim. İnsanları soğuk bir zaman diliminde gördüm. İnsanların üzerinde geniş, büyük elbiseler vardı. Onların elleri o elbiselerin altından hareket ediyordu.''

Beyhakî, El-Ma'rife isimli eserinde demiştir ki: 'Şâfiî şöyle dedi: 'Evla olan Vâil'in sözünün alınmasıdır. Çünkü o, yüce bir sahabidir. Onun sözü, ondan mertebece altta bulunan bir kimsenin sözünden dolayı nasıl olur da reddedilebilir ki? Bilhassa onunla beraber birçok kişinin de rivayeti varken…'' " (Nasbu'r Râye, 1/397-402)

Elleri Bağlamak (Sünnet)

Namazda sağ eli solun üzerine koyarak bağlamak **namazın sünnetlerindendir.**

Sehl ibni Sa'd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar namazda sağ ellerini sol kollarının üzerine koymakla emrolunurlardı."[32]

Vâil ibni Hucr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi, Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza başlarken ellerini kaldırıp tekbir alırken görmüştür. -Hadis ravilerinden Hemmâm ibni Yahyâ ibni Dînâr, ellerini kulakları hizasına kadar kaldırdığını belirtmiştir- Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), tekbir aldıktan sonra elbisesine sarınmış bunun arkasından sağ elini sol elinin üzerine koymuş. Rükûya gitmek istediğinde ellerini elbisesinden çıkarmış arkasından ellerini kaldırmış ve tekbir getirmiş. 'Semiallahu limen hamideh' dediğinde ellerini kaldırmış, secde ettiğinde de ellerinin arasına secde etmiştir."[33]

Ebû Kabîsa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize imam olurdu ve sol elini sağ eliyle tutardı."[34]

İnsanın olduğu yerde mutlaka ihtilaf olacaktır. Zira insanın tabiatı ihtilafı gerektirmektedir. İhtilaf fıkhını bilmeyen insanların ümmet olması, tarihine sahip çıkması, insandaki o müthiş potansiyeli hak uğruna kullanması mümkün değildir. Bu sebeple bir uyanış hâlinde olan tevhidî hareketin ihtilaf fıkhını bilmesi gerekmektedir. Ehl-i Hadîs'in veya mezhep mutaassıplarının bağnazlığına İslami uyanışı mahkûm etmemelidir. Bu konuya katkı sunması için yaptığımız bir çalışmada, ihtilafı üçlü bir tasnife tabi tutmuş ve her bir kısmı delilleriyle izah etmeye çalışmıştık. Umuyorum ki ümmetin diriliş mücadelesine ve tevhidî çalışmaların bilinçlenmesine katkısı olur. (Geniş bilgi için bk. İhtilaf Fıkhı, Halis Bayancuk)

32. Buhari, 740

33. Müslim, 401

34. Tirmizi, 252; Sahabeden Abdullah ibni Zubeyr, tabiinden Hasan El-Basrî, tebe-i tabiinden İbrâhîm En-Nehaî, Leys ibni Sa'd ve İmam Mâlik'ten ellerin bağlanmayıp serbest bırakılacağı; Evzâî'den ise ister bağlanıp ister serbest bırakılacağı nakledilmiştir. (bk. El-Evsat, 3/92-93; El-Mecmû', 3/311) Bu âlimler görüşlerine dair sahih ve sarih/açık delil zikretmemişlerdir. Konuyla ilgisi olmayan namazda sükûneti emre delalet eden hadisleri (bk. Müslim, 430) ve bunun huşûya daha uygun olduğunu söylemişlerdir. Oysa on sekiz sahabiden neredeyse yirmi ayrı rivayet Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini bağladığına delalet etmiştir. (bk. Neylu'l Evtâr, 673 No.lu hadis şerhi) İmam Tirmizî elleri bağlamayı sahabe ve tabiine nispet etmiştir. (bk. Tirmizi, 252. hadis ve açıklaması) İlginçtir; İmam Mâlik, Muvatta'da elleri bağlama hadisini nakletmiş, ayrıca Abdulkerim ibni Ebî'l Muharik'in el bağlamayı tüm nebilere nispet eden eserini nakletmiştir. (bk. Muvatta, 436-437) Buna rağmen

A. Eller Nereye Konur?

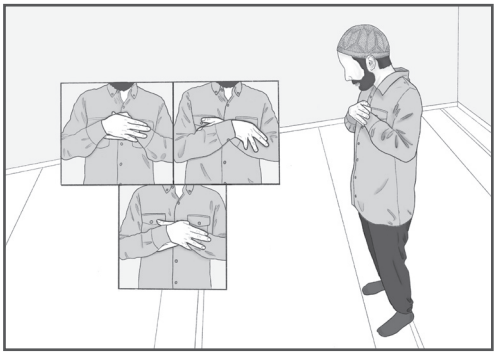

Sağ el sol elin üstüne konduktan sonra göğüs üstüne konur.

Vâil ibni Hucr'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ile birlikte namaz kıldım. Sağ elini sol elinin üzerine koydu ve göğsünün üzerinde birleştirdi."[35]

Tâvûs'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken sağ elini sol eli üzerine koyar ve göğsü üzerinde bağlardı."[36]

Beyhakî elleri göğse bağlamayı, "'(Buna şükür olarak) Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.'[37] tefsiri olarak Alî'den; boğaza yakın bağlamayı (göğsün üst kısmı) İbni Abbâs'tan nakletmiştir."[38]

---

sonradan gelenler hadisle değil, İbni Kâsım'ın eller bağlanmaz rivayetiyle amel etmiştir. (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/840) Tüm bu gerekçelerle; el bağlamanın sabit bir sünnet olduğunu, elleri bağlamamaya dair öne sürülen delillerin konuyla ilgisi olmayan deliller olduğunu anlarız. Elleri bağlamayıp serbest bırakmanın huşûya en uygun hâl olduğu ise kabul edilebilir değildir. Zira bu, nassın karşısında reyle hükmetmektir. Ki; bu rey de hatalıdır. Şöyle ki; insanların Allah'ı en iyi tanıyanı ve O'ndan en çok korkanı, dolayısıyla huşû sahibi Allah Resûlü'dür. O da (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda ellerini bağlamıştır. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

35. Sahîhu İbni Huzeyme, 479

36. Ebu Davud, 759

37. 108/Kevser, 2

38. Es-Sunenu'l Kubrâ, 2337-2339; Ellerin göbek üstüne ve göbek altına bağlanacağına dair rivayetler de varid olmuştur.

Alî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: "Namaz kılarken sağ eli sol el üzerine ve göbeğin altına koymak namazın sünnetlerindendir." (Ebu Davud, 756)

Cerîr ibni Abdulhamid'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: "Ben Alî'yi (namaz kılarken) sağ eliyle, göbeği üstünde (bulunan) sol bileği üzerinden tutarken gördüm." (Ebu Davud, 757)

Cerîr ibni Abdulhamid'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: "Namazda elleri eller üzerine koyma(nın yeri) göbek altıdır." (Ebu Davud, 758)

Açıkça söylemek gerekirse; hadis ilmi gereğince ellerin göğüste, göbek altında ve göbek üstünde olduğunu gösteren rivayetlerin tamamı, isnadında konuşulmuş, zayıflık gerektiren bir illet barındıran hadislerdir. Ancak bu zayıflar arasından zayıflığı en basit olan ve cebredilmeye müsait olan ellerin göğüs üzerinde bağlanması rivayetidir. Nihayetinde bu, bir tercih meselesidir. Bu nedenle

B. Eller Nasıl Bağlanır?

Râcih olanın elleri göğüste bağlamak olduğunu söyledik. Elleri göğüs üstünde bağlarken ellerin nasıl bağlanacağına dair farklı lafızlar varid olmuştur:

- Sağ eli sol kolun (bilek-dirsek arasında) herhangi bir yerine koymak.[39]
- Sağ elin avuç içini sol elin avuç dışının üstüne koymak.[40]
- Bileğe yakın olacak şekilde sağ eli sol kolun üzerine koymak.[41]

Bu, konu hakkında genişlik olduğunu ve kişinin sağ elini sol elin avuç dış yüzeyine, bilek ve bilekle dirsek arasında bir yere, göğüs üstüne bağlayabileceğini gösterir.

Aynı şekilde kişinin bir eliyle diğer elini tutması/kavraması,[42] diğer elini kavramadan yalnızca üstüne bırakmasının da[43] sünnette olduğunu gösterir.

Bu aktarılanlar Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini bağladığını, ancak bu konuda özel bir sünnet gözetmediğini, ellerini bağlarken geniş davrandığını gösterir. Hâliyle kişi; namazın meşru kılınmasında asıl gaye olan huşûya odaklanmalı, hakkında genişlik olan konularda detaycı olmamalıdır. Zira kalbini namaza bağlamayan insanın ellerini bağlayıp bağlamasının bir ehemmiyeti yoktur. İbadette istikamet; şekle bağlılığın ibadetin ruhuna; ibadet ruhunun şekle bağlılığa engel olmamasıdır.

Ebû Dâvûd (rahimehullah) ve Beyhakî (rahimehullah) konuya dair tüm hadisleri bir arada zikretmiş; İmam Tirmizî de konuya dair hadisi aktardıktan sonra: "Bunların her birinde onların yanında genişlik vardır." (bk. Tirmizi, 252 ve açıklaması) demiştir. İlginçtir; Şâfiî mezhebi âlimleri ellerin göğüs altında bağlanmasını tercih etmişlerdir. Ancak bu görüşe elleri göbek üstünde bağlama hadislerini değil (bk. Ebu Davud, 757); elleri göğüs üstünde bağlamayı gösteren hadisi delil almışlardır. (bk. El-Mecmû', 3/313)

Sonuç olarak; ilim talebesi kendini sahih hadisle, farklı bir ameli tercih edeni de zayıf hadisle amel ediyor görmemelidir. Kendinin zayıflar arasından birini sıhhate yakın bulduğunu farklı mezhepten âlimlerin de zayıflar arasından başka birini sıhhate daha yakın bulduğunu bilmelidir. Ki Ahmed ibni Hanbel (rahimehullah) göbek altında el bağlama hadisini rivayet eden Abdurrahman ibni İshâk'ı zayıf görmesine rağmen (bk. Ebu Davud, 758; Ayrıca bk. Et-Târîhu'l Kebîr, 6/327, 6839 No.lu ravi) bu hadisle amel etmiştir. (bk. Ebu Davud, 758) Ondan gelen bir rivayette ellerin göbek altında bağlanacağı söylenmiştir. (bk. Ahmed, 875)

39. bk. Buhari, 740
40. Ebu Davud, 758; Ebû Dâvûd, İmam Ahmed'in bu hadisi Abdurrahmân ibni İshâk nedeniyle zayıf gördüğünü belirtmiştir.
41. bk. Darimi, 1277
42. bk. Nesai, 887
43. bk. Buhari, 740

C. Elleri Bağlama Konusunda Kadın ve Erkek Arasında Fark Yoktur

Namazda elleri bağlamak konusunda kadın ve erkek arasında fark yoktur. Ahkâm hususunda kadınlar ve erkekler eşittir.

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kadınlar (hüküm konusunda) erkeklerin ikiz kardeşidir."[44]

Kadınla erkeği ayırıcı bir delil varid olmadıkça, sünnet konusunda kadın ve erkek aynı sorumluluğa sahiptir. Bu sebeple kadınlar da namazda ellerini göğüs üstünde bağlarlar.

D. Namazda Elleri Bağlamak ve Kulluğa Etkisi

Elleri bağlama, zillet içinde ihtiyacını talep eden kimsenin hâlidir. Aynı zamanda bu hâl kişiyi faydasız şeylerden alıkoyan ve huşûya en yakın olan hâldir. Bundan olsa gerek İmam Buhârî (rahimehullah), el bağlama hadislerinin peşinden Namazda Huşû diye bir bab açmıştır.[45]

Kişi ellerini bağladığında, ihtiyaçlarını hatırlamalı ve tüm bu ihtiyaçları karşılamaya kadir bir Rabbin huzurunda namaza durduğunu bilmelidir. Allah'ın (celle celaluhu) divanında ve O'na yöneldiğini, O'nunla (celle celaluhu) konuştuğunu, O'ndan istediğini bilmelidir. Bedeni el pençe divan dururken; kalbi, asi bir kölenin efendisine karşı lakayt tutumu içinde olmamalıdır. O an, Allah'ın (celle celaluhu) ona nazar ettiğinin ve ona yöneldiğinin şuurunda olmalıdır.

Ellerini niye bağladığı üzerinde düşünmelidir. O'nun (celle celaluhu) huzurunda bağlanmış elleri, olur olmadık yerde açmamalı; saçıyla, sakalıyla, bedeniyle… oynamamalı, huzurdaki kulluk duruşunu korumalıdır. Bazı insanlar bir büyüğe, hocaya, amire… gösterdikleri saygıyı dahi Allah'a (celle celaluhu) göstermekten imtina ediyorlar. Arkadaş meclisinde ayıplanmamak için uzak durdukları davranışları, namaza durunca rahatlıkla sergiliyorlar. Onlar, Allah'a, dolayısıyla da O'nunla buluşma olan namaza değer vermiyorlar. Şüphesiz ki insanın Allah katındaki değeri, Allah'a (celle celaluhu) ve O'nun şiarlarına verdiği değer kadardır.

44. Ebu Davud, 236; Tirmizi, 113
45. Açıklama için bk. Fethu'l Bârî, 740 No.lu hadis şerhi

Ahmed ibni Hanbel (rahimehullah) der ki: "Onların İslam'dan payı namazdan payları kadardır. İslam'a olan rağbetleri namaza olan rağbetleri kadardır. Ey Allah'ın kulu! Allah'la karşılaştığında İslam'dan hiç payın olmamasından sakın! Bil ki; İslam'ın senin kalbindeki payı namazın kalbindeki payı kadardır."[46]

İstiftah Duası (Sünnet)

İhram tekbiriyle Fâtiha Suresi arasında istiftah dualarından birini okumak **namazın sünnetlerindendir.** Namazda okunan duaların açılışı bu dualarla yapıldığından "açmak, açılış, anahtar" anlamında istiftah duası denmiştir.

A. Allah Resûlü'nden Varid Olan İstiftah Dualarından

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namaza başladığında tekbir ve kıraat arasında azıcık sükût ederdi.

Dedim ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Anam babam sana feda olsun, tekbir ile kıraat arasındaki sükût ettiğinizde ne okuyorsunuz?'

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Şu duayı okuyorum' buyurdu:

اَللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ

'Allah'ım! Beni günahlarımdan doğu ile batıyı uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Allah'ım, beyaz kumaş kirden nasıl temizlenirse beni de günahlarımdan öyle temizle. Allah'ım! Beni hatalarımdan su ile kar ile dolu ile yıkayıp temizle.' "[47]

Abde'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni'l Hattâb şu kelimeleri açık bir şekilde okurdu:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، تَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

46. El-Câmiu li Ulûmi'l İmâm Ahmed, 5/490
47. Buhari, 744; Müslim, 598

‘Allah’ım sana hamdederek seni tüm noksanlardan tenzih ederim. İsmin mübarek ve azametin yücedir. Senden başka ilah yoktur.’ ”[48]

Ebû Seleme ibni Abdurrahmân ibni Afv’dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

“Müminlerin annesi Âişe’ye, ‘Allah’ın Peygamber’i geceleyin namaz kılmaya kalktığında namazına ne ile başlardı?’ diye sordum.

Şöyle dedi: ‘Geceleyin namaz kılmaya başladığında namazına şu duayla başlardı:

اَللَّهُمَّ رَبَّ جَبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

‘Ey Cebrâîl’in, Mîkâîl’in, İsrâfîl’in Rabbi, göklerin ve yerin yaratıcısı, görüleni ve görünmeyeni bilen Allah’ım! İhtilaf ettikleri konularda kullarının arasında sen hüküm verirsin. Hakikat konusunda ihtilaf edilenlerde izninle sen beni doğruya ilet. Şüphesiz ki sen, dilediğini doğru yola iletirsin.’ ’ ”[49]

Alî ibni Ebî Tâlib’den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

“Peygamber namaza durduğu zaman şöyle derdi:

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

48. Müslim, 399
49. Müslim, 770

‘Ben yüzümü Hanif olarak gökleri ve yeri yaratan Allah’a döndüm. Ben müşriklerden değilim. Benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Ben bununla (Allah’ı tevhid ederek ibadet etmek ve şirkten sakınmakla) emrolundum ve ben Müslimlerdenim. Allah’ım, sen El-Melik’sin. Senden başka hiçbir ilah yoktur. Ben senin kulunum. Ben ki nefsime zulmettim, günahlarımı itiraf ediyorum. Benim bütün günahlarımı bağışla, çünkü senden başka günahları bağışlayan yoktur. Beni ahlakların en güzeline hidayet et, çünkü senden başkası ahlakların en güzeline hidayet edemez. Benden ahlakın kötülüğünü çevir, çünkü benden kötü ahlakı senden başkası defedemez. Senin çağrına uydum, buyruklarını kabul ettim. Bütün hayırlar senin elindedir. Şer ise sana ulaşamaz. Ben yalnızca sana dayanırım ve sana döneceğim. Sen yücesin ve üstünsün. Senden bağışlanma diler, sana tevbe ederim.’ ”[50]

Câbir ibni Abdullah’tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

“Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza başladığında önce tekbir getirir akabinde şöyle derdi.

إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ، وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ اهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَعْمَالِ، وَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَقِنِي سَيِّئَ الْأَعْمَالِ، وَسَيِّئَ الْأَخْلَاقِ، لَا يَقِي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ

‘Benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Ben bununla (Allah’ı tevhid ederek ibadet etmek ve şirkten sakınmakla) emrolundum ve ben Müslimlerdenim. Allah’ım beni amellerin ve ahlakın en güzeline hidayet et. Senden başka kimse beni onların en güzeline hidayet edemez. Ve beni amellerin ve ahlakın kötüsünden koru. Beni senden başka kimse onların kötüsünden koruyamaz.’ ”[51]

Muhammed ibni Mesleme’den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

“Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nafile namaza duracağı zaman kıraatten önce şöyle derdi:

اللَّهُ أَكْبَرُ، وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ، وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ

50. Müslim, 771
51. Nesai, 896

'Allah en büyüktür. Ben yüzümü Hanif olarak gökleri ve yeri yaratan Allah'a döndüm. Ben müşriklerden değilim. Benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Ben bununla (Allah'ı tevhid ederek ibadet etmek ve şirkten sakınmakla) emrolundum ve ben Müslimlerdenim. Allah'ım, sen El-Melik'sin. Senden başka hiçbir ilah yoktur. Sen her türlü eksiklik, kusurdan münezzehsin ve hamd sana aittir.' "[52]

B. İstiftah Dualarında Nebi'nin Uygulaması

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her namazda istiftah dualarından yalnızca birini okumuştur. Birden fazla istiftah duasını bir arada okumak onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinde yoktur.

Dikkatimizi çeken bir diğer uygulama; Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tek bir istiftahı sürekli okumadığı, farklı istiftah dualarını farklı zamanlarda okuduğudur. Bunun hikmetlerinden biri şu olabilir: İnsan tabiatı sürekliliği olan şeyleri âdetleştirmeye müsaittir. Âdetleşen şey sıradanlaşır ve etkisini yitirir. Farklı duaların okunması istiftahın kalp üzerindeki etkisini korumak için olmalıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Bir diğer hikmeti şu olabilir: İstiftah duası Allah'a (celle celaluhu) yapılacak münacatın girizgâhı, mukaddimesidir. İnsan kendinden büyük bir varlıktan bir şey isteyeceği zaman, onu överek konuşmaya başlar ve içinde bulunduğu durumu genel hatlarıyla özetler. Bu girizgâh da kişinin ihtiyacına ve istek makamının büyüklüğüne göre değişiklik arz eder… Şüphe yok ki namaz; başından sonuna kadar bir münacat/dua/niyazdır. İstiftah da bu münacatın girizgâhıdır. Bazen kulun kalbi kırıktır, mahcuptur… Günahların ağırlığı altında ezilmekte, arınmak istemektedir. Hâli bu olanın istiftahı, günahtan uzaklaşmayı, onun kalp üzerindeki lekelerinden arınmayı içkin, ilk sırada verdiğimiz istiftah olacaktır… Bazen kişinin kalbi iman ve muhabbetle dolup taşar. Rabbini övmek, O'nu (celle celaluhu) tüm eksikliklerden tenzih etmek, O'nun (celle celaluhu) uluhiyetini ilan etmek ister. Kalp tevhid ve muhabbetle dolup taşarken dil "Subhaneke" okur… Bazen şüpheler insanı dört bir yandan kuşatır; kalp bunalır, zihin karışır, ne yapacağını bilmez hâlde şaşkın kalır insan. Bu durumda O'ndan (celle celaluhu) hakla hükme-

52. Nesai, 898

dip insanların ihtilaf ettikleri konularda kendini hakka hidayet etmesini ister… İşte böyle! İnsanın münacatına uygun bir istiftahla Rabbinin huzuruna durması, istiftah farklılığının hikmetlerinden olmalıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

C. İstiftah Duası ve Namaza Etkisi

Başta istiftah olmak üzere, namazda okunan tüm kelimelerin manasını bilmelidir insan. Zira bu kelimeler, öylesine, alelade seçilmiş kelimeler değildir. Ya Allah (celle celaluhu) seçip Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) öğretmiş veya Allah'ı en iyi tanıyan Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) dilinden dökülmüş ve Allah'ın (celle celaluhu) onayıyla din kılınmıştır. Bu kelimeler/dualar namazın anahtarları konumundadır. Ona yerleştirilmiş hayır ve bereket hazinelerine erişmenin yolu, anahtarı tanımak ve doğru kullanmakla mümkündür.

Kelimelerin anlamı bilindiği gibi, tefekkür ederek okunmalı, ağzımızdan çıkanla kalpte olanın ve beden hâlinin uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Dil "Subhaneke" diyorsa, Allah'ım seni tüm eksikliklerden tenzih ediyorum diyordur. O ân kalp tüm eksikliklerden münezzeh, tüm övgülerin sahibi, ismi yüce, güçlü ve kendinden başka ilah olmayan bir Rabbin huzurunda olduğunu hissetmelidir. Eksiksiz olan Rabbe eksiksiz bir ibadet sunmaya gayret etmeli, insani olarak yapabileceğini ortaya koymalıdır. Beden de dile uyumlu davranmalı, kimin huzurunda olduğunu bilerek duruşuna çeki düzen vermelidir. "Senden başka ilah yok." derken, arkadaş ortamında yapmaktan hayâ ettiği davranışlar sergilememelidir. Dil "veccehtu" diyorsa; yüzüyle yani tüm benliğiyle Allah'a (celle celaluhu) yöneldiğini söylüyordur. Dil böyle söylerken gözler namaz kılınan mekânı taramamalı, kalp hayal âleminde gezinmemelidir. Şu unutulmamalıdır: Biz insanız ve ne yaparsak yapalım eksiklerimiz olacaktır. Kulluğumuz da bu genel kaideden istisna değildir. Bizi değerli kılan şey iyi yapma çabası, yani ihsan üzere kulluk uğraşıdır. Yüce Allah kalplerimizde samimiyet, O'nu (celle celaluhu) razı etme gayreti ve buna uygun çaba gördüğünde elimizden tutacak, azımızı çoğaltacak, Eş-Şekûr ismiyle amellerimizin karşılığını bereketlendirecektir.

İstiâze (Sünnet)

Kıraate başlamadan önce istiâze namazın ve (umumen kıraatin) **sünnetlerindendir.**

"Kur'ân okuyacağın zaman kovulmuş/taşlanmış şeytandan Allah'a sığın."[53]

Kişi ayette varid olduğu üzere mutlak olarak şeytandan Allah'a sığınırım diyebileceği gibi, farklı lafızlarla da şeytandan Allah'a (celle celaluhu) sığınabilir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah gece namazı için kalktığında önce tekbir alır ve subhaneke duasını okurdu:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، تَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

'Allah'ım sana hamdederek seni tüm noksanlardan tenzih ederim. İsmin mübarek ve azametin yücedir. Senden başka ilah yoktur.'

Sonra üç defa

لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ

'Allah'tan başka ilah yoktur.' **der.**

Sonra üç defa

اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا

'Allah en büyüktür.' **der.**

Sonra da

أَعُوذُ بِاللهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ، وَنَفْخِهِ، وَنَفْثِهِ

'Taşlanmış, Allah'ın rahmetinden kovulmuş şeytandan, şeytanın ilişmesinden, şeytanın kibirlenmesinden ve şeytanın hayırsız sözler söyletmesinden **her şeyi bilen ve işiten Allah'a sığınırım.**' derdi."[54]

53. 16/Nahl, 98
54. Ebu Davud, 775; Tirmizi, 242

A. İstiâze Nerede Okunur?

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) namazının tüm ayrıntılarını bize aktaran sahabe, onun (sallallahu aleyhi ve sellem) yalnızca ilk rekâtta istiâze okuduğunu aktarmışlardır. Her ne kadar ayetin umumu her Kur'ân okunuşunu, dolayısıyla her rekâtı kapsasa da, Kur'ân'ı ulaştırmak[55] ve açıklamakla[56] memur Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yalnızca ilk rekâtta istiâze yapmıştır.

B. İstiâzenin Namaza Etkisi

Namazda ve namaz dışında Kur'ân okumaya istiâzeyle başlamak, önemli bir kulluk kaidesine işaret eder. Şöyle ki; insî ve cinnî şeytanlar Kur'ân'ın lafzını tahrif edemezler. Zira o, Yüce Allah'ın koruması altındadır. Ancak Kur'ân okuyan kimsenin kalp ve zihin dünyasına vesveseyle etki edip, Kur'ân'la sıhhatli bir ilişki kurmasına engel olabilirler.

Örneğin,

• Okuma esnasında zihni türlü düşüncelerle meşgul edip, ayetler üzerinde hakkıyla düşünüp öğüt almamıza engel olurlar. Böylece Kur'ân boğazdan kalbe inmez. Ki bu; Kur'ân'ın bizzat kendi dilinden yerilmiş bir sıfattır.

"Onlar Kur'ân'ın (derin anlamlarını anlayacak şekilde dikkatli) düşünmüyorlar mı? Şayet Allah'tan (değil de) bir başka yerden gelmiş olsaydı onda çok fazla çelişki/zıtlık bulurlardı."[57]

"Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?"[58]

• Bazen batıl itikad, zan ve kuruntularla Kur'ân'ın anlamını tahrif eder, okuyanın yanlış anlamasını sağlarlar. Bu; birincisinden daha tehlikelidir. Çünkü burada kişinin yanlış anlayışını Kur'ân'dan zannetmesi, Allah'la aldanması ve aldatması söz konusudur. Kur'ân'ı çokça okumalarına rağmen yoldan sapan ve Allah Resûlü'nün dilinde yerilen Hariciler, bu sınıftandır.

55. bk. 5/Mâide, 67
56. bk. 16/Nahl, 44
57. 4/Nisâ, 82
58. 47/Muhammed, 24

Yuseyr ibni Amr'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sehl ibni Huneyf'e 'Resûlullah'tan Hariciler hakkında herhangi bir şey söylerken işittin mi?' diye sordum. Sehl şöyle dedi: 'Ben Allah Resûlü'nü elini Irak tarafına doğru uzatarak şöyle buyurduğunu işittim: 'Bu taraftan bir kavim çıkacak, onlar Kur'ân okurlar, Kur'ân onların köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Onlar atılan bir okun avı delip geçmesi gibi İslam'dan çıkarlar.' "[59]

Ebû Saîd El-Hudrî ve Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anhum) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'İleride ümmetim arasında anlaşmazlıklar ve bölünmeler olacaktır. Bunlar arasında bir grup güzel laf edecek ama işleri bozuk olacak, Kur'ân okuyacaklar fakat Kur'ân gırtlaklarından aşağıya inmeyecektir. Okun yaydan fırladığı gibi dinden çıkacaklar. Atılan ok nasıl geri yaya dönmezse onlar da dinlerine dönmezler. Onlar insan ve hayvan tüm yaratılmışların en şerlileridir. Onları öldürenlere veya onların öldürdüğü kimseye ne mutlu. Kendileri insanları Allah'ın Kitabı'na çağırıyorlar fakat kitap ile alakaları yoktur. Onlarla savaşan kimse Allah'a onlardan daha yakın olur.'

Orada bulunanlar, 'Ey Allah'ın Resûlü onların simaları nasıl olacak?' diye sordular.

O da, 'Saçlarını kökten tıraş etmiş olacaklardır.' buyurdu."[60]

• Bazen kişiyi Kur'ân'ın harfleri, güzel sesle okunması, tecvidi gibi hususlarla meşgul eder; kalplere şifa ve nur olan anlamlarından uzaklaştırırlar. Bugün şahit olduğumuz Kur'ân'ı güzel okumak için bu denli çaba gösterip de, onun ahkâmını bireysel ve toplumsal hayata hâkim kılma konusunda bu denli umursamazlık başka nasıl izah edilebilir?

Örnekler çoğaltılabilir. Bu kadarla iktifa edip asıl konuya gelmek istiyorum: Kur'ân okumak gibi salih bir amelde dahi, şeytanın amelimizi ifsad etme tehlikesiyle karşı karşıyayız. Allah'a (celle celaluhu) ne kadar yakın olursak olalım, şeytan o amelimizi bozmaktan geri durmayacaktır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi sellem) amelini ifsad etmekten dahi geri durmamıştır.

59. Buhari, 6934; Müslim, 1068
60. Ebu Davud, 4765

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Dün gece cinlerden bir ifrit (veya benzeri bir ifade kullandı), namazımı bozmak için âniden bana saldırdı. Fakat Rabbim ona karşı beni galip getirdi. Sabahlayınca hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Sonra kardeşim Suleymân'ın, 'Rabbim! Beni bağışla ve bana benden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülk ver. Şüphesiz ki sen, (kullarına karşılıksız veren) El-Vehhâb'sın.'[61] dediğini hatırladım (ve onu tutup bağlamaktan vazgeçtim)."[62]

Tüm bunlar bizim Allah'a sığınmaya olan ihtiyacımızı gösterir. Zira sığınmak en değerli ibadetlerden biridir. Kişinin Yüce Allah'a olan ihtiyacını/fakrını hissetmesi ve tüm acziyetinin bilincinde olarak Rabbine yönelmesidir. Namazda istiâze yapan kişi, bunları hissederek ve tüm namaz boyunca bu şuuru koruyarak huzurda durmalıdır. Namazın herhangi bir yerinde unuttuğunu, daldığını, şeytanın namazını ifsad ettiğini fark ettiğinde; durmalı ve kalpten bir içtenlikle Rabbinin yardımına talip olmalıdır. Şeytanın namazın her ânını ifsad etmek için özel bir çabası olduğunu ve bu iş için görevli şeytanlar olduğunu unutmamalıdır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'ne namazda iken sağa sola bakmayı sordum.

Bana dedi ki: 'Bu şeytanın kulun namazından kapıp çaldığı bir şeydir.' "[63]

Ebû'l Alâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Ebi'l Âs, Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelmiş ve, 'Ey Allah'ın Resûlü, şeytan, benimle namazım ve kıraatım arasına girdi, namazımı karıştırmaktadır.' demiş.

Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu, 'Hınzeb' denilen şeytandır. Bunu hissettiğinde Allah'a sığın (Eûzu Billahi de) ve sol tarafına üç defa tükür.' buyurmuş.

O da, 'Söylenileni yaptım, bu durumu Allah benden giderdi.' demiştir."[64]

61. 38/Sa'd, 35
62. Buhari, 461; Müslim, 541
63. Buhari, 751
64. Müslim, 2203

Fâtiha Suresi'ni Okumak (Rükun)

Namazda Fâtiha Suresi'ni okumak, **namazın rükunlarındandır**.

Ubâde ibni Sâmit'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân'ın ilk suresi olan Fâtihatu'l Kitab'ı okumayan bir kimsenin namazı olmaz."[65]

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah, Ebû Bekir ve Ömer namaza Fâtiha Suresi ile başlarlardı."[66]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Kim Fâtiha'yı okumaksızın namaz kılarsa, namazı eksiktir, namazı eksiktir, namazı eksiktir, tam değildir.'

Ebû Hureyre'ye, 'Biz imamın arkasında da namaz kılıyoruz?' denildi.

O da şöyle dedi: 'Sen içinden oku. Çünkü ben, Resûllah'ı şöyle buyururken işittim:

'Yüce Allah, 'Namazı (namaz suresi olan Fâtiha Suresi'ni) benim ile kulum arasında iki kısma ayırdım. Kulumun istediği şey verilecektir.' **buyurmuştur.**

Kul, الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ dediğinde,

Allah, 'Kulum bana hamdetti.' buyurur.

Kul, الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ dediğinde,

Allah, 'Kulum beni övdü.' buyurur.

Kul, مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ dediğinde,

Allah, 'Kulum, beni yüceltti.' der.

Kul, إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ dediği zaman

Allah, 'Bu benimle kulum arasındadır. Kulumun istediği şey verilecektir.' der.

65. Buhari, 756; Müslim, 394
66. Buhari, 743; Müslim, 399

Kul, إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ dediğinde,

Allah, 'Bu da kuluma ait bir bölümdür. Kulumun istediği kuluma verilecektir.' der." [67]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) içinde Fâtiha Suresi olmayan namazın eksik olduğunu, bu eksikliğin de namazı "yok" hükmünde kılacağını belirtmiştir. Râcih olan; Fâtiha Suresi'nin her namazda, her rekâtta ve imam olsun Me'mûm olsun herkese farz olduğudur. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir. [68]

A. Fâtiha Suresi'yle İlgili Meseleler

1. Besmele, Fâtiha Suresi'nden Bir Ayettir

Fâtiha okuyan kişi Besmele'yi okumalıdır. Besmele, Fâtiha Suresi'nden bir ayettir. Bu konu âlimler arasında ihtilafa neden olsa da, deliller Besmele'nin Fâtiha Suresi'nden bir ayet olduğunu göstermektedir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ubey ibni Ka'b namaz kılıyorken yanına vardı ve 'Ey Ubey' dedi. Ubey yüzünü çevirip baktı fakat cevap vermedi. Ama namazını kısa kesip bitirdi ve Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) vardı, 'Selam sana olsun Ey Allah'ın Resûlü.' dedi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) da selamını aldı ve 'Sana seslendiğimde neden cevap vermedin?'

Ubey, 'Ey Allah'ın Resûlü, namazdaydım.'

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah'ın bana vahyettiği Kur'ân'da, 'Ey iman edenler! Sizleri, size hayat verecek şeylere davet ettiğinde Allah'a ve Resûl'e icabet edin.' [69] emrini görmedin mi?'

Ubey, 'Evet gördüm.' dedi ve 'İnşallah bir daha bu hataya düşmem.' dedi.

67. Müslim, 395
68. bk. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 95. Bab
69. 8/Enfâl, 24

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Sana ne Tevrât'ta ne İncîl'de ne Zebûr'da ne de Kur'ân'da bir benzeri indirilmemiş olan bir sureyi öğretmemi ister misin?'

Ubey de, 'Evet Ey Allah'ın Resûlü.' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Namazda nasıl okursun?' buyurdu.

Ubey, Ummu'l Kur'ân olan Fâtiha Suresi'ni okudu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu okuduğun Fâtiha Suresi'nin bir eşi ne Tevrât'ta ne de İncîl'de ne de Zebûr'da ne de Kur'ân'da indirilmiştir. O yedi ayetli olup devamlı tekrar edilendir ve bana verilen Kur'ân'dan bir parçadır.' "[70]

Allah Resûlü Fâtiha Suresi'ni "Seb'u'l Mesânî" yani "ayetleri tekrar eden yedi" diye isimlendirmiştir. Fâtiha Suresi, Besmeleyle birlikte yedi ayettir.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) besmele ininceye kadar surenin sona erdiğini bilemezdi."[71]

Besmele de Kur'ân ayetlerinden bir ayet gibi indirilmiştir ve sahabe onu Mushaf'a yazmıştır. Kur'ân'dan olmayan bir şeyi Kur'ân'a yazmaları düşünülemez.

2. Açıktan Okunan (Sabah, Akşam, Yatsı) Namazlarda Besmele Sessiz Okunur

Besmele, Fâtiha Suresi'nden bir ayet olmasına rağmen, cehri namazlarda sessizce okunur. Yani; imam Besmele'yi sessiz, Fâtiha Suresi'nin kalan kısmını sesli okur.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, Ebû Bekir ve Ömer, namaza 'Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.' ayetiyle başlardı."[72]

Bir rivayette şöyle geçmektedir:

"Kıraatin başında ve sonunda Besmele'yi zikretmezlerdi."[73]

70. Tirmizi, 2875; Ayrıca bk. Ahmed, 21095; Muvatta, 222
71. Ebu Davud, 788
72. Buhari, 743
73. Müslim, 399

Diğer bir rivayette ise şöyle geçmektedir:

"Besmele'yi açıktan okumazlardı."[74]

3. İmamın Arkasında Fâtiha Okumanın Gerekliliği

Râcih olan, imamın arkasında namaz kılanların Fâtiha okumasının zorunlu olmasıdır.

Ubâde ibni Sâmit'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir seferinde sabah namazını kıldırdı ve okumada zorlandı ve namazını bitirince dedi ki: 'Gördüğüme göre imamın arkasında sizler de okuyorsunuz.'

Biz de, 'Evet vallahi okuyoruz.' dedik.

Bunun üzerine, 'Öyle yapmayın, sadece Fâtiha Suresi'ni okuyun yeterlidir. Çünkü Fâtiha Suresi'ni okumayanın namazı yoktur.' buyurdu."[75]

Bu, sahabe ve tabiinden ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür.[76]

Beyhakî bu görüşü sahabeden Ebû Hureyre, Ömer, Alî, Câbir, Ubâde ibni Sâmit , Ubey ibni Ka'b, Abdullah ibni Mes'ûd, Muâz ibni Cebel, İbni Abbâs'dan… (radiyallahu anhum) nakleder.[77] İmam Buhârî de 'Tabiinden ve ilim ehlinden sayamayacağım kadar (çok) insandan'[78] yani tabiin cumhurundan nakleder.[79]

74. Nesai, 906; Besmelenin okunuşuyla ilgili zâhirî birbiriyle çelişkili rivayetler varid olmuştur. Bu zıtlığı gidermenin (rivayetlerin arasını cem etmenin yolu) şudur: Besmeleyi okuduğunu nefyeden rivayetler açıktan/sesli okumayı nefyetmiş; okuduğunu ispat eden rivayetler de sessiz okuduğunu ispat etmiştir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir. (bk. Bulûğu'l Merâm, 278)

75. Ebu Davud, 823; Tirmizi, 311

76. bk. Tirmizi, 247 No.lu hadis açıklaması

77. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 2928-2940

78. El-Kırâetu Halfe'l İmâm, Beyhakî, s. 10

79. Farklı görüşler ve delilleri için bk. Muvatta, 224-227; Ebu Davud, 826; Tirmizi, 312; İbni Mace, 848; Bu rivayetlere dayanarak bazı âlimler imamın arkasında mutlak olarak Kur'ân okunmayacağını, Yüce Allah'ın "Kur'ân okunduğunda onu dinleyin ve susun…" (7/A'râf, 204) emri gereği suskun kalınacağını söylemişlerdir. Bir grup ilim adamı da imamın açıktan/sesli okuduğu namazlarda Fâtiha Suresi'nin okunmayacağını, sessiz okunan namazlarda Fâtiha Suresi'nin okunacağını söylemişlerdir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir; râcih olan, Ehl-i Hadîs'in çoğunluğunun tercih ettiği görüştür. Zira bu görüş tüm delilleri bir araya toplayan ve hepsiyle amel eden görüştür.

4. Me'mûm Fâtiha Suresi'ni Ne Zaman Okur?

İmamın arkasında namaz kılan kimsenin iki hâli vardır:

• Sessiz okunan (öğle, ikindi) namazlarda istediği yerde Fâtiha Suresi'ni okur.

• Sesli okunan (sabah, akşam, yatsı) namazlarında nerede Fâtiha Suresi'ni okuyacağı âlimler arasında ihtilaf konusu olmuştur. Tercih ettiğimiz sıralama şu şekildedir:

a. Fâtiha Suresi'nden sonra imamın susmasını ve bu suskunluk sırasında cemaatin Fâtiha Suresi'ni okuyacağını söylemişlerdir.

Semure'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) namazındaki okumada, iki sefer durakladığını biliyorum.

İmrân ibni Husayn bu görüşümü kabul etmeyip, 'Bir sefer duraklardı.' dedi. Bunun üzerine Medine'de bulunan Ubey ibni Ka'b'a bu durumu mektupla sorduk.

Ubey cevap olarak, 'Semure bunu ezberlemiştir.' diye yazdı.

Saîd diyor ki: Katâde'ye 'Bu iki duraklama nedir?' diye sorduk. O da şöyle cevap verdi: 'Birinci duraklama namaza başladığında, ikinci duraklama ise (وَلَا الضَّالِّينَ) dedikten sonradır.' "[80]

Bu görüşe göre; imam Fâtiha Suresi'ni okuduktan sonra, bir müddet susmalı ve cemaatin Fâtiha'yı okumasına müsaade etmelidir.

b. Şayet imam Fâtiha Suresi'ni okuduktan sonra susmuyorsa, ayet sonlarındaki duraklarda imamın okuduğu ayet okunur.

80. Ebu Davud, 777; Tirmizi, 251; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. Zira hadisin ravileri Hasan El-Basrî'nin (rahimehullah), sahabeden Semure ibni Cundeb'den (radiyallahu anh) işitip işitmediğinde ihtilaf edilmiştir. Râcih olan Hasan El-Basrî'nin (rahimehullah), Semure'den (radiyallahu anh) işittiği ve hadisin isnadında kopukluk olmadığıdır. Zira İmam Tirmizî başta bu hadis olmak üzere, Sünen'de dört farklı yerde Hasan'ın (rahimehullah), Semure'den (radiyallahu anh) işittiğini sahih kabul etmiş; konumuza dair sekte hadisine de 'hasen' demiştir. (bk. Neylu'l Evtâr, 724 No.lu hadis şerhi) İmam Buhârî Sahih'inde İbni Sîrîn'in (rahimehullah) Hasan El-Basrî'ye akika hadisini kimden işittiğini sorduğunu, onun da Semure'den dediğini aktarmıştır. (bk. Buhari, 5472) Bu da Hasan'ın (rahimehullah) Semure'den (radiyallahu anh) işittiğini gösterir. Ayrıca İmam Dârekutnî (rahimehullah) hadisin tüm ravilerinin güvenilir olduğunu belirtmiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 777 No.lu hadis şerhi)

İmam Tirmizî (rahimehullah) Ehl-i Hadîs'in çoğundan; imamın açıktan okuduğu yerlerde Me'mûmun okumayacağını, imamın (ayet sonlarında) durduğu suskunlukları/sekteleri takip edip orada okuyacağını aktarır.[81]

Buna göre; imam bir ayeti okuyup bir sonraki ayete başlamadan, orada bir boşluk oluşur. Cemaat bu boşlukta o ayeti okuyarak parça parça Fâtiha Suresi'ni tamamlar.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İmam ile beraber farz namazı kılan kimse Fâtihatu'l Kitâb'ı imamın sustuğu/durakladığı yerlerde okusun. Ummu'l Kitâb'ı bitiren kimseye o yeterlidir."[82]

Beyhakî (rahimehullah) bu görüşü sahabeden Ebû Hureyre (radiyallahu anh) ve Abdullah ibni Amr ibni'l Âs (radiyallahu anh) kanalıyla nakleder.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İmamlar sustukları zaman okuyun. Okudukları zaman da susun. Eksik olan namaz, içerisinde kıraat olmayan namazdır."[83]

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sahabeler, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sustuğu zaman arkasından okuyorlardı. Okuduğu zamanlarda okumuyorlardı. Sustuğu zaman yine okuyorlardı. Allah Resûlü dedi ki: 'İçerisinde Ummu'l Kur'ân okunmayan namaz eksiktir.' "[84]

c. İmam ihram tekbirinden sonra istiftah duası için sustuğunda, cemaat Fâtiha Suresi'ni okur.

Saîd ibni Cubeyr'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Geçmişte) imamlar namaz için tekbir aldıklarında, arkalarındaki cemaatin Fâtiha Suresi'ni okuduğundan emin olmadan Fâtiha Suresi'ni (açıktan) okumaya başlamazlardı."[85]

81. Tirmizi, 312 No.lu hadis açıklaması

82. El-Mustedrek, 868; Bu hadiste Fayd İbni İshâk Er-Rakkî adında bir ravi vardır. İbnu Hibbân bu kişiyi "Es-Sikât" isimli kitabında zikreder ve "Hata yapardı." der. (bk. Es-Sikât, 9/12) Diğer ravi Muhammed İbni Abdillah İbni Ubeyd İbni Umeyr El-Leysi'dir. Buhârî onun hakkında "munkeru'l hadîs" demiştir. (bk. El-Kâmil fî Duafâi'r Ricâl, 6/220)

83. El-Kırâetu Halfe'l İmâm, Beyhakî, 220

84. age. 236

85. El-Kırâetu Halfe'l İmâm, Beyhakî, 237; El-Kırâetu Halfe'l İmâm, Buhari, 164

d. Yukarıda sayılan yerlerin hiçbirinde okuyamadığı takdirde, rükûya gitmeden önce hızlıca Fâtiha Suresi'ni okur sonra rükûya gider. Zira Fâtiha Suresi'ni okumadığı takdirde namazın bir rüknunu ihlal etmiş; rükûya biraz geciktiği takdirde namazının sünnetlerinden/adaplarından birini ihlal etmiş olacaktır. Aynı şekilde Fâtiha Suresi'ni okuyacak fırsat bulamıyorsa, gerekirse imamla beraber; o Fâtiha Suresi'ni okurken onunla birlikte ayetleri tekrar ederek okur. Bu durumda "okunan Kur'ân'ı dinleme" adabına riayet etmemiş olsa da, namazın rüknunu yerine getirmiş olacaktır.[86]

"Mekhûl akşam yatsı ve sabah namazlarında her rekâtta Fâtiha Suresi'ni içinden okurdu. Bir defasında Mekhûl 'İmam sesli okuduğu vakitte Fâtiha Suresi'ni okurken sesini kestiği yerlerde sen de Fâtiha Suresi'ni gizlice oku. Eğer imam sesini kesmez ve duraklamaz ise ondan önce, onunla beraber veya ondan sonra mutlaka oku. Hiçbir durumda onu okumayı terk etme.' dedi."[87]

5. Allah Resûlü'nün Fâtiha Kıraati

Katâde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Enes'e, 'Allah Resûlü nasıl Kur'ân okurdu?' diye sordular.

O da, 'Uzatılması gereken yerleri uzatarak okurdu.' diye cevap verdikten sonra Besmele'yi okudu ve بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ kelimelerini uzattı."[88]

86. Fâtiha Suresi'nin her rekâtta okunma zorunluluğu sahih ve sarih naslarla varid olmuştur. Kur'ân okunduğunda dinleme zorunluluğu ise (bk. 7/A'râf, 204) ihtilaflıdır. Ayetin delaleti, kime hitap ettiği ve hangi okumayı kastettiği hususunda farklı görüşler vardır.

"Bu ayetin indirilişi hakkında ihtilaf edilmiş olup konu hakkında beş görüş vardır:

Birincisi: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) farz namazlarda Kur'ân okudu. Sahabe de arkasında seslerini yükselterek okudular.' Bu, İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) görüşüdür.

İkincisi: 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken müşrikler kendisine gelirdi. Bazıları bazılarına, 'Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken (anlaşılmasın diye) sesler çıkarın.' derdi. İşte ayet bu yüzden inmiştir.' Bu da Saîd ibni'l Museyyeb'in (rahimahullah) görüşüdür.

Üçüncüsü: 'Ensâr'dan bir genç vardı, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân okuduğu zaman o da okurdu. Ayet bu sebeple inmiştir.' Bu da Zuhrî'nin (rahimahullah) görüşüdür.

Dördüncüsü: 'Onlar namaz farz kılındığı ilk zamanlarda namazdayken kendi aralarında konuşurlardı. Bir adam gelir, arkadaşlarına, 'Kaç rekât kıldınız?' derdi. Onlar da, 'Şu kadar.' derlerdi. Bunun üzerine bu ayet indi.' Bu da Katâde'nin (rahimahullah) görüşüdür.

Beşincisi: 'Ayet cuma günü hutbede imamı dinleme hakkında indi.' Bu da Âişe, Saîd ibni Cubeyr, Atâ', Mucâhid, Amr ibni Dînâr (rahimahumullah) ve diğerleri tarafından rivayet edilmiştir." (Zâdu'l Mesîr, 432-433, A'râf Suresi, 204. ayetin tefsiri)

87. Ebu Davud, 825

88. Buhari, 5046

Umumen Kur'ân'ı, hususen Fâtiha Suresi'ni tertil üzere, tane tane, ağır ağır okumak sünnettir.

Nâfi'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hafsa'ya (radiyallahu anha), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kıraati soruldu.

Hafsa, 'Siz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi okuyamazsınız.' dedi.

'Sen bize anlat.' dediler.

Hafsa okumaya başladı. Okurken yavaş ve ağır bir şekilde okudu. (Hadisi rivayet ettiğim ravilerden) İbni Ebî Muleyke bize Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kıraatını anlattı. 'اَلْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ' dedi. Sonra durdu. 'اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ' dedi sonra durdu. Ardından 'Mâlikî yevmi'd din' 'مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ' diye okudu."[89]

6. Fâtiha Suresi'ni Bitirince "Âmin" Demek

Fâtiha Suresi'ni bitirdikten sonra imamın ve Me'mûmun "âmin" demesi sünnettir. Şayet cemaatle kılınıyorsa, imamla birlikte yüksek sesle "âmin" denir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'İmam 'âmin' dediği zaman siz de 'âmin' deyin. Zira meleklerle aynı ânda 'âmin' demeye muvaffak olan bir kimsenin geçmiş günahları bağışlanır.'

İbni Şihâb şöyle demiştir: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) 'âmin' derdi.' "[90]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İmam Fâtiha Suresi'ni bitirip غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ dediği zaman siz de 'âmin' deyin. Zira meleklerle aynı ânda 'âmin' demeye muvaffak olan bir kimsenin geçmiş günahları bağışlanır."[91]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabe "âmin" kelimesini yüksek sesle ve uzatarak söylerdi.

89. Ahmed, 26470
90. Buhari, 780; Müslim, 410
91. Buhari, 782

Vâil ibni Hucr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü وَلاَ الضَّالِّينَ ayetini okuduktan sonra آمِينَ derdi ve bunu söylerken sesini yükseltirdi. (Tirmizî'nin rivayetinde,) Sesini uzatırdı."[92]

"Atâ' şöyle demiştir: ' 'Âmin' demek bir duadır. Abdullah ibni Zubeyr namaz kıldırdığında hem kendisi hem de cemaat 'âmin' derdi. Hatta yükselen ses mescidde yankılanırdı.'

Ebû Hureyre namaz kıldıran imama, 'Benden önce hareket edip de beni seninle birlikte 'âmin' demekten mahrum bırakma.' derdi.

Nâfi şöyle demiştir: 'Abdullah ibni Ömer 'âmin' demeyi terk etmezdi ve cemaati de bunu söylemeye teşvik ederdi. Ben ondan 'âmin' demenin çok hayırlı olduğuna dair pek çok söz işittim.' "[93]

7. Fâtiha Suresi'ni Bilmeyen Ne Okur?

Kişinin Fâtiha Suresi'ni öğrenmesi farz ilim kapsamındadır. Zira vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.[94] Ancak kişi Fâtiha Suresi'ni bir özür nedeniyle öğrenemiyor ya da İslam olduktan sonra Fâtiha Suresi'ni öğrenecek kadar zamanı olmadan namaz vakti girerse, namazını bildiği kadarıyla kılar. Allah (celle celaluhu) kimseyi gücünden fazlasıyla sorumlu tutmaz.

Abdullah ibni Ebî Evfa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek, 'Benim Kur'ân'dan bir şeyler öğrenmeye gücüm yetmiyor. Bana namazda yetecek kadar Kur'ân'dan bir şeyler öğret.' dedi.

Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem),

سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

' 'Allah yücedir ve eksiksizdir. Bütün övgüler Allah'adır. Allah'tan başka gerçek

92. Ebu Davud, 932; Tirmizi, 248
93. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 111. Bab başlığı
94. bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 1/531

ilah yoktur ve Allah en büyüktür. Tüm kuvvet ve kudret Allah ile, tüm güçlerin kullanımı sadece yüce ve büyük olan Allah iledir.' duasını oku.' **buyurdu.**

Adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu Allah içindir kendim için ne okuyayım.' dedi.

Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem),

اَللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي وَاهْدِنِي

'Allah'ım bana rahmet et, beni rızıklandır, bana afiyet ver ve hidayete erdir.' diye dua et.' **buyurdu. Adam ayağa kalkarak eliyle işaret ederek (dua et böylece bize) dedi.**

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İşte bu kimse avcunu hayırla doldurdu.' **buyurdu."**[95]

Hadiste geçtiği kadarını yapamayan, şayet Kur'ân'dan bir ayet dahi biliyorsa onu okur.

"Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun."[96]

Kur'ân'dan bilgisi olmayan, Yüce Allah'ın huzurunda durur ve mutlak olarak O'nu (celle celaluhu) över, tesbih eder.

B. Fâtiha Suresi ve Namaza Etkisi

Fâtiha Suresi; namazın her rekâtında tekrar eden, bir Müslim'in gün içinde en fazla okuduğu Allah kelamıdır. Aynı zamanda Sure, Kur'ân'ın mukaddimesi/ön sözü kılınmıştır. Hiç şüphesiz bu, Sure'nin kalp üzerinde etkisi ve Allah'la (celle celaluhu) yapılan kulluk sözleşmesinin özünü ihtiva etmesindendir. Onu tedebbür ederek okuyan kul, gün içinde, defalarca Rabbiyle sözleşmesini yenileyecek, eskiyen ve yıpranan kulluk duygularını onaracak, imanını tazeleyecektir. Her namazdan yeniden doğmuş, hastalıktan şifa bulmuş, dinlenmiş ve güçlenmiş olarak çıkacaktır.

Fâtiha Suresi'ni tedebbür etmek için, ona dair bilgiye sahip olmak, ayetlerin inceliğini kavramak gerekmektedir. Aslında bu, tüm Kur'ân ayetleri

95. Ebu Davud, 832
96. bk. 73/Muzzemmil, 20

için geçerlidir. Tedebbür, bilgiye tabidir. Zira bizler Arap değiliz; Arap olanlarımız da Kur'ân'ın incelikli ve etkileyici dilini anlayacak donanımdan yoksundur. En derinlikli ilmî mahfillerde dahi, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemin fasih Arapçası konuşulmamakta/yazılmamaktadır. Bu da Arap olsun, Acem olsun, Kur'ân'ı tedebbür edecek olanların, ona dair bir ön bilgiye sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Her Müslim, zaman zaman, hayatında çokça tekrar eden bu sureye dair okumalar yapmalı, onu tedebbür ederek tefsir bilgisini yenilemelidir. Zira tedebbür de insan tabiatından bağımsız değildir. Sürekli tekrar eden şeyi sıradanlaştıran ve bıkkınlık duyan insan tabiatı, yeni bilgilerle canlı tutulmayan tedebbürü de sıradanlaştırmakta bir zaman sonra da yaptığı işten usanmaktadır. Madem Kur'ân Allah'ın (c.c.) sofrasıdır, madem derine daldıkça sayısız lezzet ve envaiçeşit inci barındıran bir denizdir; madem onunla yükselmenin ve yücelmenin bir sınırı yoktur; öyleyse ondan istifade etmek için gerekli donanımı sürekli yenilemeli, yeni bilgilerle takviye etmeliyiz. Çaba bizden başarı Allah'tandır.[97]

97. **Fâtiha Suresi'ne Dair Açıklamalar**

Yukarıda istiaze ve besmeleye dair açıklamalar yapıldı. Burada Fâtiha Suresi'nin diğer ayetlerine temas edeceğiz, Allah'ın izniyle.

İkinci Ayetin Manası

"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (1/Fâtiha, 2)

Ayetin Anlamı

El-Hamd: Hamd kelimesinin başında var olan "el" takısının üç anlamı bulunmaktadır. Bu ayette istiğrâkiyye manasındadır. "Hepsi, tamamı" gibi bir mana verebilecek olan "el" takısı, başına geldiği kelimeyle beraber "bütün hamdler" anlamına gelmiştir.

Hamd: Arap lugatında zem/yergi kelimesinin zıddıdır. Şer'î istılahta ise, "Allah'ın sıfatlarını zikredip sevgi ve ta'zîmle O'nu anmak ve övmek" anlamındadır. Çoğu insanın yaptığı "Hamd, Allah'ı övmektir." tarifi eksiktir. Çünkü övgü, hamdi karşılayabilecek bir kelime değildir. Kişi kendisinden daha düşük rütbeli birini övebileceği gibi kendisinden yüce birini de övebilir. Sevdiğini övebileceği gibi sevmediği birini mecburiyet ya da ihtiyaç nedeniyle de övebilir. Hamd ise böyle değildir. Birinin, muhatabını tazim ederek, kendisinin kul olduğunu bilerek ve muhatabına olan sevgisini hissederek anması ve övmesidir. Bu tanımla beraber hamd ve şükür kavramlarının da farklı olduğu açığa çıkar. Şükür, belirli bir iyilik karşısında iyiliğin kaynağını ikrar ve iyilik sahibine teşekkür etmektir. Hamd ise, bir iyilik olsun ya da olmasın bir varlığı onda var olan ve övülmeyi hak eden yüce sıfatlarıyla tanımak ve övmektir. Bu nedenle hamd, yalnızca, tek ilah olan Allah'a mahsustur.

Lillahi: Allah için, demektir. Allah lafz-ı celilesinin başında bulunan "Lam" harf-i cer harflerindendir. Dilbilimciler, bitiştiği isme yirmiye yakın farklı anlam katacağını belirtmişlerdir. Bunlardan istihkak (hak etme, hak sahibi olma) ve ihtisas (bir şeye has, özel olma) anlamları ayet için geçerlidir. Hamdi hak eden de hamdin yalnızca kendisine has olduğu da Allah'tır.

Rabbi'l âlemin: Âlemlerin Rabbi olan Allah, anlamına gelir. Rab; lugatta terbiye eden, idareci, efen-

di, mülk sahibi gibi anlamlara gelir. Âlem ise varlıkları sınıf ve kategorilerine göre birbirinden ayırır. İnsan âlemi, cinler âlemi, hayvanlar âlemi vb… Kur'ân'ın inmesiyle beraber Er-Rabb ismi, Allah (cc) için en fazla kullanılan isimlerden biri olmuştur. Çünkü müşrikler Allah'ın varlığını ve yaratma, rızık verme, kâinat işlerini idare etme gibi özelliklerini ikrar etmekle beraber; O'nun yetkilerini başka varlıklara veriyor, hayatın bazı alanlarında Allah yokmuş gibi kendilerini rab yerine koyuyorlardı. Müşriklerin Şuayb'a (as) söyledikleri şu söz, konuya açıklık getirir mahiyettedir:

"Demişlerdi ki: 'Ey Şuayb! Atalarımızın ibadet ettiği (putları) ve mallarımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmeyi bırakmayı, namazın mı sana emrediyor? Şüphesiz ki sen, yumuşak huylu ve olgun/aklı başında bir adamsın.'" (11/Hûd, 87)

Onlar hayata müdahale etmeyen; nasıl ibadet edileceğine karışmayan; çarşıya, pazara, ekonomiye kurallar koymayan bir rab istiyorlardı. Mekkeli müşriklerin Dâru'n Nedve isimli şehir parlamentosu veya kabileler meclisine girdiklerinde Er-Rabb olan Allah'ı unutup askerî, siyasi, ekonomik ve millî meselelerde heva ve arzularına uygun kararlar almaları bunun sonucuydu.

Bu bozuk anlayışı düzeltmek için İslam, daha ilk ayetlerinde Er-Rabb ismine ve bu ismin hayatın her alanını kuşattığına vurgu yaptı.

Bu açıklamalara binaen denilebilir ki:

Hamdlerin tamamı; âlemlerin sahibi, idarecisi ve efendisi olan Allah'a (cc) aittir ve O'nun hakkıdır.

Ayetin Genel Anlamı

Hamdin Hayatı Kuşatması

Allah (cc), Kitab'ına yüce zatına hamdederek başlamıştır. Alî'ye (ra) hamd kelimesi sorulduğunda, "O, Yüce Allah'ın nefsi için razı olduğu bir sözdür." cevabını vermiştir. (bk. Tefsîru İbni Ebî Hâtim, 4/1258, 7073 No.lu rivayet)

Kitab'ına hamdle başlayan Rabbimiz (cc), Kur'ân'ın farklı yerlerinde dünyanın ve ahiretin her lahzasında hamdin olduğunu belirtmiştir:

"Hamd Allah'adır. O (Allah) ki; göklerde ve yerde olanların tümü O'na aittir. Ahirette de hamd O'nadır. O, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm, (her şeyden haberdar olan) El-Habîr'dir." (34/Sebe', 1)

"O, kendisinden başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilahın olmadığı Allah'tır. Başta da (dünyada) sonda da (ahirette) hamd O'na aittir. Hüküm yalnızca O'nundur. O'na döndürüleceksiniz." (28/Kasas, 70)

"Biz, onların göğüslerinde kine/hınca/öfkeye dair ne varsa hepsini çekip almışızdır. Onların altlarından ırmaklar akar. "Bizi buna ulaştıran Allah'a hamd olsun. Eğer Allah, bizi bu (nimetlere) eriştirmeseydi kendiliğimizden bunlara erişmemiz mümkün olmazdı. Andolsun ki, Rabbimizin resûlleri bize hakla geldiler. Onlara: 'İşte bu, yaptığınız (salih) amellere karşılık mirasçısı kılındığınız cennettir.' diye seslenilir." (7/A'râf, 43)

"Orada duaları: 'Allah'ım, sen eksiklerden münezzehsin.' (birbirlerine) dilekleri: 'Selam/Esenlik!' ve dualarının sonu: 'Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.' şeklindedir." (10/Yûnus, 10)

Her şey, Allah'ı hamdiyle tesbih etmektedir.

Allah (cc), müminin dikkatini bir hakikate çekmekte; hamdedenin yalnızca insanlar olmadığını, her şeyin ama her şeyin O'nu hamdiyle tesbih ettiğini haber vermektedir:

"Yedi gök, yer ve bu ikisi içinde olanlar O'nu tesbih eder. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, (kulların hak ettikleri cezayı erteleyen) Halîm, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr'dur." (17/İsrâ, 44)

"Gök gürültüsü O'nu hamd ile, melekler de korkularından tesbih etmektelerdir. Yıldırımlar gönderir ve Allah hakkında tartışıp duranlardan dilediğini çarpar. O, azapla yakalaması çetin olandır." (13/Ra'd, 13)

"Meleklerin arşın etrafını sarmış (bir şekilde), Rablerini hamd ile tesbih ettiğini görürsün. Aralarında hak ile hüküm verilmiş ve: 'Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.' denilmiştir." (39/Zumer, 75)

Kâinatta, yerde ve gökte, bildiğimiz ve bilmediğimiz âlemlerde bir hamd korosu vardır ve ubudiyet ahengi içinde Allah'a (cc) hamdedip O'nu tesbih etmektelerdir. "Elhamdulillahi Rabbi'l Âlemîn." diyen kulun bu manevi sesi işitmesi, bu manevi koroya dâhil olması ve kâinattaki her zerreyle beraber Allah'a hamdetmesi istenmektedir.

Hamd, kulu Rabbine (cc) yakınlaştıran bir vesiledir.

Salih ameller arasında hamdin ayrı bir yeri vardır. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla melekler, Allah'a (cc) hamd lafızlarını nasıl kayıt altına alacaklarını bilemez ve bu durumu Allah'a arz ederler:

İbni Ömer (ra) şöyle rivayet etmektedir:

"Resûlullah şunu anlattı: 'Allah'ın kullarından biri, 'Rabbim, zatının celaline, saltanatının azametine yakışacak şekilde sana hamdederim.' dedi.

Yazıcı melekler için bunu yazmak zor geldi. Bunu nasıl yazacaklarını bilemediler. Semaya çıktılar ve şöyle dediler: 'Rabbimiz, senin kulun öyle bir söz söyledi ki, onu nasıl yazacağımızı bilemiyoruz.'

Azîz ve Celîl olan Allah, kulunun ne söylediğini daha iyi bildiği hâlde dedi ki: 'Kulum ne dedi?'

Melekler, 'Rabbimiz, o şöyle dedi: 'Rabbim, zatının celaline, saltanatının azametine yakışacak şekilde sana hamdederim.''

Yüce Allah, o iki meleğe şöyle buyurdu: 'Bu sözü kulumun söylediği şekilde yazınız. Nihayet o bana kavuşunca bu sözün karşılığını ona ben vereceğim.'' " (İbni Mace, 3801)

Abdullah ibni Abbâs (ra) şöyle dedi:

"Müminlerin annesi Cuveyriye binti'l Hâris (ra) şöyle dedi: 'Nebi, bir gün sabah namazını kıldığı sırada, Cuveyriye namaz kıldığı yerde tesbihat yapıyorken, Cuveyriye'nin yanından dışarı çıktı. Sonra Nebi kuşluk vakti olunca geri döndü. Cuveyriye namaz kıldığı yerde (hâlâ) oturuyor idi ve Nebi ona şöyle dedi: 'Sen, yanından ayrıldığım zamandaki hâl üzere mi devam ediyorsun?'

Cuveyriye de 'Evet.' cevabını verdi.

Bunun üzerine Nebi şöyle buyurdu: 'Allah'a yemin olsun ki ben senden sonra şu dört kelimeyi, üç kere söyledim ki eğer bu kelimeler senin bugünden beri söylemiş olduğun kelimelerle tartılsaydı, benim söylediklerim, senin söylediklerini tartardı, (yani ağır gelirdi):

Yarattıklarının sayısınca, kendisinin razı olacağı kadar, arşının ağırlığı ve kelimelerinin çokluğunca hamdederek Allah'ı tüm noksanlıklardan tenzih ederim.'' " (Müslim, 2726)

Hakiki bir hamd için Allah'ı (cc) tanımak gerekir:

Hamd, Allah'ın (cc) sıfatlarını zikredip sevgi ve tazimle O'nu anmak ve övmektir, demiştik. Her ân ve durumda böylesi yüce ve eksikliklerden münezzeh bir rabb olduğu için O'nu anıp övmemiz, hamddir. Hamdin hakiki anlamda vuku bulması ve kişinin kulluk mertebelerinden "hamidun/hamdedenler" (9/Tevbe, 112) derecesine ulaşması için Allah'ı, O'nun güzel isimlerini ve yüce sıfatlarını tanıması gerekir. Allah'ın (cc) zatını hamd ile övdükten hemen sonra âlemlerin Rabbi, Rahmân ve Rahîm, Melik isimlerini zikretmesi "Hakiki bir hamd için Allah'ı tanımak gerekir." kaidesini desteklemektedir.

Üçüncü Ayetin Manası

"(O,) Er-Rahmân ve Er-Rahîm'dir." (1/Fâtiha, 3)

Rabbimizin bu iki isminin anlamı ve aralarında bulunan fark yazının girişinde, besmele bahsinde ele alınmıştı.

Ayetin Genel Anlamı

Kurtubî (rh) bu ayetle ilgili şu tespiti yapar: "Yüce Allah 'Âlemlerin Rabbi' olmakla kendi zatını nitelendirdikten sonra 'Rahmân ve Rahîm' olmakla da kendisini nitelendirmektedir. 'Âlemlerin Rabbi' olmakla nitelendirilmesinde korkutan anlamı bulunduğundan dolayı hemen akabinde 'Rahman

ve Rahîm' ile nitelendirmiştir. Çünkü bu da (korkutmanın aksi olan) teşvik ihtiva etmektir. Böylelikle Yüce Allah hem kendisinden korkmayı hem de nimetlerine ümit beslemeyi ifade eden niteliklerini bir arada zikretmiş olur. Bu, O'na itaatte daha çok yardımcı olsun, isyandan daha çok uzaklaştırıcı olsun diye böyle gelmiştir. Tıpkı Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: 'Kullarıma haber ver ki, ben gerçekten mağfireti bol ve Rahîm olanım. Benim azabımda elbette en acıklı azaptır.' (15/Hicr, 49-50) '(O Yüce Allah) günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden, azabı şiddetli olan ve nimeti geniş olandır.' (40/Mü'min, 3)" (Tefsîru'l Kurtubî, 1/372, Fâtiha Suresi 3. ayetin tefsiri)

Bu, kulun kulluk çizgisinde istikamet bulması ve yoldan çıkmaması için elzem olan bir ruh hâlidir. Dengeli bir kulluğun olmazsa olmazı, kalbin korku ve ümit içinde olmasıdır. Kişi Allah'ın (cc) celal ve azamet sıfatlarını hatırlayıp Rabbine karşı mehafet ve haşyetle dolmalı, sonra O'nun cemal sıfatlarını hatırlayıp yüreği sevgi ve umutla dolup taşmalıdır. Ta ki masiyetler ve gaflet kendisini kuşattığında umut, nimetler unutturup şımarttığında korkuyla dengede kalabilsin:

"Kullarıma haber ver. Şüphesiz ki (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr, (kullarına karşı merhametli) Er-Rahîm olanın ta kendisiyim. Ve şüphesiz ki benim azabım, can yakıcı azabın ta kendisidir." (15/Hicr, 49, 50)

Allah'ın (cc) Engin Rahmeti

Yüce Allah (cc) kullarına olan merhamet ve şefkati nedeniyle rahmeti üzerine farz kılmış ve rahmetinin gazabını geçmesini dilemiştir:

"Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde de ki: 'Selam olsun size. Rabbiniz rahmeti kendi üzerine yazdı. (Şöyle ki:) Sizden her kim bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra onun ardından tevbe eder ve (hatasını) düzeltirse, hiç şüphesiz O (Allah), (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr ve (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir.' " (6/En'âm, 54)

"Bize bu dünyada da ahirette de iyilik yaz. Şüphesiz ki (tevbe edip, hidayetini umarak) sana yöneldik. (Allah) buyurdu ki: 'Azabıma gelince, onu dilediğime isabet ettiririm. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu, korkup sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize iman edenlere yazacağım.' " (7/A'râf, 156)

Şayet Allah'ın (cc) rahmeti olmasaydı kul için dünya ve ahiret hayatı diye bir şey olmazdı. Çünkü kulun yararına olan her şey Allah'ın rahmetiyle gerçekleşmektedir.

Örneğin, gece ve gündüz Allah'ın rahmetiyle yer değiştirmekte, böylece insanlar için çalışıp dinlenecekleri zaman dilimleri oluşmaktadır:

"İçinde dinlenesiniz ve Allah'ın lütfundan arayasınız diye, sizin için geceyi ve gündüzü yaratması O'nun rahmetindendir. Umulur ki şükredersiniz." (28/Kasas, 73)

Ve Allah (cc) kullarına önemli bir soru sorup düşünmelerini istemektedir:

"De ki: 'Görüşünüz nedir? (Söylesenize!) Allah Kıyamet Günü'ne kadar, geceyi üzerinize sürekli kılsa Allah'tan başka hangi ilah size aydınlık getirebilir? Dinlemez misiniz?' De ki: 'Görüşünüz nedir? (Söylesenize!) Allah, Kıyamet Günü'ne kadar, gündüzü üzerinize sürekli kılsa Allah'tan başka hangi ilah içinde dinleneceğiniz geceyi size getirebilir? Görmez misiniz?' " (28/Kasas, 71-72)

Gemiler denizin üzerinde Allah'ın rahmetiyle yüzmekte, insanlar gemiler vasıtasıyla taşınmaktadır:

"Zürriyetlerini dolu gemide taşımış olmamız da onlar için bir ayettir. Binmeleri için (gemi) benzeri yarattığımız şeyler de (onlar için bir ayettir). Dilesek (gemileri suda yüzdürmez ve) onları boğarız. Ne kimse yardımlarına yetişebilir ne de kurtarılabilirler. Onlara rahmet etmemiz ve (ecelleri olan) belirlenmiş süreye kadar faydalandırmamız başka." (36/Yâsîn, 41-44)

Evet, Allah (cc) rahmet etmese ve suyun kaldırma kuvvetini çekip alacak olsa, gemilere verdiği suyun üzerinde akıp gitme iznini geri çekse insanları boğulmaktan kim kurtarabilirdi?

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Sizden hiç kimseyi ameli cennete sokmaz.'

Dediler ki: 'Seni de mi, ey Allah'ın Resûlü?'

Allah Resûlü, 'Evet. Şayet Allah'ın rahmeti ve fazlı olmasa benim amelim de beni cennete sokmaz.' buyurdu." (Buhari, 5673)

Bir kulun, ömür boyu işlediği salih ameller Allah'ın (ﷻ) ona bahşettiği sayısız nimet karşısında bir hiçtir. Verilen nimetler ile yapılan ameller karşılaştırılacak olsa muhtemelen tek bir nimetin karşılığı dahi tahsil edilmemiş olacaktır. İşte bu noktada Allah'ın rahmeti devreye girecek ve kulun imdadına yetişecektir. Şayet Allah'ın rahmeti olmasaydı bütün bir insanlık ebedî olarak cehennemde kalacak, cennetin kokusunu dahi duyamayacaktı. Bunlar düşünüldüğünde Nûr Suresi'nde iki defa tekrar eden şu ayet daha iyi anlaşılacaktır:

"Şayet üzerinizde Allah'ın ihsan ve lütfu olmasa ve Allah (tevbeye muvaffak kılan ve tevbeleri çokça kabul eden) Tevvâb, (hikmet ve hüküm sahibi olan) Hakîm olmasaydı (hâliniz nice olurdu)?" (24/Nûr, 10)

Fâtiha Suresi'yle mümine, Allah'ın rahmeti her gün defalarca hatırlatılmakta ve önemli bir mesele insanın gündemine yerleştirilmektedir.

Allah'ın (ﷻ) rahmeti nasıl elde edilir? Rabbimiz rahmet sahibidir ve rahmete nail olmanın yollarını Kitab'ında belirtmiştir. Bunlar mutlaka öğrenilmeli ve hayata geçirilmelidir. (Geniş bilgi için bk. El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 1/73-102)

Dördüncü Ayetin Manası

Kulun, Rabbini övdüğü ilk üç ayetten sonra, yine bir övgü ve tazim ifadesi olan dördüncü ayette Allah (ﷻ) şöyle buyurur:

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

"Din (Ahiret) Günü'nün sahibidir." (1/Fâtiha, 4)

Mâlik/(مَالِكِ): Mülk sahibi ve mülkünde dilediği gibi tasarruf edebilen, demektir. (bk. El-Mufredât, s. 775, m-l-k maddesi)

Yevm/(يَوْمِ): Gün, demektir.

Ed-Dîn/(الدِّينِ): Din kelimesi; borç, itaat, hesap, kanun, töre, mükâfat gibi anlamlara gelmektedir. (bk. Lisânu'l Arab, 13/169-171, Ed-Dîn maddesi) Gün kelimesiyle bir arada kullanıldığında hesap, ceza, mükâfat günü gibi anlamlara gelir. Bu da Kıyamet Günü'ne işaret eder.

Genel Anlam

İnsan, "Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (1/Fâtiha, 2) ayetini okuduğunda zihninde beliren mana, dünya hayatı ve içinde bulunan âlemlerdir. Allah (ﷻ), mülkünün ve egemenliğinin dünyayla sınırlı olmadığını, ahiret yurdunun sahibinin de kendisi olduğunu kula ikrar ettirir.

Bu ikrarın ve sürekli tekrar edilmesinin, kişinin nefsini terbiye etmesinde ve istikamet üzere kalmasında önemli bir etkisi vardır.

İnsan, tabiatı itibarıyla unutkan ve buna bağlı olarak gaflete düşmeye meyyal bir yapıya sahiptir. Rahata düşkünlüğü de eklenince, İslami ve insani sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanır. Tabiatında var olan bu olumsuzlukları "hesap verme" düşüncesiyle dengeler. Ahirete iman, yani El-Melîk olan Allah'ın (ﷻ) huzurunda durup yaptıklarından ve yapmadıklarından sorguya çekilecek olma düşüncesi, mümini terbiye eder, hayra ve salih amele teşvik eder.

Kalplerin katılaştığı, iradenin gevşediği, hayra yönelik istek ve iştiyakın hissedilmediği zamanlarda bu ayet ve içerdiği anlam hatırlanmalı; bir Din Günü'nün olduğu, hesabın görüleceği ve mükâfatların dağıtılacağı gerçeği unutulmamalıdır:

"O gün, onlar açığa çıkarlar. Onlardan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. (Allah seslenir:) 'Bugün, hâkimiyet/egemenlik kimindir?' (Zatında, fiillerinde ve sıfatlarında tek olan) El-Vâhid ve (her şeye boyun eğdirip hükmüne ram eyleyen) El-Kahhâr olan Allah'ındır." (40/Mü'min (Ğafir), 16)

"O gün, hâkimiyet/egemenlik Allah'ındır. Onların arasında hükmeder. İman edip salih amel işleyenler, Naim Cennetlerindelerdir." (22/Hac, 56)

Ayetin mümini terbiye eden ikinci yönü ise, insanın dünya malıyla olan ilişkisine yöneliktir. Bilindiği üzere, insan dünya malına düşkün ve ona aşırı bir sevgiyle bağlı olarak yaratılmıştır:

"Kadınlar, evlatlar, kantar kantar altın ve gümüş, besili atlar, hayvanlar ve ekinlerden oluşan şehvetlerin sevgisi insanlara süslü gösterildi." (3/Âl-i İmrân, 14)

İnsanın en zor imtihanlarından biri, malı elde etmesine rağmen istikameti koruyabilmesi ve malın afetlerine düşmemesidir. Tehlikenin boyutlarının anlaşılması için Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) konuya dair yaptığı uyarılara bakmak yeterli olacaktır:

Amr ibni Avf El-Ensârî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a yemin olsun ki, sizin için fakirlikten korkmuyorum. Endişem, sizden öncekilere dünyanın açılıp serildiği gibi size de açılması, onların dünya için yarışıp rekabet ettiği gibi sizin de onda yarışıp rekabet etmeniz ve (dünyanın) onları helak ettiği gibi sizi de helak etmesidir." (Buhari, 3158; Müslim, 2961)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendilerini uyardığında şaşıran, böyle bir topluluğu hiçbir şeyin bozamayacağını düşünen sahabiler, onun vefatından sonra toplumun hızla değiştiğini görmüş ve bu olumsuz değişimi esefle dillendirmişlerdir:

Abdurrahman ibni Avf (radıyallahu anh) bu uyarıları işittiğinde, "Ne olacak! Allah nasıl emrettiyse öyle davranırız." (Müslim, 2962) diyenlerdendi. Fetihlerle beraber zenginleşen İslam toplumunu ve yaşananları gördüğünde ise, "Biz, Allah Resûlü'yle beraber zorluklarla imtihan edildik, sabrettik. Ondan sonra rahatlıkla imtihan edildik, sabredemedik." (Tirmizi, 2464) demiştir.

Yine, önüne konan mükellef bir sofra karşısında gözyaşlarını tutamamış, Mus'ab ibni Umeyr'i (radıyallahu anh) hatırlamış ve "O, benden daha hayırlı olmasına rağmen, onu defnettiğimiz zaman, ayaklarını örtsek başı, başını örtsek ayakları açıkta kalıyordu. Korkarım ki, iyiliklerimizin karşılığı bize dünyada verilmiş olsun." (Buhari, 1275) demiştir.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere mülkle imtihan, çetin bir imtihandır. En seçkin nesiller dahi bu imtihan karşısında zorlanmışlardır.

Bu imtihanı kaybedenlerde bazı hasletler açığa çıkar:

Mülkle imtihan olup imtihanı kaybedenler azgınlaşırlar. Her şeyi kendilerinden bilmeye başlarlar. İlk kaybettikleri şey şükür ve Allah'ın (celle celâluhu) verdiğini, O'nun yolunda harcamamak olur. Sonra büyüklenmeye başlar, insanları küçümserler. Bunun bir adım sonrası zulüm ve zorbalıktır. Kendilerinde insanlara hakaret ve eziyet etme hakkı görürler. Adım adım, mülk sahibi olmak ile melik olmayı karıştırırlar. Allah'ın hakkını ihlal etmeyle başlayan çöküş, kul hakkı ve zulümle dibi bulur. "Mâliki yevmi'd din" ayeti böylesi bir çöküş ve sapma yaşanmasın diye manevi bir bariyer görevi görür. Okudukça insana bir şey anlatır: "Sen melik değilsin, mülkün sahibi Allah'tır. Sen yalnızca bir emanetçisin. El-Melîk olan Allah, bir gün seni, elindeki her şeyden hesaba çekecektir."

İnsanların hesaba çekileceği o dehşetli günde tüm insanlık, Yüce Allah'ın (celle celâluhu) şöyle buyurduğunu işitecektir:

"Kıyamet Günü'nde Allah, gökleri dürer. Sonra sağ eline alır ve 'Ben, El-Melîk olanım. Nerede büyüklenenler? Nerede zorba olanlar?' der.

Sonra sol eliyle yerleri dürer ve 'Ben, El-Melîk olanım nerede zorba olanlar? Nerede büyüklenenler?' der." (Müslim, 2788)

Öyleyse "mâliki yevmi'd din" denildiğinde, iki yönlü olan kalp arındırılmalıdır. Unutmaya, gaflete, tembelliğe yer verilmemelidir. Çünkü, kulları bekleyen bir hesap günü ve o gün herkesi hesaba çekecek El-Melîk olan Rabbleri vardır ve Allah'ın, kullarına bahşettiği mülk, onlar için imtihandır. "Şükredecekler mi, Allah yolunda infakta bulunacaklar mı, kulların hakkını gözetecekler mi?" diye sınanmaktalardır.

Beşinci Ayetin Manası

"Biz, yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz." (1/Fâtiha, 5)

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyake/(إِيَّاكَ): "Sana" anlamına gelir. Munfasıl/Ayrı yazılan zamirlerdendir.

Na'budu/(نَعْبُدُ): "İbadet ederiz." anlamındadır. "a-b-d" kökünden türeyen bu kelime; ezilmek, zelil olmak, boyun eğmek, boyunduruk altına girmek gibi anlamlara gelir. (bk. Tehzîbu'l Luğa, 2/138-140, Muhtâru's Sıhâh, s. 198, a-b-d maddeleri) Şeriat, bu kelimeye ek olarak sevgi ve isteğe bağlı boyun eğme anlamını eklemiştir. Yani, "Gönülden, isteyerek ve tam bir muhabbetle sana boyun eğer, sana kulluk eder ve sana ibadet ederiz." denilmiş olur.

Nesta'in/(نَسْتَعِينُ): "Yardım dileriz." anlamındadır. "a-v-n/Avn" kökünden türeyen bu kelime, kayıtsız, mutlak olarak yardım anlamına gelmektedir. (bk. Lisânu'l Arab, 13/298 vd, a-v-n maddesi)

İbadetin ve Yardım Talebinin Yalnızca Allah'a Olması

Arap lugatının bilinen kaidelerinden biri, cümlede sonda gelmesi gereken kelime veya kelime grubunun öne alınması ya da önde olması gereken kelime veya kelime grubunun sona ertelenmesi anlamına gelen "hasr"dır.

Hasr, cümleye "yalnızca, sadece" gibi anlamlar katar. Burada fiil ve failden sonra gelmesi gereken "sana/(إِيَّاكَ)" sözcüğü cümlenin başına alındığı için, "Yalnızca/Sadece sana ibadet eder ve yalnızca/sadece senden yardım dileriz." anlamına gelmiş olur.

Neden Hasr?

Tapınma, ibadet ve daha büyük bir güce sığınma ihtiyacı, insanın fıtrî ihtiyaçlarındandır. Bu nedenle insanlık tarihi boyunca yüce sıfatlara sahip bir yaratıcının varlığına iman ve O'nun (cc) ibadet ve kulluğu hak ediyor olması, insanlığın genel kabulü olagelmiştir.

Ne var ki insanlar bunu kabul etmekle beraber, Allah (cc) ile aralarına aracılar koymuş, O'nun katında değerli ve sözü geçer kabul ettikleri varlıklara da ibadet edip, tapınmışlardır.

Bu sebeple Allah (cc) tarafından gönderilmiş hiçbir peygamber, kavimlerini Allah'a imana ya da Allah'a (cc) ibadete davet etmemiş; yalnızca ve sadece bir olan Allah'a ibadete, O'nun dışında ibadeti hak eden hiçbir ilahın olamayacağı gerçeğine, yani tevhide davet etmişlerdir.

"İyyake na'budu ve iyyake nestaîn." ayeti; kişinin, nebilerin çağrısına icabet edip, bir ve tek olan Allah'a (cc) kulluğu kabul ettiğinin, yani tevhidin kabulüdür.

Mümin, bu ayeti okuduğunda tüm zerrelerine kadar bunu hissetmeli, kulluğu Allah'a (cc) hasretmeyen müşriklerden ayrıldığını ve peygamberlerin cemaatine mensup olduğunu bilmeli, en önemlisi de El-Azîz ve El-Hamîd olan Allah'a kul olmanın izzet, şeref ve lezzetini tatmalıdır.

Kulluk ve Yardım

Allah'tan (cc) yardım istemek, O'na ibadetin çeşitlerinden biridir. Buna rağmen ayrı bir başlık olarak ibadetin yanında zikredilmiş olmasının bir hikmeti olmalıdır. Kanaatimizce bu durum için iki önemli hikmet zikredilebilir:

a. Allah'a (cc) kulluk yapabilmek, ancak O'nun yardımıyla mümkündür. El-Musteân olan Rabbimiz yardım etmeyecek ve izin vermeyecek olsa yaprak kıpırdamayacağı gibi, kulluğun hiçbir çeşidinin yapılması da mümkün olmayacaktır.

Peygamberler bu hakikati çok iyi idrak ettiklerinden olsa gerek her hâllerinde Allah'a (cc) yönelmiş, ibadet ve kulluklarını yapabilmek için O'nun yardımına ve tevfikine olan ihtiyaçlarını izhar etmişlerdir.

İşte muvahhidlerin imamı olan İbrâhîm'in (as) kendi ve zürriyeti için yaptığı bazı dualar:

"…Beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut." (14/İbrahîm, 35)

"Rabbim! Beni ve zürriyetimi namazı dosdoğru kılanlardan eyle. Rabbimiz! Duamı kabul et." (14/İbrahîm, 40)

"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş iki kul ve soyumuz içinden sadece sana teslim olan bir ümmet kıl! Nasıl ibadet/hac edeceğimizi bize göster! Tevbelerimizi kabul et. Şüphesiz ki sen, (tevbeye muvaffak kılan, tevbeleri çokça kabul eden) Et-Tevvâb, (kullarına karşı en merhametli olan) Er-Rahîm'sin." (2/Bakara, 128)

Suleymân'ın (aleyhisselam) duası:

"(Suleymân, karıncanın) sözü nedeniyle tebessüm ederek güldü. Dedi ki: 'Rabbim! Bana ve anne babama verdiğin nimetlerden ötürü sana şükretmemi ilham et/beni şükre sevk edip yönlendir. Razı olacağın salih ameller yapmaya muvaffak kıl. Ve beni rahmetinle salih kulların arasına dâhil et.' " (27/Neml, 19)

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), Muâz ibni Cebel'e (radıyallahu anh) öğrettiği dua:

"Ey Muâz! Ben seni seviyorum, her namazın akabinde şöyle demeyi bırakma: 'Allah'ım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve güzel bir şekilde sana ibadet etmek hususunda bana yardım et!' " (Ebu Davud, 1522; Nesai, 1303)

Bilinmelidir ki, kulluğun istikrar ve istikameti, Allah'tan (celle celâluhu) istenilen yardım oranındadır. İçtenlikle, yalvara yakara ve Allah'ın yardımını bekleyerek yapılmayan kulluk, istikrarlı olmayacak, kesintiye uğrayacaktır. İstikrar sağlandığındaysa istikameti kaybedecek; kulluğumuz gözümüzde büyüyecek, kibir ve ucuba sevk edecek, başkalarını küçümsememize neden olacak veya riyayla yok hükmünde olacaktır.

İbadet ve yardım konusunu inceleyen âlimlerden İbni Teymiyye (rahimehullah) insanların bu bağlamda dört kısma ayrıldıklarını belirtmiştir:

"1. Allah'a kulluk eden, ama O'ndan yardım isteme hususunda yetersiz olanlar. Bu durum, en fazla âlimler ve fakihlerde görülür. Bu nedenle amellerinde süreklilik yoktur, çeşitlilik vardır.

2. Allah'tan yardım talebinde bulunan, fakat O'na ibadet etmekten uzak duranlar. Bunlar, duayı kendilerini kandırmak ve vicdanlarını rahatlatmak için kullanırlar.

3. Hem kulluktan hem de yardım talebinden nasibi olmayanlar. Bunlar yaratılmışlar arasındaki en şerli insanlardır.

4. Allah'a kulluk yapmakla beraber, her daim Allah'tan yardım talebinde bulunanlar. Bunlar, hakiki müminlerdir." (Mecmûu'l Fetavâ, 10/32-35)

b. İbadetin bu çeşidinde insanların çoğunun sapması ve Allah'a (celle celâluhu) ortak koşmalarıdır.

İnsanlar, Allah'a (celle celâluhu) uzak olduklarına, günahları nedeniyle O'na doğrudan dua edemeyeceklerine ve mutlaka araya hatırı sayılır dostlar/veliler koyup, onların şefaat ve himmetleriyle Allah'ın yardımına nail olabileceklerine inanmışlardır. Bu sapkın düşünce onları farklı arayışlara itmiş, kimisi gök cisimlerini, kimi melekleri, bir kısmı peygamberler ve salih kulların ruhlarını, bir kısmı cinleri… Allah (celle celâluhu) ile aralarına aracı kılmışlardır.

Oysa âlemlerin Rabbi olan Allah, El-Karîb olandır. Kullarına yakın olan ve kullarının iman ve salih amelle kendisine yakınlaşabildikleri bir ilahtır:

"Kullarım sana, benden soracak olurlarsa, şüphesiz ki ben onlara yakınım. Dua edenin duasına icabet ederim. (Öyleyse) onlar da benim davetime icabet etsinler ve bana iman etsinler ki (akıl, doğruluk ve olgunluk sahibi olan) rüşt ehlinden olsunlar." (2/Bakara, 186)

"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseleri de biliriz. Biz, ona, şah damarından daha yakınız." (50/Kâf, 16)

Bu sapkın anlayış ve yönelişi çürütmek, hüccetini ikame edip hakkı apaçık kılmak ve kullarını en doğru olana hidayet etmek için ibadetin bir çeşidi olmasına rağmen, yalnızca Allah'tan yardım istemek hususi olarak zikredilmiştir.

Altıncı Ayetin Manası

"Bizi sırat-ı mustakime/dosdoğru yola hidayet et." (1/Fâtiha, 6)

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

İhdina/(اِهْدِنَا): Bizi hidayet et, anlamındadır.

Es-Sırat/(الصِّرَاط): Yol, demektir.

El-Mustakim/(الْمُسْتَقِيمَ) Dosdoğru, demektir.

Meali, "Bizi dosdoğru olan yola hidayet et/ilet." şeklindedir.

Genel Anlam

Kul, Rabbine (ﷻ) hamdedip, O'nu yüce sıfatlarıyla övdükten ve tevhid üzere olacağına dair O'na (ﷻ) söz verdikten sonra, O'ndan isteme faslına geçiyor.

İnsana zımnen dua adabının da öğretildiği Fâtiha Suresi'nde ilk olarak, kulun Allah'tan (ﷻ) hidayet istemesi teşvik ediliyor. Akıllara gelmesi muhtemel ilk soru şudur: Hidayet üzere olduğu için namaz kılan insan neden Allah'tan hidayet istiyor?

Fâtiha Suresi'ni açıklamaya çalışan hemen her âlim, bu soruya cevap aramış ve her biri Allah'ın (ﷻ) muvaffak kıldığı kadarıyla sorunun cevabını vermeye çalışmıştır. Bu cevaplar iki başlık altında toplanabilir:

a. Ulemanın geneli şöyle demiştir: Bu talep, hidayet istemeye dönük değil, hidayette sebat etmeye yönelik bir taleptir. Kul bu duasıyla, "Rabbim, beni hidayet üzere sabit kıl." demek ister.

b. Konuyu derinlemesine inceleyen bazı ilim ehli şöyle demiştir: Kulluk, hayatın her alanını kuşatan bir durumdur. Kişinin umumen hidayet bulması ve İslam ehlinden olması, onun her hâlinde istikamet üzere olması için yeterli değildir. Külli hidayetin yanında, hayatın her ânında muhtaç olduğumuz ve her amelimizde ihtiyacımızın yenilendiği cüz'i hidayet de vardır. Kul, duasıyla Rabbinden bu hidayeti istemektedir. "Rabbim! Her ânımda, her işimde, her yönelişimde seni razı edecek ve rızanı elde edeceğim şeye beni hidayet et." demiş olur.

Bu açıklama, "Biz, yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz." (1/Fâtiha, 5) ayetinde zikredilen, kulluğun istikrar ve istikameti için Allah'tan (ﷻ) yardım talebinin önemi ve zarureti bahsindeki öğretilerle de uyumlu bir açıklamadır. Çünkü, insanoğlunun en belirgin iki sıfatı, cehalet ve zulümdür:

"Şüphesiz ki biz; göklere, yere ve dağlara emaneti (şer'i sorumluluğu/irade ve mükellefiyeti) teklif ettik. Onu yüklenmekten kaçındılar. Ve ondan endişeye kapıldılar. (Ama) insan onu yüklendi. Çünkü o, pek zalim, pek cahildir." (33/Ahzâb, 72)

İnsan, çoğu zaman neyin doğru olduğunu ve Allah'ı nasıl razı edeceğini bilmez. Bildiği zaman da nefsine, arzularına ve zalimliğine yenik düşer; yapması gerekeni yerli yerinde yapamaz. Tam bu noktada Allah'ın (ﷻ) hidayetle uzanan eli kulun imdadına yetişir. Önce ona, sahih ve faydalı bilgiyi öğretir, sonra da onu salih amel yapmaya muvaffak kılarak cehlini ilme, zulmünü adalete tebdil eder.

O hâlde kul her işinde Allah'a (ﷻ) yönelmeli, O'ndan umumi hidayet talebinde bulunduğu gibi, her bir amel ve yönelişinde hususi hidayet talep etmelidir.

Ebû Bekre'den (رضي الله عنه) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (ﷺ) şöyle dua ederdi:

"Ey Hayy ve Kayyûm olan Rabbim! Rahmetinle senden yardım talep ediyorum. Tüm işlerimi benim için ıslah et. Göz açıp kapama süresince dahi beni nefsimle baş başa bırakma!" (Ebu Davud, 5090; Ahmed, 20430)

Yedinci Ayetin Manası

"Kendisine nimet verdiklerinin yoluna (ilet)." (1/Fâtiha, 7)

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

Sırate/(صِرَاطَ): Yoluna

Ellezine/(الَّذِينَ): O kimselerin (yoluna ki)

En'amte/(أَنْعَمْتَ): Nimet verdiklerin

Aleyhim/(عَلَيْهِمْ): Üzerlerine

Ayete, "Kendisine nimet verdiklerinin yoluna (ilet)." şeklinde mana verilebilir.

Fâtiha Suresi'nin kendisiyle sonlandığı bu ayetin ilk yarısı, önemli mesajlar içermektedir.

Bunların en açık olanı, İslam'ın bir teori dini olmadığı; teorik bir çerçeve çizdikten sonra insanları serbest bırakıp, dilediklerini anlama ve algılamalarına müsaade etmediği hakikatidir. Allah'tan (cc) istenen hidayet/dosdoğru yol, net bir şekilde ortaya konmuştur. Bu yol, kendisine nimet verilenlerin yoludur. Kendisine nimet verilenler kimdir? Bu soruya Kur'ân-ı Azîmu'ş Şân şöyle cevap verir:

"Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber olacaklardır. Ne güzel arkadaştır bunlar! Bu, Allah'tan olan bir lütuftur. Her şeyi bilen olarak Allah yeter." (4/Nisâ, 69-70)

Hidayet yolu; ancak onu görünür kılan, ete kemiğe büründüren, soyut/teorik hâlden somut/pratik hâle getiren hidayet imamlarıyla anlaşılabilir.

Bu imamlar; nübüvvet sahibi, vahiyle yönlendirilen enbiya, onların davasına özü ve sözüyle bağlı sadıklar, bu ulvi dava uğruna canını veren şehitler ve davayı en güzel biçimde temsil eden salihlerdir. Burada mümine yol gösterilmektedir. Sözlü duasının kabulü için; Allah (cc) tarafından razı olunan ve örnek gösterilen nimet verilenlerin yoluna uyması, onları takip edip örnek alması istenmektedir.

Ayet-i kerimenin ikinci yarısı ise, kimlerin yolundan uzaklaşılması gerektiğine işaret etmiştir:

"Gazaba uğramış ve sapkınların (yoluna) değil." (1/Fâtiha, 7)

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ

Ğayri/(غَيْرِ): Dışında

El-Mağdûbi/(الْمَغْضُوبِ): Gazaba uğramışların

Ve lâ/(وَلاَ): Ve yine dışında

Ed-Dâllîn/(الضَّالِّينَ): Sapkınların

"Gazaba uğramış ve sapkınların (yoluna) değil." şeklinde anlam verilebilir.

Gazaba uğramış ve sapıtmışlar kimlerdir?

Adiyy ibni Hâtim'in (ra) Allah Resûlü'nden (sav) naklettiğine göre Yahudiler gazaba uğramış olanlar, Hristiyanlar ise sapkınlardır. (bk. Tirmizi, 2954)

Kur'ân-ı Kerim'de Yahudi ve Hristiyanlardan söz edilen ayetlere bakıldığında, genelde Yahudilerin gazaba düçar olduğuna, Hristiyanların ise sapkınlığına vurgu yapıldığı görülür. ("Allah'ın dilediği kuluna (lütuf olarak) fazlından indirdiği Kitab'ı kıskançlık/azgınlık yaparak inkâr etmeleri, kendileri için satın aldıkları ne kötü bir şeydir! (Böyle yapmakla) gazap üstüne gazaba uğradılar. (Ahirette de) kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır." (2/Bakara, 90))

Neden Yahudi ve Hristiyanlar?

Hiç şüphesiz İblis ve lanetli zürriyeti, saptırmak istedikleri topluluklara farklı yollardan yanaşmakta, her toplumun durumuna göre bir saptırma yolu izlemektedir. Bu bağlamda ellerinde Kitap bulunan topluluklara yaklaşımları ile Kitapsız, cahil, salt âdetlere dayalı bir din anlayışına sahip olanlara yaklaşımları farklı olacaktır.

İslam ümmeti, elinde Kitap ve nübüvvet parıltıları bulunan bir topluluktur. Allah (cc), Kitab'ında Yahudi ve Hristiyanlardan çok fazla örnek vererek, İblis'in bu ümmete hangi kapılardan yaklaşacağını göstermek istemiştir. Fâtiha Suresi'nin son kısmına kodladığı ayetle de dikkatleri bu noktada toplamıştır. Mümine, nimet verilenlerin yoluna uymayı ve onları örnek almayı zımnen emrettiği gibi; gazaba uğramış ve sapkınları da bilip tanıması gerektiğine, onların yolundan şiddetle sakınması gerektiğine vurgu yapmıştır.

İslam'ın eğitim metodunu, sair ahlak öğretilerinden ayıran bariz farklardan biri de bu noktada te-

Fâtiha Suresi'nden Sonra Ek/Zamm Bir Sure Okumak (Sünnet)

Fâtiha Suresi'nden sonra Kur'ân'dan bir bölüm okumak, **namazın sünnetlerindendir**. Sünnet olan, Kur'ân'dan bir bölüm okumaktır. Bu, yalnızca bir ayet olabileceği gibi, birkaç ayetten oluşan bir parça veya uzun kısa olması fark etmeksizin bir sure de olabilir.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, sabah namazının iki rekât (nafilesinin) ilkinde Bakara Suresi'nin 136. ayetini, diğerinde de Âl-i İmrân Suresi'nin 52. ayetini okurdu."[98]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah sabah namazının iki rekât (nafilesinde) Kâfirûn Suresi ile İhlâs Suresi'ni okurdu."[99]

Amr ibni Hureys'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) işittim sabah namazında Tekvîr Suresi'ni okuyordu."[100]

Câbir ibni Semure (radiyallahu anh) şöyle demiştir:

---

bellür etmektedir. İslam, yalnızca hayrı anlatan bir din değildir. Hayrı ve yollarını öğrettiği gibi, şerri/kötülüğü de tafsilatlı bir biçimde anlatıp tanıtır. Sadece hayrı ve şerri bildirmekle yetinmez, hayrın ve şerrin kendileriyle vücut bulduğu salihlerle mücrimleri de açıklar. Böylece, hidayet bulmak isteyenlerin kalp ve zihin dünyalarında hiçbir kapalılık ve belirsizliğe yer bırakmaz.

Fâtiha Suresi'yle bilinçlenen mümin, Rabbinin, kendisine indirdiği Kitab'ını bu nazarla okumalı, hakla batılı ayıran Kitab'ın/Furkân'ın sayfaları arasında nimet verilenler ile nimetten mahrum bırakılan ve gazaba uğramış sapkınların sıfatlarını tanımaya çalışmalıdır. Bir yandan sözlü dualarıyla böylelerinin yolunda olmaktan Allah'a (celle celalühu) sığınmalı, diğer yandan bireysel çabasıyla bunları iyice tanıyıp uzaklaşmaya çalışmalıdır.

Her müminin gündemini meşgul eden asıl soru şu olmalıdır:

Hayatımda nimet verilenlerin mi etkisi daha fazla, yoksa gazaba uğramış ve sapıtmışların mı?

Bireysel ahlakım ve içinde bulunmayı tercih ettiğim çevre hangi gruptan esintiler taşıyor?

Bugün ölecek ve huzur-u İlahi'de karşılanacak olsam, amellerim hangi zümrenin amellerine benzerdi?

Doğru sorular, verilecek samimi cevaplar ve atılacak salih adımlar; Fâtiha Suresi'nin dil ile değil, kalp ile okunduğunun alameti olabilir.

Kalp ile okunan bir Fâtiha Suresi, gerçek bir anahtara dönüşür ve hayır kapılarını bir bir açıp, şer kapılarını açılmamak üzere kilitler.

Böyle bir Fâtiha Suresi, namazı ıslah eder. Islah edilmiş bir namaz mümine göz aydınlığı olur, onu fahşa ve münkerden alıkoyar.

98. Müslim, 727

99. Müslim, 726

100. Nesai, 951

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah namazında Kâf Suresi'ni okurdu, bundan sonraki namazlarındaki kıraati ise daha hafif olurdu."[101]

Sabah namazı üzerinden verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); bazen bir ayet, bazen kısa bir sure, bazen de uzun bir sure okumuştur.

A. Fâtiha Suresi'nden Sonra Okunacak Kıraate Dair Meseleler

1. Allah Resûlü'nün Bazı Namazlarda Okuduğu Surelere Örnekler

a. Sabah Namazına Dair Örnekler

Yukarıda zikredilen örneklere ek olarak;

Abdullah ibni Es-Sâib'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke'de bize sabah namazını kıldırdı. Namazda Mü'minûn Suresi'ni okumaya başladı. Sure'de, Mûsâ ve Hârûn'un veya Îsâ'nın zikri geçen yere geldiğinde Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) öksürük tuttu, o da bunun üzerine rükûya gitti."[102]

Amr ibni Huveyris (radiyallahu anh) Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazında "Dönüp gittiğinde geceye"[103] ayetini (Tekvîr Suresi'ni) okurken işitmiştir.[104]

Câbir ibni Semure'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah namazında Kâf Suresi'ni okurdu, bundan sonraki namazlarındaki kıraati ise daha hafif olurdu."[105]

b. Öğle ve İkindi Namazına Dair Örnekler

Ebû Ma'mer'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Habbab'a, 'Resûlullah öğle ve ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu?' diye sorduğumuzda bize 'Evet.' diye cevap vermişti.

Biz, 'Peki siz onun okuduğunu nasıl anlıyordunuz?' diye tekrar sorunca, şöyle demişti:

101. Müslim, 458
102. Müslim, 455
103. 81/Tekvîr, 17
104. Müslim, 456
105. Müslim, 458

'Sakalının oynamasından' "[106]

Ebû Katâde El-Ensârî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah, öğle namazının ilk iki rekâtında Fâtiha Suresi ile birer sure okurdu. Bu rekâtlardan ilkini uzun tutar ikincisini ise kısaltırdı. Bazen okuduğu ayetleri cemaate duyuracak kadar sesli okuduğu da olurdu. İkindi namazında da Fâtiha Suresi ile iki sure okurdu. Sabah namazının ilk rekâtını uzun tutar, ikinci rekâtını ise kısaltırdı."[107]

Câbir ibni Semure'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), öğle namazında Leyl Suresi'ni okurdu. İkindi namazında da buna benzer bir sure okurdu. Sabah namazında ise bundan daha uzun bir sure okurdu."[108]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazlarındaki kıyamının süresini tahmin edebilirdik. Öğle namazının ilk iki rekâtındaki kıyamının süresini Secde Suresi'ni okuyacak kadar, son iki rekâtındaki kıyamının süresini de bunun yarısı kadar olduğunu tespit ettik. İkindi namazının ilk iki rekâtındaki kıyamının süresininin, öğle namazının son iki rekâtı kadar; ikindinin son iki rekâtındaki kıyamının süresinin de bunun yarısı kadar olduğunu tespit ettik."[109]

Câbir ibni Semure'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazlarında Burûc, Târık ve benzeri surelerden okurdu."[110]

106. Buhari, 746
107. Buhari, 759; Müslim, 451
108. Müslim, 459
109. Müslim, 452
110. Ebu Davud, 805; Tirmizi, 307

c. Akşam Namazına Dair Örnekler

Abdullah ibni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu'l Fadl bir gün İbni Abbâs'ı Murselât Suresi'ni okurken işitmiş ve şöyle demiştir: 'Evladım, Allah'a (celle celaluhu) yemin ederim ki sen bu sureyi okuyunca bana Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) hatırlattın. Benim ondan işittiğim son sure buydu. Murselât Suresi'ni akşam namazında okumuştu.' "[111]

Cubeyr ibni Mut'im'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın akşam namazında Tûr Suresi'ni okuduğunu işittim."[112]

Yine Cubeyr ibni Mut'im'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Akşam namazını kıldırırken Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Tûr Suresi'ni okuduğunu işittim. 'Yoksa onlar, (yaratıcısız mı) yaratıldılar? Yoksa yaratıcı onlar mı? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Bilakis, yakinen inanmazlar. Yoksa Rabbinin hazineleri, onların yanında mıdır? Yoksa her şeyi kontrol altına alan hâkim güç onlar mı?'[113] ayetlerine gelince neredeyse kalbim yerinden fırlayacaktı."[114]

Mervân ibni Hakem'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd ibni Sâbit bana, 'Sen niçin akşam namazlarında kısa surelerden okuyorsun? Hâlbuki ben Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) akşam namazında uzun iki sureden en uzununu okurken gördüm.'

Ravilerden İbnu Ebî Muleyke, Urve'ye, 'Uzun iki sureden en uzunu ne demektir? diye sordu.'

O da 'A'râf ve En'âm Sureleri.' dedi.

Ravilerden İbnu Cureyc, İbnu Ebî Muleyke'ye, 'Uzun iki sureden en uzunu ne demektir?' diye sordu.

O da, 'Kimseden bir şey aktarmaksızın kendiliğinden Mâide ve A'râf Surelerdir.' dedi."[115]

111. Buhari, 763; Müslim, 462
112. Buhari, 765; Müslim, 463
113. 52/Tûr, 35-37
114. Buhari, 4854
115. Ebu Davud, 812

Yine Mervân ibni Hakem'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd ibni Sâbit bana, 'Akşam namazında hep kısa sureler okuduğunu görüyorum. Ben, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) iki uzun sureden birini okuduğunu bilirim.' dedi.

Ben de, 'Ey Ebâ Abdullah! İki uzun sureden biri hangisidir?' dedim.

'A'râf Suresi'dir.' dedi."[116]

d. Yatsı Namazına Dair Örnekler

Berâ' ibni Âzib'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah bir yolculuğa çıkmıştı. Yolcu iken kıldırdığı yatsı namazının bir rekâtında Tîn Suresi'ni okumuştu."[117]

Bureyde ibni'l Husayb'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yatsı namazında Şems ve benzeri sureleri okurdu."[118]

2. Okumanın Uzunluğu ve Kısalığında Sünnetten Ölçüler

a. Cemaatle Kılınan Namazla Ferdî Kılınan Namaz Arasında Fark Vardır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birisi insanlara namaz kıldırıyorsa namazı kısa ve hafif tutsun. Çünkü cemaat içinde zayıf, hasta ve yaşlı kimseler bulunabilir. Fakat tek başına kılıyorsa istediği kadar uzatsın."[119]

b. Özel Durumu Olan Biri Olursa İmam Kıraati Kısa Tutmalıdır.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben şu âna kadar hiçbir imamın arkasında Resûlullah'ın namazından daha kısa ve öz ama her yönüyle tam bir namaz kılmadım. O, bir çocuğun ağlamasını duyacak olsa namazı kısaltırdı. Çünkü annenin çocuğu düşünerek namazdan geri kalacağından endişe ederdi."[120]

116. Nesai, 990
117. Buhari, 767; Müslim, 464
118. Tirmizi, 309; Nesai, 999
119. Buhari, 703; Müslim, 467
120. Buhari, 708; Müslim, 470

c. İnsanların Yorgun Olduğu Yolculuk ve Günün Son Vakitleri Olan Yatsıda Kıraat Kısa Olmalıdır.

Berâ' ibni Âzib'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah bir yolculuğa çıkmıştı. Yolcu iken kıldırdığı yatsı namazının bir rekâtında Tîn Suresi'ni okumuştu."[121]

Bureyde ibni'l Husayb'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yatsı namazında Şems ve benzeri sureleri okurdu."[122]

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâz ibni Cebel, Allah Resûlü'nün arkasında namaz kılar sonra da kendi kavmi olan Selemeoğulları'na gider o namazı onlara da kıldırır ve Bakara Suresi'ni okurdu. Bir defasında bir adam cemaatten ayrıldı ve kendi başına namazını hafif bir şekilde kıldı.

Bu adamın ayrılıp tek başına namaz kıldığı Muâz'a ulaşınca Muâz, 'O bir münafıktır.' dedi.

Muâz'ın bu sözü Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaşınca Muâz ve o adam Allah Resûlü'ne gitti ve adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz el emeği vererek çalışan, su çeken develerimizle sulama yapan bir topluluğuz. Muâz dün gece bize namaz kıldırdı ve namazda Bakara Suresi'ni okudu. Ben de namazımı kenarda hafifçe kıldım. Bundan dolayı Muâz benim münafık olduğumu iddia etmiş.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü üç defa, 'Ey Muâz! Sen fitneci mi olmak istiyorsun! Şems, A'lâ veya bunun benzeri sureleri oku!' dedi."[123]

d. İlk Rekât İkinciden, İlk İki Rekât Son İki Rekâttan Daha Uzun Olmalıdır.

Ebû Katâde El-Ensârî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah, öğle namazının ilk iki rekâtında Fâtiha Suresi ile birer sure okurdu. Bu rekâtlardan ilkini uzun tutar ikincisini ise kısaltırdı. Bazen

121. Buhari, 767; Müslim, 464
122. Tirmizi, 309
123. Buhari, 6106; Müslim, 465

okuduğu ayetleri cemaate duyuracak kadar sesli okuduğu da olurdu. İkindi namazında da Fâtiha Suresi ile iki sure okurdu. Sabah namazının ilk rekâtını uzun tutar, ikinci rekâtını ise kısaltırdı." [124]

Yine Ebû Katâde El-Ensârî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize namaz kıldırdığında öğle ile ikindi namazlarının ilk iki rekâtında Fâtiha Suresi ve her rekâtta bir sure olmak üzere iki sure okurdu. Bazen de bize okuduğu ayeti işittirirdi. Öğle namazının ilk rekâtını uzun, ikinci rekâtını ise biraz kısa tutardı. Sabah namazında da böyle yapardı." [125]

Ebû Katâde El-Ensârî'den (radıyallahu anh) önceki hadisin bir kısmı rivayet edilmiş olup şu ilave yapılmıştır:

"Son iki rekâtında Fâtiha Suresi'ni okurdu. (Hemmâm da kendi rivayetinde şu ilaveyi yapmıştır: İlk rekâtın kıraatını ikinci rekâttan çok uzatırdı. İkindi namazı ve sabah namazında da böyle yapardı.)" [126]

Ebû Katâde El-Ensârî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) birinci rekâtı uzatışı cemaatin namaza yetişmesi için yapıldığı kanaatine vardık." [127]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazlarındaki kıyamının süresini tahmin edebilirdik. Öğle namazının ilk iki rekâtındaki kıyamının süresinin Secde Suresi'ni okuyacak kadar, son iki rekâtındaki kıyamının süresinin de bunun yarısı kadar olduğunu tespit ettik. İkindi namazının ilk iki rekâtındaki kıyamının süresinin, öğle namazının son iki rekâtı kadar, ikindinin son iki rekâtındaki kıyamının süresinin de bunun yarısı kadar olduğunu tespit ettik." [128]

124. Buhari, 759; Müslim, 451
125. Ebu Davud, 798
126. Ebu Davud, 799
127. Ebu Davud, 800
128. Müslim, 452

3. Okumada Sure Tertibine Riayet Zorunluluğu Yoktur

Okunan Kur'ân'da, Mushaf tertibine riayet sorumluluğu yoktur. Birinci rekâtta 110. sureyi okuyan kişi, bir sonraki rekâtta 85. sureyi okuyabilir.

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece (Ramazan'da) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Namaza Bakara Suresi'ni okuyarak başladı. Kendi kendime, **'Yüz ayet okuduğunda rükûya gider.' dedim. Arkasından Nisâ Suresi'ni okumaya başladı. Bunun arkasından Âl-i İmrân Suresi'ne başlayıp onu da okudu.** Okurken tane tane okuyordu. İçerisinde tesbih bulunan ayete geldiğinde tesbih ediyor, istek ifade eden ayete geldiğinde istekte bulunuyor, sığınma ifadesi geldiğinde Allah'a sığınıyordu. Bunun arkasından rükûya gitti. Rükûda, 'Subhâne Rabbiye'l Azîm' diyordu. Kendisinin rükûsu da kıyamı kadar idi. Bunun arkasından (rükûdan kalkınca), 'Semiallâhu limen hamideh' dedi. Bunun arkasından rükûdakine yakın bir süre ayakta durdu, arkasından secdeye gitti ve 'Subhâne Rabbiye'l A'lâ' dedi. Secdeleri de kıyamına yakındı."[129]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) önce Nisâ Suresi'ni sonra Âl-i İmrân Suresi'ni okumuş, tertibe riayet etmemiştir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ensâr'dan bir zat Kubâ Mescidi'nde namaz kıldırdı. Kıraatin açıktan olduğu her namazda **Fâtiha Suresi'nden sonra okuduğu surelerden önce muhakkak İhlâs Suresi'ni sonuna kadar okur ve ondan sonra okuyacağı asıl sureyi okurdu.** Bunu namazın her rekâtında yapardı. Bunun üzerine cemaatte bulunanlar onun niçin bu şekilde davrandığını öğrenmek için onunla konuşmaya karar verdiler ve aralarında bir konuşma geçti:

'Sen her zaman İhlâs Suresi ile namaza başlıyorsun, sonra da bunun yeterli olmadığını düşünerek başka bir sure okuyorsun. Bu durumda ya sadece İhlâs Suresi'ni okumalısın ya da bunu okumaktan vazgeçip başka bir sure okumakla yetinmelisin.'

'Bunu asla terk etmem. Eğer size imamlık etmemden hoşnut iseniz ve

129. Müslim, 772

buna devam etmemi istiyorsanız ne alâ, ama bu durumdan hoşnut değilseniz size imamlık yapmaktan vazgeçebilirim.'

Cemaat ise onu aralarındaki en faziletli insan olarak gördükleri ve başkasının imamlık yapmasına razı olmadıkları için bir şey söylemediler. Bir defasında Resûlullah onların yanına vardığında durumu kendisine arz ettiler.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o kişiye, 'Seni namaz kıldırmakta olduğun cemaatin sözünü tutmamaya ve kıldırdığın her rekâtta İhlâs Suresi'ni okumaya sevk eden düşünce nedir?' diye sordu.

O, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben bu sureyi çok seviyorum.' diye cevap verdi.

Bunu duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Senin İhlâs Suresi'ne olan sevgin seni cennete soktu bile.' dedi."[130]

Sahabe önce Kur'ân'ın sonundan İhlâs Suresi'ni okumuş, ardından Kur'ân'dan herhangi bir sure okumuştur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu durumu ikrar etmiştir.

4. Bir Rekâtta İki Ayrı Sure Okunabilir

Yukarıda okuduğumuz hadis bunun delilidir.

5. İki Rekâtta da Aynı Sure Okunabilir

Muâz ibni Abdullah El-Cuhenî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuheyneli bir adam Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının her iki rekâtında da Zilzâl Suresi'ni okuduğunu işitmiş ve 'Unutarak mı yoksa bile bile mi okudu bilmiyorum.' demiştir."[131]

Şüphesiz ki Allah Resûlü'nün fiillerinde aslolan teşri kastıyla yapılmış olması ve yaptığının ümmeti için örnek olmasıdır.

Katâde'ye (rahimehullah) iki ayrı rekâtta aynı surenin okunması sorulduğunda:

" 'Hepsi Allah'ın Kitabı'dır.' cevabını vermiştir."[132]

6. Tek Bir Ayet Aynı Rekâtta Çokça Tekrar Edilebilir

"Ebû Zer'den şöyle söylediğini işittim: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir gece nama-

130. Buhari, 774
131. Ebu Davud, 816
132. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 106. Bab başlığı, muallak olarak

za kalktı sabah oluncaya kadar tüm namazında bir ayeti tekrarladı durdu. O ayet:

'Onlara azap edecek olursan hiç şüphesiz onlar, senin kullarındır. Şayet onları bağışlarsan şüphesiz ki sen, (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm'sin.'[133] "[134]

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân'dan bir ayeti ile gece namazının tümünü kılmıştı."[135]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ayeti sabaha kadar tekrar edip durdu."[136]

7. Bir Surenin Bir Kısmı Bir Rekâtta Bir Kısmı Diğer Rekâtta Okunabilir

Mervân ibni Hakem'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd ibni Sâbit bana, 'Akşam namazında hep kısa sureler okuduğunu görüyorum. Ben, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) iki uzun sureden birini okuduğunu bilirim.' dedi.

Ben de, 'Ey Ebâ Abdullah! İki uzun sureden biri hangisidir?' dedim.

'A'râf Suresi'dir.' dedi."[137]

Urve ibni Zubeyr'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Bekir Sıddık sabah namazını kıldı. Her iki rekâtta Bakara Suresi'ni okudu."[138]

8. Üçüncü ve Dördüncü Rekâtlarda Fâtiha Suresi Dışında Sure Okunabilir

Yaygın kanaatin aksine; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) 3 ve 4. rekâtlarda da Fâtiha

133. 5/Mâide, 118
134. Nesai, 1010; İbni Mace, 1350
135. Tirmizi, 448
136. Ahmed, 11593
137. Nesai, 990
138. Muvatta, 218

Suresi dışında sure okuduğu olurdu. Hâliyle 3 ve 4. rekâtlarda, zaman zaman, Fâtiha Suresi'ne ek sure okumak da sünnettir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazlarındaki kıyamının süresini tahmin edebilirdik. Öğle namazının ilk iki rekâtındaki kıyamının süresinin Secde Suresi'ni okuyacak kadar, son iki rekâtındaki kıyamının süresinin de bunun yarısı kadar olduğunu tespit ettik. İkindi namazının ilk iki rekâtındaki kıyamının süresinin, öğle namazının son iki rekâtı kadar, ikindinin son iki rekâtındaki kıyamının süresinin de bunun yarısı kadar olduğunu tespit ettik."[139]

Son iki rekâtta Secde Suresi'nin yarısına kadar okumak için, Fâtiha Suresi'ne ek olarak bir buçuk sayfa kadar Kur'ân okumuş olmalıdır. Öyleyse; 3 ve 4. rekâtlarda Fâtiha Suresi'yle yetinmek de[140] zaman zaman ek sure okumak da sünnettir.

B. Kıraat ve Namaza Etkisi

Okunan Kur'ân namazın ruhudur. Yapılan zâhirî/şekilsel eylemlerin ruhu, o eyleme eşlik eden lafızlardır. Namazın en uzun rüknu olan kıyamın ruhu da, kıyama eşlik eden Kur'ân kıraatıdır.

Kıraatin kıyama ruh vermesi için, interaktif bir okuma olması gerekmektedir. Bu okumanın en güzel örneği Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatında mevcuttur.

Huzeyfe'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece (Ramazan'da) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Namaza Bakara Suresi'ni okuyarak başladı. Kendi kendime, **'Yüz ayet okuduğunda rükûya gider.' dedim. Arkasından Nisâ Suresi'ni okumaya başladı. Bunun arkasından Âl-i İmrân Suresi'ne başlayıp onu da okudu.** Okurken tane tane okuyordu. İçerisinde tesbih bulunan ayete geldi-

139. Müslim, 452

140. Ebû Katâde El-Ensârî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazının ilk iki rekâtında Fâtiha Suresi ile birlikte birer sure daha okurdu. Son iki rekâtta ise sadece Fâtiha Suresi'ni okurdu ve okuduğu ayetleri bize duyururdu. İlk rekâtları ikinci rekâtlara göre daha uzun tutardı. İkindi ve sabah namazlarında da aynısını yapardı." (Buhari, 776)

ğinde tesbih ediyor, istek ifade eden ayete geldiğinde istekte bulunuyor, sığınma ifadesi geldiğinde Allah'a sığınıyordu. Bunun arkasından rükûya gitti. Rükûda, 'Subhâne Rabbiye'l Azîm' diyordu. Kendisinin rükûsu da kıyamı kadar idi. Bunun arkasından (rükûdan kalkınca), 'Semiallâhu limen hamideh' dedi. Bunun arkasından rükûdakine yakın bir süre ayakta durdu, arkasından secdeye gitti ve 'Subhâne Rabbiye'l A'lâ' dedi. Secdeleri de kıyamına yakındı."[141]

O (sallallâhu aleyhi ve sellem) okuduğu ayetlerde Allah tesbih ediliyorsa durur, Yüce Allah'ı tesbih ederdi. O'nun (celle celaluhu) rahmetini anlatan ayetlerde durur, dua eder, O'ndan (celle celaluhu) isterdi. Azaba dair ayetlerde durur ve Rabbine sığınırdı. Böylece dilin okuduğuna kalbi de eşlik etmiş olurdu. Kalbin dile eşlik etmesi; okumadaki manalara uygun hâllere bürünmesi, rahmet ayetlerinde umutla azap ayetlerinde korkuyla ve ihtiyacını hissettiği ayetlerde tazarru ile dolmasıdır. Tüm bu hâllerin neticesi olarak Yüce Allah'a duayla yönelmesidir.

Rükû (Rükun)

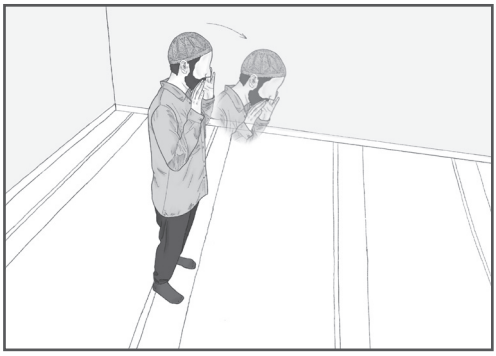

Namazda rükûya gitmek, **namazın rükunlarındandır**.

Rükû; kişinin elleriyle diz kapaklarını tutup, sırtını düzleştirerek Yüce Allah'ın karşısında eğilmesidir.

A. Rükûya Dair Meseleler

1. Rükûda Tuma'nîne/Mutmainlik Şarttır

Yapılan rükûnun sahih olması için, kişinin rükû pozisyonunda bir müddet beklemesi, mutmain olması gerekir. Aksi hâlde rükûsu, dolayısıyla namazı sahih olmaz. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıyam, rükû, secde vb. konularda mutmain olmayan, hızlıca namaz kılan kimseye namazını iade ettirmiştir.

141. Müslim, 772

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide girdi. Onunla birlikte başka bir kimse daha mescide girdi ve namaz kılmaya başladı. Sonra Allah Resûlü'nün yanına geldi ve selam verdi. Allah Resûlü onun selamını aldıktan sonra, 'Dön yeni baştan namaz kıl. Çünkü sen namaz kılmış olmadın.' dedi. O kişi gitti, tekrar namaz kıldı ve Allah Resûlü'nün yanına gelip selam verdi. Allah Resûlü yine, 'Dön yeni baştan namaz kıl. Çünkü sen namaz kılmış olmadın.' dedi. Bu üç defa oldu.

Nihayet o kimse, 'Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki ben bundan başkasını bilmiyorum. Bana doğrusunu öğret.' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: 'Namaza durduğun zaman tekbir al. Sonra Kur'ân'dan sana kolay geleni oku. Sonra rükû et. Rükûda mutmain olacak kadar dur. Sonra başını kaldır ve büsbütün ayakta dik duracak kadar bekle. Sonra secde et ve secdede mutmain olacak kadar dur. Bunu namazının tümünde yap.' dedi."[142]

Sahabe de bu konuda hassas davranmıştır:

Ebû Vâil'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Huzeyfe (radiyallahu anh) bir adamın rükûsunu ve secdesini eksik bıraktığını fark etti. Adam namazı bitirince ona, 'Namaz kılmadın.' dedi.

Adam, 'Kanaatimce kıldım.' diye karşılık verdi.

Bunun üzerine ona şöyle dedi: 'Eğer ölürsen Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinden başka bir sünnet üzere ölürsün.' "[143]

Kişi rükû ve secdenin hakkını vermeyerek "namaz hırsızlığı" yapmamalıdır.

Ebû Saîd El-Hudrî'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

" 'Hırsızların en kötüsü, namazdan çalandır.'

'(Kişi) Namazından nasıl çalar ey Allah'ın Resûlü?' diye sordular.

142. Buhari, 793; Müslim, 397
143. Buhari, 389

'Rükûsunu ve secdesini tam yapmayarak.' **buyurdu."** [144]

Nu'mân ibni Murre'den (rahimehullah) **şöyle rivayet edilmiştir:**

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) **demiştir ki,** 'İçki içen, hırsızlık yapan ve zina eden kimse hakkında ne düşünürsünüz?'

Henüz o zaman bu günahlar hakkında (ceza) indirilmemişti.

'Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir.' dediler.

Dedi ki: 'Bunlar fahiş/büyük günahlardır. Bunların cezası vardır. En kötü hırsızlık namazından çalandır.'

Dediler ki: '(Kişi) Nasıl namazından çalar Ey Allah'ın Resûlü!'

Dedi ki: 'Rükûsunu ve secdesini tamamlamaz.' **"** [145]

2. Rükûda Elleriyle Diz Kapaklarını Kavrar ve Ellerini Yanlara Doğru Açar

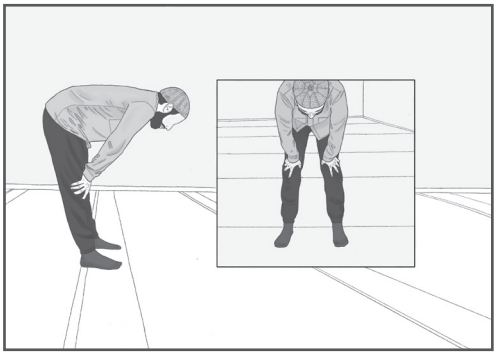

Mus'ab ibni Sa'd'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün babamın (Sa'd ibni Ebî Vakkâs) yanında namaza durmuştum. Namazda avuç içlerimi birbirine yapıştırıp bacaklarımın arasına koydum. Babam bana bir daha böyle yapmamamı söyleyip şöyle dedi: 'Biz de bir zamanlar böyle yapardık. Fakat bunu yapmak bize yasaklandı. Bize ellerimizi dizlerimizin üzerinize koymamız emredildi.' " [146]

Sâlim El-Berrâd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Mes'ûd Ukbe ibni Amr El-Ensârî'nin yanına vardık ve bize 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) namazından bahset.' dedik. O da mescidde tam önümüze durdu tekbir aldı **rükû edince ellerini diz kapaklarına koydu par-**

144. Ahmed, 11532
145. Muvatta, 462
146. Buhari, 790; Müslim, 535

maklarını diz kapaklarından aşağı sarkıttı. Dirsekleri arasını açtı. Tüm organları rükû vaziyetini alıncaya kadar yere paralel hâle getirip durdu. Sonra 'Semiallahu limen hamideh' diyerek doğrulup ayağa kalktı ve dimdik oluncaya kadar durup bekledi. Sonra tekbir alıp secdeye vardı, avuç içlerini yere koyarak dirseklerini vücudundan ayrı tuttu ve her organı secde vaziyeti alıncaya kadar secdede durdu. Sonra başını secdeden kaldırıp oturdu. Tüm organları oturuş vaziyeti aldı ve ikinci secdeyi de aynı şekilde yaptı, sonra da tüm dört rekâtı aynı şekilde kılıp namazını tamamladı ve şöyle dedi: 'İşte biz Resûlulah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı şekilde namaz kılarken gördük.' "[147]

3. Sırtını ve Başını Düz Tutar

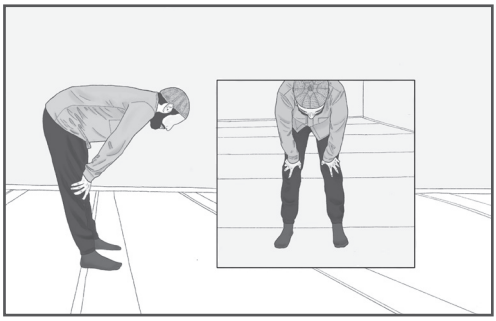

Vâbisa ibni Ma'bed'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken gördüm, rükû yaptığında sırtını o derece düzgün tutuyordu ki, oraya su dökülmüş olsa su aynen orada kalacaktı."[148]

Alî ibni Ebî Tâlib'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) rükû yaptığında sırtına bir bardak su konmuş olsaydı su dökülmezdi."[149]

Ebû Mes'ûd El-Ensârî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Rükû ve secdelerden sonra belini doğrultmayanın namazı caiz olmaz."[150]

Alî ibni Şeybân (radiyallahu anh) -ki kendisi kabilesi tarafından Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderilen heyetten biri idi- şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz yola çıktık sonunda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına vardık. Onun siyasi otoritesini kabul edip biat ettik ve arkasında namaz kıldık. Resûlullah

147. Ebu Davud, 863
148. İbni Mace, 872
149. Ahmed, 997; İsnadın sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.
150. Ebu Davud, 855; Tirmizi, 265

(sallallahu aleyhi ve sellem) namazın rükû ve secdelerinde belini bir süre hareketsiz tutmayan bir kimseye göz ucuyla baktı ve namazını bitirince şöyle buyurdu: 'Ey Müslimler topluluğu! Rükû ve secdelerinde belini, bir süre hareketsiz tutmayanın, namazı yoktur.' "[151]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rükû ederken başını ne yukarı doğru kaldırır ne de aşağıya doğru indirirdi, ikisinin arasında tutardı."[152]

4. Rükûda Yapılacak Zikirler

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım... Rükûda,

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ

'Azim olan Rabbimi eksiklerden tenzih ediyorum.' **diyordu."**[153]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın '(O zaman,) Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, (tevbeye muvaffak kılan ve tevbeleri çokça kabul eden) Tevvâb'dır.'[154] **buyruğuna uyarak rükû ve secdelerinde şu duayı çokça okurdu:**

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

'Allah'ım seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim. Rabbim hamd sadece sana mahsustur. Allah'ım beni bağışla mağfiret et' "[155]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) (benim yanımda) bulamadım. Kendisinin, hanımlarının birisinin yanına gittiğini düşünerek nereye gittiğini araş-

151. İbni Mace, 871
152. İbni Mace, 869
153. Müslim, 772
154. 110/Nasr, 3
155. Buhari, 817; Müslim, 484

tırmaya koyuldum. Daha sonra geri döndüm baktım ki, rükû veya secde yapmakta,

سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

'Allah'ım seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim. Rabbim hamd sadece sana mahsustur. Senden başka (ibadeti hak eden) bir ilah yoktur.' diye dua ediyordu. Kendisine, 'Anam babam sana feda olsun. Ben bir iş içerisindeyim sen ise başka bir iş içerisindesin.' dedim." [156]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha), şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rükû ve secdelerde:

سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ

'Allah'ım, eksiklerden uzak ve münezzehsin, mukaddessin, meleklerin ve Ruh'un Rabbisin.' diye dua ettiğini bildirmiştir." [157]

Alî ibni Ebî Tâlib'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), rükû ettiğinde şöyle derdi:

اَللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَعِظَامِي وَمُخِّي وَعَصَبِي

"Allah'ım sadece senin önünde eğildim, irademi sana teslim ettim ve sana iman ettim. Kulağım, gözüm, kemiklerim, zihnim ve sinirlerim sana olan sevgi ve korku ile saygı hâlindedir." [158]

Rükûda yapılan zikirlerle ilgili bir sınırlama yoktur. Bir sayıyla sınırlayan; alt sınır ve üst sınır belirleyen rivayetler zayıftır. [159] Ancak İmam Tirmizî'nin de (rahimehullah) belirttiği gibi ilim ehli, tesbihatın üçten aşağı olmamasını mustehâb görmüşlerdir. [160] İlim ehli bu durumu şöyle açıklamıştır: "Her

156. Müslim, 485
157. Müslim, 487
158. Nesai, 1050
159. bk. Ebu Davud, 886; Tirmizi, 261
160. bk. Tirmizi, 261 No.lu hadis açıklaması

ne kadar sayı tahdidi olan hadisler tek tek zayıf olsa da, bir araya geldiğinde (topluca) kuvvet kazanır ve delalet ettikleri öz anlamla amel edilir."[161]

Zikirde üst sınır yoktur. Evla olan (ileride geleceği gibi) namazın uzunluk ve kısalığına uygun olacak şekilde rükûda beklemektir. Kıyamı, rükûyu ve secdeyi uzun tutmuşsa tesbihleri uzun tutmalı; kısa tuttuysa tesbihleri kısa tutmalıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Yine birden fazla tesbihi bir arada yapmakta bir beis yoktur.

Yukarıda geçen hadislerde olduğu gibi, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) rükû ve secdede birden fazla tesbihi/duayı bir arada yapmıştır. Ayrıca rükû ve secde, tesbih ve dua mahallidir. Kişi me'sûr olsun veya olmasın istediği dua ve tesbihlerle Allah'a (celle celaluhu) yakınlaşabilir.

5. Rükûnun Uzunluğu Namaza Uygun Olmalıdır

Berâ ibni Âzib'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah namaz kılarken rükûlarında, secdelerinde ve iki secde arasındaki oturuşlarda neredeyse birbirine eşit olacak bir süre kadar beklerdi. Sadece (kıraat için olan) kıyamlar ile teşehhütlerdeki oturuşlar bunlardan farklı idi."[162]

6. Rükûda Kur'ân Okumak Yasaklanmıştır

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), (vefat ettiği rahatsızlığı sırasında) cemaat Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) arkasında namaz için saf tuttuğu sırada evinin perdesini açtı ve 'Ey insanlar! Şu biline ki, peygamberlik müjdelerinden geriye, Müslimlerin gördüğü veya Müslim'e gösterilen salih (doğru) rüyadan başka bir şey kalmamıştır. Bakınız! Rükûda ve secdede iken Kur'ân okumam bana yasaklanmıştır. Rükûda Yüce Allah'ı tazim ediniz (Allah'ı yücelten ifadeler söyleyiniz.) Secdede ise dua etmeye gayret ediniz. Çünkü (secde) duanızın kabul olunması için en uygun bir hâldir.' buyurdu."[163]

161. bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 261 No.lu hadis şerhi
162. Buhari, 792; Müslim, 471
163. Müslim, 479

Bu yasağın hikmetine dair elimizde nas yoktur. Bir grup fakih içtihad ederek şu hikmetleri zikretmişlerdir.[164]

• **Hattâbî** (rahimehullah) **der ki:** "Rükû ve secde boyun eğme ve tezellülün son noktası olduğundan zikir ve tesbihe mahsus kılınmışlardır. Sanki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah kelamıyla insan kelamının bir yerde, aynı ânda olmasını ve eşitlenmesini kerih görmüştür…"

• **İbnu'l Melik** (rahimehullah)**:** "Kıyam namazın en faziletli rüknu, Kur'ân da namazın en faziletli zikridir. En faziletli olan (zikri) en faziletli (rükne) uygun görüp diğerlerinden yasakladı ki; diğer zikirlerle Kur'ân'ın aynı seviyede olduğu vehmedilmesin."

• **Şerefu'l El-Azîm Âbâdî** (rahimehullah)**:** "Rükû ve secde zillet/boyun eğme hâli olduğundan oraya en uygun dua ve tesbihtir. Orada Kur'ân okumanın yasaklanması Kur'ân'ın tazimi ve onu ayakta okuyana değer verme/ikram babındandır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir."

B. Rükû ve Namaza Etkisi

Rükû; eğilmek anlamındadır. Bazen namazdaki hususi duruş için, bazen de tevazu ve tezellül için kullanılır… [165] Rükû; bir saygı ifadesidir. Yüceltilen varlığın karşısında başı ve boynu eğerek emre amade oluşun ve en şerefli uzuv olan başın eğilerek tazim ve teslimiyetin gösterilmesidir. Bugün bile birçok toplum, saygısını ifade etmek için rükûya varır gibi muhatabın karşısında eğilir.

Rükûya varırken kalp saygıyla dolup taşmalı, kimin karşısında eğildiğinin şuurunda olmalıdır. Rükûda okunan zikirler, kalbe bu şuuru kazandırmak içindir.

"Subhane rabbiyel azim" derken insan, en büyük ve azamet sahibi bir Rabbi tesbih eder onun tüm eksikliklerden münezzeh olduğunu itiraf eder. Sonra "Subhaneke Allahumme ve bihamdike Allahummağfirli" diyerek tesbihine hamd, hamdine dua ekler ve Rabbinden bağışlanma diler. O'nun (celle celaluhu) eksiklikten münezzeh oluşunu "Subbuh ve Kuddus" isim-

164. bk. Avnu'l Ma'bûd, 876 No.lu hadis şerhi
165. bk. El-Mufredât, s. 364, r-k-a maddesi

leriyle tekid eder. Âdeta kalp O'nun (celle celaluhu) yücelik, azamet ve subhaniyet duygularıyla coşar. Hele en sonunda yapılan dua kulluğun zirvesi gibidir.[166] Bu rükûnun öylesine, şuursuz bir rükû olmadığını, Allah'a imanın, teslimiyetin ve tevekkülün eşlik ettiği bir rükû olduğunu ifade eder. Bir bütün olarak Allah'ın (celle celaluhu) karşısında eğildiği gibi; kulağın, gözün, kanın, etin, kemiğin ve sinir sisteminin O'nun (celle celaluhu) karşısında huşûyla eğildiğini, âlemlerin Rabbine teslim olduğunu itiraf eder. Subhânallah! Ne demektir kulağın, gözün… cümle uzvun huşûyla O'nun (celle celaluhu) karşısında eğilmesi, teslimiyeti… Şayet kalp dilin söylediği bu ince anlamları anlasa, dil ile kalp uyum içinde olsa nasıl bir namaz olur acaba? Kişi bu sözleri Allah'a (celle celaluhu) verilmiş bir ahit veya O'ndan (celle celaluhu) istenen bir dua olarak düşünse, bu şuurun, namazı; namazın da sahibini ıslah edeceği izahtan vareste olsa gerek.

Rükû hâlindeyken Yüce Allah'ın övdüğü "rakiun/rükû edenler"[167] zümresinden olduğumuzu hissetmeli, biz O'nu (celle celaluhu) överken, O'nun (celle celaluhu) da bizi övdüğünü ve müjdelediğini hatırda tutmalıyız. Bizi razı olduğu bir ibadete hidayet edip razı olduğu bir hâlde görmeye muvaffak kıldığı için O'na (celle celaluhu) bir daha, bir daha hamdedelim. Zira O (celle celaluhu) tesbihe ve hamde en layık olandır.

Rükû bize bir sorumluluğu daha hatırlatır: Allah'ın (celle celaluhu) karşısında saygı ve muhabbetle eğilen başlar, başka hiçbir varlığın önünde eğilmez. O'na isyan eden zalim ve ceberut tağutlar, namazını tevhide bina etmişlerden yalnızca kıyam görürler. Şerefli, izzetli ve onurlu bir kıyam… Namazını tevhide bina etmemiş, "onda gafil olanlar" ise her güç sahibinin karşısında eğilir, rükû ederler. Zira "bir" sahibi olmayanın sahibi "çok" olur ve her sahip kuluna boyun eğdirmek için uğraşır. Allah (celle celaluhu) bir muvahhidi namaza, yani rükûya muvaffak kılmışsa o da bu nimete bir şükür olarak hiçbir güç karşısında eğilmemelidir.

166. Alî ibni Ebî Tâlib'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle derdi:
اَللّٰهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَعِظَامِي وَمُخِّي وَعَصَبِي
"Allah'ım sadece senin önünde eğildim, irademi sana teslim ettim ve sana iman ettim. Kulağım gözüm kemiklerim, zihnim ve sinirlerim sana olan sevgi ve korku ile saygı hâlindedir." (Nesai, 1050)
167. 9/Tevbe, 112

Rükûdan Kalkma/İtidal (Rükun)

Rükûdan sonra ayağa kalkmak ve ayakta tuma'nine/mutmainlik **namazın rükunlarındandır**. İtidal; kişinin rükûdan sonra (ellerini bağlamaksızın) kıyamda durmasıdır.

A. İtidalle İlgili Meseleler

İtidalde mutmainlik şarttır:[168]

1. İtidalde Yapılacak Zikirler

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İmam,

سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

'Allah kendisine hamdedeni işitir.' dediği zaman,

اَللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ

'Allah'ım, Rabbimiz hamd sana mahsustur.' deyin. Zira kimin bu sözü meleklerin sözüne denk gelirse geçmiş günahları bağışlanır."[169]

Rifâa ibni Râfi' Ez-Zurakî (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Biz bir gün Resûlullah'ın arkasında namaz kılıyorduk. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûdan başını kaldırırken,

سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

'Allah kendisine hamdedeni işitir.' deyince cemaatte bulunan birisi,

رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ

'Rabbimiz hamd sana mahsustur, bol, her türlü gösterişten, -desinler kaygısından uzak, halisane ve hayırlarla dolu bir hamd ile sana hamd ederiz-' dedi. Resûlullah selam verip namazdan çıkınca, 'O hamdi söyleyen kimdi?' diye sordu.

168. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 82
169. Buhari, 796; Müslim, 409

Bunu söyleyen kişi, 'Bendim ey Allah'ın Resûlü' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

'Otuzdan fazla bir melek topluluğu gördüm, bu sözü daha önce yazabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı.' "[170]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), başını rükûdan kaldırdığında,

رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ، وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ: اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

'Rabbimiz, gökler ve yer dolusu ve bunlardan başka dilediğin şeyler dolusu hamd sanadır. Ey övgüye ve yüceltmeye layık olan Allah'ım, kulun -ki, hepimiz sana kuluz- söylediği en doğru söz şudur: Allah'ım, senin verdiğine engel olacak hiçbir şey yoktur. Senin engel olduğunu da verebilecek yoktur. Senin yanında, zenginin zenginliği fayda vermez. Zenginlik senden gelir.' **diye dua ederdi."**[171]

2. Zikirleri Bir Arada Yapabilir

Yukarıda verilen hadislerde görüldüğü gibi, itidalde varid olan zikirler bir arada yapılabilir.

3. Me'sûr Dua/Zikirlerin Dışında Kişi Allah'ı Mutlak Olarak Tesbîh Edebilir

Rifâa ibni Râfi' Ez-Zurakî (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Biz bir gün Resûlullah'ın arkasında namaz kılıyorduk. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûdan başını kaldırırken,

سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

'Allah kendisine hamdedeni işitir.' **deyince cemaatte bulunan birisi,**

رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ

170. Buhari, 799
171. Müslim, 477

'Rabbimiz hamd sana mahsustur, bol, her türlü gösterişten, -desinler kaygısından uzak, halisane ve hayırlarla dolu bir hamd ile sana hamd ederiz-' dedi. Resûlullah selam verip namazdan çıkınca, 'O hamdi söyleyen kimdi?' diye sordu. Bunu söyleyen kişi,

'Bendim ey Allah'ın Resûlü' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

'Otuzdan fazla bir melek topluluğu gördüm, bu sözü daha önce yazabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı.' "[172]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabenin tesbihini ikrar etmiştir. Zaten Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) farklı münasebetlerle namazın tesbih, tekbir ve duadan oluştuğunu beyan etmiştir.

Muâviye ibni Hakem Es-Sulemî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Bu namaz var ya, işte bunun içerisinde insan sözünden hiçbir şey uygun düşmez. O, ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır."[173]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu ân secde ettiği ândır. Dolayısıyla (bu ânda) duayı çokça yapınız."[174]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Resûlullah'ın arkasında namaz kıldığımız zaman son teşehhüdde şöyle derdik: 'Kullarından Allah'a selam olsun. Şu meleğe, şu meleğe selam olsun.'

Bunun üzerine Allah Resûlü bize dönerek şöyle buyurdu: 'Allah'a selam olsun, demeyin. Şüphesiz Selam olan sadece Allah'tır. Fakat bunun yerine şunu söyleyin:

التَّحِيَّاتُ لِلهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ،

172. Buhari, 799
173. Müslim, 537
174. Müslim, 482

السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

'Tüm övgüler, ibadetler, temiz ve güzel ameller Allah'a mahsustur. Ey Nebi, Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selam bize ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve ben yine şehadet ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve Resûlü'dür.'

Çünkü siz bu şekilde Allah'ın salih kullarına selam dilediğiniz zaman, bu dua gökteki veya gök ile yer arasında Allah'ın her salih kuluna ulaşır. **Bundan sonra ise hoşuna giden dilediği herhangi bir duayı okumakta serbesttir.' "** [175]

Bu nas da gösterir ki; kişi me'sûr olan zikir ve dualar dışında Yüce Allah'ı tesbih edip dua edebilir. Evla olan me'sûr zikir ve dualar olsa da me'sûr olmayan zikir ve duada bir beis yoktur.

4. Cemaatle Namaz Kılan Kimse, "Semiallahu Limen Hamideh" Demez

Cemaatle namaz kılan kimse, mezkûr zikri yapmaz. İmamın rükûdan kalkarken bu zikri yaptığını duyarsa "Rabbena ve leke'l hamd" demekle yetinir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İmam,

سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

'Allah kendisine hamdedeni işitir.' dediği zaman,

اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ

'Allah'ım, Rabbimiz hamd sana mahsustur.' deyin. Zira kimin bu sözü meleklerin sözüne denk gelirse geçmiş günahları bağışlanır." [176]

175. Buhari, 835; Müslim, 402
176. Buhari, 796; Müslim, 409

5. Uzun Kılınan Namazlarda İtidal Uzun Tutulabilir

Daha önce geçtiği gibi; Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) namazında uyum vardı. Kıyamı uzun tutmuşsa, buna uygun olarak diğer rükunları da uzun tutardı. Uzun kılınan namazlarda itidali normalden fazla tutup Yüce Allah'ı tesbih/zikir ederek kıyamda beklenebilir, dua ve niyazda bulunabilir.

Enes ibni Mâlik (radiyallahu anh) yanında bulunan cemaate şöyle dedi:

" 'Ben, sizlere Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize namaz nasıl kıldırdıysa hiçbir yönünü eksik bırakmadan namaz kıldıracağım.'

Enes'ten (radiyallahu anh) Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl namaz kıldırdığını nakleden Sâbit (radiyallahu anh) şöyle demiştir: 'Enes ibni Mâlik namaz kılarken bir şey yapardı fakat ben sizin bunu yaptığınızı hiç görmedim. O rükûdan kalktığında o kadar uzun beklerdi ki arkasında bulunanlar, galiba secde etmeyi unuttu derlerdi. Yine aynı şekilde iki secde arasında öyle uzun beklerdi ki arkasında namaz kılanlar, herhâlde secdeye gitmeyi unuttu, derlerdi.' "[177]

6. Rükûdan Sonra Kıyamda Olduğu Gibi Eller Bağlanmaz, Serbest Bırakılır

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını en ince detayına kadar aktaran sahabe, onun (sallallahu aleyhi ve sellem), rükûdan sonra ellerini bağladığına dair bir şey aktarmamışlardır. Allah (celle celalühü) en doğrusunu bilir; râcih olan ellerin bağlanmamasıdır.[178]

177. Buhari, 821; Müslim, 472

178. Bir grup ilim adamı bazı nasların umumuna yapışarak rükûdan sonra elleri bağlamanın sünnet olduğu neticesine ulaşmışlardır.

• Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda ellerini bağladığına ve insanların namazda ellerini bağlamasını emreden naslara (bk. Buhari, 740; Müslim, 401 vb.) yapışıp şöyle derler: "Aslolan namazda ellerin bağlanmasıdır. Nasların bu asıldan istisna tuttuğu rükûda dizleri tutmak, oturmada elleri baldır üstüne koymak dışında ellerin bağlanması gerekir."

Bu istidlal hatalıdır:

Namazın her bir cüzünü tafsilatlı olarak aktaran sahabi, rükûdan sonra ellerini bağladığına dair tek bir harf dahi aktarmamıştır. Onca sahabinin bu sünneti görmemesi, görenlerin aktarmaması veya unutması ve yine görenlerin onunla amel etmemiş olması düşünülemez. Örneğin, sahabe rükûdan kalkınca, rükûya gitmeden ellerini nasıl kaldırdıysa, aynı şekil ellerini kaldırdığını haber veriyor. (bk. Buhari, 736; Ebu Davud, 723; Tirmizi, 292 vb.) Ancak ne hikmetse hiçbiri kıyamda olduğu gibi ellerini tekrar bağladığını haber vermiyor.

• Bir grup, rükûdan kalkışın kıyam olduğunu, kıyamda ellerin bağlanması gerektiğini söyler. Bu istidlal iki yönden hatalıdır:

İlki; rükûdan sonrasının adı "kıyam" değil, "itidal"dir. Birçok rivayette Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabe (radiyallahu anhum) bu rüknu "itidal" kelimesiyle karşılamıştır. (bk. Buhari, 793; Müslim, 397, 471) Bazı rivayetlerde ise

B. İtidal ve Namaza Etkisi

İtidalin anlamını kavramak için, rükûnun anlamını kavramamız gerekir. Rükûda hem başımızı O'nun (celle celaluhu) önüne eğer, hem de bu şekle uygun tesbihlerle Rabbimizi tüm eksikliklerden tenzih ederiz. Şimdi başımızı rükûdan kaldırıyor ve kıyam haline geçip hem bir asker gibi hazır olda hem de bir köle gibi el pençe divan duruyoruz. Yüce Allah'ı hakkıyla tenzih ettikten sonra, şimdi O'nu (celle celaluhu) imkân dâhilinde hakkıyla övecek ve hamdedeceğiz. Bunun için de başımızı kaldırır kaldırmaz "Semiallahu limen hamideh" diyoruz; yani, "Allah hamdeden kullarını işitti, onlara icabet etti." diyoruz. Yüce Allah'ın bizi duyduğunu ve hamdimize icabet ettiğini kalbe hatırlatıyor, sonra da O'na (celle celaluhu) hamdetmeye başlıyor ve "Rabbimiz hamd yalnızca sana aittir." diyoruz.

İtidal esnasında hissetmemiz gereken en önemli şey; kulluk menzilelerinden hamd menzilesinde olduğumuz, o ân Yüce Allah'ın övdüğü "hamidun/hamdedenler"[179] zümresine dâhil olduğumuzdur. Subhânallah, biz Allah'ı (celle celaluhu) överken O (celle celaluhu) da bizi övüyor ve bizleri hamdeden kulları ara-

---

bu fiil "başını rükûdan kaldırmak/refetmek" şeklinde ifade edilmiştir. (bk. Buhari, 736, 828; Müslim, 390; Ebu Davud, 723; Tirmizi, 255 vb.)

İkincisi; bu ilginç kıyasa dayanarak bir başkası çıksa ve dese ki; "Rükûdan sonra Fâtiha Suresi okumak farz, zammî/ek bir sure okumak sünnettir." nasıl cevap verecekler? Verecekleri tüm cevaplar, el bağlamanın sünnet olmaması için de geçerlidir. Zira ibadetler taabbudidir; Allah (celle celaluhu) ve Resûl'ü (sallallahu aleyhi ve sellem) emreder, bizler uygularız. İbadetleri birbirine kıyas etmeyiz. Kıyas için iki fiilin ortak bir illete sahip olması gerekir. Kıyamda elleri bağlamanın illeti şöyle dursun, hikmetinin ne olduğundan dahi emin değilken, nasıl rükû sonrası kıyama kıyas edebiliriz?

Sonuç

Ehl-i Hadîs'in, sünneti korumak adına riayet ettiği önemli bir kaide hatırlanmalıdır. Umumi bir nastan anlaşılan mana/lugat olarak doğru olsa da, uygulamaya bakılmalıdır. Nassın umumundan anlaşılan mana ile Asr-ı Saadet'te amel edilmiş midir? Şayet nassı bilmelerine ve o nasla amel etmelerine rağmen, bizim anladığımız o cüzle amel etmemişlerse; bu, bizim anlayışımızda sorun olduğunu gösterir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Umumi delillerle ilgili Şatibî şu usulü aktarır: "Umumiyet ifade eden deliller üç kısımdır:

Umumiyet ifade eden delilin, işaret ettiği anlamla sürekli olarak ya da çoğunlukla amel ediliyor olması: Taharet, namaz, alışveriş, nikâh vb. konulardaki delillerle amel edilmesi gibi.

Umumiyet ifade eden delille bazı zamanlarda veya özel durumlarda amel edilmesi: Bu delillerle onların amel ettiği kadarıyla amel edilir.

Öncekilerin bu delille hiçbir şekilde amel etmemesi: Şayet sonradan gelenlerin düşündüğü gibi umumiyet ifade eden delil, o şeye delalet etmiş olsaydı sahabe ve tabiin mutlaka onunla amel ederdi." (El-Muvâfakât, 3/50 vd.)

179. bk. 9/Tevbe, 112

sına dâhil ediyor. Yine itidal esnasında tüm kalbimiz hamd duygusuyla dolmalıdır. "Hamd yalnızca sanadır; gökler ve yer dolusu hamd…" derken dilimiz, kalp de bu söze uygun davranmalı ve Yüce Allah'ın övgüsüyle dolup taşmalıdır.

Biz O'na (celle celaluhu) hamdederken, meleklerin bu hamdi Yüce Allah'a taşımak için birbiriyle yarıştığını hatırlamalı, amel defterine yazılan hamdin kusursuz olmasına dikkat etmeliyiz.

Rifâa ibni Râfi' Ez-Zurakî (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Biz bir gün Resûlullah'ın arkasında namaz kılıyorduk. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûdan başını kaldırırken,

سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

'Allah kendisine hamdedeni işitir.' deyince cemaatte bulunan birisi,

رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ

'Rabbimiz hamd sana mahsustur, bol, her türlü gösterişten, -desinler kaygısından uzak, halisane ve hayırlarla dolu bir hamd ile sana hamd ederiz-' dedi. Resûlullah selam verip namazdan çıkınca, 'O hamdi söyleyen kimdi?' diye sordu. Bunu söyleyen kişi,

'Bendim ey Allah'ın Resûlü' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

'Otuzdan fazla bir melek topluluğu gördüm, bu sözü daha önce yazabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı.' "[180]

180. Buhari, 799

Secde (Rükun)

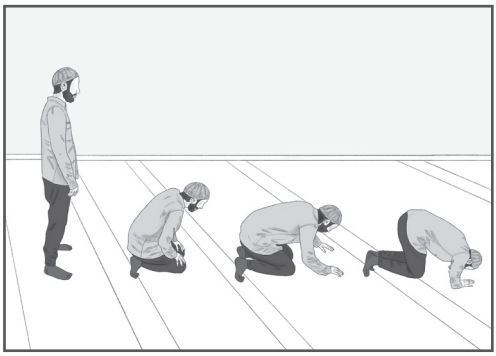

Secde **namazın rükunlarındandır**. Secde; kişinin iki avuç içi, iki diz kapağı, parmak uçları, alın ve burnunu yere koyarak, Rabbinin karşısında kulluk şuuruyla eğilmesi, yere temas etmesidir.

A. Secdeye Dair Meseleler

1. Secdede Tuma'nine/Mutmainlik Şarttır

Yapılan secdenin sahih olması için, kişinin secde pozisyonunda bir müddet beklemesi, mutmain olması gerekir. Aksi hâlde secdesi, dolayısıyla namazı sahih olmaz. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kıyam, rükû, secde vb. konularda mutmain olmayan, hızlıca namaz kılan kimseye namazını iade ettirmiştir.[181]

2. Secdenin Sıfatı

a. Secde Yedi Uzuv Üzerine Yapılır

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bana yedi âza üzerinde secde etmem emrolundu: Alın -bunu söylerken eli ile burnuna da işaret etti- iki el, iki diz ve ayakların uçları. Ayrıca namazda iken saçlarımızı ve paçalarımızı toplamamız/katlamamız nehyedildi."[182]

Secdenin sahih olması için bu yedi uzvun yere temas etmesi gerekir. Zira şer'i secde İslam'dan önce de bilinen bir eylemdir. İslam örfi secdeyle İslam secdesini iki şeyle birbirinden ayırmıştır. Tevhid üzere yapılmasını emretmiş ve secdeyi Yüce Allah'a has bir ibadet kabul etmiştir. Yedi uzuv üzere yapılmasını emretmiş ve bunun Allah'ın (celle celaluhu), Resûl'üne emri olduğunu bildirmiştir.

181. Deliller için bk. s. 82
182. Buhari, 812; Müslim, 490

b. Elleri Omuz Hizasında veya Yüze Yakın Alın ve Burnu İçine Alacak Şekilde Yere Koyar

Ebû Humeyd'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini dizlerini avuçlarcasına koyarak rükû yaptı ellerini yanlarından uzak tutuyordu. Sonra secdeye vardı. Burun ve alnını yere koyup kollarını yanlarından uzaklaştırdı ve **avuçlarını omuzları hizasına koydu.** Sonra secdeden başını kaldırdı ve tüm organlar yerli yerinde olacak şekilde dimdik oturdu ve ikinci secdeyi de aynı şekilde yaptı. Sonra sol ayağını döşeyip üzerine oturdu sağ ayağını ise kıbleye doğru dikti. Sağ elini sağ dizi sol elini de sol dizi üzerine koyup oturdu ve şehadet parmağı ile işaret etti." [183]

Ebû İshâk'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Berâ' ibni Âzib'e, 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) secdeye vardığında yüzünü nereye koyardı?' diye sormuştum o da, 'İki ellerinin arasına' diye cevap verdi." [184]

c. Elleri Yere Koyunca Dirsekleri Kaldırır

Berâ ibni Âzib'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Secde ettiğinde ellerinin içini yere koy ve dirseklerini kaldır." [185]

d. Elleri ve Dirsekleri Yere Yayarak Secde Etmez

Elleri ve dirsekleri yere yayarak secde etmek yasaklanmıştır. Zira bu duruş, köpek oturmasına/yayılmasına benzetilmiştir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Secdeye vardığınızda vücudunuzu serbest bırakın; ne iyice yayılın ne de büzülün. Hiçbiriniz secdede iken köpek yatışı gibi dirseklerini yere yapıştırmasın!" [186]

Bu yasak; namazda Yüce Allah'a gösterilmesi gereken saygıyla ilişkilidir. Zira köpek oturuşu namazın ruhuyla bağdaşmayan tembelliği ve boş

183. Ebu Davud, 734; Tirmizi, 260
184. Tirmizi, 271
185. Müslim, 494
186. Buhari, 822; Müslim, 493

vermişliği çağrıştırmaktadır. Bununla birlikte bu oturuş, secdede itidali korumaya engeldir.

e. Kollarını İki Yanından Uzaklaştırır

Meymûne Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), secde ettiğinde dirseklerini yanlardan o kadar açardı ki, arkasından koltuk altının beyazlığı görünürdü. Oturduğunda da sol uyluğu üzerine yerleştirirdi."[187]

Yine şöyle demiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), secde ettiğinde bir kuzu, onun kollarının arasından geçmek istese geçebilirdi."[188]

Şayet uzun secdelerde kollarını açmaları nedeniyle yorgunluk olursa; kollarını yana birleştirerek kapatabilir, dirseklerini dizlerine/baldırına yaslayarak dinlenebilirler.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı secdede elleri yanlardan, dizlerden aralamanın zorluk vereceğinden şikâyet ettiler de, 'Dirsekleri dizlere dayamakla rahatlayın.' buyurdu."[189]

Hadisin ravilerinden İbni Aclan (rahimehullah) diz kapaklarından yardım almayı, dirsekleri diz kapağı üzerine koymak olarak tefsir etmiştir.[190]

187. Müslim, 497

188. Müslim, 496

189. Ebu Davud, 902; Tirmizi, 286

190. bk. Ahmed, 8477, 9403; Bu hadisin anlaşılmasına dair Hâfız İbni Hacer ve yine Buhârî şarihlerinden Aynî (rahimehullah); Tirmizî'nin (rahimehullah) bu hadisi secdeden kalkarken dizlere dayanmaya delil olarak verdiğini öne sürmüş ve bu görüşü şöyle gerekçelendirmişlerdir: "Hadisi 'Secdeden Ayağa Kalkarken (Dizlerden) Destek Alma Hakkında Bab' başlığı altında verir. Ancak Tirmizî şârihlerinden Mubârek Pûrî kendi elinde mevcut nüshaların tümünde secdede itimat/dayanma/destek alma babı şeklinde olduğunu, mezkûr nüshalarda 'secdeden kalkma' ifadesinin olmadığını; bu âlimlerin iddiasını bazı (elyazması) nüshalarda olabileceğini belirtir." (Tuhfetu'l Ehvezî, 286 No.lu hadis şerhi)

Derim ki: İmam Tirmizî'nin (rahimehullah) bu babtan (Kitâbu's Salât, 98. Bab) hemen sonra 'Secdelerden Kalkış Nasıl Olmalı' başlığı altında bir bab açmış ve sonrasında başlıksız bir bab daha açıp bu konu hakkında iki farklı görüşe dair hadisler vermiştir.

f. Karnını ve Kalçasını Baldırlarından Uzaklaştırır

Ebû İshâk'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Berâ' ibni Âzib bize Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) secdesini tarif etti. Ellerini yere koydu iki dizi üzerine çöktü, **arkasını yukarı doğru dikti** ve 'İşte Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle secde ederdi.' dedi." [191]

g. Ayak Parmaklarını Büker, Topuklar Havaya Gelecek Şekilde Ayakları Diker ve Topukları Birleştirir

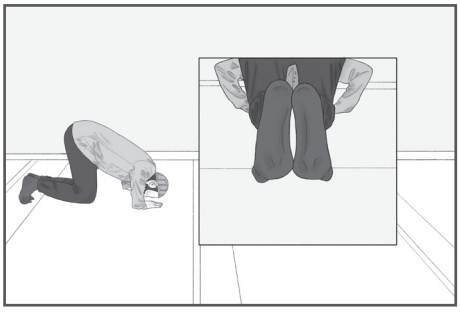

Ebû Humeyd Es-Sâidî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Allah Resûlü) secde ettiğinde ellerini yere koyar fakat dirseklerini yere ve yanlarına yapıştırmazdı. Secdede iken ayak parmaklarının uçları kıbleyi gösterirdi." [192]

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) secde ânında ellerin yere konulması, ayakların ise dikilmesini emretti." [193]

"99. Bab: Secdelerden Kalkış Nasıl Olmalı?

(287) Mâlik ibni Huveyris'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: 'Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken gördüm. Namazın tek rekâtlarında istirahat oturması denilen oturmayı yapmadan kıyama kalkmazdı.'

Tirmizî (rahimehullah) şöyle der: Mâlik ibni Huveyris'in hadisi hasen sahihtir. Bir kısım ilim adamları bu hadisle amel ederler. İshâk ve bazı arkadaşlarımızın görüşü de böyledir. Mâlik'in künyesi Ebû Suleymân'dır.

100. Bab:

(288) Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) secdelerden kalkarken ayaklarının sırtı yere değmeksizin kalkardı.'

Tirmizî (rahimehullah) şöyle der:

İlim adamlarının ameli bu hadis üzere olup, birinci ve üçüncü rekâtlarda ayakların üstü yere değdirilmeksizin ayağa kalkmaya tercih etmişlerdir.

Hâlid ibni İyâs, muhaddisler tarafından zayıf kabul edilir. Tev'eme'nin azatlısı Sâlih'e, Sâlih ibni Ebî Sâlih denilir. Ebû Salih'in ismi Nebhân olup Medinelidir."

Bu da Mubârek Pûrî'nin (rahimehullah) tercih ettiği gibi yukarıda verilen hadisin secdeden kalkmayla ilgili olmayıp, secdede yorulanın dirseğini dizine dayamasıyla ilgili olduğunu gösterir. Şayet Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) ve Aynî'nin (rahimehullah) dediği gibi olsa, yukarıda verilen hadis de bu bablara dâhil olurdu. Oysa İmam Tirmizî birbirinden ayırmıştır. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

191. Ebu Davud, 896; Ebû Dâvud sükût ederek hadisin sıhhatine işaret etmiştir.

192. Buhari, 828

193. Tirmizi, 277

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) yatakta bulamadım. Hemen kendisini aramaya koyuldum. Derken elim ayaklarının altına değdi. Kendisi bu sırada secde yerinde idi. **Ayakları dikili idi.** 'Allah'ım senin gazabından senin rızana, cezalarından bağışlamalarına sığınıyorum. Sana (kusur işlemekten de) yine sana sığınıyorum. Sana karşı yapacağım övgüyü bitiremem. Sen kendini nasıl översen öylesindir.' **diye dua ediyordu."** [194]

Hadisin bir rivayetinde [195] "... topukları birbirine kenetlenmiş/bitişik hâldeydi." [196] **ifadesi vardır.**

h. Secdede Saçını Bağlamaz

Erkeğin saçı uzunsa secdede saçlarını bağlamaz.

Kureyb'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Abbâs, Abdullah ibni'l Hâris'i **başının saçları arkadan topuz yapılmış olarak namaz kılarken görmüş ve hemen kalkıp onu çözmeye durmuş**. Abdullah ibni'l Hâris, namazı bitirdiğinde İbni Abbâs'a dönmüş ve 'Benim başımdan ne istiyorsun?' demiş.

O da, 'Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Böylesinin durumu, elleri arkaya bağlı namaz kılanın durumu gibidir.' **diye buyururken işittim.' demiştir."** [197]

194. Müslim, 486

195. Es-Sunenu'l Kubrâ, 2719

196. Her ne kadar bazı âlimler, Beyhakî (rahimehullah) rivayetini zayıf görse de, Müslim'deki rivayeti de topukların birleştirileceğine delildir. Zira Âişe Annemizin eli, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) iki ayak içine denk gelmiştir. Şüphesiz ayaklar bitişik (veya çok yakın) olmasa, genelde küçük olan kadın eli her ikisine birden değmezdi. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

197. Müslim, 492; Saçların bağlanarak secde edilmesi yasağı **erkeklere** yöneliktir. Zira kadınların saçı avrettir. Bağlamadıkları takdirde, örtü altından dışarı çıkma riski vardır. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 384 No.lu hadis şerhi)

Erkeklere yönelik yasağın hikmetine dair şunlar söylenebilir:

- Okuduğumuz rivayette olduğu gibi; bu durumda namaz kılan elleri bağlı kimseye benzetilmiştir. Elleri arkadan bağlı kişinin secdesi her hâlükârda eksik olacaktır; zira elleriyle secde edemeyecektir. (bk. El-Minhâc, 490-492 No.lu hadis şerhleri)
- Bir başka rivayette Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu bağ için "kiflu'ş şeytan" dediği nakledilmiştir. Anlamı "şeytanın oturağı/tahtı"dır. (bk. Ebu Davud, 646; Tirmizi, 384)

Bu da yasağın gaybi bir yönü olduğunu; şeytanın bağlanmış yerde oturduğunu gösterir.

- Saç ve elbise paçalarının toplanması/bağlanması kibir ehline benzemeye neden olur. (bk. Neylu'l Evtâr, 752-753 No.lu hadis şerhleri) Zira kibirli insan elbisesi ve saçları yere değmesin ister.

i. Kadın ve Erkeğin Secdesi Arasında Fark Yoktur

Kadının secdesinin daha derli toplu olmasına dair rivayet edilen eserler zayıftır.[198] Kadın ve erkek naslar karşısında eşittir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) örnekliği erkekler için bağlayıcı olduğu gibi kadınlar için de bağlayıcıdır.

3. Secdede Okunacak Tesbihler

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah, Allah'ın '(O zaman,) Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, (tevbeye muvaffak kılan ve tevbeleri çokça kabul eden) Tevvâb'dır.'[199] buyruğuna uyarak rükû ve secdelerinde şu duayı çokça okurdu:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

'Allah'ım seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim. Rabbim hamd sadece sana mahsustur. Allah'ım beni bağışla mağfiret et.' "[200]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) secdelerde,

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ دِقَّهُ، وَجِلَّهُ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ وَعَلَانِيَتَهُ وَسِرَّهُ

" 'Allah'ım günahımın tümünü, küçüğünü büyüğünü; öncekini ve sonrakini; açık olanını ve gizli olanını bağışla' diye dua ederdi."[201]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) (benim yanımda) bulamadım. Kendisinin, hanımlarının birisinin yanına gittiğini düşünerek nereye gittiğini araştırmaya koyuldum. Daha sonra geri döndüm baktım ki, rükû veya secde yapmakta,

سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

'Allah'ım seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim. Rabbim hamd sadece sana mahsustur. Senden başka (ibadeti hak eden) bir ilah yoktur.' diye

198. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 2/222-223
199. 110/Nasr, 3
200. Buhari, 817; Müslim, 484
201. Müslim, 483

dua ediyordu. Kendisine, 'Anam babam sana feda olsun. Ben bir iş içerisindeyim sen ise başka bir iş içerisindesin.' dedim."[202]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) yatakta bulamadım. Hemen kendisini aramaya koyuldum. Derken elim ayaklarının altına değdi. Kendisi bu sırada secde yerindeydi. Ayakları dikiliydi.

اَللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

'Allah'ım senin gazabından senin rızana, cezalarından bağışlamalarına sığınıyorum. Sana (kusur işlemekten de) yine sana sığınıyorum. Sana karşı yapacağım övgüyü bitiremem. Sen kendini nasıl översen öylesindir.' **diye dua ediyordu."**[203]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) rukû ve secdelerde:

سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ

'Allah'ım, eksiklerden uzak ve münezzehsin, Mukaddessin, meleklerin ve Ruh'un Rabbisin.' **diye dua ederdi."**[204]

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiğinde şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ فَأَحْسَنَ صُورَتَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

'Allah'ım! Senin için secde ediyor, sana teslim oluyor, sana iman ediyorum. Yüzüm ve özüm kendisini yaratana, şekil veren ve bu şekli en güzel yapan, göz ve kulak veren Allah'a secde etmektedir. En güzel yaratıcı olan Allah, ne kadar kutlu ve yücedir.' "[205]

202. Müslim, 485
203. Müslim, 486
204. Müslim, 487
205. Nesai, 1126

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece (ramazanda) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Namaza Bakara Suresi'ni okuyarak başladı. Kendi kendime, 'Yüz ayet okuduğunda rükûya gider.' dedim. Arkasından Nisâ Suresi'ni okumaya başladı. Bunun arkasından Âl-i İmrân Suresi'ne başlayıp onu da okudu. Okurken tane tane okuyordu. İçerisinde tesbih bulunan ayete geldiğinde tesbih ediyor, istek ifade eden ayete geldiğinde istekte bulunuyor, sığınma ifadesi geldiğinde Allah'a sığınıyordu. Bunun arkasından rükûya gitti. Rükûda:

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ

'Subhâne Rabbiye'l Azîm' diyordu.

Kendisinin rükûsu da kıyamı kadar idi. Bunun arkasından (rükûdan kalkınca),

سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

'Semiallahu limen hamideh' dedi.

Bunun arkasından rükûdakine yakın bir süre ayakta durdu, arkasından secdeye gitti ve

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى

'Subhâne Rabbiye'l A'lâ' dedi. Secdeleri de kıyamına yakındı."[206]

Secdede yapılan zikirlerle ilgili bir sınırlama yoktur. Bir sayıyla sınırlayan; alt sınır ve üst sınır belirleyen rivayetler zayıftır.[207] Ancak İmam Tirmizî'nin de (rahimehullah) belirttiği gibi ilim ehli, tesbihatın üçten aşağı olmamasını mustehâb görmüşlerdir.[208] İlim ehli bu durumu şöyle açıklamıştır: "Her ne kadar sayı tahdidi olan hadisler tek tek zayıf olsa da bir araya geldiğinde (topluca) kuvvet kazanır ve delalet ettikleri öz anlamla amel edilir."[209]

206. Müslim, 772
207. bk. Ebu Davud, 886; Tirmizi, 261
208. bk. Tirmizi, 261 No.lu hadis açıklaması
209. bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 261 No.lu hadis şerhi

Zikirde üst sınır yoktur. Evla olan (ileride geleceği gibi) namazın uzunluk ve kısalığına uygun olacak şekilde secdede beklemektir. Kıyamı, rükûyu ve secdeyi uzun tutmuşsa tesbihleri uzun tutmalı; kısa tuttuysa tesbihleri kısa tutmalıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Yine birden fazla tesbihi bir arada yapmakta bir beis yoktur.

Yukarıda geçen hadislerde olduğu gibi, Allah Resûlü secdede birden fazla tesbihi/duayı bir arada yapmıştır. Ayrıca secde, tesbih ve dua mahallidir. Kişi me'sûr olsun veya olmasın istediği dua ve tesbihlerle Allah'a (celle celaluhu) yakınlaşabilir.

4. Secdenin Uzunluğu Namaz Uzunluğuna Uygun Olmalıdır

Berâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken rükûlarında, secdelerinde ve iki secde arasındaki oturuşlarda neredeyse birbirine eşit olacak bir süre kadar beklerdi. Sadece (kıraat için olan) kıyamlar ile teşehhütlerdeki oturuşlar bunlardan farklı idi."[210]

5. Secdede Kur'ân Okumak Yasaklanmıştır

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), (vefat ettiği rahatsızlığı sırasında) cemaat Ebû Bekir'in arkasında namaz için saf tuttuğu sırada evinin perdesini açtı ve 'Ey insanlar! Şu biline ki, peygamberlik müjdelerinden geriye, Müslimlerin gördüğü veya Müslim'e gösterilen salih (doğru) rüyadan başka bir şey kalmamıştır. Bakınız! Rükûda ve secdede iken Kur'ân okumam bana yasaklanmıştır. Rükûda Yüce Allah'ı tazim ediniz (Allah'ı yücelten ifadeler söyleyiniz.) Secdede ise dua etmeye gayret ediniz. Çünkü (secde) duanızın kabul olunması için en uygun bir hâldir.' buyurdu."[211]

210. Buhari, 792; Müslim, 471
211. Müslim, 479; Yasağın hikmetine dair bk. s. 82

6. Secdeye Nasıl Gidilir?

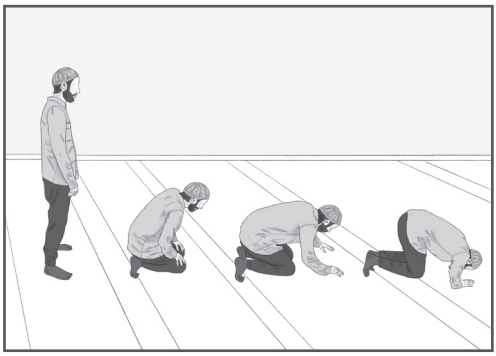

Secdeye giderken önce dizler, sonra eller yere konacak şekilde secdeye gidilir.

Vâil ibni Hucr'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken gördüm secdeye giderken dizlerini ellerinden önce yere koyar ve ayağa kalkacağı zaman ellerini dizlerinden önce kaldırırdı."[212]

7. Secdeden Kalkışın Sıfatı

Secdeden kıyama kalkarken yere dayanır, eliyle yerden destek alır.

---

212. Ebu Davud, 838; Tirmizi, 268; Konu hakkında iki ayrı, zâhirî birbirine zıt hadis vardır. Yukarıda verdiğimiz Vâil ibni Hucr'un (radıyallahu anh) hadisi önce dizlerin sonra ellerin yere konacağını gösterir. Bu hadis fukahadan cumhur-u ulemanın, muhaddislerden Ahmed, İbnî Huzeyme, Tirmizî, Hattâbî, İbni Teymiyye ve İbnu'l Kayyîm gibi âlimlerin görüşüdür. Buna mukabil Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) nakledilen hadis vardır:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Sizden biri secde edeceği zaman deve çöküşü gibi çökmesin. Ellerini dizlerinden önce (yere) koysun.' buyurdu." (Ebu Davud, 840; Nesai, 1090)

Bu hadise göre secdeye giden önce ellerini, sonra dizlerini yere koyar. Bu İmam Mâlik'in, muhaddislerden Evzâî, Buhârî, Ebû Dâvud, İbni Hacer gibi âlimlerin görüşüdür.

Bu ihtilafın nedeni için özetle şunu söyleyebiliriz:

İlki; iki hadisin de senedinde ve metninde zayıf olmayı gerektirecek illet vardır. Önce dizlerin yere konacağına delalet eden Vâil ibni Hucr rivayetinde Şerîk ibni Abdullah vardır. Bu ravi seyyiu'l hıfz/kötü hafızalı bir ravidir. Yalnız kaldığı rivayetlere ihtiyatla yaklaşılmıştır. (Takrîbu't Tehzîb, s. 266, 2787; Mîzânu'l İ'tidâl, 2/269, 3696 No.lu ravi)

Önce ellerin yere konulacağına delalet eden Ebû Hureyre hadisinin maklub hâli İbnu Ebî Şeybe Musannef'inde (2702) varid olmuştur. Yani, "Önce dizlerini sonra ellerini koysun." şeklinde rivayet edilmiştir. Bu rivayet zayıf olsa da başta İbnu'l Kayyîm olmak üzere birçok âlim hadisi ravinin karıştırdığını, "önce dizlerini koysun" diyeceği yerde "önce ellerini koysun" dediğini iddia etmiştir. (bk. Zâdu'l Meâd, 1/208) Bu kanaate varmalarının bir diğer nedeni; Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisinin birinci cüzüyle ikinci cüzü arasındaki zahiren görülen uyumsuzluktur. Hadisin ilk cümlesi deve gibi çökmeyi yasaklamıştır. Deveye dışarıdan bakan bir insan, önce ön kısmı sonra arka kısmını çökerttiğini görür. Bu insana uyarlanınca önce ellerin sonra dizlerin konmasına karşılık gelir. Oysa hadisin ikinci kısmı tam tersini emreder. Bu da âlimleri hadisin maklup/ters çevrilmiş olduğu düşüncesine götürmüştür.

Bir grup âlim de sünnet cihetiyle bir tercih yapılamayacağını (zira iki rivayet de teknik/usuli açıdan problemlidir) söylemişlerdir. (bk. El-Mecmû', 3/421)

Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir, cumhur-u ulemanın görüşü tercihe şayandır.

Ebû Kilâbe'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mâlik ibni Huveyris bizim mescidimizde namaz kıldırdı. Dedi ki: 'Ben size namaz kıldıracağım. Benim gayem size namaz kıldırmak değildir. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) gördüğüm namaz kılma şeklini size göstermek istiyorum.'

Ravi Eyyûb der ki: 'Ben Ebû Kilâbe'ye 'Peki onun namazı nasıldı?' dedim.

Dedi ki: 'Bizim şu şeyhimizin -yani Amr ibni Selime'nin- namazı gibiydi.'

Eyyûb der ki: 'Amr ibni Selime tekbiri tam alır, ikinci secdeden kalktığı zaman oturur ve yere dayandıktan sonra kıyama kalkardı.' "[213]

Bu; iki elin içinden yardım alarak kalkmak olabileceği gibi, ellerini yumruk şeklinde yerden destek alarak kalkmak da olabilir.[214]

Şayet birinci rekâttan ikinci rekâta veya üçüncü rekâttan dördüncü rekâta kalkıyorsa yani teşehhüd yapmadan kalkıyorsa; hafifçe bir oturuşla oturur, sonra kalkar. Bu oturuşa celse-i istirahe/dinlenme oturuşu denir.

Mâlik ibni Huveyris'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah namaz kılarken tekli rekâtlardan sonra bir süre oturup öyle kalkardı."[215]

---

213. Buhari, 824

214. İki şekle delalet eden hadisler varid olmuştur; ancak zayıftır.

215. Buhari, 823; Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) celse-i istirahat yapmadan ayağa kalktığına dair rivayetler varid olmuştur. Bunlardan biri Tirmizî'nin (rahimehullah) rivayet ettiği isnadında Hâlid ibni İyâs isimli zayıf ravinin bulunduğu rivayettir. (bk. Tirmizi, 288) Ki; Tirmizî rivayetin ardından "Hâlid ibni İyâs Ehl-i Hadîs'in yanında zayıftır." diyerek, hadisin zayıflığına işaret etmiştir. (Konu hakkında varid olan zayıf isnadlı rivayetler ve sahih eserler için bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 288 No.lu hadis şerhi) Bir grup âlim de Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaşlandığında oturduğunu ve yerden destek aldığını; istirahat celsesi ve yerden destek alarak kalkmanın mutlak bir sünnet olmadığını; yalnızca yaşlıların yapabileceğini söylemişlerdir. Ne ki; bu iddialarını sarih ve sahih naslara dayandırmamışlardır. Bir yorum olarak bu iddiayı öne sürmüşlerdir. Oysa Mâlik ibni Huveyris, Allah Resûlü'nden, İslam'ı öğrenmek için gelen ve yaklaşık üç hafta onunla (sallallahu aleyhi ve sellem) birlikte kalan heyetin içindedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara başta namaz olmak üzere dinlerini öğretmiş, sonra memleketlerine yolcu etmiştir. Hâliyle Mâlik ibni Huveyris, Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) gördüğünü aktarmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de onlara hem onun (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını örnek almalarını, hem de başkalarına öğretmenlerini emretmiştir.

Mâlik ibni Huveyris'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Haydi ailelerinizin yanına geri dönün. Onların içerisine yerleşin. Onlara burada öğrendiğiniz hususları öğretin ve onlara, filanca namazı filanca vakitte ve filanca namazı da filan vakitte kılmalarını emredin. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. Sonra (yaşça) daha büyük olanınız ise size imam olsun." (Buhari, 631; Müslim, 674)

B. Secde ve Namaza Etkisi

Secde, başların arza indiği, ruhların ise semaya yükseldiği ibadetlerdendir. Secde hâlinde ruh miraçtadır ve Rabbine en yakın olduğu haldedir.

"Secde et ve yakınlaş."[216]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu ân secde ettiği ândır. Dolayısıyla (bu ânda) duayı çokça yapınız."[217]

Secdede iken Müslim, bu yakınlığı hissetmelidir. Secdeye varana dek Rabbine yöneldiğini ve Rabbinin de kendisine yöneldiğini düşünen Müslim, secdeyi bu yönelişin zirvesi kabul etmeli ve vuslatın gerçekleştiğini duyumsamalıdır. Rabbine en yakın olduğu bu ânda zikrine dua eklemeli, tüm derdini Rabbine açmalı, ihtiyaçlarını Rabbinin huzurunda arzetmelidir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı duaları düşünmeli, o dualardaki inceliği anlamaya çalışmalıdır. "Gazabından rızana sığınırım." ya da "Rızanla gazabından korunurum." ne demektir, anlamaya çalışmalıdır. "Rabbim! Senden başka kimsem yok. Kızmış olsan da ceza verecek olsan da yine sığınacağım merci sensin" demektir. Subhânallah! "Senden sana sığınırım." nasıl bir kulluk hâlidir? İşte bu, bedenin eğildiği gibi kalbin ve ruhun da O'nun huzurunda kemâli edeple eğilmesidir. Bu, sen olmazsan ben bir hiçim, beni hiç kimseye, öz nefsime dahi bırakma demektir.

Secde ânında semadan inen nuru hissetmeli, o nurun başta kalp olmak üzere tüm bedenini kuşattığını düşünmelidir. Değil mi ki secdenin yüzlerde bıraktığı bir iz vardır.

"Alametleri, yüzlerinde secdeden oluşan izdir."[218]

216. 96/Alak, 19
217. Müslim, 482
218. bk. 48/Fetih, 29

Abdullah ibni Busr'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü'nde ümmetimin secde organları abdest almalarından dolayı bembeyaz ve pırıl pırıldır."[219]

Elbette bu alınlara nakşolan şekilsel/zahirî bir iz değildir. Bu; kalplerde oluşan secde izinin yüze nur, huzur, başkalarına güven, sekinet… olarak yansımasıdır. Bu öyle şerefli bir izdir ki cehennem ateşi dahi ona dokunamayacak, orayı yakmayacaktır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cehennem ateşi Âdemoğlunun secde organları dışında kalan her yerini yer. Çünkü Allah cehennem ateşine secde organlarını yakmayı yasakladı."[220]

Secde hâlinde derecesinin arttığını ve günahlarının döküldüğünü hissetmelidir.

Me'dân ibni Ebî Talha El-Ye'merî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) mevlası Sevbân ile karşılaştım ve kendisine, 'Bana öyle bir amel bildir ki ben onu işleyeyim de onun sayesinde Allah beni cennete koysun.' dedim. -Diğer bir rivayette, 'Allah'a en sevimli gelen ameli bana bildir.' dedim.- Bunun üzerine kendisi sustu. Sonra tekrar kendisine bunu sordum, yine sustu. Sonra üçüncü defa sordum.

Şöyle dedi: 'Bunu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sormuştum. O da, 'Allah'a çokça secde etmeye bak. Çünkü sen, Allah'a secde ettiğinde bu secde sayesinde Allah, seni bir derece yükseltir, bir hatanı siler.' buyurdu.

Me'dân ibni Ebî Talha, 'Bundan sonra Ebû Derdâ ile karşılaştım, kendisine bu konuyu sordum. O da bana Sevbân'ın dediği şeyi söyledi.' demiştir."[221]

Dış dünyanın kıymet bilmez, vefasız, gaddar insanlarının ruhta açtığı yaraları; secdeyle onarmalı, tüm kalp kırıklıklarını İlahi rahmetin sağa-

219. Tirmizi, 607
220. İbni Mace, 4326
221. Müslim, 488

nak olup yağdığı secdede cebretmelidir. Zira insanlar bir ömür yapılan iyiliği görmez, görse hakkıyla takdir etmez, birini takdir etse yüz yerde kalp kırar… Yüce Allah ise alnı yere değen kulun perçeminden tutar ve derece derece onu yükseltir. Secde, "Rafîu'd Deracât/dereceleri yükselten"[222] sıfatının tecelli ettiği yerdir.

Secde hâlinde derecelerin yükseldiğini hissetmek gerçekten önemlidir. Zira yaşadığımız dünya, insan onurunu hiçe sayan gaddar bir dünyadır. İnsanın yaratılıştan getirdiği onuru/izzeti/kerameti yok sayan, bir anlık gülme için insan onurunu ayaklar altına alan, güçlünün güçsüzü ezdiği… ahlaksız bir dünyadır. Oysa insanın "İnsan" gibi davranabilmesi için insan muamelesi görmesi lazımdır. Aksi hâlde sürekli aşağılanan, yoksayılan, ruhu örselenen insan, değersiz davranışlarda bulunacaktır. Dış dünyayı ıslah etmek zor, bazen imkânsız olsa da, kırılan kalplerimizi ve örselenen ruhlarımızı secdeyle ıslah edebiliriz. İnsanların aşağıladığı kişilikleri, secdede yücelen ruhun şifasıyla iyileştirebiliriz.

İki Secde Arasında Oturmak (Rükun)

Her rekâtta iki secde vardır. İki secde arasında oturmak ve oturuşta tuma'nine/mutmain olmak **namazın rükunlarındandır.**

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Namaza durduğun zaman tekbir al. Sonra Kur'ân'dan sana kolay geleni oku. Sonra rükû et. Rükûda mutmain olacak kadar dur. Sonra başını kaldır ve büsbütün ayakta dik duracak kadar bekle. Sonra secde et ve secdede mutmain olacak kadar dur. Bunu namazının tümünde yap."[223]

222. bk. 40/Mü'min, 15
223. Buhari, 793; Müslim, 397

İki Secde Arasında Oturmayla İlgili Meseleler

1. Sağ Ayağı Dikip Sol Ayağın Üstüne Oturur

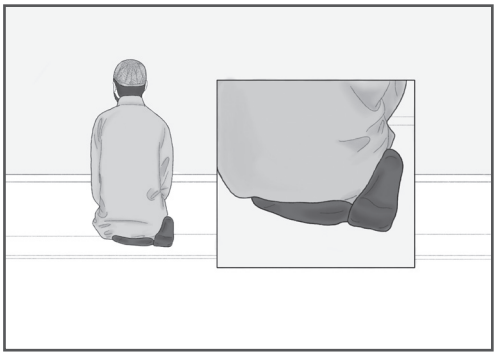

Abdullah ibni Abdullah'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babam Abdullah ibni Ömer'in namaz kılarken teşehhüde oturduğunda bağdaş kurduğunu görmüştüm. Ben de onun gibi yapıp bağdaş kurdum. O zamanlar yaşım küçüktü. Bunun üzerine babam beni uyardı ve böyle yapmamamı söyledi.

Bana o gün şöyle demişti: 'Namazın sünneti (parmaklarının uçları kıbleyi gösterecek şekilde katlayarak) sağ ayağını dikmen ve sol ayağını yatırmandır.'

Ben, 'Ama sen bağdaş kuruyorsun.' dediğimde şöyle cevap vermişti: 'Benim ayaklarım vücudumu taşımıyor ki!' "[224]

2. İki Secde Arasında Yapılacak Zikir

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), iki secde arasında,

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاجْبُرْنِي، وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي

'Ey Allah'ım bana mağfiret et, merhamet et, cebret/onar, hidayet et ve beni rızıklandır.' **derdi."**[225]

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) iki secde arasındaki oturuşta,

رَبِّ اغْفِرْ لِي، رَبِّ اغْفِرْ لِي

'Rabbim beni bağışla, Rabbim beni bağışla.' **dedi."**[226]

224. Buhari, 827
225. Ebu Davud, 850; Tirmizi, 284
226. İbni Mace, 897

3. İki Secde Arası Teşehhüd Değildir

İki secde arasında oturmak müstakil bir rükundur. Hâliyle teşehhüde kıyas edilmesi ve ellerin, teşehhüdde olduğu gibi -ileride gelecek- şekil alması doğru değildir. Zira bu ibadetler taabbudidir ve taabbudi şeylerde kıyas olmaz. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

4. Kadın ve Erkek Oturuşu Arasında Fark Yoktur

"Ummu Derdâ (radiyallahu anha) namazda erkek oturuşu gibi otururdu ve o fakîhe/âlim bir insandı."[227]

5. Oturuşun Uzunluğu Namazın Uzunluğuyla Uyumlu Olmalıdır

Berâ ibni Âzib'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken secdelerde, rükûlarda ve iki secde arasındaki oturuşlarda neredeyse birbirine eşit olacak kadar beklerdi."[228]

Enes ibni Mâlik (radiyallahu anh) yanında bulunan cemaate şöyle dedi:

" 'Ben sizlere Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize namaz nasıl kıldırdıysa hiçbir yönünü eksik bırakmadan namaz kıldıracağım.'

Enes'ten (radiyallahu anh) Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl namaz kıldırdığını nakleden Sâbit şöyle demiştir: 'Enes ibni Mâlik namaz kılarken bir şey yapardı fakat ben sizin bunu yaptığınızı hiç görmedim. O rükûdan kalktığında o kadar uzun beklerdi ki arkasında bulunanlar, galiba secde etmeyi unuttu derlerdi. Yine aynı şekilde iki secde arasında öyle uzun beklerdi ki arkasında namaz kılanlar, herhâlde secdeye gitmeyi unuttu, derlerdi.' "[229] (Şayet namaz uzun kılınmışsa, iki secde arasında oturuş uzun olabilir.)

227. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 145. Bab başlığı, muallak olarak
228. Buhari, 820
229. Buhari, 821

6. İki Secde Arasında İk'a Yapmak

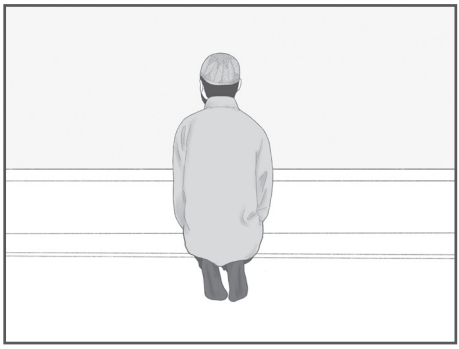

İki secde arasında ayakları dikmek ve kalçaları topuklar üzerine koyup (yarım oturuşla) oturmak caizdir.

Tâvûs'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a iki ayak üzerine ik'a yapmayı, oturmayı söyledik.

O da, 'Bu şekilde oturmak sünnettir.' dedi.

Biz de, 'Ama biz bunun kişiye/ayağa sıkıntı oluşturduğunu görüyoruz?' dedik.

İbni Abbâs da, 'Tersine, bu, Peygamberiniz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetidir.' dedi."[230]

230. Müslim, 536; Bazı rivayetlerde "ik'a" oturuşu yasaklanmıştır. Yasaklanan ik'a, aşağıda açıklanan oturuştur.

Buna göre iki ayağı birbirinden ayırarak dikmek ve kalçayı iki ayağın arasına yere koymak yasaklanmıştır.

Alî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine şöyle buyurmuştur:

"Ey Alî! Namaz da köpeklerin oturuşu gibi kalça üzerine oturma." (İbni Mace, 895)

Bu oturuşun Âişe Annemizin rivayet ettiği şeytan oturuşu olduğu söylenmiştir.

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namaza tekbir, kıraate de 'Elhamdulillahi Rabbi'l Âlemin…' ile başlardı. Rükû ettiğinde de başını ne yukarı kaldırır ne de aşağı eğerdi. Bunların ikisinin arasında tutardı. Rükûdan başını kaldırdığında da tam bir şekilde vücudu yerli yerine oturmadıkça secdeye gitmezdi. Her iki rekâtta da tahiyyât duasını okurdu. Otururken sol ayağını yere yayar sağ ayağını dikerdi. Şeytan oturuşu gibi oturmayı ve (secdede iken de) bir kimsenin vahşi hayvanın dirseklerini uzattığı gibi dirseklerini uzatmalarını yasaklardı. Selam vererek de namazı bitirirdi." (Müslim, 498)

Nevevî şöyle der: 'Ukbetu'ş Şeytân ile diğer rivayette 'akibi'ş şeytan (şeytanın oturuşu) söyleyişinde kaf harfinin kesreli okunuşu sahih ve meşhur olan okuyuştur. Kâdî İyâd ise bazılarının ayn harfini ötreli okuduğunu nakletmiş ve bu okuyuşun zayıf olduğunu söylemiştir. Ebû Ubeyde ve başkaları da bunu yasak olan ik'a (köpek oturuşu) diye açıklamışlardır. Bu da kaba etlerini yere yapıştırıp, bacaklarını dikmesi, ellerini de köpek ve diğer yırtıcı hayvanların döşediği gibi yere koyması şeklinde oturuştur.'

'Şeytanın oturuşunu yasaklardı.' ibaresinden kasdedilen daha önce açıkladığımız şekliyle ik'a denilen köpek oturuşudur. Sözünü ettiğimiz bu açıklamadaki şekliyle oturuş ilim adamlarının ittifakı ile mekruhtur. İbni Abbâs'ın bundan sonra Müslim tarafından zikredilecek olan ik'a denilen (dizleri dikmek) oturuşu ise Yüce Allah'ın izniyle yeri gelince açıklayacağımız gibi bundan farklı bir oturuştur." (El-Minhâc, 498 No.lu hadis şerhi) Bir grup âlim yasaklayıcı hadislerin cevaz veren hadisleri neshettiğini söylemiştir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 283 No.lu hadis şerhi)

Ancak hadislerin arasını cem imkânı varken, neshe başvurmak tercih edilen bir yol değildir. Zira cemde tüm naslarla amel etmek varken, neshte yalnızca bir nasla amel etmek vardır.

Birinci Teşehhüd (Sünnet)

İkinci rekâtta yapılan ilk teşehhüd **namazın sünnetlerindendir**. Birinci teşehhüdün sünnet olma sebebi şudur: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) birinci teşehhüdü unutmuş, daha sonra sehiv secdesi yapmakla yetinmiştir.

Abdullah ibni Buhayne'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah bir gün bize öğle namazı kıldırıyordu. Fakat ilk iki rekâtı kıldırdıktan sonra teşehhüde oturmadan üçüncü rekâta kalktı. Bunun üzerine cemaat da onunla birlikte kalkıp kıyama durdu. Cemaat, Resûlullah'ın selam vermesini beklerken Allah Resûlü namazı bitirip oturduğu yerde tekbir aldı ve selam vermeden önce iki defa secde etti. Daha sonra da selam verip namazdan çıktı."[231]

Daha önce geçtiği gibi; rükun olan bir şey unutulursa (veya herhangi bir sebeple yapılmazsa) o rekâtın yeniden kılınması gerekir. Sehiv secdesi rükunları cebretmez. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) o rüknu yapmayıp sehiv secdesiyle yetinmesi ilk teşehhüdün sünnet olduğunu gösterir.

Birinci Teşehhüd Kısa Tutulmalıdır

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk oturuşta sanki kızgın taşlar üzerinde oturur gibi acele ederdi."[232]

Tirmizî (rahimehullah) hadisi rivayet ettikten sonra şöyle der: "İlim ehlinin yanında amel bu (hadis) üzeredir. Kişinin birinci teşehhüdü uzatmamasını ve teşehhüd duasından fazlasını okumamasını mustehâb görmüşlerdir."

Birinci teşehhüdün kısa olması, Allah Resûlü'nün sünnetidir. Ancak onun kısa olması teşehhüd duasından fazlasını okumaya engel değildir. Zira gerek Allah Resûlü'ne salât ve selam, gerek kişinin yapacağı dua kısa tutulabilir. Çünkü Allah Resûlü'ne salâtı emreden/teşvik eden naslar, birinci ve ikinci teşehhüdü ayırmaz, mutlak olarak emreder/teşvik eder.[233]

231. Buhari, 829; Müslim, 570
232. Tirmizi, 366; Ebu Davud, 995
233. bk. Neylu'l Evtâr, 781 No.lu hadis şerhi

Ayrıca Abdullah ibni Ömer (radıyallahu anh) gibi sahabeler ilk teşehhüdde, teşehhüd duasından sonra dua etmişlerdir.[234]

İkinci Teşehhüd (Rükun)

İkinci teşehhüd için oturmak ve teşehhüd duası yapmak **namazın rükunlarındandır**.

Abdullah ibni Mes'ûd (radıyallahu anh), "**Teşehhüd bize farz kılınmadan önce,** ne söyleyeceğimizi bilmiyorduk."[235] diyerek, teşehhüdün farz kılındığını belirtmiştir.

A. Teşehhüd Oturuşuyla İlgili Meseleler

1. Oturuş Biçimi

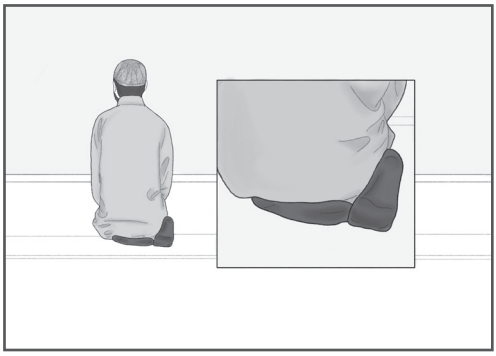

İlk teşehhüdde sağ ayağını diker sol ayak topuğunun üzerine oturur. İkinci teşehhüdde teverrük yapar. Teverrük; sol ayağını sağ ayağının altından geçirir ve sağ ayağını diker vaziyette, kalçası üzerine oturmak demektir.

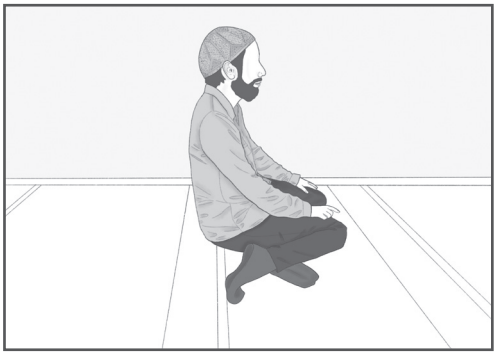

Muhammed ibni Amr ibni Atâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Allah Resûlü'nün ashabından bazı kişilerle birlikte oturuyor iken Allah Resûlü'nün namazından bahsettik. Ebû Humeyd Es-Sâidî şöyle dedi: 'Allah Resûlü'nün namazını en iyi ezberleyeniniz bendim. Ben

234. bk. Fethu'l Bârî, İbnu Receb El-Hanbelî, 835 No.lu hadis şerhi

235. Hâfız İbni Hacer (rahimehullah), Dârekutnî'nin (bk. 1327) sahih bir isnadla rivayet ettiğini aktarır. (bk. Fethu'l Bârî, 831 No.lu hadis şerhi)

Allah Resûlü'nün şöyle yaptığını gördüm: O tekbir getirdiğinde ellerini omuzlarının hizasına getirirdi. Rükû ettiği zaman elleriyle iki dizini tutardı. Sonra sırtını dümdüz olacak şekilde tutardı. Başını rükûdan kaldırdığı zaman her kemik yerine yerleşinceye kadar dururdu. Secde ettiğinde kollarını yere yaymaksızın ve birbirine yanaştırmaksızın koyup, ayaklarının parmaklarını kıbleye doğru çevirirdi. **İki rekât arasında oturduğunda sol ayağının üzerine oturur, sağ ayağını dikerdi. Son rekâtta oturduğunda ise sol ayağını ileri atar, sağ ayağını diker ve makadı üzerine otururdu.**' "[236]

2. Sağ Elini Sağ Baldırı, Sol Elini Sol Baldırı Üzerine Koyar

Elleri baldır üzerine koyduktan sonra, sünnette varid olan suretlerden birini seçer. Allah Resûlü'nün sünnetinden anladığımız, onun (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini farklı suretlerde baldırına koyduğudur. Sol eli açık ve düzdür daima.

Ancak sağ elinde farklı suretler varid olur:

Küçük parmakla yüzük parmağını kapatır, baş parmağı ile orta parmağını halka şekline getirir, işaret parmağını kaldırır işaret eder.

Vâil ibni Hucr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendi kendime Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl namaz kıldığına bakayım dedim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kalktı kıbleye döndü ve tekbir aldı. Ellerini kulakları hizasına kadar kaldırdı. Sonra sağ eliyle sol elini tuttu. Rükû yapmak isteyince ellerini ilk tekbirde olduğu gibi kaldırdı. -Ravi diyor ki:- Sonra ikinci rekâtta sol ayağını yayıp üze-

236. Buhari, 828

rine oturdu. Sol elini sol uyluğu üzerine koydu sağ dirseğini sağ uyluğu üzerine koydu. **Orta parmağını halka yaptı ve onun şöyle işaret ettiğini gördüm. Musedded dedi ki: 'Bişr, baş ve orta parmağını halka yaptı ve işaret parmağıyla işaret etti.'** "[237]

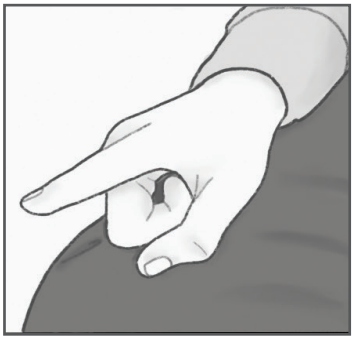

Küçük, yüzük ve orta parmağını kapatır, baş parmağını enlemesine orta parmağın altına alır, işaret parmağını kaldırır işaret eder. Araplar buna 53 işareti derler.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) teşehhüde oturduğu zaman sol elini sol dizin üzerine, sağ elini sağ dizinin üzerine koyar, **parmaklarını elli üç gibi kapatır ve şehadet parmağı ile işaret ederdi.**"[238]

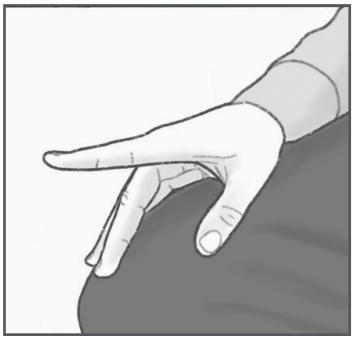

Ellerini açık bir şekilde baldırının üstüne koyar ve işaret parmağını kaldırır işaret eder.

Abdullah ibni Zubeyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namazda oturduğunda sol ayağını, uyluğu ile baldırının arasına koyar, sağ ayağını yere yayardı. Sol elini sol diz kapağının üzerine, **sağ elini de sağ diz kapağının üzerine koyar parmağı ile işaret ederdi.**"[239]

237. Ebu Davud, 957; Ahmed, 18850
238. Müslim, 580
239. Müslim, 579

Ebû Humeyd'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sağ elini sağ dizi, sol elini de sol dizi üzerine koyup oturdu ve şehadet parmağı ile işaret etti."[240]

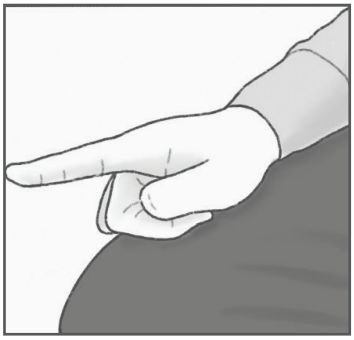

Tüm parmaklarını kapatır, yalnızca işaret parmağını kaldırır ve işaret eder.

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda oturduğu zaman sağ elini sağ uyluğunun üzerine koyar, bütün parmaklarını kapatır başparmağına bitişik parmağı (yani işaret parmağı) ile işaret eder, sol elini de sol uyluğunun üzerine koyardı."[241]

Bazı âlimler tüm bu rivayetlerin tek bir rivayet olduğunu söylemiş, tek sünnet olduğunu öne sürmüşlerdir.[242] Râcih olan her rivayetin sünnet olduğu ve konuda genişlik olduğudur.[243]

240. Ebu Davud, 734

241. Müslim, 580

242. Zâdu'l Meâd, 1/235

243. Görüldüğü gibi; elin şekli değişse de işaret parmağı açık ve havada, tevhid inancını gösterecek şekildedir. Hanefî imamlarından Muhammed ibni Hasan Eş-Şeybânî (rahimehullah) Muvattasında, Abdullah ibni Ömer (radıyallahu anh) hadisini naklettikten sonra "Allah Resûlü'nün yaptığını alırız. Bu Ebû Hanîfe'nin de görüşüdür." der.

Hanefî âlimlerden Mollâ Aliyyu'l Kârî (rahimehullah), "Mâlik, Şâfiî ve Ahmed'in görüşleri de bu şekildedir. Bu konuda selef âlimleri arasında ihtilaf yoktur. Bu konuya bizim mezhebimizden halef olan bazı fakihler muhalefet ettiler." der.

Hanefî âlimlerinden "Et-Ta'lîku'l Mumecced" kitabının sahibi der ki: "Ashabımızdan Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Muhammed, 'Allah Resûlü ve ashabından sabit olan çeşitli rivayetler nedeniyle işaret parmağıyla işaret etmenin caiz olduğunda ittifak ederler.' "

İbnu Abdilberr, "Bu konuda ihtilaf yoktur." der. Bizim ashabımızdan "Hulasa" sahibi gibi Fetâvâ yazarlarının yaptıklarını Allah'a şikâyet ederiz. Onlar evla olanın işaret olmadığını, bilakis bazısı mekruh olduğunu söylerler. Bu meselede onların sözüne itimat etmekten şiddetle sakınmak gerekir." (Nakiller için bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 294 No.lu hadis şerhi)

3. İşaret Parmağına Dair Sünnetler

• İşaret parmağı Allah'ın (celle celaluhu) birliğine/tevhide işarettir.[244] Teşehhüdün başından sonuna kadar havada ve işaret hâlinde olmalıdır. Yukarıda okuduğumuz rivayetlerin tümünde teşehhüdün başından sonuna kadar havada olduğu nakledilmiştir. Kelime-i Şehadet'le beraber kaldıracağı, belli bir yerden sonra indireceğine dair sahih bir rivayet varid olmamıştır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

• Parmak hareket ettirilir mi?

Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; râcih olan parmağın hareket ettirilmemesidir. Konuya dair hadislerin tümü işaret parmağının havada ve işaret hâlinde olduğunu nakletmiştir. Bunların bazısında parmağı hareket ettirmediği açıkça zikredilmiştir.

Abdullah ibni Zeyd'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazın oturuşunda dua ettiği vakit parmağıyla sadece işaret ederdi ve parmağını hareket ettirmezdi."[245]

---

244. İşaret parmağının tevhide/ihlasa delalet ettiğine dair şu örnekler verilebilir:

Ebû İshâk, Ben-i Temîm'den bir adamın kendisine şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"İbni Abbâs'a (radiyallahu anh) kişinin namazda parmağını bu şekilde (kaldırmasını) sordum. Dedi ki: 'Bu ihlastır.' " (Ahmed, 3152)

Ebû'l Kâsım Miksem Medine (rahimehullah) ehli bir adamdan şöyle rivayet etmiştir:

"Ğifâroğulları Mescidi'nde namaz kıldım. Namazda oturduğum zaman sol baldırımı yaydım. İşaret parmağımı kaldırdım. Beni, Hufâf ibni Îmâ ibni Rahada El-Ğifârî (radiyallahu anh) böyle yaparken gördü. Allah Resûlü'nün ashabındandı. Namazımı bitirdiğim zaman bana dedi ki:

'Ey oğulcuğum, parmağını bu şekilde neden kaldırdın? Neyi inkâr ediyorsun?'

Ben, 'İnsanları bu şeklide yaparken gördüm.' dedim.

'Doğruya isabet ettin. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de namaz kıldığı zaman böyle yapardı.' dedi. 'Müşrikler, 'Muhammed parmağı ile bu şekilde yaparak sihir yapıyor.' dediler ve yalan söylediler. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu Rabbini tevhid etmek için yapıyordu.'' " (Ahmed, 16572)

245. Ebu Davud, 989; Nesai, 1270; Vâil ibni Hucr (radiyallahu anh) rivayetinin bir lafzında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) için "… parmağını kaldırdığını, onu hareket ettirdiğini ve onunla dua ettiğini gördüm." lafzı varid olmuştur. Bu rivayet bir grup hadisçi tarafından şöyle açıklanmıştır:

• Beyhakî (rahimehullah): "Burada hareket ettirmekten kasıt, işaret parmağının ilk kaldırıldığı zaman ki harekettir." Böylece Abdullah ibni Zubeyr (radiyallahu anh) ve Vâil ibni Hucr (radiyallahu anh) rivayeti arasında çelişki oluşmamış olur.

• Beyhakî'nin (rahimehullah) bu düşüncesini destekleyen bir diğer unsur; Vâil ibni Hucr'un, Ebû Dâvud rivayetinde "parmağını hareket ettirdi" yerine "işaret parmağıyla işaret etti" lafzı varid olmuştur. (bk. Neylu'l Evtâr, 778 No.lu hadis şerhi)

Sonuç olarak: Bu konu âlimler arasında ihtilaf konusu olmuştur. İhtilaf usuli/teknik tercihlere da-

B. Teşehhüd Duası/Zikri Lafızları

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) teşehhüde dair farklı lafızlar varid olmuştur. Bunların her biri sahihtir ve okunması meşrudur.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Resûlullah'ın arkasında namaz kıldığımız zaman son teşehhüdde şöyle derdik, 'Kullarından Allah'a selam olsun. Şu meleğe, şu meleğe selam olsun.' Bunun üzerine Allah Resûlü bize dönerek şöyle buyurdu: 'Allah'a selam olsun demeyin. Şüphesiz Selam olan sadece Allah'tır. Fakat bunun yerine şunu söyleyin:

التَّحِيَّاتُ لِلهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

'Tüm övgüler, ibadetler, temiz ve güzel ameller Allah'a mahsustur. Ey Nebi, Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selam bize ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve ben yine şehadet ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve Resûlü'dür.'

'Çünkü siz bu şekilde Allah'ın salih kullarına selam dilediğiniz zaman, bu dua gökteki veya gök ile yer arasında Allah'ın her salih kuluna ulaşır. Bundan sonra ise hoşuna giden dilediği herhangi bir duayı okumakta serbesttir.' "[246]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Kur'ân'dan bir sure öğretir gibi teşehhüdde okunacak duayı bize öğretirdi. Kendisi şöyle dua ederdi:

---

yalıdır. Hiç şüphesiz bir grup ilim ehli "parmağını oynatmazdı" ifadesini şaz kabul etmiş; Vâil ibni Hucr'un "parmağını hareket ettirdi" lafzını da "sikanın ziyadesi" kabul etmişlerdir. Böylece parmağı hareket ettirmenin sünniyeti kanaatine vasıl olmuşlardır. Kanaatimiz şudur: Parmak oynatmayı sünnet kabul edenler, bunu nadiren uygulanan bir sünnet olarak yapmalıdır. Çünkü bu "sünnet" Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini nakleden onlarca sahabenin rivayetinde yer almamıştır. Yalnızca bir sahabe sünnet olarak aktarmıştır. Bu da onu "sünnet" kabul edenin yanında nadiren uygulanması gereken bir sünnettir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

246. Buhari, 835; Müslim, 402

التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ، الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ

'Tüm övgüler, iltifatlar, ibadetler, temiz ve güzel ameller Allah'a mahsustur. Ey Peygamber! Selam, Allah'ın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed onun Resûl'üdür.' "[247]

Abdurrahman ibni Abdulkari'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi Ömer ibni'l Hattâb'ın, minberde insanlara tahiyyatı öğrettiğini ve şöyle dediğini işitmiştir:

التَّحِيَّاتُ لِلهِ، الزَّاكِيَاتُ لِلهِ، الطَّيِّبَاتُ الصَّلَوَاتُ لِلهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ. وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

'Övgüler Allah'a mahsustur. Saf ve duru sözler ve ameller Allah'a mahsustur. Temiz ve güzel ameller, ibadetler Allah'a mahsustur. Ey Nebi, sana selam olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun. Selam bizim ve Allah'ın iyi kullarının üzerine olsun. Şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şahadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resûlüdür.' "[248]

1. Teşehhüd Duasından Sonra Resûl'e ve Âline Salât Getirmek

Abdurrahman ibni Ebî Leylâ'dan (rahimehullah) **şöyle rivayet edilmiştir:**

"Ka'b ibni Ucre ile karşılaştım, dedi ki:

'Peygamber'den işitmiş olduğum bir hediyeyi hediye olarak sana vereyim mi?'

Ben, 'Tabi, onu bana hediye olarak ver.' dedim.

Dedi ki: 'Resûlullah'a şunu sorduk, 'Ey Allah'ın Resûlü, Allah bize, sana

247. Müslim, 403
248. Muvatta, 240

nasıl selam söyleyeceğimizi öğretti. Peki sana nasıl salât getireceğiz?' Şöyle buyurdu: 'Şöyle deyin:

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

'Allah'ım İbrâhîm'e ve İbrâhîm'in âline salât getirdiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de salât getir. Çünkü sen Hamîd'sin, Mecîd'sin. Allah'ım İbrâhîm'e ve İbrâhîm'in âline bereketler ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in âline de bereketler ihsan eyle. Çünkü sen Hamîd'sin Mecîd'sin' ' "[249]

Talha ibni Ubeydullâh'dan (radiyallahu anh) **şöyle rivayet edilmiştir:**

"Bir adam Nebi'ye gelip, 'Sana nasıl salât edelim Ey Allah'ın Nebi'si?' der.

Nebi şöyle der, 'Deyiniz ki:

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

'Allah'ım İbrâhîm'e salât getirdiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in aline salât getir. Çünkü sen Hamid'sin, Mecîd'sin. Allah'ım İbrâhîm'e bereketler ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in âline bereketler ihsan eyle. Çünkü sen Hamid'sin Mecîd'sin.' "[250]

Bizlerin Allah Resûlü'ne salât ve selam okumamız, onun risaletine karşı sorumluluğumuz; onun (sallallahu aleyhi ve sellem) **bizim üzerimizdeki haklarındandır.**[251]

249. Buhari, 3370; Müslim, 406

250. Nesai, 1291

251. "Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) salât ve selamın manası şöyledir:
Selam'ın Manası: Selam; esenlik, barış, huzur, dünyevi ve uhrevi sıkıntılardan uzak olmak demektir. Allah'ın isimlerinden biri Es-Selâm'dır. Kullarına esenlik veren anlamındadır.
Salât'ın Manası: Salât; lugatta, sırtın ortası, ateş, dua, süreklilik gibi anlamlara gelir. Şer'î olarak ise;
1. Salât, rahmettir. İbni Abbâs'tan nakledilmiştir (Fethu'l Bârî, 6357 No.lu hadis şerhi). İmam Tirmizî, Es-Sunen'inde, Sufyân Es-Sevrî ve ilim ehli birçok kişiden, 'Rabbin salât etmesinin rahmet etmesi olduğu' görüşünü aktarır. (bk. Tirmizi, 485 No.lu hadis açıklaması)
Buna göre Nebi'ye salât ve selam getirince şöyle demiş oluyoruz: 'Allah'ın selamı ve rahmeti senin üzerine olsun.'

"Allah ve melekleri Peygamber'e salât etmektedir. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selam edin." [252]

Genel olarak kitaplarımızda 'salât' için 'rahmet' anlamı verilir. Muhakkik âlimlerimizin de işaret ettiği gibi bu, isabetli bir görüş değildir. Bunun nedenini bazı yönlerden izah edecek olursak şunları söyleyebiliriz:

a. Bakara Suresi 157. ayette sabreden kullar şöyle müjdeleniyor: 'Allah'ın salâtı ve rahmeti onların üzerinedir.' Buna göre ayet, 'Allah'ın rahmetleri ve rahmeti onların üzerinedir.' şeklinde olur ki bu, Kur'ân'ın belağatına yakışmaz.

b. Eş anlamlı kelimeler birbirlerinin yerine kullanılabilirler. Salât ve rahmet kelimeleri ise birbirlerinin yerine kullanıldığında mana yönünden uygun olmayan durumlar ortaya çıkar.

Örneğin, en yaygın dua 'Allah'ım bana rahmet et!' şeklindedir. Bu duayı 'Allah'ım bana salât et!' dediğimizde İbnu'l Kayyîm'in ifadesiyle duada haddi aşmış oluruz.

Allah (cc) ayette, 'Benim rahmetim her şeyi kaplamıştır.' (7/A'râf, 156) buyuruyor. Aynı cümlenin yerine 'Benim salâtım' yazdığınızda yine anlam karmaşasına sebebiyet verirsiniz. Ya da 'Allah müminlere karşı rahmetlidir/Er-Rahîm'dir' yerine 'salâtlıdır' diyemezsiniz.

c. Sahabe, rahmet ve salâtı ayrı anlamıştır. Çünkü Allah Resûlü'ne 'Allah sana salât ve selam getirmemizi emrediyor. Sana nasıl selam edeceğimizi biliyoruz, nasıl salât getirelim?' dediler. 'Allah'ın selamı, rahmeti, bereketi üzerine olsun!' şeklinde getirdikleri ve 'biliyoruz' dedikleri selamda rahmet kelimesi zaten vardır. Şayet salât, rahmet olmuş olsaydı, selamın içinde yerine getirilmiş olacaktı. Sahabenin umumu, salât ve rahmeti eş anlamlı olarak görmediklerinden bu soruyu sorma ihtiyacı hissettiler. (Ayrıntılı bilgi için İbnu'l Kayyîm'in konuyu tahkîk ettiği Celâu'l Efhâm kitabının 75-82. sayfalarına müracaat edilebilir.)

2. Salât, mağfirettir. Mukâtil ibni Hayyân'dan naklolunmuştur (Fethu'l Bârî, 6357 No.lu hadis şerhi). Buna göre Nebi'ye salât getirdiğimizde 'Allah'ım onu bağışla!' demiş oluyoruz.

3. Salât, Allah'ın onu övmesi, şanını yüceltmesidir.

Abu'l Âliye 'Allah'ın salâtı, meleklerin yanında onu övmesidir.' demiştir. (Buhari, Kitâbu't Tefsîr, Ahzâb Suresi, 10. Bab başlığı, muallak olarak)

Tercihe şayan olan üçüncü sırada zikrettiğimiz görüştür. Çünkü, Allah'ın (cc) Nebi'yi (sas) övmesi, ona rahmeti, bereketi ve mağfiretini kapsar. Allah'ın onu övmesi; ona yardımı, desteği ve şanını yüceltmesi gibi salâtın luğavi anlamlarını da içerir. Zira Allah birini övüyorsa bu, onun dünya ve ahiret hayırlarına erdiğinin alametidir.

4. Salât, berekettir. İbni Abbâs (ra) '…Salât ederler, yani bereket talebinde bulunurlar' (Buhari, Kitâbu't Tefsîr, Ahzâb Suresi, 10. Bab başlığı, muallak olarak). Buna göre 'Allah'ım Nebi'yi bereketli kıl!' demiş oluyoruz." (Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, s. 65)

252. 33/Ahzâb, 56; Allah Resûlü (sas), ona karşı bu sorumluluğumuza âlini de eklemiş, onunla (sas) beraber ailesine de salât ve selam getirmemizi emretmiştir. Her namazda onun Ehl-i Beyt'ine salât getiriyor oluşumuz; Ehl-i Beyt'in ümmet üzerindeki hakkının ne kadar büyük olduğunun delillerinden biridir. Şüphe yok ki Allah dilediğini yaratır, dilediğini seçer.

"Rabbin dilediğini yaratır ve seçip (üstün kılar). Seçim onlara ait değildir. Allah, onların şirk koştuklarından münezzeh ve yücedir." (28/Kasas, 68)

O (cc) bazı aileleri seçer ve sair ailelerden üstün kılar.

"Şüphesiz ki Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrâhîm ailesini ve İmrân ailesini âlemler arasından seçmiştir/üstün kılmıştır." (3/Âl-i İmrân, 33)

Bu seçilmiş ailelerden biri de Nebi'nin (sas) ailesi, Ehl-i Beyt'tir.

"…Ey Ehl-i Beyt! Allah, sizden (manevi) kirleri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister." (33/Ahzâb, 33)

Allah Resûlü'nün (sas) ailesi, onun eşleri, Alî, Fatıma (ra) ve onlardan gelen zürriyetidir. Zira Ahzâb Suresi onun (sas) eşlerinden söz etmektedir. Allah Resûlü, sünnetiyle Alî ve ailesini de bu ayetin kapsamına dâhil etmiştir.

Âişe Annemizden (radıyallahu anhâ) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), üzerinde semer işlemeli kıl dokuma siyah bir örtü ile dışarı çıkmış, derken Hasan ibni Alî (radıyallahu anhümâ) gelmiş, onu örtünün içerisine koymuş, sonra Hüseyin (radıyallahu anhümâ) gelmiş o da örtünün içerisine girmiş, sonra Fatıma (radıyallahu anhâ) gelmiş, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), onu da örtünün içerisine koymuş, sonra Alî (radıyallahu anhümâ) gelmiş onu da örtünün içerisine koymuş ve 'Ey ev halkı! (Ehl-i Beyt) Allah sizden kiri/çirkinliği giderip sizi tertemiz yapmak ister.' demişti." (Müslim, 2424)

Ki; namazda Nebi'ye ve ailesine salâtı emreden rivayetlerden biri Ehl-i Beyt'ten/âlden kastın eşleri ve zürriyeti olduğu daha açık ifade edilmiştir:

Ebû Humeyd Es-Sâidî'den (radıyallahu anhümâ) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sahabi, 'Ey Allah'ın Resûlü, sana nasıl salavat getirelim?' dediler.

Allah Resûlü şöyle buyurdu:

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

'Allah'ım, İbrâhîm'in âline salavat getirdiğin gibi, Muhammed'e onun eşlerine ve zürriyetine salât eyle. İbrâhîm'in âline bereketler ihsan ettiğin gibi Muhammed'e, onun eşlerine ve zürriyetine de bereketler ihsan eyle, şüphesiz ki sen Hamîd'sin, Mecîd'sin.' " (Buhari, 3369; Müslim, 407)

Ehl-i Beyt'in seçilmiş olması önemlidir. Zira onlar ilmin, nebevi mirasın taşıyıcısıdır.

Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anhümâ) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) Hacta Arefe Günü, Kasvâ' isimli devesine binmiş hutbe verirken gördüm şöyle diyordu: 'Ey İnsanlar! Size iki şey bırakıyorum onlara uyarsanız asla sapıtmazsınız, Allah'ın Kitab'ı ve yakınlarım olan Ehl-i Beytim.' " (Tirmizi, 3786)

Zeyd ibni Erkam'dan (radıyallahu anhümâ) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Ben size iki şey bırakacağım ki buna sarıldığınızda benden sonra asla sapıklığa düşmezsiniz.' O ikisinden biri diğerinden daha büyüktür. Gökten yere uzanan bir ip olan İlahi nizam yani Allah'ın Kitabı ve yakınlarım, Ehl-i Beytim. Bu iki şey Kıyamet Günü havuz başında bana gelinceye kadar asla birbirinden ayrılmayacaklardır. Bu iki şey hakkında bana nasıl uyacağınıza dikkat ediniz." (Tirmizi, 3788)

Üzülerek belirtmeliyim ki; bugün bizler, bu mirastan istifade edemiyoruz. Bu mahrumiyetin birçok nedeni vardır. Ancak önemli iki nedeni zikretmek istiyorum:

- İlki; Ehl-i Beyt'le iktidar savaşına giren ve onların hak çağrısına düşmanca ve hunharca karşılık veren Emevî ailesidir. Kerbela Faciası hala ümmetin kanayan yarası olmaya devam etmektedir. Öyle zamanlar olmuştur ki Alî'ye (radıyallahu anh) minberlerden lanet okunmuş; Ehl-i Beyt'ten birinin adını anmak, onlardan ilim aktarmak fişlenmek ve eziyet görmek nedeni olmuştur. Böylece onlardan aktarılan ilim kaybolmuştur. (Emevîlerin bu seçilmiş aileye karşı tavrı için bk. Müslim, 2404, 2409)
- İkincisi Râfizîlerdir. Râfizîler o kadar çok yalan uydurmuştur ki Ehl-i Beyt adına, neyin doğru neyin yalan olduğunu anlamak neredeyse imkânsız olmuştur. Râfizîler, henüz Alî (radıyallahu anh) hayattayken yalan haberler uydurmaya başlamış, bunların bir kısmını Alî, İbni Abbâs (radıyallahu anhümâ) ve tabiin imamları düzeltmiştir.

Ebû Cuhayfe'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Alî'ye şunu sormuştum, 'Sizin vahiy olarak bildikleriniz sadece Allah'ın Kitabı'nda indirdikleri midir?'

Bana şöyle cevap verdi: 'Tohumları çatlatıp bitkileri büyüten ve insanı yaratan Allah'a yemin ederim ki hayır. Benim bildiklerim Allah'ın bir kişiye Kur'ân hakkında verdiği bir anlayıştan ve bu anlayışa dayalı çıkarımlar ile işte şu sahifeden/dökümandan ibarettir. Ben, 'Peki, bu sahifede/dökümanda neler yazıyor?' deyince, şöyle dedi:

Allah Resûlü'ne ve ailesine salât ve selam getirirken; toplum içinde "salli barik" diye bilinen uzun salâtı da, "salavat" diye bilinen kısa Salâtı da okumak caizdir.

2. Salavattan Sonra Dua Etmek

Allah Resûlü'ne ve ailesine salât ve selam ettikten sonra, dua etmek Allah Resûlü'nün tavsiyelerindendir.

Kişi burada istediği duayı seçip dua edebilir.[253] Ancak evla olan Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) varid olan me'sûr dualarını yapmaktır. Zira Allah'ı (celle celaluhu) en iyi tanıyan ve O'nu (celle celaluhu) razı edecek kelimeleri en iyi bilen O'nun (celle celaluhu) elçisidir.

Teşehhüdden sonra/selamdan önce me'sûr dua örnekleri

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah namazda iken şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ المَسِيحِ الدَّجَّالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ المَحْيَا، وَفِتْنَةِ المَمَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ المَأْثَمِ وَالمَغْرَمِ

'Diyet, esirlerin kurtarılması ve bir Müslim'in öldürdüğü kâfire karşılık kısas yolu ile öldürülmemesi konuları yazıyor.'" (Buhari, 3047; Müslim, 1370)

Ebû't Tufeyl Âmir ibni Vâsile'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî ibni Ebî Tâlib'in yanında idim. Bir kimse kendisine geldi ve, 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sana gizli söyledikleri şeyler nedir?' dedi.

Bu soru üzerine kendisi öfkelendi ve, 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) halktan saklayıp bana gizli söylediği bir şey yoktur! Ancak şunun dışında. Kendisi bana dört söz söyledi.' dedi.

O kimse, 'Ey müminlerin emiri, bunlar nelerdir?' dedi.

O da, 'Babasına lanet edene, Allah lanet etsin. Allah'ın dışındaki şeyler için hayvan kesene Allah lanet etsin. Kur'ân ve sünnete aykırı bir iş yapanı (muhdisi) barındırana Allah lanet etsin. Yerdeki (iki yeri birbirinden ayırmak için konulan) bellekleri değiştirene Allah lanet etsin.' dedi." (Müslim, 1978)

Abdullah ibni Abbâs, Alî'den (r.anhum nakledildiği iddia edilen rivayetleri eliyle silmiş, bir kısmı içinde "Alî'nin bu hükümleri vermesi için sapıtmış olması gerekir." diyerek nakledilenlerin Alî'ye (radiyallahu anh) ait olmadığını ifade etmiştir. Yine sürekli Alî'yle (radiyallahu anh) beraber olan tabiinden Ebû İshâk (rahimehullah) Alî'nin ashabından bir adamın, Alî'den (radiyallahu anh) sonra onun hakkında uydurulanları duyunca, "Allah onları kahretsin! Ne kadar çok ilmi ifsad ettiler." dediğini nakletmiştir. (Rivayetler için bk. Müslim, Mukaddime, 4. Bab)

Ebû İshâk (rahimehullah) Râfizîlerin, Alî (radiyallahu anh) adına uydurduğu yalanları görünce meselenin ehemmiyetini anlamıştır. Onların bu yaptıklarıyla Alî'den (radiyallahu anh) nakledilen ilmi ifsad ettiğini, içine yalan karışmış bilgiden insanların yüz çevireceğini anlatmak istemiştir.

253. "Bundan sonra ise hoşuna giden dilediği herhangi bir duayı okumakta serbesttir." (Buhari, 835)

'Allah'ım kabir azabından sana sığınırım, Allah'ım Mesih Deccal'in fitnesinden sana sığınırım, hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım, Allah'ım günahlarımdan ve borçlu olmaktan sana sığınırım.'

Sahabiden birisi Resûlullah'a, Ey Allah'ın Resûlü borçlu olmaktan ne kadar çok Allah'a sığınıyorsunuz böyle!?' deyince,

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Bir kimse borçlandığı zaman konuşur fakat yalan söyler, söz verir fakat sözünde durmaz.' "[254]

Abdullah ibni Amr'ın (radiyallahu anh) **şöyle rivayet edilmiştir:**

"Ebû Bekir Sıddık, Resûlullah'a gelerek,

'Ey Allah'ın Resûlü, bana namazda iken edebileceğim bir dua öğretiniz.' dedi. Resûlullah da ona şu duayı okumasını emretti,

اَللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ

'Allah'ım, ben kendime çok fazla zulmettim. Günahları senden başka bağışlayacak yoktur. Allah'ım, beni katından bir mağfiret ile bağışla ve bana merhametinle muamele buyur. Şüphesiz sen Ğafûr ve Rahîm olansın.' "[255]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) **rivayet edildiğine göre Resûlullah** (sallallahu aleyhi ve sellem) **şöyle buyurmuştur:**

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ فِتْنَةِ المَحْيَا وَالمَمَاتِ، وَمِنْ فِتْنَةِ المَسِيحِ الدَّجَّالِ

"Allah'ım! Kabir azabından, ateş (cehennem) azabından, hayat ve ölümün fitnelerinden ve Mesih Deccal'in fitnesinden sana sığınırım."[256]

Mihcen ibni'l Edra'dan (radiyallahu anh) **şöyle rivayet edilmiştir:**

" 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) **mescide girmişti. Bir de ne görsün, namazını bitirip teşehhüdünde şunları okuyan bir kimse var,**

254. Buhari, 832; Müslim, 589
255. Buhari, 834; Müslim, 2705
256. Buhari, 1377; Müslim, 588

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا اَللهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ، الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

'Allah'ım, her şeyimi senden istiyorum. Sen ikincisi düşünülemeyen tek Allah'sın. Hiçbir kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayansın. Fakat herkes ve her şey sana muhtaçtır. Sen kesinlikle doğurmamış ve doğrulmamışsın. Hiçbir şey senin dengin ve benzerin olamaz. Senden günahlarımı bağışlamanı istiyorum. Çünkü sen bağışlayansın ve merhamet edensin.'

Bunu duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) üç defa 'Muhakkak bağışlandı.' dedi."[257]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), mescide girdi ve bir adam namaz kılmış dua ediyor ve duasında şöyle diyordu,

اَللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ ذَا الجَلَالِ وَالإِكْرَامِ

'Ey Allah'ım senden başka ilah yoktur, ancak sen varsın sen bol bol verensin. Ey göklerin ve yerin yoktan var edicisi, Ey celal ve ikram sahibi …'

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Onun Allah'a ne ile dua ettiğini biliyor musunuz?' diye sordu sonra kendisi: 'O kimse Allah'a ism-i azam duasıyla dua etmiştir. Bununla dua edildiğinde Allah kabul eder ve bu dualarla istenildiğinde Allah verir.' diye cevap verdi."[258]

Şeddâd ibni Evs'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazlarında şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرُّشْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا، وَلِسَانًا صَادِقًا، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ

'Allah'ım! Her türlü hayırlı işlerimde senden sebat ve azimet istiyorum. Ve senden verdiğin nimetlerine şükür ve sana güzel ibadet etme gücü vermeni

257. Ebu Davud, 985; Nesai, 1301
258. Ebu Davud, 1495; Tirmizi, 3544

isterim. Ve senden dürüst bir kalp ve doğruları söyleyen bir dil isterim. Senden bildiğin hayırları isterim, bildiğin şerlerden sana sığınırım, bildiğin hatalarımdan dolayı senden af dilerim.' "[259]

3. "Rabbena atina" ve "Rabbenağfirli" Dualarını Okumak Sünnet midir?

Toplum arasında "Rabbena atina" diye bilinen dua Bakara Suresi 201. ayettir.

"Bazısı da (dua ederken) şöyle der: 'Rabbimiz! Bize dünyada da ahirette de iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru.' "[260]

Ayrıca bu dua Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) en fazla yaptığı dualardandır.

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün en fazla yaptığı dua şudur:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

'Rabbimiz! Bize dünyada da ahirette de iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru.'[261] "[262]

Toplum arasında "Rabbenağfirli" diye bilinen dua, İbrâhîm Suresi 41. ayette olan İbrâhîm'in (aleyhisselam) duasıdır.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

"Rabbimiz! Hesabın görüleceği günde beni, annemi, babamı ve tüm müminleri bağışla."[263]

Bu iki duanın selamdan önce yapılmasında herhangi bir beis yoktur. İkisi de Allah'ın müminlere öğrettiği dualardandır. Anne veya babası müşrik olup da henüz hayatta olanların da bu duayı yapmasında bir beis yoktur. Zira hayatta olan müşrik için mağfiret talebinde bulunmak, onun tevbe-

259. Nesai, 1304
260. 2/Bakara, 201
261. 2/Bakara, 201
262. Buhari, 6389; Müslim, 2690
263. 14/İbrahîm, 41

ye muvaffak kılınmasını istemektir. Ki; Allah da (celle celaluhu) müşriklerden istiğfar talebinde bulunmalarını istemiştir.

"De ki: 'Ben, ancak sizin gibi bir insanım. Bana, ilahınızın ancak tek bir ilah olduğu vahyolunuyor. (O hâlde) O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Yazıklar olsun o müşriklere.' " [264]

"Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin. Sonra da O'na tevbe edin ki; yağmur dolu semayı üzerinize göndersin, kuvvetinize kuvvet katsın. (Sakın) suçlu günahkârlar olarak yüz çevirmeyin." [265]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta olan müşrikler için istiğfarda bulunmuştur:

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sanki ben Nebi'yi (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberlerden birisinin durumunu anlatırken görür gibiyim. Kavmi ona vurmuş ve onu kanatmışlardı. O ise yüzünden kanı silerken,

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي، فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

'Allah'ım, kavmimi bağışla. Çünkü onlar bilmiyorlar.' **diyordu."** [266]

Bizim yaşayan müşrikler için istiğfar talebinde bulunmamız; onların Yüce Allah'ın bu çağrısına icabet etmelerini istememizdir. Yasaklanan istiğfar ölmüş müşrikler içindir. Kur'ân'ın ifadesiyle "ateşin ehli oldukları netleşenler" yani küfür üzere ölenlerdir.

"Alevli ateşin ehli oldukları netleştikten sonra, akraba dahi olsalar, Nebi'nin ve müminlerin müşrikler için (Allah'tan) bağışlanma talep etmeleri söz konusu olamaz. İbrâhîm'in babası için bağışlanma istemesi, sadece ona verdiği sözü yerine getirmek içindi. Babasının Allah düşmanı olduğu açığa çıkınca, ondan teberrî etti/uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrâhîm, (çokça 'ah' çeken, dertli, duygulu) ince kalpli ve yumuşak huylu biriydi." [267]

264. bk. 41/Fussilet, 6
265. 11/Hûd, 52
266. Buhari, 3477; Müslim, 1792
267. 9/Tevbe, 113-114

Çünkü; küfür/şirk üzere ölenleri Allah (celle celaluhu) bağışlamayacağını ve cenneti onlara haram kıldığını bildirmiştir.

"Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun (şirk) dışında kalanları dilediği kimse için bağışlar. Kim de Allah'a şirk koşarsa, hiç şüphesiz büyük bir günahla iftirada bulunmuş olur." [268]

"Şüphesiz ki kim Allah'a şirk koşarsa, Allah cenneti ona haram kılar. Onun barınağı ateştir. Zalimler için yardımcı da yoktur." [269]

Buna rağmen ölen müşrike istiğfarda bulunmak Allah'ın (celle celaluhu) hükmüne karşı gelmek, O'nun (celle celaluhu) yapmayacağını söylediği şeyi O'ndan (celle celaluhu) istemektir. Bu da Yüce Allah'ın yasakladığı duada haddi aşma kapsamındadır.

"Rabbinize gönülden (yalvara yakara) ve gizlice (için için) dua edin. **Şüphesiz ki O, (duada) haddi aşanları sevmez."** [270]

4. Resûlullah'ın Vefatından Sonra Teşehhüd Lafzı Değişir mi?

İbni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), -elim onun iki eli arasında olduğu hâlde- Kur'ân'dan bir sureyi öğretircesine bana teşehhüdü şöylece öğretti:

التَّحِيَّاتُ لِلهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

'Tüm övgüler, ibadetler, temiz ve güzel ameller Allah'a mahsustur. Ey Peygamber! Selam sana, Allah'ın rahmetleri ve bereketleri de üzerine olsun. Selam bizim ve Allah'ın salih kullarının üzerine. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve Resûl'üdür.'

Allah Resûlü, aramızdayken biz böyle derdik. Ama ruhu kabzedildikten sonra 'السَّلاَمُ عَلَى النَّبِيِّ/Selam Nebi'nin üzerine olsun.' demeye başladık." [271]

268. 4/Nisâ, 48
269. bk. 5/Mâide, 72
270. 7/A'râf, 55
271. Buhari, 6265

Atâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi yaşarken sahabe 'السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ / Selam sana ey Nebi' derlerdi. Nebi vefat edince السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ/Selam Nebi'nin üzerine olsun' dediler."[272]

Şüphe yok ki bu; onların tevhid konusunda gösterdikleri hassasiyetten ileri gelmektedir. Allah Resûlü yaşarken ona (sallallahu aleyhi ve sellem) hitap eder gibi selam verirken; onun (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra gıyabında, ona selam gönderiyor gibi selam vermişlerdir. İlginçtir; asırlar sonra birileri ölülerin işittiğine, onlara seslenilebileceğine ve ölülerin yardım çağrısına icabet ettiğine dair teşehhüdü delil almışlardır. Milyarlarca insanın, asırlardır, her namazda Nebi'ye seslendiğini iddia etmişlerdir. Bu onların tevhid konusunda cehaletleri ve sünnetten yüz çevirip "Biz atalarımızı bir yol üzere bulduk."[273] saplantılarının sonucudur. Yukarıda görüldüğü gibi sahabe, Resûl'ün (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta olmasıyla vefat sonrasını birbirinden ayırmışlardır.[274]

Selam Vermek (Rükun)

Selam vererek namazdan çıkış, **namazın rükunlarındandır**.

Alî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namazın anahtarı temizlik, namaz içinde yapılması yasak olan şeyleri haram kılan şey ise tekbir getirmektir. O şeyleri helal kılan ise selam vermektir."[275]

A. Selamla İlgili Meseleler

1. Namazın Rüknu Tek Selamdır

Sünnet olan önce sağa sonra sola selam vermektir. **Bunlardan ilki rükundur**, ikincisi sünnettir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çoğunlukla iki selam

272. Musannefu Abdirrezzâk, 3075

273. 43/Zuhruf, 22

274. Ölüler, istiğase, dua konusunda sapkın anlayışlar için bk. Tasavvuf, Tanımı, Menşei, İslamla İlişkisi, s. 209

275. Ebu Davud, 61; Tirmizi, 3

verse de bazen tek selamla yetinmiştir. Bu da namazı sonlandırmak için tek selamın yeterli olduğunun delilidir.

Sehl ibni Sa'd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan çıkarken ön tarafına tek bir selam verirdi."[276]

Seleme ibni Ekvâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken gördüm. Tek bir defa selam verdi."[277]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan çıkacağında önüne doğru bir kere selam verirdi ve sağ tarafına biraz eğilirdi."[278]

2. Selam Verirken Söylenecek Lafız

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazın bitiminde sağına ve soluna 'Es-Selâmu aleykum ve rahmetullah' diyerek selam verirdi."[279]

Bazen sağ tarafa selam verdiğinde "Berakâtuhu" lafzını ekleyebilir. Ancak bu lafız sol tarafa selam verildiğinde söylenmez.

Vâil ibni Hucr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Sağına 'Es-Selâmu aleykum ve rahmetullahi ve berakâtuhu' diye selam verirdi. Soluna ise 'Es-Selâmu aleykum ve rahmetullah' derdi."[280]

3. Selam Lafzını Uzatmamak Sünnettir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Selamın kelime ve harflerini uzatmamak sünnettir."[281]

276. İbni Mace, 918
277. İbni Mace, 920
278. Tirmizi, 296; İbni Mace, 919
279. Ebu Davud, 996; Tirmizi, 295
280. Ebu Davud, 997
281. Tirmizi, 297; Ebu Davud, 1004

4. Selam Verirken Yüzünü İyice Sağa ve Sola Çevirir

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) yanaklarının beyazlığı görülecek derecede sağına ve soluna selam verirken görürdüm."[282]

5. Selam Verirken Elleriyle İşaret Yapmaz

Selam, başın sağa ve sola çevrilmesiyle verilir. Selam ânında el ile işaret yapılmaz.

Câbir ibni Semure'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldığımızda (selam verirken) 'Es-Selâmu aleykum ve rahmetullah, Es-Selâmu aleykum ve rahmetullah' derdik. (Bu sırada Câbir (radıyallahu anh) eliyle iki tarafına işaret etmiştir.)

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Niye yerinde duramayan hırçın atların kuyrukları gibi ellerinizle işaret ediyorsunuz? Birinizin elini dizine koyması ve arkasından sağındaki ve solundaki kardeşine selam vermesi yeterlidir.' buyurdu."[283]

B. Son Oturuş ve Namaza Etkisi

Son oturuş Yüce Allah'ı övme, müminlere selam, Nebi'ye ve âline salât, dua ve selamdan oluşur. Bunların her birinin namaz üzerinde sayısız etkisi vardır.

Teşehhüdde oturan kul, Rabbinin huzurunda oturduğunu hissederek teşehhüd için oturmalıdır. "Tahiyyât/Tüm selamlamalar, tayyibât/tüm güzel ve temiz sözler, salavât/tüm dualar Allah'adır." diyerek teşehhüde başlamaktadır. Tüm bu sözler övgüdür ve nasıl namaza Allah'ı yüceltip O'na hamdederek başlıyorsa, namazına yine O'nu (celle celalühu) yüceltip överek son verdiğini fark etmelidir. Oturuşunda kalbini, düşüncelerini, hareketlerini gözden geçirmelidir. Diliyle tüm övgüleri Allah'a nispet ederken, kalbi ve bedeniyle sıradan bir varlığın huzurundaymış gibi davranmama-

282. Müslim, 582
283. Müslim, 431

lıdır. Sonra durup düşünmelidir: Neden Allah'ı (celle celaluhu) övmekte, neden O'nu (celle celaluhu) tazim etmektedir? O'nun (celle celaluhu) azametini, bize olan merhametini, sayısız nimetlerini ve en önemlisi o saatte, o mekânda İlahi huzura kabul edildiğini hatırlamalıdır. İnanarak, yakinen, bilinçle Rabbini övmelidir. Kalp inandığında ve dil bu inanca uyarak Allah'ı övdüğünde; bu, kalplerin şifası olan bir ameldir. Çünkü kalpler, bir varlığa teslim olmak, bağlanmak, sevmek ve onu övmek fıtratıyla yaratılmıştır. Kalpler Allah'ı (celle celaluhu) övmediğinde mutlaka övebileceği bir varlık bulacak ve helak olacaktır. Sonra Nebi'ye selam verir. İşte o ân, bir Nebi'nin ümmeti olduğunu, Allah'ın emirlerini bize ulaştıranın o (sallallahu aleyhi ve sellem) olduğunu, onun (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine olan şefkat ve merhametini hatırlamalıdır.[284]

Ona ve ailesine salât ve selam ederken, onun (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerimizdeki hakkını düşünmeli, ona ne kadar ümmet olduğunu hatırlamalıdır. Ona hakkıyla ümmet olan, Kıyamet Günü secde ve abdest izinden tanıyacağı kimselerden[285] ve onunla beraber ebedî bir hayat yaşayacaklardan mı olacağı;[286]

284. "Andolsun ki size, içinizden olan, sizi zora sokan şeylerin kendisine ağır geldiği, size pek düşkün, müminlere karşı şefkatli ve merhametli olan bir Resûl gelmiştir." (9/Tevbe, 128)

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem),

'Bana Kur'ân oku!' dedi. Ben, hayretle,

'Kur'ân sana indirildiği hâlde ben sana Kur'ân mı okuyayım?' diye sordum. Buna karşın şöyle buyurdu:

'Ben onu başkasından duymayı seviyorum.'

Bunun üzerine Nisâ Suresi'ni okumaya başladım. 'Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman hâlleri nice olacak!' ayetine gelince 'yeter' veya 'dur' dedi. Ona baktığım zaman (mübarek) gözyaşlarının aktığını gördüm." (Buhari, 5055)

Abdullah ibni Amr'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayetedilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), İbrâhîm'in (aleyhisselam) sözü olan, Yüce Allah'ın, 'Rabbim, şüphesiz ki, onlar (putlar,) insanların çoğunun sapmasına neden oldular. Şimdi kim bana uyarsa o, bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.' (5/Mâide, 118) ayetini okudu (onların, ümmetine böyle dua etmesi üzerine kendisi de) ellerini kaldırdı ve 'Allah'ım, ümmetim ümmetim' dedi ve ağladı. Bunun üzerine Yüce Allah: 'Ey Cibrîl! Muhammed'e git -her ne kadar Rabbin en iyi bilen olsa da yine de- ona, 'Seni ağlatan nedir?' diye sor.' buyurdu. Cibrîl (aleyhisselam) kendisine geldi ve niye ağladığını sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) da ne dediğini ona bildirdi. -Hâlbuki Allah bunları çok iyi bilmektedir.- Bu cevap üzerine Allah: 'Ey Cibrîl! Muhammed'e git ve: 'Biz, ümmetin konusunda seni memnun edeceğiz, seni üzüntüde bırakmayacağız.' de' buyurdu." (Müslim, 202)

285. Abdullah ibni Busr'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü'nde ümmetimin secde organları abdest almalarından dolayı bembeyaz ve pırıl pırıldır." (Tirmizi, 607)

286. "Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği nebiler, sıddık-

yoksa Nebi'nin yüz çevirdiği kimselerden mi olacağı[287] üzerine düşünmelidir. Ona hakkıyla ümmet olabilmek için Yüce Allah'tan yardım istemelidir.

Sonra Nebi'nin öğrettiği şekilde dinî ve dünyevi, zahirî ve bâtını, soyut ve somut tüm fitnelerden Allah'a sığınmalıdır. O'na (celle celaluhu) sığınırken O'nun kudretini, hiçbir şeyin O'nu (celle celaluhu) aciz bırakmayacağını, O'nun (celle celaluhu) koruması olmazsa helak olacağını düşünmelidir. Yüce Allah'a olan ihtiyacının/fakrının farkında olmayan, hakkıyla O'na sığınamaz. Daha üzücü olan; O'na (celle celaluhu) sığınmanın tadına lezzetine varamaz. Zira kalpler sürekli bir hüznün, endişenin, korkunun… pençesinde ızdırap çeker. Kalbin ızdırabının dinmesi ve sekinet nimetiyle buluşması Yüce Allah'a sığınmakla mümkündür. Namaz kılan, Resûl'ün dualarını üzerinde durmalı; kelimeleri anlamaya çalıştığı gibi bu duaların ruhunu anlamaya çalışmalıdır. Subhânallah! Neredeyse o (sallallahu aleyhi ve sellem) bilinen her kötülükten Allah'a sığınmıştır. Âdeta iradesi yokmuş, zayıf ve acizmiş, O (celle celaluhu) olmasa yapabileceği hiçbir şey yokmuş gibi, bildiği her münkerden Rabbine sığınmıştır. Bu; onun (sallallahu aleyhi ve sellem) tevhidinin kemalinin, kulluğun hakikatini eksiksiz anlamasının ve Rabbine olan güveninin semeresidir.

Sonra Rahim ve Kerim olan Rabbin huzurundan selam vererek ayrılmalıdır. Sağında ve solunda bulunan meleklere ve müminlere selam verdiğini bilmeli, bunun hikmetini anlamaya çalışmalıdır. O, namazdayken Allah'ın huzurundaydı ve O'na (celle celaluhu) kulluk etmekteydi. Şimdi namazdan çıkacaktır; ancak kulluk devam edecektir. Onun, Rabbine karşı sorumluluğu olduğu gibi meleklerin ve insanların da elinden ve dilinden selamette olacaklarını Rabbinin huzurunda ilan etmiş olmalıdır. Bu şuuru bir sonraki namaza kadar taşımaya, elini ve dilini muhafaza etmeye gayret

---

lar, şehitler ve salihlerle beraber olacaklardır. Ne güzel arkadaştır bunlar! Bu, Allah'tan olan bir lütuftur. Her şeyi bilen olarak Allah yeter." (4/Nisâ, 69-70)

287. Sehl ibni Sa'd'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Ben sizin havuz başında öncünüzüm. Benim yanıma gelen ondan içer, ondan içen de ebediyen susamaz ve muhakkak benim yanıma birtakım kavimler gelecekler ki ben onları tanırım. Onlar da beni tanırlar. Sonra benimle onların arasına bir perde konulur." (Buhari, 6583)
Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) devamında şöyle buyurmuştur.
" 'Ben 'Onlar bendendirler.' derim. Bana 'Sen onların senin ardından neler uydurduklarını bilmezsin.' denilir. Ben de, 'Benden sonra dinde değiştirme yapanlar uzak olsunlar, uzak olsunlar' derim.' " (Buhari, 6584)

etmelidir. Selam verdiği sağında ve solundaki meleklerin, onun amellerini yazdığını unutmamalıdır.

Tertib (Rükun)

Namazı bu tertib/düzen içinde kılmak **namazın rükunlarındandır**. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı Rabbinden öğrenmiş ve ümmetine öğretmiştir. Tüm müminlerin muhatap olduğu "Namazı dosdoğru kıl."[288] emrini ümmetine açıklamıştır. O (sallallahu aleyhi ve sellem) yirmi üç yıl boyunca aynı tertip/düzen içinde namazı kılmıştır.

Şartların ve Rükunların İhlaline Dair Usul

Namaz; şartları, rükunları, sünnetleri ile bir bütündür. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tüm bunları bir araya toplayan bir namaz kılmış ve Mâlik ibni Huveyris'ten rivayet edildiğine göre şöyle buyurmuştur:

"Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldik. O esnada yaşları birbirine yakın gençlerdik. Yanında yirmi gün yirmi gece kaldık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çok merhametli ve yumuşak kalpli biriydi. Ailelerimizi özlediğimizi anlayınca geride bıraktıklarımız hakkında bize soru sordu. Biz de cevapladık. Sonra, 'Ailelerinizin yanına dönün. Onlar arasında yaşayın, onlara dinlerini öğretip (Allah'ın emirlerini) emredin, (Ravi der ki: 'Bu emirlerin ne olduğunu söylemişti, fakat ben unuttum.) **beni nasıl namaz kılarken gördüyseniz öylece namaz kılın,** namaz vakti gelince sizin için biriniz ezan okusun ve en büyüğünüz namazı kıldırsın.' **buyurdu."**[289]

Kişi bunlardan birini ihlal ettiği zaman namazı eksiltmiş, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) namazına muhalefet etmiş olur. Ancak her ihlal aynı mertebede değildir. Namazın cüzlerinden bir kısmını yapmamak onu bozar. Bir kısmını yapmamak namazı bozmaz. Bazı ihlaller vardır: Namazı yeniden kılmanızı gerektirir; bazısınıysa o ânda düzeltir namazınıza devam edersiniz. Namaz Kitabı boyunca, Allah Resûlü'nün hadislerinden istinbat ederek tercih ettiğimiz usulu şöyle özetleyebiliriz:

1. Namazın şartları veya rükunlarından biri kasten terk edilirse; bu namaz batıldır. Hiç kılınmamış gibidir. Kişi kasıtlı olarak şer'i nassa mu-

288. bk. 29/Ankebût, 45

289. Buhari, 631; Müslim, 674

halefet ettiğinden günahkârdır.[290] Bu durumda olan biri vakit çıkmadan pişman olursa tevbe eder. Ve namazı yeniden kılar. Şayet vakit çıkmışsa tevbe etmekle yetinir. Zira kasıtlı olarak terk edilen namazın, vakit çıktıktan sonra kaza edileceğine dair delil yoktur.[291]

2. Namazın şartlarından veya rükunlarından biri unutmak, bilgisizlik veya hata gibi şer'i bir özürle terk edilirse şu yapılır:

a. Şayet **namazın içinde** o eksiği giderebiliyorsa; eksiği giderir ve namazına devam eder. Sonunda sehiv secdesi yapar.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabına namaz kıldırdığı esnada ayakkabılarını çıkardı ve sol tarafına koydu. Bunu gören ashabı da ayakkabılarını çıkardılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namazını bitirince, 'Ayakkabılarınızı niçin çıkarttınız?' diye sordu.

Onlar da, 'Senin çıkardığını gördük, biz de ondan dolayı çıkardık.' dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Cibrîl geldi ve bana ayakkabılarımda pislik olduğunu haber verdi. (O yüzden çıkarmıştım.)' diyerek sözüne şöyle devam etti: 'Biriniz mescide geldiğinde ayakkabılarına baksın, ayakkabılarında bir pislik ve benzeri bir şey görürse onu (toprağa) sürsün ve o şekilde ayakkabılarıyla namaz kılsın.' "[292]

---

290. Bazı âlimler; namazın şartlarından birini kasıtlı terk etmeyi küfür saymışlardır. Zira bunun dinle dalga geçmek olduğunu, şer'i emirleri hafife almak olduğunu söylemiş, bunun da sahibini dinden çıkardığını iddia etmişlerdir. Delil olarak şu ayetle istidlalde bulunmuşlardır.

"Andolsun ki sözlerini onlara soracak olsan: 'Lafa dalmış, eğleniyorduk.' diyeceklerdir. De ki: 'Allah'ı, ayetlerini ve Resûl'ünü mü alaya alıyorsunuz?' Özür dilemeyiniz! Muhakkak ki imanlarınızdan sonra kâfir oldunuz. Sizden bir grubu bağışlasak bile, suçlu günahkârlar olmaları nedeniyle bir diğer gruba azap edeceğiz.' " (9/Tevbe, 65-66)

Derim ki: Bir insanın kasıtlı olarak abdestsiz namaz kılması (vb.); Onun dinle dalga geçtiğini değil, dinle dalga geçme ihtimali taşıyan bir davranışta bulunduğunu gösterir. Yaptığı davranışın lazımı/gerektirdiği dinle dalga geçmektir' denilebilir. Şu kaideyle sabittir ki; bir davranışın lazımı/gerektirdiği kişinin mezhebi kabul edilmez. Ancak bu lazımı/gerekeni açıkça kabul ederse, onun mezhebi kabul edilir (Lâzimu'l Mezheb Leyse bi Mezheb). Kaideye binaen abdestsiz namaz kılana sorulur: Bu davranışın ihtimalli anlamlarından olan dini önemsememe, hafife alma, dalga geçmeyi kabul ederse; o takdirde tekfir edilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

291. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 1/480

292. Ebu Davud, 650

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakkabılarında necaset olduğunu Cibrîl'den öğrenmiş ve ayakkabılarını namaz içinde çıkarmıştır. Necasetten taharet, namazın şartlarındandır.[293] Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) necis ayakkabıyla, yani namazın şartını ihlal ettiğini bilmeden namaza girmiş, öğrenir öğrenmez **namazın içinde necaseti izale etmiş, namazına kaldığı yerden devam etmiştir**.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müslimler Kubâ' Mescidi'nde sabah namazını kılarlarken ashabtan birisi çıkagelip onlara, 'Bu gece inen âyetle Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye yönelmesi emredildi, siz de o tarafa yönelin,' deyince, yüzleri Şâm'a dönük olan cemaat, hemen o ânda Kâbe'ye doğru döndü."[294]

Sahabe, kıblenin değiştiğini bilmeden namaza durmuştur. Namaz içinde yeni inen hükmü öğrenmiş, oldukları yerde yeni kıbleye dönmüşler ve namazlarına devam etmişlerdir. Kıbleye yönelmek namazın şartlarındandır. Onu ihlal eden namaz içinde hatasını düzeltebiliyorsa, düzeltir ve namazına devam eder.

Muâviye ibni Hakem'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılıyordum. Derken cemaatten bir kişi aksırdı. Ben de, 'Yerhamukellah' dedim. Bunun üzerine cemaat dik dik bana baktı. Ben de, 'Vay başıma gelene! Ne oldu da bana bakıyorsunuz?' dedim. Onlar da ellerini dizlerine vurmaya başladılar. Onların beni susturduklarını gördüğümde (bir şeyler diyecektim) ama sustum. -Annem babam ona feda olsun. Ne kendisinden önce ne de sonra ondan daha güzel bir öğretmen görmedim.- Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namazı bitirdiğinde Allah'a yemin olsun ki, ne beni azarladı, ne bana vurdu ne de bana ağır bir söz söyledi. Kendisi, 'Bu namaz var ya, işte bunun içerisinde insan sözünden hiçbir şey uygun düşmez. O, ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır.' veya buna benzer buyurdu."[295]

Muâviye ibni Hakem (radiyallahu anh) namazda konuşmanın yasaklandığını bilmiyordur ve namazda konuşmuştur. Sahabe susması için ona işaret etmiştir.

293. Cumhura göre
294. Buhari, 403; Müslim, 562
295. Müslim, 537

Neyi yanlış yaptığını anlamasa da susmuş ve namazına devam etmiştir. Namazı bozan unsurlardan birini yapmış; uyarılınca hatasını telafi etmiş ve susmuştur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı iade etmesini emretmemiştir.

b. Şayet ihlal ettiği şart veya rükun namaz içinde düzeltilemiyor; namazın dışına çıkması gerekiyorsa; namazdan çıkar, eksiği giderir ve namazı yeniden kılar.

Örneğin, herhangi bir sebeple abdesti bozulan kimse; namazda abdest alamayacağı için, namazdan çıkar, abdest alır, namazı baştan kılar.[296]

c. Şayet ihlal ettiği şart veya rüknu namazdan sonra fark ederse ve henüz namaz vaktinin içindeyse iki durum söz konusudur:

• Namazdan **kısa süre** sonra bunu farketmesi: Bu durumda namaza geri döner, ihlal ettiği şart veya rüknu tamamlar, sehiv secdesi yapar.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bize öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. (İbni Sîrîn, Ebû Hureyre'nin bunun hangi namaz olduğunu belirttiğini, ama kendisinin bunu unuttuğunu söylemiştir.) İki rekâttan sonra selam verdi. Sonra mescidin (ön tarafına) konmuş kütüğe yöneldi ve ona yas-

296. Bir grup fakih imam; bu durumda olan kimsenin abdestini alıp namaza kaldığı yerden devam edebileceğini söylemiştir. Delilleri şudur:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Namaz içindeyken kusma, burun kanaması veya boğazdan ağıza kadar gelen ve tekrar mideye dönen yenen ve içilen maddeler ve mezi gelmesi gibi bir durumla karşılaşan kimse hemen dönüp abdest alsın, hiç konuşmadan namazın kalanını tamamlasın.'" (İbni Mace, 1221)

Ancak bu rivayet İsmâîl ibni Ayyâş rivayetidir ve daha önce geçtiği gibi onun Hicâzlılardan rivayeti zayıf kabul edilmiştir. Bu rivayet de onun İbni Cureyc rivayetidir ve İbni Cureyc Hicâzlıdır. Ayrıca bu hadisi İbni Cureyc'den nakledenler mürsel olarak nakletmiştir. İsmâîl ibni Ayyâş ise rivayeti mürsel olarak nakletmemiş Âişe Annemizi de senede eklemiştir. Âlimler bunu onun bir vehmi/hatası kabul etmiştir. (İsmâîl ibni Ayyâş rivayeti için bk. 1/276, 188 No.lu dipnot)

Bu hadis zayıf olsa da sahabeden ve tabiinden bu mezhepte olanlar vardır.

"Abdullah ibni Ömer burnu kanadığı zaman çekilir, abdest alır, sonra da döner kaldığı yerden devam ederdi." (Muvatta, 88)

"İbni Abbâs'ın burnu kanardı. Çıkar burnunu yıkar sonra da geri döner ve kaldığı yerden kılardı." (Muvatta, 89)

"Yezîd ibni Abdullah, Saîd ibni Museyyeb'in namaz kılarken burnu kanadığını gördü. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) eşi Ummu Seleme'nin odasına geldi. Abdest suyu getirdiler, abdest aldı. Sonra döndü ve kaldığı yerden devam etti." (Muvatta, 90)

landı. Kızgın gibi görünüyordu. Sağ elini sol elinin üstüne koydu sonra parmaklarını birleştirdi. Daha sonra sağ yanağını, sol elinin sırtına koydu.

Bu esnada mescidden çıkmak için acele davrananlar Mescid-i Nebevî'nin kapılarından çıkarken, 'Namaz kısaldı.' deyip duruyordu. Cemaatin içinde Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Ama onlar da Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile konuşmaya cesaret edemiyorlardı. Cemaat arasında kolları uzun olduğu için kendisine 'Zu'l Yedeyn' denen biri daha vardı.

(Onlardan önce,) 'Ey Allah'ın Elçisi, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?' diye sordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ne namaz kısaldı, ne de unuttum.' diye cevap verdi.

Sonra, 'Zu'l Yedeyn'in dediği gibi mi oldu?' diye sordu.

Cemaat, 'Evet.' deyince, biraz öne geçti ve namazın geri kalan kısmını kıldırıp selam verdi. Daha sonra tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Sonra başını kaldırıp tekrar tekbir getirdi. Sonra yeniden tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Daha sonra başını kaldırıp tekbir getirdi.

(Ravi der ki:) 'Muhtemelen, bundan sonra ne yaptığını İbni Sîrîn'e sordular o da şöyle cevap verdi: 'En sonunda selam verdi.' '

(Ravi der ki:) 'Bana haber verildiğine göre İmrân ibni Husayn, 'En sonunda selam verdi.' demiştir.' "[297]

Allah Resûlü namazı iki rekât eksik kılmıştır. Birden fazla rüknu ihlal etmiştir. Namazdan sonra bu durum kendisine bildirilince tekrar namaza dönmüş, kaldığı yerden namaza devam etmiştir. Sehiv secdesiyle namazı sonlandırmıştır.

• Namaz bittikten **uzun süre** sonra hatasını anlaması: Şayet vaktin içindeyse namazı yeniden kılar. Şayet vakit çıkmışsa şer'an mazurdur; namazı yeniden kılmasına (veya kaza etmesine) lüzum yoktur.

297. Buhari, 482; Müslim, 573

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide girmişti. Onun arkasından birisi daha gelip namaza durdu. Namazını bitirince gelip Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verdi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun selamına mukabelede bulunduktan sonra, 'Git ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın.' buyurdu.

Adam gidip daha önceki kıldığı gibi namazını tekrar etti. Sonra gelip Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verdi.

Resûlullah Efendimiz yine, 'Git ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın.' buyurdu. Bu durum üç defa tekrarlandı.

Sonunda adam, 'Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki ben bundan daha iyisini yapamıyorum. Bana doğrusunu öğretiniz.' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Namaza duracağın zaman önce tekbir getir. Sonra ezberinde bulunan ve kolayına gelen kısımlarından Kur'ân oku. Ardından vücudun hareketsiz kalacak şekilde (itmi'nân) rükûya var. Sonra rükûdan doğrul ve dimdik dur (i'tidâl). Ardından secdeye git ve kemikler eklem yerlerine tam anlamıyla oturacak şekilde (itmi'nân) secde et. Sonra doğrul ve yine kemikler eklem yerlerine tam anlamıyla oturacak şekilde (itmi'nân) otur ve ardından tekrar secdeye git ve kemikler eklem yerlerine tam anlamıyla oturacak şekilde (itmi'nân) secde et. Namazının geri kalan kısmında da bu söylediklerimin tamamını aynen yap!' "[298]

Bu adam namaz rükunlarında "tuma'nine" yapmadığı için; birçok rüknu yerine getirmeden namaz kılmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de "Git ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın." buyurarak, kıldığının namaz olmadığını belirtmiştir.

Dikkatimizi çeken şey şudur: İçinde bulunduğu vakti kıldırmasına rağmen, **daha önceden yanlış kıldığı namazları iade etmesini istememiş; kaza da emretmemiştir.** Bu da rüknu veya şartı ihlal edilen namazın, vakit içindeysek yeniden kılınacağını, vakit çıkmışsa ne eda ne de kaza olarak kılınmayacağını gösterir.

298. Buhari, 793; Müslim, 397

Abdurrahman ibni Ebzâ'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Ömer'e gelerek, 'Ben cünüp oldum, ama su bulamıyorum.' dedi.

Bunun üzerine Ammâr ibni Yâsir, Ömer'e şöyle dedi: 'Hatırlar mısın, bir defasında seninle birlikte bir seferdeydik. Sen namaz kılmamıştın. Ben ise, toprak üstünde yuvarlanarak debelenip namaz kılmıştım. Sonra bu olayı Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) anlatmıştım. O da 'Şöyle yapman yeterliydi.' buyurmuştu ve ellerini yere vurduktan sonra onlara üflemişti. Daha sonra ise elinin iç kısmıyla yüzünü ve tüm elini mesh etmişti.' "[299]

Ammâr (radıyallahu anh) teyemmümü yanlış almış, yani hem abdestsiz hem de teyemmümsüz namaz kılmıştır. Seferden/Yolculuktan sonra bu durumu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) nakletmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona teyemmümü öğretmiş; ancak şartı ihlal ettiği namazları yeniden kılmasını emretmemiştir.[300]

Uzun süre kısa süre farkı

Bu noktada şer'i bir ölçü yoktur. Âlimlerin çoğu uzun müddet ve kısa müddet arasını ayırmışlardır. Ancak uzun zaman ile kısa zamana dair somut bir ölçü koymamışlardır. Koydukları ölçüler de naslarla ve akli gerekçelerle nakzedilmiştir. Râcih olan; bunun kişinin kendine kalmasıdır. Şayet kalbi mutmainse hatasını telafi eder ve sehiv secdesi yapar. Kalbi mutmain olmuyorsa namazı baştan kılar. Allah (celle celalühu) en doğrusunu bilir.[301]

299. Buhari, 338

300. Son iki hadisle ilgili olarak denebilir ki; hadiste geçmiyor oluşu, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) o namazı kılmalarını istemediği veya sahabenin o namazları iade etmediği anlamına gelmez. Böyle bir itiraz yerinde olmayacaktır. Çünkü; "İhtiyaç ânında hükmün beyanının ertelenmesi caiz değildir." Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılmayı dahi bilmeyen birine hükmü açıklamayı ertelemiş olması düşünülemez. Yine sahabenin kendi bilgileriyle bu namazları iade veya kaza etmiş olma ihtimali de uzaktır. Zira bu rivayetleri fıkhi bir hükmü insanlara öğretmek için rivayet etmişlerdir. Hükmün en önemli parçası olan "o hâlde kılınan namazların iade edilip edilmeyeceğini" nakletmemeleri pek makul görünmemektedir. Allah (celle celalühu) en doğrusunu bilir; hadislerle ilgili gündeme getirilen bu vb. itirazlar yerinde değildir. Daha ziyade; önce bir mezhep benimsenmiş, ardından o mezhebe aykırı hadisler tevil ve itirazlarla muhkem (muarızı olmayan anlamında) olmaktan çıkarılmak istenmiştir."

301. Bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

• İmam Şâfiî "örfe" göre değişeceğini belirtmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1229 No.lu hadis şerhi) Oysa aynı bölgede yaşayıp farklı işler yapanlar için dahi uzun ve kısa zaman anlayışı farklılık arzetmektedir.

• Buveytî (rahimehullah) "bir rekâtlık zaman" olarak değerlendirmiştir. (age, 1229 No.lu hadis şerhi)

Bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün evine girdiği, birinin gidip evde onu uyardığı ve gelip namaz kıldırdığı vaki olmuştur. Hiç şüphesiz bu bir rekâtlık bir zamandan daha uzundur.

3. Namazın sünnetlerinden birini ihlal etmesi durumunda; ister kasıtlı ister sehven yapsın namaz sahihtir. Ancak terk ettiği sünnet oranında namazın ecrinden ve kemâlinden eksilmiş olur.[302]

İmrân ibni Husayn'dan (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü ikindi namazını üç rekât kıldı. Sonra eve girdi. Kendisine Hirbâk denilen bir adam Allah Resûlü'nün yanına gitti. Elinde de tûl vardı. 'Ey Allah'ın Resûlü!' dedi ve durumu anlattı. Elbisesini öfkeli bir şekilde çekerek insanların yanına çıktı. 'Doğru mu söylüyor?' dedi.
'Evet.' dediler. Bir rekât namaz kıldı. Sonra selam verdi. İki secde yaptı ve yine selam verdi." (Müslim, 574)

• Ebû Hureyre'den (r.a), "Hata yapılan namaz süresi kadar bir zamandır." değerlendirmesi rivayet edilmiştir. (aynı yer) Buna göre sabah namazında yapılan daha kısa yatsı namazında yapılan için daha uzun bir süre söz konusu olmaktadır. Bu bir ölçü değildir.

• İbni Hazm (rahimehullah) "Abdesti bozulmadıkça" gibi bir değerlendirmede bulunmuştur. (bk. El-Muhallâ, 3/74, 467. Mesele)

Bazı hadislerde kişinin namazdan sonra oturduğu yerde abdesti bozulmadıkça namazda sayılacağı rivayet edilmiştir. Ancak bu bir ölçü değildir. Zira yerinden kalkmadıkça da namazda sayılacağı, mescidden ayrılmadıkça namazda sayılacağı, hatta namazı beklerken namazda sayılacağı nakledilmiştir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (r.a) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
" 'Kul bir namazı beklemek için mescidde olduğu müddetçe namazda gibidir. O, (mescidden) çıkıncaya veya hades işleyinceye kadar melekler onun için, 'Allah'ım onu bağışla! Allah'ım ona merhamet et.' derler.'
Ravi der ki: 'Ebû Saîd El-Hudrî'ye sordum, 'Hades işlemek nedir?'
Ebû Saîd, 'Sessiz veya sesli yellenmedir' dedi.' " (Ahmed, 11907)

Ebû Zubeyr'den (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:
"Câbir ibni Abdullah'a, 'Peygamber'in, 'Kişi namazı beklediği müddetçe namazda sayılır.' dediğini duydun mu?' diye sordum.
Dedi ki: 'Biz bir gece Allah Resûlü'nü yatsı namazı için bekledik. Vakit gecenin yarısına yaklaşıncaya kadar yanımıza çıkmadı. Sonra Allah Resûlü geldi ve namazı kıldık. Namazdan sonra, 'Oturun!' dedi ve bize hitap ederek şöyle buyurdu: 'İnsanlar namazlarını kıldılar ve uyudular. Sizler ise namazı beklediğiniz süre içerisinde namazda sayıldınız.' " (Ahmed, 14743)

Hâliyle "abdest bozulmadıkça" bir ölçü değildir.

302. Yukarıda okuduğumuz tafsilat; konu hakkında varid olan sahih hadislerin her biriyle amel ve her hadisi yerli yerinde kullanma usulüyle temeyyüz eden Ehl-i Hadîs metodudur.

Bununla birlikte; konu hakkında farklı mezhep ve farklı tercihler olduğu bir gerçektir. Konunun inceliklerine vâkıf olmak ve zahiren çelişki gibi görünen bazı detayların anlaşılması için bazı açıklamaların faydalı olacağı kanaatindeyim.

• Yukarıdaki açıklamalar; namaz söz ve fiilerini; şart, rükun ve sünnet diye ayıran usulün neticesidir. Hanbelî ve Hanefîlerin şart, rükun, **vacip** ve sünnet ayrımı çok daha farklıdır. Onlara göre vacip apayrı bir kategoridir ve kendine özel hükümleri vardır. (Tafsilat için bk. El-Fıkhu'l İslâmî ve Edilletuh, 2/807; El-Fıkhu ale'l Mezâhibi'l Erbea, 1/218)

• Cumhur-u ulema şartların ve rükunların terki durumunda; namazdan uzun zaman sonra fark edilirse iadenin gerekli olduğunu; vakit çıktıktan sonra anlaşılırsa o namazın yine kılınması gerektiğini söylerler. Zira o namaz bir borçtur ve kılınmadan kişi o borçtan kurtulmaz. Ayrıca cumhur kasıtlı terk edilen namazın kaza edilebileceğine/edilmesi gerektiğine inanır. Bizim delil olarak kullandığımız hadislere şu minvalde cevaplar verirler: Bu hadisler "vakîatu'l ayn" yeni "özel vaka"dır derler. Buna göre özel vakıalar özel durumlardır; onlardan hüküm çıkarılıp genele teşmil edilemez.

Bazı imamlar bu hadislerin asıllara muarız olduğunu (kılınmayan namazın zimmette borç olması ve kılınmadan kişinin o borçtan kurtulamayacağı) ve asıllar ışığında anlaşılması gerektiğini söyler. Bazı âlimler hadislerde iadenin emredilmemiş olmasını; sahabenin bunu bildiğine ve özel olarak emredilmesinin gerekli olmadığına yormuşlardır.

Görüldüğü gibi; bu tercih sünnetten habersiz olmaktan dolayı veya sünnete muhalefet gayesi gütmekten yaşanmamıştır. Daha ziyade iki ayrı nassı (zahiren) muarız görüp birini diğerine tercih veya namaz gibi bir konuda ihtiyat amaçlı yaşanmıştır. Allah (cc) tüm imamlarımızdan razı olsun.

• Bir grup âlim şer'i özürleri farklı kategoriler olarak ele almış ve her özürle ilgili farklı neticeler elde etmiştir. Örneğin, cahilin bilene kadar mükellef olmadığını, hâliyle cehalet hâlinde yaptığı hataları iade etmesine gerek olmadığını söylemişlerdir. Unutan veya hata yapanın ise özür hâlinde/mükellef olduğunu; hatırladığı/fark ettiği ânda borcunu ödeme zorunluluğu olduğunu söylemişlerdir. (bk. El-Muhallâ, 2/235, 344. Mesele)

• Bazen de bir şeyin rükun olup olmayışı konusunda ihtilaf yaşanabilmektedir. Hâliyle bu âlimler konunun aslında ittifak etmiş olsa da o cüzde farklı sonuçlara ulaşırlar. Örneğin, Hanefîler Musîu's Salât hadisinde varid olan namaz eylemlerini, başka hadislerle desteklenmedikçe rükun kabul etmezler. Cumhurun rükun dediğine vacip derler. Ve o cüzün terki konusunda cumhurdan farklı bir yol izlerler. Bazen de bir şeyin şart olup olmayışında ihtilaf yaşanır. Bir şeyin şart olması için gerekli olan deliller konusunda anlayış farklılığı sonucu; bir âlim diğerlerinin şart gördüğünü şart görmeyebilir. Setr-i avretin, necasetten taharetin ve kıbleye yönelmenin şart olup olmamasında Mâlikîler ve Şevkânî'nin (rahimehullah) cumhur-u ulemaya muhalefeti gibi… Bu durumda cumhurun şart gördüklerine vacip derler ve cumhurdan farklı bir neticeye varırlar.

Sonuç: Yukarıda mezkûr ayrıntılar gözetilmediğinde âlimlerin mezhepleri ve Ehl-i Hadîs'in tercihlerinde çelişki olduğu sanılabilmektedir. Ancak âlimlerimizin asıl ve furu yönünden yaklaşım farklılıkları anlaşıldığında; meselenin ilmî yönü daha iyi kavranabilmektedir. Allah (cc) en doğrusunu bilendir.

NAMAZDAN SONRA YAPILACAK ZİKİRLER BABI

Zikir İbadetinin Faziletleri/Faydaları

- Kalbi Mutmain Kılar
- Mümin Kul, Allah'ı Zikredince Allah da Onu Zikreder
- Mümin için Sebat ve Başarı Vesilesidir
- Kulu Kıyametin Dehşetinden Koruyan Salih Amellerdendir

Farz Namazından Sonra Yapılacak Zikir ve Dualarla İlgili Bazı Meseleler

- Öğretme Amacıyla Olması Dışında Namazdan Sonra Getirilen Tekbir Haricindeki Tesbihatlar Sessiz ve Bireysel Olarak Yapılır
- Tesbihatlar Tesbîh Kullanılarak Yapılabilir
- Farz Namazından Sonra Dua Ederken Eller Açılmamalıdır
- Dua Sonrasında Eller Yüze Sürülmemelidir

NAMAZDAN SONRA YAPILACAK ZİKİRLER BABI

Allah'ı (celle celaluhu) anmak/zikir en faziletli ibadetlerden biridir. Kişi her ân ve hâlde Yüce Allah'ı zikredebilir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), hayatının her ânında Allah'ı zikrederdi."[1]

Bazı yerlerde zikir, normal zamanlardan daha faziletlidir; zira şeriat o zamanlarda zikri teşvik etmiştir. Güneş'in doğuşundan ve batışından önce,[2] düşmanla karşılaşma ânında,[3] günah işledikten sonra[4] bu zamanlardan bazılarıdır. Zikrin teşvik edildiği zamanlardan biri de namazların akabinde yapılan zikirdir.

Zikir İbadetinin Fazileti/Faydaları

Umumen zikrin, hususen namaz sonrası zikrin faziletine dair şunları söyleyebiliriz:

A. Zikir, Kalbi Mutmain Kılar

"Onlar ki; iman edip, kalpleri Allah'ın zikriyle mutmain/huzur ve güven içinde olanlardır. Dikkat edin! Kalpler ancak Allah'ın zikriyle mutmain olur."[5]

1. Müslim, 373
2. bk. 20/Tâhâ, 130
3. bk. 8/Enfâl, 45
4. bk. 3/Âl-i İmrân, 135
5. 13/Ra'd, 28

Mutmain olmak, (kaygı ve endişe verici) rahatsızlıktan sonra sükûnete ermektir.[6]

Ayet, dolaylı olarak insana bir mesaj verir: İnsan kalbinde bir rahatsızlık hâli vardır. Buna kaygı dersiniz, endişe dersiniz, stres dersiniz, varoluşsal korku dersiniz… İşte bu rahatsızlığın ilacı Allah'ı (celle celaluhu) zikretmektir. Dil, Allah'ı zikre koyulduğunda, kalp durulmaya başlar. Çünkü; o ânda kalp, Rabbine kavuşur. Kaybolduktan sonra annesini bulan çocuk gibi, kelimelerin tarif edemeyeceği bir huzur hisseder.

Kalp, yaratılışı itibarıyla her ân değişik hâllere girebilen bir yapıdadır. İyi ve kötü bütün duyguların karargâhı olan kalp, insanın manevi varlığının da merkezidir. Allah'ı zikretmek de bu manevi merkezde ortaya çıkan ve giderek insanın tüm benliğini saran geçici kaygı ve endişelere karşı güçlü, köklü bir güven ve huzur duygusu meydana getirir.

Bunu hissetmek isteyen Müslim; kaygı ve endişelerin çarkında savrulurken, bir kenara oturup Allah'ı (celle celaluhu) zikretmelidir. Hayatın kıyıcı dalgaları arasında sürüklenirken, nasıl da rahatladığını ve güvenli bir limana demirlemiş gibi huzur duyduğunu anlayacaktır.

B. Mümin Kul, Allah'ı Zikredince Allah da Onu Zikreder

"(Bu nimetlerime karşılık yalnızca) beni ânın ki ben de sizi anayım."[7]

Ebû Hureyre'nin (radiyallahu anh) rivayet ettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah şöyle buyurdu: 'Ben kulumun (benim) hakkımdaki zannı üzereyim. Beni zikrettiği zaman onunla beraberim. Eğer beni tek başına zikrederse ben de onu yalnız anarım. Şayet beni bir toplulukla beraber zikrederse ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım.' "[8]

Şimdi şöyle düşünelim: Bir kenara oturuyor ve Allah'ı (celle celaluhu) anıyorsunuz. Kur'ân okuyor, dua ediyor veya tesbih çekiyorsunuz. Bu amele mukabil, Allah da sizi anıyor. Evet, El-Azîz ve El-Celîl olan Allah sizi nefsinde anı-

6. bk. El-Mufredât, s. 524, t-m-n maddesi
7. bk. 2/Bakara, 152
8. Buhari, 7405; Müslim, 2675

yor! Bu nasıl bir şereftir… Kalbinde hayat olan insanın, bu hayal karşısında titrememesi ne mümkündür…

Enes ibni Mâlik'in (radiyallahu anh) rivayet ettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ubey ibni Ka'b'a (radiyallahu anh) hitaben şöyle buyurmuştur:

" 'Allah 'Lem yekunillezine keferû' Suresi'ni[9] sana okumamı emretti.'

Ubey ibni Ka'b, 'Allah benim ismimi mi andı.' dedi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Evet.' buyurdu.

(Bunun üzerine) Ubey ibni Ka'b duygulanarak ağladı."[10]

Ya da şöyle: Bir topluluk içinde Allah'ı (celle celaluhu) anıyorsunuz.

Belki Kur'ân okuyor, belki davet yapıyorsunuz. Şu müjdeye nail oluyorsunuz: "Şayet beni bir toplulukla beraber zikrederse ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım."[11]

Bu hayırlı topluluk, melekler topluluğudur ve müjde de Yüce Allah'ın onların içinde kulunu anması, meleklere karşı zakir kuluyla övünmesidir.

Muâviye'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabından oluşan bir halkanın yanına çıkmış ve 'Sizi buraya oturtan sebep nedir?' buyurmuştu.

Onlar da, 'Allah'ı anmak ve bizi İslam'a yönlendirdiği, bizi onunla nimetlendirdiği için kendisine hamdetmek için oturduk.' dediler.

O da, 'Sizi bundan başka bir şey oturtmadığına Allah'a yemin eder misiniz?' buyurdu.

Onlar da, 'Allah'a yemin olsun ki, bizi bundan başka bir şey oturtmadı' dediler.

Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bakın ben, sizi töhmet altında bırakmak için yemin ettirmedim. Bana Cibrîl geldi ve Yüce Allah'ın sizinle meleklere övündüğünü bildirdi.' buyurdu."[12]

9. Beyyine Suresi
10. Buhari, 3809; Müslim, 799
11. Buhari, 7405; Müslim, 2675
12. Müslim, 2701

Bazen de Allah (celle celaluhu), sizi daha hayırlı mümin topluluklar arasında anar; kulların sizi anmasını sağlar.

Bunun en güzel örneklerinden birisi İbrâhîm'dir (aleyhisselam):

"Sonradan gelecekler arasında (hayırla yâd edilmesi için ona güzel bir nam) bıraktık. Selam olsun İbrâhîm'e." [13]

İbrâhîm'in (aleyhisselam) en büyük özelliklerinden birisi, kimseciklerin olmadığı ıssız, kurak yerlerde Allah'ı çokça zikretmesidir. Bundan ötürü yeryüzünde bulunan gelmiş ve geçmiş tüm müminler için tevhid ve teslimiyet örneği olarak şanı yüceltilmiştir. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurmuştur:

"İman edip salih amel işleyenlere Er-Rahmân sevgi kılacaktır." [14]

Bu sevginin şekli, mümin gönüllerin çokça zikreden kimseye yönelmesi ve onun sevgisinin kalplerde yer etmesidir. Bunun daha ötesi ise Allah'ın, kulunu gök ehline (meleklere) sevdirmesidir. Zira Allah'ın (celle celaluhu) sevgisi gizli kalmaz:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah bir kulu sevdiği zaman Cibrîl'e, 'Allah filanı seviyor, onu sen de sev!' diye emreder. Cibrîl de o kulu sever, sonra gök ehline, 'Allah filanı seviyor, onu siz de seviniz!' diye hitap eder. Göktekiler de o kimseyi severler. Sonra da yeryüzündekilerin gönlünde o kimseye karşı bir sevgi uyanır." [15]

Düşünen bir mümin için Allah'ın (celle celaluhu), kulunu zikretmesi ve başka kullarına da sevdirmesi çok büyük bir hadisedir:

"Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, insanı fuhşiyat ve münkerden alıkoyar. (Kıldığınız namaza karşılık) Allah'ın sizi anması daha büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir." [16]

Rabbini anan ve Rabbinin de kendisini andığı kul, yalnızlık hissini bilmez. Belki de İslam âlimlerinin uzun zindan imtihanına dayanma sırrı

13. 37/Saffât, 108-109
14. 19/Meryem, 96
15. Buhari, 7485; Müslim, 2637
16. 29/Ankebût, 45

budur. Serahsî (rahimehullah) ve İbni Teymiyye (rahimehullah) gibi birçok âlim, ömürlerinin büyük kısmını zindanlarda ve yalnız geçirmiştir. Ancak o yalnızlıkta dahi, bir ordu gibi çalışmış, üretmiş, gönüllere ümit tohumları ekmişlerdir. Teselli etmek için yanlarına giden, teselli olup dönmüştür. İmam Ahmed (rahimehullah), İmam Ebû Hanîfe (rahimehullah) ve diğerleri… Zindanın kahreden yalnızlığı ve zâlimlerin alçaltan zulümleri karşısında dimdik durmuşlardır. Kanaatimizce bu, imanlarının ve Allah'ı (celle celaluhu) çokça zikretmelerinin bereketiydi. Zira Allah (celle celaluhu), birini anıyorsa o yalnız değildir. Yerlerin ve göklerin görünmez ordularıyla, bunlardan da öte Allah'ın rahmetiyle beraberdir.

C. Allah'ı Zikretmek, Mümin İçin Sebat ve Başarı Vesilesidir

Herhangi bir bela karşısında direnip sebat edebilmek için, her bir insanın ya da her bir topluluğun kendilerine has motivasyon vesileleri vardır. Müslimlerin böyle durumlarda sebat edebilme motivasyonları, Allah (celle celaluhu) ile bağlarını güçlü tutan zikirdir.

Allah (celle celaluhu) şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Bir toplulukla karşı karşıya geldiğinizde sebat edin. Allah'ı çokça zikredin ki kurtuluşa eresiniz." [17]

Müminleri türlü zorluklar karşısında sabit kılan şey, Yüce Allah'ı çokça zikretmekle beraber Allah (celle celaluhu) hakkında kalplerinde olan hüsn-ü zandır. Müminler yeryüzündeki başka hiçbir topluluğun ummadığı ve beklemediği bir şekilde Allah'ın yardımını umarlar. Çünkü onların yaptıkları daimî zikir, kalpteki marifet ağacını sular. Allah'a ve O'nun (celle celaluhu) vaadine yakinen iman peyda eder. Allah'ı anmaktan gafil toplumlar ise tam zıddı bir istikamette seyrederler. Onlar Allah'ın (celle celaluhu) yardımını ve ihsan edeceği zaferi asla hesaba katmazlar. Onların Yüce Allah'tan böyle bir umut ve beklentileri yoktur. Onlar ancak maddi güçlerine ve batıl ideolojilerine dayanırlar. Bu ise, kalpleri zikir gibi güçlü bir bağla Allah'a bağlı olan müminler karşısında kocaman bir hiç ifade eder. Buna hem İslam tarihi hem de son yıllarda yaşanan olaylar, şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde tanıklık eder.

17. 8/Enfâl, 45

Allah'ı zikretmek müminler için savaşta, barışta, hicrette, cihadda, zaferde, yenilgide, başarıda veya esarette, her hâlükârda geçerlidir. Zikir, müminler için bir yaşam biçimi, kesilmeyen bir ubudiyet yoludur.

Müminler, şu hataya düşmemeye çalışır: Rahatlık ânında Allah'ı unutup, sıkıntı ânında hatırlamak... Bu, tüccar kulluğudur. Fayda ve zarar hesabı yapılarak Allah'a (celle celaluhu) kulluk yapılmaz. Gerçi böyle bir kulluğun fayda verdiği de pek görülmemiştir ya! Olsa olsa, bir ânlık refleksle Allah'a tutunan, ama bunu da sürdüremeyen örnekler olmuştur. Mümin, hadiste ifade edildiği gibi, rahatlık ânında Allah'ı anan, darlık ânında da Allah'ın kendisini andığı kimsedir:

"Rahatlık ânında Allah'ı tanı ki, O da seni sıkıntı ânında tanısın."[18]

Ancak rahat ve geniş zamanlarında Allah'ı zikirden gafil olan bir kimse, yaşadığı kötü bir hadise karşısında zikir ve duaya yönelmeye çalışsa da bunda muvaffak olması pek kolay olmaz. Zikir, âdeta kalp ve dilin doğal refleksi olmalıdır. Allah'ı zikretmek için tehlikeli bir durumla karşılaşmayı beklememelidir. Her ânda ve hâlde dilini zikir ile meşgul etmelidir.

D. Zikir, Kulu Kıyametin Dehşetinden Koruyan Salih Amellerdendir

Ahiretin kalpleri sarsan dehşetli sahneleri vardır. Allah ve Resûl'ü kalplerdeki korkuyu Allah'a (celle celaluhu) yöneltmek için bu sahneleri çokça zikreder:

"Ey insanlar! Rabbinizden korkup sakının. Şüphesiz ki kıyamet sarsıntısı, büyük bir şeydir. Onu göreceğiniz gün, emziren emzirdiğini unutur, gebe kadınlar çocuklarını düşürür ve insanları sarhoş hâlde görürsün; oysa onlar, sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek çetindir."[19]

"Şayet kâfir olursanız, çocukların saçlarını ağartan (o dehşetli) günde, nasıl korunup sakınacaksınız?"[20]

Mikdâd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Güneş, Kıyamet Günü'nde insanlara bir mil mesafe ka-

18. El-Mu'cemu'l Kebîr, 11560
19. 22/Hac, 1-2
20. 73/Muzzemmil, 17

lıncaya kadar yaklaştırılır… İnsanlar, işledikleri kötü amelleri kadar tere batarlar. Onlardan bir kısmı topuklarına, bir kısmı dizlerine, bazıları bellerine kadar ter içinde kalır; bazılarının da ter âdeta ağızlarına gem vurur.' dedi ve eliyle ağzını işaret etti."[21]

Bu dehşet verici sahnelerden kurtaran bir vesile de Allah'ı (celle celaluhu) çokça zikretmektir:

"Allah'ı çokça zikreden erkekler ve (Allah'ı) çokça zikreden kadınlar; Allah onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."[22]

Zira, zikreden kadın ve erkekler, Allah (celle celaluhu) tarafından ağırlanırlar. Onlara bağışlanma ve mükâfat vardır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) o günün dehşetinden, arşın gölgesiyle korunacak yedi sınıf insan sayar. Onlardan biri de kimsenin olmadığı yerlerde Allah'ı zikreden zikir ehlidir:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştu:

"Allah yedi kişiyi, kendi gölgesinden başka gölgenin olmadığı günde, gölgesi altında gölgelendirecektir: Adaletli imam, Rabbine ibadet içinde yetişmiş genç, kalbi mescidlere bağlı olan kimse, Allah yolunda birbirini sevip, birleşmeleri de ayrılmaları da bunun için olan iki kişi, mevki ve güzellik sahibi bir kadın kendisini istediği hâlde, 'Ben Allah'tan korkarım!' diyen erkek, infak ettiğinde sol tarafının, sağ tarafının ne infak etmekte olduğunu bilmeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse ve **kimsenin olmadığı yerlerde Allah'ı zikredip iki gözü dolup taşan kimse."**[23] [24]

Farz Namazından Sonra Yapılacak Zikirler

Abdullah ibni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde insanlar farz namazların ardından yüksek sesle Allah'ı zikrederlerdi."

21. Müslim, 2864; Tirmizi, 2421; Ahmed, 23813
22. bk. 33/Ahzâb, 35
23. Buhari, 660; Müslim, 1031
24. Kalp Katılığının Zararları, Halis Bayancuk, s. 133-140

Yine şöyle demiştir:

"Ben Sahabenin namazı bitirdiklerini bu şekilde seslerini yükseltmelerinden anlardım."[25]

Abdullah ibni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) namazının bittiğini getirilen tekbirlerden anlardım."[26]

Cemaatle kılınan namazlarda imamın selamıyla beraber topluca tekbir getirmek, **unutulmuş sünnetlerdendir.** Asr-ı Saadet'te namazın bittiği camiden yükselen tekbir sesinden anlaşılırdı.

A. Tesbihatları Sesli ve Hep Beraber Yapmak Caiz midir?

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı hep beraber "Allahu Ekber" der, sonra tesbihatın kalan kısmını bireysel ve sessiz yaparlardı. Müezzin komutuyla hep birlikte tesbih yapmak, Asr-ı Saadet'te uygulanan bir sünnet değildi. Bu uygulamayı ilk başlatan Haricilerdi ve ileride geleceği gibi sahabenin tepkisine maruz kalmışlardı.

Bazıları İbni Abbâs (radiyallahu anh) rivayetine dayanarak, tesbihatın sesli olabileceğini ileri sürerler. Oysa İbni Abbâs (radiyallahu anh) rivayeti, bütün bir tesbihatın değil, yalnızca tekbir lafzının sesli olduğunu belirtir. Bugün, bu vb. rivayetlere dayanarak tesbihatın sesli olması gerektiğini savunanlar, dört mezhepten birine uyduklarını söylerler. Oysa dört mezhep, tesbihatın sesli yapılması şöyle dursun, tekbirde ses yükseltmeyi dahi kabul etmemişlerdir.

Nevevî şöyle der: "Bu babta İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) rivayet ettiği: 'Biz Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) namazının bittiğini tekbir ile anlardık.' Diğer rivayette de: 'İnsanların farz namazı bittirdikten sonra yüksek sesle tekbir getirmeleri …' hadislerinden bahsedilmektedir. Bu da seleften bazılarının söyledikleri farz namazın akabinde yüksek sesle tekbir getirip, zikir yapmanın mustehâb olduğu şeklindeki görüşlerine bir delildir. Müteahhir ilim adamlarından bunu mustehâb kabul eden kimseler arasında Zâhirî Mezhebi'nden İbni Hazm da vardır. **İbni Battâl ve başkalarının naklettiklerine göre uyulan**

25. Buhari, 841; Müslim, 583
26. Buhari, 842

mezhep imamları ile başkaları ise yüksek sesle zikir ve tekbir almanın mustehâb olmadığı kanaatindedirler.

Şâfiî -Yüce Allah'ın rahmeti ona olsun- bu hadisi Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ashaba nasıl zikir yapacaklarını öğretmek maksadıyla kısa bir süre bu zikirleri açıktan yaptığı, ashabın bunu sürekli yapmadıkları şeklinde yorumlamıştır. (İbni Battal devamla) Dedi ki: Bu sebeple Şâfiî imamın da, ona uyanın da namazı bitirdikten sonra Yüce Allah'ı anmalarını ve bunu içten yapmalarını tercih etmiştir. Ancak kendisin de bu yaptığının öğrenilmesini isteyen bir imam olması (yani bu işi öğretmek maksadıyla yapması) hali müstesnadır. O takdirde artık bu yaptığı uygulamanın öğrenildiğini kabul edinceye kadar açıktan yapar sonra gizli yapmaya devam eder. İşte Şâfiî bu hadisi böyle yorumlamıştır."[27]

B. Zikirde Aslolan Gizli Olmasıdır

Kendisini zikretmemizi emreden Allah (celle celaluhu), zikrin nasıl yapılacağını da emretmiştir.

"Gönülden yalvararak, korku ile ve yüksek olmayan bir sesle, sabah ve akşam Rabbini zikret. Sakın gafillerden olma!"[28]

Zikir için bir araya toplanmak bir ibadet olsa da bir araya toplanılan her ortamda sesli zikir doğru değildir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı zikir amacıyla bir araya toplanır. Allah'ı zikrederlerdi; ancak zikri sesli yapmazlardı.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâviye mesciddeki bir halkanın yanına çıktı ve 'Sizi buraya oturtan sebep nedir?' dedi.

Onlar da, 'Allah'ı anmak için oturduk.' dediler.

'Sizi bundan başka bir şey oturtmadığına Allah'a yemin eder misiniz?' dedi.

'Allah'a yemin olsun ki, bizi bundan başka bir şey oturtmadı.' dediler.

O da şöyle dedi: 'Bakın ben, sizi töhmet altında bırakmak için yemin ettirmedim. Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) benim derecem kadar az hadis/bilgisi olan

27. El-Minhâc, Kitâbu'l Mesâcidu ve Mevâdiu's Salât, 23. Bab başlığı şerhi
28. 7/A'râf, 205

hiçbir kimse yoktur. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabından oluşan bir halkanın yanına çıkmış ve 'Sizi buraya oturtan sebep nedir?' buyurmuştu.

Onlar da, 'Allah'ı anmak ve bizi İslam'a yönlendirdiği, bizi onunla nimetlendirdiği için kendisine hamdetmek için oturduk.' dediler.

O da, 'Sizi bundan başka bir şey oturtmadığına Allah'a yemin eder misiniz?' buyurdu.

Onlar da, 'Allah'a yemin olsun ki, bizi bundan başka bir şey oturtmadı' dediler.

Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bakın ben, sizi töhmet altında bırakmak için yemin ettirmedim. Bana Cibrîl geldi ve Yüce Allah'ın sizinle meleklere övündüğünü bildirdi.' buyurdu."[29]

Şayet sesli zikir yapıyor olsalar "Sizi buraya oturtan sebep nedir?" gibi bir soruya muhatap olmazlardı.

Topluca ve sesli zikir yapmadıkları gibi, yapanlara tepki gösterirlerdi.

Amr ibni Seleme'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Abdullah ibni Mes'ûd'un kapısında sabah namazından önce oturuyorduk. Ebû Mûsâ El-Eş'arî geldi. 'Ebû Abdurrahman (İbni Mes'ûd) henüz çıkmadı mı?' diye sordu.

Bizler, 'Hayır.' dedik.

Ebû Abdurrahman çıkınca hep beraber yanına gittik. Ebû Mûsâ, 'Az önce mescidde bir şey gördüm. Daha önce hiç görmediğim bu şeyin hayırlı bir şey olmadığını düşünüyorum.' dedi ve sonra anlatmaya başladı:

'Mescidde halkalar hâlinde oturmuş, ellerinde taşlar olan ve başlarında bulunan birinin 'Yüz defa tekbir getirin!' demesiyle tekbir getiren insanlar gördüm. Aynı usülle yüzer defa Kelime-i Tevhîd'i söylüyor ve Allah'ı tesbih ediyorlar.'

İbni Mes'ûd, 'Onlara ne dedin?' dedi.

Ebû Mûsâ, 'Sana danışmadan bir şey demedim.' diye karşılık verdi.

29. Müslim, 2701

'Onlara iyiliklerini değil, kötülüklerini saymalarını emretseydin!' dedi ve mescide girdi. Biz de onunla beraber girdik. Halkalardan birinin yanına geldi ve dedi ki: 'Bu yaptığınız nedir?' (onlara,)

'Ey Ebû Abdurrahman, zikirlerimizi saydığımız taşlardır!'

(İbni Mes'ûd,) 'Kötülüklerinizi sayınız! Ben iyiliklerinizin zayi olmayacağını garanti ederim. Ey Muhammed ümmeti! Ne de çabuk helake yöneldiniz. Allah Resûlü'nün bedeni çürümeden, kullandığı kaplar kırılmadan ve ashabı henüz aranızdayken mi sapıtacaksınız? Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki ya sizler Muhammed'in üzerinde olduğu yoldan daha hayırlı bir yol üzeresiniz ya da sizler sapıklık kapısını açmaktasınız!'

(Onlar,) 'Vallahi, ey Ebû Abdurrahman, biz bu yaptığımızla hayrı elde etmekten başka bir şey kastetmedik!'

(İbni Mes'ûd) 'Hayrı amaçlayan nice insan ona ulaşamaz. Allah Resûlü Kur'ân okuyup da boğazlarından geçmeyecek (onu anlamayacak) insanlardan bahsetmişti. Zannım odur ki onların çoğu sizdendir.' "[30]

Görüldüğü gibi Abdullah ibni Mes'ûd (radiyallahu anh) bu uygulamayı Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine aykırı bulmuş ve topluca sesli zikir yapanları dalalet kapılarını açmakla, yani İslam'a yeni bidatler sokmakla suçlamıştır.

30. Darimi, 210;

Abdullah ibni Mes'ûd'un (radıyallahu anh) bu tavrı, sünnete ittiba ve bidatlerin izalesi konusunda çalışanlar için faydalı hususlar içermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

a. Ebû Mûsâ El-Eş'arî (radıyallahu anh) kendinden daha bilgili olana durumu aktarmış ve ona danışmadan gördüğü şeyle ilgili müdahalede bulunmamıştır. Her biri Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında yetişse de her birinin âlim olmadığını, meseleleri âlim olanlara danıştıklarını görüyoruz.

b. İbni Mes'ûd (radıyallahu anh) bizlere usul öğretiyor: Bir şeyi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yapmamış ve sonradan gelenler yapmaya başlamışsa burada iki seçenek vardır: Ya sonradan gelenler Allah Resûlü'nden daha doğru ve isabetli bir yol üzerelerdir ya da Allah Resûlü'nün haber verdiği "Her yenilik bidat, her bidat sapıklıktır…" buyruğunca sapıtmışlardır. İman ehli birinci şıkkı söylemeyeceği için geriye sadece tek şık kalmaktadır.

c. Hayır dilemek ile hayra isabet etmek farklı şeylerdir. Kişinin niyeti hayır elde etmek olduğu gibi ameli de buna uygun olmalıdır. Yani yapmak istediği hayır, sünnete muvafık olmalıdır.

d. Bidatler insanın sapıtmasında müessirdir. Amelî dahi olsa önü alınmayan bidat, akidede bir bidate sebep olabilir. Zikir hususunda Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinden sapıp yeni metodlarla Allah'ı (celle celâluhu) anmaya çalışanların bu bidati, onları Haricilerin saflarına sürüklemiş ve akidevi-itikadi bir hâl ile neticelenmiştir. (bk. Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, s. 155)

C. Sessiz Bir İbadetin Öğretim Amacıyla Sesli Yapılması

Herhangi bir ibadet, bilmeyenlere öğretmek amacıyla aslın dışına çıkılarak yapılabilir. Öğretme gerçekleşince asla dönülür. **Buna dair şer'i örnekler:**

Ebû Hâzim ibni Dînâr'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) minberinin hangi ağaçtan yapıldığı konusunda görüş ayrılığına düşen bir kesim Sehl ibni Sa'd Es-Sâidî'ye gelerek minberin neden yapıldığını sordular.

Sehl onlara şu cevabı verdi: 'Allah'a yemin ederim ki ben bu minberin hangi ağaçtan yapıldığını, mescide konduğu ilk günü ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerine oturduğu ilk günü çok iyi biliyorum. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kölesi marangozlukla meşgul olan bir kadına- Sehl bu kadının kim olduğunu söylemişti- haberci göndererek, 'Kölene söyle insanlara hitap ettiğim zaman üzerine oturacağım bir minber yapsın.' diye emir buyurmuştu. Kadın da kendisine söylendiği gibi kölesine bu minberi yaptırdı. Köle Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) istediği minberi ormandan temin ettiği ılgın ağacından yapmış ve getirmişti. Kadın bu minberi daha sonra Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderdi ve minber Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) istediği yere kondu. İşte ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bu minber üzerinde namaz kıldığını ve yine minberin üzerinde iken tekbir getirdiğini gördüm. **Sonra minberden inmeden rükû etmişti ve ardından geri geri çekilerek minberden inmişti. Bu şekilde geriye çekildikten sonra minberin ilk basamağının dibine secde etmiş ve ardından aynı uygulamayı tekrar etmişti.'** "[31]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) minber üzerinde namaz kılmış, rükû ve secde için aşağı inmiş, tekrar geri dönüş yapmıştır. Bunlardan hiçbiri normal namaz içinde caiz değildir. Ancak öğretme amacı olunca aslın dışına çıkılmış, maksat hasıl olunca da asla geri dönülmüştür.

Ömer ibni'l Hattâb (radiyallahu anh) namazda şu kelimeleri sesli olarak söylerdi:[32]

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، تَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

31. Buhari, 917; Müslim, 544
32. Müslim, 399

Normalde istiftah duası sessiz okunur. Ömer (radıyallahu anh) insanlara öğretmek, o arada ne okuduğunu anlatmak için bu duayı sesli okumuştur.

Talha ibni Abdullah ibni Avf'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'İbni Abbâs'ın arkasında bir cenaze namazı kıldım. O Fâtiha Suresi'ni okudu ve 'Bunun sünnet olduğunu öğrenesiniz diye böyle yaptım.' dedi.' "[33]

Normalde cenaze namazı sessiz okunan namazlardandır. Abdullah ibni Abbâs (radıyallahu anh) Fâtiha Suresi'ni sesli okumuştur. Amacı insanların Fâtiha Suresi'ni okuduğunu öğrenmeleri ve bir sünnetten haberdar olmalarıdır.

Hâliyle; yeni İslam'a giren bir topluma tesbihat (veya herhangi bir ibadeti) öğretmek amacıyla sesli yapmak caizdir. Öğrenme gerçekleştikten sonra asla dönmek ve sünnete uygun hareket etmek gerekir.

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) varid olan zikirler:

• Sevbân'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlulah (sallallahu aleyhi ve sellem), namazdan çıktığı zaman üç defa istiğfar getirir arkasından,

اَللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

'Allah'ım sen Selâm'sın. Selâm sendendir. Sen yücesin. Ey ikram ve celâl sahibi' diye dua ederdi. -Hadisin ravilerinden El-Velîd,- Evzâi'ye, 'İstiğfar nasıl getirilir?' dedim. O da,

أَسْتَغْفِرُ اللهَ، أَسْتَغْفِرُ اللهَ

'Allah'ım beni bağışlamanı istiyorum. Allah'ım beni bağışlamanı istiyorum.' dersin.' dedi."[34]

• Verrâd'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Muğîre ibni Şu'be, Muâviye'ye gönderilmek üzere bana yazdırdığı bir mektupta şunları söylemişti:

'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) her farz namazın ardından şöyle dua ederdi:

33. Buhari, 1335
34. Müslim, 591-592

لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ،
اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

'Allah'tan başka ilah yoktur, o tektir, asla ortağı/şeriki yoktur. Mülk tümüyle O'na aittir, hamd O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter. Allah'ım senin verdiğini engelleyebilecek hiçbir güç yoktur, senin vermeyip engellediğini de verebilecek hiçbir güç bulunmamaktadır. Hiç kimsenin zenginliği (malı ve mülkü), senin katında fayda sağlamaz.' "[35]

• **Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:**

"Kim, her namazın arkasından otuz üç defa 'Subhânallah' otuz üç defa 'Elhamdulillah' otuz üç defa 'Allahu Ekber' derse -ki, bunların toplamı doksan dokuzdur- yüzüncü olarak da,

لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

derse günahları (hataları) denizin köpükleri kadar olsa bile bağışlanır."[36]

Tesbihlerle ilgili farklı rivayetlerde farklı rakamlar varid olmuştur. Bunların her biri sünnettir ve her insan içinde bulunduğu duruma göre bunlardan birini yapmakta serbesttir.

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'İki özellik vardır ki Müslim onları işlerse cennete girer onlar da çok kolaydır. Fakat bunları yapanlar pek azdır. Her namazın ardından **on defa 'Subhânallah', on defa 'Elhamdulillah' ve on defa 'Allahu Ekber'** demektir ki günde yüz elli sefer söylemiş olur. Mizanda ise bin beş yüz eder. Yatağına yattığında otuz dört defa 'Allahu Ekber', otuz üç defa 'Elhamdulillah' ve otuz üç defa da 'Subhânallah' demek dilde yüz adede ulaşmış olur. Mizanda ise bin kabul edilir.'

Ravi dedi ki: 'Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) bunları parmağıyla sayarken gördüm.'

'Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar kolay olmasına rağmen yapanlar niçin azdır?' diye soruldu.

35. Buhari, 844; Müslim, 593
36. Müslim, 597

Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: 'Şeytan birinize yatağındayken gelir ve bunu söylemeden uyutur. Namaz kılarken gelir namazın sonunda bunları söylemeden ona bir ihtiyacını hatırlatıverir.' "[37]

• **Alî ibni Ebî Tâlib'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:**

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan selam verip çıkınca şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

'Allah'ım, benim önceden işlediğim, sonradan işleyeceğim, gizli olarak yaptığım ve açık olarak işlediğim her günahımı ve aşırı gidişimi affet, bağışla. Benim yaptığım günahlarımı sen benden daha iyi bilirsin. Dilediğini öne geçiren de sensin sonraya bırakan da sensin. Senden başka ilah yoktur. Ancak sen varsın.' "[38]

• **Muâz ibni Cebel'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:**

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun elini tutup: 'Ey Muâz! Vallahi seni seviyorum. Ey Muâz vallahi seni seviyorum, ey Muâz sana şu tavsiyede bulunuyorum. Her farz namazın sonunda hiç terk etmeden mutlaka şu duayı oku' **buyurdu:**

اَللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

'Allah'ım! Seni zikretmekte, sana şükretmekte ve sana güzelce ibadet etmekte bana yardım et.' "[39]

• **Âyetu'l Kursî, Muavvizeteyn ve İhlâs Suresi okumak**

"Kim her farz namazdan sonra Âyetu'l Kursî'yi okursa onu cennete girmekten ölümden başka bir şey alıkoyamaz."[40]

Taberânî ziyadesinde Âyetu'l Kursî yanında İhlâs Suresi de zikredilmiştir.[41]

37. Ebu Davud, 5065; Tirmizi, 3410; Nesai, 1348
38. Ebu Davud, 1509
39. Ebu Davud, 1522
40. Amelu'l Yevm ve'l Leyle, Nesai, 100
41. El-Mu'cemu'l Kebîr, 7532; İbni Hacer (rahimehullah) Muhaddis İbnu Hibbân'ın (rahimehullah) hadise sahih dediğini aktarmıştır. (bk. Bulûğu'l Merâm, 324)

Ukbe ibni Âmir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana her namazın arkasından Nâs ve Felak Surelerini okumamı emretti."[42]

Ebû Bekre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

• Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ، وَالْفَقْرِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ

"Allah'ım, küfürden, fakirlikten ve kabir azabından sana sığınıyorum."[43]

D. Zikirler Tesbihle Yapılır mı?

Tesbihlerde aslolan el ile yapılması, sayılı tesbihlerin parmakla sayılmasıdır.

Muhâcir kadınlardan olan Yuseyra'dan (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) biz kadınlara şöyle dedi: 'Tesbîh, tehlîl ve takdîsi elden bırakmayınız ve parmaklarınızla tesbihinizi çekiniz. Çünkü onlar da sorguya çekilecekler ve konuşturulacaklardır. Gaflete düşmeyin sonra rahmeti unutursunuz.' "[44]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisi de el parmaklarıyla zikirlerini yapmıştır.[45]

Ancak tesbihatın boncuk, çakıl taşı, hurma çekirdeği ve tesbih gibi bir araçla yapılmasında bir beis yoktur. Zira Asr-ı Saadet'ten başlamak üzere bu yolla tesbihat yapanlar olmuş, inkâr edilmemiştir.

Safiye'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımıza girdi. Önümde tesbih gibi saydığım dört bin çekirdek bulunuyordu.

Dedim ki: 'Onlarla sayarak Allah'ı tesbih etmişimdir.'

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

42. Ebu Davud, 1523; Tirmizi, 2903
43. Ahmed, 20381
44. Tirmizi, 3583; Ebu Davud, 1501
45. bk. Ebu Davud, 5065; Tirmizi, 3486

'Ben sana bu tesbih çektiğin şeylerden daha fazla sevap kazandıracak bir şeyi öğreteyim mi?'

Ben de 'Evet.' dedim.

Buyurdular ki: 'De ki: 'Allah'ın yarattıkları sayısınca tesbih ederim.' ' "[46]

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir kadının yanına girdim. Kadının önünde hurma çekirdekleri veya çakıl taşları vardı. Onlarla tesbih çekiyordu.

Bunu gören Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Sana bundan daha kolayını ve daha üstününü haber vereyim mi? Gökteki yarattıkları sayısınca Allah'ı tesbih ederim. Yeryüzündeki yarattıkları sayısınca Allah'ı tesbih ederim, her ikisi arasındaki yaratıklar sayısınca Allah'ı tesbih ederim. Yine yarattığı şeyler sayısınca Allah'ı tesbih ederim. Yine bunlar kadar 'Allahu Ekber' de, yine bunlar kadar 'Elhamdulilllah' de, yine bunlar sayısınca 'Lailaheillallah' de yine bunlar sayısınca 'La havle ve la kuvvete illa billah' de.' buyurdu."[47]

Ayrıca sahabeden Ebû Safiyye, Sa'd ibni Ebî Vakkâs, Ebû Hureyre, Ebû Derdâ'nın, Allah hepsinden razı olsun; çakıl ve hurma çekirdekleriyle tesbih çektikleri rivayet olunmuştur.[48]

Sonuç

Evla olan Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü ve fiilî sünnetine ittiba etmek, tesbihatı elle yapmaktır. Bununla birlikte sünnet olduğuna ve daha faziletli olduğuna inanmamakla birlikte tesbih vb. bir araçla zikir yapmakta bir beis yoktur. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Namazdan Sonra Dua

Yüce Allah mutlak olarak duayı emretmiştir. Duanın en belirgin olduğu yer namazdır. Zira namazın kendisi bir dua, bir yakarış, bir niyazdır. Namazın her yerinde dua etmek caizdir. Üç yerde dua ise özel olarak teşvik edilmiştir: Secde, teşehhüd sonrası ve namazdan sonra.

46. Tirmizi, 3554; Tirmizî hadisin isnadı için, "Ma'rûf değildir." diyerek hadisi zayıf gördüğünü belirtmiştir.

47. Ebu Davud, 1500; Tirmizi, 3568; Ebû Dâvud sükût ederek, Tirmizî "hasen ğarîb" diyerek hadisin sahih (veya ihticaca müsait) olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca İbnu Hibbân, Sahîh'inde tahriç etmiş; Hâkim, El-Mustedrek'te "İsnadı sahihtir." demiştir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 3568 No.lu hadis şerhi)

48. Rivayetler ve isnatları için bk. Neylu'l Evtâr, 819-821 No.lu hadis şerhi

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), (vefat ettiği rahatsızlığı sırasında) cemaat Ebû Bekir'in arkasında namaz için saf tuttuğu sırada evinin perdesini açtı ve 'Ey insanlar! Şu biline ki, peygamberlik müjdelerinden geriye, Müslim'in gördüğü veya Müslim'e gösterilen salih (doğru) rüyadan başka bir şey kalmamıştır. Bakınız! Rükûda ve secdede iken Kur'ân okumam bana yasaklanmıştır. Rükûda Yüce Allah'ı tazim ediniz (Allah'ı yücelten ifadeler söyleyiniz). **Secdede ise dua etmeye gayret ediniz, çünkü (secde) duanızın kabul olunması için en uygun bir hâldir.'** buyurdu."[49]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Resûlullah'ın arkasında namaz kıldığımız zaman son teşehhüdde şöyle derdik: 'Kullarından Allah'a selam olsun. Şu meleğe, şu meleğe selam olsun.' Bunun üzerine Allah Resûlü bize dönerek şöyle buyurdu: 'Allah'a selam olsun demeyin. Şüphesiz Selam olan sadece Allah'tır. Fakat bunun yerine şunu söyleyin:

'Tüm övgüler, ibadetler, temiz ve güzel ameller Allah'a mahsustur. Ey Nebi, Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selam bize ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve ben yine şehadet ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve Resûlü'dür.'

Çünkü siz bu şekilde Allah'ın salih kullarına selam dilediğiniz zaman, bu dua gökteki veya gök ile yer arasında Allah'ın her salih kuluna ulaşır. **Bundan sonra ise hoşuna giden dilediği herhangi bir duayı okumakta serbesttir.'** "[50]

Ebû Umâme'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle denildi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Duaların hangisi daha makbuldür?'

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Gecenin son yarısında ve farz namazlardan sonra yapılan dualar.' "[51]

Namazdan sonra yapılan duanın icabete en uygun vakitlerden olduğu

49. Müslim, 479
50. Buhari, 835; Müslim, 402
51. Tirmizi, 3499

belirtilmiştir. Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) bu vakitte dua etmiş ve ashabına bazı dualar öğretmiştir.

Alî ibni Ebî Tâlib'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan selam verip çıkınca şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

'Allah'ım, benim önceden işlediğim, sonradan işleyeceğim, gizli olarak yaptığım ve açık olarak işlediğim her günahımı ve aşırı gidişimi affet bağışla. Benim yaptığım günahlarımı sen benden daha iyi bilirsin. Dilediğini öne geçiren de sensin sonraya bırakan da sensin. Senden başka ilah yoktur. Ancak sen varsın.' "[52]

Ummu Seleme'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazını kılıp selam verdiği zaman şu duayı okurdu:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا طَيِّبًا، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا

'Allah'ım! Senden yararlı ilim, helal rızık ve kabul edilmiş amel isterim.' "[53]

Ebû Mervân'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ka'b, kendilerine denizi Mûsâ için yaran Allah adına yemin ederek şunu söyledi: 'Biz Tevrât'ta şunu görüyoruz, 'Allah'ın Nebisi Dâvud namazı bitirdiği zaman Allah'a şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي جَعَلْتَهُ لِي عِصْمَةً، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي جَعَلْتَ فِيهَا مَعَاشِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِعَفْوِكَ مِنْ نِقْمَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

'Allah'ım! Korunmak için bir sığınak yaptığın dinimi benim için hayırlı kıl. Rızkımı elde etmeme vasıta kıldığın dünyayı da benim için hayırlı kıl. Allah'ım!

52. Ebu Davud, 1509
53. İbni Mace, 925

Gazabından rızana sığınırım. Hışmından affına sığınırım. Senden, sana sığınırım, verdiğine kimse engel olamaz. Vermediğine de kimse bir şey veremez, senin yardımın olmadan hiçbir güçlüye gücü fayda veremez.' ' "[54]

Muâz ibni Cebel'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) elimden tutup: 'Ey Muâz! Vallahi seni seviyorum. Ey Muâz vallahi seni seviyorum, ey Muâz sana şu tavsiye de bulunuyorum. Her farz namazın sonunda hiç terk etmeden mutlaka şu duayı oku.' **buyurdu.**

اَللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

'Allah'ım! Seni zikretmekte, sana şükretmekte ve sana güzelce ibadet hususunda bana yardım et.' "[55]

A. Duada Eller Kaldırılır mı?

Dua yapılırken elleri açmak (ve kaldırmak) manevi mütevatir sünnetlerdendir. Onlarca farklı rivayette Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) duada ellerini kaldırdığı rivayet edilmiştir.

Selmân'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Rabbiniz son derece hayâ ve kerem sahibidir. Kulu, O'na elini çevirip dua ettiği zaman o ellerini boş çevirmekten hayâ eder."[56]

Ancak onun (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan sonra ellerini açıp dua ettiği nakledilmemiştir. Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan sonra nasıl oturduğunu, hangi yöne yöneldiğini, nasıl tebessüm ettiğini, nasıl tesbihat yaptığını, dua lafızlarını… en ince detayına kadar aktaran sahabe; ellerini açtığını rivayet etmemiştir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; râcih olan namazdan sonra yapılan duada elleri açmadan dua etmektir.[57]

54. Nesai, 1346
55. Ebu Davud, 1522
56. Ebu Davud, 1488; Tirmizi, 3556
57. Bir grup âlim elleri açmaya delalet eden umumi rivayetleri alıp ellerin açılabileceğini söylemişlerdir. Konu içtihada açık, ihtilaflı meselelerdendir.

B. Duadan Sonra Elleri Yüze Sürmek

Bu konuda birtakım hadisler nakledilmiştir. Hadislerin isnadında var olan usuli/teknik problemler nedeniyle mesele hakkında ihtilaf söz konusudur. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; râcih olan ellerin yüze sürülmemesidir.[58]

58. Abdullah ibni Abbâs'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Duvarları halı ve değişik örtülerle örtmeyiniz. Kardeşinizin mektubuna izinsiz bakmayınız; izinsiz bakan ateşe bakmış olur. Allah'tan avuçlarınızın içi ile isteyiniz dışı ile istemeyiniz. Duanızı bitirince de avuçlarınızı yüzünüze sürünüz." (Ebu Davud, 1485; İbni Mace, 1181)

Ebû Dâvud (rahimehullah) hadisi naklettikten sonra şöyle der: "Bu hadis birçok vecihle Muhammed ibni Ka'b'dan rivayet edilmiştir. Tümü vahidir (aşırı zayıf). Bu rivayet, rivayetlerin en iyisidir. Ki o da zayıftır."

Sâib ibni Yezîd'in (radıyallahu anh) babasından şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırarak dua ettiğinde iki elini yüzüne sürerdi." (Ebu Davud, 1492)

Ebû Dâvud sükût ederek bu hadisin sahih olduğuna işaret etmiştir. Ancak hadisin isnadında İbni Lehia vardır. İbni Lehia adalet yönünden değil ancak "hıfzının kötü olması ve çokça hata yapması" yönünden zayıf kabul edilmiştir. (bk. El-İlelu's Sağîr, s. 9) Ki Ebû Dâvud Şârihi El-Âzim Âbâdî (rahimehullah), İbni Lehia'nın zayıf olduğunu şerh esnasında belirtmiştir. (Avnu'l Ma'bûd, 1492 No.lu hadis şerhi)

Ömer ibni'l Hattâb'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), duada ellerini kaldırdığı zaman onları yüzüne sürmedikçe indirmezdi." Muhammed ibni Musennâ kendi rivayetinde: "Onları yüzüne sürmedikçe indirmezdi." demektedir.

(Tirmizi, 3386)

Tirmizî (rahimehullah) bu hadise "sahîh ğarîb" diyerek tashih etmiştir. Ancak hadisin Hammâd ibni Îsâ kanalıyla nakledildiğini ve bu rivayette teferrüt ettiğini (yalnız kaldığını) belirtmiştir. Bu açıklamanın nedeni Hammâd ibni Îsâ'nın rivayetleri hakkındaki ihtilaftır. Hâfız İbni Hacer (Takrîbu't Tehzîb, s.178, 1503 No.lu ravi) ve Zehebî (rahimehullah) (Mîzânu'l İ'tidâl, 1/598, 2263 No.lu ravi) bu ravinin zayıf olduğunu aktarmıştır. Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) Bulûğu'l Merâm'da (bk. 1568) hadisin tüm yollarıyla hasen olacağını ileri sürmüştür. Bu hadisin tüm yollarında zayıflık olduğunun ve ancak tüm yolların bir araya gelerek kuvvet kazandığının özet olarak ifade edilmesidir. Hadislerdeki bu ihtilafa binaen selef ve halef uleması arasında ihtilaf edilmiştir. İzz ibni Abdisselâm (rahimehullah) bunu cahilce bir davranış olarak kabul ederken (bk. Kitâbu'l Fetâvâ li'l İmâm İzz ibni Abdisselâm, s. 47), İbni Hacer (rahimehullah) meşru görmüştür. Konu ihtilafa açık, içtihadi meselelerdendir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

NAMAZDA YASAKLANAN SÖZ VE FİİLLER BABI

Namazda Yasak Olup Namazı Bozan Fiiller

- Bir Şartı veya Rüknu Terk Etmek
- Kasıtlı Konuşmak
- Sesli Şekilde Gülmek
- Yemek İçmek
- Riddet

Namazda Yasak Olup Namazı Bozmayan Fiiller

- Başı Sağa, Sola veya Arkaya Çevirmek/İltifat Etmek
- Etrafa Göz Gezdirmek
- Bir İhtiyaç ve Özür Olmaksızın Bir Şeylerle Meşgul Olmak
- İhtisar Yapmak (Elleri Arkada Bağlamak)
- Tuvalet İhtiyacı Varken, Açken veya Yemek Hazırken Namaz Kılmak
- Esnemek
- Özür Olmaksızın Namazda Bir Şeye Dayanmak
- Namazı Aceleyle/Hızlıca Kılmak
- Kıbleye ve Sağ Tarafa Tükürmek
- Köpek Oturuşu Yapmak (İk'a/Ayakları Ayrık Şekilde Dikip Kalçayı Yere Koyarak Oturmak)
- Secdede Elleri Sermek
- Rükû ve Secdede Kur'ân Okumak
- Saçlar Bağlı Hâlde Namaz Kılmak/Secde Yapmak
- Selam Ânında El ya da Başka Bir Uzuvla Sağa Sola İşaret Etmek
- Parmakları Birbirine Kenetlemek
- Giysilerin Kollarını ve Ayak Paçalarını Katlamak
- Ağzı Bir Örtüyle Kapatmak
- Tebessüm Etmek

Namazda Yapılması Mubâh Olan Fiiller

- İmamı Uyarmak
- Çocuk Taşımak
- Bir İhtiyaçtan Ötürü Giysiyi Çıkarmak
- İhtiyaç Hâlinde Yürümek
- İhtiyaç Hâlinde Telefona Cevap Vermek
- Zararlı Hayvanları Öldürmek
- El, Baş veya Başka Bir Uzuvla İşaret Etmek
- Selam Verenin Selamını El İşaretiyle Almak
- Siyasi, Askerî ve Hayati Durumlarda Görevli Kişiyi Dinlemek
- Namaz Dışındaki Kişileri Dokunarak Uyarmak
- Bir Nimet İçin veya Hapşırmanın Sonucunda Allah'a Hamdetmek
- Ayetlerin Manasına Uyumlu Olarak Sesli Şekilde Dua Etmek
- Sesli Ağlamak
- Mushaf'a Bakarak Kur'ân Okumak

NAMAZDA YASAKLANAN SÖZ VE FİİLLER BABI

Vahiy (Kur'ân ve Sünnet) namazda birtakım söz ve davranışları yasaklamıştır. Bu yasaklar, tüm şer'i hükümlerde olduğu gibi; kulun faydasına olan birtakım maslahatları/faydaları elde etmek, ona ve dinine zarar verecek mefsedetleri kaldırmak içindir. Zira şeytan, kişinin namazını ifsad etmek ve onun namazdan faydalanmasını asgariye indirmek için uğraşır.

Ebû'l Alâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Ebi'l Âs, Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelmiş ve 'Ey Allah'ın Resûlü, şeytan, benimle namazım ve kıraatım arasına girdi, namazımı karıştırmaktadır.' demiş.

Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu, 'Hınzeb' denilen şeytandır. Bunu hissettiğinde Allah'a sığın, (Eûzu Billahi de) ve sol tarafına üç defa tükür.' buyurmuş.

Osmân ibni Ebi'l Âs, 'Söylenileni yaptım, bu durumu Allah benden giderdi.' demiştir."[1]

Bu noktada vahiy devreye girer. İnsana, şeytanın namazdaki payını, gizli ve açık yollarını gösterir. Şer'î emirlere riayet eden insan, iki hayrı elde eder:

1. Namazda huşûyu muhafaza eder: Namazın en önemli aslı, huşû içinde kılınmasıdır. Namaza bina edilen hayırları elde etmenin tek yolu, onu huşû içinde kılmaktır.

1. Müslim, 2203

2. Huzurda edep içinde durur: Namaz, Allah'ın (celle celaluhu) huzurunda durmak, Yüce Allah'la konuşmak ve O'na niyazda bulunmaktır. En şerefli (El-Mecîd) bir varlığın huzurunda edebe uygun durmak gerekir. Şer'î yasaklara riayet, kişiyi Rabbi huzurunda edepli kılar.

Namazın yasakları iki kısımdır:

- Yasak olup namazı bozanlar
- Yasak olup namazı bozmayanlar

Namazda Yasak Olup Namazı Bozanlar

Bir şeyin yasaklanmış olması, onun namazı bozacağı anlamına gelmez. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yasakladığı şeyleri yapan bazı insanları uyarmış, ancak namazı yeniden kılmalarını emretmemiştir. Bu da her yasağın namazı bozmadığının delilidir.

Şevkânî (rahimehullah) der ki :

"Namaza girdikten sonra onu ancak şeriatın delalet ettiği bir 'bozucu' bozar. Abdestin bozulması, kasıtlı olarak insanlarla konuşmak, şeriatın kesin delilleriyle sabit olan bir rüknunu kasıtlı olarak terk etmek gibi. Kim 'Şu yapılırsa namaz bozulur.' derse; bu yalnızca bir iddia olur. Onun iddiasına bakarız; şayet iddiasını delile bağlar ve bu delilde bir fiilin veya terkin namazı bozduğuna delalet ederse kabul ederiz. Şayet bir şeyin vacip olduğunu gösteren (emir cinsinden) bir delil zikrederse deriz ki bu, bir şeyi yapmanın gerekliliğine ve terkin günah olduğuna delalet eder. Namazın bozulmasına gelince buna delalet etmez."[2]

Şevkânî (rahimehullah) burada genel anlamda iki kesimin hatasına işaret etmiştir:

- Yasaklanan her fiilin namazı bozduğu kanaatinde olan Zâhirîler.

- Bazı kurallar tespit edip bu kurallar çerçevesinde namazın batıl olduğuna hükmeden taassup ehli. Namazda "çok hareketin" namazı bozduğu iddiası gibi. "Çok hareketin" ölçüsü nedir, diye sorulduğunda; kimisi "üç hareket" diye cevap verir. "Kimi örfe göre çok olan" namazı bozar der. Birçok hadise baktığımızda Allah Resûlü onların "çok" tanımına gi-

2. bk. Es-Seylu'l Cerrâr, 1/144

ren hareketleri yapmıştır. Şevkânî'nin de örnek olarak kullandığı Umâme hadisine bakalım.[3]

Ebû Katâde El-Ensârî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kızı Zeyneb'in Ebû'l Âs ibni Rebîa ibni Abdişems'ten olma kızı Umâme'yi taşıyarak namaz kılardı. Secdeye vardığı zaman onu bırakır, ayağa kalktığı zaman ise tekrar alırdı."[4]

Bu namaz bazı rivayetlerde öğle veya ikindi namazıdır.[5] Allah Resûlü her rekâtta iki defa çocuğu bırakıp tekrar kucağına alsa sekiz defa hareket etmiş olur. Bu hem üç sınırını aşar hem de örfe göre çok hareket etmiş olur. Bu kaideye göre -haşa ve kella- Nebi'nin namazı batıl olmuş olur.

Tüm bu nedenlerle "bir şeyin namazı bozduğu iddiası" her türlü şaibeden uzak, kesin delillere dayanmalıdır.

A. Bir Şartı veya Rüknu Terk Etmek

Şart ve rükunlar namazın olmazsa olmazlarıdır. Bunlarsız namaza girmek mümkün olmadığı gibi namaz içinde bunları terk etmek namazı bozar.

Abdestin bozulması, kıbleye yönelmeyi (özürsüz terk etmek), kasıtlı olarak avreti açmak; namazın rükunlarından kıyam, rükû, secde vb. bir rüknu özürsüz terk namazı bozar.

B. Namazda Kasıtlı Konuşmak

İbnu'l Munzir'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İlim ehli icma etti ki; **namazda kasten konuşan** ve bununla **namazı ıslah gayesi gütmeyenin** namazı batıldır."[6]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken biz ona selam verirdik o da selamımızı alırdı. Necâşî'nin yanından döndükten sonra da ona selam verdik. Ancak o selamımızı almadı ve bize şöyle dedi: 'Namazda meşguliyet vardır.' "[7]

3. Es-Seylu'l Cerrâr, 1/145
4. Buhari, 516; Müslim, 543
5. bk . Ebu Davud, 920
6. El-Muğnî, 2/35, 935. Mesele
7. Buhari, 1199; Müslim, 538

Ebû Amr Eş-Şeybâni'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd ibni Erkam bana şöyle dedi: 'Biz, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde namazda konuşurduk. Birimiz arkadaşına ihtiyacını söylerdi. Sonra 'Namazları koruyun!'[8] ayeti indirilince bize namazda susmamız emredildi.' "[9]

Konuşmanın **namazı bozması** için üç şart vardır:

1. Ağızdan çıkan şeyin konuşma olması, yani anlamlı bir kelime olması gerekir. Şayet ağızdan çıkan ses anlamlı değilse; yani lugaten konuşma diyebileceğimiz mahiyette değilse namazı bozmaz. Bu kayıt, ağızdan çıkan her sesin namazı bozmadığı anlaşılsın diyedir.

Abdullah ibni Şuheyr'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken gördüm, ağlamasından dolayı göğsünden değirmen iniltisi gibi bir ses çıkıyordu."[10]

Abdullah ibni Amr'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Güneş tutuldu. Namaza durdu. Daha sonra başını kaldırdı secdeye varmayacakmış gibi ayakta kaldı sonra secdeye kapandı. Bunu da sanki başını kaldırmayacakmış gibi uzattı. Sonra secdeden kalkıp aynı şekilde uzun zaman oturarak kaldı. Arkasından ikinci secdeyi yapıp başını kaldırmayacakmış gibi secdeyi uzattı. Sonra ikinci rekâta kalktı. İkinci rekâtta da aynen böyle yaptı ve secdesinin sonunda 'Üf, üf…' diye üfledi."[11]

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ağlamış, inlemiş ve namazda boğazını temizlemiştir. Bunların her biri sestir; ancak namazı bozmamıştır.

2. Konuşanın kasten konuşması gerekir. Konuşmanın namazı bozduğunu bilmeyen (cahil) veya unutarak (kasıtsız) konuşanın namazı bozulmaz.

Muâviye ibni Hakem'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılıyordum. Derken cemaatten bir kişi aksırdı. Ben de: 'Yerhamukellah' dedim. Bunun üzerine cemaat dik dik

8. 2/Bakara, 238
9. Buhari, 1200; Müslim, 539
10. Ebu Davud, 904; Nesai, 1210; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.
11. Ebu Davud, 1194; Nesai, 1481

bana baktı. Ben de, 'Vay başıma gelene! Ne oldu da bana bakıyorsunuz?' dedim. Onlar da ellerini dizlerine vurmaya başladılar. Onların beni susturduklarını gördüğümde (bir şeyler diyecektim) ama sustum. –Annem babam ona feda olsun. Ne kendisinden önce ne de sonra ondan daha güzel bir öğretmen görmedim.- Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namazı bitirdiğinde Allah'a yemin olsun ki, ne beni azarladı, ne bana vurdu, ne de bana ağır bir söz söyledi. Kendisi, 'Bu namaz var ya, işte bunun içerisinde insan sözünden hiçbir şey uygun düşmez. O, ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır.' veya buna benzer buyurdu."[12]

Konuşmanın namazı bozduğunu bilmeyen, namaz da konuşsa dahi, namazı bozulmaz. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda konuşan sahabiyi uyarmış fakat namazı iade ettirmemiştir. Şeriatın genel kaideleri; unutan, yanılan ve (tevhid ve şirk konusu olmadıkça) cahilin mazur olduğunu gösterir.

"Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizleri sorumlu tutma."[13]

Allah (celle celaluhu) İslam ümmetinin bu duasını kabul etmiştir.

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Nefislerinizde olanı açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çekecektir.'[14] ayeti indiğinde ashabın kalplerine daha önce hiç girmeyen bir endişe girdi. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), ' 'Duyduk, itaat ettik ve teslim olduk/kabul ettik.' deyiniz.' buyurdu. Allah da onların kalbine imanı yerleştirdi. Yüce Allah bunun arkasından şu ayeti indirdi:

'Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez. Herkesin kazandığı (hayır) lehine, yaptığı (günahlar da) aleyhinedir. 'Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizleri sorumlu tutma. Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır bir yük taşıtma bize. Rabbimiz! Gücümüz yetmeyen şeyleri bize yükletme. Bizi affet. Bizi bağışla. Bize merhamet et. Sen bizim Mevlamız/dostumuzsun. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.' '[15]

(Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), bu cümleyi okuduğunda Allah,) 'Peki yaptım.' buyurdu."[16]

12. Müslim, 537
13. bk. 2/Bakara, 286
14. bk. 2/Bakara, 284
15. 2/Bakara, 286
16. Müslim, 126

Ebû Zerr'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve (başkası tarafından) zorlanarak yaptığı şeyin günahını affetmiştir." [17]

3. Konuşma namazın ıslahı için olmamalıdır. Şayet yapılan konuşma namazdaki bir yanlışı düzeltmek için olur ve bu yanlışı düzeltmenin konuşma dışında bir yolu olmazsa, konuşma namazı bozmaz.

Alkame'den şöyle nakledilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kendilerine namaz kıldırdığını anlattı. (Alkame'nin rivayet ettiği ravi İbrâhîm, fazla mı yoksa eksik mi kıldırdığını hatırlamıyorum demiştir.) Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verince ona, 'Ey Allah'ın Elçisi (sallallahu aleyhi ve sellem) namazla ilgili yeni bir gelişme mi oldu?' diye sordular.

O da, 'Böyle bir şey olmadı.' diye cevap verdi.

Ashab-ı Kiram, 'Şöyle şöyle namaz kıldırdın.' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklarını büküp kıbleye yöneldi ve iki kez secdeye gitti, sonra selam verdi. Yüzünü bize çevirdikten sonra ise şöyle buyurdu:

'Eğer namazda bir değişiklik olsaydı elbette size haber verirdim. Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Nasıl ki siz unutuyorsanız, ben de unuturum. O hâlde unuttuğum zaman bana hatırlatın. İçinizden kim namazı konusunda şüpheye düşerse doğru olanı esas alıp ona göre namazını tamamlasın. Sonra selam verip iki kez secde etsin.' " [18]

Allah Resûlü dört rekâtlık bir namazı iki rêkat olarak kılmış ve selam vermiştir. Bu durumu ona anlatmanın tek bir yolu vardır: Konuşarak namazı eksik kıldığını hatırlatmak. Zira bu durumda "Subhânallah" diye uyaracak olsanız, imam anlamayacaktır. İmam namazı tam kıldığını düşünmektedir. Mezkûr durumda hem Allah Resûlü hem de sahabe konuşmuş, sonra kaldıkları yerden namaza devam etmişlerdir. Demek ki namazın ıslahı için olan konuşma namazı bozmamaktadır.

17. İbni Mace, 2043
18. Buhari, 401; Müslim, 572

İmam Evzâî bu duruma dair şu pratik örneği vermiştir.[19]

İmam sessiz okunan bir namazda Fâtiha Suresi'ni okumayı unutsa, bir rüknu terk ettiği için o rekâtı tekrar kılacaktır. Yani namazı beş rekât olarak kılacaktır. Kıraat sessiz olduğundan cemaat bu durumu fark edemeyecek ve imamın yanlışlıkla beşinci rekâta kalktığını zannedecektir. Bu durumda imamın konuşmak dışında bir yolla, hatayı izah etmesi mümkün değildir.

C. Namazda Gülmek

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Namazda gülen namazı iade eder, abdesti iade etmez/abdesti bozulmaz."[20]

Ebû Mûsâ El-Eş'arî imam olarak namaz kıldırdı. Cemaatten bir grup gördükleri bir şeye güldüler. Namazdan sonra Ebû Mûsâ El-Eş'arî, "Sizden gülenler namazı iade etsin."[21] dedi.

Gülmekten kasıt sesli bir şekilde gülmektir. Tebessüm etmek namazı bozmaz.

D. Namazda Yemek İçmek

İbni Kudâme (rahimehullah) şöyle der: "Bir kimse farz namazda kasıtlı olarak yer ve içer ise namazı batıl olur. Bu konuda tek bir rivayet/görüş vardır. Bu hususta ihtilaf bilmiyoruz."[22]

E. Riddet

Namazda şirk, küfür vb. kişiyi dinden çıkaran bir şey yapıldığında İslam, doğal olarak da namaz bozulur.

"Kim de imanı reddederse (imana karşı kâfirce bir tutum sergilerse), onun ameli boşa gitmiştir ve o, ahirette hüsrana uğrayanlardan olmuştur."[23]

"Bu, Allah'ın hidayetidir. Onunla dilediği kullarını hidayete erdirir. Şayet onlar şirk koşmuş olsaydı muhakkak, yaptıkları her şey boşa giderdi."[24]

19. bk. El-Muğnî, 2/39, 937. Mesele
20. Buhari, Kitâbu'l Vudû', 34. Bab başlığı, muallak olarak
21. Es-Sunenu'l Kubrâ, 676
22. El-Muğnî, 2/46, 949. Mesele
23. bk. 5/Mâide, 5
24. 6/En'âm, 88

"Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere): 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi." [25]

Namazda Yasak Olup Namazı Bozmayanlar

Namazda her yasak namazı bozmaz. Aşağıda zikredeceğimiz birçok madde bu hükmün delilidir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) birçok şeyi yasaklamasına ve yapanı uyarmasına rağmen, namazı iade etmelerini emretmemiştir.

A. Başı Sağa, Sola veya Arkaya Çevirmek (İltifat)

Namazda iltifat hoş görülmemiş, iltifat genel anlamda kınanmıştır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda iken başı sağa sola çevirmenin hükmünü sordum. Bana şu cevabı verdi: 'Bu şeytanın, kulun namazından bir kısmını kapıp aşırmasıdır.' " [26]

Başka bir hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), şeytanın insanı mahrum bıraktığı şeyi şöyle açıklamıştır.

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kul namazında sağa sola dönüp bakmadığı sürece Allah o kuluna yönelmeye devam eder. Kul sağa sola dönerek bakındığı ân Allah da ona yönelmekten vazgeçer." [27]

Yasaklanan iltifatı üç kısma ayırabiliriz:

1. Kişinin tüm bedeniyle sağa, sola veya arkaya dönmesidir. Bu; kıbleye yönelme şartını ihlal ettiğinden namazı bozar. Ancak kişi hükmü bilmiyor, unutmuş veya meşru bir özrü varsa [28] namazı bozulmaz.

2. Kişinin sadece başı ile sağa, sola veya arkaya dönmesidir. Hiçbir meşru özrü olmaksızın, başı sağa, sola veya arkaya çevirmek, namazın mekruhlarındandır. Bu durumdaki birinin namazı bozulmasa da ecrinden eksilir.

25. 39/Zumer, 65
26. Buhari, 751
27. Ebu Davud, 909
28. Konuya dair detaylı bilgi için bk. 1/608

3. Kişinin meşru bir özür sebebiyle başını sağa sola veya arkaya çevirmesidir. Bu, namazı bozmadığı gibi mekruhta değildir. Meşru özürden kastımız dinî veya dünyevi bir maslahatın elde edilmesi, bir zararın def edilmesidir. Bazı örnekler:

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rahatsızlanmıştı. Kendisi oturur vaziyette iken onun arkasında namaz kıldık. Ebû Bekir de cemaate Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tekbirini duyuruyordu. **Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir ara bize baktı bizim ayakta olduğumuzu gördü. Bize işaret etti**, biz de oturduk ve kendisine uyarak oturarak namaz kıldık. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **selam verdiğinde,** 'Biraz önce neredeyse, İranlılar ve Rumların yaptığını yapacaktınız. Onlar, kralları otururken kendileri ayakta dururlar. Sizler böyle yapmayınız. İmamınıza uyunuz. Eğer o, ayakta namaz kılarsa siz de ayakta namaz kılınız. Eğer oturarak namaz kılarsa siz de oturarak namaz kılınız.' **buyurdu."**[29]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasına dönmüş, sahabeye işaret yapmış ve oturmalarını istemiştir. Demek ki namazdaki bir yanlışı tashih etmek için imamın dönmesi caizdir.

Sehl ibni Sa'd Es-Sâidî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Amr ibni Avfoğullarını barıştırmak, aralarını bulmak üzere onların mahallesine teşrif etmişlerdi. Namaz vakti yaklaşınca müezzin, Ebû Bekir'e gelerek, 'Sen insanlara namazı kıldırır mısın, namaz için kamet getireyim mi?' diye sordu. Ebû Bekir bu teklifi kabul edip namazı kıldırmaya başladı. Cemaat bu şekilde namaz kılarken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi ve safları yararak ilk safa kadar ulaştı. Bunun üzerine cemaat ellerini çırpmaya başladı. Ancak Ebû Bekir bu duruma hiç aldırış etmiyor, dönüp bakmıyordu bile. **Cemaat daha şiddetli bir şekilde ellerini çırpmaya devam edince dönüp baktı ve Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) gördü.** Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, yerinde kal ve namazı kıldırmaya devam et, anlamında işaret buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir ellerini kaldırıp Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamdetti ve ilk

29. Müslim, 413

safa girinceye kadar geri çekildi. Ebû Bekir ilk safa girince Resûlullah öne geçip namaz kıldırdı.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirdikten sonra Ebû Bekir'e, 'Sana önde kalıp namaza devam etmeni işaret ettiğim hâlde niçin geri çekildin?' diye sordu.

Ebû Bekir şu cevabı verdi: 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) önünde namaz kıldırmak Ebû Kuhâfe'nin oğlunun haddi değildir…'

Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cemaate dönüp şöyle buyurdu: 'Size ne olduğunu anlayamadım, bu el çırpma işini ne kadar çok abarttınız. … Namazla ilgili olarak herhangi bir kuşkuya düşüp imamı uyarmak istediğinizde tesbih getirin. Eğer tesbih getirirseniz imanın dikkatini çekmiş olursunuz ve böylece hata düzeltilir. İmamı uyarmak için el çırpmayı kadınlar yapsın.' "[30]

Cemaatin uyarısı nedeniyle Ebû Bekir (radiyallahu anh) arkaya dönmüş ve uyarının mahiyetini anlamıştır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) onu uyarmamış olması, bu gibi durumlarda arkaya dönmenin meşruiyetini göstermiştir.

Sehl ibni Hanzaliyye'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Huneyn Savaşı'nda sabah namazı için kamet getirildi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza durdu ve dağ yoluna bakıyor ve orayı gözetliyordu."[31]

Hadisi rivayet eden Ebû Dâvud (rahimehullah) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) gece nöbeti için dağa bir mücahid yolladığını ve namazda dağ yoluna baktığını söylemiştir.

Bu örneklerde olduğu gibi; bir nöbetçinin etrafı gözlemesi, bir annenin küçük çocuklarını kontrol etmesi, bir doktorun hastasını gözetlemesi vb. mala veya cana gelebilecek zararlarda sağa sola bakınmak caizdir. Allah (celle celalühu) en doğrusunu bilir.

30. Buhari, 684; Müslim, 421
31. Ebu Davud, 916

İltifat Konusunda Farz ve Sünnet Namazları Arasında Fark Var mıdır?

Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yavrucuğum namazda yüzünü sağa sola çevirip bakma! Çünkü namazda böyle yapmak çok tehlikelidir, mutlaka yapman gerekiyorsa nafile namazlarda yap, farz namazlarda sakın yapma!" [32]

Daha önce belirttiğimiz gibi; namaz için sabit olan hükümler tüm mükellefler (kadın ve erkek) ve tüm namazlar (farz ve nafile) için geçerlidir. Mükellefleri veya namazları birbirinden ayırmak için özel delile ihtiyaç vardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) iltifat konusunda farz ve nafile namazı birbirinden ayırmış ve farz namazda daha dikkatli olunması gerektiğini emretmiştir. Bu da bir Müslim'in farz namazda daha dikkatli olması gerektiğini göstermektedir.

B. Namazda Etrafa Göz Gezdirmek

İltifat başın sağa, sola veya arkaya çevrilmesiydi. Gözleri gezdirmek ise, başı çevirmeden gözleri oynatmak, etraftaki nesneleri izlemektir. Şayet bu bir özür nedeniyle yapılırsa, bir önceki başlıkta zikrettiğimiz delillerle caizdir. Bir özür olmaksızın yapılırsa yasaklanmıştır; namazı bozmasa da kişinin ecrinden azaltmaktadır.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Ne oluyor bazı kimselere ki, namaz kılarken gözlerini gökyüzüne dikiyorlar!' Peygamber Efendimiz bunu öylesine sert ve şiddetli bir şekilde söylemişti ki sonunda şöyle buyurdu: 'Ya bundan vazgeçerler ya da gözleri alınır.' " [33]

Câbir ibni Semure'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Namazda gözlerini semaya kaldıran birtakım kimseler ya buna bir son verirler ya da gözleri onlara geri dönmez.' buyurdu." [34]

32. Tirmizi, 589; Tirmizî (rahimehullah) hadise "hasen ğarîb" diyerek hadisle ihticac etmiştir. Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) Bulûğu'l Merâm'da (242) ve Mecduddîn ibni Teymiyye (rahimehullah) El-Muntekâ'da (842 No.lu hadis) ve şerheden Şevkânî (rahimehullah) (bk. Neylu'l Evtâr, 842 No.lu hadis şerhi) hadisi sahih kabul etmiş ve ihticac etmişlerdir.

33. Buhari, 750

34. Müslim, 428

Namazda bakışlarla huşû arasında bir irtibat vardır.

Abdullah ibni Ebî Râfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî ibni Ebî Tâlib'e, 'Allah'ın, 'Onlar ki namazlarında huşû içerisindelerdir.'[35] ayetinden soruldu. Dedi ki: 'Huşû kalptedir. Huşû, omzunun (namazda yanında duran) Müslim kardeşine karşı yumuşaması ve namazda (sağa sola) iltifat etmemendir.' " "[36]

Zira gözler kalbin aynasıdır. Kalp sükûna erdimi gözler de sükûna erer. Kalp de namaza uygun olmayan dünyevi bir hareketlilik varsa gözler de hareket eder.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı namazda dikkat çekecek, bakışların kayacağı şeyleri izale ederlerdi.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerinde motif bulunan 'hamîsa' adlı bir elbise ile namaz kılarken bir ân gözü, motiflere daldı. Namazını bitirince, 'Bu elbisemi Ebû Cehm'e götürün, bana da onun enbicâniyesini getirin! Çünkü biraz önce bu elbise, namazda iken beni oyaladı.' dedi."

Başka bir rivayette şunu söyler:

"Namazda iken elbisenin nakışlarına bakıyordum. Beni ibadetimden alıkoymasından endişe ettim."[37]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'nin yünden yapılmış rengarenk ince bir perdesi vardı. Onunla evin bir tarafını örterdi. Bir gün Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Şu perdeni gözümüzün önünden kaldır! Zira üzerindeki şekiller, namaz kılarken gözüme takılıyor.' dedi."[38]

Kişi namazda bir şeyle ilgileniyor ve bakışlarını ondan alamıyorsa, o şey onun için fitne olmuştur.

35. 23/Mü'minûn, 2

36. El-Mustedrek, 3482; Zehebî hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Buna benzer bir rivayet ayetin nüzul sebebi olarak rivayet edilmiştir. Rivayet mürsel olduğu için sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3541, 3543)

37. Buhari, 373; Müslim, 556

38. Buhari, 374

"Ebû Talha El-Ensârî bahçesinde namaz kılıyordu. Bir kumru uçtu, neredeyse çıkamayacaktı. Gözü ile bir süre onu takip etti. Sonra da namazına döndü; kaç kıldığını hatırlayamadı. 'Allah'a yemin olsun ki bu malımda fitneye kapıldım.' dedi. Resûlullah'a geldi. Bahçesinde başına gelen fitneyi anlattı ve 'Ya Resûlullah, o Allah için sadakadır, onu istediğin yere koy.' dedi."[39]

Yine ilginçtir; Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı toplumsal bozulmayla namazda bakışlar arasında ilişki kurmuştur.

Ummu Seleme'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında namaz için mescide geldiklerinde hiçbir kimsenin gözü kendi ayaklarından öteye bakmazdı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edince insanlar, mescid de namaz kılarlarken gözleri, secdede alınlarını koyacakları yerin ötesine geçmezdi. Ebû Bekir ve Ömer'in halifelikleri döneminde ise hiç kimsenin gözü, kıble tarafından başka yöne sapmazdı. Osmân ibni Affân dönemi gelince fitneler çoğaldı ve insanlar, namazlarında sağa sola bakar hâle geldiler."[40]

Şüphesiz ki bu onların kalp amelleri konusundaki titizlikleri ve olaylar arasında kurdukları derin fıkhın ve ince anlayışın göstergesidir. Zira bozulan bakışlar olsa da hakikatte bozulan kalplerdir. Kalpler fitneye kapıldıkça hastalanmakta ve bu hastalığın ilk yansıması namazda görülmektedir.

Ebû Derdâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulunuyorduk, gözlerini semaya dikti ve şöyle buyurdu: 'İlim insanlardan aşırılıp kaybolacağı zaman ilim adına hiçbir şeye güçleri yetmeyecektir.'

Bunun üzerine Ziyâd ibni Lebîd El-Ensârî dedi ki: 'Kur'ân'ı devamlı okuduğumuz hâlde ilim bizden nasıl aşırılıp yok edilecektir? Allah'a yemin ederim ki Kur'ân-ı mutlaka okuyacağız, kadınlarımıza ve çocuklarımıza da okutacağız.'

39. Muvatta, 261

40. İbni Mace, 1634; Şevkânî (rahimehullah) hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. (bk. Neylu'l Evtâr, 677- 680 No.lu hadis şerhi)

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: 'Ey Ziyâd! Annen senin hasretinle yanmasın, ben de seni Medine halkının fakihlerinden saymakta idim. İşte Tevrât ve İncîl, Yahudi ve Hristiyanların elindedir. Onlara ne faydası oluyor.?'

Cubeyr diyor ki: 'Sonra Ubâde ibni Sâmit'le karşılaştım ve ona, 'Kardeşin Ebû Derdâ nelerden bahsediyor, işitmedin mi?' diyerek Ebû Derdâ'nın söylediklerini kendisine haber verdim. Ubâde ibni Sâmit şu cevabı verdi: 'Ebû Derdâ doğru söylemiştir. İinsanlardan kaldırılacak ilk ilmi sana haber vereyim mi? Huşûdur. **Belki de büyük bir mescide gireceksin ve orada huşû içerisinde bir adam göremeyeceksin.' ' "** [41]

1. Namazda Gözler Nereye Bakmalıdır?

Namazda gözlerin nereye bakması gerektiğiyle ilgili sarih/açık bir nas varid olmamıştır. Buna binaen âlimler arasında ihtilaf olmuştur. Naslardan yola çıkarak diyebiliriz ki;

- **Kişi kıyam hâlinde kıble cihetine bakmalıdır.**

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir Müslim abdest alır ve bu abdesti güzel bir şekilde yapar sonra kalkıp yüzü ve kalbiyle yönelerek iki rekât namaz kılarsa cennet kendisine gerekli (vacip) olur." [42]

Allah Resûlü kalbiyle ve **yüzüyle namaza yönelen** kimseyi övmüştür. Yüzüyle namaza yönelmekten dolaylı olarak anlaşılan yüzün kıbleye bakmasıdır.

- **Kişinin kıyam hâlinde ayak uçlarına veya secde mahalline bakmasıdır.**
- **Yukarıda zikrettiğimiz Ummu Seleme (radiyallahu anha) rivayeti övülen dönemlerde insanların ayak uçlarına ve secde yerine baktığını gösterir.**

Ayrıca Muhammed İbni Sîrîn ve seleften bazılarının secde yerine baktığı rivayet edilmiştir. [43]

- **Kişi namazda teşehhüd için oturmuşsa işaret parmağına bakar.**

41. Tirmizi, 2653
42. Müslim, 234
43. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3539-3545

Abdullah ibni Zubeyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), (teşehhüd için oturduğunda) **gözünü işaret parmağından ayırmazdı.**"[44]

2. Namazda Gözleri Kapamak

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını nakleden tüm rivayetler, gözlerinin açık olduğuna delalet etmiştir. Elbise desenleri dikkatini dağıttığında ya da duvardaki örtü (bugün için tablo vb.) onu (sallallahu aleyhi ve sellem) meşgul ettiğinde dahi gözlerini kapadığı rivayet edilmemiştir. O (sallallahu aleyhi ve sellem) gözlerini kapamak yerine dikkat dağıtan şeyi izale etmeyi tercih etmiştir. Yukarıda buna dair rivayetleri okuduk.[45]

---

44. Ebu Davud, 990

45. İbnu'l Kayyîm (rahimehullah) konuya dair şunları kaydeder:

"**Namazda Gözlerin Yumulmaması**

Namazda gözlerin yumulması onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinden değildir. Onun tahiyye okurken Kelime-i Şehadet'e gelindiğinde bakışları ile parmaklarına işaret ettiği, bakışının işaret süresini geçmediğini önce anlattık.

Buhârî'nin Sahih'inde Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Âişe'nin (radiyallahu anha) evinin bir yanına astığı bir perdesi vardı. Peygamberimiz, Âişe'ye, 'Bu perdeni gözümün önünden kaldır, resimleri namazda gözüme takılıyor.' dedi.'

Eğer namazda gözlerini yummuş olsa resimler gözlerine takılmazdı. Bu hadis irdelenirse bazı düşünülecek noktaların olduğu görülür: Resimler namazda gözüne takıldığına göre, onları gördükten sonra ya da hemen gördüğünde onları düşünüyor muydu? İkisi de mümkündür. Âişe'nin hadisi konuya daha bir açıklık getirmektedir:

'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), üzerinde resim bulunan bir abanın üzerinde namaz kıldı, resimlerine bir baktı, namazı bitirdiğinde, 'Bu abayı Ebû Cehm'e götürüp, Ebû Cehm'in kadifesini bana getirin, o az önce beni namazımdan başka şeyle meşgul etti.' dedi.'

Bu hadis irdelendiğinde de anlaşılacak olan gözlerinin abanın resimlerine takıldığı ve onu meşgul ettiğidir. Keşif için gönderdiği atlıları gözlemek için vadiye bakmış olması aynı paralelde sayılmaz. Çünkü o ordunun işlerine verilmesi gereken önemin bir parçası olup, bir ihtiyaca tekabül ediyordu; fakat Güneş tutulması namazında cenneti gördüğünde elini uzatması, cehennemi gördüğünde orda kedi sahibini ve bastonluyu görmüş olması aynı türden olaydır. Yine önünden geçmek isteyen hayvanları engellemesi, cariye ve köleye cevap vermesi, iki cariyenin aralarını ayırması, selam verene işaretle karşılık vermesi, bunların hepsi namazda iken oluyor. Kuşkusuz işaret ettiğinde gördüğüne işaret ediyordu. Yine namazda şeytan geldiğinde tutup boğması bu da gözün gördüğü şeydi kuşkusuz. Bunlar ve bunların dışında başka hadislerin de tümden bize sunduğu bilgi onun namazda gözlerini yummadığını bildiriyor.

Göz yummanın kötülüğü konusunda âlimler görüş ayrılığına düşmüşlerdir. İmam Ahmed ve onunla beraber bir grup bunun Yahudilerin âdetleri olduğunu söyleyerek kötü görmüşlerdir. Bir grup da, -namazın ruhu, sırrı ve gayesi olan huşûnun elde edilmesinde yararlı olacağı- iddiasıyla sakıncasız görmüşlerdi.

Doğru olan: Eğer huşûya bir halel gelme ihtimali yoksa gözlerin açık olmasıdır. Eğer süsleme gibi ilgi çekici veya kalbi kötü şeyle meşgul edecek bir şeyler varsa, kıble yönünde göz yum-

C. Bir İhtiyaç ve Özür Olmaksızın Bir Şeylerle Meşgul Olmak

Kişi namazdeyken Rabbinin huzurundadır ve Allah (celle celaluhu) ona, o da Allah'a (celle celaluhu) yönelmektedir. Övülen namaz, kişinin yüzü ve kalbiyle yöneldiği, kalbinin ve bedeninin sükûnet içinde olduğu namazdır. Huzurdaki edebe aykırı ve kişinin kalp ve beden sükûnetini bozacak meşguliyetlerden uzak durması gerekir.

Muaykîb'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) secde ettiği yerdeki toprağı düzelten adama, 'Şayet böyle yapacaksan bir kere yap.' demiştir."[46]

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz namaza durduğu vakit (secde yerindeki) çakılları düzeltmesin. Rahmet ona secde ânında karşısından gelir."[47]

Asr-ı Saadet'te mescidin zemini çıplak topraktı. Secde eden ve oturan insanlar bazen toprakla veya çakıl taşlarıyla oynardı. Bu; namazdaki huşûya engel olduğundan ve huzurdaki edeple bağdaşmadığından Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yasakladı. Bunun gibi bir ihtiyaç/özür olmaksızın kişinin saçıyla, sakalıyla, elbisesiyle veya namaz kıldığı seccadeyle meşgul olması doğru değildir.

Ancak bir ihtiyaç olur ve bu ihtiyaç kişiyi huşûdan alıkoyacaksa, ihtiyacını giderir ve namaza devam eder. Buhârî (rahimehullah) der ki:

"İbni Abbâs (radiyallahu anh) şöyle demiştir: 'Kişi namazda iken bedeninden dilediği gibi yararlanır.'

Ebû İshâk namazda iken takkesini başına koymuş ve çıkarmıştır.

Alî (radiyallahu anh) bir yerini kaşımak yahut elbisesini düzeltmek dışında sağ elini sol bileğinin üzerine koyardı."[48]

mak bu durumda kesinlikle kötü görülmemiştir. Bu konuda tercih durumlarının belirtilmesi görüşü, şeriatın usul ve gayesine kötü olduğu görüşünden, daha uygundur. Allahu a'lem." (Zâdu'l Meâd 1/271-272)

46. Buhari, 1207; Müslim, 546
47. Ebu Davud, 945; Tirmizi, 379
48. Buhari, Kitâbu'l Amel fi's Salât, 21. Bab başlığı

Aşırı sıcaklarda, sıcağın etkisini azaltmak için bazı şeyler yapmak da bu kapsamdadır.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz sıcakların şiddetli olduğu zamanda Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile namaz kılardık. Bizden biri (sıcağın şiddetinden) alnını yere koyamadığında elbisesini yayar ve bunun üzerine secde ederdi."[49]

Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Öğle namazını Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber kılardım. Elime soğuması için bir avuç taş alırdım. Secde de alnımı koyacağım yere koyar şiddetli sıcaktan dolayı onun üzerine secde ederdim."[50]

Her ne kadar bu davranışlar huşû, edep ve sükûnetle bağdaşmasa da bu, küçük zararı yaparak büyük zararı defetmek babındandır. Tüm namaz boyunca bir şeyle meşgul olmaktansa, kısa bir süre bir şeyle meşgul olup sorunu gidermek ve namaza yoğunlaşmayı kolaylaştırmak içindir. Bunlar genel birer kural olarak kabul edilmemeli; hiç kimse namazın ruhuna uygun olmayan davranışları Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabına dayandırmamalıdır.

D. Namazda İhtisâr Yapmak

Namazda "ihtisar" yasaklanmıştır. İhtisar; ellerin kalça üzerine konarak, eller arkada bağlıyken namaz kılmaktır.[51]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kişinin ihtisar yaparak namaz kılması yasaklandı."[52]

Mezkûr yasağın hikmetine dair Fethu'l Bârî'de şunlar zikredilmiştir:

• Bu Yahudilerin fiilidir. İslam umumen kâfirlere, hususen Yahudi ve Hristiyanlara benzemeyi yasaklamıştır.

49. Buhari, 1208; Müslim, 620
50. Ebu Davud, 399
51. İhtisarın tefsirine dair bk. Ebu Davud, 947; Tirmizi, 383
52. Buhari, 1220; Müslim, 545

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"O namaz kılan bir kimsenin ihtisar yapmasını mekruh görür ve 'Bunu Yahudiler yapar.' dedi."[53]

• Bu şeklen haç suretini andırmaktadır.

Ziyâd ibni Subeyh El-Hanefî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'in yanında namaz kıldım ve namazda ihtisâr yaptım. Namazını kılıp bitirince bana şöyle dedi: 'Namazdaki bu hâl çarmıh işaretine benzemek gibidir. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bundan sakındırırdı.' "[54]

• Humeyd ibni Hilâl (rahimehullah) "Şeytan bu surette yeryüzüne indi."[55] diyerek açıklamıştır.

• Bu şiir söyleyenlerin[56] şiir söylerkenki hâlidir.

• Bu kibir ehlinin duruşudur.

• Ateş ehlinin dinlenme hâlidir.[57]

• Bu musibet ehlinin duruşudur.[58]

Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; yukarıda mezkûr hikmetlerden hangisi doğru olursa olsun, eller kalça üstünde namaz kılmak edebe aykırıdır. Zira bu suret; bir ilim meclisinde, edebe riayet edilen herhangi bir ortamda, bir büyüğün yanında dahi edebe mugayirdir. Hiç şüphesiz namazda bu surette durmak namazın ruhu olan huşû ve edebe münafidir.[59]

53. Buhari, 3458
54. Ebu Davud, 903; Nesai, 890
55. bk. Musannefu İbnu Ebî Şeybe, 25595
56. Recez: Kısa şarkı
57. bk. Musannefu İbnu Ebî Şeybe, 4595
58. Fethu'l Bârî, 1220 No.lu hadis şerhi
59. Bir grup âlim namazda yasaklanan "ihtisar"ı kelime anlamıyla açıklamış ve kısaltma, özetleme (muhtasar) anlamı vermişlerdir. Buna göre kimi rükunların hakkını vermeden, hızlıca yapmak olarak tefsir etmiştir. Kimisi bir veya iki ayet okuyarak kıraati kısaltmak olarak tefsir etmiştir. Bir grupta secde ayetlerini okumayarak, secde sorumluluğundan kurtulmak olduğu şeklinde açıklamıştır. (bk. Fethu'l Bârî, 1220 No.lu hadis şerhi)

E. Sıkışmış Hâlde veya Aç Olanın Yemek Hazırken Namaz Kılması

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yemek hazırken ve kişinin tuvaleti geldiğinde namaz kılınmaz."[60]

Bu yasağın hikmeti; kalbi meşgul etmesi ve huşûdan alıkoymasıdır.[61] Buna binaen kişiyi ruhen/psikolojik olarak meşgul eden, aklını ve kalbini namazdan alıkoyacak biyolojik ve fiziksel sorunlarda namazı ertelemek gerekir. Vaktin çıkma tehlikesi yoksa özür giderilmeli, namaz öyle kılınmalıdır.

F. Namazda Esnemek

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namazda esnemek şeytandandır, sizden birinize esneme gelince gücü yettiği kadar önlemeye çalışsın."[62]

Esnemek şeytandandır; çünkü o bedenin ağırlaşması, dolup taşması, gevşemesi, uyku ve tembelliğe meyille oluşur. Şeytana nispet edilmesinin sebebi şudur: Şeytan, nefse isteklerini vermeye davet edendir. Böylece esnemenin sebebinden sakındırmak istedi ki o da yeme ve doygunlukta geniş davranmaktır.[63]

Bunun gibi namazın edebine mugayir, tembellik ve gevşeklik alameti olan davranışlardan sakınılmalıdır.

G. Özür Olmaksızın Namazda Bir Şeye Dayanmak

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) -Ahmed ibni Hanbel'in rivayetine göre- kişinin namazda eline dayanarak oturmasını yasakladı."[64]

60. Müslim, 560
61. bk. El-Minhâc, 557 No.lu hadis şerhi
62. Tirmizi, 370
63. bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 370 No.lu hadis şerhi
64. Ebu Davud, 992

Namazda bir şeye dayanmanın iki sureti vardır:

1. Kıyamda bir şeye dayanmak: Kıyam namazın rükunlarındandır. Kıyamda özürsüz olarak bir şeye dayanmak bu rüknu ihlal edeceğinden yasaklanmıştır. Ancak kişinin bir özrü varsa bir şeye dayanarak namaz kılmasında bir beis yoktur.

Hilâl ibni Yesâf'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Rakka'ya gelmiştim, dostlarımdan bazıları bana, 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından biri ile görüşmek ister misin?' dedi.

Ben de, 'Öyle bir şey benim için ganimettir.' dedim.

Böylece Vâbisa ibni Ma'bed'in (radiyallahu anh) yanına gittik. Arkadaşıma, 'Önce örnek oluşuna, şekline ve kıyafetine bakalım.' dedim. Bir de ne görelim. Namazda bastonuna dayanmış, üzerinde ibrişimden dokunmuş toz renkli bir bornoz ve iki uçlu bir başlık göze çarpıyordu. Namazını bitirince selam verip bastona dayanmanın hükmünü sorduk.

O da şu cevabı verdi: 'Ummu Kays binti Mıhsan bana haber verdi ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yaşlanıp biraz kilo alınca namaz kılacağı yere bir direk edinmişti de ona dayanırdı.' "[65]

2. Otururken yere dayanarak, ele yaslanarak oturmak

Bu tembelliğe delalet ettiğinden veya kibir ehlinin oturuşu olduğundan yasaklanmış olabilir. Bir özür söz konusu değilse yere yaslanmadan oturmak gerekir.

H. Namazı Aceleyle, Hızlıca Kılmak

Namazın ruhu huşû, huşûnun ruhu da sükûnettir. Namazında aceleci olanın huşû sahibi olması -Allah'ın dilemesi müstesna- imkânsızdır. Bu nedenle hızlı namaz kılmak yasaklanmış; hırsızlık diye isimlendirilmiş ve böyle bir namaz münafıkların namazına benzetilmiştir.

Abdurrahman ibni Şibl'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kişinin namaz kılarken karganın yem toplaması gibi acele ederek yatıp kalkmasından, yırtıcı hayvanlar gibi kollarını yayıp oturmak-

65. Ebu Davud, 948

tan, devenin ağılda bir yeri kendisine yer edindiği gibi mescidde kendisine bir yer edinmesini yasakladı. (Bu hadisin lafızları Kuteybe'ye aittir.)"[66]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'İnsanların hırsızlık yönünden en kötü olanları namazını çalandır.'

Dediler ki: 'Ey Allah'ın Resûlü, kişi nasıl namazını çalar?'

Dedi ki: 'Namazın rükûsunu ve secdesini tamamlamaz.' "[67]

Alâ ibni Abdurrahman'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Öğle namazını kıldıktan sonra Basra'daki evinde Enes ibni Mâlik'in (radiyallahu anh) yanına girmiştik. Enes'in (radiyallahu anh) evi mescidin yanında bulunuyordu. Kendisinin yanına girdiğimizde, 'İkindiyi kıldınız mı?' dedi.

Biz de, 'Öğle namazını ancak şimdi kıldık.' dedik.

O da, 'Haydi, ikindi namazını kılınız.' dedi.

Biz de kalkıp ikindi namazını kıldık. Namazı bitirdiğimizde, 'Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Şu namaz, münafık namazıdır ki oturup Güneş'i gözetler sonunda Güneş nerede ise şeytanın iki boynuzunda olduğu zaman, kuşun yem gagalaması gibi dört rekât namaz kılar. Bu namaz içerisinde Allah'ı çok az anar.' diye buyururken işittim.' dedi. "[68]

Namazda acele etmenin en çirkin hâli, imamın önüne geçmeye çalışmaktır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz başını imamdan önce kaldırdığı takdirde başının Allah tarafından eşek başına döndürülmesinden veya şeklinin Allah tarafından eşek şekline sokulmasından korkmaz mı?"[69]

66. Ebu Davud, 862
67. Ahmed, 11532
68. Müslim, 622
69. Buhari, 691; Müslim, 427

I. Namazda Kıbleye ve Sağ Tarafa Tükürmek

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), mescidin kıblesinde bir balgam görmüş ve cemaate dönerek şöyle buyurmuştur: 'Birilerine ne oluyor da Rabbinin kıblesine dönüyor arkasından da önüne tükürüyor. Hiç sizden biriniz kendisine doğru dönülüp de yüzüne tükürülmesini ister mi? Eğer biriniz tükürecekse soluna, ayağının altına tükürsün! Eğer buna imkân bulamaz ise şöyle yapsın!'

Hadisin ravisi El-Kâsım, elbisesine tükürmüş, arkasından da elbisesinin bir tarafını diğer tarafına sürterek yapılacak işlemi göstermiştir."[70]

Bu açık alanda veya toprak zeminde namaz kılınan dönemde yapılmış bir nehiydir. Halı veya seccade üzerinde namaz kılanlar, bu hadisin sorumluluk alanında değildir. Halı üzerinde namaz kılan da sol yanına tüküremez.

Namazda tükürmek veya sümkürme ihtiyacı hisseden insan, bulabiliyorsa bir mendile; bulamıyorsa sol tarafa ayağının altına tükürmelidir. Aksi durumda şer'i zemle karşı karşıya kalınır.

Ebû Sehle Es-Sâib ibni Hallâd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam bir cemaate imam oldu ve kıbleye karşı tükürdü. Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) ona bakıp duruyordu. Namaz kıldırmayı bitirince, 'Bu adam bir daha size namaz kıldırmasın.' buyurdu. Bundan sonra o kimse cemaate tekrar imam olmak istedi fakat ashab kendisine engel oldular ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisi için söylediğini ona hatırlattılar. O kimse de durumu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) arz edince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Evet.' buyurdu. Ebû Sehle dedi ki: 'Zannediyorum Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: 'Sen Allah'a ve Resûl'üne eziyet ettin.' ' "[71]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim mescidin kıblesine tükürürse, Kıyamet Günü o tükürük kendi yüzünde olduğu hâlde diriltilir."[72]

70. Buhari, 416; Müslim, 550
71. Ebu Davud, 481
72. Sahîhu İbni Huzeyme, 1312; Sahîhu İbni Hibbân, 2908

J. Namazda İk'a Yapmak[73]

K. Secdede Elleri Sermek[74]

L. Rükû ve Secdede Kur'ân Okumak[75]

M. Saçlar Bağlı Hâlde Namaz Kılmak/Secde Yapmak[76]

N. Selam Ânında Elle Sağa Sola İşaret Etmek[77]

O. Elleri Teşbîk (Parmakları Birbirine Kenetlemek) Yapmak[78]

P. Namazda Saçları Bağlamak, Kolları ve Ayak Paçalarını Katlamak

İbni Abbâs'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bana yedi âza üzerine secde etmem emrolundu: Alın -bu sırada mübarek eliyle burnuna da işaret buyurdular- iki el, iki diz ve ayakların uçları. Ayrıca namazda iken saçlarımızı ve paçalarımızı toplamamız/katlamamız nehyedildi."[79]

- **Saçları bağlamakla ilgili**[80]

- **Elbise kollarını ve paçalarını katlamak yasaklanmıştır. Âlimlerimiz bu hâlde namaz kılanın kibirliye benzeyeceğini, bu sebeple yasaklandığını söylemişlerdir. Kibirli insan saçlarının ve elbisesinin yere/toprağa temas etmesinden hoşlanmaz.**[81]

Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; bu yasağın bir hikmeti de bu hâlde namaza durmanın namazda gözetilmesi gereken edebe aykırı olmasıdır. Zira edebe riayet edilen normal bir mecliste dahi elbise kollarının ve pantolon paçalarının katlanması hoş karşılanmaz. Bir diğer hikmet şu olsa gerektir; elbiseleri katlamak "dünyevi" bir işe girişenlerin suretidir. Namaz ise sırf uhrevi bir ibadettir.[82]

73. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 114
74. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 99
75. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 88 ve s. 106
76. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 102
77. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 134
78. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 1/579
79. Buhari, 812; Müslim, 490
80. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 102
81. bk. Fethu'l Bârî, 809 No.lu hadis şerhi
82. Namazda elbiseleri katlamak konusunda hadisçiler iki kısma ayrılmıştır. Bir grup muhaddis

• **İsbal olmasın diye namaz öncesinde pantolon paçalarını katlamak**

İsbal; pantolon/elbise paçalarının aşık kemiğinin altında olmasıdır. Bir grup insan namazda isbal olmasın diye, namaz öncesinde paçalarını katlamaktadır. Tercih ettiğimiz görüşe göre isbal; mutlak olarak değil kibirle yapılırsa haramdır. Kibir kaydıyla yapılmayan isbâl, haram değildir. Allah (c.c.) en doğrusunu bilir. İsbali mutlak olarak haram (veya mekruh) görenler, namazdan önce paçalarını katlamamalı, çorabın içine sokmak veya başka bir yolla isbalden kaçınmalılardır. Böylece bir yasaktan kurtulmak için başka bir yasağa düşmemiş olurlar.

R. Namazda Ağzı Bir Örtüyle Kapatmak

Ebû Hureyre'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (s.a.v.) kişinin namazda ağzını bir şeyle örtmesini yasaklamıştır."[83]

Abdurrahman ibni Mucebber'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sâlim ibni Abdullah'ın bir insanın namaz kılarken ağzını kapattığını gördüğü zaman ağzının üzerindeki elbiseyi şiddetle çektiğini görürdüm."[84] [85]

---

bunun namaz içinde olmasının yasak olduğunu ima etmişlerdir. (Buhârî (rahimehullah) "Namazda Elbiselerin Katlanmayacağına Dair Bab" diyerek buna işaret etmiştir. bk. Kitâbu'l Ezân, 138. Bab) Bir grup âlim ister namazın içinde, ister namaz dışında yapıp namaza girmek olsun, her iki durumun da mekruh olduğunu söylemişlerdir.

"Nevevî (rahimehullah) der ki: 'İlim adamları elbiselerini yahut yenlerini ve benzeri kısımlarını toplayıp çemremiş olduğu hâlde, saçlarını başının arkasında topuz yaptığı hâlde yahut saçlarını sarığının altında topladığı ya da benzeri bir hâlde namaz kılmanın yasak olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Bütün bunlar İlim adamlarının ittifakıyla nehyedilmiş olup tenzihen mekruhtur. Buna göre bu şekilde namaz kılacak olursa uygun olmayan bir hâlde namaz kılmış olmakla birlikte namazı sahihtir.'

Bu hususta Ebû Ca'fer Muhammed ibni Cerîr Et-Taberî ilim adamlarının icmasını delil olarak göstermiştir. İbnu'l Munzir ise Hasan El-Basrî'den bu hâlde namaz kılan kimsenin namazını iade etmesi gerektiğini söylediğini nakletmektedir. Diğer taraftan, cumhurun kanaatine göre mutlak nehiy bunu namaz için kasten böyle yapıp namaz kılan kimseyle, namaz için değil de başka bir maksatla bu hâlde bulunan kimseyi, kayıtsız ve şartsız olarak kapsadığı doğrultusundadır.

Dâvudî ise şöyle demektedir: 'Burada yasak bu işi namaz için yapan kimse hakkındadır ama seçilen ve sahih olan görüş birincisidir. Sahabelerden ve başkalarından nakledilen rivayetlerin zâhirî de bunu ifade etmektedir.' " (El-Minhâc, 490 No.lu hadis şerhi)

83. İbni Mace, 966

84. Muvatta, 31

85. Aslolan namazda ağzın örtülmesidir. Ancak **sağlık nedeniyle** maske vb. bir koruyucu takmak gerekirse bunda bir sakınca yoktur.

Namazda Yapılması Mubâh Olan Şeyler

Namazda aslolan sükûnettir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Namazda sükûnet içinde olunuz."[86] diye emretmiştir. Ancak bazı özel durumlarda, ihtiyaç olması durumunda, bir faydayı elde etmek veya bir zararı defetmek için hareket etmeye izin verilmiştir.

Aslolan mükellefler açısından (kadın, erkek) ve namazlar açısından (farz, nafile) fark olmamasıdır. Şer'i olarak izin verilen her şey, **yasaklayıcı özel bir delil olmadıkça**, tüm mükellefler ve tüm namazlar için geçerlidir.

A. Namazda İmamı Uyarmak

İmam namaz fiillerinde veya kıraatinde hata yaparsa, hatayı düzeltmek mübahtır. İmam hatasını düzeltirken küçükten büyüğe doğru aşamalı müdahalede bulunulur.

• Önce erkekler "Subhânallah" diyerek, kadınlar ellerini sağ avuç içini sol elin dışına vurarak uyarıda bulunurlar.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Tesbîh ('Subhânallah' demek) erkekler, el çırpmak kadınlar içindir."[87]

• Şayet imam bu uyarıyı anlamazsa, sözlü olarak uyarıda bulunulabilir.

El-Musevver ibni Yezîd El-Esedî El-Mâlikî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda okurken bir kısım ayeti eksik okudu. Namaz bitince bir kimse, 'Ey Allah'ın Resûlü! Sen falan falan ayetleri terk ettin.' dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Onu hatırlatmanız gerekmez miydi?' buyurdular. Ravi, 'Ben o ayetin neshedildiğini zannetmiştim.' dediğini ilave etmiştir."[88]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ayeti yanlış okuduğunda veya unuttuğunda bilenlerin uyarmasını teşvik etmiştir. Sahabe de namazda birbirlerini uyarmıştır.

86. Ebu Davud, 1000; Nesai, 1183
87. Buhari, 1203; Müslim, 422
88. Ebu Davud, 907

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Allah Resûlü Dönemi'nde (yanlış okuduklarında) imamları uyarırdık."[89]

İbni Ömer (radiyallahu anh) Fâtiha Suresi'ni bitirdikten sonra ne okuyacağını unutmuş, birkaç defa besmeleyi tekrar etmiştir. Nâfi (rahimehullah) ona Zilzâl Suresi'nin ilk ayetini okuyunca, Zilzâl Suresi'yle kıraatını tamamlamıştır.[90]

Şayet cemaatten birinin imama müdahalesi iyice karıştırmasına neden oluyorsa, daha fazla zarar vermemek için uyarıyı sonlandırmak ve imamı kendi hâline bırakmak gerekir.[91] Çünkü namazın huşûsu, sünnet olan kıraatten daha önemli ve önceliklidir.

• Şayet imamı düzeltmenin yolu sözlü uyarıda bulunmaksa, kişi sözlü uyarıda bulunarak hatanın anlaşılmasını sağlar.

Alkame'den (rahimehullah) şöyle nakledilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kendilerine namaz kıldırdığını anlattı. (Alkame'nin rivayet ettiği ravi İbrâhîm, fazla mı yoksa eksik mi kıldırdığını hatırlamıyorum demiştir.) Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verince ona, 'Ey Allah'ın elçisi (sallallahu aleyhi ve sellem) namazla ilgili yeni bir gelişme mi oldu?' diye sordular.

O da, 'Böyle bir şey olmadı, diye cevap verdi.'

Ashab-ı Kiram, 'Şöyle şöyle namaz kıldırdın.' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklarını büküp kıbleye yöneldi ve iki kez secdeye gitti, sonra selam verdi.

Yüzünü bize çevirdikten sonra ise şöyle buyurdu: 'Eğer namazda bir değişiklik olsaydı elbette size haber verirdim. Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Nasıl ki siz unutuyorsanız, ben de unuturum. O hâlde unuttuğum zaman bana

89. El-Mustedrek, 1023

90. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5787

91. Namazda kıraat hatalarını düzeltmeyi yasaklayan bir hadis rivayet edilmiştir.
Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Ey Alî! Namazda imamın takıldığı ayeti hatırlatma." (Ebu Davud, 908)
İmam Ebû Dâvud hadisi rivayet ettikten sonra "(Tabiinden) Ebû İshâk, El-Hâris'ten yalnızca dört hadis işitmiştir. Bu hadis onlardan biri değildir." diyerek, hadisin isnadında kopukluk olduğuna ve zayıf olduğuna işaret etmiştir.

hatırlatın. İçinizden kim namazı konusunda şüpheye düşerse doğru olanı esas alıp ona göre namazını tamamlasın. Sonra selam verip iki kez secde etsin.' "[92]

B. Çocuk Taşımak

Ebû Katâde El-Ensârî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kızı Zeyneb'in Ebû'l Âs ibni Rebîa ibni Abdişems'ten olma kızı Umâme'yi taşıyarak namaz kılardı. Secdeye vardığı zaman onu bırakır, ayağa kalktığı zaman ise tekrar alırdı."[93]

Bir rivayette bu namazın farz namaz olduğu ve cemaatle kılındığı nakledilmiştir.[94]

C. Bir İhtiyaçtan Ötürü Giysiyi Çıkarmak

Elbisede necaset gören, aşırı soğuk nedeniyle üşüyen, aşırı sıcak nedeniyle elbiseden rahatsız olan; bir kıyafeti giyebilir, çıkarabilir veya şeklini değiştirebilir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına namaz kıldırırken ayakkabılarını çıkardı ve sol tarafına koydu. Bunu gören ashabı da ayakkabılarını çıkardılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını bitirince, 'Ayakkabılarınızı niçin çıkardınız?' diye sordu.

Onlar da, 'Senin çıkardığını gördük biz de ondan dolayı çıkardık.' dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Cibrîl geldi ve bana ayakkabılarımda pislik olduğunu haber verdi.'(O yüzden çıkarmıştım) diyerek sözüne şöyle devam etti. 'Biriniz mescide geldiğinde ayakkabılarına baksın, ayakkabılarında bir pislik ve benzeri bir şey görürse onu (toprağa) sürsün ve o ayakkabılarla namaz kılsın.' "[95]

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz sıcakların şiddetli olduğu zamanda Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile namaz kılardık. Bizden biri (sıcağın şiddetinden) alnını yere koyamadığında elbisesini yayar ve bunun üzerine secde ederdi."[96]

92. Buhari, 401; Müslim, 572
93. Buhari, 516; Müslim, 543
94. Ebu Davud, 920
95. Ebu Davud, 650
96. Buhari, 1208; Müslim, 620

D. İhtiyaç Hâlinde Namazda Yürümek

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) odasında idi -Ahmed'in rivayetinde namaz kılıyordu- ve kapı da kapalı idi. Ben geldim namazda olduğunu bilmediğim için kapıyı açmasını istedim. -Ahmed rivayetinde 'yürüdü' sözünü ilave etti.- Kapıyı bana açtı sonra namaz kıldığı yere geri döndü. Ravi dedi ki: 'Kapı kıble yönündeydi.' "[97]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz esnasında yürümüş, kapıyı açmış, tekrar yerine dönüp namazına devam etmiştir. Zira çalan kapı, insan zihnini meşgul edecek ve tüm benliğiyle namaza yönelmesine engel olacaktır.

El-Ezrak ibni Kays'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ehvâz'da, Harûrîler'le (Hariciler'le) savaşıyorduk. Bir de baktım ki nehrin kenarında binitinin gemini elinde tutarak namaz kılan bir adam duruyor. Hayvan adamın elinden kurtulmaya çalışıyor adam da hayvan ile birlikte gidiyordu (Şu'be bu adamın sahabilerden Ebû Berze El-Eslemî olduğunu söyledi). Hariciler'den bir adam, 'Ya Rab! Şu ihtiyara cezasını ver.' dedi.

İhtiyar namazını bitirince şöyle dedi: 'Söylediğinizi duydum. Ben Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile altı, yedi yahut sekiz defa gazaya katıldım. Onun ne kadar kolaylık gösterdiğini gördüm. Benim hayvanın peşine takılarak namaz kılmam, onu koyverip de otlanacağı yere kaçıp gitmesinden daha iyidir. O zaman da onu yakalayıp getirmek zor olur.' "[98]

Ebû Berze (radıyallahu anh) kaçan hayvanının peşinden yürümüş, onu yakaladıktan sonra geri geri yürüyerek namaz kıldığı yere dönmüştür. Kıssanın zâhirînden anlaşılan, namazını kesmemiş kaldığı yerden devam etmiştir.[99]

Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda yaşadığı manevi bir hâl nedeniyle gerisin geriye yürümüş, sonra yerine dönüp namazını tamamlamıştır.

97. Ebu Davud, 922; Tirmizi, 601
98. Buhari, 1211
99. bk. Fethu'l Bârî, 1211 No.lu hadis şerhi

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Güneş tutuldu. Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza durup uzunca bir sure okudu. Sonra uzunca rükû etti, sonra başını kaldırdı. Sonra bir başka sureyi okumaya başladı, sonra rükû etti, sonra secde etti. Sonra aynısını ikinci rekâtta yaptı. Sonra da şöyle buyurdu: 'O ikisi (Güneş ve Ay tutulması) Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunları gördüğünüzde, tutulma sona erinceye kadar namaz kılınız. Ben bu makamımda bana vadedilen her şeyi gördüm. Hatta siz benim öne doğru hareket ettiğimi gördüğünüzde ben cennetten bir salkım üzüm almak istediğimi gördüm. Benim geriye gittiğimi gördüğünüzde cehennem ateşinin bir bölümü diğer bölümünü yenmeye (yutmaya) çalışıyordu. Cehennemde Amr ibni Luhay'ı gördüm. Bu adam (ilk defa) Araplar arasında putlar namına develeri adak olarak salıverirdi.' "[100]

Bazı fıkıh kitaplarımızda yürümenin ölçüsü olarak, adım sayısı zikredilmiştir. İki adımdan fazlasının namazı bozacağı gibi görüşler, birer içtihaddır; yalnızca içtihad edeni bağlamaktadır. Zira bu konuda ruhsat veren nasların hiçbiri adım sayısı zikretmemiştir. Yine farz ve nafile ayrımı yapmak için, iki namazı birbirinden ayıran sahih ve sarih bir delil olmalıdır. Sonuç olarak; **ihtiyaç durumunda** kişinin namazda yürümesi namaza zarar vermez.

E. Namazda Telefona Cevap Verilir mi?

Öncelikle belirtmeliyiz ki bir Müslim namaza durmadan, namazda onu rahatsız edecek şeyleri kapatmalı, izale etmelidir. Özellikle mescid ortamında namaz kılan kimse çok daha dikkatli olmak zorundadır. Dikkatsiz kişi kendi namazına zarar vereceği gibi başkalarının namazına da zarar verecek, kardeşlerine eziyet edecektir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mescid ortamında yüksek sesle Kur'ân okumayı dahi yasaklamıştır. Allah'ın (celle celâluhu) kelamı olsa dahi sesli Kur'ân, bir başkasının dikkatini dağıtacak, huşûsuna engel olacaktır.

Ebû Saîd'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), (ashabın) mescidde yüksek sesle Kur'ân okuduklarını işitti ve perdeyi açarak şöyle buyurdu: 'Dikkat edin, hepiniz Rabbine yalva-

100. Buhari, 1212

rıp yakarıyor. Bir kısmınız bir kısmınızı rahatsız etmesin. Kur'ân okurken veya namaz kılarken fazla ses çıkararak birbirinizi rahatsız etmeyin.' " [101]

Başkalarına eziyet veren Kur'ân kıraati dahi yasaklanmışsa telefon vb. cihazların yasak olması izahtan vareste olsa gerektir.

Şayet unutma vb. nedenle açık unutulan bir telefon olursa ve çalarsa kişi telefonu çıkarıp (veya yürüyüp) kapatmalıdır. Buna imkânı yoksa telefonu açmalı, **konuşmadan** namazda olduğunu belli edecek şekilde bir işaret vermelidir. Kur'ân kıraatinde sesini yükselterek veya intikal tekbirlerinde sesini yükselterek namazda olduğunu ima edebilir.

F. Zararlı Hayvanları Öldürmek

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namazda iken bile iki siyah renkli haşereyi öldürünüz, yılan ve akrep." [102]

Yılan, akrep vb. zarar verici herhangi bir şey öldürmek, caizdir. Hiç şüphesiz bunu yapmak hareket etmeyi gerektirecektir. Özellikle yılan gibi hızlı hareket eden bir hayvanı öldürmek için, çokça hareket etmek muhtemeldir.

G. Namaz Kılanın Eli veya Başıyla İşaret Etmesi

Namaz kılan kimse ihtiyaç hâlinde eliyle veya başıyla namaz dışındaki birine işaret yapabilir, işaretle yönlendirebilir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda bazen işaret ederdi." [103]

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rahatsızlanmıştı. Kendisi oturur vaziyette iken onun arkasında namaz kıldık. Ebû Bekir de cemaate Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tekbirini duyuruyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir ara bize baktı bizim ayakta olduğumuzu gördü. Bize işaret etti, biz de oturduk ve kendisine uyarak otura-

101. Ebu Davud, 1332
102. Ebu Davud, 921; Tirmizi, 390
103. Ebu Davud, 943

rak namaz kıldık. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), selam verdiğinde, 'Biraz önce neredeyse, İranlılar ve Rumların yaptığını yapacaktınız. Onlar, kralları otururken kendileri ayakta dururlar. Sizler böyle yapmayınız. İmamınıza uyunuz. Eğer o, ayakta namaz kılarsa siz de ayakta namaz kılınız. Eğer oturarak namaz kılarsa siz de oturarak namaz kılınız.' buyurdu." [104]

Kureyb'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs, Misver ibni Mahreme ve Abdurrahman ibni Ezher (radiyallahu anh) beni Âişe'ye (radiyallahu anha) göndererek şöyle dediler: 'Ona hepimizden selam söyle ve ona ikindi namazından sonra kılınan iki rekâtı sor.'

Âişe, 'Bunları Ummu Seleme'ye sor.' dedi. Ben onun yanından çıkarak beni gönderenlerin yanına geri döndüm ve Âişe'nin sözünü onlara söyledim. Onlar da beni Âişe'ye sormamı istedikleri şeyleri Ummu Seleme'ye (radiyallahu anh) sormam için geri gönderdiler.

Ummu Seleme (radiyallahu anh) şöyle dedi: 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yasakladığını duydum. Sonra onun ikindiyi kıldıktan sonra bu iki rekâtı kıldığını da gördüm. Ben cariyemi onun yanına göndererek şöyle dedim: 'Onun yanında durarak ona şunu söyle: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ummu Seleme sana diyor ki: 'Senin bu iki rekâtı kılmayı yasakladığını duydum. Oysa sen bunları kılıyorsun. Bunu söyledikten sonra eliyle işaret ederse onun gerisinde dur.'

(Ummu Seleme dedi ki:) 'Cariye bunları yaptı. **Peygamber de eliyle işaret etti.** Cariye geride durdu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını bitirince şöyle dedi: 'Ey Ebû Umeyye'nin kızı! İkindiden sonra kıldığım iki rekâtı sordun. Bana Abdulkays Kabilesi'nden bazı kimseler geldiler. Ben onlarla meşgul olduğumdan öğle namazından sonra kıldığım iki rekâtı kılamadım.' ' " [105]

H. Selam Verenin Selamını El İşaretiyle Alabilir

İslam'ın ilk yıllarında namazda konuşmak, selam alıp vermek serbestti. Daha sonra konuşmak yasaklandı.

104. Müslim, 413
105. Buhari, 1233; Müslim, 834

Zeyd ibni Erkam'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Biz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde namazda konuşurduk. Birimiz arkadaşına ihtiyacını söylerdi. Sonra, 'Namazları koruyun!' [106] ayeti indirilince bize namazda susmamız emredildi.' " [107]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında namaz kılarken kendisine selam verirdik de selamımızı alırdı. Necâşî'nin yanından döndükten sonra selam verdik selamımızı almadı ve 'Namaz pek büyük bir meşguliyettir (dolayısıyla başka şeylerle meşgul olunmaz)' buyurdu." [108]

Bununla birlikte **sözlü cevap vermeksizin** işaretle selama karşılık vermek Allah Resûlü'nün fiilî sünnetiyle meşru olmaya devam etti.

Suheyb'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına vardım. Namaz kılıyordu. Selam verdim işaretle selamımı aldı." [109]

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün namaz kılmak için Kubâ'ya gitmiş orada namaz kılarken Ensâr'dan bir grup kimse gelerek kendisine selam vermişler.

'Bilâl'e, 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda iken kendisine verilen selamı nasıl alırdı?' diye sordum.

'Şöyle yapardı.' dedi ve avcunu açtı.

Ravilerden Ca'fer ibni Avn elinin hareketini göstermek için elinin içini aşağıya, dışını da yukarıya getirirdi.' " [110]

106. 2/Bakara, 238

107. Buhari, 1200; Müslim, 539

108. Ebu Davud, 923

109. Ebu Davud, 925; Tirmizi, 367

110. Ebu Davud, 927; Tirmizi, 368; Bir hadiste, "Namazda noksanlık ve teslim yoktur." (Ebu Davud, 928) varid olmuştur. Buna dayanarak bazı âlimlerimiz, namaz kılana selam verilmeyeceğini ve namaz kılanın selamı işaretle de olsa alamayacağını söylemişlerdir.

Deriz ki: Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) selamı işaret yoluyla aldığı, sahîh ve sarîh naslarda varid olmuştur. Zahiren selamı nefyeden mezkûr rivayet ise sahih olsa da sarih/açık değildir. Şöyle ki;

- Hadis, "Namazda ve selamda noksanlık/kısaltma yoktur." (Ebu Davud, 929). Noksanlık; eksiltme

I. Siyasi, Askerî ve Hayati Durumlarda Görevli Kişi Dinlenebilir

İslam toplumunu ilgilendiren hayati konularda, görevli memurun raporu namazdayken dinlenebilir, işaretle yönlendirme yapılabilir.

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) beni haber toplamak için Mustalıkoğullarına göndermişti. Görevimi yapıp geldiğim zaman devesi üzerinde (nafile) namaz kılıyordu. Ona bir şeyler söyledim, eliyle bana şöyle şöyle işaret etti. Sonra tekrar bir şeyler söyledim, yine eliyle bana işaret etti. Onun okuduğunu işittim. Rükû ve secde için başı ile ima ediyordu.

Namazını bitirince, 'Gönderdiğim iş konusunda ne yaptın? Şüphesiz seninle konuşmama namaz kılmam engel oldu.' buyurdu."[111]

J. Namaz Kılanın Dokunarak Namaz Dışındakini Uyarması

İhtiyaç hâlinde namaz kılan kimse, namazın dışında birine dokunarak uyarıda bulunabilir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ayaklarımı Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) secde edeceği yere uzatmış uyuyordum. Secdeye varınca eliyle beni dürttü. Ben de ayaklarımı topladım. Ayağa kalkınca tekrar uzattım. O dönemde evlerde henüz lamba yoktu."[112]

K. Bir Nimet İçin veya Hapşıranın Allah'a Hamdetmesi

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hapşırdığında hamdeden sahabeyi överek hapşıranın namazda olsa dahi hamdetmesine teşvik etmiştir.

---

ve aldatma anlamlarına gelmektedir. Hâliyle kasıt; namazı noksan kılmak veya selamı eksik lafızla vermek yasaklanmıştır. (Lisânu'l Arab, 5/11 vd. ğ-r-r maddesi)

• İmam Ahmed'den, "Namaz kılana selam verilmez, namaz kılan selam almaz: Çünkü bu durumdaki kişi namazdan çıktığında (namazının sıhhatinde) şüpheye düşer." (Ebu Davud, 928 No.lu hadiste İmam Ahmed'den nakleder)

Görüldüğü gibi hadisin ne anlama geldiğinde ihtilaf edilmiştir. Kaldı ki; bu rivayet işaretle selam alma hadisleriyle birlikte anlaşılabilir: Selamı nefyeden rivayetler sözlü olarak selamı cevaplamaya; selam almayı isbat eden rivayetler işaretle selam almaya hamledilebilir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir)

111. Ebu Davud, 926

112. Buhari, 382; Müslim, 512

Muâviye ibni Hakem Es-Sulemî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gelip İslam'la ilgili bazı şeyler öğrendim. Öğrendiklerimden biri de şudur: 'Aksırdığında 'Elhamdulillah' de, aksıran bir kimse aksırdığında 'Elhamdulillah' derse sen de ona 'Yerhamukellah' de.'

'Ben de bir seferinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılarken sesimi yükselterek 'Yerhamukellah' dedim. Cemaat gözlerini bana diktiler. Bu da bana ağır geldi ve onlara 'Size ne oluyor ki hepiniz bana yan gözle bakıyorsunuz?' dedim.'

Muâviye diyor ki: 'Cemaatin hepsi, 'Subhânallah' dediler.'

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirince, 'Konuşan kimdi?' buyurdu.

'Şu bedevi idi' dediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) beni çağırdı ve 'Namazda ancak Kur'ân okunur ve Allah zikredilir. Sen de namazda olduğunda sadece bunları yap (başka bir şeyle meşgul olma).' buyurdu."[113]

Namaz da hapşıran "Elhamdulillah" diyebilir. Zira Allah Resûlü ve sahabe "Elhamdulillah" diyen kimseyi uyarmamıştır. Bu da takriri sünnettir. Uyardıkları sahabi, hamdedene cevap veren ve namazda ikili diyaloğa giren sahabidir.

Sehl ibni Sa'd Es-Sâidî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Amr ibni Avfoğullarını barıştırmak, aralarını bulmak üzere onların mahallesini teşrif etmişlerdi. Namaz vakti yaklaşınca müezzin, Ebû Bekir'e gelerek, 'Sen insanlara namazı kıldırır mısın, namaz için kamet getireyim mi?' diye sordu. Ebû Bekir bu teklifi kabul edip namazı kıldırmaya başladı. Cemaat bu şekilde namaz kılarken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi ve safları yararak ilk safa kadar ulaştı. Bunun üzerine cemaat ellerini çırpmaya başladı. Ancak Ebû Bekir bu duruma hiç aldırış etmiyor, dönüp bakmıyordu bile. Cemaat daha şiddetli bir şekilde ellerini çırpmaya devam edince dönüp baktı ve Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) gördü. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, yerinde kal ve namazı kıldırmaya devam et, anlamında işaret buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir ellerini kaldırıp **Resûlullah'ın**

113. Ebu Davud, 931

(sallallahu aleyhi ve sellem) **kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamdetti** ve ilk safa girinceye kadar geri çekildi. Ebû Bekir ilk safa girince Resûlullah öne geçip namaz kıldırdı."[114]

Ebû Bekir (radiyallahu anh), Allah Resûlü'nün onu imamete layık görmesini iltifat olarak kabul etmiş ve farz namazda ellerini kaldırıp hamdetmiştir.

L. Ayetlerin Manasına Uyumlu Olarak Sesli Şekilde Dua Etmek

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece (Ramazan'da) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Namaza Bakara Suresi'ni okuyarak başladı. Kendi kendime, 'Yüz ayet okuduğunda rükûya gider.' dedim. Arkasından Nisâ Suresi'ni okumaya başladı. Bunun arkasından Âl-i İmrân Suresi'ne başlayıp onu da okudu. Okurken tane tane okuyordu. **İçerisinde tesbih bulunan ayete geldiğinde tesbih ediyor, istek ifade eden ayete geldiğinde istekte bulunuyor, sığınma ifadesi geldiğinde Allah'a sığınıyordu.** Bunun arkasından rükûya gitti. Rükûda, 'Subhâne Rabbiye'l Azîm' diyordu. Kendisinin rükûsu da kıyamı kadar idi. Bunun arkasından (rükûdan kalkınca), 'Semiallâhu limen hamideh' dedi. Bunun arkasından rükûdakine yakın bir süre ayakta durdu, arkasından secdeye gitti ve 'Subhâne Rabbiye'l A'lâ' dedi. Secdeleri de kıyamına yakındı."[115]

M. Namazda Sesli Ağlamak

Abdullah ibni Şuheyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılarken gördüm, ağlamasından dolayı göğsünden değirmen iniltisi gibi bir ses çıkıyordu."[116]

N. Mushafa Bakarak Kur'ân Okumak

Buhârî (rahimehullah) muallak olarak şöyle rivayet eder:[117]

"Âişe'nin azatlı kölesi Zekvân, ona mushaftan (okuyarak) imamlık yapardı."[118]

114. Buhari, 684; Müslim, 421
115. Müslim, 772
116. Ebu Davud, 904
117. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 54. Bab başlığı, muallak olarak
118. Rivayet için bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3366

Aslolan Kur'ân'ı hafızadan okumaktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabinin büyük kârileri namaz da ezberden okumuşlardır. Ancak gece namazı, teravih vb. uzun namaz kılan ve ezberi uzun okumaya müsait olmayan, mushaftan okuyarak namaz kılabilir/kıldırabilir.

TATAVVU'/NAFİLE NAMAZLAR BABI

Nafile Namazların Çeşitleri

- Revatip Sünnetler
- Gece Namazı
- Kuşluk/Duhâ Namazı
- Tahiyyetu'l Mescid Namazı
- Abdest Namazı
- Sefer Dönüşü Kılınan Namaz
- İstihâre Namazı
- Tesbîh Namazı
- Şehadet Namazı

Meşru Olmayan Nafile İbadetler

- Hafızayı Kuvvetlendirme Namazı Kılmak ve Duasını Etmek
- Uydurulan Kandillerde, Uydurulan Namazları Kılmak
- İhtiyat Namazı Kılmak
- Cuma Gününün Gündüzünü Oruca, Gecesini Namaza Tahsis Etmek
- Arefe Gecesi Namazı Kılmak
- Borçtan Kurtulma Namazı Kılmak
- Üç Aylara Özel Namazlar Kılmak

Nafile İbadetlerin Genel Faziletleri

- Farz İbadetlere Hazırlıktır
- Farzlarda Oluşan Eksiği Telafi Eder
- Allah'a Yakınlaştırır
- Kişinin Derecesini Yükseltir
- Allah Resûlü'nün Sevgisini Arttırır
- İslami Bir Hayat İnşa Eder ve Şeytanın Yollarını Kapatır

Müekked Revatip Sünnetlerin Rekâtları

- Sabah Namazından Önce İki Rekât
- Öğle Namazından Önce İki/Dört, Sonra İki/Dört Rekât
- Akşam Namazından Sonra İki Rekât
- Yatsı Namazından Sonra İki Rekât

Revatip Sünnetlerle İlgili Genel Meseleler

- Revatip Sünnetleri Muhafaza Etmek, Her Gün İçin Kişiye Cennette Bir Ev Kazandırır
- Aslolan, Revatip Sünnetlerin -ve Tüm Nafilelerin- Evde Kılınmasıdır
- Aslolan, Gece ve Gündüz Nafilelerin İkişer İkişer Kılınmasıdır
- Revatip Sünnetler Oturarak Kılınabilir
- Şer'î Bir Özür Sebebiyle Revatip Namazlarının Kılınamama Durumunda Bu Namazlar, Namaz Kılmanın Yasaklandığı Vakitlere Denk Gelse Dahi Kılınabilir
- Farz Namazı Kıldıktan Hemen Sonra Revatip Sünnet Kılmak Doğru Değildir
- Farz ile Revatip Sünnetlerin Ayrılması İçin Konuşmak veya Yer Değiştirmek Gerekir
- Kamet Okunduktan Sonra Nafile Namaz Kılınmaz
- Nafile Namaz Kılarken Kameti İşiten Kişi Namazdan Çıkar ve İmamla Birlikte Farz Namazı Kılar
- Seferde Sabah Namazı Sünneti Haricinde Diğer Revatip Sünnetler Kılınmamalıdır
- Her Vakit Namaz Öncesinde, Ezan ile Kamet Arasında Müstakil Bir Sünnet Olarak İki Rekât Namaz Kılmak Sünnettir

Gece Namazının Önemi ve Fazileti

- Gece Namazı Ruhu Terbiye Eder, Kalbi Arındırır
- Yüce Allah Gece Ehlini Övmüştür
- Gece İbadeti Salihlerin Sünnetidir
- Gece İbadeti En Faziletli Amellerdendir
- Gece İbadetinin Ehli, Cennetin Özel Konuklarıdır

Gece Namazı İçin Riayet Edilecek Adaplar

- Gece Namazına Niyet Etmek
- Uykuyu Düzenlemek
- Vücudu Ağırlaştırmamak
- Yatmadan Önce Yapılması Gereken Zikirleri Yapmak
- Hayrı İstemek
- Uyandıktan Sonra Uykuyu Açmak
- Uyanınca Âl-i İmrân Suresi'nin Son On Ayetini Okumak
- Abdest Almak
- Misvak Kullanmak
- Allah'ı Zikretmek ve Dua Etmek

Allah Resûlü'nün Gece Namazı

- Gece Namazını İkişer Rekât Kılardı
- En Fazla On Üç Rekât Kılardı
- Uyur, Uyanır, Namaz Kılar, Sonra Uyurdu
- Hafif Başlar, Uzatır, Sona Doğru Tekrar Hafifletirdi
- Bazen Gece Namazını Tek Bir Ayetle Kılardı

Teravih Namazı

- Teravih Namazı Gece Namazıdır ve Nafile Bir Namazdır. Bir Sınırı, Rekât Sayısı Yoktur.
- Teravih Namazını Gece Sonunda Kılmak Daha Faziletlidir

Vitir Namazı

- Yatsı Namazından Sonra Sabah Namazı Vaktine Kadar Olan Vakit, Vitir Namazının Vaktidir
- Farz Namazdan Sonraki En Faziletli Namazlardandır
- Gecenin Sonuna Denk Geldiğinde Özel Bir Namazdır
- Vitir Namazı; Yatsı ile Sabah Namazı Arasında Müstakil Bir Namazdır. Öncesinde Sünnet/Nafile Namaz Kılınabilir
- Vitri Bir Defa Kılan Kişi, İkinci Bir Vitir Kılmaz
- Vitri Kaçıran Kişi Onu Gündüz Kılabilir. Gece Kıldığı Vitir Rekâtını Gündüz Çift Olarak Kılar

Kunut Duası

- Vitir Namazında Kunut
- Nevâzil/Bela/Musibet Ânında Kunut
- Sabah Namazında Kunut

Kunutla İlgili Meseleler

- Kunut Duasında Elleri Açmak Meşrudur
- Cemaatin Duaya "Âmin" Diyerek İştirak Etmesi Meşrudur

Kuşluk/Duhâ Namazı

- Kuşluk Namazının Önemi ve Fazileti
  - Kuşluk Namazı Nebi'nin Tavsiyesidir
  - Kuşluk Namazı "Evvâbin" Namazıdır
  - Kuşluk Namazı Kılan Kişi, El-Kâfî İsminin Korumasındadır
  - Bedenin Sadakasıdır
  - Elde Edilecek Ganimetten Daha Hayırlıdır
  - Günahlara Kefarettir
- Kuşluk Namazının Rekât Sayısı
- En Az İki Rekâttır. Üst Sınırı Yoktur

İstihâre Namazıyla İlgili Meseleler

- İstihâre İbadetine Değil, İstihâreyle İlgili Bazı Rivayetlere Zayıf Denilmiştir
- İstihâre Duası İçin İki Rekât Namaz Kılmak Gereklidir
- Hayır ve Şer Olduğu Belli Olan Meselelerde İstihâre Yapılmaz
- İki Vacipten Yalnızca Birini Yapacak İmkân Olduğunda İstihâre Yapılabilir
- İstihârenin Uyumadan Hemen Önce Olması Gerektiği, İstihâreden Sonra Konuşmamak ve İstihâre Üstüne Uyumak Gibi Şartların Hepsi Birer Hurafedir
- İstihâre, Günün Her Vaktinde Yapılabilir
- Rüya Görmek, İstihârenin Şartlarından Biri Değildir
- Bir Başkasının Bizim İçin İstihâre Yapması, Halk Arasındaki İfadesiyle "İstihâreye Yatması" Meşru Değildir

Nafile Namazlarla İlgili Meseleler

- Nafile Namazların Cemaatle Kılınması İstisnai Bir Durumdur
- Nafile Namazları Cemaatle Kılmayı Âdet Haline Getirmek, Asr-ı Saadet'te Uygulanan Sünnete Muhalefet Etmektir

Nafile Secdeler

- Sehiv Secdesi
- Tilavet Secdesi
- Şükür Secdesi

Sehiv Secdesinin Yeri

- Namazda Fazlalık Yapılmışsa Selam Verdikten Sonra Sehiv Secdesi Yapılır
- Namazda Eksiklik Yapılmışsa ve Bu Eksiklik Rükunsa, Teşehhüdden Sonra Sağa Bir Selam Verilir, Sonra İki Sehiv Secdesi Yapılır ve Selam Verilir
- Namazda Şüphe Edilmişse Selam Vermeden Önce Sehiv Secdesi Yapılır, Sonra Selam Verilir
- Namazda Bir Sünnet Unutulursa Selamdan Önce ya da Selamdan Sonra Sehiv Secdesi Yapılabilir

Sehiv Secdesiyle İlgili Meseleler

- Birden Fazla Yanılgı İçin Tek Sehiv Secdesi Yapmak Yeterlidir
- İhram Tekbirini Unutan/Namaza Niyeti Yanlış Olan Kişi; Hiç Namaza Girmemiş Sayılır, Sehiv Secdesi Yapamaz
- Sehiv Secdesi Tüm Namazlar İçin Geçerlidir
- İmam Hata Yaparsa İmamın Yaptığı Sehiv Secdesine Tüm Cemaat İştirak Etmelidir
- İmam Hata Yaptığı Hâlde Sehiv Secdesi Yapmazsa Me'mûm, İmama Tabi Olur, Sehiv Secdesi Yapmaz
- Me'mûm Hata Yaparsa; İmamla Beraber Selam Verir, Sehiv Secdesi Yapmaz

Tilavet Secdesiyle İlgili Meseleler

- Tilavet Secdesi Yapmak Sünnettir
- Tilavet Secdesinde Abdest Almak, Kıbleye Yönelmek, Tekbir Getirmek, Niyet ve Selam Vermek Gibi Şartlar Yoktur
- Namaz Esnasında Tilavet Secdesi Okunursa, Secde Yapmak Caizdir
- Namaz İçinde Secde Ayeti Okuyan Kişi Hemen Secde Edebileceği Gibi Selamdan Sonra da Secde Edebilir
- Tilavet Secdesi Kur'ân'ı Dinleyen, Ona Kulak Veren Herkes İçindir

TATAVVU'/NAFİLE NAMAZLAR BABI

Tatavvu'/Nafile, beş vakit farzın dışında kalan tüm namazlardır. Kelime "taat" kökünden türer. Yüce Allah bu kelimeyi oruç kefaretinde belirlenen miktardan fazlasını vermek için kullanır.

"(Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun). (Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar. **Kim de (tatavvu, yani kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır.** Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." [1]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tatavvu'/nafile kavramını farz olan ibadetler dışında kalan, gönüllü olarak yapılan ibadetler için kullanmıştır.

Talha ibni Ubeydullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Necidlilerden saçı başı dağınık bir adam Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi. Sesinin mırıltısı duyuluyor, ancak ne dediği anlaşılmıyordu. Yaklaştı, nihayet bir de baktık ki İslam hakkında soru soruyor.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bir gün ve gecede beş vakit namaz.'

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan namaz var mıdır?' diye sordu.

1. 2/Bakara, 184

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır. Ancak dilersen tatavvu/nafile olarak yaparsın.' buyurdu.

Daha sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ramazanda oruç tutmak.' dedi.

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan oruç var mıdır?' diye sordu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır. Ancak dilersen nafile olarak yaparsın.' buyurdu.

Adam, 'Vallahi bunlardan ne fazla ne de eksik yaparım.' diyerek döndü ve gitti.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: 'Doğru söylediyse kurtuldu.' "[2]

Her ne kadar bir grup İslam âlimi tatavvu'/nafile kavramına farklı tarifler zikretse de, farzın dışında kalan meşru ibadetlerin tümü tatavvu'/nafile kapsamındadır.

Nafile Namazların Fazileti

Nafile ibadetlerin faziletini iki kısıma ayırabiliriz:

- **Nafile ibadetlerin umumi/genel faziletleri**
- **Nafile ibadetlerin hususi/özel faziletleri**

Nafile ibadetlerin genel faydalarını bu bölümde, özel faydalarını her nafile ibadetin altında anlatmaya gayret edeceğiz.

Nafile İbadetlerin Genel Faziletleri

1. Nafile İbadetler Farza Hazırlıktır

Farz namaz öncesinde kılınan nafile namazlar, bizi kalben ve ruhen farz namaza hazırlar. Her birimiz kendimizden biliriz ki; hazırlık yaparak gittiğimiz bir görüşmeden üst seviyede verim elde ederiz. Hazırlıksız yakalandığımız karşılaşmalarda ise, çoğu zaman verim elde edemeyiz. Şayet namaz Yüce Allah'la buluşma ve O'na (celle celaluhu) niyazsa, elbette ona hazırlık yapmak gerekmektedir. İşte abdestten başlayarak farzlar öncesinde uyguladığımız/kıldığımız nafileler, bizleri o büyük buluşmaya, farza hazırlamaktadır.[3]

2. Buhari, 46; Müslim, 11
3. bk. El-Muvâfakât, 2/42

2. Nafileler Farzlarda Oluşan Eksiği Telafi Eder

Bizler insanız; eksiğiz, amellerimiz de kusur ve eksiklikle malul. Ne kadar dikkat edersek edelim, yaptığımız ameller kusurlu olur. Farzlarda oluşan bu kusuru, nafilelerimiz telafi eder.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'İnsanların Kıyamet Günü'nde ilk hesaba çekileceği amel namazdır.'

'Allah bildiği hâlde meleklerine şöyle der, 'Kulumun farz namazlarına bakınız tamam mı? Yoksa eksikleri var mı?' Eğer o kimsenin farz namazları tamam ise sevabı tam olarak yazılır. Farz namazlarında eksikleri varsa Allah şöyle buyurur, **'Bu kulumun kıldığı nafile namazları var mı? Bakınız nafile namazları var ise kulumun farz namazlarından eksiklerini nafilelerle tamamlayınız.'** Sonra diğer ibadetleri de aynı şekilde ele alınır ve hesabı görülür.' "[4]

3. Nafileler Allah'a Yakınlaştırır

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah şöyle buyurdu:

'Her kim benim bir dostuma düşmanlık ederse, ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan bir şeyle yaklaşamaz. **Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben, onu severim.** Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Diliyle de her ne isterse muhakkak onları kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığındırır, korurum. Ben yapmasını dilediğim hiçbir şey hakkında, müminin ölümü karşısındaki tereddütüm gibi tereddüt etmedim. Kulum ölümden hoşlanmıyordu. Ben de kuluma acı gelen şeyi sevmiyordum.' "[5]

Yüce Allah'a yakın olmak; O'nun (celle celaluhu) sevgisini, yardımını ve tevfikini elde etmektir. Ki bu, hem dünya hem de ahiretin saadetidir.

4. Ebu Davud, 864
5. Buhari, 6502

4. Nafileler Kişinin Derecesini Yükseltir

Me'dân ibni Ebî Talha El-Ye'merî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) mevlası Sevbân ile karşılaştım ve kendisine, 'Bana öyle bir amel bildir ki ben onu işleyeyim de onun sayesinde Allah beni cennete koysun.' dedim. -Diğer bir rivayette, 'Allah'a en sevimli gelen ameli bana bildir.' dedim.- Bunun üzerine kendisi sustu. Sonra tekrar kendisine bunu sordum, yine sustu. Sonra üçüncü defa sordum.

Şöyle dedi: 'Bunu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) sormuştum. O da, 'Allah'a çokça secde etmeye bak. Çünkü sen, Allah'a secde ettiğinde bu secde sayesinde Allah, seni bir derece yükseltir, bir hatanı siler.' **buyurdu.**

Me'dân ibni Ebî Talha, 'Bundan sonra Ebû Derdâ ile karşılaştım, kendisine bu konuyu sordum. O da bana Sevbân'ın dediği şeyi söyledi.' demiştir."[6]

Çokça secdeden kasıt, namaz içinde yapılan secdedir.

5. Nafileler Allah Resûlü'nün Sevgisini Arttırır

Allah'ı ve Resûl'ünü sevmek, imanın asıllarındandır. Kişinin Allah'a (celle celaluhu) olan sevgisi O'nun Resûlü'ne ittibayı iktiza eder.

"De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir.' "[7]

Allah'a (celle celaluhu) imanın rükunlarından biri de Allah (celle celaluhu) sevgisidir. Sevgiyse kalbin amelidir. Her insan sevdiğini iddia edebilir. Allah (celle celaluhu) bu ayette "sevgi kanununu" açıklamıştır. Allah (celle celaluhu) sevgisi, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) ittibaya bağlıdır. Kişi, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) ittiba edip, onu örnek aldığı ve sünnetini yaşadığı oranda Allah'ı (celle celaluhu) seviyor demektir.[8]

Nafilelerin büyük çoğunluğunu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) meşru kılmıştır. Riayet ettiğimiz her nafile; bir yandan onun (sallallahu aleyhi ve sellem) üstümüzdeki hakkını yerine getirmemize vesile olurken diğer yandan ona (sallallahu aleyhi ve sellem) olan sevgimizi arttırmaktadır.

6. Müslim, 488
7. 3/Âl-i İmrân, 31
8. bk. 24/Nûr, 63

6. Nafileler İslami Bir Hayat İnşa Eder ve Şeytanın Yollarını Kapatır

Dine verilen en büyük zarar, şeytanın Allah'la aldatmasıdır. Bu da din ehlini, dinin içinden ve din adına bozmasıdır. Bizden önceki kitap ehlini de bu yolla bozmuş, sırat-ı müstakimden "sapkınlar" ve "gazaba uğrayanlar" derecesine savurmuştur. Önce dinden olmayan şeyleri dine sokmuş (bidat), sonra insanların bunları din edinmesini sağlayarak "indirilen" tertemiz dini "uydurulmuş" bozbulanık bir hâle getirmiştir.

Şeytanın yollarını kapatmanın yolu; sünnete ittibadır. Zira sünnet İslami bir hayat inşa eden, şeytanın yollarını kapatan ve temiz fıtratlara yetecek manevi azığı içinde barındıran bir kaynaktır. Sünnete riayet eden; sözlü, bedeni ve kalbi tüm ihtiyaç duyduğu azığın onda olduğunu görecektir. Sünnetten yüz çeviren veya sünnetin cahili; farklı yollara yönelecek ve şeytanın eline düşecektir. Sonra da uydurulmuş bidatlerle kalp hayatını bozacak; hormonlu gıdalarla beslenen bünye gibi kof, sağlıksız ve hantal bir dinî hayatı olacaktır.

Sünnet Tanımıyla Aldanmak!

Âlimlerimiz sünneti/nafileyi/tatavvu'yu/müstehabı şöyle tanımlamışlardır:

"Yapanın ecir aldığı, terk edenin cezalandırılmadığı/günah kazanmadığı şeydir."

Bu tanım; şer'i hükümleri birbirinden ayırmak; her biri emredilmiş farz ve sünnet arasındaki farkı ortaya koymak içindir. Ne yazık ki bu tanım zamanla yanlış anlaşılmış ve sünnet "yapılmayabilir" olarak kodlanmıştır. Elbette bunda cinni şeytanların ve amelsiz bir dini İslam ümmetinde yaygınlaştıran, dini kalpteki inançtan ibaret gören insi şeytanların payı vardır.

Şüphe yok ki; sünnetler farzlar gibi değildir. Ancak sünnetlerin "yapılmayabilir" olarak kodlanması, din açısından tam bir felakettir. Sünnet; Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerimizdeki hakkı, "Muhammedun Resûlullah" şahitliğimizin ete kemiğe bürünmüş hâlidir. Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine ittibamız, Yüce Allah'a olan sevgimizin ispatı, alametidir. Sünnet, ona (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmet olmanın şükrünü eda etmektir. Sünnet; bizleri ona (sallallahu aleyhi ve sellem), yani yolların

en müstakimine götüren bir rehber, onunla (sallallahu aleyhi ve sellem) aramızdaki bağın güçlenmesidir. Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini "yapılmayabilir" olarak kodlayan, ondan (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sünnetinden yüz çeviren ondan değildir.

Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir." [9]

Revatip Sünnetler

Revatip sünnetler; farz namazların öncesinde ve sonrasında Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kıldığı sünnetlerdir.

A. Sabah Namazının Sünneti

Sabah namazının iki rekât sünneti vardır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazı vaktinde ezan ile kâmet arasında iki kısa rekât namaz kılardı." [10]

Sabah Namazının Sünnetine Dair Meseleler

a. Müekked Sünnetlerdendir

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) revâtib sünnetler arasından en çok bu iki rekâta dikkat ederdi.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekâtına devam ettiği kadar hiçbir nafileye devam etmemiştir." [11]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sabah namazının iki rekât nafilesi, dünya ve dünyanın içerisindekilerden daha hayırlıdır." [12]

9. Buhari, 5063; Müslim, 1401
10. Buhari, 619; Müslim, 724
11. Buhari, 1169
12. Müslim, 725

b. Hafif/Hızlı Kılınır

Allah Resûlü iki rekâtı hafif/hızlı kılardı.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber sabah namazından önce kıldığı iki rekâtlık sünnet namazını o kadar hafif kılardı ki ben içimden 'Acaba Fâtiha'yı okudu mu?' derdim."[13]

Ebû Rebâh'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Saîd ibni'l Museyyib, fecir doğduktan sonra iki rekâttan fazla namaz kılan ve kıldığı namazda rükû ve secdelerini uzatan bir adam gördü, onu bu yaptığından nehyetti.

Adam dedi ki: 'Ey Ebâ Muhammed! Namaz kıldım diye Allah bana azap mı edecek?'

Saîd ibni'l Museyyib dedi ki: 'Hayır, ama sünnete aykırı hareket ettiğinden dolayı Allah sana azap edebilir.' "[14]

c. İhlâs ve Kâfirûn Suresi Okunur

Allah Resûlü İhlâs ve Kâfirûn Suresi'ni okurdu.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ay boyunca gözetledim, sabah namazının sünnetinde Kâfirûn ve İhlâs Surelerini okuyordu."[15]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazından önce iki rekât sünnet kılar ve şöyle buyururdu, 'Bu iki sure ne güzeldir. Sabah namazının sünnetinde İhlâs ve Kâfirun sureleri okunur.' "[16]

Sabah namazı sünnetinin hafif olması, Fâtiha ve zam/ek bir sure okumaya engel değildir.

13. Buhari, 1171
14. Es-Sunenu'l Kubrâ, 4445; Ayrıca bk. Darimi, 450
15. Tirmizi, 417
16. İbni Mace, 1150

d. Sünneti Kıldıktan Sonra Uzanmak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra; eşlerinden biri uyanıksa onunla sohbet eder, uyanık değilse sağ tarafına uzanırdı.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekâtını kılardı. Şayet ben uyanık olursam benimle sohbet eder, uyanık olmazsam yanı üzerine uzanırdı."[17]

Hâliyle bu, bir sünnet değil; gecenin yorucu ibadetinden sonra dinlenme ihtiyacıdır.[18]

B. Öğle Namazının Sünneti

Öğle namazından önce ve sonraya dair üç farklı uygulama nakledilmiştir.

1. Önce İki Sonra İki Rekât Kılmak

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte **öğleden önce iki rekât, öğleden sonra iki rekât**, akşamdan sonra iki rekât, yatsıdan sonra iki rekât, Cuma'dan sonra iki rekât namaz kıldım. Akşam ve yatsıya gelince bunları evinde kıldı.'

Mûsâ ibni Ukte, Nâfi'den şunu nakleder, 'Yatsıdan sonra ailesinin yanında kıldı.' "[19]

2. Önce Dört Sonra İki Rekât Kılmak

Ummu Habîbe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir gün ve gecede farzların dışında kılınması gereken on iki rekât sünneti kılarsa, Allah da o kimseye cennette bir köşk yapar. **Dört rekât öğleden önce, iki rekât öğleden sonra**, akşamdan sonra iki rekât, yatsıdan sonra iki rekât, sabah namazından önce iki rekât."[20]

17. Buhari, 1168; Müslim, 743

18. Allah Resûlü'nün (aleyhisselam) uzanmayı emrettiğine dair rivayet için bk. Ebu Davud, 1261; Tirmizi, 420; Zâhirî sahih olsa da ravilerinden A'meş'in (rahimehullah) müdellis olması ve bu hadisi "anane" sigasıyla naklet-mesi, ayrıca Abdulvahid ibni Ziyâd'ın bazı meclislerde A'meş'ten hiçbir hadis bilmeden/duymadan söylemesi, hadis için iki ayrı problemdir. (bk. Mîzânu'l İ'tidâl, 2/224, 2/672, 3517, 5287 No.lu raviler)

19. Buhari, 1172; Müslim, 729

20. Tirmizi, 415

Abdullah ibni Şakîk'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nafile namazlarını sordum.

O da şöyle dedi: '**Kendisi, öğleden önce benim evimde dört rekât namaz kılar sonra mescide çıkar cemaate namaz kıldırır arkasından eve girer iki rekât daha kılardı**. Cemaate akşam namazını kıldırır sonra da iki rekât daha namaz kılardı. Cemaate yatsı namazını kıldırır arkasından benim evime girer ve iki rekât daha namaz kılardı. Geceleyin ise vitirle birlikte dokuz rekât namaz kılardı. Bazı geceler ayakta uzun uzun namaz kılarken bazı geceler de oturarak uzun uzun namaz kılardı. Kıraati ayakta yaptığında, rükû ve secdeyi ayakta yapardı. Kıraati oturarak yaptığında, rükû ve secdeyi oturarak yapardı.' "[21]

3. Önce Dört Sonra Dört Rekât Kılmak

Ummu Habîbe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim öğle namazından önce ve sonra dörder rekât sünnet namazı kılmaya devam ederse cehennem ateşi o kimseye haram kılınır."[22]

Hiç şüphesiz bunların her biri müstakil birer sünnettir ve onun (sallallahu aleyhi ve sellem) farklı zamanlarda farklı uygulamalarına işaret etmektedir. Bu; aynı zamanda onun (sallallahu aleyhi ve sellem) hikmetindendir. Zira o (sallallahu aleyhi ve sellem) tüm ümmeti kucaklayacak bir sünnetin sahibidir. Onun sünnetinde hem hayırda öncü olanlara hem orta yollu olanlara hem de nefsine zulmedenlere uygun salih ameller vardır.[23]

C. İkindi Namazının Sünneti

1. İkindi Öncesinde Dört Rekât Kılmak

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İkindinin farzından önce dört rekât kılan kimseye Allah rahmet etsin."[24]

21. Müslim, 730

22. Ebu Davud, 1269; Tirmizi, 427

23. "Sonra Kitab'ı kullarımızdan seçtiklerimize miras kıldık. Onlardan kimi nefsine zulmeder, kimisi orta yolludur. Kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda yarışıp öne geçer. Bu, büyük lütuf ve ihsanın ta kendisidir." (35/Fâtır, 32)

24. Ebu Davud, 1271; Tirmizi, 430; Hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir. Ebû Dâvud (rahimehullah) sükût ederek

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazının farzından önce dört rekât sünnet kılar bu dört rekât sünnetin arasını bir selamla ayırırdı ki o selamda: 'Allah'a yakın meleklere, peygamberlere ve onlara uyan mümin ve Müslimlere selam olsun.' derdi."[25]

İkindi namazının öncesinde kılınan sünnetle ilgili iki mesele vardır:

a. Bu Sünnetin Meşruiyeti

Konu hakkında varid olan hadislerde teknik/usuli açıdan sorun vardır. Hem rivayetlerin isnadında konuşulmuş hem de sahabenin çoğunluğu Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindiden önce sünnet kıldığını aktarmamıştır.

Râcih olan ikindiden önce sünnet namazın olduğu ancak müekked bir sünnet olmadığıdır. Zira büyük hadis imamları hadisin sahih olduğunu ve onunla amel edilebileceğini tercih etmişlerdir. Ancak bu sünneti sahabenin büyük çoğunluğu nakletmemiştir. Bu da ikindi öncesi sünnetin sürekli olmadığını ara sıra kılınan bir namaz olduğunu gösterir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

b. Nasıl Kılınacağı

Cumhur-u ulema gece ve gündüz kılınan tüm nafilelerin iki rekâtta bir selam verilerek kılınacağını söylemişlerdir.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Gece ve gündüz kılınan (nafile) namazları ikişer ikişer rekâttır."[26]

---

hadisin sıhhatine işaret etmiştir. Tirmizî (rahimehullah) hadisin 'ğarîb hasen' olduğunu söyleyerek hasen olduğuna işaret etmiştir. Bazı âlimler hadisin isnadında bulunan Muhammed ibni Mihrân nedeniyle hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Muhammed ibni Mihrân hakkında ihtilaf edilmiş bir ravidir. (bk. Et-Telhîsu'l Habîr, 2/34-35)

25. Tirmizi, 429; Tirmizî (rahimehullah) bu hadisi iki ayrı yerde rivayet eder. 429 No.lu rivayeti "Alî'nin hadisi hasen hadistir." der. Aynı hadisi 598 No.lu rivayet olarak tekrar zikreder. Her ne kadar isnadlar arasında farklılık olsa da, iki rivayetinde matlai/çıkış noktası Ebû İshâk, Âsım ibni Damre ve Alî şeklindedir. Burada Abdullah ibni Mubârek'in (rahimehullah) Âsım ibni Damre nedeniyle hadise zayıf dediğini aktarır. Ancak Tirmizî (rahimehullah) hadisin hasen olduğunu tercih eder. Hadis âlimleri Âsım ibni Damre'nin, Alî'den (radiyallahu anh) rivayet ettiği hadislerde güvenilir olup olmadığında ihtilaf etmiştir. (Geniş bilgi için bk. Mîzânu'l İ'tidâl, 2/352-353, 4052 No.lu ravi)

26. Ebu Davud, 1295; Tirmizi, 597

Yukarıda zikrettiğimiz Alî (radiyallahu anh) hadisinde her iki rekâtın selamla ayrıldığı rivayetinin de bu kaideyi desteklediğini söylemişlerdir.[27]

2. İkindi Sonrasında İki Rekât

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"İki namaz vardır ki, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onları ne gizli ne de herkesin yanında kıldığı zaman terk ederdi. Bunlar, sabah namazının farzından önce kılınan iki rekât namaz ile ikindi namazının farzından sonra kılınan iki rekât namazdır."[28]

Ebû İshâk'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Esved ile Mesruk, Âişe'nin, 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) her ne vakit ikindi namazından sonra bana gelse iki rekât namaz kılardı.' dediğine şahit olmuşlardı."[29]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettiren Allah'a yemin olsun ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazından sonra kıldığı iki rekât namazı Yüce Allah'a kavuşuncaya kadar terk etmedi. Namaz kılacak takati kalmayıncaya kadar Yüce Allah'a kavuşmadı. Namazlarının (ikindi namazından sonra kıldığı iki rekâtlık namazların) pek çoğunu oturarak kılardı. Daima Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu iki rekâtlık namazı kılardı. Ancak ümmetine ağır gelir korkusu ile bu namazları mescidde kılmazdı. **Ümmetinin sorumluluklarının hafifletilmesi hoşuna giderdi."**[30]

---

27. Bir grup fukahamız (Hanefîler) gündüz kılınan nafile namazların dört rekât şeklinde kılınacağını söylemişlerdir. İmam Tirmizî de Ebû İshâk Es-Subey'î'den; hadiste geçen "Her iki rekâtı teslimle birbirinden ayırdı." ifadesinin "selam vermek" anlamında olmadığını "selam okumak" anlamında teşehhüd duası okumak olduğunu aktarır. Bu âlimlere göre ikindi sünneti ikinci rekâtta selam vermeksizin dört rekât olarak kılınacağını söylemişlerdir.

28. Buhari, 592; Müslim, 835

29. Buhari, 593

30. Buhari, 590; İkindiden sonra kılınan iki rekât sünneti kabul etmeyen ve farklı şekillerde açıklayan âlimlerimiz vardır. Demişlerdir ki;

• "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) öğlen namazından sonra kıldığı sünneti devlet işleri nedeniyle kılamamış, ikindiden sonra fırsat bulunca kılmıştır."

Kureyb'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs, Misver ibni Mahreme ve Abdurrahman ibni Ezher (radiyallahu anhum) beni Âişe'ye (radiyallahu anha) göndererek şöyle dediler: 'Ona hepimizden selam söyle ve ona ikindi namazından sonra kılınan iki rekâtı sor.' Âişe, 'Bunları Ummu Seleme'ye sor.' dedi. Ben onun yanından çıkarak beni gönderenlerin yanına

D. Akşam Namazının Sünneti

1. Akşamdan Önce İki Rekât

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müezzin ezan okuduğu zaman ashab mescidin sütunlarına karşı namaz kılmak üzere yarışırcasına harekete geçerdi. Onlar bu hâlde, akşam namazının farzından önce iki rekât sünnet kılarlarken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldırmak üzere evinden çıkıp gelirdi. Ezan ile kamet arasında uzun zaman geçmezdi.

Osmân ibni Cebele ile Ebû Dâvud Et-Tayâlisî, Şu'be'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir: 'Ezan ile kamet arasında az bir zaman olurdu.' "[31]

Abdullah El-Muzenî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Akşam namazından önce namaz kılın.' Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu ifadeyi üç kere

---

geri döndüm ve Âişe'nin sözünü onlara söyledim. Onlar da beni Âişe'ye sormamı istedikleri şeyleri Ummu Seleme'ye (radıyallahu anh) sormam için geri gönderdiler.

Ummu Seleme (radıyallahu anh) şöyle dedi: 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yasakladığını duydum. Sonra onun ikindiyi kıldıktan sonra bu iki rekâtı kıldığını da gördüm. Ben cariyemi onun yanına göndererek şöyle dedim: 'Onun yanında durarak ona şunu söyle: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ummu Seleme sana diyor ki: 'Senin bu iki rekâtı kılmayı yasakladığını duydum. Oysa sen bunları kılıyorsun.' ' Bunu söyledikten sonra eliyle işaret ederse onun gerisinde dur.'

(Ummu Seleme dedi ki:) 'Cariye bunları yaptı. Peygamber de eliyle işaret etti. Cariye geride durdu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını bitirince şöyle dedi: 'Ey Ebû Umeyye'nin kızı! İkindiden sonra kıldığım iki rekâtı sordun. Bana Abdulkays Kabilesi'nden bazı kimseler geldiler. Ben onlarla meşgul olduğumdan öğle namazından sonra kıldığım iki rekâtı kılamadım.'' " (Buhari, 1233; Müslim, 834)

- Nebi kendisi kılmış ancak ümmetine yasaklamıştır. Bu da ona has olduğunu gösterir.

Âişe Annemizden (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindiden sonra namaz kılardı. Bizi ondan yasaklardı. Kendisi iki orucu birbirine ekler fakat bizim eklememizi yasaklardı." (Ebu Davud, 1280; Hadisin senedinde İbni İshâk vardır. Hadisinin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.)

Bu açıklamaların hiçbiri Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindiden sonra iki rekât sünnet kıldığı gerçeğini değiştirmez. Âişe (radıyallahu anha) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) her gün bu namazı kıldığını haber vermiştir. İbni Hazm (rahimehullah) onlarca sahabiden bu sünneti rivayet etmiştir. (bk. El-Muhallâ, 2/29-47, 285. Mesele)

Yukarıda okuduğumuz açıklamalar bu sünneti izah etmek için yeterli değildir. Zira Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) her gün öğlenin sünnetinden alıkonduğu ve her gün bu sünneti ikindi sonrası kıldığı uzak bir ihtimaldir. Ummu Seleme Annemize böyle bir olay denk gelmiş olabilir. Ancak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) her gün kıldığı bir namazı bu gerekçeyle tevil etmek ikna edici değildir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

31. Buhari, 625

tekrarlamış, üçüncüden sonra insanların bunu sünnet edinmesinden korktuğu için 'dileyen kimse' ifadesini eklemiştir." [32]

Mersed ibni Abdullah El-Yezenî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ukbe ibni Amr El-Cuhenî'nin yanına vardım ve ona şöyle dedim, 'Sana Ebû Temîm hakkında şaşıracağın bir haber vereyim mi? O, akşam namazından önce iki rekât namaz kılıyor.'

Ukbe şöyle dedi: 'Biz de Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bunu kılardık.'

Ben, 'Şu ânda kılmana engel olan nedir?' dedim.

'Meşguliyetler.' diye cevap verdi." [33]

2. Akşam Namazından Sonra İki Rekât

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğleden önce iki rekât, öğleden sonra iki rekât, **akşamdan sonra iki rekât** yatsıdan sonra iki rekât, Cuma'dan sonra iki rekât namaz kıldım. Akşam ve yatsıya gelince bunları evinde kıldı.

Mûsâ ibni Ukbe (rahimehullah), Nâfi'den (rahimehullah) şunu nakleder: 'Yatsıdan sonra ailesinin yanında kıldı.' " [34]

Ummu Habîbe Annemiz'den (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir gün ve gecede farzların dışında kılınması gereken on iki rekât sünneti kılarsa, Allah'ta o kimseye cennette bir köşk yapar. Dört rekât öğleden önce, iki rekât öğleden sonra, **akşamdan sonra iki rekât**, yatsıdan sonra iki rekât, sabah namazından önce iki rekât." [35]

32. Buhari, 1183

33. Buhari, 1184; Bazı âlimler akşam namazının vaktinin dar olduğunu, bu namaz kılındığı takdirde farzın gecikeceğini söylemişlerdir. Şâfiî âlimlerden Nevevî (rahimehullah) şöyle cevap verir:
"Buna itiraz edenlerin, 'Akşam namazının gecikmesine sebep olur.' sözlerine gelince, bu sünnete aykırı bir hayalden ibarettir ve buna iltifat edilmez. Bununla birlikte bu iki rekâtı kılmak çok az bir zaman alır ve bundan dolayı namaz ilk vaktinden ancak çok kısa bir süre gecikmiş olur." (El-Minhâc, 836 No.lu hadis şerhi)

34. Buhari, 1172; Müslim, 729

35. Tirmizi, 415

Akşam Sonrası Sünnette Ne Okunur?

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) akşam namazının farzından sonraki iki rekâtla, sabah namazından önceki iki rekâtta okuduğu Kâfirûn ve İhlâs Surelerini kaç kere işittiğimi sayamam."[36]

Akşamdan Sonra Iki Rekât Dışında Sünnet Var mıdır?

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) sahih yollarla sabit olan; akşam namazından sonra iki rekât namaz kıldığıdır. Bunun dışında sahih yollarla sabit olan bir sünnet yoktur. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.[37]

---

36. Tirmizi, 431

37. Bazı rivayetlerde akşamdan sonra iki rekât dışında sünnetler varid olmuştur. Bu rivayetler zayıftır. Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Kim akşam namazından sonra altı rekât nafile namaz kılar ve aralarında da kötü söz söylemezse on iki yıllık ibadet sevabına denk sevap kazanmış olur.'

Tirmizî: 'Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

'Kim akşam namazından sonra yirmi rekât nafile kılarsa Allah'ta ona cennette bir ev yapar.'

Ebû Hureyre hadisi garibtir. Bu hadisi sadece Ömer ibni Abdullah ibni Ebî Has'am'dan, Zeyd ibni Hubâb'ın rivayetiyle bilmekteyiz.

Muhammed ibni İsmâîl El-Buhârî'den işittim şöyle diyordu: 'Ömer ibni Ebû Has'am bilinmeyen ve hoş karşılanmayan bir kimsedir. Gerçekten o zayıf sayılmaktadır.' " (Tirmizi, 435 ve açıklaması)

Görüldüğü gibi Tirmizî (rahimehullah) ve kendisinden naklettiği Buhârî (rahimehullah) hadisin zayıf olduğuna hükmetmişlerdir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim, akşam namazı ile yatsı namazı arasında on iki rekât namaz kılarsa Allah, o kimse için cennette bir köşk inşa eder." (İbni Mace, 1373)

İbni Mace'nin (rahimehullah) rivayet ettiği hadisin isnadında Ya'kûb ibni Velîd El-Medînî vardır. Bu kişi için Ahmed ibni Hanbel (rahimehullah), "Büyük yalancılardandı, hadis uydururdu." demiştir. Ebû Hâtim Er-Râzî (rahimehullah) ve Yahyâ ibni Saîd El-Kattân (rahimehullah) onun yalancı olduğunu söylemişlerdir. (bk. Mîzânu'l İ'tidâl, 4/455, 9829 No.lu ravi)

Yukarıda Tirmizî (rahimehullah) bu hadisi temrîz sigasıyla (ruviye) naklederek zayıflığına işaret etmiştir.

Rivayetler ile ilgili farklı bir değerlendirme için şunu zikredebiliriz: Şevkânî (rahimehullah) Neylu'l Evtâr'da konuyla ilgili tüm rivayetleri zikretmiş, rivayetlerin her birinin zayıflık yönünü belirtmiş sonra "Hadislerin çoğu zayıf olsa da her birini toplu olarak değerlendirdiğimizde delil olmaya uygundur; özellikle de faziletli ameller babında…" (Neylu'l Evtâr, 947-948 No.lu hadis şerhi) demiştir.

Konu hakkında ilmî bir ihtilaf bulunsa da kanaatimiz; halk arasında "evvâbîn namazı" olarak bilinen bu amel sünnet değildir. Zira namaz hakkında varid olan rivayetler şiddetli zayıftır. Zayıflığı şiddetli olan rivayetler bir araya geldiğinde -ki bazısının uydurma olma ihtimali vardır- birbirine kuvvet katmaz. Ayrıca sahih rivayetlerde -ileride geleceği gibi- evvâbîn namazı, kuşluk namazıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

E. Yatsı Namazının Sünneti

Yatsı Namazından Sonra İki Rekât

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğleden önce iki rekât, öğleden sonra iki rekât, akşamdan sonra iki rekât, **yatsıdan sonra iki rekât**, Cuma'dan sonra iki rekât namaz kıldım. Akşam ve yatsıya gelince bunları evinde kıldı.

Mûsâ ibni Ukte (rahimehullah), Nâfi'den (rahimehullah) şunu nakleder: 'Yatsıdan sonra ailesinin yanında kıldı.' "[38]

Ummu Habîbe Annemizden (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir gün ve gecede farzların dışında kılınması gereken on iki rekât sünneti kılarsa, Allah'ta o kimseye cennette bir köşk yapar. Dört rekât öğleden önce, iki rekât öğleden sonra, akşamdan sonra iki rekât, **yatsıdan sonra iki rekât**, sabah namazından önce iki rekât."[39]

Yatsı namazından sonra kılınan bu iki rekât sünnettir. Bunun dışında **sahih** ve **sarih** yolla bir sünnet varid olmamıştır.[40]

F. Revatip Sünnetlerle İlgili Genel Meseleler

1. Revatip Sünnetlerin Fazileti

Ummu Habîbe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir gün ve gecede farzların dışında kılınması gereken on iki rekât sünneti kılarsa, Allah da o kimseye cennette bir köşk yapar. Dört rekât öğleden önce, iki rekât öğleden sonra, akşamdan sonra iki rekât, yatsıdan sonra iki rekât, sabah namazından önce iki rekât."[41]

38. Buhari, 1172; Müslim, 729

39. Tirmizi, 415

40. Yatsının sünnetine dair varid olan rivayetler, isnadlarında zayıflık olması yanında, yatsının revâtib sünneti değil, yatsıdan sonra başlayan gece namazı olarak anlaşılabilir. (bk. Ebu Davud, 1303) Rivayetlerin senet ve metin yönünden değerlendirilmesi için bk. Neylu'l Evtâr, 897 No.lu hadis şerhi

41. Tirmizi, 415

Revatip sünnetleri muhafaza etmek, her gün için kişiye cennette bir ev kazandırır. Bu hadis aynı zamanda ilk nesillerin sünnete bağlılık ve öğrendikleriyle amel etme hususundaki titizliklerini gösterir. Onlara asırlarca sürecek bir örneklik kazandıran da bu hassasiyetleri olsa gerektir. Rivayeti nakleden Ummu Habibe Annemiz, "Ben, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) duydum duyalı bunları hiç bırakmadım."[42] demiştir.

2. Aslolan Evde Kılınmasıdır

Zeyd ibni Sâbit'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), '(Nafile) namazlarınızı evlerinizde kılmaya bakınız. Çünkü farz namaz dışında kişinin en hayırlı namazı evinde kıldığıdır.' buyurdu."[43]

Ka'b ibni Ucre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün Abduleşheloğullarının mescidine gelip akşam namazını orada kıldı. Namazını bitirince namaz kılan kimseler gördü.

Bunun üzerine, 'Bu evlerde kılınması gereken bir namazdır.' buyurdu."[44]

Abdullah ibni Sa'd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Evimizde kıldığımız namaz mı yoksa mescidde kıldığımız namaz mı daha değerlidir?' diye sordum.

O da şöyle buyurdu: 'Görmüyor musun evim mescide ne kadar da yakındır. Evimde namaz kılmam mescidde kılmaktan bana daha sevimlidir. Farz namaz bunun dışındadır.' "[45]

Aslolan revâtib sünnetlerin (ve tüm nafilelerin) evde kılınmasıdır. Bazen özel sebeplerle mescidde revâtib sünnetler kılınabilir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nadiren de olsa mescidde revâtib sünnetleri kılmıştır. Aksi hâlde sahabenin onun revâtib sünnetlerini öğrenmesi mümkün olmazdı.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğleden önce iki rekât, öğleden sonra iki

42. Müslim, 728
43. Buhari, 6113; Müslim, 781
44. Ebu Davud, 1300; Tirmizi, 604
45. İbni Mace, 1378

rekât, akşamdan sonra iki rekât, yatsıdan sonra iki rekât, Cuma'dan sonra iki rekât namaz kıldım. Akşam ve yatsıya gelince bunları evinde kıldı.

Mûsâ ibni Ukbe (rahimehullah), Nâfi'den (rahimehullah) şunu nakleder, 'Yatsıdan sonra ailesinin yanında kıldı.' "[46]

Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh) öğle ve akşam sünnetlerini mescidde; yatsı ve Cuma sünnetini evde kıldığını açıkça belirtmiştir. Buna binaen; öğretme konumunda olan ve örnek olan insanların ara sıra mescidde nafile kılması Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetlerindendir.

Evde Nafile Kılmanın Hikmeti

• Bu hikmetlerden ilki; evleri salih amelle ihya etmek, manevi olarak kabir hâline çevirmemektir.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bazı namazlarınızı evinizde kılın! Evlerinizi kabirlere çevirmeyin!"[47]

Zira içinde namaz kılınmayan yani Allah'ın (celle celaluhu) zikredilmediği evler ölü evlerdir.

Ebû Mûsâ'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ı zikreden ile zikretmeyen arasındaki fark ölü ile diri arasındaki fark gibidir."[48]

Buradan anlıyoruz ki; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) farzların mescidde ve cemaatle kılınması dışında bir dinî hayat düşünmediğinden nafilelerin evde kılınmasını tavsiye ederdi. Bugün ise ne yazık ki mescidde ve cemaatle namaz unutulmuş, terk edilmiş sünnetlerdendir. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) mescidlerdeki hayrın nafile vesilesiyle evlere taşınmasını istediğinden, bu tavsiyede bulunmuştu. Bugün bizler ise evlerdeki hayrın (!) mescide taşınması için didiniyoruz. İnna lillahi ve inna ileyhi raciun.

46. Buhari, 1172; Müslim, 729
47. Buhari, 432; Müslim, 777
48. Buhari, 6407; Müslim, 779

Câbir'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz namazı mescidde kıldığında namazından bir hisse de evine ayırsın. Çünkü Allah, onun namazı nedeniyle onun evinde bir hayır yaratır." [49]

• Bu hikmetlerden bir diğeri ihlası korumaktır. Şöyle ki; farz namazlarda tüm insanlar eşittir. Farzlarda zorunluluk olduğundan riya nadirdir. Ancak sünnetlerde zorunluluk yoktur. Her insan iman ve salih ameldeki payı oranında sünnetleri kılar. Hâliyle sünnetlerde riya kapısı açıktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) evlerde nafile kılmayı teşvik ederek, ihlaslı ve riyadan korunmuş amele teşvik etmiştir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir. [50]

3. Aslolan Gece ve Gündüz Nafilelerin İki İki Kılınmasıdır

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) genel uygulaması nafilelerin ikişer rekât olarak kılınmasıdır. Diğer bir ifadeyle her iki rekâtta bir selam verilmesidir.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Birisi gelip Resûlulah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazının nasıl kılınacağını sordu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: 'Gece namazı ikişer rekât hâlinde kılınır. Fakat sizden biri sabah namazının vaktinin gireceğinden endişe ederse bir rekât kılar. Böylece bu bir rekâtlık namaz onun daha önce kıldığı rekâtları tekleştirir (vitir).' " [51]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Gece ve gündüz kılınan (nafile) namazları ikişer ikişer rekâttır." [52]

49. Müslim, 778

50. bk. El-Minhâc, 777 No.lu hadis şerhi

51. Buhari, 990; Müslim, 749

52. Ebu Davud, 1295; Tirmizi, 597; Muhaddisler hadiste geçen نَهَارٌ / gündüz lafzının sahih olup olmadığında ihtilaf etmişlerdir. Tirmizî (rahimehullah) hem muhaddislerin endişesini hem de âlimlerin görüşünü şöyle özetler:
"Şu'be'nin arkadaşları İbni Ömer'in hadisinin rivayetinde kimi merfu kimi de mevkuf rivayet ederek ayrılmış oldular. Yine Abdullah El-Ömerî'den Nâfi yoluyla bu hadisin bir benzeri rivayet edilmiştir. Sahih olan İbni Ömer'in rivayet ettiği 'Gece namazları ikişer ikişer rekâttır.' hadisidir. Güvenilen raviler Abdullah ibni Ömer'den bu hadisi bize aktarmışlar ve 'gündüz namazları' dememişlerdir. Yine İbni Ömer'den şöyle bir rivayet vardır. 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin ikişer ikişer, gündüz ise dört rekât olarak kılardı.'

Bu konuda ilim adamlarından bir kısmı 'Gece ve gündüz namazları ikişer ikişerdir.' demektedirler. Şâfiî ve Ahmed bunlardandır.
Diğerleri ise: 'Gece namazları ikişer ikişerdir.' Gündüz namazları ise öğle ve ikindinin ilk sünnetleri gibi 'Dörder dörderdir' demektedirler. Sufyân Es-Sevrî, İbni Mubarek ve İshâk bunlardandır." (Tirmizi, 597 No.lu hadisin açıklaması)
Buna göre muhaddislerin bir kısmı üç sebeple 'gündüz' ifadesini zayıf görmüşlerdir.

- Hadisi Şu'be'den (rahimehullah) nakleden ashabı bazen mevkuf (sahabi sözü) bazen de merfu (Resûlullah sözü) olarak rivayet etmişlerdir. (bk. Tirmizi, 597) Bu da hadiste idtıraptır (çelişki/zıtlık) ve 'idtırap' zayıflık sebebidir. Zira ravilerin çelişkiye düşmesi onların hıfzında yani 'dabt' sıfatında sorun olduğunu gösterir.
- İbni Ömer'den hadisi nakledenlerin çoğu yalnızca 'gece namazı' şeklinde rivayet etmiş, 'gündüz' lafzını zikretmemişlerdir. Bu nedenle başta hadisi rivayet eden Tirmizî (rahimehullah) ve Nesâî (rahimehullah) bu lafzın hatalı olduğunu ifade etmişlerdir. (bk. Tirmizi, 597; Nesai, 1666)
- Abdullah ibni Ömer'in (radiyallahu anh) gündüz namazlarını dört rekât olarak kıldığı nakledilmiştir. Şayet bu hadiste olduğu gibi gündüz namazları iki rekât olsa İbni Ömer (radiyallahu anh) aktardığı hadise muhalefet etmez, rivayet ettiğine uygun amel ederdi.

Bu hadisteki 'gündüz' ziyadesini sahih kabul eden âlimler de olmuştur. İbni Huzeyme, İbnu Hibbân, hadisi rivayet ettikten sonra sükût ederek Ebû Dâvud, Nevevî, Irâkî bu âlimlerden bazılarıdır.
Bu rivayetten bağımsız olarak İmam Buhârî (rahimehullah) istikra metoduyla tüm nafilelerin ikişer rekât kılınması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. İstikra metodu; bir konuya delalet eden cüzi/tekil örnekleri bir araya toplayarak külli/genel bir neticeye varmaktır. Sahîh'inde Kitâbu't Teheccud, 25. Bab'da 'Tatavvu/Nafile Namazların İkişer Rekât Kılınacağı Hakkında Bab' başlığı altında şunları kaydeder:

'Tatavvu/Nafile Namazların İkişer Rekât Kılınacağı Hakkında Bab

(1162) Câbir İbni Abdullah (radiyallahu anh) şöyle demiştir:
'Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) bize her işte **istihareyi** Kur'ân'dan bir sure öğretir gibi öğretiyordu. O, 'Sizden biriniz bir iş yapmak istediğinde farz dışında **iki rekât** namaz kılsın. Sonra da şöyle dua etsin:
'Allah'ım, senin ilminden hayırlısını talep ediyor, senin kudretinden güç talep ediyorum. Senin yüce lütfundan istiyorum. Sen güç yetirirsin. Ben yetiremem. Sen bilirsin. Ben bilemem. Sen gaybleri bilensin. Allah'ım, bu işin benim dinim, dünyam ve sonum hakkında hayırlı olduğunu biliyorsan onu benim için takdir et. Bana onu kolaylaştır. Sonra onu benim hakkımda bereketli kıl. Eğer bu işin benim dinim dünyam ve sonum hakkında kötü olduğunu biliyorsan beni ondan onu da benden uzak kıl. Hayırlı olan her nerede ise onu benim için takdir et. Sonra da beni ondan razı kıl.' Bu duayı edip ihtiyacını söylesin.'
(1163) Ebû Katâde El-Ensârî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
'Sizden birisi **mescide girdiğinde iki rekât namaz** kılmadan oturmasın.'
(1164) Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bize **iki rekât namaz kıldırdı.** Sonra da namazdan sonra kalkıp gitti.'
(1165) Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber öğleden önce ve sonra, cumadan sonra, akşam namazından sonra ve yatsıdan sonra **ikişer rekât** namaz kıldım.'
(1166) Câbir ibni Abdullah (radiyallahu anh) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbede şöyle dediğini bildirmiştir:
'Sizden birisi **imam hutbe okurken camiye girerse iki rekât** namaz kılsın.'
(1167) Mucâhid'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:
'İbni Ömer evine gitti. Kendisine, 'İşte Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye girdi.' denildi. İbni Ömer şöyle dedi: 'Bunun üzerine ben de Kâbe'ye gittim. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) oradan çıktığını gördüm. Kapıda Bilâl vardı.
Ben, '**Bilâl, Allah Resûlü** (sallallahu aleyhi ve sellem) **Kâbe'de namaz kıldı mı?**' diye sordum.

Aslolan gece ve gündüz nafilelerini ikişer rekât olarak kılmak olsa da, bazen dört rekât olarak da kılınabilir. Zira bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) dört rekât olarak kıldığı da varid olmuştur:

Ebû Seleme ibni Abdurrahman'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radiyallahu anha), 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da namazı nasıldı?' diye sordum.

Âişe şöyle dedi: 'Resûlullah ne Ramazan'da ne de başka zaman on bir rekâttan fazla gece namazı kılmamıştır. **Önce dört rekât kılardı.** Bu rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! **Sonra dört rekât** daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra üç rekât kılardı.'

'Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Vitir kılmadan uyuyor musun?' diye sordum. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Âişe! Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz.' dedi.' "[53]

4. Revatip Sünnetler Oturarak Kılınabilir

Güç yetirenin ayakta namaz kılması (kıyam) farz namazlar için rükundur. Nafile namazlarda kıyam, namazın rüknu değildir. Dileyen nafile namazı oturarak kılabilir.

Basur (hemeroid) hastası olan İmrân ibni Husayn Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) oturarak namaz kılmanın hükmünü sordu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle cevap verdi:

Bilâl, 'Evet.' dedi.
'Nerede kıldı?' dedim.
Bilâl, 'Şu iki direğin arasında. Sonra da çıkıp Kâbe'nin damında **iki rekât** kıldı.' dedi.'
Buhârî şöyle dedi:
'Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bana **iki rekât kuşluk namazı** kılmayı tavsiye etti.'
Itbân (radiyallahu anh) şöyle dedi:
'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Ebû Bekir kuşluk vakti evime geldiler. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasında saf yaptık. O da bize iki rekât namaz kıldırdı.' (Buhari, Kitâbu't Teheccud, 25. Bab)"

53. Buhari, 1147; Müslim, 738; Bazı âlimlerimiz bu rivayeti "Gece namazı iki ikidir." hadisi ışığında anlayıp, "Tüm nafileler iki rekât kılınmalıdır." demişlerdir. Biz Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) farklı uygulamalarının müstakil birer sünnet olarak anlaşılmasının -genel anlamda- Şâri'nin gözettiği hikmetlere daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Zira sünnete muhatap olan ümmet içinde, farklı imani seviyelere sahip insanlar vardır ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünneti her birini kucaklamaktadır. Kaldı ki; onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnet namazları, zikirleri ve vb. tüm uygulamalarında bu çeşitliliği görmek mümkündür. Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alması, namaz sonrası yaptığı zikir adetleri, revâtib sünnetleri, gece namazı ve vitri, kuşluk namazı bu çeşitliliğin örneklerindendir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

"Ayakta kılmak daha faziletlidir. Oturarak kılan ayakta kılan kimsenin sevabının yarısı kadar sevap alır. Yatarak kılan ise oturarak kılan kimsenin sevabının yarısı kadar sevap alır." [54]

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bir kimsenin oturarak kıldığı namaz, yarım namazdır.' diye buyurduğu bana bildirildi. Bunun üzerine kendisinin yanına gittim. Kendisini, oturarak namaz kılarken buldum. Elimi başının üzerine koydum.

Bana, 'Ey Abdullah ibni Amr neyin var?' buyurdu.

Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü, senin, 'Bir kimsenin oturarak kıldığı namaz yarım namazdır.' diye buyurduğun bana bildirildi, ama sen de oturarak namaz kılmaktasın?' dedim.

O da, 'Evet öyle ama ben, sizden birisi gibi değilim.' buyurdu." [55]

Kişi oturarak nafile namaza başlayabileceği gibi, ayakta başlayıp sonra oturabilir. Yine oturduktan sonra tekrar kalkıp kıyamda namaza devam edebilir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) yaşlandığı zamana kadar gece namazını oturarak kıldığını görmedim. Ta ki, yaşlandığında oturarak kıraat eder, okuduğu sureden otuz veya kırk ayet kaldığında ayağa kalkar bunları okuduktan sonra rükûya giderdi." [56]

5. Revatip Sünnetlerin Kazası

Vakitler bölümünde geçtiği gibi, herhangi bir özürle kılınmamış namaz, o özür giderildiğinde kılınabilir. **Bu; namazın kazası değil**, bizzat şeriatın özür ehline tanıdığı bir fırsattır.

Uykuda kalma, unutma, kamet okunduğu için farz namazı kılma zorunluluğu, İslam toplumunun işleri nedeniyle namazı kılamama bu özürlerden bazılarıdır.

54. Buhari, 1115
55. Müslim, 735
56. Buhari, 1148; Müslim, 731

• **Uykuya kalmak**

Amr ibni Umeyye Ed-Damrî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir seferinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulunuyorduk. Sabah namazına Güneş doğuncaya kadar uyanamadılar, uyandıklarında, 'Bu yerden biraz uzaklaşınız.' buyurdu. Sonra Bilâl'e emretti, o da ezan okudu, sonra hepsi abdest aldılar ve sabah namazının sünnetini kıldılar, tekrar Bilâl'e kamet etmesini emretti ve ashabına sabah namazını kıldırdı."[57]

• **Farz namaza yetiştiği için sünneti kılamamak**

Kays ibni Amir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının farzından sonra namaz kılan birini gördü ve bunun üzerine, 'Sabah namazı iki rekâttır.' buyurdu.

O adam da, 'Ben farzdan önceki sünneti kılmamıştım o ikisini kılıverdim.' deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) seslenmedi."[58]

• **İslam toplumunun işleri nedeniyle sünneti kılamamak**

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını bitirince şöyle dedi: 'Ey Ebû Ümeyye'nin kızı! İkindiden sonra kıldığım iki rekâtı sordun. **Bana Abdulkays Kabilesi'nden bazı kimseler geldiler. Ben onlarla meşgul olduğumdan öğle namazından sonra kıldığım iki rekâtı kılamadım.** İşte (ikindiden sonra kıldığım) o iki rekât bu (öğle namazından sonra kılmam gerektiği hâlde kılamadığım) iki rekâttır.' "[59]

Bir özür nedeniyle kılınmamış namazlar, namaz kılmanın yasaklandığı vakitlere denk gelse dahi kılınabilir. Yukarıda verdiğimiz son iki örnek bunun delillerindendir. Sahabi kılmadığı sabah namazı sünnetini sabah namazından sonra; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kılamadığı öğlen sünnetini ikindiden sonra kılmıştır. Her iki vakitte (sebepsiz) namaz kılmanın yasaklandığı vakitlerdir.

57. Ebu Davud, 444; Kıssanın aslı için bk. Buhari, 595; Müslim, 680
58. Ebu Davud, 1267
59. Buhari, 1233; Müslim, 834

6. Farz ve Nafile Namazın Arasını Ayırmak

Farz namazı kıldıktan hemen sonra revâtib sünnet kılmak doğru değildir. Farz ile revâtib sünnetlerin ayrılması için konuşmak veya yer değiştirmek gerekir.

"Nâfi' ibni Cubeyr (rahimehullah), Sâib ibni Yezîd'e (radiyallahu anh) haber gönderdi. Muâviye'nin (radiyallahu anh) namaz hususunda Sâib'de (radiyallahu anh) gördüğü şeyi soruyordu. O da şöyle demiştir: 'Evet, onunla (Muâviye ile) birlikte mescidde bulunan özel odada cuma namazı kılmıştım. İmam selam verdiğinde bulunduğum yerde ayağa kalktım ve (nafile) namaz kıldım. Kendisi, içeri girdiğinde bana haber gönderdi ve şöyle dedi: 'Bu yaptığını bir daha yapma. Cuma namazını kıldığında konuşmadıkça veya dışarı çıkmadıkça namazın arkasından (bulunduğun yerde) bir namaz daha kılma. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize, konuşmadıkça veya mescidden çıkmadıkça bir namazın arkasına bir başka namaz eklememeyi emretti.' ' "[60]

Nâfi'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer bir adamı cuma günü mescidde cuma namazını kıldığı yerde iki rekât namaz kılarken gördü, hemen ona engel oldu ve 'Cumayı dört rekât olarak mı kılıyorsun?' dedi.

Abdullah ibni Ömer, cuma günü Cumadan sonra evinde iki rekât namaz kılar ve 'Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle yapardı.' derdi."[61]

7. Aynı Yerde Namaz Kılmak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı (radiyallahu anhum) bir yeri âdet edinerek nafile namaz kılmışlardır.

Yezîd ibni Ebî Ubeyd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Seleme ibni'l Ekvâ ile birlikte mescide gelirdim. O, mushafın yanındaki direğin kenarında namaz kıldırdı.

Ona, 'Ey Ebâ Muslim, bana öyle geliyor ki bu direğin yanında namaz kılmak için çaba harcıyorsun.' dedim.

60. Müslim, 883
61. Ebu Davud, 1127

O da, 'Evet, çünkü Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) burada namaz kılmak için fırsat kolladığını gördüm.' diye cevap verdi."[62]

Mescidin belli bir noktasında; farz ve nafileyi birleştirmeye sebep olmadıkça veya kulluğu zedeleyecek riya/şöhret gibi bir afete sevk etmedikçe ya da orayı mülk edinmek gibi bir zorbalığa sebep olmadıkça namaz kılınabilir.[63]

8. Kamet Okunduktan Sonra Nafile Kılınmaz

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaz için kamet getirildiğinde artık farz namaz dışında başka namaz kılmak yoktur."[64]

62. Buhari, 502; Müslim, 509

63. Mescidin bir yerini âdet edinerek namaz kılmayı yasaklayan hadisler varid olmuştur. Bunların bir kısmı zayıftır. (bk. Ebu Davud, 1006-1007) Bir kısmı ise sahih hadisler ışığında anlaşılmalıdır:

Abdurrahman ibni Şibl'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kişinin namaz kılarken karganın yem toplaması gibi acele ederek yatıp kalkmasını, yırtıcı hayvanlar gibi kollarını yayıp oturmasını, **devenin ağılda bir yeri kendisine yer edindiği gibi mescidde kendisine bir yer edinmesini yasakladı.**" (Ebu Davud, 862; Nesai, 1112) Bu hadisin lafızları Kuteybe'ye aittir.

Hadisin sonunda yer alan ifadede kastedilen özel bir anlam olmalıdır.

Nevevî (rahimehullah) şöyle der:

"Bu hadiste namazı, eğer bir fazileti bulunuyorsa belli bir yerde devamlı kılmakta bir sakınca olmadığı anlaşılmaktadır. **Yasak ise** kişinin mescidde belli bir yeri devamlı tutması hakkındadır. Çünkü böyle bir işte ne fazilet vardır ne buna gerek vardır. Faziletli olma hâlini az önce zikrettik. Bir ilmi ders olarak okutmak yahut fetva vermek ya da hadis dinlemek ve buna benzer gerek duyulan şeyler söz konusu ise bunda kerahat yoktur. Aksine böyle bir iş mustehâb olur. Çünkü bu, hayır yollarını kolaylaştırmak türündendir. Kâdî İyâd -Allah ondan razı olsun- gereksiz yerde bir yeri sabit olarak yer edinmenin mekruh olup olmadığı hususunda selefin farklı görüşlere sahip olduğunu, ihtiyaç olması halinde ise belirttiğimiz şekilde ittifak ettiklerini nakletmektedir." (El-Minhâc, 509 No.lu hadis şerhi)

İbni Hacer (rahimehullah) şöyle der: "Yasağın hikmeti şöhret, riya, duyulmak; alışkanlıklara, zevklere ve şehvetlere bağlılık gibi şeylere sevk etmesidir. Bunların her biri (kulluk) afetlerindendir ve bunlardan imkân dâhilinde uzak durmanın gerekliliği belli olmuştur." (Avnu'l Ma'bûd, 862 No.lu hadis şerhi)

"Bir grup âlim bu meseleyi yukarıda zikredilen farz ve nafile arasını ayırmak olarak anlamışlardır. Bir yeri âdet edinerek namaz kılanın farz ve nafile arasını birleştireceğini bunun da yasak olduğunu söylemişlerdir." (Neylu'l Evtâr, 1147-1148 No.lu hadis şerhleri)

Derim ki: Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yasaklaması ve kendi yapması; bu nehyin haramlık gerektiren kesin bir nehiy olmadığını, irşad gerektiren bir nehiy olduğunu gösterebilir:

Yine bu, âdeta bir yeri mülk edinen ve başkalarının orayı kullanmasına müsaade etmeyen zorbalık için yapılan bir nehiy de olabilir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

64. Müslim, 710

Abdullah ibni Mâlik ibni Buhayne'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) farz namaz için kamet getirilirken bir adamın iki rekât namaz kıldığını gördü. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan çıkınca orada bulunanlar etrafını sardı. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama (ikaz sadedinde) şöyle buyurdu: 'Sabah namazını da mı dört rekât kılıyorsun, sabah namazını da mı dört rekât kılıyorsun?' "[65]

Nafile namaz kılarken kameti duyan namazdan çıkar ve imamla birlikte farz namazı kılar. Bunun gerekçesi şudur:

- Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda açık emir vermiştir ve kamet verilmesine rağmen namazına devam eden kişiyi uyarmıştır.
- İmamla beraber ihram tekbirini almak sünnet namazdan daha faziletlidir.

Ömer ibni'l Hattâb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim kırk gece mescidde cemaatle namaz kılar ve bu süre içerisinde yatsı namazının ilk rekâtını kaçırmazsa Allah bu yaptığından dolayı o kimseyi ateşinden azad eder."[66]

- Bir özürden dolayı yapılamayan salih amelin ecri alınır.

Ebû Burde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yezîd ibni Ebî Kebşe ile yolculuk ediyordum. O sıra Yezîd oruçlu idi. Kendisine Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den defalarca işittiğim şu hadisi aktarmıştım: 'Kul hastalandığında veya yolculuğa çıktığında sağlıklı iken veya yolculuğa çıkmadan önce yapmış olduğu amellerin sevabını aynen alır.' "[67]

Hangi salih amel olursa olsun, özür nedeniyle yapamayan onun ecrine ortaktır.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebûk Gazvesi'nden dönüp de Medine'ye yaklaştığında şöyle buyurdu: 'Şüphesiz Medine'de öyle kimseler var ki her nerede yü-

65. Buhari, 663; Müslim, 711
66. İbni Mace, 798
67. Buhari, 2996

rüyüp yol almışsanız, hangi vadiyi kat edip geçmişseniz mutlaka onlar da sizinle beraberdi.' "[68]

• Sünnet kıldığı takdirde imamla birlikte ihram tekbirine yetişemeyecektir. Bu faziletin telafisi yoktur. Sünnetten çıkıp imamla farzı kıldığında, namaz sonrasında sünneti kılabilecektir.

Kays ibni Âmir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının farzından sonra namaz kılan birini gördü ve bunun üzerine, 'Sabah namazı iki rekâttır.' buyurdu.

O adam da, 'Ben farzdan önceki sünneti kılmamıştım o ikisini kılıverdim.' deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) seslenmedi."[69]

Telafisi olan bir amel için telafisi olmayan bir fazileti terk, kulluk fıkhına uygun olmasa gerektir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

9. Ezanla Kamet Arasında İki Rekât Sünnet

Abdullah ibni Muğaffel'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Her ezan ile kamet arasında bir namaz vardır. Her ezan ile kamet arasında bir namaz vardır. Her ezan ile kamet arasında bir namaz vardır.'

Ravi der ki: 'Üçüncüde 'dileyen kimse için' buyurdu.' "[70]

Her vakit namaz öncesinde, ezanla kamet arasında müstakil bir sünnet olarak iki rekât namaz kılmak sünnettir.

10. Yolculukta Revatip Sünnetleri Kılmak[71]

Gece Kılınan Nafileler

Yatsı namazından sonra sabah namazına kadar nafile namazlara "kıyamu'l leyl/gece namazı" denir. Gece kılınan nafileler dört kısıma ayrılır:

• Uyuyup uyandıktan sonra kılınan namaz **teheccud namazıdır**. Keli-

68. Buhari, 4423
69. Ebu Davud, 1267
70. Buhari, 627; Müslim, 838
71. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 220

menin kökü olan h-c-d uyku anlamındadır. Teheccud ise uykuyu gidermek anlamında, uykudan kalkmaya işarettir.[72]

- Gece namazı Ramazan ayında kılınıyorsa teravihtir.
- Gece namazı Ramazan dışında ve uyumadan önce kılınıyorsa gece namazıdır.
- Gece namazının kendisiyle sonlandığı namaz vitirdir.

A. Gece Namazı

1. Gece Namazının Önemi ve Fazileti

a. Gece Namazı Ruhu Terbiye Eder Kalbi Arındırır

"Ey örtüsüne bürünen/(nübüvvet) yükünü yüklenen (Peygamber)! (İçinde dinleneceğin) az bir kısmı hariç geceleyin kalk! Yarısı kadar ya da biraz eksilt veya ona biraz ekle. Kur'ân'ı (iyice bellemek ve derin düşünebilmek için) tertil üzere (tane tane, ağır ağır) oku."[73]

Gece namazı; Yüce Allah'ın kullarını terbiye ettiği ve onları kendi davası için hazırladığı özel bir ibadettir. Daha yolun başında, İslam'la tanıştıkları ilk günlerde aynı zamanda gece namazıyla tanışmışlardır. Rabbimiz ilk İslam toplumuna gece namazını emretmesini şöyle gerekçelendirmiştir.

"Şüphesiz ki sana (yükümlülüğü) ağır olan bir söz vahyedeceğiz."[74]

İnsana tevdi edilen emanet -başta Kur'ân olmak üzere- ağırdır. Bu ağırlıktan olsa gerek; dağ, gök ve arz bu emaneti kabule yanaşmamıştır:

"Şüphesiz ki biz; göklere, yere ve dağlara emaneti (şer'i sorumluluğu/irade ve mükellefiyeti) teklif ettik. Onu yüklenmekten kaçındılar. Ve ondan endişeye kapıldılar. (Ama) insan onu yüklendi. Çünkü o, pek zalim, pek cahildir."[75]

İnsan hem cahil hem de zalimdir. Emanetin ne olduğunu anlamadan onu kabul etmiştir. Yüce Allah insana olan merhametinden onu zalim ve cahil nefsiyle başbaşa bırakmamış, ona yol göstermiştir. Onun cahilliğini giderecek şey vahiy, yani şer'i ilimdir. Yüce Allah indirdiği kitaplar ve

72. bk. El-Mufredât, s. 832, h-c-d maddesi
73. 73/Muzzemmil, 1-4
74. 73/Muzzemmil, 5
75. 33/Ahzâb, 72

görevlendirdiği elçilerle insanın bu ihtiyacını gidermiştir. Onun zalimliğini giderecek olansa ruhunu arındırması; onu zalimleştiren hevayı terbiye etmesi; "Her şeyi yapabilirim." kibrini kıracak ibadetlerle Rabbinin önünde eğilmesidir. Tüm bunları sağlayacak **vesilelerden biri**; belki de en etkilisi gece namazıdır. Gece namazı ağır yükü yüklenmek için bir hazırlık süreci, manevi bir tamir atölyesidir. İnsan ruhundaki aksaklıkları, fıtratıyla uyumsuz duygu ve düşünceleri, onu Rabbinden alıkoyan cahiliye kalıntılarını bir bir onaran/ıslah eden bir atölye…

"Hiç kuşkusuz gece ibadeti (duygu dünyanda) daha etkili, söz olarak da daha kuvvetlidir." [76]

Hiç şüphesiz Allah'ın şeriatı bir bütün olarak ruhu onaran ve insanı Rabbine yakınlaştıran bir etkiye sahiptir. Bu yönüyle meşru her ibadet, bir arınma/tezkiye vesilesidir. Gece namazını bunlardan ayıran şeyse onun etkisidir. O, Kur'ân'ın ifadesiyle daha etkili ve daha kalıcı bir tesire sahiptir. Zira arınmak ve ruhunu büyük bir davaya hazırlamak için gece namazı vesilesine tutunan, çok az, seçkin bir zümrenin yolunu yol edinmiştir. Çoğunluk, rahat bir uykuyu, o ise yorucu bir kıyamı tercih etmiştir. Çoğunluk bedenin çağrısına, o semanın çağrısına kulak vermiştir… Tüm bunların ötesinde gecenin kendine has bir bereketi vardır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kaldığında en yakın semaya inerek şöyle der: 'Bana dua eden yok mu ona icabet edeyim, isteyen yok mu ona vereyim, bağışlanmayı isteyen yok mu onu bağışlayayım.' " [77]

Elbette rahmetin sağanak olup yağdığı böyle bir zamana tevafuk eden, rahmetten payına düşeni alacak, sair zamanlardan daha çok arınacak, yücelecektir.

Gece ibadetini etkili kılan bir diğer sebep de ihlas olsa gerektir. Gece ibadeti kişiyle Rabbi arasında, gözlerden ırak, yalnızca Allah'ın bildiği bir

76. 73/Muzzemmil, 6
77. Buhari, 1145; Müslim, 758

ibadettir. Şüphesiz ki bir ibadetin kalp üzerinde etkisi, sayısı ve uzunluğunda değil, ihlasındadır. Naslarda karşılaştığımız, bir köpeğe su içirdiği için cennete giden, bir borçluyu affettiği için affolunan… insanlar; bir yudum su veya üç beş kuruşluk bir bağış nedeniyle değil, o amellerin ardındaki ihlas nedeniyle cennete girmişlerdir.

b. Yüce Allah "Gece Ehlini" Övmüştür

"Rahmân'ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürür. Cahiller kendilerine sataştığı zaman: 'Selam olsun size!' derler. Onlar, geceyi Rableri için secdede ve kıyamda geçirirler. Onlar ki: 'Rabbimiz! Cehennem azabını bizden çevir. Şüphesiz ki onun azabı, sürekli ve katlanılması zor bir cezadır.' derler. 'Şüphesiz ki o, ne kötü bir yerleşim yeri ve ne kötü bir konaktır.' " [78]

"Ayetlerimize (gerçek anlamda şu kimseler) inanır: (Ayetlerimiz) kendilerine hatırlatıldığı zaman secdeye kapanan, Rablerini hamd ile tesbih eden ve (ayetlerimize karşı) büyüklenmeyenler… Yanları (geceyi ibadetle geçirmek için) yataktan uzaklaşan, Rablerine korku ve umutla dua eden ve onlara verdiğimiz rızıktan infak edenler… Hiçbir nefis, yaptıklarının mükâfatı olarak, kendileri için hazırlanmış göz aydınlığı (nimetlerin) ne olduğunu bilmez." [79]

"Hiç kuşkusuz muttakiler, cennetlerde ve pınarlardadır. Rablerinin kendilerine verdiği (nimetleri) alırlar. Çünkü onlar, bundan önce muhsinler/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlar idi. Geceleri pek az uyurlardı. Seherlerde istiğfarda bulunurlardı." [80]

Geceyi Rabblerinin huzurunda, kıyamda ve secdede, umut ve korku dolu bir kalple geçiren, sonra da oturup seher vaktini istiğfarla geçirenler Yüce Allah'ın seçkin kullarıdır. Onlar kulluğun hakikatini anlamış, fıkhını idrak etmiş bahtiyarlardır. Gece ibadetinin etkili bir arınma vesilesi olmasının bir sebebi de bu övgüdür. Zira Mele-i A'lâ'nın övgüsü yeryüzüne sevgi, rahmet, sebat, bereket… olarak yansımaktadır. Az olan çoğa, kemmiyet keyfiyete, nicelik niteliğe ve tüm bunlar hayır ve berekete inkılap etmektedir.

78. 25/Furkân, 63-66
79. 32/Secde, 15-17
80. 51/Zâriyat, 15-18

c. Gece İbadeti Salihlerin Sünnetidir

Bilâl'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Gece namazını ihmal etmeyiniz. Çünkü o sizden önceki salih kişilerin âdetidir. Gece namazı, Allah'a yakınlık olup günahlardan sakındırır, kötülükleri de uzaklaştırır." [81]

Gece ibadeti kişiyi salihlerden kılar. Salihlerden olmak sahibine fayda verdiği gibi içinde olduğu topluluğa da fayda verir. Çünkü Allah (celle celaluhu) yeryüzüne salih kullarını vâris kılacaktır.

"Andolsun ki Zikir'den sonra Zebûr'da da şöyle yazdık: "Şüphesiz ki yeryüzüne, salih kullarım vâris olacaktır.' " [82]

d. Gece İbadeti En Faziletli Amellerdendir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Ramazan ayından sonraki en değerli oruç Allah'ın ayı olan Muharrem ayındaki oruçtur. Farz namazlardan sonraki en değerli namaz da gece namazıdır." [83]

Gece ibadetinin fazileti; kişinin Allah'a (celle celaluhu) en yakın olduğu ânda, günün en özel vaktinde Allah'ın (celle celaluhu) huzurunda durmasındandır. Yüce Allah bu vakitte sıcak yatakta uyumayı terk eden ve O'nun (celle celaluhu) huzurunda duran kimseleri sevmekte, onlarla övünmektedir.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Rabbimiz (celle celaluhu) şu iki adama taaccub eder: Bunlardan biri yatak ve yorganından sıçrayıp kalkar, ailesi ve sevdiklerinden ayrılarak namaz kılar. Rabbimiz şöyle der:

'Ey meleklerim, benim kuluma bakın. O, benim nezdimdeki sevabı isteyerek ve azabımdan çekinerek yatağından ve yerinden sıçrayıp kalktı. Sevdiğinden ve ailesinden ayrılıp namaza durdu. Diğer bir kişi de, Allah (celle celaluhu) yolunda

81. Tirmizi, 3549
82. 21/Enbiyâ, 105
83. Müslim, 1163

cihad etti. Onlar mağlup oldular. Bu kişi ise savaştan kaçınmanın kendi aleyhine neler getireceğini, savaşa devam etmesinin ise neler kazandıracağını anladı. Nezdimdeki sevabı isteyerek ve azabımdan çekinerek dönüp kanı akıncaya kadar savaştı.'

İşte o zaman, Allah (celle celaluhu), meleklerine şöyle der:

'Benim kuluma bakın, benim nezdimdeki rahmeti arzu ederek ve benim nezdimdeki azaptan korkarak tekrar cihad etmeye döndü ve kanı akıtılıncaya kadar savaştı.' "[84]

Gece ibadetinin fazileti; o saatte Allah'a (celle celaluhu) kulluk edenlerin, Rabblerinin çağrısına icabet etmesidir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kaldığında en yakın semaya inerek şöyle der: 'Bana dua eden yok mu ona icabet edeyim, isteyen yok mu ona vereyim, bağışlanmayı isteyen yok mu onu bağışlayayım.' "[85]

Şirk, bidat ve masiyetle ölmemiş/kararmamış kalpler, gecenin son üçte birindeki bu çağrıyı duymakta, hissetmektedir. Bedenin ve uykunun vücudu uyuşturan davetini, cennete ve mağfirete çağıran diriltici davet için terk etmektedir. Bu; Yüce Allah'ın yanındaki rahmet ve nimete olan umut ve O'nun azabından korkmaktan kaynaklanan bir tercihtir.

e. Gece İbadetinin Ehli, Cennetin Özel Konuklarıdır

Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Cennette içeriden dışarısı, dışarıdan içerisi gözüken öyle köşkler vardır.' **Bir bedevi kalkarak şöyle dedi: 'O köşkler kim içindir?'**

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Güzel ve tatlı sözler söyleyen, yemek yediren, nafile oruçlara devam eden, insanlar uykuda iken geceleri namaz kılan kimseler içindir.' "[86]

84. Ahmed, 3949
85. Buhari, 1145; Müslim, 758
86. Tirmizi, 1984

Günün en özel vaktini ibadetle değerlendirenler, cennetin en güzel yerinde ağırlanırlar. Mükâfatlar amelin cinsindendir.

Gece Namazını Ailecek Kılmak

Salih bir yuva sahibi olmanın yani evi cennetten bir köşeye çevirmenin yollarından biri, gece namazını aileyle beraber kılmaktır.

Ebû Saîd ve Ebû Hureyre'den (radiyallahu anhum) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam gecenin bir kısmında karısını uyandırır sonra her ikisi de iki rekât namaz kılarsa veya erkek kendi başına namaz kılarsa o erkek Allah'ı zikreden erkekler içerisine, kadın da Allah'ı zikreden kadınlar içerisine kayıt edilir."[87]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eşleri ve çocuklarını namaza kaldırır, beraberce o saati ibadetle geçirmeye teşvik ederdi.

Behz ibni Hâkim'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yatsıyı kılardı sonra yatağına girerdi. Sekiz rekât kılardı, kıraat secde ve rükûları birbirine denk yapardı. Hiçbir rekâtta oturmaz sadece sekizinci rekâtta oturur selam vermeden ayağa kalkar bir rekât daha kılarak önceki kıldıklarını tekleştirirdi. **Sonra çok yüksek sesle bir selam verirdi ki bu sesiyle bizi uyandırırdı."**[88]

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip beni ve kızı Fatıma'yı kaldırıp, 'Haydi namaz kılmıyor musunuz?' buyurdu.

Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü, canlarımız Allah'ın elindedir. Eğer bizim kalkmamızı dilerse kaldırır!' dedim.

Ben böyle söyleyince dönüp gitti ve bana hiçbir karşılık vermedi. Sonra onun giderken dizlerini döverek, 'İnsan her şeyden fazla tartışmacıdır.'[89] dediğini duydum."[90]

87. Ebu Davud, 1309
88. Ebu Davud, 1347
89. 18/Kehf, 54
90. Buhari, 1127; Müslim, 775

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Muslim eşlerin birbirlerini namaza kaldırmalarını teşvik etmiştir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Gecenin bir kısmında kalkıp namaz kılan, namaz kılması için hanımını da uyandıran, kaldırmak için su serpen kimseye Allah rahmet etsin. Gece kalkıp namaz kılan, namaz kılması için kocasını uyandıran kalkmak istemediği takdirde yüzüne su serpen kadına da Allah rahmet etsin."[91]

Gece Uyanmak

Gece uyanmak, Yüce Allah'ın (celle celaluhu) nimetlerindendir. Bir diğer ifadeyle Yüce Allah'ın kulunu namaza davet etmesidir. Gece kendiliğinden uyanan, huzura çağırıldığını anlamalı, çağrıya icabet etmelidir. Şayet kalkıp namaz kılamayacaksa, gafil olarak uyumamalı Rabbini övmeli ve ihtiyacını O'ndan (celle celaluhu) istemelidir.

Ubâde ibni Sâmit'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim geceleyin uyanarak,

لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اَلْحَمْدُ لِلهِ، وَسُبْحَانَ اللهِ، وَلاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ

'Allah'tan başka ilah yoktur, o tektir, ortağı yoktur. Mülk ve hamd O'na aittir. O'nun gücü her şeye yeter. Hamd Allah'a aittir. O'nu tenzih ederim. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür. Allah'ın güç ve kudretinden başka güç ve kudret yoktur.' **der ve daha sonra da:**

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

'Allah'ım beni bağışla' der, yahut başka bir dua ederse duası kabul edilir. Abdest alarak namaz kılarsa namazı kabul edilir."[92]

91. Ebu Davud, 1308
92. Buhari, 1154

Gece Namazına Niyet Etmek

Gece namazı için kalkmaya niyet etmek başlı başına bir ibadettir.

Ebû Derdâ'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Geceleyin kalkıp namaz kılmak niyetiyle yatağına yatan ve sabah namazına kadar uyuyakalan kimse için niyet ettiği namazın ecri yazılır ve onun uykusu Rabbi tarafından kendisine verilmiş bir bağış olur."[93]

2. Gece Kalkışını Kolaylaştıran Etkenler

• **Gece namazına niyet etmek**: Aynı zamanda gece uyanmak için kolaylaştırıcı bir etkendir. Zira bir şeye niyet etmek kalbi ve zihni programlamaktır.

• **Uykuyu düzenlemek:** Gece namazını kolaylaştıran etkenlerden biri erken uyumaktır. Erken uyumak vücudun dinlemesini sağlayıp, uyanmayı kolaylaştırmaktadır.

• **Vücudu ağırlaştırmamak:** Çok yiyerek ve içerek ağırlaşan vücut uyanmakta zorluk çeker. İhtiyacı kadarıyla beslenen ve uykudan birkaç saat önce yeme içmeyi kesen kişi gece daha rahat uyanır.

• **Yatmadan önce yapılması gereken zikirleri yapmak:** Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) uyumadan önce birtakım zikirler yapar, günü Allah'ı zikrederek sonlandırırdı. Hiç şüphesiz bu zikirler, kalbi ve zihni arındırmakta, kişiyi manen ağırlaştıran günahlardan temizlemektedir. Bu da gece kalkışını kolaylaştırmaktadır.[94]

---

93. Nesai, 1787; İbni Mace, 1344

94. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uyumadan önce yaptığı salih ameller:
Berâ' ibni Âzib'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
" 'Yatmak istediğinde namaz abdesti gibi abdest al. Sonra sağ tarafına doğru yat ve şöyle de:

اَللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ

'Allah'ım yüzümü (kendimi) sana teslim ettim. İşimi sana havale ettim. Sırtımı sana dayadım. Ümidim de sendedir, korkum da. Senden ancak sana sığınılır. Allah'ım indirdiğin Kitab'a ve gönderdiğin Peygamber'e iman ettim.'
O gece ölürsen fıtrat üzere ölmüş olursun. Bunlar son söylediğin sözler olsun.' "(Buhari, 247)
Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Yatağınıza gittiğiniz zaman izarınızın iç tarafıyla yatağınızı bir silin. Çünkü siz sabah kalktıktan sonra yatağınıza nelerin girip çıktığını bilmezsiniz. Sonra şöyle deyin,

بِاسْمِكَ رَبِّ وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ

'Ey Rabbim isminle yatağıma yattım. Yine senin rızanla kalkacağım. Eğer gece canımı alırsan bana merhamet et. Eğer yaşamamı irade edersen beni salih kullarını koruduğun gibi koru.' " (Buhari, 6320; Müslim, 2714)

Ebû Zerr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) yatmaya gittiğinde,

اَللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا

'Senin adınla ölür ve dirilirim.' uyandığında da,

اَلْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ

'Bizi öldürdükten sonra tekrar dirilten ve en sonunda mezarlarımızdan bizi çıkaracak olan Allah'a hamdolsun.' demiştir." (Buhari, 6325)

Berâ' ibni Âzib'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), yatağına geldiğinde,

اَللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَحْيَا، وَبِاسْمِكَ أَمُوتُ

'Allah'ım senin ismin ile hayata kavuşur, senin ismin ile ölürüm.' diye dua ederdi. Uyandığında ise

اَلْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا، وَإِلَيْهِ النُّشُورُ

'Bizi öldürdükten sonra dirilten Allah'a hamdolsun. Kıyametten sonra tekrar dirilten de O'dur.' diye dua ederdi.' (Müslim, 2711)

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi, yatağına gelen bir kimseye,

اَللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ تَوَفَّاهَا، لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا، إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا، وَإِنْ أَمَتَّهَا فَاغْفِرْ لَهَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ

'Allah'ım, benim canımı sen yarattın, yine sen, onu öldürürsün. Canımın ölmesi ve hayatta kalması senin içindir. Eğer hayatta bırakırsan onu, sen koru. Eğer hayattan alacaksan onu bağışla. Allah'ım ben, senden afiyet dilerim.' diye dua etmesini söylemiş.

O kimse de, 'Bunu Ömer'den mi işittin?' demiş.

O da, 'Ömer'den daha hayırlı kimseden, Resûlullah'tan.' demiştir." (Müslim, 2712)

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), birimiz uyumak istediğinde sağ tarafına yatmasını ve şöyle dua etmesini emrederdi,

اَللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، إِقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ

'Göklerin Rabbi, yerin Rabbi, büyük arşın Rabbi olan Allah'ım, her şeyin Rabbi olan Ey Rabbimiz. Ey taneyi ve çekirdeği yaran, Tevrât'ı, İncîl'i ve Furkân'ı indiren, alnından tuttuğun her şeyin şerrinden sana sığınıyorum. Ey Allah'ım, sen El-Evvel'sin ve senden önce hiçbir şey yoktur. Sen El-Âhir'sin,

senden sonra hiçbir şey yoktur. Sen Ez-Zâhir'sin, senin üzerinde hiçbir şey yoktur. Sen El-Bâtın'sın, senden öte hiçbir şey yoktur. Bizim borçlarımızı sen öde ve bizi fakirlikten zengin kıl." (Müslim, 2713)

Enes'ten (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (s.a.v), yatağına girdiğinde,

اَلْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا، وَكَفَانَا وَآوَانَا، فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِيَ

'Bizi doyuran, bize su veren, bize yeten, bizi barındıran Allah'a hamdolsun. Nice yeteri olmayan ve sığındıranı bulunmayanlar vardır.' diye dua ederdi." (Müslim, 2715)

İbni Ömer'den (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (s.a.v) yatağına geldiğinde şöyle dua ederdi,

اَلْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي، وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي، وَالَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، اَلْحَمْدُ لِلهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ اللَّهُمَّ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ وَإِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ، أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ

'Bana her yönüyle yeten, beni barındıran, beni doyuran, beni sulayan ve her türlü nimetini bolca veren Allah'a her hâlimde hamdolsun. Her şeyin hayatını programlayan ve her şeyin gerçek sahibi ve ilahı olan Allah'ım, cehennem ateşinden sana sığınırım.' " (Ebu Davud, 5058)

Osmân ibni Affân'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kim akşamleyin üç sefer,

بِسْمِ للهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ، فِي الْأَرْضِ، وَلَا فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

'İsminin anılmasıyla yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremediği Allah'ın ismi ile korunuyorum. O her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.' diyen bir kimseye o gece sabaha kadar bir musibet gelmez. Kim de bu kelimeleri sabahleyin söylerse ona akşama kadar bir bela gelmez." (Ebu Davud, 5088)

Âişe Annemizden (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (s.a.v) her gece yatağına girdiği zaman iki avcunu birleştirip açar, sonra onlara üflerdi. Avuçlarına İhlâs Suresi'ni, Felak Suresi'ni ve Nâs Suresi'ni okurdu. Sonra yapabildiği kadar ellerini vücudunda gezdirirdi. Önce başına yüzüne ve ön tarafına sürerdi. Bunu üç kez tekrar ederdi." (Buhari, 5017)

Nevfel El-Eşceî'den (r.a) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Yatağına yattığında Kâfirûn Suresi'ni oku çünkü bu şirkten kurtuluştur." (Ebu Davud, 5055; Tirmizi, 3403)

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Yatağına girdiğin zaman Ayete'l Kursi'yi başından sonuna kadar oku. Senin yanında Allah tarafından sürekli bir koruyucu bulunur ve sabaha kadar şeytan sana asla yaklaşamaz." (Buhari, 2311)

Alî'den (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fâtıma el değirmeni ile un öğütmekten bıkıp usandığını söyleyerek hâlinden şikâyet ediyordu. Bu sırada Resûlullah'a bazı esirlerin getirildiği haberini aldı ve ondan bir hizmetçi istemek üzere dışarı çıktı. Fakat Peygamber'i bulamadı. Bu yüzden talebini Âişe'ye arz etti. Âişe de Resûlullah'a eve dönünce kızının talebini söyledi. Peygamber (s.a.v) bize geldi. Biz o sırada yatağımıza girmiştik. O gelince kalkmaya yeltendik. Fakat Resûlullah, 'Hiç rahatsız olmayın, olduğunuz yerde durun.' buyurdu ve aramıza girip oturdu: Hatta ben ayağının soğukluğunu göğsümde hissettim. O gece bize şöyle buyurdu:

'Ben size bana arz ettiğiniz talebinizden daha hayırlı bir yol göstereyim mi? Yataklarınıza uzandığınızda otuz dört defa Allah'ı tekbir edin. Otuz üç defa Allah'a hamdedin. Otuz üç defa da Allah'ı tesbih edin. İşte bunlar benden istemiş olduğunuz şeyden daha hayırlıdır.' " (Buhari, 3113; Müslim, 2727)

• **İstemek:** Şüphesiz ki hayrın başı, hayra duyulan istektir. Zira insan vücudu kalbe tabidir. Kalpte hayra dair istek varsa, beden o isteğe tabi olacaktır. Kişi gece ibadetine isteğini arttırmak için; onun faziletini, salihlerin ona olan rağbetini ve gece namazının kulluğa etkisini hatırlamalı, nefsine hatırlatmalıdır. Hatırlamanın yolu okumak ve dinlemektir.

3. Kalktıktan Sonra Riayet Edilecek Adaplar

• **Uykuyu açmak**

• **Âl-i İmrân Suresi'nin son on ayetini okumak**

• **Abdest almak**

Kureyb'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Abbâs bir gece Peygamber'in eşi -kendisinin de teyzesi- Meymûne'nin yanında kaldı.

(İbni Abbâs şöyle anlatmaktadır:) 'Başımı yastığın enine koyarak uzandım. Resûlullah ile hanımı (Meymûne) ise yastığın boyuna koyarak uzandılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) uyudu. Gece yarısı, yahut biraz önce ya da biraz sonra uyandı. **Uykuyu gidermek için eliyle yüzünü silmeye başladı. Sonra Âl-i İmrân Suresi'nin son on ayetini okudu.** Sonra asılı duran küçük kırbaya uzandı. Ondaki sudan güzelce **abdest aldı.** Sonra namaza durdu.' "[95]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri uyuduğu zaman şeytan onun kafasının arka tarafına üç düğüm atar ve her düğümü attıkça, 'Önünde uzun bir gece var, haydi uyu' der. Kişi uyanıp **Allah'ı zikrederse** bu düğümlerden biri çözülür. Kalkıp **abdest** alırsa ikincisi, namaz kıldığında da üçüncüsü çözülür. Böylece o kişi dinç ve huzurlu bir şekilde sabaha kavuşur. Aksi hâlde uyuşuk, tembel ve huzursuz bir hâlde sabahlar."[96]

95. Buhari, 183; Müslim, 763
96. Buhari, 1142; Müslim, 776

• **Misvak kullanmak**

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namaz için kalktığında ağzını misvakla temizlerdi."[97]

• **Allah'ı zikretmek ve dua etmek**

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gecenin bir kısmında teheccud namazı kıldığında şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَقَوْلُكَ الْحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ الْحَقُّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ إِلَهِي لاَ إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

'Allah'ım! Her hamd senin içindir. Sen göklerin ve yerin nurusun. Hamd sana mahsustur. Sen göklerin ve yerin Kayyimisin (ayakta tutanısın). Sen haksın. Vaadin haktır. Senin sözün haktır. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır. Cehennem de haktır. Peygamber haktır. Kıyametin kopması da haktır. Allah'ım! Ben kendimi yalnız sana teslim ettim. Yalnız sana iman ettim. Yalnız sana güvenip dayandım. Yalnız sana yöneldim. Yalnız sana dayanarak mücadele ettim. Aramızda yalnız seni hakem kıldım. Benim önceden işlediğim, sonra işlerim sandığım, gizli yaptığım ve açıktan işlediğim bütün günahlarımı mağfiret eyle! İbadete layık ancak sensin. Senden başka hiçbir ilah yoktur.' "[98]

Âsım ibni Humeyd'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radiyallahu anha), 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazına kalktığında hangi dua ile başlardı?' diye sordum. O da şöyle dedi: 'Senden önce kimsenin sorma-

97. Buhari, 245; Müslim, 255
98. Buhari, 7499; Müslim, 769

dığı bir şeyi sen bana sordun.' ve şöyle devam etti: 'O, gece namaz için kalktığında on defa Allahu Ekber, on defa Elhamdulillah, on defa Subhânallah, on defa Lailaheillallah, on defa Estağfirullah der.'

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي

'Allah'ım beni bağışla, bana hidayet eyleyip ayağımı yolundan kaydırma, beni rızıklandır ve bana afiyet ver.' diyerek Kıyamet Günü'ndeki yer darlığından Allah'a sığınırdı."[99]

Şerîk El-Hevzenî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Âişe'nin yanına girmiştim. Kendisine gece Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) uykudan uyanınca hangi dua ile başladığını sordum. O da, 'Sen bana senden önce kimsenin sormadığı bir soruyu sordun.' diyerek sözünü şöyle sürdürdü, 'O gece uyandığında on defa Allahu Ekber, on defa Elhamdulillah, on defa da Subhanallahi ve bihamdihi, on defa da Subhane'l Meliki'l Kuddûs, on defa da istiğfar eder, on defa da Lailaheillallah der. Sonra da on defa,

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضِيقِ الدُّنْيَا، وَضِيقِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

'Allah'ım dünyanın ve Kıyamet Günü'nün sıkıntısından sana sığınırım.' der ve teheccud namazına başlardı."[100]

4. Allah Resûlü'nün Gece Namazı

- **Gece namazı ikişer rekâttır**

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Birisi gelip Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazının nasıl kılınacağını sordu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: 'Gece namazı ikişer rekât hâlinde kılınır. Fakat sizden biri sabah namazının vaktinin gireceğinden endişe ederse bir rekât kılar. Böylece bu bir rekâtlık namaz onun daha önce kıldığı rekâtları tekleştirir (vitir).' "[101]

99. Ebu Davud, 766
100. Ebu Davud, 5085
101. Buhari, 990; Müslim, 749

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), her iki rekâtta bir selam verirdi ve tek bir rekât olarak da vitir kılardı."[102]

• **En fazla on üç rekât kılardı**

Abdullah ibni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı on üç rekât idi."[103]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazı ile sabah namazının iki rekâtı da dâhil olmak üzere geceleri on bir rekât namaz kılardı."[104]

• **Uyur, uyanır, namaz kılar, sonra uyurdu**

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın en çok sevdiği namaz Dâvud'un kıldığı namazdır. Allah'ın en fazla sevdiği oruç da Dâvud'un tuttuğu oruçtur. O gece yarısına kadar uyur, sonra kalkıp gecenin üçte birini ibadetle geçirir ve son altıda birlik vakitte de tekrar uyurdu. Orucu ise gün aşırı tutardı."[105]

Esved'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radiyallahu anha), 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazı nasıldı?' diye sordum.

Âişe şöyle dedi: 'Gecenin başında uyurdu, sonunda kalkıp namaz kılardı. Sonra yine yatağına dönerdi. Müezzin ezan okuduğunda yerinden kalkardı. Gusletme ihtiyacı olursa gusleder, ihtiyacı olmazsa abdest alıp çıkardı.' "[106]

• **Hafif başlar, uzatır, sona doğru hafifletirdi**

Zeyd ibni Hâlid El-Cuhenî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu gece Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını iyice takip edeceğim, dedim. Derken Resûlullah kısa bir şekilde iki rekât namaz kıldı. Bunun arkasından çok

102. İbni Mace, 1177
103. Buhari, 1138; Müslim, 764
104. Buhari, 1140; Müslim, 738
105. Buhari, 1131; Müslim, 1159
106. Buhari, 1146; Müslim, 739

uzun iki rekât namaz kıldı. Bunun arkasından iki rekât namaz daha kıldı, ama bu iki rekât öncekinden kısa idi. Bunun arkasından yine iki rekât daha namaz kıldı, ama bu iki rekât da bir öncekinden kısa idi. Bunun arkasından yine iki rekât daha namaz kıldı, ama bu iki rekât da bir öncekinden kısa idi. Bunun arkasından vitir kıldı. Kıldığı namazların toplamı on üç rekât idi."[107]

Huzeyfe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece (Ramazan'da) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Namaza Bakara Suresi'ni okuyarak başladı. Kendi kendime, **'Yüz ayet okuduğunda rükûya gider.' dedim. Arkasından Nisâ Suresi'ni okumaya başladı. Bunun arkasından Âl-i İmrân Suresi'ne başlayıp onu da okudu.** Okurken tane tane okuyordu. İçerisinde tesbih bulunan ayete geldiğinde tesbih ediyor, istek ifade eden ayete geldiğinde istekte bulunuyor, sığınma ifadesi geldiğinde Allah'a sığınıyordu. Bunun arkasından rükûya gitti. Rükûda, 'Subhâne Rabbiye'l Azîm' diyordu. Kendisinin rükûsu da kıyamı kadar idi. Bunun arkasından (rükûdan kalkınca), 'Semiallâhu limen hamideh' dedi. Bunun arkasından rükûdakine yakın bir süre ayakta durdu, arkasından secdeye gitti ve 'Subhâne Rabbiye'l A'lâ' dedi. Secdeleri de kıyamına yakındı."[108]

Muğîre ibni Şu'be'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleri o kadar çok namaz kılardı ki bu yüzden ayakları/baldırları şişerdi. Onun bu hâlini görüp sitemde bulananlara ise, 'Ben Allah'a çokça şükreden bir kul olmayayım mı?' derdi."[109]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Kıyamda o kadar uzun süre bekledi ki artık kötü bir şey yapmaya karar vermiştim.

Ravi, 'Ne yapmak istemiştin?' deyince İbni Mes'ûd şöyle cevap vermiştir, 'Oturup Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) yalnız bırakmaya karar vermiştim.' "[110]

107. Müslim, 765; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) insan fıtratına uygun hareket ederdi. Nefsini hafif iki rekâtla namaza alıştırır, istekli olduğu orta ânda namazı uzatır, sona doğru tekrar hafif namaz kılardı. Bu; başta ibadet olmak üzere her işte süreklilik ve başarının anahtarıdır. İnsanın bir şeye başlayabilmesi için adım atması, sonra oluşan isteği değerlendirip kullanması ve nihayet usanmaya başladığında yavaş yavaş işini sonlandırması, tabiatına en uygun çalışma metodudur.

108. Müslim, 772

109. Buhari, 1130; Müslim, 2819

110. Buhari, 1135; Müslim, 773

• **Gece namazında okuduğu istiftah duası**

Ebû Seleme ibni Abdurrahman ibni Avf'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müminlerin annesi Âişe'ye, 'Allah'ın Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin namaz kılmaya kalktığında namazına ne ile başlardı?' diye sordum. Şöyle dedi: 'Geceleyin namaz kılmaya kalktığında namazına duayla başlardı:

اَللَّهُمَّ رَبَّ جَبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

'Ey Cebrâîl, Mîkâîl ve İsrâfîl'in Rabbi, göklerin ve yerin yaratıcısı, görüneni ve görünmeyeni bilen Allah'ım! İhtilaf ettikleri konularda kullarının arasında sen hüküm verirsin. Hakikat, konusunda ihtilaf edilenlerde izninle sen beni doğruya ilet. Şüphesiz ki sen, dilediğini doğru yola iletirsin.' "[111]

• **Bazen tek bir ayetle gece namazını kılardı**

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gece boyunca kıldığı namazında bir ayeti tekrar edip durmuştu. Bu ayet Mâide Suresi'nin şu ayeti idi: 'Onlara azap edecek olursan hiç şüphesiz onlar, senin kullarındır. Şayet onları bağışlarsan şüphesiz ki sen, (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm'sin."[112]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân'dan bir ayeti ile gece namazının tümünü kılmıştı."[113]

B. Teravih Namazı

Yatsı namazıyla sabah namazı arasında kılınan nafile, Ramazan ayında kılındığında Kıyâmu Ramadân, yani teravih adını alır. Bu namaza teravih denmesi, kelimenin kökünün dinlendirmek/istirahat anlamına gelmesin-

111. Müslim, 770
112. Nesai, 1010; İbni Mace, 1350
113. Tirmizi, 448

dendir.[114] Her iki rekâtta (veya dört rekâtta) bir ara verip istirahat ettikleri için namaza, teravih (dinlenerek kılınan namaz) denmiştir.

1. Teravih Namazının Meşruiyeti

Urve ibni Zubeyr'den (rahimehullah) nakledildiğine göre Âişe Annemiz (radiyallahu anha) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gece yarısı mescide çıkıp namaz kılmaya başladı ve ashaptan bir kısmı da ona uyarak namaz kıldı. Sabah olduğunda namaz kılan sahabiler gece olup bitenleri arkadaşlarına anlattılar ve o gece daha fazla kişi mescide toplanıp Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldı. O gecenin sabahında olup bitenleri öğrenen diğer sahabe de mescide gelince üçüncü gecede epey cemaat birikmiş oldu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yine çıkıp aynı şekilde namazını kılmaya koyuldu. Dördüncü gecede artık mescid tıklım tıklım olduğu için ashabın bir kısmı dışarıda kalmıştı. Bu yüzden Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ancak sabah namazı için mescide çıkabildi. Sabah namazını bitirince cemaate döndü ve şehadet getirdikten sonra şöyle buyurdu: 'Esas konuya gelince, sizin bu istek ve arzunuzun bana gizli kaldığını sanmayın. Ancak ben böyle devam ederseniz bu namazın size farz kılınabileceğinden ve ondan sonra sizin bu namazı kılmakta gevşeklik göstereceğinizden endişe ediyorum.' "[115]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) birkaç gün teravih namazını cemaatle kılmış, sonra farz kılınır korkusuyla cemaatle kılmayı terk etmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edince "farz kılınma korkusu" ortadan kalkmıştır. Zira onun vefatıyla birlikte şeriat tamamlanmıştır; yeni bir hükmün indirilmesi veya var olanın kaldırılması söz konusu değildir. Farz kılınma korkusu kalkınca tekrar cemaatle kılınmaya başlanmıştır.

Abdurrahman ibni Abdulkârî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir Ramazan gecesi Ömer ile birlikte mescide gittik. Baktık ki insanlar bölük bölük bir hâlde kimi kendi başına namaz kılıyor, kimilerine bir kişi namaz kıldırıyor. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Ben bunları tek bir imamın arkasında toplasam daha iyi olur.'

114. bk. El-Mufredât, s. 371, r-v-h maddesi
115. Buhari, 924; Müslim, 761

Sonra buna niyet etti ve insanlar Ubey ibni Ka'b'ın imamlığında namaz kıldılar.

Ömer, 'Bu ne güzel bidat, ancak bunların uyuduğu vakitte kılmak, şu ânda kıldıklarından daha faziletlidir.' dedi. O zaman insanlar, teravihi gecenin başında kılıyorlardı."[116]

116. Buhari, 2010; Ömer'in (r.a.) bu sözüne istinaden bir grup insan bir şüphe ortaya atmıştır.

"İddia odur ki: 'Ömer (r.a.) bidati iki kısma ayırmış ve bir kısmına güzel demiştir. Bunu da sahabenin huzurunda ve onlara yaptırdığı bir amele binaen söylemiştir. Şayet bidatin her türlüsü kötü olsa sahabeden bazılarının buna itiraz etmesi gerekirdi. Anlıyoruz ki bidatin güzel olanı, tehdit hadislerine dâhil değildir.

Şüphenin Cevabı

• İlk olarak sahabenin bu fiili, sünnete aykırı değildi. Çünkü Allah Resûlü (s.a.v.) teravih namazını ashabına cemaatle kıldırmış, cemaatin sayısı çoğalınca da bu uygulamayı terk etmiştir. Bu terk, mutlak bir terk değil, bir hikmete binaen yapılmış bir terktir.

Âişe Annemiz anlatıyor:

'Allah Resûlü (s.a.v.) bir gece namaz kıldı, insanlar da onun namazına uyarak namaz kıldılar. Bir gün sonra yine namaz kıldı, insanlar çoğaldılar. Üçüncü ve dördüncü gün de toplanınca Allah Resûlü namaz için çıkmadı. Sabah olunca şöyle buyurdu: 'Sizin yaptığınızı gördüm. Sizinle namaz kılmak için çıkmama engel olan şey, onun size farz kılınmasından korkmamdır.' Bu, Ramazan'da yaşandı.' (bk. Buhari, 1129; Müslim, 761)

Bu rivayetten anlıyoruz ki; teravih namazının tek bir imam arkasında cemaatle kılınması, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) sünnetlerindendir. Yani Ömer (r.a.) sünnet olmayan bir uygulama başlatmamış, bilakis sünnette olan ve belli bir hikmete binaen terk edilmiş bir uygulamayı canlandırmıştı. Bu hikmet ise 'farz kılınma korkusu' olarak belirtilmiştir. Bir şeyin farz kılınması, ancak Allah Resûlü Dönemi'nde mümkündür. Onun vefatından sonra bu mümkün olmadığından, bu sünneti terkin hikmeti de ortadan kalkmıştır. Ömer (r.a.) sünnetin aslına geri dönmüştür.

• Rivayet dikkatle okunduğunda şu görülecektir: Sahabe kendi aralarında kimi **cemaatle** kimi münferit bu namazı kılıyordu zaten. Ömer (r.a.) birden fazla cemaati tek cemaat haline getirdi.

• Meselenin bir başka boyutu daha vardır: Ömer (r.a.), Hulefa-i Râşidin'dendir ve Allah Resûlü (s.a.v.) onların sünnetine uymayı emretmiştir:

'…Sizden kim benden sonra yaşarsa (dinde) çok ihtilaflar görecektir. Bu sebeple, benim sünnetime ve benden sonraki doğru yolu bulmuş Râşid Halifelerimin sünnetine uyun. Azı dişlerinizle tutarcasına onlara sımsıkı sarılın. Dine sonradan sokulan şeylerden şiddetle sakının. Çünkü dine sokulan her yenilik bidat, her bidat ise dalalettir.' (İbni Mace, 42)

Bazı âlimler hadise dayanarak, 'Bu uygulama (aslı sünnette olmasaydı bile) Ömer'in (r.a.) uygulaması olacağından sünnet kapsamında olurdu.' demişlerdir.

Şayet Ömer'in (r.a.) bu uygulaması, sünnete aykırı değilse ve aslı sünnet olan bir uygulamayı ihya babındansa neden bu uygulamaya 'bidat' demiştir?

Bu sorunun cevabı, onların Arap olmasında gizlidir. İslam şeriatının kavramları, Arap lugatıyla belirlenmiştir. Şeriat, Arap lugatının kelimelerini almış, kimini olduğu gibi kullanmış, kiminde anlam daralmasına gitmiş, kimindeyse lugat anlamına ekleme yaparak anlamı genişletmiştir. Örneğin; İslam, namaz ibadetini farz kıldığında bu ibadetin ismini Arap lugatından almıştır. Karşılığı 'salât' olan bu ibadetin kelime anlamı, duadır. İslam, bu kelimenin anlamını genişletmiş ve belli zamanlarda, belli fiil ve sözlerle ifa edilen; başlangıcı tekbir, sonu selam olan bir ibadet anlamı yüklemiştir. Bizler bugün, Arap şiirinde veya onların günlük konuşmalarında 'salât' lafzını duyduğumuzda,

2. Teravih Namazının Fazileti

Gece namazının önemi ve faziletine dair zikrettiklerimizin tamamı, teravih namazı için de geçerlidir.[117] Teravih, gece namazının Ramazan ayında kılınan hâlidir. Onlara ek olarak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözünü zikredebiliriz:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan'ın gecelerini ihya ederse geçmiş günahları affedilir."[118] [119]

---

her zaman bilinen anlamıyla namaz ibadetini kastettiklerini söylemeyiz. Bazen bilinen anlamıyla namaz ibadetini kastederler. Bazen de lugat anlamını esas alıp dua anlamında kullanırlar. Bu açıklamadan sonra diyebiliriz ki:

Bidat kavramı da böyledir. Bidatin, Arap lugatında karşılığı 'geçmişte bir benzeri olmaksızın sonradan ortaya çıkan şey' (bk. Lisânu'l Arab, 8/6) demektir. Araplar iyi ya da kötü olmasına bakmaksızın ve dinî ya da dünyevi olmasını önemsemeksizin her yeniliğe 'bidat' derler.

Şeriatta ise her yeniliğe 'bidat' denmez. Din alanında ortaya çıkan yeniliklere 'bidat' denir. Yani sünnette yeri olmayan, asılsız ameller/yenilikler bidattir.

Soru şu: Ömer (radıyallahu anh) bu kelimeyi şer'i anlamda mı lugat anlamında mı kullandı? Bu hadisede şer'i anlamda kullanması olanaksızdır. Çünkü yaptığı amel dinde çıkarılmış bir yenilik değildir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı, belli bir illet nedeniyle terk ettiği, illet ortadan kalkınca da tekrar başlatılan bir ameldir. Öyleyse o (radıyallahu anh), bu kelimeyi lugat anlamında kullanmıştır.

İbni Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: 'Ömer'in bu isimlendirmesi, şer'i değil lugavidir. Çünkü bidatin lugat anlamı, şer'i anlamından çok daha geniştir.' (İktidâu's Sirâti'l Mustakîm, 1/65)

Kitabın başka bir yerinde şöyle der: '…Bu sözü, bidatin iyisinin olabileceğine delil alanlara, Ömer'in herhangi bir sözüyle, sünnete muhalif olmayan bir konuda delil getirsek derler ki, 'Sahabe sözü hüccet değildir.' Sünnete muhalif olmayan konuda dahi sahabe sözü hüccet değilse, nasıl olur da sünnete muhalif konularda sahabe sözünü hüccet kabul edebilirler. Kaldı ki, burada bidat, şer'i anlamından ziyade lugavi anlamda kullanılmıştır. Çünkü lugatta bidat, 'benzeri olmayan her yenilik' için kullanılır.' (age, 2/95)

İbnu Receb El-Hanbelî (rahimehullah), 'Camiu'l Ulum vel Hikem' kitabında 28. hadis şerhinde bu ayrıma dikkat çeker: 'Selefin sözlerinde varid olan ve bidatleri güzel görmeye yönelik sözler, lugavi bidat anlamında olup şer'i anlamda kullanılmamıştır. Ömer'in 'Ne güzel bidattir.' sözü de bu anlamdadır.'(bk. age. 2/125

İbni Kesîr (rahimehullah) Bakara Suresi'nin 117. ayetinin tefsirinde şöyle der: 'Gökleri ve yeri benzersiz şekilde yaratandır. Bir işe (olması için) hükmettiğinde ona 'Ol!' der, o da oluverir.'

Bidat iki kısımdır. Bazen şer'i anlamda olur. Bu, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hadisinde 'Her yenilik bidat, her bidat ise sapıklıktır.' şeklinde varid olan anlamdır. Bazen de lugavi anlamdadır. Bu da Ömer'in, insanları teravihte bir imam üzere topladığında 'Ne güzel bidattir.' sözünde olduğu gibidir…' (İbn-i Kesîr Tefsîri, 1/507, Bakara Suresi, 117. ayetin tefsiri)" (Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, s. 181-185)

117. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 241

118. Buhari, 2009; Müslim, 759

119. Hadiste ifade edilen "iman" ve "ihtisab" tüm ameller için geçerli bir kayıttır. Bir amelin ecrini almak için onun Allah'tan olduğuna iman ve ecrini Allah'tan beklemek (ihtisab) şarttır.

3. Teravih Namazının Rekât Sayısı

Teravih namazı gece namazıdır ve nafile bir namazdır. Hâliyle bir sınırı, rekât sayısı yoktur. Yatsı namazından sonra sabah namazı vakti girene kadar kişi dilediği kadar kılabilir. Nafile namazlarda rekât sayısı sınırlaması olmadığından İslam tarihinde farklı uygulamalar söz konusu olmuştur:

Ebû Seleme ibni Abdurrahman'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radiyallahu anha), 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da namazı nasıldı?' diye sordum.

Âişe (radiyallahu anha) şöyle dedi: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ne Ramazan'da ne de başka zaman on bir rekâttan fazla gece namazı kılmıştır. Önce dört rekât kılardı. Bu rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra dört rekât daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra üç rekât kılardı.' Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Vitir kılmadan uyuyor musun?' diye sordum.'

'Ey Âişe! Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz.' dedi.' "[120]

Bizler bugün sekiz rekât teravih, üç rekât vitir uygulamasıyla amel ediyoruz. Hem Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulaması olması, hem de insanlar için en kolayı olduğundan bunu tercih ediyoruz. Ne ki; farklı uygulamaların da olduğunu biliyoruz ve bu konuda genişlik olduğunu kabul ediyoruz.

"Sâib ibni Yezîd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

'Ömer ibni'l Hattâb, Ubey ibni Ka'b ve Temîm Ed-Dârî'ye insanlara on bir rekât namaz kıldırmalarını emretti. (Bu namazlarda) Kârî yüz ayet okurdu hatta biz kıyamın uzunluğundan ötürü asalarımıza dayanırdık. Biz ancak fecrin başlangıcında namazdan ayrılıyorduk.'[121]

Yezîd ibni Rûmân (rahimehullah) dedi ki: 'İnsanlar Ömer ibni'l Hattâb zamanında, Ramazan'da yirmi üç rekât namaz kılarlardı.'[122]

El-A'rec'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: 'Hiçbir insan topluluğuna varmadım ki Ramazan'da kâfirlere lanet ediyor olmasınlar. Kârî (ilk) sekiz

120. Buhari, 1147; Müslim, 738
121. Muvatta, 302
122. Muvatta, 303

rekâtta Bakara Suresi'yle namaz kıldırırdı. On iki rekâtı Bakara Suresi'yle kıldırdığı vakit insanlar onun hafiflettiğini düşünürlerdi.' "[123]

Muhaddislerden Tirmizî (rahimehullah) şöyle der:

"Ramazan gecelerindeki ibadet konusunda ilim adamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bir kısmı vitir ile birlikte 'kırk bir' rekât kılınması görüşündedirler. Medineliler bu görüşte olup Medine'de bu uygulama geçerlidir. İlim adamlarından pek çoğu ise, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından Ömer, Alî ve başkaları tarafından rivayet edilen 'yirmi' rekât kılınması görüşündelerdir.

Sevrî, İbni Mubarek ve Şâfiî de bu görüştedir.

Şâfiî diyor ki: 'Memleketimiz olan Mekke'de ben 'yirmi' rekât kılındığına şahit oldum.'

Ahmed ise, 'Bu konuda pek çok görüşler vardır.' diyor ve hiçbiri hakkında ortaya hüküm koymuyor.

İshâk ise, 'Ubey ibni Ka'b'tan rivayet edilen 'Kırk bir rekât kılmayı tercih ederim.' demektedir.

İbni Mubarek, Ahmed ve İshâk Ramazan'da gece namazının imamla kılınması gerektiğini tercih etmiştir.'

Şâfiî ise, 'Okuması düzgün olan kimsenin kendi başına kılabileceğini tercih etmektedir. Bu konuda Âişe Annemiz, Nu'mân ibni Beşîr ve İbni Abbâs'tan da hadis rivayet edilmiştir.' "[124]

123. Muvatta, 304

124. Tirmizi, 806 No.lu hadis açıklaması; Hâfız İbni Hacer şöyle demiştir:

"Teravihin rekât sayısında ihtilaf edildi. Muvatta'da Muhammed ibni Yûsuf, Sâib ibni Yezîd'den on bir rekât olduğu rivayeti geçer. Saîd ibni Mansûr bu hadisi başka bir tarikle nakleder: 'İki yüz ayet okurlardı. Kıyamın uzunluğundan dolayı asaya dayanırlardı.' Bu hadisi Muhammed ibni Nâsır El-Mervezî Muhammed ibni İshâk tariki ile Muhammed ibni Yûsuf'tan rivayet etti ve dedi ki: 'On üç rekât kılarlardı.'

Bunu Abdurrezzâk başka bir yolla Muhammed ibni Yûsuf'tan nakletmiş ve yirmi bir rekâttır. demiştir. Mâlik, Yezîd ibni Husayfe yolu ile Sâib ibni Yezîd'den yirmi rekât olarak rivayet etmiştir. Bu vitirsiz kılınmış hâli olarak anlaşılır.

Yezîd ibni Rûmân dedi ki: 'İnsanlar Ömer zamanında teravihi yirmi üç rekât olarak kılıyorlardı.'

Muhammed ibni Nâsır, Atâ' yolu ile şöyle dediğini rivayet etmiştir, 'Ben onların Ramazan'da yirmi rekât namaz kılıp üç rekât da vitir eklediklerini gördüm.'

4. Teravih Namazını Gece Sonunda Kılmak Daha Faziletlidir

Abdurrahman ibni Abdulkârî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir Ramazan gecesi Ömer ile birlikte mescide gittik. Baktık ki insanlar bölük bölük bir hâlde, kimi kendi başına namaz kılıyor, kimilerine bir kişi namaz kıldırıyor. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Ben bunları tek bir imamın arkasında toplasam daha iyi olur.' Sonra buna niyet edip, insanlar Ubey ibni Ka'b'ın imamlığında namaz kılıyorlardı. Ömer, 'Bu ne güzel bidat, **ancak bunların uyuduğu vakitte kılmak, şu ânda kıldıklarından daha faziletlidir**.' dedi. O zaman insanlar, teravihi gecenin başında kılıyorlardı."[125]

Bu rivayetlerin arasını durumların değişmesine göre cem etmek mümkündür. Bu ihtilafın sebebinin kıraatin uzun veya kısa tutulmasına göre olduğu da muhtemeldir. Şöyle ki; kıraat uzadığı zaman rekâtlar azalır veya tam aksi olabilir. Davudî ve başkaları bu görüşü ifade etmişlerdir.

Birinci rekât sayısı, bu hadisten sonra zikredilen babın hadisi ile uyumludur. İkinci sayı da yakındır. Yirminin üzerindeki rivayetlerin farklılık arzetmesi vitir namazının farklılığı ile ilgilidir. Sanki o, bazen bir rekât ile bazen de üç rekât ile vitir kılıyordu. Muhammed ibni Nâsır, Davud ibni Kays kanalı ile şunu rivayet etmiştir: 'Ben insanları Ebû İbni Osmân'ın ve Ömer ibni Abdulazîz'in emirlikleri döneminde otuz altı rekât olarak teravih kıldıklarını gördüm. Üç rekât da vitir kılıyorlardı.'

Mâlik dedi ki: 'Bu (otuz altı rekât) bizim yanımızda eskiden beri uygulanan bir durumdur. 'Za'ferânî, Şâfiî'den nakletmiştir: 'Ben insanların Medine'de otuz dokuz rekât, Mekke'de yirmi üç rekât olarak kıldıklarını gördüm.' Bu namaz konusunda bir daraltma yoktur.'

Yine Şâfiî demiştir ki: 'Kıyamı uzatıp secdeleri/rekâtları azaltırlarsa bu güzel olur. Secdeleri/rekâtları çoğaltıp kıraati da azaltırlarsa bu da güzel olur. Birincisi bana daha sevimlidir.'

Tirmizî dedi ki: 'En çok söylenen teravihin vitir ile beraber kırk bir rekât olarak kılınmasıdır.' Kendisi de böyle söylemiştir.

İbnu Abdilberr, Esved ibni Yezîd'den, 'Kırk rekât kılınır ve yedi rekât vitir yapılır.' demiştir. Otuz sekiz de, denmiştir. Bunu Muhammed ibni Nâsır, İbni Eymen'den o da Mâlik'ten rivayet etmiştir. Bunun da üç rekât vitir kılınması ile birinciye dönmesi mümkündür. Fakat rivayetinde açık bir şekilde bir rekât ile vitir yaptığını da söylemiştir. Bu durumda otuz dokuz rekât olur.

Mâlik dedi ki: 'Yüz küsur senedir bu şekilde amel edilmektedir.'

Mâlik'ten, kırk altı rekât teravih ve üç rekât vitir olarak da rivayet edilmiştir. Bu, kendisinden meşhur olan görüştür. Bunu İbni Ebî Vehb El-Ömerî'den o da Nâfi'den şöyle rivayet etmiştir: 'Ben insanları otuz dokuz rekâttan başka bir namaz kılarken görmedim. Üç rekât ile vitir yapıyorlardı. Zurâre ibni Evfâ onlara Basra'da kırk üç rekât namaz kıldırıyor ve vitir yapıyordu. Saîd ibni Cubeyr'den, yirmi dört rekât olarak nakledilmiştir. Vitir dışında yirmi altı rekâttır da denmiştir. Muhammed ibni Nasr Ebû Miclez'den ve Muhammed ibni İshâk tarikinden rivayet edilmiştir: 'Bana Muhammed ibni Yûsuf dedesi olan Sâib ibni Yezîd'den aktardı, dedi ki: 'Biz Ömer zamanında Ramazan'da on üç rekât kılardık.' İbni İshâk dedi ki: 'Bu konuda işittiğim en sağlam rivayet budur. Bu rivayet Âişe'nin, Allah Resûlü'nün (ﷺ) gece namazına dair aktardıklarına da uygundur. Allahualem.' " (Fethu'l Bârî, 2010 No.lu hadis şerhi)

125. Buhari, 2010

Teravih namazı gece namazıdır. Gece namazı gibi gecenin son üçte birlik kısmında veya gece yarısından sonra kılmak daha efdaldir.

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın en çok sevdiği namaz Dâvud'un kıldığı namazdır. Allah'ın en fazla sevdiği oruç da Dâvud'un tuttuğu oruçtur. O, gece yarısına kadar uyur. Sonra kalkıp gecenin üçte birini ibadetle geçirir ve son altıda birlik vakitte de tekrar uyurdu. Orucu ise gün aşırı tutardı." [126]

Esved'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye, 'Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazı nasıldı?' diye sordum.

Âişe şöyle dedi: 'Gecenin başında uyurdu. Sonunda kalkıp namaz kılardı. Sonra yine yatağına dönerdi. Müezzin ezan okuduğunda yerinden kalkardı. Gusletme ihtiyacı olursa gusleder, ihtiyacı olmazsa abdest alıp çıkardı.' " [127]

Buna binaen; Ömer (radiyallahu anh) gece kalkılıp kılınan teravihin, yatsının hemen akabinde kılınandan daha faziletli olduğunu beyan etmiştir. Ancak toplumun çoğunluğu düşünüldüğünde gecenin sonunda teravih kılmak zor olacağından, genel uygulama yatsıdan sonra cemaatle kılınması şeklindedir.

C. Vitir Namazı

Vitir çiftin zıttı, tek anlamındadır.[128] Vitir namazı tekli rakamlarla (1, 3, 5 ...) kılındığı için vitir diye isimlendirilmiştir.

1. Vitir Namazının Hükmü

Vitir namazı, beş vakit farz namazın dışında kalan tüm namazlar gibi sünnettir.

Talha ibni Ubeydullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Necidlilerden saçı başı dağınık bir adam Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi. Sesinin mırıltısı duyuluyor, ancak ne dediği anlaşılmıyordu. Yaklaştı, nihayet bir de baktık ki İslam hakkında soru soruyor.

126. Buhari, 1131; Müslim, 1159
127. Buhari, 1146; Müslim, 739
128. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 3/201, ş-f-a maddesi; El-Mufredât, s. 853, v-t-r maddesi

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bir gün ve gecede beş vakit namaz.'

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan namaz var mıdır?' diye sordu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır. Ancak dilersen tatavvu/nafile olarak yaparsın.' buyurdu.

Daha sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ramazanda oruç tutmak.' dedi.

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan oruç var mıdır?' diye sordu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır. Ancak dilersen nafile olarak yaparsın.' buyurdu.

Adam, 'Vallahi bunlardan ne fazla ne de eksik yaparım.' diyerek döndü ve gitti.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: 'Doğru söylediyse kurtuldu.' "[129]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Muâz ibni Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle buyurdu: 'Sen Ehl-i Kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Yanlarına varınca onları 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun Resûlü olduğuna' şahitlikte bulunmaya davet et. **Bu konuda sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın günde beş vakit namaz kılmayı farz kıldığını haber ver.** Bu konuda da sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere zekâtı farz kıldığını haber ver. Eğer bu konuda da sana itaat ederlerse mallarının en değerli olanlarını almaktan sakın. Mazlumun duasından da kork. Çünkü mazlum ile Allah arasında hiçbir perde yoktur.' "[130]

Tüm bu rivayetler ve benzerleri[131] günlük namazlar içinde farz olanın beş vakit olduğunu, beş vaktin dışındaki tüm namazların tatavvu/nafile olduğunu gösterir.[132]

129. Buhari, 46; Müslim, 11

130. Buhari, 1496; Müslim, 19

131. bk. Buhari, 63; Müslim, 12

132. Bu naslar delaleti kat'i, bize (manevi) tevatürlerle ulaşmış naslardır. Hâliyle farz namazlar konusunda muhkem birer asıldır. Herhangi bir namazla ilgili varid olan nas kafamızı karıştırdığında muhkem naslara döner ve muhkem naslar ışığında anlarız. Örneğin, vitir namazını emreden naslar

Abdullah ibni Sunâbihî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Muhammed vitir vaciptir diye iddia etti. Ubâde ibni Sâmit ise, 'Ebû Muhammed hata etmiştir. Ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediğine şahidim, 'Beş vakit namazı Allah farz kıldı. Kim abdestini güzelce alır onları vaktinde kılar, rükû ve huşûsuna riayet ederek eksiksiz kılarsa onu bağışlayacağına dair Allah'ın sözü vardır. Kim de böyle yapmaz ise Allah'ın ona bir söz vermesi yoktur. Dilerse bağışlar. Dilerse azap eder.' "[133]

Alî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Vitir namazı farz namazlar gibi kılınması gerekli bir namaz değildir. Fakat Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu namazı kılmış ve şöyle buyurmuştur: 'Allah tektir tek olanı sever. Ey Kur'ân ehli, siz de tek rekâtlı olan vitri kılın.' "[134]

2. Vitrin Fazileti ve Önemi

• Vitir gece namazı olması sebebiyle farz namazdan sonraki en faziletli namazlardandır. Gece namazı için sadır olan tüm faziletler vitir namazı için de geçerlidir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayından sonraki en değerli oruç, Allah'ın ayı olan Muharrem ayındaki oruçtur. Farz namazlardan sonraki en değerli namaz da gece namazıdır."[135]

Allah Resûlü özellikle Kur'ân ehline vitir namazını emretmiştir:

---

varid olmuştur. Emir vucubiyeti gerektirir düşüncesi ile "Vitir vaciptir." demeyiz. Yukarıda mezkûr rivayetlere dayanarak "Vitir, beş vakit namazın dışında kalan, tatavvu/nafile bir namazdır." deriz. Ancak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ısrarlı emri ve hiçbir surette vitri terk etmemesi onun müekked sünnet olduğunu gösterir.

Yine âlimlerimizden vitri terk edenler ile ilgili varid olan kınayıcı sözleri, bu usulle ele almalıyız. Örneğin, İmam Ahmed (rahimehullah), "Vitri terk eden kötü adamdır, şahitliği kabul edilmez." (bk. El-Muğnî, 2/118, 1086. Mesele) sözü bu kabildendir. Zira bu müekked bir sünneti özürsüz terk etmektir ve kişinin sünneti önemsememesi dinî hassasiyetten yoksun olduğunu gösterir. Bu tip kınayıcı ifadeler vitir namazının farz/vacip olduğu anlamına gelmez.

Her ne kadar Hanefî imamlarımız farz ve vacibi ayırıp vitrin vacip olduğunu söylese de (bk. El-Bahru'r Râik, 2/40); bu ayrımın şer'i bir delili yoktur ve cumhur-u ulema tarafından kabul edilmemiştir.

133. Ebu Davud, 425; Nesai, 461

134. Tirmizi, 453; Nesai, 1675

135. Müslim, 1163

Alî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ey Kur'ân ehli, vitir namazını mutlaka kılınız. Allah tektir ve tek olan vitir namazını da sever." [136]

• Vitir gecenin sonuna denk geldiğinde özel bir namazdır.

Câbir'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Kim, gecenin sonunda kalkamayacağından endişelenirse vitri gecenin başında kılsın. Kim de gecenin sonunda kalkabileceğini ümit ederse gecenin sonunda kılsın. Çünkü gecenin sonundaki namaz şahitlidir. Bu da daha faziletli olur." [137]

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı sahabelere özel olarak tavsiyede bulunmuştur.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Dostum (Resûlullah) bana üç şeyi tavsiye etti, ben ölünceye kadar bunları bırakmam: Her aydan üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak, vitir namazını kılınca uyumak." [138]

3. Vitir Namazının Vakti

Yatsı namazından sonra sabah namazı vaktine kadar vitir namazının vaktidir.

Âişe (radıyallahu anha) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gecenin her vaktinde vitir namazı kılmıştır. Sonraları vitir namazını seher vaktine doğru kılardı." [139]

Gece uyanacak olanlar için en faziletli olan vitri gecenin sonunda kılmaktır. Uyanamamaktan korkan uyumadan vitri kılar.

Câbir'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, gecenin sonunda kalkamayacağından endişelenirse vitri gecenin başında kılsın. Kim de gecenin sonunda kalkabileceğini ümit ederse gecenin sonunda kılsın. Çünkü gecenin sonundaki namaz şahitlidir. Bu da daha faziletli olur." [140]

136. Ebu Davud, 1416; Tirmizi, 453
137. Müslim, 755
138. Buhari, 1178; Müslim, 721
139. Buhari, 996; Müslim, 745
140. Müslim, 755

4. Allah Resûlü'nün Vitri

Vitir; gece namazının kendiyle sonlandığı tekli rekât sayısı olan nafile namazdır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü ve fiilî sünnetinde farklı vitir kılma şekilleri varid olmuştur. Bunların her biri sünnettir.

a. Bir Rekâtlık Vitir

Ebû Miclez'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a vitri sordum.

'Resûlullah'ı 'Vitir gecenin sonunda tek rekâttır.' derken işittim.' dedi.

İbni Ömer'e sordum, o da 'Resûlullah'ı 'vitir gecenin sonunda tek rekâttır.' derken işittim.' dedi."[141]

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Birisi gelip Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazının nasıl kılınacağını sordu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: 'Gece namazı ikişer rekât hâlinde kılınır. Fakat sizden biri sabah namazının vaktinin gireceğinden endişe ederse bir rekât kılar. Böylece bu bir rekâtlık namaz onun daha önce kıldığı rekâtları tekleştirir (vitir).' "[142]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), halkın ateme namazı dedikleri yatsı namazını kıldıktan sonra sabah namazına kadar on bir rekât namaz kılardı. Her iki rekât arasında selam verir (son) bir rekatı da vitir yapardı. Sabah namazı (ezanından sonra) müezzin susup şafak belirginleştiğinde ve (kendisine bunu haber vermek için) müezzin geldiğinde kalkıp kısa iki rekât daha namaz kılardı. Bunun arkasından, müezzin kameti haber vermek için kendisine gelene kadar sağ tarafına uzanırdı."[143]

b. Üç Rekâtlık Vitir

Ebû Seleme ibni Abdurrahman'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye, 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da namazı nasıldı?' diye sordum.

141. Müslim, 753
142. Buhari, 990; Müslim, 749
143. Müslim, 736

Âişe şöyle dedi: 'Resûlullah ne Ramazan'da ne de başka zaman on bir rekâttan fazla gece namazı kılmamıştır. Önce dört rekât kılardı. Bu rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra dört rekât daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra üç rekât kılardı.'

'Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Vitir kılmadan mı uyuyorsun?' diye sordum.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Âişe! Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz.' dedi.' "[144]

Ebû Eyyûb El-Ensârî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Vitir namazını kılmak her Müslim üzerine haktır (vaciptir), vitir namazını beş rekât kılmak isteyen beş kılsın, **üç rekât kılmak isteyen üç kılsın**, bir rekât kılmak isteyen ise bir rekât kılsın."[145]

Üç rekât vitir kılan, onu akşam namazına benzetmeden kılar.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Vitri üç rekât kılarak onu akşam namazına benzetmeyin. Beş veya yedi rekât vitir kılın."[146]

Burada yasaklanan üç rekât vitir değil; vitrin akşam namazına benzetilmesidir. Yukarıda geçtiği gibi üç rekâtlık vitir hem sözlü hem de fiilî sünnette sabittir. Vitri akşam namazına benzetmemenin iki yolu vardır:

- İki rekât kılıp selam vermek, sonra bir rekât kılmak:

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tek ve çift rekâtların arasını bir selam ile ayırırdı. Bu selamı da bize işittirirdi."[147]

144. Buhari, 1147; Müslim, 738; Bazı âlimlerimiz bu rivayeti "Gece namazı iki ikidir." hadisi ışığında anlayıp, "Tüm nafileler iki rekât kılınmalıdır." demişlerdir. Biz Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) farklı uygulamalarını müstakil birer sünnet olarak anlaşılamasının -genel anlamda- Şâri'nin (cc) gözettiği hikmetlere daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Zira sünnete muhatap olan ümmet içinde, farklı imani seviyelere sahip insanlar vardır ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünneti her birini kucaklamaktadır. Kaldı ki; onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnet namazları, zikirleri ve ve benzeri tüm uygulamalarında bu çeşitliliği görmek mümkündür. Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alması, namaz sonrası yaptığı zikir adetleri, revâtib sünnetleri, gece namazı ve vitri, kuşluk namazı bu çeşitliliğin örneklerindendir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

145. Ebu Davud, 1422; Nesai, 1710-1713

146. Sahîhu İbni Hibbân, 2319; El-Mustedrek, 1138

147. Ahmed, 5461

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hücresinde namaz kılardı ve ben o esnada evde olurdum. Bize işittirerek çift ile tek rekât arasını selam ile ayırırdı."[148]

• İlk teşehhüdde oturmaksızın yalnızca üçüncü rekâtta teşehhüd yapmak ve selam vermek:

Vitri bu şekilde kılmak Ömer'den (radıyallahu anh) nakledilmiştir.[149]

c. Beş Rekâtlık Vitir

Ebû Eyyûb El-Ensârî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Vitir namazını kılmak her Müslim üzerine haktır (vaciptir) **vitir namazını beş rekât kılmak isteyen beş kılsın**, üç rekât kılmak isteyen üç kılsın, bir rekât kılmak isteyen ise bir rekât kılsın."[150]

Beş rekâtlık vitir namazı bütün hâlinde kılınır. Son rekâta kadar hiç teşehhüde oturmaksızın beş rekât kılınır. Beşinci rekâtta teşehhüdde oturulur ve selam verilir.

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kalktı ve ikişer ikişer toplam, sekiz rekât namaz kılmış oldu. **Beş rekât da vitir namazı kıldı** ve hiçbir rekâtta oturmadı sadece sonuncu rekâtta oturdu."[151]

d. Yedi Rekâtlık Vitir

Ebû Eyyûb El-Ensârî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Vitri dileyen **yedi rekât kılsın**, dileyen beş kılsın, dileyen üç kılsın, dileyen de bir rekât olarak kılsın, dileyen de ima ile kılıversin."[152]

Yedi rekâtlık vitir kılan; ilk altı rekâta kadar teşehhüd yapmaz. Altıncı rekâtta teşehhüde oturur, selam vermeden yedinci rekâta kalkar. Yedinci rekâtta selam verir. Bunun delillerini bir sonraki başlıkta okuyacağız.

148. Ahmed, 24539
149. Es-Sunenu'l Kubrâ, 4808; El-Mustedrek, 1141
150. Ebu Davud, 1422; Nesai, 1710-1713
151. Ebu Davud, 1358
152. Nesai, 1713

e. Dokuz Rekâtlık Vitir

Sa'd ibni Hişâm'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben 'Ey müminlerin annesi, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazını bildirsen?' dedim.

Bana şöyle cevap verdi: 'Biz, kendisinin misvakını ve abdest suyunu hazırlardık. Allah, onu geceleyin uyandırmayı dilediği zaman onu uyandırırdı. Kendisi misvaklanır, abdestini alır **sonra dokuz rekât namaz kılardı. Bu namazda ancak sekizinci rekâtta otururdu ve Allah'ı zikreder, O'na hamd ve dua eder sonra selam vermeden ayağa kalkarak dokuzuncu rekâtı kılar, bunun arkasından oturur ve Allah'ı zikreder, O'na hamd ve dua eder sonra bize sesini duyuracak şekilde selam verirdi.** Selam verdikten sonra oturarak iki rekât daha namaz kılardı. Ey evladım, işte bu namaz on bir rekâttır. Allah'ın Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem), yaşı ilerleyip vücudu et büründüğünde **vitir namazını yedi rekât kıldı. O iki rekâtı da daha önce yaptığı gibi yaptı.** Ey evladım, işte bu namaz da dokuz rekâttır. Allah'ın Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem) bir namaz kıldığında onu devamlı kılmayı severdi. Bu nedenle uykusu ağır bastığında veya rahatsızlandığında gündüz on iki rekât namaz kılardı. Allah'ın Peygamberi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gecede Kur'ân'ın tamamını okuduğunu, bütün bir gece sabaha kadar namaz kıldığını ve Ramazan ayı dışında bir ayı tamamen oruçlu geçirdiğini bilmiyorum.' dedi.

Bu konuşmanın arkasından İbni Abbâs'ın yanına vardım ve Âişe'nin söylediklerini ona anlattım.

O da, 'Doğru söylemiş, Eğer ona yakın dursaydım ve yanına girseydim bunları bizzat kendi ağzından dinlemek için ona giderdim.' dedi.

Ben de, 'Eğer senin onun yanına girmediğini bilseydim ben de, onun anlattıklarını sana anlatmazdım.' dedim."[153]

Dokuz rekâtlık vitir kılan ilk sekiz rekâta kadar teşehhüd yapmaz. Sekizinci rekâtta teşehhüde oturur, selam vermeden dokuzuncu rekâta kalkar, dokuzuncu rekâtta teşehhüde oturur ve selam verir.

153. Müslim, 746

5. Vitir Namazının Öncesinde Nafile Kılmak

Vitir namazı; yatsı ile sabah namazı arasında müstakil bir namazdır. Öncesinde sünnet/nafile namaz kılınabilir. Ancak öncesinde nafile kılmaksızın yalnızca vitir de kılınabilir. Her ikisi de onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinde mevcuttur. Yukarıda örneklerini gördüğümüz uygulamalarda; kimi zaman önce teheccud kılmış, sonra vitir namazı ile teheccudu sonlanmıştır.

Abdullah ibni Abbâs'ın azatlısı Kureyb'in rivayet ettiğine göre Abdullah ibni Abbâs bir gece Peygamber'in eşi -kendisinin de teyzesi- Meymûne'nin yanında kaldı. İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben de kalktım, onun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim, sol yanına durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rekât, sonra iki rekât, bir daha iki rekât, ardından iki rekât, iki rekât, iki rekât daha kıldı, sonra da tek rekât (vitir) kıldı. Ardından müezzin gelinceye kadar uzandı. Sonra yine kalktı, hafif iki rekât kıldıktan sonra çıkıp sabah namazını kıldırdı."[154]

Ebû Seleme ibni Abdurrahman'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

Âişe'ye (radiyallahu anha), "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da namazı nasıldı?" diye sordum.

Âişe şöyle dedi: " 'Resûlullah ne Ramazan'da ne de başka zaman on bir rekâttan fazla gece namazı kılmıştır. Önce dört rekât kılardı. Bu rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra dört rekât daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra üç rekât kılardı.'

'Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Vitir kılmadan mı uyuyorsun?' diye sordum.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Âişe! Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz.' dedi.' "[155]

Kimi zaman da tüm gece namazını vitir olarak kılmıştır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz, Allah Resûlü'nün misvakını ve abdest suyunu hazırladık. Allah, onu geceleyin uyandırmayı dilediği zaman onu uyandırırdı. Kendisi misvaklanır, abdestini alır sonra dokuz rekât namaz kılardı. Bu namazda an-

154. Buhari, 183; Müslim, 763
155. Buhari, 1147; Müslim, 738

cak sekizinci rekâtta otururdu ve Allah'ı zikreder, O'na hamd ve dua eder sonra selam vermeden ayağa kalkarak dokuzuncu rekâtı kılar, bunun arkasından oturur ve Allah'ı zikreder, O'na hamd ve dua eder sonra bize sesini duyuracak şekilde selam verirdi. Selam verdikten sonra otururak iki rekât daha namaz kılardı." [156]

6. Vitir Rekât Sayısı ile İlgili Farklılık

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) nakledilen farklı vitir namazları bazılarının zannettiği gibi "çelişki/ıdtırâp" değil; onun (sallallahu aleyhi ve sellem) farklı uygulamalarıdır. Zira o (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine örnek olmak sıfatıyla tüm ümmeti kuşatacak ve her arayanın aradığını bulabileceği salih ameller yapmıştır. Hâliyle bunların her biri müstakil birer sünnettir ve dileyen bu sünnetlerden güç getirdiği ile amel edebilir. Muhaddislerden İbnu Huzeyme (rahimehullah) bu gerçeğe dikkat çekmiştir. [157]

7. Vitri Bitirdikten Sonra Namaz Kılmak

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazını kıldıktan sonra, oturduğu yerden kalkmadan iki rekât nafile namaz kılardı.

Ebû Seleme ibni Abdurrahman'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye, Resûlullah'ın namazını sordum. Dedi ki: 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) on üç rekât namaz kılardı. Sekiz rekât kılardı. Sonra vitir yapardı. Sonra iki rekât oturarak kılardı. Rükû etmek istediği zaman kalkar ve rükû ederdi. Sonra iki rekât sabah namazının kamet ve ezanı arasında kılardı.' " [158]

Ummu Seleme'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazından sonra iki rekât namaz kılardı." [159]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü sünneti ve irşadı gecenin son namazının vitir olmasıdır.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Gece kıldığınız son namazın vitir namazı olmasını sağlayın!" [160]

156. Müslim, 746

157. Sahîhu İbni Huzeyme, 1168; Tirmizî de (rahimehullah) konuda genişlik olduğunu Sufyân Es-Sevrî (rahimehullah) ve Muhammed İbni Sîrîn'den (rahimehullah) aktarmıştır. (bk. Tirmizi, 460 No.lu hadis açıklaması)

158. Müslim, 738

159. Tirmizi, 471; İbni Mace, 1195

160. Buhari, 998; Müslim, 751

Ancak o (sallallahu aleyhi ve sellem) vitri kıldıktan sonra oturduğu yerden iki rekât nafile kılmıştır. Bu; onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sürekli bir sünneti değil, vitirden sonra da namaz kılınabileceğini göstermek için yaptığı bir uygulamadır.[161] Aksi hâlde bazıları sözlü sünnetiyle hareket edip vitirden sonra namaz kılmanın caiz olmadığını düşünebilirdi. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

8. Vitri Bozmak

Bir insan gece kalkamayacağını düşünerek vitir kılar ve uyursa, gece uyanır ve nafile namaz kılmak istediğinde ne yapmalıdır?

Talk ibni Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir gecede iki vitir yoktur."[162]

Bir defa vitri kılan ikinci bir vitri kılmaz. Şayet gece namazı kılmak istiyorsa, vitirden sonra nafile kılmak caiz olduğundan dilediği kadar gece namazı kılabilir.[163]

---

161. Açıklama için bk. El -Minhâc, 738 No.lu hadis şerhi

162. Tirmizi, 470

163. Seleften gelen bir diğer uygulama kişinin bir rekât kılarak uyumadan kıldığı vitri çiftlemesi, sonra dilediği kadar nafile kılması, sonra vitir kılarak gece ibadetini sonlandırmasıdır.

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'e vitir namazı sorulduğunda şöyle dedi: 'Uyumadan önce vitir kıldığımda, ardından da gece namazı kılmak istediğimde şöyle yaparım: Bir rekâtla kıldığım vitri çiftlerim, sonra ikişer ikişer namaz kılarım. Namazımı bitirdiğim zaman da bir rekât ile vitir yaparım. Çünkü Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gecenin son namazının vitir olmasını emretti.'" (Ahmed, 6190)

Tirmizî (rahimehullah) iki uygulamayı da seleften nakleder:

"Talk ibni Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Bir gecede iki kere, vitir namazı kılınmaz (Yani vitri kıldıktan sonra gece namazı kılarsa tekrar vitir kılmasına gerek yoktur.)'

Bu hadis hasen garibtir.

İlim adamları, gecenin öncesinde vitri kılıp sonra gece namazı için kalkan kimsenin durumunda değişik görüşler ortaya koydular.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı ve daha sonrakilerden bir kısmı: 'Bu durumdaki kimsenin vitir namazı bozulmuş olur, gecenin öncesinde kıldığı vitir namazına bir rekât ilave eder, sonra dilediği kadar gece namazı kılar daha sonra gece namazının sonunda vitir namazını kılar, böyle yapmakla bir gecede iki vitir kılınmaz hadisine de uyulmuş olur.' dediler.

İshâk bunlardandır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı ve diğer bazı ilim adamları ise: 'Gecenin öncesinde vitir namazı kılan kimse, uyur sonra gece namazı için kalkar ve dilediği kadar namaz kılar, önceki kıldığı vitr namazını kıldığı şekilde bırakır.' dediler.

Sufyân Es-Sevrî, Mâlik b. Enes, İbni Mubarek, Şâfiî, Küfeliler ve Ahmed, bunlardandır. Bu görüş daha sahihtir, çünkü Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazından sonra namaz kıldığı değişik rivayetlerle bize ulaşmıştır." (Tirmizi, 470 ve açıklaması)

9. Vitirde Kıraat

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vitirde A'lâ, Kâfirûn ve İhlâs Surelerini, her birini bir rekâtta okurdu." [164]

Abdulaziz ibni Cureyc'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radiyallahu anha), 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazında ne okurdu?' diye sordum. Dedi ki: 'Birinci rekâtta A'lâ Suresi, ikinci rekâtta Kâfirûn süresi, üçüncü rekâtta İhlâs ve Muavvizeteyn yani Felak ve Nâs Sürelerini okurdu.' " [165]

10. Vitri Kaçırmak

Farz veya nafile namaz, uyku, unutma vb. şer'i mazeretlerle kılınmazsa daha sonra kılınabilir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Kim bir namazı kılmayı unutmuşsa, onu hatırlayınca kılsın! Zira bundan başka bunun bir kefareti yoktur.'

Ravilerden Mûsâ, Hemmâm'ın şöyle dediğini bildirmiştir, 'Daha sonra şu ayeti okudu: 'Beni zikretmek için namaz kıl.' [166] " [167]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim vitir namazını uykuda veya unutarak geçirirse hatırladığı ve uyandığı zaman hemen kılsın." [168]

Vitri kaçıran onu gündüz kılabilir.

Âişe Annemiz'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir namaz kıldığında onu devamlı kılmayı severdi. Bu nedenle uykusu ağır bastığında veya rahatsızlandığında gündüz on iki rekât namaz kılardı..." [169]

164. Tirmizi, 462; Nesai, 1702
165. Tirmizi, 463
166. bk. 20/Tâhâ, 14
167. Buhari, 597; Müslim, 684
168. Ebu Davud, 1431; Tirmizi, 465
169. Müslim, 746

Kişinin gece kılacağı vitir on bir rekâtsa gündüz on iki kılar şayet üç rekâtsa dört, beş rekâtsa altı rekât kılar… Gece kıldığı vitir rekâtını gündüz çift olarak kılar.

Gece namazını veya vitir namazını kaçıranın, bu eksiği telafi için yapabileceği bir diğer şey; sabah ve yatsı namazını cemaatle kılmaktır.

Abdurrahman ibni Ebî Amra'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Affân, akşam namazından sonra mescide girdi ve tek başına oturdu. Ben de kendisinin yanına oturdum. Bana, 'Ey kardeşimin oğlu, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kim, yatsı namazını cemaatle kılarsa, gecenin yarısını namazla geçirmiş gibi olur. Kim, sabah namazını cemaatle kılarsa, bütün gece namaz kılmış gibi olur.' **demiştir.'** "[170]

D. Kunut Duası

Kunut, namazın son rekâtında rükûdan önce veya sonra yapılan duadır. Fıkıh/İlmihâl açışından üç çeşit kunut söz konusudur.

- **Vitir namazında kunut**
- **Nevâzil/Bela-Musibet ânında kunut**
- **Sabah namazında kunut**

1. Vitir Namazında Kunut

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazının son rekâtında kunut duası yapar, ashabına kunutta yapacakları duayı öğretirdi.

Hasan ibni Alî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana vitir namazında -İbni Cevvâs'ın dediğine göre vitir namazının kunutunda- şöyle söylememi öğretti:

اَللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ

170. Müslim, 656

'Allah'ım hidayete erdirdiklerinin arasında beni de hidayete eriştir. Afiyete eriştirdiklerinin arasında bana da afiyet ver. Gözettiklerinin arasında beni de kollayıp gözetle. Verdiğin şeylerde benim için bereketler kıl, hakkında hükmettiğin şeyin şerrinden beni koru, şüphesiz sen hükmedersin, senin takdirine karşı gelinmez. Senin işini üzerine aldığın kimse asla alçalamaz. Senin düşman olduğun kimse de asla şeref bulamaz. Rabbimiz, senin hayrın pek çoktur ve sen layık olmayan şeylerden münezzehsin.' "[171]

Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazının sonunda şöyle demiştir:

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سُخْطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

"Allah'ım! Senin gazabından rızana, cezalandırılmaktan affına, senden, sana sığınırım. Seni övmeyi sayıp bitiremem sen kendini nasıl övdün ise öylesin."[172]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazını tek olarak kılıyorsa rükûdan önce vitir yapardı.

Alî ibni Ebî Tâlib'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazının sonunda şöyle dua ederdi:

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سُخْطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

'Allah'ım! Senin gazabından rızana, cezalandırılmaktan affına, senden, sana sığınırım. Seni övmeyi sayıp bitiremem sen kendini nasıl övdün ise öylesin.' "[173]

Rükûdan önce kunut; son rekâtta kıraat bittikten sonra, rükûya gitmeden önce kunut duasını okumak, sonra rükûya gitmektir.

Vitir namazı cemaatle kılınıyorsa rükûdan sonra kunut yapılır ve topluca dua edilir. Vitrin cemaatle kılınması Ramazan'da teravih namazı sonrasında vuku bulur.

171. Ebu Davud, 1425; Tirmizi, 464
172. Ebu Davud, 1427; Tirmizi, 3566
173. Ebu Davud, 1427

Ömer (radiyallahu anh) rükûdan sonra kunut yapmış ve şu duayı okumuştur:

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِلْمُؤْمِنِينَ، وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ، وَأَلِّفْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَأَصْلِحْ ذَاتَ بَيْنِهِمْ، وَانْصُرْهُمْ عَلَى عَدُوِّكَ وَعَدُوِّهِمْ، اللّٰهُمَّ الْعَنْ كَفَرَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِكَ وَيُكَذِّبُونَ رُسُلَكَ، وَيُقَاتِلُونَ أَوْلِيَاءَكَ، اللّٰهُمَّ خَالِفْ بَيْنَ كَلِمَتِهِمْ، وَزَلْزِلْ أَقْدَامَهُمْ، وَأَنْزِلْ بِهِمْ بَأْسَكَ الَّذِي لَا تَرُدُّهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، اللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَنُثْنِي عَلَيْكَ، وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، اللهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَلَكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ وَنَخْشَى عَذَابَكَ الْجِدَّ وَنَرْجُو رَحْمَتَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَافِرِينَ مُلْحِقٌ

"Allah'ım, mümin erkeklerin ve kadınların ve Müslim erkek ve kadınların günahlarını bağışla. Kalplerinin arasına ülfet koy. Aralarını ıslah et. Senin ve onların düşmanlarına karşı kendilerine yardım et. Allah'ım, senin yolundan alıkoyan, resûllerini yalanlayan ve dostların ile savaşan Ehl-i Kitap kâfirlerine lanet et. Allah'ım, onların kelimelerinin/birliklerinin arasına ayrılık koy. Ayaklarını sars. Mücrim kavimden geri çekmediğin azabını onlara gönder. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ım senden yardım diliyoruz. Senden bağışlanma diliyoruz. Seni övüyoruz ve sana nankörlük etmiyoruz. Sana karşı facir olanları da terk ediyor ve onlardan uzaklaşıyoruz. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ım, yalnız sana ibadet ediyoruz. Sana namaz kılıyor ve sana secde ediyoruz. Sana yöneliyor ve koşuyoruz. Gerçek olan azabından korkuyoruz. Rahmetini umuyoruz. Senin azabın kâfirlere erişecektir." [174]

Alî (radiyallahu anh) rükûdan sonra kunut yapmıştır. [175] Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; râcih olan, konuda genişlik olmasıdır. Rukûdan önce ve sonra kunut meşrudur.

174. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3143

175. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3136; Vitirde yapılan kunutun zamanı ve yeri konusunda selef arasında ihtilaf edilmiştir. Tirmizî (rahimehullah) ihtilafı şöyle aktarır;

"Vitirde kunut hakkında rivayet edilen bundan daha iyi bir hadis bilmiyoruz. İlim adamları vitirde

2. Nevâzil Kunutu

Nevâzil; bir bela ve musibet durumunda farz namazların sonunda kunut duası yapmaktır. Nevâzil kunutu İslam'da bireyselciliği yok sayan ve cemaat/biz ruhunu kabul eden anlayışın bir tezahürüdür. Zira, her ne kadar yaşanan musibet hâli, bazı insanları direkt ilgilendirse de kunut duası aracılığı ile tüm İslam toplumunun gündemine taşınmaktadır.

Nevâzil kunutu cemaat namazlarında, rükûdan sonra, imamın duasına cemaatin iştirak etmesiyle gerçekleşir. İslami yönetimin karar verdiği süre boyunca devam eder yine yönetimin kararıyla sonlandırılır.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) birine beddua veya dua edeceği zaman rükûdan sonra kunut duası okurdu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) 'سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه / رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ/ Allah kendisine hamdedeni işitir. Rabbimiz hamd yalnız sana muhsustur.)' dedikten sonra şöyle dua ve beddua ederdi:

'Allah'ım! Velîd ibni Velîd'i, Seleme ibni Hişâm'ı ve Ayyâş ibni Ebî Rebîa'yı kurtar. Allah'ım! Mudar Kabilesi'ni daha beter et! Yaşadıkları şu yılları, Yûsuf peygamber döneminde yaşananan zorlu yıllara dönüştür.'

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu dua ve bedduasını yüksek sesle okurdu. Hatta bazı sabah namazlarında birtakım Arap kabileleri için 'Allah'ım! Falana, falana lanet et!' şeklinde beddua ederdi. Bu durum '(Allah'ın o kâfirlerin) tevbesini kabul etmesi yahut onlara azap etmesi konusunda senin elinde hiçbir yetki yoktur. Şüphesiz ki onlar, zalimlerdir.'[176] ayeti ininceye kadar sürdü."[177]

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazının ikinci rekâtında başını rükûdan kal-

---

kunut hakkında değişik görüşler ortaya koymuş olup; Abdullah ibni Mes'ûd, bütün sene vitirde kunutun rükûdan önce yapılması görüşündeydi. Bir kısım ilim adamları da bu görüşte olup Sufyân Es-Sevrî, İbni Mubarek, İshâk ve Küfeliler bunlardandır. Alî ibni Ebî Tâlib'den, Ramazan'ın ikinci yarısında rükûdan sonra kunut yaptığı da rivayet edilmiştir. Şâfiî ve Ahmed gibi bazı ilim adamları da bunlardandır." (Tirmizi, 464 ve açıklaması)

Râcih olan yukarıda belirttiğimiz gibi yılın tümünde, münferid namazlarda rükûdan önce, teravih vitrinde rükûdan sonra cemaatle kunut yapılmasıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

176. 3/Âl-i İmrân, 128

177. Buhari, 4560; Müslim, 675

dırınca şöyle derken dinledim, 'Allah'ım, filana, filana ve filana lanet olsun.' O bu sözlerini 'Semiallahu limen hamideh, Rabbenâ ve leke'l hamd' dedikten sonra söylüyordu. Bunun üzerine Yüce Allah, '(Allah'ın o kâfirlerin) tevbesini kabul etmesi yahut onlara azap etmesi konusunda senin elinde hiçbir yetki yoktur. Şüphesiz ki onlar, zalimlerdir.'[178] buyruğunu indirdi."[179]

Sâlim ibni Abdullah'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Safvân ibni Umeyye, Suheyl ibni Amr ve El-Hâris ibni Hişâm'a beddua ediyordu. Bunun üzerine, '(Allah'ın o kâfirlerin) tevbesini kabul etmesi yahut onlara azap etmesi konusunda senin elinde hiçbir yetki yoktur. Şüphesiz ki onlar, zalimlerdir.'[180] buyruğu nazil oldu."[181]

Enes ibni Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Bi'ru Maûne olayında ashabını öldürenlere, Allah'a ve Resûl'üne isyan eden Ri'l, Zekvân ve Usayye Kabilelerine otuz gün boyunca sabah namazlarında beddua etti. İşte bu olayda öldürülen sahabi hakkında bizim bir süre okuduğumuz fakat daha sonra neshedilen şu ayet indi: 'Kavmimize haber verin ki biz Rabbimize kavuştuk; O bizden razı oldu biz de O'ndan razı olduk.' "[182]

Hufâf ibni Îmâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), rükûya gitti arkasından başını kaldırdı ve: 'Ğifâr Kabilesi'ni Allah bağışlasın, Eslem Kabilesi'ne de selamet versin, Usayy Kabilesi Allah ve Resûl'üne karşı geldi. Allah'ım, Lihyânoğullarına lanet et, Ri'l ve Zekvân Kabilelerine de lanet et.' diye dua etti. Bunun arkasından secdeye gitti. Kâfirlere lanet etme, işte bu uygulamadan alınmıştır."[183]

3. Sabah Namazında Kunut

Bir grup fukahamız sabah namazının son rekâtından sonra kunut duasını sünnet kabul etmişlerdir. Râcih olan; bir musibet durumunda sabah na-

178. 3/Âl-i İmrân, 128
179. Buhari, 4069
180. 3/Âl-i İmrân, 128
181. Buhari, 4070
182. Buhari, 2814; Müslim, 677
183. Müslim, 679

mazı da dâhil tüm namazlarda kunut yapılacağıdır. Ancak sabah namazına özel, sürekli bir sünnet olarak kunut yoktur. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.[184]

4. Kunutla İlgili Meseleler

a. Kunut Duasında Elleri Açmak Meşrudur

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü her sabah namazını kıldırdığında ellerini kaldırıp onlara beddua etti."[185]

Ebû Osmân'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer'in arkasında namaz kıldım. Bakara Suresi'nden seksen ayet okudu. Rükûdan sonra kunut yaptı ve ellerini kaldırdı. Öyle ki koltuk altında ki beyazlığı gördüm. Duada sesini yükseltti. Öyle ki duvarın gerisindekiler dahi sesini duydu."[186]

Mûsâ ibni Verdân'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Hureyre Ramazan kunutunda ellerini kaldırırdı."[187]

184. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazında kunut yaptığı sahih rivayetlerde sabit olmuştur.
Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Önceden kunut akşam ile sabah namazlarında okunurdu." (Buhari, 798)
Berâ' ibni Âzib'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah ve akşam namazında kunut okurdu." (Müslim, 678)
Rivayetlerden de anlaşıldığı gibi bu sabah namazına has değildir. Sabah namazıyla beraber akşam namazında da yapılan, musibet hâlinin kunutudur. Sabah namazında kunutu hiç terk etmediğine dair rivayetler ise muhaddisler tarafından zayıf kabul edilmiştir.
Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Sabah namazına gelince ölene kadar buradaki kunutu terk etmedi." (Ahmed, 12657; Sunenu'd Dârekutnî, 1692; Es-Sunenu'l Kubrâ, 3104)
Hadis Îsâ ibni Mâhân/Ebû Ca'fer Er-Râzî kanalıyla gelmiştir. Âlimler onun hakkında "kuvvetli değildir", "karıştırır", "çokça vehmeder", "sikadır ancak hata yapar" gibi cerh ifadelerini kullanmışlardır. (Neylu'l Evtâr, 862 No.lu hadis şerhi) Bu hadise şahit olarak başka bir rivayet zikredilmiştir. Onun isnadında da Amr ibni Ubeyd vardır, hüccet değildir. (age.) Îsâ ibni Mâhân/Ebû Ca'fer Er-Râz hakkında ta'dil lafızları varid olmuştur. Ancak cerh lafızları müfesser olduğundan tadil lafızlarına tercih edilir. Ayrıca sahabeden Nebi'nin sabah namazında kunut yapmadığı sahih yolla varid olmuştur.
Ebû Mâlik El-Eşçeî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:
"Babama, 'Ey babacığım sen Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir'in, Ömer'in, Osmân'ın ve Kûfe'de beş yıl kadar Alî'nin arkasında namaz kıldın. Onlar namazlarında kunut yaparlar mıydı?' dedim. Dedi ki:
'Ey oğulcağızım, bu iş sonradan çıkmadır.' " (Tirmizi, 402)
185. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3145; Hadisin isnadında bulunan Alî ibni Sakr nedeniyle sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.
186. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3149
187. Es-Sunenu'l Kubrâ, 4868

b. Cemaatin Duaya "Âmin" Diyerek İştirak Etmesi Meşrudur

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü bir ay boyunca öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazında, namazların ardına, rükûdan sonra, son rekâtta kunut yaptı. Suleym, Ri'l, Zekvân ve Useyye kabilelerinden bazısına beddua etti. Arkasındakiler de duasına 'âmin' diyordu." [188]

c. Kunut Duasının Dili

İslam'ın ibadet dili Arapçadır. Hâliyle açığa çıkan dualar Arapça yapılır. Ancak kişi münferit namaz kılıyor ve içinden dua ediyorsa kendi dilinde dua yapmasında bir sakınca yoktur.

d. Kunut Duaları

Evla olan kunutta Me'sûr/Allah Resûlü'nden gelen duaları yapmaktır. Bu duaların örnekleri bir önceki bölümde zikredildi. Ayrıca kişi me'sûr dualar dışında kunutta dua edebilir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) özel durumlarda, duruma uygun dualar yapmıştır.

e. Kunut İçin Tekbir Almak

Münferit kılınan vitir namazında rükûdan önce kunut yapılır. Bu kunut için tekbir alıp elleri kaldırmak, sonra bağlayıp dua etmek meşru mudur?

Bu konuda Allah Resûlü'nden bir sünnet nakledilmemiştir. Ancak sahabe ve tabiinden tekbir alıp el kaldırdıklarına dair rivayetler nakledilmiştir. [189]

Esved'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd (radiyallahu anh) vitrin son rekâtında İhlâs Suresi'ni okur sonra ellerini kaldırır ve rükûdan önce kunut yapardı." [190]

"Abdullah ibni Mes'ûd (radiyallahu anh) kıraati bitirince tekbir alıyor ve kunutu bitirince de tekbir alıp rükûya gidiyordu." [191]

188. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3153

189. Bazı muhaddisler bu rivayetlere dair farklı bir değerlendirme yapmıştır. Örnek olarak; Mubârek Pûrî'nin (rahimehullah) değerlendirmesi şöyledir:

"Kunut vitri için tekbir almaya dair rivayetler isnatsız nakledilmiştir. Hâliyle sahih olup olmadığının tespiti mümkün değildir.

El kaldırmayla ilgili rivayetler ise; dua için el açma anlamına gelebileceği gibi intikal tekbirlerinde olduğu gibi elleri kaldırma anlamına da gelebilir." (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 464 No.lu hadis şerhi)

190. Hadislerle Hanefî Fıkhı, 4/373

191. age. 4/374

"Muhammed'in, Ebû Hanîfe-Hammâd senediyle bildirdiğine göre İbrâhîm, 'Vitirde rükûdan önce kunut Ramazan dışında da vaciptir. Kunut yapacağın zaman tekbir al. Rükûya gideceğin zaman da tekbir al.' "[192]

Diğer Nafile Namazlar

A. Kuşluk/Duhâ Namazı

Bu namaz kuşluk vaktinde kılındığı için "Kuşluk/Duhâ namazı" denmiştir. Güneş doğup bir mızrak boyu yükseldikten sonra, öğle namazı vakti girinceye kadar kılınan nafile namazdır.

1. Kuşluk Namazının Önemi ve Fazileti

Kuşluk namazı sabah namazıyla öğle namazı arasında kılınan bir namazdır. Sabah namazı ile öğle namazı arasındaki uzun vakit, günün başladığı ve insanın dünya işleri ile meşgul olduğu bir vakittir. Çoğunlukla gaflet insanı her yönden kuşatır. Kuşluk namazı kişiye Rabbini hatırlatma ve oluşan gafleti dağıtma vazifesi görür.

a. Kuşluk Namazı Nebi'nin Tavsiyesidir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Dostum (Resûlullah) bana üç şeyi tavsiye etti, ben ölünceye kadar bunları bırakmam: Her aydan üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak, vitir namazını kılınca uyumak."[193]

Ebû Derdâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sevgili dostum (sallallahu aleyhi ve sellem), bana üç tavsiyede bulundu ki, yaşadığım sürece bunları asla terk etmeyeceğim: Her ayda üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak ve vitir namazı kılmadan uyumamak."[194]

b. Kuşluk Namazı "Evvâbîn" Namazıdır

Kâsım ibni Şeybânî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd ibni Erkam (radiyallahu anh), kuşluk vakti namaz kılan birtakım kimseleri görmüş ve 'Bu kimseler, namazın bu vakit dışında daha faziletli olduğunu bil-

192. age. 4/376
193. Buhari, 1178; Müslim, 721
194. Müslim, 722

mektelerdir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Evvâbin namazı, kumun sıcaklığından deve yavrularının ayaklarının yandığı zamandadır.' demişti.' "[195]

"Evvâb" çokça Allah'a yönelen, sürekli Rabbine dönenlerin sıfatıdır. Evvâb günahları terk ederek ve taatleri yaparak yüzünü Allah'a dönen kimsedir.[196]

Yüce Allah Dâvud'u (aleyhisselam),[197] Suleymân'ı (aleyhisselam) ,[198] Eyyûb'u (aleyhisselam) [199] "Evvâb" diye nitelemiştir. Kur'ân'da övülen Evvâb'ların bir sıfatı da kuşluk namazını kılmalarıdır.

c. Kuşluk Namazı Kılan El-Kâfî İsminin Korumasındadır

Ebû Derdâ ve Ebû Zerr'den (radiyallahu anhum) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın şöyle buyurduğunu haber verdi: 'Ey Âdemoğlu, gündüzün başlangıcında dört rekât namaz kıl ki gündüzün sonuna kadar senin her türlü ihtiyaçlarını karşılayayım/sana kâfî geleyim.' "[200]

Allah'ın (celle celaluhu) kuluna yetmesi/kâfî gelmesi O'nun El-Kâfî isminin tecellisidir. O'nun (celle celaluhu) kifayeti maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarında kulunun yardımcısı olması, onu kimseye muhtaç kılmamasıdır.

d. Bedenin Sadakasıdır

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin sabaha çıkan her bir eklemi için sadaka vermesi gerekir. Her tesbîh ('Subhânallah' demek) bir sadakadır. Her tahmîd ('Elhamdulillah' demek) bir sadakadır. Her tehlîl ('Lailaheillallah' demek) bir sadakadır. Her tekbîr ('Allahu Ekber' demek) bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır. Kötülükten alıkoymak bir sadakadır. **Kuşluk vaktinde kılınan iki rekât namaz ise tüm bunları yerine getirir."**[201]

195. Müslim, 748
196. bk. El-Mufredât, s. 97, e-v-b maddesi
197. 38/Sâd, 17
198. 38/Sâd, 30
199. 38/Sâd ,44
200. Tirmizi, 475
201. Müslim, 720

Kişi her gün bedeninden dolayı borçlu olarak uyanır ve her borçta olduğu gibi alacaklısına karşı manevi bir sıkıntı içindedir. Yaptığı salih amellerle borçlarını öder. Yapabileceği yüzlerce salih amele mukabil, kuşluk vakti kılacağı iki rekât ona yeter.

e. Elde Edilecek Ganimetten Daha Hayırlıdır

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün savaşa gönderdiği askerler kısa zamanda zafer elde edip bolca ganimetle eve döndüler. İnsanlar, çabucak gitmeleri, çokça ganimet elde etmeleri ve süratle dönmeleri hakkında konuşmaya başlayınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Size bunlardan daha kısa süren, daha çok ganimet getiren ve daha tez eve döndüren cihad yolunu göstereyim mi? Kuşluk namazı için camiye giden, daha az savaşmış, daha çok ganimet almış ve daha tez evine dönmüş olur.' "[202]

f. Günahlara Kefarettir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim çift çift kılınan duhâ namazına devam ederse, denizin köpüğü kadar bile olsa günahları affedilir."[203]

2. Kuşluk Namazının En Faziletli Vakti

Kuşluk namazının vakti Güneş bir mızrak yükseldikten sonra başlayıp öğle namazı vaktine kadar devam eder. Bu uzun vakit içinde en faziletli vakit iki zamandadır:

• İlki; cemaatle sabah namazı kılıp, Güneş doğana kadar Allah'ı zikredip, Güneş doğduktan sonra da iki rekât namaz kılmaktır.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim sabah namazını cemaatle kılar, sonra namaz kıldığı yerde oturup

202. Ahmed, 6638
203. Tirmizi, 476; İbni Mace, 1382; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

Güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikreder, sonra da iki rekât namaz kılarsa, bir hac ve umre yapmış gibi sevap kazanır." [204]

Bu fazilet; cemaatle namaz, zikir ve kuşluk namazının ecridir.

• İkincisi; yukarıda mezkûr durumda olmayanın öğlen namazına yakın, hava iyice ısınınca kılmasıdır.

Kâsım Eş-Şeybânî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd ibni Erkam (radiyallahu anh), kuşluk vakti namaz kılan birtakım kimseleri görmüş ve 'Bu kimseler, namazın bu vakit dışında daha faziletli olduğunu bilmektelerdir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Evvâbin namazı, kumun sıcaklığından deve yavrularının ayaklarının yandığı zamandadır.' demişti.' " [205]

3. Kuşluk Namazının Rekât Sayısı

• **Kuşluk namazının alt sınırı iki rekâttır**

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin sabaha çıkan her bir eklemi için sadaka vermesi gerekir. Her tesbih('Subhanellah' demek) bir sadakadır. Her tahmid ('Elhamdulillah' demek) bir sadakadır. Her tehlîl ('Lailaheillallah' demek) bir sadakadır. Her tekbir ('Allahu Ekber' demek) bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır. Kötülükten alıkoymak bir sadakadır. **Kuşluk vaktinde kılınan iki rekât namaz ise tüm bunları yerine getirir."** [206]

• **Kuşluk namazı dört rekât olarak kılınmıştır**

Ebû Derdâ ve Ebû Zerr'den (radiyallahu anhum) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın (celle celaluhu) şöyle buyurduğunu haber verdi: 'Ey Âdemoğlu, gündüzün başlangıcında dört rekât namaz kıl ki gündüzün sonuna kadar senin her türlü ihtiyaçlarını karşılayayım.' " [207]

204. Tirmizi, 586
205. Müslim, 748
206. Müslim, 720
207. Tirmizi, 475

• **Kuşluk namazı sekiz rekât olarak kılınmıştır**

İbnu Ebî Leylâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir.

"Ummu Hânî'nin haber verdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke fethedildiği gün onun evinde boy abdesti almış ve sekiz rekât namaz kılmıştır. Ummu Hânî Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını şöyle anlatmıştır:

'Ben, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bundan daha hafif/sade bir namaz kıldığını hiç görmedim. Fakat bununla birlikte rükû ve secdeleri tam olarak yapmıştı.' "[208]

• **Kuşluk namazının on iki rekât olarak rivayet edilmesi**

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim on iki rekât kuşluk namazı kılarsa, Allah o kimseye cennette altından bir köşk yapar."[209]

• **Kuşluk namazı nafile namazlardandır; üst sınırı yoktur.**

Yezîd ibni Ebî Yezîd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâze, Âişe'ye (radiyallahu anha), 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), kuşluk namazını kaç rekât kılardı?' diye sormuş. O da, 'Dört rekât kılar, dilediği kadar da bunu arttırırdı.' demiştir."[210]

Kişi gücü ve imkânı nispetinde kılabilir, dilediği kadar artırabilir. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) sahih yolla aktarılan en üst rakam sekiz rekâttır.[211]

208. Buhari, 1103; Müslim, 336

209. Tirmizi, 473; İbni Mace, 1380; Tirmizî (rahimehullah) hadisin zayıf olduğuna işaret etmiştir.

210. Müslim, 719

211. Bazı ilim adamları kuşluk namazının sünnet olmadığını savunmuştur. Aktarılan hadisleri şöyle tevil etmişlerdir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) özel münasebetlerle, kuşluk vaktine denk gelen namazlar kılmıştır. Sahabe de bunu müstakil bir namaz zannetmiştir. (bk. Zâdu'l Meâd, 1/327-330)

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu namazı bazı sahabelere tavsiye etmesi, yukarıda zikredildiği gibi kılanları övmesi, onları müjdelemesi… kuşluk namazının müstakil bir sünnet olduğunu gösterir. Her hâlükârda bu kadar çok sahabenin anlayışı, bu görüşe sahip alimlerimizin görüşünden daha evla olsa gerektir…

Bazı sahabelerin kuşluk namazını kabul etmediği, hatta mescidde kılanlara tepki gösterdikleri doğrudur. Fakat o sahabelerin de belirttiği gibi "Allah Resûlü'nün kuşluk namazını kılmadığını" zannetmişlerdir.

Muverrik'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'e 'sen kuşluk namazı kılar mısın?' diye sordum.

B. Tahiyyetu'l Mescid Namazı

"Tahiyye" selamlamak demektir.[212] Tahiyyetu'l mescid, kişinin mescide girdiğinde iki rekât namaz kılarak mescidi selamlamasıdır.

Ebû Katâde'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz mescide girdiğinde iki rekât namaz kılmadan önce oturmasın."[213]

C. Abdest Namazı

Osmân'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) benim abdest aldığım gibi abdest aldığını gördüm.

Sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: 'Her kim benim bu abdest aldığım gibi abdest alırsa sonra içinden bir şey geçirmeyerek iki rekât namaz kılarsa, geçmiş günahlarının tümü bağışlanır.' "[214]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazında Bilâl'e şöyle dedi: 'Ey Bilâl! İslam'da yaptığın ve kendisinden en fazla ümitvar olduğun amelini söyle. Ben cennette önümde senin ayak seslerini işittim.'

Bilâl dedi ki: 'Gece veya gündüz herhangi bir saatte tam bir şekilde abdest aldığımda bu abdestimin ardından Allah'ın bana takdir ettiği kadar

'Hayır.' dedi.

'Peki Ömer kılar mıydı?' diye sordum.

'Hayır.' dedi.

'Ya Ebû Bekir kılar mıydı?' diye sordum.

'Hayır.' dedi.

'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kılar mıydı?' diye sordum.

'Hayır, sanmıyorum.' dedi." (Buhari ,1175)

Hiç şüphesiz onun (sallallahu aleyhi ve sellem) kuşluk namazı kıldığını ve kılmayı tavsiye ettiğini nakledenler daha çoktur ve her biri güvenilir yollarla bize ulaşmıştır. Usulde sabit olduğu üzere çok aza, musbet menfiye, yakîn zânna (veya ğâlibu'z zânna) tercih edilir.

Bazı âlimler İbni Ömer (radiyallahu anh) gibi sahabelerin tepkisinin kuşluk namazına olmadığını, daha ziyade cemaatle kılınmasına, mescidde izhar edilmesine ve (vacipmiş gibi) sürekli kılınmasına olduğunu söylemişlerdir. İbnu Ebî Şeybe'nin Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) naklettiği bir rivayet bu iddiayı destekler mahiyettedir: "O (radiyallahu anh) bir topluluğun mescidde kuşluk namazı kıldığını görmüş karşı çıkmıştır. 'Kılacaksanız evlerinizde kılın demiştir.' " (bk.Fethu'l Bârî, 1175 No.lu hadis şerhi)

212. bk. El-Mufredât, s. 270, h-y-y maddesi

213. Buhari, 444; Müslim, 714

214. Buhari, 6433; Müslim, 226

namaz kılarım. İslam'da bu amelimden daha fazla kendisinden ümitvar olduğum bir amelim yoktur.' "[215]

D. Sefer Dönüşü Kılınan Namaz

Ka'b ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kuşluk vaktinde yolculuktan dönerse mescide girer ve daha hiç oturmadan iki rekât namaz kılardı."[216]

Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir savaşta bulunuyordum. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye benden önce vardı. Ben de ertesi sabah vardım. Mescide gittik. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) mescidin kapısında gördüm.

Bana, 'Şimdi mi geldin?' diye sordu.

Ben, 'Evet.' dedim.

Bana, 'Deveni bırak. Mescide gir, iki rekât namaz kıl.' buyurdu."[217]

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hacdan döndüğü zaman Medine'ye girmiş, devesini mescidin önüne çökertmiş, mescide girip iki rekât namaz kılmış sonra da evine dönmüştür."[218]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sefere çıkacağı zaman kendini ve ailesini Allah'a emanet ederdi.

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), yola çıkacağı zaman devesinin üzerine çıktığında üç defa tekbir getirir arkasından şöyle dua ederdi:

سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا، وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا

215. Buhari, 1149; Müslim, 2458
216. Buhari, 3088; Müslim, 716
217. Buhari, 2097; Müslim, 715
218. Ebu Davud, 2782

هَذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ، وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ

'... Bunu hizmetimize sunan Allah tüm eksikliklerden münezzehtir. (Aksi hâlde) bizim buna gücümüz yetmezdi. Ve bizler şüphesiz ki Rabbimize döndürüleceğiz ...' [219] Allah'ım, biz bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takva, razı olacağın amel istemekteyiz. Allah'ım , bu yolculuğumuzu bize kolaylaştır, uzaklığını yakınlaştır. Allah'ım, bu yolculukta yoldaş, gerideki aileme vekil sensin. Allah'ım, yolculuğun sıkıntılarından, kötü bir manzara ile karşılaşmaktan, mal ve ailede kötüye gidişten sana sığınırım.'

Yolculuktan döndüğünde de aynı duayı yapar ayrıca:

آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ

'Rabbimize şükrederek, kul olarak, tevbe ederek, dönüyoruz.' şeklinde ilave yapardı." [220]

Seferden sağ salim dönünce de Allah'a (celle celaluhu) şükür olarak iki rekât namaz kılar, bazen de kurban keserdi.

Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye döndüğünde bir deve veya inek kurban etti." [221]

Muâz ibni Muâz ibni Nasr (radıyallahu anh), Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) daha ayrıntılı bir rivayet nakletmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) benden iki ukiyye ve bir dirhem ya da iki dirhem karşılığında bir deve satın aldı. Sırâr denen Medine yakınlarındaki bir yere geldiğinde bir inek kesilmesini emretti. Kervanda bulunanlar kesilen hayvandan yediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye varınca bana mescide gidip iki rekât namaz kılmamı emretti ve sattığım devenin bedelini tartıp ödedi." [222]

219. 43/Zuhruf, 13-14
220. Müslim, 1342
221. Buhari, 3089; Ebu Davud, 3747
222. Buhari, 3089

E. İstihâre Namazı

İstihâre; kelime olarak "hayır talebi" demektir. Kişinin tereddütte kaldığı bir konuda Rabbine yönelmesi ve hayır olanı kendisine göstermesi talebidir.

Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah bize her işte istihareyi Kur'ân'dan bir süre öğretir gibi öğretiyordu. O şöyle derdi, 'Sizden biriniz bir iş yapmak istediğinde farz dışında iki rekât namaz kılsın. Sonra da şöyle dua etsin:

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي، وَمَعَاشِي، وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ، وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ أَرْضِنِي

'Allah'ım! Senin ilminden hayırlısını talep ediyor, senin kudretinden güç talep ediyorum, senin yüce lütfundan istiyorum. Sen güç yetirirsin, ben yetiremem. Sen bilirsin ben bilemem, sen gaybları bilensin.

Allah'ım bu işin benim dinim, dünyam ve sonum hakkında hayırlı olduğunu biliyorsan onu benim için takdir et, bana onu kolaylaştır, sonra onu benim hakkımda bereketli kıl. Eğer bu işin benim dinim, dünyam ve sonum hakkında kötü olduğunu biliyorsan beni ondan onu da benden uzak kıl. Hayırlı olan her nerede ise onu benim için takdir et, sonra da beni ondan razı kıl.'

Bu duayı edip ihtiyacını söylesin."[223]

Kişi iki rekât namaz kılar (isterse daha fazla da kılabilir), sonra Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) öğrettiği duayı yapar, sonunda da ihtiyacını Allah'a arz eder…

223. Buhari, 1162

İstihâre bir yaşam biçimidir. Kişinin her iş ve eyleminde Rabbine yönelmesi, O'nun (celle celaluhu) yardımına ihtiyacını izhar etmesi ve O'ndan hidayet talep etmesidir. İstihâre kulluk fıkhını anlamayla ilgili bir ibadettir. Yani; kişi kulluğun hakikatini, Allah'a olan ihtiyacını ve başarıda hidayetin payını anladığı oranda istihare yapar.

Allah Resûlü evlenmek isteyen bir sahabeye istihare yapmasını tavsiye etmiştir:

Hâlid ibni Ebî Eyyûb'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Eyyûb El-Ensârî'ye (babam) şunu söylemiştir, 'Evlilik isteğini gizle. Sonra abdest al ve abdestini güzelleştir. Allah'ın senin için takdir ettiği kadar namaz kıl. Sonra Rabbine hamdet ve onu yücelterek öv. Sonra de ki, Allah'ım sen güç yetirirsin. Ben güç yetiremem. Sen bilirsin. Ben bilemem. Sen gaybleri bilensin. Şayet benim için falan hanımda (ismini söylersin) dinim, dünyam ve ahiretim için bir hayır biliyorsan, onu benim için takdir et. Yok, eğer başkası benim için ondan dinim, dünyam ve ahiretim için daha hayırlı ise onu bana takdir et.' "[224]

İstihâreyle İlgili Meseleler

a. İstihâreye Zayıf Diyen Âlimler Var mıdır?

İslam âlimleri istihare ibadetine değil, istihareyle ilgili **bazı rivayetlere zayıf** demişlerdir. Bunlardan biri, Ahmed ibni Hanbel'dir (rahimehullah). Buhârî (rahimehullah) rivayetine isnadında ki Abdurrahman ibni Ebi'l Mevâlî nedeniyle münker demiştir.[225]

Ancak istihare birçok sahabeden nakledilmiştir. Yukarıda okuduğumuz gibi bunlardan bir hadisi İmam Ahmed (rahimehullah), Musned'inde nakletmiştir.

b. Farz Namazdan Sonra İstihare Duası Yapmak Yeterli midir?

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) farz dışında iki rekât namaz kılınmasını ve istihare duası yapmayı emretmiştir. Râcih olan; istihare duası için iki rekât namaz kılmanın gerekliliğidir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

224. Ahmed, 23596
225. Umdetu'l Kârî, 1162 No.lu hadis şerhi

c. İstihâre "Her işte" Yapılır mı?

Hadiste geçen "tüm işlerde" ifadesi, kendisi ile hususiyet kastedilen umumi lafızlardandır.[226] Yani nassın zâhirî umumi olsa da diğer tüm naslarla ve şeriatın/aklın zaruri kabulleriyle birlikte ele alındığında hususi bir anlamın kastedildiği anlaşılır.

Zira vacip ve müstehapları yapmak, haramları ve mekruhları terk etme konusunda istihare yapılmaz. İstihâre hayır mı şer mi olduğu belli olmayan mübah şeylerde, Allah'ın hayırlı olanı göstermesini istemektir. Şeriat bir şeyi emretmişse (vacip veya mustehâb) o hayır; bir şeyi yasaklamışsa (haram veya mekruh) o şerdir. Hayır ve şer olduğu belli olan şeyde istihare olmaz. Zira bu; Allah bir şeye hayır dediği hâlde onun hayır olup olmadığını sormaktır; ki bu da İslam inancına aykırıdır.

Şayet iki vacipten yalnızca birini yapacak imkan varsa, yine istihare yapılabilir. Çünkü bu durum yapacağının hayır olup olmadığını değil, iki hayır olandan kendine en uygun olanı istemektir.

d. İstihâre Uyumadan mı Yapılmalıdır?

İstihârenin uyumadan hemen önce olması gerektiği, istihareden sonra konuşmamak ve istihare üstüne uyumak gibi şeyler, birer hurafedir. İstihâre sonunda rüya göreceğine inanan yanlış inanışın tezahürüdür.

İstihâre günün her vaktinde yapılabilir. İstihâre için tahdit edilmiş bir zaman yoktur.

e. İstihâreden Sonra Rüya Görülür mü?

Rüya görmek istiharenin şartlarından biri değildir. İstihâre sonrası rüya görüleceği, bazı renklerin hayra bazı renklerin şerre delalet ettiği sünnette aslı olmayan, sonradan uydurulmuş şeylerdir.

Şu bir hakikattir: İslam'da salih rüya vardır ve salih rüya Yüce Allah'ın (c.c.) kullarına lütfudur. Ancak istihare yapanın mutlaka rüya göreceği diye bir şey yoktur. Hâliyle istihare yapan rüya göreceği beklentisi içine gir-

226. bk. Fethu'l Bârî, 6382 No.lu hadis şerhi

memelidir. Şayet istihareden sonra bir rüya görür ve kalbi iki seçenekten birine meylederse, Allah'a hamdetmelidir.[227]

f. Neyin Hayırlı Olduğunu Nasıl Anlarız?

İstihâre yapan kalbine bakmalı, kalbi hangi yöne meylediyorsa onu kendisi için hayırlı kabul etmelidir. İslam âlimleri bu konuda hayati bir uyarıda bulunmuşlardır. Şayet kişi istihareden önce bir yöne meylediyorsa, istihareden sonra kalbi yine aynı yöne meylediyorsa dikkatli olmalıdır. Zira bu Allah'a değil hevaya istiharedir.[228]

Başka bir ifade ile şunu söyleyebiliriz, şeytanın sağdan yaklaşmasına ve arzumuzu "istihare" adı altında meşrulaştırmasına, yani kötü amelimizi bize süslemesine, yani bizi Allah'la aldatmasına dikkat etmeliyiz. Kalbimizin meylettiği şeyde istihare, istiharenin meşru kılınma maksadına aykırıdır.

g. Başkasına İstihare Yaptırmak Meşru mudur?

Bir başkasının bizim için istihare yapması, halk arasındaki ifadesiyle "istihareye yatması" meşru değildir. Sünnette olan, her insanın kendisi için istihare yapmasıdır. Belli insanların "istihareye yatması" tasavvufi bir hurafedir. Özünde gayb âleminde bazılarına özel vazifeler verildiği inancı vardır. Allah'ın mülkünü Allah'tan bir delil olmaksızın kulları arasına pay eden anlayışa veyl olsun.

F. Tesbîh Namazı

Tesbîh namazı; kılınma şekli diğer namazlardan farklı bir nafile namazdır. Bu namaz içinde çokça tesbihi olduğundan "Tesbîh Namazı" denmiştir. Tesbîh namazıyla ilgili varid olan suretler aşağıdaki şekildedir.

---

227. Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Salih bir kişi tarafından görülen güzel rüya, peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür." (Buhari, 6983; Müslim, 2264)
Avf ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
" 'Rüyalar üç çeşittir; Bazı rüyalar insanları üzmek için şeytanın kalbe soktuğu korkulardır; bir kısım rüyalar ise kişinin günlük hayatında meşgul olduğu şeylerle ilgili gördüğü rüyalardır; bir kısmı da peygamberliğin kırk altı parçasından bir parça olan rüyadır.'
Ravi diyor ki: Avf ibni Mâlik'e, 'Sen , bunu bizzat Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) işittin mi?' diye sordum.
O da şöyle dedi: 'Evet, ben, bu hadisi Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) işittim, ben bunu Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) işittim.' " (İbni Mace, 3907)

228. Neylu'l Evtâr, 965 No.lu hadis şerhi

• **Enes ibni Mâlik'ten** (radiyallahu anh) **şöyle rivayet edilmiştir:**

"Annem Ummu Suleym, Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) **giderek,** 'Namazımda okuyacağım şeyleri bana öğret.' **dedi.**

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **şöyle dedi:** 'On kere 'Allahu Ekber', on kere 'Subhânallah', on kere 'Elhamdulillah' de. Sonra dileğin ne ise onu iste. Bu isteklerine Allah, 'Evet, Evet' diye buyurur.' "[229]

Burada tesbihlerin yeri belirtilmemiş, namazın herhangi bir yerinde mezkûr adette tesbih yapılıp dua edilmesi tavsiye edilmiştir.

• **Ebû Râfi'den** (radiyallahu anh) **şöyle rivayet edilmiştir:**

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **amcası Abbâs'a,** 'Ey amca! Sana akrabalık bağı dolayısıyla bir iyilikte bulunayım mı? Bir iyilik yaparak seni faydalandırayım mı?'

Abbâs (radiyallahu anh)**,**

'Evet, ey Allah'ın Resûlü' dedi.

Bunun üzerine buyurdular ki: 'Ey amca! Dört rekâtlık bir namaz kıl, her rekâtta Fâtiha Suresi ile beraber bir sure okursun sonra on beş kere, 'Allahu Ekber ve'l Hamdulillahi ve Subhanallahi ve Lailaheillallah' de sonra rukû'da on sefer söyle, rukû'dan kalkınca on sefer söyle, secdede on sefer söyle, sonra başını secdeden kaldır on sefer söyle, ikinci secdeye vardığında yine on sefer söyle ikinci secdeden kalkınca ayağa kalkmadan yine on sefer söyle böylece bu tesbihlerin sayısı her rekâtta yetmiş beş eder, dört rekâtta üç yüz tesbih eder. Artık senin günahların çöllerin kumları sayısı kadar olsa bile Allah onları bağışlar.'

Abbâs, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu şekilde her gün kim yapabilir?' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **buyurdular ki:** 'Her gün yapmaya gücün yetmezse cumadan cumaya yani haftada bir yap, haftada bir yapmaya da gücün yetmezse, ayda bir de olsa bu namazı kıl onu da yapmaya güç yetiremez isen senede bir sefer de olsa bu namazı kıl.' "[230]

229. Tirmizi, 481

230. Tirmizi, 482; İbni Mace, 1386; Tesbîh namazının sıhhati konusunda hadis âlimleri ihtilaf etmiştir. Bu görüşleri şöyle özetleyebiliriz:

G. Şehadet Namazı

Şehadet namazı; kâfirlerin elinde esir olan ve şehit edileceğini bilen Müslim'in iki rekât namaz kılmasıdır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) on kişilik küçük bir birlik oluşturdu ve bunları casusluk faaliyetinde bulunmaları için gönderdi. Lihyânoğullarına Müslimlerin geldiği haber verildi. Onlar da iki yüz kişilik bir okçu birliği hâlinde Müslimlerin peşine düştüler.

Lihyânoğulları, 'İnin aşağıya, size dokunmayacağımıza söz veriyoruz. Bize güvenebilirsiniz, hiçbirinizi öldürmeyeceğiz.' dediler.

Âsım ibni Sâbit onlara şu cevabı verdi: 'Allah'a yemin ederim ki ben bugün hiçbir kâfirin zimmetini kabul edecek değilim. Allah'ım durumumuzu Resûlü'ne bildir!'

Bunun üzerine Lihyânoğulları, Âsım ile arkadaşlarının üzerine ok yağdırmaya başladılar. Âsım'la birlikte yedi kişiyi şehit ettiler. Kalan üç kişi ise saldırganların sözüne ve verdikleri güvenceye dayanarak indiler. Bunlar da Hubeyb, İbni Desine ve adını bilmediğim bir sahabe idi. Bu saldırganlar onları ele geçirince yaylarının kirişlerini çıkarıp sıkıca bağladılar.

Hubeyb'i öldürmek üzere satın alanlar, insan ve hayvan öldürmek yasak olan sınırlardan (harem) çıkıp serbest bölgeye (Hil) çıktıklarında Hubeyb şöyle dedi: 'Müsaade edin de iki rekât namaz kılayım!'

• Hadisi sahih veya hasen görenler: Tirmizî, Ebû Dâvud, Âcurrî, İbnu Mende, Munzirî, İbnu's Salâh… (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 8/352, 1359 No.lu Hadis Şerhi)

• Zayıf görenler: İbnu'l Arabî El-Mekkî, Ukaylî, İbni Teymiyye, Mizzî… (bk. Telhîsu'l Habîr, 2/14)

• Mevzû/Uydurma görenler: İbnu'l Cevzî (bk. El-Mevdûât, 2/143), Şevkânî (bk. El-Fevâidi'l Mecmûa, s. 37-38)

• Tereddüt içinde olan âlimler: Nevevî; El-Mecmû' kitabında (bk. 2/54) zayıf olduğuna; "Tehzîbu'l Esmâ ve'l Luğât" kitabıyla (bk. 3/144) "El-Ezkâr" kitabında (s. 306 vd.) hasen olduğuna meyleder.

Hâfız İbni Hacer "Et-Telhîsu'l Habîr"de zayıf (bk. 2/14) olduğunu "El-Hisâlu'l Mukeffire" kitabında hasen (bk. s. 26 vd.) olduğunu söyler.

İbnu Huzeyme, "Şayet haber sahihse; zira bu hadisin isnadına dair kalpte şüphe vardır." diyerek rivayet eder. (bk. Sahîhu İbni Huzeyme, 1216. Hadis öncesi)

Hadis âlimlerinin bu denli ihtilaf ettiği bir konuda söz söylemek zor olsa gerektir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

Namaz kıldıktan sonra ise, 'Korktuğumu düşünmenizi istemedim. Yoksa namazı uzun uzun kılardım. Allah'ım bu müşriklerin kökünü kurut!' deyip şu şiiri söyledi:

'Müslim olarak öldürüldükten sonra ne gâm!

Ölüp ne tarafa düşersem düşeyim aldırmam.

Benim ölümüm sadece Allah'ın zâtı içindir.

O dilerse paramparça edilen bir cesedin parçalarına bile bereket ihsan eder.'

Hubeyb'i, İbnu'l Hâris öldürüp şehit etti. İdam edilerek öldürülmeden önce iki rekât namaz kılma sünnetini Hubeyb başlatmıştır." [231]

Meşru Olmayan Nafile İbadetler

A. Hafızayı Kuvvetlendirme Namazı ve Duası

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında iken ânsızın Alî ibni Ebî Tâlib geldi ve 'Annem babam sana feda olsun Ey Allah'ın Resûlü! Bu Kur'ân, benim göğsümden kaybolup gidiyor ve buna engel de olamıyorum.'

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ona, 'Ey Ebâ Hasan, sana bazı kelimeler öğreteyim mi? Ki Allah bu kelimelerle seni faydalandırsın, sendeki o şeyler de başkalarını faydalandırsın ve öğrendiğin şeyi de kalbine yerleştirsin.' **buyurdu.**

Alî, 'Evet, ey Allah'ın Resûlü! Öğret bana' dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

'Cuma gecesi gecenin son üçte birinde kalkmaya gücün yeterse bu saat meleklerin hazır bulundukları bir saattir bu saatte dua kabul edilir. Kardeşim Yâ'kûb Peygamber de çocuklarına, 'İleride sizin için Rabbimden bağışlanma talep edeceğim.' '[232] demişti ki bu, cuma gecesine gelince demektir. Eğer buna gücün yetmezse gecenin yarısında kalk, şayet buna da gücün yetmezse gecenin başlangıcında kalkıp dört rekâtta Hâ mîm ve Duhân Suresi'ni oku. Üçüncü rekâtta ise Fâtiha Suresi ile birlikte Tebâreke Suresi'ni okursun. Teşehhüdü bitirdiğin

231. Buhari, 3045; Hubeyb'in (radiyallahu anh) bu fiili, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından ikrar edilince sünnet olmuştur.
232. bk. 12/Yûsuf, 98

vakit Allah'a hamdet, Allah'a en güzel şekilde senada bulun, bana da salavatı güzel bir şekilde getir. Sonra tüm Peygamberlere de salavat getir. Sonra tüm mümin erkekler ve kadınlar için bağışlanma talebinde bulun ve senden önce gelip geçen tüm imanlı kardeşlerin için bağışlanma isteğinde bulun, bunlardan sonra da şöyle söyle: Allah'ım, hayatta bıraktığın sürece beni kötülüklere bulaştırma, bana acı. Beni ilgilendirmeyen şeylere özenmekten beni esirge. Razı olduğun şeylere eğilmeyi bana nasip et. Allah'ım! Ey gökleri ve yeri eşsiz benzersiz yaratan ey celal ve ikram sahibi! Ey Allah'ım! Erişilmez güç sahibi sensin. Ey Rahman olan Allah'ım, Ey Allah'ım! Senin celalin için isterim. Yüzünün nuru için öğrettiğin şekilde Kur'ân'ı bana ezberletmeni isterim. Seni benden razı edecek şekilde, o kitabı okumayı bana nasip et. Göklerin ve yerin eşsiz ve benzersiz yaratıcısı Allah'ım, celal, ikram ve izzet sahibi Allah'ım! Senin gücüne hiçbir güç erişemez. Ey Allah'ım, Ey Rahman olan! Senin celalinle yüzünün nuru ile ve senin Kitab'ınla gözümü aydınlatmanı isterim. Dilimi onunla söyletmeni, kalbimdeki sıkıntıyı onunla gidermeni, gönlümü onunla açmanı bedenimi onunla tamir etmeni isterim nitekim hak uğrunda bana senden başkası yardım etmez ve hakkı sadece sen verirsin. Senden başka güç kuvvet yoktur, ancak sen varsın. Sen büyüksün ve ulusun.

Ey Ebâ Hasan bunu üç veya beş veya yedi cuma yapacak olursan Allah'ın izniyle duan mutlaka kabul edilecektir. Beni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki bu dua müminden hiçbir zaman şaşmamıştır.'

Abdullah ibni Abbâs dedi ki: 'Vallahi Alî beş veya yedi cuma geçtikten sonra böyle bir toplantıda Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü bundan önce ancak dört ayet kadar ezberlemekte idim ondan fazlası benden sıyrılır yok olur giderdi. Bugün kırk ayet kadar ezberliyor ve bunları okurken sanki kitap gözlerimin önünde gibidir. Nitekim bir hadis dinlerdim onu başkasına aktaracağım zaman benden kaybolur giderdi. Bugün ise hadisler işitiyorum ve onları bir başkasına akdardığım zaman bir harf bile eksik etmeden anlatabiliyorum.'

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Ey Ebâ Hasan, Kâbe'nin Rabbine andolsun ki sen gerçek bir müminsin.' "[233]

233. Tirmizi, 3570

Tirmizî (rahimehullah) bu hadise "hasen ğarîb" dese de âlimler onun hadise verdiği hükme razı olmamıştır. Kimi hadis metnini ğarip bulmuş, kimi isnadını zayıf kabul etmiş, kimi mevzû demiştir.[234]

B. Uydurulan Kandiller ve Uydurulan Namazlar

Reğâib ve Berat adında bir kandil gecesi yoktur. Bunlar Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği gecelerdir. Bu gecelerde kılınan namazlar da uydurulmuş birer bidattir.

Nevevî (rahimehullah) der ki: "Âlimler (cuma gününe bir ibadetin tahsis edilmesini yasaklayan hadisi) 'reğâib' adı verilen namazın mekruh olduğuna delil göstermişlerdir. Allah bu namazı uyduranı, onu icat edeni kahretsin.

234. Bu görüşleri şöyle özetleyebiliriz:

• İbnu'l Cevzî (rahimehullah) uydurma hadisleri topladığı kitabında nakletmiştir. (bk. El-Mevdûât, 2/139 vd.)

• Şevkânî (rahimehullah) uydurma hadislerin derlediği kitabında hadise yer verir. (El-Fevâidu'l Mecmûa, s. 41 vd.)

• Suyûtî uydurma hadislere ayırdığı kitabında der ki: "Bu hadisi Hâkim nakleder ve 'şeyhlerin şartı üzeredir.' der. Gönül, Hâkim'in bu hükmüne mutmain olmaz. Hadisin sahih olması şöyle dursun, hasen mertebesinde dahi değildir; lafzında da nekaret vardır." (bk. age. s. 42)

Derim ki: bu hadisin metnindeki ilginçlik yanında, vakıadaki gerçeklerle de uyuşmamaktadır. Metin tenkidine örnek olması açısından şunları söyleyebilirim:

• Alî (radıyallahu anh) sahabenin âlimlerindendir ve yaşadığı müddetçe kâdîlık görevi üstlenmiştir. Birkaç ayeti dahi ezberleyemediği pek makul gözükmemektedir.

• Birkaç ayeti ezberleyemeyen birinin her rekâtta onlarca sayfa Kur'ân'ı ezberden okuması, hadisin vürud sebebiyle uyumlu değildir.

• Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir; bu hadis Alî'yi (radıyallahu anh) yermek içinde söylenmiş olabilir. Özellikle isnadında yer alan ravilerin Dımeşk'li olması göz önünde bulundurulunca ve Emevîlerin Hâkim olduğu bölgelerde Alî'ye (radıyallahu anh) lanet okuttukları sabitken (bk. Müslim, 2404, 2409) o bölge ravilerinin rivayetine karşı temkinli olmak gerekir. Zira hain Emevîlerin yalan propagandaları nedeniyle bölge insanı Alî'yi (radıyallahu anh), Osmân'ın (radıyallahu anh) katili olarak tanımış ve ona buğzetmiştir.

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hafızalarını güçlendirmek istediği sahabeye, bu rivayette okuduğumuz metodu tavsiye etmemiştir.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sizler, 'Ebû Hureyre, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) çok hadis rivayet ediyor.' diye iddia ediyorsunuz. Allah vadedendir. (Yani yalan söylersem Kıyamet Günü beni hesaba çekecektir.) Ben miskin, fakir bir kimse idim. Karın tokluğuna Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) hiç ayrılmazdım. Muhacirler çarşı ve pazarlarda alışveriş etmekle, Ensâr da malları, toprakları üzerindeki işlerinde çalışmakla meşgul bulunurlardı. Ben bir gün Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) şuna şahit oldum: **Resûlullah** (sallallahu aleyhi ve sellem)**, 'Her kim ben sözümü bitirinceye kadar ridasını yayar, sonra onu yumarsa benden işitmiş olduğu hiçbir şeyi asla unutmayacaktır.' buyurdu.** Bunun üzerine ben üzerimde bulunan bir burdeyi yaydım. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hak ile gönderen Allah adına yemin olsun ki bundan sonra kendisinden işittiğim hiçbir sözü unutmadım." (Buhari, 7354; Müslim, 2492)

Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir; hadis uydurma veya şiddetli zayıftır.

Çünkü bu sapıklık ve bilgisizlikten ibaret münker bir bidattir. Bu namazda münker olduğu açık pek çok hususta vardır. Hatta imamlardan bir topluluk böyle bir namazın çirkin görüldüğüne, bunu kılanın ve bunu bidat olarak ortaya koyanın dalalette olduğuna, bunun çirkin ve batıllığının, bunu yapanın dalalette olduğunun delillerinin sayılamayacak kadar çok olduğuna dair oldukça nefis eserler telif etmişlerdir. Allah en iyi bilendir."[235]

Bazı âlimlerin bu uydurma namazları meşru görmesi aldatmamalıdır. Zira "İhyâu Ulûmi'd Dîn" ve "Kûtu'l Kulûb" kitaplarında mezkûr namazlara yer verilmesi, bazılarını aldatmıştır. İhtilaf olunca cahillere değil Kur'ân ve sünnete başvurulmalıdır.[236]

İbni Hacer de (rahimehullah) bu namazın aslı olmadığını belirtmiştir.[237]

C. İhtiyaç Namazı

Abdullah ibni Ebî Evfâ'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kimin Allah'tan ve insanlardan bir istek ve ihtiyacı varsa güzelce abdest alsın, iki rekât namaz kılsın sonra şöyle desin: 'Cezaları vermekte acele etmeyen, ikram sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Büyük arşın sahibi olan Allah'ı her türlü noksanlıklardan uzak bilir, her türlü kemâl sıfatlarıyla beraber olduğunu kabul ederim. Tüm eksiksiz övgüler âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Allah'ım! Rahmetine sebep olan her şeyi ve bağışlamanı gerektirecek sebepleri ve her türlü günahtan uzak olmayı senden isterim. Allah'ım! Her günahımı bağışlamanı ve her üzüntümü gidermeni senin rızana uygun her ihtiyacımı karşılamanı senden isterim, Ey merhametlilerin en merhametlisi.' "[238]

Tirmizî (rahimehullah) hadisi naklettikten sonra "Bu ğarîb bir hadistir; isnadında (zayıflık sebebi olan) mâkâl vardır. İsnadda bulunan, Fâid ibni Abdurrahman hadiste zayıf kabul edilir." demiştir.

235. El-Minhâc, Kitâbu's Sıyâm, 24. Bab başlığı şerhi
236. bk. Fetâva'n Nevevî, s. 57
237. Fethu'l Bârî, 6263 No.lu hadis şerhi
238. Tirmizi, 479

D. Cuma Gününü Oruca, Gecesini Namaza Tahsis Etmek

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma gecesini ihya etmek için diğer gecelerden özel olarak ayrı tutmayın. Cuma gününü de oruç tutmak için diğer günlerden ayırmayın. Ancak sizden birinin tutageldiği oruçlar (şayet Cuma gününe denk gelmişse) müstesna." [239]

E. Arefe Gecesi Namazı

Aslı yoktur, uydurulmuş bir bidattir.

F. Borçtan Kurtulma Namazı

Aslı yoktur, uydurulmuş bir bidattir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) borçlu kimseye şu duayı öğretmiştir:

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dua ederdi:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ

"Allah'ım! Kederden, hüzünden, düşkünlükten, tembellikten, korkaklıktan, cimrilikten, borç sıkıntısından ve güçlülerin tasallutundan sana sığınırım." [240]

G. Üç Aylara Özel Namazlar

Aslı yoktur, uydurulmuş bir bidattir.

Nafile Namazlarla İlgili Meseleler

A. Nafile Namazlar Cemaatle Kılınabilir mi?

Hadis âlimleri nafile namazların cemaatle kılınabileceğini söylemişlerdir. İmam Buhârî "Nafile Namazların Cemaatle Kılınması Hakkında Bab" başlığı altında şu örnekleri kaydetmiştir:

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nenem Muleyke, Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) onun için pişirdiği bir yemeğe da-

239. Müslim, 1144
240. Buhari, 6369

vet etmişti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yemeği yedikten sonra, 'Kalkın size namaz kıldırayım.' dedi. Sıkça kullanılmaktan kararan bir hasırımız vardı, ona doğru yöneldim. Üzerine biraz su serptim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kalkıp namaza başladı. Ben ve yetim bir çocuk arkasında saf tuttuk. İhtiyar ninem ise, bizim arkamızda namaza durdu. Allah Resûlü (sav) bize iki rekât namaz kıldırdı. Sonra yanımızdan ayrıldı."[241]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında güneş tutulmuştu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o ânda insanlara namaz kıldırdı. Kıyamda çok uzun bir süre kaldıktan sonra rükûya gitti ve yine uzunca bekledi. Sonra kıyama kalktı ve ilk rekâttaki kadar olmasa da uzun bir süre kıyamda durdu. Ardından rükûya gitti ve ilk rükû kadar olmasa da uzunca bir süre rükûda bekledi. Sonra secdeye vardı ve uzun bir müddet secdede kaldı. Namazın ikinci rekâtını da tıpkı birinci rekât gibi kıldırdı. Namazı bitirdiğinde Güneş açılmıştı.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün kuşluk vaktinde Ebû Bekir ile birlikte geldi, eve girmek için izin istedi, ben de izin verdim. Daha oturmadan, 'Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?' diye sordu. Ben, Resûlullah'ın namaz kılmasını istediğim yeri kendisine gösterdim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tekbir getirerek burada namaza durdu, biz de arkasında saf yaptık. O iki rekât namaz kıldı, sonra selam verdi. O selam verince, biz de selam verdik. Ben, Resûlullah'a kendisi için et yemeği yapıldığını söyleyerek onu beklettim. Ev halkı Resûlullah'ın benim evimde olduğunu duyunca pek çok kişi bize geldi ve evdeki kişilerin sayısı çoğaldı."[242]

Mezkûr örneklerin her birinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nafile namazı cemaatle kıldırmıştır. Buna ek olarak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) cemaatle kıldığı nafile namazlara şu örnek verilebilir:

Abdullah ibni Abbâs'ın azatlısı Kureyb'in rivayet ettiğine göre Abdullah ibni Abbâs bir gece Peygamber'in eşi -kendisinin de teyzesi- Meymûne'nin yanında kaldı. O gece olanları şöyle anlattı:

241. Buhari, 380
242. Buhari, 1186

"Başımı yastığın enine koyarak uzandım. Resûlullah ile hanımı (Meymûne) ise yastığın boyuna koyarak uzandılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) uyudu. Gece yarısı, yahut biraz önce veya biraz sonra uyandı. Uykuyu gidermek için eliyle yüzünü silmeye başladı. Sonra Âl-i İmrân Suresi'nin son on ayetini okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük kırbaya uzandı. Ondaki sudan güzelce abdest aldı. Sonra namaza durdu.

Ben de kalktım, onun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim, sol yanına durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rekât, sonra iki rekât, bir daha iki rekât, ardından iki rekât, iki rekât, iki rekât daha kıldı, sonra da tek rekât (vitir) kıldı. Ardından müezzin gelinceye kadar uzandı. Sonra yine kalktı, hafif iki rekât kıldıktan sonra çıkıp sabah namazını kıldırdı."[243]

Nafile namazları cemaatle kılacak olanlar şuna dikkat etmelilerdir:

Aslolan nafile namazların münferid ve evde kılınmasıdır.

Zeyd ibni Sâbit'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) (mescidde) hurma dallarından kendisi için küçük bir hücre çevirdi -yahut bir hasır edindi.- **Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkıp onun içinde namaz kılıyordu. Birtakım adamlar da kendisini takip ederek onun namazına uyup namaz kıldılar.** Daha sonra yine bir gece gelip orada hazır bulundular. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ise onlara göre geç kaldı ve yanlarına çıkmadı. Bu sefer seslerini yükselterek kapıya da çakıl taşları atıp kapıyı çalmaya koyuldular. Allah Resûlü kızgınlıkla yanlarına çıktı ve onlara, 'Siz o yaptığınızı sürdürüp gidince ben de onun üzerinize farz olarak yazılacağını zannettim. Bu sebeple (nafile) namazlarınızı evlerinizde kılmaya bakınız. Çünkü şüphesiz farz namaz dışında kişinin en hayırlı namazı evinde kıldığıdır.' buyurdu."[244]

Nafile namazların cemaatle kılınması istisnai bir durumdur.

Nafile namazları cemaatle kılmayı âdet haline getirmek, Asr-ı Saadet'te uygulanan sünnete muhalefet etmektir.

243. Buhari, 183; Müslim, 763
244. Buhari, 6113; Müslim, 781

Hiçbir surette cemaatle kılınmamış nafileleri cemaatle kılmamak gerekir.

Örneğin, her gün defalarca mescide giren ve her seferinde Tahiyyetu'l mescid namazı kılan Allah Resûlü ve sahabe bu namazı cemaatle kılmamıştır. Yine akşam namazı öncesinde her gün iki rekât sünnet kılan sahabe, bu namazı bir kere dahi cemaatle kılmamıştır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

B. Nafile Namaz Tek Rekât Olur mu?

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaz en hayırlı ameldir. Dileyen çoğaltsın, dileyen azaltsın."[245]

İslam'da bunun örneği vitir namazıdır. Vitir namazı nafile namazlardandır ve bir rekât kılınabilmektedir.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Birisi gelip Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gece namazının nasıl kılınacağını sordu ve Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: 'Gece namazı ikişer rekât hâlinde kılınır. Fakat sizden biri sabah namazının vaktinin gireceğinden endişe ederse bir rekât kılar. Böylece bu bir rekâtlık namaz onun daha önce kıldığı rekâtları tekleştirir (vitir).' "[246]

Ebû Miclez'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a, vitri sordum, 'Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Vitir, gecenin sonunda (kılınan) tek rekâttır.' diye buyururken işittim.' dedi.

İbni Ömer'e sordum. O da, 'Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Vitir, gecenin sonunda (kılınan) tek rekâttır.' diye buyururken işittim.' dedi."[247]

245. Hâfız İbni Hacer (rahimehullah), İbnu Hibbân'ın bu hadisi sahih kabul ettiğini söylemiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 990 No.lu hadis şerhi; Ayrıca bk. Sahîhu İbni Hibbân, 807)

246. Buhari, 990; Müslim, 749

247. Müslim, 753; Bazı âlimler "Gece namazı ikişer rekâttır." hadisiyle, bir rekât nafile olmayacağını söylemişlerdir. Ancak bu hadis namazın rekât sayısını sınırlamak için değil, en faziletli hâlini beyan için söylenmiştir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nafile namazları dört rekât olarak kılmış, vitir namazını 1, 3, 5, 7 ve 9 rekât olarak kılmıştır. Bu da mezkûr hadisin namazın rekât sayısını sınırlama için söylenmediğinin delilidir.

Bir grup âlim de iki rekât olan sabah namazının yolculukta kasr olmasına rağmen bir rekât kılınmadığını; bunun nedeninin bir rekâtlık namaz olmadığını gösterdiğini söylemişlerdir.

C. Nafile Namazın Üst Sınırı

Bir önceki başlıkta zikrettiğimiz asıl, üst sınır olmaksızın kılınan nafile namaz için de geçerlidir: Bir insan selam vermeksizin iki veya dört rekâttan fazla namaz kılabilir.[248]

Allah (cc) en doğrusunu bilir; bu istidlal yerinde değildir. Zira sefer namazı başlangıç olarak iki rekât olarak tayin edilmiştir.

Âişe Annemizden (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yüce Allah, hem ikamet hâlinde hem de seferîlikte, namazı ikişer rekât olarak farz kıldı. Seferlikteki hâli aynen korundu, ancak ikamet hâlinde kılınan namaza ilave edildi." (Buhari, 350; Müslim, 685)

Kaldı ki; Allah Resûlü (s.a.v) savaş hâlinde korku namazını tek rekât olarak kıldırmıştır.

Ebû Hureyre'den (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (s.a.v) müşrikleri kuşatarak Decnân ile Usfân arasında konakladı. Bunun üzerine müşrikler birbirlerine, 'Onların kız ve erkek çocuklarından daha çok sevdikleri namazları vardır. Onlar namaz kılarlarken hazır olun ve tek bir çırpıda üzerlerine saldırın.' dediler. Bunun üzerine Cibrîl gelip Peygamber'e (s.a.v), ashabını iki gruba ayırmasını ve birine namaz kıldırırken diğerlerinin düşman karşısında pür dikkat silahlarıyla karşılık vermelerini emretti. Böylece Peygamber (s.a.v) bir gruba namaz kıldırdıktan sonra onlar gidip düşman karşısında olanlar geldiler, onlara da bir rekât kıldırdı. Böylece gruplar tek rekât kılmış oldular. Peygamber de (s.a.v) iki rekât namaz kılmış oldu." (Nesai, 1544)

248. İsnadlarında tartışma olmakla birlikte şu rivayetleri örnek olarak verebiliriz:

Mutarrıf'tan (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kureyş'ten bir grubun yanına oturdum. Bir adam geldi ve namaz kılmaya başladı. Rükû ediyor, secde ediyor, sonra kalkıyor. Sonra rükû ediyor, secde ediyor ama oturmuyor. Dedim ki: Allah'a yemin olsun, ben bu adamın tekli rekâtta mı yoksa çiftli rekâtta mı olduğunu bildiğini düşünmüyorum.

Orada bulunanlar, 'Kalkıp yanına gidip ona söylemeyecek misin?' dediler.

Bunun üzerine ben kalktım ve ona dedim ki: 'Ey Allah'ın kulu! Çift rekâtta mı yoksa tek rekâtta mı olduğunu bildiğini düşünmüyorum.'

Dedi ki: 'Lakin Allah bilir. Ben Allah Resûlü'nü şöyle derken işittim: 'Her kim Allah için bir secde ederse Allah o kimseye yaptığı secde karşılığında bir hasene yazar, bir hatasını siler ve onun derecesini arttırır.'

Ben, 'Sen kimsin?' diye sordum.

O, 'Ben Ebû Zerr'im.' diye cevap verdi. Bunun üzerine arkadaşlarımın yanına döndüm ve dedim ki: 'Allah cezanızı versin! Siz Allah Resûlü'nün ashabından birine öğretmemi mi bana emrettiniz?!' " (Ahmed, 21317)

Ahnef İbni Kays'tan (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Dımeşk Mescidi'ne girdim. Bir de ne göreyim. Bir kimse çokça rükû ve secde ediyor. Kendi kendime; dışarı çıkmayayım da bu adamın namazından çift rekâtta mı yoksa tek rekâtta mı ayrıldığını bilecek mi bakayım, dedim. Nihayet namazı bitirince,

'Ey Allah'ın kulu, namazından çift rekâtta mı yoksa tek rekâtta mı ayrıldığını biliyor musun?' dedim. O da şu cevabı verdi:

'Ben bilmiyorsam mutlaka Allah bilir.' Sonra da şöyle dedi: 'Ben dostum Ebû'l Kâsım'ı (s.a.v) şöyle buyururken işittim, 'Allah için secde yapan hiçbir kul yoktur ki Allah bu secde sebebiyle onu bir derece yükseltmiş ve bu sebeple onun bir günahını affetmiş olmasın.'' Bunun üzerine ben,

'Allah sana merhamet etsin. Sen kimsin?' dedim.

'Ben Ebû Zerr' dedi. Ravi dedi ki: O zaman onun bu şahsiyeti karşısında nefsim bana değersiz göründü." (Darimi, 1502)

Nafile Secdeler

Farz olmayan, sünnet secdeler üçtür:

- **Sehiv secdesi**
- **Tilavet secdesi**
- **Şükür secdesi**

A. Sehiv Secdesi

Sehiv, yanılma demektir. Farz veya nafile namazda yanılan, hata yapan kimsenin namazın sonunda sehiv secdesi olarak iki secde yapması **sünnettir.**[249]

1. Sehiv Secdesinin Hikmeti

Yanılmak beşeri bir haslet olsa da, namazda yanılmanın özel bir nedeni vardır. Namazı ifsad için görevli bir şeytan kişiyi namazında yanıltmak için özel bir çaba içindedir.

Ebû'l Alâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Ebi'l Âs, Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelmiş ve, 'Ey Allah'ın Resûlü, şeytan, benimle namazım ve kıraatım arasına girdi, namazımı karıştırmaktadır.' demiş.

Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu, 'Hınzeb' denilen şeytandır. Bunu hissettiğinde Allah'a sığın (Eûzu Billahi de) ve sol tarafına üç defa tükür.' **buyurmuş.**

Osmân ibni Ebi'l Âs, 'Söylenileni yaptım, bu durumu Allah benden giderdi.' demiştir."[250]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

249. Namazın eylemlerini rükun ve sünnet diye ayıranlar sehiv secdesini sünnet kabul etmiştir. Zira bir rüknu eksik bırakanın sehiv yapması yeterli değildir. Hem terk ettiği rükne bedel olarak bir rekât fazladan kılmalı hem de yanıldığı için sehiv secdesi yapmalıdır. Bir sünneti terk eden ise, o sünneti yapmak zorunda değildir. Sünnetin terki namaza zarar vermiyorken, sünnetin terki sebebiyle yapılan sehvin terki de namaza zarar vermemelidir. Biz de çalışmamızda namaz eylemlerini rükun ve sünnet olarak ele aldık.

Namaz eylemlerini rükun, vacip ve sünnet diye ayıran âlimler, vacib kavramını farklı açıklasalar da sehiv secdesini vacip kabul etmişlerdir.

250. Müslim, 2203

"Sizden biri namaz kılmak için kalktığında şeytan ona gelerek (vesvese vermek suretiyle) onun namazını karıştırır. Öyle ki kaç rekât kıldığını bilemez olur. Sizden biri bu durumla karşılaşırsa oturduğu zaman iki secde yapsın." [251]

Sehiv secdesi hem namazdaki eksiği telafi etmek hem de yanılgıya sebep olan şeytanın burnunu sürtmek içindir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz, namazda şüpheye düşer de üç rekât mı, dört rekât mı diye kaç rekât kıldığını bilemez ise şüpheli olan ihtimali bir kenara atsın ve namazı kesin olan kanaatine dayandırsın. Bunun arkasından da selam vermeden önce iki secde yapsın. Eğer sonuçta beş rekât kılmış ise bu iki secde onun namazını çift yapmış olur. Eğer dört rekât tamamlayarak kılmış ise bu iki secde (namazını bozmaya çalışan) şeytanı kahrından çatlatmış olur." [252]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sehiv secdelerine, "Burnu yere sürten rezil eden secdeler." [253] **ismini vermiştir.**

2. Sehiv Secdesi Nerede Yapılır?

Namazdaki her yanılgı için sehiv secdesi yapılır.

Sevbân'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her yanılma için selamdan sonra iki secde etmek vardır." [254]

Sünnette varid olan üç sehiv secdesi sebebi vardır:

- **Namazda fazlalık**
- **Namazda eksiklik**

251. Buhari, 1232; Müslim, 389

252. Müslim, 571

253. bk. Ebu Davud, 1025

254. Ebu Davud, 1038; İbni Mace, 1219; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. San'ânî (rahimehullah), "Senedinde İsmâîl ibni Ayyâş vardır. İsmâîl ibni Ayyâş nedeniyle bu hadise zayıf derler. Oysa İsmâîl'in Şâmlılardan rivayeti sahihtir. Bu rivayette kendi beldesinden, Şâm ehlinden rivayetlerdir." (Subulu's Selâm, 1/310)
Taharet Kitabı'nda geçtiği gibi İmam Buhârî (rahimehullah) ve bir grup muhaddis İsmâîl ibni Ayyâş'ın hicaz ehlinden rivayetini zayıf, Şâm ehlinden rivayetini sahih kabul etmiştir. Buhârî'nin görüşünü Es-Sunen'de Tirmizî aktarır. (bk. Tirmizi, 131)

• **Namazda şüphe**

a. Namazda Fazlalık

Kişi namaz eylemlerinden birini olması gerekenden fazla yaparsa sehiv secdesi yapar. İki rekâtlık namazı üç rekât, üç rekâtı dört rekât, dört rekâtı beş rekât olarak kılmak gibi…

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını beş rekât kıldı. Kendisine, 'Namaz (ın rekâtları) arttırıldı mı?' diye sorulunca Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ne oldu ki?' diye sordu.

Ona, 'Beş rekât kıldınız ya Resûlullah!' denilince, selam verdikten sonra iki secde yaptı."[255]

Allah Resûlü dört rekâtlık bir namazı beş rekât olarak kılmış, uyarılınca sehiv secdesi yapmıştır.

b. Namazda Eksiltme

Namaz eylemlerinden birini eksik yapan sehiv secdesi yapar.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bize öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. (İbni Sîrîn, Ebû Hureyre'nin bunun hangi namaz olduğunu belirttiğini, ama kendisinin bunu unuttuğunu söylemiştir.) İki rekâttan sonra selam verdi. Sonra mescidin (ön tarafına) konmuş kütüğe yöneldi ve ona yaslandı. Kızgın gibi görünüyordu. Sağ elini sol elinin üstüne koydu sonra parmaklarını birleştirdi. Daha sonra sağ yanağını, sol elinin sırtına koydu.

Bu esnada mescidden çıkmak için acele davrananlar Mescid-i Nebevî'nin kapılarından çıkarken, 'Namaz kısaldı.' deyip duruyordu. Cemaatin içinde Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Ama onlar da Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile konuşmaya cesaret edemiyorlardı. Cemaat arasında kolları uzun olduğu için kendisine 'Zu'l Yedeyn' denen biri daha vardı.

(Onlardan önce,) 'Ey Allah'ın Elçisi, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?' diye sordu.

255. Buhari, 1226

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ne namaz kısaldı, ne de unuttum.' diye cevap verdi.

Sonra, 'Zu'l Yedeyn'in dediği gibi mi oldu?' diye sordu.

Cemaat, 'Evet.' deyince, biraz öne geçti ve namazın geri kalan kısmını kıldırıp selam verdi. Daha sonra tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Sonra başını kaldırıp tekrar tekbir getirdi. Sonra yeniden tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Daha sonra başını kaldırıp tekbir getirdi.

(Ravi der ki:) 'Muhtemelen, bundan sonra ne yaptığını İbni Sîrîn'e sordular o da şöyle cevap verdi: 'En sonunda selam verdi.' '

(Ravi der ki:) 'Bana haber verildiğine göre, İmrân ibni Husayn, 'En sonunda selam verdi.' demiştir.' "[256]

Abdullah ibni Buhayne'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün bize öğle namazı kıldırıyordu. Fakat ilk iki rekâtı kıldırdıktan sonra teşehhüde oturmadan üçüncü rekâta kalktı. Bunun üzerine cemaat da onunla birlikte kalkıp kıyama durdu. Cemaat Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) selam vermesini beklerken namazı bitirip oturduğu yerde tekbir aldı ve selâm vermeden önce iki defa secde etti. Daha sonra da selâm verip namazdan çıktı."[257]

Şayet eksik, namazın rükunlarındaysa; önce eksik telafi edilir, sonra sehiv secdesi yapılır. Görüldüğü gibi; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eksik kıldığı iki rekâtı kılmış, sonunda sehiv secdesi yapmıştır. Zira namazın rükunları tamamlanmadan namaz sahih olmaz.

Şayet eksik bırakılan, namazın sünnetlerindense (veya bazı âlimlerimize göre vaciplerindense) yalnızca sehiv secdesi yapılır. Eksik yapılan sünnet (veya vacip) telafi edilmez. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yapmadığı ilk teşehhüd için yalnızca sehiv secdesi yapmakla yetinmiştir.

256. Buhari, 482; Müslim, 573
257. Buhari, 829; Müslim, 570

Birinci Teşehhüdü Unutarak Kalkan Ne Yapar?

Birinci teşehhüdü unutan kimse ayağa kalkmadan farkına varırsa oturur ve teşehhüd yapar. Yanıldığı için namazın sonunda sehiv secdesi yapar.

Şayet birinci teşehhüdü unutan ayağa kalkmış, yani bir sonraki rükne geçmişse, namazına devam eder, teşehhüde dönmez. Namazı bitince sehiv secdesi yapar. Zira bir namaz eyleminden bir sonrakine geçmeyen hâlâ ilk eylemdedir ve ona dair sözlü ve fiilî hatalarını düzeltebilir. Bir sonraki eyleme geçen önceki hatalarına dönmez. Şayet hata rükundaysa namazın sonunda o rekâtı bir daha kılar ve sehiv secdesi yapar. Şayet hata sünnetteyse (veya vacipte) namazın sonunda sehiv secdesi yapmakla yetinir.[258]

258. Bu konuya delalet eden hadisler rivayet edilmiştir. Tüm hadislerin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

Muğîre ibni Şu'be'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İmam ikinci rekâtta oturmadan kalkar ve iyice doğrulmadan hatırlarsa hemen otursun. Eğer doğrulmuşsa oturmasın ve namazın sonunda iki defa sehiv secdesi yapsın." (Ebu Davud, 1036; İbni Mace, 1208)

Ebû Dâvud (rahimehullah) hadisi naklettikten sonra "Kitabımda Câbir El-Cu'fî'den bu hadisten başka hadis yoktur." der. Zira Câbir El-Cu'fî bazı muhaddislerin yalancılıkla itham ettiği bir ravidir. Câbir ilk sahabeye söven ve Alî'nin (radıyallahu anh) yeryüzüne döneceğine inanan (ric'at), aşırı bir Râfizîdir. Câbir El-Cu'fî'nin "sadûk" veya "sika" olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Şa'bî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muğîre ibni Şu'be bize namaz kıldırdı ve ikinci rekâtta oturması gerekirken kalktı cemaat ona hatırlatma yapmak üzere 'Subhânallah' dedi. Namazın kalan bölümünü bitirince oturduğu hâlde iki sehv secdesi yaptı ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisi gibi yaptığını haber verdi." (Tirmizi, 364)

Tirmizî (rahimehullah) hadisi naklettikten sonra der ki:

"İlim ehlinden bazıları İbnu Ebî Leylâ'nın ezberi hakkında konuştular.

Ahmed dedi ki: 'İbnu Ebî Leylâ'nın hadisi hüccet olarak kabul edilemez.'

Muhammed İbni İsmâîl El-Buhârî dedi ki: 'İbnu Ebî Leylâ Sadûk olan birisidir. Ben ondan hadis rivayet etmem. Çünkü o hadisin sahihini zayıfından ayırt edemiyor. Onun durumunda olanlardan da ben hiçbir hadis rivayet etmem.'

Ziyâd ibni Ilâka'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muğîre ibni Şu'be bize namaz kıldırmıştı, iki rekât kılınca oturmaksızın ayağa kalkmıştı, cemaat 'Subhânallah' diyerek onu uyardılar fakat o, kalkın ve namaza devam edin, diye onlara işaret etti, namazını tamamlayınca selam verdi iki sehv secdesi yaptı, tekrar selam verdi ve 'Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) aynen bu şekilde yapmıştı.' dedi." (Tirmizi, 365)

Tirmizî bu hadise "hasen sahih" demiştir. Ancak isnatta yer alan Abdurrahman ibni Abdullah ibni Utbe (Mes'ûdî) hakkında ihtilaf edilmiştir.

c. Namazda Şüphe

Namaz eylemlerini yapıp yapmadığından şüphe eden kimse, yakine göre amel eder ve şüpheye düştüğünden ötürü de sehiv secdesi yapar.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri namaz kılmak için kalktığında şeytan ona gelerek (vesvese vermek suretiyle) onun namazını karıştırır. Öyle ki kaç rekât kıldığını bilemez olur. Sizden biri bu durumla karşılaşırsa oturduğu zaman iki secde yapsın." [259]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz, namazda şüpheye düşer de üç rekât mı, dört rekât mı diye kaç rekât kıldığını bilemez ise şüpheli olan ihtimali bir kenara atsın ve namazı kesin olan kanaatine dayandırsın. Bunun arkasından da selam vermeden önce iki secde yapsın. Eğer sonuçta beş rekât kılmış ise bu iki secde onun namazını çift yapmış olur. Eğer dört rekât tamamlayarak kılmış ise bu iki secde (namazını bozmaya çalışan) şeytanı kahrından çatlatmış olur." [260]

Namazında şüpheye düşenin farklı hâlleri vardır:

• Şayet düşündükten sonra yakini olarak bir kanıta varırsa onunla amel eder.

Alkame'den (rahimehullah) şöyle nakledilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kendilerine namaz kıldırdığını anlattı. (Alkame'nin rivayet ettiği ravi İbrâhîm, fazla mı yoksa eksik mi kıldırdığını hatırlamıyorum demiştir.) Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verince ona, 'Ey Allah'ın elçisi (sallallahu aleyhi ve sellem) namazla ilgili yeni bir gelişme mi oldu?' diye sordular.

O da, 'Böyle bir şey olmadı.' diye cevap verdi.

Sahabe, 'Şöyle şöyle namaz kıldırdın.' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklarını

259. Buhari, 1232; Müslim, 389
260. Müslim, 571

büküp kıbleye yöneldi ve iki kez secdeye gitti, sonra selam verdi. Yüzünü bize çevirdikten sonra ise şöyle buyurdu:

'Eğer namazda bir değişiklik olsaydı elbette size haber verirdim. Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Nasıl ki siz unutuyorsanız, ben de unuturum. O hâlde unuttuğum zaman bana hatırlatın. **İçinizden kim namazı konusunda şüpheye düşerse doğru olanı esas alıp ona göre namazını tamamlasın. Sonra selam verip iki kez secde etsin.**' "[261]

Allah Resûlü şüpheye düşeni doğru olanı araştırmayla mükellef tutmuştur. Şüphe eden bir sonuca ulaşırsa, onun için yakin olur onunla amel eder.

• Şayet düşünür ve bir sonuca ulaşamazsa namazı aza bina eder. Çünkü az olan yakin olandır. "İki secde mi yaptım bir secde mi?" diye şüphe eden ve bir neticeye ulaşmayan tek secde yapmış kabul eder.

Abdurrahman ibni Avf'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Sizden biriniz namazda yanılır veya unutursa iki rekât mı, tek rekât mı kıldığını bilemezse bir rekât kabul ederek namazına devam etsin. İki mi, üç mü kıldığını bilemezse iki kabul ederek namazına devam etsin. Üç mü, dört mü kıldığını bilemezse üç kabul ederek namazına devam etsin ve selam vermeden önce iki secde yapsın."[262]

Böylece konu hakkında varid Ebû Saîd El-Hudrî, İbni Mes'ûd ve Abdurrahman ibni Avf hadislerinin her biriyle yerinde amel edilmiş, bir rivayet diğerine tercih edilmemiş olur.[263]

3. Sehiv Secdesinin Yeri

Yukarıda okuduğumuz sehiv secdesi hadislerinde şunu görürüz: Bazı hadislerde sehiv secdesi selamdan önce, bazısında selamdan sonra, bazı-

261. Buhari, 401; Müslim, 572

262. Tirmizi, 398; Tirmizî (rahimehullah) hadise "hasen sahih" demiştir. Bazı muhaddisler hadisi illetli kabul etmiştir.

263. Fakihlerimizden bir grup ilk defa şüpheye düşenle ara ara şüpheye düşeni ayırmıştır. Ancak naslarda bu ayrıma delalet eden sahih bir nas yoktur. Bir grup fakih de şüpheye düşenin namazını iade etmesi gerektiğine kail olmuşlardır. Ne ki; konuya delil olarak zikrettikleri hadis zayıftır.

sında ise yer belirtilmemiştir. Râcih olan; her hadisi müstakil olarak ele alıp, her hadisle yerinde amel etmektir.[264]

• **Şayet namazda fazlalık yapılmışsa** selam verdikten sonra sehiv yapılır. Şöyle ki;

Kişi fazla kıldığını namazın içinde fark ederse; teşehhüd yaptıktan sonra sağa bir selam verir, sonra iki sehiv secdesi yapar ve selam verir. Şayet selam verip namazdan çıktıktan sonra bir başkası fazla kıldığını söylerse; kıbleye yönelir, iki sehiv secdesi yapar ve selam verir.

Alkame'den (rahimehullah) şöyle nakledilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kendilerine namaz kıldırdığını anlattı. (Alkame'nin rivayet ettiği ravi İbrâhîm, 'Fazla mı yoksa eksik mi kıldırdığını hatırlamıyorum.' demiştir.)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verince ona, 'Ey Allah'ın elçisi (sallallahu aleyhi ve sellem) namazla ilgili yeni bir gelişme mi oldu?' diye sordular.

O da 'Böyle bir şey olmadı.' diye cevap verdi.

Ashab-ı Kiram, 'Şöyle şöyle namaz kıldırdın.' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklarını büküp kıbleye yöneldi ve iki kez secdeye gitti, sonra selam verdi.

Yüzünü bize çevirdikten sonra ise şöyle buyurdu: 'Eğer namazda bir değişiklik olsaydı elbette size haber verirdim. Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Nasıl ki siz unutuyorsanız, ben de unuturum. O hâlde unuttuğum zaman bana hatırlatın. İçinizden kim namazı konusunda şüpheye düşerse doğru olanı esas alıp ona göre namazını tamamlasın. Sonra selam verip iki kez secde etsin.' "[265]

• **Şayet namazda eksiklik yapmışsa** ve bu eksiklik rükunsa; teşehhüdden sonra sağa bir selam verir, sonra iki sehiv secdesi yapar ve selam verir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bize öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. (İbni

264. Bazı âlimler, selamdan önce sehiv secdesi yapmayı; bazısı selamdan sonra yapmayı tercih etmiş, diğer hadisleri tevil etmişlerdir. Râcih olan Ehl-i Hadîs'in yaptığı gibi, her hadisle yerli yerinde amel etmektir.

265. Buhari, 401; Müslim, 572

Sîrîn, Ebû Hureyre'nin bunun hangi namaz olduğunu belirttiğini, ama kendisinin bunu unuttuğunu söylemiştir.) İki rekâttan sonra selam verdi.

Cemaat arasında kolları uzun olduğu için kendisine 'Zu'l Yedeyn' denen biri daha vardı.

(Onlardan önce,) 'Ey Allah'ın Elçisi, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?' diye sordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ne namaz kısaldı, ne de unuttum.' diye cevap verdi.

Sonra, 'Zu'l Yedeyn'in dediği gibi mi oldu?' diye sordu.

Cemaat, 'Evet.' deyince, biraz öne geçti ve namazın geri kalan kısmını kıldırıp selam verdi. Daha sonra tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Sonra başını kaldırıp tekrar tekbir getirdi. Sonra yeniden tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Daha sonra başını kaldırıp tekbir getirdi."[266]

Şayet eksiklik namazın sünnetlerinde (veya bazı âlimlere göre vaciplerindeyse;) selam vermeden önce sehiv secdesi yapar. Şöyle ki; teşehhüdü bitirdikten sonra iki sehiv secdesi, sonra selam verir.

• **Şayet namazda şüphe etmişş**; selam vermeden önce sehiv secdesi yapar sonra selam verir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz, namazda şüpheye düşer de üç rekât mı, dört rekât mı diye kaç rekât kıldığını bilemezse şüpheli olan ihtimali bir kenara atsın ve namazı kesin olan kanaatine dayandırsın. Bunun arkasından da selam vermeden önce iki secde yapsın. Eğer sonuçta beş rekât kılmış ise bu iki secde onun namazını çift yapmış olur. Eğer dört rekât tamamlayarak kılmış ise bu iki secde (namazını bozmaya çalışan) şeytanı kahrından çatlatmış olur."[267]

• **Şayet kişi Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini unutursa;** istediği gibi yapabilir. Diliyorsa selamdan önce diliyorsa selamdan sonra sehiv sec-

266. Buhari, 482; Müslim, 573
267. Müslim, 571

desi yapar. Zira bazı rivayetlerde sehiv secdesinin mahalli belirtilmeden emredilmiştir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri namaz kılmak için kalktığında şeytan ona gelerek (vesvese vermek suretiyle) onun namazını karıştırır. Öyle ki kaç rekât kıldığını bilemez olur. Sizden biri bu durumla karşılaşırsa oturduğu zaman iki secde yapsın."[268]

4. Sehiv Secdesiyle İlgili Meseleler

a. Birden Fazla Yanılgı İçin Tek Sehiv Yeterlidir

Kişi namazda birden fazla hata yaparsa, tüm hatalar için tek sehiv secdesi yapar. Her ne kadar bazı nasların zâhirî her hata için ayrı sehiv gerektiğine delalet etse de[269] Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulaması birden fazla hata için tek sehvin yeterli olduğunu göstermiştir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bize öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. (İbni Sîrîn, Ebû Hureyre'nin bunun hangi namaz olduğunu belirttiğini, ama kendisinin bunu unuttuğunu söylemiştir.) İki rekâttan sonra selam verdi. Sonra mescidin (ön tarafına) konmuş kütüğe yöneldi ve ona yaslandı. Kızgın gibi görünüyordu. Sağ elini sol elinin üstüne koydu sonra parmaklarını birleştirdi. Daha sonra sağ yanağını, sol elinin sırtına koydu.

Bu esnada mescidden çıkmak için acele davrananlar Mescid-i Nebevî'nin kapılarından çıkarken, 'Namaz kısaldı.' deyip duruyordu. Cemaatin içinde Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Ama onlar da Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile konuşmaya cesaret edemiyorlardı. Cemaat arasında kolları uzun olduğu için kendisine 'Zu'l Yedeyn' denen biri daha vardı.

(Onlardan önce,) 'Ey Allah'ın Elçisi, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?' diye sordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ne namaz kısaldı, ne de unuttum.' diye cevap verdi.

268. Buhari, 1232

269. Sevbân'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her yanılma için selamdan sonra iki secde etmek vardır." (Ebu Davud, 1038)

Sonra, 'Zu'l Yedeyn'in dediği gibi mi oldu?' diye sordu.

Cemaat, 'Evet.' deyince, biraz öne geçti ve namazın geri kalan kısmını kıldırıp selam verdi. Daha sonra tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Sonra başını kaldırıp tekrar tekbir getirdi. Sonra yeniden tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Daha sonra başını kaldırıp tekbir getirdi.

(Ravi der ki:) 'Muhtemelen, bundan sonra ne yaptığını İbni Sîrîn'e sordular o da şöyle cevap verdi: 'En sonunda selam verdi.' '

(Ravi der ki:) 'Bana haber verildiğine göre, İmrân ibni Husayn, 'En sonunda selam verdi.' demiştir.' "[270]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı eksik kılmış sonra ashabıyla konuşmuş, sonra yerinden kalkıp tekrar imam mahalline geçmiştir. Tüm bunlara rağmen namazın sonunda tek sehiv secdesi yapmıştır.

b. Sehiv Secdesinin Fayda Etmediği Yerler

İhram tekbirini unutan veya namaza niyeti yanlış olan; hiç namaza girmemiş sayılır. Böyle biri namazı baştan kılar ve bu durumda yeni bir namaza başladığı için sehiv secdesi yapmaz. Çünkü bir önce kılınan (ve hata fark edilince yarıda bırakılan) namaz ile ikinci kılınan namaz; her biri diğerinden bağımsız müstakil namazlardır.

c. Sehiv Konusunda Farz ve Nafile Eşittir

Daha önce belirttiğimiz gibi; farz namaz için sabit olan her hüküm nafile namaz için; nafile için sabit olan her hüküm farz için sabittir. Özel bir nas varid olup, farz ve nafile namazları ayırmadıkça bu kural geçerlidir. Sehiv secdesi "namaz" kaydıyla geldiği için tüm namazlar için geçerlidir.

Sehiv secdesinin hikmetini anlatan naslar yanılgıyı telafi ve şeytanın burnunu sürtmek olduğunu söylemiştir. Şüphesiz ki bu iki hikmet hem farz hem de nafileler için geçerlidir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

270. Buhari, 482; Müslim, 573

"Biriniz, namazda şüpheye düşer de üç rekât mı, dört rekât mı diye kaç rekât kıldığını bilemez ise şüpheli olan ihtimali bir kenara atsın ve namazı kesin olan kanaatine dayandırsın. Bunun arkasından da selam vermeden önce iki secde yapsın. Eğer sonuçta beş rekât kılmış ise bu iki secde onun namazını çift yapmış olur. Eğer dört rekât tamamlayarak kılmış ise bu iki secde (namazını bozmaya çalışan) şeytanı kahrından çatlatmış olur."[271]

Buhârî (rahimehullah) konuya şöyle delil getirir:

"Farz ve Nafile Namazda Yanılmak

'İbni Abbâs vitir namazının sonunda iki secde yaptı.'

(1232) Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Sizden biri namaz kılmak için kalktığında şeytan ona gelerek (vesvese vermek suretiyle) onun namazını karıştırır. Öyle ki kaç rekât kıldığını bilemez olur. Sizden biri bu durumla karşılaşırsa oturduğu zaman iki secde yapsın.' "[272]

İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) eseri açıktır. Zikrettiği hadisten istidlali ise "namaz" lafzıdır. Zira "namaz" lafzı farz ve nafile namazı kapsamaktadır.[273]

d. Cemaatle Kılınan Namazda Yanılgı

Cemaatle kılınan namazlarda yanılmanın farklı suretleri vardır.

• **İmam hata yaparsa**; imamın yaptığı sehiv secdesine tüm cemaat iştirak etmelidir. Velev ki; cemaat imamının yaptığı hatayı bilmiyor olsa bile, imama uymakla mükelleftir. Örneğin, sessiz okunan namazlarda imam kıraat hatası yapmışsa cemaat bunu bilmeyecektir. Ancak imamın yeni bir rekâta kalktığını gören veya sehiv secdesi yaptığını gören imama uymalıdır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hasta olduğu günlerden birinde, evinde oturduğu yerde namaz kıldırıyordu. Arkasında bulunan cemaat ise ayakta namaza durmuştu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara eliyle işaret ederek oturmalarını

271. Müslim, 571
272. Buhari, Kitâbu's Sehv, 7. bab
273. Konunun usuli açıdan açıklaması için bk. Neylu'l Evtâr, 1023 No.lu hadis şerhi

istedi. Namazı bitirdikten sonra onlara şöyle buyurdu: '**İmam kendisine uyulması için vardır,** o rükûya vardığında siz de rükû edin, o kalktığında siz de kalkın, o oturarak namaz kılıyorsa siz de oturarak namazlarınızı kılın.' "[274]

• **İmam hata yapar ve sehiv yapmazsa**; Me'mûm imama tabi olur, sehiv yapmaz. Zira sehiv secdesi sünnet, imama uymak farzdır.

• **Me'mûm hata yaparsa**; imamla beraber selam verir, sehiv secdesi yapmaz. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasında namaz kılıp hata yapanlara sehiv secdesi yapmalarını emretmemiştir.

Muâviye ibni Hakem'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılıyordum. Derken cemaatten bir kişi aksırdı. Ben de: 'Yerhamukellah' dedim. Bunun üzerine cemaat dik dik bana baktı. Ben de, 'Vay başıma gelene! Ne oldu da bana bakıyorsunuz?' dedim. Onlar da ellerini dizlerine vurmaya başladılar. Onların beni susturduklarını gördüğümde (bir şeyler diyecektim) ama sustum. -Annem babam ona feda olsun. Ne kendisinden önce ne de sonra ondan daha güzel bir öğretmen görmedim.- Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namazı bitirdiğinde Allah'a yemin olsun ki, ne beni azarladı ne bana vurdu ne de bana ağır bir söz söyledi. Kendisi, 'Bu namaz var ya, işte bunun içerisinde insan sözünden hiçbir şey uygun düşmez. O, ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır.' veya buna benzer buyurdu."[275]

Muâviye ibni Hakem (radıyallahu anh) namazda yanlış bir davranışta bulunmuş, uyarılmış, ancak sehiv secdesi yapması istenmemiştir.

e. Sehivden Sonra İkinci Teşehhüd Yapılır mı?

Teşehhüdü bitirdikten sonra ister selamdan önce ister selamdan sonra sehiv secdesi yapılırsa ikinci teşehhüd yapılmaz.

Buhârî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"**Sehiv Secdelerinde Teşehhüd Okumamak**

Enes ve Hasan selam vermişler, teşehhüd okumamışlardır.

274. Buhari, 688; Müslim, 412
275. Müslim, 537

Katâde, 'Teşehhüd okunmaz.' demiştir.

(1228) Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) (dört rekâtlı bir namazda) ikinci rekâttan sonra namazdan çıktı.

Zu'l Yedeyn, 'Ey Allah'ın Resûlü, namaz mı kısaltıldı yoksa sen mi unuttun?' deyince;

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Zu'l Yedeyn doğru mu söyledi.' diye sordu.

Cemaat, 'Evet.' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) iki rekât daha kıldı, sonra selam verdi. Ardından tekbir getirerek daha önceki secdeleri gibi yahut daha uzun secde etti, sonra başını secdeden kaldırdı. Seleme bin Alkame'den rivayet edildiğine göre o Muhammed ibni Sîrîn'e (rahimehullah), 'Sehiv secdesinde teşehhüd okunur mu?' diye sormuş;

Muhammed, 'Ebû Hureyre'nin hadisinde bu yok.' demiştir."[276]

Enes (radıyallahu anh), Hasan El-Basrî (rahimehullah) ve Katâde (rahimehullah) eserleri açıktır. Hadise gelince; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) teşehhüd yapmış, sehiv secdesi yapmış ancak ikinci defa teşehhüd yapmamıştır.[277]

f. Hatanın Farkına Varma Süresi

Bir kimse namazda hata yapar ve namaz biter bitmez hatasının farkına varırsa, hatasını telafi eder ve sehiv secdesi yapar. Ancak namazı bitirir araya bir müddet zaman girerse ne yapmalıdır?

Namazı baştan mı kılmalıdır, yoksa hatasını telafi edip sehiv secdesi yapması yeterli midir?

Bu noktada şer'i bir ölçü yoktur. Âlimlerin çoğu uzun müddet ve kısa

276. Buhari, Kitâbu's Sehv, 4. Bab

277. Buhârî (rahimehullah) bu tasarrufuyla sehiv secdesinden sonra teşehhüde işaret eden hadisin zayıflığına değinmiştir.

İmrân ibni Husayn'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cemaate namaz kıldırdı ve yanıldı sonra iki secde yaparak oturdu, teşehhüd yaptı ve selam verdi." (Tirmizi, 395)

Ayrıca bu hadisi Beyhakî (rahimehullah) ve İbnu Abdilberr (rahimehullah) gibi âlimler de zayıf görmüştür. Hadisin, Müslim rivayetinde "teşehhüd" lafzı yoktur. (bk. Müslim, 574) "Teşehhüd" lafzı Eş'as rivayetinde varid olmuştur. Şaz kabul edilmiştir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

müddet arasını ayırmışlardır. Ancak uzun zaman ile kısa zamana dair somut bir ölçü koymamışlardır. Koydukları ölçüler de naslarla ve akli gerekçelerle nakzedilmiştir. Râcih olan; bunun kişinin kendine kalmasıdır. Şayet kalbi mutmainse hatasını telafi eder ve sehiv secdesi yapar. Kalbi mutmain olmuyorsa namazı baştan kılar. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.[278]

g. Sehiv Secdesinde Ne Okunur?

Sehiv secdesinde ne okunacağına dair sahih bir rivayet yoktur. Sehiv secdesi namazın içinde bir secde olduğundan, namaz secdesinde okunan zikirler okunur.

B. Tilavet Secdesi

Tilavet secdesi Kur'ân'da yer alan secde ayetlerinden biri okunduğunda yapılan secdedir.

1. Kur'ân'da Tilavet Secdeleri

"Şüphesiz ki Rabbinin katında olan (melekler), O'na ibadet etmekten büyüklenmez, O'nu tesbih eder ve yalnızca O'na secde ederler."[279]

"Göklerde ve yerde olanların tamamı, ister istemez Allah'a secde etmektedir. Onların gölgeleri de sabah ve akşam (Allah'a secde etmektedir)."[280]

"Göklerde ve yerde olan canlıların tamamı ve melekler Allah'a secde eder ve (Allah'a secde etmekten) büyüklenerek kaçınmazlar."[281]

"De ki: 'İster ona inanın ister inanmayın! Çünkü o, daha önce kendilerine ilim verilenlere okununca, hemen çeneleri (yüzleri) üzere secdeye kapanırlardı.' "[282]

"Bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği Âdem'in zürriyetinden peygamberler, Nuh'la beraber (gemide) taşıdıklarımız, İbrâhîm ve İsrail'in soyundan olanlar ve seçip hidayet ettiklerimizdir. Onlara, Er-Rahmân'ın ayetleri okunduğunda, ağlayarak secdeye kapanırlardı."[283]

278. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 2/129, 300 No.lu dipnot
279. 7/A'râf, 206
280. 13/Ra'd, 15
281. 16/Nahl, 49
282. 17/İsrâ, 107
283. 19/Meryem, 58

"Görmedin mi? Göklerde ve yerde olanlar, Güneş, Ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların çoğu Allah'a secde etmektedir. Birçoğuna da azap hak olmuştur. Allah'ın değer vermeyip aşağıladığını, değerli kılacak kimse yoktur. Şüphesiz ki Allah, dilediğini yapar." [284]

"Dedi ki: 'Andolsun ki senin koyununu, kendi koyunlarına katmanı istemekle sana zulmetmiştir. Gerçek şu ki; ortakların çoğu birbirlerinin hakkına girerler. İman edip salih amel işleyenler müstesna. Onlar da ne azdır!' Dâvud, onu imtihan ettiğimizi sandı. Rabbinden bağışlanma diledi, rükûya kapandı ve (Allah'a) yöneldi." [285]

"Onlara: 'Rahmân'a secde edin.' denildiğinde: 'Rahmân da nedir?' derler. 'Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?' (Bu,) onların kaçıp uzaklaşmalarını arttırdı." [286]

"(Şeytan amellerini süsleyip onları doğru yoldan alıkoydu. Ta ki) göklerde ve yerde gizli olan (rızıkları) açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açığa vurduklarınızı bilen Allah'a secde etmesinler." [287]

"Ayetlerimize (gerçek anlamda şu kimseler) inanır: (Ayetlerimiz) kendilerine hatırlatıldığı zaman secdeye kapanan, Rablerini hamd ile tesbih eden ve (ayetlerimize karşı) büyüklenmeyenler ..." [288]

"Gece, gündüz, Güneş ve Ay O'nun ayetlerindendir. Güneş'e de secde etmeyin, Ay'a da ... Şayet yalnızca O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin." [289]

"Artık Allah'a secde edin ve (O'na) ibadet edin." [290]

"Onlara Kur'ân okunduğunda secde etmiyorlar." [291]

"Asla! Ona itaat etme. Secde et ve yakınlaş." [292]

284. 22/Hac, 18
285. 38/Sâd, 24
286. 25/Furkân, 60
287. 27/Neml, 25
288. 32/Secde, 15
289. 41/Fussilet, 37
290. 27/Necm, 62
291. 84/İnşikâk, 21
292. 96/Alak, 19

2. Tilavet Secdesinin Hükmü

Tilavet secdesi yapmak sünnettir. Zira Allah Resûlü bazen yapmış bazen yapmamıştır.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Necm Suresi'ni Mekke'de iken okuyup secde edince orada bulunanlar da onunla birlikte secde etti. Fakat sadece yaşlı bir adam secdeye varmadı. Bu adam yerden bir avuç çakıl veya toprak alıp alnına kadar kaldırdı ve 'Böyle yapmak bana yeter.' dedi. Ben o adamı daha sonra gördüm; o inkârcı bir kâfir olarak öldürüldü."[293]

Zeyd ibni Sâbit'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) Necm Suresi'ni okudum fakat secde etmedi."[294]

Rebîa ibni Abdullah ibni Hudeyr Et-Teymî -Bu zat hakkında Ebû Bekir, "O insanların en hayırlılarından biridir." demiştir- Ömer ile birlikte bulunduğu anlardan birini şöyle anlatmıştır:

"Ömer bir cuma günü minberde iken Nahl Suresi'ni okuyordu. Secde ayetine gelince indi ve secde etti. Bunun üzerine orada bulunan cemaat de secde etti. Diğer cuma geldiğinde yine Nahl Suresi'ni okudu ve secde ayetine gelince cemaate, 'Ey insanlar, biz secde ayetlerini zaman zaman okuyoruz. Kim bu durumda secde ederse şüphesiz doğru davranmış olur. Fakat secde etmeyenler için de bir günah yoktur.' diye seslendi ve secde de etmedi.

Nâfi'nin, İbni Ömer'den naklettiğine göre Ömer ayrıca şöyle demiştir:

'Allah bize secde etmeyi farz kılmadı. Ancak dilediğimizde secde ederiz.' "[295]

3. Tilavet Secdesinin Fazileti

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Âdemoğlu secde ayetini okuyup secdeye gittiğinde, şeytan, 'Vay bana, Âdemoğlu secde etmekle emrolundu ve hemen secdeyi yerine getirdi. Dolayısıyla

293. Buhari, 1067; Müslim, 576
294. Buhari, 1073
295. Buhari, 1077

cennet onadır. Ben de secde etmekle emrolundum ama bunu yerine getirmedim. Bu sebeple cehennem de banadır.' diyerek oradan uzaklaşır."[296]

4. Tilavet Secdesinde Ne Okunur?

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adam geldi ve şöyle dedi: 'Rüyamda kendimi bir ağacın arkasında namaz kılar şekilde gördüm, ben secdeye varınca ağaç da secde etti ve bu esnada ağacın şöyle dediğini işittim,

اَللَّهُمَّ اكْتُبْ لِي بِهَا عِنْدَكَ أَجْرًا، وَضَعْ عَنِّي بِهَا وِزْرًا، وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ ذُخْرًا، وَتَقَبَّلْهَا مِنِّي كَمَا تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ

'Allah'ım bu yaptığım secde karşılığında bana sevap yaz, günahlarımı benden sil, o secdeden meydana gelecek sevabı ihtiyacım olacağı gün için katında sakla, Dâvud kulundan kabul ettiğin gibi benden de kabul et.'

İbni Abbâs der ki: 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) secde ayetini okudu ve sonra secde etti. Ben, Peygamberin, adamın anlattığı şekilde ağacın zikrini yaptığını duydum.' "[297]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleri okuduğu tilavet secdelerinde tekrar tekrar

سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ

'Yüzüm ve özüm, gücü ve kuvvetiyle beni yaratan, şekil verip kulak ve göz verene secde etti.' derdi."[298]

5. Tilavet Secdesi Namaz Değildir

Tilavet secdesi namaz değildir; abdest, kıbleye yönelme, tekbir getirme, niyet ve selam verme gibi şartları yoktur.

Kişi bulunduğu hâl üzere, yalnızca bir secde yapar.

296. Müslim, 81
297. Tirmizi, 579; İbni Mace, 1053
298. Ebu Davud, 1414; Tirmizi, 580

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân okuduğu zaman, içerisinde secde ayeti bulunan bir sure okursa secde yapardı. Biz de kendisiyle birlikte secde ederdik. Hatta kimimiz alnını koyacak yer bile bulamazdı."[299]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Fetih Yılı içerisinde secde ayeti bulunan bir sureyi okudu. Bunun üzerine tüm sahabi secdeye kapandı, secdeye kapananlar arasında binitliler de vardı, yere secde edenler de vardı. Binitliler ellerinin üzerine secde ediyorlardı."[300]

6. Namazda Tilavet Secdesi

Namaz esnasında secde ayeti okunursa, tilavet secdesi yapmak caizdir.

Ebî Râfi'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Hureyre ile birlikte yatsı namazı kılmıştım. İnşikâk Suresi'ni okumuş ve secde etmişti. Ben kendisine şaşkınlık içinde,

'Bu secde de neyin nesi?!' diye sorunca şu cevabı verdi:

'Ben bu ayet dolayısıyla Ebû'l Kâsım'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasında da secde ettim. Ona kavuşacağım güne kadar da secde etmeye devam edeceğim.' "[301]

Namaz içinde secde ayeti okuyan hemen secde edebileceği gibi, selamdan sonra da secde edebilir.[302]

299. Müslim, 575

300. Ebu Davud, 1411; Hadise Ebû Dâvud, Hâkim ve Zehebî sahih demiştir. Bazı âlimler isnadında bulunan Mus'ab ibni Sâbit ibni Abdullah ibni Zubeyr sebebiyle zayıf demiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 1411 No.lu hadis şerhi)

301. Buhari, 1078; Müslim, 578

302. İmam olarak namaz kıldıran kimse, cemaatin hâlini gözetmelidir. Sünnete dair bilgisi olmayan veya yeni Müslim olanların olduğu ortamlarda kafa karışıklığına sebep olacak davranışlardan kaçınmalıdır. Örneğin, kıraati secde ayetiyle bitiren ve direkt secdeye giden, sonra kalkıp namaza devam eden ve önce rûküya sonra tekrar secdeye giden kimse **bilmeyen biri için** namazı yanlış kılmıştır. Böyle bir durumda; birileri "Subhânallah" diyecek, bir diğeri "tekbir" sesini duyup rükûya varacak, bir grup sünneti bildiğinden imamla secdeye varacaktır. Tilavet secdesinden çok daha önemli olan huşû ve cemaat uyumu kaybolacaktır. İmam cemaatin durumunu gözetmeli, sünneti ona göre tatbik etmelidir. Böyle bir karışıklığa sebep olmamak için, secdeyi namaz sonrasına ertelemeli veya yapmamalıdır. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

7. Tilavet Secdesi Dinleyenedir

Kur'ân tilavetini dinlemeyen kimse, kulağına secde ayeti gelse dahi secde yapmayabilir. Çünkü secde Kur'ân'ı dinleyen, ona kulak veren kimse içindir.

Osmân'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Secde ancak onu dinleyene/mustemi'e gereklidir."[303]

C. Şükür Secdesi

Kişinin bir nimete muhatap olduğunda, bir müjde aldığında, sevince sebep olan herhangi bir durumda secde yapması sünnettir. Bu; Yüce Allah'a (celle celalühu) gösterilen bir şükür ifadesidir.

Ebû Bekre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisini sevindiren bir haber aldı mı hemen Allah için secdeye kapanırdı."[304]

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Medine'ye gitmek üzere Mekke'den yola çıktık. Azvera denilen yere yaklaştığımızda devesinden indi. Sonra ellerini kaldırdı bir süre Allah'a dua etti. Sonra secdeye kapandı. Uzun bir süre secdede kaldı, sonra kalktı ellerini kaldırdı bir süre daha Allah'a dua etti. Sonra secdeye vardı uzun süre secde vaziyetinde kaldı. Sonra kalkıp ellerini bir süre kaldırıp dua etti. Sonra tekrar secdeye kapandı. -Ravi Ahmed bu dua ve secdeye varma meselesini üç sefer tekrar ederek aktardı.- Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu secde ve dualarını bitirdikten sonra şöyle buyurdu:

'Rabbimden istedim, ümmetimin günahlarının bağışlanması için şefaatte bulundum. Bana ümmetimin üçte birini bağışladı. Ben tekrar secdeye kapandım Rabbime şükrettim. Sonra başımı kaldırdım ve Rabbimden ümmetimin tekrar bağışlanmasını istedim, ümmetimin üçte birini daha bağışladı. Ben de şükretmek üzere tekrar secdeye kapandım. Sonra başımı kaldırdım, yine üm-

303. Buhari, Ebvâbu Sucûdi'l Kur'ân, 10. Bab başlığı, muallak olarak
304. Ebu Davud, 2774; Tirmizi, 1578

metimin bağışlanmasını istedim. Nihayet üçüncü üçte biri de bağışlandı. Ben de tekrar Rabbime şükretmek için secdeye kapandım.' "[305]

Sahabeden Ka'b ibni Mâlik (radiyallahu anh) tevbesi kabul edilince şükür secdesi yapmıştır.[306]

Şükür Secdesi Namaz Değildir

Şükür secdesi namaz değildir; namaz için şart olan abdest, kıbleye yönelme, niyet, tekbir, selam gibi şartları yoktur. Kişi bulunduğu hâl üzere şükür secdesi yapar.

305. Ebu Davud, 2775
306. bk. Buhari, 4418; Müslim, 2769

CEMAAT NAMAZI BABI

Cemaat Namazının Önemi ve Fazileti

- Aslolan Mescid ve Cemaattir
- Cemaatle Namaz, Aidiyeti Arttırır
- Cemaatle Namaz, Emre İcabettir
- Cemaatle Namaz Yirmi Yedi Kat Daha Faziletlidir
- Cemaatle Namaz Tüm Geceyi Namazla Geçirmektir
- Cemaatle Namaz Bağışlanmaktır
- Cemaatle Namaz Mescidin Tüm Faziletlerini Kapsar

Cemaatle Namazın Hükmü

- Cemaatle Namaz Kılmak, Farz-ı Kifâyedir

Kadınların Cemaat Namazı

- Efdal Olan, Kadınların Evde Namaz Kılmasıdır
- Mescide Gelen Kadın, Şer'î Ölçülere Riayet Etmelidir
- Mescidden Erken Çıkmalıdır

Cemaatten Geri Kalmayı Meşru Kılan Şer'î Özürler

- Hava Şartlarının Bozulması
- Hastalık
- Biyolojik İhtiyaçlar
- Başkalarına Rahatsızlık Verecek Hâller
- Korku

En Faziletli Cemaatler

- Sayıca Daha Kalabalık Cemaatler
- Faziletine Nas Kılınan Mescidlerdeki Cemaatler
- Uzak Mesciddeki Cemaatler

Cemaat Namazıyla İlgili Meseleler

- Namazı Kılmış Olsa Bile Cemaate Şahitlik Eden Kişi, Cemaat Namazına Katılmalıdır
- Cemaatle Kılınan Namaz Bittikten Sonra Gelen Kişiye Yeni Bir Cemaat Oluşturması İçin Yardımcı Olunmalıdır

- Cemaat Namazı Bittikten Sonra, Aynı Mescidde İkinci Kez Cemaat Oluşturmakta Beis Yoktur
- Cemaat Namazı İçin Kamet Getirildiğinde Nafile Namaz Kılınmaz

İmamet Ahkâmı

- İmametin Sıhhat Şartları
  - Müslim Olmak
  - Aklı Bâliğ Olmak
  - Namaz Kılmayı Bilmek
  - İmametin Kemâl Şartları
  - Adalet Sıfatına Sahip Olmak
- İmamın Riayet Etmesi Gereken Hususlar
  - Cemaatin Durumunu Gözetmek
  - Cemaatin Şer'î Hatalarını Güzel Bir Üslupla Düzeltmek
  - Cemaatten Yüksek Bir Yerde Namaz Kıldırmamak
  - İhtiyaç Olmadıkça İmam Olmayı Talep Etmemek
  - Kendisini İstemeyen Bir Topluluğa İmam Olmamak
  - Namaza Dair Hatasını Telafi Etmek
  - Bir Topluluğu Ziyaret Ettiğinde Onlara İmam Olmamak
  - Tüm Cemaate Dua Etmek
- Me'mûmun/Cemaatin Riayet Etmesi Gereken Hususlar
  - Söz ve Fiillerde İmama Uymak
  - İmam Oturarak Namaz Kıldırıyorsa Oturarak Namaz Kılmak
  - İmama Yetişmek İçin Acele Etmemek
  - İmamın Önüne Geçmemek
  - Abdestini Güzelce Almak ve Kıraati Düzgün Yapmak
  - Bir Hata Gördüğünde İmamı Uyarmak
  - İmam Kıraatte Yanlış Yaparsa Düzeltmek

İmamette Liyakat Düzeni

- İslam Toplmunun Yöneticisi
- Râtib İmam Olan Bir Müslim (Tayin Edilmiş İmam)
- Ev Sahibi/Meclis Sahibi Bir Müslim

- Kur'ân'ı İyi Okuyan Bir Müslim
- Sünneti İyi Bilen Bir Müslim
- Hicrette Önde Olan Bir Müslim
- Yaşça Büyük Olan Bir Müslim

Mesbukun Namazı

- Namaza Yetişmek İçin Acele Etmemek Gerekir
- Nerede İmama Yetişilmişse Orada Namaza Girilmelidir
- Kişi, İhram Tekbiriyle Namaza Girer, Sonra İntikal Tekbiri Alır
- Kişi, Yetiştiği Yeri Namazın İlk Rekâtı Kabul Eder
- Kıyam ve Fâtiha Suresi'ne Yetişemeyen Kişi, O Rekâtı Saymaz

Cemaat Namazı ve Saf Ahkâmı

- Namaza Başlamadan Saflar Düzeltilmelidir
- Safları Düzeltmek İmamın Sorumluluğundadır
- İlk Safta İlim ve Fazilet Ehli Durmalıdır
- İmamla Birlikte Bir Kişi Varsa İmamın Sağ Tarafında ve İmamla Aynı Hizada Saf Tutar
- İmamla Birlikte İki Kişi Namaz Kılıyorsa İmamın Arkasında Saf Tutar
- Kadınlar İster Topluluk Hâlinde İster Tek Olsunlar En Arkada Saf Tutar
- Özrü Olmaksızın Saf Arkasında Tek Başına Namaz Kılan Kişi, Namazını İade Eder
- İmam ile Cemaat Arasına Perde/Duvar/Kat Girebilir

İmametle İlgili Meseleler

- Kâfirin Ameli Sahih Değildir ve Kâfiri İmam Yapıp Arkasında Namaz Kılmak Caiz Değildir
- Kişi Müslim Zannederek Birinin Arkasında Namaz Kılar ve Sonra Onun Kâfir Olduğu Ortaya Çıkarsa O Kişinin Namazı Sahihtir, İade Etmesine Gerek Yoktur
- Şer'î Bir Özür Olmaksızın Kâfirlerin Arkasında Namaz Kılmak Caiz Değildir
- Çocuk Namaz Kıldırmayı Biliyorsa İmam Olmasının Önünde Bir Engel Yoktur
- Kadının Kadınlar Cemaatine İmamlık Yapması Caizdir
- Müslim Olan Her Bireyin İmam Olması Caizdir. Köle de Bir Müslim'dir ve İmam Olmasına Engel Bir Durum Yoktur
- Görme Engelli Birinin İmameti Caizdir
- Namaza Sonradan Gelen Biri, İmam Selam Verdikten Sonra Kalkar ve Namaza Devam Eder. Cemaate Gelen Biri, Namaz Kılan Birini Gördüğünde Onu İmam Kabul Edip Namaza Başlayabilir.

CEMAAT NAMAZI BABI

Cemaat namazı, iki veya daha fazla kişinin birlikte kıldığı namazdır. Kelimenin kökü olan c-m-a, bir araya getirmek, toplamak, birleştirmek, cem etmek gibi anlamlara gelir.[1] Müslimleri bir araya topladığı için namaza "cemaat namazı", onların toplandığı mekâna da "cami" denir.

İki kişi veya daha fazla insan bir aradaysa, bir imam ve ona uyan Me'mûmun kıldığı namaz cemaat namazıdır.

Mâlik ibni Huveyris (radıyallahu anh), Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kişiye hitaben şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Namaz vakti girdiği zaman ezan okuyup kamet getirin, sonra (ikiniz arasında) en yaşlı olanınız imam olsun!"[2]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kişinin namazını; birlikte kılınan/cemaat namazı kabul etmiştir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adamı kendi başına namaz kılarken gördü ve şöyle buyurdu: 'Şu adama onunla birlikte namaz kılarak iyilik edecek bir kimse yok mu?' "[3]

1. bk. El-Mufredât, s. 201-202, c-m-a maddesi
2. Buhari, 658
3. Ebu Davud, 574; Tirmizi, 220

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tek olan birine bir diğer kişinin katılarak namazı cemaatle kılmalarını istemiştir.

Ebû Saîd ve Ebû Hureyre'den (radiyallahu anhum) Allah Resulü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Bir adam gecenin bir kısmında karısını uyandırır sonra her ikisi de iki rekât namaz kılarsa veya erkek kendi başına namaz kılarsa o erkek Allah'ı zikreden erkekler içerisine, kadın da Allah'ı zikreden kadınlar içerisine kayıt edilir." [4]

Gece namazını kadın ve koca olarak kılmayı cemaat olarak kabul etmiştir. [5]

Hâliyle; sayının azlığına ve çokluğuna bakmaksızın, iki kişinin olduğu yerde namaz cemaatle kılınabilir. İki yetişkin, bir kadın bir erkek veya bir kişi ve bir çocuk olması arasında fark yoktur. İki kişi cemaat için yeterlidir.

Cemaat Namazının Önemi ve Fazileti

A. Aslolan Mescid ve Cemaattir

İslam'da aslolan namazların mescidde ve cemaatle kılınmasıdır. Zira ezanın, mescidin ve namazın meşru kılınmasındaki hikmetlerden biri de cemaattir. Şöyle ki; ezan, insanları namaza çağırmak içindir. [6] Mescid, ezan çağrısına kulak verenlerin toplanıp namazı birlikte eda etmeleri için

4. Ebu Davud, 1309; İbni Mace, 1335

5. O (radiyallahu anhum) İbni Abbâs'la (bk. Buhari, 183; Müslim, 763), Huzeyfe'yle (bk. Müslim, 772) namazı iki kişi olarak cemaatle kılmıştır.

6. Ebû Umeyr ibni Enes, (rahimehullah) Ensâr'dan olan bir amcasından (radiyallahu anhum) naklen şöyle rivayet etmiştir:
"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), cemaati nasıl namaza toplayacağını düşündü, zihni bununla meşgul idi. Kendisine namaz vakti girince bir bayrak dik, onu görenler birbirlerine haber verirler denildi. Fakat bu teklif Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hoşuna gitmedi. Boru çalınsın diye söz edildi. -Ravilerden Ziyâd, 'Yahudilerin ibadetlerine çağrıldıkları davet borusudur.' dedi.- O da hoşuna gitmedi ve 'O, Yahudi işidir.' buyurdu. Çan çalınması hatırlatılınca, 'Bu da Hristiyanların işidir.' buyurdu. Abdullah ibni Zeyd, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) üzüntüsü gibi üzülerek evine döndü. Gece rüyasında kendisine ezan gösterilip öğretildi.
Sabahleyin Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip gördüğünü anlatmak üzere şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben uyku ile uyanıklık arasında iken bana birisi gelerek, ezanı öğretip ezberletti.'
Ebû Umeyr dedi ki: 'Ömer bu rüyayı yirmi gün önce görmüş, fakat gördüğünü saklamıştı. Sonradan Ömer de rüyasını Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) aktarmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bunu bana daha önceden neden haber vermedin?' buyurunca, 'Abdullah ibni Zeyd benden önce davrandı ben de utandım.' dedi.
Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Bilâl kalk da bak, Abdullah ibni Zeyd ne söylerse sen de onları ezberle ve aynen söyle!' buyurdu.
Ravi diyor ki: Bilâl ilk ezanı böylece okudu." (Ebu Davud, 498)

inşa edilmiştir. Aksi hâlde yeryüzünün tamamı mesciddir ve yeryüzünün her parçasında -nehyedilenler hariç- namaz kılınabilir. Mescidlerin inşa edilmesi namazların cemaatle kılınması, Müslimleri cem etmek içindir.

Müslimlerin yaşadığı bir yerde, sayıları az da olsa namaz cemaatle kılınır.

Ebû Derdâ'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Köyde ve kırda üç kişi bir arada olur da namazı cemaatle kılmazlarsa, şeytan mutlaka onlara üstün gelmiştir. Mutlaka cemaate devam et. Kurt, ancak sürüden ayrı kalan koyunu yer." [7]

Cemaatle namazın ikame edilmediği bir toplum, şeytanın hâkimiyet kurduğu, Allah'ı (celle celaluhu) çok az zikreden bir toplumdur.

"Şeytan, onları hâkimiyeti altına almış ve onlara Allah'ı zikretmeyi unutturmuştur. Bunlar, şeytanın taraftarlarıdır. Dikkat edin! Hiç şüphesiz şeytanın taraftarları, hüsrana uğrayanların ta kendileridir." [8]

Cemaatle namaz kılmak; Allah'ın (celle celaluhu), Resûl'üne indirdiği şeriat, hidayete ulaştıran sünnetlerdendir. Cemaatle namaz ikame edildiği hâlde ona iştirak etmeyen büyük bir tehlikeyle karşı karşıyadır.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yarın kim, Müslim olarak Allah'ın karşısına çıkmak isterse şu namazlara, ezan okunan yerde devam etsin. (Mescidlerde kılsın.) Şüphesiz ki Allah, sizin Peygamberiniz için hidayet yollarını şeriat (kanun) yapmıştır. Kuşkusuz bunlar da hidayet yollarındandır. Eğer siz, cemaate gelmeyip evinde namaz kılanlar gibi namazı evlerinizde kılarsanız onun sünnetini terk etmiş olursunuz. Peygamberin sünnetini terk ederseniz sapmış olursunuz. Bir kimse güzel bir şekilde abdest alır sonra da şu mescidlerden birine giderse onun attığı her adım için Allah bir sevap (hasene) yazar, onu bir derece yükseltir, bir günahını siler. Öyle günlerimizi gördüm ki, bilinen

7. Ebu Davud, 547; Nesai, 847
8. 58/Mücadele, 19

münafıklardan başkası cemaati terk etmezdi. Öyle ki, (bizden) bir kimse iki kişinin arasına girmiş onlara yaslanarak cemaate gelip safa geçerdi."[9]

İslam nezdinde cemaat namazı o kadar önemlidir ki; savaş hâlinde, o can pazarında dahi namazların cemaatle kılınmasını ister.

"(Savaş ve korku durumunda) onların içinde olur ve onlara namaz kıldırırsan (şöyle yap): Onlardan bir topluluk seninle beraber (namaza) dursun ve silahlarını yanlarına alsınlar. (Namaz kılanlar) secdeye vardığında, (namaz kılmayanlar) arkanızda (sizi korumak için) dursunlar. (Birinci grup namazı bitirince kalksın) Namaz kılmayan bir topluluk gelsin ve seninle beraber namaz kılsınlar. Tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kâfirler size bir defada/ânsızın hücum edebilmek için silahlarınızdan ve eşyalarınızdan habersiz olmanızı isterler. Yağmurdan dolayı eziyet görüyorsanız ya da hastaysanız silahlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Tedbirlerinizi alınız! Şüphesiz ki Allah, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."[10]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cemaatle namaza özen gösterir; özürsüz olarak cemaatten geri kalanları ağır bir dille kınar, cezalandırmak isterdi.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki içimden; odun toplanmasını emredip, daha sonra namaz kılınmasını buyurup, ezan okutturup, birine de emrederek cemaate imam olmasını sağlayıp, daha sonra cemaate gelmeyenlerin arkasından yetişip evlerini yakmak geçiyor. Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki cemaate gelmeyen bu kimseler, burada etli kemik parçaları veya iki adet âlâ paça olduğunu bilseydi yatsı namazına gelirdi."[11]

B. Cemaatle Namaz Aidiyeti Arttırır

Beş vakit namazı mescidde cemaatle kılmak, kişinin İslam toplumuna ve İslam ümmetine aidiyetini arttırır. Her gün beş vakit kardeşleriyle bir araya gelen; onların dertlerinden, Müslimlerin gündeminden haberdar

9. Müslim, 654
10. 4/Nisâ, 102
11. Buhari, 644; Müslim, 651

olur. Müslimlerin ahlakından olan, kardeşinin derdiyle dertlenmek ve diğerkâmlık ahlakıyla ahlaklanır. Münafıkların ahlakından olan şuh, bencillik nemelâzımcılık illetinden kurtulur.

Yukarıda okuduğumuz rivayetlerde cemaatten geri kalmanın nifakla ilişkilendirilmesi önemlidir.[12]

Çünkü münafıklar İslam toplumunda yaşasalar da İslam toplumundan kopuklardır. Bedenleri toplum içinde, ruhları ve kalpleri başka yerlerdedir. Kendilerine ait dertleri, özel gündemleri ve şahsi menfaatleriyle ilgili hedefleri vardır. Bu ahlaki bir illet, bir kalp hastalığıdır. Kurtulmanın yollarından biri cemaati önemsemek, cemaate iştirak etmektir.

Enes'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her kim kırk gün süreyle cemaate devam eder ve ilk tekbire yetişirse onun için iki kurtuluş yazılır; ateşten kurtuluş ve nifaktan kurtuluş."[13]

C. Cemaatle Namaz, Emre İcabettir

"Ey iman edenler! Sizleri, size hayat verecek şeylere davet ettiğinde Allah'a ve Resûl'e icabet edin. Bilin ki Allah, kişiyle kalbi (düşünceleri) arasına girer. Ve muhakkak (diriltilip), O'nun huzurunda toplanacaksınız."[14]

Ezan; İlahi bir çağrıdır. Ezan sesini duyup da cemaate iştirak eden, Yüce Allah'ın hayat veren çağrısına icabet etmiştir. Şüphesiz ki O'nun (celle celaluhu) hayat veren çağrısına icabet edene "hayat" bahşedilecek ve "hayat" bulacaktır. Ayetin devamındaki "Bilin ki Allah, kişiyle kalbi arasına girer." ifadesi önemlidir. Zira buradan, bahşedilen hayatın kalp hayatı olduğunu anlıyoruz. Küfür, nifak, masiyet ve bidatlerle ölen veya hastalanan kalpler,

12. Elbette bu, kişiyi dinden çıkaran i'tikâdî nifâk değil; kişiyi dinden çıkarmayan küçük nifak, yani amelî/ahlakî nifâktır. Çünkü bazı rivayetlerde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onların evde namaz kıldığını belirtmiştir. Malumdur ki; büyük nifakla dinden çıkanlar evlerinde namaz kılmazlar.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Gönlümden öyle geçiyor ki gençlerime odun toplamalarını emredeyim, **sonra da özürsüz olarak cemaate gelmeyip namazı evlerinde kılanların evlerine gideyim** ve evlerini başlarına yıkayım." (Ebu Davud, 549)

Bu daha ziyade yalan söylemek, emanete ihanet, sözde durmamak gibi ameli nifak alametlerindendir.

13. Tirmizi, 241

14. 8/Enfâl, 24

Yüce Allah'ın çağrısına icabet ettikçe hayat bulur. Ölüyse dirilmeye, hastaysa şifa bulmaya başlar.

Yalnızca emre icabet için evinden çıkan ve mescide gelen kimse, gök ehlinin duasını yanına alır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve pazarda kıldığı namazdan yirmi beş kat daha sevaptır. Şöyle ki, kişi güzelce abdest alır, mescide gider ve bu esnada namazdan başka bir gayesi olmazsa, attığı her adımla bir derece yükseltilir ve işlediği hatalardan biri silinir. Namaz kıldıktan sonra, namaz kıldığı yerden ayrılmadığı sürece melekler onun için bağışlanma diler, 'Allah'ım onu bağışla! Allah'ım ona merhamet et!' derler. Sizden biri namazı beklediği sürece namaz kılıyor hükmündedir." [15]

Dünya ve ahiret hayrının özü Mele-i A'lânın, meleklerin duasını elde etmektedir. Onlar Allah'a isyan etmeyen, duaları makbul bir topluluktur.

D. Cemaatle Namaz Yirmi Yedi Kat Daha Faziletlidir

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstündür." [16]

Cemaatin sayısı arttıkça kişinin alacağı ecir de beraberinde artmaktadır.

Ubey ibni Ka'b'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün bize sabah namazını kıldırdı ve 'Falan kimse burada mıdır?' buyurdu.

Ashab, 'Hayır.' dediler.

'Falan kimse burada mı?' buyurdu.

Yine, 'Hayır.' dediler.

15. Buhari, 647
16. Buhari, 645; Müslim, 650

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu iki namaz (sabah ve yatsı namazları) münafıklara en ağır gelen namazlardır. Eğer siz bu iki vakit namazdaki sevabı bir bilseydiniz dizleriniz üzerinde sürünerek bile olsa cemaate gelirdiniz. Birinci saf, sevap ve Allah'a yakınlık yönünden meleklerin safları gibidir. Sizler birinci saftaki sevabı bilseydiniz ona yarış edercesine gelirdiniz. **Bir kimsenin diğer bir kimse ile cemaat olarak namaz kılması tek başına namaz kılmasından, iki kişiyle cemaat olması tek kişiyle cemaat olmasından daha sevap ve değerlidir. Cemaat ne kadar çok olursa Allah'a o derece sevimlidir.'** buyurdu."[17]

Bir vakit namazı cemaatle kılan Müslim, yirmi yedi kat ecir alır. Bu şu demektir: Cemaatle namaz kılmayan bir Müslim'in neredeyse bir aylık ecrini bir vakitte elde eder.

E. Cemaatle Namaz Tüm Geceyi Namazla Geçirmektir

Abdurrahman ibni Ebî Amra'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Affân, akşam namazından sonra mescide girdi ve tek başına oturdu. Ben de kendisinin yanına oturdum. Bana, 'Ey kardeşimin oğlu, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kim, yatsı namazını cemaatle kılarsa, gecenin yarısını namazla geçirmiş gibi olur. Kim, sabah namazını cemaatle kılarsa, bütün gece namaz kılmış gibi olur.' derken işittim' dedi."[18]

Hadis günümüzü ilgilendiren önemli bir kulluk kaidesini ihtiva etmektedir: Çalışma sistemi nedeniyle gece namazını kılamayanlar, sabah ve yatsı namazını cemaatle kılmalıdır. Böylece tüm geceyi namazla geçirmiş sayılacaktır. Hadisin işaret ettiği bir diğer kaide şudur: Kişi bazı nedenlerden hayrın tamamını elde edemiyorsa, yapabildiği kadarını yapmalıdır. Bugün çalışma sistemi nedeniyle çoğu insan öğle, ikindi ve akşam namazlarını cemaatle kılamamaktadır. Ancak sabah ve yatsı namazlarında çoğunluk evindedir. Cemaate iştirak etmelerinin önünde bir engel yoktur.

17. Ebu Davud, 554; Nesai, 843
18. Müslim, 656

F. Cemaatle Namaz Bağışlanmaktır

Osmân'ın (radiyallahu anh) azadlı kölesi Humrân'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Affân bir gün abdest almıştı, abdesti güzel bir şekilde idi. Sonra şöyle demişti: 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest aldığını ve abdestini güzel bir şekilde yaptığını gördüm. Abdestten sonra, 'Kim, bu şekilde abdest alır arkasından yalnızca namaz kılmak gayesiyle mescide çıkarsa, geçmiş günahları bağışlanır.' buyurdu." [19]

G. Cemaatle Namaz Mescidin Tüm Faziletlerini Kapsar

Mescidde cemaatle namaz kılan kimse, mescidle ilgili varid olan tüm faziletleri elde eder. [20]

Cemaatle Namazın Hükmü

Namazların cemaatle kılınması farz-ı kifayedir. Yani bir topluluk yaptığında diğerlerinden sorumluluk düşer; onlar hakkında müekked sünnet olur. Bu; konu hakkında varid olan tüm delillerin bir araya toplanması ve her biriyle amel etmenin en râcih yoludur. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir. [21]

19. Müslim, 232

20. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 1/557

21. Cemaat namazıyla ilgili nasları bir araya topladığımızda üç sınıf altında tasnif edebiliriz.

Namazların Mutlaka Cemaatle Kılınması Gerektiğine Delalet Eden Naslar

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki içimden, odun toplanmasını emredip, daha sonra namaz kılınmasını buyurup, ezan okutturup, birine de emredip, cemaate imam olmasını sağlayıp, daha sonra cemaate gelmeyenlerin arkasından yetişip evlerini yakmak geçiyor. Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki cemaate gelmeyen bu kimseler, burada etli kemik parçaları veya iki adet âlâ paça olduğunu bilseydi yatsı namazına gelirdi." (Buhari, 644; Müslim, 651)

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yarın kim, Müslim olarak Allah'ın karşısına çıkmak isterse şu namazlara, ezan okunan yerde devam etsin. (Mescidlerde kılsın.) Şüphesiz ki Allah, sizin Peygamberiniz için hidayet yollarını şeriat (kanun) yapmıştır. Kuşkusuz bunlar da hidayet yollarındandır. Eğer siz, cemaate gelmeyip evinde namaz kılanlar gibi namazı evlerinizde kılarsanız sünnetini terk etmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terk ederseniz sapmış olursunuz. Bir kimse güzel bir şekilde abdest alır sonra da şu mescidlerden birine giderse onun attığı her adım için Allah bir sevap (hasene) yazar, onu bir derece yükseltir, bir günahını siler. Öyle günlerimizi gördüm ki, bilinen münafıklardan başkası cemaati terk etmezdi. Öyle ki, (bizden) bir kimse iki kişinin arasına girmiş, onlara yaslanarak cemaate gelip safa geçerdi." (Müslim, 654)

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Gözleri görmeyen bir kimse, Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, elimden tutup beni mescide götürecek bir kimsem yok.' dedi ve namazı kendi evinde kılması için izin istedi. Resûlullah

da (ﷺ) ona bu izni verdi. Bu kimse dönüp gittikten sonra arkasından onu çağırdı ve 'Namaz ezanını duyuyor musun?' buyurdu.

O da, 'Evet.' dedi.

Peygamber, 'O zaman çağrıya cevap ver.' buyurdu." (Müslim, 653)

Bu naslarda cemaatle namazdan geri kalmanın şer'i ukubet/ceza gerektirdiği, geri kalanın münafık olduğu ve kör dahi olsa ezanı duyanın cemaate iştirakinin zorunlu olduğu anlaşılır. Bu da "Cemaatle namaz farz-ı ayndır, namazın sıhhat şartıdır, özrü olmadığı hâlde cemaate iştirak etmeyenin namazı batıldır." diyenlerin görüşünü destekler.

Namazların Cemaatle Kılınması Sünnettir Anlayışına Delalet Eden Naslar

- Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (ﷺ) şöyle buyurmuştur:

"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir." (Buhari, 645; Müslim, 650)

"Daha faziletlidir" ifadesi Arap dilinde ism-i tafdîldir. İki şeyin hükümde ortak olduğunu, ancak birinin daha belirgin olduğunu anlatır. "Ahmed, Mehmed'den daha âlimdir." dediğimizde; hem Ahmed'in hem de Mehmed'in ilimde ortak olduğunu, Ahmed'in biraz daha fazla ilim sahibi olduğunu anlarız.

Allah Resûlü (ﷺ) cemaat namazıyla ferdî namazı karşılaştırmıştır. Cemaat namazının ferdî namazdan daha fazla faziletli olduğunu belirtmiştir. Bu da her iki namazında faziletli olduğunu, birinin daha fazla faziletli olduğunu gösterir. Hâliyle; şayet cemaat namazı farz olsa, ferdî namaz masiyet olurdu. Zira farzı terk eden günahkârdır. Allah Resûlü (ﷺ) ferdî namazın günah olması şöyle dursun, faziletli olduğunu ispat eder.

- Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (ﷺ) şöyle buyurmuştur:

"Namaz konusunda en fazla sevaba nail olanlar mescide en uzaktan gelenlerdir. Cemaatle namaz kılmak için namazı bekleyenler de hemen namazı kılıp uyuyanlardan daha çok sevap kazanır." (Buhari, 651; Müslim, 662)

Burada da Allah Resûlü (ﷺ) cemaatle namaz kılanla ferdî namaz kılıp uyuyanın ecirlerini karşılaştırmaktadır. Yani, her iki namazın da ecrinin olduğunu; cemaatle kılanın daha çok ecir aldığını söylemiştir.

Benzer bir hadis de şudur:

Ubey ibni Ka'b'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (ﷺ) bir gün bize sabah namazını kıldırdı ve 'Falan kimse burada mıdır?' buyurdu.

Ashab, 'Hayır.' dediler.

'Falan kimse burada mı?' buyurdu.

Yine, 'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (ﷺ), 'Bu iki namaz (sabah ve yatsı namazları) münafıklara en ağır gelen namazlardır. Eğer siz bu iki vakit namazdaki sevabı bir bilseydiniz dizleriniz üzerinde sürünerek bile olsa cemaate gelirdiniz. Birinci saf, sevap ve Allah'a yakınlık yönünden meleklerin safları gibidir. Sizler birinci saftaki sevabı bilseydiniz ona yarış edercesine gelirdiniz. Bir kimsenin diğer bir kimse ile cemaat olarak namaz kılması tek başına namaz kılmasından, iki kişiyle cemaat olması tek kişiyle cemaat olmasından daha sevap ve değerlidir. Cemaat ne kadar çok olursa Allah'a o derece sevimlidir.' buyurdu." (Ebu Davud, 554; Nesai, 843)

Bir grup âlim; bu istidlale karşı çıkmış ve ism-i tafdilin her zaman iki şeyi karşılaştırmak anlamına gelmediğini söylemişlerdir. Örnek olarak şu ayeti vermişlerdir:

"Mümin erkeklere: 'Gözlerini (haramdan) kısmalarını ve iffetlerini korumalarını' söyle. Bu, onlar için en hayırlı/temiz olandır. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." (24/Nûr, 30)

Yüce Allah, gözü haramdan kısmak ve iffeti muhafaza etmek için "Bu, onlar için en/daha hayırlı/temiz olandır." buyurur, ancak "İffetsiz olmak da hayırlıdır." denemez.

Deriz ki: Bu itiraz iki yönden hatalıdır:

· İsm-i tafdilde aslolan iki şeyi karşılaştırma, birinin diğerinden daha belirgin olduğunu ifade etmek içindir. Aslın dışına çıkmak için bir delil, karine olmalıdır.

· Bu vb. ayetlerde tek bir şey zikredilmektedir. Cemaat namazıyla ilgili hadislerde Allah Resûlü (ﷺ) açıkça iki şeyi karşılaştırmaktadır ve birinin diğerinden daha hayırlı olduğunu ifade etmektedir.

• Câbir ibni Yezîd ibni'l Esved'den (رحمه الله) şöyle rivayet edilmiştir:

· "Babam henüz genç bir delikanlı iken Peygamber (ﷺ) ile birlikte namaz kıldı. Peygamber (ﷺ) namazı kılıp bitirince bir de ne görsün iki kişi mescidin bir köşesinde namaz kılmayıp oturuyorlar. O iki kişiyi çağırttı, onlar da titreyerek geldiler.

Resûlullah (ﷺ) onlara, 'Bizimle beraber sizi namaz kılmaktan engelleyen şey ne idi?' buyurdu.

Onlar da, 'Biz evlerimizde kılmış idik.' dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (ﷺ) onlara, 'Böyle yapmayınız, sizden biri evinde namaz kılar da namazı kılmamış bir imama (cemaate) rastlarsa, onlarla birlikte tekrar kılsın çünkü o kıldığı kendisi için nafile olmuş olur.' buyurdu." (Ebu Davud, 575; Tirmizi, 219)

Busr ibni Mihcen'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babası Mihcen Allah Resûlü'nün meclisinde oturuyordu. Müezzin namaz için ezan okudu. Resûlullah namaz kılıp döndü. Mihcen oturduğu yerde idi. Kendisi ile beraber namaz kılmadı. Resûlullah ona,

'Neden cemaatle namaz kılmadın? Sen Muslim değil misin?' dedi.

O da, 'Muslimim ya Resûlullah, ancak ben evde kılmıştım.'

'Geldiğin zaman insanlar ile beraber namaz kıl, velev ki daha önce kılmış ol.' dedi." (Muvatta, 349; Nesai, 857)

Yezîd ibni Âmir'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (ﷺ) namazda iken geldim, onlarla birlikte namaz kılmayıp bir kenara oturdum, Peygamber (ﷺ) namazdan sonra bana dönüp beni oturur görünce, 'Ey Yezîd! Müslim olmadın mı yoksa?' buyurdu.

Ben de, 'Evet, Müslim oldum ey Allah'ın Resûlü' dedim.

Bunun üzerine, 'Peki öyleyse niçin insanlarla beraber namaza durmuyorsun?' buyurdu.

Ben de, 'Sizin namaz kıldığınızı tahmin ederek ben evde kılmıştım.' dedim.

Bunun üzerine Resûlullah (ﷺ) şöyle buyurdu: 'Mescide geldiğin zaman insanları namaz kılarken bulursan onlarla birlikte namaza dur. Önceki kendi başına kıldığın namaz senin için farz olmuş olur. Bu sonraki cemaatle kıldığın namaz ise nafile yerine geçer.' " (Ebu Davud, 577)

İki hadiste de soruya muhatap olan sahabi evde namaz kıldıklarını beyan etmişlerdir. Allah Resûlü (ﷺ) evde namaz kıldıkları için onları kınamamış, cemaatle namaz kılmanın farz olduğunu beyan etmemiştir. İhtiyaç hâlinde açıklamayı ertelemek caiz değildir.

Allah Resûlü (ﷺ) töhmet altında kalmamaları için, evde namaz kılmış olsalar da cemaatle namaz kılındığında namaz kılmalarını istemiştir. Evde kıldıkları namazın asıl, cemaatle kıldıkları ikinci namazın nafile olduğunu beyan etmiştir. Şayet cemaatle namaz farz olsaydı; evde kıldıkları namaz masiyet olmuş olacaktı. Oysa Allah Resûlü (ﷺ) evde kıldıkları namazı asıl namaz kabul etmiştir.

• Abdulaziz ibni Suheyb'den (رحمه الله) şöyle rivayet edilmiştir:

"Birisi Enes ibni Mâlik'e, 'Resûlullah'ın (ﷺ) sarımsakla ilgili bir şeyler söylediğini işittin mi?' diye sorunca Enes ibni Mâlik şöyle demişti, 'Resûlullah (ﷺ) şöyle buyurdu: 'Kim bu bitkiden yerse bize -veya bizim mescidimize-yaklaşmasın.'" (Buhari, 856; Müslim, 562)

Soğan ve sarımsak gibi yiyecekler mübahtır. Allah Resûlü (ﷺ) bunları yiyenin cemaate iştirakini yasaklamıştır. Şayet cemaat namazı farz olmuş olsaydı; cemaate iştiraki değil, bu yiyecekleri yasaklamalıydı. Zira farz bir ibadete engel olan şey, harama götüren vesile olarak yasaktır. Allah Resûlü'nün (ﷺ) soğan ve sarımsağı yasaklamaması, yalnızca yiyene mescide gelmeyi yasaklaması, cemaat namazının farz olmadığını gösterir.

• Mahmûd ibni'r Rebî' el-Ensârî'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kör olan Itbân ibni Mâlik kendi akraba ve aşiretine imamlık yapardı. Bir gün Itbân, Resûlullah'a (ﷺ) şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü (ﷺ) bazı geceler aşırı yağmurdan dolayı sel oluyor, ben de gözleri görmeyen bir âmâyım. Evimde bir köşede bir namaz kılsanız da ben de orayı bir musallâ/namazgâh edinsem!' Resûlullah (ﷺ) onun talebini kırmadı ve evine gitti.

Itbân'a, 'Namazı nerede kılmamı istersin?' diye sordu. Itbân, Peygamber'e (ﷺ) evinde bir yer gösterdi ve Resûlullah (ﷺ) namazı orada kıldı." (Buhari, 667; Müslim, 33)

Bu hadisi zikretmemizin sebebi şudur:

Cemaat namazını farz görenler, yukarıda kaydettiğimiz bir hadise dayanırlar.

Ebû Hureyre'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Gözleri görmeyen bir kimse, Peygamber'e (ﷺ) geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, elimden tutup beni mescide götürecek bir kimsem yok.' dedi ve namazı kendi evinde kılması için izin istedi. Resûlullah da (ﷺ) ona bu izni verdi. Bu kimse dönüp gittikten sonra arkasından onu çağırdı ve 'Namaz ezanını duyuyor musun?' buyurdu.

O da, 'Evet.' dedi.

Peygamber de, 'O zaman çağrıya cevap ver.' buyurdu." (Müslim, 653)

Derler ki; Allah Resûlü'nün görme engelliye dahi izin vermemesi, cemaat namazının farz olduğunu gösterir. Oysa bu istidlal ilmî açıdan sorunludur. Şöyle ki;

· Yüce Allah, görme engelli Müslimleri özürlü kabul etmiştir.

"Kör olana günah yoktur, topal olana günah yoktur, hasta olana da (savaştan geri kaldıkları için) günah yoktur. Kim Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, onu altından ırmaklar akan cennete sokar. Kim de (itaatten) yüz çevirirse ona, can yakıcı (bir azapla) azap eder." (48/Fetih, 17)

· Allah Resûlü (ﷺ) yukarıda okuduğumuz Itbân ibni Mâlik isimli sahabiye evde namaz kılması için izin vermiştir. Hatta gidip evinde namaz kılarak, onu dolaylı olarak teşvik etmiştir.

Bu da izin vermediği görme engelli sahabiyle ilgili özel bir durumun olduğunu göstermektir. Zira Itbân ibni Mâlik izin istemiş izin vermiş, bir başka sahabi izin istemiş izin verilmemiştir. Bu da izin verilmeyen sahabinin durumunun özel olarak incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Görebildiğimiz kadarıyla bu hadise, sadra şifa bir cevap verilmemiştir. Bazı âlimler demiştir ki: "O sahabi evde namaz kılıp cemaat ecri almak istiyordu. Allah Resûlü cemaat ecri için mescide gelmesini istedi." (bk. El-Minhâc, 653 No.lu hadis şerhi)

· Açıkçası bu bir cevap değildir. Zira bir özür sebebiyle salih amelden geri kalan, o amelin ecrini almaktadır. Bu kaide hem şeriatın genel naslarında mevcuttur hem de cemaat namazıyla ilgili hususi naslarda varid olmuştur.

Ebû Burde'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yezîd ibni Ebî Kebşe ile yolculuk ediyordum. O sıra Yezîd oruçlu idi. Kendisine Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den defalarca işittiğim şu hadisi aktarmıştım: 'Kul hastalandığında veya yolculuğa çıktığında sağlıklı iken veya yolculuğa çıkmadan önce yapmış olduğu amellerin sevabını aynen alır.' " (Buhari, 2996)

Enes ibni Mâlik'ten (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (ﷺ) Tebûk Gazvesi'nden dönüp de Medine'ye yaklaştığında şöyle buyurdu: 'Şüphesiz Medine'de öyle kimseler var ki her nerede yürüyüp yol almışsanız, hangi vadiyi kat edip geçmişseniz mutlaka onlar da sizinle beraberdir.'

Kadınların Cemaat Namazı

Kadınların mescidde kılınan cemaat namazına iştiraki caiz olduğu gibi, kendi aralarında cemaatle namaz kılmaları da caizdir. Asr-ı Saadet Dönemi'nde her iki durum da yaşanmıştır. Cemaat namazına iştiraklerine dair şu örnekleri zikredebiliriz:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müslim kadınlar, mırt adı verilen örtüye bürünerek Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte sabah namazına iştirak ederlerdi. Namaz bitince evlerine dönerlerdi. Gecenin karanlığından ötürü kimse onları tanımazdı."[22]

Ummu Seleme Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan çıkmak için selam verirdi ve selam verir vermez kadınlar kalkıp giderdi. Fakat kendisi kalkmadan önce birazcık beklerdi.

Ashab, 'Ey Allah'ın Resûlü onlar Medine'de bulundukları hâlde öyle mi?' deyince;

O, 'Evet, onlar Medine'de kaldıkları hâlde mazeretleri, onları (sizinle beraber gelmekten) alıkoymuştu.' diye buyurdu." (Buhari, 4423)

Cemaat namazıyla ilgili şöyle denmiştir:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim abdestini güzelce alır cemaatle namaz kılmak için mescide çıkar, fakat cemaati namaz kılmış olarak bulursa Allah o kimseye cemaate hazır olup da namazını cemaatle kılanın sevabı gibi sevap verir ve o cemaatin sevabından da hiçbir şey eksilmez." (Ebu Davud, 564; Nesai, 855)

Bir başka grup âlim şöyle demiştir: "Allah Resûlü o sahabenin kendi başına mescide gelebileceğini bilmiş, bundan dolayı izin vermemiştir. Bugün bile bazı görme engelliler tek başlarına bir yerden başka bir yere gidebilmektedir." (bk. Neylu'l Evtâr, 1031 No.lu hadis şerhi)

Açıkçası bu cevap sadra şifa bir cevap değildir. İlim talebelerinin önünde araştırılmayı bekleyen hadislerden biri bu hadis olsa gerektir. Biz daha önce bu hadisle ilgili **muhtemel** bir hikmeti şöyle açıklamıştık: Bu, Allah Resûlü'nün engelli bireyleri topluma kazandırma siyasetinin bir yansıması olabilir. bk. 1/514

Cemaatle Namazın İkame Edilmesini, Yani Farz-ı Kifâye Olduğunu Gösteren Deliller

Ebû Derdâ'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Köyde ve kırda üç kişi bir arada olur da namazı cemaatle kılmazlarsa, şeytan mutlaka onlara üstün gelmiştir. Mutlaka cemaate devam et. Kurt, ancak sürüden ayrı kalan koyunu yer." (Ebu Davud, 547; Nesai, 847)

Bu hadis şahısların namaz kılmasından bağımsız olarak "namazın ikame edilmesini" emretmektedir. Önemli olan İslam toplumunda cemaatle namazın ikamesidir. Bu da farz-ı kifaye tanımına uymaktadır.

Deriz ki: bu görüş tüm rivayetleri bir araya toplamakta, her delille amel edilmesini sağlamaktadır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

22. Buhari, 578; Müslim, 645

İbni Şihâb şöyle demiştir: 'Bana kalırsa Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) erkek cemaat ile kadınların karşılaşmasını önlemek için bu şekilde beklerdi ki kadınlar çıkıp gitsin. Tabii ki her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."[23]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Erkeklerin saflarının en hayırlısı öndeki, en kötüsü de sondaki saftır. Kadınların saflarının en hayırlısı en arkadaki, en kötüsü de en öndeki saftır."[24]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer'in eşi sabah ve yatsı namazlarını cemaatle kılmak üzere mescide gelirdi. Birisi kendisine, 'Ömer'in hoşuna gitmediği ve kıskanç bir erkek olduğunu bildiğin hâlde niçin mescide gelmek üzere dışarı çıkıyorsun?' diye sorduğunda ona şöyle mukabelede bulundu,

'Ömer niçin benim mescide gelmeme engel olmuyor?'

Cevap bekleyen bu soruya bizzat o adamın kendisi şu cevabı verdi: 'Onu engelleyen Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözüdür, 'Allah'ın kadın kullarının mescidlere gelmelerine engel olmayın.' "[25]

Kendi aralarında cemaatle namaz kılarlar:

Râita El-Hanefiyye'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe farz namazda kadınlara imamlık yapar; onların ortasında dururdu."[26]

Huceyre'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Seleme kadınlara imamlık yapar; onların ortasında dururdu."[27]

Kadınların kendi aralarında yaptıkları cemaatte ezan okuyup kamet getirmelerinde, sesli namazları açıktan okumalarında, Fâtiha Suresi sonrasında topluca "âmin" demelerinde şer'an bir engel yoktur. Zira Âişe Annemiz imamlık yaptığında ezan okuyup kamet getirmiştir.[28]

23. Buhari, 837
24. Müslim, 440
25. Buhari, 900; Müslim, 442
26. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5355
27. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5357
28. bk. El-Mustedrek, 731, Es-Sunenu'l Kubrâ, 1922

A. Efdal Olan, Kadınların Evde Namaz Kılmasıdır

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kadınlarınızın mescide gitmelerine engel olmayınız. Bununla beraber evlerinizde namaz kılmak kendileri için daha hayırlıdır." [29]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir kadının özel odasında kıldığı namaz evinin salonunda kıldığı namazdan, evinin en gizli yerinde kıldığı namaz ise özel odasında kıldığı namazdan daha hayırlı ve sevaptır." [30]

Abdullah ibni Suveyd El-Ensârî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Halam Ummu Humeyd Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve dedi ki:

'Ey Allah'ın Resûlü, ben senin ile beraber namaz kılmayı seviyorum.'

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: 'Benimle namaz kılmayı sevdiğini biliyorum; ama evinin içinde kıldığın namaz evin önünde kıldığın namazdan, evin önünde kıldığın namaz avluda kıldığın namazdan, avluda kıldığın namaz kavminin mescidinde kıldığın namazdan, kavminin mescidinde kıldığın namaz da benim mescidimde kıldığın namazdan daha hayırlıdır.'

Bunun üzerine Ummu Humeyd rica etti ve kendisi için evinin en arka ve karanlık kısmında bir mescid inşa edildi. Allah'a kavuşana kadar da burada namaz kılmaya devam etti." [31]

Zira kadının evde namaz kılması, emrolunduğu tesettüre ve evde karar kılma ilkesine en uygun olandır. [32]

B. Mescide Gelen Kadın Şer'i Ölçülere Riayet Etmelidir

Evinden çıkan kadının emrolunduğu şer'i ölçüler şunlardır:

• "Ey Nebi! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına de ki: '(Tüm bedenlerini örten) cilbablarını üstlerine giysinler. Bu, onların (hür ve iffetli olarak ta-

29. Ebu Davud, 567
30. Ebu Davud, 570
31. Ahmed, 27090
32. bk. 33/Ahzâb, 33

nınıp kötü) tanınmamaları ve eziyet görmemeleri için en uygun olandır. Allah, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir.' "[33]

• "Gizledikleri ziynetler anlaşılsın/bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Hep beraber topluca Allah'a tevbe edin ki, kurtuluşa eresiniz ey müminler!"[34]

• Abdullah ibni Mes'ûd'un (radiyallahu anh) hanımı Zeyneb'ten (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bize, 'Sizden biriniz mescide gelirse koku sürünmesin.' **buyurdu."**[35]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın kadın kullarının Allah'ın mescidlerine gitmelerine yasak getirmeyin. Ama onlar da mescidlere süslenmiş ve kokulanmış olarak gelmesinler."[36]

İslam, evinden çıkan kadının tesettürüne, yürüme adabına ve süsüne bir ölçü getirmiştir. Mescidlere gelme gerekçesi; cemaate iştirak, şer'i ilim öğrenmek ve Müslimlerle beraber hayra şahitlik etmektir.

Hafsa binti Sîrîn'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kız kardeşim, Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Cilbâbı olmadığı için (topluca iştirak edilen bayramlar gibi hayrın bolca işlendiği günlerde) dışarı çıkamayan kadınlara günah olur mu?' diye sordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Böylesi durumlarda arkadaşı, ona kendi cilbabını versin. O da, bu sayede hayrın bulunduğu meclislere katılsın ve Müslimlerin topluca dua ettiği ortamlarda bulunsun.' **şeklinde cevap verdi.'**

Ummu Atiyye (Basra'ya) geldiği zaman ona, 'Bu sözü Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) duydun mu?' diye sordum.

O da, 'Babam ona feda olsun ki evet.' (Ummu Atiyye Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) bahsederken mutlaka 'babam ona feda olsun ki' derdi.) Peygamber'in

33. 33/Ahzâb, 59
34. bk. 24/Nûr, 31
35. Müslim, 443
36. Ebu Davud, 565

(sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini de işittim, 'Genç kızlar ve perde arkasında bulunan kızları (veya perde arkasında bulunan genç kızlar) ile hayızlı kadınlar dışarı çıkıp hayrın bulunduğu meclislere katılsınlar ve Müslimlerin dualarına iştirak etsinler. Yalnız hayızlı kadınlar namazgâhtan uzak dursunlar.'

Hafsa, 'Hayızlı kadınlar da dışarı çıkıp bu meclislere katılır mı?' diye sorunca,

Ummu Atiyye, 'Onlar Arafât'a çıkıp, şuraya buraya gitmiyorlar mı?' demiştir." [37]

Kadın dikkat etmeli, şeytanın oyununa gelmemelidir. Mescide gelmeyi özel kadın günlerine katılıma dönüştürmemelidir. Kadınların fakihesi Âişe Annemizin uyarısına kulak vermelidir.

Âişe Annemiz (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şu ân yaşayıp kadınların (giyim kuşam, koku sürünme, takılar takma gibi konularda) ne garip işler ortaya çıkardığını görseydi kesinlikle onların mescidlere gelmelerine mani olurdu; Tıpkı İsrailoğullarının kadınlarının mescidlere gitmekten alıkonması gibi…

Bu rivayeti nakledenlerden Yâhyâ ibni Saîd, Amra binti Abdurrahman'a, 'İsrailoğullarının kadınlarına mescide gelmeleri yasaklanmış mıydı?' diye sorunca ondan 'Evet.' cevabını almıştır." [38]

C. Mescidden Erken Çıkmalıdır

Ummu Seleme Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan çıkmak için selam verirdi ve selam verir vermez kadınlar kalkıp giderdi. Fakat kendisi kalkmadan önce birazcık beklerdi.

İbni Şihâb şöyle demiştir: 'Bana kalırsa Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) erkek cemaat ile kadınların karşılaşmasını önlemek için bu şekilde beklerdi ki kadınlar çıkıp gitsin. Tabii ki her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir." [39]

37. Buhari, 324
38. Buhari, 869; Müslim, 445
39. Buhari, 837

Yine Ummu Seleme Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında kadınlar farz namaz kılıp selam verdiklerinde kalkıp giderlerdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve arkasında namaz kılan erkek cemaat ise Allah'ın dilediği kadar bir süre beklerdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kalktığında onlar da kalkardı."[40]

Cemaatten Geri Kalmayı Meşru Kılan Şer'î Özürler

Cemaatten geri kalmayı meşru kılan şer'i özürler vardır. Bu özürlerden herhangi biri vaki olursa kişi cemaatten geri kalsa da cemaat ecrini alır. Bu, Yüce Allah'ın kullarına olan rahmetidir. Şer'î özürler, amelin ecrini korur.

Ebû Burde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yezîd ibni Ebî Kebşe ile yolculuk ediyordum. O sıra Yezîd oruçlu idi. Kendisine Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den defalarca işittiğim şu hadisi aktarmıştım: 'Kul hastalandığında veya yolculuğa çıktığında sağlıklı iken veya yolculuğa çıkmadan önce yapmış olduğu amellerin sevabını aynen alır.' "[41]

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebûk Gazvesi'nden dönüp de Medine'ye yaklaştığında şöyle buyurdu: 'Şüphesiz Medine'de öyle kimseler var ki her nerede yürüyüp yol almışsanız, hangi vadiyi kat edip geçmişseniz mutlaka onlar da sizinle beraberdir.'

Ashab, 'Ey Allah'ın Resûlü onlar Medine'de bulundukları hâlde öyle mi?' deyince;

O, 'Evet, onlar Medine'de kaldıkları hâlde mazeretleri, onları (sizinle beraber gelmekten) alıkoymuştu.' diye buyurdu."[42]

A. Hava Şartlarının Bozulması

Kar, yağmur, fırtına veya bunlara bağlı olarak oluşan çamur, cemaatten geri kalmanın şer'i özürlerindendir.

40. Buhari, 866
41. Buhari, 2996
42. Buhari, 4423

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh) soğuk ve fırtınalı bir gecede ezan okudu ve sonra 'Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerde kılacaksınız.' dedi. O bunu söyledikten sonra şu rivayeti nakletti, 'Soğuk ve yağmurlu gecelerde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) müezzine, 'Namazlarınızı olduğunuz yerde kılın!' diye nida etmesini emrederdi.' "[43]

Usâme ibni Umeyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Huneyn Savaşı'nda Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraberdik, yağmur yağmaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) müezzini, 'Herkes namazı çadırında eşyalarının yanında kılsın.' diye ilan etti."[44]

Abdullah ibni'l Hâris'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Çok yağmurlu bir günde İbni Abbâs müezzinine şu talimatı verdi: 'Sen 'Eşhedu Enne Muhammeden Resûlullah' (Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûlü'dür) dedikten sonra 'Hayye ale's Salâh' (haydi, herkes namaza) deme. Bunun yerine (namazlarınızı evlerinizde kılın) de. Cemaatten bir kısmı bu durumu garipseyip birbirine bakışınca İbni Abbâs şöyle dedi: 'Galiba bu söylediklerimi beğenmediniz. Fakat bunun aynısını -Resûlullah'ı kastederek- benden daha hayırlı olan bir zat yapmıştı. Şüphesiz cuma namazının kılınması kesin bir emirdir (azimet). Fakat ben sizi sıkıntıya sokmak istemedim. Eğer namaza gelmenizi emredecek olsaydım bu çamurların içinde bata çıka yürümek zorunda kalacaktınız.' "[45]

B. Hastalık

Hastalık, cemaat namazından geri kalmanın şer'i sebeplerindendir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hastalandığında namazı evinde kılmış, çok yakın olmasına rağmen cemaate iştirak etmemiştir.

Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hastalanmıştı. Hastalığı ilerleyip ızdırabı artınca, 'Ebû Bekir'e söyleyin cemaate namazı kıldırsın.' buyurdu.

43. Buhari, 666; Müslim, 697
44. Nesai, 854
45. Buhari, 901; Müslim, 699

Âişe, 'O pek yufka yürekli bir insandır, senin yerine geçerse halka namaz kıldıramaz.' deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı emrini tekrarladı,

'Söyleyin Ebû Bekir'e namazı kıldırsın.' Âişe de aynı şekilde mukabelede bulununca Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) emrini bizzat ona yönelterek şöyle dedi:

'Ebû Bekir'e söyle cemaate namazı kıldırsın. Yûsuf'un başını derde sokan siz kadınlar değil misiniz zaten!?'

Bunun üzerine Ebû Bekir'e haberci geldi ve o da Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta iken halka namaz kıldırdı."[46]

C. Biyolojik İhtiyaçlar

Açlık, sıkışmışlık vb. biyolojik ihtiyaçlar cemaatten geri kalmayı meşru kılan sebeplerdendir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Akşam yemeğiniz hazırlanıp size takdim edildiği zaman akşam namazını kılmadan önce yemeğinizi yeyin. Yemeğinizi aceleye getirip ihtiyacınızı gidermeden kalkmayın."[47]

Nâfi'nin (rahimehullah), Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) naklettiğine göre Rasûllullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Sizden birinin akşam yemeği hazırlanıp önüne konduğu zaman namaz için kamet getirilmiş olsa bile önce yemeğini yesin. Yemeğini bitirinceye kadar da acele etmesin.'

Zaten Abdullah ibni Ömer de yemeği önüne konduğu zaman, namaz için kamet getirilmiş olsa bile önce yemeğini yerdi. Yemeğini bitirinceye kadar -cemaate namaz kıldıran imamın okuduğu sureleri duysa da- namaza başlamazdı."[48]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

46. Buhari, 678; Müslim, 420
47. Buhari, 672; Müslim, 557
48. Buhari, 673; Müslim, 559

"Yemek hazırken ve kişinin tuvaleti geldiğinde namaz kılınmaz."[49]

Biyolojik ihtiyaçlar kişiyi zihnen meşgul eder ve namaza yönelmesine engel olur. Şeriat önce ihtiyacın giderilmesini sonra namazın kılınmasını ister. Zira namazın en önemli esası huşûdur. Huşû kalp ve bedenin sükûnet içinde Rabbine yönelmesidir.

Ebû Derdâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kişinin ihtiyaçlarını bitirdikten sonra boş/rahatlamış bir kalple namaza yönelmesi onun fıkhındandır."[50]

D. Başkalarına Rahatsızlık Verecek Hâller

Kişinin ağız veya beden kokusu sebebiyle başkalarına rahatsızlık vermesi, cemaatten geri kalmak için şer'i özürlerdendir.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber Savaşı'nda iken sarımsak bitkisini işaret ederek şöyle buyurdu: 'Kim bundan yerse mescidimize gel(ip bizi rahatsız et)mesin.'"[51]

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), soğan ve sarımsak yemeyi yasakladı. Ancak bunlara duyulan ihtiyaç ağır bastı, biz de onlardan yedik. Bunun üzerine, 'Kim, şu kokusu pis olan bitkiden yerse asla mescidimize yaklaşmasın. Çünkü melekler de insanların rahatsız olduğu şeylerden rahatsız olur.' buyurdu."[52]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında insanlar gerek evlerinden gerekse Medine'ye dört mil mesafedeki veya daha uzak bölgelerdeki yerleşim birimlerinden (Avâlî) nöbet usulüyle cuma namazına gelirlerdi. Bunlar namaza üstleri başları toz içinde gelirlerdi. Terledikleri için toz toprak vücutlarına iyice yapışırdı ve bedenlerinden ter kokusu yayılırdı. Bir defasında bunlardan birisi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Ben de orada bulunuyordum. Pey-

49. Müslim, 560
50. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 42. Bab başlığı, muallak olarak
51. Buhari, 853; Müslim, 561
52. Müslim, 564

gamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o şahsa şöyle buyurdu: 'Bari bugün için iyice temizlenseniz, ne kadar iyi olur!' "[53]

Yediği bir yiyecek, yaptığı iş veya bir sağlık sorunu nedeniyle kokan kimse, cemaate katılmaz. Zira Müslimin başka bir Müslime eziyet etmesi yasaklanmıştır.

E. Korku

Korku; farz namazın rekât sayısının azalmasına, bazen de vaktin dışına ertelenmesine sebep olan özürlerdendir.

"(Savaş ve korku durumunda) onların içinde olur ve onlara namaz kıldırırsan (şöyle yap): Onlardan bir topluluk seninle beraber (namaza) dursun ve silahlarını yanlarına alsınlar. (Namaz kılanlar) secdeye vardığında, (namaz kılmayanlar) arkanızda (sizi korumak için) dursunlar. (Birinci grup namazı bitirince kalksın) Namaz kılmayan bir topluluk gelsin ve seninle beraber namaz kılsınlar. Tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kâfirler size bir defada/ânsızın hücum edebilmek için silahlarınızdan ve eşyalarınızdan habersiz olmanızı isterler. Yağmurdan dolayı eziyet görüyorsanız ya da hastaysanız silahlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Tedbirlerinizi alınız! Şüphesiz ki Allah, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."[54]

Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer, Hendek Savaşı'nda Güneş batmak üzere iken Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldi ve Kureyşli kâfirlere hakaret etmeye başladı,

'Ey Allah'ın Elçisi, Güneş batmadan neredeyse ikindi namazını kılamayacaktım.' dedi.

Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah'a andolsun ki, ben bile kılmadım.' buyurdu.

Sonra kalkıp Buthân'a gittik. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılmak için abdest aldı, biz de abdest aldık. Güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldırdı. Ondan sonra da, akşam namazını kıldırdı."[55]

53. Buhari, 902; Müslim, 847
54. 4/Nisâ, 102
55. Buhari, 596; Müslim, 631

Kişinin canı, malı veya ailesiyle ilgili korkması durumunda cemaatten geri kalması meşru özürlerdendir.

En Faziletli Cemaatler

Namazları cemaatle kılmak, en faziletli salih amellerdendir. Bazı cemaatlere iştirak daha faziletlidir. Naslarda işaret edilenler şunlardır:

A. Sayıca Daha Kalabalık Cemaatler

Ubey ibni Ka'b'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün bize sabah namazını kıldırdı ve 'Falan kimse burada mıdır?' buyurdu.

Ashab, 'Hayır.' dediler.

'Falan kimse burada mı?' buyurdu.

Yine, 'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu iki namaz (sabah ve yatsı namazları) münafıklara en ağır gelen namazlardır. Eğer siz bu iki vakit namazdaki sevabı bir bilseydiniz dizleriniz üzerinde sürünerek bile olsa cemaate gelirdiniz. Birinci saf sevap ve Allah'a yakınlık yönünden meleklerin safları gibidir. Sizler birinci saftaki sevabı bilseydiniz ona yarış edercesine gelirdiniz. Bir kimsenin diğer bir kimse ile cemaat olarak namaz kılması tek başına namaz kılmasından, iki kişiyle cemaat olması tek kişiyle cemaat olmasından daha sevap ve değerlidir. **Cemaat ne kadar çok olursa Allah'a o derece sevimlidir.**' buyurdu."[56]

B. Faziletine Nas Kılınan Mescidlerde Cemaate Katılmak

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ancak üç mescide (ziyaret maksadıyla) yolculuk yapılır. Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ."[57]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

56. Ebu Davud, 554; Nesai, 843
57. Buhari, 1189; Müslim, 1397

"Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Harâm dışındaki başka mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır." [58]

Câbir'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Benim Medine'deki bu mescidimde kılınan bir namaz; Mekke'deki Mescid-i Harâm dışında diğer mescidlerde kılınan bin namazdan sevap yönüyle daha değerlidir. Mekke'deki Mescid-i Harâm'da kılınan bir namaz da diğer mescidlerde kılınan yüzbin namazdan sevap yönüyle daha değerlidir." [59]

Meymûne Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'deki mescidinde kılınan namaz hakkında: 'Mekke'deki Mescid-i Harâm hariç, benim mescidimde kılınan namaz, diğer mescidlerde kılınan namazdan bin kat daha faziletlidir.' derken işittim." [60]

C. Uzak Mescidde Namaz Kılmak

Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaz konusunda en fazla sevaba nail olanlar mescide en uzaktan gelenlerdir. Cemaatle namaz kılmak için namazı bekleyenler de, hemen namazı kılıp uyuyanlardan daha çok sevap kazanır." [61]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve pazarda/dükkanında (tek başına) kıldığı namazdan yirmibeş kat üstündür. İçinizden biri abdeste niyet eder, güzelce abdest alır, sonra da sadece namaz kılmak gayesiyle mescide gelirse, mescide kadar attığı her adımda Allah onu bir derece yükseltir ve günahlarından birini siler. Mescide girince ise, namaz için kaldığı sürece namaz kılıyor demektir. Namaz kıldığı yerde kaldığı ve abdestini bozarak meleklere eziyet etmediği sürece, melekler onun için, 'Allah'ım onu bağışla! Allah'ım ona merhamet et!' diye dua ederler." [62]

58. Buhari, 1190; Müslim, 1394
59. İbni Mace, 1406
60. Nesai, 2899
61. Buhari, 651; Müslim, 662
62. Buhari, 477

Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mescidin etrafında boş bir arsa oluştu. Selemeoğulları da (bu arsaya yerleşip) mescidin yakınına taşınmak istediler. Onların bu düşüncesi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaştı.

O da kendilerine, 'Duydum ki, mescidin yakınlarına taşınmak istiyormuşsunuz.' buyurdu.

Onlar da 'Evet Ey Allah'ın Resûlü, öyle istiyoruz.' dediler.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Selemeoğulları, mahallenizde kalınız attığınız adımlarınız sevap olarak yazılsın, mahallenizde kalınız attığınız adımlarınız sevap olarak yazılsın.' buyurdu."[63]

Cemaat Namazıyla İlgili Meseleler

A. Namazı Kılmış Olsa Bile Cemaate Şahitlik Eden Namazı Cemaatle Kılmalıdır

Câbir ibni Yezîd ibni'l Esved'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babam henüz genç bir delikanlı iken Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı kılıp bitirince bir de ne görsün iki kişi mescidin bir köşesinde namaz kılmayıp oturuyorlar. O iki kişiyi çağırttı, onlar da titreyerek geldiler.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, 'Bizimle beraber sizi namaz kılmaktan engelleyen şey ne idi?' buyurdu.

Onlar da 'Biz evlerimizde kılmış idik.' dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, 'Böyle yapmayınız, sizden biri evinde namaz kılar da namazı kılmamış bir imama (cemaate) rastlarsa, onlarla birlikte tekrar kılsın çünkü o kıldığı kendisi için nafile olmuş olur.' buyurdu."[64]

Busr ibni Mihcen'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

Babam bana şöyle anlatmıştı:

"Kendisi Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) meclisinde oturuyordu. Müezzin namaz

63. Müslim, 665
64. Ebu Davud, 575; Tirmizi, 219

için ezan okudu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılıp döndü. Mihcen oturduğu yerde idi. Kendisi ile beraber namaz kılmadı.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, 'Neden cemaatle namaz kılmadın? Sen Müslim değil misin?' dedi.

O, 'Müslimim ya Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ancak ben evde kılmıştım.'

'Geldiğin zaman insanlar ile beraber namaz kıl, daha önce kılmış olsan dahi.' dedi."[65]

Hadislerden de anlaşılacağı gibi bu emrin iki hikmeti vardır:

• Daha fazla ecir almak

• Namaz kılmama töhmetinden kurtulmak. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), "Sen Müslim değil misin?" diye sorması, cemaatle namaz kılmayanın dininde töhmet altında kalacağını ima etmektedir.[66]

---

65. Muvatta, 349; Nesai, 857

66. Konu hakkında şöyle bir hadis varid olmuştur:

Suleymâb ibni Yesâr'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Belât'a, İbni Ömer'in yanına geldim. Onlar namaz kılıyorlardı. İbni Ömer'e,

'Onlarla birlikte namaz kılmıyor musun?' dedim. O da,

'Ben namazımı kıldım, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bir günde bir namazı iki defa kılmayınız.' buyururken işittim.' dedi." (Ebu Davud, 579)

Bu hadise göre bir namaz günde iki defa kılınmaz. Yukarıdaki hadislerde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı namazın ikinci defa kılınmasını istemiştir. Bu (zâhirî) zıtlığı gidermek için şunlar söylenmiştir:

• Ahmed ibni Hanbel (rahimehullah) ve İshâk ibni Rahûyeh (rahimehullah) bu; namazı ikinci defa farz niyetiyle kılmanın yasaklanmasıdır. Yani; cemaatle namaz kılar, sonra aynı namazı farz niyetiyle tekrar kılar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yasaklar. Ancak ilk namazını farz olarak, ikinciyi nafile olarak kılarsa, yukarıdaki mezkûr hadislerle bu caizdir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 579 No.lu hadis şerhi)

Seleften bu açıklamayı nakzedecek mahiyette sözler varid olmuştur.

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Abdullah ibni Ömer'e (radıyallahu anh), 'Ben namazımı evimde kılıyorum. Sonra da cemaatle namaza yetişiyorum. Bir daha mı kılayım? dedi.

O da, 'Evet.' dedi.

Adam, 'Hangisini esas kabul edeyim?' dedi.

İbni Ömer, 'Bu senin elinde mi? Bu, Allah'a kalmıştır. Hangisini isterse onu yapar.' dedi." (Muvatta, 350)

"Bir adam Saîd ibni'l Museyyeb'e, 'Ben namazımı evde kılıyorum. Sonra mescide geliyorum. İmamın namaz kıldırdığını görüyorum. Onunla beraber kılacak mıyım?' dedi.

Saîd, 'Evet.' dedi.

Adam, 'Hangisini esas kabul edeyim?' dedi.

Saîd de, 'Bu senin elinde mi? Bu, Allah'a kalmıştır.' dedi." (Muvatta, 351)

B. Cemaat Bittikten Sonra Gelene, Yeni Cemaat İnşası İçin Yardımcı Olunmalıdır

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adamı kendi başına namaz kılarken gördü ve şöyle buyurdu: 'Şu adama onunla birlikte namaz kılarak iyilik edecek bir kimse yok mu?' "[67]

C. Cemaat Namazı Bittikten Sonra, Aynı Mescidde İkinci Cemaat İnşa Etmekte Beis Yoktur

Bir önceki başlıkta zikrettiğimiz hadis bunun delilidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cemaat namazı bittikten sonra, namaz kılacaklar için, ikinci bir cemaat namazına teşvik etmiştir.

"Sahabe'den Enes (radıyallahu anh) cemaati kaçırdığında ezan okur, kamet getirir ve cemaatle namaz kılardı."[68]

• Seleften bir grup bu yasağı sabah ve akşam namazına has görmüşlerdir.

"Abdullah ibni Ömer (radıyallahu anh) şöyle dedi: 'Kim akşam veya yatsı namazını kılar da sonra imama yetişirse tekrar kılmasın.' " (Muvatta, 352)

• Seleften bir grup bu yasağın sabah ve ikindi namazlarına has olduğunu söylemişlerdir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah ve ikindi namazından sonra namaz kılmayı yasaklamıştır. Bu namazları kıldıktan sonra cemaatle ikinci defa kılacak kimse, nehyedilen vakitte namaz kılmış olacaktır. Bu görüşe itiraz edilmiştir. Zira cemaate yetişenin aynı namazı ikinci defa kılması "sebepli namazı" yasak vakitte kılmaktır. Daha önce geçtiği gibi bu caizdir. (bk. 1/542)

• Hadisin isnadında bulunan Amr ibni Şuayb nedeniyle bir grup muhaddis hadisin isnadı hakkında konuşmuştur.

Sonuç olarak: Hadise verilen cevaplar, kalbi mutmain kılan, gönlü genişleten türden cevaplar değildir. Şayet hadis sahihse -ki çoğunluğa göre Amr ibni Şuayb'ın hadisleri sahih veya hasendir- bu hadise sadra şifa bir cevap verilmemiştir. **Buna binaen; genel asıllara dönerek; sayıca çok, anlaşılır, açık naslarla amel etmeyi tercih ettik.** Bu hadis için de -sahihse-, en doğrusunu Allah (celle celaluhu) bilir, demekle yetindik.

67. Ebu Davud, 574; Tirmizi, 220

68. bk. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 30. Bab başlığı, muallak olarak;

İslam tarihinde bu konu tartışılmıştır. Seleften bir grup, ikinci bir cemaatin aynı mescidde inşa edilmesini hoş karşılamamıştır. Bu görüşü savunanlar, görüşlerine iki dayanak zikretmişlerdir.

• Hasan El-Basrî (rahimehullah) bunun gerekçesini şöyle açıklar: "Sultanın korkusuyla (ikinci bir) cemaat oluşturmayı kerih görürlerdi." (Musannefu İbnu Ebî Şeybe, 7102) Yani; ikinci bir cemaat oluşturdukları takdirde, yönetimin atadığı imamın arkasında namaz kılmadıkları, dolayısıyla yönetimi meşru görmedikleri düşünülecekti. İktidar sarhoşu, iktidar için Mekke ve Medine'yi yakıp yıkan bir zulüm yönetiminde bu korkuları gayet anlaşılırdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

• Bazı imamlarda Taberânî'nin naklettiği bir hadise dayanarak, ikinci cemaat inşasını kerih görmüşlerdir. Buna göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cemaate yetişememiş, sonra evine yönelip ehliyle birlikte namaz kılmıştır. Demişlerdir ki; "Şayet ikinci cemaat caiz olsa Mescid-i Nebevî'nin faziletini terk ederek, evde cemaatle namaz kılmazdı."

D. Cemaat Namazı İçin Kamet Getirildiğinde Nafile Namaz Kılınmaz

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaz için kamet getirildiğinde artık farz namaz dışında başka namaz kılmak yoktur."[69]

Abdullah ibni Mâlik ibni Buhayne'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) farz namaz için kamet getirilirken bir adamın iki rekât namaz kıldığını gördü. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan çıkınca orada bulunanlar etrafını sardı. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama (ikaz sadedinde) şöyle buyurdu: 'Sabah namazını da mı dört rekât kılıyorsun, sabah namazını da mı dört rekât kılıyorsun?!' "[70]

Nafile namaz kılarken kameti duyan namazdan çıkar ve imamla birlikte farz namazı kılar.[71]

İmamet Ahkâmı

İmam; önde olan, önderlik eden, kendisine uyulan demektir. Şer'î/ıstılahi anlamı ise namazı kıldıran, namaz kılanların önüne geçen kimsedir. Namaz kıldıran kimseye mutlak olarak "imam" denir.

Râtib/Tayin edilmiş imam; meşru otorite tarafından veya Müslimlerin kendi aralarında seçtiği, düzenli olarak namaz kıldıran kimsedir.

A. İmametin Önemi

İmam yalnızca namaz kıldıran kimse değildir. O, İslami yönetimin, İslami bir yönetim yoksa İslami hareketin halk içindeki temsilcisidir. Roma ve Sâsânî özentisi zalim sultanlar gelene dek, imamet görevini bizzat

---

Hadisin isnadında Muâviye ibni Yahyâ vardır. Hakkında konuşulmuş bir ravidir. Zehebî (rahimehullah) onun hadislerinde münker rivayetler olduğunu belirtmiş, örneklerden biri olarak bu hadisi vermiştir. (bk. Mîzânu'l İ'tidâl, 4/139-140, 8636 No.lu ravi)

Hadisle ilgili geniş bilgi için bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 220 No.lu hadis şerhi

69. Müslim, 710
70. Buhari, 663; Müslim, 711
71. Bunun gerekçesi için bk. s. 238

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sonrasında Râşid Halifeler yürütmüşlerdir. Devlet işleri, her gün mescidde beş vakit namaz kıldırmalarına engel olmamıştır.

Namaz imamlığı İslam toplumu ile İslami yönetimi bir araya getiren, kaynaştıran bir görevdir. Böylece imam, toplumun içinde, sorunları yerinde gören, sorulara cevap veren, insanlarla yüzyüze iletişim kuran bir konumdadır. Bir yönüyle âlim olması gerekmektedir; zira insanların dinî sorularına o cevap vermektedir. Diğer yandan mütevazı olmak zorundadır; zira medeni, bedevi, şehirli, köylü… her türlü insana tahammül etmek durumundadır.

İlim ve tevazu bir yönetimin meşruiyetini koruması, israf ve zulüm temelleri üzerine yükselen istibdad yönetimlerinden ayrılması için şarttır. Zira her şeyin bir afeti olduğu gibi yönetiminde afetleri vardır. Bunların başında üstünlük duygusu, kibir, zalimlik ve israf vardır. Hiç şüphesiz İslam, hayatı kuşatan bir düzendir ve ancak bir bütün olarak yaşandığında umulan sonuçlar meydana gelecektir. Saraylarda yaşayan, halkından kopuk, ilim ve tevazudan uzak insanlar; zaman içinde yöneticiliğin afetlerine kapılıp savrulacaktır, savrulmuşlardır da…

Düzenli olarak imamlık yapan, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) konumunda olduğunu ve onun minberinde oturduğunu unutmamalıdır. İmamlık yalnızca safların değil, toplumun önüne geçmektir. İlmî donanıma, örneklik yapacak ahlaka, insanlarla ilgilenecek sabır ve tahammüle ihtiyaç vardır. İmam sürekli kendini yenilemeli, imamlık yaptığı toplumun ihtiyaçlarının farkında olmalıdır. O, namazdan sorumlu olduğu gibi; ihtiyaç sahiplerinden, hastalardan ve dertli insanlardan da sorumludur. Bir araya gelen tesbih taneleri için imame neyse, namaz kılmak için bir araya gelen cemaat için imam odur. Onların bedenlerini bir araya toplayan namaz, ruhlarını bir araya getirip kaynaştıracak imamdır. İslam toplumunun maddi ve manevi sorunlarını gündemleştirecek, insanları hayırda yarıştıracak, iyilik ve takva organizasyonları yapacak, insanların elini birbirine tutuşturacak olandır.

B. İmametin Sıhhat Şartları

İmametin ve kıldırılan namazın sahih olması için üç şart vardır. Bu şartları bulunduran imamın kıldırdığı namaz sahih, şartlardan birinin olmadığı durumda namaz batıldır.

1. İslam

Bir amelin Allah katında sahih/makbul olması için İslam şarttır. İslam; dini Allah'a halis kılarak, şirkten uzak, tevhid üzere Allah'a (celle celalühu) kulluktur.

Namaz da bir ameldir; İslam olmadan kılınan namaz yok hükmünde, batıldır. Hâliyle böyle birinin imameti de batıldır.

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur."[72]

Amellerin Allah (celle celalühu) katında kabul görmesinin ilk şartı tevhiddir. Tevhidini şirkle bozan bir insanın namaz kılması, oruç tutması, infakta bulunması kendisine hiçbir fayda vermez.[73] Çünkü şirk ve küfür, amelleri boşa götüren ve sahibini ebedî ateşe sürükleyen birer illettir.[74]

İster İslam toplumunun imameti olsun, ister namaz imameti olsun, imamın **bizden olması,** yani Müslim olması gerekir.

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Resûl'e itaat edin. Sizden olan (Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen) yöneticilere de (itaat edin.)"[75]

"Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere yol vermeyecektir. (Siz de onları dost edinip başınıza yönetici atayarak, imamlık, nikâh gibi konularda velayet yetkisi vererek, sizinle ilgili söz sahibi ve yetkili olmalarına müsaade etmeyin.)"[76]

"Kâfirin/müşrikin imameti sahih değildir." dediğimizde; bu, hem İslam'ı reddeden küfür ehlini hem de İslam'a müntesip olmakla beraber Allah'a şirk koşanları kapsamaktadır. Şirk ile İslam, şirk ile imamet bir arada olmaz.

72. 14/İbrahîm, 18
73. 24/Nûr, 39-40
74. bk. 6/En'âm, 88; 39/Zumer, 65
75. bk. 4/Nisâ, 59
76. bk. 4/Nisâ, 141

"Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere): 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi."[77]

77. 39/Zumer, 65; İslam tarihinin muhtelif dönemlerinde amellerine küfür, imanlarına zulüm bulaştıran insanlar imamlık yapmıştır. Dönemin âlimleri onların arkasında namaz kılmayı yasaklamıştır. Yönetim korkusuyla ya da mescidleri onlara bırakmamak için namaza gidenlere, namazı kıldıktan sonra iade etmelerini emretmişlerdir.

Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Babamı (rahimehullah) şöyle derken işittim: 'Her kim şu sözü söylerse onun arkasında cuma namazı da diğer namazlar da kılınmaz. Ancak biz cuma namazı için mescide gelmeyi terk etmeyiz. (Onların arkasında) namaz kılan da namazını iade eder.' (Babam) bununla 'Kur'ân mahluktur' diyenleri kastediyordu.' " (Es-Sunne li Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel, 4)

Zuhey ibni'l Bâbî (rahimehullah) şöyle demiştir: "(Arkasında namaza durduğunun) Cehmî olduğuna kesin kanaat getirirsen arkasında kıldığın Cuma ve diğer namazları iade edersin." (age. 73)

Ebû Ubeyd Kâsım ibni Sellâm'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: " 'Şayet 'Kur'ân mahluktur' demeyen ve birbirlerine imamet konusunda emirde bulunan elli kişi insanlara imamlık yapsa ancak onların başlarında bulunan kişi bunun söylenmesini emrediyorsa cuma namazının iade edilmesinin gerekli olduğunu düşünürüm. Çünkü cuma namazı ancak baş ile sabit olur.' Ben Ebû Ubeyd'in bu sözünü babama (Ahmed ibni Hanbel'e) aktardım. Dedi ki: 'Bu insanları daraltır. Şayet bize imamlık yapan kimse bu sözü söylemiyorsa onun arkasında namaz kılarım. Ancak bize namaz kıldıran bu sözden herhangi bir şey söylüyorsa arkasında kıldığım namazı iade ederim.' " (age. 75)

Yahyâ ibni Maîn'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Hârûn El-Me'mûm 'Kur'ân mahluktur' düşüncesini deteklediğinden beri cuma namazlarını iade ederim." (age. 76)

"Ebû Dâvud (rahimehullah) şöyle demiştir: Ben İmam Ahmed'den işittim. Kendisine bidat olan şeyleri dillendiren/konuşan kişi hakkında soruldu ve denildi ki: 'Bu bir bidattır ve o bu bidatından dönmüştür.'

İmam Ahmed dedi ki: 'Şayet onun bu durumundan razı iseniz ve o önceki düşüncesinden/sözünden dönmüşse arkasında namaz kılın.'

Cehmiyye cuma namazını kıldırdığı zamanlarda İmam Ahmed'e dedim ki: 'Senin kıldığın namaz Cuma mı?'

Dedi ki: 'Ben namazımı iade ediyorum. Her ne zaman 'Kur'ân mahluktur' diyen bir kişinin arkasında namaza dururan namazını iade et.'

Ben, 'Arefe'de olsakta mı?' dedim.

O, 'Evet.' dedi." (Mesâilu'l İmâm Ahmed Rivâyetu Ebî Dâvud Es-Sicistânî, s. 64)

"İbnu'l Kâsım (rahimehullah) şöyle demiştir: 'Ben Mâlik'e, Kaderî olan kişinin arkasında namaz kılmak hakkında sordum.'

Dedi ki: 'Şayet Kaderî olduğuna dair yakîn bulmuşsan onun arkasından namaza durma.'

Dedim ki: 'Cuma namazı için de mi durmayayım?'

Dedi ki: 'Cuma namazını da onun arkasında kılma. Şayet ondan (şerlerinden) sakınmak istersen ve kendin için korkuyorsan onlarla beraber cuma namazını kılmanı sonra öğle namazı olarak iade etmeni gerekli görürüm.'

Mâlik dedi ki: 'Heva ehli olanlar tıpkı Ehl-i Kader gibidirler.' " (El-Mudevvene, 1/177)

"Dedim ki: 'İmam Mâlik bu yöneticilerin arkasında namaz ve Cuma kılınmasının yeterli olduğunu/sorumluluğu kaldırdığını (tucziunâ) söyler miydi?'

O, 'Evet.' dedi.

Dedim ki: 'Peki bunlar galebe çalarak başa gelen Hâricîler'den olursa Mâlik onların arkasında namaz ve Cuma kılınmasını emreder miydi?'

2. Akıl

Akıl; tüm sorumlulukların temel şartıdır. Deli; Allah (celle celaluhu) indinde mükellef değildir. Namaz kıldırma ehliyeti yoktur.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluğa erene dek çocuktan, akıllanana dek deliden kalem/sorumluluk kaldırılmıştır."[78]

3. Namaz Kılmayı Bilmek

İmamlık yapacak kişinin namaz kılmayı biliyor olması lazımdır. Ölçü; kıldığı namaz sahih olacak kadar namazın şartlarını ve rükunlarını bilmesidir.

Dedi ki: 'Mâlik şöyle derdi: 'İmamın heva ehlinden olduğunu bilirsen onun arkasında namaza durma. Heva ehlinin hiçbirisinin arkasında namaz kılınmaz.''

Dedim ki: 'Ona Harûrîleri sordun mu?'

Dedi ki: 'Benim yanımda o gün Harûrîler ve başkaları eşitti ve birbirinden hiç farklı/ayrı değildi.' " (age., 1/176)

Kâdî İyâd (rahimehullah) şöyle demiştir:

"İshâk ibni Azire, İbnu Ebî Yezîd onu övdü. Çünkü ona Ubeydîlerin hatiplerinin hükmü soruldu ve denildi ki,

'Hatipler sünnet ehlidir.' İbnu Azire, onlara dedi ki:

'O hatipler dua ederken, (minberde) 'Allah'ım sen Hâkim kuluna ve yeryüzünün vârislerine salât getir.' demiyorlar mı?'

'Evet.' dediler.

İbnu Azire şöyle dedi: 'Peki, bir hatip, hutbesinde Allah'ı ve Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) övse ve övgüsünü de güzelleştirse ve sonra Ebû Cehil cennettedir, dese kâfir olur mu?' deyince,

'Evet.' dediler.

'Dua ettiği Hâkim, Ebû Cehil'den şiddetlidir.' dedi.

Dâvud'a bu meseleden soruldu.

Dedi ki: 'Onlar için hutbe veren ve cuma günleri onlara dua eden hatipler kâfirdir. Tevbeye çağrılmadan öldürülür. Zevcesi ona haram olur. Mirası olmaz, miras da alamaz. Tüm ahkâmı, kâfirlerinki gibi olur. Arkasında korkuyla namaz kılan, namazı iade eder. Kaçma imkânı bulunduğunda orada ikamet etmez, onun çoluk çocuğunun çok olması da ona özür olmaz.'

Keyrevân âlimlerinden El-Kirânî'ye soruldu,

'Ubeydilerin kendilerine dua etmeye zorladığı adam ya onlara dua edecek veya ölümü seçecek, (ne diyorsun)?' dedi ki:

'Ölümü seçecektir. Kimsenin bu konuda özrü yoktur. Ancak Ubeydiler o beldeye girdiğinde onların hâlini bilmeyenler müstesna. Ama hâlleri anlaşıldıktan sonra herkese kaçmak şarttır. Orada ikamet edip kaçmadıktan sonra kimsenin özrü yoktur. Çünkü Allah'ın şeriatının iptal edilmesinin talep edildiği yerde ikamet etmek caiz değildir. Orada ikamet eden bazı âlimler de Müslimler dinlerinde fitneye düşmesin diye orada bulunmaktadır.'

Hubeyb ibni Hamdûn, El-Kattân, Ebû'l Fadl El-Mumessî, Mervân ibni Nasrûn, Cebniyânî, Sibâî, böyle söyler ve böyle fetva verirdi." (Tertîbu'l Medârik ve Takrîbu'l Mesâlik, 7/275-277)

78. Ebu Davud, 4403

Zira namazı nefsinde sahih olanın başkalarına kıldırdığı namaz da sahih; namazı kendi nefsinde batıl olanın başkalarına kıldırdığı namaz da batıldır.[79]

C. İmametin Kemâl Şartları

Müslim, akıllı ve namazı sahih olan kimsenin imameti sahihtir. Bunun yanında namazın kemâli için aranan özellikler vardır. Bu özelliklerin yokluğu namaza zarar vermez; ancak onun kemalinden ecrinden eksiltebilir.

İmamın, Adalet Sıfatına Sahip Olması

Adaletten kastımız; imamın büyük günahlardan ve bidatlerden uzak olmasıdır. İmama "fasık" ismi veren büyük günahlar ve mubtedi/bidatçi ismi veren akidevi/ameli bidatler adalet sıfatını düşürmektedir.

Fasık ve bidatçi (bidati onu küfre götürmedikçe) Müslim'dir. Namazları kendi nefislerinde sahih olduğu gibi başkalarına kıldırdıkları namaz da sahihtir. Ancak fısk ve bidat kişinin dinine zarar veren, imamlık mertebesiyle uyuşmayan sorunlardır. Böyle insanların imamete geçirilmemesi, örneklik makamında bulunmamaları gerekir. İmam olmaları durumunda insanları fısk ve bidate davet etme, fısk ve bidatlerinde insanlara örnek olma tehlikeleri vardır.

Evla olan fasık ve bidatçinin imam olmamasıdır. Ancak imam oldukları takdirde arkalarında kılınan namaz sahihtir. Çünkü başta Râşid Halifeler dönemi olmak üzere, sahabe; fasık ve bidatçi arkasında namaz kılmıştır. Bazı âlimler sahabenin bu uygulamasını, icma benzeri bir durum olarak yorumlamışlardır.[80]

Hadis imamlarının fasık ve bidatçi arkasında namazı sahih görmesinin delilleri şunlardır:

Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Fitneye Karışan Kimselerin ve Bidatçilerin İmamlık Yapması

Konuyla ilgili Hasan El-Basrî şöyle demiştir: 'Sen namazını kıl, burada günah bidatçinin boynunadır.'

79. Eş-Şerhu'l Mumti' Şerhu Zâdi'l Mustekni', 4/217
80. bk. Neylu'l Evtâr, 1087-1090 No.lu hadislerin şerhleri

(695) Ubeydullah ibni Adiyy ibni Hiyâr'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: 'Osmân göz hapsinde tutulup evi kuşatıldığı zaman kendisini ziyarete gittim.

Ona şöyle dedim, 'Siz halkın imamısınız ancak başınıza gelenleri görüyoruz. Şu anda bize namaz kıldıran ise fitnecilerin başıdır. Biz, onun arkasında namaz kıldığımız için günaha girdiğimizi düşünerek sıkıntı çekiyor ve korkuya kapılıyoruz.'

Bunun üzerine Osmân bana şunları söyledi, 'Namaz, insanların yaptığı en güzel ameldir; bu bakımdan halk güzel bir iş yapıyorsa sen de onlarla birlikte hareket et, ama kötü işler yapıyorlarsa onların kötülüklerinden uzak dur.' '

(696) Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Kafası kuru üzüm tanesi gibi Habeşî bir köle bile olsa (kendisine görev verilen kimseleri) dinle ve (onlara) itaat et.' "[81]

Buna ek olarak şunları zikredebiliriz:

Abdullah ibni Ömer, Haccâc'ın arkasında namaz kılmıştır.[82]

Sahabe, bayram namazında sünnete muhalefet eden, hutbeyi namazın öncesine alan Mervân'ın arkasında namaz kılmıştır.

Târık ibni Şihâb'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bayram namazında hutbeyi namazdan önce okuma işini ilk başlatan Mervân olmuştur. Onun bu uygulaması karşısında bir kimse ayağa kalkarak, 'Namaz, hutbeden öncedir.' dedi.

O da, 'O zamankiler artık bırakıldı', dedi:

Bunun üzerine Ebû Saîd El-Hudrî (radiyallahu anh), şöyle demişti: 'Bakın bu kimse üzerine düşeni (uyarma yapmayı) yerine getirdi. Ben, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyururken işittim, 'Sizden kim, bir kötülük görürse onu eli ile değiş-

81. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 56. Bab
82. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5301-5302

tirsin, eğer gücü yetmez ise dili ile değiştirsin, eğer buna da gücü yetmez ise kalbi ile (buğzetsin/nefret etsin) Ama bu, imanın en zayıfıdır.' "[83]

Ebû Zerr (radiyallahu anh) namaz vaktine riayet etmeyenlerin arkasında, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyesiyle namaz kılmıştır.

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana, 'Namazı vaktinden geciktiren veya namazın vaktini öldüren idareciler başına geldiğinde hâlin ne olur?' buyurdu.

Ben de, 'Bu zaman ne emredersin?' dedim.

O da, 'Namazı vaktinde kıl. Arkasından bu idarecilerle namaza erişirsen yine kıl. Şüphesiz ki, bu da senin için bir nafile olur.' buyurdu."[84]

Sahabenin bu uygulamalarının bir nedeni de İslam toplumunun birliğini koruma gayesine matufdur. Zira o dönemde imam aynı zaman da yöneticidir. Ümeyyeoğulları ve daha sonraki fasık ve bidatçi yöneticiler arkasında namazı terk edecek olsalar; meşru yönetimi tanımadıkları anlamına gelecektir. Bu da Osmân'ın (radiyallahu anh) şehadeti sonrası baş gösteren fitneyi körükleyecek, kan akmasına neden olacaktır. Bu nedenle başta Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyeleri ve Osmân'ın (radiyallahu anh) son dönemindeki uygulaması onları böyle davranmaya itmiştir.

Sahabenin genel uygulamalarına bakan, onların birliği sağlamak ve fitneden kaçınmak için azami dikkat gösterdiğini görecektir.

Abdurrahman ibni Yezîd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân, Minâ'da namazları dört rekât kıldı. Abdullah ibni Mes'ûd dedi ki: 'Ben Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber Minâ'da dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kıldım. Ebû Bekir Dönemi'nde yine iki rekât olarak kıldım. Ömer Dönemi'nde de yine iki rekât olarak kıldım.'

-Ravi Hafs şu ilaveyi yaptı, 'Ben Osmân'ın halifeliğinin ilk yıllarında da dört rekâtlık namazları iki rekât olarak kıldım. Sonra Osmân bunları dört rekât kılmaya başladı.'-

83. Müslim, 49
84. Müslim, 648

Ravilerden Ebû Muâviye (rahimehullah) İbni Mes'ûd'un (radiyallahu anh) sözlerine şöyle devam etti:

'Sonra size yollar ayrıldı. Ben Osmân'a uyarak kılacağım dört rekât namazın iki rekât kabul olunmuş bir namaz olmasını ne kadar arzu ediyorum.'

A'meş şöyle dedi: 'Muâviye ibni Kurre üstadlarından naklederek bana haber verdi ki, 'Abdullah ibni Mes'ûd dört rekâtlık namazları dört rekât olarak kılmaya başlamış, kendisine, **'Sen, Osmân'ı dört rekât kıldı diye ayıpladın şimdi ise dört rekât kılmaya başladın.' denildi. O da, 'İhtilaf/Aykırılık şerdir.' dedi.' "** [85]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Kız kardeşim) Hafsa'nın yanına girdim. Zülüflerinden su damlıyordu.

Ben, 'İnsanların hâli gördüğün gibi cereyan etti. Bu işten bana hiçbir şey verilmedi.' dedim. (Kimin yönetici olacağı konusunda fikrimi almadılar.)

O, 'Hadi yetiş… Çünkü onlar seni beklemektedir. Senin onların yanına gitmekte gecikmenin bir tefrikaya sebep olacağından korkuyorum.' dedi.

(Hafsa öyle diyerek,) gidinceye kadar onun peşini bırakmadı. İnsanlar dağılınca Muâviye bir hutbe vererek dedi ki: 'Bu iş hakkında konuşmak isteyen bize karn'ını (boynuzunu yani kendisini) göstersin. Şüphesiz biz bu işe ondan da, onun babasından da daha bir hak sahibiyiz.' [86]

Habîb ibni Mesleme, 'Peki niçin ona cevap vermedin?' dedi.

Abdullah, 'Ben boynuma bağladığım elbiseyi çözdüm ve şunları söylemek istedim. 'Bu işe senden daha layık olan kimse İslam için seninle ve babanla [87] savaşan kimselerdir. **Fakat topluluğu tefrikaya düşürecek, kanların dökülmesine sebep olacak bir şey söylemekten ve maksadın dışında sözlerin benim adıma nakledileceğinden korktum.** Allah'ın cennetlerde neler hazırladıklarını hatırladım.' dedi." [88]

85. Ebu Davud, 1960; Hadisin aslı muttefekun aleyhtir. bk. Buhari, 1084; Müslim, 695
86. İbni Ömer (radiyallahu anh) ve babası Ömer'i (radiyallahu anh) kastediyor.
87. Muâviye ve babası Ebû Sufyân'ı kastediyor.
88. Buhari, 4108

Zira fasık ve bidatçi arkasında namaz bir münkerdir; ancak birliğin bozulması ve kan dökülmesi çok daha büyük bir münkerdir. Namazda oluşan eksiklik telafi edilebilirken fitne sebebiyle oluşan can, namus, mal emniyetinin kaybı, telafisi mümkün olmayan bir şeydir.

Fasık ve bidatçi yönetim zorbalığıyla imam olsa da insanlar onların imametinden razı değildir. Ve kıldıkları namazla dahi Allah'tan (celle celaluhu) uzaklaşmakta, O'nun (celle celaluhu) gazabını üzerlerine çekmektedirler.

Ebû Umâme'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi vardır ki namaz da kılsalar namazları kulaklarından öteye geçmez; sahibinden kaçan köle dönüp gelinceye kadar, kocası kendisine öfkeli durumda geceyi geçiren kadın ve istenmediği hâlde cemaate imam olan kişi." [89]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan bir kimsenin tuvalet ihtiyacının sıkışıklığını gidermeden namaz kılması helal olmaz.'

Sonra ravi benzeri şekilde şu sözlerle sözünü sürdürdü: 'Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan bir kimseye, izinleri olmadan bir cemaate imam olması da helal olmaz. Duayı da sadece kendisine yapıp cemaati duasına katmaması da helal olmaz. Eğer böyle yaparsa topluma hainlik etmiş olur.' " [90]

İnsanlar hoşnut olmadığı hâlde imam olan fasık ve bidatçi, bu hadislerin kapsamına girmektedir. [91]

89. Tirmizi, 360

90. Ebu Davud, 91

91. Fakih imamlarımızdan bir grup, bidatçi ve fasık arkasında namazı caiz görmemişlerdir. Kimisi mutlak olarak namazı men ederken bir grup ise ayrıma gitmiştir:
Bidate davet eden (davetçi) arkasında namazı men etmiş, sıradan bidatçi arkasında namazın olacağını söylemişlerdir. Fasık şayet teville günah işliyorsa; yani bir delili yanlış yorumlayıp günah işliyorsa namazı caiz kabul etmiş; tevilsiz günah işleyenin arkasında namazı menetmişlerdir. (bk. El-Muğnî, 2/137, 1121. Mesele)
Âlimler bu görüşlerine bazı deliller zikretmişlerdir: Bunlardan bir kısmı sarih ancak sahih değil; bir kısmı da sahih ama sarih değildir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1087-1090 No.lu hadislerin şerhleri) Ayrıca bu rivayetlerin tümünün sahih olduğunu varsaysak; yukarıda kaydettiğimiz Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyesi, Osmân'ın (radiyallahu anh) uygulaması ve sahabenin genel tavrı ışığında anlaşılması gerekirdi. Bu da fasık (ve bi-

D. İmametle İlgili Meseleler

1. Kâfirin Arkasında Namaz Kılmanın Hükmü

Kâfirin ameli sahih değildir ve kâfiri imam yapıp arkasında namaz kılmak caiz değildir. Kâfirin arkasında namaz kılmanın farklı suretleri vardır:

a. Bilmeden Kâfirin Arkasında Namaz Kılmak

Kişi Müslim zannederek birinin arkasında namaz kılar, sonra onun kâfir olduğu ortaya çıkarsa, namazı sahihtir, iade etmesine gerek yoktur. Cumhur-u ulema genel kaidelere istinad ederek bu namazın batıl olduğunu, iade edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak konu hakkında varid olan naslar, bu namazın sahih olduğunu gösterir.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İmamlar sizin için namaz kıldırıyorlar. Eğer doğru kıldırırlarsa kıldığınız namazın sevabını alırsınız. Buna karşılık hatalı kıldırırlarsa kıldığınız namazın sevabını siz alırsınız, günahı ise namazı kıldıran imamlara olur." [92]

"İbnu'l Munzir (rahimehullah) der ki: 'Bu, imamın namazı bozulursa me'mûmun da namazının bozulacağını söyleyene reddiyedir.'

Beğavî (rahimehullah) der ki: 'İmam abdestsiz namaz kılsa, cemaatin namazının sahih olduğunu, imamın iade etmesi gerektiğini gösterir.'

Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) yukarıdaki nakilleri aktardıktan sonra şöyle dedi: 'Me'mûm namazı doğru kıldığında imamın hatası me'mûmun namazının sıhhatine zarar vermez.' " [93]

Hadis ve nakiller şunu gösterir: İmamın namazı ile me'mûmun namazı birbirine bağlı değildir. Me'mûm namazını doğru kılarsa, imamın yanlışı

datçi) arkasında namazı yasaklayan nasların -sahih olsa dahi- kerahete delalet ettiğini gösterir. Zira bir konuda tüm nasları bir arada değerlendirmek en isabetli yoldur, ki; tüm âlimlerin ittifakıyla evla olan fasık ve bidatçinin imam olmaması; daha adil olan bir imamın arkasında namaz kılma imkânı varsa, fasık ve bidatçi arkasında namaz kılınmamasıdır.

Bir grup âlim de bidatçi ve fasığın arkasında namaz kılınmasını emr-i bi'l ma'rûf nehy-i ani'l munker ilkesine aykırı görmüşlerdir. (Mecmû'u'l Fetâvâ, 23/354)

Fasık ve bidatçinin işledikleri münker nedeniyle zemmedilmesi, uyarılması, ıslahı gereklidir. Bu durumda imam olmaları yanlıştır, emr-i bi'l ma'rûf ilkesine aykırıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

92. Buhari, 694

93. Fethu'l Bârî, 694 No.lu hadis şerhi

me'mûmun namazını etkilemez. Namazın bozulmasını gerektirecek bir durum varsa, imam namazı iade eder. Cemaat şartları ve rükunlarını yerine getirdiği namazı iade etmez. Bu kaidenin bir diğer delili; imamın namazı bozulduğunda, cemaatin namazının bozulmaması, namaza kaldıkları yerden devam etmeleridir. Ömer (radiyallahu anh) suikasta uğradığında namazdan çıkmış, cemaat kaldığı yerden namaza devam etmiştir.[94]

Ömer (radiyallahu anh) topluluğa cünüp namaz kıldırmış, sonra cünüp olduğunu hatırlamıştır. Kendisi namazı iade etmiş, cemaat namazı iade etmemiştir.[95]

Benzer bir olay Osmân'ın (radiyallahu anh) başına gelmiş, o (radiyallahu anh) namazı iade etmiş cemaat etmemiştir.[96]

Yine şeriat kasıtlı yapılmayan hatalarda kulu sorumlu tutmamış, bağışlamıştır.

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez."[97]

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah, ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve (başkası tarafından) zorlanarak yaptığı şeyin günahını affetmiştir."[98]

b. Bilinçli Olarak Kâfirin Arkasında Namaz Kılmak

Bu durumda namaz kılan meşru özrü olan ve olmayan olarak iki kısma ayrılır:

- İkrah altında veya takiye durumunda kâfirin arkasında namaz kılanlar

"Kalbi imanla mutmain olduğu hâlde (küfre) zorlananlar hariç, kim de imanından sonra kâfir olur, (kendi tercihiyle küfre saparak) küfre gönlünü açarsa, Allah'ın gazabı onların üzerinedir ve onlar için büyük bir azap vardır."[99]

94. bk. Buhari, 3700
95. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 4073
96. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 4074
97. bk. 2/Bakara, 286
98. İbni Mace, 2043
99. 16/Nahl, 106

"Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler. Kim de böyle yaparsa onunla Allah arasında (İslam ve iman adına) hiçbir bağ kalmamıştır. (Canınıza, malınıza, namusunuza vb. zarar verecekleri endişesiyle) onlardan korkup sakınmanız hâlinde (sözlerinizle onlara dostmuş gibi görünmeniz) müstesna. (Bu ruhsatı bahane ederek olur olmadık yerlerde taviz verir ve kâfirlerle dostluk kurmaya yeltenirseniz) Allah, sizi kendi nefsinden sakındırır (O'ndan korkmanızı emreder). Dönüş Allah'adır." [100]

İkrahı gerektirecek bir tehdit veya cana, mala gelmesi muhtemel bir zararda zahiren kâfirlere muvafakata ruhsat verilmiştir. Dileyen dinini izhar edip azimetle amel edebilirken; dileyen ruhsatla amel edebilmektedir.

Bu durumda kişi zahiren imama uysa da hakikatte münferit olarak namaz kılar. Münferit olarak namaz kılmadığı ve imama uyduğu yerde namazı iade eder.

Selef; insanların canından ve malından korktuğu Cehmiyye-Mutezile egemenliğinde, namazları münferit olarak kılmış veya iade etmişlerdir. Bugün Arap ülkelerinde dindar olup da camide namaz kılmamak sistem karşıtı olmanın en açık alameti kabul edilmekte ve bu durumda olan muvahhidler tutuklanıp yıllarca zindanlarda tutulmaktadır. Ne yazık ki son on yıldır [101] T.C.'de düzenlenen iddianamelerin birçoğunda muvahhidler; devleti tekfir etmek ve diyanet camilerinde namaz kılmamakla suçlanmakta; hüküm/ceza verilirken gerekçeler arasında bu madde de yazılmaktadır. İnna lillahi ve inna ileyhi raciun

• Şer'î bir özür olmaksızın kâfirlerin arkasında namaz kılmak caiz değildir. Kişinin Allah'ın hudutlarına riayet etmediğinin ve Allah'ın kâfirlere layık görmediği bir hakkı onlara layık gördüğünü göstermektedir. [102]

Şöyle ki; Yüce Allah kullarına isimler vermiş ve bu isimlere bazı hükümler bina etmiştir. O (celle celaluhu) şirk ehline kâfir/müşrik ismini vermiş, bu isme hükümler bina etmiştir. Onların Müslimlere imam olmaması bu hükümlerden biridir. Zira imamlık bir yetkidir ve Allah bu yetkiyi/velayeti yalnızca müminlere layık görmüştür.

100. 3/Âl-i İmrân, 28

101. 2010-2020 yılları

102. Kılınmayan veya rükun/şart yerine gelmediği için batıl olan namazların ahkâmı için bk. s. 137

"Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere yol vermeyecektir. (Siz de onları dost edinip başınıza yönetici atayarak, imamlık, nikâh gibi konularda velayet yetkisi vererek, sizinle ilgili söz sahibi ve yetkili olmalarına müsaade etmeyin.)" [103]

Buna rağmen kişi onları imam kılıyorsa Allah'ın (celle celaluhu) verdiği isimler ve hükümler yani hadler konusunda sorun yaşadığı anlaşılır. Bu da kalplerine iman girmeyen, fıkıh ve kültür fakiri bedevilerin özelliklerindendir.

"Bedeviler, küfür ve nifak yönünden en beter olanlardır. Allah'ın, Resûl'üne indirdiği sınırları bilmemeye de en elverişli olanlar onlardır. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." [104]

"Şanı Yüce Allah, bedeviler hakkında, onların Medine halkına göre küfür ve münafıklık bakımından daha ileri olduklarını ve Kitab'ın ve sünnetin sınırlarını bilmemelerinin Medinelilere göre daha ileri derecede olduğunu ifade buyurmaktadır. **Sınırlar/Hudud ise Allah'ın indirmiş olduğu Kitap ve hikmette sözü edilen isimlerin sınırlarıdır. Namazın, zekâtın, orucun, haccın, kâfirin, zina edenin, hırsızın, içki içenin vb. isimlerle ilgili sınırlardır/tanımlardır. Böylelikle şer'i açıdan kimin bu ismi hak ettiği, kimin hak etmediği ve bu ismi alanların ne gibi hükümleri hak ettikleri bilinmiş olur."** [105]

Sonuç

Kâfir arkasında şer'i bir özür olmaksızın namaz kılan kimse şer'i bir hata içindedir. Ancak bu hata onu küfre götürmez. Zira kâfir arkasında namaz kılmak şeriatın nas kıldığı bir küfür ameli değildir; kişiyi küfre sokmaz. İslam âlimleri bu meseleyi tartışırken namazın sıhhati ve butlanı açısından tartışmış, kâfirin arkasında namaz kılanın küfrü ile ilgili konuşmamışlardır. [106]

Kâfirin arkasında namaz kılan kimse; namazdan dolayı değil, bu fiilin gerektirdiği anlamlardan (Lâzımu'l Mezheb) dolayı küfre girebilir. Ancak bir fiilin kendi değil çağrıştırdığı anlamlar küfürse; kişiye sorulur, "Senin şu fiilin şu anlama gelir." şayet, "Evet, bunu kabul ediyorum." derse o za-

103. bk. 4/Nisâ, 141
104. 9/Tevbe, 97
105. İbni Teymiyye Tefsiri, 5/144, Tevbe Suresi 97. ayetin tefsiri
106. bk. El-Muğnî, 2/146, 1140. Mesele

man küfre girer. Aksi hâlde sırf bu fiilinden ötürü küfre girmez. Âlimlerimizin kabul ettiği kaidelerden biri "Bir mezhebin lazımı/gerektirdiği anlam, kişi kabul etmedikçe onu bağlamaz. (Lâzımu'l Mezheb Leyse bi mezheb)" kaidesidir.[107]

Hâliyle; şer'i özür olmaksızın kâfirin arkasında namaz kılana, "Senin bu fiilin Allah'ın sınırlarını tanımadığın anlamına gelir." veya "Senin şirk ehline müşrik ismi vermediğin anlamına gelir." diye sorulur. O da, "Evet, doğrudur. Kabul ediyorum." derse, bu inancından dolayı küfre girer. Şayet "Bunları kabul etmiyorum, ama yaptığımın yanlış olduğunu biliyorum." derse, tüm masiyetlerde uygulanan kaide geçerli olur: Bir haramı helal görmeyerek işleyen, küfre girmez, günahkârdır.

2. Namaz İslam Alameti midir?

Namazı yalnızca muvahhidlerin kıldığı, namazın Müslim ile müşriki birbirinden ayırdığı … yerlerde namaz İslam alametidir. Namaz kıldığını gördüğümüz insanın zahiren Müslim olduğuna hükmeder; şahsen tanımasak dahi arkasında namaz kılarız.

Namaz, müşrikler ve muvahhidler arasında ortak bir amele dönüşmüşse ve Müslimlerle müşrikleri birbirinden ayırmıyorsa İslam alameti değildir. Tanımadığımız birinin namaz kıldığını gördüğümüzde İslam'ına hükmetmez, arkasında namaz kılmayız.

Bu; o şahsın muayyen olarak küfrüne hükmetmek değildir. Zira Yüce Allah karışık toplumlarda şahsın itikadından emin olmayı, İslam'ına ve küfrüne hükmetmeden anlamaya çalışmayı, imtihan ve tebeyyünü emretmiştir.

"Ey iman edenler! Mümin kadınlar, hicret etmiş olarak size geldiklerinde **onları imtihan edin.** Allah onların imanını en iyi bilendir. Onların mümin olduğunu öğrenirseniz, kendilerini kâfirlere geri çevirmeyin. (Mümin) kadınlar (kâfir) erkeklere, (kâfir) erkekler de (mümin) kadınlara helal değildir. (Eski kocalarının, kadınları için) harcadıklarını onlara verin. Onlara mehirlerini verdiğiniz takdirde, kendileriyle evlenmenizde bir beis yoktur. Kâfir (kadınları)

107. bk. Reddu'l Muhtâr, 3/46

nikâhınızda tutmayın. Onlara harcadığınızı isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler. Bunlar, Allah'ın hükmüdür. Sizin aranızda hükmeder. Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." [108]

Hudeybiye Sulhu'ndan sonra Mekke'den bazı kadınlar Medine'ye hicret ettiler. Ancak bazı kadınlar kocasından kurtulmak veya sevdiği birine kavuşmak için hicret ediyordu. Allah (celle celaluhu) bu belirsizliği ortadan kaldırmak için kadınların soru sorularak imtihana tabi tutulmasını istedi. Yemin ederek Allah'a ve Resûl'üne hicret ettiğini, bir erkekle evlenmek veya kocasından kurtulmak için kaçmadığını beyan edenlerin hicreti kabul edildi ve biatleri alındı.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mümin kadınlar, Peygember'e (sallallahu aleyhi ve sellem) hicret ettikleri takdirde Yüce Allah'ın, 'Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret etmiş olarak size geldiklerinde onları imtihan edin.' [109] buyruğu gereğince onları imtihan ederdi. Mümin kadınlardan bu şartı kabul edenler böylelikle imtihanı da ikrar ve kabul etmiş oluyordu. Kadınlar sözleriyle bunu ikrar edince Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şöyle buyururdu: 'Artık gidiniz, ben sizinle biatleşmiş bulunuyorum.' " [110]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mümtehine Suresi 10. ayeti nazil olunca Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kadın, Müslim olarak geldiğinde kendisinden Allah için şöyle yemin alırdı: 'Ben kocamı sevmediğimden dolayı değil sadece Allah ve Resûl'ünü sevdiğimden dolayı hicret edip geldim.' " [111]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlardan şu ayet üzerine söz alırdı:

"Ey Nebi! Şayet mümin kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleri ve ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek (kocalarına ait olmayan gayrimeşru bir çocuğu kocaya nispet etmemek), marufta sana isyan etmemek üzere sana gelirlerse;

108. 60/Mümtehine, 10
109. bk. 60/Mümtehine, 10
110. Buhari, 5288; Müslim, 1866
111. Tirmizi, 3308

onların biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz ki Allah, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."[112]

Tebeyyunu emreden bir diğer ayet şudur:

"Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman **(emin olmak için) meseleleri açıklığa kavuşturun**. Size selam veren kimseye, dünya hayatının malını isteyerek: 'Sen mümin değilsin.' demeyin. (Oysa) Allah'ın yanında çok fazla ganimet vardır. Siz de bundan önce böyleydiniz. Allah size (hidayet edip küfürden kurtararak) iyilikte bulundu. (Emin olmak için) meseleleri açıklığa kavuşturun. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."[113]

Bu ayet, şu olay üzerine indirilmiştir: Sahabe kendilerine selam veren birini öldürmüş onun malına savaş/ganimet hukukunu uygulamıştır.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Size selam veren kimseye, dünya hayatının malını isteyerek, 'Sen mümin değilsin.' demeyin."[114]

"Adamın biri kendisine ait küçük bir sürüyü otlatıyordu. Derken Müslimler onun yanına geldi.

Adam onlara, 'Es-Selâmu aleykum/Allah'ın selamı üzerinize olsun.' dedi. Buna rağmen Müslimler onu öldürüp koyunlarına el koydular.

İşte bu olay hakkında Allah (celle celaluhu), 'Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman (emin olmak için) meseleleri açıklığa kavuşturun. Size selam veren kimseye, dünya hayatının malını isteyerek: 'Sen mümin değilsin.' demeyin.'[115] ayetini indirdi. Bu ayette geçen dünya hayatının geçici menfaati ile kastedilen, küçük koyun sürüsüdür.'

İbni Abbâs ayette geçen ve farklı şekillerde okunan السَّلَامَ/Es-Selâm ifadesini bir elif ile uzatarak Es-Selâm şeklinde okumuştur."[116]

112. 60/Mümtehine, 12
113. 4/Nisâ, 94
114. bk. 4/Nisâ, 94
115. bk. 4/Nisâ, 94
116. Buhari, 4591; Müslim, 3025

Yine İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Suleymoğullarından bir adam koyunlarını otlatırken Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından bir müfrezeyle karşılaştı ve onlara selam verdi. Onlar da 'Bize, bizden korunmak için selam verdi' kanaatine vararak kalkıp onu öldürdüler. Koyunlarını da alıp Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) götürdüler.

Allah, Nisâ Suresi'nin 94. ayetini indirdi: 'Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman (emin olmak için) meseleleri açıklığa kavuşturun. Size selam veren kimseye, dünya hayatının malını isteyerek: 'Sen mümin değilsin.' demeyin. (Oysa) Allah'ın yanında çok fazla ganimet vardır. Siz de bundan önce böyleydiniz. Allah size (hidayet edip küfürden kurtararak) iyilikte bulundu. (Emin olmak için) meseleleri açıklığa kavuşturun. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.'[117] "[118]

Dikkat edilirse Yüce Allah; ona Müslim muamelesi yapın, dememiş; meseleleri açıklığa kavuşturmalarını söylemiştir. Bu da farklı inançların bir arada yaşadığı toplumlarda, şirk ehli ile iman ehlinin birbirine karıştığı zamanlarda, mutlak olarak İslam'a veya küfre hükmetmeden önce, anlamanın ve açıklığa kavuşturmanın zaruretine delalet etmektedir. Karışıklık durumunda "imtihan" ve "tebeyyün" kavramları için "bidat" diyenler büyük bir hata içindedir. Bizler İslam tarihinin en karışık döneminde yaşıyoruz. Elbette meseleleri açıklığa kavuşturacak, Yüce Allah'ın imtihan ve tebeyyün emrine riayet edeceğiz.[119]

3. Çocuğun İmameti

Çocuk namaz kıldırmayı biliyorsa imam olmasının önünde bir engel yoktur.

Amr ibni Selime'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke'nin fethi üzerine Mekkelilerin yaptıkları da ortaya çıkınca her bir kavim Müslim olmak için elini çabuk tuttu. Benim babam da kavminden önce elini çabuk tutarak Müslim oldu. Geri döndüğünde dedi ki: 'Allah'a

117. 4/Nisâ, 94
118. Tirmizi, 3030
119. İslam alametleri konusunun tafsilatı için bk. Güncel İtikad Meseleleri, Halis Bayancuk, s. 19-46

yemin ederim, yanınıza gerçekten peygamber olan birisinin yanından geliyorum. O (bize) dedi ki: 'Şu namazı şu vakitte kılınız, şu namazı şu vakitte kılınız. Namaz vakti girdiğinde biriniz ezan okusun, aranızda en çok Kur'ân bileniniz de size imam olsun.

Benden daha çok Kur'ân bilen kimse yoktu. Çünkü ben gidip gelen kafileler ile karşılaşıyordum. Bu sebeple beni önlerine (imam olarak) geçirdiler. **O sırada da altı yahut yedi yaşındaydım**. Üzerimde bir elbise vardı. Fakat secdeye vardığımda kenarları düşüyor, üzerim açılıyordu. Kabileden (cemaate gelen) bir kadın, 'Şu Kur'ân okuyucunuzun edep yerini görmeyelim diye örtmeyecek misiniz?' dedi.

Bunun için bana bir gömlek biçtiler. O gömleğe sevindiğim kadar hiçbir şey için sevinmiş değilim.' "[120]

Asr-ı Saadet'te bir çocuk kavmine imamlık yapmış, kimse bu imamete itiraz etmemiştir. Çocuktan kalemin kaldırılmış olması, onun imametine engel değildir. Zira kıldığı namaz onun için nafiledir ve nafile kılan imama farz kılanların tabi olmasında bir engel yoktur.[121]

4. Kadının İmameti

Kadının kadınlar cemaatine imamlık yapması caizdir. Âişe ve Ummu Seleme Annelerimiz kadınlara imamlık yapmıştır.

Râita El-Hanefiyye'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe farz namazda kadınlara imamlık yapar; onların ortasında dururdu."[122]

Huceyre'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Seleme kadınlara imamlık yapar; onların ortasında dururdu."[123]

5. Kölenin İmameti

Müslim olan her bireyin imam olması caizdir. Köle de bir Müslim'dir ve imam olmasına engel bir durum yoktur.

120. Buhari, 4302
121. Konunun detayı için bk. 1/622
122. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5355
123. age. 5357

Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Kölenin Namaz Kıldırması

(692) İbni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hicretinden önce Mekke'den Medine'ye hicret eden ilk muhacirler Kubâ' civarında bir bölge olan Usbe'ye vardıklarında onlara Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim namaz kıldırıyordu. Sâlim onlar arasında Kur'ân'ı en iyi/en fazla ezbere bilen kişiydi.'

(693) Enes ibni Mâlik'ten, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediği nakledilmiştir: 'Sizin başınıza geçirilen ve kendisine görev verilen kişi başı kuru üzüm tanesi gibi olan bir Habeşli köle bile olsa onu dinleyin ve ona itaat edin!' "[124]

Şunu belirtmeliyim ki; "Üstünlük yalnız takvadadır." diyen, "Kimse bir başkasının suçuyla yargılanmaz." diyen bir dinin mensuplarının bu konuları tartışması dahi bir utanç vesilesidir. Zira kölenin (sırf köle olduğu için), zinadan doğan çocuğun, azad edilmiş kölenin (mevla) imametini tartışmak, cahiliyeye ait olan bir bakış açısıdır. İnsanları takva ile değil malla, neseple, ait olduğu grupla değerlendiren cahiliye…

İbni Hazm'dan (rahimehullah) şöyle aktarılmıştır: "Kör veya gören, kısır veya kısır olmayan, köle veya hür, zina çocuğu veya Kureyşli; namazda imam olmak hususunda eşittir. Bunların her birinin imam olması caizdir. İnsanların (imam olmalarına engel) kusurları dinlerinde ve ahlaklarında olan kusurlardır. Bedenlerinde ve neseplerindeki ayıplar (imam olmalarına) engel değildir. Allah şöyle buyurur:

'Ey insanlar! Şüphesiz ki sizleri bir erkek ve dişiden yarattık. Karşılıklı olarak tanışıp kaynaşmanız için sizleri halklara ve kabilelere ayırdık. Gerçek şu ki Allah katında en değerliniz, en takvalı olanınızdır. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (her şeyden haberdar olan) Habîr'dir.'[125] "[126]

124. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 54. Bab
125. 49/Hucurât, 13
126. El-Muhallâ, 3/127, 488. Mesele

6. Görme Engellinin İmameti

Görme engelli birinin imameti caizdir. Şer'î açıdan imamlık yapmasına engel bir durum yoktur. Itbân ibni Mâlik gözlerini kaybettikten sonra kavmine imamlık yapmış, Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) ikrar etmiştir.

Mahmûd ibni'r Rebî' el-Ensârî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Ensâr'dan olup Bedir Savaşı'na katılmış Itbân ibni Mâlik bir gün Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek, 'Ey Allah'ın Elçisi! **Akrabalarıma namaz kıldırıyorum**. Ama artık gözlerim fonksiyonunu yitirmeye başladı. Yağmur yağıp onlarla evim arasındaki vadiden seller akınca mescidlerine gidip onlara namaz kıldıramıyorum. Ey Allah'ın Elçisi istedim ki, gelip evimde bana namaz kıldırasın. Sonra ben de orayı namazgah edineyim.' dedi.

Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, 'İnşallah, gelirim.' diyerek karşılık verdi."

Itbân olayın bundan sonraki kısmını şu şekilde anlatır, 'Bir sabah Güneş yükselince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ile birlikte çıkageldi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) eve girmek için izin istedi ben de kabul ettim. Eve girince oturmadı. Sonra, 'Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?' diye sordu. Ona evin bir köşesini gösterdim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza durup tekbir aldı. Biz de arkasında durup saf tuttuk. İki rekât namaz kıldırıp selam verdi.' "[127]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir başka görme engelli sahabeyi, Abdullah ibni Mektûm'u (radiyallahu anh) iki defa yerine emir olarak bırakmıştır. Başta namaz olmak üzere bir emirin tüm sorumluluklarını üstlenmiştir.[128]

7. İmamette Liyakat Düzeni

Her Müslim imamete layıktır. İmamlık yaptığı takdirde imameti sahihtir. Ancak Müslimler Allah katında derece derecedir.

"Sonra Kitab'ı kullarımızdan seçtiklerimize miras kıldık. Onlardan kimi nefsine zulmeder, kimisi orta yolludur. Kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda yarışıp öne geçer. Bu, büyük lütuf ve ihsanın ta kendisidir."[129]

127. Buhari, 425; Müslim, 33
128. Ebu Davud, 595, 2931
129. 35/Fâtır, 32

"Ey insanlar! Şüphesiz ki sizleri bir erkek ve dişiden yarattık. Karşılıklı olarak tanışıp kaynaşmanız için sizleri halklara ve kabilelere ayırdık. Gerçek şu ki Allah katında en değerliniz, en takvalı olanınızdır. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (her şeyden haberdar olan) Habîr'dir." [130]

Müslimlerin Kitab'a ittibada ve takvadaki üstünlüklerine göre farklı dereceleri, birbirlerine üstünlükleri vardır. Şeriat, imamette önceliği toplumun genel yöneticisine/halifeye veya merkezî otorite tarafından o bölgeye atanmış valiye/yöneticiye vermiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bundan sonra imamete layık olanları derecelerine göre şöyle sıralamıştır:

Ebû Mes'ûd El-Ensârî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın Kitabı'nı en iyi okuyan, cemaate imam olur. Eğer okuma konusunda eşit iseler sünneti en iyi bilen imam olur. Eğer sünnet konusunda da eşit iseler, en önce hicret eden imam olur. Eğer hicret konusunda da eşit iseler, en önce Müslim olan imam olur. Yetkisi altındaki yerde bulunan bir kimseye diğer kimse asla imam olmasın. İzni olmaksızın, onun evinde özel eşyasının/yaygısının üzerine oturmasın." [131]

a. Râtib (Tayin Edilmiş) İmam

Hadis-i şerifi açıklamadan önce belirtmeliyiz ki; imamlar iki kısma ayrılmaktadır.

• Râtib imam: Meşru otorite tarafından tayin edilmiş veya İslam toplumunun seçtiği düzenli imamdır. Râtib imamın olduğu yerde imamlık onun hakkıdır. O izin vermeden veya ondan izin almadan birinin imam olması caiz değildir. Hadisin son cümlesi buna işaret etmektedir.

"Yetkisi altındaki yerde bulunan bir kimseye diğer kimse asla imam olmasın. İzni olmaksızın, onun evinde özel eşyasının/yaygısının üzerine oturmasın." [132]

• Tayin edilmiş bir imamın olmadığı yerde imam olacak kişilerin bu sıralamaya göre imam olması gerekmektedir.

130. 49/Hucurât, 13
131. Müslim, 673
132. Müslim, 673

b. Ev sahibi/Meclis Sahibinin İmam Olması

Ev sahibi imametin sahibidir. Bir yerde ev sahibi varsa, imamet onun hakkıdır. Ondan daha iyi Kur'ân okuyan, Sünneti iyi bilen, hicrette öncü ve yaşı büyük olsa da imamet ev sahibine aittir. Bu hakkı ona veren şeriattır.

Yine büyük imamet sahibi, İslam toplumunun yöneticisi mutlak imamlık hakkına sahiptir.

c. Kur'ân'ı İyi Okuyanın İmam Olması

Kur'ân'ı en iyi kıraat edenden kasıt; Kur'ân hıfzı en fazla olandır. Zira sünnet, Kur'ân hıfzı olanın imamete takdim edildiğini gösterir.

İbni Ömer'in (radıyallahu anh) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hicretinden önce Mekke'den Medine'ye göç eden ilk muhacirler Kubâ civarında bir bölge olan Usbe'ye vardıklarında onlara Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim namaz kıldırıyordu. Sâlim onların arasında **Kur'ân'ı en iyi/ezbere en fazla bilen kişi idi.**' "[133]

Amr ibni Selime'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke'nin fethi üzerine Mekkelilerin yaptıkları da ortaya çıkınca her bir kavim Müslim olmak için elini çabuk tuttu. Benim babam da kavminden önce elini çabuk tutarak Müslim oldu. Geri döndüğünde dedi ki:

'Allah'a yemin ederim, yanınıza gerçekten peygamber olan birisinin yanından geliyorum. O (bize) dedi ki: 'Şu namazı şu vakitte kılınız, şu namazı şu vakitte kılınız. Namaz vakti girdiğinde biriniz ezan okusun, aranızda en çok Kur'ân bilenniz de size imam olsun.'

Benden daha çok Kur'ân bilen kimse yoktu. Çünkü ben gidip gelen kafileler ile karşılaşıyordum. Bu sebeple beni önlerine (imam olarak) geçirdiler. O sırada da altı yahut yedi yaşındaydım.' "[134]

Şunu belirtmeliyiz ki; o dönemin hafızları Kur'ân'ı en iyi okuyan kimselerdi. Şayet bir yerde ezberi çok ama hatalı Kur'ân okuyan varsa imamet onun değil, Kur'ân'ı doğru okuyanın hakkıdır. Yine o dönem ilmin

133. Buhari, 692
134. Buhari, 4302

ana kaynağı Kur'ân'dı ve Kur'ân'ı iyi okuyan herkes, aynı zamanda fıkıh, ilim sahibiydi. Şayet Kur'ân'ı iyi okuyan ancak namaz fıkhına dair bilgisi olmayan; namazı hatalı kılan biri varsa, imamet, namazı doğru kılanın hakkıdır. Şayet Kur'ân'ı doğru okuyor ve namazı hatasız kılıyorlarsa; en iyi okuyucu, yani Kur'ân'dan en çok bilen imamete hak sahibi olur.

d. Sünneti İyi Bilenin İmam Olması

Kur'ân'ı okumada eşit olurlarsa sünneti en iyi bilen imam olur. Sünnet; Kur'ân-ı Kerim'i açıklayan, onun icmali hükümlerini tafsilatlandıran ilimdir.

"(Peygamberleri) apaçık deliller ve Kitaplarla (yolladık). Sana da bu zikri/Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın. Umulur ki düşünürler." [135]

Sünneti bilmek tafsilatlı bilgiye sahip olmaktır. Zira dinî meziyetler arasında en önemli meziyet ilim sahibi olmaktır. [136]

e. Hicrette Önde Olanın İmam Olması

Sünnette yani tafsilî ilimde eşit olurlarsa hicrette önde olan imam olur. Hadiste kastedilen hicret küfür beldesini terk ederek İslam yurduna yapılan hicrettir. Zira hadisin söylendiği örfte hicret denince akla gelen küfür diyarlarından Medine'ye yapılan hicrettir. Şayet hicret amelinin devam ettiği bir ortam söz konusuysa, hicret edenler imamlığa evla olandır. Bir beldeden bir beldeye intikal anlamında hicret söz konusu değilse; salih amellerde, salihlikte öncü olanlar imam olur. Zira hicretin bir anlamı da günahları terk etmektir.

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Müslim, Müslimlerin dilinden ve elinden selamette olduğu kişidir. Muhâcir ise Allah'ın yasakladığı şeyi terk eden kişidir." [137]

Dini yaşamada daha hassas olan, salah sahibi insanlar öne geçerler. [138]

135. 16/Nahl, 44
136. bk. Neylu'l Evtâr, 1078 No.lu hadis şerhi
137. Buhari, 10
138. bk. El-Muhallâ, 3/122, 487. Mesele; Mecmûu'l Fetâvâ, 23/386

f. İslam'a Daha Önce Girmiş Olanın İmam Olması

Hicrette/Salih amelde eşit olurlarsa daha önce Müslim olmuş yani İslam'ı daha önce kabul etmiş olan imam olur.

g. Büyük Olanın İmam Olması

İslam olmaları da aynı döneme tekabül ediyorsa yaşı büyük olan imam olur. Yaşı büyük olanın imamete liyakatı başka naslarda da varid olmuştur.

Mâlik ibni Huveyris'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kabilemden bir grup insanla birlikte Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldim. Yirmi gün yanında kaldım. Çok merhametli ve yumuşak kalpli biriydi. Ailelerimize olan özlemimizi fark edince bize, 'Geri dönün, onların yanında olun, onlara dinlerini öğretin ve namaz kılın. Namaz vakti girince biriniz ezan okusun, **en büyüğünüz** de namaz kıldırsın.' **buyurdu."** [139]

8. İmamın Riayet Etmesi Gereken Hükümler

a. Cemaatin Durumunu Gözetmelidir

İmam, cemaatin durumunu gözetmeli namazın uzunluk ve kısalığını cemaate göre belirlemelidir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben şu âna kadar hiçbir imamın arkasında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) namazından daha kısa ve öz ama her yönüyle tam bir namaz kılmadım. O (sallallahu aleyhi ve sellem) bir çocuğun ağlamasını duyacak olsa namazı kısaltırdı. Çünkü annenin çocuğu düşünerek namazdan geri kalacağından endişe ederdi." [140]

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bazen namaza başlarken uzun uzun kılmak istiyorum. Fakat bir çocuk ağlamasını duyunca namazımı kısa tutuyorum. Çünkü annenin çocuğun ağlaması dolayısıyla içinde hissettiği acıma duygusunu çok iyi biliyorum." [141]

139. Buhari, 628; Müslim, 684
140. Buhari, 708; Müslim, 469
141. Buhari, 709; Müslim, 470

Ebû Mes'ûd El-Ensârî'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve 'Ya Resûlullah! Filan kişi bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki vallahi sabah namazına gitmekten geri kalıyorum!' dedi.

Ebû Mes'ûd şöyle devam etti: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o günkü vaazında olduğu kadar hiç öfkeli görmemiştim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Ey İnsanlar! İçinizde nefret ettirip kaçıranlar vardır! Herhangi biriniz insanlara namaz kıldıracak olursa hafif kıldırsın. Çünkü cemaatin içinde yaşlı olanı var, zayıf olanı var ve iş güç sahibi olanı vardır!' ' "[142]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza başlamadan insanların toplanmasını gözetir, namaza başladıktan sonra insanlar ilk rekâta yetişsin diye birinci rekâtı uzatırdı.

Sâlim ibni Ebi'n Nadr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) mescidde namaz için kamet getirildiğinde cemaati az görürse namaza durmaz otururdu. Cemaati tamamen toplanmış görünce namazı kıldırırdı."[143]

Ebû Katâde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bize namaz kıldırır ve öğle ile ikindi namazlarının ilk iki rekâtında Fâtiha Suresi ile birlikte iki sure okurdu. Bazen ayetleri bize duyururdu. Öğlenin birinci rekâtını uzun tutar, ikinci rekâtını kısa tutardı. Sabah namazını da böyle yapardı."[144]

Yine Ebû Katâde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir.

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) (namazlarda birinci rekâtı diğer rekâtlara göre uzun tutuşunu) **cemaatin namaza yetişmesi için** yaptığını bilirdik."[145]

b. Cemaatin Şer'i Hatalarını Güzel Bir Üslupla Düzeltmelidir

Namaz öncesinde, namaz içinde veya namaz sonrasında şahit olduğu şer'i hataları tashih etmelidir. İmam, cemaatten sorumludur. Hataları ıs-

142. Buhari, 7159; Müslim, 466
143. Ebu Davud, 545
144. Ebu Davud, 798
145. Ebu Davud, 800

lah ederken güzel bir üslup kullanmalı Allah Resûlü'nün hikmetli davranışlarını örnek almalıdır.

Câbir ibni Semure'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımıza çıktı ve 'Ne oluyor da ben sizleri, yerinde duramayan hırçın atların kuyrukları gibi ellerinizi kaldırmış görmekteyim! Namazda sakin olunuz.' buyurdu. Sonra yine bizim yanımıza çıkmış ve bizi halkalar hâlinde görmüştü. Bunun üzerine, 'Ne oluyor da ben sizleri, dağınık bir şekilde cemaat olmuş görüyorum!' buyurdu. Sonra yine bizim yanımıza çıktı ve 'Meleklerin, Rabbleri huzurunda saf tuttukları gibi siz de saf tutsanız olmaz mı?' buyurdu.

Biz de, 'Ey Allah'ın Resûlü, melekler Rabbleri huzurunda nasıl saf tutarlar?' dedik.

O da, 'Önce birinci safı tamamlarlar, safta birbirlerine yapışırcasına sıkı dururlar.' buyurdu."[146]

Nu'mân ibni Beşîr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) okun düzgünlüğü gibi olana kadar düzeltirdi. Bunu bizim kavradığımızı anladığı zamana kadar böyle yaptı. Bundan sonra yine bir gün namaz kıldırmak için yanımıza çıktı ve ayakta durdu. Tam tekbir alacaktı ki, bu sırada göğsü saftan dışarı çıkmış bir kimseyi görüverdi. Bunun üzerine, 'Ey Allah'ın kulları! Saflarınızı dümdüz tutunuz. Yoksa, Allah aranıza anlaşmazlıklar koyar.' buyurdu."[147]

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Mescidde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulunduğumuz sırada bir bedevi geldi ve mescidde (bir köşede) küçük abdest bozmaya kalktı. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı hemen, 'Heyy! Heyy! Ne yapıyorsun!' dediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kendi hâline bırakın' buyurdu: Onlar da kendi hâline bıraktılar bedevi abdestini bozdu. Arkasında Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu yanına çağırarak, 'Şüphesiz, bu mescidlerde ne idrar ne de pislik uygun olur, buralar ancak ve ancak Yüce Allah'ı anmak/zikretmek, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir.' buyurdu

146. Müslim, 430
147. Müslim, 436

-veya buna benzer bir söz söyledi- daha sonra cemaatten birisine emir verdi: Bir kova su getirtip abdest bozduğu yere döktürdü."[148]

Muâviye ibni Hakem'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılıyordum. Derken cemaatten bir kişi aksırdı. Ben de: 'Yerhamukellah' dedim. Bunun üzerine cemaat dik dik bana baktı. Ben de, 'Vay başıma gelene! Ne oldu da bana bakıyorsunuz?' dedim. Onlar da ellerini dizlerine vurmaya başladılar. Onların beni susturduklarını gördüğümde (bir şeyler diyecektim) ama sustum. -Annem babam ona feda olsun. Ne kendisinden önce ne de sonra ondan daha güzel bir öğretmen görmedim.- Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namazı bitirdiğinde Allah'a yemin olsun ki, ne beni azarladı ne bana vurdu ne de bana ağır bir söz söyledi. Kendisi, 'Bu namaz var ya, işte bunun içerisinde insan sözünden hiçbir şey uygun düşmez. O, ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır.' veya buna benzer buyurdu."[149]

c. Cemaatten Yüksek Yerde Namaz Kıldırmamalıdır

Hemmâm'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Huzeyfe, Medâin'de yüksekçe bir yerde cemaate imam olmak için davranmıştı da Ebû Mes'ûd onun gömleğini tutup çekmişti. Namaz bitince Ebû Mes'ûd ona, 'Bizler böyle yüksek yerlerde namaz kıldırmaktan yasaklandık bilmiyor musun?!' dedi.

O da, 'Evet biliyordum (ama unutmuşum), sen beni çekince hatırladım.' dedi."[150]

İmamın cemaatten daha yüksek bir yerde namaz kılması hoş karşılanmamıştır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; bu nehyin hikmetlerinden bazısı şunlar olabilir:

• Kibirden sakındırmak: İmamın cemaatten daha yüksek yerde namaz kıldırması kibre kapı aralayabilir.

• Yukarı bakmaktan sakındırmak: Namazda yukarı bakmak yasaklan-

148. Müslim, 285
149. Müslim, 537
150. Ebu Davud, 597

mıştır. İmam yüksek yerde namaz kıldığında imamı görmek için cemaat yukarıya bakacaktır.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Ne oluyor bazı kimselere ki, namaz kılarken gözlerini gökyüzüne dikiyorlar?'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu öylesine sert ve şiddetli bir şekilde söylemişti ki sonunda şöyle buyurdu: 'Ya bundan vazgeçerler ya da gözleri alınır!' "[151]

Şayet imam cemaate namaz kılmayı öğretiyorsa yüksek bir yerde namaz kılmasında sakınca yoktur. Daha önce de geçtiği gibi öğretme amaçlı fiillerde sünnetin dışına çıkılabilir; öğretme gerçekleşince sünnete dönülür.

Ebû Hâzim ibni Dînâr'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İşte ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bu minber üzerinde namaz kıldığını ve yine minberin üzerinde iken tekbir getirdiğini gördüm. Sonra minberden inmeden rükû etmişti ve ardından geri geri çekilerek minberden inmişti. Bu şeklide geriye çekildiken sonra minberin ilk basamağının dibine secde etmiş ve ardından aynı uygulamayı tekrar etmişti.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirince insanlara dönerek şöyle buyurdu: **'Ey insanlar, ben bu şekilde namaz kıldım ki bana uyasınız ve benim namazımın nasıl olduğunu öğrenesiniz.' "**[152]

d. İhtiyaç Olmadıkça İmam Olmayı Talep Etmemelidir

İslam; dinî veya dünyevi görev talebini hoş karşılamamıştır.

Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İş isteyen kimseyi biz işimizde istihdam etmeyiz, fakat sen ey Ebû Mûsâ -yahut ey Abdullah ibni Kays- Yemen'e git!' buyurdu."[153]

Zira görev isteyen, nefsinin çağrısına kulak verir. Nefsinin çağrısına kulak veren, İlahi yardımdan mahrum olur; görevin afetleri ile başbaşa kalır.

151. Buhari, 750
152. Buhari, 917; Müslim, 544
153. Buhari, 6923; Müslim, 1733

Abdurrahman ibni Semure'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine şöyle buyurmuştur:

"Ey Abdurrahman ibni Semure, idareciliği isteme. Eğer sen isteyerek idareciliğe getirilirsen yalnız kalırsın. Ancak istemediğin hâlde bu iş sana verilirse o zaman sana yardım edilir. Bir konuda yemin edersen ve yemin ettiğin dışında bir şeyin daha hayırlı olduğunu görürsen yemin kefaretini ver ve hayırlı olanı yap." [154]

Şayet ihtiyaç olursa; kişinin imamlık da dâhil görev talep etmesinde bir beis yoktur.

"(Yûsuf) demişti ki: 'Beni ülke hazinelerine (maliye bakanlığına) yetkili tayin et. Şüphesiz ki ben, koruyup gözetecek ve bu işi bilen biriyim.' " [155]

Bir işi yapabilecek ehliyete sahipsek ve o işi yapacak ehil kimsenin olmadığını görüyorsak, insanları yeteneklerimizden haberdar etmek ve görev istemek meşrudur.

e. Kendisini İstemeyen Bir Topluluğa İmam Olmamalıdır

Cemaat namazının asli gayelerinden biri; İslam toplumunu kaynaştırmak, cemaat ruhunu güçlendirmek ve toplu hareket etmeyi öğretmektir. Bu maksada aykırı durumlardan kaçınmalı; cemaati bölecek, kalpleri soğutacak tercihlerden uzak durulmalıdır. Buna sebep olacak şeylerden biri istenmeyen birinin imam olmasıdır.

Ebû Umâme'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi vardır ki namaz kılsalar da namazları kulaklarından öteye geçmez; sahibinden kaçan köle dönüp gelinceye kadar, kocası kendisine öfkeli durumda geceyi geçiren kadın ve istenmediği hâlde cemaate imam olan kişi." [156]

Şayet toplumun imamı hoş karşılamaması şer'i bir sebeptense dikkate alınmalıdır. Ancak şer'i olmayan sebepler dikkate alınmamalıdır. Örneğin cahiliye ahlakından kurtulmamış toplumların; ırkı, fizikî özellikleri, maddi durumu, sosyal statüsüne… göre imamdan hoşnut olmaması

154. Buhari, 6622; Müslim, 1652
155. 12/Yûsuf, 55
156. Tirmizi, 360

önemsenmemelidir. Ya da nifak duyguları içinde olup toplumda hoşnutsuzluk/tefrika oluşturmak isteyen münafıkların/kalbi hastaların itirazları da önemsenmemelidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle itirazları kâle almaz. İtiraz sahiplerini uyararak ıslah ederdi.

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir askeri birlik gönderdi ve Usâme ibni Zeyd'i onlara kumandan tayin etti. Bazı insanlar onun kumandanlığına dil uzattılar. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Siz (şu ânda) onun kumandanlığına dil uzatıyorsanız gerçek şu ki, daha önce de babasının kumandanlığına dil uzatmış idiniz. Allah'a yemin ederim ki babası kumandanlığa layık birisi idi ve şüphesiz onun babası, benim insanlar arasında en sevdiğim kişilerdendi. Şüphesiz bu da ondan sonra benim insanlar arasında en sevdiğim kişilerdendir.' "[157]

f. Namaza Dair Hatasını Telafi Etmelidir

İmam namazın şart ve rükunlarına aykırı, namazın sıhhatini bozacak bir durum yaşadığında hatadan dönmeli, kınayıcının kınamasından korkmamalıdır.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle nakledilmiştir:

"Namaz için kamet getirildi, ayağa kalkılarak saflar düzeltildi. Sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) odasından çıkıp geldi. Namaz kıldıracağı yere geçtiği vakit cünüp olduğunu hatırladı. Bize, 'Olduğunuz yerde bekleyin.' dedi. Sonra geri dönüp gusül abdesti aldı. Daha sonra yanımıza geldi. Bu sırada başından su damlaları dökülüyordu. Sonra tekbir getirdi. Biz de onun arkasından namaz kıldık."[158]

İmamın abdestsiz/cünüp olduğunu hatırlaması veya namaz içinde abdesti bozulduğu durumda namazdan çıkmalı, cemaatten biri, yerine imam olmalıdır. Böylesi durumlarda imam, şeytanın sesine kulak tıkamalı kınayıcının kınamasından korkmamalıdır.

Ömer'in (radıyallahu anh) başına böyle bir durum gelmiş namazdan çıkmış, yerine ilk saftan birini imam tayin etmiştir. Sonra şunu söylemiştir:

157. Buhari, 3730; Müslim, 2426
158. Buhari, 275; Müslim, 605

"Namazda elbisemde bir ıslaklık fark ettim. Önümde iki yol vardı: Ya sizden utanacak, Allah'a karşı cüretkâr olacak (namazı sürdürecektim) ya da Allah'tan hayâ edecek, size karşı cüretkâr davranacaktım. Allah'tan hayâ etmek nefsime daha hoş geldi."[159]

g. Bir Topluluğu Ziyaret Ettiğinde Onlara İmam Olmamalıdır

Ebû Atiyye'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mâlik ibni Huveyris bizim şu mescidimize gelirdi. Namaz için kamet getirilir ona, öne geç ve namaz kıldır derdik. O da bize, 'Sizden birini size imamlık yapması için öne geçirin.' derdi ve 'Size niçin imamlık etmediğimi haber vereyim, çünkü ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu işittim, 'Kim bir toplumu ziyaret ederse onlara imamlık etmesin. Onlara kendilerinden biri imamlık etsin.' ' "[160]

Daha önce geçtiği gibi; ratib imamın veya ev sahibinin öne geçirmesi, izin vermesi durumunda imamlık yapmakta bir beis yoktur.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu nehyi, imametle ilgili diğer naslarla birlikte ele alındığında yasağın hikmeti daha iyi anlaşılır. İmam cemaatin hâlini gözeterek namaz kıldırmalıdır. Namazın uzunluğunu ve kısalığını zayıf, yaşlı, hasta, çocuklu annelerin… durumuna göre ayarlamalıdır. Bir toplumu ziyaret eden onları tanımaz, cemaatin durumuna dair bilgiye sahip olmaz. Hâliyle cemaatin durumunu gözetmesi zor olur.

Ziyaretçinin imam olmasında istisna büyük imam, İslam toplumunun yöneticisidir.

Itbân ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle nakledilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) davetime icabet edip evimi şereflendirdiğinde içeri girmek için müsaade istedi. Ben de kendisine müsaade ettim. Bana; 'Nerede namaz kılmamı istersin?' diye sorunca evimde uygun olan ve namaz kılmasını istediğim yeri gösterdim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kalktı ve biz de arkasında saf olup namaza durduk. Sonra selam verdi ve biz de selam verip namazdan çıktık."[161]

159. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5257

160. Ebu Davud, 596; Tirmizi, 356

161. Buhari, 686; Müslim, 33; Buhârî (rahimehullah) bu hadisi, "İmam/ Yönetici Bir Kavmi Ziyaret Ettiğinde

h. Tüm Cemaate Dua Etmelidir

İmamın yalnızca kendine dua etmesi yasaklanmıştır.

Ebû Umâme'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri sıkıştığı hâlde namaza gelmesin, izinsiz bir eve girmesin ve sadece kendisine dua eden birisi, bir kavme imam olmasın." [162]

Sevbân'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üç şey var ki onları yapmak kimseye helal değildir; Bir topluluğa imam olup da duasını sadece kendisine ayırıp cemaate dua yapmamak, eğer böyle yaparsa o kimse o topluma hıyanet etmiş olur; Ev sahibinden izin almaksızın evin içine bakmak, eğer bakarsa eve izinsiz girmiş gibi olur; Tuvalet ihtiyacına sıkışmış iken o ihtiyacı gidermeden namaz da kılamaz." [163]

Cemaat imamın kendilerine de dua edeceğini düşünür. İmam yalnızca kendine dua ettiğinde cemaate hıyanet etmiş olur. [164]

Onlara İmamlık Yapar" babında rivayet eder. (bk. Kitâbu'l Ezân, 50. Bab)

162. Ahmed, 22152

163. Ebu Davud, 90; Tirmizi, 357

164. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) varid olan bazı namaz dualarında ifrad sığasıyla dua ettiği, yani yalnızca kendine dua ettiği varid olmuştur.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tekbir ile kıraat arasında bir süre ara verip susardı. Bir defasında,

'Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü, tekbir ile kıraat arasında sustuğunuzda ne okuyorsunuz?' diye kendisine sordum. Bana şöyle cevap verdi:

'Şu duayı okuyorum, 'Allah'ım, doğu ile batı arasını nasıl birbirinden uzaklaştırdıysan **benimle** hatalarım arasını da öylece uzaklaştır. Allah'ım, beyaz bir elbise kirlerinden nasıl arındırılırsa **beni de** hatalarımdan öylece arındır. Allah'ım, hatalarımı su ile, kar ile ve dolu ile yıka.' " (Buhari, 744; Müslim, 598)

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) iki secde arasında, 'Allah'ım **beni** bağışla bana merhamet et, bana afiyet ver beni doğru yola eriştir ve beni rızıklandır.' diye dua ederdi." (Ebu Davud, 850; Tirmizi, 284)

Zahiren bu dualarda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendine dua etmiştir. Yukarıdaki mezkûr hadislerle bu hadisler arasında zahiren zıtlık vardır. Âlimlerimiz der ki:

- İmamın yalnızca kendine dua etmesini yasaklayan hadisler zayıftır. Bu İbnu Huzeyme'den nakledilmiştir. (bk. Zâdu'l Meâd, 1/243)

Derim ki: Ebû Dâvud (rahimehullah) susarak, Tirmizî de (rahimehullah) hasen diyerek hadisin sıhhatine işaret etmişlerdir.

- İbni Teymiyye (rahimehullah) der ki: "Yasaklanan, imamın hem kendine hem de cemaate dua ettiği kunut duasıdır. Bu dualarda yalnızca kendine dua etmesi yasaklanmıştır." (Mecmûu'l Fetâvâ, 23/118)

9. Me'mûmun/Cemaatin Riayet Etmesi Gereken Hükümler

a. Söz ve Fiillerde İmama Uymalıdır

Me'mûm namazın zâhirî amellerinde[165] imama uymak, söz ve fiillerinde imamı takip etmek zorundadır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hasta olduğu günlerden birinde evinde oturduğu yerde namaz kıldırıyordu. Arkasında bulunan cemaat ise ayakta namaza durmuştu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara eliyle işaret ederek oturmalarını istedi. Namazı bitirdikten sonra onlara şöyle buyurdu: 'İmam kendisine uyulması için vardır, o rükûya vardığında siz de rükû edin, o kalktığında siz de kalkın, o oturarak namaz kılıyorsa siz de oturarak namazlarınızı kılın.' "[166]

b. İmam Oturarak Namaz Kıldırıyorsa Me'mûm da Oturarak Namaz Kılmalıdır

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), oturan imamın arkasında cemaatin de oturarak namaz kılmasını emretmiştir. Bu emri iki illete bağlamıştır:

- Zâhirî amellerde imama uymak:

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hasta olduğu günlerden birinde evinde oturduğu yerde namaz kıldırıyordu. Arkasında bulunan cemaat ise ayakta namaza durmuştu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara eliyle işaret ederek oturmalarını istedi. Namazı bitirdikten sonra onlara şöyle buyurdu: 'İmam ken-

• Bir grup âlim der ki: "Bu; bedevinin duasında olduğu gibi 'Allah'ım bana ve Muhammed'e rahmet et; bizim dışımızdakilere merhamet etme' duasında olduğu gibidir." (Avnu'l Ma'bûd, 90 No.lu hadis şerhi)

• Râcih olan; sahih hadislerin tümüyle bir arada amel etmektir. Bu kaideyle hadisleri bir araya getirdiğimizde imamın müşterek dualarda tüm cemaati kapsayan dualar etmesi veya duada bir kesimi dışarıda bırakacak lafızlar kullanmaması gerektiği anlaşılır. Ancak istiftah; secde, iki secde arası gibi yerlerde kendine dua edebilir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir; kanaatimce bunun hikmeti şudur: İstiftah, secde ve iki secde arasında herkes kendine özel dua eder. Duanın açıktan imam tarafından yapıldığı kunut gibi yerlerde cemaat dua etmez, imamın duasını dinler, "âmin" diyerek iştirak eder. Hâliyle bu durumda imamın cemaati duaya dâhil etmemesi, cemaati rahatsız eder, kalbi kırar.

165. Bu kayıt batınî amelleri/niyeti hükmün dışına çıkarmak içindir. Niyet babında geçtiği gibi imamla Me'mûmun niyetleri aynı olmak zorunda değildir. Konuya dair detaylı bilgi için bk. 1/622

166. Buhari, 688; Müslim, 412

disine uyulması için vardır, o rükûya vardığında siz de rükû edin, o kalktığında siz de kalkın, o oturarak namaz kılıyorsa siz de oturarak namazlarınızı kılın.' "[167]

• Saygı ve tazimde aşırı giden kâfirlere benzememek:

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rahatsızlanmıştı. Kendisi oturur vaziyette iken onun arkasında namaz kıldık. Ebû Bekir de cemaate Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tekbirini duyuruyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir ara bize baktı, ayakta olduğumuzu gördü. Bize işaret etti, biz de oturduk ve kendisine uyarak oturarak namaz kıldık. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verdiğinde, 'Biraz önce neredeyse, İranlılar ve Rumların yaptığını yapacaktınız. Onlar, kralları otururken kendileri ayakta dururlar. Sizler böyle yapmayınız. İmamınıza uyunuz. Eğer o, ayakta namaz kılarsa siz de ayakta namaz kılınız. Eğer oturarak namaz kılarsa siz de oturarak namaz kılınız.' buyurdu."[168]

167. Buhari, 688; Müslim, 412

168. Müslim, 413; Konu hakkında farklı görüşler serdeden âlimler olmuştur.

• Bir grup âlim mutlak olarak bunu yasaklamış, bu durumun Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) has olduğunu söylemişlerdir. Görüşlerine şu hadisi dayanak kılmışlardır: "Benden sonra kimse oturarak imama uymasın." Hadisin iki illeti vardır: Hem mürseldir hem de Câbir El-Cu'fî rivayetidir. (Es-Sunenu'l Kubrâ, 3/80) Daha önce geçtiği gibi Câbir El-Cu'fî, rivayetleri terk edilmiş Râfizî bir ravidir. (bk. s. 309, 258 No.lu dipnot)

Ayrıca Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra dört sahabinin oturarak imamlık yaptığı ve cemaatin de oturmasını istedikleri nakledilmiştir. Onlara hiç muhalif olmayınca bu onların ittifakına benzer ki; İbnu Hibbân bunu icmanın kısımlarından saymıştır. (bk. Sahîhu İbni Hibbân, 848; Ebû Hâtim'den naklen)

Ayrıca bir şeyin Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) has olduğunu söylemek için özel bir delile ihtiyaç vardır. Aksi hâlde onun (sallallahu aleyhi ve sellem) fiilleri ümmetine örnektir.

• Bir grup âlim, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ahir ömründe oturarak namaz kıldırdığı cemaatin ise ayakta kıldığı rivayeti delil almıştır. Bu uygulamanın bir önceki uygulamayı neshettiğini söylemişlerdir.

Ubeydullah ibni Abdullah ibni Utbe'nin (rahimehullah) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Bir gün Âişe'nin yanına vardım ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), vefatına sebep olan hastalığı çektiği günler hakkında bana bilgi vermesini istedim. Bana şunları anlattı:

Bir gün Resûlullah kendisini iyi hissettiği için iki kişinin kolları arasında odasından çıkıp öğle namazını kılmak üzere mescide gitti. Resûlullah'ı taşıyanlardan birisi Abbâs'tı. Ashab o sırada namaza başlamıştı. Ebû Bekir namazı kıldırıyordu.

Resûlullah'ın teşrif buyurduğunu fark eden Ebû Bekir geri geri çekilmeye başladı, ancak Allah Resûlü ona işaret ederek yerinde kalmasını istedi ve kollarına girdiği kimselere, **'Beni Ebû Bekir'in yanına oturtun.'** buyurdu.

Onlar da Resûlullah'ın emrini yerine getirip kendisini istediği yere oturttular.

Ubeydullah ibni Abdullah şöyle demiştir: 'O zaman Ebû Bekir oturarak namaz kılmakta olan Resûlullah'a uymuştu. Cemaat ise Ebû Bekir'e tabi olmuştu.' " (Buhari, 687; Müslim, 418)

Bu istidlal birkaç açıdan hatalıdır. İlk olarak; hadislerin arasını cem etme ihtimali varsa nesh iddia-

c. İmama Yetişmek İçin Acele Etmemelidir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaz için kamet getirildiğinde namaza aceleyle koşarak gelmeyin. Tam bir vakar ve sükûnet içinde yürüyerek gelin; yetişebildiğiniz kadarını kılın, yetişemediğiniz kısmı ise daha sonra tamamlayın." [169]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nehyin illetini hadisin bir rivayetinde şöyle açıklamıştır:

"Sizden biri namaza yöneldiğinde o namazdadır." [170]

Bu namaz fıkhının asıllarındandır. Namaza yönelen kişi, namazda gibidir.

Sa'd ibni İshâk'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Sumâme El-Hannât mescide giderken Ka'b ibni Ucre ile karşılaştılar. Ebû Sumâme diyor ki: 'Ka'b ibni Ucre beni parmaklarımı birbirine geçirmiş durumda gördü ve beni böyle yapmaktan yasakladı ve şöyle dedi: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Kim güzelce abdestini alır namazı kastederek evinden çıkarsa, parmaklarını birbirine kenetlemesin çünkü o namazda gibidir.' '" [171]

Namaza hazırlık namazın öncesinde başlar. Abdest alırken, namaza yürürken o ruh hâlinde olmak gerekir. Namaza yetişmek için acele eden

---

sında bulunulmaz. Zira iki delille amel etmek, delillerden biri ile amel edip diğerini ihmal etmekten daha evladır.

İkincisi; nesh için hangisinin önce hangisinin sonra olduğu bilinmelidir. Burada tarih bilinmemektedir.

Üçüncü olarak; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hastalık hâlinde cemaatin ayakta olduğunu fark etmemiş olabilir.

Dördüncü olarak; namaza oturarak başlayan imamın ardında oturulacağı, ayakta başlayıp sonradan oturan imamın ardında ayakta kılınabileceği şeklinde anlaşılabilir.

Beşinci olarak; iki imamla namaz kılınması onun (sallallahu aleyhi ve sellem) hususiyetlerinden olabilir.

Altıncı olarak; yasağın tahrim belirtmediğini yani cevazın beyanı için ahir ömründe böyle davranmış olabilir.

Görüldüğü gibi ihtimaller çoğaltılabilir. Oysa imamın arkasında oturmayı emrettiği hadisler açık ve ihtimallere kapalıdır. Hâliyle oturarak namaz kılan imamın arkasında oturarak namaz kılmak evla olandır. Ahir ömründeki uygulama; 'Vakîatu'l Ayn/Genelleştirilmeyecek özel bir olay kabul edilebilir veya yasağın haramlık değil mekruhluk ifade ettiğine delil alınabilir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

169. Buhari, 908; Müslim, 602

170. Müslim, 602

171. Ebu Davud, 562; Tirmizi, 386

dünyalık bir işe koşuyormuş gibi telaşa kapılır. Bu da namazda korumak zorunda olduğu huşû, sükûnet ve vakar gibi kalp hâllerine aykırıdır.

d. Namaz İçinde İmamın Önüne Geçmemelidir

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz başını imamdan önce kaldırdığı takdirde başının Allah tarafından eşek başına döndürülmesinden veya şeklinin Allah tarafından eşek şekline sokulmasından korkmaz mı?" [172]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir gün bize namaz kıldırdı. Namazı bitirdiğinde yüzünü bize döndü ve şöyle buyurdu: 'Ey insanlar, ben sizin imamınızım. Bu nedenle ne rükûda ne secdelerde ne de namazdan çıkmada benden önce davranmayınız. Şüphesiz ki ben, sizi önümden de arkamdan da görürüm. Muhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer benim gördüklerimi sizler görmüş olsaydınız, az güler çokça ağlardınız.'

Oradakiler, 'Ey Allah'ın Resûlü, ne görmüştün?' dediler.

O da, 'Cenneti ve cehennemi' buyurdu." [173]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) imamın önüne geçmeyi yasaklaması ve bu fiili ağır bir dille kınaması, **kasıtlı olarak** imamın önüne geçmenin büyük günahlardan olduğunu göstermektedir. Genelde aceleci insanlar bu hataya çokça düşmektedir. [174]

---

172. Buhari, 691; Müslim, 427

173. Müslim, 426

174. Başın eşek başına çevrilmesi hakkında âlimlerimiz iki farklı yorum yapmışlardır:

• Bazı âlimler hadisi zâhiri üzere almış ve imamın önüne geçmenin cezası (mesh) yani suretin değiştirilmesidir demişlerdir. (Fethu'l Bârî, 691 No.lu hadis şerhi)

Şu âna kadar bunun gerçekleşmemiş olmasını şöyle açıklamışlardır: "Hadis cezayı zikretmiş, bu cezanın ne zaman vuku bulacağını zikretmemiştir. Birçok hadiste kıyamet öncesinde bazı insanların domuz ve maymunlara çevrileceği haber verilmiştir."

Âişe Annemizden (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Bu ümmetin kıyamete yakın zamanlarında topluca yere batma, kılık değiştirilme ve patlamalar meydana gelecektir.'

Âişe diyor ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Aramızda salih insanlar olduğu hâlde yine helak olur gider miyiz?' dedim.

e. Abdestini Güzelce Almalı, Kıraati Düzgün Yapmalıdır

Cemaat içinde bulunanların olumlu ve olumsuz hâlleri imam üzerinde etkilidir.

Ebû Revh El-Kelâî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bize namaz kıldırdı. Namazda Rûm Suresi'ni okudu. Bir kısmını karıştırdı. Dedi ki: 'Şeytan bize namaza abdestsiz olarak gelen kimseler nedeniyle kıraati karıştırttı. Namaza geldiğiniz zaman abdestinizi güzelleştirin.' " [175]

Hadiste görüldüğü gibi imamın namazıyla cemaatin namazı arasında manevi bir bağ vardır. Cemaatin abdest (ve diğer namaz adabında) dikkatsizlikleri imamın namazını olumsuz etkilemektedir.

f. Bir Hata Gördüğünde İmamı Uyarmalıdır

İmam namaza dair bir hata yaptığında cemaat uyarmalıdır. Erkekler "Subhanallah" diyerek, kadınlar ellerini birbirine vurarak uyarıda bulunurlar.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Tesbîh (Subhânallah demek) erkekler, el çırpmak kadınlar içindir." [176]

Câbir'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Evet, çirkin durumlar ortaya çıktığı vakit.' buyurdu." (Tirmizi, 2185)

Yine derler ki: "Nadiren de olsa bazı insanların başının eşek başına dönüştüğü nakledilmiştir." (Tuhfetu'l Ehvezî, 582 No.lu hadis şerhi)

• Bir grup âlim hadisteki tehdidi mecâzî olarak kabul etmiş, eşeğin aptallıktan kinaye olduğunu söylemişlerdir. Namazda imamın önüne geçen aptallara özgü bir davranışta bulunmuştur. Zira imam kendine uyulsun diye imam kılınmıştır. Bu davranışa mukabil, amelinin cinsinden, ceza verilerek aptallığı arttırılmıştır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Namazda imamın önüne geçenin perçemi/kontrolü şeytanın elindedir." (Muvatta, 245)

Eşeğin aklı yoktur ve kontrolü sahibinin elindedir. Namazda imamın önüne geçen kontrolünü şeytanın eline vermiştir. Bu yönüyle de eşeğe benzemektedir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Namazda acele eden ve acelesi sebebiyle namazın önüne geçen, ne yaparsa yapsın imamdan önce namazdan çıkamayacaktır. Bu yönüyle de aceleci aptal durumuna düşmektedir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

175. Ahmed, 15872

176. Buhari, 1203; Müslim, 422

"Şeytan namazımdan herhangi bir şey bana unutturursa erkekler 'Subhânallah' desin, kadınlar el çırpsın." [177]

g. İmam Kıraatte Yanlış Yaparsa Düzeltmelidir

İmam namaz fiillerinde veya kıraatinde hata yaparsa, hatayı düzeltmek mübahtır. İmam hatasını düzeltirken küçükten büyüğe doğru aşamalı müdahalede bulunur.

Önce erkekler "Subhânallah" diyerek, kadınlar ellerini sağ avuç içini sol elin dışına vurarak uyarıda bulunurlar.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Tesbîh (Subhânallah demek) erkekler, el çırpmak kadınlar içindir." [178]

Şayet imam bu uyarıyı anlamazsa, sözlü olarak uyarıda bulunulabilir.

Musevver ibni Yezîd El-Esedî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazda okurken bir kısım ayeti eksik okudu. Namaz bitince bir kimse, 'Ey Allah'ın Resûlü! Sen falan falan ayetleri terk ettin.' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Onu hatırlatmanız gerekmez miydi?' buyurdular.

Suleymân kendi rivayetinde o kimsenin, 'Ben o ayetin nesh edildiğini zannetmiştim.' dediğini ilave etmiştir." [179]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ayeti yanlış okuduğunda veya unuttuğunda bilenlerin uyarmasını teşvik etmiştir. Sahabe de namazda birbirlerini uyarmıştır.

Enes'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Allah Resûlü Dönemi'nde (yanlış okuduklarında) imamları uyarırdık." [180]

İbni Ömer (radıyallahu anh) Fâtiha Suresi'ni bitirdikten sonra ne okuyacağını unut-

177. Ahmed, 14654
178. Buhari, 1203; Müslim, 422
179. Ebu Davud, 907
180. El-Mustedrek, 1023

muş, birkaç defa besmeleyi tekrar etmiştir. Nâfi (rahimehullah) ona Zilzâl Suresi'nin ilk ayetini okuyunca, Zilzâl Suresi'yle kıraatını tamamlamıştır.[181]

Şayet cemaatten birinin imama müdahalesi iyice karıştırmasına neden oluyorsa, daha fazla zarar vermemek için uyarıyı sonlandırmak ve imamı kendi hâline bırakmak gerekir.[182]

Şayet imamı düzeltmenin yolu sözlü uyarıda bulunmaksa, sözlü uyarıda bulunarak hatanın anlaşılmasını sağlar.

Alkame'den (rahimehullah) şöyle nakledilmiştir:

"Abdullah ibni Mes'ûd, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kendilerine namaz kıldırdığını anlattı. (Alkame'nin rivayet ettiği ravi İbrâhîm, 'fazla mı yoksa eksik mi kıldırdığını hatırlamıyorum' demiştir.)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verince ona, 'Ey Allah'ın elçisi (sallallahu aleyhi ve sellem) namazla ilgili yeni bir gelişme mi oldu?' diye sordular.

O da, 'Böyle bir şey olmadı.' diye cevap verdi.

Sahabe, 'Şöyle şöyle namaz kıldırdın…' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ayaklarını büküp kıbleye yöneldi ve iki kez secdeye gitti, sonra selam verdi. Yüzünü bize çevirdikten sonra ise şöyle buyurdu:

'Eğer namazda bir değişiklik olsaydı elbette size haber verirdim. Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Nasıl ki siz unutuyorsanız, ben de unuturum. O hâlde unuttuğum zaman bana hatırlatın. İçinizden kim namazı konusunda şüpheye düşerse doğru olanı esas alıp ona göre namazını tamamlasın. Sonra selam verip iki kez secde etsin.' "[183]

Henüz namaz bitmemiş olmasına rağmen Allah Resûlü'nü uyarmış, namazı iki rekât kıldığını haber vemişlerdir.

181. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5787

182. Namazda kıraat hatalarını düzeltmeyi yasaklayan bir hadis rivayet edilmiştir.
Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Ey Alî! Namazda imamın takıldığı ayeti hatırlatma." (Ebu Davud, 908)
İmam Ebû Dâvud hadisi rivayet ettikten sonra, "(Tabiinden) Ebû İshâk, El-Harîsten yalnızca dört hadis işitmiştir. Bu hadis onlardan biri değildir." diyerek, hadisin isnadında kopukluk olduğuna ve zayıf olduğuna işaret etmiştir.

183. Buhari, 401; Müslim, 572

Mesbûkun Namazı

Cemaat namazı başladıktan sonra, birinci rekâtın rükûsundan sonra namaza katılana mesbuk (önüne geçilmiş) denir. Mesbukun özel hükümleri vardır.

A. Namaza Yetişmek İçin Acele Etmek Yasaklanmıştır

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Namaz için kamet getirildiğinde namaza aceleyle koşarak gelmeyin. Tam bir vakar ve sükûnet içinde yürüyerek gelin; yetişebildiğiniz kadarını kılın, yetişemediğiniz kısmı ise daha sonra tamamlayın." [184]

Ebû Bekre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldırırken mescide girmiştim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûya varmıştı. Bunun üzerine ben daha safa ulaşmadan rükûya gittim. Daha sonra bunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) anlattım. Bana şöyle dedi: 'Allah senin (namaza olan) düşkünlüğünü ve hırsını arttırsın, ama bir daha böyle yapma.' " [185]

B. Mesbûk Nerede İmama Yetişmişse Orada Namaza Girmelidir

Mesbûk namazın hangi aşamasında gelmişse acele etmeden safa girmeli ve imama hangi durumda yetişmişse namaza oradan devam etmelidir.

İbnu Ebî Leylâ ve Muâz ibni Cebel'den (radiyallahu anhum) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz cemaatle namaza gelir ve imamı hangi durumda bulursa imamın yaptığını aynen yapsın." [186]

Mesbukun, imamın hâl değiştirmesini beklemesi ve namaza öyle girmesi sünnete aykırıdır.

184. Buhari, 908; Müslim, 602
185. Buhari, 783
186. Tirmizi, 591

C. Mesbûk İhram Tekbiriyle Namaza Girmeli, Sonra İntikal Tekbiri Almalıdır

İhram tekbiri namazın rükunlarındandır. Mesbûk namaza ihram tekbiriyle girmelidir. Sonra istiyorsa sünnet olan intikal tekbirini getirebilir.

D. Mesbûk Yetiştiği Yeri Namazın İlk Rekâtı Kabul Etmelidir

Mesbûk, namaza yetiştiği rekâtı birinci rekât kabul eder, imam selam verdikten sonra eksik kalan rekâtları tamamlar. Çünkü Allah Resûlü "Yetiştiğinizi kılın, **kaçırdığınızı tamamlayın."**[187] buyurmuştur.

Örneğin; yatsı namazının üçüncü rekâtına yetişen mesbuk; üçüncü rekâtı birinci rekât saymalı, dördüncü rekâtı ikinci rekât kabul etmelidir. İmam selam verdikten sonra kılacağı iki rekâtı üçüncü ve dördüncü rekât saymalıdır.

Namazla ilgili karşılaştığı her soruda bu usule uygun davranmalıdır. Örneğin; imam selam verdikten sonra namaza devam eden mesbuk, üçüncü ve dördüncü rekâtları kılıyordur. Birileri ona uyup yeni bir cemaat inşa etse, mesbuk kıraati içinden yapacaktır. Zira yatsının son iki rekâtında kıraat sessiz yapılır.

Şayet akşam namazının son rekâtında imama yetişmişse, bu mesbuk için birinci rekâttır. Selamdan sonra kıldığı ikinci rekâtta teşehhüd yapacak, sonra üçüncü rekâtta tekrar teşehhüd yapacaktır. Böylece akşam namazında biri imamla, ikisi münferit olarak üç teşehhüd yapmış olacaktır.

Bunlar yalnızca birer örnektir. Mesbûk, namazla ilgili karşılaştığı tüm sorulara bu usul çerçevesinde cevap aramalıdır.[188]

187. Buhari, 908; Müslim, 602

188. Cumhur-u ulema hadisin "tamamlayın" ifadesinden yola çıkarak bu sonuca ulaşmıştır. Bir şeyin tamamlanması için baş tarafının yapılmış olması gerekmektedir. Bu da imamla kıldığı kısmı namazın başı, imamdan sonra kıldığı kısmı tamamlanan/ikmal edilen kısım kabul ederek mümkün olmaktadır.

Bir grup âlim hadisin bazı lafızlarında varid olan "yetiştiğinizi kılın, kaçırdığınızı **kaza edin**" (Buhari, 908; Müslim, 602) lafzıyla farklı bir görüş ortaya koymuşlardır. Buna göre mesbuk cemaatte kıldığı kısmı kılınmış sayacak, kaçırdığı kısmı selamdan sonra kaza edecektir. Yatsıya üçüncü rekâtta yetişen, imamla birlikte üçüncü ve dördüncü rekâtı kılmış kabul eder. Selamdan sonra birinci ve ikinci rekâtı kılıyor gibi davranır.

Bu yaklaşım iki yönden isabetli görülmemektedir:

• Çoğu ravi "tamamlayın" lafzını rivayet etmiştir. İmam Muslim "Temyîz" kitabında "kaza edin" lafzının vehm/yanılgı olduğunu söylemiştir. (Fethu'l Bârî, 636 No.lu hadis şerhi)

E. Kıyam ve Fâtiha Suresi'ne Yetişemeyen O Rekâtı Saymamalıdır

Fâtiha Suresi ve kıyam namazın rükunlarındandır. Kıyama ve Fâtiha Suresi'ne yetişemeyen o rekâta yetişmiş sayılmamalıdır. Rükû ve sonrasında imama yetişen, her halükârda namaza girmelidir. Ancak bir sonraki rekâtı, yani Fâtiha Suresi'ni okuduğu rekâtı birinci rekât saymalıdır.

Ebû Hureyre (radiyallahu anh) şöyle der: "Rekâta yetişen secdeye (rekâtın tümüne) yetişmiştir. Kim de Ummu'l Kur'ân'ı (Fâtiha Suresi'ni) kaçırmışsa çok hayır kaçırmıştır."[189]

Buhârî (rahimehullah) "El-Kırâetu Halfe'l İmâm" kitabında Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle nakleder:

"İmama ayakta yetişmedikçe rekâta yetişmiş olmazsın."[190]

Muhaddislerden İmam Buhârî (rahimehullah), İbni Huzeyme (rahimehullah) ve İbni Hazm (rahimehullah) bu görüşü savunmuşlardır.[191]

Konu hakkında sahih ve sarih/açık bir nas varid olmadığından; asıllara dönmek durumundayız. Bu konu hakkında asıl; kıyam ve Fâtiha Suresi'nin rükun olduğu ve rüknun yapılmadığı rekâtın geçerli olmayacağıdır.[192]

• Bu lafzı sahih kabul edecek olsak dahi, şer'i ıstılahta "kaza" bir şeyi yapmak, bitirmek anlamında da kullanılır. "Namaz bittiğinde yeryüzünde yayılın/dağılın…" (62/Cuma, 10) bunun örneklerindendir. Ayrıca imamla son iki rekâtı kılanın, imamdan sonra tekrar son teşehhüdü yapması bunun delillerindendir. Şayet üç ve dördüncü rekâtı kılmış sayılsa ve imamdan sonra bir ve ikinci rekâtı kaza edecek olsa son teşehhüdü yapmasına gerek kalmazdı. (aynı yer)

• Derim ki: sahabeden Ömer, Alî , Ebû Derdâ (radiyallahu anhum) namaza yetişilen yerin namazın başı sayılmasını söylemişlerdir. (Es-Sunenu'l Kubrâ, 3631-3632)

189. Muvatta, 18

190. El-Kırâetu Halfe'l İmâm, Buhari, 18

191. bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 591 No.lu hadis şerhi

192. Şunu belirtmeliyiz ki bu konu başta sahabe arasında daha sonra fukaha arasında ihtilaf konusu olmuştur.

• Sahabeden Ebû Hureyre (radiyallahu anh) kıyamda imama yetişmeyenin Fâtiha Suresi'ni okumadığından rekâta yetişmemiş olacağını söylemiştir. Buna mukabil İbni Mes'ûd (radiyallahu anh) rükûda imama yetişenin o rekâta yetişmiş sayılacağını söylemiştir. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 2578)

Sahabe bir konuda ihtilaf etmişse görüşleri hüccet değildir; nassa dönmek gerekir.

• Konu hakkında sarih/açık ancak sahih olmayan naslar varid olmuştur.

"…Rükûya yetişmemişseniz secdeye yetiştiğiniz rekâtı saymayın." (Es-Sunenu'l Kubrâ, 2579)

Zehebî (rahimehullah) şöyle der: "Bu rivayet mürseldir; ayrıca mursil (sahabeyi atlayarak direkt Nebi'den nakleden) meçhuldur." demiştir. Rivayet açık olsa da iki illet nedeniyle zayıftır.

• Konu hakkında sahih ancak konuya delaleti açık olmayan rivayetler vardır.

F. Mesbûk, Mesbuka İmam Olur mu?

Namaza sonradan gelen biri, imam selam verdikten sonra kalkar ve namaza devam eder.

Bu sırada cemaate gelen biri onu imam kabul edip namaza başlayabilir. Böylece mesbuk, mesbuka imam olmuş olur. Şer'î açıdan buna engel bir durum yoktur.

G. Mesbuklar Arasından Biri İmam Olabilir mi?

İmam selam verdikten sonra mesbuk olanlar namaza devam eder. Bu durumda namaza devam eden mesbuklar cemaatinden biri öne geçip namaza imam olabilir mi?

Bu soruya olumsuz cevap vermek yaygın görüş olsa da; şer'an buna engel bir durum yoktur. Zira imam namazdan çıktığında cemaatten birinin onun yerine geçip imam olduğu şer'an sabittir. Ömer (radiyallahu anh) şehit olduğunda cemaatten Abdurrahman ibni Avf (radiyallahu anh) imam olmuş ve namazı tamamlanmıştır.[193]

Bu da ihtiyaç hâlinde cemaatten birinin imam olabileceğini göstermektedir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Ebû Bekre (radiyallahu anh) şöyle demiştir:

"Bir defasında Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldırırken mescide girmiştim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûya varmıştı. Bunun üzerine ben daha safa ulaşmadan rükûya gittim. Daha sonra bunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) anlattım. Bana şöyle dedi: 'Allah senin (namaza olan) düşkünlüğünü ve hırsını arttırsın, ama bir daha böyle yapma.'" (Buhari, 783)

Hadis sahih olsa da konuya delaleti açık değildir.

- Zira Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûya yetişeni rekâta yetişmiş saydığı veya Ebû Bekre'nin (radiyallahu anh) o rekâtı tekrar kılmadığına dair hadiste bir alamet yoktur.
- Bu rekâta yetişmiş olduğunu varsaysak bile bu onun bilmiyor oluşu ve ancak, hükmü öğrendikten sonra sorumlu olması söz konusudur.
- Tüm bunlardan önemli olan Allah Resûlü'nün, Ebû Bekre'yi uyarması ve bu fiili yasaklamasıdır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yasağı üzerine hüküm bina etmek doğru olmasa gerektir. (Delillerin tafsilatlı değerlendirmesi için bk. El-Muhallâ, 2/274, 362. Mesele)

Sonuç olarak; kıyam ve Fâtiha Suresi'nin rükun oluşu kat'i delillerle sabittir. İmama rükûda yetişenden bu rükunların düşeceği, bu iki rüknu yapmadan da rekâta yetişmiş sayılacağı görüşü içinde benzer kuvvette delile ihtiyaç vardır. Kat'î delillerle sabit olan bir şey ancak kat'i delillerle düşer: Konuya dair kat'i delil şöyle dursun, konuya delaleti açık sahih bir delil yoktur. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; kıyamda Fâtiha Suresi'ni okuyacak kadarına yetişmeyen o rekâtı kılmamış saymalıdır.

193. bk. Buhari, 3700

H. Ratip İmam Mesbûk Duruma Düşerse Nasıl Yapar?

Meşru otorite tarafından atanan ratib imam mesbuk durumuna düşebilir. Bu durumda cemaate uyup Me'mûm olarak mı namazı tamamlayacak, imamlığa geçip namazı imam olarak mı kıldıracaktır?

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda iki ayrı uygulaması vardır:

• Birinci rekâtta cemaate yetişmişse istiyorsa cemaate uyarak namazı tamamlar. İstiyorsa imam olur.

Buhârî (rahimehullah) bu duruma şöyle istidlalde bulunur:

"Bir Kimse İnsanlara İmamlık Yapmak İçin Namaza Girer ve Ardından da Asıl Vazifeli Olan Birinci İmam Gelirse Bu Durumda İlk Namazı Başlatan İmam Geri Çekilebilir veya Çekilmeyip Namazı Kıldırabilir. Her İki Durumda da Namazı Caiz Olmuştur Babı

Bu konuda Âişe'nin, Nebi'den rivayeti vardır.

(684) Sehl ibni Sa'd Es-Sâidî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: 'Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Amr ibni Avfoğullarını barıştırmak, aralarını bulmak üzere onların mahallesine teşrif etmişlerdi. Namaz vakti yaklaşınca müezzin, Ebû Bekir'e gelerek, 'Sen insanlara namazı kıldırır mısın, namaz için kamet getireyim mi?' diye sordu. Ebû Bekir bu teklifi kabul edip namazı kıldırmaya başladı. Cemaat bu şekilde namaz kılarken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi ve safları yararak ilk safa kadar ulaştı. Bunun üzerine cemaat ellerini çırpmaya başladı.

Ancak Ebû Bekir bu duruma hiç aldırış etmiyor, dönüp bakmıyordu bile. Cemaat daha şiddetli bir şekilde ellerini çırpmaya devam edince dönüp baktı ve Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) gördü. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, yerinde kal ve namazı kıldırmaya devam et, anlamında işaret buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir ellerini kaldırıp Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamdetti ve ilk safa girinceye kadar geri çekildi. Ebû Bekir ilk safa girince Resûlullah öne geçip namaz kıldırdı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirdikten sonra Ebû Bekir'e,

'Sana önde kalıp namaza devam etmeni işaret ettiğim hâlde niçin geri çekildin?' diye sordu.

Ebû Bekir şu cevabı verdi: 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) önünde namaz kıldırmak Ebû Kuhâfe'nin oğlunun haddi değildir…'

Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cemaate dönüp şöyle buyurdu: 'Size ne olduğunu anlayamadım, bu el çırpma işini ne kadar çok abarttınız … Namazla ilgili olarak herhangi bir kuşkuya düşüp imamı uyarmak istediğinizde tesbih getirin. Eğer tesbih getirirseniz, imamın dikkatini çekmiş olursunuz ve böylece hata düzeltilir. İmamı uyarmak için el çırpmayı kadınlar yapsın.' "[194]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ihram tekbirinden sonra, cemaat kıyamdayken namaza yetişmiştir. Ebû Bekir (radiyallahu anh) gerilemiş ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mesbuk olarak geldiği namaza imam olarak devam etmiştir.[195]

- Cemaate ikinci rekâtta yetişmek.

Muğîre ibni Şu'be'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Tebûk Gazvesi'nde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraberdim. Sabah namazından önce Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yolunu değiştirdi. Ben de değiştirdim. Hemen devesini çöktürdü, tuvalet ihtiyacını giderdi ve geldi. Ben de su kabından eline su döktüm, önce ellerini sonra yüzünü yıkadı. Kollarını sıvamaya çalıştı, cübbesinin yenleri dar olduğu için ellerini cübbesinin altından çıkardı ve dirseklerine kadar yıkadı. Sonra başını mesh etti. Daha sonra mestleri üzerine mesh etti. Devesine bindi, birlikte yola koyulduk ve insanları namaz kılarken bulduk. Abdurrahman ibni Avf'ı imamlığa geçirmişler, o da vakti geldiği için onlara namaz kıldırmaya başlamış. Onları sabah namazının bir rekâtını kılmış bulduk. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza durup müminlerle birlikte saf oldu. Abdurrahman'ın arkasında ikinci rekâtı kıldı. Abdurrahman selam verince Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ayağa kalktı ve namaza devam etti. Müslimler telaşlanıp 'Subhânallah' deyip durmaya başladılar.

194. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 48. Bab

195. Bazı âlimler bu durumu Allah Resûlü'nün (aleyhi's-selâm) hususiyetlerinden saymış ve bunun caiz olmadığına icma nakletmişlerdir. (bk. Et-Temhîd, 21/104) Bu istidlal biçimi hatalıdır; zira, görüldüğü gibi Buhârî (rahimehullah) bunun caiz olduğunu söylemiş, bunu Allah Resûlü'ne (aleyhi's-selâm) has saymamıştır. Ayrıca İbni Hacer (rahimehullah) bunun Şâfiî mezhebinde caiz olduğunu söyleyerek icma iddiasını nakzetmiştir. (Fethu'l Bârî, 684 No.lu hadis şerhi)

Şunu eklemek isterim; Fıkhi konularda icma iddiasında âlimlerin mütesahil davrandığı, çoğu zaman ihtilaf olan konuda icma naklettikleri bir gerçektir. (Ayrıca bk. İcmanın Nasla Çatışması Durumunda İzlenecek Metod, Tevhid Dergisi, S 46, s. 7; İcma nedir?, Halis Bayancuk. Seminer videosuna ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Çünkü namaza Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) önce başlamışlardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verince 'doğru hareket ettiniz' ve 'güzel yaptınız' buyurdu."[196]

Allah Resûlü bir rekâtı kaçırınca, imamete geçmemiş, cemaate uymuştur. Zira bu durumla bir önceki durum arasında fark vardır. Bir önceki durumda ilk rekâtta namaza yetişmiştir. Onun namazıyla cemaatin namazının bitiş noktasında farklılık yoktur. Ancak burada ikinci rekâtta namaza yetişmiştir. Şayet imam olsa; cemaate bir rekât kıldıracak; imam bir rekât kılmış olacak cemaatse iki rekât kılmış olacaktır. İmam kalkıp bir rekât daha kılmak zorundadır. Bu durumda cemaat de kalksa bir rekât fazladan kılmış olacaklardır. Oturup bekleseler imama uyma emrine muhalefet etmiş olacaklardır. Hâliyle her iki durumda da bir kafa karışıklılığı olacaktır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu durumu gözetti mi bilmiyoruz. Zira buna delalet eden bir ifade rivayette geçmiyor. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulaması nas, yorum bize aittir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Cemaat Namazı ve Saf Ahkâmı

Cemaatle kılınan namazın bir parçası da saf düzeni ve bu düzene ait hükümlerdir. Sünnette sabit olan hükümler şunlardır:

A. Namaza Başlamadan Saflar Düzeltilmelidir

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Safları iyice düzeltin. Çünkü safları düzeltmek namazın tam anlamıyla ikame edildiğini gösteren unsurlardan biridir."[197]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Safı ikame ediniz. Çünkü safın ikamesi, namazın güzelliğindendir."[198]

Şer'î anlamda safın düzeltilmiş olması için şunların yapılması gerekmektedir:

196. Müslim, 274; Ebu Davud, 149
197. Buhari, 723; Müslim, 433
198. Buhari, 722; Müslim, 435

• **İlk safı tamamlamak ve safta kenetlenmek**

Câbir ibni Semure'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide girdi ve 'Ne oluyor da ben sizleri, yerinde duramayan hırçın atların kuyrukları gibi ellerinizi kaldırmış görmekteyim! Namazda sakin olunuz.' buyurdu. Sonra yine bizim yanımıza çıkmış ve bizi halkalar hâlinde görmüştü. Bunun üzerine, 'Neden sizleri, dağınık bir şekilde cemaat olmuş görüyorum.' buyurdu. Sonra yine bizim yanımıza çıktı ve, 'Meleklerin, Rabbleri huzurunda saf tutukları gibi siz de saf tutsanız olmaz mı?' buyurdu.

Biz de, 'Ey Allah'ın Resûlü, melekler Rabbleri huzurunda nasıl saf tutarlar?' dedik.

O da, 'Önce birinci safı tamamlarlar, safta birbirlerine yapışırcasına sıkı dururlar.' buyurdu."[199]

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kılacağımız namaz için kamet getirilmişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yüzünü bize dönerek şöyle buyurdu: 'Saflarınızı iyice düzeltin, aranızda hiçbir boşluk bırakmayacak şekilde biribirinize kenetlenin. Zira ben sizi arkamdan da görüyorum.' "[200]

Berâ' ibni Âzib'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) saflarımızın arasına girer bir uçtan bir uca göğüslerimize ve omuzlarımıza dokunarak bizi doğrultur ve şöyle buyururdu, 'İleri geri eğri büğrü durmayınız ki kalplerinizde anlaşmazlık meydana gelmesin. Allah ve melekler ilk saftakilere rahmet ve istiğfar ederler.' "[201]

• **Omuz, diz ve topukları birleştirmek**

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Saflarınızı düzgün tutun. Çünkü ben sizleri arkamdan da görüyorum.'

199. Müslim, 430
200. Buhari, 719
201. Ebu Davud, 664; Nesai, 810

Enes (radiyallahu anh) şöyle devam etti:

'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bu emri dolayısıyla her birimiz omuz omuza verir ayaklarımızı birbirimizin ayaklarına değdirirdik.' "[202]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Saflarınızı düzeltiniz, omuzlarınızı bir hizaya getiriniz, boşlukları kapatınız, kardeşlerinize elinizle ve dilinizle yumuşak davranınız."[203]

- **Namaz kılanlar arasında tüm boşluklar kapatılmalıdır**

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Saflarınızı sıklaştırınız ve birbirine yaklaştırınız, boyunlarınız bir hizada olsun."[204]

Saflar arasında boşluk oluyorsa, namaz içinde de olsa yürüyerek boşluğu doldurmalıdır.

Berâ' ibni Âzib'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah ve melekleri ilk safta olanlara rahmet ve dua ederler. Kişiyi bir saf ileri götüren adımdan daha sevimli bir adım yoktur."[205]

- **İki saf arası birbirine yakın olmalıdır.**

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Saflarınızı sıklaştırınız ve birbirine yaklaştırınız, boyunlarınız bir hizada olsun."[206]

- **Safları kesecek şeylerden sakınılmalıdır.**

Abdulhamid ibni Mahmûd'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir cuma günü Enes ibni Mâlik ile beraber namaz kıldım. Kalabalık ve

202. Buhari, 725
203. Ebu Davud, 666
204. Ebu Davud, 667
205. Ebu Davud, 543
206. Ebu Davud, 667

izdihamdan dolayı direklerin arasına sürüklendik, direklerin hizasında direklerin arasında olmamak için kimimiz ileriye kimimiz de geriye geçtik.

(Namaz bitince) Enes şöyle dedi: 'Biz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında (direklerin safı kesmesinden) sakınırdık.' "[207]

Direk/kolon/sütun gibi şeyler arasında saf tutmak yanlıştır. Zira direkler safların arasını kesmektedir.

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Kim bir saftaki boşluğu doldurursa Allah ona rahmetiyle yaklaşır. Kim de bir safta boşluk bırakırsa Allah da o kimseden rahmetini keser."[208]

Saflar arası boşluklar kapatılır, saf araları birbirine yakınlaştırılır; dizler, topuklar ve omuzlar birleştirilirse saflar düzeltilmiş olur.

B. Safları Düzeltmenin Önemi

• Safların düzeltilmesi önemlidir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sonrasında Râşid Halifeler safları düzeltmeden namaza başlamazlardı.

Nu'mân ibni Beşîr'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü mızrağın sapını düzeltir gibi saflarımızı düzeltirdi. Bizim iyice anladığımızı görünceye kadar böyle yaptı. Bir gün mescide geldi ve namaz için durdu.

Tekbir getirecekken göğsü saftan taşmış bir adam gördü ve dedi ki: 'Ey Allah'ın kulları! Ya saflarınızı iyice düzeltirsiniz veya Allah (celle celaluhu) yüzlerinizi tersine çevirecektir.' "[209]

Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni'l Hattâb safların düzeltilmesini emrederdi. Gelip de düzeldiği haberi kendisine verilince tekbir alırdı."[210]

207. Ebu Davud, 673; Tirmizi, 229
208. Nesai, 819
209. Buhari, 717; Müslim, 436
210. Muvatta, 434

Mâlik ibni Ebî Âmir'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, Osmân ibni Affân ile beraberdim. Namaz başladı. Ben ise bana tahsisat bağlaması için onun ile konuşuyordum. Ben konuşuyordum, o ise ayakkabısı ile çakıl taşlarını düzlüyordu. Sonunda safları düzeltmek ile görevlendirdiği adamlar geldi. Safların düzeldiğini haber verdiler.

Bana, 'Safa geç ve düz dur.' dedi ve tekbir aldı."[211]

• Safların düzeltilmesi namazın tamamlanması ve güzelleşmesi için önemlidir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Safları iyice düzeltin. Çünkü safları düzeltmek namazın tam anlamıyla ikame edildiğini gösteren unsurlardan biridir."[212]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Safı ikame ediniz. Çünkü safın ikamesi, namazın güzelliğindendir."[213]

• Safların düzeltilmesi önemlidir; zira saf düzeninin kalpler üzerinde etkisi vardır.

Nu'mân ibni Beşîr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ya saflarınızı iyice düzeltirsiniz veya Allah (celle celaluhu) yüzlerinizi tersine çevirecektir."[214]

Yine Nu'mân ibni Beşîr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü bize namaz kıldırdı. Namazdan önce göğsü saftan dışarı çıkmış birini gördü ve şöyle dedi: 'Saflarınızı düzeltin. Saflarda ihtilaf etmeyin, yoksa kalplerinizin arasına da ihtilaf girer.' "[215]

211. Muvatta, 435
212. Buhari, 723; Müslim, 433
213. Buhari, 722; Müslim, 435
214. Buhari, 717
215. Ahmed, 18435

İslam inancına göre iman; kalbin tasdiği, dilin sözü ve organların amelidir. Bu esas gereği kalpte olan, zahirî amelleri; zahirî ameller de kalbi etkilemektedir.[216]

• Saflar düzensiz olduğunda şeytan araları doldurmakta ve kalpler arasında ihtilaf tohumları ekmektedir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Saflarınızı sıklaştırınız ve birbirine yaklaştırınız, boyunlarınız bir hizada olsun."[217]

Yüce Allah tamamlanmamış/kesik safları, bir ceza olarak kesmekte, kalpler arasına ayrılık, kopukluk sokmaktadır.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayetedildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Kim bir saftaki boşluğu doldurursa Allah ona rahmetiyle yaklaşır. Kim de bir safta boşluk bırakırsa Allah da o kimseden rahmetini keser."[218]

---

216. Kalbin organları etkilediğine dair şu delilleri zikredebiliriz:

"Bilmeyenler: 'Allah'ın bizimle konuşması ya da bize bir ayetin gelmesi gerekmez miydi?' dediler. **Onlardan öncekiler de benzer sözler söylediler. Kalpleri birbirine benzedi.** Biz, yakinen inanan bir topluluk için ayetlerimizi açıklamışızdır." (2/Bakara, 118)

Bu ayete göre kalpleri benzeyenlerin sözleri de birbirine benzemektedir. Bu da kalp durumunun söz üzerindeki etkisini göstermektedir.

Nu'mân ibni Beşîr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"…Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki o düzgün olursa bütün vücut düzgün olur, o bozuk olursa bütün vücut bozuk olur. Dikkat edin! O et parçası kalptir." (Buhari, 52; Müslim, 1599)

Amellerin kalbi etkilediğine dair şu delilleri zikredebiliriz:

"Sözlerini bozmaları sebebiyle onlara lanet ettik ve kalplerini katı kıldık. Kelimeleri yerinden oynatarak tahrif ediyorlar. (Ayrıca) emrolundukları şeyden paylarına düşen (ameli) terk ettiler. Onların azı hariç sürekli olarak onlardan ihanet görürsün. (Buna rağmen) affet ve hoş gör. (Çünkü) Allah, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları sever." (5/Mâide, 13)

Söz bozmak kalplerin katılaşmasına neden olmuştur.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kul bir hata işlerse kalbine siyah bir nokta konulur. Şayet o günahtan el çeker, bağışlanma diler, tevbe edip Allah'a dönerse kalbi cilalanır. Eğer bunları yapmaz günah ve hataya devam ederse siyah nokta artırılır ve netice de bütün kalbini kaplar. İşte Allah'ın Muttaffifîn Suresi 14. ayetinde, 'Yaptıkları yüzünden kalpleri pas tutmuştur.' diye anlattığı pas işte budur." (Tirmizi, 3334)

İşlenen günahlar kalbi lekelemiş, kirletmiştir. Ayrıca okuduğumuz babın hadisleri de zâhirî amellerin kalp üzerindeki etkisine delildir.

217. Ebu Davud, 667

218. Nesai, 819

C. Safları Düzeltmek İmamın Sorumluluğundadır

Safları düzeltmek imamın sorumluluğundadır. Bunu bizzat kendi yapabileceği gibi -evla olan budur- bir görevli tayin edip safları düzeltebilir.

Saf düzeniyle ilgili bir yanlışı namazdan önce düzeltebileceği gibi, namaza durduktan sonra da düzeltebilir. Yukarıda namaza başlamadan önce saf düzeltme örneklerini okuduk. Namaza başladıktan sonra saf yanlışlarını düzeltmeye dair şu örnekleri verebiliriz:

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), rahatsızlanmıştı. Kendisi oturur vaziyette iken onun arkasında namaz kıldık. Ebû Bekir de (radiyallahu anh) cemaate Peygember'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tekbirini duyuruyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir ara bize baktı bizim ayakta olduğumuzu gördü. **Bize işaret etti, biz de oturduk** ve kendisine uyarak oturarak namaz kıldık."[219]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece Meymûne'nin yanında kaldım. Peygember (sallallahu ve sellem) namaza kalktı… Ben de kalktım, abdest aldım. Namaz kılmak için kalkınca ben de sol tarafında durdum. **Kulağımdan tutup sağ tarafına doğru çekti…**"[220]

"Allah Resûlü (sallallahu ve sellem) ile yürümeye devam ettik… Resûlullah (sallallahu ve sellem) namaz kılmaya durdu… Sonra gidip Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) soluna durdum. **Elimden tutup sağına gelene kadar beni döndürdü.** Sonra Cebbâr ibni Sahr geldi abdest alıp Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) soluna durdu. Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerimizden tutup gerisinde duracağımız vaziyete gelene kadar bizi itti…"[221]

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) akşam namazını kılıyordu, ben de gelip onun solunda namaza durdum, o da beni çekerek sağ tarafına durdurdu."[222]

Örneklerin her birinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaza durduktan sonra ce-

219. Müslim, 413
220. Buhari, 6316
221. Müslim, 3010
222. İbni Mace, 974

maate müdahale etmiştir. Kimi zaman işaretle kimi zaman fiilî olarak saf düzeninin sünnete uygun olmasını sağlamıştır.

D. İlk Safta İlim ve Fazilet Ehli Durmalıdır

Ebû Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namazda omuzlarımıza dokunur ve '(Saflarınızda) düzgün durunuz! Karma karışık durmayınız! Yoksa kalpleriniz de karma karışık olur. Benim arkamda da aklı başında olanlarınız, sonra (sırasıyla bu nitelikte) onlardan sonra gelenler, sonra (sırasıyla bu nitelikte) onlardan sonra gelenler dursun.' buyururdu."[223]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hemen arkasında duran safta seçkin sahabelerin durmasını isterdi. Elbette bunun birtakım hikmetleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- **İlk safın öğrenmesini sağlamak**

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulûllah (sallallahu aleyhi ve sellem) Muhâcir ve Ensâr'ın namazla alakalı hükümleri öğrenmeleri için namazda kendisine yakın durmalarından hoşlanırdı."[224]

İmam; toplumun ilim, kıraat ve fazilet yönünden en önde olanıdır. Cemaatin onun kıraatından, huşûsundan, namaz adabından öğreneceği şeyler vardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ilme meraklı, ileride sorumluluk üstlenecek ve insanlara örnek olacak kimselerin ilk safta olmasını istemiştir.

- **İmamı düzeltmeleri için**

İmam namaz ahkâmında veya kıraatte hata yaptığında uyarılır. İmama en yakın olan saf namaz ahkâmını bilen, kıraat hatalarını fark edebilecek insanlardan olursa, yanlışları düzeltme daha kolay olacaktır.

Abdurrahman ibni Ebzâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldı ve bir ayeti unuttu. Namazı bitirdiğinde,

'Ubey ibni Ka'b burada mı?' diye sordu.

223. Müslim, 432

224. İbni Mace, 977; Tirmizi, 228; muallak olarak

Ubey, 'Ey Allah'ın Resûlü, falanca ayet nesh mi edildi, yoksa unuttun mu?' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Unuttum.' buyurdu." [225]

Ubey ibni K'ab'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) insanlara namaz kıldırdı, (namazda) bir ayet eksik okudu. (Ben de onu uyardım. Namazdan sonra) 'Hanginiz kıraatımdan dolayı bana itiraz etti?' diye sordu. Ubey, 'Ben, ey Allah'ın Resûlü, şu şu ayeti okumayı terk ettin' dedim. Bunun üzerine Allah Resûlü 'Tahmin ettiğim gibi. Eğer kıraatımdan dolayı biri bana itiraz edecek olsa o da ancak sen olurdun' dedi." [226]

- **İmam bir özür nedeniyle namazı bırakacak olsa, ilk saftan biri imamete geçecektir. Hâliyle ilk safta, imamlık yapabilecek vasıfta insanlar olmalıdır.**

- **Cemaatin namazı imamın namazı üzerinde etkilidir. İmama en yakın safta, namaza dikkat eden kimseler olmalıdır.**

Ebû Revh El-Kelâî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bize namaz kıldırdı. Namazda Rûm Suresi'ni okudu. Bir kısmını karıştırdı. Dedi ki: 'Şeytan bize namaza abdestsiz olarak gelen kimseler nedeniyle kıraati karıştırttı. Namaza geldiğiniz zaman abdestinizi güzelleştirin.' " [227]

E. Saftan Birini Çekmek Caiz midir?

İlk safta namaz kılan ilim ve fazilet ehl-i namaza gecikebilir. Bu durumda arkada safa durup mu namazı kılmalı ilk saftan birini geri çekip her zamanki yerine mi geçmelidir?

Bu konuda Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) bize ulaşan bir uygulama yoktur. Bu sebeple genel naslar ışığında soruya cevap vereceğiz.

Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; birini saftan çekip yerine geçmek isabetli değildir. Çünkü;

225. Ahmed, 15365
226. Ahmed, 21281
227. Ahmed, 15872

• Allah Resûlü birini yerinden kaldırmayı, yerinden etmeyi yasaklamıştır. Böyle bir davranış kalpleri kıracak, Müslimler arasında soğukluk koyacak bir davranıştır.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir kişi bir başkasını oturduğu yerden kaldırıp sonra da kendisi oraya oturmaz."[228]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim oturduğu yerden kalkar sonra oraya tekrar dönerse bu yere o kimse daha hak sahibidir."[229]

• Böyle bir davranış tüm safların dikkatini dağıtacak, huşûyu bozacaktır.

• Karşıdaki kişi tepki verebilir ve Müslimleri birleştirsin diye kılınan namaz ara bozucu, kavga sebebi olabilir.

• Bu safların kesilmesine neden olur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) saf kesmeyi yasaklamıştır. Bu illete dayanarak bazı âlimler saftan adam çekmeyi haram saymıştır.[230]

228. Buhari, 6269; Müslim, 2177

229. Müslim, 2179

230. El-İhtiyârâtu'l Fıkhiyye, 1/210; Bir grup âlim saftan adam çekmeyi caiz görmüştür. Buna Ubey ibni Ka'b'ın (radiyallahu anh) davranışını delil almıştır.

Kays ibni Ubâd'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında ben mescidde ilk safta bulunuyordum. Bir adam beni arkamdan sertçe çekti ve benim yerime geçti. Nasıl namaz kıldığımı bilemedim. Namaz bitince bir de ne göreyim, beni çeken Ubey ibni Ka'b imiş. Bana şöyle dedi:

'Ey delikanlı! Allah, seni kötülüklerden korusun. Benim bu yaptığım Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bize bir emridir. Kendi arkasına durmamızı emrederdi sonra kıbleye dönerek üç defa, 'Kâbe'nin Rabbine andolsun ki Ehl-i Ukad helak olacaktır.' dedi ve şöyle ilave etti: 'Vallahi o cemaate değil o cemaati saptıran idarecilere yazıklar olsun.'

Ben, 'Ey Ebâ Ya'kûb, 'Ehl-i Ukad' ile neyi kastediyorsun?' diye sordum.

O da, 'İdareciler" diye cevap verdi." (Nesai, 808)

Ancak bu istidlal yerinde değildir. Zira;

• Bu münferit bir sahabe fiilidir ve münferit sahabe fiili hüccet değildir.

• Allah Resûlü "Saftan birini çekin." dememiştir. Ubey ibni Ka'b (radiyallahu anh) "İlk safta olun." emrini yorumlamıştır. Yorum isabetli olabileceği gibi hatalı da olabilir.

• Ubey ibni Ka'b ve bir grup sahabenin özel olarak ilk safta durmaları istenmiş, Allah Resûlü'nün emrine muhatab olmuşlardır. Ki; Ubey ibni Ka'b (radiyallahu anh) genci saftan çekmesini bu gerekçeyle izah etmiştir. Şayet bu rivayet delil olarak kullanılacaksa şuna delil olur: İmam birini görevlendirir ve ilk

F. Az Sayıda Cemaatin Saf Düzeni

• Şayet imamla birlikte bir kişi varsa; imamın sağ tarafında ve **imamla aynı hizada** saf tutar.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Abdullah ibni Abbâs'la (radiyallahu anh) namaz kıldığında İbni Abbâs (radiyallahu anh) sol tarafında saf tutmuştur. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) onu sağ tarafına almış ve kendisiyle aynı hizada olmasını sağlamıştır.[231]

Bir rivayette onu şöyle uyarmıştır:

" 'Ne oluyor sana! Ben seni hizama çekiyorum, sense (her seferinde) geriliyorsun.'

Bunun üzerine İbni Abbâs (radiyallahu anh) şöyle der: 'Sen, Allah Resûlü'yken kimsenin seninle aynı hizada durması yakışık olmaz.'

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah senin ilmini ve anlayışını arttırsın.' diye dua etmiştir."[232]

• Şayet imamla birlikte iki kişi namaz kılıyorsa imamın arkasında saf tutarlar.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nenem Muleyke, Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) onun için pişirdiği bir yemeğe davet etmişti.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yemeği yedikten sonra, 'Kalkın, size namaz kıldırayım.' dedi.

'Sıkça kullanılmaktan kararan bir hasırımız vardı, ona doğru yöneldim. Üzerine biraz su serptim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kalkıp namaza başladı. Ben ve yetim bir çocuk arkasında saf tuttuk. İhtiyar ninem ise, bizim arkamızdan namaza durdu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bize iki rekât namaz kıldırdı. Sonra yanımızdan ayrıldı.' "[233]

---

safta olmasını emrederse, o kişi birini çekip yerine geçebilir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

• Bu davranış yukarıda zikredilen; birini yerinden kaldırma, kalp kırma, tartışma yaşama ve saf kesme gibi problemlere neden olmaktadır. Bunların her biri şeriat tarafından yasaklanmıştır.

231. Buhari, 6316

232. Ahmed, 3060; Bazı âlimler; İmam, lugatta önde olandır. Buna göre, "İki kişi namaz kıldığında imam biraz önde olmalıdır." derler. Ancak şer'î delaleti Luğavî delaletin önündedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) beraber namaz kıldığı kişiyi hizasına çekmiştir. (bk. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 57. Bab)

233. Buhari, 380; Müslim, 658

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile yürümeye devam ettik… Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılmaya durdu… Sonra gidip Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) soluna durdum. Elimden tutup sağına gelene kadar beni döndürdü. Sonra Cebbâr ibni Sahr geldi abdest alıp Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) soluna durdu. Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerimizden tutup gerisinde duracağımız vaziyete gelene kadar bizi itti…"[234]

G. Kadınların Safı En Arkadadır

Kadınlar ister topluluk hâlinde ister tek olsunlar en arkada saf tutarlar.

Okuduğumuz hadis bu hükmün de delilidir. Enes'in (radiyallahu anh) ninesi en arkada saf tutmuştur.

H. Çocukların Safı

Çocukların safına dair sahih ve sarih bir nas varid olmamıştır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tüm uygulamaları; çocuklara yetişkin muamelesi yaptığı ve bir yetişkine nasıl davranıyorsa saf konusunda çocuklara aynı muamele yaptığı yönündedir.

Yukarıda okuduğumuz rivayetlerde bir çocuk olan İbni Abbâs'ı (radiyallahu anh) hemen yanında namaza durdurduğu;[235] Enes'in evinde namaz kıldığında Enes'i (radiyallahu anh) ve kardeşini hemen arkasında saf düzenine koyduğunu okuduk.[236] Bu örnekler onun (sallallahu aleyhi ve sellem), çocuklara ayrı, özel bir saf düzeni tayin etmediğini göstermektedir.[237]

234. Müslim, 3010; Abdullah ibni Mes'ûd (radiyallahu anh) iki kişiyle namaz kıldığında birini sağına birini soluna almıştır. (bk. Müslim, 534)

Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) fiili yanında sahabe fiili bir anlam ifade etmez. Ayrıca aynı rivayette İbni Mes'ûd "tatbîk" yapmıştır. (Rükûda elleri iki bacak arasında birleştirmek) Oysa tatbik daha sonra yasaklanmıştır. Olabilir ki bu saf düzeni tatbik gibi daha sonra neshedilmiştir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

235. bk. Buhari, 6316; Nesai, 804

236. bk. Buhari, 380; Müslim, 658

237. Bir grup âlim, ergen/yetişkin olmayan çocukların safta durmasını hoş karşılamamış, çocukların ayrı bir saf olarak erkeklerle kadınlar arasında saf tutması gerektiğini söylemişlerdir. Şu hadisi delil almışlardır.

Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Size Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını anlatayım mı? Namaz için kamet ettirir, önce erkekleri saf düzenine koyar, sonra çocukları onların arkasına saf düzenine yerleştirir, sonra kadınları da çocukların arkasına alırdı ve hepsine birden namaz kıldırırdı.'

Ebû Mûsâ devamında Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) namazını anlattı ve 'Namaz böyledir' dedi.

Ravilerden Abdula'lâ: 'Öyle zannediyorum ki Resûlullah: 'Ümmetimin namazı böylecedir.' buyurmuştu.' " (Ebu Davud, 677; Ahmed, 22896)

I. Safın Gerisinde Tek Namaz Kılmak

Safın gerisinde tek başına namaz kılmak yasaklanmıştır. Özrü olmaksızın saf arkasında tek başına namaz kılanın namazı iade etmesi istenmiştir.

Vâbisa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) safın arkasında tek başına namaz kılan bir kimse gördü ve namazı iade etmesini emretti."[238]

Alî ibni Şeybân'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Biz memleketimizden çıkıp Peygamber'in yanına geldik. Onun siyasi otoritesini kabul edip biat ettik. Arkasında namaz kıldık. Sonra arkasında tekrar bir namazı daha kıldık. O namazı bitirince safların arkasında tek başına namaz kılan birini gördü.'

Adam namazı bitirip gideceği zaman onun başına dikilerek şöyle buyurdu: 'Dön namazını tekrar kıl. Çünkü safın arkasında tek başına duranın namazı yoktur.' "[239]

Namaza Sonradan Gelip Safların Dolduğunu Gören Kişi Ne Yapar?

• Son safa sıkışmaya çalışır. Zira safları sıkılaştırmak, kenetlenmek Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) emridir.

• Safta yer yoksa öne geçip imamın yanında namaza durur. Allah Resûlü namaza sonradan katıldığı hastalık günlerinde safların arasından geçerek imamın yanında durmuştur.[240] Safların arasından geçmek namaza zarar vermez. Sütre babında geçtiği gibi imam cemaatin sütresidir.[241]

• Şayet safta yer yok ve imamın yanına geçemiyorsa en arkada, tek olarak namaz kılar. Zira bu özür sahibidir; Allah (celle celaluhu) hiç kimseye gücünden

Ancak hadisin isnadında Şehr ibni Havşeb vardır. Şehr ibni Havşeb hakkında konuşulmuştur.

Bir yerde çocukların özel bir safı var ve çocukların o safta durması örf hâlini almışsa, bunda bir beis yoktur.

Ancak bu -zayıf olması muhtemel- hadislere dayanarak saflardan çocuk toplamak doğru olmasa gerektir. Böyle bir uygulama Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) çocuklara yönelik sünnetine aykırıdır ve bu yalnızca çocukları mescidden ve namazdan soğutacaktır.

238. Ebu Davud, 682; Tirmizi, 230-231
239. Ahmed, 16297; İbni Mace, 1003
240. bk. Buhari 684; Müslim 421
241. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 1/618

fazlasını yüklemez. Yukarıda namazı iade etmesi istenen özrü olmayan, kendi isteği ile saf dışında namaz kılan kimse olsa gerektir.

• Arka saftan birini yanına çekebilir mi?

Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; arka saftan birini yanına çekmez. Bu konuda sahih bir nas yoktur. Arka saftan birini çekmeyi tavsiye eden rivayetler, muhaddisler tarafından tenkide uğramıştır.[242]

Ayrıca daha önce geçtiği gibi; böyle bir davranış; safları kesmek, insanı yerinden etmek, rahatsızlık vermek, tartışma ihtimaline neden olmak gibi şeriatın yasakladığı şeylere sebep olabilir.[243]

Allah (celle celaluhu) her şeyin en doğrusunu bilir.[244]

242. bk. Neylu'l Evtâr, 1124-1127 No.lu hadis şerhleri

243. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 411

244. Cumhur-u ulema saffın gerisinde tek kalmayı yasak kabul etmiş, ancak namazı bozmayacağını, iade etmeye gerek olmadığını söylemişlerdir. Gerekçeleri şunlardır:

• Bir grup âlim; iadeyi emreden Vâbisa ibni Ma'bed ve Alî ibni Şeybân (rahimehullah) hadislerini zayıf görmüşlerdir. İmam Şâfiî'nin (rahimehullah) "Bu hadisler sahih olsaydı gereğiyle hüküm verirdim." dediği nakledilmiştir. Oysa Şâfiî muhhadislerden Beyhakî (rahimehullah) (Neylu'l Evtâr, 1124-1127 No.lu hadis şerhleri) Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) (Fethu'l Bârî, 783 No.lu hadis şerhi) ve İbnu Huzeyme (Sahîhu İbni Huzeyme, 1569-1570) hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.

• Bir grup ulema, kadının saf gerisinde tek namaz kılıyor olmasını delil alarak, kadın ve erkeğin hüküm konusunda eşit olduğunu, bu davranışın namazı bozmayacağını söylemişlerdir. Deriz ki: daha önce defalarca geçtiği gibi kadın ve erkek şer'i ahkâm karşısında eşittir. Ancak şeriat kadın ve erkek arasını nas ile ayırırsa; hükümler ayrılır. Kadının saf gerisinde tek olarak namaz kılmasına müsaade eden şeriat, erkeğe yasak getirmiştir. Bu gayet anlaşılır bir durumdur. Zira kadının erkek saffına sıkışması, safları yararak imamın yanına geçmesi gibi bir seçeneği yoktur.

Muhaddislerden İbni Huzeyme (rahimehullah) bu istidlale şöyle cevap verir: " 'Erkeğin saf gerisinde tek namaz kılması; namazı bozar.' diyenlerin yanında da namazı bozmaz diyenlerin yanında da yasaktır. Kadının tek namaz kılması ise iki taife yanında da emredilmiştir. Nasıl olur da yasaklanan bir şey emredilen bir şeye kıyas edilebilir." (Fethu'l Bârî, 783 No.lu hadis şerhi)

• Bir grup âlim namazda yer değiştirme hadislerini delil almışlardır. Şöyle ki; İbni Abbâs (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) solunda namaza durmuştur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) **onu arkasından çevirerek** sağına almıştır. (bk. Buhari, 6316) Derler ki: "İbni Abbâs (radıyallahu anh) bir ân da olsa Nebi'nin gerisinde tek olarak namaz kılmıştır. Bu da saf gerisinde tek olarak namaz kılmanın namazı bozmadığını gösterir."

Saffın gerisinde hiçbir özrü olmaksızın tek namaz kılan biriyle, İbni Abbâs (radıyallahu anh) gibi şer'i bir özür sebebiyle bir saniyelik bir süre imamın arkasında kalanı kıyas etmenin yanlışlığı izahtan vareste olsa gerektir.

• Genel olarak Ebû Bekre hadisini delil almışlardır:

Ebû Bekre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldırırken mescide girmiştim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûya varmıştı. Bunun üzerine ben daha safa ulaşmadan rükûya gittim. Daha sonra bunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) anlattım. Bana şöyle dedi: 'Allah senin (namaza olan) düşkünlüğünü ve hırsını arttırsın, ama bir daha böyle yapma.' " (Buhari, 783)

J. Safların Mescid Dışına Taşması

Cemaat kalabalık nedeniyle mescidin dışına taşabilir. İmamla cemaat arasına perde/duvar/kat girebilir. Bu durumda ölçü; imamın sesini duymalarıdır. Örfen aynı mekânda sayılan imam ve cemaatin, aralarına engel girse de beraber namaz kılmalarında bir beis yoktur.

Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"İmam ile Cemaat Arasında Duvar veya Sütre Bulunması

Hasan El-Basrî (rahimehullah) şöyle demiştir: 'Namaz kılarken imamla aranızdan bir ırmak bile geçse bunun namaza bir zararı olmaz.'

Ebû Miclez şöyle demiştir: 'Kişi imamın getirdiği tekbirleri duyuyorsa aralarında yol veya duvar bile bulunsa o imama uyarak namaz kılabilir.'

(729) Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gece odalarından birinde namaz kılıyordu. Odanın duvarı biraz alçak olduğu için insanlar onu görebiliyordu. Bunun üzerine ashabdan bir kısmı ona uyarak namaz kılmaya başladı. Sabah olunca bu yaptıklarını Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) arz ettiler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ikinci gece de kalkıp namaz kılmaya başladı. Bunu görenler yine ona uyarak namazı kıldılar. Bu durum iki veya üç gece devam etti. Fakat bundan sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir daha kalkıp namaz kılmadı, odasında kaldı. Sabah olunca ashab-ı kirâm

---

Derler ki: "Ebû Bekre (radiyallahu anh) safların gerisinde namaza girmiş, rükû hâlinde ilerleyerek saffa dâhil olmuştur. Birkaç saniyede olsa namazın bir kısmını saf gerisinde tek olarak kılmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı iade etmesini emretmemiştir."

Daha önce geçtiği gibi Ebû Bekre (radiyallahu anh) rivayeti bu konuda delil olmaya müsait değildir. Şöyle ki; özürsüz olarak tüm namazı saf gerisinde kılan biriyle birkaç saniye saf gerisinde kalan birini kıyas etmek yersizdir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekre'ye yasaklamış ve bir daha bunu yapmamasını istemişti. Yasak olan bir fiille hüküm bina edilmez.

Ebû Bekre'nin o rekâta yetişmiş sayıldığına dair müspet veya menfi hiçbir işaret yoktur hadiste.

O rekâtın veya namazın sahih olduğunu kabul etsek bile; hükmü bilmeyen kimse mazurdur. Bu yalnızca hükmü bilmeyenin namazının sahih olacağına delil olurdu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekre'nin hangi fiilini yasaklamıştır?

Âlimler bu konuda ihtilaf etmiştir. Kimisi saf gerisinde tek olarak namaza girmesini; kimisi namaza gelirken acele etmesini; kimisi rükû hâlinde yürümesini (bunda hayvana benzemek vardır) yasakladığını söylemişlerdir. Bunca ihtimalin söz konusu olduğu bir nas, açık nasların olduğu bir konuda delil olmasa gerektir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

bunun sebebini öğrenmek istediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Gece namazının size farz kılınmasından korktum.' "[245]

Televizyon veya Radyodan Imama Uyulur mu?

Bu noktaya dayanarak televizyon, radyo veya internet üzerinden imama uymanın cevazına delil çıkarılmaz. Zira dijital aletlerle imam görülüp/duyulsa da; ne şer'an ne de örfen aynı mekândadırlar. Örfen aynı mekânda bulunmayanlar cemaat namazı kılamazlar. Ayrıca böyle bir anlayış insanları tembelliğe sevk eder: Mescide ve cemaate iştirak etmek yerine, evlerinde ekran karşısında namaz kılarlar. Bu da şeriatın gözettiği genel maksatlara aykırıdır.

245. Buhari, Kitâbu'l Ezân, 80. Bab

ÖZÜR EHLİNİN NAMAZI BABI

Özür Ehlinin Namazının Çeşitleri

- Hastalık Hâlinde Namaz
- Yolculuk Hâlinde Namaz
- Korku Hâlinde Namaz

Namazların Ne Zaman Cem Edilebilir?

- Yolculukta Cem Edilir
- Yağmurda ve Korku Hâlinde Cem Edilebilir
- Hastalıkta Cem Edilebilir
- İhtiyaç Hâlinde Mukimken Cem Edilebilir

Namazların Cem Edilmesiyle İlgili Bazı Meseleler

- Namazları Tertip Üzerine Kılmak Gerekir
- Cem Ederken Muvâlât (Peşpeşe Kılmak) Şart Değildir
- Cem Edilen Namazlarda Bir Ezan, İki Kamet Okunur
- Namazları Cem Etmek, Allah'ın Kullarına Verdiği Bir Ruhsattır

Hastanın Namaz Şekli

- Kişi, Aklı Olduğu Müddetçe Namazını Kılar
- Kişi, Ayakta Kılmaya Güç Getiriyorsa Hasta da Olsa Ayakta Namaz Kılar
- Kişi, Ayakta Kılabiliyor, Fakat Zorlanıyorsa Bir Şeye Dayanarak Namaz Kılabilir
- Ayakta Kılamıyorsa Oturarak Kılar. Oturma Konusunda Belirlenmiş Özel Bir Heyet Yoktur
- Oturmaya Güç Yetiremiyorsa Yan Üzeri Yatarak Namaz Kılar
- Şayet Yan Yatamıyorsa Sırtüstü veya Yüzüstü Uzanarak Namaz Kılar
- Hiçbir Şey Yapamıyorsa İma Ederek, Yüzünde Hareket Eden Organlarıyla İşaret Ederek Namaz Kılar
- Sıhhatliyken Namaza Duran Kişi, Namaz Esnasında Arızi Bir Hastalık Vaki Olursa Namazını Hasta Gibi Tamamlar
- Bir Rüknu Yapamıyor Olmak, Yalnızca O Rüknu Düşürür

Özür Ehliyle İlgili Meseleler

- Namaz İçin Hastalık, Güç Yetirmek Kaydıyla Kayıtlanmıştır
- Kişi Bir Rüknu Yapmaya Güç Yetiremiyorsa, Şeriatın Gösterdiği Bir Sonraki Aşamaya İntikal Eder
- Hasta Olduğu İçin Şer'î Özürden Faydalanan Kimse Tam Ecir Alır
- Hastalığın Kıyam Rüknunu Düşürdüğü; Oturarak ve Uzanarak Namaz Kılmayı Mübah Kıldığı Yer Farz Namazlardır
- Nafile Namazlarda Hiçbir Özür Olmaksızın Kişinin Oturarak, Uzanarak veya Binek Üstünde Namaz Kılmasına Bir Engel Yoktur

Yolcu Namazı ve Namazın Cem Edilmesiyle İlgili Meseleler

- Yolculuk Hangi Amaçla Yapılırsa Yapılsın Namazlar Kısaltılarak Kılınabilir
- Kişi Sefer İçin Harekete Geçtiği Ânda Luğaten Yolcudur ve Yolculuk Hükümlerine Muhataptır
- Kişi Hareket Hâlinde Olduğu Sürece Namazlarını Kısaltır
- Kişi Hedeflediği Beldeye Vardığında Şayet Ne Kadar Kalacağını ve Ne Zaman Döneceğini Bilmiyorsa Süre Ne Kadar Uzarsa Uzasın Namazlarını Kısaltabilir
- Hayatı Yolculukta Geçen Meslekler, Seferde Oldukları Müddetçe Namazlarını Kısaltabilirler
- İki Farklı Bölgede İki Ayrı Evi Bulunan ve İkisi Arasında Gidip Gelenler; Yolda Oldukları Sürece Seferîdir. İkamet Adreslerine Vardıklarında Mukim Hükmündelerdir
- Günümüz Şartlarında Öğrenciler ve İşçiler; Yıllarca Bir Yerde Yaşamakta, Orada İkametgâh Edinmekte ve Orayı Bir Vatan Gibi Kullanmaktadır, Bu Nedenle Mukim Hükmündelerdir, Namazı Tam Kılarlar
- Uçak, Gemi, Tren veya Araba Yolculuğu Olduğuna Bakmaksızın Her Yolculukta Namazlar Kısaltılabilir

- Namazları Kısaltan Bir Yolcu, Namazları Tam Kılan Bir İmamın Arkasında Namaz Kılabilir. Bu Durumda İmama Uyarak Namazı Tam Kılar
- Namazları Tam Kılan Bir Mukim, Seferî Bir İmama Tabi Olabilir. Bu Durumda İmam Selam Verdikten Sonra Namazını Tamamlar
- Yolculuk Esnasında Sabah Namazının Sünneti Hariç Revatip Sünnetler Kılınmamalıdır.
- Yolculuk Hâlinde Mutlak Nafileler (Binek Üstünde) Kılınabilir
- Yolculuk Halindeki Kişi, Yolcu Olduğu Müddetçe Namazları Cem-i Takdîm, Cem-i Te'hîr veya Cem-i Suverî Olarak Cem Edebilir.
- Cem Edilen Namazlarda İster Cem-i Takdîm İster Cem-i Te'hîr Olsun Namazların Normal Düzeni İçinde Kılınması Gerekir
- Cem Edilen İki Namazı, Ara Vermeden Peş Peşe Kılma Zorunluluğu Yoktur
- Sefer/Yolculuk Sebebiyle Cem Edilen Namazlar İçin Tek Ezan Okunur, Her Namaz İçin Ayrı Kamet Getirilir

ÖZÜR EHLİNİN NAMAZI BABI

Yüce Allah kullarına karşı merhametlidir. Onlar için kolaylık diler, zorluk dilemez:

"Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez. (Bu kolaylaştırma) sayılı günleri tamamlamanız ve sizi hidayet etmesinden ötürü Allah'ı yüceltip/en büyük olarak bilmeniz ve şükretmeniz içindir." [1]

"Allah yolunda hakkıyla/Allah'ın şanına yakışır şekilde cihad edin. O sizi seçti. Dinde size bir darlık/güçlük yüklemedi." [2]

O'nun (celle celaluhu) şeriatının genel ilkelerinden biri; herkesi gücünün yettiğiyle sorumlu tutmak, herkesten gücü nispetinde amel talep etmektir.

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez. Herkesin kazandığı (hayır) lehine, yaptığı (günahlar da) aleyhinedir." [3]

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının." [4]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizi bıraktığım sürece beni kendi hâlime bırakınız. Çünkü sizden öncekiler, peygamberlerine soru sordukları ve onlara çokça başvurdukları için helak oldu-

1. bk. 2/Bakara, 185
2. bk. 22/Hac, 78
3. bk. 2/Bakara, 286
4. bk. 64/Teğabûn, 16

lar. Size bir şeyi yasak ettiğimde ondan kaçınınız. Bir şeyi emrettiğimde onu gücünüz yettiği kadar yapınız." [5]

Bu naslardan yola çıkarak İslam âlimleri bir fıkıh kaidesi belirlemişlerdir: "Meşakkat/Zorluk, kolaylaştırmayı celbeder." [6]

Kişinin içinde bulunduğu kalıcı/geçici özürler, sorumluluklarını yerine getirmesine engel oluyorsa, şeriat kolaylaştırır. Kimi zaman sorumluluğu kaldırır:

"Allah'a ve Resûl'üne karşı samimi olup da zayıf olan, hasta olan ve harcayacak mal bulamadığı için (savaşa katılmayanlara) bir günah yoktur. Muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların aleyhine bir yol yoktur. Allah, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir." [7]

"Kör olana günah yoktur, topal olana günah yoktur, hasta olana da (savaştan geri kaldıkları için) günah yoktur. Kim Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, onu altından ırmaklar akan cennete sokar. Kim de (itaatten) yüz çevirirse ona, can yakıcı (bir azapla) azap eder." [8]

Kimi zaman o ameli yapıp yapmama konusunda mükellefi serbest bırakır:

"(Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun). (Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar. Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır. Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." [9]

Kimi zaman farklı alternatiflerle sorumluluğu hafifletir:

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın. (Hac veya umre vazifesini tamamlamaktan herhangi bir özür nedeniyle) alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kur-

5. Buhari, 7288; Müslim, 1337
6. El-Eşbâh ve'n Nezâir, 1/12
7. 9/Tevbe, 91
8. 48/Fetih, 17
9. 2/Bakara, 184

ban (gönderin). Kurban yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmayın. Sizden kim hasta olur ya da başında (ona eza veren) bir şikâyeti olur ise fidye olarak oruç tutması, sadaka vermesi veya kurban kesmesi gerekir. (Engeller kalkıp) emniyete kavuştuğunuz zaman, kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak ister ise kolayına gelen bir kurban (kessin). (Kurbanı) bulamayan da üç günü hacda yedi günü de döndükten sonra olmak üzere tastamam on gün oruç tutsun. Bu (fidye), ailesi Mescid-i Harâm (mıntıkasında) oturmayanlar içindir. Allah'tan korkup sakının ve bilin ki Allah, cezası çetin olandır." [10]

Kimi zaman kademe kademe hafifleterek kolaylaştırır:

İmrân ibni Husayn'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bende basur hastalığı vardı. Allah Resûlü'ne nasıl namaz kılacağımı sordum.

Bana, 'Namazını ayakta durarak kıl. Buna güç yetiremezsen oturarak kıl. Buna da güç yetiremezsen yanın üzerine uzanarak kıl.' **dedi."** [11]

İslam şeriatının kolaylaştırılmış bir şeriat olmasının nedeni; onun kıyamete kadar geçerli olacak olan, evrensel bir şeriat olmasındandır. Zira önceki şeriatler yerel ve belli topluluklara hastı. Gelen her peygamber bir önceki şeriatte değişiklikler yapar, içinde bulunduğu şartlara uygun bir amel fıkhı oluştururdu.

"Benden önceki (Tevrât'ı) doğrulayıcı ve (Tevrât'ta) sizlere haram kılınmış bazı şeyleri helal kılmak için Rabbinizden bir ayetle size geldim. Allah'tan korkup sakının ve bana itaat edin." [12]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ise tüm insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir. O (sallallahu aleyhi ve sellem) son peygamberdir ve ondan sonra bir peygamber, dolayısıyla şeriat gelmeyecektir.

"De ki: 'Ey insanlar! Şüphesiz ki ben, Allah'ın tümünüze (yolladığı) Resûl'üyüm. O (Allah ki) göklerin ve yerin hâkimiyeti/egemenliği O'na aittir. O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve

10. 2/Bakara, 196
11. Buhari, 1117
12. 3/Âl-i İmrân, 50

Resûl'ü olan ümmi Nebi'ye iman edin. O (Nebi), Allah'a ve O'nun kelimelerine iman eder. Ona uyun ki, hidayet bulasınız.' " [13]

"Muhammed, sizin erkeklerinizden kimsenin babası değildir. O, Allah'ın Resûlü ve nebilerin sonuncusudur. Allah, her şeyi bilendir." [14]

Hâliyle o, insanların yüklerini kaldırmış, her insan ve topluma uyacak, çağları aşan bir şeriat ile gelmiştir.

"Onlar ki; yanlarında bulunan Tevrât ve İncîl'de yazılı olarak (sıfatlarını) buldukları ümmi olan Resûl Nebi'ye uyarlar. Onlara iyiliği emreder, kötülükten sakındırır; temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar; sırtlarındaki ağır yükü ve zincirlerini kaldırır. Ona iman edenler, onu saygı ile yüceltenler, ona yardım edenler ve onunla beraber indirilen Nur'a (Kur'ân'a) uyanlar… İşte bunlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." [15]

Bu evrenselliğin bir boyutu da şeriatın kolay, kolaylaştırılmış ve zorluk ânında kolaylaştıran bir şeriat olmasıdır.

Ebû Katâde (rahimehullah) sahabe bir A'rabî'den (radiyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Dininizin en hayırlısı en kolay olanıdır. Dininizin en hayırlısı en kolay olanıdır." [16]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Allah'a en sevimli din, kolay olan haniflik dinidir." [17]

Ebû Mûsâ'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabından birisini bir yere görevli gönderdiğinde, 'Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz. Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız.' **diye emir buyurdu."** [18]

Şeriatın kolay ve kolaylaştırıcı olması; onu canlı, yaşayan, karşılaştığı sorunlara çözüm bulan bir şeriat kılmıştır. Hayata yön veren nasları sayılı

13. 7/A'râf, 158
14. 33/Ahzâb, 40
15. 7/A'râf, 157
16. Ahmed, 15936
17. Buhari, Kitâbu'l İmân, 29. Bab başlığı, muallak olarak
18. Müslim, 1732

olsa da; koyduğu genel ilkeler ve özürler karşısında takındığı kolaylaştırıcı tavır, onu kuşatıcı bir hukuk düzeni hâline getirmiştir. Bugün bazı makamlar şeriatın tatbik edilemeyeceğini, on dört asır önce inen nasların bugüne uygun olmadığını iddia etmektedir. Hiç şüphesiz bu; onların İslam şeriatını bilmiyor oluşundan ve kalplerine içirilmiş buzağı sevgisinden (Batı hayranlığından) dolayıdır. Kâfirler, müşrikler ve onların yerli marabaları hoşlanmasa da İslam şeriatı her çağa uygundur. Beyinlerde bulunan Batılı prangalar ve kalplerde süslenmiş şirk itikadı dışında onun tatbik edilmesine engel bir durum söz konusu değildir.

Hastalık Hâlinde Namaz

İslam şeriatı hastalığı özür olarak kabul etmiş; şer'i sorumlulukların birçoğunda hastalığa özel hükümler indirmiştir.

"(Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar. Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır. Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." [19]

"Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün. Allah, (din konusunda) sizi zora sokmak/işinizi zorlaştırmak istemez. Fakat Allah, şükredesiniz diye sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister." [20]

Târık ibni Şihâb'dan (radiyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazı köle, kadın, çocuk ve hasta hariç tüm Müslimlere farzdır." [21]

A. Özür Olan Hastalığın Ölçüsü

Naslardan okuduğumuz gibi şeriat, hastalığı özür kabul etmiştir. Hepimizin bildiği gibi hastalık derece derecedir. Kimi zaman sıradan bir ağrı,

19. bk. 2/Bakara, 184
20. bk. 5/Mâide, 6
21. Ebu Davud, 1067

kimi zaman insanı yatağa düşüren şiddettedir. Bu hastalıklardan hangisi ibadetlere kolaylık getiren şer'i özürdür?

Şer'î nasları incelediğimizde hastalık özrünün iki kısma ayrıldığını görürüz:

• Namaz için hastalık, güç yetirmek kaydıyla kayıtlanmıştır. Kişi bir rüknu yapmaya güç yetiremiyorsa, şeriatın gösterdiği bir sonraki aşamaya intikal eder.

İmrân ibni Husayn'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bende basur hastalığı vardı. Allah Resûlü'ne nasıl namaz kılacağımı sordum.

Bana, 'Namazını ayakta durarak kıl. Buna güç yetiremezsen oturarak kıl. Buna da güç yetiremezsen yanın üzerine uzanarak kıl.' dedi."[22]

Bu kaydı bizzat Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) koymuştur. Hastalık özrüyle ibadet eden herkes, buna riayet etmek durumundadır. Hangi durumda güç yetirilmemiş kabul edileceği insana bırakılmıştır. Güç yetiremediğine inanan özür sahibidir.

• Namaz dışında hastalıklarda ise; mutlak olarak hastalık özür kabul edilmiş, bir kayıtla kayıtlanmamıştır. Kişi kendini hasta hissediyor ise, hastalık ruhsatlarından faydalanabilir.[23]

22. Buhari, 1117

23. İslam âlimleri arasında hastalık ruhsatından faydalanmak için çeşitli kayıtlar zikredenler olmuştur.

"**Hasta Kimselerin Namazı**

Farz namazı ayakta kılamayacak kadar hasta olan kimseler, namazlarını oturarak kılarlar. Ayakta durmaya muktedir oldukları hâlde, durdukları takdirde kendilerinde başka bir hastalığın peydahlanacağı veya asıl hastalıklarının artacağı veyahut da iyileşmelerinin gecikeceği muhakkak olan hastalar da namazlarını oturarak kılar. Söz gelimi kendisinde sürekli sidik akıntısı bulunan bir kişi, ayakta kıldığı takdirde kendisinden sidik akacağını ve oturarak kıldığı takdirde abdestinin sağlam kalacağını bilirse, bu da namazını oturarak kılar. Sıhhatli bir kişi ayakta kıldığı takdirde bayılacağını veya başının döneceğini tecrübe veya başka bir yöntemle bilirse, bu da namazını oturarak kılar. Bütün bu kimseler namazlarını rükû ve secde ile tamamlarlar. Bir kişi desteksiz olarak ayakta durmaktan aciz olur da duvara veya değneğe dayanarak veya başka bir şekilde ayakta durabilirse, dayanarak da olsa namazını ayakta kılması gerekir. Hanefîlerle Hanbeliler bu hükümde görüş birliği etmişlerdir. Mâlikîlerle Şafiiler bu görüşe muhaliftirler.

Mâlikîler dediler ki: 'Bir şeye dayanarak ayakta durmaya muktedir olan kişinin, namazı ayakta kılması gerekmez. Hiçbir şeye dayanmaksızın oturabilirse oturarak kılması mümkündür. Ama bir

Namazda hastalık özrünün ölçüsü güç yetirememedir. Kişi güç yetiremediğini düşünüyorsa hastadır ve şer'i özürlerden faydalanabilir.

B. Hastalık Özrü Farz Namazlar İçindir

Hastalığın kıyam rüknunu düşürdüğü; oturarak ve uzanarak namaz kılmayı mübah kıldığı yer farz namazıdır. Zira **nafile namazlarda hiçbir özür olmaksızın** kişinin oturarak, uzanarak veya binek üstünde namaz kılmasına bir engel yoktur.

Basur (Hemoroit) hastası olan İmrân ibni Husayn Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) oturarak namaz kılmanın hükmünü sordu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle cevap verdi:

"Ayakta kılmak daha faziletlidir. Oturarak kılan, ayakta kılan kimsenin sevabının yarısı kadar sevap alır. Yatarak kılan ise oturarak kılan kimsenin sevabının yarısı kadar sevap alır." [24]

şeye dayanmaksızın oturamıyorsa, bu durumda bir şeye dayanarak da olsa namazını ayakta kılması gerekir.'

Şafiiler dediler ki: 'Kendisine yardımcı olan bir kişiye yaslanarak ayakta durabilecek olan bir kişi eğer yardımcısına sadece her rekâtın kıyamının başlangıcında ihtiyaç duyarsa namazı (bu şekilde olsun) ayakta kılması gerekir. Ama sadece başlangıcında değil de, kıyamın tümünde yardımcıya ihtiyacı varsa, namazını ayakta kılması vacip olmaz; oturarak kılar. Değnek veya duvar gibi şeylere yaslanarak ayakta durabilen bir kişi, kıyamın tümünde daha yaslanmaya ihtiyaç hissetse namazını ayakta kılması vacip olur." (Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, 2/703)

Açıkça söylemek gerekirse; bu kayıtlar şer'i değil, içtihadidir. Amacı insanların dini ahkâmla oynamasına engel olmak, fısk ehlinin şer'i sorumluluklardan kaçmasına yol vermemektir.

Bu bir yaklaşımdır. Buna mukabil şöyle bir yaklaşım vardır ki -Allah (cc) en doğrusunu bilir- şeriatın ruhuna, kolaylaştırma ilkesine daha uygundur.

Seyyid Kutub (rahimehullah) şöyle der:

"Âyet-i kerîmenin hükmü, mutlak şekilde sefer ve hastalık sebebine mebnidir. Tahdid edilemez. Hasta sıhhat bulunca, misafir evine dönünce eda etmek kaydıyla, nasıl ve ne şekilde olursa olsun orucunu bozabilir. Kur'an-ı Kerim'in mutlak olan bu nassını böylece anlamak daha evlâdır. İslâmî anlayışa en yakın olan tefsire göre, zorluğun kalkması ve zarûretin def edilmesi bakımından hükm-ü ilâhî seferin meşakkatını veya hastalığın şiddetini nazarı itibara almamaktadır. Bahis mevzu olan murad-ı ilâhî, mutlak şekilde hastalık ve seferdir; zorluk değil, kolaylıktır. Biz hükm-ü ilâhînin neden mutlak hastalığa veya mutlak sefere taalluk ettiğinin hikmetini bilemiyoruz. Hastalık ve sefer hususunda insanların bilmeyip, Allah'ın bildiği başka hususlar olabilir. Veya bu hususlarda insanın takdirine mazhar olmayan, henüz açığa çıkmamış, başka hususlar da bulunabilir… Madem ki Yüce Allah bu hükm-ü ilâhînin sebebini açıklamamıştır; bizim de bu hususlarda te'vil yoluna gitmemiz için hiçbir sebep yoktur. Bizim için hikmetini kavrayamasak da, ilâhi ahkama itaat etmek gerekir. Orucun hikmetini idrak etmemiz değil, yerine getirmemiz lâzımdır." (Fî Zılâl-il Kur'ân, 1/349-350, Bakara Suresi 184. ayetin tefsiri)

24. Buhari, 1115

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hasta olmadığı hâlde nafile namazları oturarak kılmıştır.

Abdullah ibni Amr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bir kimsenin oturarak kıldığı namaz, yarım namazdır.' diye buyurduğu bana bildirildi. Bunun üzerine kendisinin yanına gittim. Kendisini, oturarak namaz kılarken buldum. Elimi başının üzerine koydum. Bana, 'Ey Abdullah ibni Amr neyin var?' buyurdu.

Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü senin, 'Bir kimsenin oturarak kıldığı namaz, yarım namazdır.' diye buyurduğu bana bildirildi, ama sen de oturarak kılmaktasın?' dedim.

O da, 'Evet öyle ama ben sizden birisi gibi değilim.' buyurdu."[25]

C. Hasta Olan Tam Ecir Alır

Hasta olduğu için şer'i özürden faydalanan kimse; tam ecir alır.

Ebû Burde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yezîd ibni Ebî Kebşe ile yolculuk ediyordum. O sıra Yezîd oruçlu idi. Kendisine Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den defalarca işittiğim şu hadisi aktarmıştım: 'Kul hastalandığında veya yolculuğa çıktığında sağlıklı iken veya yolculuğa çıkmadan önce yaptığı amellerin sevabını aynen alır.' "[26]

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah, bir Müslim'i bedenindeki bir bela/hastalık ile imtihan ettiğinde şöyle der: 'Ona daha önce (sağlıklı iken) yaptığı salih amelini yaz.' Şayet kula şifa verirse (bu hastalık vesilesi ile) onu yıkamış ve temizlemiş olur. Canını alacak olursa da ona mağfiret ve merhamet eder."[27]

D. Hasta Nasıl Namaz Kılar?

İmrân ibni Husayn'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bende basur hastalığı vardı. Allah Resûlü'ne nasıl namaz kılacağımı sordum.

25. Müslim, 735
26. Buhari, 2996
27. Ahmed, 12503

Bana, 'Namazını ayakta durarak kıl. Buna güç yetiremezsen oturarak kıl. Buna da güç yetiremezsen yanın üzerine uzanarak kıl.' dedi."[28]

• Ayakta kılmaya güç getiriyorsa; hasta da olsa ayakta namaz kılar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) oturmak için güç yetirememe şartı koşmuştur.

• Ayakta kılabiliyor fakat zorlanıyorsa bir şeye dayanarak namaz kılabilir.

Hilâl ibni Yesâf'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Rakka'ya gelmiştim, dostlarımdan bazıları bana, 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından biri ile görüşmek ister misin?' dedi.

Ben de, 'Öyle bir şey benim için ganimettir.' dedim.

Böylece Vâbisa ibni Ma'bed'in (radiyallahu anh) yanına gittik. Arkadaşıma, 'Önce örnek oluşuna, şekline ve kıyafetine bakalım.' dedim. Bir de ne görelim. Namazda bastonuna dayanmış, üzerinde ibrişimden dokunmuş toz renkli bir bornoz ve iki uçlu bir başlık göze çarpıyordu. Namazını bitirince selam verip bastona dayanmanın hükmünü sorduk.

O da şu cevabı verdi: 'Ummu Kays binti Mıhsan bana haber verdi ki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yaşlanıp biraz kilo alınca namaz kılacağı yere bir direk edinmişti de ona dayanırdı.' "[29]

• Ayakta kılamıyorsa oturarak kılar. Oturma konusunda belirlenmiş, özel bir hey'et yoktur. Hastalığına en uygun oturma biçimi hangisi ise o şekilde oturur. Bağdaş kurabilir, teşehhüd oturuşu yapabilir, ayaklarını uzatabilir…

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) bağdaş kurmuş vaziyette namaz kılarken gördüm."[30]

Meczee'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Rıdvân biatında bulunmuş olan Uhbân ibni Evs dizinden rahatsızlanmış. Secdeye vardığı vakit dizinin altına bir yastık koyardı."[31]

28. Buhari, 1117
29. Ebu Davud, 948
30. Nesai, 1661
31. Buhari, 4174

• Oturmaya güç yetiremiyorsa yan üzeri yatarak namaz kılar. Bu durumda imkânı varsa yüzünü kıbleye döner. Ancak hastalık durumu buna müsaade etmiyorsa; istediği yanı üzere ve istediği yöne yönelerek namaz kılabilir.

Atâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kıbleye dönmeye güç yetiremiyorsa; yüzü hangi yöne dönükse o hâlde namaz kılar."[32]

• Şayet yan yatamıyorsa; sırtüstü veya yüzüstü uzanarak namaz kılar.

• Bunu da yapamıyorsa ima ederek; yüzünde hareket eden organlarıyla işaret ederek namaz kılar.

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hastayı ziyaret etti. Onun bir yastığa (secde edecek şekilde) namaz kıldığını gördü. Yastığı alıp attı.

Sonra hasta bir çubuk/dal üzere namaz kılmaya yeltendi onu da attı ve şöyle dedi: 'Gücün yetiyorsa yere secde edecek şekilde namaz kıl. Bunu yapamıyorsan ima et. Secde (için) eğilmen rükû (için) eğilmenden daha fazla olsun.' "[33]

• Kişinin aklı olduğu müddetçe namazını kılar.[34]

• Sıhhatliyken namaza duran, arızi bir hastalık vaki olursa hasta gibi namaz kılar. Şayet hasta, başladığı namazda sıhhat bulursa, normal olarak namaza devam eder. Zira hüküm illetiyle beraberdir. İllet (hastalık) var oldukça hüküm de (özür namazı) vardır. İllet son bulduğunda hüküm de son bulur.

• Bir rüknu yapamıyor olmak, yalnızca o rüknu düşürür. Diğer rükunlar normal olarak eda edilir. Örneğin, secde yapamayıp rükû yapabilen için yalnızca secde rüknu düşer. Bu durumda rükû yapmak zorunludur.

32. Buhari, Ebvâbu Taksîri's Salât, 19. Bab başlığı, muallak olarak

33. Es-Sunenu'l Kubrâ, 3669

34. Bir grup âlim; ima edemeyecek seviyede olanlardan namaz sorumluluğunun düştüğünü söylerler. (Mecmûu'l Fetâvâ, 10/440; Hanefîlerin görüşü için: El-Hidâye, 1/77)

Ancak ihtiyat; aklı olanın namazı bir şekilde kılmasıdır. Zira teklif/sorumluluk akla bağlanmıştır. Aklı yerinde olan da namazla mükelleftir. Gücünün yettiği kadarıyla Allah'tan (celle celâluhu) korkar ve yapabildiği kadarıyla, velev kalpten de olsa namazını eda eder.

Yolculuk Hâlinde Namaz

İslam şeriatı yolculuğu şer'i bir özür olarak kabul etmiş, yolculuğa özel hükümler tayin etmiştir.

"(Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun)." [35]

"Eğer hasta ya da yolculukta olursanız ya da sizden biri ihtiyaç gidermeden gelirse veya kadınlarla beraber olur ve su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm alın." [36]

"Yeryüzünde sefere çıktığınızda, kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur. Şüphesiz ki kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır." [37]

Ya'lâ ibni Umeyye'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni'l Hattâb'a, 'Allah, 'Yeryüzünde sefere çıktığınızda, kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur.'[38] buyurmuştur. Ancak şu ânda insanlar güven içerisindedirler. (Şimdi de namazlarını kısaltacaklar mı?)' dedim.

O da, 'Senin anlam veremediğin duruma ben de anlam verememiştim. Bunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) sordum. Kendisi de, 'Allah'ın size verdiği ikramdır (sadakadır). Allah'ın ikramını (sadakasını) kabul ediniz.' buyurdu.' dedi." [39]

Şeriatın yolculuğa özel iki hükmü vardır.

- Namazların kasredilmesi/kısaltılması
- Namazların cem edilmesi/birlikte kılınması

A. Namazların Kısaltılması

Kasr; namazların kısaltılmasıdır. Dört rekâtlık namazların iki rekât olarak eda edilmesidir. Sabah ve akşam namazı kasr kapsamı dışındadır. Yolculukta da olsa normal kılınırlar.

35. bk. 2/Bakara, 184
36. bk. 5/Mâide, 6
37. 4/Nisâ, 101
38. bk. 4/Nisâ,101
39. Müslim, 686

1. Namazları Kısaltmanın Hükmü

Yolculuk namazının aslı iki rekâttır. Hâliyle râcih ve evla olan yolculuk hâlinde namazların kasredilmesidir.

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah (celle celaluhu), hem ikamet hâlinde hem de seferîlikte, namazı ikişer rekât olarak farz kıldı. Seferlikteki hâli aynen korundu, ancak ikamet hâlinde kılınan namaza ilave edildi."[40]

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) rivayet edilmiştir:

"Allah, Peygamberinizin dili üzerinden namazı, ikamette dört rekât, yolculukta iki rekât, korku namazında da bir rekât olarak farz kılmıştır."[41]

Yani; yolculukta namaz dört rekâttan iki rekâta düşmemiştir. Yolculuk namazı aslı itibariyle iki rekâttır.

Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yolculukta namaz iki rekâttır. Cuma namazı iki rekâttır. Bayram namazı iki rekâttır, bu kısaltma değil tamdır. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) diliyle bu böyledir."[42]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazların kısaltılmasının İlahi bir sadaka olduğunu haber verir ve bu sadakanın kabul edilmesini emreder.

Ya'lâ ibni Umeyye'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni'l Hattâb'a, 'Allah, 'Yeryüzünde sefere çıktığınızda, kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur.'[43] buyurmuştur. Ancak şu ânda insanlar güven içerisindedirler. (Şimdi de namazlarını kısaltacaklar mı?)' dedim.

O da, 'Senin anlam veremediğin duruma ben de anlam verememiştim. Bunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) sordum. Kendisi de, 'Allah'ın size verdiği ikramdır (sadakadır). Allah'ın ikramını (sadakasını) kabul ediniz.' buyurdu.' dedi."[44]

40. Buhari, 350; Müslim, 685
41. Müslim, 687
42. Nesai, 1420; İbni Mace, 1063
43. bk. 4/Nisâ,101
44. Müslim, 686

Kendisi de (sallallahu aleyhi ve sellem) fiilî olarak tüm yolculuklarında namazları kısaltır.

Saîd ibni Şufey'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar İbni Abbâs'a sefer namazını sormaya başladılar. Dedi ki: 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ailesinden ayrıldığı zaman evine dönünceye kadar iki rekât namaz kılardı.' "[45]

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu Medine şehrinden çıktığı zaman, tekrar oraya dönünceye kadar farz namazdan iki rekâttan fazla kılmamıştır."[46]

45. Ahmed, 2159

46. İbni Mace, 1067; Seferde namazların tam kılındığına dair rivayetler vardır. Buna binaen bir grup ulema namazların tam kılınabileceğini söylemiştir. Ancak bu rivayetler ya isnad ya da metin cihetiyle eleştirilmiştir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber umre için Medine'den Mekke'ye gittik. Mekke'ye varınca, 'Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Sen namazları kısalttın, ikişer rekât kıldın, ben ise dört kıldım. Sen iftar ettin, ben ise oruç tuttum.' dedim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığımdan dolayı beni ayıplamadı ve bana 'İyi ettin.' dedi." (Nesai, 1456)

Bu rivayet isnadında yer alan A'lâ ibni Zuheyr nedeniyle zayıf kabul edilmiştir. İbnu Hibbân (rahimehullah) "O, güvenilir ravilerden pekte onların rivayetlerine benzemeyen nakillerde bulunurdu." (bk. Neylu'l Evtâr, 1157 No.lu hadis şerhi)

Hadisin metni de münker kabul edilmiştir. Zira bazı rivayetlerde bu yolculuğun Ramazan ayında olduğu belirtilmiştir. Oysa Allah Resûlü dört umre yapmıştır; hiçbiri Ramazanda değildir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1157 No.lu hadis şerhi)

Ayrıca bu rivayet sefer namazının iki rekât olduğunu söyleyen muttefekun aleyh, Âişe (radiyallahu anha) rivayetleriyle çelişmektedir. Çelişki hâlinde daha kuvvetli olan rivayetin tercihi esastır.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yüce Allah, hem ikamet hâlinde hem de seferîlikte, namazı ikişer rekât olarak farz kıldı. Seferilikteki hâli aynen korundu, ancak ikamet hâlinde kılınan namaza ilave edildi." (Buhari, 350; Müslim, 685)

Yine sahabeden Osmân'ın (radiyallahu anh) namazları tam kıldığı rivayet edilmiştir.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Minâ'daki namazları Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ve Ömer (radiyallahu anhuma) ile birlikte ikişer rekât hâlinde kıldım. Osmân (radiyallahu anh) döneminin başında da onunla birlikte Minâ'daki namazları böyle kıldım. Fakat Osmân (radiyallahu anh) daha sonra tam olarak kılmaya başladı." (Buhari, 1082; Müslim, 694)

Osmân'ın (radiyallahu anh) bu fiilî hüccet değildir. Zira kendisi gibi sahabe olan İbni Mes'ûd (radiyallahu anh) ona muhalefet etmiştir.

Abdurrahman ibni Yezîd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân (radiyallahu anh) bize Minâ'da dört rekât namaz kıldırdı. Bu durum Abdullah ibni Mes'ûd'a arz edildi ve şikâyetler edildi. Bunun üzerine İbni Mes'ûd, 'İnna lillahi ve inna ileyhi raciun' diyerek şaşkınlığını ve üzüntüsünü belirtti. Ardında da şöyle dedi: 'Ben Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Minâ'da iki rekât namaz kıldım, ardında Ebû Bekir ve Ömer (radiyallahu anhuma) ile de Minâ'da namazı iki rekât kıldım. Dört rekât

2. Oruç Tutmama ve Namaz Kısaltma İçin Özür Olan Yolculuğun Ölçüsü

Şeriat bir isme bir hüküm bina etmişse; o ismin sınırlarını anlamak için önce şeriata (Kur'ân ve sünnete) bakılır. Şayet şeriatte bir sınır belirlenmemişse örfe bakılır. Örfte de bir sınır belirlenmemişse Arap lugatına bakılır.[47]

Şeriat (Kur'ân ve sünnet); sefer/yolculuk ismine namazı kısaltma ve oruç tutmama ruhsatı vermiştir. Ancak ne Kur'ân'da ne de sünnette bu

kılmaktansa kabul olunmuş iki rekâtlık namaz kılmak daha çok hoşuma gider.' " (Buhari, 1084; Müslim, 695)

Ayrıca Osmân'ın (radıyallahu anh) ne sebeple namazları tamamladığı konusunda ihtilaf edilmiştir:

Zuhrî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân (radıyallahu anh) hactan sonra Minâ'da bir süre kalmaya niyetlenip kesin karar verdiği için Minâ'da dört rekâtlı namazları dört rekât kılmıştır." (Ebu Davud, 1961)

İbrâhîm'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân dört rekâtlı namazları dört rekât kıldı. Çünkü Minâ'yı vatan edinmişti." (Ebu Davud, 1962)

Zuhrî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Affân, o senede hacda bedevi Araplar çok olduğu için onlara bazı namazların dört rekât olduğunu öğretmek için namazları dört rekât kılmıştır." (Ebu Davud, 1964)

"Osmân ibni Affân Minâ'da dört rekât namaz kıldı. İnsanlar onun yaptığını kabul etmediler.

(Bunun üzerine) Osmân şöyle dedi: 'Ey insanlar! Ben Mekke'de evlendim. Ve Resûlullah'tan şöyle işittim. 'Her kim bir yerde evlenip yuva kurarsa orada mukim namazı kılsın.' " (Ahmed, 443)

Bu rivayetlerin tamamı sıhhat yönünden sorunludur. Zira Zuhrî (rahimehullah), Osmân'ı (radıyallahu anh) görmemiştir. Bu nedenle isnadlarda kopukluk vardır. (Avnu'l Ma'bûd, 1960 No.lu hadis şerhi) Hâliyle bu rivayetler Zuhrî'nin (rahimehullah) Osmân'ın (radıyallahu anh) fiiline yorumudur. Bu da ilk nesilden bu yana Osmân'ın (radıyallahu anh) fiilinin sünnete muhalif olduğu ve izah edilmesi gerektiği görüşünün kabul gördüğünü gösterir. Evet, sahabe (radıyallahu anhum) onun (radıyallahu anh) arkasında namazı dört rekât olarak kılmıştır. Ancak bu ihtilaf çıkmasın, İslam toplumu bölünmesin diyedir.

Abdurrahman ibni Yezîd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân, Minâ'da namazları dört rekât kıldı. Abdullah ibni Mes'ûd dedi ki: 'Ben Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber Minâ'da dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kıldım. Ebû Bekir Dönemi'nde yine iki rekât olarak kıldım. Ömer Dönemi'nde de yine iki rekât olarak kıldım.'

-Ravi Hafs şu ilaveyi yaptı, 'Ben Osmân'ın halifeliğinin ilk yıllarında da dört rekâtlık namazları iki rekât olarak kıldım. Sonra Osmân bunları dört rekât kılmaya başladı.'-

Ravilerden Ebû Muâviye (rahimehullah) İbni Mes'ûd'un (radıyallahu anh) sözlerine şöyle devam etti:

'Sonra size yollar ayrıldı. Ben Osmân'a uyarak kılacağım dört rekât namazın iki rekât kabul olunmuş bir namaz olmasını ne kadar arzu ediyorum.'

A'meş şöyle dedi: 'Muâviye ibni Kurre üstadlarından naklederek bana haber verdi ki, 'Abdullah ibni Mes'ûd dört rekâtlık namazları dört rekât olarak kılmaya başlamış, kendisine, 'Sen, Osmân'ı dört rekât kıldı diye ayıpladın şimdi ise dört rekât kılmaya başladın.' denildi. O da, **'İhtilaf/Aykırılık şer'dir.'** dedi.' " (Ebu Davud, 1960)

47. bk. İrşâdu'l Fuhûl, 1/63

yolculuğa dair kayıt zikretmiştir. Kur'ân'da ve sünnette yolculuk mesafesine dair sahih ve sarih bir nas yoktur.

Hâliyle örfe bakmak durumundayız. Bir yerin örfünde yapılan yolculuğa "sefer" deniyorsa; o seferdir. Şer'î ahkâmda sabit olan namazın kısaltılması ve birleştirilmesi yapılabilir.[48]

Örneğin, İstanbul içinde bir ilçeden başka bir ilçeye gitmek; şehir içinde yapılan normal bir intikaldir. Ancak aynı mesafe birçok Anadolu ilinde yolculuk olarak kabul edilmektedir. İstanbul örfünde sefer/yolculuk olmayan mesafe, Anadolu illerinde sefer sayılabilmektedir. Şeriat yolculuk için bir mesafe tayin etmediğinden her beldenin örfünce hareket etmek gerekmektedir.[49]

48. bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 12/24

49. Namazların kısaltılacağı mesafe konusunda İslam âlimleri eskiden günümüze ihtilaf etmiştir. İbnu'l Munzir (rahimehullah) yirmiye yakın farklı mezhep zikretmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, Ebvâbu Taksîri's Salât, 4. Bab başlığı şerhi)

Bu görüşlerden en yaygın olanları şöyle sıralayabiliriz:

• Çoğunluk dört burüdlük mesafede namazın kısaltılabileceğini söylemiş; Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadisi nakletmişlerdir:

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ey Mekkeliler! Dört burüd olmadıkça namazları kısaltmayınız." (Es-Sunenu'l Kubrâ, 5404)

Bu rivayet zayıftır. Zira senedinde Abdulvehhab ibni Mucâhid ibni Cebr vardır. Metrûk/Terk edilmiş bir ravidir. Nevevî (rahimehullah) onu yalancılığa nispet etmiştir. El-Ezdî (rahimehullah) ondan rivayetin helal olmadığını söylemiştir. Ayrıca ondan bu rivayeti nakleden İsmâîl ibni Ayyâş'tır. İsmâîl'in Hicazlılardan rivayeti makbul değildir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1162-1163)

Bu görüş Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Abbâs'ın (radiyallahu anhum) fiilî olarak rivayet edilmiştir. (Buhari, Ebvâbu Taksîri's Salât, 4. Bab)

Sahabe sözü hüccet değildir. Birazdan geleceği gibi Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulaması bu rivayetten farklıdır.

Bu görüşe göre namazların kısaltılacağı mesafe dört burüddür. Bir bürud, dört fersah; bir fersah, üç mil; bir mil, 1,68 km'dir. Buna göre 4 burüd=16 fersah= 48 mil= 80,640 km olur. (Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, s. 283) Yani cumhura göre namazları kasr ve oruç tutmama mesafesi seksen kilometredir.

• Bir grup ilim adamı bazı hadislere dayanarak; deve yürüyüşüyle üç günlük mesafenin namazların kısaltma mesafesi olduğunu söylemişlerdir. Delil olarak bu ve benzeri hadisleri almışlardır:

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kadınlar yanlarında kendileriyle evlenmeleri haram olan bir yakınları bulunmadan üç günlük yolculuğa çıkmasın." (Buhari, 1087; Müslim, 1338)

Bu hadis farklı rivayetlerde iki gün ve bir gün olarak da varid olmuştur.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden bir kadının bir gün veya bir gecelik yolculuğa yanında kendisiyle evlenmesi haram olan biri bulunmadan çıkması helal değildir." (Buhari, 1088; Müslim, 1339)

Peygamber (ﷺ) ile birlikte on iki savaşa katılan Ebû Saîd (رضي الله عنه) şöyle demiştir:

"Peygamber'den (ﷺ) işittiğim şu dört şey çok hoşuma gitti: Bir kadın, yanında kocası veya mahremi bulunmaksızın iki günlük yolculuğa çıkamaz. İki günde; Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'nda oruç tutulmaz. İki namazdan sonra namaz yoktur: İkindiden sonra Güneş batıncaya kadar, sabahtan sonra Güneş doğuncaya kadar. Yalnızca üç mescide gitmek için yolculuk yapılabilir: Mescid-i Harâm, benim mescidim (Mescid-i Nebevî) ve Mescid-i Aksâ." (Buhari, 1864)

Bu hadisten, gayenin seferin müddetini belirlemek değil, kadının tek başına yolculuk yapmasını yasaklamak olduğu anlaşılır. Kaldı ki ileride geleceği gibi Allah Resûlü (ﷺ) bu mesafeden çok daha az mesafede namazları kısaltmıştır.

Günümüz Hanefî uleması bu mesafenin doksan kilometreye tekabül ettiğini belirtmiştir. (bk. Büyük İslam İlmihali, s. 187)

Sonuç: Allah Resûlü'nün (ﷺ) ve ashabın uygulamalarına baktığımızda, yukarıda mezkûr mesafelerden çok daha kısa mesafelerde namazları kısalttıklarını görürüz.

• Yahyâ ibni Yezîd El-Hunâî'den (رحمه الله) şöyle rivayet edilmiştir: "Enes ibni Mâlik'e, namazı kısaltmayı sordum. O da, 'Resûlullah (ﷺ), üç mil veya üç fersahlık bir yola çıktığında namazı iki rekât kılardı.' dedi." (Müslim, 691)

Üç mil yaklaşık olarak beş km'dir. Şayet üç fersah olduğunu kabul edersek bu da yaklaşık on beş km yapar. Her hâlükârda Allah Resûlü (ﷺ) yukarıda zikredilen mesafelerden daha kısa mesafelerde namazını kısaltmıştır.

• Cubeyr ibni Nufeyr'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir: "Şurahbil ibni Sımt (رضي الله عنه) ile birlikte on yedi veya on sekiz mil (yirmi sekiz-otuz km) uzaklıktaki bir köye gitmiştik. Kendisi namazı iki rekât kıldı. Ben de bunu kendisine sordum. O da, 'Ömer'in, Zu'l Huleyfe'de iki rekât kıldığını gördüm. Kendisine bunu sordum. O da, 'Ben, sadece Resûlullah'ın (ﷺ) yaptığını gördüğüm gibi yapmaktayım.' dedi.' dedi." (Müslim, 692)

Ömer (رضي الله عنه) Zu'l Huleyfe mevkisine gidince namazını kısaltmıştır. Medine ile Zu'l Huleyfe arası altı mildir. Bu da yaklaşık on km yapar.

Saîd ibni Şufey'den (رحمه الله) şöyle rivayet edilmiştir:

• "İnsanlar İbni Abbâs'a sefer namazını sormaya başladılar. Dedi ki: 'Peygamber (ﷺ) ailesinden ayrıldığı zaman evine dönünceye kadar iki rekât namaz kılardı.' " (Ahmed, 2159)

İbni Ömer'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

• "Resûlullah (ﷺ) bu Medine şehrinden çıktığı zaman, tekrar oraya dönünceye kadar farz namazları iki rekâttan fazla kılmamıştır." (İbni Mace, 1067)

Bu rivayetlerde ise hiçbir kayıt zikretmeksizin, sefere çıkışında namazı kısalttığı belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi seksen veya doksan km'nin namazları kısaltma için alt sınır olmadığı bizzat Allah Resûlü'nün (ﷺ) uygulamasıyla nakzedilmiştir.

Abdullah ibni Ömer'in (رضي الله عنه) dört burüd (seksen km) olmadan namazı kısaltmadığı rivayeti, onun kendi sözüyle nakzedilmiştir. İbnu Ebî Şeybe'nin naklettiği bir rivayette şöyle demiştir: "Bir mil'lik (1,68 km) yolculuğa çıksam namazı kısaltırdım." (bk. Fethu'l-Bârî, 1086-1088 No.lu hadis şerhi; Hâfız İbni Hacer bu rivayete "isnadı sahih" der.)

Kendisi de Hanbelî olan İbni Kudâme (رحمه الله) iki gerekçeyle kendi mezhebi de dâhil cumhurun görüşünü eleştirmiştir:

• Görüşlerin dayanak noktası olan Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Abbâs'tan (رضي الله عنهم), imamların aktardığı görüşlerin hilafına görüş nakledilmiştir. Kaldı ki onlardan nakledilen, Allah Resûlü'nün (ﷺ) fiiline aykırıdır.

• Bir şeyin takdîri tevkîfîdir. (Yani ancak nasla bir ölçü konabilir.) Mücerred rey ile bir şey takdir edilmez. Özellikle de onu takdir edecek bir asıl ve kendisine kıyas yapılacak bir benzeri yoksa. (bk. El-Muğnî, 2/190, 1230. Mesele)

3. Yolculuğun Gayesi

Yolculuk hangi amaçla yapılırsa yapılsın; namazlar kısaltılarak kılınabilir. Zira şeriat, namazın kısaltmasını yolculuğun kendine bina etmiş, yolculukları birbirinden ayırmamıştır. Şu yolculukta namaz kısaltılır, bu yolculukta kısaltılmaz diyen, mutlaka delil zikretmelidir.

Bu; şârinin mutlak olarak izin verdiğini kısıtlamaktır ve mutlaka bir delile dayanmalıdır. Böyle bir delil yoktur.[50]

4. Yolcu, Namazı Kısaltmaya Ne Zaman Başlar?

Yolcuya namazı kısaltma hakkı veren şeriat; ne zaman namazı kısaltmaya başlayacağına dair bir ölçü zikretmemiştir.

Kişi sefer için harekete geçtiği ânda lugaten yolcudur ve yolculuk hükümlerine muhataptır. Henüz ikamet yerinden ayrılmadan da namazları kısaltabilir.[51]

İbni Kudâme (rahimehullah) taassuptan kaçınarak kendi mezhebinin delillerinin zayıflığına işaret etmiştir. Allah (celle celalehu) en doğrusunu bilir.

50. Bir grup âlim yolculuğu üç kısma ayırmıştır: (bk. El-Mecmû', 4/346)

Tâat Seferi: İlim, cihad ve davet gibi sebeplerle yapılan yolculuk.

Mubâh Sefer: Gezmek, dinlenmek gibi sebeplerle yapılan yolculuk.

Ma'siyet Seferi: Bir haram işlemek için yapılan yolculuk.

Tâat ve mubâh yolculuklarda namazın kısaltılacağı, masiyet yolculuğunda namazın kısaltılmayacağını söylemişlerdir.

Gerekçe olarak: Şeriat bu ruhsatları kolaylaştırma olsun diye vazetmiştir. Haram için yolculuğa çıkan asidir. Asiye ruhsat verilecek olsa, işleyeceği haramda ona yardımcı olunmuş olur. Bu da şarinin gözettiği maksada aykırıdır.

Bu istidlal iki yönden eleştirilmiştir:

- Namazın kısaltılması bir ruhsat değil; asıldır. Seferde namaz iki rekâttır.

Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yüce Allah, hem ikamet hâlinde hem de seferîlikte, namazı ikişer rekât olarak farz kıldı. Seferlikteki hâli aynen korundu, ancak ikamet hâlinde kılınan namaza ilave edildi." (Buhari, 350; Müslim, 685)

Yine Âişe Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Namaz, Mekke'de ikişer rekât olarak farz kılındı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiği zaman akşam namazı dışında her iki rekâta iki rekât ekledi. Çünkü akşam namazı gündüzün vitridir. Sabah namazına da eklemedi. Çünkü kıraati uzundur. Sefere çıktığı zaman ise ilk farz kılındığı gibi namazı (iki rekât olarak) kıldı." (Ahmed, 26042)

- Yüce Allah'ın mutlak olarak zikrettiği yolculuk, ancak kendi gibi açık bir delille kayıtlanabilir. Burada delille değil içtihadla kayıtlanmıştır. Allah (celle celalehu) en doğrusunu bilir.

51. İbnu'l Munzir (rahimehullah) âlimlerden üç görüş nakletmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, Ebvâbu Taksîri's Salât, 5. Bab başlığı şerhi)

- İkamet yeri olan şehrin son evini terk edince namazları kısaltabilir. Bu, cumhurun görüşüdür.
- Sefere niyet ettiğinde evinde olsa dahi namazlarını kısaltmaya başlayabilir. Bu Kûfe'li fukahanın görüşüdür.

5. Yolcu Ne Kadar Süre Namazlarını Kısaltabilir?

• Bir insan hareket hâlinde olduğu sürece namazlarını kısaltır. Zira hareket hâlinde yolcudur ve yolculuğun tüm hükümlerine muhataptır.

• Hedeflediği beldeye vardığında; şayet ne kadar kalacağını ve ne zaman döneceğini bilmiyorsa, süre ne kadar uzarsa uzasın namazlarını kısaltabilir.

Tirmizî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Bir beldede yerleşmeye niyet etmedikçe yıllarca namazları kısaltabileceğine dair ilim ehli icma etmiştir."[52]

Allah Resûlü'nün ashabı belirsizlik olan yolculuklarda uzun zaman namazları kısaltmışlardır.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gazvede Azerbeycan'da bulunuyorduk. Kar yolumuzu kapattı. Altı ay namazları iki rekât kıldık."[53]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün ashabı Râmehurmuz'da dokuz ay kaldılar. Namazı kısaltıyorlardı."[54]

• Sefer için bineğine bindiği ândan itibaren namazları kısaltabilir.

Bu ihtilafın nedeni; konu hakkında açık bir nas olmayışıdır. Elimizdeki en açık delil Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulamasıdır. O (sallallahu aleyhi ve sellem) genelde Medine'den çıktıktan sonra namazları kısaltmaya başlamıştır. Usulde sabit olduğu üzere onun (sallallahu aleyhi ve sellem) fiilleri mutlak olarak bir şeyin mustehâb oluşuna, evla olana delalet eder. Elbette evla olan ona (sallallahu aleyhi ve sellem) ittiba edip namazları şehrin dışına çıktıktan sonra kısaltmaktır.

Ancak bugünün Müslimleri iki sorunla karşı karşıyadır ve bu iki sorun nedeniyle bazen evla olanın hilafına hareket etmek durumundalardır.

• Şehrin son evini geçmek; bugünün şartlarında saatler alabilmektedir. Örneğin Beylikdüzü'nde oturan birinin Gebze istikametine doğru şehirden çıkması 102 km yoldur. Yine Gebze'den birinin Edirne istikametine şehirden çıkması 102 km yoldur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemi için bu mesafe uzun sefer sayılmaktadır.

• Birçok Müslim evinden çıktığında namazları eda edecek takva mescidi bulmakta zorlanmaktadır. (Konuya dair detaylı açıklama için bk. 1/566) Hâliyle evla olanın hilafına hareket ederek, sefere çıkmadan namazlarını kasr ve cem edebilmektedir. Allah (azze ve celle) en doğrusunu bilir.

52. Tirmizi, 548 No.lu hadisin açıklaması
53. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5472
54. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5480

• Gittiği yerde ne kadar kalacağını ve ne zaman döneceğini biliyorsa; evine dönene kadar namazları kısaltır.[55]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinde sabit olan evinden çıktığında evine dönene kadar namazları kısaltarak kıldığıdır ki onun (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine bakıldığında konu hakkında varid olan birçok görüşü çürüttüğü görülür.

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Medine'den Mekke'ye gitmek üzere yola çıkmıştık. Biz Medine'ye dönene kadar Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) namazları ikişer rekât hâlinde kılmıştı.

Hadisin ravileri olan Yahyâ ibni Ebî İshâk, Enes'e, 'Mekke'de hiç kaldınız mı?' diye sorunca Enes ibni Mâlik şu cevabı vermiştir,

'Orada on gün kaldık.' "[56]

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebûk'te yirmi gün kaldı ve namazlarını kısaltarak kıldı."[57]

---

55. Bu konuda âlimler arasında ihtilaf olmuştur. Tirmizî (rahimehullah) görüşleri şöyle aktarır:

" 'Bu konuda İbni Abbâs (radiyallahu anh), yoluyla gelen bir rivayette Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), bir seferinde on dokuz gün kaldığı hâlde iki rekât kıldığı, on dokuz günden fazla kalırsak dört rekât kılarız, dediği rivayet edilmiştir.'

Yine Alî'den (radiyallahu anh): 'Kim bir yerde on gün kalırsa namazları tam kılar.' şeklinde bir rivayet daha gelmiştir.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh): 'Kim bir yerde on beş gün kalırsa namazları tam kılar.' rivayeti de vardır. 'On iki gün kalırsa' rivayeti de vardır.

Saîd ibni Museyyeb'den: 'Dört gün kalan dört gün kılar.' şeklinde bir rivayeti de Katâde ve Atâ' El-Hurâsânî rivayet etmişlerdir. Dâvud ibni Ebî Hind ise bir rivayet ortaya koymaktadır. İlim adamları bu konuda değişik görüşler ortaya koymuşlardır.

Sufyân Es-Sevrî ve Kufeliler namazları kısaltma suresini on beş gün olarak sınırlamışlardır. On beş gün kalacağını niyet edenin namazı tam kılacağını söylemektedirler.

Mâlik, Şâfiî ve Ahmed, 'Dört gün kalacağına niyet ederse bile namazı tam kılmalıdır'. demektedirler.

İshâk'a gelince, İbni Abbâs'ın hadisini en kuvvetli görüş olarak görmekte ve şöyle demektedir: 'İbni Abbâs bu hadisi Resûlullah'tan rivayet etmekte ve on dokuz gün geçince tam kılacağını bizzat tatbik ederek örneklemiştir.'

Bir beldede yerleşmeye niyet etmedikçe yıllarca namazları kısaltabileceğine dair ilim ehli icma etmiştir." (Tirmizi, 548 No.lu hadis açıklaması)

56. Buhari, 1081; Müslim, 693

57. Ebu Davud, 1235

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu Medine şehrinden çıktığı zaman, tekrar oraya dönünceye kadar farz namazdan iki rekâttan fazla kılmamıştır."[58]

Saîd ibni Şufey'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar İbni Abbâs'a sefer namazını sormaya başladılar. Dedi ki: 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ailesinden ayrıldığı zaman evine dönünceye kadar iki rekât namaz kılardı.' "[59]

Yolcu; evine dönmek gayesiyle evinden çıkan kimsedir. Muayyen bir beldeye ulaştığında, orada bir müddet ikame edecek olsa da, evine dönünceye kadar yolcudur. Hâliyle tüm bu süre içinde namazları kısaltması onun hakkıdır. Bu hakkı ona veren şeriattır. Hakkı kısıtlamak, belli günlerle sınırlamak için delile ihtiyaç vardır.[60]

• Hayatı yolculukta geçen meslekler, seferde oldukları müddetçe namazı kısaltabilirler. Askerler, uzun yol şoförleri, gemiciler, seyyahlar vb.

58. İbni Mace, 1067

59. Ahmed, 2159

60. Abdulah ibni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yerde (gecesiyle birlikte) on dokuz gün kaldı ve bu müddet içinde namazları kısaltarak kıldı. Biz (gecesiyle birlikte) on dokuz günlük yolculuk yaptığımızda namazları kısaltarak kılardık. Fakat daha uzun süreli yolculuklarda tam kılardık." (Buhari, 1080)

Bu, sahabe içtihadıdır. Hem Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hem de kendi gibi başka sahabelerin amelinde farklı uygulamalar söz konusudur.

Câbir ibni Abdullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebûk'ta yirmi gün kaldı ve namazlarını kısaltarak kıldı." (Ebu Davud, 1235)

Sumâme ibni Şerâhîl'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'e yanına gidip, 'Yolcunun namazı nasıldır?' diye sorduk.

Dedi ki: 'İkişer rekâttır. Sadece akşam namazı üç rekâttır.'

Dedim ki: 'Peki, biz Zu'l Mecâz'da olduğumuz zaman nasıl yapalım?'

'Zu'l Mecâz nedir?' dedi.

Dedim ki: 'Bizim kendisinde toplandığımız ve alışveriş yaptığımız bir yer. Orada yirmi gece veya on beş gece kalıyoruz.'

Dedi ki: 'Ey adam, ben dört ay veya iki ay Azerbaycan'daydım. Onları namazları ikişer rekât olarak kılarken gördüm. Peygamber'in de (sallallahu aleyhi ve sellem) seferde namazları ikişer rekât kıldığını kendi gözlerimle gördüm.'

Sonra sonuna kadar şu ayeti okudu; 'Andolsun ki sizin için, Allah'ı ve Ahiret Günü'nü uman ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah Resûl'ünde güzel bir örneklik vardır.' (33/Ahzâb, 21)" (Ahmed, 5552)

Bu da Abdullah ibni Abbâs (radiyallahu anh) içtihadının mutlak olmadığını göstermektedir.

meslekler bu sınıftandır. Yolda oldukları sürece yolcu/musâfir ismi onları kapsamaktadır ve yolculuk ahkâmına tabidirler.

• İki ayrı ikamet adresine sahip olanlar namazları nasıl kılar?

İki farklı bölgede iki ayrı evi bulunan ve ikisi arasında gidip gelenler; yolda oldukları sürece seferîdirler. İkamet adreslerine vardıklarında mukimdirler. Zira her iki adres de ikametgâhtır.

6. Uzun Süreli İkametlerde Namaz (Öğrenci, İşçi vb.)

Günümüz şartlarında öğrenci ve işçi; yıllarca bir yerde yaşamakta, orada ikametgâh edinmekte ve orayı bir vatan gibi kullanmaktadır. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir; birçok yönden mukime benzediklerinden namazları tam kılarlar, mukim hükmündedirler.[61]

61. Cumhur-u ulemaya göre bu durumdaki bir insan seferî değildir ve sefer ahkâmından yararlanamaz. Zira cumhur; bir yerde belli bir günden fazla ikamete/yararlanmaya niyet edenin hükmen mukim olduğuna kanaat etmişlerdir. Kimine göre üç gün, dört gün, on iki gün veya on beş gün olarak… bu süre değişmektedir. (bk. El-Mecmû', 4/364-365)

Genel anlamda muhaddisler ve bir mezheple kayıtlı olmayan ulema ise hükmen ikameti bir günle sınırlandırmamışlardır. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 24/137-141; Zâdu'l Meâd, 4/116-119) **Demişlerdir ki; bir insan bir yerde mutlak ikamete/yaşamaya ve orayı vatan edinmeye niyet etmedikçe** seferî hükmündedir ve sefer ahkâmından faydalanır.

Muasır fukaha; yukarıdaki ayrıma bağlı olarak iki gruba ayrılmıştır:

• Cumhur-u ulema mezhebine tabi olanlar öğrenci, işçi vb. grupların uzun süre bir yerde kalacakları için seferî olmadıklarını mukim olduklarını söylemişlerdir.

• Bir yerde mutlak ikamete ve orayı vatan edinmeye niyet etmedikçe kişiyi yolcu sayan âlimler iki kısma ayrılmışlardır:

· **Birinci grup**; öğrenci ve işçiler; bulundukları yeri vatan edinmez ve mutlak olarak orada ikamete niyet etmezler. Derler ki: "İş bitince veya okul bitince döneceğim. Hem ne kadar kalacakları belli değildir; hem de kalacakları süre bir amelle kayıtlanmıştır. O amel bitince döneceklerdir. Böylece onlar altı ay, iki yıl süre bir yerde kalan, buna rağmen namazı kısaltarak kılan sahabe durumundadırlar. Eğitim süresince namazı kasreder: dilerlerse oruç tutmayabilir, yolcu müddetini esas alıp mesh yaparlar…" (bk. Mecmûu Fetâvâ ve Resâili'l Useymîn, 15/288-315; Şeyh İbni Useymin bu görüşü muasırlardan Abdulaziz ibni Bâz, Reşîd Rıdâ ve hocası Abdurrahman ibni Sa'dî'ye nispet eder.)

· **İkinci grup**; sefer ahkâmında gün sınırlamasını kabul etmese de; öğrenci ve işçi gibi uzun yıllar bir yerde kalacak kişinin mukim hükmünde olduğunu söylemişlerdir.

Derim ki:

• Öğrenciler bir yerde ev edinip oraya yerleşmekle mukim gibidirler. Şöyle ki; yukarıda zikredilen görüş işçi ve öğrencinin durumunu -daha önce zikrettiğimiz- sahabenin durumuna benzetmiş ve şu sonuca ulaşmıştır. Nasıl ki sahabe altı ay, bir yıl, iki yıl bir yerde kalsa da namazı kasretmişse, öğrenci de/işçi de aynı durumdadır. Oysa bu benzetme hatalıdır. Çünkü bunlar Allah yolunda cihada çıkan ve seferin ne zaman biteceği belli olmayan sahabelerdir. **Şayet öğrenci/işçi birine benzetilecekse görevli veya vali olarak bir yere atanan, orada ev tutup yerleşen ve geri çağrılmadıkça orada kalacağını bilen sahabelere benzetilmelidir. Bu durumdaki sahabeler seferî gibi değil mukim gibi davranmışlardır.**

7. Esirin/Mahpusun Namazları Kasretmesi

Esirin namazına dair hususi bir nas varid olmamıştır. Bu nedenle fukahamız genel ilkeler ışığında esirin namazını değerlendirmişlerdir. Şöyle ki;

• Yaşadığı beldede esir olan, mukim hükmündedir, namazlarını kasredemez. Zira bu durumda biri şer'an, aklen ve lugaten yolcu/seferî değildir. Mücerred esaretin namazları kasretmeye/cem etmeye sebep olmasına dair hiçbir delil yoktur. İmam Mâlik'e (rahimehullah) esirin namazı sorulmuş "Mukimin namazı gibidir." cevabını vermiştir.[62]

• Beldesi dışında esir olanlar

Şayet onu esir edenlerle birlikte yolculuk hâlindeyse; bir beldeden başka bir beldeye intikal hâlindeyse seferî hükmündedir. Burada namazları kasretme illeti esaret değil seferdir.[63]

• Bir öğrenci veya sözleşmeli işçi/memur; hadisçi âlimlerin "Mutlak ikamete niyet etmedikçe seferîdir." kaydına uymamaktadır. Çünkü; her ne kadar "okul bitince" döneceğim deseler de, günümüz şartlarında okul bitirmenin alt sınırı bellidir. **Böylece o alt sınır boyunca orada ikamet edeceklerine niyet ederler.** Yine "iş bitince döneceğim" deseler de; günümüz şartlarında işler sözleşmeyle yapıldığından, tayin durumlarında tayin süreleri belirlendiğinden, çalışanlar o süreler boyunca orada ikamete niyet ederler. Bu hâlleriyle "Bugün döneceğim veya yarın döneceğim." diyen ve kalma süresi belirsiz insanlara da; "Şu iş bitince döneceğim." diyen ve ikamete niyet etmeyen insana da benzememektedirler. Günümüz şartlarında öğrenci/işçi daha çok hazır yerde ikamete niyet eden mukime benzemektedir.

• Burada yapılan bir tahriçtir. Yani geçmiş âlimlerin naslardan istinbat ettiği bir sonucu alıp, bugün karşılaştığımız bir sorunu ona uygun çözmektir. Bir grup, öğrenciyi/işçiyi mutlak ikamete niyet etmeyenler sınıfına dâhil etmiş; bir grup da mutlak ikamete niyet edenler sınıfına dâhil etmiştir. Söz konusu namaz olunca aslolan ihtiyattır. Bizim tercihimizde de ihtiyat esas alınmıştır. Allah (cc) en doğrusunu bilir. Her insan dini için uygun gördüğüyle amel eder. Zira her iki tahriç de ilmi usullere dayanmıştır.

62. Mevâhibu'l Celîl fî Şerhi Muhtasar Halîl, 2/147

63. bk. El-Bahrû'r Râik, 2/144; Et-Tâc ve'l İklîl alâ Şerhi Muhtasari Halîl, 1/364; El-Muğnî, 2/191, 1234. Mesele

Bu konuda Şafiilerin şu ayrıntısı dikkat çekmektedir: Esir, yolculuğa çıktığı ânda namazları kasredemez. Onu götürdükleri yerin sefer mesafesi olduğundan (seksen km) emin olmalıdır. Şayet gittiği yerin sefer mesafesi olduğundan eminse namazları kasreder. Gittiği yerin mesafesini bilmiyorsa sefer mesafesi kadar gittikten sonra (seksen km sonra) namazı kısaltabilir. (bk. El-Mecmû', 4/333)

Hanbeliler ise şu şartı getirmişlerdir; şayet esir zulme uğramış ve haksız yere hapsedilmişse namazları kısaltabilir, sefer ruhsatlarından faydalanabilir. Çünkü sefer ruhsatlarından faydalanmanın yolu; seferin mubâh veya tâat seferi olmasıdır. İşlediği bir suçtan dolayı hapsedilen kişi isyankârdır; seferi de isyan seferidir. Asi/Günahkâr sefer ruhsatlarından faydalanmaz. (bk. El-Muğnî, 2/193, 1239. Mesele) Derim ki: daha önce geçtiği gibi mutlak olarak sefer namazların kısaltılması için yeterlidir. Ayrıca seferî ruhsatlardan yararlanmak için seferin mubâh veya tâat seferi olması şartına dair şer'i bir delil yoktur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Âlimler esirin kendi iradesiyle hareket etmediğini; bu sebeple sefer ve ikamet ahkâmında onu esir edenlere tabi olduğunu söylemişlerdir. Onu esir edenler seferîyse (yolculuk hâlinde) o da seferî; mukimse o da mukimdir.[64]

• Başka memlekette mahpus olan ve içeride ne kadar kalacağını bilmeyen kimseler (tutukluluk ve gözaltı)

Başka bir memlekette gözaltına alınan veya tutuklanan kimse; hapiste ne kadar kalacağını bilmez. Her ay yapılan tutukluluk incelemesiyle serbest bırakılabilir veya henüz mahkemeye çıkmadan savcı serbest bırakabilir. Bu durumda olan insan bir beldeye giden ve ne zaman döneceğini bilmeyen insan gibidir, seferîdir. Namazlarını kasredebilir.[65]

Bu; genel ilkelere ve sefer ahkâmında yaptığımız tercih üzere yapılan bir tafsilattır. Ancak şu da bir gerçektir: Türkiye gibi yerlerde gözaltına alınan için yukarıdaki detay geçerlidir. Dört günlük gözaltı sonrasında serbest kalabilir de tutuklanabilir de. Tutuklanan ve cezaevine konanlar ise; genelde 6 ay-1 yıldan önce serbest kalmayacaklarını bilirler. Kâğıt üstünde çıkma ihtimalleri olsa da; zulüm mahkemeleri tutuklularının lehine olan maddeleri uygulamada pek cimri davranır. Galiben çoğu kimse 6 ay-1 yıldan önce serbest kalmaz. **Bu nedenle tavsiyemiz;** gözaltına alınanların namazı kasretmesi, tutuklanıp cezaevine konanların namazı tam kılmasıdır. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

• Başka bir beldede hapiste olan ve içeride ne kadar kalacağını bilen (hükümlü) kimseler

Bu kişinin seyir hâli sonlanmış ve uzun süre ikamet edeceğini bildiğinden seferîlik kapsamının dışına çıkmıştır. Böyle biri mukim hükmündedir, namazlarını tam kılar.

64. El-Muhîtu'l Burhâni fi'l Fıkhi'l Nu'mânî, 2/30-31, İmam Muhammed'den naklen

65. Cumhur-u ulema böyle birinin seferi olduğunu kabul etmez. Zira onlara göre bir insan bir yerde 3, 4, 15, 19 günden fazla kalacaksa namazları kasredemez, mukim hükmündedir. Esir, her hâlükârda cezaevinde bu süreyi kalacağını bildiğinden cumhur-u ulemaya göre, başka beldede olsa da namazları kasredemez.

Ebû Dâvud (rahimehullah) şöyle demiştir:

"İmam Ahmed 'Esir ne zaman namazlarını tam kılar' diye sordum.

Bana, 'Onların kalesinde/hapsinde karar kıldığında' diye cevap verdi."[66]

Bu durumdaki biri bir beldeye yolculuk yapan ve oraya yerleşen hükmündedir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

8. Rahat Yolculuklarda Namaz Kısaltılır mı?

Günümüzde yolculuklar, eskiye nazaran çok daha rahattır. Eskilerin aylarca süren yolculuğu, bugün uçak yolculuğuyla birkaç saat sürmektedir. Bu durumda namazlar kısaltılabilir mi?

Namazların kısaltılmasında illet; yolculuktur. Yolculuğun uzun veya kısa olması, yorucu veya rahat olması değildir. Bir yerde yolculuk varsa orada namazların kısaltılması meşrudur. Hâliyle uçak, gemi, tren veya araba yolculuğu olduğuna bakmaksızın, her yolculukta namazlar kısaltılabilir.

Asr-ı Saadet'te bir grup insan, kısaltmanın ilk etapta yolculukların güvenli olmaması nedeniyle meşru kılındığını; insanlar emniyet hâlindeyse namazların kısaltılmaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu düşünceye Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap vermiştir:

Ya'lâ ibni Umeyye'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni'l Hattâb'a, 'Allah, 'Yeryüzünde sefere çıktığınızda, kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur.'[67] buyurmuştur. Ancak şu ânda insanlar güven içerisindedirler. (Şimdi de namazlarını kısaltacaklar mı?)' dedim.

O da, 'Senin anlam veremediğin duruma ben de anlam verememiştim. Bunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) sordum. Kendisi de, 'Allah'ın size verdiği ikramdır (sadakadır). Allah'ın ikramını (sadakasını) kabul ediniz.' buyurdu.' dedi."[68]

Bugün, yolculukların konfor yönünden eskiden daha iyi olduğunu ve namazların kısaltılmayacağına yönelik görüşe de benzer bir cevap verile-

66. Mesâilu'l İmâm Ahmed Rivâyetu Ebî Dâvud Es-Sicistânî, s. 331
67. bk. 4/Nisâ,101
68. Müslim, 686

bilir. Yolculukta namazların kısaltılması, yolculuğun konforuna bakmaksızın, Yüce Allah'ın bir sadakasıdır.[69]

9. Yolcu Mukimin, Mukim de Yolcunun Arkasında Namaz Kılabilir

Namazları kısaltan bir yolcu, namazları tam kılan bir imamın arkasında namaz kılabilir. Bu durumda imama uyarak namazı tam kılar. Aynı şekilde namazları tam kılan bir mukim, seferî bir imama tabi olabilir. Bu durumda imam selam verdikten sonra namazını tamamlar.

Saîd ibni'l Museyyeb (rahimehullah) şöyle aktardı:

"Ömer ibni'l Hattâb Mekke'ye gelince onlara namazı iki rekât kıldırdı.

Sonra dönüp, 'Ey Mekke halkı, siz namazınızı tamamlayın, biz seferîyiz.' dedi.

Sonra Ömer Minâ'da iki kıldı, onlara bir şey dediği bize ulaşmadı."[70]

İmrân ibni Husayn'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte pek çok savaşlarda bulundum. Mekke Fethi'nde de onunla beraberdim. Mekke'de on sekiz gün kaldı.

Farzları iki rekât olarak kılıyordu ve şöyle dedi: 'Ey Mekkeliler! Siz namazları dörder rekât olarak kılınız. Biz ise seferîyiz (yolcuyuz).' "[71]

Mûsâ ibni Seleme'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs ile Mekke'de birlikteydik. O'na, 'Biz sizinle beraberken (ce-

69. Ayrıca insan "İbnu'l Zaman"dır. Yani yaşadığı koşulların çocuğudur. Dün insanlar doğayla iç içe, zorlu şartlarda yaşamaktaydı. Bedenen güçlü, zorlu şartları alt edecek dayanıklılığa sahip, acı eşikleri yüksek insanlardı. Bugünün insanı da kendi zamanının çocuğudur. Her alanına konforun hükmettiği bir hayat yaşamaktadırlar. Bedenleri zayıf, dayanaksız, acı eşikleri düşüktür. Dünün insanı için günlerce süren bir yolculuk neyse, birçok insan için birkaç saatlik konforlu bir yolculuk aynı şeydir.

İslam şeriatı hükümlerini sabit, ölçülebilir, yaygın olan illetlere bağlar. Değişken, ölçülmesi ve bir kural altına alınması zor, göreceli hikmetlere değil. Namazın kısaltılmasının illeti yolculuktur. Yolculuk her çağda ve her insan için uygulanabilir bir ölçüdür. Bu hükmün hikmeti ise yolculuğun zor olması, yani meşakkattir. Meşakkat insandan insana, yolculuktan yolculuğa, yolculuk vasıtasından yolculuk vasıtasına göre değişebilmektedir. Bu nedenle, hükmün varlığında ve yokluğunda etkisi yoktur. (bk. El-Fıkhu'l İslâmî ve Edilletuh, 1/139-140)

70. Muvatta, 1198

71. Ebu Davud, 1229; Hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir.

maatle) dört rekat kılıyoruz. Adamlarımızın yanına döndüğümüzde ise iki rekat kılıyoruz' dedim.

Bana, 'Bu Ebû'l Kâsım'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetidir.' dedi."[72]

10. Yolculukta Nafile Namaz

Yolculukta kılınan nafile namaz iki kısımdır:

- Mutlak nafileler
- Farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan revâtib sünnetler

a. Mutlak Nafile

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yolculuk hâlinde mutlak nafileleri kılar; çoğu zaman da binek üstünde kılardı.

Enes İbni Sîrîn'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Enes ibni Mâlik'in Şâm'dan gelmekte olduğunu öğrenince onu karşılamaya çıktık. Aynu't Temr denen yerde onunla karşılaştık. Onun merkebi üzerinde namaz kıldığını gördüm; kıblenin sol tarafına doğru yönelmişti.

Ona, 'Senin kıble dışında bir yöne dönerek namaz kıldığını gördüm!' diyerek şaşkınlığımı belirttiğimde şu cevabı verdi:

'Ben Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle yaptığını görmeseydim asla bu şekilde namaz kılmaya kalkışmazdım.' "[73]

Âmir ibni Rebîa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'nü bineği üzerinde nafile namaz kılarken gördüm. Binek ne tarafa yönelirse yönelsin başı ile ima ediyordu. Fakat Allah Resûlü farz namazları hiçbir zaman binek üzerinde kılmamıştır."[74]

Yine Âmir ibni Rebîa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) gece yolculuk sırasında bineği üzerindeyken -binek ne tarafa yönelirse yönelsin- namaz kıldığını gördüm."[75]

72. Ahmed, 1862
73. Buhari, 1100; Müslim, 702
74. Buhari, 1097
75. Buhari, 1104; Müslim, 701

Görüldüğü gibi o (sallallahu aleyhi ve sellem); gece namazı, vitir ve kuşluk namazını seferde kılmıştır.

b. Revâtib Sünnet

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) umumen revâtib sünnetleri seferde kılmazdı. Onun (sallallahu aleyhi ve sellem) seferde kıldığı revâtib sünnete dair sahih/tartışmasız tek namaz; sabah namazının sünnetidir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yolculuk esnasında uykuda kalmış, Güneş doğduktan sonra sabah namazını kılmıştır. Önce sünneti kılmış, daha sonra farzı kıldırmıştır.[76]

Bunun dışında onun (sallallahu aleyhi ve sellem) revâtib sünnetleri kıldığına dair tüm rivayetler tartışmalıdır.[77]

---

76. bk. Müslim 681; Ayrıca bk. Buhari, Ebvâbu Taksîri's Salât, 12. Bab

77. Bu rivayetlerin en meşhuru Berâ' ibni Âzib'in rivayetidir:

Berâ' ibni Âzib'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte on sekiz gün yolculuk yaptım. Güneş batıya kaydıktan sonra öğle namazının farzından önce iki rekât nafileyi terk ettiğini görmedim." (Ebu Davud, 1222; Tirmizi, 550)

Tirmizî bu hadisi rivayet ettikten sonra "ğarîb" olduğunu söyleyerek zayıflığına işaret etmiştir. Ayrıca bu rivayetin sahih olduğu kabul edilse dahi öğlen namazının revâtib sünneti değil de, Güneş'in zeval vakti kılınan mutlak nafilede olabilir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 550 No.lu hadis şerhi)

Bu rivayet sahih kabul edilecek olsa bile kendisinden daha kuvvetli rivayetlere aykırı bir sünnet içermektedir.

Hafs ibni Âsım ibni Ömer ibni'l Hattâb'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke yolunda İbni Ömer'le birlikte oldum. Kendisi öğle namazını bize iki rekât kıldırdı, sonra yerine geldi, biz de geldik, konakladığı yerine vardığında oturdu, biz de oturduk. Sonra namaz kılacağı yere bir baktı ki orada ayakta/namazda birtakım kimseler gördü,

'Bunlar ne yapıyor?' dedi.

'Nafile namaz kılıyorlar?' dedim.

'Eğer nafile kılacak olsaydım, farz namazımı tam kılardım. Bak yeğenim, ben yolculukta Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte oldum. Allah, ruhunu alana kadar hep iki rekâttan fazla kılmadı. Yolculukta Ömer'le (radıyallahu anh), birlikte oldum. Allah, ruhunu alana kadar hep iki rekâttan fazla kılmadı. Yolculukta Osmân'la (radıyallahu anh), birlikte oldum. Allah, ruhunu alana kadar hep iki rekâttan fazla kılmadı. Allah, 'Allah'ın Resûl'ünde sizin için güzel bir örnek vardır.' (33/Ahzâb, 21) buyurmuştur.' dedi." (Müslim 689)

Hafs ibni Âsım'dan (rahimehullah) rivayet edildiğine göre İbni Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) Minâ'da namazı seferi olarak kıldı. Ebû Bekir ve Ömer'de. Osmân'da sekiz veya altı sene seferi kıldı.

Hafs anlatmaya şöyle devam etti: 'İbni Ömer Minâ'da namazları iki rekât kılıyordu. Sonra yatağına geliyordu. Ben ona 'Ey amca bu iki rekâttan sonra iki rekât daha kılabilirsin.' dedim. O da bana şöyle dedi: 'Eğer nafile kılacak olsaydım, farz namazımı tam kılardım.' " (Müslim, 694)

İbni Ömer (radıyallahu anh) öğle namazının sünnetini kılmak isteyenlere Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) fiiliyle itiraz etmiştir.

Buna binaen Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığıyla yetinmek, terk ettiğini terk etmek evla olandır. Zira farz namaz kısaldığı hâlde revâtib sünnet kılmak hafifletme ilkesiyle uyumlu durmamaktadır. İbni Ömer'de (radiyallahu anh) bu gerekçeyle revâtib sünnetleri kılanlara itiraz etmiştir.

B. Namazların Cem Edilmesi

Yolculuk hükümlerinden biri; namazların cem edilmesidir. Cem; bir araya toplamak, bir araya getirmektir. Namazların cem edilmesi; iki ayrı vakit namazının bir araya getirilerek, tek vakitte kılınmasıdır.

Cem; öğle ve ikindi ile akşam ve yatsı namazları arasında vaki olur. Şer'î ıstılahta üç çeşit cem vardır:

• **Cem-i Takdîm**: İkindi namazının öne çekilerek öğlen vaktinde, öğlen namazıyla birlikte kılınmasıdır. Yatsı namazının öne çekilerek akşam vaktinde, akşam namazıyla birlikte kılınmasıdır.

• **Cem-i Te'hîr**: Öğle namazının ertelenerek ikindi vaktinde, ikindi namazıyla birlikte kılınmasıdır. Akşam namazının ertelenerek, yatsı vaktinde yatsı namazıyla birlikte kılınmasıdır.

Cem-i takdim ve cem-i tehirin delili şu rivayetlerdir:

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yolculuk sırasında, acelesi varsa, akşam namazını geciktirip yatsıyla birlikte (cem ederek) kıldığını gördüm. -Hadisi İbni Ömer'den rivayet eden Sâlim de, 'Abdullah da yolculuk hâlinde iken aynı şeyi yapardı.' demiştir.-"[78]

Muâz ibni Cebel'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Tebûk Gazvesi'nde mola verip hareket edeceğinde öğle vakti girmemiş ise öğleyi ikindi vaktine geciktirir ve ikisini bir arada kılardı, öğle vakti girdikten sonra hareket edecekse ikindiyi öne alarak ikisini birlikte kılar, sonra hareket ederdi. Akşamdan önce hareket edeceği zaman akşam namazını geciktirerek onu yatsı ile beraber kılar; şayet akşamdan sonra hareket edecekse yatsı namazını öne alarak akşamla beraber kılardı."[79]

78. Buhari, 1091; Müslim, 703
79. Ebu Davud, 1208; Tirmizi, 553

• **Cem-i Suverî:** Cem-i suvari, sureten yapılan cem eylemidir. Öğle namazını erteleyerek son vaktinde, ikindi namazını ise ilk vaktinde kılmaktır. Hakeza akşamı en son vaktinde yatsıyı ilk vaktinde kılmaktır. Zahiren iki namaz bir arada, peşpeşe kılınmaktadır. Ancak her namaz kendi vakti içinde eda edilmektedir. Bu sebeple buna sureten/zahiren cem anlamında cem-i suvari denmiştir.

Hamne binti Cahş'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Çok fazla ve sıkıntılı hayız gördüm. Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) fetva istedim... Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu özür kanının gelmesi şeytanın darbelerinden bir darbedir. Allah bilir ya altı gün ya da yedi gün hayız olursun, sonra yıkan, temizlenince yirmi üç veya yirmi dört gün namaz kıl ve oruç tut; bu sana yeterlidir. Her ay diğer kadınlar gibi hayız günlerini sayarak âdet ve temizlik günlerini tespit edip her ay böylece devam et. İkinci tavsiyem: Eğer gücün yeterse **öğleyi geciktirerek ikindiyi öne almaya ve gusledip bu iki namazı bir vakitte kılar; akşam namazını geciktirip yatsı namazını öne alarak gusledip bu iki namazıda bir arada kılarsın.** Sabah namazı için ayrıca gusledip onu da kılarsın. Gücün yeterse bunları böylece yap, orucunu da tut.' Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bu ikinci tavsiyem bana hoş gelenidir.' "[80]

1. Yolculukta Namazların Cem Edilmesi

Yolculuk, namazları mutlak olarak cem etmeye izin veren bir sebeptir. Yolculuk halindeki kişi, yolcu olduğu müddetçe namazları cem-i takdim, tehir veya suvari olarak cem edebilir. Namazın kasrına/kısaltmasına müsaade eden her yolculuk, aynı zamanda namazın cem edilmesi için de bir müsaadedir. Yolculuğun uzun veya kısa, yorucu veya rahat, hareket hâlinde veya konaklama hâlinde olması gibi ziyade bir şart yoktur.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Güneş batıya doğru meyletmeden önce yolculuğa çıkmışsa öğle namazını ikindiye kadar geciktirir ve daha sonra ikisini birlikte kılardı. Fakat yolculuğa çıkmadan önce Güneş tepe noktasından batıya doğru meyletmişse önce öğle namazını kılar ve ardından yolculuğa başlardı."[81]

80. Ebu Davud, 287; Tirmizi, 128
81. Buhari, 1112; Müslim, 704

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yolculuk sırasında akşam ve yatsı namazını cem ederek birlikte kılardı."[82]

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yolculuk sırasında, acelesi varsa, akşam namazını geciktirip yatsıyla birlikte (cem ederek) kıldığını gördüm. -Hadisi İbni Ömer'den rivayet eden Sâlim de, 'Abdullah da yolculuk hâlinde iken aynı şeyi yapardı.' demiştir.-"[83]

Muâz ibni Cebel'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebûk Gazvesi'nde iken konaklama yerlerinden yola çıkmadan önce Güneş batıya kayarsa öğle ile ikindiyi bir vakitte birleştirerek kılardı. Eğer Güneş batıya kaymadan önce yola çıkarsa öğleyi geç bırakır konakladığı bir yerde ikindiyle birlikte kılardı. Akşam namazı içinde aynı şekilde hareket ederdi. Eğer yola çıkmadan önce Güneş batmışsa akşamla yatsıyı birleştirerek kılardı. Eğer Güneş batmadan yola çıkmışsa akşam namazını yatsıyla birlikte kılmak için tehir eder, bir konaklama yerinde ikisini bir vakitte kılardı."[84]

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hareket hâlinde, konakladığında, meşakkat hâlinde veya rahat hâlinde namazları cem etmiştir.

2. Yağmurda ve Korku Hâlinde Namazların Cem Edilmesi

Yağmurda **cemaatle kılınan** namazların cem edilmesi meşrudur. Yağmurlu havada cemaati iki defa mescide toplamamak için, tek seferde iki namaz birlikte kılınır. İslam toplumunda bir korku hâli vuku bulursa; **cemaatle kılınan** namazlar cem edilebilir. Amaç mescide gelen insanları tehlikelerden korumaktır.

İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de öğle ve ikindiyi, akşam ve yatsıyı korku ve yağmur olmadığı hâlde cem etti."[85]

82. Buhari, 1108
83. Buhari, 1091; Müslim, 703
84. Ebu Davud, 1208; Tirmizi, 533
85. Müslim, 705

Sahabe de namazlar yağmur vb. sebeple cem edildiğinde onlarla birlikte cem ederdi.

Nâfi'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer, komutanlar yağmurda akşam ile yatsıyı birleştirince o da onlar ile beraber birleştirirdi."[86]

3. Hastalıkta Namazların Cem Edilmesi

Hasta kişi namazlarını cem ederek kılabilir. Şayet abdest almak ve yataktan kalkmak ona zor geliyorsa; namaza her hazırlık yaptığında iki namazı bir arada kılabilir.

Tabiinden Atâ' (rahimehullah), hastanın akşam ve yatsı namazını cem edeceğini söylemiştir.[87]

Bu fetva namazların ceminde sahabenin tespit ettiği hikmete de uygundur. Zira Abdullah ibni Abbâs[88] ve Muâz ibni Cebel[89] cemin hikmetini şöyle açıklamışlardır, "Allah Resûlü ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi."

4. Mukimin Namazları Cem Etmesi

Bir ihtiyaç söz konusu olduğunda, mukim namazları cem edebilir. **Burada ölçü bunu alışkanlık haline getirmemek, âdet edinmemektir.**

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine de öğleyle ikindi namazını birlikte sekiz rekât, akşam ile yatsı namazını da yedi rekât olarak kıldırmıştır."[90]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle ve ikindi namazlarını Medine'de **korku ve sefer olmadığı hâlde birlikte**, cem ederek kıldı.

Ebû Zubeyr dedi ki: 'Saîd'e sordum: 'Neden böyle yaptı?' '

Dedi ki: 'Senin bana sorduğun gibi ben de İbni Abbâs'a sordum.

86. Muvatta, 386
87. Buhari, Mevâkitu's Salât, 18. Bab başlığı, muallak olarak
88. Müslim, 705
89. Müslim, 706
90. Buhari, 543

Şöyle cevap verdi: 'Ümmetinden kimseyi sıkıntıya sokmak istemedi.' " "[91]

Yine İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de öğle ve ikindiyi, akşam ve yatsıyı **korku ve yağmur olmadığı hâlde cem etti.**

Vekî'in hadisinde dedi ki: İbni Abbâs'a sordum, 'Neden böyle yaptı?' şöyle cevap verdi:

'Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi.'

Ebû Muâviye'nin hadisinde İbni Abbâs'a denildi ki, 'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun ile neyi murad etti?'

Dedi ki: 'Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi.' " "[92]

Abdullah ibni Şakîk'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: "Bir gün İbni Abbâs ikindi namazının akabinde bize hutbe verdi. Güneş batıncaya ve yıldızlar görünür oluncaya kadar devam etti. İnsanlar 'Namaz, namaz!' demeye başladılar.

Ben-i Temîm'den bir adam geldi ve sakinleşmeden sürekli olarak, 'Namaz, namaz!' demeye başladı.

İbni Abbâs dedi ki: 'Bana sünneti mi öğretiyorsun? Anası olmayasıca! Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) öğlen ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlarının arasını cem ederken gördüm.'

Abdullah ibni Şakîk dedi ki: 'Bu sözden ötürü kalbimde bir sıkıntı olunca gelip Ebû Hureyre'ye sordum. İbni Abbâs'ın söylediklerini doğruladı.' "[93]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) korku, yağmur ve yolculuk olmaksızın, Medine'de mukimken, namazlarını cem etmiştir. Amacı ümmetini sıkıntıya sevk etmemektir. Sahabeden İbni Abbâs (radiyallahu anh) ilmî bir dersi kesmemek için, bu ruhsattan faydalanmıştır. Ebû Hureyre'de (radiyallahu anh) onu tasdik etmiştir.

Muhammed İbni Sîrîn (rahimehullah), İmam Mâlik (rahimehullah) ashabından Eşheb (rahimehullah),

91. Müslim, 705/50
92. Müslim, 705/54
93. Müslim, 705/57

Şafiilerden Kaffal (rahimehullah) ve Şaşi El-Kebîr (rahimehullah), bir grup muhaddisten,[94] İbnu'l Munzir (rahimehullah)[95] ve Rebîa[96] bu hadisle amel etmeyi tercih etmişlerdir.

Âlimlerin "âdet edinmemek ve alışkanlık hâline getirmemek kaydıyla" açıklaması şu sebeptendir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabe (radiyallahu anhum) Medine'de, ikamet hâlinde namazları cem etmişlerdir. Ancak bu sürekli, yaygın bir davranış değildir. Asıl ve yaygın uygulama namazı vaktinde ve cematle kılmalarıdır. Namazları cem etmeyi âdet haline getiren Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ihtiyaç sahipleri için kolaylaştırıcı sünnetine değil; hevasına uymuş olacaktır. Zira onun (sallallahu aleyhi ve sellem) şeriatinde böyle bir uygulama yoktur.[97]

94. Ebû İshâk El-Mervezi kanalıyla

95. El-Minhâc, 705 No.lu hadis şerhi

96. Fethu'l Bârî, 543 No.lu hadis şerhi

97. Cumhur-u ulema bu hadislerin zâhirîyle ameli kabul etmemiş ve ikamet hâlinde yağmur/hastalık gibi şer'i özürler olmaksızın yapılan cemi geçersiz saymışlardır. Yukarıda zikredilen rivayetleri tevil etmiş ve bazı açıklamalar getirmişlerdir. Bu açıklamaların bazısı şunlardır:

• Tirmizî (rahimehullah): "Kitabımda (Sünen-i Tirmizî) rivayet ettiğim bütün hadislerle amel edilmiş ve bir grup âlim o hadisleri (delil) almıştır. Yalnızca iki hadis bunun dışındadır. Biri İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) namazları cem hadisi, diğeri "İçki içene sopa vurun. Dördüncü defa yine içerse onu öldürün." hadisidir. (El-İlelu's Sağîr, Giriş)"

İmam Tirmizî'nin (rahimehullah) naklettiği icma eleştirilmiştir. Yukarıda geçtiği gibi başta sahabe ve tabiin, sonrasında âlimler İbni Abbâs'ın cem hadisini rivayet etmiş ve onunla amel etmişlerdir. Bu da bize hem fukaha hem de muhaddislerin naklettiği icma iddialarının mutlaka tahkîk edilmesi gerektiğini; çoğu zaman hakkında ihtilaf olan konularda **çoğunluğun tercihini** icma olarak aktardıklarını gösterir.

Ayrıca bk. İcmanın Nasla Çatışması Durumunda İzlenecek Metod, Tevhid Dergisi, S 46, s. 7; Tevhid Dersleri Sitesi: İcma Nedir? Usulu'l Fıkıh 44, Halis Hoca (Ebû Hanzala); İcma ile İlgili Meseleler,Usulu'l Fıkıh 45, Halis Hoca (Ebû Hanzala)

Tirmizî'nin (rahimehullah) bu hadisle amel edilmeyeceği gerekçesi (var olduğunu iddia ettiği icmanın dayanağı) şudur: "İbni Abbâs'ın Nebi'den başka rivayeti vardır:

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'İki namazı sebepsiz bir şekilde bir arada kılarsa, büyük günah kapılarından birine adım atmış olur.'

Hadisi rivayet edenlerden Hameş'in künyesi Ebû Alî Er-Rahabiyyu olup adı Hüseyn İbni Kays'tır. Hadisçilerden Ahmed ve başkaları bu kimseyi hadis rivayeti konusunda zayıf sayarlar. İlim adamları bu hadise göre uygulama yapmışlar ve yolculukta ve 'Arafât'ta namazlar bir arada kılınabilir.' derler. Tabiinden bazı ilim adamları hasta olan kimsenin iki vakit namazını bir arada kılmasına izin vermiştir. Bazı ilim adamları aşırı yağmurlu havada iki vakit namazın bir arada kılınabileceğini söylemiştir. Şâfiî, Ahmed ve İshâk gibi. Şâfiî hastanın namazı cem etmesi görüşünde değildir." (Tirmizi, 188 ve açıklaması)

Görüldüğü gibi İmam Tirmizî, cem hadisine muarız olduğunu söylediği rivayetin zayıf olduğunu belirtmiştir. Usulde sabit olan kaide şudur: Bir hadisin bir başka hadisin muarızı sayılması için iki hadisinde sahih olması gerekmektedir. Zayıf rivayet sahih hadisin dengi olmadığından ona muarız kabul edilmez.

• **Bir grup âlim:** "Bu hadisi yağmur gibi durumlara hamletmişlerdir. Oysa rivayetler de açıkça,

"Yağmur durumu olmaksızın namazları cem etti." demiştir. Rivayetin kendisi bu görüşü çürütmektedir." (El-Minhâc, 705 No.lu hadis şerhi)

• **Bir grup âlim:** "Bu durumu bulutlu bir güne denk gelen namaz olarak kabul etmişlerdir. Buna göre öğle namazını bulutlu bir havada kılmış, sonra gökyüzü açılmış ve ikindi vaktinin girmiş olduğu anlaşılmıştır. Oysa rivayetlerde öğle -ikindi ve akşam- yatsı, namazlarını cem ettiği nakledilmiştir. Bulutlu gün yorumu akşam ve yatsı namazlarının cemini açıklamamaktadır." (El-Minhâc, 705 No.lu hadis şerhi)

Kaldı ki; sahih bir rivayet ancak kendisi gibi bir başka rivayetle tevil edilebilir; hiçbir delile dayanmayan reyle değil… Bu tevile dair delil zikretmemişlerdir.

• **Bir grup âlim:** "Bu durumu cem-i suvari olarak açıklamışlardır (bir namazı son vaktine erteleyip ikinci namazı ilk vaktinde kılma). Hadisin ravilerinden Ebû Şa'sa da (رحمه الله) hadisi böyle açıklamıştır. Özellikle Şevkânî (رحمه الله) İbni Abbâs (رضي الله عنهما) hadislerinin cem-i suvariye hamledilmesi gerektiğini ısrarla savunmuştur." (Neylu'l Evtâr, 1175 No.lu hadis şerhi)

Hadisin, Nesâî rivayetinde şöyle bir ziyade vardır, 'Öğleyi erteledi ikindiyi öne aldı, akşamı erteledi yatsıyı öne çekti.' (bk. Nesai, 588-589) Bu hadisleri cem-i suvariye hamletmek İbni Macışun (رحمه الله), Tahâvî (رحمه الله), İmamu'l Haremeyn (رحمه الله) ve Kurtubî'nin görüşüdür. (bk. Fethu'l Bârî, 543 No.lu hadis şerhi)

Derim ki: Muslim rivayetinde bu cümle İbni Abbâs'a (رضي الله عنهما) değil; hadisin ravilerinden Ebû Şa'sa Câbir ibni Zeyd'e aittir. Zira Muslim rivayetinde bu söz hadisten sonra Amr ibni Dînâr ve Ebû Şa'sa arasında geçen konuşmadır. Nesâî (رحمه الله) rivayetinde bu söz hadisin metnine girmiş ve Peygamberin (صلى الله عليه وسلم) fiilî olarak nakledilmiştir. Bilindiği gibi ravi sözlerinin hadise girmesi idractır; bu rivayette mudrectir.

Şeyh Âdem El-Esyûbî şöyle der:

"(Öğle namazını erteledi, ikindi namazında acele etti. Akşamı erteledi, yatsı namazında acele etti) Musannifin sözünün zâhirî bu kısmın İbni Abbâs'a ait olduğunu düşündürüyor. Ancak böyle değildir. Bilakis bu Câbir ibni Zeyd'e aittir ve müdrectir. Şeyhayn'in İbni Uyeyne, Amr ibni Dînâr yoluyla rivayeti bunu açıkça göstermektedir. Bu rivayette hadis zikredildikten sonra şu ziyade vardır: 'Dedim ki: 'Ey Ebû'ş Şa'sâ! Ben Allah Resûlü'nün öğleyi erteleyip ikindi namazında acele ettiğini, akşam namazını erteleyip, yatsı namazında acele davrandığını zannediyorum.' O dedi ki: 'Ben de öyle zannediyorum'

Buhârî, Hammâd ibni Zeyd, Amr ibni Dînâr yolu ile bu hadisi tahrîc etti. Hadisin zikrinden sonra şu ziyade vardır: 'Eyyûb, Câbir'e 'Belki bu yağmurlu bir gecede olmuştur.' demiş, o da 'Olabilir' dedi.'

Kendisine namazları cem etmenin sebebi sorulduğunda İbni Abbâs'tan sabit olana gelince, bu konuda şöyle demiştir: 'Ümmetinin üzerine bir zorluk olmasın diyedir.'

Bu hadiste -musannifin 'Mukimin kendisinde cem edeceği vakit' şeklinde başlık atarak zahiren işaret etmek istediği gibi- namazları cem etmenin, cem-i suverî olduğuna işaret eden bir şey yoktur. Çünkü 'Öğle namazını erteledi, ikindi namazında acele etti. Akşamı erteledi, yatsı namazında acele etti' sözü Ebû'ş Şa'sâ'nın zannıdır. İbn Abbâs'ın kesin bir şekilde ifade ettiği -ümmete zorluk olmaması- onun zannından daha evladır. Böylece hadisten kastedilen cem etmek, meseleler bölümünde de tahkîk edileceği gibi hakiki cemdir.' (Şerhu Suneni'n Nesâî, 589 No.lu hadis şerhi)

Ayrıca hadislerin zâhirî bu yorumu çürütmektedir. Zira İbni Abbâs (رضي الله عنهما) şahit olduğu Peygamber (صلى الله عليه وسلم) fiiline dayanarak namazı ertelemiştir. **Ona itiraz edenler namazı geç kılmasına değil, vaktini çıkarmış olmasına, itiraz etmişlerdir**. Nevevî (رحمه الله) bu yorum için: 'Bu yorum zayıf veya batıldır. Zira (rivayetlerin) zâhirîne muhalefet ihtimali olmayacak şekilde aykırıdır.' der.

Bu yoruma yönelik bir diğer sorun, Hattâbî'nin (رحمه الله) gündeme getirdiği sorundur. Buna göre; rivayetleri cem-i suvariye hamlettiğimiz takdirde -o günün şartlarında- bu insanlar için daha büyük sıkıntı olacaktır. Bir namazı tam son vaktine denk getirmek, diğerini ilk vaktine denk getirmek sıkı bir gözleme ve dikkate ihtiyaç duyacaktır. Oysa İbni Abbâs'ında (رضي الله عنهما) belirttiği gibi; Allah Resûlü (صلى الله عليه وسلم) ümmetini sıkıntıya sokmamak için namazları cem etmiştir. Cem-i suvariyi denk getirmek sıkıntıyı arttıracaktır. (bk. Meâlimu's Sunen, 1/264)

5. Cem Edilen Namazlarda Tertip

Allah (celle celaluhu) namazları bir düzen içinde farz kılmıştır. Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) ister normal, ister cem, ister savaş nedeniyle namazları ertelesin tertibe riayet etmiştir. Cem edilen namazlarda ister cem-i takdim ister cem-i tehir olsun namazlar normal düzeni içinde kılınması gerekir. Önce öğle sonra ikindi; önce akşam sonra yatsı…

Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer, Hendek Savaşı'nda Güneş batmak üzere iken Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldi ve Kureyşli kâfirlere hakaret etmeye başladı, 'Ey Allah'ın Elçisi Güneş batmadan neredeyse ikindi namazını kılamayacaktım.' dedi.

Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah'a andolsun ki, ben bile kılmadım.' buyurdu. Sonra kalkıp Buthân'a gittik. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kılmak için abdest aldı, biz de abdest aldık. Güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldırdı. Ondan sonra da, akşam namazını kıldırdı."[98]

6. Cem Edilen Namazlarda Muvâlât (Peşpeşe Kılmak)

Cem edilen iki namazı, ara vermeden peş peşe kılma zorunluluğu yoktur. Kişi bir namazı kıldıktan sonra ara verip bir sonraki namazı kılabilir.

• **Bir grup âlim;** bu hadisi hastalık durumuna yormuştur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hastalık ve ona benzeyen hadisler nedeniyle namazı cem etmiştir. Nevevî (rahimehullah) bu yorumu tercihe şayan bulmuş; Ahmed ibni Hanbel ve Şafiilerden Kâdî Huseyn, Hattâbî, Mutevelli, Ruyani bunu tercih ettiğini söylemiştir. (El-Minhâc, 705 No.lu hadis şerhi)

Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) der ki: "Şayet hastalık sebebiyle cem etmiş olsaydı yalnızca hasta olanlar onunla cem ederdi."

Oysa (rivayetlerin) zâhirî tüm ashabıyla namazı cem ettiğidir. Ki İbni Abbâs, rivayetinde bunu açıkça belirtmiştir.

Ayrıca İbni Abbâs (radiyallahu anh), Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) fiilini hastalık durumunda değil; ilmî bir sohbet durumunda kullanmış ve sohbeti uzatarak namazı cem etmiştir.

Ayrıca "hastalık ve ona benzeyen özürler" sözü kapalıdır. Akla gelebilecek her özür bu kapsama dâhil edilebilir. O durumda da hadisi "hastalık" durumuyla kayıtlamanın bir anlamı kalmaz.

Zaten İbni Abbâs'ın (radiyallahu anh) namazlarını cemini rivayet eden Ebû Şa'sâ Câbir ibni Zeyd "Bunu meşguliyetten yaptı." diyerek özür alanını alabildiğince genişletmiştir. (bk. Nesai, 589; Dâru'l Te'sîl tahkîk komisyonu İbni Adiyy'den (rahimehullah) naklen: "Amr ibni Herim, Câbir ibni Zeyd'den teferrüd etmiştir. '(Rivayetlerde) bir beis olmadığını umuyorum.' hükmünü aktarmışlardır." (Nesai, 600 (Dâru't Te'sîl tahkiki); El-Kâmil Fî Duafâi'r Ricâl, 2/402)

98. Buhari, 596; Müslim, 631

Usâme ibni Zeyd'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Arafattan dönerken dağdaki yoldan inip su döktü. Sonra hafif bir abdest aldı.

Ben, 'Namaz (mı) ey Allah'ın Resûlü?' diye sordum.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Namaz ileride kılınacak.' dedi.

Sonra tekrar bineğine bindi. Müzdelife'ye gelince bineğinden indi ve daha uzunca bir abdest aldı. Sonra namaz için kamet getirildi, akşam namazını kıldırdı. Sonra herkes devesini durduğu yerde çökertti. Sonra yatsı için kamet getirildi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yatsıyı kıldırdı. Bu iki namaz arasında başka bir namaz kılmadı."[99]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) akşam ve yatsıyı Müzdelife'de cem etmiştir. Önce akşam namazını kılmıştır sonra insanlar hayvanlarını konak yerlerine bağlamış ardından yatsı namazı kılınmıştır. Böylece cem edilen iki namaz arasında bir müddet ara verildiği anlaşılmıştır.

7. Cem Edilen Namazlarda Bir Ezan, İki Kamet Okunur

Sefer/Yolculuk sebebiyle cem edilen namazlar için tek ezan okunur, her namaz için ayrı kamet getirilir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazları cem ettiği Hac yolculuğunda tek ezan okumuş, her namaz için ayrı kamet okutmuştur.[100]

8. Namazları Cem Ruhsattır

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bazen namazları cem etmiş bazen de etmemiştir. Hâliyle cem; namazların kısaltılması gibi bir asıl değil, ruhsattır. Yüce Allah, ruhsatlarının alınmasını ve kolaylaştırdığı hükümlerle amel edilmesinden hoşnut olur.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Şüphesiz Allah, kendisine isyan edilmesini kerih gördüğü gibi verdiği ruhsatların yapılmasından da hoşnut olur.' "[101]

99. Buhari, 139; Müslim, 1280
100. bk. Müslim, 1218
101. Ahmed, 5866

Taşıt/Binek Üzerinde Namaz

İslam şeriatı; binek/taşıt üzerindeki kimseyi (yolcu olsun olmasın) özür ehli kabul etmiş ve ona özel hükümler belirlemiştir.

Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) yolculuk hâlinde mutlak nafileleri kılar; çoğu zaman da binek üstünde kılardı.

Enes İbni Sîrîn'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Enes ibni Mâlik'in Şâm'dan gelmekte olduğunu öğrenince onu karşılamaya çıktık. Aynu't Temr denen yerde onunla karşılaştık. Onun merkebi üzerinde namaz kıldığını gördüm, kıblenin sol tarafına doğru yönelmişti.

Ona, 'Senin kıble dışında bir yöne dönerek namaz kıldığını gördüm!' diyerek şaşkınlığımı belirttiğimde şu cevabı verdi:

'Ben Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle yaptığını görmeseydim asla bu şekilde namaz kılmaya kalkışmazdım.' "[102]

Âmir ibni Rebîa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'nü bineği üzerinde nafile namaz kılarken gördüm. Binek ne tarafa yönelirse yönelsin başı ile ima ediyordu. Fakat Allah Resûlü farz namazları hiçbir zaman binek üzerinde kılmamıştır."[103]

Yine Âmir ibni Rebîa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) gece yolculuk sırasında bineği üzerindeyken -binek ne tarafa yönelirse yönelsin- namaz kıldığını gördüm."[104]

Korku Namazı

İslam şeriatı; korku hâlini özür olarak kabul etmiştir. Başta savaş olmak üzere, kişinin can, mal, namus emniyeti tehdit altında olduğu korku hâline özel hükümler indirmiştir. Bu özel namaza korku namazı ismi verilmiştir.

A. Korku Namazının Meşruiyeti

"Yeryüzünde sefere çıktığınızda, kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur. Şüphesiz

102. Buhari, 1100; Müslim, 702
103. Buhari, 1097
104. Buhari, 1104; Müslim, 701

ki kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır. (Savaş ve korku durumunda) onların içinde olur ve onlara namaz kıldırırsan (şöyle yap): Onlardan bir topluluk seninle beraber (namaza) dursun ve silahlarını yanlarına alsınlar. (Namaz kılanlar) secdeye vardığında, (namaz kılmayanlar) arkanızda (sizi korumak için) dursunlar. (Birinci grup namazı bitirince kalksın) Namaz kılmayan bir topluluk gelsin ve seninle beraber namaz kılsınlar. Tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kâfirler size bir defada/ânsızın hücum edebilmek için silahlarınızdan ve eşyalarınızdan habersiz olmanızı isterler. Yağmurdan dolayı eziyet görüyorsanız ya da hastaysanız silahlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Tedbirlerinizi alınız! Şüphesiz ki Allah, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."[105]

B. Korku Namazı Çeşitleri

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) farklı savaşlarda birçok kez korku namazı kıldırmıştır. Bu rivayetler bir araya toplandığında bir grup âlim sekiz ayrı korku namazı sureti olduğunu, kimisi dokuz, kimisi on altı, kimisi on yedi … olduğunu söylemiştir.[106] Bir grup muhakkik âlim; rivayetler çok olsa da bunların tahkîk sonunda altı ayrı asla döndüğünü tespit etmişlerdir.[107]

105. 4/Nisâ, 101-102

106. bk. Fethu'l Bârî, 942 No.lu hadis şerhi

107. "İmam Ahmed, 'Korku namazı konusunda rivayet edilen hadislerin hepsine göre amel etmek caizdir.' diyor ve bir başka yerde şunları söylüyor; 'Bu konuda altı veya yedi çeşit rivayet vardır ve hepsi de caizdir.'

El-Esrem anlatıyor, 'Ben Ahmed ibni Hanbel'e, 'Her hadis kendi yerinde olmak üzere bütün hadisler ile amel edilebileceğine dair görüşünde misin yoksa bunlardan birini tercih mi ediyorsun?' dedim. Cevaben, 'Kim bunların hepsi ile amel etmeyi savunursa iyi etmiş diyorum.' şeklinde cevap verdi.'

Buna göre İmam Ahmed, her grubun imam ile birlikte bir rekât kılmakla yetinip hiçbir kaza kılmamalarını caiz görüyor demektir. İbni Abbâs, Câbir İbni Abdillah, Tâvûs, Mücâhid, Hasan El-Basrî, Katâde, Hakem ve İshâk ibni Rahûyeh de bu görüştedirler. El-Muğnî sahibi (İbn Kudâme); Ahmed'in sözünün genel ifadesi bunun caiz olmasını gerektirir; ama mezhep âlimlerimiz bunu inkâr etmektedirler diyor.

Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) korku namazının başka kılınış şekilleri de rivayet edilmişse de bunların hepsi sonuçta yukarıda sıralananlara döner. Bu anlatılanlar esas olanlarıdır. Metinlerinin bir kısmının farklı gelmesi de muhtemeldir. Bazıları bunları ona çıkarmıştır. İbni Hazm on beş kadar ayrı kılınış şekli aktarmışsa da doğrusu bizim başta belirttiğimizdir. Bunlar, olayı anlatan ravilerin rivayet farklarını görür görmez bu farkları Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) farklı uygulama şekli olarak alıyorlar. Oysa bu farklar sadece ravilerin ihtilafından kaynaklanmaktadır.. En iyi bilen Allah'tır." (Zâdu'l Meâd, 1/507-508)

Peygamberimizin Kıldırdığı Korku Namazları

• Sehl ibni Ebî Hasme'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İmam kıbleye dönerek namaza durur. Askerlerden bir grup da onunla birlikte dururken bir diğer grup yüzleri düşmanlara dönük olarak düşmanın karşısında dururlar. Kendisiyle birlikte olanlarla bir rekât kılar. Sonra onlar kalkıp kendi kendilerine ve bulundukları yerde bir rekât kılıp, iki secde yaparlar.

Daha sonra bunlar diğerleri yerine gider. Öbürleri gelir (imamın arkasında dururlar.) O da onlarla bir rekât kılar. Böylelikle o iki rekât kılmış olur. Daha sonra onlar (sonra gelenler) rükû edip, iki defa secde ederler."[108]

• Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte korku namazı kıldım. İki saf yaptık. Safın birisi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasında durdu. Düşman ise bizim ile kıble arasında bulunuyordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tekbir aldı, biz de topluca tekbir aldık. Kendisi rükûya gitti, biz de topluca rükû'ya gittik. Bunun arkasından başını rükûda kaldırdı, biz de topluca başımızı kaldırdık. Bunun arkasından kendisi ve kendisinin hemen arkasındaki saf secdeye gitti. Arkasındaki saf ise düşman karşısında ayakta durdu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) secdeleri tamamladığında kendisinin hemen arkasındaki saf ayağa kalktı. Arkadaki saf secdeye gitti ve ayağa kalktı. Bunun arkasında arkadaki saf öne geçti, öndeki saf da geriye çekildi. Arkasından Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûya gitti, biz de topluca rükûya gittik. Bunun arkasından başını rükûdan kaldırdı, biz de toluca başımızı kaldırdık. Bunun arkasından kendisi ve ilk rekâtta arkada bulunmuş olan, kendisinin hemen arkasındaki saf secdeye gitti. Arkadaki saf ise düşman karşısında ayakta durdu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve kendisinin hemen arkasındaki saf secdeleri tamamladığında gerideki saf secdeye giderek secde etti. Bunun arkasından Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) selam verdi biz de selam verdik."[109]

108. Buhari, 4131; Müslim, 841
109. Müslim, 840

• İbni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kesimden birisine namaz kıldırırken, diğer kesim düşmana karşı durmuştu. Daha sonra arkasında namaz kılanlar gidip diğer arkadaşlarının yerinde durdular. Öbürleri gelince onlarda bir rekât kıldı, sonra onlar arkasında iken selam verdi. Onlar ayağa kalkıp geri kalan rekâtlarını kaza ettiler (kıldılar). Öbürleri de kalkıp diğer rekâtlerinin kazasını yaptılar."[110]

• Ebû Bekre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) korkulu bir ânda öğle namazı kıldırdı. Ordunun bir kısmı arkada diğer bir kısmıda düşman karşısında duruyordu. Arkasındaki gruba iki rekât kıldırdıktan sonra selam verdi. Kendisiyle birlikte namaz kılanlar gidip düşmanın karşısında duranların yerine geçtiler. Sonra onlar da gelip Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasında namaza durdular. Onlarda iki rekât namaz kıldılar. Böylece Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dört rekât, cemaat de ikişer rekât kılmış oldu."[111]

• Câbir'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sonra namaz için kamet getirildi. Bir kesim ile iki rekât kıldı. Sonra onlar geri çekildiler. Diğer kesime de iki rekât kıldırdı. Böylelikle Peygamber dört rekât kıldı, diğerleri ikişer rekât kılmış oldular."[112]

• İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yüce Allah namazı Nebinizin (sallallahu aleyhi ve sellem) dili ile haderde dört rekât, seferde iki rekât ve korku durumunda bir rekât olarak farz kılmıştır."[113]

Bu suretlerden her biri meşrudur. Düşmanın mevzisine, coğrafi şartlara, savaşın seyrine… göre komutan bunlardan birini seçip amel edebilir.

C. Şiddetli Korku Hâlinde Namaz

Savaşın kızıştığı, göğüs göğüse çarpışılan, kişinin bulunduğu yerden kıpırdayamadığı, özel bir görev nedeniyle kimliğini gizlemek zorunda kalan

110. Buhari, 4133; Müslim, 839
111. Ebu Davud, 1248; Nesai, 836
112. Buhari, 4136; Müslim, 843
113. Nesai, 1532

İslami yönetimin görevlendirdiği kimse namazı yukarıdan farklı olarak kılar. Burada ölçü namazı kılmaktır. Nasıl kılabiliyorsa o şekilde kılar. Asr-ı Saadet'ten ve Selef-i Sâlihîn'in fetvalarından bazı örnekler şunlardır:

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Eğer korkuları bundan daha büyükse, bu durumda yürüyerek, ayakta durarak veya binek üstünden kılarlar. Bu esnada kıbleye yönelebilirler de yönelmeyebilirler de."[114]

İmam Mâlik (rahimehullah), Nâfi'den (rahimehullah) şöyle rivayet etmiştir: "Kanaatime göre Abdullah ibni Ömer korku namazının nasıl kılınacağını olsa olsa Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) nakletmiştir."[115]

Abdullah ibni Uneys'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) beni, Urane ve Arafât Vadileri tarafında bulunan Hâlid ibni Sufyân El-Huzelî'ye gönderdi ve 'git onu öldür' buyurdu. 'Onu gördüm, ikindi namazı vakti olmuştu. Kendi kendime bununla uğraşırken ikindi namazım geçer, diyordum. İma ile namazımı kılarken ona doğru yürüyüp gittim. Kendisine yaklaşınca bana,

'Sen kimsin?' dedi.

Ben, 'Araplardan biriyim. İşittiğime göre şu peygamber denen adama adam topluyormuşsun?' dedim.

O da, 'Öyleyimdir.' dedi.

Onunla bir süre yürüdüm. Fırsatını bulunca kılıcımla üzerine atıldım. Ruhu cesedinden ayrıldı."[116]

Bunların hiçbirini yapamamışsa namazı erteler ve fırsat bulduğu ilk ânda kılar.

114. Buhari, 4535
115. Buhari, 4535
116. Ebu Davud, 1249; Ahmed, 16047

Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Düşman Peşinde Olanların ve Düşman Tarafından Kovalananların Binek Üzerinde ve İmâ ile Namaz Kılmaları

Velîd şöyle demiştir: 'Evzâî'ye Şurahbil ibni Sımt ve arkadaşlarının binek sırtında namaz kılmaları konusunu sorduğumda bana şöyle cevap verdi: 'Namazın kaçırılacağından endişe duyulursa bize göre uygulama bu şekilde olur.' '

Velîd bu görüşü için Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadisini delil olarak zikretmiştir: 'Hiç kimse Ben-i Kurayza'ya varmadan ikindi namazını kılmasın!'

(946) İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Hendek Savaşı bitince bize şu talimatı verdi: 'Hiç kimse Ben-i Kurayza'ya varmadan ikindi namazını kılmasın!'

Ordu yolda iken ikindi namazının vakti girdi.

Bunun üzerine bazıları, 'Biz Ben-i Kurayza'ya varmadan namazı kılmayacağız.' diyerek namazı kılmadı.

Kimisi de, 'Olur mu öyle şey, biz namazı kılacağız. Bizden namazı kılmamamız istenmedi ki…' dediler.

Bu durum Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) anlatılınca hiçbirisine kızıp serzenişte bulunmadı.' "[117]

Bu uygulamaların hiçbiri nesh edilmemiştir. Zira sahabe (radiyallahu anhum), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra da bu uygulamalardan bazısıyla amel etmişlerdir. Kişi elinden geldiği kadarıyla namazı vaktinde eda eder. Zira namazın en te'kîdli şartı vakte riayet etmektir. Şayet yürüyerek, binek üstünde veya ima ederek namazını kılamayacaksa namazı erteler. Şiddetli korku hâli geçtiğinde namazlarını eda eder. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

117. Buhari, Salâtu'l Havf, 5. Bab

CUMA NAMAZI BABI

Cuma Gününün Önemi ve Fazileti

- Allah'ın, Bu Ümmeti Hidayet Ettiği Bir Gündür
- Üzerine Güneş Doğan En Hayırlı Gündür
- Dualara İcabet Edilen Özel Bir Saat Bulunmaktadır
- Müminlerin Bayramıdır

Cuma Gününde Yapılabilecek İbadetler

- Sabah Namazında Secde ve İnsân Surelerini Okumak
- Çokça Salât Getirmek
- Kehf Suresi'ni Okumak
- Duaya İcabet Saatinde Allah'a Yönelmek

Cuma Namazının Vacip Olması İçin Kişilerde Bulunması Gereken Şartlar

- Müslim Olmak
- Buluğa Ermek
- Aklı Bâliğ Olmak
- Erkek Olmak
- Hür Olmak
- Namazı Cemaatle Kılabilecek Olmak
- Mukim Olmak
- Sağlıklı Olmak
- Siyasi Baskı Altında/Gizlenmek Zorunda Olmamak

Cuma Namazı İçin Kayıt Olarak Sayıldığı Hâlde Delili Olmayan Şartlar

- Yerleşik Olmak/Göçebe Olmamak
- Şehirde Olmak
- Mescidde Olmak
- Tek Bir Mescidde Cuma Kılmak
- İmamın İzninin Olması

Cuma Namazı İçin Yapılması Müstehap Olan Ameller

- Cuma Namazı için Mescide Erken Gitmek
- Cuma Namazı için Gusletmek
- Güzel Elbiseler Giyinmek/Süslenmek
- Güzel Koku Sürünmek
- Mescide Yürüyerek Gitmek
- Kimseye Eziyet Etmemek

Cuma Namazının Rüknu

- Cuma Namazının Rüknu İki Rekât Namaz Kılmaktır

Cuma Namazının Sünnetleri

- İmam Minbere Çıkınca Ezan Okumak
- Cuma Hutbesi Vermek
- Hutbeyi Dinlemek

CUMA NAMAZI BABI

Cuma namazı; adını kılındığı gün olan cumadan almıştır. C-m-a kökünden türeyen kelime, toplamak anlamındadır.[1] Cahiliye ehli bugünü "Arûbe" diye isimlendirdi. İslam'la beraber toplayan/kendinde toplanılan anlamında "Cuma" dendi.[2]

1. bk. El-Mufredât, s. 201-202, c-m-a maddesi

2. Neyin toplandığı esas alınarak bugüne "Cuma" dendiği âlimler arasında tartışılmıştır. İbni Hacer (rahimehullah) bu tartışmaya dair şu görüşleri aktarmıştır:

"Cahiliye devrinde bugüne 'arûbe' denmesinde ittifak olmak ile beraber neden cuma dendiği konusunda görüş ayrılığı olmuştur.

• Denmiştir ki: 'Cuma denmesinin nedeni yaratılmışların kemâlinin bugünde toplanmasıdır.' Bunu Ebû Huzeyfe En-Neccârî, 'El-Mubtede'de İbni Abbâs'tan nakleder. Ancak isnadı zayıftır.

• 'Âdem'in yaratılışı o günde toplandığı için bu isim verilmiştir.' denmiştir. Bu görüşe Ahmed ve İbni Huzeyme ve başkalarının rivayet ettiği Selmân hadisi ile reddiye verilmiştir. Bu konuda Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir şahit vardır. Bunu İbnu Ebî Hâtim mevkuf olarak sağlam bir senedle rivayet etmiş, Ahmed ise zayıf bir sened ile merfu olarak nakletmiştir. Bu, görüşlerin en sahih olanıdır.

• Kuvvet yönünden bu görüşü Abd ibni Humeyd'in İbni Sîrîn'den sahih senedle aktardığı Ensâr'ın Es'ad ibni Zurâre ile beraber cuma kılmaları kıssası takip eder. Onlar bundan önce cuma gününü, Arûbe günü olarak isimlendirirlerdi. Es'ad onlara namaz kıldırdı. Öğütlerde bulundu. Artık kendisinde toplandıkları için o güne cuma günü dediler. Bunu İbnu Ebî Hâtim mevkuf olarak rivayet eder.

• Denmiştir ki: Ka'b ibni Luey kavmini bugünde toplar, onlara öğüt verir, haremi tazim etmelerini emreder ve ondan bir nebi gönderileceğini haber verirdi. Bunu Zubeyr 'Kitâbu'n Neseb'de Ebû Seleme ibni Abdurrahman ibni Avf'tan maktu olarak aktarır. Ferrâ ve başkaları bu görüşü tercih ettiler.

Denmiştir ki: 'Halkı toplayan Kusayy idi.' Sa'leb bunu 'Emâlî'sinde aktarmıştır.

• 'İnsanlar bugünde namaz için toplandığından bu isim konulmuştur.' denmiştir. İbni Hazm bunu tercih etmiştir. Demişler ki: 'Bu İslam'a ait bir isimdir. Cahiliyeye değil. Cahiliye de 'Arûbe' olarak isimlendirilirdi.'

Cuma Gününün Önemi ve Fazileti

Günlerin sahibi olan Allah (celle celaluhu); günlerden dilediğini dilediği güne üstün kılmıştır. Üstün kıldığı günlerden biri de "Cuma"dır. Cuma gününün faziletine dair şeriatta varid olan özellikler şöyledir:

A. Cuma, Allah'ın Bu Ümmeti Hidayet Ettiği Bir Gündür

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bizler en son gelenleriz, fakat Kıyamet Günü'nde herkesin önünde bulunan ilkler olacağız. Hem de bizim dışımızdaki ümmetlere bizden daha önce kitap verildiği hâlde … Aslında şu içinde bulunduğumuz cuma günü Allah onlara farz kılmıştı (onlar için kutsal gün olarak belirlemişti), fakat onlar bu konuda görüş ayrılığına düştüler. Yüce Allah bizlere bugünü (mübarek gün olarak) lütfetti. Dolayısıyla diğer ümmetler (kendileri için kutsal gün olan gün itibarıyla) bize tabidirler. Şöyle ki; Yahudilerin (kutsal günü olan cumartesi) yarındır, Hristiyanların (kutsal günü olan pazar ise) yarından sonraki gündür." [3]

Ebû Hureyre ve Huzeyfe'den (radiyallahu anhum) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah (doğru hareket etmediklerinden dolayı) bizden öncekileri cuma günü konusunda doğruya ulaştırmadı. Dolayısıyla (bugün) Yahudiler için cumartesi günü, Hristiyanlar için de pazar günü olmuştur. Bunun arkasından Allah, bizi getirmiş ve cuma günü konusunda bizi doğruya ulaştırmıştır. Cuma, cumartesi ve pazar günlerini (ibadet günleri) yapmıştır. İşte bu şekilde onlar, Kıyamet Günü bizim arkamızdan gelirler. Biz, dünya halkı olarak sonda olmakla birlikte Kıyamet Günü'nde önde olan ve hakkında hüküm verilenlerin en önde olanlarıyız." [4]

Bu görüş eleştirilmiştir. Luğatçılar der ki: ' 'Arûbe' cahiliyeye ait kadim bir isimdir. Görünen o ki onlar Evvel, Ehven, Cebbâr, Debbâr, Mu'nis, Arûbe ve Şibâr şeklinde olan gün isimlerini değiştirdiler.' Cevherî der ki: 'Araplar pazartesi gününü eski isimlendirmeye göre 'ehven' olarak isimlendirirlerdi. Buradan anlaşılıyor ki onlar günler için yeni isimler belirlediler. Bu isimler de şu ân bilinen gün isimleridir. Sebt (cumartesi), ahad (pazar)…'

• Denilmiştir ki: ' Cuma gününü ilk olarak 'Arûbe' olarak isimlendiren Ka'b ibni Luey'dir.' Ferrâ ve başkaları bunu tercih etmiştir. Dolayısıyla araplar bütün günlerin isimlerini değiştirdiler. Sadece cumaya 'Arûbe' demeye devam ettiklerini iddia edenler bununla ilgili özel delil getirmelidir." (Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Cumua başlangıç şerhi)

3. Buhari, 876; Müslim, 855

4. Müslim, 856

Selefimizden yapılan bir tefsire göre; Allah (celle celaluhu) Kitap ehline cuma gününü faziletli kılmıştır. Ancak onlar bugünde ihtilaf etmiş; Yahudiler cumartesiyi, Hristiyanlar pazarı seçmiştir. Bu ümmet Allah'ın hidayet etmesiyle cuma gününde sapmamış, Allah'ın (celle celaluhu) emrettiği üzere amel etmişlerdir. Bu tefsire göre şu ayet Yahudilerin cuma gününden sapışını anlatmaktadır.[5]

"Cumartesi (Yasağı) ancak onda anlaşmazlığa düşenlere farz kılındı. Şüphesiz ki Rabbin, onların anlaşmazlığa düştüğü konularda aralarında Kıyamet Günü hükmedecektir."[6]

B. Üzerine Güneş Doğan En Hayırlı Gündür

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üzerine Güneş'in doğduğu en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem, bu günde yaratıldı, bu günde cennete koyuldu ve bu günde cennetten çıkarıldı. Kıyamet Günü de cuma gününden başka bir günde kopmaz."[7]

Bugünün fazilet nedeni; içinde İslami açıdan önemli ve hayırlı şeylerin yaşanmış olmasındandır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Tûr'a gitmiştim. Ka'b da oradaydı, orada onunla bir gün bekledik. Ben orada ona Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinden anlatıyordum, o da bana Tevrât'tan bahsediyordu. Ben de ona Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu söyledim: 'Güneş'in doğduğu en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem (aleyhisselam) o gün yaratılmıştır, o gün cennetten çıkarılmıştır, o gün tevbesi kabul edilmiştir ve o günde vefat etmiştir. O gün kıyamet kopacaktır. Âdemoğlu hariç yeryüzündeki tüm canlılar cuma günü Güneş doğuncaya kadar korku içinde kıyametin kopmasını beklerler. Cuma günü içerisinde öyle bir vakit vardır ki, o vakitte namazda bir müminin istediği her şey kendisine verilir.'

Ka'b, 'O senede bir gündür.' deyince,

Ben, 'Hayır. O saat, her cumada vardır.' dedim."[8]

5. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 12/724-725; Zâdu'l Mesîr, 3/465-466, Nahl Suresi 124. ayetin tefsiri
6. 16/Nahl, 124
7. Müslim, 854
8. Ebu Davud, 1046; Tirmizi, 491

C. Cuma Gününe Özel İcabet Saati Vardır

Ebû Hureyre (radiyallahu anh) Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma gününü kastederek şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"İşte bugünde kısacık bir ân vardır ki, Müslim bir kul o âna rast gelecek şekilde namaz kılmaya ve dua etmeye muvaffak olur da Allah'tan bir şey dilerse Yüce Allah ona dilediği her şeyi bahşeder."[9]

D. Cuma Müminlerin Bayramıdır

Ammâr ibni Ebî Ammâr'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs, 'Bugün, sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve din olarak sizin için İslam'dan razı oldum.'[10] ayetini okudu. Yanında bir Yahudi vardı.

'Bu ayet bize indirilmiş olsaydı o günü bayram ilan ederdik.' dedi.

İbni Abbâs da şu karşılığı verdi: 'Bu ayet iki bayramın bir araya geldiği bir gün olan cuma günü Arafât'ta gelmiştir.' "[11]

Cuma Gününe Özel İbadetler

Cuma gününe özel olarak meşru kılınmış ve teşvik edilmiş ibadetler vardır. Bunlar **cuma namazından bağımsız olarak** faziletli kılınmış amellerdir. Kişi cuma namazını kılsın veya (bir özür nedeniyle) kılmasın, bu amelleri yapması sünnettir.

A. Cuma Sabah Namazında Secde ve İnsân Surelerini Okumak

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günleri sabah namazlarında Secde Suresi ile İnsân Suresi'ni okurdu."[12]

9. Buhari, 935; Müslim, 852

10. 5/Mâide, 3

11. Tirmizi, 3044; Normal şartlarda cuma günü haftanın bayramı olmalı, tatil kabul edilmelidir. Ancak Batı özentisi tağutlar, kendini İslam'a nispet eden toplumlarda pazar gününü tatil yapmışlardır. Pazar; Hristiyan Batı dünyasının kiliseye gitmek ve haftalık ayine katılmak için tatil kıldığı bir gündür. Allah (cc) içimizdeki Hrisyanlardan akıl nimetini aldığından; ilericilik yapacağız diye İslam'dan kaçarken Hristiyanlığa tutulmuşlardır. Normaldir; zira şapka takarak ve frak giyerek ilerici/aydın olduğunu zanneden şark kurnazlarından bundan öte bir ilericilik beklemek abes olurdu.

12. Buhari, 891; Müslim, 880

Daha önce geçtiği gibi; insanın yaratılışı, cennetten kovuluşu, Kıyamet'in kopması ve tekrar diriliş cuma günü olacaktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günü sabah namazında yoğunluklu olarak bu olaylara temas eden iki sure okumuştur. Bu da onun (sallallahu aleyhi ve sellem) içinde bulunduğu zaman ve mekânı göstererek, Kur'ân tilavet ettiğinin bir göstergesidir.

B. Cuma Günü Çokça Salât Getirmek[13]

Yüce Allah müminlerin, Nebi'ye salât ve selam getirmesini emretmiştir.

"Allah ve melekleri Peygamber'e salât etmektedir. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selam edin."[14]

Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) salât ve selam getirmek bizi Yüce Allah'a yakınlaştıran salih amellerdendir. Bu amelin cuma günü yapılması Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından teşvik edilmiştir.

Evs ibni Evs'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

" 'Cuma günü günlerinizin en değerlisidir. Âdem (aleyhisselam) o günde yaratıldı, o gün vefat etti, Sûr'a o gün üfürülecek, her şeyin yok olacağı ses o gün gerçekleşecek. Cuma günü bana çok salavat getiriniz. Sizin salavatınız bana arz olunur.'

Evs dedi ki: 'Ashab, 'Ey Allah'ın Resûlü! Sen vefat edip toprak altında çürüdükten sonra salavatımız sana nasıl arz olunur?' dediler.

Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Allah Peygamberlerin cesedlerini çürütmeyi toprağa haram kılmıştır.' buyurdu."[15]

---

13. Salât ve selamın manası için bk. 2/108, 250 No.lu dipnot

14. 33/Ahzâb, 56

15. Ebu Davud, 1047; Nesai, 1374; "Bugün de ona salavat getirmede diğer günlerde olmayan bir meziyetin mevcudiyeti yanında bir başka hikmet vardır ki o da şudur: Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmeti dünya ve ahirette her ne hayra nail olmuşlarsa onun sayesinde nail olmuşlardır. Allah, onun eliyle hem dünya hem ahiret saadetini onlara bahsetmiştir. Onlara verilecek en büyük lütuf ve ihsanlar, cuma günü ellerine geçecektir: Cennetteki köşk ve saraylarına o gün gönderileceklerdir; cennete girdikleri zaman kendilerine fazladan ihsanlar bahşedilecek olan Mezîd günü, o gündür; dünyada iken o gün onlar için bayram günüdür; o gün Allah (celle celaluhu) hepsinin isteklerini yerine getirip, ihtiyaçlarını giderir, hiçbirinin isteğini geri çevirmez. Bütün bunlar sadece onu peygamber tanımalarına karşılık olarak onun sayesinde ve onun aracılığıyla kendilerine verilmiştir. O hâlde teşekkür etmek, minnet borcundan kurtulmak ve birazcık da olsa hakkını ödeyebilmek için cuma günü ve gecesi ona çokça salât-u selam etmeliyiz." (Zâdu'l Meâd, 1/350)

C. Kehf Suresi'ni Okumak

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim cuma günü Kehf Suresi'ni okursa, onun iki cuma arasını aydınlatır/nurlandırır."[16]

D. Cuma Günü İcabet Saatinde Dua Etmek

Cuma günü Yüce Allah'ın (celle celaluhu) dualara icabet ettiği bir saat vardır. Müslim'in bu saatte Rabbine içtenlikle ve samimiyetle yönelmesi, Rabbinin rahmetini umup azabından sakınması, bu büyük nimetten istifade etmesi gerekir.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh) Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma gününü kasdederek şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"İşte bugünde kısacık bir ân vardır ki, Müslim bir kul o âna rast gelecek şekilde namaz kılmaya ve dua etmeye muvaffak olur da Allah'tan bir şey dilerse Yüce Allah ona dilediği her şeyi bahşeder."[17]

İcabet vaktinin zamanı hakkında âlimler arasında ihtilaf olmuştur. Bir grup âlim konuya dair kırk iki ayrı görüş olduğunu söylemişlerdir.[18] Bu görüşler içinden hakkında sahih ve sarih nas olan iki görüş vardır:

• Bu vakit imam hutbe için minbere oturduğu ândan cuma namazı bitene kadarki süredir.

Ebû Burde ibni Ebî Mûsâ El-Eş'arî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edişmiştir:

---

16. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5996; El-Mustedrek, 3392; Umumen Kehf Suresi'ni okumak faziletli amellerden kabul edilmiştir.

Ebû Derdâ'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, Kehf Suresi'nin başından on ayet ezberlerse Deccal'dan korunmuş olur." (Müslim, 809) (Diğer bir rivayet: "Kehf suresinin sonundan" şeklindedir.)

Ancak Cuma günü Kehf Suresi okumak konusunda ihtilaf edilmiştir. Çoğu âlim Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözü olarak değil, sahabeden Ebû Saîd El-Hudrî'nin (radıyallahu anh) sözü olarak yukarıdaki rivayeti sahih kabul etmişlerdir. Şüphe yok ki; Ebû Saîd El-Hudrî'nin (radıyallahu anh) sözü kabul etsek dahi, böyle bir şeyin delilsiz/mücerred reyle söylenmesi mümkün değildir. Sahabelerin bu noktadaki hassasiyetleri bilinmektedir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; Cuma günü Kehf Suresi'ni okumak, konu hakkında sahih yolla varid olan sahabe sözü nedeni ile meşrudur.

17. Buhari, 935; Müslim, 852

18. bk. Fethu'l Bârî, 935 No.lu hadis şerhi

"Abdullah ibni Ömer, bana, 'Babanı, cuma günündeki duaların kabul edildiği vakit hakkında Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayette bulunurken işittin mi?' dedi:

'Evet. Kendisini, 'Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bu vakit, imamın oturmasıyla namazın kılınmasına kadar olan süre arasındadır.' diye buyururken işittim.' dedim."[19]

• Bu vakit ikindiden sonra Güneş batana kadardır. En tekidli zamanı Güneş batmadan önceki son saattir.

Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü on iki saattir. O günde bir ân vardır ki, Müslim o saatlerde Allah'tan ne isterse şüphesiz ona istediğini verir. O saati ikindiden sonra arayınız."[20]

Cuma gününde var olan icabet saati, Yüce Allah'ın Müslim kullarına bir ikramıdır. Hem bu ümmet için hem de geçmiş ümmetlere verilmiş bir hediyedir. Yüce Allah'ın bu ikramına kayıtsız kalmamak gerekir.

---

19. Müslim, 853; Bu rivayete dair Dârekutnî (rahimehullah) eleştirileri ve hadisçilerin cevapları için bk. El-Minhâc, 853 No.lu hadis şerhi

20. Ebu Davud, 1048; Nesai, 1389; Bu rivayetlerin dışında konu hakkında hadisler varid olmuş, isnadlarında ihtilaf edilmiştir.

• Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü duaların kabul edileceği, beklenen saati, ikindiden sonra Güneş batıncaya kadar ki zaman içerisinde arayın." (Tirmizi, 489)

Rivayetin isnadında Muhammed ibni Ebî Humeyd vardır. Tirmizî (rahimehullah) hıfzından dolayı bir grup âlim tarafından zayıf görüldüğünü belirtmiştir.

• Amr ibni Avf ibni Zeyd'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü bir saat vardır ki kul, Rabbinden ne isterse Allah mutlaka o isteğini verir.

Allah'ın Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem), 'O saat hangi saattir?' dediler.

O da: 'Cuma namazı için kamet getirilmesinden başlayıp namazdan çıkma zamanına kadardır.' buyurdu." (Tirmizi, 490; İbni Mace, 1138)

Tirmizî (rahimehullah) bu hadise "hasen" der. Ancak onun (rahimehullah) bir hadise hasen deme şartı; isnadında yalancılıkla itham edilen kimse olmamasıdır. İsnadda yer alan Kesîr ibni Abdullah ibni Amr ibni Avf, İmam Şâfiî ve Ebû Dâvud tarafından "yalancılığın rükunlarından biri" olarak cerhedilmiştir. Tirmizî (rahimehullah) Kesîr'in hadislerinde "hasen" veya "sahih" dediği için eleştiriye maruz kalmıştır. (Tafsilat için bk. Neylu'l Evtâr, 1200 No.lu hadis şerhi)

Bir grup âlim bu saatin kaldırıldığını ve cuma içinde gizli olduğunu söylemişlerdir:

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma gününde bir saat vardır ki, mümin o saate dua ederken muvafakat eder de Allah'tan hayır talep ederse Allah mutlaka talebini ona verir." (Ahmed, 10465)

Bu bir dönem için söz konusu olabilir. Ancak rivayetlerin geneli bu saatin bilindiğini göstermiştir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Tûr'a gitmiştim. Ka'b da oradaydı, orada onunla bir gün bekledik. Ben orada ona Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinden anlatıyordum, o da bana Tevrât'tan bahsediyordu. Ben de ona Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu söyledim, 'Güneş'in doğduğu en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem (aleyhisselam) o gün yaratılmıştır, o gün cennetten çıkarılmıştır, o gün tevbesi kabul edilmiştir ve o günde vefat etmiştir. O gün kıyamet kopacaktır. Âdemoğlu hariç yeryüzündeki tüm canlılar cuma günü Güneş doğuncaya kadar korku içinde kıyametin kopmasını beklerler. Cuma günü içerisinde öyle bir vakit vardır ki, o vakitte namazda bir müminin istediği her şey kendisine verilir.'

Ka'b, 'O senede bir gündür.' deyince,

Ben, 'Hayır. O saat, her cumada vardır.' dedim."[21]

Duaya İcabet Şartları

Cuma günü yapılan duayı icabetin bazı şartları vardır:

• Hayır/ meşru bir şey istenmelidir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, mümin o saate dua ederken muvafakat eder ve **Allah'tan hayır talep ederse** mutlaka Allah (celle celaluhu) ona istediğini verir."[22]

• Akrabalık bağlarını kesmek gibi yasaklanmış bir şey istenmemelidir.

Sa'd ibni Ubâde'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ensâr'dan bir adam, Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve, 'Bize cuma gününden haber ver! Ondaki hayırlar nelerdir?' dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Cuma gününde beş haslet vardır: Âdem onda yaratılmış, onda (cennetten) indirilmiştir. Allah, Âdem'in canını o günde almıştır. Onda öyle bir saat vardır ki, bir kul o saat içinde Allah'tan bir şey istemez ki ancak Allah ona, **günah veya akrabalık bağı koparmayı istemesi müstesna,** o (istediğini) verir. (Kıyametin kopacağı) saat de ondadır. Hiçbir yakınlaştırıl-

21. Ebu Davud, 1046; Nesai, 1430
22. Ahmed, 10465

mış melek, gökyüzü, arz, dağ ve taş yoktur ki ancak cuma gününden (kıyamet kopacak diye) korkar.' dedi."[23]

E. Cuma Gününe veya Gecesine Özel Bir İbadet Tahsis Etmek Yasaklanmıştır

Alkame'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye (radıyallahu anha) sordum, 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) oruç için belirli günleri tahsis ediyor muydu?'

Âişe şöyle cevap verdi: 'Hayır. Onun ameli sürekli idi. Hanginiz Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) güç yetirebildiği şeyleri yapmaya güç yetirebilir ki!' "[24]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma gecesini ihya etmek için diğer gecelerden özel olarak ayrı tutmayın. Cuma gününü de oruç tutmak için diğer günlerden ayırmayın. Ancak sizden birinin tutageldiği oruçlar (Şayet Cuma gününe denk gelmişse) müstesna."[25]

23. Ahmed, 22457; Genel anlamda dua adabıyla ilgili bk. El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, 2/721

24. Buhari, 1987; Müslim, 783

25. Buhari, 1985; Müslim, 1144; Bugün orucun yasaklanma gerekçesiyle ilgili âlimlerimiz farklı görüşler serdetmiştir: Hâfız İbni Hacer (rahimehullah) der ki:

"Sadece cuma günü oruç tutmanın yasaklanmasının sebebi konusunda ihtilaf edilmiştir.

Birinci Görüş: Cuma günü bayram günüdür ve bayram günlerinde oruç tutulmaz. Bu görüş, 'başka bir günle beraber cuma günü oruç tutulmasına müsaade edilmesi' nedeniyle problemli bulunmuştur. İbnu'l Kayyîm ve başkaları şöyle cevap vermişlerdir: 'Bayram günü olması her yönüyle bayramın aynısı olmasını gerektirmez. Cuma günüyle beraber başka bir gün oruç tutulduğu zaman cuma günü oruç tutmanın haramlığı ortadan kalkar.'

İkinci Görüş: İbadetler konusunda gevşemesin diye sadece cuma günü tutmak yasaklanmıştır. Nevevî bu görüşü tercih eder. Başka bir günle beraber o gün oruç tuttuğunda da aynı sorunun olacağı söylenmiştir. Şöyle cevap vermişler: 'Öncesinde veya sonrasında tuttuğu oruç, cuma günü tuttuğu orucun eksiklik ve kusurlarını cebreder, giderir.' Bu cevap eleştirilebilir. Çünkü cebr sadece oruç ile yapılmaz. Bütün hayır amelleri eksiklikleri cebreder. Bu görüşe göre, cuma günü çok fazla hayır amelleri yapan kimseye de o gün oruç tutması caiz olur. Bu hayır ameller bir gün önce veya sonra tutulan orucun yerine geçer. Örneğin kişinin cuma günü bir köle azat etmesi gibi. Kaldı ki bu son söylediklerimizi söyleyen olmamıştır. Aynı şekilde sanki nehiy gevşeklik gösterecek kimseler için özeldir. İbadetler konusunda gevşek olmayanlar için değil. Buna şöyle cevap vermek mümkündür:

Burada (zayıf düşme) zannı meşakkat yerine ikame edilmiştir. (Bu) kendisine zor gelmese de yolcuya oruç bozma ruhsatı verilmesi gibidir. (Zira yolculukta meşakkat olma ihtimali/zannı, meşakkat yerine ikame edilmiş, hüküm buna göre verilmiştir.)

Üçüncü Görüş: Cuma gününü aşırı tazim edip Yahudilerin cumarteside fitneye düştükleri gibi bugünde de fitneye düşülmesinden korkulması nedeniyle yasaklanmıştır. Bu görüş cuma gününün

Cuma Namazının Hükmü

Şartları yerine geldiğinde cuma namazı kılmak farzdır. Cuma namazı, cuma günü öğlen vaktinin farzıdır. Bu hükmün delilleri şunlardır:

• Yüce Allah inananların, o gün, cuma vaktinde tüm işlerini bırakıp namaza gitmelerini emretmiştir. Emir vucubiyeti/farziyeti gerektirir.

"Ey iman edenler! Cuma Günü namaz için (ezan okunup) çağrıda bulunulduğunda, Allah'ı zikretmeye (namaza) koşun ve alışverişi bırakın. Şayet bilirseniz bu, sizin için en hayırlı olandır." [26]

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) (şer'i bir özür olmaksızın) cumayı terk etmeyi ağır bir dille tehdit etmiştir.

---

oruç dışında tazim edildiğinin sabit olmasıyla çürütülmüştür. Aynı şekilde Yahudiler cumartesi gününü oruç ile tazim etmiyorlar. Eğer dikkat edilen nokta onlara uymayı terk etmek ise kesin olarak o gün oruç tutulmalıydı. Çünkü Yahudiler o günde oruç tutmuyorlar. Ebû Dâvud ve Nesâî'nin rivayet ettikleri, İbnu Hibbân'ın da sahih kabul ettiği hadiste Ummu Seleme (radıyallahu anhâ), Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) cumartesi ve pazar günleri oruç tuttuğunu ve şöyle dediğini aktarmıştır: 'Bu ikisi müşriklerin bayram günleridir. Onlara bu konuda muhalefet etmeyi seviyorum.'

Dördüncü Görüş: Vacip olduğuna inanılması korkusu nedeniyle yasaklanmıştır. Bu görüş de pazartesi ve perşembe günleri orucun tutulmasının meşru kılınmasıyla çürütülmüştür. Bu iki günde oruç tutmaya dair deliller bir sonraki babta gelecektir.

Beşinci Görüş: Gece kıyamının farz kılınmasından korkulduğu gibi bugün de orucun farz kılınmasından korkulduğundan yasaklanmıştır. Mehleb der ki: 'Bu görüş başka bir günle beraber cuma günü oruç tutmaya müsaade edilmesiyle çürütülmüştür. Şöyle ki; eğer söyledikleri gibi olsaydı Resûlullah'ın vefatından sonra caiz olurdu, sebep ortadan kalkmış olacağı için.' Mehleb bu konuyu geçtiği şekilde değerlendirmiştir. Onun inancı, görüşünün zâhirîne göre mekruh olmamasıdır.

Altıncı Görüş: Hristiyanlara muhalefet için yasaklanmıştır. Çünkü onların üzerine cuma günü oruç tutmak vacipti. Biz ise onlara muhalefet etmek ile emrolunduk. Bunu Kamûlî nakletmiştir. Ancak zayıf bir görüştür.

Görüşlerin en kuvvetli olanı ve doğruya en yakın olanı birinci görüştür. Bu görüşe dair sarih iki hadis varid olmuştur:

Birinci hadis: Hâkim ve başkaları Âmir ibni Ledîn tarikiyle Ebû Hureyre'den merfu olarak şunu aktarmışlardır: Cuma günü, bayram günüdür. Bayram gününüzü oruç günü yapmayın. Öncesinde veya sonrasında oruç tutmanız durumu hariç.'

İkinci hadis: İbnu Ebî Şeybe, hasen bir isnadla Alî'den nakletmiştir. Demiştir ki: 'Sizden ay içerisinde nafile oruç tutmak isteyenler perşembe günü tutsunlar, cuma günü tutmasınlar; çünkü cuma günü yeme, içme ve zikir günüdür." (Fethu'l Bâri, 1986 No.lu hadisin şerhi)

Derim ki: Allah (cc) en doğrusunu bilir, bir hikmeti de şu olabilir: Cuma günü Müslimler için özel bir gündür. Şayet her nesil, bir ibadeti bugüne tahsis etse zaman içinde cuma gününe özel olduğu düşünülen sayısız ibadet olur. Her gelen nesil, o ibadeti Şâri'nin cumaya özel emrettiğini düşünür. Yahudi ve Hristiyanların cumartesi ve pazarı âlimler ve rahiplerin eliyle tanınmaz hâle getirdikleri gibi. Allah Resülü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kapıyı kapatmak istemiş olabilir.

26. 62/Cuma, 9

Abdullah ibni Ömer ile Ebû Hureyre (radıyallahu anhum), Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) minberin basamakları üzerinde şöyle dediğini aktarmışlardır:

"Birtakım kimseler, cuma namazlarını terk etmeye son vermelidirler! Değilse, Allah onların kalplerine mühür vurur da bundan sonra kesinlikle onlar gafillerden olurlar." [27]

Ebû'l Ca'd Ed-Damrî'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim değer vermeyip küçümseyerek üç cumayı terk ederse Allah da o kimsenin kalbini mühürler." [28]

Kalplerin mühürlenmesi manevi bir cezadır. Bu cezaya müstahak olanlar bilme ve fıkh etme kabiliyetlerini yitirirler. Ahiretleri için faydalı şeyleri seçemezler. Allah'ın (celle celaluhu) emirlerinden yüz çevirmenin cezası olarak hevalarına tabi olurlar. Çoğu zaman imanı terk etmeye kadar varan bir yola girmiş olurlar.

"(Bunun üzerine) kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar." [29]

"Allah kalplerini mühürledi, artık bilmezler." [30]

"Bunlar, Allah'ın kalplerini mühürlediği ve hevalarına/arzularına uyanlardır." [31]

"Sözlerini bozmaları, Allah'ın ayetlerine karşı kâfir olmaları, haksız yere nebileri öldürmeleri ve: 'Kalplerimiz (hak ve hakikate karşı) kapalıdır.' sözleri (nedeniyle onları cezalandırdık). (Hayır, öyle değil!) Bilakis, Allah küfürleri sebebiyle onların kalplerini mühürlemiştir. (Bu nedenle) pek az iman ederler." [32]

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) özürsüz olarak cumayı terk edenleri cezalandırmak istemiştir.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

27. Müslim, 865
28. Ebu Davud, 1052; Tirmizi, 500; Nesai, 1369
29. bk. 9/Tevbe, 87
30. bk. 9/Tevbe, 93
31. 47/Muhammed, 16
32. 4/Nisâ, 155

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), cemaate gelmeyen kimseler için, 'Bir kimseye emir vereyim cemaate namaz kıldırsın, sonra da cumaya gelmeyen adamların evlerini üzerlerine yıkayım, diye içimden geçirdim,' buyurmuştur."[33]

Bir şey emrediliyor ve terk eden dünyevi veya uhrevi ceza ile tehdit ediliyorsa; bu, onun farz olduğunun delilidir.

A. Cuma Namazı Ne Zaman Farz Kılındı?

Cuma namazı Mekke'de farz kılındı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) içinde bulunduğu durum nedeniyle cuma namazını kılamadı, kıldıramadı. Medine'de bulunan ashabına mektup yazarak cuma namazını kılmalarını emretti. Böylece Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) henüz hicret etmeden cuma namazı Medine'de kılınmaya başlandı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk cumayı, Medine'ye hicret yolunda kılmıştır.

Abdurrahman ibni Ka'b ibni Mâlik'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babam Ka'b'ın gözleri kör olunca ben onu götürüp getirdim. Ben onu her cumaya götürdüğümde cuma ezanını işitince Ebû Umâme Es'ad ibni Zurâre için istiğfar edip ona dua ederdi. Ben bunu her sefer işitmeme rağmen sebebini sormadım ve kendi kendime, 'Vallahi benim bu sormayışım bir acizliktir. Kendisi ne zaman cuma ezanını işitirse Ebû Umâme için dua ve istiğfar ediyor. Ben de bunun sebebini sormuyorum.' dedim. Onu cuma için götürdüğümde ezanı işitince her zaman yaptığı gibi Ebû Umâme için yine dua ve istiğfar etti.

Bu sefer ben ona, 'Ey Babacığım! Cuma ezanını işitince Es'ad ibni Zurâre için neden dua ve istiğfar ediyorsun? Bunu bana söyler misin?' dedim.

O da, 'Evladım, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **Mekke'den Medine'ye gelmeden önce** Hezmi'n Nebît bölgesindeki Ben-i Beyâde Mahallesi'nin Hezm denilen yerinde ilk cuma namazını kıldıran kimse odur.' dedi.

Ben de, 'O gün cuma namazında kaç kişiydiniz?' diye sordum.

'Kırk erkek idik.' diye cevap verdi."[34]

33. Müslim, 652
34. Ebu Davud, 1069; İbni Mace, 1082

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Kureyşli Mus'ab ibni Umeyr'i **kendisi hicret etmeden önce** Medine'ye gönderdi. Ona dedi ki: 'Medine'de olan Müslimleri topla. Sonra Yahudilerin kendisinde cumartesi günleri için et kızarttıkları güne bak. Gündüz ilk yarısını bitirdiği ve meylettiği vakitte onların içinde ayağa kalk ve ardından iki rekât ile Allah'a yakınlaşın.'

Zuhrî dedi ki: 'Mus'ab, Ensâr evlerinden birisinde onlara cuma kıldırdı. Onlara cuma kıldırdığında sayıları on küsur kişiydiler.'

Evzâî dedi ki: 'Mus'ab insanlara ilk defa cuma namazı kıldıran kimsedir.'

Dârekutnî'den şöyle rivayet edilmiştir:

'İbni Abbâs dedi ki: 'Resûlullah'a **hicret etmeden önce** cuma namazı izni verildi. **Allah Resûlü cuma kılmaya ve insanlara bunu açıklamaya güç yetiremedi.** Mus'ab ibni Umeyr'e şunu yazdı: 'Bundan sonra; Yahudilerin kendisinde cumartesi günleri için et kızarttıkları güne bak. Kadınlarınızı ve çocuklarınızı toplayın. Cuma gününde gündüz ilk yarısını bitirdiği ve meylettiği zeval vakti gelince Allah'a iki rekât namaz ile yakınlaşın.' ' "[35]

"Beyhakî, Yûnus kanalıyla Zuhrî'nin şöyle dediğini tahriç eder:

'Bize ulaştığına göre ilk kılınan cuma namazı Allah Resûlü gelmeden önce Medine'de kılınandır. Bu namazı Mus'ab ibni Umeyr kıldırmıştır.'

Abdurrezzâk, kendisine ait kitabında Ma'mer kanalıyla Zuhrî'nin şöyle dediğini rivayet eder:

'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Mus'ab ibni Umeyr'i kendilerine Kur'ân öğretsin diye Medine ahalisine gönderdi. Mus'ab, Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'deki Müslimlere cuma namazı kıldırmak için izin istedi. Allah Resûlü de izin verdi. O, o zamanlar bir emir değildi. Sadece Medine halkına dinlerini öğretmek için gitmişti.'

Abdurrezzâk, İbni Cureyc'ten nakleder. Kendisi der ki: 'Ben, Atâ'ya, 'Cuma namazını kıldıran ilk kişi kimdir?' dedim.

Dedi ki: 'İddia ettiklerine göre Abduddaroğullarından bir adamdır.'

35. İbnu Receb El-Hanbelî, bu rivayetin uydurma olduğunu söylemiştir.

Ben, 'Allah Resûlü'nün emriyle mi kıldırdı?' dedim.

O, 'Bırak, yeter.' dedi.'

Bunu Esrem, İbni Uyeyne'den İbni Cureyc kanalıyla tahriç etmiştir. Onun rivayetinde Atâ', 'Evet. Bu kadarı yeter.' diye cevap vermiştir.

İbni Uyeyne, 'Cuma namazını ilk kıldıranın Mus'ab ibni Umeyr olduğunu söyleyen kişileri işittim.' demiştir.

Aynı şekilde İmam Ahmed, Ebû Tâlib'in rivayetinde Allah Resûlü'nün, Mus'ab ibni Umeyr'e Medine'de cuma namazını kıldırmasını emrettiğini ifade etmiştir.

Yine İmam Ahmed İslam'da kılınan ilk cuma namazının Mus'ab ibni Umeyr'in Medine'de kıldırdığı cuma namazı olduğunu belirtmiştir.

Bunun benzeri ifadelerin Atâ' ve Evzâî'den aktarıldığı geçmişti.

Böylece bu delillerle, Allah Resûlü'nün Medine'de cuma namazının kılınmasını emrettiği, kendisinin ise Mekke'de kılmadığı açığa çıkar. Bu, cuma namazının Allah Resûlü'ne Mekke'de farz kılındığını gösterir.

Cuma namazının Mekke'de farz kılındığını söyleyenlerden bazıları şunlardır: Şafiilerden Ebû Hâmid El-İsferâyînî, ashabımızdan Kâdî Ebâ Ya'lâ (ihtilaflı konulara dair yazdığı geniş kitabında), İbnu Akîl (Amdu'l Edille kitabında), aynı şekilde Mâlikîlerden bir grup, ki Suheylî ve başkaları onlardan olup bu görüşü zikredenlerdir.

Allah Resûlü'nün cuma namazını Mekke'de kılmamış olmasına gelince, bu şöyle anlaşılabilir: Allah Resûlü'ne cuma namazı emredilmiş olmakla beraber bunu Dâru'l Harb'te değil, hicret yurdunda kılmakla da emrolunmuştur. Mekke o zamanlar Dâru'l Harb idi. Müslimler orada dinlerini izhar edebilecek güce ve imkâna sahip değillerdi. Nefisleri hakkında endişelilerdi. Bundan ötürü oradan Medine'ye hicret ettiler. Birçok özürden dolayı kişiden cuma namazı sorumluluğu düşebilir. Kişinin kendisi ve malı için endişe ya da korku hâlinde olması, bu özürlerdendir.

Son dönem Şâfiî âlimlerden bazıları cuma namazının Mekke'de kılınmaması hakkında başka bir manaya işaret etmişlerdir. Şöyle ki; cuma na-

mazının kılınmasından maksat, İslam'ın şiarlarını izhar etmektir. Bu da ancak Dâru'l İslâm'da gerçekleşebilir.

Bu nedenle cuma namazı, kırk kişi hazır bulunsa da zindanda kılınmaz. Bu konuda âlimler arasında ihtilaf bilinmez. Hasan, İbni Sîrîn, Nehaî, Sevrî, Mâlik, Ahmed, İshâk ve başkaları bu görüşü dillendirenlerdendir."[36]

Bu rivayetler şunu göstermiştir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) farz kılındığı hâlde Mekke'de cuma namazı kılmamıştır. O (sallallahu aleyhi ve sellem) dilese Mekke'nin dışındaki vadilerde veya Erkam'ın evinde gizlice cuma namazı kılabilirdi, ama kılmadı. Medine'de bulunan ashabının cuma namazı kılması için talimat yazdı. Sahabe de bu talimat üzerine cuma namazı kıldılar.

Burada sorulması gereken önemli bir soru vardır: Farz kılındığı hâlde, neden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma kılmadı da Medine'de kılınmasını istedi. Zira o gün Medine, bir İslam Devleti değildi. Tamamen Müslimlerin kontrolünde de değildi. Müslimler çoğunlukta da değildi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret ettiğinde dahi, Müslimler Medine nüfusunun beşte biri kadardı. Medine nüfusunun kahir ekseriyeti (beşte dördü) Yahudiler ve müşrik Araplardan oluşuyordu.[37]

O gün Mekke ve Medine; küfür ahkâmının hâkim olduğu, güç ve nüfus üstünlüğünün kâfirlerde olduğu bir küfür beldesi, ıstılahi anlamda Dâru'l Küfür'dü. Ancak Mekke ile Medine arasında şu fark vardı: Mekke'de Müslimler özgür değildi. Mekke yönetimi dinlerini yaşamalarına ve tevhidi izhar etmelerine müsaade etmiyordu. Cuma namazı ise açıktan kılınan, Müslimlerin gündemini ilan eden, siyasi yönü ağır basan bir ubudiyettir. Yalnızca bir cemaatin ve imamın olması, cuma kılmak için yeterli değildir. Dikkat edin: Vakit namazları seferde, savaşta yani her hâlükârda kılınır. Ancak cuma namazı mekân, imam, cemaat olsa da seferde ve savaşta kılınmaz. Vakit namazları gerekirse gizli olarak, saklanarak, hatta ima yoluyla dahi kılınabilir. Ancak cuma namazı gizleyerek, saklanarak, ima yolu ile kılınacak bir namaz değildir. Bu nedenle Mekke'de gizli olarak vadilerde veya evlerde kılınmamıştır. Çünkü İslam toplumu özgür değil-

36. bk. Fethu'l Bârî, İbnu Receb El-Hanbelî, Kitâbu'l Cumua, 1. Bab şerhi
37. bk. İslam Peygamberi, Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, 1/183

dir ve tüm faaliyetleri, ibadi veya siyasi, müdahaleye açıktır. Medine; bir İslam Devleti olmasa da, Müslimler özgürdür. Toplumsal yapı Mekke'de olduğu gibi yöneten-yönetilen şeklinde keskin çizgilerle ayrılmamıştır. Yahudiler ve Araplar, her grup istediği gibi inanmakta istediği gibi yaşamaktadır. Hiçbir grup bir diğerine karşı siyasi üstünlüğe sahip olmadığından, kimse bir diğerinin yaşamına müdahale etmemektedir.

Bir diğer dikkat çekici husus şudur: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de bulunan ashabına cuma kılmalarını emretmişken Habeşistan'da bulunan ashabına böyle bir talimat yazmamıştır. Zira Habeşistan'da Müslimler rahattır fakat özgür değildir. Bir siyasi yönetimin idaresi altındadır ve tüm faaliyetleri müdahaleye açıktır. Siyer kaynaklarından öğrendiğimiz kadarıyla yaşanan bazı siyasi hadiselerde yoğun bir endişeye kapılmaktadırlar. Çünkü onları koruyan salih kral yenilecek olsa, orada yaşamaları mümkün olmayacaktır. Medine İslam toplumu gibi özgür, istikrarlı bir yaşamları yoktur.[38]

Tüm bunlar cuma namazını kılmak için imam, cemaat ve mekân olmasının yeterli olmadığını göstermektedir. Cuma kılmak için Müslimlerin özgür olması, siyasi olarak gayri İslami bir otorite altında yaşamamaları, dinlerini izhar edecek güç ve kuvvete sahip olmaları gerektiğini gösterir. Cuma kılmak için bir İslam Devleti'ne ve halifeye ihtiyaç yoktur. Medine bir İslam Devleti olmadığı hâlde, orada cuma namazları eda edilmiştir. Çünkü Medine'de siyasi bir otorite yoktur ve her topluluk inanç ve eylem konusunda özgürdür. Bu nedenle Medine'de İslam'ı seçenler bir baskıyla karşılaşmamış, hapsedilmemiş, yurtlarından sürülmemiştir. İslam hiçbir engelle karşılaşmadan Medine'de yayılmıştır.

38. Ummu Seleme Annemizden (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:
"Böylece biz, hayırlı bir komşuyla hayırlı bir yurtta kalmış olduk. Çok geçmeden Necâşî'nin karşısına, krallık iddiasıyla bir Habeş'li çıktı. Vallahi, biz o galip gelir de, Necâşî'nin bildiği gibi hakkımızı bilmeyen, tanımayan bir kral gelir korkusuyla o andan daha üzüntülü ânlar yaşamadık. Necâşî harekete geçti. Neçaşi'nin düşmanı ile karşılaşması Nîl'in diğer tarafındaydı. Allah Resûlü'nün ashabı, 'Birisi gitsin, çarpışmada hazır bulunsun da, kim üstün gelecek baksın görsün. Kim gidebilir?' dediler. En gençleri Zubeyr, 'Ben gideyim' diye atıldı. Ona bir tulum şişirdiler. O, tulumu göğsüne koydu. Nîl'de onun üzerinde yüzdü. Nîl'in öbür tarafına, insanların toplandığı tarafa çıktı. O kargaşada hazır bulundu. Onun için, Necâşî'nin düşmanını yenmesi ve ülkenin kontrolünü ele geçirmesi için Allah'a dua etmeye başladık. Necâşî düşmanına galebe çaldı. Biz, Mekke'de bulunduğu anda Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelinceye kadar onun ülkesinde hayır içerisinde konakladık." (Ahmed, 1740)

Bugün bu topraklarda İslam toplumu özgür değildir. Tevhid daveti baskı, eziyet, tehdit ve engelleme ile karşı karşıyadır. Tüm İslami ve siyasi faaliyetler tağuti rejimin kontrolü altında ve baskıya açıktır. Hâliyle cuma kılmak için gerekli şartlar oluşmamıştır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

1. Selefin Cuma Konusundaki Tutumu

Geçmişte özel bazı dönemler yaşanmıştır. Bu dönemlerde selef uleması cuma namazını kılmamış, kılmak zorunda kaldıklarında da öğle namazı olarak iade etmişlerdir. Önce farklı dönemlerden bazı nakiller okuyalım:

İbnu'l Kâsım (rahimehullah) şöyle demiştir:

" 'Ben Mâlik'e, Kaderî olan kişinin arkasında namaz kılmak hakkında sordum.'

Bana 'Şayet Kaderî olduğuna dair yakin bulmuşsan onun arkasından namaza durma.' dedi.

Sonra, 'Cuma namazı için de mi durmayayım?' deyince, bana:

'Cuma namazını da onun arkasında kılma. Şayet ondan (şerlerinden) sakınmak istersen ve kendin için korkuyorsan onlarla beraber cuma namazını kılmanı sonra öğle namazı olarak iade etmeni gerekli görürüm.'

'Heva ehli olanlar da tıpkı Ehl-i Kader gibidirler.' "[39]

Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Babamı (rahimehullah) şöyle derken işittim: 'Her kim şu sözü söylerse onun arkasında cuma namazı da diğer namazlar da kılınmaz. Ancak biz cuma namazı için mescide gelmeyi terk etmeyiz. (Onların arkasında) namaz kılan da namazını iade eder.' (Babam) bununla 'Kur'ân mahluktur' diyenleri kastediyordu.' "[40]

Zuhey ibni'l Bâbî (rahimehullah) şöyle demiştir: "(Arkasında namaza durduğunun) Cehmî olduğuna kesin kanaat getirirsen arkasında kıldığın Cuma ve diğer namazları iade edersin."[41]

39. El-Mudevvene, 1/177
40. Es-Sunne li Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel, 4
41. age. 73

Ebû Ubeyd Kâsım ibni Sellâm'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: " 'Şayet 'Kur'ân mahluktur' demeyen ve birbirlerine imamet konusunda emirde bulunan elli kişi insanlara imamlık yapsa ancak onların başlarında bulunan kişi bunun söylenmesini emrediyorsa cuma namazının iade edilmesinin gerekli olduğunu düşünürüm. Çünkü cuma namazı ancak baş ile sabit olur.' Ben Ebû Ubeyd'in bu sözünü babama (Ahmed ibni Hanbel'e) aktardım. Dedi ki: 'Bu insanları daraltır. Şayet bize imamlık yapan kimse bu sözü söylemiyorsa onun arkasında namaz kılarım. Ancak bize namaz kıldıran bu sözden herhangi bir şey söylüyorsa arkasında kıldığım namazı iade ederim.' "[42]

Yahyâ ibni Maîn'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Hârûn El-Me'mûm 'Kur'ân mahluktur' düşüncesini deteklediğinden beri cuma namazlarını iade ederim."[43]

"Ebû Dâvud (rahimehullah) şöyle demiştir: Ben İmam Ahmed'den işittim. Kendisine bidat olan şeyleri dillendiren/konuşan kişi hakkında soruldu ve denildi ki: 'Bu bir bidattır ve o bu bidatından dönmüştür.'

İmam Ahmed dedi ki: 'Şayet onun bu durumundan razı iseniz ve o önceki düşüncesinden/sözünden dönmüşse arkasında namaz kılın.'

Cehmiyye cuma namazını kıldırdığı zamanlarda İmam Ahmed'e dedim ki: 'Senin kıldığın namaz Cuma mı?'

Dedi ki: 'Ben namazımı iade ediyorum. Her ne zaman 'Kur'ân mahluktur' diyen bir kişinin arkasında namaza dursan namazını iade et.'

Ben, 'Arefe'de olsakta mı?' dedim.

O, 'Evet.' dedi."[44]

Kâdî İyâd (rahimehullah) şöyle demiştir:

"İshâk ibni Azire, İbnu Ebî Yezîd onu övdü. Çünkü ona Ubeydilerin hatiplerinin hükmü soruldu ve denildi ki: 'Hatipler sünnet ehlidir.'

42. age. 75
43. age. 76
44. Mesâilu'l İmâm Ahmed Rivâyetu Ebî Dâvud Es-Sicistânî, s. 64

İbnu Azire, onlara dedi ki: 'O hatipler dua ederken, (minberde) 'Allah'ım sen Hâkim kuluna ve yeryüzünün vârislerine salât getir.' demiyorlar mı?'

'Evet.' dediler.

İbnu Azire şöyle dedi: 'Peki bir hatip, hutbesinde Allah'ı ve Resûlullah'ı övse ve övgüsünü de güzelleştirse, sonra Ebû Cehil cennettedir dese kâfir olur mu?' deyince,

'Evet.' dediler.

'Dua ettiği Hâkim Ebû Cehil'den şiddetlidir.' dedi."[45]

Bu nakillerden şunu anlıyoruz. Selef, cuma namazını bazı zamanlarda kılmamıştır. Kılmak zorunda kaldıklarında öğle namazı olarak iade etmişlerdir. Ancak selef imamları gizlice, evlerde, sünnet ehli insanları toplayarak namaz kılmamışlardır. Bu da cuma namazının belli şartlar olmadığında kılınmayacağını göstermektedir.[46]

2. Cumanın Farz Kılınma Zamanı Hakkındaki Farklı Görüşler

• Cuma, Mekke'de farz kılınmıştır. Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'de cuma namazı kılmıştır.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke de Allah Resûlü'yle (sallallahu aleyhi ve sellem) birlikte kılınan cumadan sonraki ilk cuma; Bahreyn'de Abdulkaysoğullarına ait Cuvâsâ Beldesi'nde kılınmıştır."[47]

Bu rivayet hadisçiler tarafından zayıf kabul edilmiştir. "Mekke" lafzı ravilerden Muâfâ'nın hatasıdır. Aynı rivayetin Buhârî'deki (rahimehullah) lafzı şöyledir:

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mescid-i Nebevî'den sonra cuma namazı ilk olarak Bahreyn'in Cuvâsâ köyündeki Abdulkays Mescidi'nde kılınmıştır."[48]

45. Tertîbu'l Medârik ve Takrîbu'l Mesâlik, 7/275

46. Cuma namazının şartlarının yerine gelip gelmediği ve bugün (2021) Müslimlerin T.C. vakıasında cuma kılıp kılmayacağı ihtilaflı meselelerdendir. Bu içtihadın geçerli olduğu meselelerdendir. Yukarıda zikrettiğimiz görüş dışında cumanın ne zaman farz olduğu ve hangi durumlarda kılınacağına dair farklı görüşler vardır. (bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Cumua, 38. Bab başlığı şerhi)

47. Nesai, 1367; muallak olarak

48. Buhari, 892

• Cuma, sahabenin içtihadıyla kılınmış daha sonra farz olmuş bir namazdır. Ensâr kendi arasında toplanıp diğer din mensuplarının toplandığı bir gün olmasını kararlaştırmışlardır. Bu uygulama şeriat tarafından kabul edilmiş, farz bir namaz olarak teşri kılınmıştır.

Muhammed İbni Sîrîn (rahimehullah) şöyle demiştir: "Medine ehli, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye gelmeden ve Cuma Suresi indirilmeden önce cuma namazı kıldılar. Cuma'ya bu ismi verenler de onlardır.

Ensâr dedi ki: 'Yahudilerin her altı gün geçtiğinde toplandıkları bir günleri var. Hristiyanların da aynı şekilde. Gelin, biz de kendisinde toplanacağımız, Allah'ı zikredeceğimiz, namaz kılacağımız ve O'na şükredeceğimiz bir gün belirleyelim.'

Ya da bunun benzeri bir şey dediler. Dediler ki: 'Cumartesi günü, Yahudilerin; pazar günü ise Hristiyanların günüdür. Arube Günü'nü belirleyin.'

Onlar önceleri Cuma Günü'nü 'Arube Günü' olarak isimlendirirlerdi. Böylece Es'ad ibni Zurâre'nin evinde toplandılar. O, insanlara namaz kıldı, onlara öğüt verdi. Artık kendisinde toplandıkları bugüne, 'Cuma Günü' dediler. Es'ad ibni Zurâre onlara bir koyun kesti. Bu koyunla öğle yemeklerini yediler ve tek koyun, onlara akşam yemeği olarak yetti. Bunun akabinde Allah, 'Ey iman edenler! Cuma Günü namaz için (ezan okunup) çağrıda bulunulduğunda, Allah'ı zikretmeye (namaza) koşun ve alışverişi bırakın.'[49] ayetini indirdi."[50]

Bu rivayet mürseldir! Ayrıca Muhammed İbni Sîrîn'in (rahimehullah) konuya dair şahsi kanaatini yansıtmaktadır.

• Cuma Namazı, Medine'de farz olmuştur. Diğer tüm farzlar gibi, şartlara bakmaksızın kılınması gereken bir namazdır.

"Ey iman edenler! Cuma Günü namaz için (ezan okunup) çağrıda bulunulduğunda, Allah'ı zikretmeye (namaza) koşun ve alışverişi bırakın. Şayet bilirseniz bu, sizin için en hayırlı olandır."[51]

49. 62/Cuma, 9
50. Fethu'l Bârî, İbnu Receb El-Hanbelî, Kitâbu'l Cumua, 1. Bab başlığı şerhi; Musannefu Abdirrezzâk, 5144
51. 62/Cuma, 9

Hemen belirtelim ki; bu ayetin cuma namazının farz kılınmasıyla hiçbir ilgisi yoktur. Zaten farz olan ve hâlihazırda kılınmakta olan cuma namazı esnasında bir hadise yaşanmış, bunun üzerine Cuma Suresi'nin son ayetleri indirilmiştir.

Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte cuma namazı kılarken bir kervan geldi. On iki kişi dışında herkes dağılıp kervanın yanına gitti. Bunun üzerine, 'Onlar, bir eğlence ya da ticaret gördüklerinde, seni ayakta (öylece) terk edip ona yöneldiler.'[52] ayeti indi."[53]

Bu ayetler cuma namazını farz kılan ayetler değil; cuma namazı kılınırken cuma namazını bırakıp dünyevi şeylere meyletmeyi yasaklayan ayetlerdir. Bazı ilim adamları bu ayete dayanarak şöyle bir istidlalde bulunmuştur:

Allah, "Cuma Günü namaz için (ezan okunup) çağrıda bulunulduğunda, Allah'ı zikretmeye (namaza) koşun."[54] buyurur. Cuma vaktini idrak eden, ezanı duyan herkes cumayla mükelleftir ve cumaya koşma zorunluluğu vardır. Cuma için zikredilen tüm şartlar, **delilsiz olarak** bu ayete yapılan ziyadedir.

Bu; ilk etapta kulağa hoş gelen, biraz düşününce fıkıhtan uzak, aceleyle ulaşılmış bir sonuç olduğu görülecektir. Şöyle ki; Bir insan cumayı duyduğunda abdestsiz olsa dahi namaza koşabilir mi? Sorunun cevabı "hayır" olacaktır. Oysa bu ayette abdestten söz edilmemektedir. Yüce Allah başka ayette[55] namaz için abdesti şart kılmıştır.

Bu ayete göre minarelerden okunan Cuma ezanını duyan camiye mi koşacaktır? Tevhid ehli bu soruya "hayır" diyecektir! Neden, diye sorduğunuzda Cumayla ilgisi olmayan birçok nas zikredecek; sistemin durumundan, ezan okuyanların/okutanların muvahhid olmadığından söz edeceklerdir.

Ya da kadın, çocuk, yolcu, hasta… cuma ezanını duyduğunda cumaya koşmalı mıdır? Bu sorunun cevabı da "hayır" olacaktır.

52. bk. 62/Cuma, 11
53. Buhari, 2064; Müslim, 863
54. bk. 62/Cuma, 9
55. 5/Mâide, 6

Târık ibni Şihâb'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazı köle, kadın, çocuk ve hasta hariç tüm Müslimlere farzdır." [56]

Oysa bu ayette mükellefler arasında ayrım yapılmamıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı mükellefleri bu zorunluluğun dışında bırakmıştır.

Hâliyle özel bir durum gözetilerek indirilen bir ayeti, cuma namazı konusunda mutlaklaştırıp, cumaya dair tüm nasları göz ardı etmek ilmî bir yaklaşım değildir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Bir diğer delilleri şudur:

Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize bir hutbe vererek şöyle buyurdu: 'Ey İnsanlar ölmeden önce Allah'a yönelip tevbe ediniz. Dünya işleri sizi meşgul etmeden önce hayırlı işlere koşunuz. Rabbinizi çok hatırlayıp gizli ve açık bol sadaka vermekle, Rabbinizin sizin üzerinizdeki hakkını yerine getiriniz ki bu sebeple rızıklanıp yardım görür ve düzelmiş olursunuz. **İyi biliniz ki bu yıldan itibaren bu ayın bugününde ve bu yerde Kıyamet Günü'ne kadar kılınmak üzere Allah size cuma namazını farz kılmıştır.** Ben hayatta iken ve benden sonra başlarında adil veya zalim bir devlet başkanı varken kim cuma namazını hafife alarak veya inkâr ederek (kılmayı) terk ederse, Allah onun işini yoluna koymasın ve işinde ona bereketler nasip etmesin. Dikkat edin, böyle bir kimse tevbe etmedikçe namazı, zekâtı, haccı, orucu ve hiçbir hayrı kabul edilmez. Kim tevbe ederse, Allah tevbesini kabul eder. Dikkat edin! Hiçbir kadın hiçbir erkeğe namaz kıldıramaz. Hiçbir bedevi de bir muhacire, imam olup namaz kıldıramaz. Günahkâr bir kimse de bir mümine imam olup namaz kıldıramaz. Ancak zor kullanılırsa ve mümin de kılıç ve kırbaçtan korkarsa böyle bir kimse arkasında namaz kılabilir.' " [57]

Bu hadis isnadında yer alan üç ravi nedeniyle zayıf kabul edilmiştir.

• Dârekutnî (rahimehullah) ravilerden Velîd ibni Bukeyr'in metrûku'l hadîs/hadisleri terk edilen biri olduğunu söyler.

56. Ebu Davud, 1067
57. İbni Mace, 1081

• Vekî' (rahimehullah) ravilerden Abdullah ibni Muhammed El-Adevî'yi uydurmacılıkla suçlar. Metrûk bir ravidir.

• Alî ibni Zeyd ibni Ced'an isimli ravi de aynı şekilde zayıftır.[58]

Cuma Ayetinin Tahsis Edilmesi Sorunu

Bir grup ilim ehli Cuma ayetinde cuma namazının mutlak olarak emredildiğini, yukarıda anlatılanların ayete kayıt getirdiğini iddia ediyorlar. Şu neticeye varıyorlar: Bir hüküm ayetle sabit olmuşsa; o ayetteki umumiyeti ve ıtlakı, sahabe sözü tahsîs ve takyîd etmez.[59]

Bu yaklaşım **muayyen** bir usuli metot açısından **doğru olabilir**. Ancak tahkîk edildiğinde aceleyle varılmış bir kanaat olduğu anlaşılır. Şöyle ki:

• Yukarıda okuduğumuz gibi Cuma Suresi'nin 9. ayeti, cuma namazını farz kılmış bir ayet değildir. Ayet indiğinde cuma namazı zaten farzdır ve kılınmaktadır. Ayet, alışveriş için cumayı yarıda bırakanları uyarmak adına inmiştir.

• Yukarıda zikredilen kaydı sahabenin rivayet etmesi, o rivayeti sahabe sözü/fiili kılmaz. Sahabe bize Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulamasını naklet-mektedir. Ayete kayıt olarak zikredilen hüküm, sahabe sözü değil, içinde geçen Nebevi uygulamadır.[60]

---

58. bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, Muhammed El-Emîn El-Hererî, 1056 No.lu hadis şerhi

59. Yani ayette umumen zikredilenler sahabe sözüyle/fiiliyle tahsis edilmez, daraltılmaz, bazı suretler istisna tutulmaz. Mutlak/Kayıtsız şartsız zikredilen hükme sahabe sözü/fiili, şart/kayıt olamaz.

60. Konuştuğumuz konudan bağımsız olarak, bir noktaya temas etmek istiyorum: Bugün ilmî mahfillerde okutulan usulu'l fıkh, Eş'arî-Mâturîdî-Mu'tezilî bir usulu'l fıkh anlayışıdır. Özellikle sahabe uygulamalarının Kitap ve sünneti anlamadaki rolü meselesinde, Ehl-i Hadîs'in tutumu/metodu tamamen farklıdır. Ne yazık ki kendisini Ehl-i Hadîs'e nispet edenlerimiz usulde -bilerek veya bilmeyerek- Eş'arî-Mâturîdî-Mu'tezilî çizgide gitmektedir. Güncel birçok tartışmada bu tezatın etkilerini görmek mümkündür. Örneğin din anlayışını "Kitab'ı ve sünneti selefin/ilk neslin (veya nesillerin) anladığı gibi anlamak" şeklinde formüle edenler dahi; mezkûr usuli kabulü hiçbir tahkike tabi tutmadan kabul etmektedir. Ne yani Eş'arî-Mâturîdî-Mu'tezilî usulcüler; itikad ve amelde ilk nesillerden farklı bir çizgi izleyip usulu'l fıkıhta bire bir ilk nesillere mi uydu? Onların itikad ve ameldeki hataları, usuldeki yanlış kabullerinden kaynaklanmıyor mu?

Sahabenin söz ve fiillerinin vahyi anlamadaki rolüne dair yeni bir tasnif yapılması zorunludur. Yeni bir tasniften kastımız; Kitap ve sünnette var olan hidayet kandillerini tespit etmek, açığa çıkarmak ve **öze bağlılığı korumuş** ilim ehlinin uygulamalarındaki örneklerini ortaya koymaktır. Eş'arî-Mâturîdî-Mu'tezilî kabulleri tekrar ederek, bugünkü Müslimlerin sorumluluğu olan "arınmak ve adil şahitlikte bulunmak" vazifesini yerine getirmiş olmayız. Daha önce, "nüzul sebebinin ayeti

B. Cuma Namazının Vacip Olması İçin Gereken Şartlar

Cuma namazının vacip olması için bir kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

1. Müslim Olmak

2. Buluğa Ermek

Târık ibni Şihâb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazı köle, kadın, **çocuk** ve hasta hariç tüm Müslimlere farzdır."[61]

3. Aklı Bâliğ Olmak

Alî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. İşlediklerinden dolayı günah yazılmaz: Uyanıncaya kadar uyuyan kişi, aklı baliğ oluncaya kadar küçük çocuk, akıllanıncaya veya o durum ondan geçinceye kadar deli kimse."[62]

4. Erkek Olmak

Târık ibni Şihâb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazı köle, **kadın**, çocuk ve hasta hariç tüm Müslimlere farzdır."[63]

İbnu'l Munzir (rahimehullah) cumanın kadına farz olmadığına dair icma nakletmiştir.[64] Zira Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) bu yana uygulama bu yönde olmuştur.

tahsis etmesi" konusunda güncel bir mesele (tahaküm meselesi) münasebetiyle düşüncelerimizi paylaşmış, Kitap ve sünnetten delillerle Eş'arî-Mâturîdî-Mu'tezilî kabulleri nakzetmiştik. Ne ki ilk tepki yine itikadda Selefî, usulu'l fıkıhta -farkında olmadan- Mâturîdî-Eş'arî-Mu'tezilî çizgiyi savunan tevhid ehlinden görmüştük. Maalesef öze dönüş hareketi İbni Teymiyye ve İbnu'l Kayyîm'da (rahimehuma) dondu. Bugünün Müslimleri bu imamların emanetini ileriye taşımaya yanaşmıyorlar. Onların tespit ettikleriyle yetinmek ve öze dönüşü onların kitaplarında dondurmak istiyorlar. Taklidi reddederek yola çıkan imamlarımızı, taklit edilen makamına çıkarmak istiyorlar.

Oysa onlar yaşadıkları çağda adil şahitliklerini yerine getirip emaneti Rablerine teslim ettiler. Biz onların şahitliklerini **olduğu gibi** bugüne taşıyarak şahit değil, yalnızca mukallit oluruz. Yani yola çıktığımız noktayı inkâr ederek, öze dönüş ekolünü temsil ettiğimizi iddia ederiz. Kitabın başında da belirttik; Ehl-i Hadîs'in bir mezhebi yoktur, usulü vardır. O usulü gözeterek Kitab'ı ve sünneti bugüne taşımaktır mesele. Tabi, evvela o usulden haberdar olmak koşuluyla!

61. Ebu Davud, 1067
62. Ebu Davud, 4403; İbni Mace, 2041
63. Ebu Davud, 1067
64. El-İcmâ', 1/40, 53. icma

5. Hür Olmak

Târık ibni Şihâb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazı **köle**, **kadın**, çocuk ve hasta hariç tüm Müslimlere farzdır."[65]

6. Cemaat Olmak

Târık ibni Şihâb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazı köle, kadın, çocuk ve hasta hariç **tüm Müslimlere** farzdır."[66]

Cuma namazı adından da anlaşılacağı gibi bir cemaat namazıdır; münferit kılınamaz. Sahih delillerin işaret ettiği üzere cemaat; iki kişi ve üzerindeki topluluklara verilen isimdir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kişi ve üzerini cemaat olarak kabul etmiştir.

Mâlik ibni Huveyris (radiyallahu anh), Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kişiye hitaben şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Namaz vakti girdiği zaman ezan okuyup kamet getirin, sonra aranızda en yaşlı olanınız imam olsun!"[67]

7. Mukim Olmak

Cuma namazı seferîye/yolcuya vacip değildir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma gününe denk gelen onlarca sefer yapmış, hiçbirinde cuma namazı kılmamıştır. Onun sonrasında sahabe (radiyallahu anhum) bazen bir yılı bulan gaza seferinde bulunur, cuma namazı kılmazlardı.[68]

Cuma kılınan yere yolculuk mesafesi kadar uzak olan kimseye cuma farz değildir.[69] Bu durumdaki biri cumaya gelmese de üzerine bir sorumluluk yoktur. Ancak bu mesafeden gelir de kılarsa cuması sahihtir.

65. Ebu Davud, 1067
66. Ebu Davud, 1067
67. Buhari, 658; İki kişinin cemaat sayılacağına dair bk. 2/317
İslam âlimleri cuma cemaati için farklı sayılar şart koşmuşlardır. Kimisi dört, kimi otuz, kimi kırk… sayısını şart koşmuştur. Ancak zikrettikleri deliller ya sahih ya da sarih değildir. Allah (azze ve celle) en doğrusunu bilir. Tafsilat için bk. El-Muğnî, 2/242-244, 1335-1337. Meseleler
68. bk. Musannefu İbnu Ebî Şeybe, 5100- 5101
69. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 436

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında insanlar gerek evlerinden gerekse Medine'ye dört mil mesafedeki veya daha uzak bölgelerdeki yerleşim birimlerinden (Avâlî) nöbet usulüyle cuma namazına gelirlerdi. Bunlar namaza üstleri başları toz içinde gelirlerdi. Terledikleri için toz toprak vücutlarına iyice yapışırdı ve bedenlerinden ter kokusu yayılırdı. Bir defasından bunlardan birisi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Ben de orada bulunuyordum.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o şahsa şöyle buyurdu: 'Bari bugün için iyice temizlenseniz, ne kadar iyi olur!' "[70]

Hadiste geçen 'Avâlî' Medine'ye dört mil uzaklıktadır. Yaklaşık **altı km** civarındadır. Medine'ye bu mesafede olan sahabeler, **cumaya nöbetleşe gelmektedir.** Bu da seferî mesafesinde olanlara cumanın farz olmadığını göstermektedir.

Enes (radiyallahu anh), Basra'ya iki fersah uzaklıkta, Zâviye mıntıkasında oturuyordu. Bazen cuma kılıyor, bazen de kılmıyordu.[71]

İki fersah altı mildir. O da yaklaşık olarak dokuz km'dir. Bazen Basra'ya inip Cuma kılıyor, bazen de kılmıyordu.[72]

8. Sağlıklı Olmak

Târık ibni Şihâb'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazı köle, kadın, çocuk ve **hasta** hariç tüm Müslimlere farzdır."[73]

9. İslam Toplumunun Siyasi Baskı Altında Olmayıp Hür Olması

Bu başlığa dair açıklama bir önceki bölümde geçti.

70. Buhari, 902; Müslim, 847

71. Buhari, Kitâbu'l Cumua, 15. Bab başlığı, muallak olarak

72. Yolculuk/sefer bölümünde geçtiği gibi; yolculuk mesafesi örfe göre belirlenir. Dün Medine için beş km yolculuk mesafesiydi. Bugün birçok insanın eviyle cuma kılınan cami arası beş km'dir. Yaşadığımız örfte beş km insanların günlük spor yürüyüşü, alışveriş yürüyüşü… mesafesidir. Hâliyle sefer mesafesi; yolculuğa çıkar gibi hazırlık yaptığımız yaşadığımız şehrin dışında kalan mesafelerdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

73. Ebu Davud, 1067; Şeriatın hastalığı özür saydığına dair bk. s. 427

C. Cuma Namazı İçin Şart Sayıldığı Hâlde Delili Olmayan Şartlar

1. Yerleşik Olmak/Göçebe Olmamak

Buna göre göçebe olanlar cuma namazı kılmazlar. Ancak buna delalet eden sahih bir delil yoktur. Bilakis Asr-ı Saadet'te Mekke ve Medine arasında yaşayan göçebeler cuma namazı kılardı. Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh) Mekke ve Medine arasında su yanlarında konaklayan göçebelere uğrar; onların cuma namazı kıldığını görür, onları ayıplamazdı.[74]

2. Şehirde Olmak

Buna göre şehir (mısr) olmayan yerlerde cuma farz değildir. Ancak bu şartın geçersiz olduğuna dair deliller varid olmuştur.

İmam Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir:

"Köylerde ve Şehirlerde Cuma Namazı Babı

(892) İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) mescidinden sonra cuma namazı ilk olarak Bahreyn'in Cuvâsâ köyündeki Abdulkays mescidinde kılınmıştır.'

(893) İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Hepiniz (sorumlulukları olan birer) çobansınız.'

Leys ibni Sa'd şöyle bir ek bilgi vermiştir. 'Yûnus ibni Yezîd şöyle dedi: Ruzeyk ibni Hukeym ibni Şihâb'a -ki o sırada ben de onunla birlikte idim- bir mektup yazarak, cuma namazını işi dolayısıyla bulunduğu Kurâ Vadisi'nde kıldırmasının caiz olup olmadığını sormuştu. Ruzeyk orada arazilerin ekip biçilmesi için görevlendirilmişti ve maiyetindekilerle birlikte çalışıyordu. Ruzeyk o günlerde Eyle'de (Kızıl Deniz'in kuzeyinde bir köy) görevli bir memurdu. İbni Şihâb cevab-ı mektubu yazarken ben yine oradaydım ve yazdıklarını duydum. Mektupta İbni Şihâb, Ruzeyk'e cuma namazını kıldırmasını emrediyordu. Hatta delil olarak şu rivayeti zikretmişti:

74. Musannefu Abdirrezzâk, 5185

İbni Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

'Hepiniz yükümlülükleri olan birer çobansınız. Her biriniz himayeniz altında bulunan ve bakmakla yükümlü olduğunuz kişilerden ve işlerden sorumlusunuz. Devlet başkanı/yönetici bir çobandır ve tebasından sorumludur, erkekler birer çobandır ve eşlerinden sorumludur, kadınlar birer çobandır ve ailesindekilerden sorumludur, hizmetçiler efendilerinin mallarını korumakla yükümlü birer çobandır ve korumakla yükümlü oldukları mallardan sorumludur.'

Hadisin ravilerinden Sâlim ibni Abdullah şöyle demiştir: 'Sanırım Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şunları da söyledi: 'Kişi babasının malını koruyup gözetmekle yükümlüdür ve bunlardan sorumludur. Hepiniz yükümlülükleri olan birer çobansınız ve bakmakla yükümlü olduğunuz kişilerden ve işlerden sorumlusunuz.' ' '"[75]

Görüldüğü gibi Bahreyn'de bulunan Cuvâsâ köyünde cuma namazı kılınmıştır. Yine İbni Şihâb Ez-Zuhrî (rahimehullah) arazide çalışan bir topluluğa cuma namazı kılmalarını emretmiştir.

3. Mescidde Olmak

Buna göre bir mescide sahip olmayanlar cuma namazını kılmazlar. Oysa böyle bir şarta delalet eden delil olmadığı gibi, bu şartın geçersiz olduğuna dair deliller varid olmuştur:

Abdurrahman ibni Ka'b ibni Mâlik'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babam Ka'b'ın gözleri kör olunca, ben onu götürüp getirdim. Ben onu her cumaya götürdüğümde cuma ezanını işitince, 'Ebû Umâme, Es'ad ibni Zurâre için istiğfar edip ona dua ederdi. Ben bunu her sefer işitmeme rağmen, sebebini sormadım ve kendi kendime, 'Vallahi benim bu sormayışım bir acizliktir. Kendisi ne zaman cuma ezanını işitirse Ebû Umâme için dua ve istiğfar ediyor. Ben de bunun sebebini sormuyorum.' dedim. Onu cuma için götürdüğümde, ezanı işitince her zaman yaptığı gibi Ebû Umâme için yine dua ve istiğfar etti.

Bu sefer ben ona, 'Ey Babacığım! Cuma ezanını işitince Es'ad ibni Zurâre için neden dua ve istiğfar ediyorsun? Bunu bana söyler misin?' dedim.

75. Buhari, Kitâbu'l Cumua, 11. Bab

O da, 'Evladım, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **Mekke'den Medine'ye gelmeden önce** Hezmi'n Nebît bölgesindeki Ben-i Beyâde mahallesinin Hezm denilen yerinde ilk cuma namazını kıldıran kimse odur.' dedi.

Ben de, 'O gün cuma namazında kaç kişiydiniz?' diye sordum.

'Kırk erkek idik.' diye cevap verdi.' "[76]

Sahabe (radıyallahu anhum), Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret etmeden cuma kılmışlardır. O dönemde (ve sonrasında) cuma kıldıkları mıntıkada bir mescid yoktu. Cumayı açık alanda kıldılar.

Ayrıca Mekke ve Medine arasında yaşayan bedeviler de mescidsiz cuma namazı kılardı.

4. Tek Bir Mescidde Kılınması

Cumanın tek bir yerde kılınması sünnettir. Zira cumanın amaçlarından biri İslam toplumunu bir araya toplamaktır. İslami bir yönetim imkân dâhilinde cumanın tek bir yerde kılınmasını sağlar.

Cumanın tek bir yerde kılınması cumanın sıhhat şartı değildir. İhtiyaç olmamasına rağmen birden fazla yerde cuma kılanlar şeriatın genel ilkelerine ve sünnete muhalefet etmişlerdir. Ancak cumaları sahihtir.

Zuhr-u âhir meselesi

Birden fazla mescidde cuma kılınıyor diye cuma namazını sahih görmemek, içtihadi bir meseledir. Ne ki bu içtihadı yapanlardan sonra gelenler, bu içtihada dayanarak bir bidat çıkarmış ve cumadan sonra "zuhr-u âhir" namazı adı altında, tekrar öğlen namazı kılmışlardır. Böylece cuma namazıyla öğle namazını bir arada kılmak gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabede benzerine rastlanmayan çirkin bir bidati dine sokmuşlardır. Ve her bidat gibi bu bidatte beraberinde başka sapıklıklara kapı aralamış cumaya dair birçok sünneti öldürmüştür.[77]

Zuhr-u âhir namazına dair şu doyurucu bilgileri paylaşmak istiyorum:

76. Ebu Davud, 1069; İbni Mace, 1082

77. Her bidatin bir sünneti öldürdüğüne dair bk. Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, s. 165

" 'Zuhr-u âhir, cuma namazından sonra kılınan öğle namazıdır. Son öğle namazı anlamına gelen zuhr-u âhir, hicri 5. asırdan sonra kılınmaya başlanmıştır. Namaz ibadettir, ibadetler müctehitler tarafından ihdas edilemez, vahiyle belirlenir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından kılınmayan bir ibadet içtihatla ortaya konulamaz. Zuhr-u âhir ve kandil gecelerinde kılınan namazlar; Peygamber, ashab ve mezhep imamları tarafından kılınmamıştır. Huzeyb El-Yeman şöyle der: 'Ashab döneminde yapılmayan bir ibadeti yapmayın, zira onlar eksik bir şey bırakmamışlardır.'[78]

'Zuhr-u âhir, farz, sünnet ve mübah olmadığına göre bidattir. Sünnet olabilmesi için bizzat Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından kılınması gerekir. Zuhr-u âhir, Peygamber, ashab ve mezhep imamları tarafından kılınmayan tek namaz olma özelliğine sahiptir. Peygamber ve Ashab tarafından kılınmadığı için kılınması tahrimen mekruhtur.'[79]

Her bidat bir sünneti kaldırmakta veya unutturmaktadır. Zuhr-u âhirin kılınmasıyla Peygamber tarafından cumadan sonra kılınan dört rekât nafile terk edilmektedir. İzdihamın önüne geçmek, iş yerlerine erken gitmek gayesiyle cuma namazı iki rekât olarak farz kılınmıştır. Buna rağmen cuma kılınan bidat namazlarla teravihi geçer duruma getirilmiştir. Şöyle ki: Cumadan önce 2 rekât nafile + Cuma farzı olan 2 rekât + 4 rekât zuhr-u âhir + cumadan sonra 4 rekât: Bazıları hem cumanın hem de öğlenin sünnetini kılmaktadırlar. Neticede iki rekâtlık namaz yirmi rekâtı bulmaktadır. Bu nedenle olacak ki söz konusu bidat namazına 'cuma teravihi' denilmiştir.

Zuhr-u âhir hangi gaye ve isim altında kılınsa bile günde altı farz namaz olma kuşkusunu uyandırmaktadır. Bayram namazıyla karıştırılmaması gerekir; zira bayram namazı Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabı tarafından asla terk edilmemiştir. Zuhr-u âhir ise Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) asırlar sonra çıkmıştır. Kaldı ki Peygamber altı namaz kuşkusunun izale gayesiyle bayram gününe denk gelen cuma namazının kılınmasını kişinin isteğine bırakmıştır.[80]

78. Islâhu'l Mesâcid Mine'l Bidei ve'l Avâid, s. 22
79. Islâhu'l Mesâcid Mine'l Bidei ve'l Avâid, s. 16
80. bk. Ebu Davud, 1073

Allah (celle celaluhu), Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) aracılığıyla Müslimlere beş vakit namaz farz kılmıştır. Bu sayıyı artırma ya da azaltma yetkisi kimseye verilmemiştir. Beş vakit namazı dört vakte indirmekle altı vakte çıkarmak arasında bir fark yoktur. İkisi de bidattir, ikisi de tevatür ile sabit olmuş bir ibadeti değiştirmeye cüret etmektir. İbni Hacer El-Heytemi şöyle der: 'Sünnette sabit olmayan hiçbir namaz meşru değildir; kılınması caiz olmaz. Bu nedenle sünnette desteklenmemiş günlere has kılınan nafile namazlar hangi gaye ve niyetle olursa olsun kılınmaz. Beş vakit namazın kılınış biçimi ve şekli, vahiy ve icma ile sabit olmuş zarurat-ı diniyyedendir. Bu nedenle söz gelişi namazların sayısını altıya, secdelerin sayısını da üçe çıkarmak riddeti gerektirmektedir.'[81] İbni Hacer El-Heytemi, zuhr-u âhiri kılanın mürted olduğunu demek istemiyor. Zira onu kılan, cuma şartlarının yerine gelmediğini savunmaktadır; dolayısıyla yine beş vakit kılmış sayılır. Heytemi, söz gelişi namazın rekât, secde ve adedini değiştirenin dinle ilişkisinin kesileceğini belirtmek istemiştir. Durum bu iken altıncı namaz hükmündeki zuhr-u âhiri vacip, mustehâb ya da ihtiyat gereği olarak savunmak çok büyük bir garabettir. Sünnet olduğu iddiaları da gerçeği yansıtmamaktadır. Peygamber, sahabe, tabiin ve mezhep imamları tarafından kılınmayan bir namaz hangi mantıkla sünnet veya ihtiyat olabilir?

Cuma namazından sonra kılınan namazın diğer bir sakıncası da cumanın temel hedeflerinden olan vahdet ve birlikteliği dağıtmasıdır. Cumada tek bir vücut olması gereken cemaat bölünerek değişik saf ve cemaatlerin oluşmasına neden olmakta, vahdet yerine dağılma ve bölünme gerçekleşmektedir. Cemaatin bir bölümü bidat namazı kılarken, diğeri sünneti kılmaktadır.

Zuhr-u âhiri kılma gerekçelerinden biri de cemaatin Fâtiha Suresi'ni doğru okumadığını öne sürmektir. Cuma için Fâtiha Suresi şarttır da öğle ya da zuhr-u âhir için şart değil midir?

Birçok âlim, cumadan sonra kılınan öğle namazına karşı çıkmışlardır. Vehbe Zuhayli'nin tespitiyle zuhr-u âhir İmam Şâfiî'nin değil Şâfiî geçi-

81. İbnu Hacer El-Heytemî, Şirvani Hâşiyesi, 2/238; Tuhfe, Riddet bölümü

nen bazı mukallitlerin ortaya koydukları bir namazdır.[82] Zira İmam Şâfiî, Bağdat'ta birden fazla yerde cumanın kılındığına şahit olmuş, kılınmaması yönünde herhangi bir uyarı ve çabası olmamıştır. Şâfiî ulemasından Ebû'l Abbâs, Ebû İshâk, Kâdî ibni Kec, Revyâni ve Gazâlî bir yerde Cuma kılmak güç ise birden fazla yerde kılınabileceğini söylemişlerdir.[83] Bu altı şahsiyet, Şâfiî mezhebinin önde gelen ulemasındandır. Cuma namazından sonra öğlenin kılınmasına şiddetli karşı çıkanlardan birisi de H 12. asırda yaşamış olan Şâfiî âlim Eş-Şeyh Muhammed El-Kabâni'dir. El-Kabâni, cuma günü kılınan öğle namazının Şâfiî mezhebine muhalif olduğunu ifade eder.[84] Zuhr-u âhire şiddetle karşı çıkanlardan diğer bir Şâfiî âlim de, 12. asırda yaşamış Ahmed b. Muhammed El-Mısri'dir. Cuma namazından sonra öğleyi kılanları şiddetle eleştirmiş ve bu konuda bir risale kaleme almıştır.[85]

'İhtiyat niyetiyle kıldığını söyleyenlerin de isabet etmediklerini düşünmekteyiz. Zira ihtiyatı yerine getirenin diğer bir görüşle çelişmemesi gerekir. İhtiyat gerekçesiyle öğleyi kılanlar fasid bir ibadeti sergilemektedirler. Fasid bir ibadet 'ihtiyat' niyetiyle kılınmaz. Zuhr-u âhir yerine cuma sünnetinin kılınması ihtiyata daha uygun değil mi?'[86]

Zuhr-u âhir nedeniyle imam -hatipler arasında namazı süratle kılma gayretiyle âdeta bir maraton havası sergilenir. Şöyle ki: İmamlar, 'İhram tekbirini ilk olarak biz getirelim.' gerekçesiyle bir nevi yarış içerisine girerler. Bu maksatla teravihlerde olduğu gibi, cumalarda da jet imamlar türer. Hutbelerde mesaj verme cemaati aydınlatma yerine, en kısa hutbe ve en kısa namazı kılma heyecanı oluşur. Zuhr-u âhire verilen bu önem, halka zuhr-u âhirin caiz olma imajını verir. Halk aynı vakitte iki namazın farz edildiğini düşünür. Büyük âlim Zeynüddin b. Nüceym şöyle der: 'Cuma namazından sonra öğle namazını kılmak büyük bir fitnedir. Çünkü avam onun farz, cumanın ise farz olmadığı vehmine kapılır, cumayı isteksiz kılar, kılınmaması yönünde defalarca fetva verdim.'[87] "[88]

82. bk. Zuhayli, Fetâvâ, Cuma bahsi
83. Ravdatu't Tâlibîn, 2/5
84. El-Kabâni, el-Cum'atu ve Mekâhetuhu, s. 270-271
85. Butâmi, Âl-i Beyt el-Cum'atu ve Mekânetuha fi'd-din, s. 266
86. bk. Ni'meti İslâm Büyük İslâm İlmihali, Mehmed Zihni Efendi, s. 543
87. El-Bahrû'r Râik, İbni Nuceym, 2/151; Reddu'l-Muhtâr, İbni Abidin, 2/137
88. Bidatler Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 769-773, özetle

5. İmamın İzni

Hanefî mezhebi imamları cuma kılınabilmesi için imamın iznini şart koşmuşlardır. İslam toplumunun yöneticisi veya onun yetkilendirdiği bir yöneticinin izni olmadan cumanın kılınamayacağını, sahih olmadığını söylemişlerdir.

Bu şarta dair bir hadis bir sahabe sözü bir de maslahat olmak üzere üç delil zikretmişlerdir.[89]

Hadis

Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize bir hutbe vererek şöyle buyurdu:

'Ey insanlar ölmeden önce Allah'a yönelip tevbe ediniz. Dünya işleri sizi meşgul etmeden önce hayırlı işlere koşunuz. Rabbinizi çok hatırlayıp gizli ve açık bol sadaka vermekle, Rabbinizin sizin üzerinizdeki hakkını yerine getiriniz ki bu sebeple rızıklanıp yardım görür ve düzelmiş olursunuz. İyi biliniz ki bu yıldan itibaren bu ayın bugününde ve bu yerde Kıyamet Günü'ne kadar kılınmak üzere Allah size cuma namazını farz kılmıştır. **Ben hayatta iken ve benden sonra başlarında adil veya zalim bir devlet başkanı varken kim cuma namazını hafife alarak veya inkâr ederek (kılmayı) terk ederse, Allah onun işini yoluna koymasın ve işinde ona bereketler nasip etmesin.** Dikkat edin, böyle bir kimse tevbe etmedikçe namazı, zekâtı, haccı, orucu ve hiçbir hayrı kabul edilmez. Kim tevbe ederse, Allah tevbesini kabul eder. Dikkat edin! Hiçbir kadın hiçbir erkeğe namaz kıldıramaz. Hiçbir bedevi de bir Muhâcir'e, imam olup namaz kıldıramaz. Günahkâr bir kimse de bir mümine imam olup namaz kıldıramaz. Ancak zor kullanılırsa ve mümin de kılıç ve kırbaçtan korkarsa böyle bir kimse arkasında namaz kılabilir.' "[90]

Sahabe Sözü

"Dört şey yöneticilere aittir/onların yetkisindedir. Cuma namazı…"[91]

89. bk. El-Mebsût, 2/25
90. İbni Mace, 1081
91. El-Mebsût, 2/25

Maslahat

"Derler ki: 'Devlet başkanının izni şart koşulmasa bazı insanlar mescide erken gidip cumayı kılıp çıkabilirler. Buna binaen diğer insanlar cumayı kaçırabilir.' "[92]

Bir grup Hanefî uleması da imamın izni olmadığı takdirde, insanların nerede ve kimin arkasında namaz kılacağı konusunda karışıklık yaşanacağını savunmuşlardır. Her grup kendi imamını öne geçirmeye çalışacak; bu da cuma için bir araya gelenler arasında kargaşaya neden olacaktır.

• Daha önce geçtiği gibi hadis üç illetle zayıftır.[93]

• Sahabe sözüne gelince; elbette bir imamın bulunduğu yerde, İslam toplumunu ilgilendiren genel meseleler onun uhdesindedir. Kargaşa olmaması için imamın izniyle hareket edilmesi gerekmektedir. Ancak imamın olmadığı yerlerde veya fitne ortamında imamın izni olmadan cuma kılınması sahihtir.

Ubeydullah ibni Adiyy ibni Hiyâr'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân göz hapsinde tutulup evi kuşatıldığı zaman kendisini ziyarete gittim. Ona şöyle dedim: 'Siz halkın imamısınız ancak başınıza gelenleri görüyoruz. Şu ânda bize namaz kıldıran ise fitnecilerin başıdır. Biz onun arkasında namaz kıldığımız için günaha girdiğimizi düşünerek sıkıntı çekiyor ve korkuya kapılıyoruz.'

Bunun üzerine Osmân bana şunları söyledi: 'Namaz insanların yaptığı en güzel ameldir. Bu bakımdan halk güzel bir iş yapıyorsa sen de onlarla hareket et, ama kötü işler yapıyorlarsa onların kötülüklerinden uzak dur.' "[94]

Osmân (radiyallahu anh), Hariciler tarafından muhasara altına alındığında cuma ve cemaat namazlarını bir harici kıldırmıştır.

Maslahata gelince; maslahat bir delil değildir; şartların değişmesine bağlı olarak değişebilir. Hanefî ulemasının tespit ettiği maslahatlar yerindedir. Ancak bu maslahatlar bir şeyin vücub ya da sıhhat şartı olacak kuvvette birer nas değildir. Şart maslahatla değil, nasla belirlenir.

92. bk. El-Mebsût, 2/25
93. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 2/482-483
94. Buhari, 695

İmam Izni Olmadığında Cuma Batıl mıdır?

Tehânevî şöyle der: "Biz de imamın (devlet başkanı) iznini elde etme imkânı olmadığı zaman, insanların cuma namazı için bir araya gelip kendilerine cuma kıldıracak birini öne çıkarmalarının (mümkün) olduğunu söylemekteyiz. El-Aynî de El-Umde'de[95] böyle demiştir."[96]

Görüldüğü gibi Hanefîler, imamın iznini almaya imkân olmadığında, birini öne geçirerek onun arkasında cuma kılınabileceğini söylemişlerdir.

Cuma Namazının Vakti

Cuma namazının vakti; öğle namazının vaktidir. Güneş batıya meylettiği ânda cuma vakti girer, ikindi namazına kadar devam eder.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma namazını Güneş tepe noktasını geçip batıya doğru kayınca kıldırırdı."[97]

Ömer, Alî, Amr ibni Hureys ve Nu'mân ibni Beşîr'den (radiyallahu anhum) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma vakti Güneş meylettiği zamandır."[98]

Sıcak şiddetlenirse öğle namazında olduğu gibi cuma ertelenebilir:

Enes ibni Mâlik (radiyallahu anh), cuma namazını kastederek şöyle demiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hava çok soğuk olursa namazı vakit girer girmez kılardı. Havanın aşırı sıcak olması durumunda ise namazı kılmak için hararetin geçip serinliğin düşmesini beklerdi."[99] [100]

95. Umdetu'l Kârî, 3/368
96. Hadislerle Hanefî Fıkhı, 5/497
97. Buhari, 904
98. Buhari, Kitâbu'l Cumua, 16. Bab başlığı, muallak olarak
99. Buhari, 906
100. Bir grup âlim, ihtimalli delillere dayanarak cumanın kuşluk vaktiyle girdiğini söylemişlerdir.
Câbir'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
" 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılar sonra döner su çeken develerimizi dinlendirirdik.'
Raviler'den Hasan ibni Ayyâş, 'Ca'fer ibni Muhammed'e: 'Bu hangi vakitte idi?' dedim. O da, 'Güneş tepe noktasından meylettiğinde' dedi' demiştir." (Müslim, 858)
Buna göre; cuma kılınmış, bitmiş ve develer otlatılmış/sulanmıştır. Bunlar Güneş'in batıya meylettiği öğle vaktinde olmuştur. Buna dayanarak; cumanın zevalden önce, yani öğle vaktinden önce

Cuma Namazı İçin Yapılması Müstehap Ameller

Cuma namazına gelecek olanların yapması mustehâb olan bazı ameller vardır:

A. Cuma İçin Mescide Erken Gitmek

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü cünüp olduğu için boy abdesti alan ve (herkesten önce) namaza gelen kimseler sanki bir deveyi Allah yolunda tasadduk etmiş gibi sevap alırlar. Onlardan sonra gelenler bir sığırı, daha sonra gelenler boynuzlu bir koçu, ardından gelenler bir tavuğu ve en sona gelenler bir yumurtayı Allah yolunda tasadduk etmiş gibi sevap alırlar. İmam (hutbe için) çıktığında melekler okunan zikri dinlemek üzere oraya toplanırlar." [101]

Cumaya erken gitmek, müstakil bir ibadettir. Kişinin hayırda yarıştığını ve öncülerden olduğunu gösterir. Bu nedenle şeytan, insanları cumadan alıkoymak, geciktirmek ister.

Alî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Cuma günü olunca şeytanlar sabahleyin bayraklarıyla çarşılara dökülürler. İnsanların kafa ve kalplerine önemli işlerini hatırlatarak onları cuma namazından alıkoyarlar. Melekler de mescidlerin kapılarına otururlar ve gelenleri sırasıyla kaydederler, imam minbere çıkıncaya kadar bu kayıt işlemi devam eder. Kişi hutbeyi işitebileceği, imamı görebileceği bir yere oturup susar, boş şeyler konuşmaz ve boş şeylerle meşgul olmazsa ona da sevaptan bir nasip vardır. Hutbeyi işitebileceği ve imamı görebileceği bir yere oturur fakat konuşur ve susmazsa ona da günahtan bir pay vardır. Her kim cuma günü yanındaki arkadaşına 'sus' derse gürültü yaparak boş işle uğraşmış olur. Kim de cuma da böyle bir boş işle meşgul olmuşsa cumadan hiçbir sevap kazanamaz.'

Daha sonra Alî: 'Ben bu söylediklerimi Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) duydum.' dedi." [102]

kılındığı sonucuna ulaşmışlardır. Ancak bu; ihtimalli bir delildir. Zira açık deliller cumanın vaktinin zeval yani öğle vakti olduğunu göstermiştir. Câbir (radıyallahu anh) hadisinde varid olan ifade, mübalağa için söylenmiş olabilir. (bk. El-Minhâc, Kitâbu'l Cumua, 9. Bab başlığı şerhi)

101. Buhari, 881; Müslim, 850

102. Ebu Davud, 1051; Alî'nin (radıyallahu anh) sözü hakkında muhaddisler ihtilaf etmiştir.

B. Cuma Namazı İçin Gusletmek

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İçinizden kim cuma namazına gelirse boy abdesti alsın!" [103]

Hafsa'dan (radiyallahu anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her aklı baliğ olan kimseye cumaya gitmek vaciptir. Cumaya gitmek isteyene de gusül vaciptir." [104]

Hadislerin zâhirî, cuma guslünün vacip olduğunu gösterir ancak başka rivayetler Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) özel bir sebebe binaen cuma guslünü emrettiğini gösterir.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanın da insanlar gerek evlerinden gerekse Medine'ye dört mil mesafedeki veya daha uzak bölgelerdeki yerleşim birimlerinden (Avâlî) nöbet usulüyle cuma namazına gelirlerdi. Bunlar namaza üstleri başları toz içinde gelirlerdi. Terledikleri için toz toprak vücutlarına iyice yapışırdı ve bedenlerinden ter kokusu yayılırdı. Bir defasından bunlardan birisi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Bende orada bulunuyordum. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o şahsa şöyle buyurdu: 'Bari bugün için iyice temizlenseniz, ne kadar iyi olur!' " [105]

İnsanlara eza verecek kötü koku sahiplerinin gusletmesi vaciptir. Zira bir başkasına eziyet etmek, kul hakkına girmektir ve yasaklanmıştır. Kötü kokmayan insanın gusletmesi ise sünnettir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

C. Güzel Elbiseler Giyinmek/Süslenmek

"Ey Âdemoğulları! Her mescid yerinde ziynetlerinizi alın. (Güzelce giyinin, müşrikler gibi çıplak ibadet etmeyin.) Ve yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez." [106]

103. Buhari, 877; Müslim, 844
104. Ebu Davud, 342; Nesai, 1371
105. Buhari, 902; Müslim, 847
106. 7/A'râf, 31

Muhammed ibni Yahyâ ibni Habbân'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz bulabilirse -veya bulabilirseniz- cuma günü için giyinmek üzere ikinci bir elbise edinmesinde bir sakınca yoktur." [107]

Ebû Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim Cuma Günü gusleder ve güzelce temizlenir, en güzel elbiselerini giyer, evindeki güzel kokudan Allah'ın yazdığı kadar sürünür ve sonra da cuma namazı için mescide gelirse ve Cuma'dan kazanacağı sevabı giderecek bir iş yapmaz, iki kişinin arasını açarak eziyet etmezse o Cuma ile diğer Cuma arasındaki günahları bağışlanır." [108]

Cuma, Müslimlerin bayramıdır. Bayramlarda süslenmek İslam'ın teşvik ettiği şeylerdendir. Cuma Müslimlerin bir araya toplandığı bir ibadettir. İnsanlara eziyet etmemek ve güzel görünmek için süslenmek İslam'ın teşvik ettiği şeylerdendir.

D. Güzel Koku Sürünmek

Selmân El-Fârisî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü boy abdesti alıp mümkün olduğu kadar vücudunu iyice temizlemeye çalışan, ardından saçlarını yağlayan veya evinde bulunan güzel kokudan vücuduna süren ve daha sonra evinden çıkıp mescide gelerek safları yarmadan kendisine takdir edilen namazı kılan ve imamın okuduğu hutbeyi hiç sesini çıkarmadan/kimseyle konuşmadan can kulağıyla dinleyen herkesin bu cuma ile diğer cuma arasındaki günahları bağışlanır." [109]

Ebû Eyyûb El-Ensârî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim cuma günü gusleder, yanında var ise koku sürünür, en güzel elbiselerini giyer, ardından mescide namaz kılmak için gelirse, kimseye eziyet etmezse

107. Ebu Davud, 1078; İbni Mace, 1095
108. İbni Mace, 1097
109. Buhari, 883

sonra imam gelip namaz kılıncaya kadar susarsa, bütün bunlar diğer cumaya kadar onun günahları için kefarettir."[110]

E. Mescide Yürüyerek Gitmek

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bakınız! Allah'ın onunla günahları sildiği, dereceleri yükselttiği şeyi size haber vereyim mi?'

Oradakiler, 'Evet, bildir, Ey Allah'ın Resûlü' dedi.

O da (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Zorluklara rağmen abdesti tam ve eksiksiz güzel bir şekilde almak, mescidlere giden adımları çoğaltmak, namazdan sonraki namazı beklemektir. İşte bunlar ribattır.' buyurdu."[111]

Ubâde ibni Rufaa'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında ben cuma namazına giderken Ebû Abs arkamdan yetişti ve şunları söyledi, 'Ben Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Kimin ayakları Allah yolunda tozlanırsa Allah (celle celaluhu) o kişiye cehennemi haram kılar.' buyurduğunu işittim.' "[112]

F. Kimseye Eziyet Etmemek

Nubeyşe El-Huzelî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Müslim kimse cuma günü gusleder, ardından mescide yönelir, kimseye eza vermez ve imam çıkana kadar dilediğince namaz kılarsa, imamı gördüğü zaman da oturur, hutbeyi dinler ve imam kelamını ve Cuma'sını bitirinceye kadar da susarsa bu cumasında bütün günahları bağışlanmazsa da diğer cumaya kadarki günahlarına keffaret olur."[113]

Cuma günü ve normal zamanda insanlara eziyet etmek yasaklanmıştır. Eziyet etmenin farklı suretleri vardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunlardan bazısını nas kılmıştır.

110. Ahmed, 23571
111. Müslim, 251
112. Buhari, 907
113. Ahmed, 20721

• **İki kişinin arasını ayırmak**

Selmân El-Fârisî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü boy abdesti alıp mümkün olduğu kadar vücudunu iyice temizlemeye çalışan, ardından saçlarını yağlayan veya evinde bulunan güzel kokudan vücuduna süren ve daha sonra evinden çıkıp **mescide gelerek safları yarmadan** kendisine takdir edilen namazı kılan ve imamın okuduğu hutbeyi hiç sesini çıkarmadan/kimseyle konuşmadan can kulağıyla dinleyen herkesin bu cuma ile diğer cuma arasındaki günahları bağışlanır." [114]

• **İnsanların omuzlarından atlamak**

Ebû'z Zâhiriye'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir cuma günü Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabesi Abdullah ibni Busr ile beraberdik. Cemaatin omuzlarına basarak bir adam geldi. Bunu gören Abdullah ibni Busr şunları söyledi, 'Cuma günü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe okurken bir kimse cemaatin omuzlarından atlayarak geldi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine, 'Otur cemaate eziyet ettin.' buyurdu.' " [115]

• **Esnemek**

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz Cuma günü hutbe esnasında uyuklarsa bulunduğu yeri değiştirsin." [116]

• **Mescidlerde yasaklanan davranışlar**

Mescidde yapılması yasaklanan tüm davranışlar cuma namazı için de geçerlidir. [117]

G. Cuma Namazından Önce ve Sonra Sünnet Namazı

• Cuma namazından önce revâtib/düzenli bir sünnet yoktur. Kişi, imam hutbeye çıkana kadar dilediği kadar mutlak nafile kılabilir.

114. Buhari, 883
115. Ebu Davud, 1118; Nesai, 1399
116. Ebu Davud, 1119; Tirmizi, 526
117. Konuya dair detaylı açıklama için bk. 1/569

Selmân El-Fârisî'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü boy abdesti alıp mümkün olduğu kadar vücudunu iyice temizlemeye çalışan, ardından saçlarını yağlayan veya evinde bulunan güzel kokudan vücuduna süren ve daha sonra evinden çıkıp mescide gelerek safları yarmadan **kendisine takdir edilen namazı kılan** ve imamın okuduğu hutbeyi hiç sesini çıkarmadan/kimseyle konuşmadan can kulağıyla dinleyen herkesin bu cuma ile diğer cuma arasındaki günahları bağışlanır." [118]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, boy abdesti alır sonra da cuma namazına gider ve **kendisine nasip olduğu kadar (nafile) namaz kılar**, sonra imam hutbesini bitirene kadar susup dinler, arkasından imamla birlikte namaz kılarsa bu kimsenin o cuma ile gelecek cuma arasındaki günahları ile buna ilaveten üç günlük günahı bağışlanır." [119]

• **Cumadan sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bazen iki bazen dört rekât kılmıştır. Aynı şekilde yapılmasını istemiştir.**

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz cuma namazı kıldığında cuma namazından sonra dört rekât (nafile) namaz kılsın." [120]

Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh), cuma namazını kıldığında mescidden ayrılır ve evinde iki rekât nafile namaz kılardı. Kendisi, "Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle yapardı." [121] demiştir.

118. Buhari, 883

119. Müslim, 857; Cuma namazından önce revâtib sünnet yoktur. Cumayı öğle namazına kıyas ederek, cumadan önce revâtib dört rekât sünnet olduğunu söylemek; aralarında fark olmasına rağmen iki şeyi birbirine kıyas etmektir (kıyas meal farık), ibadetler taabbudîdir; aklın payı yoktur. Yüce Allah emreder biz yaparız. Taabbudî emirlerde kıyas olmaz.

Allah Reslü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) cumadan önce dört rekât kıldığına dair rivayet muhaddisler tarafından zayıf kabul edilmiştir: İbni Mâce (rahimehullah) isnadında yer alan Bakiyye ibni Velîd mudellis; Mubeşşir Munkeru'l hadîs; Haccâc ibni Ertâ ve Atiyye cumhur tarafından zayıf kabul edilmiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 1128 No.lu hadis şerhi)

120. Müslim, 881

121. Müslim, 882

Cumayı kıldıktan hemen sonra cuma sünneti kılınmaz.

"Nâfi' ibni Cubeyr (rahimehullah), Sâib ibni Yezîd'e (radiyallahu anh) haber gönderdi. Muâviye'nin (radiyallahu anh) namaz hususunda Sâib de (radiyallahu anh) gördüğü şeyi soruyordu. O da şöyle demiştir: 'Evet, onunla (Muâviye ile) birlikte mescidde bulunan özel odada cuma namazı kılmıştım. İmam selam verdiğinde bulunduğum yerde ayağa kalktım ve (nafile) namaz kıldım. Kendisi, içeri girdiğinde bana haber gönderdi ve şöyle dedi: 'Bu yaptığını bir daha yapma. Cuma namazını kıldığında konuşmadıkça veya dışarı çıkmadıkça namazın arkasından (bulunduğun yerde) bir namaz daha kılma. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bize, 'Konuşmadıkça veya mescidden çıkmadıkça bir namazın arkasına bir başka namaz eklememeyi emretti.' ' ' '" [122]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma sünnetini genelde evinde kılardı.

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber öğlen namazının öncesinde iki rekât, sonrasında iki rekât, akşam namazından sonra iki rekât, yatsı namazından sonra iki rekât ve cuma namazından sonra iki rekât namaz kıldım. Akşam, yatsı ve cuma namazlarının (sünnetlerini) Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber evinde kıldım." [123]

Cuma Namazının Kılınışı

Cuma namazı için imam mescide gelir. Hutbe okuyacağı minbere çıkar. İmam minbere çıktığında cuma için ezan okunur. İmam hutbe okur, kısa bir ara verir, sonra ikinci hutbeyi okur. Hutbe bitince kamet okunur ve imam iki rekâtlık cuma namazını kıldırır. Böylece cuma namazı sonlanır. Cuma namazının tafsilatı şöyledir:

A. Cuma Namazının Rükunları

Cuma namazının rüknu iki rekât namaz kılmaktır. Bunun dışında cumaya taalluk eden tüm ibadetler cumanın sünnetleridir. [124]

122. Müslim, 883

123. Buhari, 1172; Müslim, 729

124. Cumhur-u ulema hutbe okumayı cumanın rükunlarından saymıştır. Delil olarak; Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbeyi hiç terk etmemesini ve bazı delaleti kapalı nasları öne sürmüşlerdir. Ancak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) fiilleri, mücerred olarak bir şeyin sunniyetine/istihbabına; onu sürekli yapması da

B. Cuma Namazının Sünnetleri

1. İmam Minbere Çıkınca Ezan Okunur

İmam minbere çıktığında fiilî olarak cuma namazı başlamıştır. İmam minberin üstüne çıkıp oturduğunda cuma ezanı okunur. İmam oturduğu yerde ezanı bekler.

Sâib ibni Yezîd'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma günleri ezanın okunma vakti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ve Ömer dönemlerinde imamın hutbe için minbere çıkıp oturduğu ân idi. Daha sonra Osmân, halife olunca insanlar çoğaldığı için üçüncü ezanın okunması talimatını verdi. Bu ezan da 'Zevrâ' ' denen yerde okunuyordu. İşte onun bu talimatı daha sonra yerleşik bir uygulama haline geldi."[125]

Cuma namazının tek bir ezanı vardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ve Ömer (radiyallahu anhum) zamanında da tek bir ezan okunurdu. Osmân (radiyallahu anh) döneminde Medine genişledi. İnsanlar namaza geç kalmaya başladı. Ki Osmân da (radiyallahu anh) işleriyle meşgulken cumaya geç kalmıştı. Geç kalmaların önüne geçmek için Osmân (radiyallahu anh) ikinci bir ezan okuttu. Böylece insanların birinci ezanı duyup Cuma namazına hazırlanmalarını sağladı.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma günü Ömer ibni'l Hattâb cemaate hutbe verirken Osmân ibni Affân Mescid'e girdi.

Ömer, 'Ne oluyor da insanlar ezandan sonra namaza gelmekte gecikmektedir!' dedi.

Osmân ibni Affân, 'Ey müminlerin emîri! Ezan sesini işittikten sonra abdest almaktan başka bir şey yapmadım ve hemen geldim.' dedi.

Ömer, 'Abdest almak gereklidir, fakat Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Sizden biri

onun tekidli bir sünnet olduğuna delalet eder. Bir grup fukahamızda hutbenin rükun olduğuna dair icma nakletmişlerdir. Ancak başta Muhammed İbni Sîrîn ve Hasan El-Basrî olmak üzere tabiin büyüklerinden hutbenin rükun/farz olmadığı nakledilmiştir. Hâliyle bu görüşün icma değil, çoğunluğun görüşü olduğu anlaşılmıştır. (bk. El-Muhallâ, 3/264-265, 527. Mesele)

125. Buhari, 916; Rivayette yer alan üçüncü ezandan kasıt ezan, kamet ve Osmân'ın (radiyallahu anh) ziyadeten okuduğu ezandır. Ravi, kameti de "ezan" diye isimlendirmiştir.

Cuma namazına geleceği zaman gusletsin.' buyurduğunu işitmedin mi?' karşılığını verdi."[126]

Çünkü ezanı duyup eve gitmek ve cumaya hazırlanmak bir süreçtir. Hazırlık yaptıktan sonra gelen ya hutbeye ya da namaza yetişmektedir. Osmân (radiyallahu anh) insanlar cumaya hazırlık yapsın ve namaza erken gelsin diye ikinci bir ezan okunmasını istemiştir.

Bugün ezan hoparlörden okunduğu ve insanlar saat kullandığı için; Osmân'ın (radiyallahu anh) gözettiği illet ortadan kalkmıştır. Hâliyle sünnete yani asli uygulamaya dönmek gerekmektedir.

2. Cuma Hutbesi

Ezan bitttiğinde imam hutbe okumak için ayağa kalkar.

a. Cemaate Selam Verir[127]

b. Allah Resûlü, Allah'a Hamdederek Hutbeye Başlardı

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) konuşmaya başlarken yaptığı hamdlere örnekler;

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize bir ihtiyaç ânında nasıl hutbe okunacağını şu şekilde öğretti:

الْحَمْدُ لِلهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، مَنْ يَهْدِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ

126. Müslim, 845

127. Bir toplulukla muhatap olunduğunda selam vermek; şayet araya bir fasıla girmişse tekrar selam vermek sünnettir.

"Biriniz bir meclise vardığında selam versin. Önceki selam sonrakinden daha önemli değildir." (Ebu Davud, 5208; Tirmizi, 2706)

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Biriniz bir kardeşiyle karşılaştığında selam versin. Eğer aralarına ağaç, duvar ve taş girer de onları birbirinden ayırırsa onunla karşılaşınca aynı şekilde tekrar selam versin." (Ebu Davud, 5200)

Hâliyle; mescide girişte selam vermiş olsa da hutbeye çıktığında araya ezan ve uzun bir bekleyiş girdiğinde yine selam verebilir. Bunun yanında Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbeye başlamadan cemaate selam verdiğine dair hadisler varid olmuştur. Bu rivayetlerin her birinin isnadında konuşulmuş, belli illetler nedeniyle zayıf kabul edilmiştir. Cumhur-u ulema bu hadislerin birbirini takviye ettiğini ve topluca değerlendirildiğinde hasen kabul edilebileceğini söyler. (bk. Neylu'l Evtâr, 1232 No.lu hadis şerhi)

وَرَسُولُهُ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا {اتَّقُوا اللهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

'Şüphesiz her türlü eksiksiz övgüler Allah'a mahsustur. O'ndan yardım ve bağışlanma isteriz. Benliklerimizin şerrinden ona sığınırız. Allah'ın hidayete erdirdiği kimseyi saptıracak yoktur. Saptırdığını da hidayete erdirecek yoktur. Allah'tan başka gerçek ilah olmadığına ben şahitlik ederim ve yine ben Muhammed'in de O'nun kulu ve resûlü olduğuna şahitlik ederim.

'Ey insanlar! Sizleri tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve o ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip (yeryüzünde) yayan Rabbinizden korkup sakının. Kendisiyle istediğiniz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir.'[128]

'Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının ve doğru/sağlam/adil söz söyleyin. (Allah da buna karşılık) amellerinizi ıslah etsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, şüphesiz ki büyük bir kurtuluş ve kazanç elde etmiş olur.'[129] ' "[130]

Yine Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

الْحَمْدُ لِلهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مَنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، مِنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ، مَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ، وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَإِنَّهُ لَا يَضُرُّ إِلَّا نَفْسَهُ، وَلَا يَضُرُّ اللهَ شَيْئًا

128. 4/Nisâ, 1
129. 33/Ahzâb, 70-71
130. Ebu Davud, 2118

"Eksiksiz övgüler Allah'a mahsustur. O'ndan yardım ve bağışlanma isteriz. Benliklerimizin şerrinden ona sığınırız. Allah'ın hidayete erdirdiği kimseyi saptıracak yoktur. Saptırdığını da hidayete erdirecek yoktur. Allah'tan başka gerçek ilah olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şahitlik ederim. Allah, onu Kıyamet'in önünde korkutucu ve müjdeleyici olarak hak din ile göndermiştir. Kim Allah ve Resûl'üne itaat ederse doğru yolu bulmuştur. Kim Allah ve Resûl'üne isyan ederse o kimse ancak kendisine zarar verir Allah'a zarar veremez." [131]

c. Allah Resûlü Hutbeyi Ayakta Okur, Kısa Bir Ara Verir, Oturur, Sonra Kalkıp Hutbeyi Tamamlardı

İbni Ömer'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sizin tıpkı bugün yaptığınız gibi Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakta olduğu hâlde hutbe irad ederdi. Sonra biraz oturur ve ardından geri kalkardı." [132]

Sahabe oturarak hutbe verenlere sünnete muhalefet ettikleri için tepki gösterirdi.

Ka'b ibni Ucre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi, Abdurrahman ibni Ummu Hâkim oturarak hutbe verdiği sırada mescide girmiş ve 'Şu pis adama bakın! Oturarak hutbe veriyor! Hâlbuki Yüce Allah, 'Onlar, bir eğlence ya da ticaret gördüklerinde, seni ayakta (öylece) terk edip ona yöneldiler.' [133] buyurmuştur.' demiştir." [134]

d. Allah Resûlü'nün Hutbesi Coşkulu Olurdu

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) normal şartlarda kısık sesle, ağır ağır ve her bir kelimeyi tekrar ederek konuşurdu. Ancak hutbe konuşmalarında üslubunu değiştirir; yüksek ses tonuyla, bir şeylere öfkelenmiş veya bir şeyden ürkmüş bir gözcü coşkusuyla konuşurdu.

Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), hutbe verirken gözleri kızarır, sesi yükselir, hiddeti ar-

131. Ebu Davud, 1097
132. Buhari, 920; Müslim, 861
133. bk. 62/Cuma, 11
134. Müslim, 864

tar, öyle ki, 'Sabahleyin veya akşamleyin ânsızın size baskın yapacaklar.' diye orduyu uyaran bir kimse gibi olurdu. Kendisi, şehadet parmağı ile orta parmağını birleştirerek, 'Ben, Kıyamet Günü ile şu ikisi gibi (yakın) iken peygamber gönderildim.' buyurdu ..." [135]

e. Allah Resûlü'nün Hutbesi Kısa, Namazı Uzun Olurdu

Ammâr'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki, bir kimsenin namazının uzun, hutbesinin kısa olması, o kimsenin ince anlayışlı olduğunun göstergesidir. Bu nedenle namazı uzun, hutbeyi kısa tutunuz. Şüphesiz, anlatımın bir kısmında sihir (gibi etkileme) vardır." [136]

Yine Ammâr ibni Yâsir'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize hutbeleri kısa yapmamızı emrederdi." [137]

Ebû Zabye'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün bir adam ayakta bir konuşma yapıp sözü uzatmıştı. Amr ibni'l Âs'ta şöyle demiştir: 'Bu kimse sözünü fazla uzatmayıp kısa kesse idi, kendisi için daha hayırlı olurdu. Çünkü ben Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle işittim, 'Ben sözü yeteri kadar konuşmayı uygun gördüm -veya öyle emrolundum- çünkü özlü konuşmak daha hayırlıdır.' ' " [138]

Hutbenin kısalığı bugünün şartlarına göre anlaşılmamalıdır. Bugün yaşadığımız hız, haz ve hayal çağında çoğu insan için beş dakika dahi uzun bir süredir. Modern cahiliyenin ses ve görüntü kirliliğine maruz kalan insanların sıkılma eşiği çok düşüktür. Yirmi dakikalık bir hutbe çoğu insan için uzun ve sıkıcıdır.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbesinin kısalığı yaşadığı dönemin şartları içinde anlaşılmalıdır. Örnek olması açısından şu rivayeti verebiliriz:

Ummu Hişâm binti Hârise'den (radıyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

135. Müslim, 867
136. Müslim, 869
137. Ebu Davud, 1106
138. Ebu Davud, 5008

"Kâf Suresi'ni bizzat Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ağzından başka bir yerden ezberlemedim. Kendisi her cuma bu sure ile hutbe verirdi. Bizim tandırımız ile Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) tandırı birdi."[139]

Kâf Suresi kırk beş ayettir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tertil üzere ve sonlarını uzatarak Kur'ân okuduğu düşünülürse; kırk beş ayetin yalnızca tilaveti dahi uzun bir süredir. Ayetlerin kısa da olsa izahı da eklendiğinde hutbenin uzunluğu daha iyi anlaşılacaktır.

f. Hutbede Dua Edecek Olduğunda Ellerini Kaldırmaz, İşaret Parmağıyla Dua Ederdi

Umâra ibni Ruveybe'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bişr ibni Mervân'ı minber üzerinde (konuşma sırasında) ellerini kaldırırken görmüş ve bunun üzerine şöyle demiştir: 'Allah, bu iki eli çirkinleştirsin! Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) (hutbe verirken) gördüm, eliyle işaret ederken şundan fazlasıyla işaret etmiyordu.' Bu sırada kendisi, başparmağı ile işaret parmağını göstermiştir."[140]

g. İhtiyaç Duyduğunda Hutbe Esnasında Sorulara Cevap Verir, Hutbeye Ara Verirdi

Ebû Rifâa'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına vardım. Kendisi hutbe veriyordu, 'Ey Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dinini sormaya gelmiş ve dininin ne olduğunu bilmeyen yabancı bir kimseyim.' dedim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), hemen bana döndü ve hutbesini bırakıp benim yanıma geldi. Bir sandalye getirildi, sanırım ayakları demirdendi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bu sandalyeye oturdu ve Allah'ın kendisine öğrettiklerini bana öğretmeye başladı. Bunun arkasından hutbesine dönüp sonuna kadar hutbesini tamamladı."[141]

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma günü bir kimse, borç ödeme evi tarafından mescide girerdi. Bu sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ayakta hutbe veriyordu. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı-

139. Müslim, 873
140. Müslim, 874
141. Müslim, 876

sına dikildi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Hayvanlar yok oldu, geçim yolları kesildi. Allah'a dua etsen de bize yağmur yağdırsa …' dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırdı ve şöyle dua etti, 'Allah'ım, bize yağmur ver. Allah'ım, bize yağmur ver. Allah'ım, bize yağmur ver.' "[142]

Hutbede imama soru sormak, anlaşılmayan yeri izah etmesini istemek, imamla konuşmak caizdir. Hutbeyi kesmek veya kesmemek, soruya cevap vermek ya da vermemek imamın elindedir. Dilerse hutbeyi keser ve soru sorana cevap verir; dilerse hutbeyi tamamlar, sonra cevap verir.

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir mecliste toplulukla konuşurken bir bedevi gelerek ona, 'Kıyamet ne zaman?' diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) konuşmasına devam etti. Bazıları, 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) adamın sorusunu duydu ama soru sorma şeklini yadırgadı, bu sebeple cevap vermedi.' derken bazıları da, 'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) adamın sözünü duymadı.' dediler. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) konuşmasını tamamlayınca, 'Kıyametin vaktini soran kişi nerede?' buyurdu.

Adam, 'Buradayım ey Allah'ın Elçisi!' dedi.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Emanet kaybedildiğinde kıyameti bekle' buyurdu.

Adam, 'Emanet nasıl kaybedilir?' diye sorunca.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İş ehil olmayana bırakıldığında kıyameti bekle' buyurdu."[143]

h. Allah Resûlü'nün Hutbe Verdiği Minber

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk zamanlar ayakta hutbe okur, mescidde bulunan bir kütüğe yaslanırdı. Daha sonra üç basamaklı bir minber yapıldı.

Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ensâr'dan bir kadın, Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Allah'ın Resûlü! Senin için (hutbe okurken) üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? Benim marangoz bir kölem var.' dedi.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'İstersen yap.' buyurdu.

142. Buhari, 1014; Müslim, 897
143. Buhari, 59

Kadın, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) için minber yaptırdı. Cuma günü Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yeni yapılan minbere oturdu. Daha önce üzerine çıkıp hutbe okuduğu hurma kütüğünden öyle bir ses çıktı ki neredeyse kütük parçalanacaktı. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) minberden indi, kütüğün yanına geldi ve kütüğü bağrına bastı. Kütük susturulmak istenen çocuk gibi inliyordu. Nihayet sustu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Daha önce duyduğu zikirlerden ayrı kaldığı için ağladı.' "[144]

Rivayetler Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) yapılan minberin üç basamaklı olduğunu gösterir.[145]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe verdiğinde elinde tuttuğu bir asaya yaslanırdı.

Şuayb ibni Zureyk Et-Tâifî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile sohbet etmiş olan ve kendisine Hakem ibni Hazn El-Kulefî denilen bir kimsenin yanında oturdum.' bize şöyle anlatmaya devam etti, 'Ben yedi kişiden yedincisi -veya dokuz kişiden dokuzuncusu olarak Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) elçi- olarak gitmiştim. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına girdik ve Ey Allah'ın Resûlü! Seni ziyarete geldik, 'Bize hayır dua et.' dedik. Bize veya bizim için biraz hurma getirilmesini emretti. O zamanlarda durumlarımız zayıftı (gelirimiz azdı), biz Medine'de günlerce kaldık. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte cuma namazı kıldık. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **bir bastona veya yaya dayanarak ayağa kalktı**. Allah'a hamdedip hafif güzel ve bereketli kelimelerle Allah'ı övdükten sonra, 'Ey İnsanlar siz emrolunduğunuz her şeyi yapamaz ve güç yetiremezsiniz fakat orta yoldan giderek doğru olunuz ve müjdeler size.' **buyurdu.**' "[146]

Minberde dikkat edilmesi gereken şeylerden biri; minberin safları kesmemesidir.

Abdullah ibni Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

144. Buhari, 2095
145. bk. İbni Mace, 1414; Darimi, 36
146. Ebu Davud, 1096

"Saflarınızı düzeltiniz, omuzlarınızı bir hizaya getiriniz, **boşlukları kapatınız**, kardeşinize elinizle ve dilinizle yumuşak davranınız."[147]

Sahabe safları kesen şeylerden sakınmıştır.

Abdulhamid ibni Mahmûd'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir cuma günü Enes ibni Mâlik ile beraber namaz kıldım. Kalabalık ve izdihamdan dolayı direklerin arasına sürüklendik, direklerin hizasında direklerin arasında olmamak için kimimiz ileriye kimimiz de geriye geçtik. (Namaz bitince) Enes şöyle dedi: 'Biz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında (direklerin safı kesmesinden) sakınırdık.' dedi."[148]

Bugün mescidlere konan süslü, gösterişli, gereğinden fazla büyük minberler; mescidlerin sade olması sünnetine aykırı olduğu gibi, çoğu yerde safın arasını bölmektedir.

3. Hutbe Dinleme Adabı

a. Hutbe Okunurken Kişi, Yüzüyle İmama Yönelmelidir

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) minberin üzerinde cemaate yöneldiği ân bizler de yüzümüzü ona çevirdik."[149]

Sâbit El-Ensârî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıktığı zaman cemaat yüzlerini ona döndürürlerdi."[150]

Sahabeden İbni Ömer ve Enes'in (radıyallahu anhum) hutbe esnasında Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) döndükleri nakledilmiştir.[151]

b. Hutbe Okunurken Kişi Dinlemelidir

Dinlemenin alametlerinden biri de konuşana yönelmektir. Duvara yaslanıp başka yana bakarak hatibi dinlemek, bazen imamla aynı hizada otu-

147. Ebu Davud, 666; Nesai, 815
148. Ebu Davud, 673; Tirmizi, 229
149. Tirmizi, 509
150. İbni Mace, 1136
151. Buhari, Kitâbu'l Cumua, 28. Bab başlığı, muallak olarak

rup karşı yöne bakmak, hutbe adabına aykırıdır. Bu durumda kişi imamı dinlese de, beden dili dinlemiyor gibi bir görüntü çizecektir.

c. Hutbe Okunurken Hiçbir Surette Konuşulmamalıdır

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma günü imam hutbe okurken yanı başında bulunan kimselere 'susun!' desen bile boş söz söylemiş olursun." [152]

Yine Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim, boy abdesti alır sonra da cuma namazına gider ve kendisine nasip olduğu kadar (nafile) namaz kılar, **sonra imam hutbesini bitirene kadar susup dinler**, arkasından imamla birlikte namaz kılarsa bu kimsenin o cuma ile gelecek cuma arasındaki günahları ile buna ilaveten üç günlük günahı bağışlanır." [153]

Konuşanı uyarmak emr-i bi'l ma'rûf olmasına rağmen, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) konuşanı uyarmayı yasaklamıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) uyarıyı dahi "lağv" diye isimlendirmiştir. "Lağv"; boş, faydasız, gereksiz sözdür. Yani hutbe esnasında konuşanı uyaran boş bir iş yapmıştır. Boş işten kasıt Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde cumanın faziletletinden mahrum olmak olarak açıklanmıştır.

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İmam hutbe verirken konuşan kişi kitap taşıyan eşeğin misali gibidir. Ona, 'sus' diyen kişinin de cuması yoktur." [154]

Abdullah ibni Amr'dan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Cuma namazına üç türlü kimse gelir: Konuşur gürültü çıkarır; onun nasibi gevezeliktir; Dua etmek için gelir, Allah'a dua eder, Allah dilerse onun istedi-

152. Buhari, 934; Müslim, 851
153. Müslim, 857
154. Ahmed, 2033; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

ğini verir dilerse vermez; Susup kimseyi rahatsız etmeksizin hutbe dinlemeye ve namaz kılmaya gelen, hiçbir Müslim'in omuzuna basmadan, kimseye eziyet etmeden cumaya gelen kimsedir, ki bu kimsenin bu yaptıkları üç günden fazlasıyla bir sonraki cumaya kadar yaptığı ve yapacağı günahlarına kefarettir. İşte bu on gün meselesi Allah'ın En'âm Suresi 160. ayetinde beyan ettiği gerçekle uyuşur. 'Kim bir iyilikle (Allah'ın huzuruna) gelirse ona, on katı karşılık verilir.' [155] " [156]

Cuma hutbesi esnasında konuşan kimseyi uyaran, boş bir iş yapar. Zira imamı dahi dinlemeyen birinin cemaatten birini dikkate almayacağı açıktır. Bu gereksiz bir tartışmaya dahi neden olabilir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

Hutbe esnasında konuşmanın yasaklanması, şer'i meseleler de dâhil tüm meseleleri kapsar.

Ubey ibni Ka'b'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günü Mülk Suresi'ni ayaktayken okudu. Allah'ın, geçmişten gelen olaylarından bahsetti.

Ebû Derdâ ve Ebû Zerr beni dürterek, 'Bu sure ne zaman indirildi? Ben bu âna kadar hiç işitmemiştim.' dedi.

Ubey ona işaret etti.

Namaz ve hutbe bitip çıkıp gidince soru sahibi şöyle dedi: 'Sana, 'Bu sure ne zaman indirildi?' dedim. Bana haber vermedin.'

Bunun üzerine Ubey, 'Bugün kıldığın namazdan elde edeceğin sevabı bu soru ile kaybetmiş durumdasın.' dedi.

Soru sahibi Allah Resulü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek aralarında geçenleri anlattı.

Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Ubey doğru söylemiştir.' " [157]

155. 6/Enâm, 160
156. Ebu Davud, 1113
157. İbni Mace, 1111

d. Hutbe Esnasında Herhangi Bir Şeyle İlgilenilmez

"Kim de çakıllara dokunursa lağvetmiş/boş bir iş yapmıştır."[158]

İnsanlar, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) mescidinde toprak zemin üzerinde namaz kılarlardı. Mescid zemininde halı yoktu. İnsanlar oturdukları yerde toprakla, çakıl taşlarıyla vb. şeylerle uğraşır; kendi dikkatlerini ve etrafındakilerin dikkatini dağıtırlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu insanların konuşanlar gibi boş, faydasız bir iş yaptıklarını söylemiştir.

Kol saati, çanta, kalem, tesbih veya zemindeki halıyla oynayarak kendinin ve etrafın dikkatini dağıtanlar, bu hadisin kapsamındadırlar.

e. Hutbe Esnasında Gelen Kişinin Tahiyyetu'l Mescid Namazı Kılması

Hutbe esnasında gelen; dilerse tahiyyetu'l mescid namazını kılar, dilerse kılmadan oturur. **Her ikisi de sünnette mevcuttur**. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; şu tafsilata gitmek tüm naslarla bir arada amel ve şer'i maksıda uygunluk açısından faydalı olacaktır:

Şayet imam henüz hutbeye başlamamış, hutbeye ara vermiş veya imamın/cemaatin dikkatini çekmeyi gerektiren bir durum olursa efdal olan namazın kılınmasıdır.

Mezkûr durumlardan biri yoksa efdal olan, namazı kılmadan yerine oturmasıdır.[159]

---

158. Müslim, 857

159. Hadis imamlarının cumhuru hutbe esnasında mescide gelenin şer'i olarak iki rekât namaz kılmasının gerekli olduğunu söylemiştir.

Ancak hadis imamlarından Mâlik (rahimehullah) ve fukahadan Kûfe ehli (Hanefîler); hutbe esnasında mescide gelenin hutbeyi dinlemek için oturacağını ve tahiyyetu'l mescid namazı kılmayacağını söylemişlerdir.

Cumhur-u muhaddisin şu hadislere dayanmışlardır:

Câbir ibni Abdullah'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir cuma günü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe okurken mescide birisi girdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona namaz kılıp kılmadığını sordu. Adam kılmadığını söyleyince Resûlulluh (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, 'Haydi kalk ve namaz kıl.' buyurdu." (Buhari, 930; Müslim, 875)

Derler ki: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe esnasında gelen birinin kalkıp namaz kılmasını emretmiştir. Bu da hükmün umumi olduğunu, hutbe/ders esnasında mescide girenin tahiyyetu'l mescid kılması gerektiğini gösterir.

Muhaddislerden Mâlik (rahimehullah) ve Kûfe fukahası (rahimehumullah); şu delillere dayanmışlardır:

- Emr-i bi'l ma'rûf farzdır. Buna rağmen Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe esnasında konuşanı uyarmayı

yasaklamıştır. Tahiyyetu'l mescid namazı ise sünnettir. Hutbe esnasında farz olan bir şey yasaklanmışsa sünnet olan şey daha öncelikli olarak yasaklanmalıdır.

Hemen belirtmeliyim ki ilk etapta akla hitap eden bu istidlal yerinde değildir. Zira bu "kıyâsu'l evlâ/öncelikli kıyastır." Nassın olduğu yerde kıyasın hiçbir kıymeti yoktur. Kıyas, nassın olmadığı yerde geçerlidir.

• Yukarıda mezkûr Suleyk Ğatafânî hadisi mutlak değildir. Özel bir sebebe binaen söylenmiştir. O sebep de şudur:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma günü Peygamber (s.a.v.) hutbe okurken üstü başı perişan bir adam içeri girdi. Resûlullah (s.a.v.) ona, 'Namaz kıldın mı?' buyurdu.

Adam, 'Hayır.' deyince,

Resûlullah (s.a.v.), 'İki rekât namaz kıl.' buyurdu.

Ve cemaate, sadaka vermeye teşvik edici sözler söyledi. Bunun üzerine cemaat elbiseler verdiler, o elbiselerden iki tanesini Resûlullah (s.a.v.) o adama verdi. Ertesi cuma o adam geldiğinde Resûlullah (s.a.v.) yine hutbedeydi, bu sefer yine cemaati sadaka vermeye teşvik etti.

Ravi diyor ki: 'Önceki hafta kendisine iki elbise verilen o fakir adam elbiselerinden birini sadaka olarak verdi. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Geçen cuma pejmürde elbiselerle geldi, insanları sadaka vermeye teşvik ettim, insanlar da elbiselerinden tasaddukta bulundular, ben de o elbiselerden ikisinin bu adama verilmesini emretmiştim. Bugün gelmiş, bende yine insanları sadaka vermeye teşvik ettim. O adam geçen hafta aldığı elbiselerden birini sadaka olarak verdi.' Resûlullah (s.a.v.) o adamı azarlayarak, 'Elbiseni al' buyurdu.' " (Nesai, 1408)

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (s.a.v.) mutlak olarak değil; bu adama özel olarak kalkıp namaz kılmasını istemiştir. Bu fakir adamı insanların görmesini ve ona tasaddukta bulunmasını istemiştir.

Cumhur-u muhaddisin bu hadisin bir lafzında; bu adamın üç hafta üst üste gelmesine rağmen, Nebi'nin (s.a.v.) her hafta "kalk iki rekât namaz kıl" demesine dayanarak şöyle cevap vermişlerdir:

Şayet Allah Resûlü (s.a.v.) insanlar bu adamı fark etsin ve ona infakta bulunsun diye, bu emri yapmış olsaydı; üç hafta üst üste tahiyyetu'l mescid kılmasını emretmezdi. Açıkçası bu sadra şifa bir cevap değildir. Zira rivayetlerde görüldüğü gibi adamın ihtiyacı bitmemiş, fakirlik hâli devam etmiştir. Allah Resûlü (s.a.v.) her hafta onu kaldırarak insanların onu görüp infak etmesini sağlamıştır.

Geniş çaplı bu tartışmada cumhur-u ulemanın en güçlü argümanı şudur:

Şayet bu emir, infak gibi özel bir illete bağlı olsaydı Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle demezdi:

"Sizden biri imama hutbedeyken denk geldiğinde iki rekât namaz kılsın." (Buhari, 1166; Müslim, 875)

Derler ki: "Suleyk hadisi özel bir sebeple söylenmiş olsa da Allah Resûlü (s.a.v.) bunu umumi bir emir sigasıyla söyleyerek, tüm ümmeti bağlayıcı bir talimata cevirmiştir."

Derim ki: "Suleyk El-Gatafânî hadisini yakından inceleyen, bu rivayette ravilerin tasarrufta bulunduğunu ve hadisin manayla rivayet edildiğini görecektir. Bu hadis, sahabeden Câbir ibni Abdullah, Ebû Hureyre, Ebû Saîd El-Hudrî ve Sehl ibni Sa'd (r.a.) kanalıyla gelmiştir. Büyük çoğunluk Câbir (r.a.) kanalıyla geldiğinden, Câbir'in (r.a.) rivayetine yakından bakacağız. Câbir'den gelen rivayetler dört kanalla bize ulaşmıştır. Birincisi ve ağırlıklı olan Amr ibni Dînâr (r.h.) rivayetidir. İkincisi; Ebû Zubeyr (r.h.) rivayetidir. Üçüncüsü; Ebû Sufyân (r.h.) rivayetidir. Dördüncüsü; Talha (r.h.) rivayetidir. Çıkış kaynağı Câbir (r.a.) olan bu rivayet farklı lafızlara sahiptir.

Amr, 'Nebi (s.a.v.) **hutbe verirken** biri geldi…' (Buhari, 930; Müslim, 875)

Amr, 'Sizden biri cuma günü geldiğinde **imam çıkmışsa (bile)** iki rekât namaz kılsın…' (Buhari, 1166; Müslim, 875/57)

Ebû Zubeyr, 'Suleyk, cuma günü geldi. **Nebi** (s.a.v.) **minberin üzerinde oturuyordu**…' (Müslim, 875/58)

Ebû Sufyân, 'Suleyk, cuma günü geldi. **Nebi** (s.a.v.) **hutbe veriyordu.**' (Müslim, 875/59)

Talha, '**Resûlullah** (ﷺ) **hutbe verirken** Suleyk geldi.' (Ebu Davud, 1116)

Rivayetlerin bazısında Allah Resûlü (ﷺ) hutbe verirken bu hadise yaşanmış, bazısında minberde oturuken, bazısında hutbeye hiçbir atıf yoktur. Bazısında imam hutbe verse de namaz kılınması istenmiş, bazısında imam çıkmış olsa bile… Bu farklılık hadisin manayla rivayet edildiğini ve lafızlardaki farklılığın manaya etki edecek derecede farklı olduğunu göstermektedir. Zira Nebi (ﷺ) otururken namaz kılmış olsa, hutbe esnasında namaz kılmamış olacaktır. Bu da ya imam hutbeye başlamadan önceki oturma süresi ya da iki hutbe arasında dinlenme süresidir. Şayet imam çıksa bile namaz kılınacaksa; imamın çıkışıyla hutbe arasında ezan okunma süresi boşluğu vardır. O arada namaz kılınabilir. Şayet Nebi hutbe okurken gelen birine 'Kalk, namaz kıl.' demişse; bu, hutbe okunurken adamın namaz kıldığını gösterir. Yine bu rivayetlerin bir kısmında Allah Resûlü yalnızca Suleyk'le (رضي الله عنه) konuşup iki rekât kılmasını istemiştir. Üç ayrı yoldada Suleyk'i (رضي الله عنه) uyarmakla yetinmemiş, 'sizden biri' diyerek talimatı umumileştirmiştir. Tüm bu farklılıklar aynı olayda yaşanmayacağına göre, Câbir (رضي الله عنه) gördüğü olayı her raviye farklı bir üslupla nakletmeyeceğine göre; hadiste manayla rivayet olduğu ve bununda hadisin fıkhına etki ettiği bir hakikattir. Hâliyle; cumhur-u ulemanın **hadisin bir lafzıyla istidlal**i üzerinde düşünülmelidir.

• Yine Allah Resûlü'nün ve ashabın hayatında benzer durumlar yaşanmış, mescide girenden tahiyyetu'l mescid namazını kılmasını istememişlerdir.

Ebû Vâkid El-Leysî'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (ﷺ) insanlarla birlikte mescidde otururken üç kişi mescide geldi. İkisi Peygamber'in (ﷺ) bulunduğu yöne yöneldi, biri başka tarafa gitti. Bu iki kişi Peygamber'in (ﷺ) huzurunda beklediler. Birisi halkada bir boşluk görerek oraya oturdu. Diğeri oturanların arkasına oturdu. Üçüncüsü ise arkasını dönerek gitti. Peygamber (ﷺ) sözünü tamamlayınca şöyle dedi: 'Size şu üç kişinin durumunu bildireyim mi? Birisi Allah'a sığındı, Allah da onu kendi korumasına aldı. Diğeri hayâ etti, Allah da ondan (ona azap etmekten) hayâ etti. Üçüncüsü yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi." (Buhari, 66; Müslim, 2176)

Allah Resûlü mescide gelen üç kişiye namaz kılmalarını söylememiştir. Zahir odur ki; namaz kılmadan oturmuşlardır.

Ömer (رضي الله عنه) hutbe esnasında mescide gelen Osmân'a (رضي الله عنه) namaz kılıp kılmadığını sormamış, namaz kılmasını da istememiştir.

Ebû Hureyre'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma günü Ömer ibni'l Hattâb cemaate hutbe verirken Osmân ibni Affân Mescid'e girdi.

Ömer, 'Ne oluyor da insanlar ezandan sonra namaza gelmekte gecikmektedir!' dedi.

Osmân ibni Affân, 'Ey müminlerin emiri! Ezan sesini işittikten sonra abdest almaktan başka bir şey yapmadım ve hemen geldim.' dedi.

Ömer, 'Abdest almak gereklidir, fakat Allah Resûlü'nün (ﷺ), 'Sizden biri Cuma namazına geleceği zaman gusletsin.' buyurduğunu işitmedin mi?' karşılığını verdi." (Müslim, 845)

Sonuç

Konu hakkındaki delillerin farklılığı, delillerin nasıl anlaşılması gerektiği hakkında farklı metodlar; farklı anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her iki görüşünde zayıf kaldığı ve yapılan itiraza doyurucu cevap veremedikleri yerler olmuştur. Daha önemlisi; sahabe içinden Osmân ve Ömer (رضي الله عنه) gibi tahiyyetu'l mescid namazı emrini mutlak olarak almayanlar olduğu gibi; Ebû Saîd El-Hudrî gibi mutlak olarak alanlar da olmuştur.

Abdullah ibni Ebî Serh'den (رضي الله عنه) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Saîd El-Hudrî bir cuma günü Mervân hutbe okurken mescide girdi ve namaza durdu. Görevliler onu oturtmak için geldiler fakat o oturmadı, diretti ve namazı kıldı. Namazını bitirince yanına vardık dedi ki: 'Allah seni esirgedi neredeyse görevliler seni namaz kılmaktan engelleyeceklerdi.'

Bunun üzerine şöyle dedi: 'Resûlullah'tan (ﷺ) gördüğün bu iki rekât namazı asla terk edecek değilim.'

4. İki Rekât Cuma Namazı Kılınır

Hutbe bittikten sonra imam minberden iner, kamet getirilir ve cuma namazı kılınır. Sünnet olan cuma namazında şu sureleri okumaktır:

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), cuma günü sabah namazında Secde Suresi ile İnsân Suresi'ni okurdu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), cuma namazında ise Cuma Suresi ile Munafikûn Suresi'ni okurdu." [160]

Ubeydullah ibni Ebî Râfi'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mervân, Ebû Hureyre'yi yerine vekil bırakarak Mekke'ye gitti. Bu sırada Ebû Hureyre bize cuma namazı kıldırdı ve Cuma Suresi'ni sonra son rekâtta Münafikûn Suresi'ni okudu. Namazı bitirdiğinde Ebû Hureyre'ye vardım ve kendisine, 'Alî ibni Ebî Tâlib'in, Kûfe'de okumakta olduğu iki sureyi sen de okudun.' dedim.

Bunun üzerine Ebû Hureyre, 'Cuma günü Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) bu ikisini okurken işittim.' dedi." [161]

Nu'mân ibni Beşîr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bayram namazlarında ve cuma namazında A'lâ Suresi ile Ğâşiye Suresi'ni okurdu. Bayram namazları ile cuma namazı bir güne denk gelirse her iki namazda da yine bu sureleri okurdu." [162]

Sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günü hutbe okurken pejmürde kıyafetle bir kişinin geldiğini, Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe esnasında ona iki rekât namaz kılmayı emrettiğini ve onun da kıldığını hatırlattı." (Tirmizi, 511)

Hâliyle konu ihtilaflıdır. Biz gönlümüzün mutmain olduğunu tercih ettik. Bu kitap tafsilata müsait olmadığı için, orta seviyede konuya temas ettik. Konuyu tafsilatlı olarak okumak isteyenler için:

Konu hakkında cumhur-u muhaddisin delillerini ve karşı cevaplarını okumak için İbni Hacer'in Fethu'l Bârî şerhine (930 No.lu hadis şerhi) bakılabilir. İmam Mâlik ve Kûfe fakihlerinin delilleri ve karşı cevapları için; Bedruddîn El-Aynî'nin, Umdetu'l Kârî şerhinden aynı bölüm okunabilir. Bilindiği gibi Bedruddîn El-Aynî (rahimehullah), Hâfız İbni Hacer'le (rahimehullah) aynı dönemde kitabını yazmıştır. O (rahimehullah), İbni Hacer bir bölümü bitirip neşrettiğinde hemen akabinde kendi yazdığını neşretmiştir. Böylece birçok konuda İbni Hacer'e cevaplar vermiş, İbni Hacer onun cevaplarının bir kısmına karşılık verememiştir. Cumhur-u muhaddisin görüşünü savunan ve Bedruddîn El-Aynî'nin (rahimehullah) iddialarına verilen cevaplar için Tirmizî Şârihi Mubârek Pûrî'nin yazdıkları (Tuhfetu'l Ehvezî, 511 No.lu hadis şerhi) okunabilir. Allah (celle celâluhu) her şeyin en doğrusunu bilir.

160. Müslim, 879

161. Müslim, 877

162. Müslim, 878

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bazen birinci rekâtta Cuma Suresi'ni, ikinci rekâtta Münafikûn Suresi'ni okurdu. Bazen de birinci rekâtta Â'lâ Suresi'ni ikinci rekâtta Ğaşiye Suresi'ni okurdu.

Cuma namazı kılınıp selam verildikten sonra cuma namazı biter.

Cuma Namazıyla ilgili Meseleler

A. Cuma Namazına Gecikmek

Cuma namazının rüknu cumanın iki rekâtıdır. Cuma namazının son rekâtına yetişen namaza yetişmiştir. İmam selam verdikten sonra, kalkıp bir rekât daha namaz kılar, sonra selam verir.

Kişinin rekâta yetişmiş sayılması için mutlaka Fâtiha Suresi'ni okumuş olması lazımdır.[163]

Şayet ikinci rekâtın kıyamını ve Fâtiha Suresi'ni kaçırır, rükûda veya sonrasında yetişirse, cuma namazını kaçırmıştır. Bu durumda Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) emri üzere imamla beraber namaza girer.[164]

İmam selam verdikten sonra kalkıp öğlen namazını kılar. Zira cuma namazını kaçıran öğle namazıyla mükelleftir.[165]

B. Cuma Hutbesinde Yönetici İçin Dua Etmek

• Allah Resûlü Dönemi'nde isim vererek yöneticiler için dua etme uygulaması yoktu.

• Râşid Halifeler Dönemi'nde isim vererek yöneticiler için dua etme uygulaması yoktu.

163. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 399

164. Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Namaz için kamet getirildiğinde namaza koşarak gelmeyin. Tam bir vakar ve sükûnet içinde yürüyerek gelin; yetişebildiğiniz kadarını birlikte kılın; kaçırdığınız kısmı ise daha sonra tamamlayın." (Buhari, 908)
Yine Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
"Namaz için kamet getirildiğinde koşarak gelmeyiniz, ağır başlı olarak geliniz. Neye yetişirseniz onu kılınız, (imam ile) kılamadığınızı sonunda tamamlayınız. Şüphesiz ki, biriniz namaza doğru yöneldiğinde namazda sayılır." (Müslim, 602)

165. Bu Fâtiha Suresi'ni okumayı rekâta yetişmenin şartı sayan ve hutbeyi cumanın rüknu görmeyen görüşe göre zikredilen bir tafsilattır.

• Bu uygulamanın çıkış dönemi Roma özentisi Emevîler ve Fars özentisi Abbâsîlerde görülmüştür. Emevîler bir yandan minberlerden Alî'ye (radiyallahu anh) lanet okutturmuş, diğer yandan olmayan meşruiyetlerini elde etmek için kendileri adına hutbe okutmuşlardır.

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'ın (radiyallahu anh) oğlu Âmir'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâviye ibni Ebî Sufyân, Sa'd'a emir verdi ve 'Ebû Turâb'a (Alî ibni Ebî Tâlib'e) dil uzatmaktan seni alıkoyan nedir?' dedi.

O da şöyle dedi: 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) onun için söylediği üç şey vardır ki, ben bunlardan dolayı Alî'ye asla dil uzatamam. Bu söylenilen şeylerin birinin benim olması bence kızıl develere sahip olmaktan daha iyidir.

Seferlerinin birisinde Medine'de onu yerine vekil bıraktığında Alî, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Allah'ın Resûlü , çocuklar ve kadınların içerisinde geriye beni mi bırakıyorsun?' dediğinde. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) onun için söylediği sözü duydum. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun için, 'Hârûn'un, Mûsâ'nın yanındaki mevkisi senin de benim yanımda mevkin olmasından razı değil misin? Ancak bir fark var, o da benden sonra bir peygamberin olamayacağı.' buyurmuştur.

Yine kendisini Hayber Savaşı'nın olduğu gün, 'Sancağı, Allah ve Resûl'ünü (sallallahu aleyhi ve sellem) seven, Allah ve Resûl'ünün de (sallallahu aleyhi ve sellem) onu sevdiği birisine vereceğim.' diye buyururken işittim. Sancağı almak için hepimiz uzandık, ama Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bana Alî'yi çağırın' buyurdu. Alî'yi getirdiler, gözlerinde rahatsızlık vardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), onun gözüne tükürdü ve sancağı ona verdi. Sonun da Allah ona fetih nasip eyledi.

Yine, 'Sana ilim geldikten sonra, her kim onun hakkında seninle tartışacak olursa de ki: 'Gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, nefislerimizi ve nefislerinizi çağıralım. Sonra mülâane yapalım ve 'Allah'ın laneti yalancıların üzerine olsun.' diyelim.'[166] ayeti indiğinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Alî'yi, Fâtıma'yı, Hasan ve Huseyn'i çağırdı ve, 'Allah'ım, işte bunlar benim ailem (ehlim)' buyurdu.' "[167]

166. 3/Âl-i İmrân, 61
167. Müslim, 2404

Ebû Hâzim'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mervân ailesinden bir adam Medine'ye vali atandı. Bu adam, Sehl ibni Sa'd'ı çağırıp Alî'ye dil uzatmasını emretti. Sehl ibni Sa'd ise bunu kabul etmedi.

O da, 'Eğer bunu kabul etmiyorsan o hâlde, 'Allah Ebû Turâb'a lanet etsin.' de.' dedi.

Bunun üzerine Sehl ibni Sa'd, 'Alî'nin, 'Ebû Turâb' isminden daha çok sevdiği başka bir ismi yoktu. Kendisi bu ismiyle çağrıldığında sevinirdi.' dedi."[168]

İbnu Receb El-Hanbelî (rahimehullah) Emevîlerin bu davranışını şöyle açıklamıştır:

"Nitekim Mervanoğulları ve takipçileri bu hile ile insanların kendilerine meyletmelerini sağlıyorlar ve onların kalplerini Alî ibni Ebî Tâlib'den, Hasan'dan, Huseyn'den ve onların zürriyetinden soğutuyorlardı. Allah hepsinden razı olsun.

Osmân (radiyallahu anh) öldürüldüğü zaman ümmet hilafete Alî'den (radiyallahu anh) daha layık birini göremedi. İnsanlar ona biat ettiler. Sonra bazı kimseler Osmân'ın (radiyallahu anh) öldürülmesinin büyük ve çirkin bir olay olduğunu söyleyerek -ki bu gerçekten de büyük ve çirkin bir olaydır- ve böylece insanları Alî'den (radiyallahu anh) soğutarak hedeflerine ulaşmaya çalıştılar.

Bunu bir de Osmân'ın öldürülmesine teşvik eden ve bunun için çalışan kişinin Alî (radiyallahu anh) olduğu iddiasını eklediler. Bu ise apaçık bir yalan ve iftira idi. Alî (radiyallahu anh) böyle bir şeyin olmadığı üzerine en büyük yeminleri ediyordu ve yemininde doğru sözlü idi. Sonra din hususunda hassas oldukları görüntüsü vererek ve Allah'a yakınlaşmayı umarak onunla savaşa giriştiler. Ondan sonra da oğullarıyla savaştılar. Allah onlardan razı olsun.

Evet, Mervanoğulları cuma günlerinde olsun diğer günlerde olsun büyük cuma mescidlerinde minberlerde bunu (Osmân'ın öldürülmesinin arkasında Alî'nin olduğunu) söyleyip durdular ve yaydılar. Ta ki onların etbaının kalplerine gerçeğin onların söylediği şey olduğu ve Mervanoğul-

168. Müslim, 2409

ları'nın, Osmân'a yakınlıkları ve onun intikamını almış olmaları sebebiyle hilafete Alî'den (radiyallahu anh) ve evladından daha layık oldukları inancı iyice yerleşti. Onlar böyle yaparak insanların kalplerini kendilerine ısındırdılar, insanları Alî (radiyallahu anh) ile ve ondan sonra gelen oğulları ile savaştırdılar. Böylece saltanatları sağlamlaştı. Hilafet onlarda kaldı.

Rivayet edildiğine göre Mervanoğulları'ndan biri etrafta kimse olmadığı zaman güvendiği birine, 'Sahabe arasında Osmân'ı, Alî'den daha çok savunan kimse yoktu.' demiş, o kendisine, 'O zaman neden Alî'ye sövüyorlar?' diye sorunca da 'Saltanat ancak bununla ayakta kalır.' diye cevap vermiş.

Yani o şunu söylemek istemiştir: İnsanların kalpleri Alî ve evladından soğutulmasa, Alî ve evladının Osmân'a zulmetttikleri söylenmese insanların kalpleri Mervanoğulları'na meyletmez. Çünkü insanlar Alî ve evladının güzel hasletlerini ve değerli özelliklerini bilmektelerdir. Bu yapılmadığı takdirde insanlar onlara tabi olmak ve onlara biat etmek için can atarlar. Böylece Emevîler'in saltanatı ortadan kalkar ve insanlar onlara itaat etmez hale gelirler."[169]

İbni Avn (rahimehullah) bu uygulamayı Ömer ibni Abdulaziz'in (rahimehullah) kaldırdığını ve "Duada kimsenin ismi geçmesin."[170] dediğinin kendisine ulaştığını söylemiştir.

Ömer ibni Abdulaziz (rahimehullah) hem şahıslar için dua edilmesini yasaklamış hem de Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ailesine laneti hutbelerden kaldırmıştır. Bu çirkin uygulama yerine Nahl Suresi'nin 90. ayetinin okunmasını istemiştir.

"Şüphesiz ki Allah, adaleti, iyiliği, yakın akrabaya vermeyi emreder. Fuhşiyatı, münkeri ve (başkalarının hakkını çiğneyecek) taşkınlığı yasaklar. Düşünüp hatırlayasınız diye size öğüt verir."[171]

• Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra Râşid Hilâfet otuz yıl sürmüştür. Sonrasında Emevîlerle başlayan saltanat ve istibdad/diktatörlük dönemi başlamıştır.[172]

169. Üç Risale, Nasihat ile Kınama Arasındaki Fark, s. 77-79
170. Es-Sunenu'l Kubrâ, 5814
171. 16/Nahl, 90
172. Sefîne'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

Diktatörlük ve zulüm uygulaması Ömer ibni Abdulaziz'le (rahimehullah) sonlansa da; onun vefatından sonra tekrar devam etmiştir. Minberler zalim sultanların muhaliflerine lanet okuduğu kendilerini de duayla meşrulaştırdığı, insanların Allah'la aldatıldığı politik arenaya dönüşmüştür.

• Küfürlerinde icma edilen Ubeydîler/Fâtımîler de minberlerden kendilerine dua ettirerek meşruiyet kazanmaya çalışmışlardır. Bugün olduğu gibi o günde dünyayı ahirete tercih eden kötü bilginler, minberlerden tağutlara meşruiyet kazandırmış, onlara dua etmişlerdir. Ne ki Râbbânî âlimler bunun karşısında durmuş ve insanları uyarmışlardır.

Kâdî İyâd (rahimehullah) şöyle demiştir:

"İshâk ibni Azire, İbnu Ebî Yezîd onu övdü. Çünkü ona Ubeydîlerin hatiplerinin hükmü soruldu ve denildi ki,

'Hatipler sünnet ehlidir.' İbnu Azire, onlara dedi ki:

'O hatipler dua ederken, (minberde) 'Allah'ım sen Hâkim kuluna ve yeryüzünün vârislerine salât getir.' demiyorlar mı?'

'Evet.' dediler.

" 'Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra gelen halifelik otuz senedir. Sonra Allah mülkünü veya mülkü dilediğine verir.'
Ravi Saîd şöyle dedi: 'Sefîne bana, 'Şunu iyi belle' dedi. 'Ebû Bekir'in halifeliği iki senedir, Ömer'in ki on, Osmân'ın ki on iki senedir. Alî de aynı şekilde Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) halifelerindendir.' Ona: (Mervânoğullarını işaret ederek) Ama şunlar Alî'nin halife olmadığını iddia ediyorlar. O da onları kastederek, 'Zerkâoğullarının dübürleri yalan söylemiştir.' dedi.' " (Ebu Davud, 4646; Tirmizi, 2226)
Huzeyfe'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:
" 'Nübüvvet sizin içinizde Allah'ın dilediği kadar devam edecektir. Sonra dilediği zaman nübüvveti kaldıracaktır. Bunun ardından nübüvvet menheci üzere olan bir hilafet olacaktır. Allah'ın dilediği kadar devam edecektir. Sonra dilediğinde hilafeti kaldıracaktır. Sonra ısırıcı mülk/saltanat olacaktır. Allah'ın dilediği kadar devam edecektir. Sonra Allah dilediğinde kaldıracaktır. Sonra zorba bir mülk/saltanat olacaktır. Allah'ın dilediği kadar devam edecektir. Ardından Allah dilediği zaman kaldıracaktır. Ardından nübüvvet menheci üzere hilafet olacaktır.' Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunları söyledikten sonra sustu." (Ahmed, 18406)
Nu'mân İbni Beşîr'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımıza çıktı. Biz yatsı namazından sonra mesciddeydik. Gözünü semaya kaldırdı. Sonra indirdi. Semada bir şey oldu zannettik. Şöyle buyurdu: 'Dikkat edin. Benden sonra yalan söyleyen ve zulmeden yöneticiler olacak. Kim onları yalanları konusunda doğrular, zulümleri konusunda desteklerse benden değildir. Ben de ondan değilim. Kim de onları yalanları konusunda doğrulamaz, zulümlerinde desteklemezse o bendendir, ben de ondanım. Dikkat ediniz, Müslim'in kanı ona kefarettir. Dikkat ediniz, 'Subhânallahi ve'l hamdu lillahi velâ ilâhe illallahu vallahu ekber'' " (Ahmed, 18353)

İbnu Azire şöyle dedi: 'Peki, bir hatip, hutbesinde Allah'ı ve Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) övse ve övgüsünü de güzelleştirse ve sonra Ebû Cehil cennettedir, dese kâfir olur mu?' deyince,

'Evet.' dediler.

'Dua ettiği Hâkim, Ebû Cehil'den şiddetlidir.' dedi.

Dâvud'a bu meseleden soruldu.

Dedi ki: 'Onlar için hutbe veren ve cuma günleri onlara dua eden hatipler kâfirdir. Tevbeye çağrılmadan öldürülür. Zevcesi ona haram olur. Mirası olmaz, miras da alamaz. Tüm ahkâmı, kâfirlerinki gibi olur. Arkasında korkuyla namaz kılan, namazı iade eder. Kaçma imkânı bulunduğunda orada ikamet etmez, onun çoluk çocuğunun çok olması da ona özür olmaz.'

Keyrevân âlimlerinden El-Kirânî'ye soruldu,

'Ubeydilerin kendilerine dua etmeye zorladığı adam ya onlara dua edecek veya ölümü seçecek, (ne diyorsun)?' dedi ki:

'Ölümü seçecektir. Kimsenin bu konuda özrü yoktur. Ancak Ubeydiler o beldeye girdiğinde onların hâlini bilmeyenler müstesna. Ama hâlleri anlaşıldıktan sonra herkese kaçmak şarttır. Orada ikamet edip kaçmadıktan sonra kimsenin özrü yoktur. Çünkü Allah'ın şeriatının iptal edilmesinin talep edildiği yerde ikamet etmek caiz değildir. Orada ikamet eden bazı âlimler de Müslimler dinlerinde fitneye düşmesin diye orada bulunmaktadır.'

Hubeyb ibni Hamdûn, El-Kattân, Ebû'l Fadl El-Mumessî, Mervân ibni Nasrûn, Cebniyânî, Sibâî, böyle söyler ve böyle fetva verirdi."[173]

Ne yazık ki bugün de camiler ve minberler, Allah düşmanı tağutların meşruiyet kazanma aracına dönüşmüştür. Kendini İslam'a nispet eden ülkelerin tamamında minberlerden yöneticilere ve onların gayri İslami siyasetlerine dua edilmektedir. Hiç şüphesiz zalim ve diktatör yöneticilere dua edenler zalimlere meyleden fasık kimselerdir. Ancak tağutlara dua edenler İslam'la tüm bağlarını koparmışlardır. Zira tağutu inkâr etmek ve

173. Tertîbu'l Medârik ve Takrîbu'l Mesâlik, 7/275-277

ondan ictinab etmek İslam'ın asıllarındandır. Bu aslı gerçekleştirmeyen İslam'a girmiş sayılmaz.

"Dinde zorlama yoktur. Rüşd/Hak, batıldan (kesin bir biçimde) ayrılmıştır. Her kim (reddetmek, tekfir etmek, teberrî etmek suretiyle) tağutu inkâr eder ve Allah'a iman ederse kopması olmayan sapasağlam kulp (olan Kelime-i Tevhîd'e) tutunmuş (ve İslam dinine girmiş) olur. Allah (işiten ve dualara icabet eden) Semi', (her şeyi bilen) Alîm'dir." [174]

"Andolsun ki biz her ümmet arasında: 'Allah'a ibadet/kulluk edin ve tağuttan kaçının.' (diye tebliğ etmesi için) resûl göndermişizdir. Allah içlerinden kimisine hidayet bahşetti, kimisine ise sapıklık hak oldu. Yeryüzünde gezip dolaşın ve yalanlayanların akıbetinin nasıl olduğuna bir bakın." [175]

Şüphe yok ki tağuta dua ederek onu halkın gözünde meşrulaştıran, onu inkâr etmemiş, ondan ictinab etmemiştir. Olsa olsa ona iman etmiş ve onun yolunda mücadele etmiştir.

"Kendilerine Kitap'tan pay (ilim) verilen kimseleri görmedin mi? Onlar cibte ve tağuta iman ediyorlar ve kâfirler için: 'Bunlar, müminlerden daha doğru bir yol üzeredir.' diyorlar." [176]

"İman edenler Allah yolunda savaşırlar. Kâfirler ise tağutun yolunda savaşırlar. (Öyleyse) şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi pek zayıftır." [177]

174. 2/Bakara, 256; "İslam'ın kopmaz kulpu Kelime-i Tevhîd'dir. Kişinin Kelime-i Tevhîd'in ehlinden olması ve söylediği Lailaheillallah'ın kendisine fayda sağlaması için iki şart zikredilmiştir: Tağutu inkâr ve Allah'a (cc) iman.
Tağut, Kur'âni bir kavram olup Kur'ân'da sekiz farklı ayette geçmektedir. İslam'ın en önemli kavramlarından olan tağutu reddetmek, tüm peygamberlerin ortak gündemidir. (bk. 16/Nahl, 36)
Kur'ân'a göre tağut:
Kur'ân'ın ölçüleri dışında ölçüler koyarak insanları vahyin aydınlığından küfrün karanlıklarına götüren geleneksel, dinî ya da siyasi bilgi kaynağı (bk. 2/Bakara, 257)
Putlaştırılan, uğruna yaşanıp ölünen, dostluk ve düşmanlığın kendisine göre belirlendiği, meşruiyetini Allah'tan almayan değerler ve takip edilen yollar (bk. 4/Nisâ, 76)
Allah'ın yasalarına muhalif kanun yapan ve insanları buna davet eden şahıslar ve kurumlar ile bunların koyduğu yasalar (bk. 4/Nisâ, 60)
Allah'ın dışında ibadet edilen, Allah gibi sevilen, korkulan, gönülden itaat edilen canlı cansız varlıklar. (39/Zumer, 17)
Allah'a iman edip, tağutları reddetmeyen her insan tağuta iman etmiş, ona kul olmuş ve Allah'ı inkâr etmiştir. (bk. 4/Nisâ, 51; 5/Mâide, 60)" (Tevhid Meali, s. 41, Bakara Suresi, 256. ayetin açıklaması)
175. 16/Nahl, 36
176. 4/Nisâ, 51
177. 4/Nisâ, 76

• İsim vermeden, umumen İslami yönetimlere dua etmek -bugün[178] yeryüzünde İslami bir yönetim yoktur- yasaklanmamıştır. Bu umumen yapılan dua mahiyetindedir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

C. Cuma Vakti Alışveriş Yapmak

Cuma vakti alışveriş yapmak yasaklanmıştır.

"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için (ezan okunup) çağrıda bulunulduğunda, Allah'ı zikretmeye (namaza) koşun ve alışverişi bırakın. Şayet bilirseniz bu, sizin için en hayırlı olandır."[179]

Bu; cuma namazının farz olduğu kimseler için geçerlidir. Ezan okunduktan sonra alışveriş terk edilmelidir. Cumanın farz olmadığı kadın, çocuk, yolcu, cuma kılmayanlar… alışveriş yapabilirler. Onların cuma ezanı duyunca namaza koşmak sorumluluğu yoktur. Alışverişinin yasaklanması namazdan alıkoyduğu içindir. Namazla mükellef olmayanın alışveriş yasağıyla mükellefiyeti yoktur.

D. Cumadan Geri Kalmayı Meşrulaştıran Özürler

Cemaat namazından geri kalmayı meşrulaştıran şer'i özürler, cuma namazı için de geçerlidir.[180]

E. Cuma Günü (ve Ölüm İlanlarında) Okunan Salâ

"Salâ" özel münasebetler de farklı makam ve lafızlarla okunan salavattır. Genelde bir ölünün vefatını duyurmak, cuma günü, kandiller ve bazı yerlerde akşam namazı dışındaki ezanların akabinde okunur.

Bu gibi münasebetlerle salâ okumak; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Râşid Halifeler döneminde bilinen bir uygulama değildir. Asr-ı Saadet'ten çok sonra gösterişçi dindarlığın yayıldığı, sünnete ittibanın (bilinç) kaybolduğu bir dönemde ortaya çıkmış bidatlerdendir.[181]

178. M 2021

179. 62/Cuma, 9

180. Konuya dair detaylı açıklama için bk. s. 347

181. Bu bidatin ortaya çıkış sürecine dair şunlar kaydedilmiştir;
"Emevîler döneminde Mısır valisi Mesleme ibni Muhalled, çan seslerinden rahatsız olmuştur. Ezan vakti çan sesini yasaklamış, ezan dışında çan sesi duymamak için ezanları uzatmıştır. Gece yarısından başlayarak fecir vaktine kadar ezan uzatılmıştır.

Abbasiler döneminde birazda Şîîlere nazire yapılarak (onlar ezanda imamlarına selam ederler) ezan sonrasında Allah Resûlü'ne (ﷺ) salât okunmuştur. Belli bir makam olmaksızın yalnızca 'Es-Salâtu ve'sselamu aleyke ya Resûlullah' denmiştir.

Ahmed ibni Tolun Mısır'ı aldığında (254/868) Emevîlerin başlattığı gece yarısından fecre kadar süren uzun ezan okuma uygulamasını kaldırmış, farklı bir uygulama getirmiştir. Buna göre on iki ayrı müezzin, sabaha kadar nöbetleşerek, yüksek sesle tekbîr, tehlîl, tesbîh getirmiş (kendilerince) Allah'ı zikretmişlerdir. Selâhaddîn Eyyûbî Mısır'a gelince (1171) yeni bir kâdî tayin etti. Kâdî minarelerden okunan tesbihlere ek olarak, 'mürşide' ismiyle maruf akide manzumesini okuttu. Ayrıca bu dönemde sabah, cuma ve akşam namazları dışındaki ezanlarda, ezana ek olarak Nebi'ye salât ve selam okutulmuştur.

Memlûkler (700/1301) insanlar cumaya hazırlık yapsın düşüncesiyle, cuma namazı öncesinde salâ okuma uygulamasını getirmişlerdir. Daha sonra bunu vakit namazı ezanlarından sonra yapılmışlardı.

Salânın yaygınlaşması, farklı güfte ve bestelerle icra edilmesi, okuma alanın genişlemesi Osmanlı döneminde olmuştur. Zira Osmanlılar dinî (!) musiki konusuna özel bir önem vermiş ve Osmanlı musikişinas salâ meselesine ihtimam göstermişlerdir." (Tafsilatlı bilgi için bk. İslam Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salavatlar (Anadolu örneği), Fatih Koca)

Yukarıda görüldüğü gibi "salâ" Allah Resûlü (ﷺ) ve Râşid Halifeler döneminde yoktu. Ezana ek olarak salâ vb. şeyler okunması Asr-ı Saadet'ten sonra ortaya çıkmıştır. Her gelen yeni bir şey ekleyerek, bu gediği genişletmiş ve bugünkü formunu almıştır. Bugün birçok insan salâyı dinden ve sünnet zannetmekte, salâ okumayı kabul etmeyen, sünnet hassasiyetine sahip müezzinlere dinden çıkmış gözüyle bakmaktadır. Ezanla oynamak; ilk olarak çan sesinden rahatsız olmakla başlamıştır. Oysa o güne dek sahabeler birçok yerde çan sesi duymuş fakat böyle bir uygulamaya gitme gereği duymamıştır. Yine ezana salât eklenmesi Şîîlerin ihdas ettiği bir bidate karşı geliştirilmiştir. Oysa Şîîlerin ihdas ettiği bir bidate karşı yapılması gereken; sünnete dönmek olmalıydı. Bidat karşısında yeni bir bidat ihdas etmek değil!

Din; Allah'ın Resûlü'ne (ﷺ) öğrettiği ve Resûl'ün (ﷺ) bize tebliğ ettiği şeydir. Resûl'ün vefatıyla beraber din tamamlanmıştır. Tamamlanan şeye ek yapma gayreti; kişinin dinin tamamlanmadığına inandığının veya Allah Resûlü'nün (ﷺ) bıraktığı dinin yeterli olmadığını düşündüğünü gösterir. Zira her Müslim'in vazifesi dini muhafaza etmek, sünnete ittiba etmek ve Resûl'e (ﷺ) imanı gereği onun (ﷺ) mirasıyla yetinmektir.

Allah Resûlü (ﷺ) sünnetle yetinmeyen ve din alanında yenilikler çıkaranların amellerinin reddeliceğini haber vermiştir.

Âişe Annemizden (رضي الله عنها) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (ﷺ) şöyle buyurmuştur:

"Kim dinimizde olmayan bir amel çıkarırsa o amel reddedilir." (Buhari, 2697; Müslim, 1718)

Yine Âişe Annemiz (رضي الله عنها) Allah Resûlü'nden (ﷺ) şöyle nakletmiştir:

"Kimin yaptığı amel, bizim yolumuz üzere olmazsa o amel reddedilir." (Müslim, 1718)

BAYRAM NAMAZI BABI

Bayram Günlerinde Yapılan Salih Ameller

- Bayram İçin Süslenmek
- Bayram İçin Gusletmek
- Tekbir Getirmek
- Özel Bir Sebep Olmadıkça Silah Taşımamak
- Bayramlaşmak

Bayram Namazının Hükmü

- Bayram Namazı Farzdır

Bayram Namazına Gelirken Yapılacak Sünnetler

- Ramazan Bayramı'nda Yemek Yedikten Sonra Kurban Bayramı'nda Yemek Yemeden Namaza Çıkmak
- Farklı Yollardan Namaza Gitmek/Dönmek

Bayram Namazının Kılınış Şekli ve Hutbe

- İlk Rekâtta Yedi Tekbir Getirilir, Sonra Kur'ân Okunur
- İkinci Rekâtta Beş Tekbir Getirilir, Sonra Kur'ân Okunur
- Bayram Namazında Her Tekbirle Beraber Elini Kaldırmak da Terk Etmek de Caizdir
- Bayram Namazının Kıraati Sesli Olur
- Bayram Namazı Kılındıktan Sonra Hutbe Okunur. Hutbeyi Namazın Önüne Almak Sünnete Aykırıdır
- Bayram Namazının Hutbesini Dinlemek Bir Zorunluluk Değildir, Sünnettir

Bayram Namazının Vakti

- Bayram Namazının Vakti, Kuşluk Namazının Vaktidir
- Bayram Namazının Son Vakti, Öğle Namazı Vakti Girinceye Kadardır

Bayram Namazının Vaktini Kaçırmak

- Bayram Namazı Vaktinin Toplu Olarak Kaçırıldığı Öğleden Önce Öğrenilirse O Gün, Öğleden Sonra Öğrenilirse Ertesi Gün Namaz Kılınır; Her İki Şekilde de Oruç Bozulur
- Şer'î Bir Özür Nedeniyle Fert Olarak Bayram Namazı Kaçırılırsa İster Cemaat İster Münferit Olarak İki Rekât Namaz Kılınır

Bayram Namazıyla İlgili Meseleler

- Bayram Namazı İçin Ezan ve Kamet Yoktur
- Musallâya (veya Mescide) Gelenler Revatip Bir Sünnet Kılmazlar
- Musallâya (veya Mescide) Gelenler Yalnızca Bayram Sünneti Olan Teşrik Tekbirlerini Getirirler
- Cuma ve Bayram Aynı Güne Denk Geldiğinde İmam İsterse Bayram Namazını da Cuma Namazını da Kıldırır. Dilerse Yalnızca Bayram Namazını Kıldırmakla Yetinir, O Gün Cuma Kılınmaz
- Bayram Namazı Kılındığı İçin Cuma Namazı Kılınmayacaksa O Gün Öğle Namazı Kılınır

BAYRAM NAMAZI BABI

Ramazan ve Kurban Bayramı

Bayram; a-v-d kökünden (i'yd) türemiştir. Kelimenin kök anlamı dönmek, dönüldüğü için tekrar etmektir. Kendisinde toplanılan her gün i'yd, yani bayramdır. Âdeta insanlar her yıl ona döndüğü (kutladığı) veya o, her yıl insanlara döndüğü (tekrar ettiği) için böyle isimlendirilmiştir. Bazısı da insanlar ona alıştığı/âdet edindiği için (i'tiyâd) böyle isimlendirildiğini söylemiştir.[1]

Her toplumun yücelttiği, değer verdiği, kutladığı… özel günleri vardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) geldiğinde Arapların da yücelttikleri ve toplumca kutladıkları bayramları vardı. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) önce bayramlar toplumsal bağları güçlendirmek ve eğlence amaçlı kutlanıyordu. Hayatı "Allah'a kulluk" esası üzerine düzenleyen İslam, bayram/özel gün anlayışına el attı ve bayram anlayışını tashih etti. Tüm kavmî ve dinî bayramları iptal etti. Onların yerine iki bayram getirdi.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde Medinelilerin iki şenlik günleri vardı. O günlerde oyun oynar ve eğlenirlerdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Bugünler neyin nesidir?' diye sordu.

Onlar da, 'Cahiliye Dönemi'nde bugünlerde şenlik yapar eğlenirdik.'

1. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 4/183, a-v-d maddesi

dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Şüphesiz Allah bu iki günümüzü bunlardan daha hayırlı iki günle değiştirdi: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı.' buyurdu."[2]

İslam'ın bayram anlayışı cahiliyenin bayram anlayışından farklıdır. Bu farkları şöyle sıralayabiliriz:

• İslam bayramı belli bir kavme ait değildir; belli bir coğrafyayı temsil etmez. O, İslam'a müntesip tüm halkların ortak bayramıdır. O gün bütün İslam ümmeti birlikte eğlenir, birlikte mutlu olur. Cahiliye bayramları gibi bir ırkın, devletin veya coğrafyanın özel bayramı değildir.

• İslam; bayramı yeme, içme, eğlence olarak kabul eder. İnsanın fıtri ihtiyaçlarından olan haz duygusunu meşru yoldan tatmin etmesini sağlar.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ensâr'dan iki kız çocuğu yanımda bulunuyor ve Ensâr'ın Buâs Savaşları ile ilgili olarak söylediği şarkılar söylüyorlardı. Fakat bunlar şarkı söylemeyi meslek hâline getirmiş şarkıcılar değildi. Bu sırada Ebû Bekir içeriye girdi ve (kızgın bir şekilde), 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) evinde şeytan işi çalgılar ha! Bu ne hâl böyle!' diye çıkıştı. O gün bir bayram günüydü ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Ey Ebâ Bekir, her toplumun bir bayram günü vardır, bu da bizim bayramımızdır.' "[3]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) odama gelmişti. O sırada yanımda iki kız çocuğu vardı ve Buâs Savaşları'nı anlatan şarkılar/marşlar söylüyorlardı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döşeğe uzandı ve yüzünü diğer tarafa çevirdi. Bir süre sonra Ebû Bekir geldi ve beni, 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında şeytan işi çalgılarla eğleniyorsunuz, öyle mi?' diye azarlamaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona yönelerek, 'Rahat bırak çocukları!' dedi. Ben de Ebû Bekir'in boş bir ânından faydalanıp çocuklara gözümle işaret ettim ve çıktılar."[4]

2. Ebu Davud, 1134; Nesai, 1556
3. Buhari, 952
4. Buhari, 949

Yine Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir bayram günüydü. Habeşliler mızrak ve kalkanlarla halay çekip oynuyorlardı."[5]

Ancak İslam hayatı "Allah'a kulluk" üzere inşa eder. Bir bayramı "oruç" ibadetinin sonuna, birini de "hac" ibadetinin içine yerleştirir. Her iki bayram gününe namazla başlar ve bayram boyunca tekbir getirilmesini ister. Böylece Müslim eğlenirken dahi Allah'a kul olduğunu unutmaz. İnsani/Beşerî bir faaliyetini dahi Allah'a (celle celaluhu) kulluk şuuruyla yerine getirir. Dünya ve ahiret hayatı arasında denge kurar; ne dünyevi hazlar için ahiret hayatını; ne de ahiret nimetleri için dünyevi hazları ihmal eder. Meşru daire içerisinde, Allah'a kul olduğu bilinciyle fıtri ihtiyaçlarını giderir.

• İslam bayramında yardımlaşma vardır. Ramazan bayramında fıtır sadakası ve zekât;[6] kurban bayramında kurban etini dağıtmak bunun örneklerindendir. Câhilî bayramlarda aslolan eğlence ve israftır. Bu nedenle cahilî bayramlar sınıfsaldır. İsraf ve eğlenceye iştirak edecek ekonomik gücü olanlar bayrama katılır. İslami bayramlar merkeze yardımlaşmayı aldığından zengin veya fakir olduğuna bakmaksızın her insan bayrama katılır. Ayrıca israf ve harcama söz konusu olmadığından ve bayram kutlamaları mescidde veya herkese açık musallâda/namazgâhta yapıldığından; bayram eğlencesine katılmanın bir masrafı yoktur.

Bayram Günlerinde Yapılan Salih Ameller

Bayram gününe/günlerine özel salih ameller vardır. Şer'î bir özür nedeniyle bayram namazı kılınmamış olsa dahi, sırf bayram olduğu için bu ameller yapılır.

A. Bayram İçin Süslenmek

"Ey Âdemoğulları! Her mescid yerinde ziynetlerinizi alın. (Güzelce giyinin, müşrikler gibi çıplak ibadet etmeyin.) Ve yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez. De ki: 'Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kılmıştır?' (Ve yine) de ki: 'O, dünya hayatında iman

5. Buhari, 950

6. Zekâtın Ramazan'da verilmesi zorunlu değildir. Ancak bir gelenek olarak insanlar Ramazanda zekât vermeyi âdet edinmiştir.

edenler içindir. Ahirette ise sadece iman edenleredir.' Böylece bilen bir topluluk için ayetleri detaylı bir şekilde açıklarız."[7]

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Ömer, çarşıda satılmakta olan ipek bir cübbe gördü ve onu alıp Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) getirerek şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü, şu ipek elbiseyi satın alın ve **cuma günleri ile heyetleri kabul ettiğiniz günlerde giyinin; daha güzel bir izlenim verirsiniz!'**

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bu elbiseyi ancak bundan hiçbir nasibi olmayan kimseler giyer.'

Ömer, Allah'ın dilediği kadar bekledi. Daha sonraki günlerde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona ipek bir cübbe gönderdi. Bunun üzerine Ömer cübbeyi alarak Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip, 'Ey Allah'ın Resûlü, siz ipek elbise hakkında, 'Bu elbiseyi ancak bundan hiçbir nasibi olmayan kimseler giyer.' buyurmuştunuz fakat şimdi bana bu cübbeyi gönderdiniz!' deyince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

'Bu cübbeyi satarsın veya bununla bir ihtiyacını giderirsin.' "[8]

Ömer (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram ve resmî heyetler için giyeceği özel bir elbise almasını önermiştir. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu fikrine sessiz kalarak ikrar etmiş; ancak önerdiği elbise ipek olduğundan o muayyen elbiseyi giymeye karşı çıkmıştır. Bu da bayramlar, misafirler (veya özel heyetler) için güzel elbise giyip süslenmenin sünnet olduğunun delilidir. Sahabeden Abdullah ibni Ömer (radıyallahu anh), bayram günü en güzel elbisesini giyerdi.[9]

B. Bayram İçin Gusletmek

Zâzân'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri Alî'ye (radıyallahu anh) gusülden sordu.

O da, 'Diliyorsan hergün yıkan.' dedi.

Adam, 'O gusülden (özel olan ibadet olandan) soruyorum.' dedi.

7. 7/A'râf, 31-32
8. Buhari, 948; Müslim, 2067
9. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 6143

Alî (radiyallahu anh), 'Cuma günü, Arefe Günü, Kurban ve Ramazan/Fıtr bayramı günü diye' cevap verdi."[10]

Abdullah ibni Ömer (radiyallahu anh) bayram için guslederdi.[11]

Daha önce de geçtiği gibi insanların bir araya geldiği yerlerde yıkanmış ve temiz olmak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyesidir. Zira temizlik imandandır; Allah (celle celaluhu) temizdir, temiz olanı sever. Kullarını temiz görmek ister. Buna ek olarak insanların bir araya geldiği günlerde temiz olmak kul hakkına riayettir. Kimsenin bir başkasına eza etme hakkı yoktur.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında insanlar gerek evlerinden gerekse Medine'ye dört mil mesafedeki veya daha uzak bölgelerdeki yerleşim birimlerinden (Avâlî) nöbet usulüyle cuma namazına gelirlerdi. Bunlar namaza üstleri başları toz içinde gelirlerdi. Terledikleri için toz toprak vücutlarına iyice yapışırdı ve bedenlerinden ter kokusu yayılırdı. Bir defasında bunlardan birisi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Ben de orada bulunuyordum. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o şahsa şöyle buyurdu: 'Bari bugün için iyice temizlenseniz, ne kadar iyi olur!' "[12]

C. Tekbir Getirmek

Yüce Allah her iki bayramda Müslimlerin O'nu zikretmesini, hususen tekbir getirmelerini istemiştir.

Ramazan orucunu emrettikten sonra şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. Sizden o aya yetişen oruç tutsun. Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun). Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez. (Bu kolaylaştırma) sayılı günleri tamamlamanız ve **sizi hidayet etmesinden ötürü Allah'ı yüceltip/en büyük olarak bilmeniz ve şükretmeniz içindir."**[13]

10. Es-Sunenu'l Kubrâ, 6124
11. bk. Muvatta, 488; Es-Sunenu'l Kubrâ, 6125
12. Buhari, 902; Müslim, 847
13. 2/Bakara, 185

Ramazanı tamamlandıktan sonra yani son iftarla beraber kişi Allah'ı (celle celalühu) tekbir etmeye başlayabilir. Ramazan Bayramı bitene kadar devam eder.[14]

Kurban bayramıyla ilgili şöyle buyurur:

"Allah'ı sayılı günlerde (Kurban Bayramı'nın 2, 3, ve 4. günlerinde) anın."[15]

Abdullah ibni Abbâs (radiyallahu anh) sayılı günlerin "Kurban Bayramı" günleri olduğunu söylemiştir.[16]

Kurban tekbirlerinin ne zaman başlayacağı ve ne zaman sonlanacağı konusunda Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) bir nas yoktur. Bu konuda en sahih rivayetler Alî ve İbni Mes'ûd'dan (radiyallahu anhum) gelen (kendi görüşleri olan) rivayetlerdir. Buna göre Kurban Bayramı tekbirleri arefe sabah namazında başlar. Kurban Bayramı'nın (mina günleri) sonunda biter.[17]

Şakîk'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî (radiyallahu anh), arefe sabahında sabah namazının akabinde tekbirlere başlardı. Tekbirleri, imam son teşrik gününde namaz kılana kadar da sonlandırmazdı. Sonra ikindi namazından sonra da tekbir getirirdi."[18]

Yahyâ ibni Saîd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs arefe sabahından son teşrik gününün ikindi namazına kadar tekbir getirirdi."[19]

Umeyr ibni Saîd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Mes'ûd bize geldi. Arefe Günü sabah namazından son teşrik gününün ikindi namazına kadar tekbir getiriyordu."[20]

Bu iki bayramda getirilecek tekbirler, yüksek sesle olmalı; evde, işte, çarşıda namazların akabinde tekbir getirilmelidir.

14. İslam örfünde Ramazan Bayramı bir gündür. Bu nedenle ikinci günden itibaren Şevvâl orucu tutulmasına müsaade edilmiştir. Hâliyle Ramazan bayramı tekbiri birinci günle sınırlıdır.
15. 2/Bakara, 203
16. Buhari, Kitâbu'l İydeyn, 11. Bab başlığı, muallak olarak
17. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l İydeyn, 12. Bab başlığı şerhi
18. El-Mustedrek, 1113
19. El-Mustedrek, 1114
20. El-Mustedrek, 1115

Buhârî (rahimehullah) şu eserleri nakleder:

"Minâ Günlerinde ve Arafâta Giderken Tekbir Getirmek

Ömer Minâ'da iken çadırından yüksek sesle tekbir getirir ve mescidde bulunanlar onun sesini duyup tekbir getirmeye başlardı. Daha sonra da çarşı pazardaki ahali tekbir getirirdi. Bu şekilde tekbirler Minâ semalarında dalga dalga yayılırdı. Abdullah ibni Ömer de bugünlerde Minâ'da iken her yerde namazların arkasından, yatağında yatarken, çadırının içinde iken, otururken ve yürürken tekbir getirirdi. Meymûne de Kurban Bayramı gününde tekbir getirirdi. Kadınlar Ebân ibni Osmân ile Ömer ibni Abdulaziz'in arkasında teşrik günlerinin gecelerinde erkeklerle birlikte mescidde tekbir getirirlerdi."[21]

Yalnızca bayram namazı kılınan yerlerde tekbir getirmek, onun dışında tekbirleri terk etmek sünnete aykırıdır. Asr-ı Saadet'te bayram boyunca, her yerde, bireysel ve toplu olarak kadın ve erkek birlikte tekbir getirirdi.

Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) özel bir tekbir sigası varid olmamıştır. Sahabeden muhtelif sigalar varid olmuştur. Bu da aslolanın tekbir getirmek olduğunu, dileyenin dilediği sigayla Allah'ı (celle celaluhu) tekbir edebileceğini gösterir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

D. Özel Bir Sebep Olmadıkça Silah Taşımamak

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) düşmanla karşılaşma tehlikesi olmadığı sürece İslam memleketlerinde bayram günlerinde silah taşımayı yasaklamıştır."[22]

Saîd ibni Cubeyr'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer'in ayağının yan tarafına mızrak saplandığı zaman ben de Minâ'da onun yanındaydım. Ayağı üzengiye yapışıp kalmıştı. Ben inip mızrağın ucunu çıkardım. Daha sonra Haccâc onun ayağına mızrak saplandığını öğrenip ziyaretine geldi ve, 'Bu mızrağı ayağına saplayanı bir bilsek…' deyince İbni Ömer ona şu cevabı verdi:

21. Buhari, Kitabul İydeyn, 12. Bab başlığı
22. İbni Mace, 1314

'Mızrağı ayağıma saplayan sensin!'

Haccâc şaşırdı ve 'Nasıl yani?' dedi.

Abdullah ibni Ömer ona, 'Sen silah taşınmaması gereken ve daha önce hiç taşınmayan bir günde silah taşınmasına müsaade ediyorsun ve Harem bölgesine silah sokulmasına ses çıkarmıyorsun. Hâlbuki daha önce Harem'e silah hiç sokulmazdı.' "[23]

Bugün silah taşımak, başkalarını korkutacağı ve eziyet vereceği için (özellikle kesici aletler) yasaklanmıştır. Ancak düşman tehlikesi söz konusu olursa silah taşınmasında bir beis yoktur.

E. Bayramlaşmak

Bayram günü karşılaşanların birbirini tebrik etmesi, kutlaması, birbirine duacı olması güzel şeylerdendir. "Allah bizden ve sizden (amellerimizi) kabul etsin.", "Bayramınız mübarek olsun.", "Hayırlı bayramlar" gibi cümleler; kalpleri birbirine ısındıran, insanların birbirine güzel söz söylemesi babındandır. Allah (celle celaluhu) şöyle buyurur:

"İnsanlara güzel söz söyleyin."[24]

Ayrıca bu, insanların birbiri için dua etmesi babındandır. İslam dua etmeyi teşvik etmiştir.[25]

---

23. Buhari, 966

24. bk. 2/Bakara, 83

25. Bir grup âlim bu konuyu bir örf olarak değil de ibadet olarak değerlendirmiştir. Hâliyle bu tür cümlelerin meşru olup olmadığını tartışmaya açmışlardır. Hiç şüphesiz din hususunda hassasiyet güzeldir. Ancak insanların bayramlaşması muamelat babındandır ve muamelatta aslolan İslam yasaklamadığı müddetçe; örfün ve alışkanlıkların geçerli olmasıdır.

Özellikle "Allah bizden ve sizden (amellerimizi) kabul etsin." cümlesine dair farklı rivayetler varid olmuştur.

• Vâsile ibni Eska (radıyallahu anh) Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) bu cümleyi söylediğini Nebi'nin de (sallallahu aleyhi ve sellem) ona icabet ettiğini nakletmiştir. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 6294) Bu rivayet zayıftır. Senedinde Muhammed ibni İbrâhîm Eş-Şâmî vardır. Zehebî bu şahsın yalancılıkla muttehem olduğunu söylemiştir. (bk. El-Muhezzeb fî İhtisâri's Suneni'l Kebîr, 5594) Hâfız İbni Hacer de hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. (bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l İydeyn, 3. Bab başlığı şerhi)

• Ubâde ibni Sâmit (radıyallahu anh), Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) bu cümleyi sorduklarını, onun da (sallallahu aleyhi ve sellem), "Bu Ehl-i Kitab'ın fiilidir." (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 6297) dediğini ve bunu kerih gördüğünü aktarır. Zehebî (rahimehullah) bu rivayette inkita/kopukluk olduğunu söyler. (bk. El-Muhezzeb fî İhtisâri's Suneni'l Kebîr, 5596) Buhârî (rahimehullah) hadisin ravilerinden Abdulhalik ibni Zeyd'in "munkeru'l hadîs" olduğunu söyler.

• Hâfız İbni Hacer der ki: "Muhamiliyat'ta hasen isnadla şu bize rivayet olundu: 'Allah Resûlü'nün

Bayram Namazının Kılınması

A. Bayram Namazının Hükmü

Bayram namazının kılındığı yerlerde bayram namazına iştirak etmek zorunlu olur. Zira bayram namazı, râcih olan görüşe göre farzdır.

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram namazını hiç terk etmemiştir. Ondan sonra Râşid Halifeler de bayram namazını terk etmemiştir.

• Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı kılmasalar dahi, tüm Müslimlerin bayram alanında hazır bulunmasını emretmiştir.

Ummu Atiyye'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bayram günlerinde hayızlı kadınlarla, yeni ergenlik çağına girmiş kızları dışarı çıkarmamız emredildi. Onlar, Müslimlerin cemaatine ve dualarına iştirak ederlerdi. Yalnız hayızlı kadınlar namazgâhlardan uzak dururlardı. Bir kadın Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ey Allah'ın Elçisi! Bazılarımızın cilbâbı yok.' diyerek (bayramlara iştiraklerinin nasıl sağlanacağını) sordu.

---

ashabı bayram günü karşılaşınca 'Allah bizden ve sizden (amellerimizi) kabul etsin.' derlerdi.' " (Fethu'l Bârî, Kitâbu'l İydeyn, 3. Bab başlığı şerhi)

• Ömer ibni Abdulaziz'in (rahimehullah) azadlı kölesi Edhem şöyle der: "Ömer ibni Abdulaziz'e bayramlarda 'Allah bizden ve sizden (amellerimizi) kabul etsin.' derdik. Bize karşılık verir, (bu sözümüzü) inkâr etmezdi." (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 6296)

Bu söz İmam Mâlik'e (rahimehullah) sorulmuş; o da, "Bu yapılagelen bir uygulamadır." demiştir. (bk. El-Muğnî, 2/296, 1440. Mesele)

İmam Ahmed (rahimehullah) Ebû Umâme'den nakledilen rivayetin isnadına "ceyyid" yani sahih demiştir. (bk. El-Muğnî, 2/296, 1440. Mesele)

"İbni Teymiyye'ye, 'Bayramda tebrik etmenin ve insanların dillerinde bir âdet hâline gelen, 'Bayramın mübarek olsun.' veya benzeri sözlerin şeriatta bir aslı var mıdır? Eğer şeriatta bunun bir aslı varsa, bayram tebriği için ne denmelidir? Bize fetva veriniz…' diye soruldu.

O, şöyle cevap verdi: 'Bayram günü, bayram namazından sonra karşılaştıkları zaman insanların birbirlerine, 'Allah bizden ve sizden kabul buyursun.' gibi sözler söyleyip tebrik etmeleri hususuna gelince, bir grup sahabiden böyle yaptıklarına dair rivayetler gelmiştir. İmam Ahmed ve başka imamlar buna ruhsat vermişlerdir. Ancak İmam Ahmed, 'Biz önce davranıp bayram tebriği yapmayız. Biri önce davranır ve bayramımızı tebrik ederse buna cevap veririz. Çünkü selama karşılık vermek vaciptir. Bayram tebriğinde önce davranmak ise ne emredilmiş bir sünnettir ne de nehyedilen bir şeydir. Her kim bunu yaparsa (selefte) bunun örnekleri vardır. Her kim bunu terk ederse (selefte) bunun da örnekleri vardır.' " (Mecmûu'l Fetâvâ, 24/253)

Allah (azze ve celle) en doğrusunu bilir, bu konu örf/âdet babından olduğundan bu tartışma da isabetli değildir.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'O zaman, arkadaşı ona kendi cilbabını giydirsin.' "[26]

Namaz kılmayan; hayızlı kadınların namaza çıkmasını istemesi ve elbisesi olmayanın elbise ödünç almasını emretmesi, bayram namazının farziyetine delildir.

• Cuma ile bayram aynı güne denk gelirse; bayramı kılan cumayı kılmayabilir. Şayet bayram farz olmasa cumanın yerine geçmezdi.

Ebû Ubeyd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Affân ile (bayramda) hazır bulundum. O gün cuma günü idi. Hutbeden önce namaz kıldırdı, sonra hutbe vererek, 'Ey insanlar! Şüphesiz bugün sizin için iki bayramın bir arada olduğu bir gündür. Avâlî ahalisinden her kim cumayı beklemeyi arzu ederse beklesin. Kim de dönmeyi arzu ederse ona izin verdim.' dedi."[27]

İyâs ibni Ebî Remle Eş-Şâmî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâviye ibni Ebî Sufyân'ın yanındaydım. Zeyd ibni Erkam'a şöyle soruyordu: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikteyken bayram gününün cumaya rast geldiği oldu mu?'

O da, 'Evet dedi.

'Peki nasıl yaptı?' diye sordum.

'Bayram namazını kıldı, cuma için ruhsat verip isteyen kılsın.' buyurdu.' dedi."[28]

Atâ' ibni Ebî Rebâh'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cumaya rastlayan bir bayram gününde İbni Zubeyr bize günün başında bayram namazını kıldırdı. Sonra biz cuma vaktinde cuma kılmak için mescide gittik fakat İbni Zubeyr yanımıza gelmedi biz de ayrı ayrı kıldık.

26. Buhari, 351; Müslim, 890
27. Buhari, 5572
28. Ebu Davud, 1070; Nesai, 1591

O vakit İbni Abbâs Tâif'te idi. Gelince durumu kendisine anlattık. O da, 'Sünnete uygun davranmış.' dedi."[29]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İşte şu günümüzde iki bayram bir araya geldi. İsteyene bayram namazı yeter, cumayı kılmayabilir. Ama biz her ikisini de kılacağız."[30]

29. Ebu Davud, 1071

30. Ebu Davud, 1073; Cumhur-u ulema beş vakit namazın farz olduğunu, bunun dışındakilerin nafile olduğunu bildiren rivayetlerle, bayram namazına sünnet demiştir.

Talha ibni Ubeydullah'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Necidlilerden saçı başı dağınık bir adam, Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi. Sesinin mırıltısı duyuluyor, ancak ne dediği anlaşılmıyordu. Yaklaştı, nihayet bir de baktık ki İslam hakkında soru soruyor. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Bir gün ve gecede beş vakit namaz.'

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan namaz var mıdır?' diye sordu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır. Ancak dilersen nafile olarak yaparsın.' buyurdu.

Daha sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Ramazan'da oruç tutmak.' dedi.

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan oruç var mıdır?' diye sordu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), 'Hayır. Ancak dilersen nafile olarak verirsin.' buyurdu.

Adam, 'Vallahi bunlardan ne fazla ne de eksik yaparım.' diyerek döndü ve gitti.

Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Doğru söylediyse kurtuldu.' " (Buhari, 46; Müslim, 11)

Bu istidlale şöyle cevap verilmiştir:

Bu hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) **günlük namazların** beş vakit olduğunu belirtmiştir. Bir gün ve gecede farz olan beş vakit namaz vardır. Günlük kılınan namazlardan bu beş vaktin dışındakiler (kuşluk, revâtib sünnetler, abdest namazı, tahiyyetu'l mescid namazı vb.) nafiledir. Bayram namazı günlük namazlardan değildir. Cuma, istiska (yağmur namazı), husuf/kusuf (Güneş/Ay tutulması) namazı gibi; özel münasebetle kılınan namazlardandır. Hâliyle hükmü genel delillerden değil, konuyla ilgili özel delillerden istinbat edilmelidir. Konuya dair özel deliller de bu namazın farz olduğuna delalet etmiştir.

Bir grup âlim beş vakit namazın farz olduğunu bildiren bu hadisten sonra, yeni farzların belirlendiğini, bayram namazının da bu kısımdan olduğunu belirtmişlerdir. Ki bu hadisten sonra hac farz kılınmıştır. Bu da bu vb. hadislerin tüm farzları kapsamadığını gösterir.

Derim ki: bu istidlal günlük namazların dışında kalanlar için yerindedir. Ancak gün ve gecede tekrar eden namazlar için bu istidlali kullanmak yerinde değildir. Zira Zâhirîler (bk. El-Muhallâ, 3/277, 531. Mesele) ve Şevkânî (rahimahullah) (bk. Neylu'l Evtâr, 963 No.lu hadis şerhi) bu istidlali kullanarak; tahiyyetu'l mescid namazı gibi namazların vacip olduğunu söylemişlerdir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) açıkça günlük farz namazların beş vakit olduğunu belirtmiş, beş vaktin dışında kalanların tatavvu/nafile olduğunu söylemiştir. Günlük namazlardan birinin altıncı farz/vacip olduğunu söylemek doğru olmasa gerektir.

Bir grup âlim beş vakit namazın farz olduğunu söyleyen rivayetin "mefhûmu'l aded" babından olduğunu, sayı bildiren rivayetlerin mefhumunun hüccet olmadığını söylerler. (bk. Subulu's Selâm, 2/67) Ancak bu yerinde bir istidlal değildir. Usulcülerin tahkikine göre sayıda aslolan mefhumunun muteber olmasıdır. Ancak bir karine gelir ve kastedilenin adet/sayı değil çokluk olduğunu gösterirse, o takdirde sayının mefhumu olmayabilir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

B. Bayram Namazına Gelirken Yapılacak Sünnetler

• Ramazan'da yemek yedikten sonra, kurbanda yemek yemeden namaza çıkılır.

Bureyde ibni Husayb'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan Bayramı günü bir şey yemeden namaza çıkmaz, Kurban Bayramı'nda ise namaz kılıncaya kadar bir şey yemezdi."[31]

Bunun hikmeti Kurban Bayramı'nda namazdan sonra kesilen kurban etinden yemektir.[32]

• Farklı yollardan bayrama gitmek/dönmek

Câbir ibni Abdullah'tan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram günlerinde musallâ gidiş ve dönüşü farklı yollardan olurdu."[33]

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram günleri namazgâha bir yoldan giderse başka bir yoldan gelirdi."[34]

31. Tirmizi, 542; İbni Mace, 1756

32. bk. Darimi, 1641

33. Buhari, 986

34. Tirmizi, 541; Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu davranışının hikmetine dair, İslam âlimleri birçok görüş beyan etmiştir. Bunlardan bazısı şunlardır:

"Âlimler yolu değiştirmenin neden mustehâb olduğu konusunda konuşmuşlardır. Bu konuda farklı pek çok görüş vardır. Çoğu görüş kavi/kuvvetli görüşler değildir.

• Abdurrahman ibni Abdullah ibni Ömer babasından, o da Nâfi'den, o da İbni Ömer'den şunu rivayet etmiştir:'

'Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yoldan gider, başka bir yoldan dönerdi. Bunu insanlar yolda yayılsınlar/ittisa' etsinler diye yaptı.' Hadisin ravilerinden Abdurrahman gerçekten zayıf bir ravidir.

Yolda ittisa'dan kasıt Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk yolda izdihamdan korkmasıdır. Bu, hadisin anlamı için söylenilen bir görüştür.

• 'İki yola şahitlik etmek için böyle yapmıştır.' denilmiştir.

• Yine, 'Her iki yolda bulunan dilencilere tasaddukta bulunmak için bunu yapmıştır.' denilmiştir.

• Yine 'Müslimlerin selam ve sevgileri (artması) için yolda birbirleri ile karşılaşmalarını çoğaltmak amacı ile bunu yapmıştır.' denilmiştir.

• Aynı şekilde 'Durumların değişmesi hâlinde rıza ve mağfirete olan umutları artsın.' diye böyle yapmıştır. 'Çünkü Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bayrama şahitlik eden insanların bağışlanmış olarak çıkmasını umardı.' denmiştir

• 'En uzun yoldan gider kısa olanından ise dönerdi. Namaza giderken adımları çoğalsın.' diye bunu yapardı denmiştir. Bu görüş Şafiilerden pek çok âlimin tercih ettiği bir görüştür.

C. Namazı Musallâda (Açık Alanda) Kılmak

Okuduğumuz tüm rivayetlerde görüleceği gibi; aslolan bayram namazının açık alanda (musallâda) kılınmasıdır.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan ve Kurban bayramlarında namaz için musallâya giderdi. Onun bayramlarda ilk yaptığı şey namazı kılmak olurdu. Namaz bittikten sonra ayağa kalkıp insanlara döner ve onlara öğütler verir, tavsiyelerde bulunur ve bazı emirler verirdi. İnsanlar da saflar hâlinde oturup onu dinlerdi. Hatta askerî birlikler gönderecekse buradan gönderir veya vermek istediği talimatlar/emirler varsa verir ve sonra giderdi."[35]

Bu sünnetin iki istisnası vardır:

• Cana, mala zarar gelecek bir durum söz konusu olur veya insanları zora sokacak yağmur, rüzgâr vb. bir durum olursa mescidde namaz kılınır.

Ebû Hureyre'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir bayram günü Medine'ye yağmur yağmıştı. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabına bayram namazını mescidde kıldırdı."[36]

• Mekke'de namaz Mescid-i Harâm'da kılınır. Zira ilk asırdan bu yana uygulama bu yönde olmuştur.

Bu konuda bunun aksine bir hadis rivayet edilmiştir; Suleymân İbni Erkam Zuhrî'den, o da İbni Museyyeb'den, o da Ebû Hureyre'den:

'Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ve Osmân bayram namazına çıktıkları zaman dönerlerken geldikleri yoldan daha uzun bir yoldan dönerlerdi.'

Hadisin ravisi Suleymân ibn Erkam metrûktur. Bu isnad ile bu hadisin bir aslı yoktur. Aslı olmuş olduğu düşünülse bile bunun bayram namazına giderken en kısa yoldan gidilmesi gerektiği şeklinde anlaşılması mümkündür. Çünkü eğer imam ise namaza giden, insanlar onun daha fazla beklemesinler diye, eğer Me'mûm ise namazının tümünü veya bir kısmını kaçırmasın diye ya da namazına imama tabi olabileceği bir yerde başlasın diye anlaşılabilir. Zaten bu nedenle namaza erken gelmek meşru kılınmıştır. Tâ ki imama yakın olunsun diye. Namazdan dönen kimse için böyle bir durum söz konusu değildir. Dilediği yerde yürüyebilir, en uzun yoldan yürüyebilir, yolda bir ihtiyacı için veya insanlarla karşılaşmak için, onlara selam vermek için, onlara dua etmek için veya bunun benzeri bir maslahatı için de durabilir." (bk. Fethu'l Bârî, 986 No.lu hadis şerhi)

35. Buhari, 956; Müslim, 889

36. Ebu Davud, 1160; İbni Mace, 1313; Hadisi rivayet eden Ebû Dâvud (rahimehullah) sükût ederek, hadisin kendi yanında sahih olduğunu ima etmiştir. Ancak hadisin isnadında Îsâ ibni Abdula'lâ vardır: bu ravi, hakkında bilgi sahibi olunmayan meçhul bir ravidir. Bu sebeple hadisçiler hadise "münker" demiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 1160 No.lu hadis şerhi)

D. Bayram Namazı Nasıl Kılınır?

• Bayram namazı için ezan ve kamet yoktur.

Abdullah ibni Abbâs ile Câbir ibni Abdullah'dan (radiyallahu anhum) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ne Ramazan Bayramı namazı ne de Kurban Bayramı namazı için ezan okunurdu."[37]

Câbir ibni Semure'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir değil, iki değil, pek çok defa Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bayram namazlarını ezan ve kamet okunmaksızın kıldım."[38]

• Musallâya (veya mescide) gelenler revâtib bir sünnet kılmazlar. Yalnızca bayram sünneti olan teşrik tekbirlerini getirirler.

Abdullah ibni Abbâs'ın (radiyallahu anh) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan Bayramı günü iki rekât namaz kıldı. Bu iki rekâtın ne öncesinde ne de sonrasında namaz kıldı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde hanımların namaz kıldığı yere geldi ve onlara sadaka vermelerini emretti. Bu emri üzerine kadınlar derhal yüzüklerini ve gerdanlıklarını Bilâl'in kucağına atmaya başladılar."[39]

• İmamla birlikte bayram namazının iki rekâtı kılınır.

• İlk rekâtta yedi tekbir getirilir, sonra Kur'ân okunur. İkinci rekâtta beş tekbir getirilir sonra Kur'ân okunur.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarında birinci rekâtta (fazla olarak) yedi tekbir ikinci rekâtta ise beş tekbir alırdı."[40]

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs'tan (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

37. Buhari, 960; Müslim, 886
38. Müslim, 887; Tirmizi, 532
39. Buhari, 964; Müslim, 884
40. Ebu Davud, 1149; İbni Mace, 1280

"Ramazan Bayramı namazında tekbir birinci rekâtta yedi ikinci rekâtta beştir. Her ikisinde de kıraat tekbirlerden sonradır."[41]

• Tekbir aralarında Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bir şey okuduğuna dair rivayet yoktur. Bazı sahabilerin tekbir aralarında Allah'ı (celle celaluhu) zikrettiği,[42] kiminden yalnızca tekbir getirdiği nakledilmiştir. Bu da konuda genişlik olduğunu göstermektir.

• Her tekbirle beraber elini kaldırmak da terk etmek de caizdir. El kaldırma Ömer'den (radiyallahu anh) nakledilmiştir.[43]

• Tekbirleri getirdikten sonra Fâtiha Suresi ve zamm/ek bir sure okur. Kıraat sesli olur.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sureleri okurdu:

"Ömer ibni'l Hattâb (radiyallahu anh), Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Kurban Bayramı namazı ile Ramazan Bayramı namazında ne okuduğunu Ebû Vâkid'e (radiyallahu anh) sormuş. O da, 'Kâf Suresi ile Kamer Suresi'ni okurdu.' demiştir."[44]

İbni Abbâs'tan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarında; A'lâ ve Ğaşiye surelerini okurdu."[45]

• Bayram namazı kılındıktan sonra hutbe okunur. Hutbeyi namazın önüne almak sünnete aykırıdır.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan ve Kurban bayramlarında namaz için musallâya giderdi. Onun bayramlarda ilk yaptığı şey namazı kılmak olurdu. Namaz bittikten sonra ayağa kalkıp insanlara döner ve onlara öğütler verir, tavsiyelerde bulunur ve bazı emirler verirdi. İnsanlar da saflar hâlinde oturup onu dinlerdi. Hatta askerî birlik gönderecekse buradan gönderir veya vermek istediği talimatlar/emirler varsa verir ve sonra giderdi.

41. Ebu Davud, 1151
42. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, 6187
43. Es-Sunenu'l Kubrâ, 6189
44. Müslim, 891
45. İbni Mace, 1283

Ben Mervân ibni Hakem'in Medine valisi olduğu günlerde onunla da bir Ramazan veya Kurban bayramı namazı için musallâya çıktım. Zaten onun zamanına kadar insanlar Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemindeki bu uygulamayı devam ettirmişlerdi. Fakat namaz kılacağımız yere vardığımızda ne göreyim; bir minber… Bu minberi Kesîr ibni Salt yapmıştı. Bu şaşkınlığım henüz geçmemişti ki Mervân'ın daha bayram namazını kılmadan önce minbere çıkmaya yeltendiğini gördüm. Bunun üzerine hemen elbisesinden tutup onu geri çektim. Fakat o direnip elimden kurtuldu ve çıkıp namaz kılmadan önce hutbe irad etmeye başladı. Ben de ona, 'Vallahi, siz Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanındaki uygulamayı değiştirdiniz!' dedim. Bunun üzerine aramızda şöyle bir konuşma geçti.

O, 'Ebû Saîd, senin bildiğin o uygulamanın artık bir geçerliliği kalmadı.' dedi.

Ben de 'Allah'a yemin ederim ki: benim bildiğim bu uygulama hiç bilmediğim şu uygulamanızdan çok daha hayırlıdır.' dedim.

Bunun üzerine bana 'Fakat halk namazdan sonra oturup bizi beklemiyor ki, dağılıp gidiyorlar. Ben de bu yüzden hutbeyi namazın önüne aldım!' dedi."[46]

- Hutbeyi dinlemek bir zorunluluk değildir; sünnettir.

Abdullah ibni Saîd'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte bayram namazında bulundum. Namazı bitirince şöyle buyurdu: 'Biz hutbe okuyacağız, hutbeyi dinlemek isteyen otursun dinlesin. Gitmek isteyenler de gitsinler.' "[47]

E. Bayram Namazının Vakti

Bayram namazının vakti kuşluk namazının vaktidir. Güneş doğduktan ve bir mızrak boyu yükseldikten (yaklaşık yarım saat) sonra bayram namazı kılınabilir. Son vakti öğle namazı vakti girinceye kadardır.

Yezîd ibni Humeyr Er-Rahabî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

46. Buhari, 956
47. Ebu Davud, 1155; Nesai, 1570

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) dostu Abdullah ibni Busr cemaatle birlikte Ramazan veya Kurban Bayramı günü namazgâha çıkmıştı. İmamın namaza geç gelmesini yadırgadı ve 'Biz bu vakitte namazı bitirmiş olurduk. Bayram namazının vakti kuşluk namazının kılındığı kuşluk vaktidir.' dedi."[48]

Bayram Namazının Vaktini Kaçırmak

Bayram namazının vaktini kaçırmanın çeşitli suretleri vardır:

- **Toplu olarak bayramı kaçırmak**

İslam toplumunun bir özür nedeniyle topluca bayramı kaçırmasıdır. Bunun bir örneği Asr-ı Saadet'te yaşanmıştır.

Ebû Umeyr ibni Enes ibni Mâlik'ten (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Ensâr'dan olan ashabından amcalarım, bana aktararak dediler ki: 'Şevvâl ayının hilali bulutlu olduğu için görülmedi. Bu sebeple oruçlu olarak sabahladık. O gün akşama doğru, bir cemaat gelerek, dün akşam hilali gördüklerine dair Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında şahitlik ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabilerine oruçlarını bozmalarını ve yarın bayram namazına çıkmalarını emretti.' "[49]

Şayet o günün bayram olduğunu öğle namazından önce öğrenirlerse; bayram namazı vakti olduğundan bayram namazını kılarlar. Şayet öğleden sonra öğrenirlerse -yukarıdaki hadiste olduğu gibi- orucu bozar, ertesi gün bayram namazı kılarlar.

- **Bireyin bayram namazını kaçırması**

Şayet birey şer'i bir özür nedeniyle namazı kaçırırsa (unutmak, uykuda kalmak, namaza yetişememek vb.) kaçırdığı bayram namazı yerine iki rekât namaz kılar. Şayet bir cemaat oluşturabiliyorsa cemaatle kılarlar, cemaat yoksa münferit olarak iki rekât kılar.

Buhârî (rahimehullah) şöyle nakleder:

"Enes ibni Mâlik (Basra'ya iki fersah uzaklıktaki) Zâviye denen yerleşim biriminde bulunan evinde iken kölesi İbnu Ebî Utbe'ye ailesini ve çocuk-

48. Ebu Davud, 1135; İbni Mace, 1317
49. Ebu Davud, 1157; Nesai, 1557; İbni Mace, 1653

larını toplamasını emrederdi ve herkes toplandıktan sonra şehirdekilerin namaz kılıp tekbir getirdiği gibi namaz kıldırırdı.

İkrime şöyle demiştir: 'Sevâd halkı bayram günlerinde toplanır ve imamın yaptığı gibi iki rekât namaz kılardı.'

Atâ' şöyle demiştir: 'Bir kimse bayram namazını kaçıracak olursa iki rekât namaz kılar.' "[50] [51]

Şayet şer'i bir özür olmaksızın kasıtlı olarak namazı terk etmişse onu kılamaz. Zira şeriat kasıtlı terk edilen namazın yerine tevbe dışında bir kefaret kılmamıştır.[52]

F. Cuma ve Bayramın Aynı Güne Denk Gelmesi

Cuma ve bayram aynı güne denk gelirse; imam isterse bayram namazını da cuma namazını da kıldırır. Dilerse yalnızca bayram namazını kıldırmakla yetinir; o gün cuma kılınmaz.

İyâs ibni Ebî Remle Eş-Şâmî'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâviye ibni Ebî Sufyân'ın yanındaydım. Zeyd ibni Erkam'a şöyle soruyordu, 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte iken bayram gününün cumaya rast geldiği oldu mu?'

O da, 'Evet.' dedi.

'Peki nasıl yaptı?' diye sordum.

' 'Bayram namazını kıldı cuma için ruhsat verip isteyen kılsın.' buyurdu.' dedi."[53]

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

50. Buhari, Kitâbu'l İydeyn, 25. Bab başlığı, muallak olarak

51. Namazı kaçıran ve münferit olarak kılanın nasıl kılacağına dair Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) bir nas yoktur. Sahabe kendi içtihadlarıyla görüş beyan etmiş, onlardan sonra gelen âlimler onların görüşlerini alarak ihtilaf etmişlerdir. Kimi âlimler İbni Mes'ûd'un (radiyallahu anh) fetvasına dayanarak bayramı kaçıran 4 rekât nafile kılar demişlerdir. (Saîd ibni Mansûr sahih isnadla nakletmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 987 No.lu hadis şerhi))

52. Bilerek namazın terkine dair bk. 1/468

53. Ebu Davud, 1070; İbni Mâce, 1310

"İşte şu günümüzde iki bayram bir araya geldi. İsteyene bayram namazı yeter, cumayı kılmayabilir. Ama biz her ikisini de kılacağız." [54]

Atâ' ibni Ebî Rebâh'tan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cumaya rastlayan bir bayram gününde İbni Zubeyr bize günün başında bayram namazını kıldırdı. Sonra biz cuma vaktinde cuma kılmak için mescide gittik, fakat İbni Zubeyr yanımıza gelmedi biz de ayrı ayrı kıldık. O vakit İbni Abbâs Tâif'te idi. Gelince durumu kendisine anlattık. O da, 'Sünnete uygun davranmış.' dedi." [55]

İmam bayram namazıyla yetinirse; o gün cuma kılınmaz. Abdullah ibni Zubeyr bayram kıldırdığı için cuma kılmamış, sahabeden kimse inkâr etmemiştir. İbni Abbâs (radiyallahu anh) bunun sünnet olduğunu belirtmiştir.

Şayet imam cuma namazını kıldırırsa, cumaya katılmak zorunlu olmaz. Dileyen katılır dileyen katılmaz.

Ebû Ubeyd'den (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sonra Osmân ibni Affân ile(bayramda) hazır bulundum. O gün cuma günü idi. Hutbeden önce namaz kıldırdı, sonra hutbe vererek, 'Ey insanlar! Şüphesiz bugün sizin için iki bayramın bir arada olduğu bir gündür. Avâlî ahalisinden her kim cumayı beklemeyi arzu ederse beklesin. Kim de dönmeyi arzu ederse ona izin verdim.' dedi." [56]

Bayram namazı kılındığı için cuma namazı kılınmayacaksa, o gün öğle namazı kılınır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir. [57]

54. Ebu Davud, 1073; İbni Mâce, 1311

55. Ebu Davud, 1071

56. Buhari, 5572

57. Bayram namazının cumayı düşürdüğü hem Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinde hem de sahabenin uygulamasında varid olmuştur. Bilindiği gibi cumanın düştüğü yerde öğle namazı kılınır. Yukarıdaki rivayetlerin **zahirinde** Abdullah ibni Zubeyr (radiyallahu anh) öğle namazını kılmamıştır. Buna dayanarak bazı ilim adamları bayramın cumaya denk geldiği gün; bayramın cuma namazını ve öğleyi düşüreceğini söylemişlerdir. Ancak rivayet dikkatle incelendiğinde o gün insanların cuma yerine öğle kıldığı anlaşılacaktır. Zira Atâ' (rahimehullah), cuma olarak namaz kıldıklarını söylemiştir. Cuma namazı münferit kılınmayacağına göre; burada kasıt öğle namazıdır. Kaldı ki İbnu Zubeyr'in (radiyallahu anh) cemaatle öğleyi kıldırmaması evde kılmadığı anlamını taşımaz. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; ihtiyat babından öğlen namazının kılınması gerekir. Zira cumanın kılınmadığı yerlerde o vaktin farzı öğle namazıdır. Kat'î delillerle sorumlu olduğumuz öğle namazı ihtimalli delillerle düşmez.

HUSUF VE KÜSUF NAMAZI BABI

Güneş ve Ayla İlgili Doğru İnançlar

- Ay ve Güneş, Allah'ın Yarattıklarındandır ve O'nun (celle celaluhu) Ayetlerinden Bir Ayettir
- Her İkisi de Yüce Allah'a Kuldur ve O'nun Emriyle Hareket Etmektedir
- Allah (celle celaluhu) Bu İki Ayeti O'nun Yüceliğine Alamet Olsun Diye Yaratmış ce İnsanların Hizmetine Sunmuştur
- Bu İki Ayet Kurulmuş Bir Saat Gibi İşler ve Kendileri İçin Belirlenen Mecrada/Yörüngede Akıp Giderler
- Güneş ve Ay Tutulması da Yüce Allah'ın İzni ve İradesine Bağlı, O Muhteşem İşleyişin Bir Parçası Olarak Gerçekleşir
- Güneş ve Ay Hiç Kimsenin Ne Ölümü Ne de Hayatı Dolayısıyla Tutulur

Tutulma Ânında Yapılacaklar

- Kabir Azabından Allah'a Sığınılır
- Zikir ve İstiğfarla Allah'a Yönelinir
- Namaz Kılınır
- Sadaka Verilir
- Köle Azat Edilir

Güneş veya Ay Tutulması Namazının Özellikleri

- Ezanı Yoktur, Nidası Vardır
- Namazı İki Rekâttır
- Her Rekâtta İki Defa Rükû, İki Defa Kıraat Bulunur
- Kıraat Cehridir/Açıktandır
- Kıraat Uzun Tutulur
- Tedrici Olarak Namaz Kısalır
- Namazdan Sonra Hutbe Verilir

HUSUF VE KÜSUF NAMAZI BABI

(Ay ve Güneş Tutulması)

Ay ve Güneş, Allah'ın yarattıklarındandır ve O'nun (celle celaluhu) ayetlerinden bir ayettir:

"Geceyi, gündüzü, Güneş'i ve Ay'ı yaratan O'dur. Her biri (belirlenmiş) bir yörüngede akıp gitmektedir." [1]

"Gece, gündüz, Güneş ve Ay O'nun ayetlerindendir. Güneş'e de secde etmeyin, Ay'a da ... Şayet yalnızca O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin." [2]

Her ikisi de Yüce Allah'a kuldur ve O'nun emriyle hareket etmektedir:

"Allah O'dur ki; gökleri direksiz bir şekilde yükseltti. Siz onu görmektesiniz. Sonra arşa istiva etti. Güneş'e ve Ay'a boyun eğdirip emrine amade kıldı. Her biri belirlenmiş bir süreye kadar (bir yörüngede) akıp gider. Her işi çekip çevirir, idare eder. Rabbinizle karşılaşacağınıza yakinen inanın diye (Allah,) ayetlerini detaylı bir biçimde açıklar." [3]

"Görmedin mi? Göklerde ve yerde olanlar, Güneş, Ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların çoğu Allah'a secde etmektedir. Birçoğuna da azap hak

1. 21/Enbiyâ, 33
2. 41/Fussilet, 37
3. 13/Ra'd, 2

olmuştur. Allah'ın değer vermeyip aşağıladığını, değerli kılacak kimse yoktur. Şüphesiz ki Allah, dilediğini yapar." [4]

Allah (celle celaluhu) bu iki ayeti O'nun yüceliğine alamet olsun diye yaratmış ve insanların hizmetine sunmuştur. İnsanlar bu iki ayetin sayesinde günlerin/ayların hesabını bilir ve içinde yaşadıkları mekânı aydınlatırlar:

"Güneş'i aydınlatıcı, Ay'ı ise aydınlık kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a duraklar belirleyen O'dur. Allah bunu (varlığına, birliğine ve kudretine alamet olsun diye) hak ile yaratmıştır. Bilen bir topluluk için ayetlerini detaylı bir şekilde açıklar." [5]

"(Karanlıklar içinden) sabahı yarıp çıkaran (da O'dur). Geceyi (içinde dinlenip, rahatlayacağınız) bir sükûnet, Güneş'i ve Ay'ı bir hesaplama ölçüsü kıldı. Bu, (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (her şeyi bilen) El-Alîm'in takdiridir." [6]

Bu iki ayet kurulmuş bir saat gibi işler ve kendileri için belirlenen mecrada/yörüngede akıp giderler:

"Güneş, kendisi için belirlenmiş, karar kılacağı yere doğru akmaktadır. Bu (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz ve (her şeyi bilen) El-Alîm (olan Allah'ın) takdiridir. Ay için durup konaklayacağı menziller var ettik. Sonunda kurumuş bir hurma dalı (gibi ince yay) şeklini alır. Ne Güneş'in Ay'a yetişmesi gerekir ne de gecenin gündüzün önüne geçmesi mümkün olur. Hepsi bir yörüngede yüzmektelerdir." [7]

Güneş ve Ay tutulması da Yüce Allah'ın izni ve iradesine bağlı, o muhteşem işleyişin bir parçası olarak gerçekleşir.

"İlk ve Ortaçağ'da yer merkezli Batlamyus sistemi hâkim olduğundan Ay ve Güneş tutulması olaylarının açıklanması bu sisteme göre yapılmıştır; günümüzde ise Güneş merkezli sisteme göre açıklanmaktadır. Fakat her iki sistemde de Ay tutulmasında yerkürenin Ay ile Güneş arasına, Güneş

4. 22/Hac, 18
5. 10/Yûnus, 5
6. 6/En'âm, 96
7. 36/Yâsîn, 38-40

tutulmasında ise ayın yerküre ile güneş arasına girdiği kabul edildiğinden sonuç değişmemektedir.

Ay tutulmasında Ay ile Güneş arasına yerkürenin girmesiyle ayın güneşten aldığı ışık engellenmiş olur. Diğer bir ifadeyle Ay tutulmasında Ay, yerkürenin gölge konisine girer ve Güneş'ten aldığı ışığa mani olur."[8]

"Güneş tutulmasına (küsuf) gelince bu olay, yerküre ile Güneş arasına Ay'ın girmesi ve Güneş'in ışığına engel olması neticesinde meydana gelir. Ancak ayın görüş açısı Güneş'inkine oranla az bir farkla küçük olduğundan Ay, Güneşi hiçbir zaman tam olarak örtmez. Hatta Ay, Güneş ve yerkürenin merkezleri aynı doğru çizgi üzerinde bulunduğu zamanda bile güneş tam olarak örtülmez ve kenarından parlak bir kısım dışarıda kalır. Bu görünen kısma 'korona' veya 'taç' adı verilir."[9]

Ay ve Güneş'e Dair Cahiliye Anlayışı

Cahiliye ehli Güneş ve Ay konusunda Allah'ın (celle celâluhu) sınırlarını çiğnemiştir. Güneş ve Ay'ı Allah'ın varlığına ve birliğine delil birer ayet görmek yerine ilah olarak görmüş ve bu iki varlığa tapmıştır.

"Gece, gündüz, Güneş ve Ay O'nun ayetlerindendir. Güneş'e de secde etmeyin, Ay'a da ... Şayet yalnızca O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin."[10]

İbrâhîm'in (aleyhisselam) kavmi de başta Ay ve Güneş olmak üzere, semayı süsleyen ve her biri Yüce Allah'ın kulu olan gök cisimlerine tapmıştır. İbrâhîm (aleyhisselam) onları düşünmeye sevk edecek bir üslupla bunların tapılacak bir ilah olmadığını ortaya koymuştur.

"Gece onu bürüyüp örtünce bir yıldız görmüş: 'Bu benim Rabbimdir' demişti. Yıldız batınca da: 'Şüphesiz ki ben batanları sevmem.' demişti. Ay'ın doğduğunu görünce: 'Bu benim Rabbimdir.' demişti. Onun battığını (görünce de): 'Şayet Rabbim beni hidayet etmezse andolsun ki sapıklar topluluğundan biri olurum.' demişti. (Sonra) Güneş'in doğduğunu görmüş ve: 'Bu benim Rab-

8. TDV İslâm Ansiklopedisi, 26/578
9. age.
10. 41/Fussilet, 37

bim olsa gerek; bu en büyüktür.' demişti. Güneş batınca: 'Ey kavmim! Şüphesiz ki ben, sizin şirk koştuklarınızdan berîyim/uzağım.' demişti. 'Şüphesiz ki ben, yüzümü hanif olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben, müşriklerden de değilim." [11]

11. 6/En'âm, 76-79

İbrâhîm'in Dilinde Tevhidin Delilleri!

Ayetlerle ilgili açıklamaya geçmeden önce bir konuya temas etmek istiyoruz. Daha doğrusu bir soruya cevap bulmak istiyoruz. İbrâhîm (aleyhisselam) yıldız, Ay ve Güneş'i rabbi zannedip sonra tevhide mi ulaştı (nazar); yoksa zaten tevhidi biliyordu da kavmine gerçeği göstermek için bir yol mu izledi (münazara)?

Kur'ân bütünlüğü içinde baktığımızda; İbrâhîm (aleyhisselam) bu tartışmayı yaparken zaten tevhidi biliyordu. O, kavminin gerçeği görmesi için farklı bir yol kullandı ve geçici olanların ilah olamayacağını akli delillerle ispat etti. Buna dair delillerimiz:

• İbrâhîm (aleyhisselam) hayatının hiçbir döneminde Allah'a şirk koşmadı:

"Hiç kuşkusuz İbrâhîm, tek başına bir ümmetti. Gönülden Allah'a kulluk yapan, (şirki terk edip dini Allah'a halis kılan bir) hanifti. Müşriklerden de değildi/olmadı. (Allah'ın) nimetlerine şükreden biriydi. (Allah) onu seçti ve dosdoğru yola iletti. Ona dünyada güzellik verdik. Şüphesiz o, ahirette de salihlerdendir. Sonra da sana: 'Hanif olarak İbrâhîm'in milletine uy!' diye vahyettik. O, müşriklerden değildi." (16/Nahl, 120-123)

Ayette geçen "وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ" ifadesi, İbrâhîm'in (aleyhisselam) hayatının hiçbir döneminde, hususen de geçmişinde şirk koşmadığını ispat eder.

• İbrâhîm (aleyhisselam) kavmiyle/babasıyla tartışmadan önce de kendisine rüşd; inançta ve amelde olgunluk verilmişti:

"Andolsun ki, bundan önce İbrâhîm'e rüşdünü (olgunluk) vermiştik. Biz onu biliyor (gelişimini ve süreçlerini izliyorduk). Hani babasına ve kavmine demişti ki: 'Şu başında ibadet için bekleştiğiniz heykeller de neyin nesi? Biz babalarımızı onlara ibadet eder bulduk.' demişlerdi. 'Andolsun ki, sizler de babalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz.' demişti." (21/Enbiyâ, 51-54)

Dikkat edilirse, babası ve kavmiyle tartışmadan önce ve onların sapıklığını ilan etmeden önce (En'âm Suresi'nde olduğu gibi) kendisine rüşd verildiği belirtiliyor. Bu da onun davete başlamadan, tevhidi bildiğini, dahası en olgun ve kâmil hâliyle bildiğini gösterir.

• İbrâhîm (aleyhisselam) yakini imana ulaştıktan sonra bu konuşmayı yapmıştır. (bk. Edvâu'l Beyân, 1/486, En'âm Suresi, 75. ayetin tefsiri)

Yüce Allah 75. ayette İbrâhîm'i göklerin ve yerin ayetleriyle yakine ulaştırdığını haber veriyor. 76. ayete "فَ/fe" harfiyle başlayarak, onun davet metodunu zikrediyor. Arapçada "فَ/fe", tertip ifade eden atıf edatlarındandır. Yani o (aleyhisselam) önce yakini bir imana ulaşıyor, sonra da yıldız, Ay ve Güneş'e bakıp kavmiyle konuşuyor. Takdir ederiz ki; Allah tarafından yakine ulaştırılmış biri, gök cisimlerinin rabbi olduğunu düşünmez.

• Bu konuşma İbrâhîm'in (aleyhisselam) değil, Allah'ın (celle celâluhu) hüccetidir:

"Bu, bizim kavmine karşı İbrâhîm'e verdiğimiz hüccetimiz/delilimizdir. Dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm, (her şeyi bilen) Alîm'dir." (6/En'âm, 83)

İbrâhîm'in (aleyhisselam) daveti sonlanınca, Yüce Allah bunun kendisi tarafından İbrâhîm'e verilen bir hüccet olduğunu söylüyor. Yani bu üslup, İbrâhîm'in doğruyu bulmak için bireysel arayışı değil, doğruya götürmek için kullandığı bir yöntemdir. Ona bu yolu öğreten de Allah'tır.

Bu yöntem Kur'ân'ın farklı yerlerinde de kullanılmıştır:

"De ki: 'Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kimdir?' De ki: 'Allah'tır! Biz veya sizler ya hidayet üzere ya da apaçık bir sapıklık içerisindeyiz. (Birimiz hidayet üzereyse, öteki mutlaka sapıklık içinde olmalıdır. Ben, Rabbimden bir hidayet üzere olduğuma göre, geriye tek seçenek kalmaktadır.)' De ki: 'Sizler bizim işlediğimiz suçlardan sorumlu olmazsınız; biz de sizlerin yaptıklarınızdan sorumlu olmayız.'" (34/Sebe', 24-25)

Hâşâ, Allah Resûlü (ﷺ) sapıklık üzere olma ihtimaline mi inanıyordu? Elbette değil. Bu, bir üsluptur. Amaç; muhatabı düşünmeye sevk etmektir. "Ya siz haksınız biz sapığız; ya da biz hak ehliyiz siz sapıksınız! Biz, hak üzere olduğumuza dair delil zikrettik. Siz de hâlâ delil getiremediniz. Bu durumda sizler sapıksınız." (bk. Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, 6/457, Sebe' Suresi, 24. ayetin tefsiri) manasındadır.

• Ayette geçen "هَذَا رَبِّي/Bu benim Rabbim'dir." ifadesi, bunun bir davet üslubu olduğunu gösterir: (bk. El-Câmiu Li Kelâmi İbni Teymiyye Fi't Tefsîr, 3/35, En'âm Suresi, 75-77. ayetlerin tefsiri)

Şöyle ki: İbrâhîm'in (aleyhisselam) kavmi Allah'a inanıyor, yıldızları ve putları Allah (celle celâluhu) ile aralarında aracı kabul ediyorlardı. Bu nedenle İbrâhîm (aleyhisselam) onlardan ve ilahlarından teberrî ettiğinde Allah'ı (celle celâluhu) istisna tutma gereği duyuyordu. Çünkü onlar Allah'a da tapıyorlardı:

"(Hatırlayın!) Hani İbrâhîm babasına ve kavmine: 'Şüphesiz ki ben, sizin ibadet ettiklerinizden berîyim/uzağım.' demişti. Beni yaratan (Allah) hariç. Şüphesiz ki O, beni (doğruya) hidayet edecektir." (43/Zuhruf, 26-27)

İbrâhîm'in (aleyhisselam) yıldıza, "Bu benim Rabbim'dir." demesi, Keldanilerin inancına göre bile yanlıştır. Zira yıldızlar rabb değil, Allah'a yaklaştırsın diye kendilerine ibadet edilen aracılardır! Öyleyse İbrâhîm (aleyhisselam) ne demiş oluyor?

"Sizin düşüncenize göre, bu benim rabbim olmalıdır." veya "Bu benim rabbim, öyle mi?" demiş oluyor. Ayette mudmer/gizlenmiş bir kelime veya soru edatı vardır. (bk. Zâdu'l Mesîr, 2/48, En'âm Suresi, 76. ayetin tefsiri)

Bu kullanım Kur'ân'da da yaygındır! Bir örnek verelim:

Allah (celle celâluhu), Kıyamet Günü müşriklere sorar: "اَيْنَ شُرَكَائِي /Nerede ortaklarım?" (41/Fussilet, 47) Burada Allah (celle celâluhu), ortakları olduğunu kabul mü ediyor? Hayır! Burada mudmer/gizli bir kelime var. "Sizin düşüncenize göre bana ortak olanlar/ortaklarım nerede?" Bu, Arap dilinde yaygın bir kullanımdır.

Bu delillere dayanarak diyoruz ki; İbrâhîm (aleyhisselam) Allah'a şirk koşmadı. O, şirkten tevhide ulaşmadı. O, yakin ve rüşd üzere bir muvahhiddi. Kavmini düşünmeye sevk etmek için, farklı bir yöntem kullandı. (İbrâhîm'in (aleyhisselam) yıldızlar batıncaya kadar yıldızlara ibadet ettiği İbni Abbâs'tan (radıyallahu anh) nakledilmiş ve İbni Cerir Et-Taberi tarafından savunulmuştur. Ancak bu görüş için aklı ve kalbi ikna eden bir delil zikredilmemiştir. Bilakis İbni Cerir Et-Taberi'nin (rahimehullah) zikrettiği delil, onun aleyhinedir. Şöyle ki; İbni Cerir, bu görüş için 77. ayeti delil olarak kullanmıştır. "Ay'ın doğduğunu görünce: 'Bu benim Rabbimdir.' demişti. Onun battığını (görünce de), 'Şayet Rabbim beni hidayet etmezse andolsun ki sapıklar topluluğundan biri olurum.' demişti." (6/En'âm, 77) demiştir.

Yorum olarak da demiştir ki: "İbrâhîm (aleyhisselam), 'Şayet Rabbim beni hidayet etmezse andolsun ki sapıklar topluluğundan biri olurum.' Demek ki; İbrâhîm (aleyhisselam) bilmiyordu, yanılıyordu. Allah (celle celâluhu), onu (aleyhisselam) hidayet etti…"

Özetle aktardığımız bu yaklaşım hatalıdır. Çünkü bu cümleden sonra İbrâhîm (aleyhisselam) şöyle demiştir: "(Sonra) Güneş'in doğduğunu görmüş ve, 'Bu benim Rabbim olsa gerek; bu en büyüktür.' demişti. Güneş batınca, 'Ey kavmim! Şüphesiz ki ben, sizin şirk koştuklarınızdan berîyim/uzağım.' demişti." (6/En'âm, 78) Acaba Allah hidayet ettikten sonra, o (aleyhisselam), Güneş'in onun rabbi olduğunu mu düşündü? Diyelim ki o (aleyhisselam) bilmiyordu ve Allah'ın hidayet etmesiyle tevhidi öğrendi. Peki, nasıl oluyor da Allah'ın hidayetinden sonra Güneş için, "Bu, benim Rabbim'dir." diyor? Allah (celle celâluhu) birine hidayet ettikten sonra o kişide sapıklık kalır mı?

Yine İbni Cerir şu ayet hakkında şöyle der: " 'Şüphesiz ki ben, yüzümü hanif olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben, müşriklerden de değilim.' (6/En'âm, 79)

Bu, Allah'tan bir haberdir. İbrâhîm'e (aleyhisselam) hak açığa çıkınca hakka şahitlik etti, şirk ve batıl üzere olan kavmine muhalif bir inanç izhar etti…" (Tefsîru't Taberî, 11/487, En'âm Suresi, 79. ayetin tefsiri)

Bu ayet, İbrâhîm'in (aleyhisselam) batıl üzere olup sonra hakka döndüğüne delalet etmez. Bilakis, kıssanın en başından görüyoruz ki; o zaten hak üzeredir ve babasından başlayarak kavmini hakka davet etmiştir.)

İbrâhîm'in Delili Neydi?

İbrâhîm'in (aleyhisselam) kullandığı üslubun, Allah'ın (celle celaluhu) ona öğrettiği bir hüccet olduğunu söylemiştik. Bu, kavmin kabullerini esas alarak onları adım adım hakikate ulaştırma metodudur. Şöyle ki; Keldaniler, gök cisimlerini tazim ediyor, onları Allah (celle celaluhu) ile aralarına aracı kılıyorlardı. Onlara dua ediyor, kurban kesiyor, yani onlara ibadet ediyorlardı. İbrâhîm (aleyhisselam) onlara, batıp yitenin ilah olamayacağını göstermek istedi.

• Şayet bunlar Allah (celle celaluhu) ile insan arasında aracı olsa, sanıldığı gibi insana fayda veriyor olsa, kendine faydası olur ve kendini batıp zail olmaktan korurdu. Kendini dahi koruyamayan, nasıl insanı koruyacak, ona fayda sağlayacak?

• İnsan sürekli kendini gören, duyan, gözeten… bir ilaha kulluk eder. Oysa bu (sahte) ilahlar günün bir vaktinde görünüyor, bir vaktinde ise batmış oluyorlar.

Bu gerçeği de "Ben batanları sevmem." (6/En'âm, 76) diyerek ortaya koymuştu. Evet, batan ve fani olan ilah olamaz. İlah olacak olan El-Hayy ve El-Kayyûm olmalıdır. Her şeye O hayat vermeli, tüm varlık O'nun varlığına bağlı olmalıdır. O, başlangıcı olmayan El-Evvel ve varlığı sonsuz/ebedî olan El-Âhir olmalıdır. Her ân kullarının yanında, onlarla beraber, onlara yakın olmalıdır. O da hiç şüphesiz âlemlerin Rabbi olan Allah'tır.

" 'Şayet Rabbim beni hidayet etmezse andolsun ki sapıklar topluluğundan biri olurum.' demişti." (bk. 6/En'âm, 77)

O (aleyhisselam) bu sözüyle kalpleri Allah'a (celle celaluhu) bağladı. Kavmini yalnızca O'nu (celle celaluhu) dinlemeye ve yalnızca O'nun (celle celaluhu) emirlerine tabi olmaya davet etti. Zira El-Hâdî olan O'dur. Doğru yolda olanlar, O'nun hidayet ettikleridir. Sapıtanlar ise O'nun hidayet etmeyip nefsiyle baş başa bıraktıklarıdır. Bu, tevhidin en önemli esaslarından biridir. Kalpler, hidayeti Allah'tan beklediği müddetçe istikamet üzeredir. İnsan; aklına, bilgisine veya çalışmalarına güvendiği ân helak olmuştur. Kalpler -her konuda olduğu gibi- hidayet konusunda da yalnızca O'na (celle celaluhu) yönelmeli, O'ndan (celle celaluhu) hidayet dilemelidir.

"Şüphesiz ki ben, yüzümü hanif olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben, müşriklerden de değilim." (6/En'âm, 79)

Yüzünü Allah'a dönmek, her şeyiyle Allah'a yönelmeyi ifade eder. Tüm benliğini Allah'a (celle celaluhu) vermek, O'nu (celle celaluhu) kalbin kıblesi edinmektir. Bir şeye yüzünü dönen, onun tam karşısında konumlanana sırtını dönmüştür. Bu, yönelişin tabiatıdır. Yüzünü Allah'a dönenler, O'nun (celle celaluhu) karşısında konumlanan putlara, tağutlara ve firavunlara sırtını dönmüş, onlardan içtinab etmiştir.

"…hanif olarak…" (6/En'âm, 79)

Bu yöneliş, hanifçe bir yöneliştir. Peki, ne demektir hanif? Hanif, sapıklıktan istikamete meyleden demektir. (bk. El-Mufredât, s. 260, h-n-f maddesi) Yani yüzünü Allah'a dönen mümin, neye yöneldiğini ve neyi terk ettiğini bilerek yönelişine başlar. Yöneldiği Allah, terk ettiği ise batıldır. Allah'a (celle celaluhu) yönelirken istikamet bulmayı umar.

"Ve ben, müşriklerden değilim." (bk. 6/En'âm, 79)

Bu, bir kimlik ibrazıdır. Hiçbir kapalılığa yer olmayan, açık seçik Müslim kimliği. Onun ne olduğu belli olduğu gibi, ne olmadığı da bellidir. O, yüzünü Allah'a dönmüş bir haniftir ve müşriklerden değildir. İfadeye dikkat buyurun: "Müşrik değilim." demiyor, "Müşriklerden değilim." diyor. Şayet "Müşrik değilim." dese, şirki kendinden nefyetmiş olacaktı. Fakat o (aleyhisselam) "Müşriklerden değilim." demeyi seçti. Hem şirki, hem de müşrik toplumun bir ferdi olmayı reddetti. Onların inancından ve topluluklarından teberrî etmiş oldu. (bk. Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, s. 220-225, En'âm Suresi'nin 74-83. ayetlerinin tefsiri)

Cahiliye ehli Güneş ve Ay tutulmasını da yanlış bakış açısıyla değerlendiriyordu. Önemli bir insan doğduğunda veya öldüğünde Güneş/Ay tutulması olduğuna inanıyorlardı. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) oğlu İbrâhîm vefat ettiğinde; bu eski düşünce nüksetti ve tutulmanın İbrâhîm'in ölümüyle ilgili olduğunu söyleyenler oldu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cahiliye kalıntısı bu düşünceyi şöyle tashih etti:

Muğîre ibni Şu'be'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında, İbrâhîm'in öldüğü gün Güneş tutulmuştu. Bunun üzerine insanlar, 'Güneş, İbrâhîm öldüğü için tutuldu.' demeye başladılar. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ise onların bu sözünü duyunca şöyle buyurdu: 'Güneş ve Ay hiç kimsenin ne ölümü ne de hayatı dolayısıyla tutulur. Siz Güneş'in ve Ay'ın tutulduğunu görürseniz namaz kılın ve Allah'a dua edin!' "[12]

Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) nakledilmiştir:

"Güneş tutulmuştu. Bunu gören Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yerinden dehşet içinde kalktı. Bunun kıyamet olacağından korkuya kapılmış gibiydi. Bu dehşet içinde mescide girdi ve daha önce hiç görmediğim şekilde kıyamı, rükû ve secdesi çok uzun olan bir namaz kıldırdı. Namazın ardından da şöyle buyurdu: 'Allah'ın göndermiş olduğu bu ayetler/işaretler asla bir kimsenin ölümü ve hayatı yüzünden meydana gelmez. Fakat Allah (celle celaluhu) bunlar ile kullarına korku salar. Siz bu tür olağandışı olaylar görürseniz hemen Allah'ı zikretmeye, O'na yalvarmaya ve O'ndan af dilemeye (istiğfar) başlayın.' "[13]

Ayrıca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Güneş veya Ay tutulmasında namaz kılarak; dua, zikir ve sadakayı emrederek; bu cahilî anlayışı kalıcı olarak düzeltti. Zira insanlar her Güneş veya Ay tutulmasında namaz kılacak, Yüce Allah'a salih amellerle yönelecek ve bu olayı bir kulluk vesilesi edinecekti. Bu da İslam'ın itikadi yanlışları düşünce/inanç ve amel boyutuyla ele alan, sorunu kökünden ve kalıcı bir biçimde çözen eğitim anlayışının güzel örneklerindendir.

12. Buhari, 1043; Müslim, 915
13. Buhari, 1059; Müslim, 912

Tutulma Ânında Yapılacaklar

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tutulmaya şahitlik edenlere şu tavsiyelerde bulunmuştur.

Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (radiyallahu anh) şöyle nakledilmiştir:

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde Güneş tutuldu. Kıyamet kopar endişesiyle korkuyla ayağa kalktı, mescide gitti ve en uzun kıyam, rükû ve secde ile namaz kılmaya durdu ki, kendisinin namazda böyle yaptığını hiç görmedim. Sonra şöyle buyurdu: 'Allah'ın göndermiş olduğu bu deliller, şüphesiz ki ne bir kimsenin ölümü ne de dünyaya gelmesi nedeniyle olur. Ancak, Allah bunlarla kullarını korkutmak için bu hadiseleri gönderir. **Böyle bir şey gördüğünüzde Allah'ı anmaya, O'na dua etmeye ve O'ndan bağışlama dilemeye sığınınız**.' "[14]

Tutulmaya şahit olanın ilk yapacağı şey dua, istiğfar ve zikirle Allah'a (celle celaluhu) yönelmektir. Zira Yüce Allah insanları uyarmak için ayet gönderir. Kişinin dua, istiğfar ve zikirle Allah'a yönelmesi; uyarıyı anladığını ve Rabbinin muradına boyun eğdiğini gösterir.

- Esmâ' binti Ebî Bekr'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Güneş'in tutulduğu gün Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) zevcesi Âişe'nin yanına gitmiştim. O sırada sahabe namaz kılıyordu. Âişe'nin de onlarla birlikte namaz kıldığını görünce şaşırmıştım. Ben, cemaatin niçin bu vakitte namaz kıldığını Âişe'ye sorunca eliyle göğe işaret etti ve, 'Subhânallah (Allah'ı her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim)' dedi.

Ben, 'Olağanüstü bir olay mı var?' diye tekrar sorunca evet anlamında başını salladı. Ben de kalkıp namaza durdum. (Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o kadar uzun bir süre bekledi ki) neredeyse bayılacaktım. Yanı başımda bir kırba dolusu su vardı. Kırbayı açıp serinlemek maksadıyla başıma biraz su döktüm. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazı bitirdiğinde cemaate dönüp Allah'a (celle celaluhu) hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu:

'Daha önce bana hiç gösterilmeyen ne varsa hepsini işte şu bulunduğum yerde gördüm. Hatta cennet ve cehennemi bile … Bana, sizlerin kabirlerde Mesîh

14. Buhari 1059; Müslim, 912

Deccal'in fitnesi (imtihan vesilesi) gibi -veya bu fitneye yakın- bir imtihanla karşılaşacağınız vahyedildi. Siz kabirdeyken yanınıza gelecekler ve beni kastederek, 'Şu zat hakkında bildiğiniz şeyler nelerdir?' diye soracaklar. Müminler -hadisin ravilerinden Hişâm bunu yakin (kesin inanç) sahipleri (mukin) ifadesiyle de nakletmiştir-hemen, 'O, Muhammed'dir, Allah'ın resûlüdür. O bize apaçık delilleri (beyyinât) ve hidayeti getirdi. Biz, ona karşı çıkmadan icabet ettik ve kendisine iman edip tabi olduk.' diyecekler. Bunun üzerine onlara, 'Haydi, yaptıklarınızın karşılığını hakkıyla almak üzere huzur içinde uyuyun bakalım! Biz, sizin ona iman ettiğinizi zaten biliyorduk.' denecek. Buna karşılık münafıklar -hadisin ravilerinden Hişâm bunu 'şüphe eden kimseler' ifadesiyle de nakletmiştir- kendilerine yöneltilen bu soruya şöyle cevap vereceklerdir, 'Ne bilelim biz! Birtakım insanlar bir şeyler söylüyorlardı ve biz de aynısını söyledik işte!' "[15]

"Güneş tutulması namazı bittikten sonra Allah'a (celle celaluhu) söylemesini dilediği ne varsa söyledi ve **sahabelere kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretti.**"[16]

Tutulmayı gören insanın kabir azabından Allah'a sığınması gerekir. Tutulma esnasında kabir azabından Allah'a sığınmanın hikmetine dair şu açıklamalar yapılmıştır:

Tutulma esnasında oluşan (arızi) karanlık, kabir karanlığını andırır. Bir şey kendi benzeriyle anılır. Böylece karanlıktan korktuğu gibi kabir azabından da korkar. Bu; öğüt almasına vesile olur ve ahiret sıkıntılarından kurtaracak vesilelere yapışmanın gerekliliği anlaşılır.[17]

Allah (celle celaluhu) tutulma esnasında Resûl'üne (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı şeyler göstermiştir. Bunlardan biri de berzah âlemi ve bazı ahiret sahneleridir. Yine tutulma esnasında ona vahyedilen şeylerden biri insanların kabirde imtihana tabi tutulacağıdır. O (sallallahu aleyhi ve sellem) bu münasebetle kabir azabından Allah'a sığınmayı emretmiş olabilir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

15. Buhari, 1053
16. Buhari, 1056
17. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Kusûf, 7. Bab başlığı şerhi

• Âişe Annemizden (radıyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Güneş ve Ay hiçbir kimsenin hayatı ve ölümü için tutulmazlar. Onların tutulduğunu gördüğünüz zaman tekbir alın, sadaka verin ve Allah'a dua edin." [18]

Tutulma ânında yapılacak şeylerden biri sadaka vermektir. Zira sadaka belayı defeder. Allah Resûlü'nün hususi olarak emrettiği şeylerden biri köle azad edilmesidir.

Esmâ' binti Ebî Bekr'in (radıyallahu anha) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Güneş tutulduğu zaman köle azad edilmesini emretti." [19]

• Namaz kılmak

Tutulma esnasında Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) emrettiği şeylerden biri namaz kılınmasıdır.

Güneş veya Ay Tutulması Namazının Kılınması

A. Bu Namazın Ezanı Yoktur, Nidası Vardır

Abdullah ibni Amr'dan (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde Güneş tutulduğu vakit, 'Namaz insanları bir araya toplar, cemaatle namaza hazır olun!' diye ilan edilmişti." [20]

"Topluca/Cemaatle namaza (gelin)" diye nida ettirilerek, insanlara özel bir münasebet olduğu ve bunun için namaz kılınacağı bildirilir. Bu; bugün yapılan umumi anonslara benzemektedir.

B. Bu Namazın Hususi Bir Sureti Vardır

Güneş veya Ay tutulması namazının hususi bir sureti vardır. Buna göre; namaza girilir. Fâtiha ve zamm/ek bir sure okunur. Rükûya gidilir. Rükûdan sonra tekrar ayağa kalkılır. Tekrar Fâtiha ve zam/ek bir sure okunur. Sonra tekrar rükûya varılır. Rükûdan sonra secdeye varılır. Sonra normal namaz kılınır.

18. Ebu Davud, 1191
19. Buhari, 1054
20. Buhari, 1045

Güneş veya Ay tutulması iki rekâttır. Ve her rekâtta (normal namazın aksine) iki defa rükû yapılır, iki defa kıraatta bulunulur.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Güneş tutulmuştu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o ânda insanlara namaz kıldırdı. Kıyamda çok uzun bir süre kaldıktan sonra rükûya gitti ve yine uzunca bekledi. Sonra kıyama kalktı ve ilk rekâttaki kadar olmasa da uzun bir süre kıyamda durdu. Ardından rükûya gitti ve ilk rükû kadar olmasa da uzunca bir süre rükûda bekledi. Sonra secdeye vardı ve uzun bir müddet secdede kaldı. Namazın ikinci rekâtını da tıpkı birinci rekât gibi kıldırdı. Namazı bitirdiğinde Güneş açılmıştı."[21]

Hadisin ravilerinden Ebû Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe, 'Ben bu secdeden daha uzun bir secde kesinlikle yapmadım.' dedi."[22]

21. Buhari, 1044; Müslim, 901

22. Buhari, 1051; Müslim, 910; Güneş/Ay tutulması namazına dair farklı rivayetler varid olmuştur. Çoğu rivayette -yukarıda okuduğumuz gibi- bir rekâtta iki rükû yapmıştır.

Bazı rivayetlerde bir rekâtta üç rükû yapıldığı nakledilmiştir.

Atâ'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ubeyd ibni Umeyr anlatıyor: 'Doğruluğuna inandığım biri anlatıyor. -inandığım biri demekle Âişe'yi kastettiğini zannediyorum- ve şöyle diyordu, 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Güneş tutuldu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz için kalktı ve uzun bir süre kıyamda durdu. Cemaat de aynı şekilde duruyorlardı sonra rükûya vardı sonra tekrar kıyama kalktı sonra tekrar rükûya vardı tekrar kıyama kalktı tekrar rükûya vardı sonra secdeye vardı. Böylece iki rekât namaz kıldı ve bu namazın her bir rekâtında üçer rükû ve üçer secde vardı. O gün o namazın uzunluğuna dayanamayan bazı kimseler baygınlık geçirdiler. Onların üzerine kova ile su dökerek ayılttılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rükûya giderken 'Allahu Ekber' diyordu. Rükûdan başını kaldırınca 'Semiallahu limen hamideh' diyordu. Güneş açılıncaya kadar namazı bitirmedi. Namazdan sonra kalkarak Allah'a hamdedip O'nu övdükten sonra şöyle buyurdu: 'Güneş ve Ay bir kimsenin doğumu ve ölümü için tutulmazlar. Fakat onlar Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden alametlerdir. Allah onlarla sizi korkutur. Onlar tutuldukları zaman Allah'ı zikre koşunuz ve açılıncaya kadar zikre (namaza) devam ediniz." (Ebu Davud, 1177; Nesai, 1470)

Bazısında bir rekâtta dört rükû yaptığı varid olmuştur.

İbni Abbâs'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), Güneş tutulması olunca namaz kıldı. (Kıyamda) Kur'ân okudu. Sonra rükû etti. Sonra tekrar Kur'ân okudu. Tekrar rükû etti. Ardından yine Kur'ân okudu ve yine rükû etti. (Dördüncü defa da) Kur'ân okudu ve rükû etti. Sonra secde etti." (Müslim, 909)

Başta muhaddisler olmak üzere fukaha rivayetlerdeki bu farklılık nedeniyle ihtilaf etmişlerdir.

• Bir grup âlim rivayetler arasında tercih yapmak durumunda kalmıştır. Muhaddislerden Buhârî (rahimehullah) yalnızca "bir rekâtta iki rükû" rivayetlerine yer vermiş, diğer rivayetleri sahihine almamıştır. Bu yola başvurmalarının iki nedeni vardır:

İlki; bu tutulma İbrâhîm'in vefatında olmuştur. Yani Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tek bir namaz kılmıştır. Bunca farklı suretinin olması olanaksızdır. Bunlardan birinin tercihi zorunludur.

C. Kıraat Cehridir/Açıktandır

Güneş veya Ay tutulmasında Kur'ân kıraati açıktan okunur.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Güneş tutulması dolayısıyla kıldırdığı namazda **Kur'ân'ı açıktan okumuştu.** Kıraat bitince tekbir getirip rükûya vardı. Rükûdan kalkarken (semiallahu limen hamideh) dedi. Sonra yine kıraate başlayarak dört rükû ve dört secde ile iki rekâtlık namazı tamamladı."[23]

D. Kıraat Uzun Tutulur

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Güneş tutulmuştu. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kalkıp namaza durdu ve ashaba namaz kıldırdı. **Peygamber** (sallallahu aleyhi ve sellem) **kıyamda uzun bir kıraatten sonra rükûya gitti** ve rükûda da epey bekledi. Ardından başını kaldırıp doğruldu ve ilk kıraati kadar olmasa da Kur'ân'dan uzun bir bölüm okudu. Bu kıyamın ardından yine rükû etti ve bu rükûda ilk rükû kadar olmasa da uzunca bir süre bekledi."[24]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Bakara Suresi kadar bir bölümü okumuştur.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Güneş tutulmuştu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest

---

İkincisi; tercihin sebebi şudur; ikiden fazla rükû ifade eden rivayetlerin isnadında veya metninde illetler vardır. (bk. Neylu'l Evtâr, 1323-26 No.lu hadislerin şerhleri)

Muhaddislerin yanında cumhur-u fukaha da bu görüşü seçmiştir.

• Bir grup muhaddis tüm rivayetleri bir arada vermiş ve korku namazında olduğu gibi her bir suretin sünnet olduğunu; dileyenin dilediği rivayetle amel edeceğini söylemişlerdir. Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî… bu hadisçilerdendir.

Kitap boyunca biz de Ehl-i Hadîs'in metodu olan tüm varyantlarının müstakil bir sünnet olması usulünü seçtik. Burada Buhârî'ye (rahimehullah) uyarak bu usulün dışına çıktık. Zira Ay/Güneş tutulması bir defa yaşanmış, Nebi'de bu namazı bir defa kılmıştır; bir uygulamanın tercihi zorunludur.

• Kûfe fukahası; hadisler arasındaki farklılığı göz önüne alıp; farklılığı illet kabul etmişlerdir ve "Normal namaz nasıl kılınıyorsa öyle iki rekât kılınır." demişlerdir. Kûfe fukahamız (İbrâhîm Nehaî, Sufyân Es-Sevrî, Ebû Hanîfe bunlardandır) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldırdığını kabul etmiş, farklı uygulamaların ravilerden kaynaklanan bir hata olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca bazı rivayetlerde yer alan "İki rekât namaz kıldırdı." gibi mücmel rivayetlerle amel etmişlerdir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1326 No.lu hadis şerhi)

23. Buhari, 1065
24. Buhari, 1058

aldı, cemaate namaz toplayıcıdır, diye bildirtti ve cemaate namaz kıldırdı. Namazında kıyamı o kadar uzattı ki galiba Bakara Suresi'ni okumuştu."[25]

E. Tedrîcen Namaz Kısalır

Okuduğumuz tüm rivayetlerden çıkan sonuç şudur: İlk kıyam ikinci kıyamdan; ilk rükû ikinci rükûdan; ilk kıraat ikinci kıraatten daha uzundur. Hakeza ilk rekât bir bütün olarak ikinci rekâttan daha uzundur. Bu da Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) uzundan kısaya doğru namazı hafifleterek kıldığını gösterir.

F. Namazdan Sonra Hutbe Verilir

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldıktan sonra sahabeye hutbe vermiş; daha sonra kadınlar tarafına geçerek onlara özel nasihatlerde bulunmuştur. Bu cuma ve bayram hutbesinden ziyade; gezerek yapılan bir nasihat konuşmasına benzemektedir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Güneş veya Ay tutulmasında yaptığı konuşmalardan örnekler:

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazın ardından Allah'a hamd ve övgüde bulunarak insanlara hitap etti. Hutbe sırasında şunları söylemişti:

Âişe Annemiz'den (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Güneş ve Ay Allah'ın birer ayetidir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü ne de hayatı dolayısıyla tutulur. Eğer Güneş ve Ay'ın tutulduğunu görürseniz Allah'a dua edin, tekbirler getirin, namaz kılın ve sadaka verin."

Aynı hutbede şunları da söylemiştir:

"Ey Muhammed ümmeti, kadın veya erkek Allah'ın bir kulunun zina etmesi karşısında Allah'ın gösterdiği ğayret (kıskançlık) sizin duyduğunuz kıskançlıktan daha çoktur. Ey Muhammed ümmeti, eğer benim bildiğimi bilseydiniz az güler çok ağlardınız."[26]

25. Nesai, 1481
26. Buhari, 1044; Müslim, 901

Âişe Annemiz'den (radıyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"O ikisi (Güneş ve Ay tutulması) Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunları gördüğünüzde, tutulma sona erinceye kadar namaz kılınız. Ben bu makamımda bana vadedilen her şeyi gördüm. Hatta siz benim öne doğru hareket ettiğimi gördüğünüzde ben cennetten bir salkım üzüm almak istediğimi gördüm. Benim geriye gittiğimi gördüğünüzde cehennem ateşinin bir bölümü diğer bölümünü yenmeye (yutmaya) çalışıyordu. Cehennemde Amr ibni Luhay'ı gördüm. Bu adam (ilk defa Araplar arasında putlar namına) develeri adak olarak salıverirdi." [27]

Esmâ' binti Ebî Bekr'den (radıyallahu anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir:

"Daha önce bana hiç gösterilmeyen ne varsa hepsini işte şu bulunduğum yerde gördüm. Hatta cennet ve cehennemi bile ... Bana, sizlerin kabirlerde Mesîh Deccal'in fitnesi (imtihan vesilesi)gibi -veya bu fitneye yakın- bir imtihanla karşılaşacağınız vahyedildi.

Siz kabirdeyken yanınıza gelecekler ve beni kasdederek, 'Şu zat hakkında bildiğiniz şeyler nelerdir?' diye soracaklar.

Müminler hemen, 'O, Muhammed'dir, Allah'ın Resûlü'dür. O bize apaçık delilleri (beyyinat) ve hidayeti getirdi. Biz ona karşı çıkmadan icabet ettik ve kendisine iman edip tabi olduk.' diyecekler.

Bunun üzerine onlara, 'Haydi, yaptıklarınızın karşılığını hakkıyla almak üzere huzur içinde uyuyun bakalım! Biz sizin ona iman ettiğinizi zaten biliyorduk.' denecek.

Buna karşılık münafıklar kendilerine yöneltilen bu soruya şöyle cevap vereceklerdir: 'Ne bilelim biz! Birtakım insanlar bir şeyler söylüyorlardı ve biz de aynısını söyledik işte!' " [28]

27. Buhari, 1212
28. Buhari, 1053

Abdullah ibni Abbâs'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ay ve Güneş, Allah'ın birer ayetidir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü ne de hayatı yüzünden tutulurlar. Eğer Ay ve Güneş'in tutulduğunu görürseniz Allah'ı zikredin!" [29]

Câbir'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Eğer bu şeylerden birisini görürseniz tutulma gidene kadar hemen namaz kılınız. Size vadedilen her şeyi, şu namazımda iken kesinlikle gördüm. Geriye çekildiğimi gördüğünüzde gözümün önüne cehennem getirildi. Ateşinin alevi bana değer endişesiyle geriye çekilmiştim. Hatta çatal değnekli adamın bağırsaklarını cehennemde sürüdüğünü bile gördüm. Bu adam, çatal değneği ile hacıların mallarını çalar eğer hırsızlığı fark edilirse, 'Değneğime takılmış …' derdi. Eğer kimse fark etmezse alıp götürürdü. Hatta cehennemde kedi sahibi kadını da gördüm. Kediyi açlıktan ölene kadar hapsetmiş, etrafta dolaşan haşereleri yemesine bile müsaade etmemişti. Namaz kıldığım yerime gelinceye kadar öne ilerlediğimi gördüğünüzde gözümün önüne cennet getirildi. Cennetin meyvesini göresiniz diye koparıp almak için elimi uzatmıştım. Sonra bunu yapmama fikri oluştu. Size vadedilen her şeyi bu namazımda kesinlikle gördüm." [30]

Bu, uzunca bir konuşmanın farklı parçalarıdır. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir; her ravi bu konuşmadan aklında kalanı rivayet etmiştir.

29. Buhari, 1052
30. Müslim, 904

İSTİSKÂ' (YAĞMUR) NAMAZI BABI

Kuraklık/Kıtlık Ânında Yapılabilecek İbadetler

- Yağmur Duası Etmek
- Yağmur Namazı Kılmak

İstiska Duasının Şekli

- Duada Eller Avuç İçleri Yere Gelecek Şekilde Ters Çevrilir
- İmam, Cübbesini Ters Çevirir
- Dua Esnasında İnsanlar da İmama Eşlik Eder ve Elbiselerini Ters Çevirirler

İstiska Namazının Şekli

- Ezanı ve Kameti Yoktur
- İnsanların Toplanması İçin Zaman Tayin edilir
- Açık Bir Alanda Kılınır
- İki Rekât Olarak Kılınır
- Kıraat Cehrîdir/Açıktandır
- İmam Namazdan Önce/Sonra Cemaate Nasihatte/Hutbede Bulunur

İSTİSKA (YAĞMUR) NAMAZI BABI

İstiska, yağmur/su talebi anlamına gelmektedir. Kuraklık zamanı yağmur talep etmek için kılınan namaza istiska/yağmur namazı denmektedir.

Kuraklık/Kıtlık bazen bir imtihan olarak vuku bulur. Yüce Allah mallardan, meyvelerden, canlardan eksilterek, insanları açlıkla imtihan eder.

"Andolsun ki sizleri biraz korku, biraz açlık, mallardan, canlardan ve meyvelerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele!" [1]

Bazen de toplumların günahlarına karşılık bir ceza olarak vuku bulur.

Abdullah ibni Ömer'den (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir sefer bize yönelerek şöyle buyurdu: 'Ey Muhacirler topluluğu, beş şey vardır ki onlarla imtihan olunduğunuzda (hiçbir şey kalmaz her şey bitmiş olur) sizlerin o döneme erişmesinden Allah'a sığınırım. Onlar şunlardır: Bir toplumda fuhuş o kadar ileri gidecek ki gözler önünde yapılmaya başlanacaktır. Tâûn hastalığı ve önceki toplumlarda görülmeyen hastalıklar yaygınlaşacaktır. Ölçü ve tartıya riayet etmeyen her toplum kıtlık, geçim sıkıntısı ve başlarındaki idarecilerinin zulmüyle cezalandırılırlar. **Mallarının zekâtını vermeyen topluma yağmur gönderilmez, hayvanlar olmasa onlara yağmur da yağdırılmaz.** Allah (celle celaluhu) ve Resûl'üne (sallallahu aleyhi ve sellem) verdikleri sözü tutmayıp ahdini bozanların başına, Allah kendilerinden olmayan kimseleri musallât eder ve o düşmanlar, onların elindekilerin bir kısmını alır-

1. 2/Bakara, 155

lar ve devlet yetkilileri Allah'ın Kitabı'yla hükmetmeyip Allah'ın indirdiklerinden işlerine geleni seçip onları uyguladıklarında Allah onları kendi içlerinde sıkıntıya sokup fitne ve anarşi ile cezalandırır.' "[2]

Kuraklık/Kıtlık ister imtihan olarak ister bir ceza olarak vuku bulsun; Yüce Allah'a yönelmek, tevbe ve istiğfarla günahları itiraf etmek, O'na (celle celaluhu) olan fakr-u zarureti izhar etmek gerekir.

Kuraklık/Kıtlık Ânında Yapılacaklar

A. Yağmur Duası Yapmak

Yağmur talebi için yağmur namazı kılmaksızın yapılan duadır. Müslimlerin bir araya toplanmış olduğu (cuma veya cemaat namazı gibi) bir ortamda topluca dua etmek bu kapsamdadır.

Enes ibni Mâlik'ten (radıyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuma günü bir kimse, borç ödeme bölgesi tarafından mescide girdi. Bu sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ayakta hutbe veriyordu. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) karşısına dikildi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Hayvanlar yok oldu, geçim yolları kesildi. Allah'a dua etsen de bize yağmur yağdırsa …' dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırdı ve şöyle dua etti, 'Allah'ım, bize yağmur ver. Allah'ım, bize yağmur ver. Allah'ım, bize yağmur ver.' "[3]

B. Yağmur Namazı Kılmak

• Ezan ve kamet olmaksızın topluma bir zaman tayin edilir ve o zamanda açık bir alanda toplanılır.

Ebû İshâk'tan (rahimehullah) nakledilmiştir:

"Bir gün Abdullah ibni Yezîd musallâya çıkıp yağmur duası etti. Beraberinde Berâ' ibni Âzib ile Zeyd ibni Erkam da vardı. Dua sırasında ayakta duruyordu, fakat minbere çıkmamıştı. Ardından Allah'tan mağfiret/bağışlanma diledi (istiğfar) ve daha sonra iki rekât namaz kıldı. Namazda açıktan okumuştu, fakat ezan okunmadığı gibi kamet de getirilmemişti.

2. İbni Mace, 4019
3. Buhari, 1014; Müslim, 897

Abdullah ibni Yezîd, Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmur duasında görmüş bir sahabedir."[4]

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmurun yağmayışından şikâyet ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazgâha minber konulmasını emretti, namazgâha çıkacağı günü insanlara bildirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tayin ettiği gün Güneş'in ilk ışınları görününce namazgâha çıktı, minber üzerine oturdu, tekbir aldı."[5]

- Toplanılan alanda imam cemaate nasihat eder ve duada bulunur.

Âişe Annemizden (radiyallahu anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmurun yağmayışından şikâyet ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazgâha minber konulmasını emretti, namazgâha çıkacağı günü insanlara bildirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tayin ettiği gün Güneş'in ilk ışınları görününce namazgâha çıktı, minber üzerine oturdu, tekbir aldı. Allah'a hamd-u sena ettikten sonra şöyle buyurdu: 'Siz memleketinizin kuraklığından ve yağmurun gecikmesinden şikâyet ettiniz. Allah size kendisine dua etmenizi emretti. Ve duanızı kabul edeceğine söz verdi.'

Sonra da şöyle devam etti, 'Eksiksiz tüm övgüler rahman ve rahim olan âlemlerin Rabbi, din gününün sahibi Allah'a mahsustur. Allah'tan başka gerçek ilah yoktur. O dilediğini yapar, Allah'ım, senden başka gerçek ilah yoktur. Ancak sen varsın, sen hiçbir şeye muhtaç değilsin. Biz muhtacız, bize yağmur indir ve o indirdiğin yağmuru bize kuvvet kıl, bir süreye kadar da bize azık ve hayır kıl.'

Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırdı ki koltuklarının beyazı görünür oldu. Sonra sırtını cemaate döndü. Elbisesini ters çevirdi, elleri kalkık durumdaydı. Sonra insanlara yüzünü çevirip minberden inerek iki rekât namaz kıldı. Hemen arkasından Allah bir bulut meydana getirdi. Gök gürledi, şimşek çaktı, sonra Allah'ın izni ile yağmur yağdı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) mescide gelmeden seller akmaya başladı. İnsanların yağmurdan korunmak için koşuştuklarını görünce azı dişleri görününceye kadar güldü

4. Buhari, 1022
5. Ebu Davud, 1173

ve şöyle buyurdu: 'Allah'ın her şeye gücünün yeter olduğuna ve benim de Allah'ın kulu ve Resûlü olduğuma şahitlik ederim.' "[6]

• Duada avuç içi yere gelecek şekilde ellerini ters çevirir, cübbesini ters çevirir.

Enes ibni Mâlik'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yağmur isteme duasında bulunmuş ve ellerinin üstünü semaya doğru çevirmişti."[7]

Enes'ten (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmur duasında ellerini uzatıp avuç içlerini yere doğru çevirdi. Hatta koltuklarının altının beyazlığını bile gördüm."[8]

Elleri ters çevirerek dua etmek genelde bir belanın def edilmesinin istendiği yerlerde yapılan bir sünnettir.

Abdullah ibni Zeyd'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) musallâya çıkıp yağmur duası etti ve daha sonra kıbleye yönelip omuzuna attığı ridasını çevirdi ve iki rekât namaz kıldı."[9]

Cübbenin/Elbisenin ters çevrilmesinin hikmetine dair farklı görüşler zikredilmiştir. Bir grup âlim; bunun, hâlin değişmesi umuduyla (tefâul) yapıldığını söylemiştir. Yani nasıl ki elbise bir hâlden bir hâle çevriliyorsa kuraklık hâlinin bolluk hâline dönüşmesini ummuşlardır. Bir diğer grup, bunun ibadet kastıyla yapılmadığını, dua esnasında cübbesi omuzundan düşmesin diye böyle yaptığını söylemişlerdir.[10]

---

6. Ebu Davud, 1173; Hutbenin/Vaazın namazdan önce veya sonra olması arasında fark yoktur. Zira her iki uygulama sünnette varid olmuştur.
Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün yağmur isteme duasına çıktı. Bize ezansız ve kametsiz iki rekât namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe verdi. Ellerini kaldırıp yüzünü de kıble tarafına çevirerek Allah'a dua etti. Sonra elbisesinin içini dışına çevirdi. Böylece elbisesinin sağ tarafı sol tarafa, sol tarafı da sağ tarafına geçmişti." (İbni Mace, 1268)
Zevaid sahibi, isnadı sahih ricali sikattır demiştir.
7. Müslim, 895
8. Ebu Davud, 1171
9. Buhari, 1012; Müslim, 894
10. bk. Fethu'l Bârî, 1011 No.lu hadis şerhi

Derim ki: Yüce Allah'a karşı samimiyet, ihtiyaç, fakr-u zaruret izharı için de olabilir. Zira bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hâlde dua ettiği rivayet edilmiştir. Allah (celle celaluhu) en doğrusunu bilir.

İbni Abbâs'a (radiyallahu anh) Allah Resûlü'nün yağmur duasında kıldığı namaz hakkında sorulduğunda şöyle dedi: "**Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) eski elbisesini giymiş, alçak gönüllü olarak ve tazarru ederek namazgâha kadar geldi.**"[11]

- Dua esnasında insanlar da imama eşlik eder ve elbiselerini ters çevirirler.

Enes ibni Mâlik'in (radiyallahu anh) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Bir bedevi bir cuma günü Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip, 'Hayvanlarımız helak oldu, ailemiz, çoluk çocuğumuz perişan bir hâlde, insanlar mahvoldu.' dedi. **Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırıp dua etti. Orada bulunan cemaat de Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte ellerini kaldırıp dua etmeye başladılar.** Duadan sonra biz daha mescidden çıkmadan yağmur yağmaya başladı ve bir hafta boyunca bir cumadan diğer cumaya kadar devam etti. Sonra adam Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) tekrar geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü, yolcular gidecekleri yere gidemez oldu, yollar kapandı.' dedi"[12]

Abdullah ibni Zeyd ibni Âsım'dan (radiyallahu anh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bizimle beraber yağmur duasına çıktığı zaman Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) gördüm. Duayı uzattı ve Allah'tan çokça istedi. Sonra kıbleye yöneldi ve ridasını çevirdi. Dışını içine çevirdi. **İnsanlar da onun ile beraber elbiselerini çevirdiler.**"[13]

- Sonra iki rekât namaz kılar. Kıraati cehri/açıktan yapar.

Abbâd ibni Temîm (rahimehullah) bir sahabe olan amcasının (radiyallahu anh) şunları anlattığını nakletmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmur duası etmek üzere musallâya çıktı. Bu sırada kıbleye doğru yöneldi ve omuzuna almış olduğu ridasını çevirdi. Daha sonra da kıraatin açıktan olduğu iki rekâtlık bir namaz kıldı."[14]

11. Ebu Davud, 1165; Tirmizi, 558
12. Buhari, 1029; Müslim, 897
13. Ahmed, 16465
14. Buhari, 1024; Bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yağmur namazını bayram namazı gibi kıldığı nakledilmiştir.

İbni Abbâs'a (radıyallahu anh) Allah Resûlü'nün yağmur duasında kıldığı namaz hakkında sorulduğunda şöyle dedi: 'Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) eski elbiseni giymiş alçak gönüllü olarak, tazarru ederek namazgâha kadar geldi. Minbere çıktı ve şöyle buyurdu. '**Sizin şu hutbeniz gibi hutbe okumadı, fakat dua, tazarru ve tekbir getirmeye devam etti. Sonra bayramda kıldığı gibi iki rekât namaz kıldı.**' " (Ebu Davud, 1165; Tirmizi, 558)

Tirmizî (rahimehullah) "Hadis hasen sahihtir." demiştir. Hâliyle normal iki rekât namaz kılınabileceği gibi bayram namazı gibi ilk rekâtta yedi ikinci rekâtta beş tekbirle de kılınabilir.

Bu rivayette hutbenin nefyedilmesi; mutlak olarak hutbe vermeyi nefyetmek değildir. Kasıt rivayette olduğu gibi insanların hutbe verdiği gibi hutbeyi nefyetmektir. Zaten Ebû Dâvud rivayetinde "Minbere çıktı, sizin hutbeniz gibi hutbe vermedi." denmiştir. Minbere çıkması hutbe verdiğini, ancak insanların alıştığı gibi iki hutbe vermediğini gösterir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 558 No.lu hadis şerhi) İnsanlar cuma ve bayram namazlarında iki hutbeye alışmıştır. Yağmur namazında yalnızca tek hutbe verilmiş olabilir. Derim ki:

Hadis şerhi kitaplarımızda zikredilen bu açıklamaya şunlar da eklenebilir.

- İnsanların bayram ve cumada alıştığı, hutbenin kısa namazın uzun olmasıdır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) istiska hutbesini uzun tutmuş olabilir. İbni Abbâs'ın (radıyallahu anh) nefyettiği "Sizin (kısa) hutbeniz gibi hutbe vermedi." şeklinde anlaşılabilir.
- Cuma ve bayram hutbelerinde ağırlıklı olarak vaaz/irşad vardır. Yağmur hutbesi ise çoğunlukla dua, niyaz ve yakarıştır. Cuma ve bayram hutbesinde Müslimlerin siyasi gündemine uygun yönlendirmeler vardır. Yağmur hutbesinde ise istiğfar daha ağırlıklıdır. İbni Abbâs'ın (radıyallahu anh) nefyi "Sizin hutbenize (içerik yönünden benzer) bir hutbe vermedi." şeklinde anlaşılabilir.
- Bayram hutbesi namazdan sonradır. Yağmur namazı hutbesi -daha önce geçtiği gibi- namazdan önce de sonra da olabilir. İbni Abbâs'ın (radıyallahu anh) nefyi sizin hutbeniz gibi (sürekli namazdan sonra olan) bir hutbe vermedi şeklinde anlaşılabilir. Allah (celle celâluhu) en doğrusunu bilir.

KAYNAKÇA

- Amelu'l Yevm ve'l Leyle, Nesâî, Muessesetu'r Risâle, 2. Baskı, M 1406

  Türkçesi için bk. Amelü'l Yevm vel Leyle, İmam En-Nesâî, Hisar Yayınevi, M 2013

- Avnu'l Ma'bûd Alâ Şerhi Suneni Ebî Dâvud, Şerefu'l Hak El-Âzîm Âbâdî, Dâru İbni Hazm, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2005

- Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, Abdulcelil Candan, Düşün Yayıncılık, 1. Baskı, M 2010

- Bulûğu'l Merâm, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Felak, 7. Baskı, H 1424

  Türkçesi için bk. Buluğu'l Meram Ahkâm Hadisler, İbn Hacer el-Askalani, Polen Yayınları, 1. Baskı, M 2005

- Büyük İslam İlmihali, Ömer Nasuhi Bilmen, Yasin Yayınevi, M 2003

- Câmiu'l Ulûm ve'l Hikem, İbnu Receb El-Hanbelî, Muessesetu'r Risâle, 7. Baskı, H 1422

  Türkçesi için bk. Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem/Hadislerle İlim ve Hikmet, İ'tisam Yayınları, 2 Cilt, M 2019

- Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021

  Türkçesi için bk. Hadis Hazinesi, Salih Ahmed eş-Şami, Ocak Yayıncılık, 15 Cilt, 1. Baskı, M 2019

- Celâu'l Efhâm, İbnu'l Kayyîm, Dâru'l Arabiyye, 2. Baskı, M 1987

  Türkçesi için bk. Salavatın 40 Faydası ve Fazileti, İbn Kayyim el-Cevziyye, Menhec Yayınları, 1. Baskı, M 2018

- El-Câmiu li Kelâmi İbni Teymiyye fi't Tefsîr, Ebû'l Abbâs İbnu Teymiyye, Dâru İbni'l Cevzî, 7 Cilt, H 1432

  Türkçesi için bk. İbn Teymiyye Tefsîri, İbn Teymiyye, Polen Yayınları, 10 Cilt, M 2017

- Edvâu'l Beyân fî Îdâhi'l Kur'âni bi'l Kur'ân, Muhammed El-Emîn Eş-Şınkîtî, Dâru'l Fikr, 9 Cilt, M 2011

- El-Bahrû'r Râik, İbnu Nuceym El-Mısrî, Dâru'l Kutubi'l İslâmî, 8 Cilt, 2. Baskı, M 1997

• El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân/Tefsîru'l Kurtubî, Ebû Abdullah Şemsuddîn El-Kurtubî, Dâru'l Kutubi'l Mısriyye, 20 Cilt, M 1963

Türkçesi için bk. El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân, İmam Kurtubî, Buruc Yayınları, 20 Cilt, 2. Baskı, M 2004

• El-Câmiu li Ulûmi'l İmam Ahmed Fıkh, Ahmed ibni Hanbel, Dâru'l Felâh, 22 Cilt, 1. Baskı, M 2009

• El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2 Cilt, 2. Baskı, M 2020

• El-Eşbâh ve'n Nezâir, Es-Subkî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1991

• El-Evsat fi's Suneni ve'l İcmâi ve'l İhtilâf, İbnu'l Munzir, Dâru Taybe, 6 Cilt, 1. Baskı, M 1985

• El-Ezkâr, En-Nevevî, Dâru İbni Kesîr, 2. Baskı, M 1995

Türkçesi için bk. El-Ezkâr, İmam Nevevi, Guraba Yayınları, 1. Baskı, M 2019

• El-Farku beyne'n Nasîhati ve't Te'yîr, İbnu Receb El-Hanbelî, Darû İmrân, H 1409

Türkçesi için bk. Üç Risale (İktibasta bulunduğumuz eser mecmu olan bu tercüme eser içerisinde mevcuttur), İbn Receb el-Hanbelî, Neda Yayınları, M 2019

• El-Fevâidu'l Mecmûa', Eş-Şevkânî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye

Türkçesi için bk. Mevzu Hadisler, İmam Şevkani, Medarik Yayınları, 2. Baskı, M 2006

• El-Fıkhu ale'l Mezâhibi'l Erba'a, Abdurrahman El-Cezîrî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 5 Cilt, 2. Baskı, M 2003

Türkçesi için bk. Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, Abdurrahman Cezîrî, Çağrı Yayınları, 8 Cilt, 5. Baskı, M 1993

• El-Fıkhu'l İslâmî ve Edilletuh, Vehbe Ez-Zuhaylî, Dâru'l Fikr, 10 Cilt, 12. Baskı

Türkçesi içi bk. İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, Risale Yayınları, 10 Cilt, 2011

• El-Hidâyetu fî Şerhi Bidâyeti'l Mubtedî, El-Merğînânî, Dâru İhyâi't Turâsi'l Arabî, 4 Cilt

• El-Hisâlu'l Mukeffire, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru Mâcid Useyrî, 1. Baskı, H 1422

• El-İcmâ', İbnu'l Munzir, Dâru'l Âsâr, 1. Baskı, M 2004

Türkçesi için bk. Kitabu'l-İcma İslam Hukukçularınca Üzerinde İcma Edilen Konular, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. El-Munzir, Fecr Yayınları, 2. Baskı, M 2018

• El-İhtiyârâtu'l Fıkhiyye li Şeyhi'l İslâm İbni Teymiyye Ledâ Telamîzih, Sâmî İbni Muhammed, Dâru Âlemi'l Fevâid, 2 Cilt, 1. Baskı, H 1435

• El-İlelu's Sağîr, Muhammed ibni Îsâ Et-Tirmizi, Dâru's Sıddîk, 1. Baskı, H 1433

• El-Kâmil fî Duafâi'r Ricâl, İbnu Adiyy, Dâru'l Fikr, 3. Baskı, 7 Cilt, M 1988

• El-Kırâetu Halfe'l İmâm, El-Beyhakî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Baskı, H 1405

Türkçesi için bk. Beyhakî Külliyatı, Allah'ın İsimleri ve Sıfatları (İktibasta bulunduğumuz eser Mecmua olan bu tercüme eser içerisinde mevcuttur), İmam Beyhakî, Ocak Yayıncılık, 7 Cilt, 1. Baskı, M 2019

• El-Kırâetu Halfe'l İmâm, Muhammed ibni İsmâîl El-Buhârî, El-Mektebetu's Selefiyye, 1. Baskı, M 1980

• El-Lelâi'il Mesnûa fi'l Ehâdîsi'l Mevdûa, Es-Suyûtî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1996

• El-Mebsût, Muhammed ibni Ahmed Es-Serahsî, Dâru'l Ma'rife, 30 Cilt, M 1993

Türkçesi için bk. Mebsût, Serahsî, Gümüşev Yayıncılık, 31 Cilt, M 2016

• El-Mecmû' Şerhu'l Muhezzeb, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn ibni Şeref En-Nevevî, Dâru'l Fikr, 20 Cilt

• El-Mevdûât, İbnu'l Cevzî, Muhammed ibni'l Muhsin Sâhibu'l Mektebeti's Selefiyye, 1. Baskı, H 1386-1388

• El-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim, En-Nevevî, Dâru İhyai't Turâsi'l Arabî, 18 Cilt, 2. Baskı, H 1392

Türkçesi için bk. Sahih-i Müslim Şerhi el-Minhâc, İmam Muhyiddin En-Nevevî, Karınca & Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2014

• El-Mu'cemu'l Kebîr, Et-Taberânî, Mektebetu İbni Teymiyye, 25 Cilt, 2. Baskı

• El-Mudevvene, Mâlik ibni Enes, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1994

- El-Mufredât Fî Ğarîbi'l Kur'ân, Râğıp El-İsfahânî, Dâru'l Kalem, 1. Baskı, H 1412

  Türkçesi için bk. Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü, Rağıb El-İsfahani, Çıra Yayınları, M 2017

- El-Muğnî, İbnu Kudâme El-Makdisî, Mektebetu'l Kâhire, 10 Cilt, M 1968

- El-Muhallâ bi'l Âsâr, İbnu Hazm El-Endûlusî, Dâru'l Fikr, 12 Cilt

- El-Muhezzeb fî İhtisâri's Suneni'l Kebîr, Ez-Zehebî, Dâru'l Vatan, 10 Cilt, 1. Baskı, M 2001

- El-Muhîtu'l Burhâni fî'l Fıkhi'l Nu'mânî, Burhâneddin El-Buhârî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 9 Cilt, 1. Baskı, M 2004

- El-Mustedrek ale's Sahîhayn, Ebû Abdullah El-Hâkim, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1990

  Türkçesi için bk. El-Müstedrek Ale's-Sahihayn, Hâkim en-Nisâbûrî, Konevi yayınları, 11 Cilt, M 2013

- El-Muvâfakât, İbrâhîm ibni Mûsâ Eş-Şâtıbî, Dâru İbni Affân, 7 Cilt, 1. Baskı, M 1997

  Türkçesi için bk. El-Muvâfakât, Şâtıbî, İz Yayıncılık, 4 Cilt, 4. Baskı, M 2015

- El-Muvatta', Mâlik ibni Enes, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 2 Cilt, 2. Baskı, M 1997

  Türkçesi için bk. Muvatta' Tercümesi, Kahraman Yayınları, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2013

- Es-Seylu'l Cerrâr El-Mutedeffik alâ Hedâiki'l Ezhâr, Muhammed ibni Alî Eş-Şevkânî, Dâru İbni Hazm, 1. Baskı, M 1984

- Sunenu'n Nesâî, En-Nesâî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Nesâî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2005

- Es-Sikât, Muhammed ibni Hibbân, Dâiretu'l Meârifi'l Osmâniyye, 9 Cilt, 1. Baskı, H 1393

- Es-Sunne, Abdullah ibni Ahmed, Dâru İbni'l Kayyim, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1986

  Türkçesi için bk. Kitabu's Sünne, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Varakat Yayınları, 1. Baskı, M 2023

- Eş-Şerhu'l Mumti' Şerhu Zâdi'l Mustekni', Muhammed bin Sâlih El-Useymîn, Dâru İbni'l Cevzî, 15 Cilt, 1. Baskı, H 1422-1428

• Et-Tâc ve'l İklîl li Muhtasari Halîl, Muhammed ibni Yûsuf El-Ğırnâtî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 8 Cilt, 1. Baskı, H 1416

• Et-Târîhu'l Kebîr, Muhammed ibni İsmâîl El-Buhârî, En-Nâşiru'l Mutemeyyiz, 12 Cilt, 1. Baskı, H 1440

• Et-Ta'lîku'l Mumecced, Ebû'l Hasanât El-Leknevî, Dâru'l Kalem, 3 Cilt, 4. Baskı, M 2005

• Et-Temhîd, Ebû Ömer İbnu Abdilberr, Vizâretu Umûmi'l Evkâf ve'ş Şuûni'l İslâmiyye, 24 Cilt, 1. Baskı, H 1387

• Fetâva'n Nevevî, En-Nevevî, Dâru'l Beşâiri'l İslâmiyye, 6. Baskı, M 1996

• Fethu'l Bârî, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Ma'rife, 13 Cilt, H 1379

Türkçesi için bk. Fethu'l-Bârî, İbn Hacer el-Askalânî, Karınca & Polen Yayınları, 15 Cilt, M 2020

• Fethu'l Bârî, İbnu Receb El-Hanbelî, Mektebetu'l Ğurebâu'l Eseriyye, 9 Cilt, 1. Baskı, M 1996

• Fî Zilâli'l Kur'ân, Seyyid Kutub, Dâru'ş Şurûk, 6 Cilt, 17. Baskı, H 1412

Türkçesi için bk. Fî Zılâl-il Kur'ân, Prof. Dr. Seyyid Kutub, Birleşik Yayıncılık, 16 Cilt, M 2012

• Islâhu'l Mesâcid mine'l Bidei ve'l Avâid, El-Kâsımî, El-Mektebu'l İslâmî, 5. Baskı, M 1983

• İktidâu's Sirâti'l Mustakîm li Muhâlefeti Ashâbi'l Cahîm, İbnu Teymiyye, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 2 Cilt, 7. Baskı, M 1999

Türkçesi için bk. Sırât-ı Müstâkîm, İbn Teymiyye, Pınar Yayınları, 9. Baskı, M 2019

• İ'lâmu'l Muvakkiîn, İbnu'l Kayyîm El-Cevziyye, Dâru İbni'l Cevzî, 7 Cilt, 1. Baskı, M 1423

Türkçesi için bk. İ'lâmü'l Muvakkı'in, İbn Kayyım el-Cevziyye, Pınar Yayıncılık, 2 Cilt, Baskı yılı M 2017

• İ'lâu's Sunen, Zafer Ahmed El-Osmânî Et-Tehânevî, İdâretu'l Kur'ân ve'l Ulûmi'l İslâmî, 22 Cilt, H 1418

Türkçesi için bk. Hadislerle Hanefî Fıkhı, Eşref Alî et-Tehanevi, Zafer Ahmed el-Osmân et-Tehanevi, Misvak Neşriyat, 20 Cilt, M 2007

• İrşâdu'l Fuhûl, Muhammed ibni Alî Eş-Şevkânî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 2 Cilt, M 1999

• İslam Peygamberi, Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İrfan Yayımcılık ve Ticaret, 5. Baskı, M 1990

• İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği (Anadolu Örneği), Doç. Dr. Fatih Koca, DİB Yayınları, M 2017

• Kalp Katılığının Zararları, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2020

• Kitâbu'l Fetâvâ li'l İmâm İzz ibni Abdisselâm, Dâru'l Ma'rife, 1. Baskı, M 1987

• Lisânu'l Arab, İbnu Menzûr, Dâru Sâdır, 5 Cilt, 3. Baskı, H 1414

• Meâlimu's Sunen, El-Hattâbî, El-Matbaatu'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1351

• Mecmûu Fetâvâ ve Resâili'l Useymîn, İbnu Useymîn, Dâru'l Vatan, 26 Cilt, H 1413

• Mecmûu'l Fetâvâ, İbnu Teymiyye, Mecmeu'l Meliki'l Fahd li't Tıbâati'l Mushâfi'ş Şerîf, 35 Cilt, 1. Baskı, M 1995

Türkçesi için bk. Mecmûu'l Fetâvâ, İbn Teymiyye, Dâru'l İman, 18 Cilt, 1. Baskı, M 2023

• Mesâilu'l İmâm Ahmed Rivâyetu Ebî Dâvud Es-Sicistânî, Ahmed ibni Hanbel, Dâru İbni Teymiyye, 1. Baskı, M 1999

• Mevâhibu'l Celîl fî Şerhi Muhtasar Halîl, Hattâb Er-Ruaynî, Dâru'l Fikr, 6 Cilt, 3. Baskı, H 1412

• Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, Merkezu'd Dirâsât ve'l Ma'lumâti'l Kur'âniyye, Dâru İbni Hazm, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2017

• Mîzânu'l İ'tidâl, Ez-Zehebî, Dâru'l Ma'rife, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1963

• Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, İbnu'l Fâris, Dâru'l Fikr, 6 Cilt, M 1979

• Muhtâru's Sıhâh, Muhammed ibni Ebî Bekr ibni Abdilkâdir Er-Râzi, Mektebetu Lubnân, M 2008

• Munteka'l Ahbâr, Mecduddîn İbnu Teymiyye, Eş-Şâmiletu'z Zehebiyye

Türkçesi için bk. El-Münteka Min Ahbari'l Mustafa Hadislerle İslam Fıkhı, Mecduddin İbn Teymiyye el-Harrânî, Beka Yayınları, 5 Cilt, M 2020

• Musannefu Abdirrezzâk, Abdurrezzâk Es-San'âni, El-Meclisu'l İlmî, 11 Cilt, 2. Baskı, M 1403

Türkçesi için bk. Musannef, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ocak Yayıncılık, 12 Cilt, 2013

• Musannefu ibni Ebî Şeybe, Ebû Bekr ibni Ebî Şeybe, Dâru'l Kıble, 21 Cilt, 1. Baskı, H 1427

Türkçesi için bk. Musannef, İbn Ebî Şeybe, Ocak Yayıncılık, 16 Cilt, M 2011

• Musnedu'l İmâm Ahmed ibni Hanbel, Ahmed ibni Hanbel, Muessesetu'r Risâle, 45 Cilt, 1. Baskı, M 2001

Türkçesi için bk. Müsned, İmam Ahmed b. Hanbel, Bir Ocak Yayınları, 21 Cilt, M 2013

• Musnedu Ebî Hanîfe Rivâyetu'l Haskefî, Ebû Hanîfe Nu'mân ibni Sâbit, El-Âdâb, 2. Baskı, M 2002

Türkçesi için bk. Müsned, Ebû Hanîfe, Ravza Yayınları, 2. Baskı, M 2015

• Nasbu'r Râye, Ez-Zeyleî, Muessesetu'r Reyyân, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1997

• Neylu'l Evtâr, Muhammed ibni Alî Eş-Şevkânî, Dâru'l Hadîs, 8 Cilt, 1. Baskı, M 1993

• Reddu'l Muhtâr, İbnu Âbidîn, Dâru'l Fikr, 6 Cilt, 2. Baskı, M 1992

Türkçesi için bk. Redd'ül-Muhtar, İbn-i Âbidin, Şamil Yayıncılık, 18 Cilt, M 2017

• Ref'u'l Melâm an Eimmeti'l A'lâm, İbnu Teymiyye, Er-Riâsetu'l Âmme, M 1983

Türkçesi için bk. Müçtehid İmamların Savunusu, İbn Teymiyye, Çıra Yayınları, 1. Baskı, M 2019

• Sahîhu İbni Hibbân, İbnu Hibbân, Muessesetu'r Risâle, 18 Cilt, 1. Baskı, M 1988

Türkçesi için bk. Sahîh, İbn Hibbân, Ocak Yayıncılık, 8 Cilt, M 2022

• Sahîhu İbni Huzeyme, İbnu Huzeyme, El-Mektebu'l İslâmî, 4 Cilt, M 1980

Türkçesi için bk. Sahîh-i İbni Huzeyme, İbni Huzeyme, İtisam Yayıncılık, 4 Cilt, M 2019

• Sahîhu'l Buhârî, Muhammed ibni İsmâîl El-Buhârî, Muessesetu'r Risâle, 3. Baskı, H 1441

Türkçesi için bk. Sahîh-i Buhârî, İmam Buhâri, Karınca & Polen Yayınları, 6 Cilt, 1. Baskı, M 2017

- Sahîhu Muslim, Muslim ibni Haccâc, Muessesetu'r Risâle, 2. Baskı, H 1441

  Türkçesi için bk. Sahîh-i Müslim, İmam Muslim, Ocak Yayıncılık, 5 Cilt, M 2020

- Subulu's Selâm, Muhammed ibni İsmâîl Es-San'ânî, Mektebetu Mustafâ El-Bâbî El-Halebî, 4 Cilt, 4. Baskı, M 1960

- Sunenu'd Dârekutnî, Ed-Dârekutnî, Muessesetu'r Risâle, 5 Cilt, 1. Baskı, M 2004

  Türkçesi için bk. Sünen, Dârekutnî, Ocak Yayıncılık, 3 Cilt, M 2015

- Sunenu'd Dârimî, Ebû Muhammed Ed-Dârimî, Dâru'l Muğnî, 4 Cilt, 1. Baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Sünen-i Dârimî Tercemesi, Darimî, Konya Kitapçılık, M 2011

- Sunenu Ebî Dâvud, Ebû Dâvud Es-Sicistânî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1440

  Türkçesi için bk. Sünen-i Ebû Dâvud Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2015

- Sunenu İbni Mâce, İbni Mâce, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i İbni Mâce Tercemesi, Konya Kitapçılık, 2 Cilt, M 2008

- Sunenu'n Nesâî, En-Nesâî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Nesâî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2005

- Sunenu't Tirmizi, Muhammed ibni Îsâ Et-Tirmizi, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Tirmizî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2007

- Şerhu İleli't Tirmizi, İbnu Receb El-Hanbelî, Mektebetu'l Menâr, H 1407

- Şerhu Süneni'n Nesâî, Muhammed ibni Alî ibni Âdem ibni Mûsâ El-Esyûbî, Dâru'l Meârici'l Duveliyye, 42 Cilt, 1. Baskı, H 1416

- Şerhu Meâni'l Âsâr, Et-Tahâvî, Âlemu'l Kutub, 5 Cilt, 1. Baskı, M 1994

  Türkçesi için bk. Hadislerle İslam Fıkhı Şerhu Meanil Asar, İmam Tahâvî, Beka Yayınları, 7 Cilt, 1. Baskı, M 2018

- Şerhu Suneni İbni Mâce, Muhammed El-Emîn El-Hererî, Dâru'l Minhâc, 26 Cilt, 1. Baskı, M 2018

- Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, M. Necmûddîn el-Kûrdî, Buruc Yayınları, 1. Baskı, M 1996

- Takrîbu't Tehzîb, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'r Reşîd, 1. Baskı, M 1986

• Tasavvuf - Tanımı, Menşesi, İslam'la İlişkisi, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 1. Baskı, M 2019

• Tefsîru İbni Ebî Hâtim, İbnu Ebî Hâtim, Mektebetu Nizâr Mustafâ El-Bâz, 13 Cilt, 3. Baskı, H 1419

• Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, İbnu Kesîr, Dârul Kutubil İlmiyye, 9 Cilt, H 1419

Türkçesi için bk. İbn-i Kesîr Tefsiri, İmam Hafız İbn-i Kesîr, Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2020

• Tehzîbu'l Esmâ ve'l Luğât, En-Nevevî, Dâru'l Kutubî'l İlmiyye, 4 Cilt

• Tehzîbu'l Luğa, Muhammed ibni Ahmed ibni El-Ezherî El-Herevî, Dâru İhyâi't Turâs, 8 Cilt, 1. Baskı, M 2001

• Telhîsu'l Habîr, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1989

• Tertîbu'l Medârik ve Takrîbu'l Mesâlik, El-Kâdî İyâd, 8 Cilt, Matbaatu Fedâle, 1. Baskı, M 1965-1983 arası

• Tevhid Dergisi, Tevhid Basım Yayın, S 46

• Tevhid Meali, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2020

• Tuhfetu'l Ehvezî, Abdurrahman Mubârek Pûrî, El-Mektebu's Selefiyye, 10 Cilt, 2. Baskı, M 1963

• Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 44 Cilt, M 1988

• Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2020

• Umdetu'l Kârî, Bedruddîn El-Aynî, Dâru İhyâi't Turâsi'l Arabî, 25 Cilt

• Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2024

• Zâdu'l Meâd, İbnu'l Kayyîm El-Cevziyye, Muessessetu'r Risâle, 5 Cilt, 27. Baskı, M 1994

Türkçesi için bk. Zâdu'l-Meâd, İbn Kayyim El-Cevziyye, İklim Yayınları, 6 Cilt, M 2008

• Zâdu'l Mesîr fî İlmi't Tefsîr, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1422

Türkçesi için bk. Zadü'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsir, İmam Ebû'l-Ferec İbn'ul Cevzî, Kahraman Yayınları, 6 Cilt, M 2011

• Zevâid İbni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012

• Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

Tüm hadis rakamlandırmaları aşağıdaki kitaplardan yapılmıştır

• Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021

• Zevâid İbni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012

• Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

ESERLERİMİZ

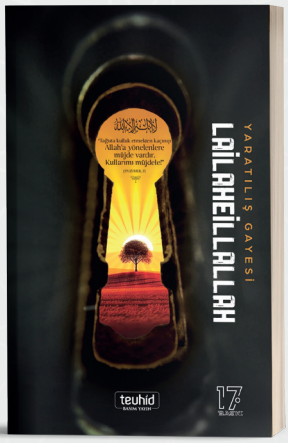

Yaratılış Gayesi Lailaheillallah

Sayfa : 192
Baskı : 17

YENİ

İman Ettikten Sonra

Sayfa : 318
Baskı : 2

Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı

Sayfa : 480
Baskı : 2

Tevhid Meali Hafız Boy

Sayfa : 642
Baskı : 2

Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi

Sayfa : 200
Baskı : 2

Hüküm ve Hikmetleriyle Ramazan ve Oruç

Sayfa : 320
Baskı : 1

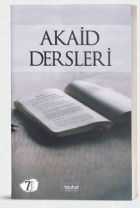

Akaid Dersleri

Sayfa : 276
Baskı : 7

Gençlerle Hasbihâl

Sayfa : 176
Baskı : 2

Kalp Katılığının Zararları

Sayfa : 191
Baskı : 2

Tevhid ve Şirkin Anlaşılmasında Dört Asıl

Sayfa : 216
Baskı : 3

ESERLERİMİZ

Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri

Sayfa : 552
Baskı : 2

Tasavvuf
Tanımı/Menşei/İslam'la İlişkisi

Sayfa : 296
Baskı : 1

İhtilaf Fıkhı

Sayfa : 144
Baskı : 1

Biz Kimiz
ve Ne İstiyoruz?

Sayfa : 90
Baskı : 1

Hayatın İçinden

Sayfa : 88
Baskı : 2

Tağutlara Kulluğun Modern Mabedleri

Sayfa : 149
Baskı : 1

Yiğit Muvahhidlerin Öyküsü

Sayfa : 167
Baskı : 3

Tarikatta Râbıta
ve Nakşbendîlik

Sayfa : 310
Baskı : 4

ESERLERİMİZ

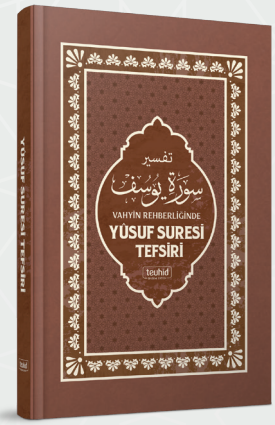

Vahyin Rehberliğinde
Yûsuf Suresi Tefsiri
Sayfa : 456
Baskı : 1

YENİ

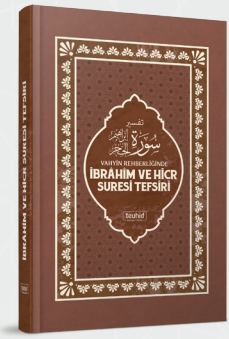

Vahyin Rehberliğinde
İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri
Sayfa : 728
Baskı : 1

Tevhid İnancını İnşa Eden
Kavramlar
Sayfa : 1015
Baskı : 1

El-Esmau'l Husna
Sayfa : 1316
Baskı : 2

Fıkhu'l Hadis
Sünnet İlmihâli 1 - 2
Sayfa : 1240
Baskı : 2

Fıkhu'l Hadis
Sünnet İlmihâli 3 - 4
Sayfa : 950
Baskı : 1

Notlar

tevhid BASIM YAYIN

FIKHU'L HADİS
SÜNNET İLMİHÂLİ

www.tevhidkitap.net
www.tevhidmeali.com
www.tevhiddersleri.org
www.tevhiddergisi.org
tevhiddergisi@gmail.com

ISBN 978-605-06550-4-9
9 786050 655049